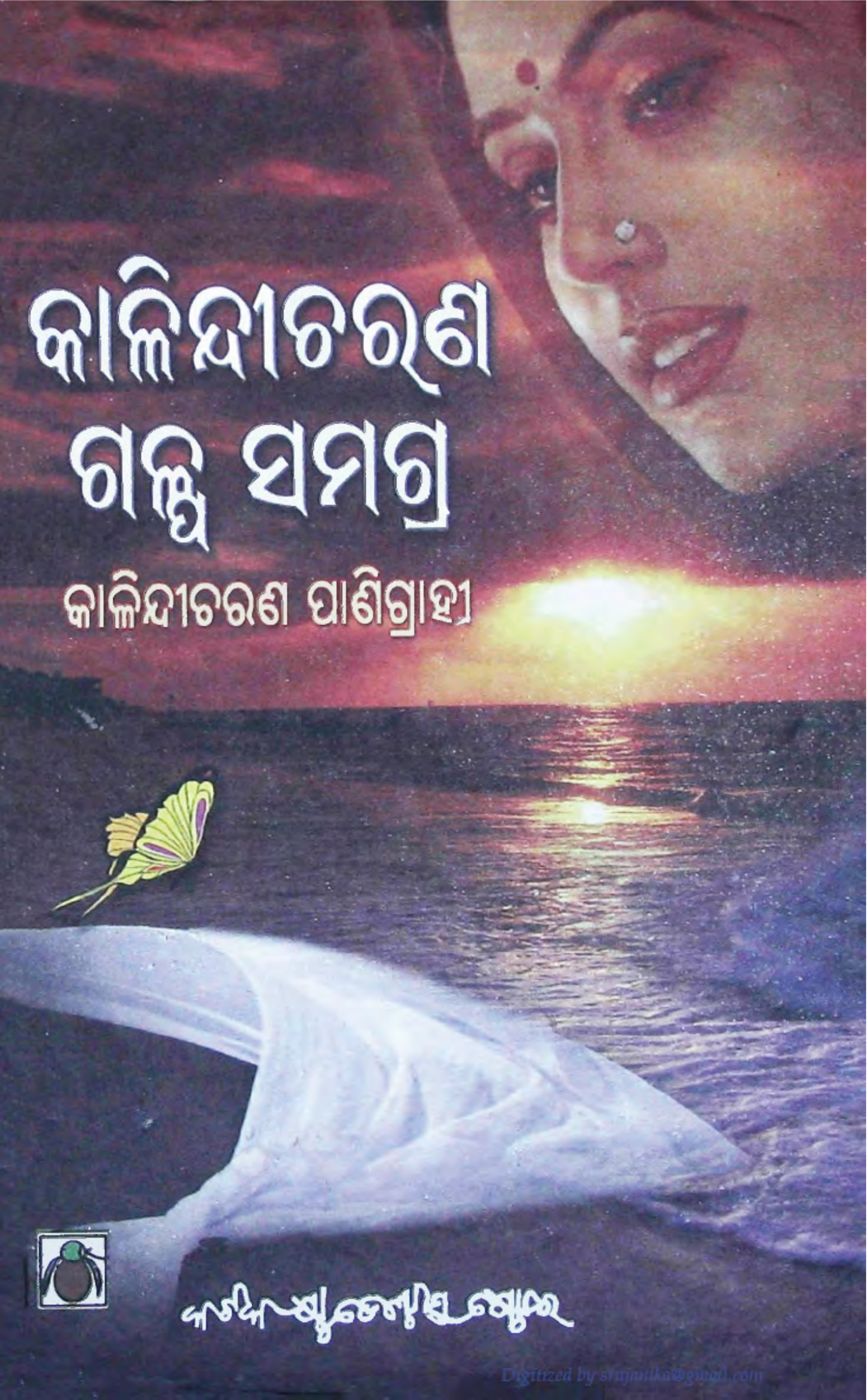

କାଳିନ୍ଦୀଚରଣ ଗଳ୍ପ ସମଗ୍ର

କାଳିନ୍ଦୀଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ

କଟକ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ଷ୍ଟୋର

କାଳିନ୍ଦୀଚରଣ ଗଳ୍ପସମଗ୍ର

ପଦ୍ମଭୂଷଣ :

ଡକ୍ଟର କାଳିନ୍ଦୀଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ

ପ୍ରକାଶକ

ନଳିନୀ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ଷ୍ଟୋର

କାଳିନ୍ଦୀଚରଣ ଗଳ୍ପସମଗ୍ର

ମୁଖ୍ୟ ଉପଦେଷ୍ଟା :
ଶ୍ରୀ ରଘୁନାଥପ୍ରସାଦ ମିଶ୍ର

ପ୍ରକାଶକ :
ଶ୍ରୀ ନୃସିଂହପ୍ରସାଦ ମିଶ୍ର
କଟକ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ଷ୍ଟୋର
ବାଲୁବଜାର, କଟକ-୭୫୩୦୦୨

ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ : ମକର ସଂକ୍ରାନ୍ତି, ୨୦୧୨

ମୁଦ୍ରଣ : ମୀନାକ୍ଷୀ ଡି.ଟି.ପି. ଏବଂ ସଙ୍ଗୀତା ପ୍ରିଣ୍ଟର୍ସ, କଟକ

ମୂଲ୍ୟ : ଟ.୧୮୦.୦୦ ମାତ୍ର

KALINDICHARAN GALPASAMAGRA

Padmabhusan
Dr. Sri Kalindicharan Panigrahi

Publisher :
Sri N. P. Misra
Cuttack Students' Store
Balubazar, Cuttack - 753002

Principal Adviser :
Sri R. P. Misra

Second Edition : January, 2012

Printers :
Minakshi D.T.P. & Sangeeta Printers, Cuttack

Price: Rs.180.00 only

ଦୁଇପଦ

ଓଡ଼ିଆ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପର ସାମ୍ପ୍ରତିକ ବୃଦ୍ଧି ଓ ସମୃଦ୍ଧି ଅବିସମ୍ବାଦିତ। ଏହି ଭବ୍ୟ ସୌଧ ମୂଳରେ ଯେଉଁମାନଙ୍କ ବହୁଦିନ ଧରି ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଓ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଉଦ୍ୟମ ପ୍ରଣିଧାନଯୋଗ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସବୁଜ ଯୁଗର ଗଦ୍ୟସମ୍ରାଟ୍ କାଳିନ୍ଦୀଚରଣ ଅନ୍ୟତମ।

କଟକ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ଷ୍ଟୋର ତାଙ୍କର ଗଳ୍ପଗୁଡ଼ିକୁ ରାଶିଫଳ, ଶେଷରଶ୍ମି, ସାଗରିକା, ମୋ କଥାଟି ସରି ନାହିଁ ସଙ୍କଳନରେ ପୂର୍ବେ ପ୍ରକାଶିତ କରିଥିଲେ। ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ସଙ୍କଳନଗୁଡ଼ିକ ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ । ଏହି ସଙ୍କଳନଗୁଡ଼ିକରେ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକ ବିଭିନ୍ନ ଭାରତୀୟ ପ୍ରତିନିଧିମୂଳକ ଗଳ୍ପ ସଙ୍କଳନରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି ।

କାଳିନ୍ଦୀଚରଣଙ୍କ ଭାଷା ଓ ଶୈଳୀ ଅଳଙ୍କାର ଓ ସବୁପ୍ରକାର ଆଡ଼ମ୍ବର ବିବର୍ଜିତ— ଓଡ଼ିଶାର ମାଟି, ପାଣି, ପବନ ଓ ସବୁଜ ଶ୍ୟାମଳିମାର ଖୁବ୍ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ରହି ତାଙ୍କ ଗଳ୍ପଗୁଡ଼ିକ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛନ୍ତି । 'ବିଜୟ ଉତ୍ସବ', 'ରେଙ୍ଗୁନ୍‌ର ଯାତ୍ରୀ' 'ସାପୁଆ', 'ଧୂଳି', ପ୍ରଭୃତି ବହୁ ଗଳ୍ପରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଧ୍ୱସ୍ତବିଧ୍ୱସ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ଜନଜୀବନର ନିଖୁଣ ଚିତ୍ର ପାଠକ ମନରେ ସ୍ଥାୟୀହୋଇ ରହିଯାଏ । ସବୁଜିମାର ଲେଖକ ସବୁଜ ଜୀବନର ସବୁ ପ୍ରକାର ଧ୍ୱଂସକାରୀ କୀଟମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଭଲକରି ଚିହ୍ନିଥିଲେ ।

ସବୁଜ ଯୁଗର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଲେଖକମାନଙ୍କ ପରି କାଳିନ୍ଦୀବାବୁ ମଧ୍ୟ ସମାଜ ସଂସ୍କାର ପାଇଁ ଲେଖନୀ ବ୍ୟବହାର କରିଥିଲେ । 'ନିୟତିର କ୍ରୀଡ଼ା' ଗଳ୍ପକୁ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସାର୍ଥକସୃଷ୍ଟି ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇପାରେ। ତାଙ୍କର 'ପାଷାଣର ପ୍ରତୀକ୍ଷା'ରେ ଉପନ୍ୟାସିକାର ସ୍ୱାଦୁ ଓ 'ସ୍ୱପ୍ନ'ରେ ଦାର୍ଶନିକ ରମ୍ୟରଚନାର ଗନ୍ଧ ପାଠକ ପାଇପାରିବେ । ଯେ କୌଣସି ଶକ୍ତିଶାଳୀ ସାହିତ୍ୟିକ କୌଣସି ସାହିତ୍ୟିକ ମାଧମକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ସୃଷ୍ଟିକରି ଚାଲିଥିବାବେଳେ ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବେ ସେହି ମାଧମର ସୀମା ଯାଏଁ ଆସି ଯାଇଥାଏ । 'ସାଗରିକା' ଗଳ୍ପକୁ ମଧ୍ୟ ଆଉ ଏକ ସୀମା ବୋଲି ଗ୍ରହଣକରାଯାଇ ପାରେ ।

କାଳିନ୍ଦୀବାବୁଙ୍କ ଗଳ୍ପର ଆଙ୍ଗିକ ଏବକୁ ବହୁତ ପୁରୁଣା ପରି ଜଣା ପଡୁଥିଲେ ହେଁ, ମୋ ପରି ବହୁ ଲେଖକ ତାଙ୍କରି ଲେଖାଦ୍ୱାରା ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ ହୋଇ ସୃଷ୍ଟିକ୍ଷେତ୍ରକୁ

ଆସିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଲେଖା ବିଶେଷ କରି ଗଳ୍ପ ପଢ଼ିଲେ ତାଙ୍କଠୁ ଆହୁରି ଅନେକ କିଛି ଶିଖିବାକୁ ଅଛି ବୋଲି ମନେହୁଏ ।

'କାଳିନ୍ଦୀଚରଣ ଉପନ୍ୟାସସମଗ୍ର' ଏବଂ 'କାଳିନ୍ଦୀଚରଣ କବିତା ଓ ନାଟକସମଗ୍ର' ବହୁତ ଆଦୃତ ହୋଇଛି । ଏବେ 'କାଳିନ୍ଦୀଚରଣ ଗଳ୍ପସମଗ୍ର' ପ୍ରକାଶ ପାଉଛି । ଏଥିରେ ଥିବା ଗଳ୍ପଗୁଡ଼ିକ ବହୁଳ ଭାବେ ପଠିତ ଓ ଆଦୃତ । ଓଡ଼ିଶାର ବିଦଗ୍ଧ ଗଳ୍ପ ପାଠକପାଠିକାମାନେ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ଆଦର କରିବେ ବୋଲି ଆଶା ।

ମକର ସଂକ୍ରାନ୍ତି
ତା ୧୫.୦୧.୨୦୧୨

ନୃସିଂହପ୍ରସାଦ ମିଶ୍ର

ସୂଚୀ

କ୍ରମିକ ନଂ	ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
୧ ।	ସାଗରିକା	୧
୨ ।	ବିଜୟ ଉତ୍ସବ	୧୧
୩ ।	ଚକ ବୁଲୁଥାଏ	୨୦
୪ ।	ଉପହାର	୨୬
୫ ।	ରେଙ୍ଗୁନ ଯାତ୍ରୀ	୩୫
୬ ।	ମାଂସର ବିଳାପ	୪୫
୭ ।	ସାପୁଆ	୫୫
୮ ।	ସ୍ୱପ୍ନ	୬୨
୯ ।	ଶେଷରଶ୍ମି	୬୮
୧୦ ।	ଧୂଳି	୭୨
୧୧ ।	ନିୟତିର କ୍ରୀଡ଼ା	୭୯
୧୨ ।	ପାଷାଣର ପ୍ରତୀକ୍ଷା	୮୯
୧୩ ।	ପତଙ୍ଗ ଜାତୀୟତା	୧୦୮
୧୪ ।	ଦାମ୍ପତ୍ୟ ଚିତ୍ର	୧୧୩
୧୫ ।	ଅଟଳ ବିଶ୍ୱାସ	୧୨୧
୧୬ ।	ଦ୍ୱିତୀୟା ଚାନ୍ଦ	୧୨୮
୧୭ ।	ରାଶିଫଳ	୧୩୫
୧୮ ।	ଛିନ୍ନପୃଷ୍ଠା	୧୪୧
୧୯ ।	ଆତ୍ମହତ୍ୟା	୧୪୮

କ୍ରମିକ ନଂ	ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
୨୦ ।	ପୁନଶ୍ଚ	୧୫୪
୨୧ ।	ପ୍ରେମିକ	୧୬୧
୨୨ ।	ପଙ୍ଗୁ	୧୬୮
୨୩ ।	ସାବିତ୍ରୀର ଦୁଃଖ	୧୮୦
୨୪ ।	ଜୟହିନ୍ଦ୍	୧୮୮
୨୫ ।	ରାଜେଶ୍ୱରର ଦୁଇଟି ବନ୍ଧୁ	୧୯୭
୨୬ ।	ମୋ କଥାଟି ସରି ନାହିଁ	୨୦୬
୨୭ ।	ବାଦୀ ପାଲା	୨୧୦
୨୮ ।	ବିଟ୍‌ଘର ଓ ରେଲଗାଡ଼ି	୨୧୯
୨୯ ।	ରୁଦ୍ରାକ୍ଷ	୨୨୫
୩୦ ।	ହୃଦୟ	୨୩୯
୩୧ ।	ନିଶାଥିନୀ	୨୪୩
୩୨ ।	ଡାଆଣୀବୁଢ଼ୀ	୨୪୭
୩୩ ।	ଓଡ଼ିଶାରେ ମହାଯୁଦ୍ଧ	୨୫୪
୩୪ ।	ଆରମ୍ଭ ଓ ଶେଷ	୨୬୦
୩୫ ।	ମଣିମା	୨୬୯
୩୬ ।	ରଶ୍ମିରେଖା	୨୮୫

●

ସାଗରିକା

ଉପରେ ଅନନ୍ତ ଆକାଶ, ତଳେ ଦିଗ୍‌ବଳୟବିସ୍ତୃତ ବାରିଧିର ଜଳରାଶି। ଚତୁର୍ଦିଗ ଏହି ବିରାଟ ନୀଳିମା ମଧ୍ୟରେ ଆତ୍ମଗୋପନ କରିଅଛି । ଏହାରି ମଧ୍ୟରେ ବୃଦ୍ଧ ଧୀବରଟିଏ ଟିପାକାଠି ଖଣ୍ଡରେ ବସି ଲହରୀ ଅନ୍ତରାଳରେ କ୍ଷଣକରେ ଲୀନ ହୋଇଯାଏ, ବାଳିକାଟି ସାଗର ବେଳାର ସିକତା ଉପରେ ନିରୀହ ଚକିତ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁ ରହେ । କେତେକ୍ଷଣ ପରେ ବୃଦ୍ଧର ସବଳ କୃଷ୍ଣ ଦେହ ନୀଳ ଜଳରାଶି ମଧ୍ୟରେ ଦେଖାଦିଏ । ବାଳିକା କରତାଳି ମାରି ପାଦାଙ୍ଗୁଳିରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ସଦ୍ୟ ବିକଶିତ ଫୁଲଟି ପରି ଚାହିଁ ରହେ । ଛଅ ବର୍ଷର ଶିଶୁ ସେ, ତାର ବଡ଼ ବଡ଼ କଳାଡୋଳା ଦି'ଟାରେ ସମସ୍ତ ଭୁବନଟାକୁ ସେ ଦେଖି ନେବାକୁ ଯେପରି ଉଦ୍‌ଗ୍ରୀବ ।

ବହୁ ପୂର୍ବର କଥା । ସେତେବେଳେ ଜାଭା, ସୁମାତ୍ରା ସଙ୍ଗରେ କଳିଙ୍ଗର ବାଣିଜ୍ୟ ପ୍ରଖର ଗତିରେ ଚାଲିଥାଏ । କିଏ ଜାଣେ କେଉଁ ବୋଇତ ବିପାକରେ ଏ ଦିଓଟି ପ୍ରାଣୀ ଆସି ସାଗର ବେଳାରେ ଲାଗିଥିଲେ । ଶୁଣାଯାଏ ବୃଦ୍ଧର ବାସସ୍ଥାନ ବାଲିଦ୍ୱୀପରେ। ବୃଦ୍ଧ ତା'ର ପରିବାର ଘେନି ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ଭାବରେ କାଳଯାପନ କରୁଥିଲା । କଳିଙ୍ଗର ବଣିକମାନଙ୍କ ସହିତ ହୀରା ବ୍ୟବସାୟଦ୍ୱାରା ଯଥେଷ୍ଟ ଧନ ଅର୍ଜନ କରି ପାରିଥିଲା, ଦେଶ ଭ୍ରମଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବୋଇତ ବାହି କଳିଙ୍ଗ ଆସୁଥିବା କାଳରେ ପ୍ରବଳ ତୋଫାନ ଯୋଗେ ବୋଇତ ଜଳମଗ୍ନ ହେଲା । ପରିବାରବର୍ଗଙ୍କୁ ହରାଇ ବୃଦ୍ଧ କେବଳ ନିଜକୁ ବଞ୍ଚାଇ ପାରିଥିଲା । ଗୋଟାଏ ଆଶ୍ରୟ ଧରି ଆସୁ ଆସୁ ଜଳ ମଧ୍ୟରେ ଜୀବନ ପାଇଁ ଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିବାର ଗୋଟିଏ ତିନି ଚାରି ବର୍ଷର ଶିଶୁ ହଠାତ୍ ଦେଖିପାରିଲା। ନିଜ ସଙ୍ଗରେ ଏହି ଶିଶୁଟିର ଜୀବନ ରକ୍ଷା କରି ବୃଦ୍ଧ କୂଳକୁ ଉଠିଲା; କିନ୍ତୁ ତାହା କେଉଁ ଦେଶର ସମୁଦ୍ର କୂଳ ସେ ଜାଣେ ନାହିଁ । ପରେ ବୁଝିଲା, ପୁରୀ ଓ କୋଣାର୍କ ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସେ ସ୍ଥାନଟି, ସେଠାରେ ବୃଦ୍ଧ ଗୋଟିଏ କୁଟୀର ନିର୍ମାଣ କରି ରହିଥାଏ ।

ସୁବିସ୍ତୃତ ଶୁଷ୍କ ବାଲୁକା ପ୍ରାନ୍ତର, ଚତୁର୍ଦିଗରେ ଶୂନ୍ୟତାର ହାହାକାର—ଏହାରି ମଧ୍ୟରେ ତା'ର ସାନ୍ତ୍ୱନାର ସାମଗ୍ରୀ କେବଳ ସେହି ଶିଶୁଟି ବୋଲି ବୃଦ୍ଧ ପ୍ରଥମରୁ ବୁଝି ନେଇଥିଲା । ସେଥିଲାଗି ନିଜର ସମସ୍ତ ଆଦରଯତ୍ନ ସେ ତାହାରି ଉପରେ ଢାଳିଥିଲା; କିନ୍ତୁ କିଛି ଦିନ ଅନ୍ତେ ଦେଖିପାରିଲା ଶିଶୁଟି ତାର କ୍ଷୋଭର କାରଣ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ଏହି ବିରାଟ ନିର୍ଜନତା ମଧ୍ୟରେ ସେ ଯଦି ଏକାକୀ ରହିଥାନ୍ତା, ତେବେ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ନିଜର ପରିବାରବର୍ଗଙ୍କୁ ଭୁଲି ପାରନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ଏହି ଶିଶୁଟି ତାକୁ ମାନବ ସମାଜ କଥା ବାରମ୍ବାର ସ୍ମରଣ କରାଇ ଦିଏ, ତତ୍ପରେ ମନେପଡ଼େ ତାର ସ୍ତ୍ରୀ, ପୁତ୍ର, କନ୍ୟା, ବନ୍ଧୁ, ସ୍ୱଜନ। ସେଥିଲାଗି ଏଣିକି ସେ ନିର୍ଜନରେ ଏକାକୀ ରହିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରେ ଏବଂ ଜଳ ମଧ୍ୟରୁ ମତ୍ସ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରିବାରେ ଅଳ

ସମୟ ଲାଗିଲେ ବିନା କାରଣରେ ଅଧିକ କାଳ ସେ ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଭରେ ରହିବାକୁ ସୁଖ ପାଏ । କୁଟୀର ମଧ୍ୟରେ ବାଳିକାଟିକି ଏକାକିନୀ ରଖିଯାଏ ।

ମତ୍ସ୍ୟସଂଗ୍ରହଦ୍ୱାରା ସେ ନିଜର ଏବଂ ବାଳିକାଟିର ଜୀବନ ନିର୍ବାହ ବ୍ୟୟ ଯୋଗାଇଥାଏ । ଦୁହିଁଙ୍କ ଖରଚ ମଧ୍ୟରେ ଆହାର ପାଇଁ ଯାହା କିଛି ବେଶୀ ଟିକିଏ ବ୍ୟୟ ହୁଏ । ପରିଧାନ ଦୁଇ ତିନି ଖଣ୍ଡରେ ଅଭାବ ରହେ ନାହିଁ, ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଭରୁ ଜାଲଖଣ୍ଡି ଟୋଳି ବୃଦ୍ଧ ତାକୁ କୂଳରେ ଖାଲି କରିଦିଏ, କନ୍ୟାଟି ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ମାଛ ବାଛି ବସେ । ମାଛତକ ନେଇ ବୃଦ୍ଧ କୋଣାର୍କରେ ବିକି ଆସେ । କୋଣାର୍କ ସେତେବେଳେ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ନଗର, କଳିଙ୍ଗର ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟର ଗୋଟିଏ କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳ ।

ଏହି ସକଳ ସୁବିଧା ମଧ୍ୟରେ ବାଳିକାଟି କ୍ରମେ ବଢ଼ିଉଠିଲା । ତାର କୋମଳ ଶିଶୁ ଅଙ୍ଗଟି ବୃଦ୍ଧ ହସ୍ତଦ୍ୱାରା ଲାଳିତ ହୋଇ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ରୀରେ ହସି ଉଠିଲା । ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଭରୁ ମିଳିଲା ପରି ସେ ମିଳିଛି, ଅଭାବ କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ । ତାର ମାତା, ପିତା, ବନ୍ଧୁ, ସ୍ୱଜନ, ଦେଶ ପ୍ରଭୃତି କାହାରି ସମ୍ବାଦ ନାହିଁ । ବୃଦ୍ଧ କେବଳ ଏତିକି ଜାଣେ ଯେ, ସେହି ଜଳମଗ୍ନ ବୋଇତର କୌଣସି ହତଭାଗ୍ୟ ଦମ୍ପତିଙ୍କର ଏହି ଶିଶୁଟି । ସାଗର ଗର୍ଭରୁ ପାଇଥିବାରୁ ବୃଦ୍ଧ ବଣିକ ତାର ନାମ ରଖିଥାଏ 'ସାଗରିକା ।'

ମୁକ୍ତ ପ୍ରକୃତିର ଅଙ୍କରେ ଦିନକୁ ଦିନ ବାଳିକାଟି ବଳିଷ୍ଠ ହୋଇଉଠିଲା । ତାର ଚିନ୍ତା ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଉନ୍ମୁକ୍ତ, ବାଧା ବନ୍ଧନ କିଛି ମାତ୍ର ନାହିଁ । କେବଳ ଆଶ୍ରୟଦାତା ଏହି ବୃଦ୍ଧ ବ୍ୟତୀତ ମାନବ ସମାଜର ଅନ୍ୟ କାହା ସହିତ ତାହାର ପରିଚୟ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ବୃଦ୍ଧ ସାଙ୍ଗରେ ଦିବସର ଅତି ଅଳ୍ପ ସମୟ ସେ ରହିବାକୁ ପାଏ । ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ସେ କଟାଇଦିଏ ଶୁଷ୍କ ସିକତା ରାଶି ଓ ଦିଗନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ନୀଳ ବାରିରାଶି ସଙ୍ଗରେ । ତାହାର ଖେଳର ସାଥୀ ଜଳଧି ଗର୍ଭର ଆର୍ଦ୍ର ପବନ । ବେଳାଧୂଳିରେ ସେ ନାନାଭାବରେ ନିଜର କ୍ଷିପ୍ର କଳ୍ପନାକୁ ଅନୁସରଣ କରି ଗୃହ, କୂପ ଆଦି ନିର୍ମାଣ କରେ, ମୁହୂର୍ତ୍ତକରେ ପବନଟା ଆସି ସବୁ ଭାଙ୍ଗି ମୁଦି ସମାନ କରିଦିଏ । ଅଥବା ଜୁଆରଟା ଆସି ସବୁ ଧୋଇ ସାଫ୍ କରି ଦେଇଯାଏ । ତାର ଆଖି ଛଳ ଛଳ ହୋଇ କୋହ ଉଠେ । ମନକୁ ବୁଝାଇ କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ କହେ, "ଆଚ୍ଛା ଦେଖିବା ଭଲା, ଏଥର ବଡ଼କରି ଗଢ଼ିବି ।" ପୁଣି ଗଢ଼ିବସେ, କିନ୍ତୁ ପବନ ଆସି ଭାଙ୍ଗିଯାଏ, ଲହରୀ ଆସି ଧୋଇନିଏ । ସେ ହସି ହସି କେତେବେଳେ ପବନକୁ ଗୋଡ଼ାଇ ବାଲୁକା ଉପରେ ଛାଡ଼ିଆସେ, ଲହରୀକୁ ଗୋଡ଼ାଇ ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟକୁ ତଡ଼ିଦିଏ ।

ପବନ ବେଗରେ ଦିଗ୍‌ବଳୟକୁ ଉଡ଼ିଯିବାକୁ ସେ କେବେ ହାତ ମେଲି ଠିଆ ହୁଏ । ପବନଟା ଟହ ଟହ ହୋଇ ତା କାନ ପାଖରେ ହସିଦେଇ ବହିଯାଏ । କେତେବେଳେ ଢେଉ ପଛରେ ଗୋଡ଼ାଇ ଯାଇ ସମୁଦ୍ରରେ ମିଶିଯିବାକୁ ଧାଏଁ । ସମୁଦ୍ରଟା ଲହରୀ ଛଳରେ ଅସଂଖ୍ୟ ଶୁଭ୍ରଦନ୍ତ ଉନ୍ମୁକ୍ତ କରି ତାହା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଦୌଡ଼ିଲେ ସେ ଫେରି ପଳାଇଆସେ ।

ସାଗରିକା ବଡ଼ ହେଲା । ଅଲକ୍ଷିତରେ ଯୌବନ ଆସି ତାକୁ ଛୁଇଁଗଲା । ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସତେଜ ସୁକୁମାର ସୂକ୍ଷ୍ମ ମଞ୍ଜରୀଟି । ବୃଦ୍ଧ ବଣିକର ସେ ଦିଗକୁ ନଜର ନାହିଁ, ସେ ସୁନୀଳ

ସାଗରଟାକୁ ହିଁ ଘର କରି ନେଇଛି । ବାଳିକାଟିକୁ ବଡ଼ ହେବାର ଦେଖି ସେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ କେତେକ ରାତି ନୀଳ ଜଳ ମଧ୍ୟରେ ଯାପନ କରେ ।

ବେଳାଭୂମିରେ ସାଗରିକା ରହେ ଏକାକିନୀ; କିନ୍ତୁ ଭୟ କ'ଣ ସେ ଜାଣେ ନାହିଁ । ଶିଶୁକାଳରୁ ବୃଦ୍ଧ ତାକୁ ଏକାକିନୀ ଛାଡ଼ିଯାଏ । ଭୟର କଥା ଦିନେ ତାକୁ କହି ନାହିଁ । ଏକାକୀ ଜୀବନ ତାର ଦିହଘଷା ହୋଇଯାଇଛି । ବାଲି-ହରିଣ ପଲ ପଲ ହୋଇ ତାର କୁଡ଼ିଆ ଦ୍ୱାରକୁ ଆସନ୍ତି, ସେଥିରୁ ଗୋଟିଏ ଧରି ରଖିବାକୁ କେବେ ତାର ଇଚ୍ଛା ହୋଇ ନାହିଁ । ସେ ଯେ ସେହିମାନଙ୍କ ପରି ମୁକ୍ତ, ସେହିମାନଙ୍କ ପରି ଦକ୍ଷିଣ ବତାସ ପାନ କରେ, ବାଲୁକା ଉପରେ କ୍ରୀଡ଼ା କରେ, ନୃତ୍ୟ କରେ । କେତେବେଳେ ସେମାନଙ୍କ ମେଣ୍ଟ ଭିତରେ ପଶି କାହାକୁ ଚୁମ୍ବନ, କାହାକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି ବସନ୍ତ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଇତସ୍ତତଃ ଧାବମାନ ହୁଏ । ପ୍ରକୃତିର ଲଳିତା ମାନବ ଶିଶୁ ସେ, ହରିଣୀ କିମ୍ବା ସାମୁଦ୍ରିକ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଶିବାକୁ ବେଶ୍ ଜାଣେ । ହରିଣୀଗୁଡ଼ାଙ୍କର ବି ଡର ଭୟ ନାହିଁ, ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ତାହା ସଙ୍ଗରେ ବିଚରଣ କରନ୍ତି । ତାକୁ ଡାକିନେବାକୁ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ପଲ ବାନ୍ଧି ତାହାର କୁଟୀର ଦ୍ୱାରରେ ଆସି ଠିଆ ହୁଅନ୍ତି । ପବନ ସଙ୍ଗରେ, ହରିଣୀମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଦୌଡ଼ିବାକୁ ଆବାଲ୍ୟ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ଥାଇ ତା'ର ଗତି ଅଲୌକିକ କ୍ଷିପ୍ର ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ଅନ୍ୟ କୌଣସି ମାନବ ଶିଶୁ ସେ ଦିଗରେ ତାର ସମକକ୍ଷ ହେବ ନାହିଁ ।

ତାର ପରିଧେୟ ମାତ୍ର ଦୁଇଖଣ୍ଡି, କୋଣାର୍କରେ ମତ୍ସ୍ୟ ବିକ୍ରୟ କରି ବୃଦ୍ଧ ବଣିକ ତାହା ଆଣି ଦେଇଥିଲା । ବୃଦ୍ଧ ଥିବା ସମୟରେ ବସ୍ତ୍ର ଖଣ୍ଡିଏ ପରିଧାନ କରି ସେ ଯୌବନକୁ ଲୁଚାଇ ରଖେ । କାରଣ ସେ ଦେଖେ, ବୃଦ୍ଧ ଏହିପରି ଲଜ୍ଜା ନିବାରଣ କରେ । ତାହା ନ ହେଲେ ଦେହରେ ବସ୍ତ୍ରଟା ରଖିବା ତାକୁ ବଡ଼ ଅଡୁଆ ଲାଗେ । ବଣିକ ଯେତେବେଳେ ସାଗର ଗର୍ଭରେ ମତ୍ସ୍ୟ ସଂଗ୍ରହରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥାଏ ଏହି ଯୁବତୀ ତା'ର ନଗ୍ନ ସୌଷ୍ଠବ ଆକାଶ ପବନରେ ବଢ଼ାଇ ଦେଇ କ୍ରୀଡ଼ା କରେ । ସେ ଲଜ୍ଜା ଜାଣେ ନାହିଁ, ମାନବ ସମାଜର ସ୍ନେହ ପ୍ରେମ ବୁଝି ନାହିଁ; ଏ ଯୌବନ ବହନ କରି ସେଥିଲାଗି ତାକୁ ବିଚଳିତ ହେବାକୁ ହୋଇ ନାହିଁ ।

ତାହାର ସୁଦୀର୍ଘ କେଶଗୁଚ୍ଛ ବନ୍ଧନ ପ୍ରସାଧନ ଅଭାବରେ ପବନ ମୁଖରେ ଫରଫର ହୋଇ ଉଡ଼େ । ମୁକ୍ତ ଆକାଶ ପବନ, ମୁକ୍ତ ଆଲୋକ ଓ ବାଲୁକା ଶଯ୍ୟାର ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ପୁଣି ପ୍ରତିଦିନ ଉଦ୍ଦାମ ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ କ୍ରୀଡ଼ା ଦ୍ୱାରା ସାଗରିକା ଅଙ୍ଗରେ ନାରୀସୁଲଭ କୋମଳତା ନ ଥିଲା । ତାର ଅଙ୍ଗର ବର୍ଣ୍ଣ କୃଷ୍ଣ ନୁହେଁ, ସାଗର ପରି ଗାଢ଼ ନୀଳ । ତାର ସୁଗୋଲ ସୁଠାମ କୃଷ୍ଣ ବାହୁ ଦିଓଟି ଖୁବ୍ କଠିଣ, ସକଳ ଅବୟବ ପ୍ରସ୍ତର ଅଙ୍ଗରେ ଖୋଦିତ ହେଲା ପରି ନିପୁଣତା ଓ ପରିପାଟୀରେ ବିକଶିତ, ତା'ର ଆବରଣହୀନ ଶରୀର ଆକାଶ ଆଲୋକରେ ବର୍ଦ୍ଧିତ ହୋଇଥିଲା, ତେଣୁ ଗଠନରେ ସେ ପୂର୍ଣ୍ଣ, ନିଖୁଣ ।

ସେ ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ସମୁଦ୍ରରେ ଉତ୍ତମରୂପେ ସନ୍ତରଣ ଶିଖି ପାରିଥିଲା। ସାଗରର ଲବଣାକ୍ତ ଜଳ ଅବୟବକୁ ତାହାର କର୍କଶ ଓ ଶୀତଳ ରଖିଥିଲା ।

ବିଶ୍ରାମ ସମୟ ବ୍ୟତୀତ ସେ ଆଉ କେବେ କୁଟୀର ମଧ୍ୟରେ ନ ଥାଏ । ଆକାଶରେ ଯେତେବେଳେ ଝଡ଼ ଉଠେ, ସମସ୍ତ ନୀଳିମା ଲୋପ କରି ବଜ୍ର ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଯେତେବେଳେ ଚିରି ଚିରି କରି ଉଠେ, ସାଗର ବକ୍ଷ ଧୂମାୟିତ ହୋଇ ଉତ୍ତାଳ ତରଙ୍ଗରେ ପୃଥିବୀକୁ ଗ୍ରାସ କରିବାକୁ ଭୟ ଦେଖାଏ, ଆଉ ବାଲୁକାରାଶି ଅସ୍ଥିର ବେଗରେ ଆକାଶ ସମୁଦ୍ର ବ୍ୟାପିଯାଏ, ସେତେବେଳେ ସେ ହୁ ହୁ ଗତିରେ ଘୂର୍ଣ୍ଣିବାୟୁ ପରି ନାନା ଦିଗରେ ଧାବମାନ ହୋଇ କ୍ରୀଡ଼ା ଆରମ୍ଭ କରେ । ସେତେବେଳେ ବତାସ ତାର ନଗ୍ନ ଯୌବନକୁ ସହସ୍ରବାର ଆଲିଙ୍ଗନ କରେ, ତାର ସକଳ ଅଙ୍ଗରେ ଧୂଳି ବେଷ୍ଟନ କରେ, ଆଉ ସେ ନିଜେ ଅଶାନ୍ତ କ୍ଷିପ୍ରତା ଘେନି ଉଦ୍ଦାମ ବେଗରେ ଉତ୍‌ଫୁଲ୍ଲ ହୋଇଉଠେ । କଜ୍ଜଳ କେଶଦାମ କ୍ଷିପ୍ର ପବନ ସଙ୍ଗରେ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଆକାଶକୁ ଉଠି ଯିବାକୁ ଧାଏଁ, ତା'ର ସଜୋର ପଦକ୍ଷେପ ବେଳାଭୂମିକୁ ଗଭୀର ପ୍ରାସ ଦେଇ ଆଘାତ କରେ, ତାର କୃଷ୍ଣ କଳେବର କୁଟୀର ଦୃଷ୍ଟିରୁ କ୍ଷଣକେ ଅପସୃତ ହୁଏ । ପୁଣି ଯେତେବେଳେ ସ୍ନିଗ୍ଧ ଚନ୍ଦ୍ରିକା ତା'ର ପ୍ରତି ଅଙ୍ଗରେ ଚୁମ୍ବନ ଦାଗ ରଖିଦିଏ, ନିଘଞ୍ଚ କେଶ ଗୁଚ୍ଛକୁ ସୁଧା ସିଞ୍ଚନରେ ଆର୍ଦ୍ର କରେ, ସେ ଛୁଟିଯାଏ ସାଗର ଅଭିମୁଖରେ। ତା'ର ନଗ୍ନ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟକୁ ନେଇ ସାଗର ମଧ୍ୟରେ ଢାଳିଦିଏ। ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ସ୍ପର୍ଶରେ ସାଗର ବକ୍ଷ ଆବେଗରେ ଫୁଲି ଉଠିଥାଏ, ସେ ଏହି ଚନ୍ଦ୍ରିକା କ୍ଷୁଭିତ ସାଗର ଜଳରେ ଆତ୍ମ ସମର୍ପଣ କରି ଚଞ୍ଚଳ ଗତିରେ ସନ୍ତରଣ କରେ। ଚନ୍ଦ୍ର ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାରେ ଯୁବତୀ ଅନ୍ତରସିକ୍ତ ହୋଇ ଉଠିଛି । ନୟନରେ ମଧୁର କାନ୍ତଭାବ ବିକଶି ଉଠିଛି । ତୋଫାନର ସେ ରକ୍ତ ନେତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଉ ନାହିଁ । ସାଗରୋତ୍‌ଥିତ ସଙ୍ଗୀତର ଅନୁକରଣ କରିବାକୁ ଯାଇ ତା'ର କଣ୍ଠ ଗଭୀର ଓ ଦୃଢ଼, ସେହି ସଙ୍ଗୀତରେ ସ୍ୱର ମିଶାଇ ସେ ଗାଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରେ। ତାକୁ ଶୁଣେ କେବଳ ସେହି ସାଗର, ସେହି ପ୍ରାଣହୀନ ଶୁଷ୍କ ସିକତାରାଜି ।

ପୁଣି ଯେତେବେଳେ ପ୍ରାଚୀ କୂଳରେ ରକ୍ତିମଛଟା ଖେଳାଇ ଦେଇ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଇଁ ଉଠେ, ସାଗରିକା ନିରୀକ୍ଷଣ କରେ ତାର ନଗ୍ନ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଛାୟା କିପରି ବେଳାଭୂମିକୁ ଗାଢ଼ ଆଲିଙ୍ଗନ କରୁଛି, ଏକାବେଳକେ ସମସ୍ତ ଅଙ୍ଗ ଦେଇ ! ସେ ଚମକି ପଡ଼ି ଜଳଧ୍ ବକ୍ଷରେ ଲମ୍ଫ ପ୍ରଦାନ କରେ, ପୂର୍ବ ଦିଗ୍‌ବଳୟର ସେ ଗୋଲାପୀ ଆଭା ପାନ କରିବାକୁ ସନ୍ତରଣ କରି ଧାବମାନ ହୁଏ। ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆକାଶରେ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଉଠିଆସେ, ସମସ୍ତ ରକ୍ତିମା ନିଭାଇ ଦେଇ ନିରାଟ କିରଣ ସଂସାରରେ ରାଜତ୍ୱ କରେ। ସେ ପୁଣି କୂଳକୁ ଫେରିଆସେ ।

ସମ୍ମୁଖରେ ମୁକୁର ଧରି କେହି ତାହାର ମୁଖ ସୁଷମା ତାକୁ ଦେଖାଇ ନାହିଁ। ତା'ର ଦେହ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ତାକୁ ଦିନେ ହେଲେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାକୁ ହୋଇ ନାହିଁ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗର ଏହି ଅସୀମ ଶୂନ୍ୟତାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ତା' ଅନ୍ତର ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ସେ କେବଳ ଏହି ନଗ୍ନ ପ୍ରାକୃତିକ ପ୍ରେମ କରି ଶିଖିଥିଲା । ତାର ବନ୍ଧନ ନାହିଁ, ବ୍ୟବହାର ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ, ଶିକ୍ଷା ଦୀକ୍ଷା ନାହିଁ, ମାନବ ଚରିତ୍ରର କୌଣସି ଚିହ୍ନ ନାହିଁ । କେବଳ ଅଛି ଗୋଟାଏ ପ୍ରବଳ ପ୍ରାଣର ତାଡ଼ନା ଓ ଯୌବନସୁଲଭ ଗୋଟାଏ ଉଦ୍ଦାମ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ତୃଷ୍ଣା ।

ବୃଦ୍ଧ ବଣିକ ନିଜର ଅତୀତ ଉପରେ ଢଳି ପଡ଼ିଥିଲା । ସାଗର ବକ୍ଷରେ ବହୁ ସମୟ ଅତିବାହିତ କରି ତାହାରି ଦୁଃଖର ଅତୀତଟାକୁ ଭୁଲିଯିବାକୁ ସେ ବ୍ୟଗ୍ର । ତେଣୁ ଏହି ଯୁବତୀ ପ୍ରତି ତାର ବିଶେଷ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନ ଥିଲା । କେବେ କେବେ ସେ ତାକୁ କିମ୍ଭୂତକିମାକାର ପରି ଲାଗୁଥାଏ । ତାହାର ଦେଶ କିମ୍ବା ପିତାମାତାଙ୍କ ସମ୍ବାଦ ସେ କିଛି ପାଇ ନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ ସେ ସମୁଦ୍ରଗର୍ଭରେ ମହାଆନନ୍ଦରେ ଟିପାକାଠି ଖଣ୍ଡ ବୁହାଇନିଏ, ମଧେ ମଧେ କୂଳକୁ ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କରି ଯୁବତୀର ଅଭିନବ ନୃତ୍ୟ ସନ୍ଦର୍ଶନ କରେ । ମନେହୁଏ, ସେ ଯେପରି ମନୁଷ୍ୟ ନୁହେଁ, ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଭରେ କେହି ନାଗକନ୍ୟା । ପୁଣି ଯେତେବେଳେ ବୃଦ୍ଧ କୁଟୀରକୁ ଫେରିଆସେ ସେ ଏହି ଶିଶୁପ୍ରାଣ ଯୁବତୀ ସଙ୍ଗରେ ନାନା ରଙ୍ଗ କରି କାଳକ୍ଷେପଣ କରେ । ଯୁବତୀଟି ବୃଦ୍ଧର ଇଙ୍ଗିତରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ମୃଗଶିଶୁ ପରି ନୃତ୍ୟ କରେ, ସମୁଦ୍ର ପରି ସଙ୍ଗୀତ ଉଠାଏ । କୂଳର କଙ୍କଡ଼ାଗୁଡ଼ାକୁ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଗତିରେ ଗୋଡ଼ାଇ ଯାଇ ଧରି ଆଣେ । ବୃଦ୍ଧର ପଲକ ପାତରେ ଯୁବତୀ ନାନା ଦିଗରେ ଧାବମାନ ହୋଇ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଫେରିଆସେ । ବୃଦ୍ଧ 'ବାହା' 'ବାହା' କହି ହାତତାଳି ଦିଏ । ମନେ ମନେ କହେ— ଅଦ୍ଭୁତ ! ଅଦ୍ଭୁତ !

ଏହିପରି ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ସ୍ୱାଧୀନତା ଉପଭୋଗ କରି ତାହାର ପନ୍ଦର ଷୋଳବର୍ଷ କାଳ ବେଳାଭୂମିରେ ଅତିବାହିତ ହୋଇଗଲା । ତାହାର ଅଭାବ ଅତି ସାମାନ୍ୟ, ଦୁଃଖ ତାହାଠାରୁ ବି କମ୍, ରୋଗ କ'ଣ ସେ ଜାଣେ ନାହିଁ, ଚିନ୍ତା କରିବା ତାହା ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ । ତାରି ପାଖରେ ସେହି ବୃଦ୍ଧ ଯେ କେତେ ଦୁଶ୍ଚିନ୍ତା, କେତେ ବିକଳସ୍ମୃତି ଜାକି ଧରିଛି, ସେ ସବୁ ସମ୍ବାଦ ଯୁବତୀ ରଖେ ନାହିଁ । ଯାହାହେଉ, ବର୍ତ୍ତମାନ ସାଗରିକା ଜୀବନରେ ପରିବର୍ତ୍ତନର ସମୟ ଆସିଗଲା ।

ଶରତ୍ କାଳ । ପ୍ରତ୍ୟୁଷରୁ ଉଠି ସେ ଦେଖେ, ଭୁବନମୟ କୁଜ୍ଝଟିକାର ଗୋଟିଏ ଧବଳ ଆସ୍ତରଣ ବ୍ୟାପୀ ରହିଛି । ଆବରଣ ବିହୀନ ନଗ୍ନ ଦେହରେ ଶୀତ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଓ ବର୍ଷା ଆଦି ବରିନେବାକୁ ସେ ଚିର ଅଭ୍ୟସ୍ତ । ତେଣୁ ଆଜି ପୃଥିବୀର ଏହି ବିଧବା ସାଜ ଦେଖି ସେ ବେଳାବିହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବାହାରିଲା । ତାହାର ଚକ୍ଷୁ ଲୋମରେ ତୁଷାର ଜମି ବିନ୍ଦୁ ବିନ୍ଦୁ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ତା'ର କେଶଗୁଚ୍ଛ, ଅଧର, କପୋଳ ଆଦି ସମସ୍ତ ଅଙ୍ଗରେ ତୁଷାର ବିନ୍ଦୁ ଲାଗିଛି । ସେ କିନ୍ତୁ ଅବିରାମ ଗତିରେ ତୁଷାର କାଟି ଚାଲିଛି । ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ତୁଷାର ରାଶି ମଧରେ କୃଷ୍ଣକାୟ ଗୋଟିଏ ଚଳନ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖିପାରିଲା । ଅତ୍ୟନ୍ତ କୌତୂହଳ ଜନ୍ମିଲା, ନିର୍ଜ୍ଜନ ବାଲୁକା ପ୍ରାନ୍ତରରେ ଏହି ଅଭୂତପୂର୍ବ ମୂର୍ତ୍ତିଟା ଦେଖିବା ଲାଗି । ସେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ଦେଖିଲା, ଗୋଟାଏ ଘୋଟକ ତୀର ବେଗରେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହୋଇଗଲା ।

ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ଯୁବକ କୋଣାର୍କ ସହରର ଜଣେ ଧନୀ ସୌଦାଗରର ପୁତ୍ର । ସୌଦାଗରର ସାତ ପୁଅ, ଛଅ ବୋହୂ । ସବା ସାନ ପୁଅ ଅବିବାହିତ । କେତେ ଦେଶରୁ କେତେ କନ୍ୟା ଆସିଲେ, କେହି ତା' ମନକୁ ପାଇଲା ନାହିଁ । ସେ ନାନା ଦେଶ ପର୍ଯ୍ୟଟନ କରି ନିଜ ଅଭିଳଷିତ କନ୍ୟା ନ ପାଇ ଗୃହକୁ ଫେରୁଥିଲା । ତାର ଥାଟ ସୈନ୍ୟ ଆଗରେ ପଛରେ ହୋଇ ଆସୁଥିଲେ । ଅଭେଦ୍ୟ ତୁଷାର ଗହଳରେ କେହି ସାଗରିକାକୁ ଦେଖି

ପାରିଲେ ନାହିଁ। ପାରିଲା କେବଳ ସେହି ସୌଦାଗରର ପୁଅ । କିନ୍ତୁ ସେ କ୍ଷଣକ ଲାଗି । ମନରେ ତାହାର ନାନା ତର୍କ ପହଞ୍ଚିଲା । ନିର୍ଜନ ମରୁରେ ଏହି ରୂପସୀ କିଏ ? ନଗ୍ନ କାହିଁକି ? ଏ କ'ଣ ମନୁଷ୍ୟ ନୁହେଁ, କୌଣସି ଦେବୀ ?

ଯୁବକ ଗୃହକୁ ଫେରିଲା ସତ, କିନ୍ତୁ ସାଗରିକାକୁ ଭୁଲିପାରିଲା ନାହିଁ । କୋଣାର୍କକୁ ଆସି କେତେଥର ବାଲୁକା ପ୍ରାନ୍ତରରେ ତାକୁ ଖୋଜି ବୁଲିଲା; କିନ୍ତୁ ସବୁ ଅକାରଣ, କିଛି ମାତ୍ର ସନ୍ଧାନ ନାହିଁ । ତଥାପି ସେ କ୍ଷାନ୍ତ ନୁହେଁ । ପ୍ରତିଦିନ ସଞ୍ଜସକାଳେ ସେ ପାଗଳ ପରି ଖୋଜି ବୁଲେ।

ପୁଣି ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଅକସ୍ମାତ୍ ଯୁବକକୁ ଦେଖି ଯୁଗପତ୍ ଭୟବିଷାଦରେ ଯୁବତୀ ପ୍ରାଣରେ ଗୋଟାଏ ଦକା ପଶିଗଲା । ଆଜିଯାଏ ଦିନେହେଲେ ଯାହା କେବେ ତାହାର ଅନୁଭୂତିକୁ ଆସି ନାହିଁ, ସେହି ଗୋଟାଏ ଅଜଣା ରୋଗ ଧରିଲା । କିନ୍ତୁ ତାହାର ବଳିଷ୍ଠ ସୁଦୃଢ଼ ଦେହକୁ କୌଣସି ରୋଗର ଶକ୍ତି ନାହିଁ, ଶୀଘ୍ର ଅବଶ୍ୟ କରିଦେବ; ତାହାର ଚଞ୍ଚଳ ଗତି, ଉଦ୍ଦାମ ନର୍ତ୍ତନରେ ଏତେ ଶୀଘ୍ର ବାଧା ଦେବ। ଜ୍ୱର ତାର ଅଙ୍ଗରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ସଞ୍ଚାର କରୁଥାଏ ଅଜ୍ଞାତରେ, ଅତି ଗୋପନରେ । ଅବଶେଷରେ ଗୋଟାଏ ରାତ୍ରିରେ ସବୁ ଓଲଟ ପାଲଟ ହୋଇଗଲା ।

ସେଦିନ ଆକାଶରେ ମେଘ ଉଠିଥିଲା । ସାୟାହ୍ନରେ ଦୁଇ ଚାରିଟା ପାରା ବିନ୍ଦୁ ହୋଇ ମେଘ ତଳେ ମିଶି ଯାଉଥିଲେ । ବାଲୁକା ପ୍ରାନ୍ତରରେ ନାନା ସ୍ଥାନରୁ ଝଣ୍ଟିଆକୃତ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ରହୁଥିଲେ । ମେଘର ଛାୟା ସାଗର ବକ୍ଷରେ ପଡ଼ି ଭୀଷଣ ଢେଉର ଆୟୋଜନରେ ଥିଲା । ବୃଦ୍ଧ ଧୀବର ଉଲ୍ଲାସରେ ଟିପା କାଠି ଖଣ୍ଡେ ଧରି ବାହାରିଲା, ଯୁବତୀଟି ମଧ ଅନାବଶ୍ୟକ ପରିଧାନଟି କୁଟୀର ମଧରେ ରଖିଦେଇ ଏହି ଭାବୀ ତୋଫାନକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲା । ଅବାଧ କେଶଗୁଡ଼ାକୁ ଯଥା ତଥା ବାନ୍ଧିଦେଲା । ଦୁଇ ଚାରିଟା ନାଲି ନେଳି ଘାସଫୁଲ କାନ ପାଖରେ ଖୋଷିଲା। କୁଟୀର ମଧରୁ ଚାହିଁ ଦେଖିଲା, ବୃଦ୍ଧ ଅନେକ ଦୂର ପାରହୋଇ ଯାଇଛି। ଯେଉଁ ଦିଗରୁ ଭୀମ ସମାରୋହରେ ମେଘ ଉଠୁଥିଲା, ଆକାଶରେ ସେହି କୋଣକୁ ସେ କିଛିକ୍ଷଣ ଚକିତ ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କଲା। ଯେତେବେଳେ ଦେଖିଲା, ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଘୂର୍ଣ୍ଣିବାୟୁ ଉଠି ଆକାଶ ଓ ପୃଥିବୀକୁ ଧୂଳିରାଶିରେ ଏକ କରି ଦେଇଛି, ଆଉ ବିଳମ୍ବ ନ କରି ମେଘ ଅଭିମୁଖରେ ଧାବମାନ ହେଲା । ତାହାର ଶିଥିଳ କବରୀ ଫିଟି ପଡ଼ିଲା । ଫୁଲ କେତେଟା କିଏ କାହିଁ ପଡ଼ିଲେ । ଅଖଣ୍ଡ ଅନ୍ଧକାର ମଧରେ ଖଳ ଖଳ ହସି ସେ ଧାବମାନ ହେଉଥିଲା କେଉଁ ଦିଗକୁ କିଏ ଜାଣେ । ଅନ୍ତର ମଧରେ କେଉଁ ଅସହ୍ୟ ଅତୃପ୍ତି ଧରି, ଏହି ବିଶ୍ୱ ବିରହିଣୀ କି ଦୁରନ୍ତ ତୃଷାରେ ଆର୍ତ୍ତ ଚିତ୍କାର କରି, କେଉଁ ପ୍ରେମିକର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଉଦ୍ଦାମ ଅଭିସାରିଣୀ ହୋଇ ଧାଉଁଥିଲା ତାହା କିଏ କହିବ ? ଏହି ଅନ୍ଧକାରକୁ ଭେଦ କରି ସେ ପ୍ରଖର ଗତିରେ ଧାଇଁଲା । ଆକାଶ ନିର୍ମଳ ହେଲା, କଳାମେଘ ଖଣ୍ଡେ ପାର ହୋଇ ଚନ୍ଦ୍ର ଆକାଶରେ ଦ୍ରୁତ ଗତି କରୁଥିଲା । ସେ ଝଡ଼ ଓ ନିବିଡ଼ ଅନ୍ଧକାର ମଧରେ ସ୍ୱୀୟ ଅଙ୍ଗକୁ ମିଶାଇଦେଇ ବହି ଚାଲିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଜ୍ୟୋସ୍ନା ତଳେ ନିର୍ଜନ ବାଲୁକା ପ୍ରାନ୍ତରରେ ସେ ନିଜକୁ ଆବିଷ୍କାର

କଲା । ଏହିଠାରେ ନିଜକୁ ଦେଖି ବୁଝିଲା ଯେ, ମେଘ ଏବଂ ଅନ୍ଧକାରରୁ ସେ ପୃଥକ୍। ତାହାର ବାସସ୍ଥାନ ଗୋଟାଏ ଅଛି, ସେଠାକୁ ଫେରିଯିବାକୁ ହେବ । ପାଦ ଯୋଡ଼ିକ ତାର କାହିଁକି ଆଜି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟରୂପେ ଅବସନ୍ନ ହୋଇପଡ଼ିଲା । ସେ ଧୀର ପଦରେ ଚଳିବାକୁ ଲାଗିଲା । ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଗୋଟାଏ ଆର୍ଦ୍ର ବାୟୁରେ ଦେହସାରା ଶୀତେଇ ଉଠୁଥାଏ । ପଥରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ବାଲୁକା ପ୍ରାନ୍ତରରେ ଝଡ଼ର ଅବଶେଷ-ଚିହ୍ନଜଳ ଭରି ରହିଛି, ଭେକର କର୍କଶ ଶବ୍ଦ ଶୁଭୁଛି, ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ନିସ୍ତବ୍‌ଧ; ନିସ୍ପନ୍ଦ।

ସେ କ୍ରମେ ସାଗର ତୀରରେ ପହଞ୍ଚି କୁଟୀର ଅଭିମୁଖରେ ଚାଲିଲା । କୁଟୀର ତାହାର ଦୁଇଟା ପୁରାତନ ବାଲୁକାସ୍ତୂପ ମଧ୍ୟରେ, ବଡ଼ ଝଡ଼ ବତାସରେ ସୁଦ୍ଧା ତାର କିଛି କ୍ଷତି ହୁଏ ନାହିଁ ଏବଂ ଏହି ସ୍ତୂପ ଅବକାଶରେ ଥିବାରୁ ସୌଦାଗର ପୁତ୍ରର ସକଳ ଚେଷ୍ଟା ସତ୍ତ୍ୱେ ତାର ସନ୍ଧାନ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ସାଗର ବେଳାରେ ଚାଲୁ ଚାଲୁ ହଠାତ୍ ସେ ଶାୟିତ ଗୋଟାଏ ମାନବ ଶରୀର ଦେଖିପାରିଲା । ସୌଦାଗର ପୁତ୍ର କଥା ମନେ ପଡ଼ି ତାର କମ୍ପ ଜ୍ୱର ଆସିଲା । କାଳେ ସେ ସେଇ ଘୋଟକ ଉପରେ ବସାଇ ତାକୁ ନେଇଯିବ; କିନ୍ତୁ ତାର କୌତୂହଳଟାର ଜୟ ସବୁଠାରେ । ସେ ଭୟରେ ଭୟରେ ଶାୟିତ ଲୋକ ନିକଟକୁ ଯାଇ ଯାହା ଦେଖିଲା, ସେଥିରେ ତା'ର ଭୟର କାରଣ ରହିଲା ନାହିଁ । ଏ ଯେ ସେହି ବୃଦ୍ଧ ବଣିକର ଶରୀର । ସେ ତ ତୋଫାନ ଦେଖି ଟିପା କାଠି ଧରି ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଭକୁ ଯାଉଥିଲା, ଏଠାରେ ଏପରି ଶୋଇଛି କାହିଁକି ? ବୋଧହୁଏ, ଅତ୍ୟଧିକ ପରିଶ୍ରମରୁ କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ବୃଦ୍ଧ ଅଙ୍ଗରୁ ଧୂଳି ଝାଡ଼ି ତାକୁ ଉଠାଇବାକୁ ଗଲା। ବୃଦ୍ଧ କିନ୍ତୁ ଉଠେ ନାହିଁ । ସେ ଯେ ଜୀବନବ୍ୟାପୀ ଶ୍ରାନ୍ତି ବାଧାରେ ଚିରଦିନ ପାଇଁ ଶୋଇ ପଡ଼ିଛି, ଉଠିବ କାହିଁକି ?

ସାଗରିକାର ମୃତ୍ୟୁ ଭୟ ନାହିଁ । କେହି ନ ମାରିଲେ ଲୋକ ଛାଏଁ ଛାଏଁ ମରିପାରେ ନାହିଁ— ଏହାହିଁ ତାହାର ଧାରଣା । କାରଣ ସେ ବୃଦ୍ଧକୁ ମତ୍ସ୍ୟ ମାରିବାର ଦେଖିଛି, ଶିକାର କରିବାର ଦେଖିଛି; କିନ୍ତୁ କେହି ନ ମାରି ଯେ କୌଣସି ଜନ୍ତୁ ଆପେ ଆପେ ମରିଛି ଏପରି ସେ କେବେ ତ ଦେଖି ନାହିଁ । ସେ ଗୋଟାଯାକ ଜୀବନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କେବଳ ମନେକରି ନେଇଛି, ଏହିପରି ପ୍ରକୃତି ସଙ୍ଗରେ ଏକ ଯୋଗ ହୋଇ ନୃତ୍ୟ କରିବା। ଏ ଜୀବନର ଆଦି ନାହିଁ କିମ୍ବା ଅନ୍ତ ନାହିଁ । ଏହା ସନାତନ, ଅସୀମ । ଘର ଦ୍ୱାର, ଧନ, ସମ୍ପତ୍ତି, ବନ୍ଧୁ ପରିବାର ତିଳେ ହେଲେ ସେ କାହାରି କିଛି ଧରେ ନାହିଁ । ନିରାଟ ବାସ୍ତବ ମଧ୍ୟରେ ତାହାର ସୃଷ୍ଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ସେ ସ୍ୱପ୍ନର ବୈଚିତ୍ର୍ୟର ସୃଷ୍ଟି । ବୃଦ୍ଧକୁ ଉଠାଇବାରୁ ସେ ଯେତେବେଳେ ଉଠିଲା ନାହିଁ; ସାଗରିକା ଭାବିଲା, ସେ ଗଭୀର ନିଦ୍ରାରେ ମଗ୍ନ । କାନ ପାଖରେ ଚିତ୍କାର କରି ଡାକିଲା, ଆଉ ଜୋରରେ, ଆଉ ଜୋରରେ । କାହିଁ ? ବୃଦ୍ଧ ତ କାହିଁକି ଶୁଣୁ ନାହିଁ ? ଚିତ୍କାର କରି କରି ଚକ୍ଷୁକୁ ତାର ଜଳ ଆସିଲା । ମୁଖମଣ୍ଡଳ ଲାଲ ହୋଇଗଲା । ସେତେବେଳକୁ ଜ୍ୱର ତାକୁ ଗାଢ଼ରୂପେ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲା । ହତଜ୍ଞାନ ହୋଇ ସେହିଠାରେ ସେ ପଡ଼ି ରହିଲା ।

ସାଗରିକାକୁ ଦେଖିବା ଦିନୁଁ ସୌଦାଗର ପୁତ୍ର ଏକରକମ ପାଗଳ ହୋଇଯାଇଛି । ପାନ ଆହାର ନିଦ୍ରାରେ ଆସ୍ଥା ନାହିଁ, ଚିନ୍ତାରେ କ୍ଷୀଣ ତନୁ ହୋଇ ସେ କେବଳ ଭ୍ରମିବାରେ ଲାଗିଛି । ସକାଳ ନାହିଁ, ସନ୍ଧ୍ୟା ନାହିଁ, ଖରା ନାହିଁ, ବର୍ଷା ନାହିଁ, ସବୁ ସମୟରେ କେବଳ

ସାଗରିକାର ଅନ୍ୱେଷଣରେ ! ସାଗରିକା ମନରେ ମଧ ଟିକିଏ ସଙ୍କୋଚ ଆସିଥିଲା, ସେ ଯୁଆଡ଼େ ବାହାରେ ଟିକିଏ ସାବଧାନ ହୋଇଥାଏ; ସେଥିଲାଗି ସୌଦାଗର ପୁତ୍ର ପକ୍ଷରେ ତାକୁ ଦେଖିବା ଅଧିକ କଷ୍ଟକର ହୋଇ ପଡ଼ିଥାଏ । ତାର ମାତା ପିତା ଆଦି କେହି ତା' ମନକଥା ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ସେହି ଝଡ଼ ରାତ୍ରିଟା ସେ ଆଦୌ ଶୋଇପାରିଲା ନାହିଁ, ସମସ୍ତ ଜୀବନ ଯେପରି ତିକ୍ତ ହୋଇ ଉଠିଛି । ଏକା ସାଗରିକା ତାହାର ଭଜନମାଳୀ ହୋଇ ବସିଛି । ସେ ସମସ୍ତ ରାତ୍ରି ଜାଗ୍ରତ ରହି ପ୍ରତ୍ୟୁଷରୁ ଘୋଟକ ଆରୋହଣ କରି ତାର ପ୍ରତିଦିନର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସେଇ ଅଜଣା ଅନ୍ୱେଷଣରେ ବାହାରିଲା ।

ସାଗରିକାର ମ୍ଳାନ ମୁଖରେ ବାଳସୂର୍ଯ୍ୟର ରକ୍ତିମ ଆଭା ପଡ଼ିଛି । କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ସେ ମୁଖ ! ସାଗର ଫେନ ତା'ର ବକ୍ଷଦେଶରେ ଲାଗିଛି, ସୁଗୋଲ ସୁଠାମ ବାହୁ ଦିଓଟି ଯେପରି ତାର ଅଙ୍ଗକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି ରହିଛି । ସୌଦାଗର ପୁତ୍ର ଅନେକ କ୍ଷଣ ଏକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଏ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପାନ କଲା । ସାଗରିକାର ନିଦ୍ରା ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ତାର ମନ ଗଲା ନାହିଁ । ଯୁବତୀର ନଗ୍ନତା ଆଚ୍ଛାଦନ କରିବାକୁ ନିଜର ଉତ୍ତରୀୟ କାଢ଼ି ଯେତେବେଳେ ବେଢ଼ାଇ ଦେବାକୁ ଗଲା, ସାଗରିକା ଚମକି ପଡ଼ି ଚାହିଁଲା— ସେହି ଯୁବା ପୁରୁଷ, ନିକଟରେ ସେହି ଘୋଟକ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ! ସେ ଉଠି ପଳାଇବାକୁ ବାହାରିଲା, କିନ୍ତୁ ପାରିଲା ନାହିଁ । ଜ୍ୱର ଆଉ ଶରୀରର ଦୁର୍ବଳତାରେ ସଂଜ୍ଞାହୀନ ହୋଇ ପଡ଼ିରହିଲା । ସୌଦାଗର ପୁତ୍ର ତାକୁ ଏହି ଅଚେତନ ଅବସ୍ଥାରେ ଘୋଟକ ଉପରକୁ ତୋଳି କୋଣାର୍କ ଅଭିମୁଖରେ ଯାତ୍ରା କଲା । ଗୃହ ମଧରେ ପ୍ରବେଶ କରି ବିହିତ ଚିକିତ୍ସା ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲା ଓ ବୃଦ୍ଧ ବଣିକର ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଟିର ସମସ୍ତ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କଲା ।

ସାଗରିକା ଦୁଇଦିନ ଅଚେତନ ହୋଇ ପଡ଼ି ରହିଲା । ତା'ର ଶୁଶ୍ରୂଷା ପାଇଁ କେତେ ବୈଦ୍ୟ ଆସିଲେ । ତା' ଜୀବନରେ ଏହି ପ୍ରଥମ ରୋଗ ଓ ଚିକିତ୍ସାର ଅନୁଭୂତି ।

ଦୁଇଦିନ ପରେ ଯେତେବେଳେ ଚେତନା ଆସିଲା, ସେ ଚାହିଁ ଦେଖିଲା ସୁସଜ୍ଜିତ ଗୋଟିଏ ଘର, ଚାରିଆଡ଼େ ଚାକଚକ୍ୟମୟ ନାନା ଦ୍ରବ୍ୟ ସମ୍ଭାର । ତା'ର ସେ ଧୂଳିଶଯ୍ୟା ନାହିଁ, କୋମଳ ପଲଙ୍କ ଉପରେ ଶୋଇ ରହିଛି । ସେ ସାଗରର ସ୍ୱନ ଆଉ ଶୁଭୁ ନାହିଁ, ସେ ପବନ ଆଉ ଦେହରେ ଲାଗୁ ନାହିଁ । ଫେରି ଚାହିଁ ଦେଖିଲା, ନିକଟରେ ସେହି ଯୁବକ। ଭୟରେ ସେ ଚିତ୍କାର କରି ଉଠିଲା । ଯୁବକ ହସି ହସି କହିଲା, ''ଦୁଃଖ କାହିଁକି, ସେଇ ପ୍ରାନ୍ତରକୁ ପୁଣି ଫେରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହେଉଛି ।'' ସାଗରିକାକୁ ଏ ସମସ୍ତ ଦୃଶ୍ୟ ଅସହ୍ୟ ବୋଧ ହେଉଥାଏ । ସେ ଏସବୁ ଭୁଲିଯିବାକୁ ମୁହଁ ଫେରାଇ ଶୋଇଲା। କ୍ରମେ ସେ ସୁସ୍ଥ ହୋଇ ଉଠିଲା । ଶରୀରରେ ଆଉ ଦୁର୍ବଳତା ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ମନଟା ଯେ ବିକଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ଯେଉଁ ଗୃହରେ ସେ ରହିଛି, ତାର ଚାରିପାଖରେ ନିର୍ଦ୍ଦୟ କାନ୍ଥ ଚାରିଟା, ଉଦ୍ୟାନକୁ ଗଲେ ଚାରିଆଡ଼େ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ପ୍ରାଚୀର ବୁଲିଛି। ଓହୋ । ସେ କେଉଁଠାରେ ? ସେ ନୀଳାମ୍ବୁ ରାଶି କାହିଁ, ସେ ଆକାଶ, ପବନ କାହିଁ ? ଏ ଆକାଶଟା ପ୍ରସ୍ତର ପ୍ରାଚୀର ଦ୍ୱାରା ଖଣ୍ଡିତ, ଏ ପବନ

ତ କେତେ ଗୃହ ପ୍ରାଚୀରର ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ପରି, ଆଲୋକର ଏଠାରେ ଯେ ଅବାଧ ଗତି ନାହିଁ । ହାୟ ହାୟ । ତାର ନିଃଶ୍ୱାସ ରୁଦ୍ଧ ହୋଇଆସେ, ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଅନ୍ଧକାର ଦିଶେ— ସେ ଥକ୍କା ହୋଇ ବସିପଡ଼େ । ସାମାନ୍ୟ ଲୁଗାଖଣ୍ଡି ବହିବାକୁ ଯେ ଦେହ ରାଜି ନୁହେଁ, କାହା ସଙ୍ଗେ କ'ଣ କହିବାକୁ ହେବ ସେ ଯେ ଜାଣେ ନାହିଁ ।

ସୌଦାଗରର ପୁଅ ନାନା ବହୁମୂଲ୍ୟ ଅଳଙ୍କାର ଆଣିଦିଏ । ସାଗରିକା ମୁହଁ ଫେରାଇ କହେ, "ଏ ହେବ କ'ଣ ?" ସୌଦାଗରର ପୁଅ ନାନା ଜାତିର ଫୁଲ ଆଣିଦିଏ । ସାଗରିକା କହେ, "ମୋର ଘାସଫୁଲ ଲୋଡ଼ା ।" ସୌଦାଗର ପୁଅ ଯେବେ କୁଙ୍କୁମ ଚନ୍ଦନ ଦିଏ, ସେ କହେ ମୋର ସାଗର ଧୂଳିରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା । ଶଯ୍ୟା ତ୍ୟାଗ କରି ସେ ଭୂତଳରେ ଶୟନ କରେ, ସୌଦାଗର ପୁଅ ଧରିବାକୁ ଗଲେ ସେ ପାଗଳୀ ପରି ଏଣେ ତେଣେ ଦଉଡ଼ି ପଳାଏ । ଲୋକେ ହସିଲେ, ସୌଦାଗର ପୁଅ ଭାବିଲା, ଏ ପାଗଳୀଟାକୁ କାହିଁକି ଆଣିଲି ?

ଅନୁକୂଳ ପବନ ବହିଲା, ସୌଦାଗର ପୁଅ ନୌକାରେ ପାଲ ଟେକି ଯାତ୍ରା କଲା ବାଣିଜ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ । ଗଲାବେଳେ କହିଗଲା, "ଅଳ୍ପ ଦିନରେ ଫେରିଆସିବ ।" ସାଗରିକା କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କହିଲା, "ମୁଁ ସାଥିରେ ଯିବି ।" ତାକୁ ବୋଧଶୋଧ କରି ସୌଦାଗର ପୁଅ ଯାତ୍ରା କଲା । ମନେ ମନେ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲା, ଏଥର ତାର ପ୍ରେମ ଜୟ କରିପାରିଛି । ବିରହରେ ଏ ପ୍ରେମ ସୁଦୃଢ଼ ହେବ ବୋଲି ଆଶା ରଖି ବାହାରିଲା ।

ସାଗରିକା ପରେ ଭାବି ଖୁସି ହେଲା। ବଣିକ ପୁତ୍ର ତାର ସେହି ଝଡ଼ ତୋଫାନ ଦେଶକୁ ଯାଇଛି । ତା'ର ସେ ସାଗର ଢେଉରେ ଜ୍ୟୋସ୍ନାର କ୍ରୀଡ଼ା, ବାଲୁକା ପ୍ରାନ୍ତରରେ ପବନର ନୃତ୍ୟ, ତାରି ଝଡ଼ ବତାସ ବର୍ଷା ଅନ୍ଧକାର, ତାରି ହରିଣ ପଲ । ଆହା, ତାରି ସେ ସବୁ, ଏବେ କିପରି ଅଛି, ଥରେ ଯାଇ ଦେଖିଆସନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ପ୍ରାଚୀରଗୁଡ଼ାକ କି ନିର୍ମମ, ସେ ତ ତାକୁ ବାହାରିବାକୁ ଦେବେ ନାହିଁ। ବଣିକ ପୁତ୍ରର କାକୁତି ମିନତି ସୋହାଗରୁ ସେ ଉଦ୍ଧାର ପାଇଛି ସିନା, ସେ ଯେ ଆବଦ୍ଧ, ମୁକ୍ତିର ପନ୍ଥା ତ ଦିଶୁ ନାହିଁ ।

ବାଣିଜ୍ୟକାଳ ଶେଷ ହୋଇଗଲା । ସାତ ଭାଇ ବୋଇତରେ ବସି ଗୃହକୁ ଫେରିଲେ । ସାତ ବୋହୂ ବେଶବାସ ପିନ୍ଧି ବାହାରିଲେ ବୋଇତ ବନ୍ଦାଇବାକୁ । ସାନ ବୋହୂ ସାଗରିକାକୁ ଏ ସବୁ ବେଶବାସ ଅଡୁଆ ଲାଗୁଥାଏ। କିନ୍ତୁ ତାର ପ୍ରିୟ ବେଳାଭୂମି ସେ ଦେଖିପାରିବ, ଏହି ଆନନ୍ଦରେ ସେ ଯାଆମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ହୁଳହୁଳୀ ଦେଇ ବାହାରିଲା । କୂଳରେ ବୋଇତ ଲାଗିଲାବେଳକୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ଯାଇ ରାତ୍ରି ଆସିଥିଲା, ହୁଳହୁଳୀ ଓ ଶଙ୍ଖଧ୍ୱନିରେ ସାଗର ବେଳା ଉଚ୍ଛୁଳି ଉଠୁଥିଲା । ଯେ ଯାହା ସ୍ୱାମୀକୁ ବନ୍ଦାଇବାକୁ ଗଲେ, କିନ୍ତୁ ସାନବୋହୂ କାହିଁ ? ସନ୍ଧ୍ୟାର ଅନ୍ଧକାରରେ ସେହିକ୍ଷଣି ଚାରିଆଡ଼େ ଚାର ପଠାଗଲେ, ସାନବୋହୂ ମିଳିଲା ନାହିଁ ।

ସୌଦାଗରର ସାନ ପୁଅ ଆଉ ବୋଇତରୁ ଓହ୍ଲାଇଲା ନାହିଁ। ପାଲ ଟେକି ସାଗର ଗର୍ଭକୁ ବୋଇତ ଭସାଇ ନେଲା । ଚାହୁଁ ଚାହୁଁ ପାଲ ବେଗରେ ବୋଇତ ଭାସିଯାଇ ଅନ୍ଧକାର ତଳେ ଲୀନ ହୋଇଗଲା ।

ସୌଦାଗର ପୁଅ କାହିଁ ଗଲା କିଏ କହିବ ? ତେବେ ସାଗର ମଧରେ ଯେଉଁମାନେ ବୋଇତ ବାହାନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ମଧରୁ କାହା କାହା ମୁଖରୁ ଶୁଣାଯାଏ; ସିନ୍ଧୁ ଗର୍ଭରେ ବହୁଦୂରରେ ପକ୍ଷୀ ସଦୃଶ ବୋଇତ ଖଣ୍ଡେ ଭାସିଯିବାର ଦେଖାଯାଏ । ତାକୁ ଅନୁସରଣ କଲେ ମରୀଚିକା ପରି ସେ ଦିଗ୍‌ବଳୟ ସଙ୍ଗେ ଦୂରକୁ ଦୂରକୁ ଭାସିଯାଏ। ଆଉ ଢେଉ ସଙ୍ଗରେ ଗୋଟିଏ କରୁଣ ଆର୍ତ୍ତକ୍ରନ୍ଦନ ସେହି ଦିଗରୁ ଏ ପାରିକୁ ଭାସିଆସେ ।

ଆଉ ସାଗରିକା ? ସେମାନଙ୍କ ମଧରୁ କେହି କେହି କହନ୍ତି ଜ୍ୟୋସ୍ନା ନିଶିରେ ଆଲୁଳାୟିତ କେଶ; ନଗ୍ନମୂର୍ତ୍ତି ଯୁବତୀ ଜଣେ ଶୁଭ୍ର ସିକତା ଉପରେ ତୀର ବେଗରେ ଇତସ୍ତତଃ ଧାବମାନ ହୁଏ । କିଏ କହେ, ଅମାବାସ୍ୟାର ଅନ୍ଧକାର ରାତ୍ରିରେ ସାଗରବେଳାରେ ତରୁଣୀ କଣ୍ଠର ଗୋଟାଏ ଟହ ଟହ ହାସ୍ୟ ଶୁଣାଯାଏ । ଆଉ ବସନ୍ତ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଦିଗ୍‌ବଳୟ ରେଖା ଉପରେ ପବନ ସଙ୍ଗରେ କେଶରାଶି ଉଡ଼ାଇଦେଇ ବିଜୁଳି ପରି ଭୁବନର ଏକ ପ୍ରାନ୍ତରୁ ଅନ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତକୁ କିଏ ଜଣେ ଚମକି ଯାଏ । କାହାଠାରୁ ପୁଣି ଶୁଣାଯାଏ, ଶରତ ପ୍ରଭାତର ପ୍ରାଚୀ ଆକାଶରେ ସେ ଆସି ସାଗର ଗର୍ଭରେ ଫଗୁ ମୁଠା ମୁଠା ବିଞ୍ଚି ଦେଇଯାଏ ।

●

ବିଜୟ ଉତ୍ସବ

ଘର ଭିତରେ ପଶିଯାଇ ମୁକୁନ୍ଦ ଡାକିଲା, ''ନେବୁଟି ମାଣିକ, ଏ ଚେରମୁଠାକ ଭଲ କରି ପାଣିରେ ସିଝା ।''

ମାଣିକ ଆସି ତା' ହାତରୁ ଶୁଖିଲା ଚେରଡାଙ୍ଗ ଗୁଡ଼ାଏ ନେଇ ପଚାରିଲା, ''କେତେ ପାଣି ଦେବି ?''

''ବେଶି ନୁହଁ, ଅଧସେରେ କାନ୍ତର, ପାଣିଟା ନାଲି ଉଠି ଆସିଲେ ଓହ୍ଲେଇ ପକେଇବୁ । ସେଇ ସିଝା ପାଣିରୁ ଢୋକେ ଲେଖାଁ ଦବାକୁ ହବ। ଆଉ ନେ ଏଇ ନବାତ ଖଣ୍ଡ, ବେଶି ଶୋଷ ହେଲେ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ପଣା କରିଦବୁ ।''

''ନିଧ୍ ମେକାପ କ'ଣ କହିଲା ? ଭଲ ହେଇ ଯିବଟି ?'' ମାଣିକ ପୁଣି ପଚାରିଲା । ତା' ତୁଣ୍ଡରୁ ଯେମିତି କଥା ବାହାରୁ ନାହିଁ । ଚଉଦ ପୂରି ପନ୍ଦର ପଶିଲାଣି, ଯେ କହିବ ଦଶ ଏଗାରରୁ ବେଶି ନୁହଁ । ଖାଲି ଯାହା ହାଡ଼ ଚାରିଖଣ୍ଡ ଦୋହଲୁଚି ।

ମୁକୁନ୍ଦ ମୁରବିପଣିଆ ଦେଖେଇ କହିଲା, ''ଭଲ ହେଇ ଯିବନି ତ ଦୁଲାକୁ ମୁଁ ଏତେ ଧାଇଁଛି ।'' ନିଧ୍ ମେକାପ ଆଜି ଆଠଣା ପଇସା ପାଇ ଭାରି ଖୁସି । କହିଲା, ''ତୁ କିଛି ପରବାଏ କର ନା ପୁଅ ।'' ଆଜି ଭଲ ଟାଣୁଆ ପାଚନଟାଏ ଦେଇଚି । ନାଡ଼ି ତ ଖାସା ଚାଲିଲାଣି । ଦେଖିବ କାଲି ସକାଳକୁ ବାପ ତାର ଝାଡ଼ିଝୁଡ଼ି ହେଇ ଯେବେ ନ ବସିବ ମୋ ନାଁ ନିଧ୍ ମେକାପ ନୁହଁ ।''

ମାଣିକ ଡଗ ଡଗ ହେଇ ଔଷଧ ସିଝେଇବାକୁ ଯାଉଥିଲା, ମୁକୁନ୍ଦ ତାକୁ ପଛରୁ ଡାକି କହିଲା, ''ଶୁଣ୍, କାଲି ସକାଳେ ପଥ୍ ଚାରୋଟି ଦବାକୁ ବଇଦ କହିଚି । ପୁରୁଣା ଚାଉଳ ତ ହେଲେ ତ ହବନି, କ'ଣ କରିବା ?''

ସେ ଖବର ଅବା ମାଣିକ କୁଆଡୁ ଦବ । ନିଉଛୁଣା ଗାଁଟାରେ କାହା ଘରେ ହେଲେ ପୁରୁଣା ଚାଉଳ ମାଣେ ମିଳିବ । ଥିଲେ ବି ମୁଣ୍ଡ ପିଟିଲେ କେହି କାଢ଼ିବେ ନାହିଁ । ଟିକିଏ ବିଚାରି ମୁକୁନ୍ଦ ପୁଣି ଭଉଣୀକି କହିଲା, ''ଆଚ୍ଛା ଦେଖିବା, ତୁ ଆଗ ଯା ।''

ଦିନଯାକ ତ ଚୁଲି ଜଳି ନାହିଁ, ନିଆଁ ଆସିବ କୁଆଡୁ ? ମାଣିକ କୁଟା ଲୁଣ୍ଡାଟିଏ ସଜାଡ଼ି କାହାଘରୁ ନିଆଁ ଟିକିଏ ମାଗିବାକୁ ବାହାରିଲା । କାଲି ସକାଳେ ପୁରୁଣା ଚାଉଳ କେଉଁଠୁ ଆସିବ ଭାବି ଭାବି ମୁକୁନ୍ଦ ବାପ ବେମାର ପଡ଼ିଥିବା ଟୁଙ୍ଗି ବଖରାରେ ପଶିଲା । ତାହାର ବାପ ଗୁଣ ପରିଡ଼ା ଦି'ମାସ ହେଲା ଜତରା ଛାଡ଼ିବାକୁ ନାହିଁ, ଏଇ ଦି'ମାସ ଭିତରେ ମୁକୁନ୍ଦର ମା ବି ଚାଲିଯାଇଛି । ତା' ଆଗରୁ ତ ଆଠ ଦିନ ଛଡ଼ାରେ ତାର ସାନ ଭାଇ ଯୋଡ଼ିକ ମରିଗଲେ । କି ରୋଗ ଧଇଲା କେଜାଣି, ଆଗ ଖାଲି ହାତଗୋଡ଼ ଫୁଲିଗଲା ।

ଏମିତି ରୋଗରେ ତ ଗାଁ ଭିତରୁ କେତେ ଲୋକ ମଲେଣି । ନିଦାନ ଯାହାକୁ ଧରିବ; ତାକୁ ବଞ୍ଚେଇବ କିଏ ? ମଣିଷର ତ ଜନ୍ମ ହୋଇଛି ମରିବାକୁ, କିଏ ଅବା ଆଗ ମରୁଚି, ଆଉ କିଏ ପଛରେ ।

ତେବେ ମୁକୁନ୍ଦର ମନ କାହିଁକି ବୁଝେ ନାହିଁ । ଟିକିଏ ଭଲକରି ଔଷଧ ମସୁଧି କରିଥିଲେ ସେମାନେ ଅବା ଜିଇଥାନ୍ତେ । ସେତେବେଳେ ଘରେ ପଇସାଟିଏ ନ ଥାଏ । ଧାର ଉଧାର ଯାହା କଲା ସେଥିରେ ପଥି ଦୋ'ଟି ପାଇଁ ନିଅଣ୍ଟ ।

ଘର ଭିତରେ ପଶି ଦେଖିଲା, ବାପ ତାକୁ ହାତଠାରି ଡାକୁଚି । ପାଖରେ ଯାଇ ବସିଲାରୁ ଅତି କଷ୍ଟରେ କହିଲା, "ତୁ ମୋ ପାଇଁ ଭାବନା କର ନା, ମୁଁ ଭଲ ହୋଇଯିବି ଯେ ।" ମୁକୁନ୍ଦର ଟିକିଏ ଦମ୍ଭ ଆସିଲା । ହଁ, କାହିଁକି ଭଲ ନ ହେବ । ତା'ର ତ ଗୋଡ଼ ହାତ ଫୁଲି ନାହିଁ, ଦିହରୁ ତବତି ବି ଟିକିଏ ଓହ୍ଲେଇ ଆସିଛି । ଖାଲି ହଗାଟା ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା ତେଣିକି ବଇଦ ତ କହିଛି, ଏଇ ପାଚନ ପାଣିରେ ସବୁ ଉଣା ହୋଇଯିବ ।

ମା-ଭାଇଙ୍କ ପାଇଁ ମୁକୁନ୍ଦ ସିନା କିଛି କରି ପାରିଲାନି । ଯାହା ପାରୁ ତା' ହେଉ, ବାପକୁ ନିଶ୍ଚେଁ ବଞ୍ଚେଇବି । ସେଇମାନଙ୍କୁ ବଞ୍ଚେଇ ରଖିବାକୁ ତ ବାପ ତାଂର ସବୁତକ ଜମି ବିକି ଦେଇଛି । ଗୁଣ ପରିଡ଼ାର ଚାରିମାଣ ଚାଷ ଜମି ଚାରି ବର୍ଷ ଆଗେ ଥିଲା । ତିରସ୍ତା ବର୍ଷ ଯେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ଓ ନେତାମାନେ ଏହାକୁ ବଳକା ପ୍ରଦେଶ କହି ବାହାରକୁ ଧାନ ରପ୍ତାନି କରେଇଲେ, ମୁକୁନ୍ଦର ବାପ ଗୁଣ ପରିଡ଼ା ଧାନ କିଣି ପିଲା କବିଲାକୁ ବଞ୍ଚେଇବେ ବୋଲି ଜମି ବିକା ଆରମ୍ଭ କଲା ସେତିକିବେଳୁଁ । ସେତିକିବେଳେ ତାର ବଡ଼ ଝିଅ ଉମାର ବର ଦୀନେଇ ସ୍ୱାଇଁ ପିଲା ଭାରିଯାକୁ ଛାଡ଼ି କୁଆଡ଼େ ବାହାରିଗଲା । ଆଉ ଉମା ? ତା ନାଁ ତୁଣ୍ଡରେ ଧର ନାହିଁ । ପିଲା ଯୋଡ଼ିକୁ ଛତରରେ ଛାଡ଼ି ସେ ପଶିଲା ହାଡ଼ି ଘରେ । ବାପ-ଭାଇଙ୍କର ନାଁ ପଙ୍କେଇଲା । କାହିଁକି । ନ ଖାଇ ନ ପିଇ ତ କେତେ ଲୋକ ମଲେ, ଆଜି ବି ମରୁଛନ୍ତି । ତାକୁ କିଆଁ ମରଣ ହେଲା ନାହିଁ । କେତେ ଲୋକ କେତେ କଥା କହନ୍ତି । ଗୁଣ ପରିଡ଼ା ଛାତିରେ ସବୁ କଥା ତିନିଗାର ହୋଇ ରହିଥାଏ ।

ଆଜି କତରାରେ ପଡ଼ି ଉମା କଥା ତା'ର ମନେ ପଡ଼ିଗଲା । ମୁକୁନ୍ଦକୁ କେତେବେଳଯାଏଁ ଚାହିଁ ରହି ସେ ପଚାରିଲା, "ଉ—ମା ?" ମୁକୁନ୍ଦର ସେ ବଡ଼ ଭଉଣୀ । ପେଟ ବିକଳରେ ସେ ଏଇୟା କଲା । ତାକୁ ଜହର କ'ଣ ମିଳିଲା ନାହିଁ । କୁଆଡ଼େ ସେ ଭୋବନିଶରରେ କେଉଁ କାନତରାଟି ପାଖେ ଅଛି । କିଏ କହେ ପୁଣି ହାଡ଼ିଘରେ ପଶିଲାଣି । ତା ନାଁ ପଡ଼ିଲେ ମୁକୁନ୍ଦ ଉଠି ପଳେଇ ଆସେ । ଇଚ୍ଛା ହୁଏ ତାକୁ ଆଗରେ ପାଇଲେ ଟିକି ଟିକି କାଟି ପକାନ୍ତା । ବାପ ମୁହଁରୁ ଆଜି ତା' ନାଁ ଶୁଣି ମୁକୁନ୍ଦର ଗୋଡ଼ରୁ ମୁଣ୍ଡଯାକେ ରଞ୍ଜୀକ ଲାଗିଲା ପରି ଜଳି ଉଠିଲା । ବେମାରି ପଡ଼ି ନ ଥିଲେ ତାକୁ ଆଜି ସେ ଦି'ପଦ ଶୁଣେଇ ଦିଅନ୍ତା ।

ବାପକୁ କିଛି ଜବାବ ନ ଦେଇ ସେ ସାନ ଭଉଣୀକି ଡାକିଲା, ମାଣିକ, ପାଚନ ପାଣି ହେଲାଣି ?

"ହଁ ନଉଚି" କହି ମାଣିକ ଖଣ୍ଡେ ପଥୁରି ତାଟିଆରେ ପାଚନ ପାଣି ଥୋଇଲା । ବାପକୁ ଢୋକେ ପିଆଇ ଦେଇ ସେ ବାହାରକୁ ଆସିଲା ।

ଚାରିଆଡ଼େ ଅନ୍ଧାରିଆ ହୋଇଗଲାଣି । ଏ ବର୍ଷ ତ ଶ୍ରାବଣ ମାସରେ ବି ବର୍ଷା ନାହିଁ । ତେବେ ଆଜି ସଞ୍ଜବେଳୁ ମେଘ ଘୋଡ଼ାଇ ବର୍ଷା ଟୁପୁ ଟୁପୁ ପକାଉଛି । ମାଣିକ ସଳିତା ଯୋଡ଼ିଏ ସଜାଡ଼ି ମାଟିକାଞ୍ଚୁଲୀରେ ଲାଗିଥିବା ଟିକିଏ ତେଲରେ ତାକୁ ଘଷୁଥାଏ । ଦରକାର ହେଲେ ଜାଳିବ । କିରାସିନି ତ ସପନ ହେଲାଣି ଯୁଦ୍ଧ ବଜାରରେ ।

ମୁକୁନ୍ଦ ପଚାରିଲା "ହାଣ୍ଡିରେ ଆଉ କ'ଣ ଅଛି ?" "ଆଉ କ'ଣ ଥା'ନ୍ତା କାଲିର ଗଣ୍ଡାଏ ଶୁଆଁ ପଖାଳ ପଡ଼ିଛି ଆଣିବି ?" ମାଣିକର ଶୁଖିଲା ମୁହଁରେ ଟିକିଏ ମୁରୁକି ହସ ଦେଖାଦେଇ ନିଭିଗଲା, ଖରା ଝାଞ୍ଜିରେ ମଉଳା କଢ଼ି ଫୁଟି ଆସି ଝଡ଼ି ପଡ଼ିଲା ପରି ସେ ହସ ଯେ ଥରେ ଦେଖିଛି ଦୁନିଆରେ ତାର ଆଉ କିଛି ହସ ଦେଖିବା ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ।

"ତୁ ସେ ଗଣ୍ଡାକ ଖାଇଦେ । ରାତିଯାକ ଚାହିଁବାକୁ ପଡ଼ିବ ।"

ଆଜି ସକାଳେ ମୁଁ ସେଥିରୁ ଅଧେ ଖାଇଥେଲି । ତୁ ପରା ଅପୁରିଦିନଠୁଁ କିଛି ଖାଇନୁ ?"

ଚୁପ୍ କର ମିଛେଇ । ପରଦିନ ସକାଳେ ଶୁଆଁଜାଉ ରାନ୍ଧି କାହାକୁ ଦେଇଥେଲୁ ?"

ମାଣିକର ମନେ ପଡ଼ିଲା ସତେ ପରିଦିନ ଶୁଆଁଜାଉ କରିଥିଲା । ତିନିଦିନର ବାସି ପେଜରେ ଖୁଦ ସାରୁପତ୍ର ପକାଇ ତରକାରି କରି ଭାଇକୁ ଦେଇଥିଲା । ସେ ଟିକିଏ ଶଙ୍କିଯାଇ କହିଲା "ତୁ କାଲି କିଛି କିଛି ଖାଇନୁ; ଆଜି ବି କିଛି—"

ନାଲି ଡୋଳା ଦିଟା ବାହାର କରି ମୁକୁନ୍ଦ ତମ୍ବ ପରି ଗର୍ଜି ଉଠିଲା, "କିଏ ତତେ କହିଲା, କିଛି ଖାଇନି ? ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ଯାହା ଖାଇଲି କଲି ତତେ ସବୁ ଦେଖେଇ କରୁଥିବି କି ? ତୁ କ'ଣ ମୋର ମୁରବି ନା ମତେ ପୋଷୁଛୁ ?"

ବାପା ମାଙ୍କ ମୁହଁରୁ ମୁକୁନ୍ଦ କେତେ ଥର ଶୁଣିଛି, ସେ ତାଙ୍କର ପୋଷିଲା ପୁଅ । ଅଳପ କିଛି ତ ନୁହ, ସତର ବର୍ଷ ହଲାଣି । ତିନି ଚାରି ବର୍ଷ ହେଲା ହଳପାଳ ସବୁ କାମକୁ ପାରିଲାଣି, ଏବେ ତ ପାଣିବୁହା ମାଟିହଣା କେଉଁଥିକି ତାର ପରବାୟ ନାହିଁ । ବାହାଘର ହେଇ ସାରନ୍ତାଣି; ମା ବିଚାରି ଦେଖିବ ଦେଖିବ ବୋଲି ଦେଖିପାରିଲା ନାହିଁ । ମା'ତ ମଲାଣି, ବାପ ରୋଗରେ ପଡ଼ିଚି । ମାଣିକ ମାକୁଡ଼ୀଟା କ'ଣ ତାକୁ ଆକଟ କରିବ ? ସେ ମୁରବି ପଣିଆ ଦେଖେଇ କହିଲା, "ମୋ କଥାରେ ଏଣିକି କଥା କହିବୁ ତ ଦେଖିବୁ କ'ଣ କରିବି । ଏଇଟାର ବାର ମାସରେ ତେର ରୋଗ । ଫୁଙ୍କି ଦେଲେ କୁଆଡ଼େ ଉଡ଼ିଯିବ । ତୋ ଭଳି କାହାଣେ ହେଲେ ବି ମତେ ଭଲ ଖାଇବାକୁ ଦେଇପାରିବେ କି ଲୋ ? ମୁଁ ଦାଣ୍ଡ ହାଟରେ ଚଳିବା ଲୋକ । ମୁଢ଼ି ଚୂଡ଼ା ଯେତେବେଳେ ଯାହା ପାଇଲି ଖାଇଲି । ତୁ ପରା ଆଜି ଖାଇନୁ । ଚାଇଲୁ ପଚାରିବା, କିଏ ଖାଇଲା ପରି ଦୁଉଚି— ତୁ କି ମୁଁ । ଗଲା ରଜକୁ

ବାଗୁଡ଼ି ଖେଳରେ ଘନିଆ ମୋ ପାଖରୁ ଯଉଁ କଟାଏ ପାଇଛି— ଆଜିଯାକେ ତା ଅଣ୍ଟାରୁ ପରାସ ଗଲାଣି ଭଲା ? ଯା ତୁନିହୋଇ, ଯାହା କହୁଚି ଆଗ କର ।''

କାଲିର ଶୁଆଁ ପଖାଳ, ଲାଳ ଧରିଯିବଣି; ହଉ ତେବେ, ମୁକୁନ୍ଦ ପଛେ ତାକୁ ନ ଖାଇଲା । ସତେ ସେ ତ ପରିଦିନ ଶୁଆଁ ଜାଉ ଥୋଇଦେଲା । ଆଉ ଯେଉଁ ଚାଉଳ ପୋଷକ ଅଛି, କାଲି ସକାଳେ ମାଣିକ ସେମିତି ଟିକିଏ ଜାଉ ତା' ପାଇଁ କରି ଦବ । କେତେ ଆଡ଼େ ଧାଁ ଧପଡ଼ କରୁଛି, ଦି' ଦିନେ ଚାରିଦିନେ ପେଟରେ କିଛି ନ ପଡ଼ିଲେ ତା' ଗୋଡ଼ ହାତ ଚଳିବ କେମିତି ।

ଘର ଭିତରେ ରୋଗୀ କୁନ୍ଥେଇଲା। ଭାଇ ଭଉଣୀ ଦିହେଁ ବାପକୁ ଧରାଧରି କରି ଶଉଚ କରେଇଲେ; ସଳିତା ଢାଳି ନବାତ ପଣା ଟିକିଏ ଦେଲେ । ଦିହେଁ ପୁଣି ବାହାରକୁ ଆସିଲେ । ମାଠିଆରୁ ପାଣିମୁନ୍ଦେ ଠେକିଟାରେ ଗଡ଼ାଇ ମୁକୁନ୍ଦ ଢକ ଢକ କରି ଢୋକେ ପିଇଲା । ମାଣିକକୁ ମିଛରେ କହିଲା, ''ମୁଢ଼ି ଦି'ଟା ଚୋବେଇ ଦେଇ ଭାରି ଶୋଷ ହଉଥେଲା । ତୁ ଏଥର ଯାଇ ପଖାଳ ଗଣ୍ଡାକ ଖାଇଆ । ପାଣିଠାରୁ ବଳି ପଦାର୍ଥ ନାହିଁ । ଭୋକ ହଉ ଶୋଷ ହଉ, ମୁନ୍ଦେ ପିଇଦେଲେ ସବୁ ଥଣ୍ଡା ପଡ଼ିଯାଏ ।'' ମୁକୁନ୍ଦ ସେ ଉପାୟଟି ଭଲକରି ଶିଖିଛି ।

ଦଣ୍ଡକ ଭିତରେ ମାଣିକ ହାଣ୍ଡି ସଫାକରି ପଦାକୁ ଆସିଲା; କହିଲା, ''ଯେନା ଘରେ ଦି ଓଳି ତବତ ହୁଏ ।''

ମୁକୁନ୍ଦ ଏଉଡ଼ିଟା ମାରି କହିଲା, ତୁ ଏମିତି ଡାହାଣୀଙ୍କ ଭଳି ହୁଅନା, ଯେନା ଘରେ ଖାଇଲେ ବୋଲି ତୁ କଅଣ ଯାଇ ମାଗିବୁ ? ମୁଁ ଗୁଣ ପରିଡ଼ା ପୁଅ, ଜାଣୁ ? ଆମେ ଲାଗି ଖାଇବୁଁ ସିନା ମାଗି ଖାଇବା ଆମ ଜାତକରେ ନାହିଁ । ଦି'ଓଳି ନ ହେଲା ପଛେ ଆମରି ଘରେ ତ ପୁଣି ଓଳିଏ ତତଲା ହେଉଥିଲା ? ଏବେ ନ ହେଲା ଦି' ଦିନେ ଚାରି ଦିନେ ଥରେ ହଉଚି । ହଉ, ଟିକିଏ ଥୟ ଧର, ବାପ ଖାଲି ଭଲ ହଉ, ଦେଖିବୁ ଆଗମିତି ଓଳିଏ ତତଲା ହବ କି ନାହିଁ । ଆଉ ଯେବେ ସମ୍ଭାଳି ନ ପାରୁନୁ, ତେବେ ଯାଇ ଛତରରେ ପଶ । ଗୋଟାଏ ତ ଯାଇ କୁଆଡ଼େ ମଲା, ସବୁରି ନାଁ ପକେଇଲା । ତୁ ଯିବୁ ଯେବେ ଯା । ଏଇ ଗାଁରେ ତ କେତେ ଦୁଆରେ ସେମିତି କଣ୍ଟା ଛଟା ହେଲାଣି ।''

ଆମ୍ବିଳି ତୋରାଣି ପିଇ ମାଣିକ ବିଚାରୀର ତତଲା ଭାତ ସିନା ମନେ ପଡ଼ିଲା । ସେ ସୁକୁ ସୁକୁ ହୋଇ କହିଲା, ''ତତେ ପଦେ କହିଲାକ୍ଷୁଣି ତୁ ଦଶ ପଦ କହି ସବୁବେଳେ ମତେ ବକୁଚୁ ।''

''ତୁ କାହିଁକି ଯେନା ଘର ଛେନା ଘର କଥା କାଢୁଛୁ ? ଆମ ଘରେ ପେଜ ତୋରାଣି ଯାହା ଅଛି, ସେଇ ଆମରି ଖିରି ଶାକର । ଏତେ ଲୋକଙ୍କ କଥାରେ ଆମର କ'ଣ ଯାଏ ଆସେ । କିଏ କ'ଣ ଆମକୁ ଦଉଚି ? ଯା ଏଥର ଶୋଇବୁ । ମତେ ଏକ୍ଷୁଣି ନିଦ ହବନି, ମୁଁ ଜଗିବି । ନିଦ ଆସିଲେ ତତେ ଉଠେଇ ଦେବି ।''

ସତେ ସେ ମାଣିକ ଉପରେ ରାଗୁଛି କାହିଁକି । ପିଲାଟାର ତତଲା ଗଣ୍ଡିଏ ଖାଇବାକୁ ଅବା ମନ ହଉଥିବ । କେତେବେଳେ ମୁଆଁଟାଏ କି କୋରାଟାଏ କିଛି ତ ପାଇଲା ନାହିଁ। ସେ ନିଜେ ସିନା ତିନି ଚାରି ଦିନ କିଛି ନ ଖାଇ ରହିଯାଉଛି । ମରଦ ପୁଅ— ତା' ସାଙ୍ଗରେ କେତେ ବି ସେମିତି ରହୁଛନ୍ତି । ଏ ତ କିଛି ନୂଆ କଥା ନୁହଁ, ତା ବୋଲି ପିଲା ଭଉଣୀଟା, ନ ଖାଇ ନ ପିଇ କେତେ କଲବଲ ହେବ ।

ହଁ, କାଲି ସକାଳେ ବାପପାଇଁ ଦି'ଟା ପଥି ରନ୍ଧା ହେବ । ପୁରୁଣା ଚାଉଳ ଆସିବ କୁଆଡୁ ? ପୁଣି ସେଇ ନୂଆପଡ଼ା ବାଞ୍ଛା ସାଉ ଦୁଆରକୁ ଯିବ ? ତା'ରି ଘରେ ମୂଲ ଲାଗି ମୁକୁନ୍ଦ ଆଗତୁରା ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା ଆଣିଛି । ଆଜି ଭାଇ ମଲା କାଲି ମାଣ୍ଡୁଧିଅ; ଏବେ ପୁଣି ବାପର ଦିହସୁଖ ବୋଲି ମୁକୁନ୍ଦ ଯାଇ ନ ପାରି କେତେ ଦିନ ତାର କାମ ପଡ଼ିଆ ହେଲାଣି । ତା' ଦୁଆରେ ଯାଇ ମୁହଁ ଦେଖେଇବି କେମିତି ? ଆଉ କ'ଣ ଯେନାଘର ? ତାକୁ ଦୁଣ୍ଡ ସରେଇ ଲାଭ କ'ଣ ? ସେଠି ତ ସବୁବେଳେ ନାହିଁ ପଦ ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ନାହିଁ ଘରେ ପରା ନିତି ତା' ପିଲାଏ ଚୁଡ଼ା ଚିନି ଖାଉଛନ୍ତି । ବୋଉ ଦିହ ଦୁଃଖରେ ପୁଣି କେତେ ପଡ଼ିଥିଲାବେଳେ ମୁକୁନ୍ଦ ଚିନି ଟିକିଏ ମାଗିଲାରୁ ନାହିଁ କରିଦେଲା । ପଇସା ଯାଚିଲାରୁ ପୁଣି କେତେ ବେଢମାନ କଲା । ଛି, ତା' ଦୁଆରକୁ ଆଉ ଯିବ ସେ । ହଁ, ଭଲ କଥା ମନେପଡ଼ିଲା— ମଣିଜଘା ସାଧୁପଣ୍ଡା ପାଖେ ଅଛି ବୋଲି କିଏ କହୁଥିଲା । ଦି' କୋଶ ବାଟ । ରାତିରୁ ଉଠି ନ ଗଲେ ହେବ ନାହିଁ । ଯାହାହେଉ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ। ନଈ ପାରିଆ । ଫେରୁ ଫେରୁ ଉଛୁର ହେବ ।

ମାଣିକକୁ ଡାକିଲା, ''ଠଣା ଭିତରୁ ପଇସା ପୁଡ଼ାଟା ଆଣିଲୁ ।'' କୋତରା କନାଖଣ୍ଡରେ ଗଣ୍ଠି ପଡ଼ିଥିବା ପୁଡ଼ାଟି ଆଣି ମାଣିକ ଥୋଇଲା । ଗଣି ଦେଖିଲା, ଟଙ୍କାକିଆ କାଗଜ ନୋଟ ଦି'ଖଣ୍ଡ, ଆଉ ନ' ଅଣାର ରେଜା । ବାଞ୍ଛା ସାହୁ ପାଖରୁ ଯେଉଁ ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା ଆଣିଥିଲା ସେଥିରୁ ଏତକ ବଳିଛି ।

ମୁକୁନ୍ଦ କହିଲା— ''ହଉ, ଏ ଦି'ଖଣ୍ଡ କାଗଜ ସେମିତି ଠଣା ଭିତରେ ରଖିଦେ । ଠଣା ମୁହଁଟା ଭଲକରି ସଢ଼େଇରେ ମୁଦିବୁ । ନଇଲେ ମୂଷା ନେଇଗଲେ କି ଉଇ ଲାଗିଲେ ପାଣ୍ଠି ବୁଡ଼ିଯିବଟି । ଆଉ ଏ ନ'ଅଣାଟି ନେଇ ଅନ୍ଧାରୁଆରୁ ମୁଁ ମଣିଜଘା ବାହାରି ଯିବି । ଦି'କୋଶ ବାଟ, ପୁଣି ନଈପାରିଆ । ହେଲେ ଯେତେ ସହଳ ପାରିବି ପୁରୁଣା ଚାଉଳ ଗଣ୍ଡାଏ ଧରି ଫେରିବି । ବାପକୁ କାଲି ପଥି 'ଦୋ'ଟି ଦବା ।'

ମାଣିକ କହିଲା, ''ତୁ କେତେବେଳକୁ ଫେରିବୁ, କେଜାଣି । ସେଥର ତ ଚାଉଳ ଟଙ୍କାଟାକର ଆଣିବୁ ବୋଲି ଦିନଟାଏ ବିତେଇ ଦେଲୁ ।''

''ଆଲୋ ସେ ହେଲା କଣ୍ଟ୍ରୋଲ ଚାଉଳ। ଲୋକେ ତ ଦି' ଦିନ ତିନିଦିନ ଯାଏ ପଡ଼ି ପଡ଼ି ଫେରିଆସିଲେ । ଥରେ ଯାଇ ଦେଖନ୍ତୁ କି ତେବେ ଜାଣନ୍ତୁ। ଶହେ କି ଦି'ଶହ ଲୋକ ଧାଡ଼ିମୂଳିଆ ଠିଆହୋଇ ରହିଥିବେ । ଯାହା ପାଳି ଯେତେବେଳେ ପଡ଼ିବ, ତାକୁ ଯାଇଁ ସେତେବେଳେ ମିଳିବ । ଧାଡ଼ି ଭିତରେ ଛିଡ଼ା ହେବା ଖାଲି ସହଜ ପଡ଼ିଛି କି ! ମୁଁ ବୋଲି କେତେ ଲୋକଙ୍କୁ ଠେଲି ପେଲି ଶେଷରେ ଯାଇ ଆଣିଲି । ଏ ତ କିଛି କଣ୍ଟ୍ରୋଲ ଚାଉଳ

ନୁହେଁ । ସାଧୁପଣ୍ଡା ଦୋକାନରୁ ପଇସା ଦେଇ କିଣି ଆଣିବା କଥା । ହଁ, ଖବରଦାର । ତୁ ଆଉ କାଲି ସକାଳେ ଶୁଆଁଧାନ ଝାଡ଼ିବାକୁ ଯିବୁ ନାଇଁ । ବାପ ପାଖେ ଖାସ ଜଗି ରହିବୁ ।’’

ମାଣିକ ରୋଜ ସକାଳେ ବାଉଁଶ ପାଛିଆଟାଏ ଧରି ଶୁଆଁଧାନ ଝାଡ଼ିବାକୁ ଯାଏ । ତା’ ଆଗରୁ ବି ପଲପଲ ପିଲାମାଇପେ ଅଣ୍ଟାଏ ପାଣିରେ ପଶି ଶୁଆଁ ଝାଡ଼ିବାରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି । ଯେ ଯେତେ ଆଗରୁ ଯାଏ, ସେମିତି ବେଶି ଧାନ ଆଣେ । ପୁଷ ମାସରେ ବିଲରୁ ଯାହା ବା ଧାନ ମିଳେ, ଖଜଣା ସାହୁକାରକୁ ଦବାରେ ତ ସେଥିରୁ ଅଧେ କି ଅଧିକରୁ ବେଶି ବୟ ହୋଇଯାଏ । ବାକି ଯାହା ବଳେ, ସେଥିରୁ ଲୁଗାପଟା କୁଣିଆଁ ମଇତ୍ର, ପୁନିଅ ପରବ ଖରଚ ଯାଇ ଘର ଖରଚକୁ ବା ରହେ କେତେ ? ଆମ୍ବଦିନେ ଯେବେ ଭଲ ଆମ୍ବ ରହିଲା, ସେଥିରେ ବି ମାସେ ପନ୍ଦରଦିନ ଚଳିଯାଏ । ନଇଲେ କଳମ୍ବ କି ସଜନା, ସାରୁ ମୁଣ୍ଡା କି ଗେଣ୍ଡାଢୋଚିଆ ଯାହାକୁ ଯିମିତି ମିଳିଲା, ସେଥିରେ ଚଳିଗଲା । ଶ୍ରାବଣ ଭୋଦୁଅ ବେଳକୁ ସବୁରି ଘର ତ ଖାଲି । ସେତେବେଳେ ଏଇ ଶୁଆଁଧାନ ଯାହା ଆଣ୍ଟ ରଖିଦିଏ । ଏବେ ତ ଜାଣି କାଳ ପଡ଼ିଛି । ହେଲେ ଏଇ ଶୁଆଁଧାନ ଦି’ମାସ ହେଲା ଯଶିପୁର ଲୋକଙ୍କୁ ବଞ୍ଚେଇ ରଖିଛି । ରାତି ନ ପାହୁଁ ପଟାଳିପରି ମଣିଷ ଶୁଆଁ ଝାଡ଼ିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି। ଗୋଟାଏ ପାଣି କୁହୁଡ଼ି ଚାଦର ପରି ତାଙ୍କୁ ଘୋଡ଼େଇ ପକେଇଛି । ତାରି ଭିତରେ କାହା ଦିହରୁ ଫାଳେ ଦିଶୁଛି, କାହାର ହାତଟାଏ ଦିଶୁଛି ତ ମୁଣ୍ଡ ଦିଶୁ ନାହିଁ । ଶହ ଶହ ବାଉଁଶ ପାଛିଆ ଏପାଖରୁ ସେପାଖ ବୁଲି ଆସେ ଶୂନ୍ୟରେ ଭାସିଲାଭଳି । ସତେ ଯେମିତି କାଳି ପାଛିଆଗୁଡ଼ାଏ କୁହୁଡ଼ି ଭିତରେ ଦୋଳି ଖେଳୁଛି, ମରଦ ମାଇପେ କେହି ନାହାନ୍ତି ।

ମାଣିକ କାନିଟି ପାରି ଏରୁଣ୍ଡିବନ୍ଧ ପାଖରେ ଶୋଇପଡ଼ିଲା । ମୁକୁନ୍ଦ ତାକୁ ଚାହିଁ କେତେକ କଥା ଭାବୁଥାଏ । ଏଇ ହାଡ଼ ଚାରିଖଣ୍ଡ ଘେନି ମାଣିକ ବିଚାରୀ ନିତି ସକାଳେ କାକର କୁହୁଡ଼ିରେ ଶୁଆଁ ଗୋଟେଇବାକୁ ଯାଉଛି । ବାଞ୍ଛାସାଉ ଘରେ ନୌକରି ପଣ କରି ସେ ଅବା କାହାକୁ ପୋଷିପାରିଲା । ଦିନ କେତୁଟା ସେ ଘରେ ବସିଗଲା ବୋଲି ସବୁଆଡୁ ନିଅଣ୍ଟ ଧରିଲାଣି ।

ସକାଳୁ ମାଣିକ ଉଠି ଦେଖିଲା, କେତେ ଆଗରୁ ମୁକୁନ୍ଦ ପୁରୁଣା ଚାଉଳ ଆଣିବାକୁ ବାହାରି ଯାଇଛି, ତା ଦିହଟା କିମିତି ଶିରିଶିରି ଲାଗୁଥାଏ । ଉଠି ବସିଲା, ମୁଣ୍ଡଟା ଭାରି ଲାଗୁଛି । ପୁଣି ଟିକିଏ ପଡ଼ିଗଲା । ଏମିତି କେତେଥର ତା’ର ଦିହେ ଦିହେ ଜର ଆସି ଚାଲିଯାଏ, କାହାରିକି କହେ ନାହିଁ । ବେଶି ଜମ୍ପ ହେଲେ ଧାନ ଶୁଖା ହେଁସଖଣ୍ଡ ଘୋଡ଼ିହୋଇ ଘଡ଼ିଏ ପହରେ ପଡ଼ିଯାଏ । ପୁଣି ଉଠି ଘର କାମରେ ଲାଗେ । ଆଜି ବି ସେମିତି ଉଠି ଘର ଭିତରକୁ ଗଲା। ବାପ ପାଖରେ ବସି ମୁଣ୍ଡ ଆଉଁଶିଦେଲା । ବାପାର ଆଖି ମୁହଁରେ ପାଣିହାତ ମାରି ନିଜ କାନିରେ ପୋଛିଦେଇ ପଚାରିଲା, ‘‘ପଣା ଟିକିଏ ଆଣିବି ?’’ ଗୁଣ ପରିଡ଼ାର ଆଖି ଯୋଡ଼ିକ କେଉଁ କୋରଡ଼କୁ ପଶିଯାଇଛି । ସେ ହାତଟି ଉଠାଇ ଝିଅର ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ରଖିଲା । କ’ଣ କହିବ ବୋଲି ଓଠ ଗୋଙ୍ଗା କରି କହିପାରିଲା ନାହିଁ । ମାଣିକ ବୁଝିଲା, ସେ ମୁକୁନ୍ଦକୁ ଖୋଜୁଛି । କହିଲା, ‘‘ଭାଇ ପୁରୁଣା ଚାଉଳ ପେଇଁ ଯାଇଛି; ଏଇ ନାଗେ

ଆସିବ ।'' ତିନିଦିନ ହେଲା ବାପ ଭଲକରି କଥା କହିପାରୁ ନାହିଁ । ପଥ୍ୟ ଗଣ୍ଡିଏ ପେଟରେ ପଡ଼ିଲେ କଥା କହିବ ।

ପୁରୁଣା ଚାଉଳ ଧରି ମୁକୁନ୍ଦ ଫେରୁ ଫେରୁ ଦିନ ଦି'ପହର । ନଈ ପାରିଆ, ନଈଲେ କେତେ ଆଗରୁ ଆସି ପହଞ୍ଚିଯାନ୍ତା । ଆଣ୍ଠୁଏ କାଦୁଅ ପଙ୍କରେ ଚାଲି ଚାଲି ଗାଁ ମୁଣ୍ଡ ପୋଖରୀ ତୁଠରେ ଗୋଡ଼ ଧୋଉଛି କିଏ ଜଣେ କହିଲା, ''ସଫାସୁତରା ପଛେ ହେବୁ, ତୋ ବାପ ତେଣେ ପରା ବୋବାଉଛି ।''

ମୁହଁଟେକି ଚାହିଁଲା, ତାଙ୍କ ପଡ଼ିଶା ଘନିଆ, ଗଲା ରଜ ବାଗୁଡ଼ି ଖେଳରେ ସେ ଏ ଘନିଆକୁ ସେ କଚାଏ ଦେଇଥିଲା । ସେଇ ରାଗରେ ସେ କହୁଥିବ । ମନରେ ପତିଆରା ଆସିଲା ନାହିଁ; ହେଲେ ତାର ଗୋଡ଼ଧୁଆ ସେତିକିରେ ରହିଲା । ପଚାରିଲା, ''ମିଛ କହୁଛୁ ।''

''ମିଛ କି ସତ ଘରକୁ ଗଲେ ବଳେ ଜାଣିବୁ ।'' କହିଦେଇ ଘନିଆ ଗାଈ ଚରେଇବାକୁ ଗଲା । ମୁକୁନ୍ଦ ତାକୁ ପଛରୁ ଡାକିଲା, ''ଭାଇ ବାଗୁଡ଼ି ଖେଳ ଦିନୁ ରାଗିଚୁ କି ? ସବୁ ମୋ ଦୋଷ ।'' ଘନିଆ ବୁଢ଼ୀ ଗାଈଟାକୁ ଠେଲୁ ଠେଲୁ ପଛକୁ ନ ଚାହିଁ କହିଲା, ''ଆରେ ନାହିଁ ମ, ଆଗ ଘରକୁ ଯା ।''

''ଘନିଆ କଥାରେ ତା'ର ଗୋଡ଼ ହାତ କୋଳ ମାରିଗଲା । ଆକାଶଟା ତଳକୁ ଖସି ପୃଥିବୀଟା ଉପରକୁ ଉଠିଲା ଭଳି ଲାଗିଲା । ଦୁଆର ମୁହଁରେ ଗୋଡ଼ ଦେଇଛି କି ନାହିଁ ଶୁଣିଲା ମାଣିକଟା ''ବାପ ଲୋ, ବାପ ଲୋ,'' ରଡ଼ି ଛାଡ଼ିଛି । ଘର ଭିତରକୁ ଆଉ ଗୋଡ଼ ଚଳିଲା ନାହିଁ । ପଥ୍ୟଚାଉଳ ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ଗାମୁଛାଟା ପକେଇ ଦେଇ ସେଠି ବସିପଡ଼ିଲା ।

ପଥ୍ୟଚାଉଳରେ ବାପର ଶ୍ରାଦ୍ଧକାମ ହେଲା । ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ଡାକି ଗୋଟିଏ ଟଙ୍କାରେ ଯାହା ପାରିଲା ସେତିକି କଲା । ଏ କାଳରେ କିଏ ଅବା ଭାଇଭାତ ଦେଉଚି ଯେ, ତାଙ୍କୁ ବସି ଖୁଣିବେ । କିମିତି ବାପାକୁ ଶୁଧିଅ ହେଲା, କ'ଣ କଲା, କିଛି ତାର ହେଜ ହେଉ ନ ଥାଏ । ବାଆସାଉ ଘରେ କାମ କରି ବାପ ଭଉଣୀଙ୍କି ପୋଷିବ, ମାଣିକ ନିତି ଓଳିଏ ଲେଖାଁ ତତଲା ରାନ୍ଧି ବାପକୁ ପରଶିବ, ନିଜେ ଖାଇବ, କେତେ କ'ଣ ବିଚାରିଥିଲା ସବୁ ଗୋଳମାଳ ହୋଇଗଲା । ବୁଦ୍ଧିବାଟ କିଛି ତା'କୁ କାହିଁ ଦିଶୁ ନାହିଁ । ସବୁବେଳେ ଖାଲି ମନେପଡୁଚି 'କେହି ତ କାହିଁ ବଞ୍ଚୁ ନାହିଁ ।' କେଡ଼େ ବେଗି ସବୁ ମରି ଯାଉଛନ୍ତି । ସେ କ'ଣ ତେବେ ବଞ୍ଚିବ ନାହିଁ ।' ଗୋଟାଏ ବୁଢ଼ା ଭିକାରି ରହି ରହି ଘଡ଼ିଏ ଛାଡ଼ି ପଦେ ନେଖାଁ ଗୀତ ବୋଲୁଥାଏ, ''ମିଛ ମାୟାରେ ପଡ଼ି ହେଉ ନଡ଼ବଡ଼ ନଡ଼ବଡ଼ ।'' ଶେଷରେ ଖଣ୍ଡେ ଭଙ୍ଗା ଖଞ୍ଜଣିରେ ଟିକିଏ ହାତ ମାରିଦିଏ । ଇସ୍କୁଲ ମାଷ୍ଟର ଜେନାଘର ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ଗପ କରୁଥାନ୍ତି— ଯୁଦ୍ଧ ସରି ଆସିଲାଣି ଜାପାନ ବଳେ ହାରିଗଲେ ଧାନ ଚାଉଳ ପୁଣି ଶସ୍ତା ହେବ ଯେ ।

ଆଉ କେବେ ଶସ୍ତା ହେବ ? ସେତେବେଳକୁ ମାଣିକଟା ବଞ୍ଚିଥିଲେ ସିନା ! ତା ଦିହ ତ କହିଁକି ବେଶି ବେଶି ଖରାପ ହେଉଛି । ଖାଲି ଚୁଡ଼ାଭଜା ଦି'ଟା ଚୋବେଇ କେତେଦିନ ରହିବ ? ଓଳିଏ ତତଲା ଭାତ ଖାଇଲେ ଟିକିଏ ଅବା ଟାଣ ହୁଅନ୍ତା । ସେଇ ପାଞ୍ଚଟି ଟଙ୍କାରୁ ଆଉ ତ ଗୋଟିଏ ବାକି ଅଛି । ମୁକୁନ୍ଦ ସେତିକି ଧରି ଧାନ କିଣି ବାହାରିଲା ।

ଧାନଟକ ମାଣିକ ଛିମାରଖି ବାଆସାଉ କାମରେ ସେ ଲାଗିବ । ଟଙ୍କାକର ଧାନରେ ତ ମାଣିକର କେତେ ଦିନ ଚଳିଯିବ । ପୁଣି ସାଉଘରୁ ତାକୁ ଯାହା ପଡ଼ି ମିଳିବ, ସେଥିରେ ଭାଇ ଭଉଣୀଙ୍କର ଅଭାବ ହେବ କାହିଁକି ?

ଟଙ୍କାଟି ଧରି ମୁକୁନ୍ଦ ଧାନ କିଣି ବାହାରିଲା । ଧାନ ଟଙ୍କାକର ବା ପାଖରେ ମିଳୁଛି କୁଆଡୁ ! କେତେ ଗାଁ ବୁଲିବାକୁ ହେବ, କେତେ ଦୁଆର ନେଉରା ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ହେଲା ଏବେ । ସେ ତ କିଛି ନିଜ ପାଇଁ କରୁ ନାଇଁ, ମାଣିକ ପାଇଁ । ମୁକୁନ୍ଦ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ତା'ରି ସାନ ଭଉଣୀଟା କ'ଣ ଛତରରେ ପଶିବ ! ଦିନ କେତୁଟା ସେ ତାକୁ ଚଳେଇନେଇ ପାରିବ ନାହିଁ ? ଇସ୍କୁଲମାଷ୍ଟର ତ କହୁଛନ୍ତି ଯୁଦ୍ଧ ସରି ଆସିଲାଣି । ଏଣକି ଧାନ ଚାଉଳ ଶସ୍ତା ହେବ । ସେ ଯାକେ ମୁକୁନ୍ଦ ଟିକିଏ ଅଣ୍ଟା ନ ଭିଡ଼ିଲେ ଚଳିବ କିମିତି ?

ଗାଁ ମଶାଣିବାଟରେ ଆଖିରେ ପଡ଼ିଲା, ମଣିଷ ହାଡ଼ରେ ସେଠି ଆଉ ରାହା ନାହିଁ । ଏଇ ହାଡ଼ ଗଦା ଭିତରୁ କିଏ ତାର ବାପ ମା ଭାଇଙ୍କର ହୋଇଥିବ । କେତେ ମୁଣ୍ଡ ଦିହର ଅଲଗା ହୋଇ ଦୂରରେ ଗଡ଼ୁଛି । ଆଖି ନାକ ଯେଉଁଠି ଥିଲା ସେଠି ଖାଲି ଗୋଟାଏ ଖୋଖାଁ ଗାତ । ଓଠ ନଖ ବା ଦାନ୍ତଗୁଡ଼ା ବାହାରି ପଡ଼ି କି ଭୟାନକ ଦିଶୁଛି । ପଞ୍ଜରା ହାଡ଼ ମଝିରେ ପେଟ ଅନ୍ତ କିଛି ନାହିଁ ।

ସମସ୍ତେ କ'ଣ ଏହି ହାଡ଼ ଗଦାରେ ମିଶିଯିବେ ଆଉ କିଛି ରହିବ ନାହିଁ ! ରହିବ ନାହିଁ କେମିତି— ତାର ବାପ ମା ଭାଇ ସିନା ଗଲେ; ଏବେ ସେ ତ ଅଛି । ପୁଣି ମାଣିକ ବି ଅଛି । ଯେ ଯିବାର ଯାଉଛନ୍ତି ସିନା ପୃଥିବୀ ଗୋଟାକ ତ ସେମିତି ରହିଛି । ବଞ୍ଚିଥିବାଯାକେ ତ ସବୁ ଅଛି, ନାହିଁ କିମିତି ? ମୁକୁନ୍ଦର ଗୋଡ଼ ଯାହା ଧୀରେ ଧୀରେ ଚଳୁଥିଲା, ଟିକିଏ ଖର ହେଲା । ଅଖା ଟୋକେଇ ଧରି ଆଉ ବି କେତେ ମରଦ ମାଇପେ ସେହି ବାଟେ ଚାଲିଥାନ୍ତି ଧାନ କିଣିବା ପାଇଁ। ମୁକୁନ୍ଦ. ତାଙ୍କରି ସାଥି ଧରି ଚାଲିଲା ।

ଜଣେ କହିଲା, ''କୁସୁପୁର ପାତ୍ର କୁଆଡ଼େ ଖଣି ଭିତରେ ଧାନ ପୋତିଛି । ତା'ରି ଘରକୁ ଯିବା ଚାଲ ।''

ଆଉ ଜଣେ କହିଲା, ''ସମସ୍ତେ ଜଣକ ଦୁଆରକୁ ଗଲେ ସେ ତ ଘଉଡ଼ି ଦବ ।''

ମୁକୁନ୍ଦକୁ କୁସୁପୁର ଟିକିଏ ପାଖ ପଡ଼ିଥାନ୍ତା । ଏ କଥା ଶୁଣି ସେ ବାଟ ଭାଙ୍ଗିଲା । ପୁଣି ସେଇ ଦି' କୋଶ ବାଟ ଚାଲି ଚାଲି ମଣିଜଙ୍ଘା ସାଧୁପଣ୍ଡା ଘରକୁ ଯିବ । ସାହସ ପାଉ ନ ଥାଏ । ଆହୁରି ଦି'ଜଣଙ୍କୁ ସାଥିକରି ଚାଲିଲା।

ଟଙ୍କାଟିକର ଧାନ ମୁଣ୍ଡାଇ ମୁକୁନ୍ଦ ମଣିଜଙ୍ଘାରୁ ବାହାରିଲା । ନଈ ପାରି ହେଲାବେଳକୁ ଛାଇ ଲେଉଟି ପଡ଼ିଚି । ବାଟ ଦି' କୋଶ ଯାଉ ଆସିବାକୁ ଦିନୁଟାଏ ବିତିଗଲାଣି । ପେଟଟା ଗୁରାଣ୍ଡି ହୋଇ ଅଇ ଦେଖଉଚି । ସେ ଚାରିଖୋଜ ଚାଲି ଟିକିଏ ଥକା ମାରି ପୁଣି ଚାଲେ । ମଝିରେ ମଝିରେ ମେଘୁଆ ଖରା ତାକୁ ଫଟେଇ ଦଉଚି । ଆଉ ଖଣ୍ଡେ ଗହୀର ପାରିହେଲେ ତାଙ୍କ ଗାଁ ମଶାଣି ମୁଣ୍ଡ ବରଗଛଟା ତ ହୋଇ ଦିଶିଲାଣି । ଚବକାରୁ ପାଣି ମୁନ୍ଦାଏ ପିଇଲା । ମାଣିକ କାଲିଠଉଁ ଓଳିଏ ତବତ ରାନ୍ଧିବ।

ପାଣି ପିଇ ମୁକୁନ୍ଦ ଆଉ ସମ୍ଭାଳିପାରିଲା ନାହିଁ । ଭକ ଭକ ବାନ୍ତି ହୋଇଗଲା । ଧାନ ବୁକୁଳାଟି ହିଡ଼ ଉପରେ ରଖି ଟିକିଏ ଆଉଜି ପଡ଼ିଲା । ପୁଣି ମୁଣ୍ଡରେ ଥୋଇ ସେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଚାଲିଲା । ଗାଁ ତ ଏଥର ଡାକେ ବାଟ । ଧାନ କିଆରିରୁ ବନ୍ଧ ଉପରକୁ ଉଠିଲା । ତେବେ ଗୋଟାଏ ବନ୍ଧ ଉପରକୁ ଥୋଇ ଆର ଗୋଡ଼ଟି ତଳୁ ଉଠାଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ଧାନ ବୁକୁଳାଟି ମୁଣ୍ଡରୁ ଖସି ବନ୍ଧ ଉପରେ ପଡ଼ିଲା । ପୁଣି ଆସିଲା ଅଇ ଉପରେ ଅଇ । କିଛି କୁଆଡ଼େ ଦିଶିଲା ନାହିଁ, କାହାକୁ ଦେଖିଲେ ମାଣିକ ପାଖକୁ ଖବର ଦିଅନ୍ତା । ଧାନ କିଆରିରୁ ଥଣ୍ଡା ପବନ ଆସି ତା'ର ଦିହରେ ମୁହଁରେ ଖେଳିଲା । ଖଣ୍ଡେ ଚଲାମେଘ କୁଆଡ଼ୁ ଝୁପୁଝୁପୁ କରି ଚାରିଟୋପା ପାଣି ଖସେଇ ଦେଇଗଲା । ମୁକୁନ୍ଦ ମୁହଁ ଟେକି ଗାଁ ଆଡ଼କୁ ଥରେ ଚାହିଁଲା । ଧାନ ବୁକୁଳାଟି ଉପରେ ମୁଣ୍ଡ ରଖି ପୁଣି ପଡ଼ିଗଲା। ଆଉ ପାରିଲା ନାହିଁ । ସେହିଠାରେ ତାର ସବୁ ଦିନ ପାଇଁ ବାଟଚଲା ସରିଗଲା।

ମୂଲିଆମାନେ ବିଲରୁ ଫେରି ଗାଁ ଭିତରେ ଖବର କଲେ । ମାଣିକର ଜର ଛାଡ଼ିଗଲା । ସେ ତବତ ରାନ୍ଧିବ ବୋଲି ଧାନ ବୁକୁଳିଟି ପାଇଲା । ଭାଇଙ୍କୁ ଆଉ ପାଇଲା ନାହିଁ ।

ସେହି ଦିନ ଥାନା ଚଉକିଆ ଆସି ଗାଁ ଭିତରେ ଖବର କଲା, ଜାପାନ ଏଥର ହାରିଛି, ସମସ୍ତେ ଦୁଆରେ ଆମ୍ବଡାଳ ବାନ୍ଧି ବିଜୟ ଉତ୍ସବ ପାଳିବେ । ଥାନାରେ କାଲି ଇସ୍କୁଲ ପିଲାଙ୍କୁ ମିଠେଇ ବଣ୍ଟାହେବ।

ତେବେ ସବୁରିଠାରୁ ବେଶି ବିଜୟ ଉତ୍ସବ ପାଳିଲା ମୁକୁନ୍ଦ । ମଣିଷ କାନ୍ଧରେ ବୁହାହୋଇ ଯିବାର ଭାଗ୍ୟ ଏଇ ତାହାର ପ୍ରଥମ, ଏଇ ତାହାର ଶେଷ ।

●

ଚକ ବୁଲୁଥାଏ

ରିକ୍‌ସା ମଟର ସାଇକେଲ ଆଗରେ ଖୁବ୍ ବାହାଦୁରି କରି ସେ ଚକଟାକୁ ଗଡ଼ାଇ ନେଉଛି, କାହାରି ଦେହରେ ବାଜୁନି । ରାସ୍ତାକଡ଼ରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଛି ଗୁଣନିଧି । କୌତୂହଳ ଓ ବିସ୍ମୟରେ ତାହାର ଆଖି ଦୁଇଟା ବେଶି ମେଲା ହୋଇ ଯାଇଛି । କେବେହେଲେ ତ ତାର ରାମେୟା ଭଳି ସାହସ ହୋଇପାରିବନି ।

କେତେ ଜଣ ରିକ୍‌ସାବାଲା ରାମେୟାକୁ ଚିହ୍ନନ୍ତି । ସେ ଭେଙ୍କଟ ରିକ୍‌ସାବାଲାର ପୁଅ । ଭଙ୍ଗା ସାଇକେଲ ରିମ୍‌ଟାକୁ ରାସ୍ତା ମଝିରେ ତାକୁ ଗଡ଼ାଉଥିବା ଦେଖି କେହି କେହି ରିକ୍‌ସାବାଲା ଡାକିଦିଅନ୍ତି, 'ଏ ରାମେୟା' । ରାମେୟା ତାଙ୍କ କଥାକୁ କାନ ପତାଏ ନାହିଁ । ତାହା କୃତିତ୍ୱର ଜଣେ ମାତ୍ର ଦର୍ଶକ ଓ ସ୍ତାବକ ଗୁଣନିଧିକୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିପାରିଲେ ସେ ଖୁସି ।

ବାପା ମାଙ୍କର ଅବାଧ ହୋଇ ଗୁଣନିଧି ତାହା ସଙ୍ଗରେ ମିଶେ; କାରଣ ରାମେୟାଠାରୁ ଜଗତରେ ଆଉ କେହି ବଡ଼ ସାହସୀ ଓ ଚତୁର ପିଲା ଥିବାର ସେ ଜାଣେ ନାହିଁ ଅଥଚ ବାପା ସବୁବେଳେ ତାକୁ ସାବଧାନ କରିଦିଅନ୍ତି, ''ତୁ ସେ ରିକ୍ସାବାଲା ପୁଅଟା ସାଥିରେ ସାଙ୍ଗ ହୋଇ ଶେଷରେ କଅଣ ରିକ୍ସା ଟାଣିବୁ ?''

ରିକ୍ସା ଟାଣିଲେ କ୍ଷତି କଅଣ ତାହା ବୁଝିବାକୁ ଗୁଣନିଧିର ବୟସ ହୋଇ ନାହିଁ । ପୁଣି ରାମେୟାର ବାପା ତ ତାଙ୍କରି ରିକ୍ସା ଟାଣୁଛି ରୋଜ ରିକ୍ସା ଟାଣୁଛି । ରୋଜ ରିକ୍ସା ଭଡ଼ା ବାବତ୍ ପାଞ୍ଚ ସୁଉକା ପଇସା ସେ ତ ତାରି ବାପାଙ୍କ ହାତରେ ଧରାଇଦିଏ । ତେଣିକି ଆଉ ଯାହା ରୋଜଗାର କରେ ସେ ସବୁତକ ତା ନିଜର । ମା କହନ୍ତି, ଭେଙ୍କଟ ଦିନେ ଦିନେ ଚାରି ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ରୋଜଗାର କରେ । ସେ ତାକୁ ଏମିତି କ'ଣ ବେଶି ଦେଉଛି କି ? ତେବେ ଗୁଣନିଧି ବଡ଼ ହେଲେ ରିକ୍ସା ଟାଣି ଯେବେ ଦିନକୁ ଚାରି ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ରୋଜଗାର କରେ, ତାହେଲେ ମନ୍ଦ କଅଣ ?

ତା କଥା ଶୁଣି ରାମେୟା ହସିଦିଏ । କହେ, ''ତୁମେ କଅଣ କେବେହେଲେ ରିକ୍ସା ଟାଣିପାରିବ୍ ? ଦେଖି ଏ ଚକଟାକୁ ଗଡ଼େଇଲ ଭଲା ।''

ଗୁଣନିଧି ଘରେ ନ ଥିଲେ ରାମେୟା ସାଙ୍ଗେ ନିଶ୍ଚୟ ରାସ୍ତାରେ ଗୁଡ଼ି ଉଡ଼ାଉଥିବ କି ଆଉ କିଛି ଖେଳ ଖେଳୁଥିବ । ମା ଘରଭିତରୁ ଡାକ ଛାଡ଼ନ୍ତି, ''ଗୁଣରେ ଗୁଣ ।'' ଗୁଣ ଆଉ ତାହା ଶୁଣିବାକୁ ନ ଥାଏ । ଚାରି ଝିଅରେ ଗୋଟିଏ ପୁଅ ବୋଲି ମାଆ ତାକୁ ବେଶି ଆକଟ କରନ୍ତି ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ବାପା ପଚାରିଲେ ତାର ଚଗଲାମି କଥା ସବୁ କହିଦିଅନ୍ତି । ଫଳ ହୁଏ ଗୁଣନିଧି ବିଚାରାର କର୍ଣ୍ଣପୀଡ଼ା ।

ପୁଅକୁ ସେ ଯେତେ କୋବଲାନ୍ତି, ଯେତେ ତିଆରନ୍ତି ଖରାପ ପିଲା ସାଙ୍ଗେ ମିଶିଲେ ଖରାପ ହୋଇଯିବୁ, ମନ୍ଦ କଥା ଶିଖିବୁ, ପାଠ ଆସିବ ନାହିଁ । ପର ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଗୁଣନିଧି

କାନ ଆଉଁଶି ବାପାଙ୍କ ଶାସନ ପାସୋରି ପକାଏ, ଠିକ୍ ଯେମିତି ବଡ଼ ମଣିଷମାନେ ପାସୋରି ପକାନ୍ତି ଅନେକ ବଡ଼ ବଡ଼ କଥା ।

ପ୍ରକୃତରେ ସେ ମୋଟେ ବୁଝିପାରେନି, ବା' ତାକୁ କାହିଁକି ରାମେୟା ସଙ୍ଗେ ଖେଳିବାକୁ ମନା କରନ୍ତି । ସେ ତ କେବେହେଲେ ଖରାପ ପିଲା ନୁହେଁ । ଖାଲି ଯାହା ସେ ରିକ୍ସାବାଲାର ପୁଅ ସିନା । ହେଲେ ତା ବାପା ରିକ୍ସା ନ ଟାଣିଲେ ଦୟାନିଧିବାବୁଙ୍କୁ ରୋଜ ପାଞ୍ଚ ସୁଉକା କିଏ ଦିଅନ୍ତା ? ପୁଣି ଦିନେ ଦିନେ ଦୟାନିଧିବାବୁ ଦାଣ୍ଡକୁ ବାହାରିଲେ ସେହି ତ ତାଙ୍କୁ ବିନା ପଇସାରେ ରିକ୍ସାରେ ବସାଇ ନେଉଛି ।

ଦଶହରା ବାଲିଯାତକୁ ତ ଘରୁ ସମସ୍ତେ ବିନା ଖର୍ଚ୍ଚରେ ସେ ରିକ୍ସାରେ ଚଢ଼ି ଦେଖିବାକୁ ଯାଆନ୍ତି । ତେବେ ଆଉ ତାର ପୁଅଟା ଏମିତି କି ଦୋଷ କଲା ଯେ, ଗୁଣନିଧିକୁ ତାହା ସଙ୍ଗରେ ମିଶିବା ପାଇଁ ମନା !

ଯେତେ ପ୍ରଶ୍ନ ଗୁଣନିଧି ମନରେ ଆସି ପହଞ୍ଚେ, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ସେ ବାପାଙ୍କୁ ପଚାରିପାରେ ନାହିଁ । ପଚାରି ପାରୁଥିଲେ ଉତ୍ତର ଶୁଣନ୍ତା ଯେ, ତାହାର ବାପା ଜିଲାବୋର୍ଡ଼ର ଜଣେ ସାମାନ୍ୟ କିରାନି ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା କେତେ କଷ୍ଟରେ କଟକ ସହରରେ ଖଣ୍ଡେ କୋଠା କରିଛନ୍ତି । ଚାରି ଝିଅଙ୍କୁ ଭଲରେ ବିଭା କରାଇ ପୁଅ ପାଇଁ ଜମିବାଡ଼ି, କୋଠା, ନଗଦ ଟଙ୍କା ଓ ଜୀବନବିମା ଅଛି । ତିନି ଚାରି ଖଣ୍ଡ ରିକ୍ସା ରଖି ଦୈନିକ ଘରଖର୍ଚ୍ଚ ସେଥିରୁ ଚଳେ । କେତେ ଅଭାବ ଅସୁବିଧାରେ ଅଳ୍ପ ପାଠ ପଢ଼ି ସେ ଏତେ ବିଷୟ ଆଶ୍ରୟ କରିପାରିଛନ୍ତି । ସବୁ ସୁବିଧା ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଗୁଣନିଧି ଅଯୋଗ୍ୟ ହେବ କାହିଁକି ?

ହୁଏତ ଏସବୁ କଥାକୁ ସେ ମନଦେଇ ଶୁଣନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ରାମେୟା ସଙ୍ଗେ ମିଶିଲେ କଅଣ ଖାଲି ଅଯୋଗ୍ୟ ହୋଇଯାଆନ୍ତି । ହଁ ରାମେୟାର ବାପା ନିଶ୍ଚୟ ମଦ ଖାଏ । ସେଦିନ ତାର ପାଟି ପରା ବାସୁଥିଲା । ଇସ୍ କି ଗନ୍ଧ । ଗୁଣନିଧିକୁ ବାନ୍ତି ମାଡ଼ିଲା । ମଦ ଖାଇ ସେ ଦିନେ ଦିନେ ରାମେୟା ମାଆକୁ ପିଟେ । ପୁଅ ବାଧାଦେଲେ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ମାଡ଼ ଖାଏ; କିନ୍ତୁ ପିଲାଦିନୁଁ ମାଡ଼ ଖାଇବା ତାର ଅଭ୍ୟାସ ।

ତୁଣ୍ଡଗୋଳ ଶୁଣି କେତେ ଲୋକ ତାଙ୍କ ଦୁଆରେ ରୁଣ୍ଡ ହୁଅନ୍ତି । ପଡ଼ିଶା ପିଆଜିଦୋକାନ ବୁଢ଼ାଟି ଆସି କଳି ଭାଙ୍ଗିଦିଏ । ଭେଙ୍କଟକୁ ତଣ୍ଟିଆ ମାରି ଧମକାଏ । ବୁଢ଼ା ଆସିଲେ ସମସ୍ତେ ତୁନି ପଡ଼ିଯାନ୍ତି । ଭେଙ୍କଟ ସାମନାକୁ ଯାଇ ବୁଢ଼ା ନାଲି ନାଲି ଆଖି ଦେଖାଏ ।

"କିବେ ? ଆଜି ଫେଣ ସରାପ ପିଇଛୁ ?"

ଦୋକାନୀକୁ ଦେଖିଲେ ଭେଙ୍କଟର ପିଳେହି ପାଣି । ନିଶାଭୋଳରେ ତାକୁ ଶହେ ସଲାମ ଠୁକି ଆଉ ଦିନେ ଏଭଳି କାମ କରିବ ନାହିଁ ବୋଲି ନିଜ କାନ ସେ ନିଜେ ମୋଡ଼ି ହୋଇ ଚାପୁଡ଼ା ଖାଏ । କାହିଁ ନା, ଅଣ୍ଟା ନିଅଣ୍ଟରେ ବୁଢ଼ା ତାକୁ ଚଳାଏ । ପଇସା ନ ଥିଲେ ଦିନେ ଦି' ଦିନ ପାଇଁ ଭେଙ୍କଟକୁ ଚାହା ଚକୁଳି, ପିଆଜି, ବରା ଧାରରେ ମଧ୍ୟ ଦିଏ । ପୁଣି

କେଉଁଦିନ ବେଶି ଭଡ଼ା ନ ଜୁଟିଲେ ଦୟାନିଧିବାବୁଙ୍କର ରୋଜିନା ରିକ୍ସା-ଟିକସ ପାଞ୍ଚ ସୁକା ତ ପୈଠ କରିବା ଲୋଡ଼ା । ସେତେବେଳେ ଭେଙ୍କଟ ଦୋକାନୀକୁ ଟଙ୍କାଏ ଆଠଣା ଧାର ମାଗିଲେ ପାଏ। ବର୍ଷାଦିନେ ତାଳତାଟି ପାଲଖଣ୍ଡ ଉଡ଼ିଗଲେ ତାର ପିଲାମାଇପଙ୍କୁ ସେଇ ବୁଢ଼ା ଦୋକାନୀ ନିଜ ବାରଣ୍ଡାରେ ଆଶ୍ରୟ ଦିଏ । ତାହା କଥାକୁ ଭେଙ୍କଟ ନ ମାନିବ ତ ଆଉ କାହା କଥାକୁ ମାନିବ ?

ବାପା ମାଙ୍କୁ ଲୁଚି ଗୁଣନିଧି ରାମେୟା ସହିତ ପିଆଜି ଦୋକାନରେ ଯାଇଁ ବସେ ଏବଂ ମାଆଙ୍କ ପାଖରୁ ଦି ଚାରି ପଇସା ନେଇ ସେଠାରେ ଖର୍ଚ୍ଚ କରେ ।

ଆଜି ସେଇ ଦୋକାନ ଆଗରେ ଠିଆହୋଇ ସେ ରାମେୟାର ଚକଟି ଗଡ଼ା ଦେଖୁଛି ଏବଂ ମଝିରେ ମଝିରେ ତାଳିମାରି ତାକୁ ଉତ୍ସାହ ଦେଉଛି । ମାଆଙ୍କୁ ଲୁଚାଇ ସେ ଦି ଅଣା ପଇସା ଆଣିଛି, ସେତକରେ ରାମେୟା ସଙ୍ଗେ ପିଆଜି ଚର୍ବଣ କରିବ । ଆହୁରି ସେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇଛି, ବାପା ଅଫିସରୁ ଫେରି ଚାରିଟା ବେଳୁଁ ରିକ୍ସାରେ କୁଆଡ଼େ ଜୋବ୍ରାଆଡ଼େ ଯାଇଛନ୍ତି, ତେଣୁ ଆଜି ତାହାର ଭୟର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ ।

ମୁହଁ ସଞ୍ଜ ହୋଇ ଆସୁଛି । କାଠଯୋଡ଼ି କୂଳରେ ଚାହିଁଲେ ଦୂର ପାହାଡ଼ ଉପରେ ଅବିରଗୁଡ଼ାଏ ଅଜାଡ଼ିଦେଇ ସୂର୍ଯ୍ୟ ହସି ହସି ବିଦାୟ ନେଉଥିବା ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ; କିନ୍ତୁ କଟକ ସହରରୁ ସମସ୍ତେ ସେ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ଯାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ତାଙ୍କରି ଭିତରୁ ରାମେୟା ଓ ଗୁଣନିଧି ଖେଳରେ ମାତିଛନ୍ତି । ଚକା ଗଡ଼ାଇ ରାମେୟା ଥକିପଡ଼ିଲାଣି । ପିଆଜି କିଣିବ ବୋଲି ଗୁଣନିଧି ପକେଟରୁ ପଇସା ବାହାର କରୁଛି ।

ହଠାତ୍ ତାଙ୍କରି ଘର ଭିତରୁ କାନ୍ଦବୋବାଳି ଶୁଣାଗଲା । ଚାକରଟା ଆସି ଗୁଣନିଧିର ହାତ ଧରି ତାକୁ ଘରକୁ ଟାଣିନେଲା । ସେ ମଧ୍ୟ ରଡ଼ି ଛାଡୁଥାଏ ।

ଘର ଭିତରେ ଯାହା ସେ ଦେଖିଲା, ତହିଁରୁ କିଛି ବୁଝିପାରିଲା ନାହିଁ । ମା ଭଉଣୀ ମୁଣ୍ଡ ବାଡ଼େଇ ବୋବାଳି ଛାଡ଼ିଥାନ୍ତି । ସାଇପଡ଼ିଶାରୁ କେତେକ ମର୍ଦ୍ଦ ମାଇପେ ଆସି ଘରେ ଜମା ହୋଇଗଲେଣି । କିଛି ସମୟ ପରେ ରକ୍ତ ସରସର ଗୋଟାଏ ମୁର୍ଦ୍ଦାରକୁ ଲୁଗାରେ ଘୋଡ଼ାଇ କେତେଜଣ ଲୋକ ତାଙ୍କ ଦୁଆରେ ଶୁଆଇଦେଲେ । ତାହା ଦେଖି ମାଆର ହୋସ ରହିଲା ନାହିଁ । ଭଉଣୀର କାନ୍ଦଣା ଶୁଣି ଆଠ ବର୍ଷର ନିର୍ବୋଧ ଗୁଣନିଧି ମଧ୍ୟ ଭୋ ଭୋ ତକା ପକାଇଲା ।

ତହିଁ ଆରଦିନ ଖବରକାଗଜରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ହରଫରେ ବାହାରି ପଡ଼ିଲା—

"ଶୋଚନୀୟ ଦୁର୍ଘଟଣା
ଟ୍ରକ୍ ଧକ୍କାରେ ରିକ୍ସାବାଲାର ମୃତ୍ୟୁ
ଆରୋହୀ ମଧ୍ୟ ଟ୍ରକ୍‌ତଳେ ପଡ଼ି ପ୍ରାଣ ହରାଇଲା ।"

ଏହିରୂପେ ଜିଲାବୋର୍ଡ଼ର ଅବସରପ୍ରାପ୍ତ କିରାନି ଓ ୩୭୨ ନମ୍ବର ରିକ୍ସାର ମାଲିକ ଦୟାନିଧିବାବୁ ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣିଆ ରିକ୍ସାବାଲା ଭେଙ୍କଟର ପାଞ୍ଜି ଏକା ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ପୋଛା

ହୋଇଗଲା । ଜୀବନରେ କେବେହେଲେ ଯାହାର ସ୍ୱାଭାବିକ ମୃତ୍ୟୁଖବର ଛାପା ହରଫେର ବାହାରନ୍ତା ନାହିଁ; ଆଜି ସେଇ ଭେଙ୍କଟ ରିକ୍ସାବାଲା ବିଖ୍ୟାତ ହୋଇପଡ଼ିଲା । ତାହା ପରେ ଆଉ ଯାହା ଘଟିଲା, ସେସବୁ ଅତି ମାମୁଲି । ଅର୍ଥାତ୍ ଟ୍ରକ୍‌ଟାକୁ ଜବତ୍ କରି ଡ୍ରାଇଭରକୁ ଉକ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ପୋଲିସ ଗିରଫ କଲେ । ଘଟଣାସ୍ଥଳ ଚାଉଳିଆଗଞ୍ଜ ବରଫକଳ ରାସ୍ତାରୁ ଲାସ୍ ଦୁଇଟିକୁ ପଠାଗଲା ଡାକ୍ତରମାଇନା ସକାଶେ ।

ରାସ୍ତାରେ ଜମା ହୋଇଥିବା ଲୋକମାନେ ଅଳ୍ପ ସମୟ ପରେ ଆଡ଼େଇ ହୋଇଗଲେ । ପୁଣି ଯାନବାହନର ଗହଳ, କିଣା ବିକା ଆଗ ପରି । ବରଫକଳଟା ତରଳ ପାଣିଗୁଡ଼ାକୁ କାଳୁଆ କଠିଣ ପଥର ଆକାରରେ ପରିଣତ କରିଚାଲିଲା ।

ଖବର ପାଇ ଭେଙ୍କଟର କୋତରା ମସିଆ ସ୍ତ୍ରୀଟା ବି କୁଆଡ଼େ ତାହାର ପଲା ଭିତରେ ପଶି ଘଣ୍ଟାଏ ଦି' ଘଣ୍ଟା ସୁକୁ ସୁକୁ ହେଲା, ଯଦିବା ତା' ଦୁଆରେ ସେମିତି କିଛି ଲୋକଗହଳି ହୋଇ ନାହିଁ । ପିଆଜି ଦୋକାନୀ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଟିପା କାଗଜକୁ କାଢ଼ି ଦେଖିଲା, ଭେଙ୍କଟ ଉପରେ ତାହାର ବାକି ଅଛି, ଦିଟଙ୍କା ଏଗାର ଅଣା ତିନି ପଇସା । ସେଥିପାଇଁ ତା ମନଟା ଯାହା ଗୋଳେଇଘାଣ୍ଟି ହେଲା, ଭେଙ୍କଟ ମରିବା ପାଇଁ ନୁହେଁ । ତହିଁ ଆରଦିନ ସେ ଭେଙ୍କଟ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଡାକି ବାକି ପଇସା କଥା ଶୁଣାଇ କହିଲା, ''ଆଲୋ ! ବେସ୍ତ କାହିଁକି ହଉଚୁ ?'' ଚକ ବୁଲୁଥାଏ ଅଖ ବୁଲୁଥାଏ ବୁଲି ପଡୁଥାଏ ପହି, ସଂସାର ଭିତରେ ଘର କରିଥିଲେ ପଥର ପଡ଼ିଲେ ସହି । ବୁଝିଲୁ ?''

ଭେଙ୍କଟର ସ୍ତ୍ରୀ ବୁଝିଲା ନାହିଁ । କାରଣ ବୁଝିବା ତାହାର ଲୋଡ଼ା ନ ଥିଲା । ସେ କୋଳି ବିକି ଦୋକାନୀର ବାକି ପଇସା ଶୁଝିବ ବୋଲି ଜଣାଇଲା । ବାରଦିନ ଧରି ଗୁଣନିଧିଙ୍କ ଘରେ ଶୁଦ୍ଧକ୍ରିୟା ପାଇଁ ଗହଳ ଚହଳ ଖିଆପିଆର ଧୁମ୍ ଚାଲିଲା । ରାମେୟା ଓ ତାହାର ମାଆ ମଧ କିଛି ବଳକା ଭଲ ଜିନିଷ ଖାଇବାକୁ ପାଇଲେ ।

ଟ୍ରକ୍ ଡ୍ରାଇଭର ଓ ମାଲିକଙ୍କଠାରୁ ଗୁଣନିଧିର ବିଧବା ମାଆକୁ ବହୁତ ଟଙ୍କା କ୍ଷତିପୂରଣ ମିଳିଲା । ଇନ୍‌ସୁରାନ୍‌ସରୁ ବି ଲାଭ ହେଲା ମୋଟା ଟଙ୍କା । ଭେଙ୍କଟର ସ୍ତ୍ରୀ ମଧ କିଛି କ୍ଷତିପୂରଣ ପାଇବ ବୋଲି ଶୁଣା ଯାଉଥାଏ; କିନ୍ତୁ ତା ହାତକୁ ଟଙ୍କା ଆସୁ ଆସୁ ଅଧବାଟରେ କୁଆଡ଼େ ସେତକ ଅଟକି ରହିଲା । ସେ କୋଳି ବିକି ଦିଅଣା ଚାରଣା ଲେଖାଏଁ ଦୋକାନୀର ବାକି ଶୁଝିଲା । ରାମେୟା ଚକଗଡ଼ାଇ ଲାଗିଲା । ଗଡ଼ାଉଁ ଗଡ଼ାଉଁ ଚକ ଭିତରେ ସେ ଗୋଡ଼ ଛନ୍ଦି ହୋଇ ପଡ଼େ । ସେଥିରୁ ଉଠି ଦାନ୍ତ ନିକୁଟି ପୁଣି ଗଡ଼ାଏ । ଗୁଣନିଧି ହସି ହସି ଗଡ଼ିଯାଏ । ଅତୀତକୁ ପଛରେ ପକାଇ ଆଗେଇ ଚାଲେ ନବୀନର ଜୟଯାତ୍ରା ।

ଏଇ ଆକସ୍ମିକ ଘଟଣା ସଙ୍ଗେ ଆଉ କେତୋଟି ଘଟଣା ଯୋଡ଼ି ହୋଇଗଲା । ରିକ୍ସାବାଲା ଓ ତାହାର ମାଲିକ ରିକ୍‌ସା ସହିତ ଟ୍ରକ୍ ଡ୍ରାଇଭର ଓ ତାହାର ମାଲିକଦ୍ୱାରା ନିଃଶେଷ ହୋଇଯିବା ଫଳରେ 'ବଳ ଯାହାର ମୁଲକ ତାହାର ପୁରୁଣା କଥାଟି ପ୍ରମାଣିତ ହେଲା ସିନା, ଗୁଣନିଧିର ମା କ୍ଷତି ପୂରଣକୁ ଖଣ୍ଡେ ନୂଆ ରିକ୍ସା ପାଇଲେ ।

ନୂଆ ରିକ୍ସାକୁ ଦେଖି ଦଶ ବାର ବର୍ଷର ପିଲା ରାମେୟା କହିଲା, ''ମୁଁ ରିକ୍ସା ଚଳେଇବି ।''

ଗୁଣନିଧିର ମାଆଙ୍କ ଭିତରେ ଆଉ ଏକ ବଡ଼ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆସିଥାଏ । ସ୍ୱାମୀ ଥିବା ସମୟରେ ରାମେୟାକୁ ଯେ ଯେଉଁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖି ଆସିଥିଲେ, ଏକ୍ଷଣି ତାହା ଠିକ୍ ଓଲଟି ଯାଇଛି । ଗୁଣନିଧିକୁ ତାହା ସଙ୍ଗେ ମିଶିବା ପାଇଁ ସେ ଆଉ ଆପତ୍ତି କରନ୍ତି ନାହିଁ । ତାହାର ବାପ ଯେ ନିଶା ଖାଇ ନିଜ ଅସାବଧାନତା ଦୋଷରୁ ତାଙ୍କ ସ୍ୱାମୀର ମୃତ୍ୟୁର କାରଣ ହୋଇଛି; ସେଥିଲାଗି ରାମେୟା କିମ୍ୱା ତାହାର ମାଆ ପ୍ରତି କିଛି ଆକ୍ରୋଶ ନାହିଁ । ବରଂ ସେ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ଡାକି ଭଲମନ୍ଦ ଦିଅନ୍ତି, ବୋଲହାକ ବତାନ୍ତି । ଯାହା ହେଉ ଫେରିବିନି, ସେଇ କଥାକୁ ଖାଲି ଘାଣ୍ଟିହୋଇ ଫଳ କଅଣ ?

ରାମେୟା ରିକ୍ସା ଚଳାଇବା କଥା ଶୁଣି ତାକୁ ଡାକି ସେ ପଚାରିଲେ, ''କି ରେ, ତୁ ତ ପିଲା ବକଟେ । ବଡ଼ ହେଲେ ସିନା ସାଇକଲ ରିକ୍ସାକୁ ଗୋଡ଼ ପାଇବ ।'' ଏତିକି କହି ସେ ଢେପ ଢୋକିଲେ ।

ଗୁଣନିଧି କହିଲା, ''ନାହିଁ ମା, ସେ କହୁଚି ଖାଲି ପେଡାଲରେ ଗୋଡ଼ ରଖି ଚଳାଇପାରିବ । ସେମିତି ପରା ସେ ଆମ ନୂଆ ରିକ୍ସାକୁ ଚଳାଉଥିଲା ।''

''ନା, ନା, ସେମିତି ଆଉ ଦିନେ କହିବୁ ନି । ପୁଲିସ୍ ଧରିବ ଯେ ।'' ତାଙ୍କ ମୁହଁରେ ଗୋଟାଏ ଅଜଣା ଭୟର ଛାୟା ଉକୁଟି ଉଠିଲା ।

ରାମେୟା ତାହାର ଧୂସୁରା ମୁଣ୍ଡଟାକୁ ହଲାଇ ନାହିଁ କଲା । ସେ ଘରଭିତରେ ବାପାମାଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ବାହାରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଡରେ । ଭେଙ୍କଟ ତାର ବାପ ହେବା ଆଗରୁ ଆଉ ଜଣେ ବାପ ମଧ ଥିଲା । ରାମେୟାକୁ ଚାରିବର୍ଷ ବେଳୁ ସେ କୁଆଡ଼େ ପଳେଇଲା ଯେ ଆଉ ଲେଉଟିଲା ନାହିଁ । ସେହି ବୟସରେ ବି ବାପହାତରୁ ମାଡ଼ ଖାଇବା କଥା ତା'ର ମନେ ଅଛି । ପୁଣି ମା ଯେ କେବେ ମାରେ ନାହିଁ, ଏମିତି ଗୋଟିଏ ହେଲେ ତ ଦିନ ନ ଥିବ । ଏଇ ମାଡ଼ର ଅସଲ ମୂଳ ମଞ୍ଜି ହେଲା ଯେ, ଘରେ ତାଙ୍କର ସବୁବେଳେ ଅଭାବ। ଠିକ୍ ସେହି କାରଣରୁ ଦୁଇ ମାସ ପରେ ମା ତାହାର ଆଉ ଜଣେ ବାପା ପାଖକୁ ଯିବା ପାଇଁ ସ୍ଥିର କଲା । ରାମେୟାର ଆଦୌ ଇଚ୍ଛା ନ ଥିଲେ ବି ସେ ଇଚ୍ଛାର ଅର୍ଥ ଅବା କଅଣ ଅଛି ?

ସାତ ଆଠ ବର୍ଷର ଗୁଣନିଧି ଆଖି ଛଳଛଳ କରି ନିଜ ମାଆକୁ ଏଇ ମନ୍ଦ ଖବରଟା ଜଣାଇଲା।

''ତା ମା ସିନା ଏକା ଯାଆନ୍ତା, ରାମେୟା କାହିଁକି ଯିବ ମା ।''

''ସେ ନ ଯାଇ ଆଉ ରହିବ କେଉଁଠି କହିଲୁ ? ତା ମାଆଟା ବଡ଼ ଖରାପ ଲୋକ ।'' ରାମେୟା ମାଆ ଯେ ଅତି ଘୃଣ୍ୟ ଓ ନିନ୍ଦନୀୟ କାମ କରୁଚି ସେ ବିଷୟରେ ଏହି ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ଗୃହିଣୀ ନିଃସନ୍ଦେହ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ପୁଅ ଗୁଣନିଧିର ମୁଣ୍ଡ ସେଥିଲାଗି ବଥାଉ ନ ଥାଏ ।

‘‘ବଡ଼ ହେଲେ ରାମେୟା କ’ଣ ତା ବାପ ଭଳି ରିକ୍ସା ଟାଣିବ ମା ?’’

‘‘ହଁ, କାହିଁକି ନ ଟାଣିବ ?’’ ଘରେ କାମରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥାଇ ଅନ୍ୟମନସ୍କ ଭାବରେ ମା ଉତ୍ତର କଲେ ।

‘‘ତେବେ ମୁଁ ସେଇ ରିକ୍ସାରେ ତ ଚଢ଼ିବି ?’’

ଚମକି ପଡ଼ି ମା ମନା କରି ଉଠିଲେ, ‘‘ନା, ନା ।’’

‘‘କାହିଁକି ନୁହେଁ ମା ! ରାମେୟା ଯଦି ରିକ୍ସା ଚଳେଇବ, ମୁଁ ସେ ରିକ୍ସାରେ ତ ଅଲବତ୍ ଚଢ଼ିବି ମା ।’’

ଭୟ ଓ ଶୋକର ଉଦ୍‌ବେଗରେ ମା ପଦେ ହେଲେ କଥା କହିପାରିଲେ ନାହିଁ । ପୁଅକୁ ଟାଣିନେଇ ଗୋଟିଏ ଚୁମ୍ବନ ଦେଲେ ମାତ୍ର । ଗୁଣନିଧି ଗାଲରେ ତାଙ୍କ ଓଦା ଆଖିର ପାଣିଛାପ ଲାଗିଗଲା । ପୁଅ ଅବା ମାତୃ ହୃଦୟକୁ ବୁଝିପାରି କହିଲା, ‘‘ତୁମେ ଡରୁଛ କି ମା ?’’ ତାହା ପରେ ଖୁବ୍ ଗର୍ବ ଓ ଦାମ୍ଭିକତା ସହିତ କହିଲାଗିଲା— ‘‘ରାମେୟା ତା ବାପଠାରୁ ଖୁବ୍ ଭଲ ରିକ୍ସା ଚଳେଇ ପାରିବ । ସେତେବେଳକୁ କଟକ ସହର ରାସ୍ତାସବୁ ଖୁବ୍ ଚୌଡ଼ା ହୋଇ ଯାଇଥିବ । ରାମେୟା କେମିତି ଚକ ଗଡ଼ାଏ ଦେଖିଚ ? ସେ ରିକ୍ସା ଚଳେଇଲେ ଆମେ କେବେହେଲେ ଟ୍ରକ୍‌ତଳେ ପଡ଼ିବୁନି ।’’

ମଣିଷର ଯେଉଁ ଶିରା ଉପରେ ହୃଦ୍‌ଯନ୍ତ୍ର ଆଘାତ ଲାଗିଲେ ଲୁହ...ବହେ, ଗୁଣନିଧି ମାଆଙ୍କର ସେଇ ଶିରାର ଟ୍ୟାପ୍‌ଟା ଅବା ଫିଟିଗଲା । କାହିଁକି କେଜାଣି ଗୁଣନିଧି ମୁହଁରୁ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁଘଟଣା ଶୁଣିବାକୁ ସେ ସବୁବେଳେ ଡରନ୍ତି । ସେ ଡରରେ ଛାତି ଧଡ଼ ଧଡ଼ ପଡ଼ିଲା । ପୁଅକୁ ଏଥର କୋଳକୁ ଆଣି ସେ ନୀରବରେ ବସିରହିଲେ । ବୋଧହୁଏ ଆଶା ଓ ଆଶୀର୍ବାଦ କରି ତାହାର ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ବୁଲାଉ ବୁଲାଉ ଭାବୁଥିଲେ, ‘‘ନା, ନା ତୋ ପାଇଁ ଓ ରାମେୟା ପାଇଁ ଆଉରି ଭଲ ଦିନ, ସୁଖର ଦିନ ଆସୁଛି ବାପ ! ସେଦିନ ତୋତେ ଆଉ ମଣିଷଟଣା ଗାଡ଼ିରେ ଚଢ଼ିବାକୁ ହେବନି, ରାମେୟାକୁ ଗଧ ଗୋରୁଙ୍କଠାରୁ ଭଲ କାମ ମିଳିବ ।’’

●

ଉପହାର

ଆଜି କୁମାର ପୂର୍ଣ୍ଣିମା । ଗୋଧୂଳି ଆକାଶରେ ପକ୍ଷୀଗୁଡ଼ିକ ଦିବସର କର୍ମକ୍ଳାନ୍ତି ମେଣ୍ଟାଇବାଲାଗି ଥରେ ଥରେ ଡାକି ଦେଇ ନିଜ ନିଜ ବସାକୁ ଉଡ଼ି ଯାଉଅଛନ୍ତି । କୁଆ ସବୁ କା କା ଶବ୍ଦରେ ପରସ୍ପରକୁ ଆହ୍ୱାନ କରି ମଧୁପୁର ଗ୍ରାମର ସୀମାସ୍ଥିତ ସୁଦୀର୍ଘ ନାରିକେଳ ବୃକ୍ଷ ଉପରେ ସଭା ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେଣି । ଅସ୍ତଗାମୀ ରବିର କନକ କିରଣ ଗ୍ରାମର ଗୃହମାନଙ୍କ ଉପର ଦେଇ କ୍ରମେ ଆକାଶରେ ମିଶିଗଲାଣି । ମା ମାନେ ପୁଅମାନଙ୍କୁ ହଳଦୀ ଲଗାଇ ଦେଇ, ଝିଅମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ବାନ୍ଧିଦେଇ, ସିନ୍ଦୂର ଅଳତା ଦେଇ ଦାଣ୍ଡରେ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଅଛନ୍ତି। ଏହି ଗୋଧୂଳି ଆଲୋକରେ ମଳିନ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରାମର ଅନତିଦୂରସ୍ଥ ଆମ୍ବତୋଟାରୁ ଧୀରେ ଧୀରେ ଉଇଁ ଉଠୁଅଛି । ଘରମାନଙ୍କରେ ଆସନ୍ନ-ଯୌବନ କନ୍ୟାମାନଙ୍କର ପୁଚିଖେଳ ଓ ''କୁଆଁର ପୁନିଅ ଜହ୍ନ ଗୋ ଫୁଲ ବଉଳବେଣୀ'' ଗୀତ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲାଣି ।

ଛୋଟ ଛୋଟ ପିଲାଗୁଡ଼ାକ ଆସି ଦାଣ୍ଡରେ ଖେଳିଗଲେଣି। ଯୁବକ, ପ୍ରୌଢ଼ ଓ ବୃଦ୍ଧମାନେ ପଶା ତାସ୍‌ର ଧୂମ୍ ଲଗାଇ ଦେଲେଣି । ସୁଲୁ ସୁଲୁ ବାଆ ସମସ୍ତ ପ୍ରକୃତିର ହୃଦୟରେ ଏକ ନବୀନ ଆନନ୍ଦର ସଞ୍ଚାର କରିଅଛି । କ୍ରମେ ଚନ୍ଦ୍ରଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ଓ ବୃକ୍ଷଛାୟା ତଳେ ପିଲାମାନଙ୍କର ଲୁଚକାଳି ଖେଳ, ସନ୍ନିହିତ ଶ୍ୟାମଳ ଧାନ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରର ସୁଗନ୍ଧ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାଣସ୍ପର୍ଶୀ । ଶାରଦାକାଶରେ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ଧଳା ମେଘ ଭାସିଯାଉଛି, ଚନ୍ଦ୍ର ସେ, ସବୁରୁ ଦୂରରେ ରହିବାଲାଗି ସର୍ବଦା ପଛେଇ ପଛେଇ ଚାଲିଛି । ପିଲାଗୁଡ଼ାଙ୍କ ମୁଖକୁ ଦେଖିଲେ ବୋଧହୁଏ ଯେପରି ସମସ୍ତଙ୍କ ହୃଦୟ ଏହି ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ପରି ନିବିଡ଼ ଆନନ୍ଦରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ଦୁଃଖ ଓ ଅଭାବ ଯେପରି କାହାରି ହୃଦୟର ସୀମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସି ନାହିଁ। ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କିଏ ତୀର ବେଗରେ ଇତସ୍ତତଃ ଛୁଟି ଯାଉଛି, କିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ନାରିକେଳ ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କ ଛାୟାରେ ଲୁଚିଯାଉଛି, କାହା କାହା ମଧ୍ୟରେ ହସ୍ତାହସ୍ତି ଚାଲିଛି, କିଏ ''ଅଦାଚୋରି'' କରି ଧରାହୋଇ ଯାଉଛି, ଇତ୍ୟାଦି ।

ଏହି କ୍ରୀଡ଼ାରତ ବାଳକ ବାଳିକାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦିଓଟି ବାଳକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୃଥକ୍ ବୋଧ ହେଉଛନ୍ତି । ପୋଷାକ ପରିଚ୍ଛଦ ଢଙ୍ଗ ଢାଙ୍ଗ ସବୁଥିରେ ସେମାନେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କଠାରୁ ଫରକ୍, ଦିଓଟିଯାକ ଦେଖିବାକୁ ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର । ଗୋଟିକୁ ସାତ ଆଠ ବର୍ଷ ଏବଂ ଅପରଟିକୁ ଚାରି ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ହେବ । ବଡ଼ଟି ବଡ଼ ଚଞ୍ଚଳ, ଭାରି ଖୁଞ୍ଜୁବୁଞ୍ଜିଆ । ସବୁ ଖେଳରେ ଜିତା ପଟ ତା'ରି । ଅବୟବଗୁଡ଼ିକ ବେଶ୍ ହୃଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ ଏବଂ ସବଳ । ଦିନମାନ ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ କ୍ରୀଡ଼ାରେ ତାହାର କ୍ଳାନ୍ତି ନାହିଁ, ଆଳସ୍ୟ ନାହିଁ, ସର୍ବଦା ଆନନ୍ଦିତ । ନାମଟି ମଧ୍ୟ ତାର ଯଥାର୍ଥରେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ରଖା ଯାଇଅଛି । ସାନଟି କୃମିଗ୍ରସ୍ତ, ସୁତରାଂ ଟିକିଏ ଦୁର୍ବଳ, ଖେଳଦଉଡ଼ ଧାପଡ଼

ସେ କରିପାରେ ନାହିଁ— ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ପରି ଖେଳି ବୁଲିବାକୁ ସେ ନିଜକୁ ଅସମର୍ଥ ଦେଖି ବଡ଼ ଦୁଃଖିତ ହୁଏ । ତଥାପି ସେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ସାଙ୍ଗ ଛାଡ଼ି କ୍ଷଣେ କେଉଁଠାରେ ରହିପାରେ ନାହିଁ । ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ମଧ୍ୟ ବସନ୍ତକୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ଖେଳିଯିବାକୁ ଭଲପାଏ । ଗୋଟିଏ ଜାଗାରେ ତାକୁ ବସାଇ ଦେଇ କହେ, ''ଏଇଠି ବସିଥା, ମୁଁ କେମିତି ଖେଳୁଛି ଦେଖ । ବସନ୍ତ ସେହିଠାରେ ବସି ରହି ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଉପରେ ନଜର ରଖିଥାଏ । ପ୍ରଫୁଲ୍ଲର ଦଉଡ଼ ଦେଖି ସେ କେବେ କେବେ ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇ ଠିଆ ହୋଇପଡ଼େ । ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ବସନ୍ତଠାରୁ ବାହାଦୁରି ନେବାଲାଗି ଅନେକ ସମୟରେ ତାହାରି ସମ୍ମୁଖରେ ଛୁଟିଯାଏ; ବସନ୍ତ ମହାଆନନ୍ଦରେ 'ପଫୁଲ୍ଲ' 'ପଫୁଲ୍ଲ' ଡାକ ଛାଡ଼େ। ପ୍ରଫୁଲ୍ଲର ଭାରି ଇଚ୍ଛା ବସନ୍ତ ଟିକିଏ କିପରି ତାହାରି ପରି ଖେଳନ୍ତା, ତାହେଲେ ତାର ଆହୁରି କେତେ ଆନନ୍ଦ ହୁଅନ୍ତା । ବାପା ଏବଂ ବୁଢ଼ୀ ଧାଈର ସବୁ ତାଗିଦ୍ ସତ୍ତ୍ୱେ ସମସ୍ତ ଭୁଲିଯାଇ ସେ ଅନେକ ସମୟରେ ବସନ୍ତକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଏ— ଟିକିଏ ଖେଳିଲେ ସେ କେତେ ସୁଖ ପାଆନ୍ତା । ବସନ୍ତଟାର ବିଚାର ବୁଢ଼ାଙ୍କ ପରି, ସେ ବୁଢ଼ୀ ଧାଈର କ୍ରୋଧଚକ୍ଷୁ ଏବଂ ବାପାଙ୍କ ମନା ଭୁଲିପାରେ ନାହିଁ । ଉତ୍ତର କରେ, ''ନାଇଁ ନାଇଁ ପଫୁଲ, ଗୋଡ଼ ଭାଙ୍ଗିଗଲେ ବାପା ଗାଳିଦେବେ ।'' ପ୍ରଫୁଲ୍ଲର ବାପାଙ୍କ ତାଗିଦ ମନେ ପଡ଼ିଯାଏ । ସେ ଟିକିଏ ମୁହଁକୁ ଶୁଖାଇ ପରକ୍ଷଣରେ ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କୁ ଚାହିଁ ଆନନ୍ଦରେ ଡେଇଁ ଡେଇଁ ଖେଳିବାକୁ ଚାଲିଯାଏ । ବସନ୍ତର ପ୍ରକୃତି ଏପରି ହେବାର କାରଣ, ସେ ଚିର ରୁଗ୍ଣ— କୃମିଗ୍ରସ୍ତ ।

ମଧୁସୂଦନବାବୁ କଟକରେ ଜଣେ ଭଲ ଓକିଲ, ଅଳ୍ପ ବୟସରେ ତାଙ୍କର ବ୍ୟବସାୟର ପ୍ରସାର ବେଶ୍ ବୋଲି ଲୋକ ମୁଖରୁ ଶୁଣାଯାଏ । ତାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ଏହି ଅଳ୍ପ ବୟସରେ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଦିଓଟି ଶିଶୁ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଇହଧାମ ପରିତ୍ୟାଗ କଲେ । ବନ୍ଧୁମାନେ ଯେତେ ଅନୁରୋଧ କଲେହେଁ ମଧୁସୂଦନବାବୁ ଏହି ଭଗ୍ନ ସଂସାରକୁ ମରାମତ କରିବାକୁ ରାଜି ହେଲେ ନାହିଁ। ସେ ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ପ୍ରତିଚ୍ଛାୟା ପରି ଏହି ଶିଶୁ ଦିଓଟିଙ୍କୁ ଦେଖି ସେମାନଙ୍କଠାରେ ଅନ୍ତରର ସମସ୍ତ ସ୍ନେହ ଆଦର ଢାଳି ଦେଇଥିଲେ । କେତେକ ବର୍ଷ ପରେ ଏଥର ଦଶହରା ଛୁଟିରେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଘେନି ଘରକୁ ଆସିଛନ୍ତି ।

ପୁଅ ଦୁହିଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ବଡ଼ ଅଝଟ— ଯେଉଁ କଥାରେ ଲାଗିଥିବ, ତାହା ନ ପାଇଲେ ନ ଛାଡ଼େ । କନିଷ୍ଠ ବସନ୍ତକୁ ସବୁବେଳେ ସାଙ୍ଗରେ ଘେନି ବୁଲୁଥାଏ । ବାଲିଖେଳ ଖେଳୁଥିବା ବେଳେ ଦୁହେଁ ବସି କେତେ ପ୍ରକାର ଗୀତ ବୋଲି ଯାଉଥିବେ । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ କାହାର ଅର୍ଥ ଅଛି କାହାର ବା ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ତାହାପ୍ରତି ଦୁହିଁଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ ନ ଥାଏ । ଗ୍ରାମକୁ ଆସିଲେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ବସନ୍ତକୁ ନେଇ ଯେତେଥର ଆଖୁ ଦୋରୁଅ ଖୋଇଛି ସେତେଥର ତାର କୃମି ପ୍ରବଳ ହୋଇଛି ଏବଂ ଶେଷରେ ତାକୁ ବନ୍ଦ ରହିବାକୁ ପଡ଼ିଛି । ପିତାଙ୍କର ସବୁବେଳେ ଭୟ, ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ବସନ୍ତକୁ ନେଇ କିଛି ଗୋଟାଏ ଅନର୍ଥ ଘଟାଇବ, କିନ୍ତୁ ସେ ଦୁହିଁଙ୍କର ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ବଦନକୁ ମଳିନ ଦେଖିବାକୁ ତାଙ୍କୁ ବଡ଼ କାଟେ। ସେଥିଲାଗି ବେଶି କିଛି ଆକଟ କରନ୍ତି ନାହିଁ। ମାତ୍ର ବୁଢ଼ୀ ଧାଈ ସହଜରେ ଛାଡ଼େ ନାହିଁ । ସେ ଜାଣେ, ବସନ୍ତ ଅତି ନିରୀହ, ଯେତେ ଯାହା ଦୁଷ୍ଟ ସବୁ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲର । ଥରେ ବସନ୍ତକୁ ନେଇ ବୁଲିବାକୁ ଯାଇଥିଲା । ବର୍ଷା

ହେବାରୁ ତିନି ଚିନି ଦୁଇ ଭାଇ ଘରକୁ ଫେରି ଆସିଲେ; କିନ୍ତୁ ବସନ୍ତ ଜ୍ୱରରେ ଶୋଇଲା । ଅଥଚ ପିତା କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ, କେବଳ "ମା ନାହିଁ କାନ୍ଦିଲେ ଏହାକୁ କିଏ ବୁଝାଇବ" ଏତିକି ଭାବି ସେ ସବୁ କ୍ରୋଧରୁ କ୍ଷାନ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ଏହିପରି କେତେ ଘଟଣା ଘଟି ଯାଇଅଛି । ପ୍ରତି ଥର 'ଆଉ ଏପରି କରିବୁ ନାହିଁ ।' ଏତିକି ମାତ୍ର କହି ତାକୁ ବାରଣ କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲର ଗୋଟାଏ ସୁଗୁଣ କିମ୍ବା ଦୁର୍ଗୁଣ ଯେ, ସେ ସବୁ ଆକଟ ପାଣିରେ ଗାର ଦେଲା ପରି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଭୁଲିଯାଏ । ଅଥଚ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ, ଯେଉଁ ପାଠ ଅନ୍ୟ ପିଲାମାନେ ପାଞ୍ଚଘଣ୍ଟାରେ ଆୟତ୍ତ କରନ୍ତି, ସେ ପାଞ୍ଚ ମିନିଟ୍‌ରେ ତାହା କରିପାରେ । ବୁଦ୍ଧିବୃତ୍ତି ତାର ବଡ଼ ପ୍ରଖର, ପ୍ରଶ୍ନ କରିବାରେ ଓ ଆଳାପ କରିବାରେ ସେ ବଡ଼ ପଟୁ । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶ୍ନ ସେ ଏପରି ପଚାରିଥାଏ ଯେ, ଲୋକର ଉତ୍ତର ଦେଇ ବୁଝାଇବା କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ । "ଘଣ୍ଟାରେ କାହିଁକି ନଅଟା ବାଜିଲା; ଗୋରୁ କାହିଁକି କଥା କହେ ନାହିଁ" ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି ।

ବାପା ତା ନିକଟରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ କୌତୁକର ସାମଗ୍ରୀ । ଜାମାଯୋଡ଼ ପିନ୍ଧି ଆଉ କିଛି କାମ ନ କରି ଖାଲି ପରଲୋକଙ୍କ କଜିଆକୁ ଗଣ୍ଠିକରି କାହିଁକି ସେ କଚିରିକି ଯାନ୍ତି ? ଖେଳିଲେ ଦୌଡ଼ିଲେ ତାଙ୍କର କେତେ ଆନନ୍ଦ ହୁଅନ୍ତା । ତେବେ ବସନ୍ତ ପରି ସେ କ'ଣ ରୋଗା ଓ ନିରୀହ ? ବସନ୍ତ ପରେ ବାପାଙ୍କୁ ନିର୍ବୋଧ ମନେକରି ସେ ତାଙ୍କୁ କେତେ ଥଟ୍ଟା ତାମସା କରେ, କେତେ ଗେଲ କୌତୁକ କରେ । ମଧୁବାବୁ ପୁତ୍ରର ସେ ଅଧିକାର ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖି ତାକୁ "ଜେଜେବାପା" ବୋଲି ଡାକନ୍ତି । ସେଦିନ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ପିତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଦୀନୁବାବୁଙ୍କ ବିଭାଘର ଦେଖି ଯାଇଥିଲା । ଘରକୁ ଫେରିଆସି ବାପାଙ୍କୁ କହିଲା, "ବାପା, ତୁମେ କାହିଁକି ବିଭା ହେଉ ନାହଁ ?" କେତେ ବାଇଦ ବାଜନ୍ତା, କେମିତି ସୁନ୍ଦର ବେଶ ପିନ୍ଧି ପାଲିଙ୍କିରେ ବସନ୍ତ ।" ବାପା ଆଉ କିଛି ଉତ୍ତର ନ ପାଇ କହିଲେ, "ତାଙ୍କର ସିନା ବାପା ମା ଭାଇ ସବୁ ଅଛନ୍ତି ଯେ ତାଙ୍କୁ ବିଭା କରାଇଲେ । ମୋର କିଏ ଅଛି ଯେ ମୋତେ ବିଭା କରାଇବ ? ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ମନରେ ବାସ୍ତବିକ୍ ବଡ଼ ଦୁଃଖ ହେଲା । ସତ କଥା— ବାପାଙ୍କର ତ ମୁରବି କେହି ନାହିଁ । ସେ କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ଉତ୍ତର କଲା, "କାହିଁକି ବାପା, ମୁଁ ତୁମକୁ ବିଭା କରାଇଲେ ହେବ ନାହିଁ ?" ପିତା ଅଳ୍ପ ହସି ଉତ୍ତର କଲେ, "ହଁ, ତୁମେ ତ ମୋର ଜେଜେ, କାହିଁକି ହେବ ନାହିଁ ?

ଏ କଥାଟାକୁ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ସହଜରେ ଭୁଲିପାରିଲା ନାହିଁ । ରାତିରେ ନିଦରେ ଦେଖିଲା ବାପାଙ୍କର ବିଭାଘର— କେତେ ବାଦ୍ୟ ନିଶାଣ, କେତେ ଉତ୍ସାହ, କେତେ ଆୟୋଜନ । ପରଦିନ ସକାଳେ ଉଠି ବାହାରିଲା ବାପାଙ୍କ ବିଭାଘର ପାଇଁ ନିଜେ କ'ଣ ଉପହାର ଦେବ, ଆଗ ତାହା କିଣିବାକୁ । ତାର ଇଚ୍ଛା, ଯେଉଁ ଜିନିଷ କେବେ କେହି ଦେଖି ନାହିଁ ସେହିପରି ଗୋଟିଏ କିଣି ଆଣି ଦେବ । ବାପାଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇଥାଏ । ମୁରବି ଢଙ୍ଗରେ ଏ ଦୋକାନ, ସେ ଦୋକାନ ଖୋଜି ଯାଉଥାଏ । ଦୋକାନୀଗୁଡ଼ାକ ଆବାକାବା ହୋଇ ମଧୁବାବୁଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଚାହୁଁଥାନ୍ତି । ଖୋଜି ଖୋଜି ଗୋଟିଏ ଦୋକାନରୁ କର୍ପୂର ମାଳାଟିଏ ବାପାଙ୍କୁ ନ ଦେଖାଇ କିଣିଲା । ଦୋକାନୀ ପଇସା ମାଗିବାରୁ ବାପାଙ୍କୁ ଅବାକ୍ ହୋଇ ଚାହିଁଲା— ପଇସା ପୁଣି

ଦୋକାନୀର ଦରକାର କ'ଣ ? ପିତା ହସି ହସି 'ଆଚ୍ଛା, ଆଚ୍ଛା, ପଇସା କଥା ପରେ ଦେଖାଯିବ'' କହି ଘରକୁ ଫେରିଲେ। ବାଟରେ ଆସିବା ସମୟରେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ବାରମ୍ବାର ପଚାରୁଥାଏ, ''ବାପା, ସତ କହ, ମୁଁ ଯାହା କିଣିଛି ତୁମେ ତ ତାହା ଦେଖି ନାହଁ ?'' ତାର ଇଚ୍ଛା, ପିତାଙ୍କୁ ଉପହାର ଦେଇ ହଠାତ୍ ବିସ୍ମିତ କରିଦେବ। ଘରକୁ ଆସି ମାଳାଟିକୁ ବାକ୍ସରେ ବନ୍ଦ କରି ରଖିବାକୁ ଯାଉଛି, ବୁଢ଼ୀ ଧାଈଟା କିପରି ଦେଖିପାରି କାହିଁକି ଆଣିଛି ବୋଲି ପଚାରିଲା । ବୁଢ଼ୀକି ତାର ଯେତେ ଅବିଶ୍ୱାସ, ସଂସାରରେ ଆଉ କାହାରିକି ତେତେ ନୁହେଁ । କାଳେ ଆଗେ ଯାଇ ସେ ବାପାଙ୍କୁ କହିଦେବ, ଏହି ଭୟରେ ସେ ମାଳାଟି ଘେନି ପିତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଦୌଡ଼ିଗଲା । ସେତେବେଳକୁ ସେ ପୂଜାରେ ବସିଅଛନ୍ତି, ନିର୍ବିଚାରରେ ଯାଇଁ ମାଳା ତାଙ୍କ ଗଳାରେ ଲମ୍ବାଇ ଦେଲା ଏବଂ କହିଲା, ''ବାପା ଯାକୁ ରଖିଥାଅ, ବିରାଦିନ ପୁଣି ପିନ୍ଧିବ।'' ପିତା ଆଦରରେ ସମ୍ମତି ସଙ୍କେତ ଦେଲେ । ତତ୍ପରେ ସେ ପିତାଙ୍କର ଏ ପାଖ ସେ ପାଖ ବୁଲି ମାଳାଟି କିପରି ତାଙ୍କୁ ମାନୁଛି ଆଗ୍ରହ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଏହିପରି ତାର ପ୍ରତିଦିନର ଆନନ୍ଦଚହଳରେ ମଧୁବାବୁ ସ୍ତ୍ରୀ ବିୟୋଗ ଦୁଃଖ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଭୁଲିଯାନ୍ତି ।

ଆଜି କୁମାରପୂର୍ଣ୍ଣିମା, ରାତ୍ରିରେ ଗ୍ରାମଯାକ ଆନନ୍ଦଉତ୍ସାହରେ ଭାସୁଛି । ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ବସନ୍ତକୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ଗୋଟିଏ ଚଉପାଢ଼ି ଉପରେ ବସାଇ ଦେଇ ପିଲାମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ଖେଳିବାରେ ମାତିଛି। ଖେଳିସାରି ଡେଙ୍ଗଁ ଡେଙ୍ଗଁ ଘରକୁ ଫେରି ଆସୁଛି, ବସନ୍ତ କଥା ମନେ ନାହିଁ । ବସନ୍ତ 'ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ' 'ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ' ଡାକି ତା ପଛେ ପଛେ ଆସୁ ଆସୁ ବାଟରେ ଚିତ୍କାର କରି ପଡ଼ିଗଲା । ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଚମକି ପଡ଼ି ପଛକୁ ଚାହିଁ ଦେଖିଲା । ଅନ୍ୟ ପିଲାଙ୍କ ପରି ତାର ଧୈର୍ଯ୍ୟଚ୍ୟୁତି ହେବାର ନୁହେଁ— ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦଉଡ଼ିଯାଇ ବସନ୍ତକୁ ଉଠାଇ ତା ଦେହରୁ ଧୂଳି ଝାଡ଼ି ଦେଉଥାଏ । ଏହି ସମୟରେ ବୁଢ଼ୀ ଧାଈ ପହଞ୍ଚିଗଲା, ବସନ୍ତକୁ କୋଳରେ ଧରି ପ୍ରଫୁଲ୍ଲକୁ କଟମଟ ଚାହିଁ ଘର ଭିତରକୁ ଗଲା । ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କିଛିକ୍ଷଣ ସେହିଠାରେ ଠିଆ ହୋଇ ପୁଣି ଖେଳିବାକୁ ଚାଲିଗଲା ।

ପିତା ଗୃହକୁ ଆସି ଏ ଘଟଣା ଦେଖି ଆବାକ୍ ହେଲେ । ପ୍ରଫୁଲ୍ଲକୁ ଶାସନ କରିବା ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ମନେ କଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଖେଳିସାରି ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା । ବସନ୍ତକୁ ନ ଦେଖି ତାର ପଡ଼ିଯାଇଥିବା କଥା ମନେ ପଡ଼ିଲା । ଦେଖିଲା, ବସନ୍ତ ଯେଉଁ ଘରେ ଶୋଇଥିଲା, ସେ ଘର ଭିତରୁ କବାଟ ବନ୍ଦ ହୋଇଛି । ଜନାବାଟେ ଚାହିଁଲା— ବସନ୍ତ ଆଖି ବୁଜି ଶୋଇଛି ଏବଂ ବୁଢ଼ୀ ଧାଈ ତା ପାଖରେ ବସିଛି । ବଡ଼ ପାଟି କରି ସେ ଦୁଇ ଚାରି ଡାକ ଡାକିଲା, ବୁଢ଼ୀ ଶୁଣିଲା ନାହିଁ। ତା ପରେ କବାଟକୁ ଆସି ସଜୋରରେ ଧଡ଼ ଧଡ଼ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ବସନ୍ତର ନିଦ ଭାଙ୍ଗି ଯାଇପାରେ. ଏହି ଭୟରେ ବୁଢ଼ୀ କବାଟ ପାଖକୁ ଆସି ରାଗରେ କହିଲା, ତୁ ଏପରି କଲେ ବାପା ଆଗରେ କହିଦେବି । ତତେ ଆମେ ଏତେଥର ମନାକଲୁଁ ତେବେ ବି ତୁ ବସନ୍ତକୁ ଏଣେତେଣେ ବୁଲାଇ ରୋଗରେ ପକାଉଛୁ । ତୋ ଉପରେ ବାପା ଓ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତେ ବିରକ୍ତ ହେଉଛନ୍ତି ।'' ଏତିକି କହି ସେ ପୂର୍ବବତ୍

କବାଟ ବନ୍ଦ କରି ବସନ୍ତ ପାଖରେ ଯାଇ ବସିଲା । ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ନିରାଶ ହୋଇ ଦ୍ୱାରରେ ଠିଆ ହୋଇଥାଏ। 'ସମସ୍ତେ ତା ଉପରେ ବିରକ୍ତ', ଏ କଥାଟା ସେ ଟିକିଏ ହେଲେ ବୁଝିପାରିଲା ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ତା ମନରେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ସନ୍ଦେହ ଜାତ ହେଲା— ଧାଈ କହିଲା, ବାପା ଆଗରେ କହିଦେବ । ବାପା ଆଗରେ କହିଦେଲେ କ'ଣ ହେବ ? ଏହା ପରୀକ୍ଷା କରିବା ଆଶାରେ ସେ ଆଉ ଦୁଇ ଚାରିଥର କବାଟରେ ପିଟିଲା । ବୁଢ଼ୀ ରାଗରେ ଗରଗର ହୋଇ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମଧୁବାବୁଙ୍କୁ କହିଦେଲା । ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ବୁଢ଼ୀ ପଛେ ପଛେ ଗୋଡ଼ାଇ ଯାଉଥାଏ । ବୁଢ଼ୀର କଥା ଶେଷ ନ ହେଉଣୁ ସେ ଆଗ ତାଙ୍କ କୋଳରେ ବସିବାକୁ ଗଲା । ଇଚ୍ଛା, ବୁଢ଼ୀ ନାମରେ ନାଲିଶ ଦାଏର କରିବ । ପିତା ରାଗରେ କହିଲେ, ''ତୁ ମୋ ପାଖକୁ ନ ଆସି ସିଆଡ଼େ ଥା; ତୋ ପରି ଦୁଷ୍ଟ ପିଲାର ମୁହଁ ଚାହିଁକରି ନାହିଁ ।''

ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଥକ୍କା ହୋଇ ଠିଆ ହୋଇଗଲା । ପିତା କହିବାକୁ ଲାଗିଲେ, ''ତତେ କେତେଥର ମନା କରିଛି, ତୁ ବସନ୍ତକୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେବୁ ନାହିଁ, ତୁ ଗୋଟାଏ ଜିଦ୍‌ଖୋର ହୋଇ ବରାବର ତାକୁ ରୋଗରେ ପକାଉଛୁ ।'' ସେ ଆସିଥିଲା ବୁଢ଼ୀ ଧାଈ ତାକୁ ଅପମାନ ଦେଇଛି, ବାପାଙ୍କୁ କହି ତାର ପ୍ରତିକାର କରିବା ଲାଗି । ତାର ଦୁଇ ଆୟତ ଚକ୍ଷୁ ଜଳରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଆସିଲା । ପଛକୁ ମୁହଁ ବୁଲାଇ ଦେଇ କଇଁକଇଁ ହୋଇ ଧୀରେ ଧୀରେ ବାହାରିଲା । ପିତାଙ୍କର ମନେପଡ଼ିଲା, ଏ ଥରେ ଅବୁଝା ହେଲେ ଏହାକୁ ବୁଝାଇବାକୁ ଆଉ କେହି ନାହିଁ । ଆସନରୁ ଉଠିଯାଇ ତାକୁ କ୍ରୋଡ଼କୁ ଘେନି ଆସିଲେ ଏବଂ ପିଠି ଆଉଁଶି ଦେଇ ବୁଝାଇଲେ, ''ତୁ କ'ଣ ବୁଝିପାରୁ ନାହୁଁ, ବାପା, ତୋରି ହେଳାରୁ ବସନ୍ତ କେତେ କଷ୍ଟ ପାଇଲା ? ତୁ ମୋ ଆଗରେ ସତକରି କହିଲୁ, ଆଉ ତ କେବେ ଏପରି କରିବୁ ନାହିଁ ?'' ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ହୋଇ କହିଲା, ''ମୋ ମନେ ତ କିଛି ରହୁ ନାହିଁ । ମନେ ଥିବାଯାଏ ତାକୁ ଏକୁଟିଆ ଛାଡ଼ିବି ନାହିଁ ।'' ପିତା ଶାସନ ଛଳରେ କହିଲେ, ''ତୁ ଯେବେ ମନେ ନ ରଖିବୁ, ତେବେ ବେଶି ବିରକ୍ତି ହେବି ।''

ଦୁଆରେ ଗଙ୍ଗଶିଉଳି ଫୁଲ ଗଛରେ ଫୁଟିଛି, ତଳେ ମଧ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଫୁଲ ପଡ଼ିଛି । ପିତା ଫୁଲ ଗୋଟାଇ ଖେଳିବାକୁ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲକୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ । ସେ ଖୁସିହୋଇ ଯାଇ କିଛି ସମୟ ଖେଳିଲା ଏବଂ ପରକ୍ଷଣରେ ସବୁ କଥା ପାସୋରି ଗଲା— ଶୀତର ପ୍ରକୃତି ଯେପରି ଗ୍ରୀଷ୍ମକୁ ଭୁଲିଯାଏ ଏବଂ ରାତ୍ରି ଯେପରି ଦିବସକୁ ଭୁଲିଯାଏ । ଫୁଲ ଗୋଟାଇ ସାରି ଆଉ ଥରେ ବସନ୍ତ ଶୋଇଥିବା ଘରର କବାଟ ଫାଙ୍କବାଟେ ଭିତରକୁ ଚାହିଁ ଦେଖିଲା, କ୍ଷୀଣ ଆଲୋକରେ ବସନ୍ତ ଶୋଇଥିବାର ଦେଖାଯାଉଛି ଏବଂ ବୁଢ଼ୀ ଧାଈ ପୂର୍ବପରି ବସିଛି । ଆଉଥରେ ଡାକିଲେ ବୁଢ଼ୀ ରାଗ କରିବ ଭାବି ନିରାଶ ହୃଦୟରେ ଶୋଇବା ଘରକୁ ଗଲା ଏବଂ ଏକାଟି ହୋଇ ବିଛଣା ଉପରେ ପଡ଼ିଗଲା । ଏଇ ଘରେ ସେ କେତେ ରାତି ବୋଉ କୋଳରେ ଶୋଇଛି, କେତେ ଗୀତ ବୋଉଠାରୁ ଶୁଣିଛି, ବର୍ଷା ଘଡ଼ଘଡ଼ି ଶୁଣି ସେ ବୋଉକୁ କେତେଥର ଜାକି ଧରିଛି ଏବଂ ବୋଉ ତାର ପିଠି ଥାପୁଡ଼ାଇ ତାକୁ ଶୁଆଇଛି । ସବୁକଥା ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ତାର ମନେପଡ଼ିଲା । ସେ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କହିଲା, ''ବୋଉ, ମୋ ଉପରେ ସମସ୍ତେ ବିରକ୍ତ

ହେଉଛନ୍ତି, ତୁ ଯେଉଁଠାରେ ଅଛୁ ମତେ ସେହିଠାକୁ ନେଇ ଯା ।''ଭାବୁ ଭାବୁ ତାର ନିଦ୍ରା ଆସିଗଲା ।

କଚେରି ଖୋଲିବା ସମୟ ହୋଇଗଲାଣି । ମଧୁବାବୁଙ୍କର ପିଲା ଦୁହିଁଙ୍କୁ ଘେନି କଟକ ଯାତ୍ରା କରିବାର କଥା । କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର ମାମୁ ବଡ଼ ଜିଦ୍ ଧରିଲେ ପିଲା ଦୁହିଁଙ୍କୁ ବାର ତେର ଦିନ ପାଇଁ ରଖିବାକୁ । କାରଣ, ଏ ସମୟରେ ତାଙ୍କ ପୁଅର ବିଭାଘର । ମଧୁବାବୁ ପ୍ରଥମେ ବଡ଼ ଅନିଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଶ୍ୟାଳକଙ୍କର ବହୁ ଅନୁରୋଧରେ ଶେଷରେ ସମ୍ମତି ଦେଲେ । ପ୍ରଫୁଲ୍ଲର ସବୁବେଳେ ଆଖି ଉପରେ ରଖିବାକୁ ବୁଢ଼ୀ ଧାଇକୁ ତାଗିଦ୍ କରିଗଲେ ଏବଂ ବାର ତେରଦିନ ପରେ ସେ ନିଜେ ଆସି ବିବାହରେ ଯୋଗ ଦେଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଘେନିଯିବେ ବୋଲି ସ୍ଥିର କରିଗଲେ ।

ମାମୁ ଘରର ବିବାହ ଆଉ ଦୁଇ ଚାରିଦିନ ଅଛି । ସମସ୍ତେ ବିବାହ ଆୟୋଜନରେ ବ୍ୟସ୍ତ । ବୁଢ଼ୀ ଧାଇକି ମଧ ବେଳେ ବେଳେ ଅମୁକଟା ବାଟିଦେବାକୁ କିମ୍ବା ଅମୁକଟା କାଟିଦେବାକୁ ପଡୁଛି । ଅନେକ ଦିନ ପରେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲକୁ ଆଜି ସୁଯୋଗ ମିଳିଛି ବସନ୍ତକୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ଖେଳିଯିବାକୁ । ସେହି ପଢ଼ିବା ଦିନୁ ବୁଢ଼ୀଟା ଭାଇକି ତାର ଦିନେହେଲେ ତା ସଙ୍ଗରେ ଛାଡ଼ିଦେଲା ନାହିଁ ଟିକିଏ ଖେଳିବାକୁ । ଆଜି ସେ ସବୁ ଦିନର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବ । କେଉଁଠାରେ ଖେଳିବାକୁ ହେବ ? ସେ ଅନେକ ଦିନୁଁ ଗୋଟାଏ ଜାଗା ଠିକ୍ କରିଛି— ମାମୁଘର ବାଡ଼ି ନିକଟରେ ଗୋଟାଏ ମସ୍ତବଡ଼ ବରଗଛ, କେତେ ଓହଳ ଦୋଳିପରି ତଳଯାକେ ଲୋଟୁଛି । ବସନ୍ତକୁ ସବୁ କଥା କହି ଫୁସ୍‌ଲାଇଲା । ଆଗ ସେ ନିଜେ ଯାଇଁ ମାମୁଘର ବାଡ଼ିରେ ଲୁଚିଥିବ, ତା ପଛରେ ବସନ୍ତ ତୁନିହୋଇ ଗଲେ ସେଠାରେ ଦୁହିଁଙ୍କର ଭେଟ ହେବ ଏବଂ ସେଠାରୁ ଦୁଇ ଜଣ ସାଥ୍ ହୋଇଯିବେ । ତା'ହେଲେ ଦୁଇଜଣ ଏକ ସାଙ୍ଗରେ ଯାଇଛନ୍ତି ବୋଲି ମାମୁଘରର କେହି ଜାଣିପାରିବେ ନାହିଁ ।

ଏହି ବିଚାର କରି ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଆଗ ଯାଇ ମାମୁଘର ବାଡ଼ିରେ ଲୁଚିଥାଏ । ବସନ୍ତକୁ ସାବଧାନ କରି ଦେଇଥାଏ; ସେ ଯେପରି ତୁନି ହୋଇ ତା ପଛରେ ଯାଏ । ବସନ୍ତଟା ନିହାତି ଓଲୁ । ଭାଇ ପଛେପଛେ ଠୁକୁଠୁକୁ ହୋଇ 'ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ' 'ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ' ଡାକି ଧାଇଁଲା । ବିରକ୍ତିରେ ଓ ଭୟରେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲର ଦିହ କମ୍ପୁଥାଏ । ବସନ୍ତ ତା ପାଖକୁ ନ ଆସୁଣୁ ସେ ଗଛ ଉଢ଼ାଳରୁ ଦଉଡ଼ି ଯାଇ ଆଗ ତା ମୁହଁରେ ହାତ ଦେଇ କହିଲା, 'ଚୁପ୍‌କର, ଚୁପ୍‌କର ।' ଧୀରେ ଧୀରେ ସେଠାରୁ ଯାଇ ଦୁଇଭାଇ ଗଛ ମୂଳରେ ଠିଆ ହେଲେ । ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଖଣ୍ଡେ ଓହଳ ଧରି ନାଚି ନାଚି ତଳୁ ପ୍ରାୟ ଚାରି ପାଞ୍ଚ ହାତ ଉପରକୁ ଉଠିଗଲା । ବସନ୍ତ ତଳେ ଠିଆ ହୋଇ ଡାକୁଥାଏ, ''ଏତେ ଉତୁକୁ ଦା'ନା ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ, ଜାଇ ଗାଳିଦେବ ।'' ଏତେବେଳେ କି ପ୍ରଫୁଲ୍ଲକୁ ଆଉ ଏସବୁ କଥା ଶୁଭୁଛି । ସେ ଓହ୍ଲାଇଆସି ବସନ୍ତକୁ ଟେକି ହାତେ ଦୁଇହାତେ ଉଚ୍ଚରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ଓହଳରେ ବସାଇ ଦେଇ ନିଜେ ଯାଇ ଯଥା ସ୍ଥାନରେ ବସିଲା। ସେଠାରେ ବସି ଦୋଳି ଖେଳି ନିଜର ମୁରବିତ୍ୱ ବସନ୍ତକୁ ଦେଖାଇବାକୁ ଲାଗିଲା । ଅକସ୍ମାତ୍ ହାତରେ ଧରିଥିବା ସରୁ ଡାହି ଖଣ୍ଡ କିପରି ଭାଙ୍ଗିଗଲା ଓ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲକୁ ଘେନି ତଳେ

ପଡ଼ିଗଲା । ଏହା ଦେଖି କ୍ଷୀଣକାୟ ବସନ୍ତର ମୁଣ୍ଡ ଘୂରିଗଲା, ସେ ମଧ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପଡ଼ିଗଲା । ଦୁଇଭାଇ ଅଚେତନ ।

ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟ । ହଳିଆମାନେ ବିଲରୁ ଫେରୁଥିଲେ । ପିଲା ଦିଓଟିଙ୍କୁ ଏପରି ଭାବରେ ପଡ଼ି ଯାଇଥିବାର ଦେଖି ଦଉଡ଼ି ଯାଇ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ଉଠାଇ ଆଣିଲେ । ସେହିକ୍ଷଣି ବସନ୍ତର ଚେତନା ହେଲା କାରଣ ତାର ଆଘାତ ଅତି ସାମାନ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲର ମସ୍ତକରୁ ଅନବରତ ରୁଧିର ବୋହିବାକୁ ଲାଗିଲା, ଗୋଡ଼ ହାତ ମଧ୍ୟ ଲୋଚା ହୋଇଯାଇଛି, ଆଉ ସିଧାକରି ହେଉ ନାହିଁ । ଦେହଯାକ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ କ୍ଷତଦ୍ୱାରା ସର୍ବାଙ୍ଗ ରୁଧିରମୟ ହୋଇଯାଇଛି । ଅନେକ କ୍ଷଣପରେ ତାର ଚେତନା ହେଲା, ସେ କେବଳ ଆଖି ଫିଟାଇ କୁଳୁକୁଳୁ କରି ଚାହିଁଲା, ପଦେ ହେଲେ କଥା ମୁଖରୁ ବାହାରିଲା ନାହିଁ । ବସନ୍ତକୁ ସେ ପଚାରେ, ସେ କେବଳ ଦୁଇ ଆଖି ଲୋତକରେ ଥନ ଥନ କରି କାତର ଭାବରେ କହେ, ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ପଳିଗଲା । ଏଥିରୁ ଲୋକମାନେ ଗଛ ଉପରୁ ପଡ଼ିଥିବାର ଯାହା ଅନୁମାନ କଲେ । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଜଣେ ଲୋକ ଯାଇ ମଧୁବାବୁଙ୍କ ନିକଟକୁ ତାର କରିଦେଇ ଆସିଲା । ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଭୟଙ୍କର ଆଘାତପ୍ରାପ୍ତ । ଶୀଘ୍ର ଆସନ୍ତୁ । ପ୍ରଫୁଲ୍ଲର ଆଘାତ, ସେ ପୁଣି ଭୟଙ୍କର ହେବ, ଏହା ସେ କଳ୍ପନା କରି ନ ଥିଲେ । ପ୍ରତିଦିନ ସେ ପଡ଼ିଥାଏ, ପ୍ରତିଦିନ ମଧ୍ୟ ଭଲ ହୋଇ ଖେଳିବାକୁ ଯାଏ । ଆଜି ଏ କଅଣ । ଓକିଲବାବୁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଅନ୍ଧକାର ଦେଖିଲେ । ଶୀଘ୍ର ଦୁଇଜଣ ଡାକ୍ତରଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଘେନି ସନ୍ଧ୍ୟା ଗାଡ଼ିରେ ଆସି ଗ୍ରାମରେ ପହଞ୍ଚିଲେ। ଡାକ୍ତରମାନେ ଚିକିତ୍ସାରେ ଲାଗିଗଲେ । ସେ ଦିନ ରାତ୍ରିରେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କାହାକୁ ଚାହିଁ ନାହିଁ କିମ୍ବା କଥା କହି ନାହିଁ । ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ମସ୍ତିଷ୍କରୁ ରକ୍ତସ୍ରାବ ହେବାରୁ ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ଘଣ୍ଟାଏ ଦୁଇଘଣ୍ଟା ପରେ ସେ ବେହୋସ୍ ହୋଇଯାଉଛି । ସେଥିଲାଗି ସେଦିନ ରାତିରେ ବାପା କିମ୍ବା ଡାକ୍ତର ଆସିଥିବାର ସେ ଜାଣେ ନାହିଁ । ପରଦିନ ସକାଳେ ପିତା ଯାଇ ତା ଖଟ ନିକଟରେ ଠିଆହେବା ମାତ୍ରକେ ଛୋଟ ହାତଟିଏ ବିଛଣାରୁ ବାହାରି ତାଙ୍କ ହାତଧରି ବସାଇଲା । ଗୋଟିଏ କ୍ରନ୍ଦନର ରୋଳ ଉଛୁଳି ପଡ଼ିବ ବୋଲି ମଧୁବାବୁଙ୍କ କଣ୍ଠ ରୁଦ୍ଧହୋଇ ଆସିଲା । ଅତି କଷ୍ଟରେ ସେ ନିଜକୁ ସଂଯତ କରି ତାଙ୍କରି ସେହି ମିଷ୍ଟାଳାପୀ ଲୋକପ୍ରିୟ ଶିଶୁଟି ନିକଟରେ ବସିପଡ଼ିଲେ । ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଛୋଟ ଛୋଟ ଓଠ ଦିଓଟି ଖୋଲି କ୍ଷୀଣ କଣ୍ଠରେ କହିଲା, “ବାପା, ମୁଁ ବସନ୍ତକୁ ଏକା କରି ଛାଡ଼ି ନାହିଁ । ସେ ମତେ ଦେଖି ଭୟରେ ପଡ଼ିଗଲା । ମୋ ଉପରେ ତ ରାଗି ନାହଁ ?” ପିତା ମୁହଁକୁ ତଳକୁ ନୁଆଁଇଲେ, ଇଚ୍ଛା, ତାଙ୍କ ଲୋତକ ଯେପରି ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଦେଖି ନ ପାରେ । ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ପିତାଙ୍କ ହସ୍ତକୁ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ହଲାଇ କହିଲା, “ବାପା ମୁହଁ ଟେକ, ମୋ ଆଡ଼କୁ ଚାହଁ, ମୁଁ କ'ଣ ଭଲ ହୋଇଯିବି ନାହିଁ, ମୁଁ କ'ଣ ଆଉ ଖେଳିପାରିବି ନାହିଁ । ପିତା ବାଷ୍ପରୁଦ୍ଧ କଣ୍ଠରେ ଉତ୍ତର ଦେଲେ, “ଏହି ବଡ଼ ଡାକ୍ତର ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ମୁଁ ଆଣିଛି ପରା, ଶୀଘ୍ର ଭଲକରି ଦେବେ ଯେ ।”

ରୋଗୀ ସହିତ କୌଣସି ପ୍ରକାର କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବାକୁ ଡାକ୍ତର ମଧୁବାବୁଙ୍କୁ ମନା କରିଗଲେ, —ସେ କି ସ୍ଥିର ରହିବାର ପିଲା । ବସନ୍ତକୁ ଯେପରି ଦେଖିଛି, ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍

ଗଳ୍ପ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲା । ବସନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଭାଇର ଯେପରି କିଛି ହୋଇ ନାହିଁ ଏହିପରି ଭାବରେ ତା ସଙ୍ଗରେ ଯୋଗଦେଲା । ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କହିଲା, 'ବସନ୍ତ, ମୁଁ ଏଇ ଖଟ ଉପରେ ବୋଉ କୋଳରେ ଶୋଇ କେତେ ସାଧବ ଘର କଥା ଶୁଣିଛି, କେତେ ଗୀତ ଶୁଣିଛି, ଗୁଗୁପାଛ ହୋଇଛି ।' ମାତାଙ୍କ ବିୟୋଗ କାଳରେ ବସନ୍ତର ବୟସ ଏକବର୍ଷ ମାତ୍ର । କିନ୍ତୁ ସେ ସମସ୍ତ ଦେଖିଥିଲା ପରି ବଡ଼ ବଡ଼ ଡୋଳା କାଢ଼ି ସବୁ ଯେପରି ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖିନେଉଛି ଏହି ଭାବରେ ମୁଁ ଦେଖିଛି ବୋଲି କହିବାକୁ ଯିବା ସମୟରେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ମୁରୁକି ହସି କହିଲା, 'ତୁ ତ ଜମା ଦେଖି ନାହୁଁ, ଖାଲି ମିଛରେ କହିବାକୁ ଯାଉଛୁ ।' ବସନ୍ତ ବଡ଼ ନିରାଶ ହୃଦୟରେ ତୁନିହୋଇ ରହିଲା, ତାକୁ ଚାହିଁ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲର ଦୁଃଖହେଲା । ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା ସେ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲା । ବସନ୍ତକୁ କହିଲା, ''ଯା'କି, ବାପାଙ୍କଠାରୁ ସେ କର୍ପୂର ମାଳଟା ମାଗି ଆଣିବୁ ।'' ଅଳ୍ପକ୍ଷଣ ପରେ ବସନ୍ତ ଫେରିଆସିଲା, ତା ପଛରେ ମଧୁବାବୁ କର୍ପୂରମାଳାଟି ଧରି ଆସିଲେ ଏବଂ କହିଲେ, ''ବାପା, ଡାକ୍ତରମାନେ ପରା ମନା କରୁଛନ୍ତି ଗପ କରିବାକୁ, ଭଲ ହେଲେ ତ କେତେ ଗପ କରିବୁ ।'' ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ତାର ଚିରଦିନିଆ ମୁରୁକି ହସଟିକି ହସି କହିଲା, ହଉ, ହଉ, ତୁମେ ତେବେ ସେ ମାଳାଟିକୁ ବସନ୍ତକୁ ଦିଅ, ସେ ବିଭାହେଲେ ପିନ୍ଧିବ । ମୁଁ ସେ ମାଳାଟିକୁ ବସନ୍ତକୁ ଦେବି ।'' ତପ୍ରରେ ପିତା ମାଳାଟି ବଢ଼ାଇ ଦେବାରୁ ବସନ୍ତକୁ ପାଖକୁ ଡାକି ତାକୁ ପିନ୍ଧାଇଦେଲା । ବସନ୍ତ ମାଳାର ସୁଗନ୍ଧରେ ମୋହିତ ହୋଇ କିଛିକ୍ଷଣ ଖେଳି ସାରି ପିତାଙ୍କୁ ରଖିବା ଲାଗି ଦେଲା ।

ଡାକ୍ତର ଦୁଇଜଣ ଯାହା ଦେଖିଲେ, ସେଥିରେ ସେମାନେ ମଧୁବାବୁଙ୍କୁ ବିଶେଷ ଆଶା ଦେଲେ ନାହିଁ । ଯଦି କୌଣସିମତେ ରୋଗୀର ବଞ୍ଚିବା ସମ୍ଭବ ହୁଏ, ତାହାହେଲେ ସେ ଚଳତ୍‌ଶକ୍ତିହୀନ ହୋଇ ରହିବ । ପିତାଙ୍କର ବୁଦ୍ଧି ହଜିଗଲା । ଏଡ଼େ ଚଞ୍ଚଳ ପିଲା— ସେ କିପରି ସ୍ଥିରହୋଇ ବସିରହିବ ? ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଶୋଇଥିବା ଘରର ଟିକିଏ ଦୂରରେ ଡାକ୍ତରମାନେ ଏପରି କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁଥିଲେ ହେଁ ସେ କିପରି ଶୁଣିପାରି କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଅସ୍ଥିର । ଡାକ୍ତର ଦୁଇଜଣଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ପିତା ଯେତେବେଳେ ସେ ଘରକୁ ଆସିଲେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ହୋଇ କହିଲା, ''ନାହିଁ ବାପା; ମୁଁ ମରିବି ପଛକେ ଏକା ଜାଗାରେ ବସି ରହିପାରିବି ନାହିଁ । ଡାକ୍ତରବାବୁ ମତେ ଆଉ ଔଷଧ ଦିଅ ନାହିଁ, ମୁଁ ମରିଯାଏଁ ।'' ମଧୁବାବୁ ଏହି ଅବୋଧ ବାଳକଟିକୁ ବୁଝାଇବାକୁ ଅନେକ ପ୍ରକାର ଚେଷ୍ଟା କଲେ । ସେ ବୁଝିବ କାହିଁକି ? ଅଭିମାନ ସ୍ୱରରେ କହିଲା, ''ନାହିଁ ବାପା, ମୋ ଉପରେ ସମସ୍ତେ ବିରକ୍ତ, ମୁଁ ମରିଗଲେ ଭଲ ।'' ବାପା ତାର ଛାତିରେ ହାତ ରଖି କହିଲେ, ''ନାହିଁ, ତୋ ଉପରେ କେହି ବିରକ୍ତ ନୁହନ୍ତି, ତୁ ଭଗବାନ୍‌କୁ ଡାକ, ଭଲ ହୋଇଯିବୁ ।'' ''ନା, ଭଗବାନ୍‌କୁ ଡାକିବି ନାହିଁ । ତୁମେ ତ ଆଦୌ ମୋତେ ଭଲ ପାଅ ନାହିଁ ।'' ବାଷ୍ପ ଗଦ୍ ଗଦ୍ କଣ୍ଠରେ ପିତା ଉତ୍ତର ଦେଲେ, ''ତତେ ଭଲ ପାଏ ନାହିଁ, କାହାକୁ ଭଲ ପାଏଁ । ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ପୂର୍ବବତ୍ ଅଭିମାନ ସ୍ୱରରେ କହିଲା, ''ମତେ ଜମା କାଖ କର ନାହିଁ କି କୋଳରେ ବସାଅ ନାହିଁ । ପିତା ହାସ୍ୟ ଓ ଅଶ୍ରୁମିଶା କରୁଣ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁ ପଚାରିଲେ, ''ତତେ ଜମା କୋଳରେ ଧରି ନାହିଁ ?'' ''ଥରେ କି ଦିଥର, ସବୁବେଳେ ତ ବସନ୍ତକୁ ଧରିଥାଅ ।''

''ସେ ପରା ତୋ ସାନଭାଇ, ଏଇଥିପାଇଁ ହିଂସା କରୁଛୁ ?'' ନାହିଁ ବାପା, ହିଂସା କରୁ ନାହିଁ ଯେ, ବୋଉ ମରିଗଲା ଦିନୁ ମୋତେ ଆଉ କେହି ଭଲ ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ ।''

ପିତା ଏଇ ଅଭିମାନୀ ପୁତ୍ରଟିକୁ କୋଳକୁ ଟାଣିଆଣି ଚୁମ୍ବନ କଲେ, ମନେ ପଡ଼ିଗଲା ସ୍ତ୍ରୀ ମୃତ୍ୟୁଶଯ୍ୟାରେ କହିଥିଲେ, ''ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ମୋର ଭାରି ଅଝଟ, ତାକୁ ବସନ୍ତଠାରୁ ଅଲଗା କରି କେଭେଁ ଦେଖିବ ନାହିଁ ।'' ନିଜର ଅଲକ୍ଷ୍ୟରେ ସାତ ଆଠ ବିନ୍ଦୁ ଲୋତକ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲର ମସ୍ତକରେ ଖସି ପଡ଼ିଲା । ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ତାହା ଅନୁଭବ କରି ବାପାଙ୍କ ଚିବୁକରେ ହାତ ଦେଇ କହିଲା, ''ବାପା ତୁମେ କାନ୍ଦୁଚ କାହିଁକି, ମୁଁ କ'ଣ ସତେ ଭଲ ହେବି ନାହିଁ ? ତୁମେ କାନ୍ଦିଲେ ମୋତେ ବି କାନ୍ଦ ମାଡ଼ିବ ।'' ଏହା କହୁ କହୁ ତା ଆଖି ମଧ ଲୋତକରେ ଛଳ ଛଳ ହୋଇଆସିଲା ।

ଦୁଇଦିନ ପରେ ରୋଗୀର ଦୁର୍ବଳତା ଅତିରିକ୍ତ ହୋଇପଡ଼ିଲା, ନାଡ଼ି କ୍ରମେ ଶିଥିଳ ହୋଇ ଆସିଲା । ଡାକ୍ତରମାନେ ଏକରକମ ଆଶା ଛାଡ଼ି ବସିଲେ । ସେଦିନ ବସନ୍ତ ଆସି କହିଲା, ''ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ, ଆଜି ହରିତାଳିକା, ଫୁଲ ଆଣିବାକୁ ଯିବୁ ନାହିଁ?'' ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ତାକୁ ହାତ ଠାରି ଖଟ ଉପରକୁ ଡାକିଲା ଏବଂ ତାକୁ ବାହୁଦ୍ୱାରା ବେଷ୍ଟନ କରି ଅତି କଷ୍ଟରେ କହିଲା, ''ମୋ ଦିହ ପରା ଭଲ ହୋଇ ନାହିଁ ।'' ଭଲ ହେବାର କୌଣସି ସହଜ ଉପାୟ ଖୋଜି ନ ପାଇ ବସନ୍ତ କହିଲା; ''କାହିଁକି ତୁ ଭଲ ହେଇ ଦାଉନୁ ?'' ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଅଳ୍ପ ହସି କହିଲା, ''ତୋ ଦେହ ଭଲ ନ ଥିବାରୁ ତୁ କ'ଣ ମନକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ ଭଲ ହେଇଯାଉ ?'' ବସନ୍ତକୁ ଏ ବିଷୟରେ ବଡ଼ ଗଭୀର ଚିନ୍ତା କରିବାର ଦେଖି ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କହିଉଠିଲା, ''ବସନ୍ତ, ମୁଁ ଯେଉଁ ଗୀତ ତତେ ଶିଖାଇଥିଲି ତାକୁ ବୋଇଲୁ ।'' ବସନ୍ତ ଶିଖିଥିବାମତେ ଆଖି ବୁଜି ଓ ହାତ ଦିଓଟି ଯୋଡ଼ି ମଧୁର କଣ୍ଠରେ ଗାଇଲା, ''ଜଗନ୍ନାଥ ସ୍ୱାମୀ ନୟନ ଗାମୀ ଭବ ତୁମେ ।'' ବସନ୍ତକୁ ପଚାରିଲେ ସେ କହେ ଏହା ପରେ ତାର ଭାଇର ସ୍ମୃତି ଆଉ କିଛି ମନେ ନାହିଁ ।

କେତେ ବର୍ଷ ବିତିଗଲା । ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ମଧୁବାବୁଙ୍କର ଆନନ୍ଦର ସଂସାର ଭାଙ୍ଗି ଦେଇଗଲା । ପିତାଙ୍କ ହୃଦୟରେ କେତେ ଦିନ ସେହି ସ୍ଥାନଟା ଖାଲି ପଡ଼ିଗଲା । ତପ୍ରେ ସବୁ ପାସୋରି ଯାଇ ବସନ୍ତର ପଢ଼ାପଢ଼ି ଇତ୍ୟାଦିରେ ତାଙ୍କର ମନ ଖେଳିଗଲା । ଆଜି ବସନ୍ତର ବିଭାଘର । ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସାହରେ ତାଙ୍କ ଘର ଭାସୁଚି । ପୁଅ ପାଲିଙ୍କିରେ ବସିଲାଣି ଏବଂ ଗଉଡ଼ ହୁଁ ହୁଁ ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଲେଣି । ହଠାତ୍ ଘରଭିତରୁ ଦଉଡ଼ି ଆସି ମଧୁବାବୁ ଡାକିଲେ, ''ଆରେ ପାଲିଙ୍କି ରଖ, ପାଲିଙ୍କି ରଖ, ଗୋଟାଏ ବଡ଼ କଥା ବାକି ରହିଯାଇଛି ।'' ଏହା କହି ପାଲିଙ୍କି ପାଖକୁ ଯାଇ ପୁଅ ବେକରେ ଗୋଟିଏ ବହୁ ପୁରାତନ କର୍ପୂର ମାଳା ଲମ୍ବାଇ ଦେଇ କହିଲେ, ''ଏଇଟି ତୋ ବଡ଼ଭାଇର ଉପହାର ।''

◆

ରେଙ୍ଗୁନ୍ ଯାତ୍ରୀ

ଚତୁର୍ଥୀର ଚନ୍ଦ୍ର ଅସ୍ତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଆକାଶର ଏକ କୋଣରେ ଖଣ୍ଡେ କଳା ମେଘ ସାମାନ୍ୟରୂପେ ଦେଖା ଦେଇ କ୍ରମେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଅନ୍ଧକାରରେ ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରି ଦେଲେଣି । ସୁଜନ ଦାସ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଘରକୁ ଫେରି ନାହିଁ । ବାଡ଼ିର ଶାଗ କେରିଏ ଆଣି ଖରଡ଼ି, ମାଛ ବଡ଼ି ରାଇ କରି, ନିମ ପିତାରେ ବାଇଗଣ ଦୋ'ଟି ସନ୍ତୁଳି, ଭାତ ଗଣ୍ଡିଏ ରାନ୍ଧିସାରି ଗୁଞ୍ଜୀର ତା'ରି ଅପେକ୍ଷାରେ ଚାହିଁ ବସିଛି । ଶାଶୂବୂଢ଼ୀ ପୁଅ ଆସି ନାହିଁ ବୋଲି ଚୂଲିମୁଣ୍ଡରେ ଢୋଳାଉଛି । ପ୍ରଦୀପଟି ଯାହା ଜଳୁଛି, ତାହା ଆଲୋକର ଚାରିଗୁଣ ଧୂମ ବିକିରଣ କରୁଛି ।

ଗୋଟାଏ ହାଲ୍କା ପବନ କବାଟ ଧଡ଼ ଧଡ଼ କରିବାକୁ ସୁଜନ ଆସି ପହଞ୍ଚିଗଲା । ଗୁଞ୍ଜୀର ମୁହଁ ଫଣ ଫଣ କରି କହି ଉଠିଲା, ''ଏତେ ଉଛୁରଯାଏ କିଏ ତମକୁ ନିତି ଚାହିଁ ବସିଥିବ ମ । କାହିଁକି ଦିନରୁ ତମେ ନାଚ ତାମସା ସାରି ପକାନି ? ସେ ବୁଢ଼ୀଟା ଯେ, ପୁଅ ସାଆନ୍ତଙ୍କୁ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ନ ଖାଇ ନ ପିଇ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି ।'' ସୁଜନ କେଉଁଠାରେ ନାଚ ତାମସା କରି ନାହିଁ, ଏହି ଝଡ଼ ପରି ତା ଅନ୍ତରରେ ଆଜି ତୋଫାନ ଉଠିଛି । ତଥାପି ସ୍ତ୍ରୀର ଏହି ଅନୁରାଗପୂର୍ଣ୍ଣ ତିରସ୍କାରରେ ସେ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ହସି ଉତ୍ତର କଲା, ''କାହିଁକି, ତମେ ସବୁ ଖାଇ ପିଇ ଶୋଇଗଲ ନାହିଁ ? ମୁଁ ଆସି ହାତରେ ବାଢ଼ି ଖାଇଥାନ୍ତି ।'' ଗୁଞ୍ଜୀର ଆଣ୍ଠୁ ଉପରେ ମୁହଁଟି ରଖି ହସି ହସି କହିଲା, ''ହେଁ, ଖାଲି ରଙ୍ଗର କଥା କହି ଆସେ ।''

ସୁଜନ ଠେକିରୁ ପାଣି ମୁନ୍ଦାଏ ନେଇ କୁଳିଟାଏ କରି, ଗୋଡ଼ରେ ଚଳେ ପାଣି ପକାଇ ଦେଇ ଯାଇ ଆହାରରେ ବସିଲା । ଗୁଞ୍ଜୀର ଭାତ ବାଢ଼ିଦେଇ ସ୍ୱାମୀର ମୁଖକୁ ଓ ତାର ପୁଷ୍ଟ ବଳିଷ୍ଠ ଅବୟବକୁ ପ୍ରୀତିପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁ ରହିଥାଏ । ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ଉଭୟଙ୍କ ଅଙ୍ଗରେ ଯୌବନ ଉଛୁଳି ପଡୁଛି । ଏହି ଦୀନ ଅଶିକ୍ଷିତ କୃଷକ ପରିବାରରେ ପ୍ରେମର ଅର୍ଥ କେହି ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ । ସ୍ନେହ ଭକ୍ତି କଥା କାହାରି କାନରେ କେବେ ପଡ଼ି ନାହିଁ । ତଥାପି ମର୍ମେ ମର୍ମେ ସେମାନେ ଏହା ଅନୁଭବ କରନ୍ତି । ଗୁଞ୍ଜୀରର ମୁଖକୁ ଏବଂ ତାର ଅଙ୍ଗସୌଷ୍ଠବକୁ ନିରୀକ୍ଷଣ କଲେ ସୁଜନର ଚିନ୍ତାକ୍ଲିଷ୍ଟ ମନଟା ବେଶ୍ ହାଲୁକା ହୋଇଯାଏ । ସୁଜନର ସୁଗୋଲ ବଳିଷ୍ଠ ବାହୁ ଏବଂ ତାର ମାଂସପେଶୀ-ବହୁଳ ଦେହକୁ ଚାହିଁ ସେହି ତାର ଏକମାତ୍ର ଆଶ୍ରୟର ସ୍ଥଳ ଏବଂ ସୁଖଦୁଃଖର ବନ୍ଧୁ ବୋଲି ଗୁଞ୍ଜୀରର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦ ଜନ୍ମେ । ଦୁହେଁ ପରସ୍ପରର ରୂପଗୁଣରେ ମୁଗ୍ଧ ଏବଂ ସକଳ ଦରିଦ୍ରତା ସତ୍ତ୍ୱେ କୌଣସି ଧନୀ ପରିବାର ଅପେକ୍ଷା ସେ ଅଳ୍ପ ସୁଖୀ, ଏହା ବୋଲାଯାଇ ନ ପାରେ । କିନ୍ତୁ ଆଜି ଅକସ୍ମାତ୍ ସ୍ୱାମୀମୁଖରେ ବିଷାଦର ଚିହ୍ନ ଦେଖି ତାର ଆହାର ସମୟରେ ଗୁଞ୍ଜୀର ଏକ କାତର ହରିଣୀ ପରି ଚାହିଁ ରହିଛି ।

ଚଷା ଘର ତ— ଗୁଞ୍ଜର ପିଲାଟିଦିନୁ ସୁଜନକୁ ଜୀବନର ସ୍ୱାମୀ କରି ନେଇଛି । ପୁଆଣିଘର ହେବାର ପାଞ୍ଚ ଛଅ ବର୍ଷରୁ ଅଧିକ ନୁହେଁ । ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ଏ ଦୀନ ପରିବାରଟିରେ କେତେ ଝଡ଼ ଝଞ୍ଜା ବହି ଯାଇଛି— ସୁଜନର ପିତାର ମୃତ୍ୟୁ, ଜମିଦାର ମହାଜନମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଜମିବାଡ଼ି ବନ୍ଧକ ଇତ୍ୟାଦି । କେବଳ ସମ୍ବଳ ହୋଇ ରହିଛି ଘରଡିହ ଖଣ୍ଡିକ । ସୁଜନର ବଂଶ ଇତିହାସ ଆଲୋଚନା କଲେ ଦେଖାଯାଏ, ନଅଙ୍କରୁ ଆରମ୍ଭ କରି କେତେ ଛୋଟ ବଡ଼ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ସଙ୍ଗରେ ତା'ର ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନେ ଲଢ଼ାଇ କରି ଆସିଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ସବୁଥର ନିଜ ବାହୁଜୋରରେ ସେମାନେ ଜୟୀ ହୋଇଛନ୍ତି, ଦିନେ କାହା ଦୁଆରେ ସେରେ ପାଏ ପାଇଁ ହାତ ପତାଇ ନାହାନ୍ତି । ମାତ୍ର ସୁଜନ-ପୁରୁଷରେ ସେମାନଙ୍କର ଏହି ଗର୍ବ ଖର୍ବ ହୋଇଗଲା । ସୁଜନ ଆଜି ପାଞ୍ଚ ସେରର ମୂଲିଆ ।

ତଥାପି ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ନେହ-ପ୍ରୀତି ପୂର୍ବପରି ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହିଛି । ଅବଶ୍ୟ ଦୁହିଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କେତେଥର ମନଉଣା, ରୁଷା, କନ୍ଦା ଏହା ଭିତରେ ହୋଇଯାଏ । ସୁଜନ ଭାବେ, ଦିଅ, ପିଲାଟା ସାଙ୍ଗରେ ଏତେ କ'ଣ ମାନ ଅଭିମାନ । କେବେ କେବେ ରୁଷାରୁଷି ହୋଇ କଥାବାର୍ତ୍ତା ବନ୍ଦ କରି, ମା-ବୁଢ଼ୀ ସାଇପଡ଼ିଶାଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଇଥିଲେ, ସୁଜନ ବଡ଼ ଅଡୁଆରେ ପଡ଼େ । ତେଲ ଟିକିଏ କି ତୋରାଣି ମୁନ୍ଦାଏ ଦରକାର ହେଲେ ବୋଉକୁ ଡାକେ । ଗୁଞ୍ଜର ବୋଉର ପ୍ରତିନିଧି ହୋଇ ସବୁ କାମ ଚଳାଇ ନିଏ । କେବେ ଅବା ଗୁଞ୍ଜର କୌତୁକ କରିବା ଅଭିପ୍ରାୟରେ ସୁଜନ ବିଚରା 'ବୋଉ' ଯେତେ ଡାକିଲେ ଶୁଣେ ନାହିଁ । ସୁଜନ ହସି ହସି କୁହେ, ''କେତେ ଛେପରା ହେଉଛ ହେ ।''

ସୁଜନର ମନ ବିନା କଳିକଳିଆରେ ଏ କେତେଦିନ ଭଲ ନାହିଁ, ଗୁଞ୍ଜର ଏହା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଆସୁଛି । କିନ୍ତୁ କାରଣ କିଛି ବୁଝି ନ ପାରି ତାକୁ ସେତେ ବଡ଼ କରି ଭାବି ନାହିଁ । ଆଜି ଆହାର କରୁ କରୁ ସୁଜନ କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ମୁହଁ ଟେକି କହିଲା, ''ବୋଉକୁ ଉଠାଇ ତମେ ଦିହେଁ ଖାଇବସ ।'' ଗୁଞ୍ଜର ଘର ମଝି ଖୁମ୍ବରେ ଭରା ଦେଇ ତାର ଆହାର ପୂର୍ବପରି ନିରୀକ୍ଷଣ କରୁଥାଏ, କହିଲା, ''ତମେ ନ ଖାଇ ସାରିଲେ ସେ କ'ଣ ଏଇକ୍ଷଣି ଖାଇବେ ?'' ସୁଜନ ଜାଣେ, ମା ଖାଉ ନ ଖାଉ, ଗୁଞ୍ଜର କଦାପି ଖାଇବ ନାହିଁ । ସେ ଅନ୍ୟକଥା ପକାଇଲା । ''ଆଚ୍ଛା, ଆମେ କ'ଣ ସବୁଦିନେ ଏମିତି ଦୁଃଖରେ ଚଳୁଥିବା ?'' ଗୁଞ୍ଜର ଭାବିଲା, ଆଜି ରନ୍ଧାବଢ଼ା ସୁଜନ ମନକୁ ଆସି ନାହିଁ । ସେ ମଧ୍ୟ ଦୁଃଖିତ ହୋଇ କହିଲା, ''ଆମେ ଆଉ କ'ଣ କରିବୁଁ କହିଲ । ବାଡ଼ିଘରେ ଯାହା ଶାଗ ଗଛଟାଏ କି ବାଇଗଣ କଷିଟାଏ ଅଛି ତାକୁ ଆଣି ରାନ୍ଧିବୁ— ଆଉ କ'ଣ ମିଳୁଛି ଯେ—'' ସୁଜନ ବ୍ୟସ୍ତହୋଇ କହିଲା, ''ଆରେ ନାହିଁ ହେ, ଯେଉଁ କଥାଟି କହିଲେ, ଖାଲି ସେଇ ରନ୍ଧା ବଢ଼ା ମୁଁ କହୁଛି ଦି' ବରଷ ଲାଗେ ଲାଗେ ଧୋଇର ତ ବିଲରେ ବାଲୁଙ୍ଗା ଗଛଟାଏ ରହିଲା ନାହିଁ । ଘରେ ତ ଯାହା ଥିଲା ବିକି ଭାଙ୍ଗି ସବୁ ଖାଇଲେଁ । ଆଉ ତ ଘର ଦରାଣ୍ଡିଲେ ସେରେ ଖୁଦ ନାହିଁ । ତିନି ତିନିଟା ଲୋକ କିପରି ଚଳିବା ?

ଗୁଞ୍ଜର ଏ କଥାର କୌଣସି ଗୁରୁତ୍ୱ ବୁଝି ନ ପାରି ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ହସି କହିଲା, ''ଯେମିତି ଚଳୁଥାଇଁ ସେମିତି ଚଳିବା ।'' ସୁଜନ ପୂର୍ବପରି ବ୍ୟସ୍ତ ସ୍ୱରରେ କହିଲା, ''ମୁଁ ଏଇଥିପାଇଁ

ତମକୁ କିଛି କହେ ନାହିଁ, ସବୁ କଥା ଖାଲି ଥଟ୍ଟା ଲାଗୁଛି । ତମେ ତ ମାଇପେ ଘରେ ବସି ରହିବ । ଦାଣ୍ଡରୁ ତ ଯାହା ନ ଆସିବ ନାହିଁ । ହରି ସାନ୍ତରାଠାରୁ ଗତସନ ଧାନ ଡୋଲିଏ ଦେଢ଼ି ଆଣିଥିଲି ଯେ ଆଜି ସେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ କଥାମାନ କହିଲା, ମୁଁ ବୋଲି ବରଦାସ୍ତ କରିଗଲି । ନ ହେଲେ ରକତ ମାଂସ ଦେହ ସେସବୁ ସହିବ ନାହିଁ । ଆଉ ତ ଏ ବର୍ଷକୁ କେହି ସେରେହେଲେ ଧାନ କାଢ଼ିଆ ଦେବେ ନାହିଁ । କାହା ଦୁଆରେ ଯାଇ ହାତ ପତାଇବି କହିଲ ।'' ସୃଜନର ସ୍ୱର ନରମ ହୋଇଆସିଲା । ସେ ପୁଣି ସେହିପରି ଦୁଃଖିତ ସ୍ୱରରେ କହିଲା ''ଆଉ କ'ଣ କହୁଛ, ମୋର ଏ ଦୁଇ ବାହା ଥାଉ ଥାଉ ତମକୁ ଆଉଁ ବୁଢ଼ୀ ମା'ଟାକୁ ଧାନ କୁଟିବାକୁ ବାର ଦୁଆରକୁ ପଠାଇବି । ଜଣେ ନ ରଖିଲା, ଆଉ ଅବା କାହା ଦୁଆରକୁ ଯାଇ ମୂଲ ଲାଗନ୍ତି । ମର୍ଦପୁଅ ତ, ଯାହାର ଦି' ପଇସାଟି କରିବା ସେ ପାଞ୍ଚସେର ଦେବ । ହେଲେ ଆଉ ରଖିବ କିଏ ? ବିଲବାଡ଼ି ତ ପଡ଼ିଆ ପଡ଼ିଛି, କାମ ଧନ୍ଦା କିଛି ନାହିଁ । କ'ଣ ବୁଦ୍ଧି ଦିଅ।'' ଗୁଞ୍ଜାର ଆଉ ବୁଦ୍ଧି ଦେବ କ'ଣ, କେବଳ ସ୍ୱାମୀର ଦୁଃଖ ଦେଖି ତା ମନଟା ମଧ ଗୋଳେଇ ଘାଣ୍ଟି ହେଉଥାଏ । ନ ହେଲେ ଘରଚିନ୍ତା ତାକୁ ସ୍ୱାମୀର ସ୍ନେହାଧିକ୍ୟରେ କେବେ ବିବ୍ରତ କରି ନାହିଁ ।

ଦୁଃଖରେ ସୃଜନର ଖାଇବା ସେଦିନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ନାହିଁ ଦେଖି ଗୁଞ୍ଜାର ପାଟିକି ମଧ ଭାତ ରୁଚିଲା ନାହିଁ । ଶାଶୁବୁଢ଼ୀର ଗୋଡ଼ ଆଉଁଶି ଦେଇ ସେ ଶୋଇବା ଘରକୁ ଗଲା। ଦେଖିଲା, ସୃଜନ ଡିବିଟି ଜାଳି କ'ଣ କାଗଜ ପତ୍ର ଖେଳାଉଛି । ଗୁଞ୍ଜାର ବଟୁଆଟି ଆଣି ପାନ ଭାଙ୍ଗି ବସିଲା ଏବଂ ବ୍ୟସ୍ତ ଭାବରେ କହିଲା, ''ଆଜି ରାତି ଅଧଯାଏ ବସି କ'ଣ କାଗଜ ପଢ଼ା ଲାଗିଛି ମ ।'' ସୃଜନ କାଗଜ ଓଲଟ ପାଲଟ କରି କହିଲା, ''ଏ ସବୁ ଆମର ପଟା ପାଉତି । ଦଧି ସାମଲ ପାଖରେ ଏ ଜମି ଖଣ୍ଡକ ବନ୍ଧକ ଅଛି, ଆଜିଯାଏ ସେ ମୁକୁଳା ହୋଇ ନାହିଁ । ହରି ସାନ୍ତରା ଧାନ ଡୋଲିକୁ ଏସନ କଷୋଟ କରି ସବୁ ସବୁ ଦେଢ଼ ଭରଣ କଲାଣି, ଆଉ ଗୋଟାଏ ବର୍ଷ ତକେଇଲେ କେଜାଣି ଇନ୍ଦ୍ର ପାଳକ କଲେ କ'ଣ ହୁଅନ୍ତା, ସେ କ'ଣ ତକେଇବ। ସେ ତକେଇବା ନ ତକେଇବା କଥା ଥାଉ, ଆମେ ଏ ବର୍ଷେ ଆଗ ବଞ୍ଚିରହିବା କିପରି ?'' ସ୍ତ୍ରୀ କହେ ଆମର କେଉଁ ଛଅଟା ନଅଟା ଖାଇବା ପିନ୍ଧିବାକୁ ଅଛନ୍ତି ଯେ ଏତେ ଭାବନା ପଡ଼ିଛି । କିନ୍ତୁ ଛ, ନ, କଥା ଦୂରେ ଥାଉ, ଏଇ ତିନୋଟି ପ୍ରାଣୀ ବଞ୍ଚିବେ କିପରି ? ଗୁଞ୍ଜାରର ଗୋଟିଏ କଥା ମନେପଡ଼ିଲା, ସେ ନିଜ ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତାର ପରିଚୟ ଦେବାକୁ ଯାଇ କହିଲା, ''ହଇଏ, କିଏ ପରା ଚାଉଳ ବାଣ୍ଟୁଛି; ଆମର ଆଣିଲେ କ'ଣ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ ?'' ଏହି ଦୁଃଖ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ମଧ ସ୍ତ୍ରୀର ଏପରି ନିବୁର୍ଦ୍ଧିତା ଦେଖି ସୃଜନକୁ ବାସ୍ତବିକ ହସ ମାଡ଼ିଲା— ''ଆଃ, ବୁଦ୍ଧିତ । ଆମେ କ'ଣ ସେଇ ଚାଉଳ ଆଣିବା, ତେବେ ତମେ ଖଣ୍ଡେ ବାଉଁଶିଆ ଧରି ବନପୁର ହାଟକୁ ଯା ଚାଉଳ ମାଗି ଆଣିବ ।'' ଗୁଞ୍ଜାର ନିଜ ନିର୍ବୁଦ୍ଧିତା ବୁଝିଲା, ମାତ୍ର କୌତୁକ କରି କହିଲା, ''ତୁମେ କହିଲେ କ'ଣ ଯିବି ନାହିଁ କି ?''

ଆଜି ସୃଜନର ଦୁଃଖ କଥା ଶୁଣି ଶୁଣି ଗୁଞ୍ଜାର ମନଟା କେମିତି କେମିତି ହୋଇଗଲା । ସେ ଏହି ଅବସରରେ ସ୍ୱାମୀଠାରୁ ଭଲରେ ଦିଟା କଥା ଶୁଣିବ ବୋଲି ପଚାରିଲା, ''ହଇ

ହେ, ସେ କିଏ ଏତେ ଚାଉଳ ଆଣି ବାଣ୍ଟୁଛି ମ ?'' ସୁଜନ ମଧ ସ୍ତ୍ରୀର କୌତୂହଳ ଚରିତାର୍ଥ କରିବା ଲାଗି ବୁଝାଇ ଦେଲା, ''ସେ ସବୁ ଦେଶର ବଡ଼ିଆ ବଢ଼ିଆ ଲୋକେ ଦଉଛନ୍ତି । ତେବେ ତାକୁ ଯେଉଁମାନେ ଆଣୁଛନ୍ତି ସେ ସେଇ ଭିକମଗା ପରି ତ, ଆଉ ଅଧିକା କ'ଣ ? କିଏ ଅବା ଦୁଆରେ ଦୁଆରେ ଭିକ ମାଗି ବୁଲୁଛି, ଏମିତି କିଏ ଧର୍ମ କରିବ ବୋଲି ଦୁଆରେ ଦୁଆରେ ଭିକ ଦେଇ ଯାଉଛି । ସେ ଧରି ମାଇଲେ ଯେ, ବାନ୍ଧି ମାଇଲେ ସେ ।'' କିନ୍ତୁ ଗୁଞ୍ଜରକୁ ଏସବୁ ବଡ଼ ଅଭୁତ ମନେ ହେଉଥାଏ, କିଏ ଭିକ ମାଗିବାକୁ ବୁଲେ, ଏ କିଏ ତାର କିଛି କାମ ନାହିଁ ଯେ ସେ ଭିକ ଦେବାକୁ ବୁଲୁଛି । ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଏତେଦୂର ଭାବିତ ଥିବାର ଦେଖି ସୁଜନ ହସି ହସି କହିଲା, ''ତୁମେ କ'ଣ ସେଇ ଭିକ ମାଗିବା କଥା ଭାବୁଛ ? ସେଦିନ ପରା ସେ ଆଉଜଣେ କିଏ ବାବୁ ଆସିଥିଲେ ଯେ, ସେ କହୁଥିଲେ 'ତୁମେ ସବୁ ଯେ ଯେପରି ପାରୁଛ ଦୁଃଖ ଧନ୍ଦା କରି ପେଟପୋଷ, ନ ପାରିଲେ ଶେଷକୁ ପଛେ ଏ ଚାଉଳ ଏ ସାହାଯ୍ୟ ଦିଆଯାଉ ନାହିଁ ଯେ, ସଂସାରଟାଯାକ ଖାଲି ଭିକାରି କରି ଦିଆଯାଉଛି ।''

ସୁଜନର ଭଲ ନିଦ୍ରା ହେଲା ନାହିଁ । ଗୁଞ୍ଜର ତାହା ଜାଣିପାରି ଅନୁନୟ କରି କହିଲା, ''ହଇ ହେ ଆମର କ'ଣ ହେଇ ଯାଇଚି, ତମେ ଏତେ ଚିନ୍ତା କରୁଛ ମ ।'' ସୁଜନ ଗୋଟାଏ ଦୀର୍ଘ ନିଃଶ୍ୱାସ ପକାଇ କହିଲା, ''ନା, ଆଉ ହେଲା କ'ଣ, ଘର ବୁଡ଼ି ପାଣି ଆଣ୍ଠୁଏ ହେଲାଣି, ଆଉ କ'ଣ ହୁଅନ୍ତା ! ଏତେ କଥା କହିଗଲି, ତମେ ସେଥିରୁ ଟିକିଏ ବୁଝିଲ ନାହିଁ ।'' ଗୁଞ୍ଜର ବିରକ୍ତ ହୋଇ କହିଲା, ''ତେବେ ଯାହା କରିବାର କରୁ ନାହଁ, ଏତେ ଭାବନା କିଆଁ ପଡ଼ିଛି ।'' ସୁଜନ ଉତ୍ତର କଲା, ''ହୁଁ, ଯାହା କରିବାର ସବୁ ଠିକ୍ କରିଛି। ତୁମେ ଏ ସବୁ କଥା ବୁଝି ପାରୁ ନାହଁ ବୋଲି ତମକୁ କହି ନାହିଁ। ହେଲେ ଏବେ ନ କହିଲେ ନ ଚଳେ। ରେଙ୍ଗୁନ୍‌ରୁ ଜଣେ ସର୍ଦ୍ଦାର ଆସିଛି । ସେ ଘରଖର୍ଚ୍ଚ ପାଇଁ ଆଗ ଦଶ ଟଙ୍କା ଦେବ । ତା ବାଦ୍ ରେଲ୍‌ଭଡ଼ା, ଜାହାଜ ଭଡ଼ା, ବାଟଖର୍ଚ୍ଚ ସବୁ ଯୋଗାଇବ । ଜାଗା ମୁଣ୍ଡରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ଚାକିରି ଠିକଣା କରିଦେବ । ପୁଣି କାମ ଦେଖି କାହାର ମାସକୁ ପନ୍ଦର, କୋଡ଼ିଏ, ତିରିଶ ଏମିତି ଦରମା ଦେବ। ଦରମା ପାଇଲେ ତା ଟଙ୍କା ମୂଳେ ମୂଳେ ଶୁଝିବାକୁ—'' ସ୍ତ୍ରୀ ତାର ବକ୍ତୃତାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ କହିଲା, ରଖ ରଖ ସେ ରଙ୍ଗୁ ପଙ୍ଗୁ କଥା; କ'ଣ କରୁଛ କରିବ, ଏତେ ବଖାଣୁଛ କାହିଁକି ?'' ସୁଜନର କଣ୍ଠ ଆହୁରି ନରମ ହୋଇ ଆସିଲା । ସେ ବୁଝିଲା, ଗୁଞ୍ଜରର ଏ ରାଗ କେବଳ ଦୁଃଖ ଓ ଅଭିମାନର ଫଳ । ଧୀରେ ଧୀରେ କହିଲା, ''ଆଉ କ'ଣ କରିବି କହ । ମୁଁ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଆଉ କ'ଣ ମୋ ପିଲାକବିଲାଙ୍କୁ ଛତରଖାଇ କରିଦେବି ।'' ଗୁଞ୍ଜର ତାର ଆର୍ଦ୍ରକଣ୍ଠ ଶୁଣିପାରିଲା; କିନ୍ତୁ ଅନ୍ଧକାରରେ ତା ଚକ୍ଷୁରୁ ଯେ ଦୁଇଧାର ଲୁହ ଗଡ଼ିପଡ଼ିଲା, ତାହା ଦେଖିପାରିଲା ନାହିଁ ।

ସେତେବେଳକୁ ପଦାରେ ମେଘ ଝୁପ୍‌ଝୁପ୍ ପଡୁଛି । ଓଦା ମାଟିର ଗନ୍ଧ ଏବଂ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଆମ୍ବ ବଉଳର ସୁବାସ ସଙ୍ଗେ ଖେଳି ଆସି ଶୀତଳ ପବନ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିଗଲା । ଦୁହିଁଙ୍କ ମଧରୁ କେହି କବି ନୁହେଁ । ତଥାପି ଉଭୟେ ଟିକିଏ ଆଶ୍ୱସ୍ତ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ସୁଜନ କହିଲା, ''ତମେ ସେ ପିଲାଳିଆ ଢଙ୍ଗ ଛାଡ଼ି କିପରି ଚଳିବା ସେ କଥା

ଟିକିଏ ଭାବ। ମୁଁ ଏ ଦଶ ଟଙ୍କା ଦେଇଯାଉଛି । ଚାଉଳ କିଣି ଦୁଇଜଣ ଦୁଃଖେ କଷ୍ଟେ କେତେଟା ଦିନ ଚଳିଯିବ । ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ମୁଁ ମାସକୁ ମାସ ଟଙ୍କା ପଠାଇବି । ଏଥି ଭିତରେ ହରି ସାନ୍ତରାକୁ ସବୁ ଶୁଝିଦେବି, ଦଧି ସାମଲଠାରୁ ଜମି ମୁକୁଳାଇ ଆଣିବି । ଗୁଞ୍ଜାର ଏ ସବୁ କିଛି କାନକୁ ନ ନେଇ କହିଲା, “ହଉ, ହଉ, ଏତେ ଛଦରମ ଖେଳ ନାହିଁ— ଶୋଇପଡ଼ ।” ସୁଜନ ସ୍ତ୍ରୀର ନିର୍ବୁଦ୍ଧିତାରେ ନିରାଶ ହୋଇ ପଡ଼ି ରହିଲା ।

ସକାଳ ହେଲା । ସୁଜନ ବୁଢ଼ୀକୁ ସବୁ କଥା ବୁଝାଇ କହିଲା । ଷାଠିଏ ବର୍ଷର ବୁଢ଼ୀ ଦଉଡ଼ି ଆସି ତା ଓଠ ଧରି ପକାଇ ନିକୁଟି ସିକୁଟି ହୋଇ ନିଜେ ଧାନ କୁଟି ସେରେ ଅଧେ ଆଣିବ ବୋଲି କେତେ କହିଲା । ସୁଜନ ହସି ହସି କହିଲା, “ହଁ, ଠିକ୍ କହିଲୁ ବୋଉ। ବାପା ଥିଲା ଯେ, ତମମାନଙ୍କୁ କୁଟା ଖଣ୍ଡକ ଦିଖଣ୍ଡ କରିବାକୁ ଦେଇ ନାହିଁ, ଆଉ ମୁଁ ଆଜି ତତେ ଏ ବୟସରେ ଧାନ କୁଟିବାକୁ ପଠାଇବି ।” ବୁଢ଼ୀ କହିଲା, ‘ହେଲା କ’ଣ, ମୋ ପୁଅ ବୋହୂଙ୍କ ପାଇଁ ମୁଁ କରିବି ନାହିଁ, ଆଉ କାହା ପାଇଁ କରିବି ?” ଗୁଞ୍ଜାର ପୋଖରୀ ତୁଠରୁ ଆଉ ଆଉ ମାଇପଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣି ଆସିଲା, ଗାଁଯାକ ସମସ୍ତେ ଜାଣିଲେଣି, ସୁଜନ କୁଆଡ଼େ ରଙ୍ଗୁ ଦେଶକୁ ଯିବ । ସେ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଆଖି ଦୁଇଟା ଏଡ଼େ ଏଡ଼େ କରି ଆସି କହିଲା, “ମୁଁ ତେବେ ଏ ଘରେ ରହିବି ନାହିଁ । ମତେ ସାଥିରେ ନିଅ। ନଇଲେ ତୁମେ ଘରେ ବସ; ଆମେ ଯେମିତି ହଉ ସବୁ ଚଳାଇବୁ ।”

ହେଲା ନାହିଁ- ଉଦରଜ୍ୱାଳା ସବୁ ସ୍ନେହ ମମତା ପଛକୁ ଏଡ଼ିଦେଲା । ସୁଜନ ବରଷେ ଛ’ମାସ ଭିତରେ ଫେରିଆସିବ ବୋଲି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବୋଧସୋଧ କରି ଅନୁକୂଳ କଲା; ମା’ ଆଣି ବୀରଜାଣଙ୍କ ପାଦୁକ ଟିକିଏ ପୁଅ କାନିରେ ବାନ୍ଧିଦେଲା । ଲେଉଟ ଚକୁଳି ଦୋ’ଟି କରି ପୁଅପାଇଁ ବାଢ଼ି ଦେଲା । ପାଖରେ ବସି ଖା ଖା ବୋଲି ଲଗାଇଲା । ପୁଅ ଆଖିରୁ ଲୁହ ଟୋପାଏ ଟୋପାଏ ଚକୁଳିପିଠା ଉପରେ ଝରି ପଡ଼ିଲା । ଏହି ଦରିଦ୍ର କୃଷକ ପରିବାରରେ ଆହାରର ଯେଉଁଠାରେ ଏତେ ଅନଟନ, ସେଠାରେ ମଧ ମା’ ପାଖରେ ବସି ପୁଅ ପେଟପୂରା କରି ଖାଇବ ବୋଲି ଜିଦ୍ ଧରେ; ସ୍ତ୍ରୀ ସମସ୍ତ ଆହାର ପରିଚ୍ଛଦ ତୁଚ୍ଛ ଜ୍ଞାନକରି ସ୍ୱାମୀର ବିରହରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଅନ୍ଧକାର ଦେଖେ ।

ସର୍ଦାର ସଙ୍ଗରେ ଯାଇ ସୁଜନ ଦାସ ରେଳଗାଡ଼ିରେ ବସିଲା । ରେଳଗାଡ଼ି ଚାଲୁଥିବାର କେତେଥର ସେ ଦେଖିଛି; କିନ୍ତୁ କୌଣସି ଦିନ ବସିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇ ନାହିଁ। ଗାଡ଼ି ଭିତରୁ ବାହାରକୁ କୌତୂହଳପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କରି ଘର, ଗାଁ, ଗଛ ଇତ୍ୟାଦି ସୁଜନ ଦାସର ପଛକୁ ଦ୍ରୁତଗତିରେ ଦଉଡ଼ି ଯାଉଥିବାର ସେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରୁଥାଏ । ଦୁଇଦିନ ମନ ଗ୍ଲାନିରେ ତାର ନିଦ୍ରା ଆସି ନାହିଁ— ଗାଡ଼ି ଭିତରେ ବସୁ ବସୁ ତାର ଚକ୍ଷୁ ବନ୍ଦହୋଇ ଆସିଲା । ଗାଡ଼ିର ଛିକ୍ ଛିକ୍ ଝିକ୍ ଝିକ୍ ଶବ୍ଦ ମଧରେ ସେ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଲା ଗୁଞ୍ଜାରର । କିନ୍ତୁ ଟିକିଏ ନିଦ ଆସୁ ନ ଆସୁ ସର୍ଦାର ବାପୁଡ଼ା କୌତୁକରେ ତା ଚୁଟି ଝିଙ୍କିଦିଏ । ସେ ନିଦ୍ରାପୂର୍ଣ୍ଣ ଲାଲ ଲାଲ ଆଖି ମେଲାଇ ଦେଲାକ୍ଷଣି ଶୁଣିପାରେ, ଗାଡ଼ି କହୁଛି ଛିକ୍ ଛିକ୍ ଝିକ୍ ଝିକ୍ । ପୁଣି ଆଖିପତା ପଡ଼ିଲାବେଳକୁ ଏବଂ ଗୁଞ୍ଜାର ଆଖିଏ ଲୁହ ପୂରାଇ ଆସି ଠିଆ ହେଲାବେଳକୁ ଆଉଥରେ

ଚୁଟି ଝିଙ୍କା— ଗାଡ଼ିର ସେହିପରି ଝିକ୍ ଝିକ୍ ଶବ୍ଦ— ଚା-ଗରମ, ବିଡ଼ି-ସିଗାରେଟ୍, ପାଣି ପାଣ୍ଡେ-ବାଲେ-ଶ୍ୱ-ର, ଖର୍‌ଗପୁ-ର୍, ହାଓରା ।

ଷ୍ଟେସନଠାରୁ କଲିକତାର ଦୃଶ୍ୟ ହାଓଡ଼ା ପୋଲର ଉପର ଦେଇ—ବିରାଟ ମାୟାପୁରୀ-ପ୍ରକାଣ୍ଡ-ଅଦ୍ଭୁତ । ଏ ପ୍ରବଳ ଜନସଂଘ ମଧ୍ୟରେ ବାଣପୁର ଥାନାର ସାନଗାଁ ନିବାସୀ ସୁଜନ ଦାସ ହଜିଗଲା । ଗାଡ଼ି ଘୋଡ଼ା-ଟ୍ରାମ୍-ମଟର-ବତି ଆଲୁଅ କୋଠାବାଡ଼ି; ସୁଜନ ଦାସ, ସୁଜନ ଦାସ-ସେ କିଏ ? କିଛି ନୁହେଁ । ବୁଢ଼ୀମା, ଗୁଞ୍ଜରି-ସେ କଳ ଧୂଆଁଠାରୁ ଅଧିକ ସତ୍ୟ ନୁହନ୍ତି ।

କଲିକତାରେ ଦୁଇଦିନ ରହଣି- ସବୁ ସର୍ଦ୍ଦାରଯାକ ଏକଯୋଟ ହେଲେ । ତିନିଶତ ଓଡ଼ିଆ କୁଲିଙ୍କୁ ଗୋରୁପରି ଘଉଡ଼ାଇ ନେଇ ରେଙ୍ଗୁନ ଜାହାଜରେ ବସାଇଲେ । ସୁଜନ ଦାସ ଏହାରି ମଧ୍ୟରେ ବୋଝଟାଟି କାନ୍ଧରେ ରଖି ଚାଲିଥାଏ । ଜାହାଜ ଉପରେ ଯେ ଯାହା ଜିନିଷପତ୍ର ରଖାରଖି କରି ତପ୍ରରେ ପଞ୍ଚାଏ ଖଞ୍ଜଣି ଧରି ମୁଣ୍ଡ ଗଣ୍ଡି ହଲାଇ, "ଭଜ ମନ କଳା କହ୍ନାଇ" ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ । କେତେଜଣ ଦୁଆ ଧରି କରତାଳି ବଜାଇଲେ । ଆଉ କେତେକ ବଟୁଆ ଫିଟାଇ ଠକ ଠକ କରି ଗୁଆଭାଙ୍ଗି ବସିଲେ । ସବୁ ଶବ୍ଦ ମିଶି ଜାହାଜ ତମାମ କମ୍ପମାନ ହୋଇ ଉଠିଲା । ବଙ୍ଗାଳୀବାବୁ ଦୁଇଜଣ କୁରୁଚି ଉପରେ ବସି ଖବରକାଗଜ ପଢୁଥିଲେ । ଏ ଗୋଳମାଳରେ ମୁଖ ବିକୃତ କରି କହିଲେ, "ବ୍ୟାଟାଦେର୍ କାଣ୍ଡଗ୍ୟେନ ନେଇଁ ।" ବାବୁମାନଙ୍କର ଚପରାସୀ ଆସି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଚୁପ୍ ଚାପ୍ କରି ଦେଇଗଲା । କିନ୍ତୁ ଚପ୍ରାସୀ ଫେରିବାରୁ ସର୍ଦ୍ଦାରମାନେ ଆଖି ମାରିଦେଇ କହିଲେ, "ବୋଲବେ, ସେ କ'ଣ କରିବ ।"

ପୁଣି ଦୁଇଶ କଣ୍ଠ ହୋ ହୋ ହୋଇଉଠିଲା । ବାବୁ ଦୁଇଜଣ ବିରକ୍ତ ହୋଇ କହିଲେ, "ଉଃ, ବ୍ୟାଟାରା ମଥା ଖେୟେ ଫେଲବେ ।" ଚପ୍ରାସୀକୁ ପୁଣି ଡାକ ପଡ଼ିଲା । ସେ ଆସି ଆଖି ଲାଲ କରି ବେତ ହଲାଇ ଧମକ ଦେଇଗଲା । ସର୍ଦ୍ଦାର ବାପୁଡ଼ାଙ୍କର ସେ କଥାକୁ ଖାତିର ନାହିଁ । ସମସ୍ତଙ୍କୁ କହିଲେ, "ଇବେ ଚୁପ୍ ହଉଚ କାହିଁକି ? ତିନିଶ ଲୋକଙ୍କୁ ସେ କ'ଣ ଫାସି ଲଟକେଇ ଦେବ ? ଆସିବଟି ସମସ୍ତେ ବୋଲିବା, ସେ କ'ଣ କରୁଛି ଦେଖାଯିବ ।" ସମସ୍ତେ ପାଟିକରି ଉଠିଲେ, "ଭଜିଲେ ଏ ଦୁଃଖ ରହିବ ନାଇଁ, "ଭଜ ମନ କଳା କହ୍ନାଇ ।" ବାବୁ ଦୁଇଜଣ ଲୋକାର୍ନୋ ସନ୍ଧି କଥା ଭୁଲିଯାଇ ଏକ ଯୁଦ୍ଧର ଆୟୋଜନ ବରି ହତଜ୍ଞାନ ହୋଇ ଆସି ଚିତ୍କାର କରିଉଠିଲେ, "ଚପରାସୀ, ମାରୋ ବ୍ୟାଟାଦେର୍—ପାଜି ହାରାମ୍‌ଯାଦା— ଆହମ୍ମକ—ଉଡ଼େ । ସର୍ଦ୍ଦାରମାନଙ୍କ ଇଙ୍ଗିତରେ ଦ୍ୱିଗୁଣିତ ଉତ୍ସାହରେ ସମସ୍ତେ ଯେପରି ଭାବରେ ଭଜିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଅଛନ୍ତି, ସେଥିରେ ସ୍ୱୟଂ 'କଳା କହ୍ନାଇ' ମଧ୍ୟ ଭୟ ପାଇ ଅନ୍ୟ ରାସ୍ତା ଖୋଜିବେ । ବଙ୍ଗୀୟ ବାବୁମାନଙ୍କର ସେଠାରେ ଆଉ ଚାରା କ'ଣ ?

ସୁଜନ ବିଚାରା ଚୁପ୍ ହୋଇ ବସି ରହି ମଧ୍ୟ ଏସବୁ ଘଟନା ଦେଖି ତାର ତାଳୁଠାରୁ ତଳିପାଯାଏ ଶହେ ପାଞ୍ଚ ଡିଗ୍ରୀ ଜର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯାଇଛି । କଲିକତା ଛାଡ଼ି ଜାହାଜ

ଅନେକ ଦୂରକୁ ଚାଲି ଆସିଛି, ସେ ବିଷୟରେ ତାର ହେଜ ନାହିଁ। ଜାହାଜରେ ବସିବାର ଦିନେ ଦେଢ଼ ଦିନ ହୋଇଗଲାଣି । ସେଦିନ ସର୍ଦ୍ଦାର ଆସି ଚାରିପଇସିଆ ଟିକଟ କେତେ ଖଣ୍ଡ ଧରି ସୁଜନ ନିକଟରେ ହାଜର । ଘରଠାରେ ତାକୁ ଆଗତୁରା ଦିଆଯାଇଥିଲା ୧୦ଟଙ୍କା, ରେଳଭଡ଼ା, ଜାହାଜ ଭଡ଼ା, ବାଟ ଖର୍ଚ୍ଚ ଆଦି ୪୦ଟଙ୍କା । ରେଙ୍ଗୁନ୍‌ରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ରହିବା ଖାଇବା ଆଦିରେ ୨୦ ଟଙ୍କା ଏପରି ଗାଏମୋଟ ୭୦ ଟଙ୍କାର ଖଣ୍ଡେ ହାଣ୍ଡନୋଟ୍ ଲେଖି ଦେବାକୁ ହେବ । ସୁଜନ ଅବାକ୍ ହୋଇ ତା ମୁହଁକୁ ଚାହିଁଲା। ତାର ଅର୍ଥ- ମୁଁ ଆଉ ଘରକୁ କେତେ ଟଙ୍କା ପଠାଇବି, ହରି ସାନ୍ତରାକୁ କେବେ ଶୁଝିବି ?'' ସର୍ଦ୍ଦାର ଏସବୁ କଥା ବୁଝି ପକାଇଲା ପରି କହିଲା, ''ଆରେ ଦସ୍ତଖତ୍ କରି ଦେଲେ କ'ଣ କିଛି ଛାଡ଼ ମାଡ଼ ନାହିଁ, ନା ଏକାବେଳକେ କିଏ ସବୁ ଟଙ୍କା ମାଗୁଛି ? ସୁବିଧା ହେଲାବେଳେ ସେଠାରେ ଚାକିରି ପାଇଲେ କିଛି କିଛି ଶୁଝି ଦେଉଥିବ ।'' ଆଉ କେତେଜଣ ଆପତ୍ତି କଲେ, ''ଘରୁ ତ ଆମେ ଚୂଡ଼ା, ଚାଉଳ ବାନ୍ଧି ଆଣିଲୁ, ୪୦ଟଙ୍କା କ'ଣ ବାଟଖର୍ଚ୍ଚ ହୋଇଗଲା ?'' ସର୍ଦ୍ଦାର ଦେଢ଼ଗୁଣା ଦୁଇ ଗୁଣା ଜାହାଜ ଭଡ଼ା ରେଲ ଭଡ଼ା ଆଦି ହିସାବ କରି ଚାଳିଶ ଉପରେ ଚାରିଅଣା ଆଠଅଣା ଅଧିକା କରିଦେଲା। ସୁଜନକୁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପରି ଦସ୍ତଖତ୍ କରିବାକୁ ହେଲା । ବଙ୍ଗୀୟ ଭଦ୍ରଲୋକ ଦୁଇଜଣ ସେଠାରେ ଠିଆହୋଇ କହୁଥାନ୍ତି ''ନା, ନା, ରେଲ ଭଡ଼ା ଆରୋ ବେଶୀ । ଦେଶ ଲୋକ ସଡ଼ାକେ ଠିକ୍ କରେଇଁଛନ୍ତି ।'' କେବଳ ବଙ୍ଗଳା ହୋଇଥିଲେ ଅବା ସୁଜନ କିଛି ବୁଝିଥାନ୍ତା, ଏ ଭାଷାର ଆଦି ଅନ୍ତ ସେ ପାଇଲା ନାହିଁ ।

ରେଙ୍ଗୁନରେ ପହଞ୍ଚିବା ମାତ୍ରକେ ସର୍ଦ୍ଦାରର କି ଅଦ୍ଭୁତ ଶକ୍ତି ବଳରେ ସୁଜନକୁ ଖଣ୍ଡେ କାମ ମିଳିଗଲା । ଜାହାଜକୁ ଚାଉଳ ବସ୍ତା ବହିବାକୁ ହେବ । ଠିକା କାମ, ଦିନକୁ ହାରାହାରି ଦଶ ଅଣା ବାର ଅଣା ପଡ଼େ, ସେଥିରୁ ପୁଣି ସର୍ଦ୍ଦାରର ମୁନାଫା ଚାରି ପଇସା, ଦୁଇ ଅଣା ଚାଲିଯାଏ । ଯାହା ହେଉ ସୁଜନର ଜାତିଟା ପୁରାଣ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଭାରବାହୀ ବୋଲି ଏବଂ କେବଳ ଭାର ବହିବାରେ ଏ ଜାତିର ମନୁଷ୍ୟଗୁଡ଼ାକ କୂର୍ମ ପାଲଟି ଯାଇଥିବାର ଯେ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅଛି, ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନଙ୍କର ଏ ଗୌରବ ଗାଥା ଶୁଣିବାର ସୁଯୋଗ ସେ ପାଇ ନ ଥିଲେ ହେଁ; ମାଲ ଜାହାଜକୁ ବଡ଼ ବଡ଼ ଚାଉଳ ବସ୍ତା ବହି ନେବାରେ ଜାତିର ଟେକ ସୁଜନ ଦାସ କେତେକ ପରିମାଣରେ ରଖି ପାରିଥିଲା— ଯଦିବା ସେ ଭାର ଓ ଏ ଭାର ବହିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଟିକିଏ ପ୍ରଭେଦ ଥାଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ଦୁଃଖର କଥା ଏହି ଯେ, ହରି ସାମନ୍ତରାର ଦେଢ଼ି ବାବଦ ଧାନ କ୍ରମେ ଚକ୍ରବୃଦ୍ଧି ସୁଧରେ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଘର ଖର୍ଚ୍ଚପାଇଁ ମାସକୁ ମାସ ଯେ ନିତି ଟଙ୍କା ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା ସୁଜନ ପଠାଏ, ସେଥିରେ ଦୁଇଜଣ ଲୋକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବଡ଼ କଷ୍ଟକର । ଯାହାହେଉ, ଶାଶୂ ବୋହୂ ଦୁଃଖେ କଷ୍ଟେ ସେହିଥିରେ ଚଳିଯାନ୍ତି । ସୁଜନ ଦାସ ନିଜ ଖର୍ଚ୍ଚ ଚଳାଇ ମାସକୁ ଆଠ ଦଶଟଙ୍କା ବଞ୍ଚାଇପାରନ୍ତା, କିନ୍ତୁ ସର୍ଦ୍ଦାରଙ୍କ ମୁନାଫା, କିରାନିଙ୍କ ବକ୍‌ସିସ୍ ଚପରାସୀ ପାନ ଗୁଆ ଆଦିରେ ତାର ଖର୍ଚ୍ଚ ହୋଇଯାଏ, ହିସାବ କରି ବସିଲେ ତାର ନିଜ ଖର୍ଚ୍ଚ ଅପେକ୍ଷା ତାହା ଯଥେଷ୍ଟ ବେଶି ।

ବର୍ଷେ, ତିନି ବର୍ଷ, ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ—ଦଶ ବର୍ଷ । ଆଉ ସୁଜନ ଦାସର ଖବର ନାହିଁ । ବୁଢ଼ୀ ମାଆଟିର ଏ ମଧରେ କାଳ ହୋଇଗଲାଣି । ଗୁଣିଅର ତାର ସେବା ଶୁଶ୍ରୂଷାରେ ତ୍ରୁଟି

କରି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସୁଜନ ଦାସ ଟଙ୍କା ପଠାଇବା ଦୂରେ ଥାଉ ଚିଠି ଉପରେ ଚିଠି ଗଲାଣି, ଧାଡ଼ିଏ ଉତ୍ତର ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ଗୁଞ୍ଜରର ବାପଘରଠାରୁ ଶାଶୂଘର ଗାଁକୁ ଡାକେ ବାଟ; କିନ୍ତୁ ସେ ଏ ମଧ୍ୟରେ ଦିନେହେଲେ ସେଠାକୁ ଯାଇ ନାହିଁ। କାଳେ କେତେବେଳେ ହଠାତ୍ ଆସି ସୁଜନ ପହଞ୍ଚି ଯିବ । ବିରାଡ଼ି ପିଲାଟିଏ ଚାଲିଗଲେ ଗୁଞ୍ଜର ସେ ଶବ୍ଦ ଜାଣିପାରେ । ସ୍ୱାମୀର ପଥକୁ ସେ ଏଡ଼ିକି ଆଗ୍ରହରେ ଚାହିଁ ବସିଛି । କେତେ ଦିଅଁ ଦେବତାଙ୍କୁ କେତେ କଥା ଯାଚିଲାଣି । କେତେ ଔଷଧ ମୋଷଧି 'ଡାକପାଣି' କଲାଣି । ଅଳଙ୍କାର ଦି'ଖଣ୍ଡ ତ କାଢ଼ି ବିରଜାଈଙ୍କ ନିକଟରେ ପାଣି ଛଡ଼ାଇ ଦେଇଛି । ସୁଜନ ସଙ୍ଗରେ ଯାଇଥିବା ଯେଉଁ ଲୋକମାନେ ରେଙ୍ଗୁନ୍‌ରୁ ଫେରିଆସିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି ଠିକଣା କରି କିଛି କହିପାରିଲେ ନାହିଁ । କିଏ କହିଲା, ସୁଜନ ଗୋଟାଏ ଭାରି ବଡ଼ ଚାକିରି ପାଇଛି, କିଏ କହିଲା ସେ ଆଉ ଜଣେ କାହାକୁ ନିଜର ସ୍ତ୍ରୀ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ରହିଲାଣି; ଆଉ କିଏ ଖବର ଦେଲା, ସେ ରେଙ୍ଗୁନ ସହର ଛାଡ଼ି କୁଆଡ଼େ ଚାଲିଗଲାଣି । ଗୁଞ୍ଜରର ବାପଘର ଟିକିଏ ଅବସ୍ଥାପନ୍ନ । ସେମାନେ କେତେଥର କହିଲେଣି, ଚଷାଘର ତ, ଆଉ ଗୋଟାଏ ଜାଗା ଦେଖି ଗୁଞ୍ଜରକୁ ଦେଇଦେବା ଭଲ । କିନ୍ତୁ ଏସବୁ କଥା ଶୁଣିଲେ ଗୁଞ୍ଜର ଆଖିକି ଲୁହ ଆସେ । ସେ କିଛି ନ ଶୁଣି ମାଟିକାମୁଡ଼ି ପଡ଼ିଥାଏ। କିନ୍ତୁ ଆଉ କେତେ ଦିନ ? ହରି ସାନ୍ତରା ଘର ବାଡ଼ି ନିଲାମ କରି ଗୁଞ୍ଜରକୁ ଜାଗାରୁ ବାହାର କରିଦେଲା । ଗୁଞ୍ଜରର ଅଳି କୌଣସି ଦିଅଁ ଦେବତା ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ । ଅଗତ୍ୟା ବାପା ମା ଓ ଭାଇମାନଙ୍କ ପ୍ରରୋଚନାରେ ଆର ଗାଁର ନିଧି ଦଳେଇର ଦ୍ୱିତୀୟ ପରିଣିତା ସ୍ତ୍ରୀ ହୋଇ ରହିଲା ।

ସୁଜନ ବାସ୍ତବିକ୍ ଏ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ଉନ୍ନତି କରି ପାରିଥିଲା। ଗତ ଦଶ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ପୁରାଣ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜାତୀୟ ଗୌରବକୁ ତୁଚ୍ଛ କରିଦେଇ କିଛି ଶିଖାଶିଖି କରି ଶେଷରେ ଜଣେ ବଡ଼ ମହାଜନଙ୍କ ଗୋଦାମରେ ସେ କିରାନି ହୋଇ ବସ୍ତା ସୁମାରି, ଆମଦାନୀ, ରପ୍ତାନୀ ପ୍ରଭୃତିର ହିସାବ ରଖିଲା । ପ୍ରଥମେ ତାର ଅବସ୍ଥା ବଡ଼ ଶୋଚନୀୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ସର୍ଦ୍ଦାରକୁ ଟଙ୍କା ଶୁଝି ନ ପାରିବାରୁ ସେ ନାଲିଶ କରି ତାକୁ ହାଜତରେ ଦେବାକୁ ବସିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଭାଗ୍ୟକୁ ତାର ଗୋଟିଏ ସଙ୍ଗିନୀର ସାହାଯ୍ୟରେ ସେ ଏ ସଙ୍କଟରୁ ଉଦ୍ଧାର ପାଇଗଲା । ସଙ୍ଗିନୀଟିର ଜାତି ଗୋତ୍ର ସେ ଜାଣେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ତାରି ଭଡ଼ା ଘରେ ରହି ତା ସହିତ ସୁଜନ ଦାସର ବନ୍ଧୁତ୍ୱ ଜନ୍ମିଥିଲା । ସଙ୍ଗିନୀର ପାନଗୁଆ ଦୋକାନ କରିବାଟା, ସୁନ୍ଦର ନୁହେଁ ବୋଲି ତାକୁ ସେ ବ୍ୟବସାୟ ସୂତ୍ରରୁ ନିରସ୍ତ କରି ଶେଷରେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସମକ୍ଷରେ ନିଜର ପରିଣିତା ସ୍ତ୍ରୀ ବୋଲି ପରିଚୟ ଦେଲା । କାରଣ ମା ବୁଢ଼ୀର ମୃତ୍ୟୁ ସମ୍ବାଦ ଯେଉଁ ଚିଠିରେ ଆସିଥିଲା, ସେଇଥିରେ ଗୁଞ୍ଜରର ସେହି ଦୁଃସମ୍ବାଦ ମଧ୍ୟ ଲେଖାଥିଲା । ଶେଷୋକ୍ତ ସମ୍ବାଦଟି ଅବଶ୍ୟ ତାର ପରବର୍ତ୍ତୀ ସଙ୍ଗିନୀର କୌଶଳରେ ରଚିତ । ତା ପରେ ତ ଘରଠାରୁ ସୁଜନ ଆଉ ଖଣ୍ଡେହେଲେ ପତ୍ର ପାଏ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ଯେଉଁଠାରେ ଗୁଞ୍ଜର ନାହିଁ, ମା' ବୁଢ଼ୀ ମରିଚି, ସେ ଘରକୁ ଆଉ ଫେରି ନ ଯାଇ ତାର ଅବଶିଷ୍ଟ ଜୀବନ ଏହି ନୂତନଲବ୍ଧ ସ୍ତ୍ରୀ ସହିତ ଅତିବାହିତ କରିଦେବ । କିନ୍ତୁ ଶେଷରେ ଦିନେ ପୁଣି କିପରି ସୁଜନ ବିଚରାକୁ ସର୍ବସ୍ୱାନ୍ତ କରି ତାର ସେହି ପ୍ରିୟ ସଙ୍ଗିନୀ ଅନ୍ୟ ଜଣକର ପ୍ରଣୟପ୍ରାର୍ଥିନୀ ହୋଇ

ନିରୁଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଲା । ସୁଜନ ସେତେବେଳକୁ ରୋଗଶଯ୍ୟାରେ, ଏହାହିଁ ବୋଧହୁଏ ତାର ପ୍ରେୟସୀର ବିମୁଖ ହେବାର କାରଣ । ସୁଜନର ଆଜି କାହିଁକି ମନେ ପଡ଼ିଲା ଗୁଞ୍ଜୀର— ଗୁଞ୍ଜୀର ହେଲେ କ'ଣ ଏ ସମୟରେ ଛାଡ଼ିଯାନ୍ତା ।

ଉଠି ଦେଖିଲା; ବାକ୍ସଟା ମେଲା ପଡ଼ିଛି; ଆଉ ସେଥିରେ କପର୍ଦ୍ଦକ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ସବୁ ସବୁ ପାଞ୍ଚଶତ ଟଙ୍କାରୁ କମ୍ ନ ଥିଲା । ସବୁ ନେଇ ଚାଲିଯାଇଛି । ଆଜିଯାଏ ସୁଜନ ସେ ବାକ୍ସ ଭିତର ଦେଖି ନ ଥିଲା; କାରଣ ଚାବି ଥିଲା ତାର ପ୍ରେୟସୀ ହାତରେ ଏବଂ ଯାହା ଯେତେବେଳେ ଦରକାର ହୁଏ, ସେଇ ସବୁ ଦିଆନିଆ କରେ । ସୁଜନ ବାକ୍ସଟାକୁ ଓଲଟ ପାଲଟ କରି ଦେଖିଲା । ଆଉ କିଛି ନାହିଁ, କେବଳ ଚିଠି ତାଡ଼ାଟାଏ ଖସି ପଡ଼ିଲା । ଫିଟାଇ କେତେ ଖଣ୍ଡ ସେଥିରୁ ପଡ଼ିଲା— ବର୍ଷକ ତଳର ଚିଠି ଆଉ ଗୁଞ୍ଜୀର ଲେଖାଇ ପଠାଇଛି । ଗୁଞ୍ଜୀର ତେବେ ବଞ୍ଚିଛି । ସବୁ କୌଶଳ ଏ ମାୟାବିନୀର । ଆସିବା ଦିନ କାଦରେ ଗୁଞ୍ଜୀରର ସେ ଫୁଲା ଫୁଲା ଆଖି ଦୁଇଟା ତାର ମନେପଡ଼ିଲା । ଆଉ ତାର ସେଇ ମା— ଆଜି ନାହିଁ ! ତାର ଅତି ଦୁଃଖର ଅତି ଆଦରର ବୁଢ଼ୀ ମା'ଟି !

ତା'ପରେ ହରି ସାନ୍ତରା, ଦଧି ସାମଲ— ଏସବୁ କେତେ ଦିନର କଥା ହେଲାଣି, ଗୁଞ୍ଜୀର ପାଖରେ କେତେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରି ଆସିଥିଲା । ଧିକ୍ ତାର ମର୍ଦପଣିଆ ।

ଦୁଇଦିନ ପରେ ସେ ଟିକିଏ ସୁସ୍ଥ ହେଲା । ଗୁଞ୍ଜୀରକୁ ଦେଖିବାଲାଗି ତା ମନ ଦୌଡ଼ିଲା । ହରି ସାନ୍ତରାର ଧାନଶୁଞ୍ଝା ନ ହେଲା ନାହିଁ । ସୁଜନର ଆଉ ସେ ପୂର୍ବ ରୂପ ନାହିଁ। ଜୋତା କୁର୍ତ୍ତା ପ୍ରଭୃତିର ତାର ସେହି ଶୀତ ଗ୍ରୀଷ୍ମରେ ମୁକ୍ତ ଅଙ୍ଗ ଆବୃତ ହୋଇଛି ସତ; ମାତ୍ର ଭିତରଟି କଙ୍କାଳସାର । ନାକଟା କାଣ୍ଡିଆ ବଗର ଥଣ୍ଟ ପରି ତୀକ୍ଷ୍ଣ ହୋଇ ବାହାରି ପଡ଼ିଛି, ଆଉ ଆଖି ଦିଓଟି ଏହି ନାକ ଭୟରେ କୋଟରଗତ ହୋଇ ଲୁଚିଯିବା ଅଭିପ୍ରାୟରେ ଅଛି । ସମସ୍ତ ଶରୀରଟି ଗୋଟିଏ ସୁଦୀର୍ଘ ସରଳରେଖା— ଦୀର୍ଘ ଅଛି, ଅଥଚ ପ୍ରସ୍ଥହୀନ । ମାଲିକଙ୍କଠାରୁ ଅନୁମତି ନେଇ ଗ୍ରାମକୁ ଯାତ୍ରା କରିବ ବୋଲି ସୁଜନ ବାହାରିଲା । ମାଲଗୋଦାମରେ ମାଲିକ ଗୋଟିଏ କୁରୁଚିରେ ବସି ପଡ଼ିଛନ୍ତି ଯେ ମାଲିକ କିଏ, କୁରୁଚି କିଏ, ତାହା ପୃଥକ୍ କରି ଚିହ୍ନିବାର ଉପାୟ ନାହିଁ । ଗୋଟିଏ ବର୍ତ୍ତୁଳ ରବର ପୋର୍ଟାମାଣ୍ଟୋକୁ ଫୁଙ୍କି ଫୁଙ୍କି ଆହୁରି ବୃହତ୍ ବର୍ତ୍ତୁଳ କରିଦେଇ ସେଥିରେ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ମିଲ୍‌ର ତାଲା ଝୁଲାଇଦେଲେ ଯେପରି ହେବ, ମାଲିକ୍‌ଜୀ ତାଙ୍କର ସେହିପରି ସ୍ଥୂଳାଙ୍ଗ ମଧ୍ୟରୁ ମୁଣ୍ଡଟି କାଢ଼ି ସୁଜନର ସେଲାମ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ସୁଜନକୁ ଦେଖିଲେ ମନେହୁଏ, ମାଲିକଙ୍କ ସ୍ଥୂଳତାକୁ ସମାନ ଆଠଭାଗ କରି ସୁଜନ ପରି ଆଠଜଣ ଲୋକଙ୍କୁ ବାଣ୍ଟି ଦିଆଯାଇ ପାରିଲେ ମାଲିକଙ୍କୁ ମିଶାଇ ଆଠଜଣ ସୁଜନ ଦାସଙ୍କର ଅଙ୍ଗସୌଷ୍ଠବ ଆଦର୍ଶସ୍ଥାନୀୟ ହୋଇ ରହନ୍ତା, ଅଥଚ ମାଲିକଙ୍କର ଉପକାର ବ୍ୟତୀତ କ୍ଷତି ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ ।

ସୁଜନ ଦାସ ସମସ୍ତ ସମୟ ଗୁଞ୍ଜୀରକୁ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖି ଘରକୁ ଫେରିଲା । ସୁଜନ ଅବଶ୍ୟ ରେଙ୍ଗୁନ ଗଲାବେଳେ ଲୁଗାପଟା ଦି'ଖଣ୍ଡ ଛଡ଼ା ଘରୁ ଆଉ କିଛି ନେଇ ନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଫେରିବାବେଳେ ଆଣିଥିଲା ଗୁଞ୍ଜୀର ପାଇଁ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଶାଢ଼ି, ବାକ୍ସ, ଲଣ୍ଠନ, ଜୋତା,

କୁର୍ଶୀ, ଚାବାକ୍ସ, ତମାଖୁ, ହୁକା, ପ୍ଲୀହା, ଯକୃତ୍ ଏବଂ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜିନିଷ ମ୍ୟାଲେରିଆ । ସୁଜନର କଥାବାର୍ତ୍ତାରେ ମଧ ଅନେକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଛି । ବନ ପରିଡ଼ା କହେ, ସୁଜନ ଶୀତ ଦେଶରେ ଥିଲା, ସବୁବେଳେ ଦାନ୍ତ ଚିପି ଚିପି କଥା କହେ । 'ମୁଁ' କୁ କେତେବେଳେ 'ଆମି' କହିପକାଏ, ସେହିପରି ନଡ଼ିଆକୁ କେତେବେଳେ 'ନାର୍କେଲ' କହିପକାଏ ଇତ୍ୟାଦି ।

ଗାଁରେ ସେ ଗୋଡ଼ ନ ଦେଉଣୁ ଭଜନି ଛୋଟରା କିପରି ଚିହ୍ନିପକାଇ ଡାକିଦେଲା; ''କି ରେ ସୁଜା; କେତେବେଳେ ଆଇଲୁ ?'' ସୁଜନ 'ବାବୁ' ପଦଟା ବରାବର ଶୁଣି ଆସିଛି; ଏ ଲୋକଟି ଏପରି ଡାକିବାର କାରଣ ବୁଝି ନ ପାରି ପଛକୁ ଚାହିଁଲା ଆଉ କାହାକୁ ଅବା ଡାକିଥିବ । କିନ୍ତୁ ଦୁଃଖର ବିଷୟ, ଭଜନି ତାକୁ ହିଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଥିଲା । ମାଧିଓତା ପ୍ରଭୃତି ଶୁଣିପାରି ଦଉଡ଼ି ଆସି ପୁଣି 'ସୁଜି, ସୁଜେଇ' ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ । ସୁଜନ ଅନ୍ୟମନସ୍କ ହୋଇ ଚାଲିଥାଏ କେବଳ ତାର ସେଇ ପୁରୁଣା ଘର ଓ ପୁରୁଣା ଗୁଞ୍ଜରକୁ ଦେଖିବ । କେତେ ନୂଆ ନୂଆ ଜାଗା ବୁଲି ଆସିଛି ସେ—ଆଜି ପୁରୁଣାପାଇଁ ତା ମନ ଦୌଡ଼ୁଛି ।

ଘର ଯେଉଁଠାରେ ଥିଲା, ସେଠାକୁ ଯାଇଁ ସେ ଦେଖିଲା, ବାଡ଼ ବୁଜାଯାଇ ବାଇଗଣ କିଆରି ହୋଇଛି । ଆଉ ଗୁଞ୍ଜରର ସବୁ ସମ୍ବାଦ ଶୁଣିପାରିଲା । ଗାଁ ଘର, ମନୁଷ୍ୟ, ବୃକ୍ଷ, ଜୀବ, ଜନ୍ତୁ ଆଦି ବାଷ୍ପ ହୋଇ ଆକାଶରେ ମିଳେଇ ଗଲାପରି ତାକୁ ବୋଧ ହେଲା । ଚାରିଆଡ଼େ ଖାଲି ନିରାଟ ଶୂନ୍ୟତା । ବିଶ୍ୱସଂସାରରେ ସେ କେବଳ ଆଜି ଗୃହହୀନ, ବନ୍ଧୁଶୂନ୍ୟ, ଏକାକୀ ସୁଜନ ଦାସ । କାହିଁକି ଏପରି ହେଲା । କିଏ ଏଥିପାଇଁ ଦାୟୀ । ମନେପଡ଼ିଲା ତାର ହରିସାନ୍ତରା କଥା— ନା, ସେ ତ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ କାଳରେ ତାକୁ ଦାନା ଦେଇ ଚଳାଇଛି । ସର୍ଦ୍ଦାର କଥା, ନା, ତାର କି ଦୋଷ, ଏଡ଼େ ଅଭାବକାଳରେ ସେ ତ କିଛି ହେଲେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛି । ସେହି କୁହୁକିନୀ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ— କିପରି ? ସେ ଯେ ଆଗ ହାତରୁ ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ତାକୁ ଜେଲ ମୁହଁରୁ ରକ୍ଷା କରିଛି । ତେବେ କ'ଣ ଗୁଞ୍ଜର ? —ଆରେ ନା, ନା, ବର୍ଷେ ବର୍ଷେ ଦଶ ବର୍ଷ ଚାହିଁଛି । ତା ହେଲେ ସେ ନିଜେ— କିନ୍ତୁ ତାର କ'ଣ ଉପାୟ ଥିଲା ସେ କରି ନାହିଁ ? ତେବେ କିଏ ଦୋଷୀ । ସୁଜନର ରୋଗକ୍ଳିଷ୍ଟ ଅଙ୍ଗରେ ପ୍ରତିହିଂସାର ବହ୍ନି ଜଳି ଉଠିଲା । କିଏ ତାର ସୁଖର ସଂସାର ଭାଙ୍ଗିଦେଇ ତାକୁ ଆଜି ପଥର ଭିକାରି କରି ଦେଇଛି ? ସୁଜନ ବସିପଡ଼ି ନିଜର ବାଳ ଛିଣ୍ଡାଇବାକୁ ଲାଗିଲା । କାହା ଉପରେ ସେ ପ୍ରତିହିଂସା ନେବ ? କାହା ନାମରେ ଏହି ଗୁରୁ ଅପରାଧ ଲାଗି ସେ ନାଲିସ୍ ଦାଏର କରିବ ? ପାଠକ ଓକିଲ ହେଲେ ପରାମର୍ଶ ଦିଅନ୍ତୁ ।

●

ମାଂସର ବିଳାପ

ଜଲି ଏବଂ ଡୋଲା ଆବାଲ୍ୟ ପରମସାଥି । କ୍ଷଣେ ଏକ ଅପରକୁ ଛାଡ଼ି ରହିବାକୁ ସହଜରେ ରାଜି ହୋଇ ନାହିଁ । ଜଲି ଥରେ ଅସୁସ୍ଥ ହେଲା, ଡୋରା ତାକୁ ଅହର୍ନିଶ ଜଗି ବସିଥାଏ, ସକଳ ତାଡ଼ନା ତାହା ନିକଟରେ ବ୍ୟର୍ଥ । ଅବଶେଷରେ ସେହିଠାରେ ତାର ପାନାହାର ଯୋଗାଇବା ଲାଗି ହୁକୁମ ହେଲା । ଡୋରାର ପାଦ ଥରେ ଜଖମ ହେଲା । ଜଲି ଭଲ କରି ଜାଣେ ଡୋରାର ବଳ ଅପରିସୀମ; କିନ୍ତୁ ବୁଝିପାରିଲା ନାହିଁ, କାହିଁକି ତାକୁ ଏତେଦିନ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ବନ୍ଦୀହୋଇ ରହିବାକୁ ହୋଇଛି । ତାର ପାଦ ମୁଖରେ ସ୍ପର୍ଶ କରି ତାର ବ୍ୟଥା କେଉଁଠାରେ ଜାଣିବା ପାଇଁ ସଚେଷ୍ଟ ହେଲା।

ଡୋରା ଗୋଟିଏ ଇଂଲିଶ୍ ଗ୍ରେ ହାଉଣ୍ଡ ଏବଂ ଜଲି ଗୋଟିଏ ଗଡ଼ଜାତ ଜଙ୍ଗଲର କୃଷ୍ଣସାର । ଡୋରା ଆସିଚି ବିଖ୍ୟାତ ଲଣ୍ଡନ ନଗରୀରୁ, ଜଲିର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ଓଡ଼ିଶାର ନିଭୃତ ଅରଣ୍ୟାନୀ, ଡୋରା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମାଂସାଶୀ, ଜଲି ନିରାଟ ଶାକାହାରୀ; କିନ୍ତୁ ଅତି ଛୋଟ ଦିନୁ ଦୁହିଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଘନିଷ୍ଠ ସଭାବ ଜନ୍ମି ଯାଇଥିଲା ।

ଡୋରାର ଅସୁସ୍ଥତା ନିବାରଣ ପାଇଁ ଜଲି ତାହାର ସର୍ବାଙ୍ଗ ଲେହନ କରି ଶୁଶ୍ରୂଷାରେ ଲାଗିଲା । ଅବଶେଷରେ ଡୋରା ଟିକିଏ ସୁସ୍ଥହୋଇ ପ୍ରଥମେ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଚାଲିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । ତା ପରେ ଯେତେବେଳେ ବସନ୍ତ ପୁଣି ଲେଉଟିଲା, ଫୁଲର ଗନ୍ଧ ଚହଟିଲା, ଦୁଇ ବନ୍ଧୁ ଦକ୍ଷିଣାଭିମୁଖରେ ଇତସ୍ତତଃ ଧାଇଁ କ୍ରୀଡ଼ା କୌତୁକରେ ମଗ୍ନ ହେଲେ । ଯେପରିକି ଏହି ଆନନ୍ଦର ସ୍ରୋତ ଯେଉଁ ଦିଗରୁ ଭାସି ଆସୁଛି, ସେହି ରହସ୍ୟମୟ ଦେଶଟାକୁ ଦୁହେଁ ମିଳି ଏକ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଆବିଷ୍କାର କରି ନେବେ । ଦୁହିଁଙ୍କ ଦୌଡ଼ିବାର ଭଙ୍ଗୀରେ ବିଶେଷ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟକଳା ନିହିତ ଅଛି । ଡୋରା ଯେତେବେଳେ ଦୌଡ଼େ, ସେତେବେଳେ ଗୋଟିଏ ଲମ୍ବମାନ କ୍ଷୀଣସୂତ୍ର ଭୂମିରେ ମିଶିଗଲା ପରି ମନେହୁଏ । ସେତେବେଳେ ତାର ଚକ୍ଷୁ, କର୍ଣ୍ଣ, ପାଦ, ମୁଖ ଇତ୍ୟାଦି ଚିହ୍ନିବାର ଉପାୟ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଜଲିର ଦୌଡ଼ର ଭଙ୍ଗିମା ଭିନ୍ନ ଧରଣର । ସେ ଯେପରି ପ୍ୟାରିସ୍ ଡାନ୍‌ସ । ଗୋଡ଼ ଯେପରି ତାର ତଳେ ଲାଗୁ ନାହିଁ— କେବଳ ଶୂନ୍ୟେ ଶୂନ୍ୟେ ନାଚି ନାଚି ଯାଉଛି ।

ଦିଓଟି ପଶୁ ଜମିଦାରବାବୁଙ୍କର ପ୍ରିୟ ବସ୍ତୁ ଥିଲେ । ଡୋରା ତ ବିଲାତ ରପ୍ତାନୀ ବୋଲି ତାର ଇଂରାଜୀ ନାମ ରଖାଯାଇ ଥିଲା, ଜଲିକୁ ତାର ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରିୟ ଦେଖି ମଧ୍ୟ ତାକୁ ସେହି ଭାଷାର ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ନାମରେ ଅଭିହିତ କରାଯାଇଥିଲା । କର୍ମକ୍ଳାନ୍ତ ଦିବସ ପରେ ଜମିଦାରବାବୁ ଯେତେବେଳେ କଚେରି ସମ୍ମୁଖସ୍ଥ ପଡ଼ିଆରେ ସାୟଂଭ୍ରମଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବାହାରନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ଏ ଦିଓଟି ପଶୁ ତାଙ୍କର ସହଚର ହୋଇ ଚାଲିବାରେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ କ୍ରୀଡ଼ା କୌତୁକ କରିବାରେ ତାଙ୍କ ଶ୍ରାନ୍ତ ଅନ୍ତରରେ ଯେ ଆନନ୍ଦ ସଞ୍ଚାର କରନ୍ତି,

ତାହାର ମୂଲ୍ୟ ସମାନ ନୁହେଁ । ତାହା ନ ହେଲେ ଶିକାରସ୍ଥଳୀରେ ଡୋରାର କିଛି ଆବଶ୍ୟକତା ଅଛି, ଜଲି ତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନାବଶ୍ୟକ । ତଥାପି ଜମିଦାର ବାବୁଙ୍କର କର୍ମପ୍ରବାହ ମଧ୍ୟରେ ଜଲିର ଟିକିଏ ସ୍ଥାନ ଅଛି । ସେହି ଆନନ୍ଦଟିକର କାରଣ ସେ ।

ଜମିଦାରବାବୁ ଗସ୍ତରେ ଯେତେବେଳେ ବାହାରନ୍ତି, ଜଲି ତାଙ୍କ ହାତ ଚାଟି ଚାଟି ଗୋଡ଼ରେ ଘଷିହୋଇ ଚାଲେ । ଡୋରା କେତେବେଳେ ପଛରେ ରହିଗଲେ ଛୁଟିଆସି ତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ନମସ୍କାର ଛଳରେ କରଯୋଡ଼ି ହୋଇ ବସିପଡ଼ି ଲାଙ୍ଗୁଳ ହଲାଏ । କେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ଦୁଇପାଦ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଗତି ଶିଥିଳ କରିଦିଏ । ଅନ୍ୟ କୌଣସି କୁକୁର ଯେବେ ଆସି ଜଲି ଉପରେ ଲୋଲୁପ ଦୃଷ୍ଟି ପକାଏ, ଜଲି ତ୍ରସ୍ତ କାତର ହୋଇ ବାବୁଙ୍କ ଦୁଇପାଦ ମଧ୍ୟରେ ଠେଲି ଠେଲି ପ୍ରବେଶ କରେ । ଡୋରା ଜାଣିପାରି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ଦେଖା ଦେବା ମାତ୍ରକେ ତାର ସ୍ୱଜାତିମାନେ ପୃଷ୍ଠପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ବିନୀତ ଭାବରେ ଅପସାରିତ ହୁଅନ୍ତି । କାରଣ ଡୋରାର ବଳବୀର୍ଯ୍ୟ ତାର ପଡ଼ୋଶୀମାନଙ୍କର ଅଜ୍ଞାତ ନ ଥିଲା । ଆଉ ମଧ୍ୟ ଡୋରାର ପଦମର୍ଯାଦାଜ୍ଞାନ ସାଧାରଣ କୁକୁରଙ୍କଠାରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ଅଧିକ । କେହି ପୃଷ୍ଠଭଙ୍ଗ ଦେଲେ ତାର ଅନୁସରଣ କରି ନିଜର ହୀନତା ସେ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରୁ ନ ଥିଲା ।

ଜମିଦାରବାବୁଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ରାୟପୁରଠାରେ ହିଁ ସମାପ୍ତ ହୋଇଅଛି । ବେଶ୍ ଆଧୁନିକ ଧରଣର ଲୋକ, ମିଷ୍ଟାଳାପ, ଶିଷ୍ଟାଚାର ଇତ୍ୟାଦି ଗୁଣର ଅଭାବ ନ ଥିଲା । ଦେଶୀ ଲୋକଙ୍କ ପାଖରେ କୁର୍ତ୍ତା ଚାଦରପକା ଖାଣ୍ଟି ଦେଶୀ ଓ ବିଲାତୀଙ୍କ ପାଖରେ ପୂରା ସାହେବ । ଅବସର ସମୟରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ସାହେବ ସୁବା ଶିକାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଜମିଦାର ଭବନରେ ଆତିଥ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ବେଶ୍ ଆୟୋଜନରେ ଅତିଥିଶାଳା ନିର୍ମାଣ କରାଯାଇଅଛି । କେବଳ ଜଲି ଓ ଡୋରା ତାଙ୍କର ପୋଷା ନ ଥିଲେ । ଏ ବାଦ୍ କେତେ ଜାତିର ପକ୍ଷୀ, ମର୍କଟ, ଭଲ୍ଲୁକ, ମତ୍ସ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି କେତେ ଜୀବ ଜମିଦାରବାବୁଙ୍କ ଅନ୍ନରେ ପ୍ରତିପୋଷିତ ହେଉଥିଲେ । କହିବାକୁ ଗଲେ ଜମିଦାର ଭବନରେ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ଧରଣର ଚିଡ଼ିଆଖାନା ଥିଲା ।

କିନ୍ତୁ ଡୋରା ଓ ଜଲି ତାଙ୍କର ପାର୍ଶ୍ୱଚର । ବିଶେଷତଃ ତାଙ୍କର ଅତି ସ୍ନେହର ଏକମାତ୍ର କନ୍ୟାଟି ଜଲି ଓ ଡୋରାର ଅନ୍ୟତମ ସଙ୍ଗୀ ଥିଲା । ତାର ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ସେ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ନେଇଥାଏ । ବଗିଚାରେ ଧାଈର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ସେ ଯେତେବେଳେ କଅଁଳ ଘାସ ଛିଣ୍ଡାଏ, ଜଲି ଜାଣିପାରି ତା ମୁହଁ ପାଖରେ ନିଜ ମୁହଁଟି ନେଇ ରଖେ । ଡୋରା ଦୌଡ଼ିଆସି ତାର ଏହି ଛୋଟ ଖାମିନ୍ଦାଣୀ ପାଖରେ କେତେ ଗେଲ କୌତୁକର ଅଭିନୟ କରେ । ଖାମିନ୍ଦାଣୀ 'ତୁ ଖାଇବୁ' 'ତୁ କାଇବୁ' କହି ତା ମୁହଁରେ ଘାସ ଗୁଞ୍ଜି ଦିଅନ୍ତି । ସେ ଅମାନ୍ୟ ନ କରି ମୁଖରେ ତାହା ଧରି ସ୍ୱୀୟ ବାଧ୍ୟତା ଜ୍ଞାପନ କରେ । ବାରନ୍ଦା ଈଜି ଚେୟାରରେ ବସି ଏସବୁ ନିରୀକ୍ଷଣ କରି ବାବୁଙ୍କ ଚିତ୍ତ ଉତ୍‌ଫୁଲ୍ଲ ହୋଇଉଠେ ।

ଜମିଦାରବାବୁ ସାହେବମାନଙ୍କ ସହିତ ଯେତେ ମିଳାମିଶା କରନ୍ତୁ, ଦେଶୀ ଲୋକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଯେ ତାଙ୍କର ଅବଜ୍ଞା ଅଥବା ଘୃଣା ଥିଲା, ଏହା ବୋଲାଯାଇ ନ ପାରେ । ଦେଶର କୌଣସି ପଦସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତି ତାଙ୍କର ଦ୍ୱାରସ୍ଥ ହେଲେ ତାଙ୍କର ସମ୍ମାନ ଅଭ୍ୟର୍ଥନାରେ କୌଣସି ତ୍ରୁଟି ହେଉ ନ ଥିଲା । ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ମଧରେ ମଧ ଶିକ୍ଷିତ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ସମ୍ମାନ ଦେଖା ଯାଉଥିଲା । ତଥାପି ଲୋକମତ ତାଙ୍କ ରୀତିଗତିର ଅନୁକୂଳରେ ନ ଥିଲା । ବୁଢ଼ା ବୁଢ଼ା ଲୋକେ ତାଙ୍କୁ ଭ୍ରଷ୍ଟ, ବିଧର୍ମାଚାରୀ କହୁଥିଲେ । ଆଉ କେହି କେହି ବହୁବ୍ୟୟୀ ପ୍ରଜାପୀଡ଼କ କହୁଥିଲେ । ଦେଶଚକ୍ଷୁରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଦୋଷ, ସେ ବିଦେଶୀୟମାନଙ୍କ ସହିତ ମିଶିଲେ ଏବଂ ସେହିମାନଙ୍କ ଆଚାର ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଯଥାର୍ଥରେ ତାଙ୍କର ଆହାର ପରିଚ୍ଛଦରେ ବିଜାତୀୟ ଭାବ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଲକ୍ଷିତ ହେଉଥିଲା । ସେ ସବୁରେ ଯେତିକି ସଂଯମ ଆବଶ୍ୟକ ସେ ତାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବହେଳା କରୁଥିଲେ ।

ଏଥର ଶୀତ ଛୁଟିରେ ପୋଲିସ ବିଭାଗର ଡି.ଆଇ.ଜି. ସାହେବ ଶିକାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଜମିଦାର ଭବନରେ ଆତିଥ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିବେ ବୋଲି ଲେଖି ପଠାଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ, ପୁତ୍ର ଓ କନ୍ୟା ଆସିବେ । ଡି.ଆଇ.ଜି. ସାହେବଙ୍କ ସହିତ ଜମିଦାରବାବୁଙ୍କର ବନ୍ଧୁତା ବହୁଦିନର । ଏଥର ପୁଣି ସଙ୍ଗରେ ସ୍ତ୍ରୀ କନ୍ୟା ଆସୁଛନ୍ତି । ଚାରିଦିନ ଆଗରୁ ଅତିଥିଶାଳା ପରିଷ୍କୃତ ହୋଇ ସଜାସଜି ଲାଗିଛି ଏବଂ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ହରିଣ ଓ ପକ୍ଷୀ ପ୍ରଭୃତି ଶିକାର କରିବାର କଥା ସେ ସ୍ଥଳରେ ତମ୍ବୁ ପ୍ରଭୃତିର ଆୟୋଜନ ଚାଲିଛି । ଆବଶ୍ୟକ ଜିନିଷ କିଣିବାଲାଗି କଟକକୁ ଲୋକ ପଠା ଯାଉଅଛି । ଚାକର, ବେଠିଆ ଓ ଅମଲା ପ୍ରଭୃତି ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ଲାଗି ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ସବୁଥର ପରି ଏଥର କାହାରିକି ମରିବାକୁ ଡର ନାହିଁ, ସବୁଥର ପରି ଏଥର ମଧ ଜମିଦାରବାବୁଙ୍କ ପଶ୍ଚାତ୍‌ରେ ଗାଳି ବର୍ଷଣ କରୁଛନ୍ତି ।

ସାହେବଙ୍କ ଆସିବା ସମୟକୁ ତାଙ୍କୁ ବାଟରୁ ସଙ୍ଖୋଳି ଆଣିବାଲାଗି ଜମିଦାରବାବୁ ଖଣ୍ଡେଦୂର ମଟରରେ ଗଲେ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ସାହେବ ପହଞ୍ଚିଗଲେ। ତାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ କନ୍ୟାମାନଙ୍କ ସହିତ ଯୋଗ ଦେଇ ଜମିଦାରବାବୁଙ୍କ ମନ ପ୍ରାଣ ଆପ୍ଲୁତ ହୋଇଉଠିଲା । ଜମିଦାର ଭବନରେ ମହାଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ, କାହାରି ଦଣ୍ଡେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହିବାର ସମୟ ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ଦୌଡ଼ଧାପଡ଼ କରୁଛନ୍ତି । ଅତିଥିମାନଙ୍କ ସହିତ ଠିକ୍ କରାଗଲା, ଆଜି ଅତିଥିଶାଳାରେ ରହି ପରଦିନ ପ୍ରାତଃଭୋଜନ ପରେ ଶିକାରସ୍ଥଳୀକୁ ଯାତ୍ରା କରିବାକୁ ହେବ ।

ଶିକାରସ୍ଥଳୀ ଜମିଦାର ଭବନରୁ ବାର ଚୌଦ ମାଇଲ ରାସ୍ତା, ନିପଟ ଜଙ୍ଗଲ ମଧରେ, ଘର ଗାଁ ପାଖରେ ନାହିଁ । ଚାକର ଖାନ୍‌ସମା ବେଠିଆ ପ୍ରଭୃତି ଆଗରୁ ସବୁ ଜିନିଷପତ୍ର ନେଇ ଚାଲିଲେ, ପଛରେ ସାହେବ ପରିବାର, ଜମିଦାରବାବୁ, ସାହେବଙ୍କର ଦୁଇଟା ଶିକାରୀ କୁକୁର ଏ ଜମିଦାରବାବୁଙ୍କର ଡୋରା ଓ ଜଲି ମଟର ଆରୋହଣ କରି ଚାଲିଲେ । ଜଲିର ଯିବା ଅନାବଶ୍ୟକ ହେଲେହେଁ ଡୋରା ତାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ରହିବ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ଦେଶକୁ ନିଆଯାଉ ସୁଯୋଗ ପାଇଲେ ଆସି ତା ନିକଟରେ ହାଜର ହେବ । ସୁତରାଂ ଜଲିକୁ

ମଧ୍ୟ ସଙ୍ଗରେ ନେବାକୁ ହେଲା । ସେଥିପାଇଁ ଅବଶ୍ୟ ଛୋଟ ଖାମିନ୍ଦାଣୀଙ୍କର ଅନୁମତି ନିଆଯାଇଛି । ତାଙ୍କର ହୁକୁମ ହୋଇଛି ଦୁଇ ଦିନରୁ ଅଧିକ କାଳ ଡୋରା ଓ ଲିଲିକୁ ଯେପରି ଅଟକା ନ ଯାଏ ।

କିନ୍ତୁ ‘‘ମେରି କ୍ରିଷ୍ଟମସ୍’’ର ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସାହରେ ଶିକାରସ୍ଥଳୀରେ ରହିବାର ଆଜି ପାଞ୍ଚଦିନ ହୋଇଗଲା । ସେହି ଜଙ୍ଗଲ ଜାଗାଟାରେ ସାହେବଙ୍କର ମନୋମତ ସବୁ ଜିନିଷ ଏପରି ଭାବରେ ଯୋଗାଯାଇଛି ଯେ, ତାଙ୍କର ଅସୁବିଧା ହେବା ଦୂରେ ଥାଉ, ସହରର କୋଳାହଳକ୍ଳାନ୍ତ ଜୀବନରେ ଏହି ନିର୍ଜନ ବନବାସ ଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କର ଭାରି ଆନନ୍ଦ ଜନ୍ମିଛି । ସୁତରାଂ ଦୁଇଦିନ ପାଇଁ ଆସି ଆଜି ପାଞ୍ଚଦିନ ହୋଇଗଲା, ସାହେବଙ୍କର ଫେରିବାପାଇଁ କୌଣସି ଉଦ୍‌ବେଗ ନାହିଁ । ଆଜି କିନ୍ତୁ ସବୁ ଜିନିଷପତ୍ର ନିଃଶେଷ ହୋଇ ଆସିଅଛି । କାଲି ପ୍ରାତଃରୁ ଫେରିବାର କଥା ।

ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଭୋଜନ ସମାପ୍ତ କରି ସାହେବଙ୍କ ସହ ଜମିଦାରବାବୁ ଶିକାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବାହାରିଲେ । ଗତ ଚାରିଦିନ ସାହେବଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ କନ୍ୟାମାନେ ଖେଳ କୌତୁକ ନୃତ୍ୟ ଗୀତ ଆକଣ୍ଠ ଉପଭୋଗ କରି ଯାଇଛନ୍ତି । ଆଜି ଆଉ ସେମାନେ ଶିକାରର ସହଯାତ୍ରୀ ହୋଇପାରିଲେ ନାହିଁ। ନିରୀହ ଚାକର ବେଠିଆଗୁଡ଼ିକ ଗୋଟିଏ ବିରାଡ଼ି ପିଲା ନ ମାରି ମଧ୍ୟ କେବଳ ଟିକିଏ ଶିକାରରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାରେ ଧକେଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ତଥାପି ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଦୁଇ ତିନି ଜଣଙ୍କୁ ଯିବାକୁ ହେଲା । ପକ୍ଷୀ ମାରିବାରେ ଥରେ ଦୁଇଥର ଲକ୍ଷ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ ହେବାରୁ ଆଉ ମାରିବା ଅସମ୍ଭବ ହୋଇପଡ଼ିଲା । ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କୁ ପୁନଶ୍ଚ ଆସି ବସିବାକୁ ଅବସର ଦେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏବଂ ସେ ସମୟଟା ହରିଣ ପ୍ରଭୃତି ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାଲାଗି ଶିକାରୀଦ୍ୱୟ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟକୁ ବାହାରିଲେ । ନାନା ଦିଗରେ ଭ୍ରମି କୌଣସିଠାରେ କିଛି ସନ୍ଧାନ କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । ଚାକର ତିନିଟା ହରିଣ ଦେଖିବାକୁ ଜଙ୍ଗଲକୁ ପଠାଗଲେ। କେଉଁଠାରେ ବସି ପିକା ଟାଣିଲେ କି ଗୁଣ୍ଡିପତ୍ର ମକଚି ଖୁସିଗପ କଲେ, ତାହା ଦେଖିବାର ତ ଉପାୟ ନାହିଁ । ଶିକାରୀ ଦୁଇଜଣ ନିଃଶବ୍ଦ ପଦକ୍ଷେପରେ ଏ ଜଙ୍ଗଲ, ସେ ଜଙ୍ଗଲ ଖୋଜିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ତମ୍ବୁ ନିକଟରୁ ତିନି ଚାରି ମାଇଲ ଦୂରରେ ଯାଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ବୋଲି କାହାରି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନାହିଁ ।

ସେତେବେଳକୁ ବେଳ ରତ ହୋଇ ଆସୁଛି । ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ପାହାଡ଼ ଉଢ଼ାଳରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଲୁଚିଯାଇଛି; କିନ୍ତୁ ତାର ରକ୍ତିମ ଆଭା ପଶ୍ଚିମାକାଶରେ ଖେଳେଇ ହୋଇ ପଡ଼ିଚି । ଶିକାରୀଦ୍ୱୟ ଜୀବ ଦେହରେ ଲାଲରକ୍ତ ଦେଖିବାର ଅଭିଳାଷୀ, ଏ ଦିଗରେ ନଜର ନାହିଁ । ତେଣେ କିନ୍ତୁ ପୂର୍ବଦିଗ ମେଘାଚ୍ଛନ୍ନ କରି ଅନ୍ଧାର ଘୋଟି ଆସିଲାଣି । ପୃଥିବୀ ଉପରେ ଏମାନଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି, ଆକାଶ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ କ’ଣ ? ଚାକର ତିନିଜଣ ଏ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ ଦେଖି ହସ ଖୁସିରୁ ବିରତ ହୋଇ ଶିକାରୀଙ୍କ ଅନ୍ୱେଷଣରେ ବାହାରିଲେ । ଗଭୀର ଜଙ୍ଗଲରେ ଦିବସରେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ ଖୋଜି ପାଇବା ଅସମ୍ଭବ । ଅନ୍ଧାରରେ ଶିକାରୀଦ୍ୱୟ ଏକାବେଳେକେ ଦଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ ହୋଇ ଉଠିଲେ ।

ଭାବୀ ବୃଷ୍ଟିର ଶୀତ ପବନ ଯେତେବେଳେ ଦେହରେ ଲାଗିଲା ଶିକାରୀଦ୍ୱୟ ଫେରି ଚାହିଁଲେ ଅକସ୍ମାତ୍ ବୃଷ୍ଟିର ଆୟୋଜନ । ତମ୍ବୁ ନିକଟରୁ ତିନି ଚାରି ମାଇଲ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ସୁତରାଂ ବର୍ଷା ପୂର୍ବରୁ ତମ୍ବୁ ଧରିବା ଅସମ୍ଭବ । ଅଗତ୍ୟା ବନ୍ଧୁକ-ସ୍କନ୍ଦ ହୋଇ ଦୁଇବନ୍ଧୁ ମିଲିଟାରୀ ଡବଲ ମାର୍ଚ୍ଚ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ । ଗୁଳି ସମ୍ମୁଖରେ ମୃଗର ତ୍ରସ୍ତ କାତର ପଳାୟନ ଏବଂ ଶିକାରୀର ଆହ୍ଲାଦଧ୍ୱନି ଓ ଅନୁଧାବନ ଏ ସମୟରେ ସେମାନଙ୍କର ଅନୁଭୂତ ହେଲା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଠିକ୍ ସେହିପରି ହୁ ହୁ ଆନନ୍ଦଧ୍ୱନି କରି ମେଘ ସେମାନଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କଲା । କୌଣସି ଦିଗରେ ନିକଟରେ ଆଶ୍ରୟ ନାହିଁ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଅନ୍ଧକାରାଚ୍ଛନ୍ନ, ଘୂର୍ଣ୍ଣିବାୟୁ ସନ୍ନିକଟ ଅରଣ୍ୟାନୀ ମଧ୍ୟରେ ମହାକ୍ରନ୍ଦନ ରୋଳ ଉପୁଜାଇ ଦେଲା । ଅତି କଷ୍ଟରେ ସନ୍ତର୍ପଣରେ ଦୁଇଜଣ ବାଟ ଖୋଜି ଖୋଜି ଚାଲିଲେ । ପରିଚ୍ଛଦ ସବୁ ଓଦାହୋଇ ଚାରିମହଣ ଭାରି ହୋଇଗଲା । ଦୀର୍ଘନିଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ି ତମ୍ବୁରେ ପହଞ୍ଚିଲା ବେଳକୁ ରାତି ଆଠଟା ।

ନୈଶ ଭୋଜନର କୌଣସି ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ନାହିଁ, ତାହାହିଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଶେଷ ଭାବନାର ବିଷୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ଶିକାର ତ କିଛି ହେଲା ନାହିଁ । ଆଉ ମଧ୍ୟ ପରଦିନ ପ୍ରାତଃରୁ ଏ ସ୍ଥାନ ଛାଡ଼ିବାର ବରାଦ ଥିବାରୁ ଏବଂ ଶିକାର ପାଇବା ବିଷୟରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନ ଥିବାରୁ ପୂର୍ବରୁ ନୈଶଭୋଜନ ପାଇଁ କୌଣସି ଆୟୋଜନ କରାଯାଇ ନ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଉ ଉପାୟ ନାହିଁ । ଜମିଦାରଙ୍କ ଉଆସ ଏଠାକୁ ବାର ଚୌଦ ମାଇଲ ଦୂର । ଏ ବର୍ଷାରେ ପୁଣି ସେ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଇ ରାତି ଭିତରେ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ଆଣିବା କି ସମ୍ଭବ । ମଟର ରାସ୍ତାତ ବର୍ଷା ଜଳରେ ଅଗମ୍ୟ ହୋଇପଡ଼ିଥିବ । ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ସେପରି କୌଣସି ଜନସ୍ଥାନ ନାହିଁ, ଯେଉଁଠାରେ ସାହେବ ଓ ଜମିଦାରବାବୁଙ୍କ ଆହାରୋପଯୋଗୀ କିଛି ହେଲେ ମିଳିବ, ମାଂସ ନ ହେଲେ ଯେ ଅନାହାର । ଆଜି ପୁଣି ଏତେ ବିପଦ ସହ୍ୟ କରାଯାଇଛି । ସେମାନଙ୍କର ଭାବନା ପଡ଼ିଗଲା । ଜମିଦାରବାବୁଙ୍କ ଉପରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଭର କଲେହେଁ ସାହେବଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଭାବନା ପଡ଼ିଲା । କାରଣ ଶିକାର କରିବାକୁ ଯିବାବେଳେ ଜମିଦାରବାବୁ ଲୋକ ପଠାଇ ମାଂସର ଆୟୋଜନ କରିବାକୁ ଯାଉଥିଲେ । ସାହେବ କିନ୍ତୁ ଶିକାର ନିଶ୍ଚୟ ମିଳିବ କହି ତାଙ୍କୁ ସେ ସବୁ ଆୟୋଜନରୁ ନିବୃତ୍ତ କରାଇଥିଲେ । କରାଯାଏ କ’ଣ ! ଜମିଦାରବାବୁ ଅଯଥା ବେଠିଆ ଚାକରଗୁଡ଼ାଙ୍କ ଉପରେ କ୍ରୁଦ୍ଧ ହେଲେ ।

ଏସବୁ ଦେଖି ସାହେବ ଟିକିଏ ମୁରୁକିହସା ଦେଇ କହିଲେ, Well Let me devise some means for the dinner. (ଆଚ୍ଛା, ରାତ୍ରି ଭୋଜନର ଗୋଟାଏ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଉ ।)

ଜମିଦାରବାବୁ ସେହି ହାସ୍ୟର ଉତ୍ତର ହାସ୍ୟରେ ପ୍ରଦାନ କରି କହିଲେ, “Well ?”

ସାହେବ କହିଲେ, “Won’t you mind spare your hart ? It will make a sumptuous feast and you can have a lot of them from the jungles. Don’t you like the idea ? (ଆପଣଙ୍କର ହରିଣଟିକୁ ଦେବାକୁ କିଛି ଆପତ୍ତି ଅଛି କି ? ଏହା ବେଶ୍ ସୁନ୍ଦର ଆହାର ହେବ ଏବଂ ଜଙ୍ଗଲରୁ ଆପଣ ସେଥିରୁ ଅନେକ ପାଇପାରିବେ । କିପରି ? କଥାଟା ଭଲ ଲାଗୁ ନାହିଁ ?)

ଜମିଦାରବାବୁ କ'ଣ ଭାବୁଥିଲେ । ସାହେବ ବାକ୍ୟ ଶେଷ ହେବାର ଦେଖି ହଠାତ୍ ଚମକି ପଡ଼ି ଉତ୍ତର କଲେ, "Oh yes, it's fine idea" (ଠିକ୍ କହିଛନ୍ତି ।) ଜମିଦାରବାବୁ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବନ୍ଧୁ ଅତିଥିଙ୍କ କଥାରେ ଅମତ ହୋଇପାରିଲେ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଜଲି କଥା ଶୁଣି ତାଙ୍କ ହୃଦୟଟା କାହିଁକି ଦପ୍ କରି ପଡ଼ିଗଲା । ଜଲି ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଟିକିଏ ବିଶେଷ ମମତା ଜନ୍ମିବାର କାରଣ ଅଛି । ଦିନେ ଅନ୍ୟ ଏକ ବିଦେଶୀୟ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ସମକ୍ଷରେ ନିଜ ଶିକାର କୌଶଳର ତାରିଫ୍ ଦେଖାଇବାକୁ ଯାଇଁ ସେ ଜଲିକୁ ପାଇଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ତାର ମା ତାକୁ ସ୍ତନ୍ୟପାନ କରାଉଥିଲା । ଜମିଦାରବାବୁଙ୍କ ଗୁଳି ବସି ମାଆଟି ଢଳି ପଡ଼ିଲା, କିନ୍ତୁ ନିର୍ବୋଧ ଶିଶୁ ନିର୍ଭୟରେ ଠିଆହୋଇ ରହିଲା । ଜମିଦାରବାବୁଙ୍କ ଲୋକ ଯେତେବେଳେ ତାକୁ ଧରିବାକୁ ଗଲେ, ମା ନିକଟରେ ଅଛି ବୋଲି ସେ ନିଃଶଙ୍କଭାବରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ରହିଲା । ବିଦେଶୀୟ ବନ୍ଧୁଙ୍କଠାରୁ ଏହି ଶିକାର କୌଶଳରେ ଯଥେଷ୍ଟ ବାହାବା ପାଇଲେହେଁ ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ଶିଶୁର ନିର୍ବୋଧ ଆଖି ଦିଓଟିକି ଚାହିଁ ତାର ମାତୃହନ୍ତା ଜମିଦାରବାବୁଙ୍କର ତା ପ୍ରତି ସେହିଦିନୁ ଗୋଟାଏ କିପରି ବାତ୍ସଲ୍ୟ ଓ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଜନ୍ମି ଯାଇଥିଲା ।

ତାକୁ ହତ୍ୟା କରି ଦିନେ ତାର ମାଂସ ଭକ୍ଷଣ କରିବାକୁ ହେବ, ଏ କଥା ସେ କେବେ କଳ୍ପନା କରି ପାରି ନ ଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ପରାମର୍ଶ ଶୁଣି ଜମିଦାରବାବୁଙ୍କ ଶିକାରୀ ଅନ୍ତର ମଧ କିପରି ଟିକିଏ ଦବିଗଲା । ତାହା ବୋଲି ଏତେ ବଡ଼ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ଅତିଥିଙ୍କୁ କ'ଣ ନାହିଁ କରି ଦିଆଯାଇପାରେ ? ଜମିଦାରବାବୁଙ୍କର ସମ୍ମତି ପାଇ ସାହେବ ମହାନନ୍ଦରେ ନିଜେ କାଟିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲେ । ନିଜ ହାତରେ କିଛି ହେଲେ ଶିକାର ନ କଲେ ସେ ଦିନ ତାଙ୍କ ମନଟା ଭଲ ରହେ ନାହିଁ । ଯୁଦ୍ଧରେ ବହୁତ ଲୋକଙ୍କର ପ୍ରାଣ କ୍ଷୟ କରିଥିଲେ ବୋଲି ତାଙ୍କର ବଡ଼ ସୁଖ୍ୟାତି ଅଛି, ଶୁଣାଯାଏ । କୌଣସି ଦିନ ଶିକାର ନ ମିଳିଲେ ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପାଳିତ କୁକ୍କୁଟ ପ୍ରଭୃତି ଗୋଟାଏ କିଛି ଜୀବ ବଧ କଲେ ତାଙ୍କ ମସ୍ତିଷ୍କ ଥଣ୍ଡା ରହେ । ଏହି ଅଭ୍ୟାସକୁ ତାରିଫ୍ କରି ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ କୁଆଡ଼େ ବହୁବାର କହିଥାନ୍ତି ଯେ, ଦିନେ କିଛି ଶିକାର କରିବାକୁ ନ ପାଇ ସାହେବ ନିଜର ବେକ କାଟିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଉଥିଲେ ।

ଜଲି ଓ ଡୋରା ଏକ ଅପରର କୋଳରେ ମୁହଁ ଗୁଞ୍ଜି ହୋଇ ମହା ଆରାମରେ ନିଦ୍ରା ଯାଇଛନ୍ତି । ସେ ସମୟରେ ଅପରିଚିତ କୌଣସି ଲୋକ ଡୋରା ନିକଟକୁ ଯିବାକୁ ସାହସ କରିବା ବଡ଼ ଦୁରୂହ । ବିଶେଷତଃ ଡୋରା ଓ ଜଲି ଏକ ସଙ୍ଗରେ ଥିବାବେଳେ ଜମିଦାରବାବୁଙ୍କ ମାଧିଆ ଚାକର ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କାହାରି ସେମାନଙ୍କ ପାଖ ପଶିବାର ଉପାୟ ନାହିଁ । ଜମିଦାରବାବୁଙ୍କ ଇଙ୍ଗିତରେ ଜଲିକୁ ଆଣିବା ଲାଗି ମାଧିଆକୁ ଯିବାକୁ ହେଲା । ତାର ପାଦଶବ୍ଦ ଶୁଣି ଡୋରା ଚେଇଁ ଉଠି ଭୁକିଲା, ମାଧିଆ ଚୁପ୍ କହିବାରୁ ସ୍ୱର ବାରି ପାରି ସେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହିଲା । କିନ୍ତୁ ମାଧିଆ ଯେତେବେଳେ ଜଲିକୁ ଉଠାଇ ତାକୁ ସଙ୍ଗରେ ଆଣିବାକୁ ଗଲା, ସେତେବେଳେ ଡୋରା ତା ସହିତ ଆସିବାଲାଗି ଅସ୍ଥିର ହୋଇଉଠିଲା । ଅଗତ୍ୟା ମାଧିଆକୁ ଜଲି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଡୋରାର ଶିକୁଳି ଧରି ଆଣିବାକୁ ହେଲା । ଡୋରାର ବୁଦ୍ଧି ଅସମ୍ଭବ ରୂପେ ପ୍ରଖର ହେଲେହେଁ ଏ ସମୟରେ ଜଲିକୁ ତା

ନିକଟରୁ ଧରି ନେବାର କାରଣ ସେ ପ୍ରଥମେ ବୁଝିପାରିଲା ନାହିଁ । ମାଧିଆ ନିଜେ ଡୋରାକୁ ଧରି ଜଲିକୁ ଖାନସମାମାନଙ୍କୁ ଦେଲା । ଡୋରାର ବଡ଼ ସନ୍ଦେହ ହେଲା । ତଥାପି ସେ ତୁନି ହୋଇଥାଏ। ସାହେବ ସ୍ୱୀୟ ଆତତାୟୀ ପ୍ରକୃତିର ତର୍ପଣ କରିବା ଲାଗି ଉଦ୍ୟତ ହେଲେ । ଛୁରୀର ଫଳକ ଆଲୋକପାତରେ ଚକ୍ ଚକ୍ ହୋଇଉଠିଲା ।

ଖାନ୍‌ସମା ଦୁଇଜଣ ଜଲିର ଗୋଡ଼ ବାନ୍ଧି ତାକୁ ସ୍ଥିର କରି ଠିଆ କରାଇଲେ, ଯେପରି ଛୁରୀ ଚାଲିବା ସମୟରେ ସେ କୌଣସି ରକମ ହଲଚଲ ହୋଇ ସାହେବଙ୍କ ଅସୁବିଧା ନ ଘଟାଏ । ଜଲିର ଭାବନା କ'ଣ ? ସେ ତାର ଜୀବନର ପ୍ରଭୁ ଜମିଦାରବାବୁ ଏବଂ ସକଳ ଦୁଃଖ ବିପଦରେ ଆବାଲ୍ୟ ପରମ ବନ୍ଧୁ ଡୋରାକୁ ଦେଖି ନିର୍ଭୀକ ଭାବରେ ଠିଆ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ପାଦଦିଓଟି ବନ୍ଧା ହେବାରୁ ଥରେ ତାର ଦୁଃଖସୁଖର ସାଥି ଡୋରା ଏବଂ ଥରେ ତାର ଆଶୈଶବ ବିଶ୍ୱାସୀ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ପକାଉଥାଏ । ଜମିଦାରବାବୁ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ପତ୍ନୀ ଓ କନ୍ୟାଙ୍କ ନିକଟରେ ଖୁସି ଗଳ୍ପରେ ନିମଗ୍ନ ଥାଆନ୍ତି, ତଥାପି ତାଙ୍କ ଭିତରୁ କିଏ କହି ଦେଉଥାଏ, ଜଲି ପ୍ରତି ଟିକିଏ ଦୃଷ୍ଟି ପକାଇବାକୁ । ସେ ଚାହିଁ ନ ଚାହିଁଲା ହୋଇ ହସଖୁସିରେ ନିମଗ୍ନ ଥାନ୍ତି । ତାକୁ ଚାହିଁଲେ ସେ ମନୁଷ୍ୟ ଭାଷାରେ ଯେପରି କିଛି ପ୍ରକାଶ କରିଦେବାକୁ ଯିବ ଏବଂ ସେଥିରେ ସେ ଦୋଷୀ ସାବ୍ୟସ୍ତ ହେବ, ଆଉ ତାଙ୍କ ସୁନାମରେ ବାଧା ଘଟିବ । ସାହେବଙ୍କ ହାତରେ ଛୁରୀ ଦେଖି ଡୋରାର ସନ୍ଦେହ କ୍ରମେ ଦୃଢ଼ୀଭୂତ ହେବାକୁ ବସିଲାଣି । ସାହେବ ଛୁରୀ ପରିଷ୍କାର କରି ଯେତେବେଳେ ଆସନରୁ ଉଠିଲେ, ଜମିଦାରବାବୁଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ହଠାତ୍ କାହିଁକି ଜଲି ଉପରେ ପଡ଼ିଲା ଏବଂ ତାଙ୍କର ମନେହେଲା, ଜଲି ଅନେକକ୍ଷଣ ହେଲା ତାଙ୍କୁ ଏହିପରି କାତର ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁ ଜୀବନ ଭିକ୍ଷା କରୁଛି । ଜମିଦାରବାବୁ କ'ଣ ଗୋଟାଏ ବାହାନାରେ ଆସନ ଛାଡ଼ି ତମ୍ବୁ ମଧକୁ ଚାଲିଗଲେ, ଡୋରା କିନ୍ତୁ ଜଲିର ମିନତି ଶୁଣିଲା । ଆବାଲ୍ୟ ଆଶ୍ରୟଦାତା ପ୍ରଭୁଙ୍କଠାରୁ ହତାଶ ଦୃଷ୍ଟି ଫେରାଇ ଜଲି ଯେତେବେଳେ ତାର ପ୍ରିୟ ସହଚର ଡୋରାକୁ ଚାହିଁଲା, ଡୋରା ପ୍ରାଣରେ ତାହା ବାଜିଲା । ସାହେବଙ୍କ ହାତରେ ନୃଶଂସ ଛୁରିକା ଦେଖି ଡୋରାର ଆଉ ବୁଝିବାକୁ ବାକି ରହିଲା ନାହିଁ । ଏହି ସ୍ଥଳୀରେ ସେ କେତେ ଛେଳି, ହରିଣ କଟାଯାଇଥିବାର ନିଜେ ଦେଖିଛି । ତାର ପ୍ରାଣ-ପ୍ରିୟ ଜଲିର ଦଶା ତାହାହିଁ ହେବ, ଏଥିରେ ଆଉ ତାର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ସାହେବ ଯେତେବେଳେ ଛୁରୀ ଧରି ଓହ୍ଲାଇ ଆସିଲେ, ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ଡୋରା ଗୋଟିଏ ଝିଙ୍କାରେ ମାଧିଆ ହାତରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଜଲିକୁ ଧରିଥିବା ଜଣେ ଖାନ୍‌ସମାକୁ ଆଘାତ କଲା। ସାହେବ ଚାକର, ଖାନ୍‌ସମା ପ୍ରଭୃତି ଇତସ୍ତତଃ ହୋଇ ଦ୍ରୁତଗତିରେ ତମ୍ବୁ ମଧରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ଜମିଦାରବାବୁ ତମ୍ବୁ ମଧରେ ଅନ୍ୟମନସ୍କ ଥିଲେ । ସାହେବଙ୍କର ଏ ଦୁର୍ଦଶା ଦେଖି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କୁ କ୍ଷମା ମାଗିଲେ ଏବଂ ମାଧିଆ ଉପରେ କ୍ରୋଧରେ ଜଳି ଉଠିଲେ । ତଥାପି ଅନ୍ତରର କି ଗୋଟାଏ ଅବ୍ୟକ୍ତ ବ୍ୟଥା ତାଙ୍କ କଥାରୁ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିଲା ।

ମାଧିଆ ଅତି କଷ୍ଟରେ ନିଜେ ଡୋରା ଦ୍ୱାରା ଆଘାତ-ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଗୋଟାଏ ଗଛରେ ନେଇ ତାକୁ ଉତ୍ତମ ରୂପେ ବାନ୍ଧିଦେଲା । ସାହେବ ହସି ହସି ଛୁରୀ ହାତରେ ପୁନଶ୍ଚ ତମ୍ବୁ ମଧ୍ୟରୁ ବାହାରିଲେ। କୌତୁକ କରିବା ଛଳରେ ଆବଦ୍ଧ ଡୋରାକୁ ଛୁରୀ ଦେଖାଇ ଜଳି ଅଭିମୁଖରେ ଚାଲିଲେ । ଜମିଦାରବାବୁ ଦେଖିଲେ, ଜଳି ପୂର୍ବପରି ସେହି କାତର ଦୃଷ୍ଟିରେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଚାହିଁ ସାହାଯ୍ୟ ଭିକ୍ଷା କରୁଛି । ସେ ହଠାତ୍ ଉଠିପଡ଼ି ସାହେବ ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ କ'ଣ କହିବାକୁ ଯାଉଥିଲେ। ''ଇସ୍, ମୁଁ କ'ଣ ପାଗଳ'' କହି ପୁଣି ଆସନ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ସେ ସ୍ଥାନରୁ ଉଠି ଦୂରକୁ ଯିବାକୁ ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ହେଉଥିଲେ ହେଁ ସାହେବ କିଛି ମନେ କରିପାରନ୍ତି, ଏହି ଆଶଙ୍କାରେ ସେ ଚେଷ୍ଟାରୁ କ୍ଷାନ୍ତ ହେଲେ । ସାହେବ ଜଳି ନିକଟକୁ ଆସିବାର ଦେଖି ଜମିଦାରବାବୁ ରୁମାଲ କାଢ଼ି ମୁହଁ ଘୋଡ଼ାଇଲେ । ଡୋରାର ଭୀତ ବ୍ୟାକୁଳ କ୍ରନ୍ଦନ ତାଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣରେ ପ୍ରବେଶ କରୁଥାଏ । ତାହାରି ମଧ୍ୟରେ ଶୁଣିପାରିଲେ ଗୋଟିଏ ରୁଦ୍ଧ କଣ୍ଠର ବିଳାପ । ସେ କେବଳ କର୍ଣ୍ଣରେ ନୁହେଁ ମର୍ମସ୍ଥଳୀରେ ପ୍ରବେଶ କଲା । ସେ ସ୍ୱର ଜଳିର। ରୁମାଲ କାଢ଼ି ଚାହିଁ ଦେଖିଲେ, ଶେଷ ! ଖାନା ଟେବୁଲରେ ବସି ବସି ଜଳିର ମାଂସ ଭକ୍ଷଣ କଲାବେଳେ ଜମିଦାରବାବୁଙ୍କ ଅନ୍ତରାତ୍ମା ନାହିଁ ନାହିଁ କରି ଉଠିଲା । ସେ ପ୍ରାଣପଣେ ଚେଷ୍ଟା କରି ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଯୋଗ ଦେଲେ । ବଡ଼ କଷ୍ଟରେ ଯତ୍‌ସାମାନ୍ୟ ଆହାର କଲେ— ଭିତରେ କି ଗୋଟାଏ ଅବ୍ୟକ୍ତ ବ୍ୟଥାରେ ପ୍ରାଣ ଆକୁଳ ହୋଇଉଠିଲା । ରକ୍ଷା ଏତିକି, ଅତିଥିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି ତାହା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିପାରି ନ ଥିଲେ । ଶୋଇବାକୁ ଯିବାବେଳେ ମାଧିଆ ଆସି ଖବର ଦେଲା, ଡୋରାକୁ ମାଂସ ଆଦି ଯେତେ ଯାହା ଦିଆଗଲା, ସେ ତାହା ସ୍ପର୍ଶ କଲା ନାହିଁ ।

ଜମିଦାରବାବୁ ଅନ୍ୟମନସ୍କ ହୋଇ ଶୟନ କକ୍ଷକୁ ଗଲେ । ନିଦ୍ରା ଆସୁ ନ ଥାଏ, ବିଛଣାରେ ପଡ଼ି କେତେ କଅଣ ଭାବୁଥାନ୍ତି । ଏ ଜଙ୍ଗଲ ସେ ଜଙ୍ଗଲ ବୁଲୁଛନ୍ତି, ହଠାତ୍ ମେଘର ଆକ୍ରମଣ ଓ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଅନ୍ଧକାରାଚ୍ଛନ୍ନ— ପୁଣି ସେହି ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସମୟ, ଗୁଳି ଖାଇ ମାଆଟି ତାର ଭୂତଳଶାୟୀ ହେଲା, ଆଉ ନିର୍ବୋଧ ଶିଶୁ ଅବାକ୍ ହୋଇ ଅନାଇ ରହିଲା, ଟିକିଏ ହଲଚଲ ନାହିଁ, ସ୍ୱେଚ୍ଛାରେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କଲା । ପୁଣି ସେହି ଘନ ଅନ୍ଧକାର— ଦୁଇବନ୍ଧୁ ସ୍କନ୍ଧରେ ସଙ୍ଗୀନ୍ ରଖି ତମ୍ବୁ ଅଭିମୁଖରେ—ଛୁରୀ ଧରି ସାହେବଙ୍କର ନୃଶଂସ ହାସ୍ୟ ଆଉ ସେ ହରିଣ ଶିଶୁଟିର କରୁଣ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଜୀବନ ଭିକ୍ଷା ଏବଂ ମନୁଷ୍ୟ ଭାଷାରେ ବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣ, ''ମୁଁ ପରା ମୋ ମାକୁ ଛାଡ଼ି ତୁମକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ଧରିଥିଲି ?'' ଜମିଦାରବାବୁ ଚମକି ଉଠି ଭାବିଲେ, ଏ ସ୍ୱପ୍ନ। ପୁଣି ନିଦ ଆସିଲା, ପୁଣି ସେହି କାକୁତିଭରା ଚାହାଣି, ପୁଣି ସେହି ମର୍ମବିଦାରକ ବିଳାପ । ଥରକୁଥର ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଯାଏ, କିନ୍ତୁ ସେହି ଏକ ସ୍ୱପ୍ନ ।

ପ୍ରଭାତରୁ ଉଠି ଫେରିଯିବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରାଗଲା । ମଟରରେ ବନ୍ଧୁ ଓ ବନ୍ଧୁ ପରିବାରଙ୍କ ସହିତ ଜମିଦାରବାବୁ ଆଗ ଚାଲିଗଲେ । ହସ ଖୁସିରେ ମନଟାକୁ ଭୁଲାଇବାର ଯେତେ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ମଧ୍ୟ ଜମିଦାରବାବୁଙ୍କ ଅନ୍ତରରେ ହରିଣ ଶିଶୁର ସେହି ରୁଦ୍ଧ କ୍ରନ୍ଦନର ବିରାମ ନାହିଁ । ବନ୍ଧୁ ପରିବାର ସେହି ଦିନ ବିଦାୟ ଘେନି ଚାଲିଗଲେ ।

ମାଧିଆ ଡୋରାକୁ ଟାଣି ଟାଣି ବହୁ କଷ୍ଟରେ ଧଇଁ ସଇଁ ହୋଇ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା ଏବଂ ବାବୁଙ୍କୁ ଆସି କହିଲା, ଡୋରା ସେ ସ୍ଥଳରୁ ଆସିବାକୁ ଏକାବେଳକେ ନା-ମଙ୍ଗ । ଜମିଦାରବାବୁ ସେତେବେଳେ ଏକାକୀ ବସି ମନେ ମନେ କ'ଣ ଭାବୁଥିଲେ । ମାଧିଆ ଆଉ କିଛି ନ କହି ଚୁପ୍ ହୋଇ ଚାଲିଗଲା। ସେତେବେଳକୁ ଜମିଦାରବାବୁଙ୍କର ପ୍ରବଳ ଆତ୍ମଗ୍ଳାନି ଉପସ୍ଥିତ । ବଡ଼ ସଂଯମରେ ସେ ନିଜକୁ ସ୍ଥିର କରି ରଖିଛନ୍ତି । ନ ହେଲେ ଲୋକମାନେ ତାଙ୍କୁ ପାଗଳ ବୋଲି ଭାବି ସାରନ୍ତେଣି । ଏହି ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ କୁକୁରଟାର ପଦତଳେ ପଡ଼ି କ୍ଷମା ଭିକ୍ଷା କରିବାଲାଗି ତାଙ୍କ ପ୍ରାଣ ଭିତରୁ ଯେପରି କିଏ ବାଧ କରୁଛି । କାରଣ ସେ ନିଜକୁ ତା'ଠାରୁ ବହୁ ନିମ୍ନରେ ଦେଖୁଛନ୍ତି । କାହିଁ ମାଂସାଶୀ କୁକୁରଟା ଠାରୁ କ'ଣ ମୋ ଅନ୍ତର ଏତେ ଦୂର ନୃଶଂସ । ଛିଃ, ଛିଃ, ସଂସାରଟାରେ କ'ଣ କେବଳ ସବଳ ଦୁର୍ବଳକୁ ଅଧୀନ ରଖି ଆତ୍ମସାତ୍ କରି, ଉଦରସାତ କରି ଜୀବନଧାରଣ କରିବାକୁ ଜାତ ହୋଇଛି । ଜଣେ ବଞ୍ଚିବ ବୋଲି ଆଉ ଜଣକର ମୃତ୍ୟୁ ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ମନୁଷ୍ୟ ଯେ ବିଶ୍ୱଗ୍ରାସ କରିବାକୁ ବସିଛି, ଏହାର ଯୁକ୍ତି କ'ଣ, ନା ସେ ସବୁ ଜୀବଠାରୁ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଓ ବିବେକବାନ୍ । ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ଜମିଦାରବାବୁଙ୍କର ଭୀଷଣ ବିରାଗ ଓ ବିକାର ଜାତ ହେଲା । ଯେଉଁ ଜିହ୍ୱା ଜଲିର ମାଂସ ସ୍ୱାଦ ପରୀକ୍ଷା କରିଥିଲା, ତାହା କିପରି ଅବଶ ହୋଇ ଆସିଲା, ଜଲିର କଲିଜା ଯେଉଁ ଗଳା ମଧ୍ୟରେ ଯାଇଥିଲା, ତାହା ସଙ୍କୁଚିତ ହୋଇ କିପରି ରୁଦ୍ଧ ହୋଇଆସିଲା । ଜମିଦାରବାବୁ ମନେକଲେ, ସେ ଗଳା ଯଦି ଚିରଦିନ ପାଇଁ ରୁଦ୍ଧ ହୁଏ ଏବଂ ସେ ଜିହ୍ୱା ଯଦି ଅବଶ ହୋଇ ଛିନ୍ନ ହୋଇପଡ଼େ, ତେବେ ତାଙ୍କର ମର୍ମନ୍ତୁଦ ଯାତନାର ଟିକିଏ ଅବା ଉପଶମ ହୋଇପାରନ୍ତା ।

ଏହି ସମୟରେ ପଛରୁ କିଏ ଡାକିଲା, "ଜଲି କାଇଁ ?" ଜମିଦାରବାବୁ ଫେରି ଚାହିଁ ଦେଖିଲେ, ତାଙ୍କର ସେହି ଚାରିବର୍ଷର ଶିଶୁ କନ୍ୟାଟି। ସେ ଉତ୍ତର ନ ପାଇ ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ଉଠିଯାଇ କନ୍ୟାକୁ ନିଜର ଉତ୍ତପ୍ତ ବକ୍ଷରେ ଚିପିଧରି କହିଲେ, "ଅଛି, ମା ଅଛି ।" ସେ ସେକଥାରେ କର୍ଣ୍ଣପାତ ନ କରି ମୁହଁ ଫୁଲାଇ, ଆଖି ଛଳ ଛଳ କରି କହିଲା, "ମିଛ କଥା, ମାଧିଆ କହିଲା ସେ ସାହେବ ତାକୁ ମାଲିଚି, ମୁଁ ସେ ସାହେବକୁ ମାଲିବି ।" କନ୍ୟାର ରାଗ ଓ ଅଭିମାନ ଦେଖି ଜମିଦାରବାବୁଙ୍କ ଚକ୍ଷୁରୁ ଲୋତକ ବର୍ଷିବାକୁ ଲାଗିଲା । ସେ ତାହା କନ୍ୟା ନିକଟରୁ ଲୁଚାଇବାକୁ ଯାଇ ଧାଈ ହାତରେ କନ୍ୟାକୁ ଦେଇ ଚାଲିଗଲେ ଏବଂ ହୃଦୟାବେଗ ଅସହ୍ୟ ହେବାରୁ ବିଛଣାରେ ପଡ଼ି ଶିଶୁପରି ଭୋ ଭୋ କାନ୍ଦିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କିନ୍ତୁ କନ୍ୟାର ସେହି ପ୍ରଶ୍ନ "ଜଲି କାଇଁ" ତାଙ୍କର ବାରମ୍ବାର ମନେପଡ଼ିଲା । ସେ ନିଜକୁ ସେହି ପ୍ରଶ୍ନକରି ସ୍ୱୀୟ ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗକୁ ଚାହିଁଲେ । ହରିଣ ଶାବକର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଖଣ୍ଡ ଭୁକ୍ତ ମାଂସର କ୍ରନ୍ଦନ ତାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋମକୂପରୁ ଫୁଟି ବାହାରିବାର ସେ ଶୁଣିଲେ । ତାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିରାରେ ଏ କ୍ରନ୍ଦନ ବିଜୁଳି ଗତିରେ ଚମକିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଜମିଦାରବାବୁ ରୁଗ୍ଣ ହୋଇପଡ଼ିଲେ— ଦୁଇ ସପ୍ତାହ ଜ୍ୱର ଓ ଅନାହାର—ସମସ୍ତେ ଭାବିଲେ, ଜମିଦାରବାବୁ ଏ ଘାଟି ପାର ପାଇବେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସେ ସୁସ୍ଥ ହେଲେ, ଅଥଚ ନୂଆ ଲୋକ ହୋଇ ।

ସାହେବଙ୍କ ଉପଯୋଗୀ ଅତିଥିଶାଳା ଦରିଦ୍ରମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପାନ୍ଥ-ନିବାସରେ ପରିଣତ ହେଲା । ଜମିଦାର ଉଆସରେ ଆମିଷ ପ୍ରବେଶ ନିଷିଦ୍ଧ ହେଲା ଏବଂ ଜମିଦାରି ମଧ୍ୟରେ କେହି ମୃଗ ଶିକାର କିମ୍ବା ବଧ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ହୁକୁମ୍ ଜାରି ହୋଇଗଲା ।

ଡୋରା କୌଣସିମତେ ଆହାର କଲା ନାହିଁ । ଦିନମାନ ନିରାହାରରେ ପଡ଼ି ରହିଲା ଏବଂ ଜମିଦାରବାବୁଙ୍କ ପ୍ରଥମ ଅସୁସ୍ଥତା ଦିନ କୌଣସି ମତେ ମୁକ୍ତିପାଇ ଖସି ଚାଲିଗଲା । ମାଧିଆ ଖୋଜି ଖୋଜି ତାକୁ ସେହି ତମ୍ବୁ ପଡ଼ିଥିବା ଜାଗାରେ ଜଲିର ବଧ ଭୂମିକୁ ଆଘ୍ରାଣ କରୁଥିବାର ଦେଖିଲା। ଏହିଠାରେ ସେ ତାର ଦ୍ୱୟ ସଖାକୁ ହରାଇଛି—କୌଣସିମତେ ଯେବେ ସନ୍ଧାନ ପାଏ । ସେଥିଲାଗି କରୁଣ ବିଳାପ କରି ସେ ତାକୁ ଖୋଜି ବୁଲୁଛି । ମାଧିଆ ତାକୁ ଧରି ଆଣିଲା । ଯେତେ ଯତ୍ନ କଲା, ସମସ୍ତ ବିଫଳ ହେଲା। ପୁଣି ଦିନେ କିପରି ସେ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଗଲା । ଆଉ ଯେତେ ଯହିଁ ଖୋଜିଲେ ମିଳିଲା ନାହିଁ । କେହି କେହି କହନ୍ତି, ସେ ସେହି ତମ୍ବୁ ପଡ଼ିଥିବା ଦିଗରେ ଯାଇଛି । କାଠୁରିଆମାନେ କହନ୍ତି, ନିବିଡ଼ ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ କାଠ କାଟିଲା ବେଳେ ସେମାନେ ବହୁବାର ରୁଦ୍ଧ ପଶୁ କଣ୍ଠର ଗୋଟିଏ କରୁଣ ଆର୍ତ୍ତ ବିଳାପ ଶୁଣିପାରନ୍ତି । ସେ କିନ୍ତୁ ଜଲିର, ନା ଡୋରାର ?

●

ସାପୁଆ

କଟକ ଷ୍ଟେସନରୁ ରେଳରେ ଚଢ଼ି ଦକ୍ଷିଣ ମୁହାଁଗଲେ କାଠଯୋଡ଼ି ପାରି ହୋଇ ଆଗ ପଡ଼େ ବାରଙ୍ଗ, ତା'ପରେ ମଞ୍ଚେଶ୍ୱର । ମଞ୍ଚେଶ୍ୱରକୁ କେହି କେହି ରେଳଯାତ୍ରୀ କୌତୁକ କରି କହିଥାନ୍ତି ମ୍ୟାଞ୍ଚେଷ୍ଟର । ଏଠାରେ ଗୋଟାଏ କାଚ କାରଖାନା ହେବ ବୋଲି କେଉଁକାଳୁ ଘରତୋଳା ସରିଛି । କାରଖାନାର ଦେଖା ନାହିଁ । ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ଏ ପଟକୁ ରାଜଧାନୀ ଘୁଞ୍ଚାଇବେ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ଶୁଣାଯାଏ ।

ମଞ୍ଚେଶ୍ୱରଠାରୁ ପଟିଆ ଗାଁଟି ବାଟ ଦୁଇ ତିନି ମାଇଲ। ଗାଁ ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଆମ୍ବ ତୋଟା ତଳେ ଧାଡ଼ି ମୂଳିଆ ସାନ ସାନ ଛପର ଘର । ସୈନ୍ୟ ଛାଉଣି ତମ୍ବୁ ପଡ଼ିଲା ଭଳି ଦୂରକୁ ଦିଶେ । ଘରଗୁଡ଼ିକରେ ରହନ୍ତି ସାପ ଓ ସାପୁଆକେଳା ।

ରଜ ସମୟ । ଦିନକୁ ଦିନ ଏହି ଘରଗୁଡ଼ିକ ମଣିଷ ଗହଳିରେ ଫାଟିପଡ଼ୁଛି । ରଜସଂକ୍ରାନ୍ତିଠାରୁ ଦଶହରାଯାକେ ସେଠାରେ ସାପୁଆମାନେ ଜମା ହୁଅନ୍ତି । ତା'ପରେ ସବୁ ଶୂନ୍‌ଶାନ୍ ।

ଦଳ ଦଳ ମରଦ ମାଇପେ କେତେ ରାଇଜ ବୁଲି ଫେରି ଆସୁଛନ୍ତି । ମଦନ ବେହେରା ଭାରଟାକୁ କାନ୍ଧରୁ ଓହ୍ଲାଇ ତଳେ ରଖିଦେଲା । ଭାର ଭିତରେ ଗୋଟାଏ ପାଖରେ ଅସ୍ଥାୟୀ କୁଡ଼ିଆ କରିବାକୁ ଏକ ରକମ ଫୋଲ୍‌ଡ଼ିଂ ଟାଟି; ଲୁଗା, କନ୍ଥା, ହାଣ୍ଡି, ପଲମ; ଆରପାଖେ ସାନବଡ଼ ଚକା ଚକା ପେଡ଼ି ।

ସାନ ପେଡ଼ିରେ 'ଗୋବିନ୍ଦ ମୂଷା' । ନୂଆ ବୋହୂ ହୋଇ କୂଅ ଭିତରୁ ବେଗ ବେଗ କରି ସେ ପାଣି କାଢ଼େ, ମାନ୍ୟ ଲୋକ ଆସୁଥିବେ ବୋଲି ଏଣିକି ତେଣିକି ଚାହିଁ ଧାନ ଶୁଖାଏ, ପୁଣି ଦେଢ଼ଶୁର ଆସିଲେ ଡଗଡଗ ହୋଇ ଘରକୁ ପଳାଏ ।

ବଡ଼ ବଡ଼ ପେଡ଼ିରେ ଅହିରାଜ, ନାଗ, ତମ୍ପ— କିଏ ସାତକୋସିଆ, କିଏ ମଣିନାଗ, କିଏ କପିଳାସ ଅବା ହରିଶଙ୍କର ପର୍ବତରୁ ଧରାହୋଇ ଆସିଛନ୍ତି । ମଦନ ପେଡ଼ି ଫିଟାଇ ତାହା ଭିତରେ ଟିକିଏ ଫୁଙ୍କି ଦେଇ ଗାଏ—

''କଂସର ଘରଣୀ ପଦ୍ମାବତୀ ରାଣୀ,
ସେ କଲା ଧନିତିରି ଓଷା,
ଲକ୍ଷେ ଭାର ପଦ୍ମ ଦେବୁରେ କହ୍ନାଇ
ନ ଥିବ ପାଖୁଡ଼ା ମିଶା
କି ଗୋବିନ୍ଦ ହରି ।''

ସାପଟା ଫଣା ଟେକି ଗର୍ଜନ କରେ, ଜିଭ ଲହ ଲହ କରି ସଜୋରେ ମଦନ ଉପରକୁ ଚୋଟ ମାରେ । ଦେଖଣାହାରିଙ୍କ ଛାତି ଦୁଲୁକି ଉଠେ । ମଦନ ପାଟି କରେ, ''ଭାଇଲା ଭାଇଲା, ବୁଢ଼ା, ଗଦ ଅଛି ଶୁଙ୍ଘେଇଦେବି । ମାରିପାରିବୁ ନାହିଁ ।''

ସଞ୍ଜ ଆଗରୁ ମେଘ ଅନ୍ଧାରି ଆମ୍ବ ତୋଟାରେ ଘନେଇ ଆସିଛି । ସ୍ପ୍ରେ ଭଳି ଝିପିଝିପି ପାଣି ବର୍ଷି ଆମ୍ବପତ୍ରରୁ ଟୋପା ଆକାରରେ ଥପ୍ ଥପ୍ ତଳକୁ ଖସୁଛି । ଭାର ଦେହରୁ ଲଣ୍ଠନଟା ଫିଟାଇ ମଦନ ଆଲୁଅ ଜାଳିଲା । ଘର ଆଗ ସାନ ପିଣ୍ଡି ଉପରେ ସଉରୀ ତାର ମୁଣ୍ଡ ବୋଝଟାକୁ ଥୋଇଲା । ପିଠିରେ ଲୁଗା ଯାଉଁଳିରେ ବନ୍ଧା ଯାଇଥିବା ଦି' ବର୍ଷର ପିଲାଟିକୁ ବୋଝ ପାଖରେ ରଖିଦେଇ ଚାଲିଲା ଘର ପହଁରିବାକୁ ।

ମେଘୁଆ ହେଲେ ବି ଝାଳରେ ଦିହ ଓଦା ହୋଇଯାଉଛି । ଶିରପା ଖଣ୍ଡ ମୁଣ୍ଡରୁ ଫିଟାଇ ମଦନ ସେହି ଭାରକୁ ଆଉଜି ସେଥିରେ ଟିକିଏ ବିଷ୍ଟୁ ହେଲା । ତାହାର ସ୍ତ୍ରୀ ସଉରୀ ଘର ପହଁରା ସାରି ମାଠିଆ ଧରି ବାହାରିଗଲା ପାଣି ଆଣିବାକୁ। ମଦନ ସେହିପରି ଭାରକୁ ଆଉଜି ହାତକଟା ଫତେଇ ପକେଟରୁ ବିଡ଼ି ଦିଆସିଲି କାଢ଼ି ଲଗେଇଲା। ସ୍ତ୍ରୀ ପାଣି ଆଣି ରୋଷେଇ ଯୋଗାଡ଼ କଲା । ସେଥିପାଇଁ ଆଉ କାହାକୁ ତାର କିଛି ସାହାଯ୍ୟ ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ । ଏଣେ ମଦନା ମହା ଆରାମରେ ବିଡ଼ି ଟାଣୁଛି । କାହାରି ମୁହଁରେ କଥା ନାହିଁ । ପିଣ୍ଡା ଉପରେ ଥୁଆ ହୋଇଥିବା ଦି' ବର୍ଷର ପିଲାଟା ବି ଏକ ଅତି ଉଚ୍ଚ ଧରଣର ବିଦେଶୀ ନର୍ସିଂ ସ୍କୁଲରେ ଶିକ୍ଷିତ ହେଲା ଭଳି ତୁନି ହୋଇ ପତ୍ର ଗହଳର ପାଣି ଥପ ଥପ ଶୁଣୁଥାଏ ।

ବିଡ଼ିଟଣା ସରିଲା ପରେ ଟିକିଏ ଥଣ୍ଡା ପବନ ବାଜି ମଦନର ଆଖି ଦୁଇଟି ଘୋଡ଼େଇ ହୋଇ ଆସିଲା ।

ହାତରେ ମୁଣ୍ଡରେ ଓଠରେ ଟୋପା ଟୋପା ପାଣି ପଡୁଥାଏ । ତହିଁକି ପରୁଆ ନ କରି ନିଘୋଡ଼ ନିଦରେ ସେ ଶୋଇଗଲା ।

ସଉରୀର ଦୋହଲାରେ ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଲାରୁ ସେ ଶୁଣିଲା, ''ଉଠ୍ ତ, ଭିତରକୁ ଚାଲ ।'' ନିଦ ମଳମଳ ହୋଇ ସେ ଉଠିଲା। ପାଣି ଢାଳଟା ନେଇ ହାତ ମୁହଁ ଧୋଇ ଘର ଭିତରେ ପଶିଲା । ଗୋଟାଏ ପାଖରେ ଦି' ବର୍ଷର ପିଲାଟି ଶୋଇପଡ଼ିଛି । ଚୁଲାରୁ ନିଆଁତକ କମି ଆସିଲାଣି । ଟିକ୍ ଟିକ୍ ହୋଇ ମଜା ଯାଇଥିବା ବଡ଼ କଂସା ଭିତରୁ ଗରମ ଭାତ ଆଉ ଡାମ୍ପଡ଼ା ଶୁଖୁଆ ତରକାରିର ବାମ୍ଫ ବାହାରୁଚି ।

ଖୁସିହୋଇ ମଦନ ପଚାରିଲା, ''ଭାରି ତ ସହଳ ହୋଇଗଲା ।

'ହେଉ ବସ୍'ସହଳ କ'ଣ । ରାତି କେତେ ହେଲାଣି ।''

ସତକୁସତ ପହରିଆ ଚଢ଼େଇ କୁମ୍ଭାଟୁଆ ଡାକ ଛାଡ଼ି ରାତି ଅଧ ହେବାର ଜଣାଇଦେଲେ । ପଡ଼ିଶା ଘରମାନଙ୍କରୁ କାହାରି ପାଟିତୁଣ୍ଡ ଶୁଭୁ ନାହିଁ । ଦୂରରୁ ରହି ରହି ଯୋଡ଼ାଏ ବୁଲା କୁତୀ ବାଦବୁଦିଆ କରି ତୁଚ୍ଛାରେ ସରୁସ୍ୱର ଲମ୍ବାଇ ଭୁକୁଛନ୍ତି ।

ଖାଇସାରିଲା ବେଳକୁ ଘର ଭିତରେ ଖଣ୍ଡେ ଖଜୁରି ପଟି ପରା ହୋଇଥିଲା । ତାହାରି ଉପରେ ମଦନ ଲମ୍ବ ହୋଇ ପଡ଼ିଗଲା । ସଉରୀ କେତେବେଳେ କ'ଣ ଖାଇ ଶୋଇଲା, ସେ ଖବର ତାକୁ ବୁଝିବାକୁ ହେଲା ନାହିଁ। ଘର ଭିତରେ ବି ଫିଲ୍‌ଟର ପରି ଆମ୍ବ ପତ୍ରରୁ ଚାଳ

ଉପରେ, ପୁଣି ଚାଳ ସନ୍ଧିରୁ ମଦନ ଆଉ ସଉରୀ ଦେହରେ ଥପ୍ ଥପ୍ ପାଣି ପଡ଼ିଲା । ପେଡ଼ି ଭିତରେ ସାପ ଗର୍ଜିଲା, ମୂଷା ଚିଁ ଚିଁ ହେଲା, ଦୂରରେ ବୁଲା କୁତୀ ରହି ରହି ଭୁକିଲେ, ଚଟେଇ ଉପରେ ପଡ଼ି ମଦନ ସଉରୀଙ୍କର ନାକ ବି ସେଥି ସଙ୍ଗେ ଡାକିଲା ।

କେଳା ସାଇ ଘର ସବୁ ରଜ ଗଲେ ଛପର ହୁଏ । ଗାଁଟା ଯାକ ସମସ୍ତେ ତ ବାରରାଇଜ ବୁଲୁଥାନ୍ତି । ଛପର କରିବ କିଏ । କବାଟ ଖଣ୍ଡମାନ ପୁଣି ଶିଳ, ପନିକି ଆଉ ଆଉ ଘରକରଣା ଜିନିଷ ପଟିଆ ଗାଁର ରାଜ ଭାନୁସି ସଙ୍ଗାତ ମଇତ୍ର ଘରେ ରଖିଦେଇ ଯାଆନ୍ତି । ରଜକୁ ଲେଉଟି ଘର ଛପର କରି ବର୍ଷା ଦିନଟା ସେଠାରେ କଟାନ୍ତି ।

ସକାଳୁ ଉଠି ଦୀନା ଦଳେଇ ଘରୁ ମଦନ ତାକୁ କବାଟ ଖଣ୍ଡି ଆଣିବାକୁ ଗଲା । ଶିବ ପଧାନକୁ ଆଗରୁ ବହିନା ଦେଇ ଯାଇଥିଲା, ନଡ଼ା ଆଣି ଘର ଛପର କରିବ । ଆଗ ଦୀନା ଦୁଆରେ ପହଞ୍ଚି ଯାହା ଦେଖିଲା ସେଥିରେ ତାକୁ ତାଟକା ଲାଗିଲା । ଦୀନା ଘରୁ କଂସା, ଲୋଟା, କବାଟ, ଗାଇ ସବୁ ବାହାରି ଦାଣ୍ଡ ମଝିରେ ଗଦା ହୋଇଛି । ତାହା ଭିତରେ ମଦନର କବାଟ ଆଉ ପାରିଶୁଆ ହେଁସ ଖଣ୍ଡ ବି ସେମିତି ଗୁଡ଼ାହୋଇ ପଡ଼ିଚି । ଦଳେଇ ବିଚରା ମୁଣ୍ଡରେ ହାତଦେଇ ବସିଚି, ଆଉ ତାର ଘରମଣିଷ ଘରୁ ବାହୁନା ପକେଇଚି ।

ଦାଣ୍ଡ ମଝିରେ କେତେ ଲୋକ ଛିଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି। କାହାରି ମୁହଁରେ କଥା ନାହିଁ । ଜମିଦାରଙ୍କ ଗୁମାସ୍ତା ଆଉ ବେକରେ ହାଉଦା ପକାଇଥିବା ଅଦାଲତ ପିଅନକୁ ବି ସେଠାରେ ଦେଖିଲା । ଜମିଦାର ଗୁମାସ୍ତାକୁ ସେ ଚିହ୍ନେ । ପଚାରି ବୁଝିଲା ଖଜଣା ନାଲିଶ ହୋଇ ଦୀନା ଦଳେଇର ଘର କ୍ରୋକ୍ ହୋଇଛି । କ୍ରୋକ୍ ଜିନିଷ ନିଲାମ ହୋଇ ଖଜଣାକୁ ପୈଠ ହେବ ।

ଦୀନା ଦଳେଇ ମଦନର ପିଲାଦିନର ସଙ୍ଗାତ ମହାପ୍ରସାଦ ବନ୍ଧୁ ହିସାବରେ ବାହା ପୁନେଇରେ ବେଭାର ବିଆନିଆ ବି ଚଳେ । ଦିହିଁଙ୍କ ଭିତରେ ପାଣି ଗଳେ ନାହିଁ। ଦୂରରୁ ମଦନକୁ ଦେଖିପକେଇ ଦୀନାର ଏମିତି କୋହ ଉଠିଲା ଯେ, ସେ ଆଉ ବସି ନ ପାରି ଗାମୁଛାରେ ଆଖି ଘୋଡ଼େଇ ଘର ଭିତରକୁ ପଳେଇଲା। ତାହାର ଘର ମଣିଷର ବାହୁନା ଆହୁରି ତେଜି ଉଠିଲା ।

ଜମିଦାରଙ୍କର ଏହି ମଧୁଆ ଗୁମାସ୍ତାକୁ ଦେଖିଲେ ମଦନର ହାଡ଼ ଜଳେ । ତା' ମୁହଁ ଚାହିଁବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହି ଲୋକଟା କେଳା ସାହିରେ ଖଜଣା ବସାଇବାକୁ କେତେଥର ଡଗର ଧଇଲାଣି । ମଦନ ବେହେରା ଯୋଗରୁ ସେଠାରେ ମୁହଁ ପୂରେଇ ପାରି ନାହିଁ । ମଧୁ ଗୁମାସ୍ତାକୁ ଦେଖିଲେ ମଦନ ବାଟ ବକେଇ ଚାଲିଯାଏ। ତାକୁ ଦଣ୍ଡବତ ହେବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହୁଏ ନାହିଁ । ତେବେ ଆଜି ଆଉ ଉପାୟ କ'ଣ ? ଦୀନା ଦଳେଇର ଘର କ୍ରୋକ୍ । ସେ କଥା ମଦନ ବୁଝିବ ନାହିଁତ ଆଉ କିଏ ?

ସିଧା ଯାଇ ଗୁମାସ୍ତା ପଚାରିଲା, ''ବାବୁ ଆଜ୍ଞା; ଖଜଣା ବାକି ତାର କେତେ ହେବ କି ?''

ଗୁମାସ୍ତା ଫିଙ୍ଗା ଫୋପଡ଼ା କରି କହିଲେ, ''କିରେ ତା' ପାଇଁ କାହିଁକି ତୋ ମୁଣ୍ଡ ବଥେଇଲା ? ନିଜେ ତ ଚାରିଟା ପଇସା ଖଜଣା ଦେଇପାରୁନୁ। କୁଳୁଆଁକୁ କିଆଁ କାହୁ ଗୁରୁ ।''

କଥାଗୁଡ଼ାକ ମଦନକୁ ବିରୁଡ଼ି ମାଉଲା ଭଳି କାଟିଲା । ଆଉ ବେଳ ହୋଇଥିଲେ ପଦକୁ ପଦେ ଜବାବ ଦେଇଥାନ୍ତା । ବହୁ କଷ୍ଟରେ ନିଜ ମୁହଁ ସମ୍ଭାଳି କହିଲା, ''ନାହିଁ ଆଜ୍ଞା, ପଚାରୁଥିଲି ବୁଝିବି ବୋଲି । ମୋର ପରା କବାଟ ଖଣ୍ଡ ତା ଭିତରେ ଅଛି ।''

''ସେଥିକି କାହାରି ବଳ ନାହିଁ, ବୁଝିଲୁ ? ଦୀନା ତ ତୋର ଭାରି ଭାବୁସି ଲୋକ । କାହିଁକି, ତା' ପାଇଁ ଟଙ୍କା କେତୁଟା ଦେଇ ପକଉନୁ । ତୋର ହେଲେ କେତେ, ଆଉ କାହାର ହେଲେ କେତେ । ଖଜଣା ନାଲିଶ, ବୁଝିଲୁ ? ତା' ଘରୁ ଯାହା ବାହାରିବ ସବୁ ନିଲାମ ହେବ ।''

କେତେ ଖଜଣା ସା'ନ୍ତ ? ସେଇ କଥା ଟିକିଏ ପଚାରୁଚି । ଆମେ ଭିକାରି ମୁଣ୍ଡ, ଖଞ୍ଜଣା ଦେବାକୁ କାହୁଁ ସାହସ କରିବୁଁ ?

''ଭିକାରି ମୁଣ୍ଡ କାହିଁକି ? ତମ ରୋଜଗାର ଯାହା ସେ କଥା କ'ଣ ଆମକୁ ଲୁଚେଇବ ? ହଉ, ଭଲ ହେଲା । କହିବେଚି ପିଅନବାବୁ, ଦୀନା ଦଳେଇ ଉପରେ କେତେ ପାଉଣା ? ଏ ତାର ପ୍ରୀତି ବନ୍ଧୁ । ନଗଦ ଟଙ୍କା ଦେଲେ ତା' ଜିନିଷ ସେ ରଖିବ ।''

ପିଅନବାବୁ କ୍ରୋକ୍ ପରୋଆନା କାଢ଼ି ହିସାବ କରି କହିଲେ, ''ଚାରି କିସ୍ତିର ଖଜଣା ସୁଧମୂଳ ମିଶି ଦଶଟଙ୍କା, ଆଉ ଖର୍ଚ୍ଚାବର୍ଚ୍ଚା ହୋଇ ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା ତେର ଅଣା । ଏରୂପ ଗାଏ ମୋଟ ପଦର ଟଙ୍କା ତେର ଅଣା ।''

ଘରକୁ ଲେଉଟି ମଦନ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଟଙ୍କାତକ ଆଣି ପିଆଦା ହାତରେ ଗଣିଦେଲା । ସାହି ଗୋଟାକର ଲୋକେ କାବା ହୋଇଗଲେ । ଜଣେ ଦି'ଜଣ ପୁରୁଣା ମଣିଷ ମଦନକୁ ଖୁବ୍ ସାବାସ୍ କଲେ । ମଧୁ ଗୁମାସ୍ତାଙ୍କ ମୁହଁଟା କେସରା ପଡ଼ିଗଲା ।

ଦିନ ଆଠଟା ଯାଇଛି କି ନାହିଁ, ଚପ୍ରାସୀ ପିଆଦା ଧରି ଗୁମାସ୍ତା ଆସି କେଳା ସାହିରେ ହାଜର । ''ଘର ପିଛା ଅଣାଏ ଲେଖାଁ ଖଜଣା ଦେବାକୁ ହେବ । ସମସ୍ତେ ତମେ ରୋଜଗାରପତ୍ର କରୁଚ । ରାଜସ୍ୱ ନ ଦେବ କାହିଁକି ।

ମଦନ କହିଲା, ''ଆଜିଯାକେ ତ ଦଉ ନ ଥିଲୁଁ । ଆଜି କାହିଁକି ଦବୁଁ ।''

ଗୁମାସ୍ତା ଘୋସାହୋଇ କହିଲେ, ''ଆଜିଯାକେ ଦଉ ନ ଥିଲ, ତୁମକୁ ଦୟାକରି ଛାଡ଼ି ଦିଆ ଯାଇଥିଲା । ଏବେ ତ ଘର ଦୁଆର କରି ରହିଲଣି ।''

''ମାସ ଛ'ଟାରେ ଘରେ ରହିବୁଁ କି ନାହିଁ, ସେଥିପାଇଁ ଖଜଣା ଦେବୁଁ ?''

''ଦିନୁଟାଏ ରହିଲେ ବି ଖଜଣା ଫାବିବ, ବୁଝିଲୁ ? ସେ ସବୁ ବାକ୍‌ଚାତୁରୀ ଆଉ ଏଣିକି ପଟିବ ନାହିଁ ।''

''ବାକ୍‌ଚାତୁରୀ କ'ଣ ବାବୁ । ଆଜି ଖଜଣା ଦେଲେ କାଲି ତମେ ଘର କୋରଖି କରିବ । ଜମିଦାରଙ୍କର ଆମେ କ'ଣ ଖାଇଲୁ, କ'ଣ ସାରିଲୁଁ ଯେ ଖଜଣା ମାଗୁଛ ? ଗଛର ଆମ୍ବ କସିଟାଏ କି ଗାଡ଼ିଆରୁ ମାଛଟାଏ ପାଇଁ ତ ଆମେ ଭାଜନ ନୋହୁଁ । କୂଅରୁ ମୁନ୍ଦେ ପାଣି କାଢ଼ି ପିଇବାକୁ ତ ମନା । ତମେ ବାଟରେ ଚାଲୁଥିଲେ ଆମେ ତ ଯିବୁଁ ଅବାଟରେ ।

ଆଉ ଖଜଣା ଦେବୁଁ କେଉଁଥିପାଇଁ ? ପୁଣି ଆଜି ଆମେ ପଟିଆରେ ଥିଲେ କାଲି କଟକ, ତା' ଆରଦିନ ଢେଙ୍କାନାଳ, କାହାକୁ ଦେବୁ ରାଜସ୍ୱ ?''

ଗୁମାସ୍ତା ମଦନକୁ ଛାଡ଼ି ଆଉମାନଙ୍କୁ ପଚାରିଲା । ସମସ୍ତେ ଜବାବ ଦେଲେ ''ମଦନ ଯାହା କହିବ, ସେଥିରେ ଆମର ରାଜି ।''

ବଡ଼ ବଡ଼ ଆଖି ଦେଖାଇ ଗୁମାସ୍ତା ମଦନକୁ କହିଲେ, ''ତୁଇ ତେବେ ସବୁରି ଭିତରେ ମେଳିଆ । ଆଚ୍ଛା ହଉ, ରାଜସ୍ୱ ନ ଦେଲେ କ'ଣ ହୁଏ ବଳେ ବୁଝିବୁ ।''

ମଦନର ଆଖି ଦୁଇଟା ବି ଲାଲହୋଇ ଉଠିଲା । ନିଶରେ ହାତ ମାରି ସେ ଜବାବ ଦେଲା, ''ହଁ, ବୁଝିଚି, ସେ ଧମକ ଆଉ କାହାକୁ ଦେଖେଇବ ।''

ଗୁମାସ୍ତା ରାଗରେ ଫେରି ଯାଉଥିଲେ । ହଠାତ୍ କିଏ ଆସି ତାଙ୍କ ବାଟ ଓଗାଳି ଛିଡ଼ାହେଲା । ଗୁମାସ୍ତା ଦେଖିଲେ ମଦନର ଭାରିଯା ସଉରୀ । ସେ ହାତ ଯୋଡ଼ି କହିଲା, ''ଆଜ୍ଞା, କେତେ ଖଜଣା, ମୁଁ ଦେବି ।''

ସାହିଯାକର ମରଦ ମାଇପେ ଗୁମାସ୍ତାକୁ ଘେରିଗଲେ । ଯେତେହେଲେ ସରକାରୀ ଲୋକ । ତାକୁ ଏମିତି ରଗେଇଲେ କ'ଣ ଭଲ ହେବ ? ଗଲା ଚାରିବର୍ଷର ଖଜଣା ହିସାବ ହେଲା । ଟଙ୍କାଏ ଆଠଣା କରି ସବୁ ଦାଖଲ କଲେ । ଟଙ୍କା ଦେଖି ଗୁମାସ୍ତା ମିଜାସ୍ ଥଣ୍ଡା ଧରି ଆସିଲା ।

ଖଜଣା ଦାଖଲ ପରେ ସାପୁଆମାନେ ବିଚାର କଲେ । ମଦନ କହିଲା, ''ତମେ ସବୁ ଯାହା ଇଚ୍ଛା କର । ମୁଁ ଏଥର ବାହାରିଲି ।'' ବୁଢ଼ା ସାପୁଆ ନିଧିଆ ପଚାରିଲା, ''କୁଆଡ଼େ ଯିବୁ ?''

''ଯୁଆଡ଼େ ମୋର ଇଚ୍ଛା, ମୁଁ କାହାରି ପ୍ରଜା ହୋଇ ରହିବି ନାହିଁ ।''

ଜଣେ ଟାପରା କରି କହିଲା, ''ପ୍ରଜା ହବୁ ନି ତ ଆଉ କ'ଣ ରଜା ।''

ସମସ୍ତେ ହସି ଉଠିଲେ । ବୁଢ଼ା ନିଧିଆ କହିଲା, ଆରେ ହସିବା କଥା ନୁହଁ । ଯୁଆଡ଼େ ଗଲେ ବି ତମର କ'ଣ ତ୍ରାହି ଅଛି ? ମୁଁ କହେ କ'ଣ କି ସାପ ଖେଳେଇ ଏଣିକି ଆଉ ତମର ସବୁ ଚଳିବ ନାହିଁ । ଖଜଣା ଯଦି ଦେଲ, ତେବେ ଗୁଣ୍ଠେ ପାଏ ଚାଷ ଆରମ୍ଭ କରିଦିଅ । କାହିଁକି ବାର ରାଇଜ ବୁଲିବ ? ଚାଷବାସ କରି ତ ମହାସୁଖରେ ଲୋକେ ଚଳୁଛନ୍ତି । ଆମର କାହିଁକି ଏତେ ହିନସ୍ତା ? ଗାଁ ଭିତରେ କାହାଘରୁ ଚୋରି ଗଲାତ ପୁଲିସ ଆସି ଆମଘରେ ଖାନତଲାସ କରିବ । କାହାକୁ ସାପ ମାଇଲେ ତ ଦୋଷ ହେଲା ଆମର ।''

ମଦନ ମନକୁ ସେ କଥା ପାଇଲା ନାହିଁ । ଚୋରି ଡକେଇତି ହେଲେ ପୁଲିସ ଆଗ ତାକୁ ସନ୍ଦେହ କରେ ସତ । ମାତ୍ର ଫଇଚତି ଖାନତଲାସ ସବୁ କରେ। ଭଲ ଘର ଥିଲେ ବି ଜମିବାଡ଼ି ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି ଥିଲେ ଏତେ ସାହସ କରନ୍ତା ନାହିଁ । ତେବେ ପ୍ରଜା ହେଲେ ଯେ ଦୀନା ଦଳେଇ ଭଳି ଖଜଣା ନାଲିସରେ ଘର କୋରକି ଆସିବ, ସେତେବେଳକୁ ପିଠିରେ ପଡ଼ିବ କିଏ ? ସଉରୀ ତ ତାକୁ ଆଗରୁ କେତେ ଲଗେଇଚି, ଭାଗବଖରା ହେଲେ ବି ଚାଷ

କରିବାକୁ । ଚାଷକାମ ସେ କେବେହେଲେ ଶିଖି ନାହିଁ । କରନ୍ତା କେମିତି ? ଯାହା ହେଉ ମଦନ ଠିକ୍ କଲା ସେ ଆଉ ଏ ଗାଁରେ ରହିବ ନାହିଁ । ତେବେ ତାର ସାଙ୍ଗସାଥୀ ବନ୍ଧୁ କୁଟୁମ୍ବ ତିନିଶହ ସାପୁଆଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ସେ ଯିବ କୁଆଡ଼େ ? ସମସ୍ତେ ତାକୁ ତ ଜାବୁଡ଼ି ଧରିଛନ୍ତି । ସେ କହିଲେ ତ ସମସ୍ତେ ଆଜି ନିଆଁକୁ ଡେଇଁବେ ।

ମୁଣ୍ଡର ବାଳଗୁଡ଼ିକୁ ଆଙ୍ଗୁଠିରେ କୁଣ୍ଡେଇ କହିଲା, ‘‘ଏ ଲାଗେ କ’ଣ ଆମ ହାତରେ ଚାଷକାମ ହେବ ?’’

ବୁଢ଼ା ନିଧିଆ କହିଲା, ‘‘ନା ହବ କ’ଣ ଆମ ହାତରେ ? ବଣ ପାହାଡ଼ରେ ବୁଲି ସାପ ପରା ଜନ୍ତୁକୁ ଯେ ପୋଷା ମନଉଚି, ତା ହାତରେ ନ ହବ ପୁଣି କ’ଣ ? ଆମରି ଭିତରୁ ତ ସତୁରା, ଦାସିଆ ଘରଦୁଆର ଚାଷବାସ କରି ରହିଲେଣି ।’’

ହଳ, ହଡ଼ା ପାଣି କାଦୁଅ ସଙ୍ଗେ ମଦନର ମନେ ପଡ଼ିଲା ନଈ, ପାହାଡ଼, ଜଙ୍ଗଲ । ଆକାଶର ଚଢ଼େଇ ଭଳି ଯେ ଦୁନିଆ ଖେଦୁଥିଲା ସେ ଆଜି ପଞ୍ଜୁରି ଭିତରେ ବନ୍ଦ ହେଲା ଭଳି ଘରକରି ରହିବ କିମିତି ?

ସଉରୀ ତାକୁ ବୁଝେଇ କହିଲା, ‘‘ଚାଷ ନ କଲେ ନାହିଁ । ଠାବ ଖଣ୍ଡେ ହେଲେ କର୍ । ତେବେ ତ ଆଉ ଗୁମାସ୍ତା ଆସି ତଡ଼ିଦେବାକୁ ନ ଥିବ ।’’

ସଉରୀ କେତେ କାଳୁ ଲଗେଇଚି ଜମି କିଣି ଘର ତୋଳିବାକୁ । ତାହାର ସଙ୍ଗାତ ଦୀନା ଦଳେଇ ବି ସାନଡିହ ଖଣ୍ଡେ ଦବ ବୋଲି ତିନିଛକ ଯାଚିଲାଣି । କାହାରି ପ୍ରଜା ହେବ ନାହିଁ ବୋଲି ସେ କିଛି ଶୁଣୁ ନ ଥିଲା । ପୁଣି ନିଜର ସାଙ୍ଗମେଳ ଛାଡ଼ି ସାହିରୁ ଯାଇଁ ଅଲଗା ଘର କରି ରହିବାକୁ ତାକୁ ଜମା ସୁଖ ଲାଗୁ ନ ଥାଏ । ତେବେ ବୁଢ଼ା ନିଧିଆର କଥା ଶୁଣି ତା’ ମନ ଟିକିଏ ଢଳିଲା ।

ସେହିଦିନ ଦୀନା ଦଳେଇ ସାଙ୍ଗେ ସେ କଥାକରି ଆସିଲା । ଦୀନା ଖୁସି ହୋଇ କହିଲା, ‘‘ଯର୍ସନାମ୍ ଦିଆନିଆ ପଛେ ହବ । କବାଲାଟା କାଲି କରିଦେଇ ପଚିଶ ତିରିଶ ଯାହା ଗୋଟାଏ ଦାମ୍ ବସେଇ ଦବା ।’’

କାଠ ବାଉଁଶ ପାଇଁ ବେଶି ଧନ୍ଦି ହେବାକୁ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ସଉରୀ ନିଜ ବେକରୁ ସୁନା ସୋରିଷିଆ ମାଳିଟା କାଢ଼ି ମଦନ ହାତକୁ ବଢ଼େଇ ଦେଲା । ମଦନକୁ ସେ ନ ଦେଇପାରେ କ’ଣ ? ସେ ଯେ ତାକୁ ଜୀବନ ଦେଇଛି । ସେତେବେଳେ ବୟସ ତାର ଉଣେଇଶି କୋଡ଼ିଏ । ସାପ କାମୁଡ଼ାରେ ଅଚେତା ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ଯୋଗକୁ ମଦନ ଆସି ନ ଜୁଟେ, ଚାଲମୁଗୁରା ନ ଲଗାଏ କି ଗଦ ନ ପିଆଏ, ସଉରୀ ବିଚାରି ନ ବଞ୍ଚେ । ହୋସ୍ ଆସିଲାରୁ ଯେମିତି ଆଖି ଫିଟାଇଛି, ପହିଲେ ନଜର ପଡ଼ିଲା ମଦନ ଉପରେ । ମୁଣ୍ଡରେ ବାବୁରି ବାଳ, ଚାରିପାଖ ଠେକା ଖଣ୍ଡେ ଭିଡ଼ା ହୋଇଛି, ନାକ ତଳେ କଳା ମଟମଟ ଦି’ପଟା ମୁଛ, ବାହାରେ ଗୋଟାଏ ରୁପା କଙ୍କଣ । ବଣିଆ ଘର ବିଧବା ଝିଅ ସଉରୀର ଛାତିଟା ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ନିଃଶ୍ୱାସରେ ଫୁଲି ଉଠିଥିଲା । ତାହାପରେ କେବେ ଦିନେ ସେ ଜାତିକୁଳ ପଛକୁ ପକାଇ ତାର ଜୀବନଦାତା ସଙ୍ଗେ ବାହାରି ଆସିଛି । ସେତେବେଳେ ମଦନ ତାକୁ ପଚାରିଥିଲା, ‘‘ଆମେ ତ କେଳାଜାତି,

ଗାଁ ଗାଁ ବୁଲି ପେଟ ପୋଷୁଁ । ତୁ କ'ଣ ବୁଲିପାରିବୁ ।'' ସଉରୀ ଜବାବ ଦେଇଥିଲା, ''ତୁ କେଳା ହେଲେ ତ ମୁଁ କେଳୁଣୀ।'' ଦୁହିଙ୍କ ଭିତରେ ଦିନେ ଛଡ଼ାଛଡ଼ି ନାହିଁ। ସେଦିନ କଥା ଦୁହେଁ ଆଜି ପାସୋରି ପକାଇଛନ୍ତି । ତେବେ ଘର ଭିତରେ ଯେ ପିଲାଦିନୁ ରହି ଆସିଛି; ତାକୁ ସବୁବେଳେ ବାହାରେ ବାହାରେ ବୁଲିବାକୁ ସୁଖ ଲାଗିବ କିମିତି ।

ସେଥିପାଇଁ ଏଣିକି ସବୁବେଳେ ସଉରୀ ମନ ଉଚ୍ଛନ୍ନ ହୁଏ ଘର ଖଣ୍ଡିଏ କରନ୍ତା । କଖାରୁ, କଲରା ଗଛ ଦି'ଟା ଲଗାନ୍ତା । କଂସା, ଲୋଟା କି ଶିଳ, ଚକି ଦି'ଖଣ୍ଡ ରଖନ୍ତା, ଆଗ ତ ଖଣ୍ଡିଏ ଠାବ ଲୋଡ଼ା ।

ମଦନ ବେହେରାର ଘର ତିଆରି ବେଶିଦିନ ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ଆମ୍ବତୋଟା ତଳୁ ଛପର ଖଣ୍ଡି ଉଠାଇନେଇ ଦୀନା ଦଳେଇଠାରୁ କବଲା କରିଥିବା ନିଜ ଡିହରେ ରହିଲା । ଶିଳ, ଚକି, କଂସା, ଲୋଟା, କଖାରୁ, କଲରାରେ ଦିନଯାକ ଲାଗି ସଉରୀକୁ ତର ମିଳିଲା ନାହିଁ ।

ବୁଢ଼ା ନିଧିଆ କହିଲା, ''ହଁ, ଯା ନାଁ ଯେ ପୁଅପଣିଆ ।'' ମଦନକୁ ଟିକିଏ ଫୁରସତ୍ ମିଳିଲେ ସାଙ୍ଗମେଳ ଭିତରେ ଦିନ କଟାଏ । ଏଣିକି ସାଙ୍ଗସାଥିଙ୍କ ଭିତରୁ କେହି କେହି ତାକୁ ଟିକିଏ ଖାତିର କଲେ। ଯେତେହେଲେ ତ ସେ ନିଜର ଖଣ୍ଡେ ଠାବ କଲାଣି । ମଦନ ହସରେ ଉଡ଼ାଇ ଦେଇ କହେ, ଆରେ, ''ଯାକୁ କହନ୍ତି, ଆ ବଳଦ ମତେ ବାନ୍ଧ୍ । ଆଜିଯାକେ ରାଜା କ'ଣ, ରାଜସ୍ୱ କ'ଣ ଜାଣି ନ ଥିଲି । ଏବେ ନିଜ ହାତରେ ନିଜେ ବେଡ଼ି ପିନ୍ଧିଲି । ଖାଲି ସଉରୀ ଯୋଗୁଁ ସିନା, ନଇଲେ ମୁଁ କିଏ, ଘର କିଏ ?''

ଦଶହରା ଅଳ୍ପଦିନ ଥାଏ। ଲାଗେ ଲାଗେ ଗାଁ ଭିତରେ ତିନି ଚାରିଟା ଚୋରି ହୋଇଗଲା । ପୁଲିସ ତଦନ୍ତ ଚାଲିଲା । କେଳା ସାହି ଉପରେ ପଡ଼ିଲା ସବୁରି ନଜର । ଘର ଘର ତଲାସ ହେଲା, ଚୋରି ଜିନିଷର କିଛି ସନ୍ଧାନ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ଛ ସାତଜଣ କେଳାଙ୍କୁ ସନ୍ଦେହରେ ଗିରଫ କରାଗଲା । ମାତ୍ର ଫଜତିରେ କିଛି ଫଳ ହେଲା ନାହିଁ । ଶେଷରେ ହଳ ହଳ କରି ହାତକଡ଼ି ପିନ୍ଧି ଚାଲାଣ ହେଲେ ।

ସଉରୀ ମଦନକୁ କହିଲା, ''ଦେଖିଲୁ ତ ? ଅଲଗା ହୋଇ ଘରଖଣ୍ଡ ଥିଲା ବୋଲିତ ଆମେ ଛାଡ଼ ପାଇଲୁଁ ।''

ମଦନ କହିଲା, ''ଖାଲି ମିଛ, ଖାଲି ମିଛ । ଆଉ କିଏ ଚୋରି କରି ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଅଠା ବୋଳିଛି । ମୁଁ ମକଦମା ଲଢ଼ି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମୁକୁଳେଇ ଆଣିବି ।''

ସାପୁଆମାନେ ଗିରଫ ହେବା ପଛେ ପଛେ କେଳାସାହି ଖାଲି ହୋଇଗଲା । ସାତ ଆଠଟା ରଜ ବିତିଗଲାଣି । ଆମ୍ବତୋଟା ତଳ କୁଡ଼ିଆଗୁଡ଼ିକ ମାଟିରେ ମିଶିଯାଇଚି । ସଉରୀ ଆଜିଯାକେ ଟକେଇଛି । ମଦନ ମକଦମା ଲଢ଼ିସାରି ଫେରି ନାହିଁ ।

●

ସ୍ୱପ୍ନ

ସେ ମୋର ତନ୍ଦ୍ରା କିମ୍ବା ଜାଗରଣ ମନେ ନାହିଁ; ଭ୍ରମ କି ସତ୍ୟ, ସୁଖ କି ଦୁଃଖ ମୋର ଅନୁଭୂତିରେ ଆସୁଥିଲା, ବ୍ୟକ୍ତ କରିପାରିବି ନାହିଁ। ଦିବସ ଏବଂ ରାତ୍ରିର ମିଳନ ସ୍ଥଳ—ସନ୍ଧ୍ୟା । ସାଗରର ପଶ୍ଚିମ ଦିଗ୍‌ବଳୟରେ ଲୋହିତ ଛଟା ବିକିରଣ କରି ସୂର୍ଯ୍ୟ ଧୀରେ ଧୀରେ ଢଳି ପଡ଼ିଚି, ପୂର୍ବାକାଶରେ ଶୁକ୍ରତାରା ମୁଗ୍‌ଧ ହାସ୍ୟ ହସି ସିନ୍ଧୁ ଦର୍ପଣରେ ନିଜର ମୁଖ ଅବଲୋକନ କରୁଅଛି, ବେଳାଭୂମିରେ ମୁଁ ଏକାକୀ ବସି ରହିଅଛି । ସାଙ୍ଗ ସମୀରଣ ସେବନ କରି କେତେ ଦେଶୀୟ ବିଦେଶୀୟ ନରନାରୀ ଗୃହକୁ ଫେରୁଅଛନ୍ତି । କେହି ଭ୍ରମଣ ଯଷ୍ଟିକୁ ଚକ୍ରାକାରରେ ହଲାଇ ହଲାଇ ଚାଲିଅଛନ୍ତି । ଆଉ କିଏ ଯଷ୍ଟିକୁ କାଖରେ ଯାକି, ପକେଟରୁ ସିଗାରେଟ୍ ଦିଆସିଲି କାଢ଼ି, ମୁଖରେ ଅଗ୍ନି ସଂଯୋଗ କରି ଏବଂ ମସ୍ତକ ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱରେ ଧୂମର ମେଘ ସୃଷ୍ଟି କରି ଅଗ୍ରଭାଗକୁ ଢଳି ଢଳି ଚାଲିଛନ୍ତି । କିଏ ହଣ୍ଟିଂଷ୍ଟିକ୍ ଧରି କର୍କଟମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇ ବାଲୁକା ଉପରେ ଆଘାତ କରି କରି ଏବଂ ମୁଖ ଚଞ୍ଚୁରେ ସିସ୍‌ମାରି ଚାଲିଅଛନ୍ତି । କେଉଁ ଲଳନାର କୁନ୍ତଳରେ, କାହାର ଅବଗୁଣ୍ଠନରେ ସମାରଣ ନାନା କୌତୁକ କରି ବହିଯାଉଛି । କାହାର କୋମଳ ଶୁଭ୍ର ଚରଣ ଯୁଗଳ ଧୌତ କରି ଲହରା କୃତାର୍ଥ ହୋଇ ଫେରିଯାଉଛି । ପ୍ରାଚୀ ଚକ୍ରବାଳର ଏହି ଯେ ସେ ସ୍ଥାନରୁ ପ୍ରତିପଦର ଚନ୍ଦ୍ର ଉତ୍‌ଥିତ ହେବାର ପୂର୍ବ ଆୟୋଜନ ଲାଗିଅଛି । ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିବାର ସେ ଅନ୍ୟ ଏକ ଉପାଦାନ; କିନ୍ତୁ କ୍ରମେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତ ଯିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦିଗ୍‌ବିଦିଗ କିପରି ମୋହାବିଷ୍ଟ ହେଲାପରି ମୋର ମନେହେଲା। ନରନାରୀ, ସିନ୍ଦୂର ଫେନଚୂଡ଼ ଲହରୀମାଳା, ସୌଧ, ପ୍ରାଚୀର, ଆକାଶ, ତାରା ସବୁ ମିଶି ଏକାକାର ହୋଇଗଲେ ।

ଚକ୍ଷୁ ମୋର ମୁକ୍ତ ଥିଲା କିମ୍ବା ମୁଦ୍ରିତ ଥିଲା ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ । ଅଶାନ୍ତ ସାଗର କ୍ରମେ କିପରି ସ୍ଥିର ହୋଇ ଆସିଲା ଏବଂ ତାର ଫେନଚୂଡ଼ ଲହରୀମାଳା ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଏକ ଦୈତ୍ୟର ଭୀଷଣ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଦନ୍ତପଂକ୍ତି ପରି ଦେଖାଗଲା। ମୁଁ ନିର୍ଜୀବବତ୍ ବସି ରହିଥାଏ । ଅଳ୍ପକ୍ଷଣ ପରେ ପ୍ରାଚୀରମୂଳରେ ଏକ ସୁବୃହତ୍ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଗୋଲାକାର ବସ୍ତୁ ଦେଖିପାରିଲି । ବସ୍ତୁଟି ଯେପରି ଧୀରେ ଧୀରେ ନାଚି ନାଚି ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଉଠୁଥାଏ ଏବଂ ସେଥିରୁ କି ଏକ ଜ୍ୟୋତି ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତହୋଇ ପ୍ରାଚୀଗଗନକୁ ରଞ୍ଜିତ କରୁଥାଏ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗର ଅନ୍ଧ ଜଡ଼ତା ମଧ୍ୟରେ ସେତିକି କେବଳ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଜ୍ଞାନାଲୋକବତ୍ ପ୍ରତିଭାତ । ଅଳ୍ପକ୍ଷଣ ପରେ ଦେଖିଲି ସେହି ତେଜପୁଞ୍ଜ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଆଲୋକପଥ ମୋର ପଦଦେଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବମାନ ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛି ଏବଂ ପଥଟିର ଉଭୟପାର୍ଶ୍ୱ ନାନା ଜାତି ନାନା ରଙ୍ଗର ପୁଷ୍ପ ବୃକ୍ଷରେ ସମାକୀର୍ଣ୍ଣ । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ କିଏ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ, କିଏ ନୀଳ, କିଏ ବାଇଗଣି, କିଏ ହରିତ—କେବଳ ଫୁଲର ରାଜ୍ୟ । ସେଥି ଉପରେ ପୁଣି ଏହି ଆଲୋକପାତ । ଏ ଯେ ଏକ ଅପୂର୍ବ ସୃଷ୍ଟି ! ପୃଥିବୀପୃଷ୍ଠର ରୁକ୍ଷ

ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ଦେଖି ମୋର ଚକ୍ଷୁ ଏହିପରି ଏକ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିବା ପାଇଁ ଅନେକଦିନୁଁ ତୃଷିତ ହୋଇ ରହିଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମସ୍ତ ଅଙ୍ଗରୁ ଯେପରି ଶତଚକ୍ଷୁ ସ୍ଫୁରିତ ହୋଇ ଏଥି ସହିତ ଆତ୍ମହରା ହୋଇପଡ଼ିଲା ।

ସୁଷମାର ଏହି ବଜାର ବସାଇଦେଇ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ନିର୍ବାକ ନିସ୍ପନ୍ଦ । ଜନମାନବର ଚିହ୍ନ ଗନ୍ଧ ନାହିଁ । ଅଳ୍ପକ୍ଷଣ ପରେ ବହୁତ ଦୂରରୁ, ବୋଧହୁଏ ସେହି ଦିଗ୍‌ବଳୟ ତଳରୁ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୀଣ ବଂଶୀସ୍ୱନ ଭାସି ଆସିଲା । ମୁଁ ଅବାକ୍ ହୋଇ କେବଳ ଅପଲକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁ ରହିଥାଏ । ଭାବିବାକୁ ଅବସର ନ ଥାଏ । ଏ ସକଳ ଆୟୋଜନ କାହିଁକି ? ଏ ସବୁର କର୍ତ୍ତା କିଏ ? ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗର ନିବିଡ଼ ନୀରବତା ମଧ୍ୟରେ ସେହି କ୍ଷୀଣ ବଂଶୀର ଆଳାପ ବଡ଼ ମଧୁର ବୋଧ ହେଉଥାଏ । ସେହି ବିଚିତ୍ର ପଥଟିର ଦୁଇ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ପୁଷ୍ପ ବୃକ୍ଷ ମୂଳରେ ଛାୟା ଓ ଆଲୋକର ଅପୂର୍ବ ସମାବେଶ ମଧ୍ୟରେ କି ଗୋଟାଏ ଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ ଦେଖାଗଲା । ସନ୍ଧ୍ୟା ମେଘର ଅଭିନବ ରଙ୍ଗରେ ରଞ୍ଜିତ ହୋଇ କେତେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ଜରିର ଅଞ୍ଚଳ ପଥ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଦେଖାଦେଇ ବୃକ୍ଷ ଗହଳରେ ମିଶିଗଲା। ଶାରଦାକାଶରେ ସ୍ନିଗ୍ଧତା ବହି କେତେ କବରୀର ଅଗ୍ରଭାଗ ଚକ୍ଷୁ ପଲକରେ ବୃକ୍ଷ ଆଢୁଆଳରେ ଉଭେଇଗଲା ! ତତ୍ପରେ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ କିଙ୍କିଣୀ, ନୂପୁରର ନାଦ ଓ ଲଳନା କଣ୍ଠର ରୁଦ୍ଧ ହାସ୍ୟ ଧ୍ୱନି ! ମୋ ଛାତିଟା କାହିଁକି ଦପ୍ ଦପ୍ ହୋଇଉଠିଲା । ଇଚ୍ଛା ହେଉଥାଏ ଏହି ପଥ ଉପରେ ଖେଳି ଖେଳି ଏ ଅପରିଚିତାମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ନାଚି ନାଚି, ପଥଟିର ପ୍ରାନ୍ତଦେଶ ଆବିଷ୍କାର କରି ଆସିବି । କିନ୍ତୁ କେବଳ ଚାହିଁ ରହିବାରେ ମୁଁ ଏତେଦୂର ନିବିଷ୍ଟ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲି ଯେ, ମନେ ହେଉଥାଏ ଯେପରି ମୋର ବସିବା ସ୍ଥାନରୁ ଉଠିବାକୁ ଅଙ୍ଗରେ ଶକ୍ତି ନାହିଁ । ତତ୍ପରେ ପୁଣି କି ବିଚିତ୍ର ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଗୋଟିଏ, ଦିଓଟି, ତିନିଗୋଟି ହୋଇ ବୃକ୍ଷଗୁଡ଼ିକ କ୍ରମେ ସଞ୍ଚାଳିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ଶେଷରେ ପଥର ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ସମସ୍ତ ବୃକ୍ଷ ଏକାବେଳେ ଅଧୀର ହୋଇ ସଞ୍ଚାଳିତ ହେଲା । ସେ ବଂଶୀସ୍ୱନ ପରିବର୍ତ୍ତନରେ ଅସଂଖ୍ୟ ବିହଗର ଜାକଳି ଉଚ୍ଛୁଳି ପଡ଼ିଲା ଏବଂ ସର୍ବୋପରି କୋକିଳର କୁହୁ ଧ୍ୱନି ବନବନାନ୍ତ ନିନାଦିତ କଲା । ପୁଷ୍ପ ଗନ୍ଧରେ ଆକୁଳ ହୋଇ ସମୀରଣ ମୋର ଦେହ ମନ ସ୍ପର୍ଶ କରିଗଲା । ସେ ମାଦକତାଭରା ସୌରଭ ସେବନ କରି, ସେ ପ୍ରାଣମତାଣିଆ ସଙ୍ଗୀତ ଶ୍ରବଣ କରି, ସେ ଅପରୂପ ଶୋଭା ସନ୍ଦର୍ଶନ କରି ମୋର ସମସ୍ତ ଅଙ୍ଗ, ସକଳ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଜଡ଼ ସଡ଼ ହୋଇ ସୁଷମା ରାଜ୍ୟରେ ଲୁପ୍ତ ହୋଇ ଗଲା ଅବା ? ସେଠାରେ ଆଉ ସଂସାର, ପରିବାର, ବନ୍ଧୁ, ସ୍ୱଜନ ଆଦିର ଅତୀତ ଏବଂ ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ମୃତିପାଇଁ ସ୍ଥାନ ନ ଥିଲା । ଏସବୁରୁ ମୁଁ ନିଜକୁ ପୃଥକ୍ ବୋଲି ମନେକରିପାରିଲି ନାହିଁ—ଅସ୍ଥିମଜ୍ଜାଗତ ହୋଇ ସମସ୍ତରେ ଯେପରି ମୁଁ ମିଳାଇ ଯାଇଅଛି ।

ତତ୍ପରେ—ତତ୍ପରେ ସେ କି ଅଦ୍ଭୁତ, କି ଆଲୋକସାମାନ୍ୟ । କେତେ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରର ମଧୁର ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଗଲା— କିଏ ନବ ଆଷାଢ଼ର ଗୁରୁ ଗୁରୁ ଜଳଦ ନାଦ ସମ, କିଏ ଧାରା ଶ୍ରାବଣର ଅବିରାମ ବୃଷ୍ଟି ପତନ ସମ, କିଏ ହେମନ୍ତ ସନ୍ଧ୍ୟାର ତୁଷାର ଗତିସମ, ସେଥି ସହିତ ପୁଣି ବୀଣା ବିନିନ୍ଦିତ ଯୁବତୀ କଣ୍ଠର ସ୍ୱର ଲହରୀ । ଅଦୂରରେ ପଥ ମଧ୍ୟରେ ଶତ

ଯୁବତୀ ପରିବେଷ୍ଟିତା କିରୀଟଧାରିଣୀ ଜଣେ ଅପୂର୍ବ ରୂପ ଲାବଣ୍ୟସମ୍ପନ୍ନା ରମଣୀ ସୁସଜ୍ଜିତ ଏକ ମନୋହର ରଥୋପବିଷ୍ଟା ହୋଇ ମୋହରି ଅଭିମୁଖରେ ଗତି କରି ଆସୁଅଛନ୍ତି । ସେ ରଥର ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱ ହୀରା, ନୀଳା ଆଦି ବହୁମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନ-ଖଚିତ ହୋଇଅଛି । ରଥର ଅଶ୍ୱମାନେ ଚାରୁ ବେଶଭୂଷାରେ ସୁସଜ୍ଜିତ । ଯୁବତୀମାନଙ୍କର ପୁଷ୍ପଖଚିତ ଚିକୁରଶ୍ରେଣୀ କଟି ଅତିକ୍ରମ କରି ପାଦଦେଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୋଳାୟମାନ । ସମସ୍ତ ମୁଖରେ ହାସ୍ୟ ଯେପରି ଚିତ୍ରକର ତୂଳିକାରେ ଲେଖା ଯାଇଅଛି । ରଥ, ଅଶ୍ୱ ଓ ପରିବେଷ୍ଟିତା ଯୁବତୀମାନଙ୍କର ପ୍ରତି ପଦକ୍ଷେପରେ ନୃତ୍ୟ, ପ୍ରତି କଥାରେ ସଙ୍ଗୀତ ବାଜି ଉଠୁଛି । ଏ ଯାତ୍ରା କାହା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମୁଁ ଭାବି ଭାବି ଠିକ୍ କରିପାରୁ ନାହିଁ । ଏହି ସମୟରେ ଚକିତ ହୋଇ ଚାହେଁ, ସେ ରଥ ମୋହରି ସମକ୍ଷରେ ଆସି ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେଲା । ଚାହିଁ ଦେଖିଲି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯୁବତୀ—ଯୌବନ ଭାରରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାରାକ୍ରାନ୍ତା ସମସ୍ତେ ମୋର ପରିଚିତ ପରି ଚାହିଁ ସଲଜ୍ଜ ହାସ୍ୟ ହସୁଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଧୀରେ ଧୀରେ ମୋହରି ଆଡ଼କୁ ଅଗ୍ରସର ହେଉଅଛନ୍ତି । ରଥୋପବିଷ୍ଟା ଯୁବତୀଙ୍କୁ ସମସ୍ତେ ମିଳି ରଥରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆଣିଲେ । ସେ ବକ୍ରଗ୍ରୀବାରେ ମୋ ପ୍ରତି ଚାହିଁ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ହସୁଅଛନ୍ତି ।

ମୁଁ କୌଣସି ଅର୍ଥ ବୁଝି ନ ପାରି ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେଲି । କିରୀଟଧାରିଣୀ ଯୁବତୀଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ସହଚରୀମାନେ ଆଣି ମୋ ନିକଟରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ କଲେ ଏବଂ ସେ ଲଜ୍ଜାବନତ ମୁଖରେ ଗୋଟିଏ ବହୁରଙ୍ଗ ପରିଶୋଭିତ, ବହୁ ସୁଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ ପୁଷ୍ପହାର ଆଣି କମ୍ପିତ ହସ୍ତରେ ମୋ ଗଳାରେ— ଓଃ, ଥାଉ, ଥାଉ ! ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ଚମ୍ପକାଙ୍ଗୁଳି ମୋର ଗଣ୍ଡଦେଶ ସ୍ପର୍ଶ କଲା, ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମୋର ଦେହ ମନ ସୁବାସିତ ହୋଇଉଠିଲା, ଗୋଡ଼ ଦୁଇଟା ଉପରେ ସିଧା ହୋଇ ଠିଆହେବାକୁ ମୋତେ ଅନେକ କଷ୍ଟ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ତତ୍ପରେ କିଏ କି ପରିହାସ କଲା, କିଏ କି ସଙ୍ଗୀତ ଗାଇଲା, ନୃତ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରି ବସିଲା, ତାହା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିପାରିଲି ନାହିଁ । ପରେ ଦେଖିଲି ଯେ, ମୁଁ ଆସି ସେହି ରଥ ଉପରେ ମୁଗ୍ଧ ପ୍ରାଣରେ ମୋ ଅନ୍ତରର ପ୍ରେୟସୀଙ୍କ ସହିତ ସମାସୀନ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଅନୁଭବ କଲି, ସେ ମୋର କେଉଁ ଆଦିଯୁଗର ପରିଚିତ । ନୃତ୍ୟର ତାଳେ, ତାଳେ ସଙ୍ଗୀତର ଛନ୍ଦେ ଛନ୍ଦେ, ଶତାଧିକ ଯୁବତୀ ପରିବେଷ୍ଟିତ ସେହି ରଥ ଧୀରେ ଧୀରେ ଚଳିବାକୁ ଲାଗିଲା । ପଥ ଦୁଇ ପାର୍ଶ୍ୱର ବୃକ୍ଷରାଜି ଢଳି ଢଳି ପଥ ଉପରେ ପୁଷ୍ପୋପରି ପୁଷ୍ପ ଢାଳି କେବଳ ପୁଷ୍ପର ଶଯ୍ୟା ବିଛାଇ ଦେଲା । ଯୁବତୀଗଣ ତ୍ରସ୍ତ-ବାସ ବ୍ୟସ୍ତ-କବରୀ ହୋଇ ପୁଷ୍ପର ହୋରି ଖେଳ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ । ରଥମୟ ପୁଷ୍ପରେ ଭରି ଉଠିଲା । କୋକିଳ ତାର ଅଜ୍ଞାତ ବାସ ଛାଡ଼ି ମୋର ପାର୍ଶ୍ୱଦେଶରେ ବସି କୂଜନ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲା । ପ୍ରେୟସୀ ମୋର ସ୍କନ୍ଧ ଦେଶରେ ତାଙ୍କର ସ୍ନିଗ୍ଧ କୁନ୍ତଳାବୃତ ମସ୍ତକଟିକୁ ଢାଳିଦେଇ କୋମଳ ରକ୍ତାଧରରେ ମୃଦୁମୃଦୁ ହସି କହିଲେ, 'ତୁମକୁ ଆଜି ସେହି ଚିର ଆଲୋକ, ଚିରବସନ୍ତ, ଚିର ଯୌବନର ଦେଶକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ।' ସଙ୍ଗୀତର ମୁଗ୍ଧ ମୂର୍ଚ୍ଛନାସମ ସେ ବାଣୀ ମୋର ମର୍ମେ ମର୍ମେ ସଞ୍ଚରିଗଲା । ଏହି ସମୟରେ ଯୁବତୀଗଣ ପରସ୍ପରର ଗଣ୍ଡଦେଶରେ ପୁଷ୍ପର ପରାଗ ବୋଳି କ୍ରୀଡ଼ାନ୍ତୁର ଥା'ନ୍ତି । ପରାଗରେଣୁରେ ମୋର ନିଃଶ୍ୱାସ ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଆସୁଥାଏ । ପଥରେ ଯିବା ସମୟରେ ପୁଣି କେତେ ବିଚିତ୍ର ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ଅନ୍ତର ଆପ୍ଲୁତ ହୋଇଉଠିଲା ।

ଏକ ସ୍ଥାନରେ ନଗ୍ନ ଯୌବନକୁ ସ୍ୱଚ୍ଛଜଳରେ ଢାଳିଦେଇ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଯୁବତୀ ଜଳକ୍ରୀଡ଼ା କରୁଥିବା ଦେଖିଲି । ପାବଚ୍ଛ ଉପରେ ସେମାନଙ୍କର ନାନା ରତ୍ନଭୂଷଣ ରହିଅଛି । ଯୁବତୀଗଣ ନାନା ହାସ୍ୟ କୌତୁକ କରି ନୀଳ ଜଳରେ ସନ୍ତରଣ କରୁଅଛନ୍ତି । ମୋର ପ୍ରେୟସୀଠାରୁ ବୁଝିଲି ଏମାନେ ବରୁଣ କନ୍ୟା, ଏ ପ୍ରଦେଶରେ ପୁରୁଷର ଗତାଗତ ନ ଥିବାରୁ ଏପରି ନିଃଶଙ୍କ ଭାବରେ କ୍ରୀଡ଼ା କରୁଅଛନ୍ତି । ଆଉ କେଉଁଠାରେ କଟି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜଳମଗ୍ନ ରହି ଏବଂ ଅପର ଅଂଶ ଉଲଗ୍ନ ଅବସ୍ଥାରେ କେତେକ ବାଳା ପଦ୍ମ ପୁଷ୍ପ ଚୟନ କରୁଅଛନ୍ତି । ଶୁଣିଲି ଏମାନେ ନାଗକନ୍ୟା । କେତେ ଯୁବତୀ ପକ୍ଷ ବିସ୍ତାର କରି ଆକାଶରେ ବିହାର କରୁଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ ଗୋଟି ଗୋଟି ପୁଷ୍ପ ବିଞ୍ଚିଦେଇ ଯାଉଅଛନ୍ତି— ଏମାନେ ପବନ କନ୍ୟା । ଏହିପରି ଦେଖି ଦେଖି ରସପୁର ଅନ୍ତରରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଗନ୍ତବ୍ୟ ସ୍ଥାନର ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ଉପସ୍ଥିତ । ତୋରଣ ଦ୍ୱାରଟି ସପ୍ତରଙ୍ଗଯୁକ୍ତ ପରିଖା ବେଷ୍ଟିତ । କେତେକ ବିଚିତ୍ର ଶିଳ୍ପରେ ତାହା ପରିଶୋଭିତ, ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାର ସାଧ୍ୟ କାହାର । ଶୁଣିଲି, ଏହି ସ୍ଥାନରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଉଡ୍‌ଡ୍ୱୀୟମାନ ହେବାକୁ ହେବ । ରଥ ଧୀରେ ଧୀରେ ଉପରକୁ ଉଠିବାର ଅନୁଭବ କଲି । ଆକାଶର ଶୀତ ବାତ ସର୍ବାଙ୍ଗରେ ଲାଗୁଥାଏ । ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଆହୁରି ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଉଠିବାକୁ ଲାଗିଲି । ସେଇ ଆଲୋକ ରେଖାରେ ହିଁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଚାଲିଥାଉଁ । ଉପରକୁ ଚାହିଁ ଦେଖିଲି ନକ୍ଷତ୍ରଖଚିତ ଆକାଶ ବକ୍ଷରେ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଛିଦ୍ର ମଧ୍ୟରୁ ସେହି ରଶ୍ମି ଉଦ୍‌ଗତ ହେଉଅଛି । ସେହି ବାଟେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଆକାଶ ଭେଦ୍ କରି, ଚିରନ୍ତନ ଯୌବନ, ବସନ୍ତ ଓ ଆଲୋକର ରାଜ୍ୟକୁ ଉଠିଯିବାକୁ ହେବ ।

ତେତିକିବେଳେ କାହିଁକି— ଓହୋ ! କେଜାଣି କାହିଁକି ସନ୍ଦେହ ହେଲା, ଏ କ'ଣ ମୁଁ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଛି ? ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପୁଣି ଇଚ୍ଛାହେଲା, ହେଉପଛେ ସ୍ୱପ୍ନ, ମୁଁ ଏ ସ୍ୱପ୍ନରୁ ଜାଗ୍ରତ ହେବାକୁ ଚାହେଁ ନା । କିନ୍ତୁ ମୋର ସୁଖ କଳ୍ପନା ସେହିଠାରେ ଶେଷ ହେଲା । ଚାହୁଁ ଚାହୁଁ ସେ ଆଲୋକ ଲିଭି ଆସିଲା । ଅନେକ ତଳେ ସିନ୍ଧୁଗର୍ଜ୍ଜନ କ୍ଷୀଣତର ହୋଇ ଶୁଣାଗଲା ଏବଂ ଯୁବତୀ କଣ୍ଠର ଖଳ ଖଳ ହାସ୍ୟଧ୍ୱନି ଧୀରେ ଧୀରେ ସିନ୍ଧୁ ତରଙ୍ଗରେ ମିଳାଇଗଲା । ରଥ ନାହିଁ, ପଥ ନାହିଁ— ପୁଷ୍ପ, କୋକିଳ, ଦକ୍ଷିଣମଳୟ ସବୁ କାହିଁ ପଲକରେ ଲୁଚିଗଲା । ଘୋର ତିମିର କୋଳରେ ମୁଁ ଏକାକୀ ଅନନ୍ତ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରୁ ଭୂତଳକୁ ଖସିବାକୁ ଲାଗିଲି । ଏଠାରୁ ଖସି ତ ପୁଣି ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଭରେ ପତନ ସୁନିଶ୍ଚିତ । ଆଉ ଉପାୟ କ'ଣ ? ଆଉ ଉପାୟ ନାହିଁ; ଖସି ଖସି ଅନନ୍ତ ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଭରେ ପଡ଼ିଲି । କିନ୍ତୁ ଜୀବନ ରଖିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସନ୍ତରଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲି । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ତମସାଚ୍ଛନ୍ନ, କାହିଁ କୌଣସି ଦିଗରେ କୂଳ କିନାରା ନାହିଁ । ଶରୀର କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇପଡ଼ିଲା । ଜୀବନର ଆଶା ଛାଡ଼ିଦେଇ ଜଳମଗ୍ନ ହେଲି । ଅନନ୍ତ ତଳଦେଶରେ ନିମଜ୍ଜିତ ହୋଇ ମନେହେଲା ମୋର ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଅଛି । ହଠାତ୍ କି ଗୋଟାଏ ଭୀଷଣ ନାଦରେ ମୁଁ ଚମକି ପଡ଼ି ଦେଖିଲି, ମୁଁ ମୋର ଶୟନକକ୍ଷରେ ଶୋଇଅଛି । ମନରେ ଗୋଟାଏ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଲଭିଲି ଯେ ମୁଁ ଜୀବିତ ଅଛି ।

ତତ୍ପରେ କେତେଦିନ ଗତ ହୋଇଗଲା । ମୋର ଦିନଗୁଡ଼ିକ ଧାରାବାହିକ ଗତ ଅନୁସାରେ ଚଳିବାକୁ ଲାଗିଲା । କେତେ ଛୋଟ ଛୋଟ ଘଟଣା ମଧ୍ୟରେ ଜୀବନ ପୂର୍ବବତ୍

କେତେ ସ୍ୱପ୍ନ ଜାଗରଣ ଭିତର ଦେଇ ଅତିବାହିତ ହେଲା । ଦିନେ ପୁଣି କେତେକ ବନ୍ଧୁ ସମଭିବ୍ୟାହାରରେ ସେହି ସାଗରକୂଳକୁ ଭ୍ରମଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବାହାରିଲି । ମଧ୍ୟ ଗଗନରେ ରହି ଚନ୍ଦ୍ର ମଧୁର କୌମୁଦୀ ବିକିରଣ କରୁଥିଲା । ପ୍ରଶାନ୍ତସାଗର ଏବଂ ମଳୟ ବାୟୁ ଅଧିକତର ରମଣୀୟ ହୋଇଥିଲା । ବିଚରଣକାରୀମାନେ ରାତ୍ରି ଅଧିକ ହେବାରୁ ଗୃହକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରିଥିଲେ । କ୍ୱଚିତ୍ ଜଣେ ଜଣେ ଏହି ଶାନ୍ତ ସୁଷମା ପାନକରି ଭ୍ରମଣ କରୁଥିଲେ । ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ ମୋର ସେହି ଅନେକ ଦିନର ଅଦ୍ଭୁତ ସ୍ୱପ୍ନ ବିବରଣ କହି ଚାଲିଥାଏ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି ମୋର କଳ୍ପନା ଶକ୍ତିକୁ ପ୍ରଶଂସା କଲେ, ଆଉ କିଏ ହସି ହସି ଅସ୍ଥିର, ଆଉ କିଏ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ହୋଇ ମୋର ମସ୍ତକରେ ଅଥବା ଶରୀରରେ ରୋଗ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ ରହିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ସୁଦୂରାଗତ ମୋର ଜଣେ ପରିଚିତ ପ୍ରିୟ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ସହିତ ଦୈବାତ୍ ସାକ୍ଷାତ୍ ହେଲା । ଜୀବନରେ ବନ୍ଧୁ ରୂପରେ ମୁଁ ଯଦି କାହାରିକି ଭଲ ପାଉଥାଏ, ତେବେ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ତାଙ୍କୁ ଏପରି ହଠାତ୍ ଦେଖିପକାଇ ଚିତ୍ତଟା ଉତ୍‌ଫୁଲ୍ଲ ହୋଇଉଠିଲା ।

ଅନ୍ୟ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ସାଗର ବେଳାରେ ବହୁଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାଲିଲି । ଅନେକ ଦୁଃଖ, ଅନେକ ମର୍ମାନ୍ତିକ ଯାତନା ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବାକୁ ବାକି ପଡ଼ି ଯାଇଥିଲା । ଦୁଇବନ୍ଧୁ ଅନେକ ଦୂର ଯିବାପରେ ଦେଖିଲୁ, ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଆବୃତ କରି ଗୋଟାଏ କଳା ମେଘ ହୁ ହୁ ବେଗରେ ମାଡ଼ି ଆସୁଅଛି, ଆଉ ରକ୍ଷା ନାହିଁ, ଏଠାରେ ଆଶ୍ରୟ ମଧ ନାହିଁ । ଅଳ୍ପକ୍ଷଣ ପରେ ଧୂମାୟମାନ ପବନ ସଙ୍ଗରେ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ବାରିଧାରା ଆକାଶ ଧରା ଗ୍ରାସ କରିଗଲା । ମୋର ବନ୍ଧୁ ସେହି ଅନ୍ଧକାର ମଧ୍ୟରେ କୁଆଡ଼େ ପୁଣି ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଗଲେ । ମତେ ମଧ ପ୍ରାଣ ଘେନି ଦ୍ରୁତଗତିରେ ପଳାୟନ କରିବାକୁ ହେଲା । ଏହି ସମୟରେ ସାଗର ପ୍ରତି ଚାହିଁ ଦେଖିଲି, ସମସ୍ତ ସାଗରଟା ଗୋଟାଏ ବିକଟ ଦର୍ଶନ ରାକ୍ଷସ ରୂପରେ ମୋ ଆଡ଼କୁ ଧାବମାନ ହେଉଅଛି । ତାର ପ୍ରକାଣ୍ଡ ମସ୍ତକଟା ଆକାଶରେ ଲାଗିଛି, ସମସ୍ତ ଦେହ ଘନ ରୂକ୍ଷ ଲୋମାବୃତ । ଯେତେ ବଡ଼ ନାସ୍ତିକ ହେଉ, ଏ ସଙ୍କଟରେ ଭଗବାନ୍‌କୁ ଡାକି ତାର ରକ୍ଷା ନାହିଁ । ତା' କବଳକୁ ପଳାଇ ଯିବାପାଇଁ ଦୁଇ ଚାରି ଖୋଜ ଯାଇ ଅବଶ ହୋଇପଡ଼ିଲି, ପଦ ଆଉ ଚଳିଲା ନାହିଁ । ସହସା କ'ଣ ମନେହେଲା, ଆକାଶକୁ ହାତବଢ଼ାଇ ଉପରକୁ ଉଡ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲି । ପାଠକ ବୁଝିପାରିଥିବେ ଯେ, ଏ ମଧ ଏକ ସ୍ୱପ୍ନ; କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଏହା ବୁଝିପାରି ନ ଥିଲି । ଆକାଶରେ କ୍ରମେ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଉଡ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲି । କାରଣ ମୋର ମନେ ହେଉଥାଏ, ସେହି ରାକ୍ଷସଟା ଯେତେ ଉଚ୍ଚ ସେ ତଳେ ଠିଆହୋଇ ମଧ ଅନେକ ଉଚ୍ଚରୁ ମତେ ଟାଣିନେଇ ପାଟିରେ ଟକ୍‌କରି ପକାଇ ଦେଇପାରେ । ସେ ଗିଳିଦେବାକୁ ମୋର ଯେତେ ଭୟ ନ ଥାଏ, ତାର ସୁତୀକ୍ଷ୍ଣ ନଖପୂର୍ଣ୍ଣ କର୍କଶ ଲୋମଶ ହାତରେ ମୋ ଗୋଡ଼ ଦିଟା ଯେପରି ନ ଧରେ ସେହି ମୋର ଆତଙ୍କ ! କାରଣ ମଧେ ମଧେ ଯେବେ ତଳକୁ ଖସି ଆସିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେଁ, ସେତେବେଳେ ଦେହ ଥରିଉଠେ । ମନେହୁଏ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ନଖ କେତେଟା ଯେପରି ମୋ ପାଦରେ ବାଜିଗଲା । ଗୋଟାଏ ଭୀଷଣ ବଜ୍ର ଗର୍ଜନ ମୋତେ ଆଣି ତଳେ କଚାଡ଼ିଦେଲା । ମୁଁ ଚକ୍ଷୁମେଲି ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ଚାହିଁଲି, ସାଗରବେଳାରେ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଯେପରି ବସିଥିଲି ସେହିପରି ବସିଚି । ଏଥର ଏହା ସତ୍ୟ ନା ସ୍ୱପ୍ନ !

ବାସ୍ତବରେ ମୋର ପୂର୍ଣ୍ଣ ସନ୍ଦେହ ଜନ୍ମିଲା— ଏ ସ୍ୱପ୍ନ ନା ସତ୍ୟ । ଦୂରରେ କଚେରି ଘଣ୍ଟା ଠଂ ଠଂ ହୋଇ ଦଶଟା ବାଜିଲା । ସନ୍ଧ୍ୟା ୬ଟା ଠାରୁ ରାତି ଦଶଟା ମଧ୍ୟରେ ଉପରୋକ୍ତ ଦୁଇଗୋଟି ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଲି । ଚାରିଟା ଘଣ୍ଟା ମଧ୍ୟରେ ମୋର କେତେ ମାସ, ବର୍ଷର ଘଟଣା ଚାଲିଗଲା ! ଯାହାକୁ ଏକ ରାତ୍ରର ସ୍ୱପ୍ନବୋଲି ଜାଗ୍ରତ ଅବସ୍ଥାରେ ଅଛି ମନେକରି ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ସମକ୍ଷରେ ବଖାଣିଲି ଏବଂ ସେଥିପାଇଁ କେତେ ହସ କୌତୁକ, ଥଟ୍ଟା ତାମସା ହୋଇଗଲା, ସେହି ନିରାଟ ବାସ୍ତବତା ପୁଣି ସ୍ୱପ୍ନରେ ପାଲଟିଗଲା । ତେବେ ଏ ମଧ୍ୟ ଜାଗରଣ ବୋଲି କି ପ୍ରମାଣ ଅଛି । ବତି ଘରଟା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କଲି, ତାହା ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଯେପରି ଜଳୁଥିଲା ଏବେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି; କିନ୍ତୁ ତାହା ବୋଲି ସେ ସ୍ୱପ୍ନ ନ ହେବାର କି କାରଣ ଅଛି । ପକ୍‌କାଘର, ପରିଚିତ ପଥ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କଲି, ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ସହିତ ବୁଲି ଆସିବାର ଯେ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଲି, ସେତେବେଳେ ତ ଏସବୁ ଘର ବାଡ଼ି ଦେଖିପାରିଛି । ମନେହେଲା ସ୍ୱପ୍ନରେ କେତେକ କଥା ଦେଖିବାକୁ ହୋଇଅଛି, ଜାଗରଣରେ ସେ ସମସ୍ତ ଅସମ୍ଭବ। କିନ୍ତୁ ଜାଗରଣ ଏପରି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ଯାହା ସ୍ୱପ୍ନଦ୍ୱାରା ସାଧିତ ହେବା ଅସମ୍ଭବ । ଉଭୟ ସ୍ୱପ୍ନ ଓ ଜାଗରଣ କଳ୍ପନା ପ୍ରସୂତ । ଉଭୟତ୍ର କଳ୍ପନାର କ୍ରୀଡ଼ା ।

ତଥାପି ଏ ଦୁଇଗୋଟି ବିଚିତ୍ର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିବାପରେ ସମସ୍ତ ମୋତେ ସ୍ୱପ୍ନପ୍ରାୟ ପ୍ରତୀୟମାନ ହେଲା । ମୁଁ କେତେଜଣ ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ସେ ଦିନର ତାରିଖ ସଂଖ୍ୟା ପଚାରିଲି । ସେମାନେ ଯଥାର୍ଥ ଉତ୍ତର ଦେଲେ । ଠିକ୍ ତେବେ, ଏ ସମସ୍ତ କେବଳ ଦିନକର ଘଟଣା ! କିନ୍ତୁ ଏମାନଙ୍କ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେବାଟା ସ୍ୱପ୍ନ ନ ହେବ କାହିଁକି ? ଗୃହକୁ ଫେରି ମୋର ବନ୍ଧୁ ପରିବାରମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଲି; କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଯେ ସ୍ୱପ୍ନ ନ ହେବା ତାର କି ଠିକଣା ଅଛି ? ଏ ଘଟଣା କାହାରିକୁ କହିବାକୁ ସାହସ ଖଟୁ ନ ଥାଏ । ଯାହାକୁ କହିବି ସେ ଯଦି ପୂର୍ବବତ୍ ସ୍ୱପ୍ନ ପାଲଟିଯାଏ । ଯାହା ଦେଖିଲି ମନକୁ ପଚାରିଲି, ଏ ସ୍ୱପ୍ନ ନ ହେବ କାହିଁକି ? ତେବେ ମୁଁ କିଏ ? ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱପ୍ନ, ସଂସାରଟା କେବଳ ଗୋଟାଏ ବିରାଟ ସ୍ୱପ୍ନର ରାଜ୍ୟ । କେତେ ଲୋକ ମୋର ଏହି ଚିନ୍ତାଶୀଳ ଭାବ ଦେଖି ମୋତେ ନାନା ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରି ଅସ୍ଥିର କରି ପକାନ୍ତି। ମୁଁ ବିରକ୍ତ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ମନେ ମନେ ହସି ପଚାରେ, ଏମାନେ ମଧ୍ୟ ସେହି ସ୍ୱପ୍ନ । ବନ୍ଧୁ ବିୟୋଗରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟମାନେ କ୍ରନ୍ଦନ କରି ଅଧୀର ହୁଅନ୍ତି । ମୋ ଚକ୍ଷୁକୁ ଲୋତକ ଆସେ ନାହିଁ, ମନ ବିଷଣ୍ଣ ସୁଦ୍ଧା ହୁଏ ନାହିଁ—ସେ ଯେ କେବଳ ସ୍ୱପ୍ନ । ଜନ୍ମ ନାହିଁ, ମୃତ୍ୟୁ ନାହିଁ, ମିଳନ ନାହିଁ, ବିୟୋଗ ନାହିଁ, ସୁଖ ନାହିଁ, ଦୁଃଖ ନାହିଁ, ବନ୍ଧୁ ନାହିଁ, ଶତ୍ରୁ ନାହିଁ, ସବୁ କେବଳ ସ୍ୱପ୍ନ—ସ୍ୱପ୍ନ !

●

ଶେଷ ରଶ୍ମି

"ସରମା !"

"ଶଙ୍କର !"

"ତୁମ ବୟସ କେତେ ?"

"ଜାଣିଛ ତ—ଷାଠିଏ ପୂରି—"

"ହଁ, ଜାଣିଛି—ତୁମେ ବୃଦ୍ଧା—ଆଉ ମୁଁ—"

"ତୁନି ହୁଅ—ଆଉ ଗପି ପାରୁ ନାହଁ—"

"ନା, ଗପି ପାରୁ ନାହିଁ, ସରମା—କିନ୍ତୁ ଏ ଯେ ମୋର ଶେଷ ଗପ !"

"ଆଉ ମୋର— ?"

"ନା, ନା, ତୁମର ନୁହେଁ—ତୁମର ଡାକ ଆସି ନାହିଁ— ଜୀବନକୁ ଅଧିକ—"

"ଅଧିକ କ'ଣ ?"

"ଉପଲବ୍ଧି—"

"ଆଉ ଉପଲବ୍ଧି କରିବାକୁ ଅଛି !"

"ଅବଶ୍ୟ । ତୁମର ଯେ ଡକରା ଆସି ନାହିଁ—"

"ହଁ, ଆସି ନାହିଁ— କିନ୍ତୁ ଜୀବନକୁ ଆଉ କି ଉପଲବ୍ଧି କରିବାକୁ ଅଛି !—ରସାତଳଗାମୀ—"

"ଛି, ଛି, ଥାଉ, ଥାଉ; ମୁଁ ମଧ ସେହିପରି—"

"ତୁମେ କ'ଣ ? ତୁମେ ତ ପୁରୁଷ— ମୁଁ ଯେ ନାରୀ— ନାରୀର ଧର୍ମ—"

"ଆଉ ପୁରୁଷର କ'ଣ ଧର୍ମ ନାହିଁ, ନାରୀ !"

"ପୁରୁଷର ଧର୍ମ ଅଲଗା—ନାରୀର ପ୍ରଭୁ ପୁରୁଷ—ନାରୀ ପୁରୁଷର ପ୍ରଭୁ ନୁହେଁ ।"

"ପ୍ରଭୁର କଥା ନୁହେଁ, ସରମା ! ପୁରୁଷ ନାରୀର ଦେବତା—ନାରୀ ପୁରୁଷର ଦେବୀ । ନାରୀ—ପୁରୁଷର ରାଜ୍ୟ, ଦେବତାର ରାଜ୍ୟ— ସ୍ୱର୍ଗ । ମୁଁ ପିଶାଚୀ ରାଜ୍ୟରୁ ଆସି ସେହି ଦେବୀର ପୂଜା କରିଛି ।"

"କିନ୍ତୁ ଶଙ୍କର ! ମୁଁ ଯେ ସେହି ପିଶାଚୀ—" (ଗଦ୍‌ଗଦ ସ୍ୱରରେ)

"ଆଃ, ସେ ପୁଣି କ'ଣ— ତୁମେ ଯେ ଦେବୀ—ମୋର ଜୀବନର ମରଣର—"

"ଥାଉ, ଥାଉ—" (ସଲୋତକ)

"ସରମା !"

"ପାଣି ଟିକିଏ ଦେବି ?"

“ନାହିଁ ନାରୀ ! ଓହୋ, କି ଦୟା ! କି ସେବା !”

“କ'ଣ ଗୁଡ଼ାଏ ଗପୁଛ !”

“ସରମା ! ଏ କିଏ ?”

“କାହିଁ ? କେହି ତ—”

“ଏହି ଯେ ସମ୍ମୁଖରେ—”

“ନା, କେହି ନାହିଁ ।”

“ସମୟ ଆସେ, ତୁମେ ଯାହା ଦେଖ, ମୁଁ ତାହା ଦେଖେ ନାହିଁ, ମୁଁ ଯାହା ଦେଖିପାରେଁ, ତୁମେ ତାହା ପାର ନାହିଁ— ସେହି ସମୟ ମୋର ଆସିଛି !”

“କ'ଣ ଏ ସବୁ ?”

“ଏହି ଯେ, ସେହି ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଛାୟା— ଅଧୀର ଲୋତକରାଶିରେ ହାସ୍ୟର ମୃଦୁରେଖା ! —ମୋ ଜୀବନର ଠିକ୍ ପ୍ରତିଛବି !”

“କପାଳରେ ଟିକିଏ ପାଣି ଦିଏଁ—”

“ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ ସରମା— ମୁଁ ନିରୀକ୍ଷଣ କରି ଦେଖୁଛି, ମୋ ଜୀବନ ଗୋଟାକ ଠିକ୍ ଏହିପରି କରୁଣ ବିଳାପ ମଧରେ ହସିଛି— କିନ୍ତୁ ଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ— ଆହା !”

“ଓଃ, ତୁମ କପାଳଟା ଅତିରିକ୍ତ ଗରମ !”

ଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତଟି ସରମା, ଏହି ହାସ୍ୟ— ଅଶ୍ରୁମିଶା ମଧୁରତାରେ—”

“ଜଳପଟିଟା କ୍ଷଣକରେ ତପ୍ତ ହୋଇଉଠୁଛି !”

“ଏହି ମଧୁରତାରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ— ଏହି ଅନ୍ତିମ ହାସ୍ୟରେଖାଟି ମୃତ୍ୟୁର କଷାଘାତରେ ଲିଭିବ ନାହିଁ ।”

“ତୁମ ଜୀବନ—କିପରି—କହ ସରମା— ନା, କହିବାକୁ ହେବ !”

“ମୋ ଜୀବନର ସହସ୍ର କ୍ଷତି ପୂର୍ଣ୍ଣହୋଇ ଉଠୁଛି ।”

“ଆହା ! ହଁ ସରମା— ତୁମର ଏହା କହିବାର ଅଧିକାର ଅଛି— ତୁମେ ଯେ ଯୁବତୀ ନୁହଁ, ପ୍ରୌଢ଼ା ନୁହଁ, ବୃଦ୍ଧା ନୁହଁ—ଚିରନ୍ତନୀ ନାରୀ !”

“ନାରୀର ପୁଣି ଅଧିକାର କ'ଣ, ଶଙ୍କର ?” (ଅଶ୍ରୁମୋଚନ)

ପୁରୁଷ ଉପରେ ନାରୀର ଅଧିକାର, ପାପ ଉପରେ ପୁଣ୍ୟର ଅଧିକାର, ମୃତ ଉପରେ ଅମୃତର ଅଧିକାର, ଦେହ ଉପରେ ପ୍ରାଣର ଅଧିକାର— ମନ ଉପରେ ଜ୍ଞାନର, ଈର୍ଷା ଉପରେ ପ୍ରେମର !”

“ହଁ, ଏହା ସ୍ୱୀକାର କରିବା ପୁରୁଷର ଔଦାର୍ଯ୍ୟ, ପୁରୁଷର ମହତ୍ତ୍ୱ ।”

“ନା, ନା, ଏହା ମୃତ୍ୟୁଠାରୁ ଅଧିକ ସତ୍ୟ, ସରମା ! ଏହି ଯେ ସେହି ଛାୟାମୂର୍ତ୍ତି !”

"ଏ ପୁଣି କ'ଣ— ଓଃ, ମୁଣ୍ଡଟି ତମର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉତପ୍ତ ।"

"ସରମା—ସେହି ଛାୟା ମୋ ଦିଗକୁ ଗତି କରୁଛି— ତୁମେ—ନିକଟକୁ ଆସ ।"

"ମୁଁ ତ ନିକଟରେ ।"

"ନା, ନା, ତୁମେ ଅନେକ ଦୂରରେ—ଅ-ନେ-କ । —କିଏ ତୁମେ ଛାୟା ?"

"ମୃତ୍ୟୁ !"

"ମୃତ୍ୟୁ ! କାହାର ମୃତ୍ୟୁ ?"

"ବିଶ୍ୱଚରାଚରର ।"

"ବେଶ୍, ମୋ ପ୍ରତି ସୁଦୟା ?—ହାତରେ କ'ଣ ?"

"ପରୋୟାନା !"

"ସମୟ ହୋଇଛି ? ବେଶ୍ ତ, ଏ ଉପହାସବ୍ୟଞ୍ଜକ ହାସ୍ୟ କାହିଁକି ? ଜୀବନ ତ ମୋର ଗର୍ବଶୂନ୍ୟ ନୁହେଁ— ଗୌରବହୀନ ନୁହେଁ— ସରମା !"

"ତୁମେ ଏତେକ୍ଷଣ ଡାକିଲେ ନ ଶୁଣିଲ କାହିଁକି ?"

"ମୋର ଯେ ଅନ୍ୟ ଜଣକର କଥା ଶୁଣା ସରି ନ ଥିଲା । ହଁ, ସରମା ମୁଁ ଜୀବନରେ ଦେବୀର ସନ୍ଧାନ କରିବାକୁ ଯାଇ ପିଶାଚୀର ଗର୍ଭରେ ପଡ଼ିଛି— କିନ୍ତୁ ଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ତୁମେ—"

"ମୁଁ ତ ଏହି ବ୍ୟର୍ଥ ଜୀବନର କ୍ଷତକାହାଣୀ—"

"ହଁ ସରମା, ସବୁ କହିଛ— କିନ୍ତୁ—"

"କିନ୍ତୁ ଆଉ କ'ଣ—ଏ ଦେହ ତ ଗୃଧ୍ରଶୃଗାଳ ମୁଖରେ ମେଲିଦେଇଛି, ଏ ଜୀବନ ତ ନରକର—"

"ଛି, ଛି, ସେ ସବୁ ପୁଣି ସରମା—"

"ନା, କହିବି ନାହିଁ ।"

"ସରମା ! ନିକଟକୁ ଆସ ।"

"ମୋର ଏହି ଅଶୁଚି ଶରୀର—"

"ସରମା !"

"ହଁ, ନିକଟକୁ ଆସିଛି ।"

"ଏହି ତୁମ୍ଭର ହସ୍ତ— ଆହା କି ସୁନ୍ଦର ଏହି ଅଙ୍ଗୁଳିଗୁଡ଼ିକ— ଦିନେ ଏହାର କୋମଳତା, ଏହାର ମାଧୁରୀ—"

"ଦେଖା ଯାଉଥିଲା ଏସ୍ରାଜର ଲାଲ ତାର ଉପରେ—"

"କାଳର କ୍ରୂର ପ୍ରହାରରେ ଏ ଅଙ୍ଗୁଳି କଠିନ— ଏ ଚର୍ମ ଲୋଳିତ ।"

‘‘ଟିକିଏ ନିଦ୍ରା ଯାଅ ଶଙ୍କର!’’

‘‘ପ୍ରଭାତ କମଳ ପରି ଏହି ତୁମର ପଲ୍ଲବ ପଦଯୁଗଳ ଯେଉଁ ଭୂମିକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିଥିବ—’’

‘‘ନୃତ୍ୟର ତାଳେ ତାଳେ ସେ ଭୂମିକୁ ଚଞ୍ଚଳ କରି ତୋଳିଛି—ହାଟ ବଜାରର କ୍ରୀଡ଼ାର ସାମଗ୍ରୀ—’’

‘‘ଏତେଦିନ କାହିଁ ରହିଲ, ସରମା— ଏହି ଶେଷମୁହୂର୍ତ୍ତରେ—’’

‘‘ନିଦ୍ରା ଆସୁ ନାହିଁ ?’’

‘‘ହଁ ଆସୁଛି, ସରମା— ଏହି ମହାନିଦ୍ରା— ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଅନ୍ଧକାର— ବିରାଟ— ଅସୀମ! କିନ୍ତୁ ତାହାରି ମଧ୍ୟରେ ତୁମରି ପୁଣ୍ୟ ଜୀବନର ସ୍ନିଗ୍ଧ ମଧୁର ରଶ୍ମି ରେଖା! — ଏହି ଯେ ସେହି ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଛାୟାମୂର୍ତ୍ତି ।’’

‘‘ଶରୀରର ଉତ୍ତାପ କ୍ରମେ ବଢ଼ିଯାଉଛି।’’

‘‘ସରମା!’’

‘‘ ଏ କ’ଣ! ତୁମ ପାଦତଳ ଏପରି ସିକ୍ତ ଶୀତଳ ହୋଇଉଠୁଛି କାହିଁକି ?’’

‘‘ସରମା; ତୁମେ ଏତେ ଦୂରରେ କାହିଁକି— ନିକଟକୁ—’’

‘‘ତୁମ ପାଦତଳେ ପରା ବସିଛି ।’’

‘‘ହାଃ, ମୋର ପୁଣି ପାଦ କିଏ ? କ୍ଷଣପରେ ଏ ଦେହି, ଏ ପାଦକୁ ଚିହ୍ନିପାରିବ ନାହିଁ— ମୋ ପାଦ ଦେଖ— ତାହା ତ ଚଳାଇବାକୁ ମୋର ଶକ୍ତି ନାହିଁ, ସରମା!’’

‘‘କାହିଁକି ?’’

‘‘କାହିଁକି ! ସେ ଯେ ଅତି ମୁକ୍ତ ଗୋପନ କଥା— ଆସ ସରମା, ତୁମ କର୍ଣ୍ଣ ନିକଟରେ କହିଦିଏଁ—’’

‘‘ଏ ଗଣ୍ଡ ଯେ ସ୍ୱଚ୍ଛ ନୁହେଁ ଶଙ୍କର— ଏହା ଯେ ଶତକଳୁଷରେ ହୀନ ପ୍ରଭୁ!’’

‘‘କାହିଁ ସରମା! ଏସବୁ ମୁଁ ଯେ କିଛି ଦେଖିପାରୁ ନାହିଁ— ଏହି ଯେ ତୁମର ଚିକୁରଦାମରେ ନୀଳ ଢେଉ ଖେଳି ଉଠୁଛି— ତୁମର ଚାରୁଭ୍ରୂଲତା ଚଞ୍ଚଳ— ଚକ୍ଷୁପଲ୍ଲବ ସଜଳ— କମ୍ପିତ ପଲାଶ-ଅଧର, ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗ ବକ୍ର-ଗ୍ରୀବା— ଆଉ ଏହି ଚୁମ୍ବନ । ଆହୋ ପ୍ରିୟେ; ଏହି ଯେ ତୁମର କପୋଳଦେଶ ଲୋହିତ ହୋଇଉଠୁଛି— ସେ ଯେ ପୂରବୀ ରାଗର ଶେଷ ରଶ୍ମି!’’

●

ଧୂଳି

‘‘ଧୂରି ! ଧୂରି !’’ ମଣିଆ-ମା ବାଉରାଣୀ କଳମ୍ବ ଶାଗ ତୋଳୁ ତୋଳୁ ଡାକିଲା ।

‘‘ଇଲୋ କାହିଁକି ଅଡ଼ି ଛାଡ଼ିନୁ’’ ? ଦି’ କିଆରି ଛଡ଼ା ଗେଣ୍ଡା ଗୋଟାଇବାରେ ଧୂଳି ବ୍ୟସ୍ତ ଥିଲା। ମଣିଆ-ମା ବେଙ୍କାଏ କଳମ୍ବ ଶାଗ ହିଡ଼ କରରେ ଚବର ଚବର କରି ଧୋଇବାରେ ଲାଗିଥାଏ, ଆଉ କହୁଥାଏ, ‘‘ମଲା ! ଆତି କଣେ ନ ପାଉଣୁ ବିଲ ମଝିରେ ଆସି ପଡ଼ିନୁ । ପଚାରିଲେ କ’ଣ ନା, କାଇଁକି ଅଡ଼ି ଛାଡ଼ିଚୁ ।’’

ଧୂଳି ଉତ୍ତର କଲା, ‘‘ତୁ ଆଉ କେତେବେରୁ ଆଇଥେଲୁ କି ? କହି ଦଉଥାଇ ପରକୁ, ବୁଝି ନ ଦିଶଇ ଘରକୁ ।’’

ମଣିଆ-ମା କହିଲା, ‘‘ଇଲୋ ମୋ ସାତିରେ କ’ଣ ତୁ ସରିସା ? ମୋର ତ ବର ବଅସ ଗଲାଣି । ଏଇ ବିଲ ମଝିରେ କଉଁଦିନ ଜୀବ ଚାଲିଯିବ ।’’ ତାହାର କଳମ୍ବଶାଗ ଧୂଆ ସରି ନ ଥାଏ ।

‘‘ଆଉ ମୋର ତ ବର ବଅସ ଆସୁଛି ।’’ ଧୂଳି ଖେଁ ଖେଁ ହସିଲା ।

ମରଦ ମାଇପେ କାମ ଧନ୍ଦା ସାରି ବିଲ ଛାଡ଼ି ବାହାରି ଗଲେଣି । ଦୂରରେ କେଉଁଠି କେମିତି ଜଣେ ଦି’ ଜଣ ରାତି ପାଇଁ ତୁଉଣ ଯୋଗାଡ଼ କରି ଫେରୁଛନ୍ତି । ସକାଳୁ ସଞ୍ଜଯାଏଁ ମେଘ ଘୋଟିଛି। ତେଣୁ, ଠିକ୍ ସକାଳ କେତେବେଳେ, ସଞ୍ଜ କେତେବେଳେ ଜାଣିବାର ଉପାୟ ନାହିଁ । ମଝିରେ ମଝିରେ ଗୋଟେଲେଖାଁ ଟାଣୁଆ ଅସରା କୁଢ଼େଇ ଦେଇଯାଉଛି । କୁଆ କୋଇଲି ବସା ଭିତରେ ପଶିଛନ୍ତି । ଅକ୍ଷିତୃତୀୟାଠାରୁ ହେଲା ଯେ ବର୍ଷା, ବିଲକୁ ତ ହଳ ଅନୁକୂଳ ନାହିଁ; ତା’ ଉପରେ ପୁଣି କୁଶଭଦ୍ରା ନଈରେ ଯେଉଁ ବଢ଼ି ଆସିଲା ଗୋଟାଏ ପାଖେ ଭଇଁଚୁଆ ଆରପାଖେ ଅଚ୍ୟୁତପୁର କାଳରୁ ପାଣି ଠେଲେଇ ପୁରୀକିଲ୍ଲା କୋଠଦେଶ ପ୍ରଗନାର ଅଧେ ଗାଁ ମୂଳପୋଛ ଧୋଇଯାଇଛି । ବଳକା ବିହନ ଯେ ଯାହା ରଖିଥିଲେ, ସବୁତକ ତଳି ପକେଇ ଏକ୍ଷଣି ସମସ୍ତେ ରୁଆରେ ଲାଗି ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଯେମିତି ହେଉ ବିଲତକ ତ ଉଠିଆ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ! ସେତକ ନ ହେଲେ କାହାରି ଚୁଲୀ ଜଳିବ ନାହିଁ । ତଳି ରୋଇବା ବଡ଼ ନିକଟା କାମ । ଘର ଭିତରେ ହାଣ୍ଡିଶାଳ ଅବା ଢିଙ୍କିଶାଳ ପରି ବିଲ ଭିତରେ ଏଇଟା ଖାଲି ମାଇପଙ୍କ କାମ ।

ଗେଣ୍ଡା ଉଣ୍ଡି ଉଣ୍ଡି ଧୂଳି ମଣିଆ-ମା ପାଖଯାଏ ଆସିଗଲା । ମଣିଆ-ମା’ର ମଧ ଶାଗଧୁଆ ସରିଥିଲା । କାନିରେ ଅଧ ଟୋକେଇକ ଶାଗ ବାନ୍ଧି ପିଠିପଟକୁ ପକାଇଦେଇ ସେ ଉଠିଲା, ‘‘ଇଲୋ ଧୂରି, ତୁ କେତେକାର ଆଉ ତକେଇ ବଇଥିବୁ କି ! ଗଦା କ’ଣ ଭାଷା ପତର ଦେଲାଣି ଭଲା ?’’

ଏଇପରି ପ୍ରଶ୍ନ ଶୁଣି ଶୁଣି ଧୂଳିକୁ ଚିଟା ଲାଗିଲାଣି । ସେ କହିଲା, ''ଦେ, ଚାଲ ବା ମାଉସି ! ଭାଷା ପତର ? ଅନାଉଁ ଅନାଉଁ ତିନି ବରଷ ହେଲାଣି, ଭାଷା ପତର ନାଇଁ !'' ''କିଣା ତେବେ କହୁଥିଲା ସତକଥା । କିଏ ଗୋଟାଏ ଖାନିକାଟାଏ ପାନ ଦୋକାନ କରିଛି; ଗଦା ତ ତାରି ପାଖରେ ଅହିଲାଣି । ଏହୁଣି କ'ଣ ସେ ଫେରିବ !''

''ନ ଫେରିଲେ ମୁଁ ତ ତାକୁ ଡାକି ଯାଉଚି !''

''ଡାକିଯିବୁ ନାଇଁ ସିନା, ତାକୁ ଆଉ କ'ଣ ଅନେଇ ବଇଥିବୁ ?''

''କାଇଁକି ଅନେଇ ବଇଥେବି ବା, ମତେ କ'ଣ ଘଇତା ମିରୁ ନାହାନ୍ତି କି ! ସେ ଭାଡୁଆଟା ଥେଲେ କେତେ, ମଲେ କେତେ ।''

''ଆଲୋ ଆମେ ତ ବାଉରି ଘରର ଝୁଅ । କଉଁ ହାଟୁଆ କରଣ ଯେ ଘର କଣରେ ଘଇତା ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ବଇଥିବା । କୁମ୍ଭାର ଘରର ବୋହୂ, ନା ଝାଟିକି ନ ଗଲେ ମାଟିକି ଯାଉ । ଆମର ତ ପଙ୍କ କାଦୁଅ ତୋଟା ବିଲରେ ପାଞ୍ଚ ପାଇଟି ନ କଲେ ପୁଅ ହଉ, ଘଇତା ହଉ, ବାରଅନା କରି କହିବେ, ଚିଡ଼ି ଚିଡ଼ି ହେବେ । ତେବେ ତୋର କ'ଣ ଅରପ ବହପ । ବାମୁଣ ଘରେ ଘଇତାମାନେ ପାଞ୍ଚ ବରଷ ତିନି ବରଷ ବିଦେଶ ଗଲେ ମାଇପମାନେ ଘରେ ଅହିଲା ପରିକା, ତୁ ତ ତିନି ବରଷ ଅହିଲୁଣି ।''

''ଘଇତା ନ ଥେଲେ ମୋ ପେଟ କ'ଣ ଅପୋଷା ଆହୁଚି କି ମାଉସି ! ମୋର ଚାରିବାହା ଥେବାଯାକେ ଦି'ବେରା ମତେ ଦି'ମୁଠା ଖାଇବାକୁ ମିରିବ ନାହିଁ କି ?''

''ଆଲୋ ଧୂରି, ତେତେ ସିନା ବିଧାତା ବାଉରି କୁରରେ ଜନମ ଦେଇଛି । ଦଣ୍ଡିପୁର ଗାଁ ଗୋଟାକ ବୁଲି ଆଇଲେ ବାମୁଣ କି କରଣ ଘରେ ତୋ ଭରି ଝୁଅଟାଏ ଭଲା ମିରିବ ? ରୂପରେ କ'ଣ, ଗୁଣରେ କ'ଣ, ତେତେ ଫେରେ ବରିଯିବ କିଏ ସେ ? ହେଲେ ତ ଭୁଆସୁଣୀ ମାଇପିଟାଏ । ଦିହ ଅଛି, ମୁଣ୍ଡ ଅଛି, ଭଲ ଅଛି, ମନ୍ଦ ଅଛି । ବାଉରି ଘର ଝିଅ ତ, କେଉଁଠି ମୂଲ ଲାଗିଲେ ପାଁ ସେର ଆଣିବୁ । ତା' ବୋଲି କାନରେ ନାକରେ ଦି'ଖଣ୍ଡ ନାହିବାକୁ ମନ ହେବ ନାହିଁ ? ଛୁଆ ପିଲା ଦୋ'ଟି ହେବେ ନାହିଁ ?''

କଥା ଲହସରେ ଦିହେଁ ଗାଁ ପାଖକୁ ଆସି ଯାଇଥିଲେ । ମଣିଆ-ମା ପରି କେତେ ମାଇପଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଧୂଳି ତାହାର 'ଦୁତୀୟ' ହେବା ପ୍ରସ୍ତାବ ଶୁଣିଲାଣି । ଭୁଆସୁଣୀ ମାଇପିଟା, ସ୍ୱାମୀ ପାଖରେ ନାହିଁ, ବାରଆଡ଼େ ବୁଲି କାମ ପାଇଟି କରୁଚି, ସାଇ ପଡ଼ିଶାରେ କାହା ଆଖିକି ଏ କଥା ଭଲ ଦିଶିବ ଭଲା ? ଧୂଳି ମଧ ଆଗେ ଯେମିତି ମନ ଟାଣକରି ରହିଥିଲା, ଏବକୁ ଏକୁଟିଆ ରହିବାଟା ତାକୁ ଟିକିଏ ଅଡୁଆ ଅଡୁଆ ଲାଗୁଚି । ଦାଣ୍ଡରେ ଚାଲିଗଲେ ଯେ ତାକୁ ଦେଖୁଚି ସେ ଯେମିତି ମନରେ କିଛି ବିଚାରୁଛି ପରା !

''ପୁଣି ଏ ଅରପେଇଷା ନାଥିଆଟା ତ ଦିନ ଆତି ଅଖିଥୋଇ ଦଉ ନାଇଁ । ତା' ସାଥିରେ ଅହିଲେ ସେ ମେତେ ପୋଷିବ ନା ମୁଁ ତାକୁ ପୋଷିବି ? ଆପଣା ଦିହଟିକି ଛାପା ଚିକ୍କଣ କରିବାକୁ ତାକୁ ତ ବେର ନାଇଁ, ସେ କାମ ପାଇଟି କରିବ କ'ଣ ? ଆଉ ତେବେ

ମାଗୁର ମୁହାଁ ଅଗାଧୁଆ । ଆଜିଯାକେ ପଦେହେଲେ ଭଲକରି ତ ସେ ନିଅଁଶିଆ ତୁଣ୍ଡରୁ କଥା ଶୁଣିଲି ନାହିଁ ।'' ସାତ ପାଞ୍ଚ ବିଚାରି ଧୂଳି ଗେଣ୍ଡାତକ ଛେଚି ମାଉଁସ କାଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଲା ।

''ହେ ଧୂରି, ଗେଣ୍ଡା ତୁ'ଣ ଟିକିଏ ଦବୁ କିଲୋ''— ଡାକି ନାଥିଆ ଭୋଇ ଦୁଆର ମୁହଁରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ନାଥିଆର ଟାହୁଲି ଟାପରା ଗୁଡ଼ାକ ଧୂଳିକୁ ସୁଖ ଲାଗେ ନାହିଁ, କେମେତି ବେହିଆ ମଣିଷଟା। ସେ ମୁହଁ ଛିଞ୍ଚାଡ଼ି ଗେଣ୍ଡା ଛେଚିବାର ଲାଗିଥାଏ । ନାଥିଆ ତା' ପାଖରେ ବସିପଡ଼ି ରୁପା ଭୁଣ୍ଡିଲଗା ବଟୁଆ ଫିଟାଇ ପାନ ସଜାଡ଼ିଲା । ପାନରେ ଚୂନ ଲଗାଉ ଲଗାଉ କହିଲା, ''ପାନଗୁରାକ ଏତେ ମହରଗ ହୋଇଗଲାଣି । ଗଲାପାଳି ସରଣା ହାଟରୁ ତିନି ପଇସାକୁ କଡ଼ାଏ ପାନ ଆଣିଥେଲି । ଆଜି ଅଗାଧୁ ସାଉ ପଇସାରେ ଢମାରୁ ପାଞ୍ଚଟା ଦେଲା ।''

ଧୂଳିକୁ ନିରୁତ୍ତର ରହି ନିଜ କାମରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥିବାର ଦେଖି ସେ ପାନଖିଲ ଭାଙ୍ଗି ତା' ହାତକୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଲା । ଧୂଳି ଡେବିରି ହାତରେ ଗେଣ୍ଡାଧରି ଖାଇବା ହାତରେ ଗୋଟାଏ ପଥର ମୁଣ୍ଡାରେ ଛେଚୁଛି । ନାଥିଆ ହାତରେ ପାନ ଖିଲକୁ ଚାହିଁ ସେ କହିଲା, ''ପାନ ମୋର କିଏ ଖାଉଚି, ଗେଣ୍ଡା ଦିଟା ସନ୍ତୁରି ଦେଲେ ତୋରାଣି ମୁନ୍ଦିଏ ପିଇବି ।''

''ହଉ ନେ, ପାନ ଖଣ୍ଡେ ଢାକି ଦେ ମ । ଭଲ ଚୂଆପକା ଗୁଣ୍ଡି ଦେଇଚି ।''

ନାଥିଆ ଖିଲେପାନ ତା ମୁହଁରେ ଗୁଞ୍ଜିଦେଲା ।

ବେଳ ଦି' ଘଡ଼ିରୁ ସେହି ଯେ ତୋରାଣି ମୁନ୍ଦାଏ ପିଇ ବିଲକୁ ଯାଇଥିଲା, ତାହାପରେ ଖଣ୍ଡେ ପାନ ଓ ଖଣ୍ଡେ ପିକା ଛଡ଼ା ଧୂଳି ଆଉ କିଛି ମୁହଁରେ ଦେଇ ନାହିଁ । ପାଟିଟା ଖାରିଆ ଲାଗୁଥିଲା। ନାଥିଆର ପାନ ଖଣ୍ଡ କଳରେ ଜାକି ଚୂଆପକା ଗୁଣ୍ଡି ବାସନାରେ ତାହା ମନଟା ଖୁସି ହୋଇଗଲା। ସେ ଗେଣ୍ଡା ଛେଚାରେ ଆଖି ପକାଇ ନାଥିଆକୁ କହିଲା, ''ତୁ ଆଜି କେଉଁଠି କାମକୁ ଯାଇଥେଲୁ କି ?'' ଆଉ ଫାଳେ ପାନରେ ଚୂନ ଲଗାଇ ନାଥିଆ ନିଜ କଳରେ ଗୁଞ୍ଜିଦେଲା ଏବଂ ଗୁଆ ଭାଙ୍ଗୁ ଭାଙ୍ଗୁ କହିଲା, ''ନାହିଁ ବା-ସକାରୁ ତ ଦାମୁଡ଼ି ହରଡ଼ ଚରେଇବାକୁ ନେଇଥେଲି, ଜେନାବାରି ଭିତରକୁ ଚାନ୍ଦିଆଟା ପଶିଗଲାଚ୍ଛୁଣି ତାକୁ ଅଡ଼େଇ ଦେଉ ଦେଉ ଗୋଟାଏ ବାଉଁଶକଣ୍ଟା ଗୋଇଠି ଭିତରେ ପଶିଗଲା ଯେ, ଆଉ ଯାଏ କୁଆଡ଼େ ! ଲଥକିନା ବସିପଡ଼ି କଣ୍ଟାଟାକୁ ଓଟାରି ଦେଇଛି, ରକତ କେଜାଣି ଅଧସେର କାନ୍ତର ବୋହିଗଲା ।''

ନାଥିଆର କଷ୍ଟ କଥା ଶୁଣି ଧୂଳି ମୁହଁରୁ ଆହା ପଦେ ବାହାରିବ କ'ଣ ଓଲଟି ସେ ଟିପ୍‌ପଣି ଦେଲା, ''ଉଁ, ବାଉଁଶ କଣ୍ଟାଟା ପାଇଁ, ଗୋଟାଏ ଦିନ ତୁ ପାଇଟିକୁ ଗଲୁ ନାହିଁ । ଏତିକି ଗଣ୍ଡିରଖା । ଦେଖିଲୁ ମୋ ଗୋଡ଼, ଗେଣ୍ଡା କିମିତି ଚିରି ପକେଇଚି ।''

ଧୂଳି ତାର ଡାହାଣ ଗୋଡ଼ ଗୋଇଠିଟାକୁ ଦେଖାଇଦେଲା । ଦିନଯାକ ପାଣି କାଦୁଅରେ ପଡ଼ି ତାହାର ତଳିପା ଶେତା ଦେଖା ଯାଉଅଛି । ପେଣ୍ଡା ଦି'ଟା ବି ପାଣିରେ ବୁଡ଼ି ପାଉଁଶିଆ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ନାଥିଆ ଗୁଆ ଦିଖଣ୍ଡ ପାଟିକି ଡିଆଇଁ ଦେଇ ବଟୁଆ ଭିତରୁ ଗୁଣ୍ଡି

କାହୁଁ କାହୁଁ କହିଲା, ‘‘ତୋ ଦିହଟା କେଡ଼େ ଗୋରା ବା ଧୂଳି, ବାଉରି ଘର ଝିଅ ବୋଲି ସିନା ।’’

ଧୂଳି ପାଟିଟାକୁ ନାଲି କରିଦେଇ କହିଲା, ‘‘ଆଉ ନଇଲେ କ’ଣ ହୋଇଥାନ୍ତା ?’’

‘‘ଗଲାସନ କଟକ ଦେବୀଯାତ ଦେଖି ଯାଇଥେଲି ଯେ, ତେତେ ଯେବେ ଘଷିମାଜି ସେମିତି ଗହଣା ପିନ୍ଧେଇ, ଗୋଟାଏ ମେଢ଼ ଆଗରେ ବସେଇ ଦିଆହୁଅନ୍ତା, ଯାତ ଗୋଟାକର ସମସ୍ତେ ଆସି ତୋରି ପାଖେ ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରନ୍ତେ ।’’

ଧୂଳି ରାଗ ଓ ବିରକ୍ତିରେ କହିଲା, ‘‘ଚୁପ୍ ଚୁପ୍, ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ସାତିରେ ମେତେ ସରିସା କରୁଚୁ । ଜିଭ ଛିଡ଼ିପଡ଼ିବ ଯେ ।’’ ନାଥିଆ ମଧ ଡରିଯାଇ କହିଲା, ‘‘ନାହିଁ ବା, ମୁଁ ଖାଲି ତୋ ଗଢ଼ଣ କଥା କହୁଥେଲି ନା ।’’

‘‘ଆଉ ଦିନେ ସେମିତି କହିବୁ ନାଇଁ ।’’ ନାଥିଆ କଥାକୁ ବୁଲେଇ କହିଲା, ‘‘ଗଦା କ’ଣ ପରା ଭାଷା ଦେଇଥିଲା ?’’

ଧୂଳି ତାକୁ ନ ଚାହିଁ ଉତ୍ତର କଲା; ‘‘ତୋରି ପାଖକୁ ଦେଇଥିବ ।’’

‘‘ମୋ ପାଖକୁ କ’ଣ ଭାଷା ଦେବ । ମୁଁ କାଲି ଛାଡ଼ି ତ ପଅରିଦିନ କଲିକତା ଯିବି । କଅଣ ଖବର ଦବୁ ତ କହ ।’’ ନାଥିଆର କଲିକତା ଯିବା ଖବରରେ ଧୂଳି ବିସ୍ମୟ ପ୍ରକାଶ କରି କହିଲା, ‘‘ନାହିଁ, ଖବର ଦେବି କ’ଣ ବା । ସେ ତ ଗୋଟାକୁ ଆଦରି ଅହିଲାଣି । ଏଣିକି ମୋ କଥା ମୁଁ କରିବି ।’’

ନାଥିଆ ସିଧା କହି ପକେଇଲା, ‘‘ତୋ କଥା ଆଉ କରୁଚୁ କଅଣ ? ତେତେ ମୁଁ ଏତେଦିନ ହେଲା କହିଲିଣି । ତୋ ଇଚ୍ଛା କଅଣ ଆଜିଯାକେ ତ ଜାଣିଲି ନାଇଁ । କଲିକତା ଯିବିନି ତ ଆଉ ଗାଁରେ ରହିବି କାଇଁକି ? ଏ ସାଲେ ପୁଣି ଫସଲ ଯେମିତି ଧୋଇଗଲା, ବିଦେଶ ନ କଲେ ଖାଇବାକୁ ମୁଠାଏ ମିଳିବ ନାଇଁ ।’’

ବାଉରି ସାହି ଭିତରେ ନାଥିଆର ଭଲ ଚଳପକ୍ଷ । ଦଶ ବାର ମାଣ ଚାଷ । ପୁରୁଣା ଧାନ ଘରୁ ଭରଣେ ତୋଳିଏ ମିଳିପାରେ । ମୁଗ, କୋଳଥ ହୋଇ ଦି’ପୁଞ୍ଜା ଓଳିଆ ଥୁଆ ହୋଇଛି । ନାଥିଆର ବଡ଼ଭାଇ ଦି’ଟା କାମିକା ମର୍ଦ୍ଦ । ବାପ ‘ଲଣ୍ଡାରଘୁଆ’ ବୁଢ଼ା ହେଲେ କ’ଣ ହେବ, ଦଣ୍ଡେ ଥୟ ହୋଇ ବସିବ ନାହିଁ, ବିଲବାରି ଦେଖାଚାହାଁ କରୁଥାଏ । ନିଜ ଜମି ସିବାଭାଗ ହୋତା ବି ପାଞ୍ଚମାଣ ଚଷିଛି । ଘରେ ଏଓଳି ସେଓଳି ଖାଇବାପାଇଁ ପିଲାଛୁଆ ହୋଇ ଷୋହଳପ୍ରାଣୀ କୁଟୁମ୍ବ । ନାଥିଆଟା ପାଣିକାଦୁଅ ହେବାକୁ ଡରେ, ଭଲ ଖାଇବ, ଭଲ ପିନ୍ଧିବ, ଭଲ ଲଗେଇବ-ଏହାଛଡ଼ା ତାହାର ଆଉ ବେଶି କିଛି ଚିନ୍ତା ଥିଲାପରି ଜଣା ପଡ଼େ ନାହିଁ । ଦିନରେ ବାପା ଭାଇଙ୍କ ଡରରେ ଗୋରୁଗାଈ ବିଲବାରି ହୋଇ ଟଙ୍ଗର ଟଙ୍ଗର ବୁଲେ, ରାତି ହେଲେ ମୁଠାଏ ଖାଇଦେଇ ଘୁମୁରା ମାଡ଼ କରେ । ଧୂଳିକୁ କେଉଁ ଖବର ଅଛପା ନାହିଁ । ଆଜି ନାଥିଆ ମୁହଁରୁ ଘରକରଣା କଥା ଶୁଣି ସେ ମନେ ମନେ ହସିଲା ।

''ଯାଉନୁ କଲିକତା, ତାରି ପରି ଗୋଟାଏ ଖାନିକୀ ଘିନି କରି ଅହିବୁ ।''

''ତୁ ଯେବେ ନାହିଁ କରିବୁ, ସେଇତା କରିବିନି ଆଉ କ'ଣ !'' ଧୂଳି ସାଙ୍ଗରେ ଲାଗି ଲାଗି ନାଥିଆ ହଇରାଣ ହୋଇସାରିଲାଣି; ତେବେ ବି ତାହା ମୁହଁରୁ ହଁ କି ନାହିଁ ପଦେହେଲେ କଥା ଶୁଣିଲା ନାହିଁ ।

''ତେତେ କ'ଣ କନିଆ ଅପୂରୁବ ଯେ ତୁ ଦୋଡ଼ୀକନିଆଁ ଦୁତୀଅ ହବୁ ?''

''ଆଲୋ ଯାହା ହେଉ ପଛେ ମନ ପାଇବା ହେଉଚି ଅସଲ । ତୋ ମନ କ'ଣ, ଆଗ କହିଲୁ ।''

''ମୋ ମନ କ'ଣ, ବାପ ଅଛି ନା ମା ଅଛି ଯେ, କାହା ଆଗରେ କହିବି । ତୋ ବାପା ମାଙ୍କୁ ଭଲା ପଚାରିନ୍ଥୁ ?''

''ତୁ ଆମ ଘରକୁ ଆଇଲେ ବାପା ମା କିଏ ମନା କରିବେ ? ଆଉରି କେଡ଼େ ଖୁସି ହେବେ; ବୋଉ ପରା ଭାଉଜ ଦିହିଁଙ୍କି ତୋରି ପାଇଟି କଥା ଉଲୁଖା ଦିଏ ।''

ଧୂଳି ମଧ ଜାଣେ ନାଥିଆ ଘରକୁ ସେ ଗଲେ ସମସ୍ତେ ତାକୁ ସୁଖ ପାଇବେ । ହାଣ୍ଡି ଧୋଇବା, ଘର ଲିପିବା, ବିଲ ବାଛିବା, ଖତ ମୁଣ୍ଡେଇବା— କେଉଁ କାମ ତାକୁ ଉବାର ଯେ !

''ହେଲେ, ତୋର ତ ପୁଣି ଭାଇ ଭାଉଜ ଘର ।''

''ନିଆଁ ଟିକିଏ ଦବୁ କିଲୋ ଧୂରି—'' କହି ରାଧି କୁଟା ଲୁଣ୍ଡାଏ ଧରି ଘର ଭିତରେ ପଶିଗଲା । ମୁହଁ ଅନ୍ଧାରିଆ ବେଳ ହୋଇଛି । ବାରିପଟ ସାରୁ ଗଛରେ ମେଘ ଝୁପୁ ଝୁପୁ ଶୁଣାଯାଉଛି । ''ଅନ୍ଧାର ହେଲାଣି'' କହି ଗେଣ୍ଡା ମାଉଁସତକ ଖଣ୍ଡେ ସାରୁପତ୍ରରେ ଧରି ଧୂଳି ଧଡ଼୍‌କିନା ଉଠିପଡ଼ିଲା । ନାଥିଆ ବି ଉଠିଗଲା ।

ଦିନକ ପରେ ସକାଳୁ ଆସି ଅଗାଧୁଆ ଡାକିଲା, ''ଧୂଳି, ସ୍ୱାଇଁଘର ବିଲ ରୋଇବାକୁ ଯିବୁ ? ମାଇପି ମୂଲ ଦଶ ପଇସା ।''

ଦଶ ପଇସା ଶୁଣି ଧୂଳିର ଲୋଭ ହେଲା । ସେ ସା'ନ୍ତଘର କାମକୁ ବାହାରିଥିଲା । କହିଲା, ''ହେଉ, ଚାଆଲେ, ଆଜି ସା'ନ୍ତ ବିଲକୁ ଯିବି ନାଇଁ ।

ବାଟରେ ଆସୁ ଆସୁ ଅଗାଧୁଆ ପଚାରିଲା, ''ତୁ ଲଣ୍ଡାରଘୁଆ ଘରକୁ କୁଆଡ଼େ ବହୂ ହୋଇ ଯାଉଚୁ ?''

''ତତେ କିଏ କହିଲା ?''

''ଏ, ? ମତେ କହିଲା କିଏ ! ଜମା ତ କିଛି ଜାଣିନୁ, ଢୋପରା ହେଉଚୁ । ବାଉରି ସାଇଯାକ ଡେଙ୍ଗୁରା ପିଟା ସଇଲାଣି । ମେତେ କିଏ କହିବ କ'ଣ ବା ! ଆଜି ସକାଳେ ପରା ମୋ ବୋଉକୁ ନାଥିଆ ମା କହୁଥେଲା । ନାଥିଆ ତ ନିଜେ ଯାହାକୁ ଆଗରେ ପାଉଚି ତା' ଆଗରେ ଏଇ କଥା ଗପୁଚି, ଲୁଚିଚି ନା ଗୋଡ଼ ଦିଓଟି ଦିଶୁଚି ।''

ନାଥିଆ ଉପରେ ଧୂଳିର ଭାରି ରାଗ ଓ ଘୃଣା ହେଲା । କହିଲା, ''ଯା ଭାରି ଯା । ତୁ ସେ କଥା ମେତେ କହିବୁ ନାହିଁ ।''

ନାଥିଆ କଥାକୁ କିଏ କ'ଣ ଶୁଣୁଥିଲା— ସେ ତ ଜାଣି ଭୋପାଟାଏ । ପରଦିନ ପରା ରାଧି କୁଆଡ଼େ ତମ ଦିହିଁଙ୍କି ଦେଖିଲା, ରାତି ଅଧଯାଏ ଘର ଭିତରେ ପଶି ଗପ କରୁଥିଲ ।''

''ହଁ ଗପ କରୁଥେଲି, ନାଥିଆରେ, ମୁଁ ତେତେ ଦୂତୀୟ ହେବି, ତୋ ଘରକୁ ବହୂ ହୋଇ ଯିବି । ତେତେ ରୋଜିନା କୋଡ଼ିଏ ଖିଲିପାନ ଦେବି, ତୁ ଦାନ୍ତ ପଚେଇବୁ ।''

ଅଗାଧୂଆ ଠୋ ଠୋ ହସି କହିଲା, ''ବୁଝିଲୁ ଧୂଳି, ଚମ୍ପିବୋଉକୁ ଦିନେ ପାନଖଣ୍ଡେ ମାଗିଲି ଯେ, ତାକୁ ତ ଖିଲିକରି ଆସେ ନାହିଁ । ସେଦିନ ଲାଗିପଡ଼ି ଗୋଟାଏ ଖିଲି ସଜାଡ଼ିଲା । ଭଙ୍ଗାଗୁଆ ଟିକିଏ କେଉଁଦିନ ଠଣା ଭିତରେ ରଖିଥେଲା । ଅନ୍ଧାରୁଆ ଅନ୍ଧାରୁଆ ଖିଲ ଖଣ୍ଡ ମୋ ହାତରେ ବଢ଼ାଇ ଦେଲା । ଖିଲଟାକୁ ଗୋଟାଏ ଥର ଚୋବେଇ ଦେଇଛି କି ନାହିଁ, ଆଉ ଯିବି କୁଆଡ଼େ ।''

''କାଇଁକି, କ'ଣ ହେଲା କିରେ ?''

''ଆଲୋ, ଏବେ ଅଖା ଭିତରୁ ଯୋଡ଼ାଏ ଧାନୁଆ ଲଙ୍କାମରିଚ ପାନ ଭିତରକୁ ଆସି ମୋ ପାଟି ଭିତରେ ପହଞ୍ଚିଲା ।'' ଅଗାଧୂଆ ରହସ୍ୟ କଥା କହି ଜାଣେ ନାହିଁ । ମୁହଁକୁ ଶୁଖେଇ ସେ ସତକଥା ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲା; କିନ୍ତୁ ତାହାର ପଛପଟେ ହସି ହସି ଧୂଳିର ପେଟ ପ୍ରାସ ହୋଇଗଲାଣି । ଅଗାଧୂଆ ଆଗେ ଆଗେ କହି ଚାଲିଥାଏ, ଚମ୍ପିକୁ ଡକା ପାରିଲି, ବୁଝିଲୁ ଧୂଳି, ଠେକିଏ ପାଣି ତେଣ୍ଡି ଦେଲି ।''

''ଚମ୍ପି ତ କାଇଁ କେତେ ମାସ ହେଲା ଆସି ନାହିଁ ?''

''ତା ବରର ତା ବାର ମାସରେ ତେର ଦିହ ଦୁଃଖ, ସେ ଘର ଛାଡ଼ି ଆସିବ କିମିତି । ଆଉ କ'ଣ ତା' ବୋଉ ଅଛି ଯେ, ଝିଅର ଭଲ ମନ୍ଦ ପଚରା ଉଚରା କରିବ ।''

ସବୁବେଳେ ତା' ବରୁଟା ତ ଓଗିଣା ହେଲା; ମୂଳିଆ ପୁଅ, ବାଧକା ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ମାଇକିନା ଝୁଅଟା କ'ଣ କରିବ । ତାକୁ ତ ଫେର୍ ଦିଅଁ ଗୋଟିଏ ବାରକ ଦେଲେଣି ।''

ଅଗାଧୂଆ କପାଳିଆ ଲୋକ । ଚାଳିଶ ବର୍ଷରେ ନାତି ଦେଖିଲାଣି । ଧୂଳି ମୁହଁରୁ ନାତି କଥା ଶୁଣି ଖୁସିଟାଏ ହୋଇ କହିଲା, ''ସେ ଶଳା ଟୋକା ଭାରି ଖୁଜ୍‌ବୁଜିଆ ହୋଇଚି । ବିଧା ଯେ କୁଟି ପକାଉଚି ମୋ ଭରି ମଣିଷର ପିଠି ପରାଣ କରିଦବ ।''

କାଠପଟା ପରି ଅଗାଧୂଆର ଓସାରିଆ କଳା ପିଠିଟାକୁ ଚାହିଁ ଧୂଳି ବିଚାରୁଥାଏ, ଏ ପିଠି କାହିଁରେ ଭଲା ଟିକିଏ ଦରଜ ହେବ ।

ସେଦିନ ସଞ୍ଜବେଳେ ନାଥିଆକୁ ତା' ଘର ଭିତରକୁ ପଶି ଆସିବାର ଦେଖି ଧୂଳି କହିଦେଲା, ''ତୁ ମୋ ଦୁଆରକୁ ସଞ୍ଜ ବେଳୁଟାରେ ଆସିବୁ ନାଇଁ । ଏକୋଟିଆ ମଣିଷ, ବାରଲୋକେ ବାର ଅନା କହୁଛନ୍ତି ।''

ନାଥିଆ ଖିଁ ଖିଁ ହସି କହିଲା, ''ତୁ ମୁଁ ଯେବେ ରାଜି, କି କରିବ କାଜି ।''

''ସେ କଥାଗୁରାକ ଅଖି ଥା । ଯିବୁ ତ ଯା, ନଇଲେ ପାଟି କରି କମ୍ପେଇବି ।''

ନାଥିଆ ଦେଖିଲା ଧୂଳି ଫୁଲିଯାଇଛି । ହଠାତ୍ ନାଥିଆ ମୁହଁଟା କଳାକାଠ ପଡ଼ିଗଲା । ତଥାପି ସେ ସାହସ ବାନ୍ଧି କହିଲା, ''ଅଗାଧୁଆ ଶିଖେଇଚି ପରା, ତାହାରି ପାଖରେ ରହିବୁ ।''

''ଅଗାଧୁଆ ଶିଖେଇଚି କି ଯେ ଶିଖେଇଚି, ତୁଟା ମୋତେ କହିବାକୁ କିଏ ? ଯାଉଚୁ କି ଏଠୁ ଦେଖିବୁ ।''

ଡରରେ ନାଥିଆ ତିନିପାଦ ପଛକୁ ଘୁଞ୍ଚିଗଲା; ''ତା' ହେଲେ ଦେ ମୋ ଚିଜ ମୋତେ ଫେରେଇ ।''

''ନେ ତୋ ଚିଜ, ଏଇଥିପାଇଁ ଡରାଣ ଦେଖଉଚୁ କି ?'' ଧୂଳି ତାହାର ଦି' କାନରୁ ପଡ଼ିଆ ସୁନାର ଦି'ଖଣ୍ଡ ସରୁ ସରୁ ନୋଳି କାଢ଼ି ନାଥିଆ ଉପରକୁ ଫିଙ୍ଗିଦେଲା। ଏଡ଼େ ଚଞ୍ଚଳ ଧୂଳି ନୋଳି କାଢ଼ି ପକେଇଦେବ ବୋଲି ନାଥିଆ ବିଚାରି ପାରି ନ ଥିଲା । ଫେରିଲାବେଳେ କହିଲା, ''ମୋ ଘରେ ଯେ ମୂଳ ଲାଗି ଖାଇବ, ତୁ ତା'ରି ଘରେ ପଶିବୁ, ତୋତେ ସାନ୍ତାଣୀ ଯୋଗ ନାହିଁ ।''

ଧୂଳି କ'ଣ ଗୋଟାଏ କଡ଼ା କଥା କହିବ ବୋଲି ଯାଉଥିଲା; କିନ୍ତୁ ନାଥିଆ ସେତେବେଳକୁ ଦୂରକୁ ଚାଲିଗଲାଣି । ନାଥିଆ ସାଙ୍ଗରେ ଝଗଡ଼ା କରି ଧୂଳି ମନଟା ରାତିରେ ବଡ଼ ଘାଣ୍ଟି ହେଲା ଏବଂ ତହିଁ ଆରଦିନ ଯେତେବେଳେ ଶୁଣିଲା ଯେ ନାଥିଆ ପାହାନ୍ତା ପହରରୁ ପଞ୍ଚୁଆ ସାଥିରେ କଲିକତା ବାହାରିଗଲାଣି ସେତେବେଳେ ତା ମନର ଗୋଟାଏ ପାଖ ଓଦା ହୋଇଗଲା ।

କିନ୍ତୁ ଦିନ ଚାରିଟା ଯାଇ ନାହିଁ, ମଝିରେ କେବେ ଅଗାଧୁଆ ପାଖରେ ଧୂଳି, ନଡ଼ା ବିଡ଼ାଙ୍କ ଉପରେ ବସିପଡ଼ିଲା ଏବଂ ତହିଁ ଆରଦିନଠାରୁ ନିତି ଦେଖାଗଲା, ଅଗାଧୁଆ କଥା ଗପି ଗପି ଆଗରେ ଚାଲିଛି ଓ ତା' ପଛରେ ହସି ହସି ଧୂଳି ମଧ କାମକୁ ଧାଇଁଛି ।

●

ନିୟତିର କ୍ରୀଡ଼ା

ସୁରମାର ଇତିହାସ ଅତି କରୁଣ, ଅତି ମର୍ମାନ୍ତକ ବ୍ୟଥାର ଇତିହାସ । ବୟସ ଯେତେବେଳେ ତାର ମାତ୍ର ଆଠ ବର୍ଷ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମରେ ପିତା ତାକୁ 'ଗୌରୀଦାନ' କରି ଦେଇଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ବର୍ଷ ଦୁଇଟା ଯାଇ ନାହିଁ, ସୁରମାର 'କପାଳ ଫାଟିଲା ।' ତାର ସ୍ୱାମୀ ନିଜର ଯାହା କ୍ଷତି କଲେ, ତଦପେକ୍ଷା ଅନେକ ବେଶି ସୁରମାର କ୍ଷତି କରି ଇହଲୀଳା ସମ୍ବରଣ କଲେ। ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ସ୍ୱାମୀର ମୃତ୍ୟୁରେ ସୁରମାର କୌଣସି ଦୋଷ ଥିଲା ପରି ମନେହୁଏ ନାହିଁ; ବରଂ ତାର ସ୍ୱାମୀଦୋଷରୁ ଯେ ସେ ବିଧବା ହେଲା, ଏହା କହିବାର ଅନେକ କାରଣ ଅଛି । ତାର ସ୍ୱାମୀ ଥିଲା ଅତିରିକ୍ତ ନିଶାଖୋର ଓ ଚିର ରୁଗ୍ଣ । ଏହା ସହିତ ଏପରି ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥାପନରେ ତାର ପିତାଙ୍କର ସ୍ୱକଲ୍ୟାଣ ମିଶି ତାର ବୈଧବ୍ୟର କାରଣ ହେଲା। ଯେହେତୁ ରୂପରେ ଗୁଣରେ ସେ କୌଣସି ସଧବାଠାରୁ ନ୍ୟୂନ ନ ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ପୂର୍ବଜନ୍ମର କୌଣସି ମହାପାପ ଏ ଜନ୍ମରେ ତାକୁ ଏପରି ହତଭାଗିନୀ ଯଦି କରିଥାଏ, ତେବେ ଅବଶ୍ୟ କିଛି ବୋଲାଯାଇ ନ ପାରେ । ଯାହାହେଉ, ଇହଜନ୍ମରେ ତାର ଏପରି କିଛି ଅପରାଧ ଲକ୍ଷିତ ହୋଇ ନାହିଁ କିମ୍ବା ତାରି ସୁଗୁଣରେ କୌଣସି ମହତ୍ ତ୍ରୁଟି ଘଟି ନାହିଁ, ଯେଉଁ କାରଣରୁ ସେ ବିଧବା ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ ।

ସେଥିଲାଗି ଅନ୍ୟ କିଛି କାରଣ ନ ପାଇ ଲୋକେ କହିଲେ, ତାର ''କପାଳ ଫାଟିଲା ।'' କିନ୍ତୁ ଏହି ଦଶମବର୍ଷୀୟା ବାଳିକାର ଏତେ ଶୀଘ୍ର ଗୋଟାଏ କପାଳ ତିଆରି ହୋଇ ତାହା ପୁଣି ଫାଟିଗଲା କିପରି ? ମୂଳତଃ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ତାର ସମାଜର ଦୂଷିତ ନୀତି ଏବଂ ତାର ସ୍ନେହଶୀଳ ପିତା ହିଁ ତା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ କଳ୍ପିତ କପାଳ ତିଆରି କରାଇ ମନ ଖୁସିରେ ତାହାର ଉଚ୍ଛେଦ ସାଧନ କରିଅଛନ୍ତି ।

ମନୁଷ୍ୟ ଯାହା ସୃଷ୍ଟି କରେ, ପ୍ରକୃତି ତାହାର ଧ୍ୱଂସ ସାଧନ କରେ । ମନୁଷ୍ୟ ଯେ ଗଛଟି ପୋତେ, ଯେ ପୋଖରୀଟି ଖୋଳାଏ, ଯେ ଦେଉଳଟି ତୋଳାଏ, ପ୍ରକୃତି ତାହାର ଧ୍ୱଂସ ଆନୟନ କରେ; କିନ୍ତୁ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ମନୁଷ୍ୟ ନିଜେ ଯାହା ସୃଷ୍ଟି କରେ, ନିଜ ହାତରେ ପୁଣି ତାହାର ଉଚ୍ଛେଦ କରେ । ଯେଉଁ ବୃକ୍ଷଟି ରୋପଣ କରିଥାଏ, ସମୟରେ ତାକୁ ପୁଣି ଭୂଲୁଣ୍ଠିତ କରେ । ସୁରମାର ସୃଷ୍ଟି କିନ୍ତୁ ତାର ପିତାମାତାଙ୍କର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଇଚ୍ଛାକୃତ ନ ହେଲେ ହେଁ, ଇହଧାମରେ ସେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣା ହେବାପାଇଁ ଆଉ ଏକ ଅଦୃଶ୍ୟ ଦେବତାର ହସ୍ତ ଥିଲେ ହେଁ, ତାର ଜନ୍ମଦିବସରୁ ନିଜ ସୃଷ୍ଟି ରୂପରେ ତାର ପିତା ମାତା ତାକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକାର କରି ବସିଥିଲେ । ସୃଷ୍ଟି ଯେ କରିପାରେ ଧ୍ୱଂସରେ ମଧ ତାର ଅଧିକାର । ସେଥିଲାଗି ନିର୍ବିଚାରରେ କନ୍ୟାକୁ ଗୋଟିଏ ଧାନାଢ୍ୟ, ଯକ୍ଷ୍ମାରୋଗଗ୍ରସ୍ତ, ଅଫିମଖୋର ପୁରୁଷକୁ ଅର୍ପଣ କରିଦେଲେ । ସୁରମାର ଅବଶ୍ୟ ଏ ସବୁ ସମ୍ପର୍କରେ ଜାଣିବାର ବୟସ ହୋଇ ନ ଥିଲା କିମ୍ବା

ଜାଣିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ନ ଥିଲା । କାରଣ, ତାର ଆବଶ୍ୟକତା ତାହାଠାରୁ ବେଶି ବୁଝୁଥିଲେ, ତାର ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା ଭାଗ୍ୟବିଧାତା ପିତା ସାମନ୍ତ ।

ବିବାହର ଦିଓଟି ବର୍ଷ ପରେ ଯେତେବେଳେ ସୁରମା-ସ୍ୱାମୀର ମୃତ୍ୟୁ ସମ୍ବାଦ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା, ଆଉ ଯାହାର ଦୁଃଖ ହେଉ ନ ହେଉ, ସୁରମାର ଲେଶ ଦୁଃଖ ହେଲା ନାହିଁ । କିପରି ହେବ ? କେବଳ ଗୋଟାଏ କଳ୍ପନାରେ କାହିଁ ଏକ ସ୍ୱାମୀ ତିଆରି ହୋଇ ତାର ପୁଣି ସେହିପରି କାଳ୍ପନିକ ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଅଛି ବୋଲି ତାର ମନେହେଲା । ତେବେ ଯେତେବେଳେ ତାକୁ ନିରାଭରଣା ହେବାକୁ ପଡ଼ିଲା, ସେତେବେଳେ ଅଳ୍ପ କଷ୍ଟ ହୋଇ ନାହିଁ । ଜୀବନରେ ସେ କୌଣସି ଶିକ୍ଷା ଦୀକ୍ଷା ଲାଭ କରି ନାହିଁ । ଚାରି ବର୍ଷରୁ କିମ୍ବା ତତ୍‌ପୂର୍ବରୁ ଅଳଙ୍କାରଭୂଷିତା ହୋଇ ଓଢ଼ଣା ଟାଣି ସେ ବୋହୂ ହେବାର ଅଭ୍ୟାସ କରି ଆସିଅଛି । ବୋହୂ ହେବାର ଆନନ୍ଦ କଳ୍ପନା, ପୁତ୍ର କନ୍ୟା ପ୍ରସବ କରି ସେମାନଙ୍କ ଜଞ୍ଜାଳ ଚଳାଇବାର ଭାବନା ହିଁ ତାର ଶୈଶବର କ୍ରୀଡ଼ାସ୍ଥଳରୁ ତାକୁ ବେଷ୍ଟନ କରି ରହିଅଛି । ଏହି ବସନଭୂଷଣ ବେଶବିନ୍ୟାସ ହିଁ ତାର ଯଥାର୍ଥ ସ୍ୱାମୀ ଥିଲା । ଏହାକୁ ଅତି ନିକଟରେ ପାଇଥିଲା, ଅତି ଆଦର କରିଥିଲା । ଏହାହିଁ ତା ପକ୍ଷରେ ସତ୍ୟ । ଏକାନ୍ତ ସତ୍ୟ । ସ୍ୱାମୀ । ସେ କିଏ ? ସେ ଗୋଟାଏ କଳ୍ପିତ ମୂର୍ତ୍ତି ଛଡ଼ା ଆଉ କ'ଣ ? ତାର ରୂପ ନାହିଁ, ଆଦର ଯତ୍ନ ନାହିଁ । କେଉଁ ଗୁଣରେ ସ୍ୱାମୀ ବୋଲି ସେ ଚିହ୍ନିବ ? ସ୍ୱାମୀ ଗୃହକୁ ଯିବା ସମୟରେ ସେ ତାର ଭଉଣୀମାନଙ୍କୁ ଆର୍ତ୍ତସ୍ୱରରେ କ୍ରନ୍ଦନ କରିବାର କେତେଥର ଦେଖିଛି । ସେ ତେବେ ଆଉ କି ସୁଖର କଥା, କି ଆନନ୍ଦର ସାମଗ୍ରୀ ? ନା, ନା, ଏହି ଅଳଙ୍କାର ହିଁ ତାର ସ୍ୱାମୀ, ଅଳଙ୍କାର ଥିଲେ ଯେ ସଧବା, ସେତକ ଗଲେ ସେ ବିଧବା ! ସେହି ତାର ଅତି ଯତ୍ନର, ଅତି ଆଦରର ଅଳଙ୍କାରର ମାୟା ତାକୁ ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ହେଲା । ସେହି ତାର ଘୋର ଦୁଃଖ । ହାୟରେ ନିର୍ବୋଧ । ଏହି ଅଳ୍ପ ମୂଲ୍ୟର ତୁଚ୍ଛ ଅଳଙ୍କାର ସହିତ ସେ ଯେ ତାର ଜୀବନର ସର୍ବସ୍ୱ ହରାଇ ବସିଲା ସେଥିପାଇଁ ସେ ଭାବିତା ହେଲା ନାହିଁ ।

ସୁରମାର ସାନ୍ତ୍ୱନା ହେଲା ତାହାରି ପରି କେତେ ତ ବାଳ ବିଧବା ରହିଛନ୍ତି । ଦାମ ରଥଙ୍କ ଘରର ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ମଧୁ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଘରର ହୀରା ତ ତାହାରି ପରି ! ହେଲା ବା ସେ ନ ପିନ୍ଧିଲା ଅଳଙ୍କାର, ତାରି ବାକ୍ସରେ ତ ସବୁ ରହିବ; କିନ୍ତୁ ଭାଇର ବଡ଼ଘରେ ବନ୍ଦାପନା ପାଇଁ ଯେତେବେଳେ ତାହାରି ସଙ୍ଗର ବାଳିକାମାନେ ହୁଳହୁଳୀ ଦେଇ ବେଦୀକୁ ଗଲେ ଏବଂ ତାକୁ ନୀରବ ନିରାଶ ହୋଇ ସବୁ କେବଳ ଦେଖିବାକୁ ହେଲା, ସେତେବେଳେ ତାର ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ଶୋକ ରୋଧକରି ହେଲା ନାହିଁ । ପିତା ଦୁଃଖପ୍ରକାଶ କରି କହିଲେ, ''କାହାର ଚାରା ଅଛି, ଆମେ ସିନା ଜନ୍ମ ଦେଇଥିଲୁଁ, କର୍ମ ତ ଦେଇ ନାହୁଁ ।'' କିନ୍ତୁ ସେ ଭାବିବାକୁ ଭୁଲିଗଲେ ଯେ, ଜନ୍ମଦେବା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାଙ୍କର ଯେତେ ଦୂର ସତ୍ୟ ଅଧିକାର, କର୍ମ ଦେବା ବିଷୟରେ ମଧ ସେହିପରି ସତ୍ୟ ଅଧିକାର ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହିଥିଲା ।

ବୈଧବ୍ୟର ଯନ୍ତ୍ରଣା ସହସ୍ର ଗୁଣରେ ବାଜିଲା ସୁରମାର ଜନନୀଙ୍କ ହୃଦସ୍ଥଳରେ । ଏହି ଲାବଣ୍ୟ ପ୍ରତିମାର ଏପରି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ହେବ ବୋଲି ସେ କୌଣସି ଦିନ କଳ୍ପନା କରି ନ

ଥିଲେ । ସୁରମାକୁ ଯେ ଦେଖୁଥିଲା, ସେ ତାକୁ 'ଲକ୍ଷ୍ମୀ', 'ସାବିତ୍ରୀ' କହି ଆଶୀର୍ବାଦ କରୁଥିଲା । ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ନିରାଶ୍ରୟା ହୋଇ କାନ୍ଥବାଡ଼କୁ ଆଉଜି ଠିଆ ହେବ, ଏ ଯାତନା ଜନନୀ ପ୍ରାଣ ଅଧିକ କାଳ ସହ୍ୟ କରିପାରିଲା ନାହିଁ । କିଛିଦିନ ପରେ ସେହି ଦୁଃଖରେ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା ।

ଅଚ୍ୟୁତ ମହାପାତ୍ରଙ୍କର ସମସ୍ତ ସାଂସାରିକ ଗୃହଭାର ସୁରମା ଉପରେ ହିଁ ପଡ଼ିଲା । ଗୃହକାର୍ଯ୍ୟାଦିରେ ତାକୁ ନିଶିଦିନ ବ୍ୟସ୍ତ ରହିବାକୁ ହେଲା । ଆଜି ଅମୁକ ଲୋକ ଆସିଲେ, ତାଙ୍କର ଭୋଜନର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାକୁ ହେବ, ଅମୁକ ବନ୍ଧୁଗୃହରୁ ଆସିଅଛି, ତାକୁ ବିଦାକୀ ଦିଅ, ଅମୁକ ଲୋକ ଅମୁକ ସ୍ଥଳରୁ ଅମୁକ ଜିନିଷ ଆଣିଛି, ତାକୁ ଘରେ ସାଇତି ରଖ, ଇତ୍ୟାଦି କର୍ମରେ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ହେଲେ ଫୁରୁସତ୍ ମିଳେ ନାହିଁ । ଏହାପରେ ପୁଣି ପିତାଙ୍କର ସକଳ ନିତ୍ୟକର୍ମରେ ସୁରମା ନ ହେଲେ ନ ହୁଏ । ଚିତାପେଡ଼ି, ଦିଅଁପୂଜା ଆଦି ପ୍ରତି କଥା ସୁରମା ଯେଉଁଦିନ ନ ବୁଝିଛି, ସେଦିନ ବନ୍ଦ । ଏକ କଥାରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ସୁରମା ହିଁ ସମଗ୍ର ସଂସାରଟା ବେଷ୍ଟନ କରି ରହିଲା ।

ଏହି ସମୟରେ କିଏ ଆସି ମହାପାତ୍ରଙ୍କ କାନେ କାନେ କହିଦେଲା ଯେ, ତାଙ୍କର ଦ୍ୱିତୀୟବାର ବିବାହ କରିବା ଉଚିତ । ଗ୍ରାମବାସୀ ଜଣେ ଅଧେ ଏ କଥାକୁ ପସନ୍ଦ କଲେ ନାହିଁ । କାହିଁକି ବିବାହ କରିବ ? 'ପୁତ୍ରାର୍ଥେ କ୍ରିୟତେ ଭାର୍ଯ୍ୟା ।'' ଦିଓଟି ତ ଉତ୍ତମ ସୁନ୍ଦର ପୁଅ ଯାଇଛନ୍ତି । ପାର୍ବତୀ ପରି ସୁନ୍ଦରୀ କନ୍ୟା ତ ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ବିଧବା ହୋଇ ଗୃହମଧ୍ୟରେ ରହିଛି । ଏହିମାନଙ୍କ ସମକ୍ଷରେ ସେ ପୁଣି ଗୋଟିଏ ଯୁବତୀ ନେଇ ସଂସାର କରିବେ, ଏ କ'ଣ ସୁନ୍ଦର ଦେଖାଯିବ ? ମହାପାତ୍ରଙ୍କର ତୋଷାମୋଦକାରୀ କେତେଜଣ ଆସି କହିଲେ, ''ଏ କି କଥା ହେ, ଆପଣଙ୍କର ବୟସ କେତେ ଯେ, ଆଉଥରେ ବିବାହ କଲେ ଦୋଷାବହ ହୋଇପଡୁଛି ? ଚାଳିଶ ପାଖ ଆଖକୁ ତ ଲୋକେ ଏ କାଳରେ ପ୍ରଥମ ବିବାହ କରୁଛନ୍ତି ।'' ବୃଦ୍ଧ ବ୍ରାହ୍ମଣ କେତେଜଣ ମାଳି ଠକ୍ ଠକ୍ କରି ''ଅପବିତ୍ରଃ ପବିତ୍ରୋ ବା'' ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ଆସି କହିଲେ, ''ଏ କ'ଣ ଏ, ପୁରୁଷ ପୁଅ, ବିବାହ ନ କରିବ କିଆଁ ହେ ? ପିତୃଲୋକଙ୍କ ପାଇଁ ପିଣ୍ଡ ମୁଠାଏ ବାଢ଼ିଦେବାକୁ ତ ଗୋଟିଏ ସହଧର୍ମିଣୀ ଦରକାର, ସେଇଥିପାଇଁ ତ ରାଜା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସୁନାର ସୀତା ତିଆରି କରାଇଥିଲେ । ରାମ ତିହାଡ଼ୀ ଷାଠିଏ ବର୍ଷରେ ବିବାହ କଲା, ତୁମେ ତ କାଲିକା ପିଲା ।''

ମହାପାତ୍ରେ ଅଳ୍ପ ହସି ଟିକିଏ ଗମ୍ଭୀର ସ୍ୱରରେ କହିଲେ, ''ହଁ, ଆପଣଙ୍କଠାରୁ ଅଧିକ ପଣ୍ଡିତ ଆଉ କିଏ ଅଛି ନା, କାହା ନେଡ଼ିରେ ବାଳ, ଏ ଯୁକ୍ତିକୁ ଖଣ୍ଡନ କରିଦେବ । ମୋର ବି ତ ଘର ଚଳୁ ନାହିଁ । ପିଲାଟାର ଏତେ ବଡ଼ ଆର୍ଦ୍ଦୋଳିକି ସହଜରେ ସମ୍ଭାଳେ ? ତେବେ ଏତିକି ବିଚାରିବାକୁ ହେଉଛି ଯେ, ଘରେ ବିଧବା ଝିଅ ।'' ବୀର ମିଶ୍ରେ ତର୍କଚୋଟରେ ଅଧିକତର କ୍ଷିପ୍ରଗତିରେ ମାଳି ଠକ୍ ଠକ୍ କରି କହିଲେ, ''ରଖ ହେ ବିଧବା ଝିଅ, ତା କର୍ମ ସେ ଭୋଗିଲା, ଏଥିପାଇଁ ତୁମ ଦିହକଟା ଦୁଃଖରେ କଟିବ ବୋଲି କେଉଁ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି ? ତୁମେ ତ ପୁରୁଷ ହୋଇ ଜନ୍ମ ଲଭିଛ, ସେ ତ ସ୍ତ୍ରୀ, ତାହାରି କଥାରେ ଏତେ ଗୋଳେଇ ଘାଣ୍ଟି

ହେଉଛି କାହିଁକି ?'' ବୀର ମିଶ୍ରଙ୍କ କଥା ଅଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ହୋଇ ନ ପାରେ, ସଂସ୍କୃତରେ ତାଙ୍କର ଅଗାଧ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି । ତାଙ୍କ ଯୁକ୍ତିରେ ପରାଜିତ ହୋଇ ଅବଶେଷରେ ମହାପାତ୍ରଙ୍କୁ ନିଜର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନିଚ୍ଛାସତ୍ତ୍ୱେ କେବଳ ପିତୃପୁରୁଷଙ୍କ ଉଦ୍ଧାର ଲାଗି ଏବଂ ଗୃହର ଆବଶ୍ୟକତା ପାଇଁ ବିବାହରେ ସମ୍ମତି ଜଣାଇବାକୁ ହେଲା । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସବୁ ଠିକ୍‌ଠାକ୍ ହୋଇଗଲା । ବର୍ଷକ ପରେ ସୁରମାର ନୂତନ ଜନନୀ ଗୃହକୁ ଆସିଲା ।

ଏହି ନୂତନ ଆଗନ୍ତୁକାର ଆସିବାର କିଛି କାଳ ପରେ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଗୃହରେ ଅନେକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଲା । ସୁରମା ଦେଖିଲା, ଗୃହ ମଧ୍ୟରେ ତାର ସମସ୍ତ ଅଧିକାର ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ କ୍ରମେ ହସ୍ତଚ୍ୟୁତ ହେଉଅଛି ଏବଂ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେ ସମସ୍ତ ଭାର ଏହି ନୂତନ ଆଗନ୍ତୁକାର ହସ୍ତକୁ ଅପସୃତ ହେଉଅଛି, ଏଥିରେ ତାର ବାଧାଦେବାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ । କାରଣ ଯେପରି ଦେଖାଯାଏ, ପିତାଙ୍କର ମଧ ଇଚ୍ଛା ଯେ, ତାଙ୍କର ଯୁବତୀ ସ୍ତ୍ରୀଟି ଏହି ସମସ୍ତ ଅଧିକାର ଘେନି ବସୁ । ସୁରମା ଆଉ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ଜାଣେ ନାହିଁ, ଏତକ ତା ହାତରୁ ଗଲେ ସମୟ କଟିବ କିପରି ? ଏହି ନବାଗତା 'ଜନନୀ' ସହିତ ତାର କେତେଥର ମନାନ୍ତର ହେଲାଣି, କିନ୍ତୁ ପ୍ରତିଥର ଦେଖାଯାଏ, ପିତା ଏହି ଯୁବତୀ ସ୍ତ୍ରୀର ପକ୍ଷନେଇ ସୁରମାର ଦୋଷ ଦେଇଥାନ୍ତି ।

ତାର ଜୀବନ କ୍ରମେ କ୍ଲେଶମର ହୋଇଉଠିଲା । ସେ କେବଳ କୁଆଡୁ ଆସିଲା ପରି ମୁଠାଏ ପଡ଼ି ଖାଇ ବଞ୍ଚି ରହିବ କେତେଦିନ ? ତାର ସେ ପୂର୍ବ କ୍ଷମତା, ପୂର୍ବ ଅଧିକାର କୁଆଡ଼େ ଗଲା ? ଏସବୁ ଭିତରେ କିନ୍ତୁ ବୈଧବ୍ୟର ବ୍ୟଥା ତାକୁ କୌଣସି ଦିନ ପୀଡ଼ା ଦେଇ ନାହିଁ । ସେ ଜାଣେ, ସେ ବିଧବା ହୋଇଅଛି, ତାର ଜନ୍ମ ତାରିଖରୁ । ଜନ୍ମରୁ ଯେପରି ଲୋକେ ଅନ୍ଧ ହୋଇଯାନ୍ତି, ସେହିପରି ମଧ ବିଧବା ହୋଇପଡ଼ନ୍ତି । ଏ କେବଳ ଗୋଟାଏ ଭାଗ୍ୟର କ୍ରୀଡ଼ା, ସ୍ୱାମୀ କିଏ, ସେ ଥିଲେ କି ସୁଖ ଦିଏ, ନ ଥିଲେ ବା ଦୁଃଖ କ'ଣ, ଏ ସକଳ ଚିନ୍ତା ତା ମନକୁ ଆସେ ନାହିଁ । ତେବେ ତାହାର ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ଗୃହରେ ପିତା ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ନବୋଢ଼ା ଯୁବତୀ ସ୍ତ୍ରୀ ସହିତ ନାନାପ୍ରକାର ହାସ୍ୟାମୋଦରେ ରତ ଥା'ନ୍ତି, ସୁରମା କର୍ଣ୍ଣକୁ ସେ ରୁଦ୍ଧ ହାସ୍ୟଧ୍ୱନି ସ୍ପର୍ଶକଲେ ତାର ମନେହୁଏ; ସ୍ୱାମୀ ନିକଟରେ ଥିଲେ ଗୋଟାଏ କିଛି ଆନନ୍ଦ ମିଳିପାରେ । ଯାହାହେଉ, ସେଥିରେ ତାର ଯାଏ ଆସେ କ'ଣ, ସେ ତ ଆଜନ୍ମ ବିଧବା; କିନ୍ତୁ ଦୁଃଖ ତାର ଏତିକି ଯେ, ଏ ଘର ପ୍ରତି ତାର ଦୃଷ୍ଟି କିଏ ବଦଳାଇ ଦେଇଅଛି । ଯେଉଁ ଘର, ଯେଉଁ ଲୁଗାପଟା, ପେଡ଼ି ପେଟରା, କଂସା ବାସନକୁ ଦିନେ ସେ ନିତାନ୍ତ ନିଜର ବୋଲି ଦେଖୁଥିଲା, ସେ ସବୁରେ ଆଜି ତାର କୌଣ ଅଧିକାର ନାହିଁ । ସେ ନିଜେ ମଧ ପରଗୃହରେ ଆଶ୍ରିତା, ପାଳିତା ।

ଯେତେବେଳେ ଏହିପରି ବାଧହୋଇ ସୁରମାର ଗୃହକର୍ମରେ ଔଦାସୀନ୍ୟ ଆସିଲା, ସେ ଗୋଟିଏ ସମ୍ବଳ ଲାଭ କଲା— ଦେବପୂଜା । ପ୍ରତି ଏକାଦଶୀରେ ଅନ୍ୟ ବିଧବାମାନଙ୍କ ସହିତ ନିର୍ଜଳ ଉପବାସ କରି ଗ୍ରାମର ମହାଦେବ ମନ୍ଦିରରେ ପୂଜା କରି ଆସିବାକୁ ହେଉଥିଲା । ଏଣିକି ପ୍ରତିଦିନ ସ୍ନାନାନ୍ତେ ଦେବ ଦର୍ଶନ କରିବା ତାର ଗୋଟାଏ ମସ୍ତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ହୋଇଉଠିଲା ।

ସଧବାର ସିନା ଅବରୋଧ ପ୍ରଥା ମାନିବାର କଥା, ବିଧବାର ଆଉ ଅବରୋଧ କ'ଣ ? ତାର ତ ଜଗତରେ ଅବରୋଧ ଶୂନ୍ୟରେ ମିଳାଇ ଯାଇଅଛି । ଯଥା ତଥା ତାର ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କରିବାର କଥା, ତା'ର ଗୃହ ନାହିଁ, ସଂସାର ନାହିଁ, ସୁଖ ନାହିଁ, ଦୁଃଖ ନାହିଁ, ବନ୍ଧୁ ନାହିଁ, ପରିବାର ନାହିଁ— ଜଗତର ସେ ଗୋଟାଏ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଭିଶପ୍ତ ଓ ପୃଥକ ଜୀବ । ସେଥିରେ କାହାର ଚାରା ଅଛି ? ସେ ଯେ ତାର ନିୟତି ।

ସୁରମାର ଯେଉଁ ଗୃହ ଦିନେ ନିଜର ହୋଇଥାନ୍ତା, ସେ ସ୍ଥଳକୁ ଥରେ ଦୁଇଥର ଯାଇ ଫେରି ଆସିଅଛି । ସେଠାରେ ବରଂ ତାକୁ ଅତ୍ୟଧିକ ଅସ୍ୱସ୍ତି ଲାଭ କରିବାକୁ ହୋଇଅଛି । କଥା କଥାକେ ଶାଶୂ କହନ୍ତି, ''ମଲା ଲୋ ଉଁଚୁକପାଳୀ, ତାର ପରା ପୁଅକୁ ମୋର ଖାଇବସିଲା ।'' ଦିଅରମାନେ ''ଅଲକ୍ଷଣୀ ପୁଣି ସମ୍ପତ୍ତିରୁ ଭାଗ ନେବାକୁ ଆସିଛି'' ବୋଲି ପ୍ରତି ପଦରେ ଉଲୁଖା ଦିଅନ୍ତି । ସେ କେଉଁ କୂଳ ତାହାହେଲେ ହେବ ?

ତାହାର ପିତା କନ୍ୟାକୁ ଗୋଟିଏ ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର କରାଇଦେଇ ତା ଜୀବନର ଗୋଟାଏ କିଛି କିନାରା କରିବାକୁ ଥରେ ଅଧେ କହିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ସୁରମାର ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଇଚ୍ଛା ଅନିଚ୍ଛା ସମାନ । ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ହିଁ ତାର ଇଚ୍ଛା କିମ୍ବା ଅନିଚ୍ଛା ହୋଇ ଗୋଟାଏ କିଛି ବସ୍ତୁ ନାହିଁ । ତା ପାଇଁ ଇଚ୍ଛା କରିବା ଅଥବା ଅସମ୍ମତି ଜଣାଇବାର ଭାର ତାର ପିତା ତାର ଭାଗ୍ୟଦେବତା, ସେହି ଅସାଧ ସାଧନ କରିପାରନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛାରେ ହିଁ ତାର ଜନ୍ମ, ତାର ଲାଳନ, ତାର ବିବାହ, ତାର ବୈଧବ୍ୟ । ପୁଣି ବୈଧବ୍ୟ ଅବସ୍ଥାରେ ମଧ୍ୟ ସନ୍ତାନ ପାଳନର ସୁଖ ମିଳିପାରେ । ଆଉ ତେବେ ଭାବନା କ'ଣ ? ନିଜର ଯାହା ସେ ତ ଆଜି ପରର ବୋଲି ତାହା ଦେଖୁଅଛି, ପରର ସନ୍ତାନକୁ ମଧ୍ୟ ନିଜର ବୋଲି ମନେ କରିବାକୁ ହେବ । ସେ ସାଧନା କରିବା ପାଇଁ ସେ ତ ପ୍ରସ୍ତୁତ ରହିଅଛି; କିନ୍ତୁ ଗୃହକର୍ମରେ ବ୍ୟସ୍ତ ରହି ପିତାଙ୍କୁ ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ବିଷୟରେ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଅବସର ମିଳିଲା ନାହିଁ !

ସୁରମାର ଆଉ ଗତି କ'ଣ ? ସେ ଅବଶ୍ୟ ଆଜିଯାଏ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ନାହିଁ ଯେ ତାହାରି ପରି ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ବିଧବା ନାରୀ ଜଗତରେ ନିତାନ୍ତ ଅନାବଶ୍ୟକ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଡ଼ି ପିତୃକୁଳ ଅଥବା ଶ୍ୱଶୁରକୁଳର ଗଳଗ୍ରହ ହୋଇ ରହିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ସେହି ହତଭାଗିନୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଦୟାପରବଶ ହୋଇ ଦେଶ ନେତାମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ଅରଟରେ ସୂତା କାଟି ଜୀବନ ନିର୍ବାହ କରିବାର ଉପକାରିତା ବୁଝାନ୍ତି ଏବଂ ସମାଜ ନେତାମାନେ ଆଜୀବନ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରତ ଧାରଣ କରିବାର ଉପଦେଶ ଦିଅନ୍ତି । ତା ଜୀବନ ଏକାବେଳେକେ ପ୍ରୟୋଜନଶୂନ୍ୟ, ତାର ଅବସ୍ଥିତି ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ କଷ୍ଟକର, ତାର ଜୀବିତରେ କାହାରି ଆନନ୍ଦ ନାହିଁ, ମୃତ୍ୟୁରେ କାହାରି ଦୁଃଖ ନାହିଁ ।

ସୁରମାର ଆଉ କିଛି ସମ୍ବଳ ନାହିଁ । ଦେବାର୍ଚ୍ଚନା ହିଁ ତାର ପ୍ରଧାନ ବ୍ରତ ହେଲା । ବ୍ରାହ୍ମମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଶଯ୍ୟାରୁ ଗାତ୍ରୋତ୍ଥାନ କରି ସ୍ନାନାନ୍ତେ ସେ ପ୍ରତିଦିନ ଶିବ ମନ୍ଦିରକୁ ଯାଏ । ଗନ୍ଧପୁଷ୍ପ ଓ ବେଲପତ୍ର ଆଦି ଚୟନ କରି ସେହି ଶିଳାଖଣ୍ଡ ଶିବଲିଙ୍ଗ ଉପରେ ତାହା ସ୍ଥାପନ କରେ, ବାରମ୍ବାର ଭୂମିରେ ଲୁଣ୍ଠିତ ହୋଇ ପ୍ରାର୍ଥନା କରେ, ''ହେ ଦେବତା, ମୋର ପୂର୍ବଜନ୍ମର

ଅପରାଧ ଖଣ୍ଡନ କରି ପରଜନ୍ମରେ ମୋ ଭାଗ୍ୟରେ ସୁଖ ଦିଅ ।'' ଇହଜନ୍ମରେ ତାର ଭାଗ୍ୟନିଷ୍ପତ୍ତି ତ ହୋଇଯାଇଅଛି, କେଉଁ ଦେବତାର ବାପର ଚାରା ଅଛି, ସେ ତାହା ବଦଳାଇ ଦେଇପାରେ ।

ସେଦିନ ଫାଲ୍‌ଗୁନର ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ । ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ମହାଦେବୀଙ୍କର ଦୋଳଯାତ୍ରା । ମାନବ ସମାଜର ଆମୋଦ ଉତ୍ସବ ପାଇଁ ପରିକଳ୍ପିତ ଏହି ଦେବତାମାନଙ୍କର ଉତ୍ସବ ଦିବସରେ ସୁରମାର ନିରାନନ୍ଦ ଜୀବନରେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲତାର ବିଶେଷ କିଛି ଲକ୍ଷଣ ଦେଖାଗଲା ନାହିଁ । ଦେବତାଙ୍କର ସନ୍ଧ୍ୟା ଆରତି ଦର୍ଶନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେ ବାହାରିଲା । ସମସ୍ତଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ମିଳିତ ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ଦେବତା ଅବା ତା ପ୍ରତି ଅନୁକୂଳ ହେବେ, ତାର ପୂର୍ବଜନ୍ମର ପାପ ଖଣ୍ଡନ କରିବେ ! ସେ ତାର ସ୍ୱଭାବାନୁଯାୟୀ କାହାରି ପ୍ରତି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନ କରି ଦେବମନ୍ଦିରରେ ପ୍ରବେଶ କଲା ଏବଂ ନମସ୍କାର ଜଣାଇ ଧୀରେ ଧୀରେ ଫେରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । ଏହି ସମୟରେ ଜନକୋଳାହଳ ମଧ୍ୟରୁ ଶୁଣିପାରିଲା, ''ସୁରମା !''

ନିଜ ନାମ ଏତେ ମଧୁରସ୍ୱରରେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ଡାକିବାର ସେ କେବେ ହେଲେ କାହାରି ମୁଖରୁ ଶୁଣି ନାହିଁ । କ୍ଷଣକପାଇଁ ତାର ଚିତ୍ତ ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇଉଠିଲା, ସେ ଈଷତ୍ ଗ୍ରୀବା ବକ୍ରକରି ପଛକୁ ଚାହିଁଲା; କିନ୍ତୁ କାହାରିକୁ ଦେଖି ନ ପାରି ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ମୁଖ ଫେରାଇ ପୁଣି ପୂର୍ବଗତିରେ ଚାହିଁବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । ମନେକଲା, କେହି ଡାକି ନାହିଁ । ତାର ନିଜର ଭୁଲ୍ ହୋଇଅଛି; କିନ୍ତୁ ଏ ଭୁଲଟାକୁ ସେ କୌଣସିମତେ ଭୁଲିପାରିଲା ନାହିଁ । ସେ କୌଣସି ସମୟରେ ଏକାକିନୀ ଅନ୍ୟମନସ୍କ ଭାବରେ ଏଣୁ ତେଣୁ କେତେ କ'ଣ ଭାବୁଥିବାବେଳେ ଏହିପରି ପୁଣି ଡାକ ଶୁଣେ— ''ସୁରମା !'' ଚମକି ପଡ଼ି ଚାହେ— ସେ ଏକାକିନୀ ଗୃହ ମଧ୍ୟରେ ବସି ରହିଅଛି । ଅନ୍ତରେ ଅନ୍ତରେ ତା ଚିତ୍ତ ବିକଳ ହୋଇଉଠିଲା । କାହିଁକି ସେ ଏପରି ଡାକ ଶୁଣୁଛି ! କାହାର ଶବ୍ଦ ? କେଉଁ ମନୁଷ୍ୟର, ଅବା କେଉଁ ଦେବତାର ?

ସୁରମାର କେଉଁ ଅନ୍ତରତମ ପ୍ରଦେଶରୁ କେଉଁ ପ୍ରେମିକ ଏତେ ମଧୁର ଅନୁରାଗରଞ୍ଜିତ ଶବ୍ଦରେ ତାର ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ କରୁଅଛି, ସେ ତାହା ବୁଝିପାରିଲା ନାହିଁ । ଶରବିଦ୍ଧ ଚକିତ ହରିଣୀ ପରି ତା ଚିତ୍ତ ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇଉଠିଲା । ସେ ଜାଣିପାରିଲା ନାହିଁ, କାହିଁକି ତାର ମନ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଦିଗରେ ନ ଲାଗି ଏହି ସ୍ୱରରେ ସହସ୍ରବାର ତାର ନାମୋଚ୍ଚାରଣ ଶୁଣିବା ପାଇଁ ବ୍ୟଗ୍ର ହୋଇପଡ଼ିଲା ।

ଆଉଦିନେ ଅତି ପ୍ରତ୍ୟୁଷରୁ ପ୍ରାତଃକୃତ୍ୟ ସମାପନ କରି ପୂଜାନ୍ତେ ସେ ଯେତେବେଳେ ମନ୍ଦିରରୁ ବହିର୍ଗତ ହୋଇଆସୁଥିଲା, ତାର ପାର୍ଶ୍ୱଦେଶରେ ଗୋଟାଏ ଛାୟା ଅପସାରିତ ହୋଇଗଲା, ଯେପରିକି ଅନେକ ସମୟରୁ ଏହି ଛାୟାମୂର୍ତ୍ତି ନିବିଷ୍ଟଚିତ୍ତରେ ସୁରମାର ସୌମ୍ୟରୂପ ପାନ କରୁଥିଲା ।

ତତ୍ପର ଦିବସ ସେହିପରି ପ୍ରତ୍ୟୁଷରେ ମନ୍ଦିରରୁ ବହିର୍ଗତ ହେବା କାଳରେ ସେ ତାର ପୂର୍ବ ପରିଚିତ ସ୍ୱର ଶୁଣିପାରିଲା, ''ସୁରମା !'' ଚମକି ପଡ଼ି ଫେରି ଚାହିଁ ଦେଖିଲା, ସୁକୁମାର ଏକାଗ୍ର ଚିତ୍ତରେ ତା ପ୍ରତି ଚାହିଁ ରହିଅଛି । ସୁକୁମାର ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବା, ଅବିବାହିତ, ସୁରମାର

ପଡ଼ୋଶୀ; କିନ୍ତୁ ସେ କାହିଁକି ଏ ସମୟରେ ତାର ସେହି ପରିହିତ ଆର୍ଦ୍ର ବସ୍ତ୍ରରେ ନିପୁଣରୂପେ ସର୍ବାଙ୍ଗ ଆବୃତ କରି ଦ୍ରୁତ ପଦବିକ୍ଷେପରେ ବହିର୍ଗତ ହୋଇଗଲା । ସୁକୁମାର କେତେଥର ତାର ଅନୁଗାମୀ ହୋଇଅଛି, କେତେଥର ତାର ଅତୁଳ ଲାବଣ୍ୟରାଶି ପୁଷ୍କରିଣୀ ଜଳରେ ବିଚ୍ଛୁରିତ ହୋଇଯିବାର ଅବଲୋକନ କରି ନିଜକୁ କୃତାର୍ଥ ଜ୍ଞାନ କରିଅଛି, ସୁରମା ତାର କୌଣସି ହିସାବ ରଖି ନାହିଁ ।

ଫାଲ୍‌ଗୁନ ଯାଇ ଚୈତ୍ର ଆସିଲା । ମଧ୍ୟାହ୍ନ କାଳ । ବସନ୍ତ କେବଳ କବିକଳ୍ପନାରେ ହିଁ ରହିଅଛି । ନ ହେଲେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଗ୍ରୀଷ୍ମରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଜଡ଼ ନିସ୍ପନ୍ଦ, ଗାଢ଼ ଅବସାଦଗ୍ରସ୍ତ ! ଏ ଅସମୟରେ ସୁରମାର ମନ ଗୃହ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥିର ରହିପାରିଲା ନାହିଁ । ସେ ଦେବାର୍ଚ୍ଚନା ଛଳନାରେ ଗୃହରୁ ବହିର୍ଗତ ହେଲା ।

ଦୂର ବିଲବକ୍ଷରେ ମରିଚୀକା ନୃତ୍ୟ କରୁଅଛି । ମନ୍ଦିରର ସମ୍ମୁଖବର୍ତ୍ତୀ ବଟବୃକ୍ଷ ତଳେ ଦୁଇଟା ରୁଗ୍ଣ ଗୋରୁ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ରୋମନ୍ଥନ କରୁଅଛନ୍ତି ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଦୁଇଟା କଳହପ୍ରିୟ ଗୁଣ୍ଡୁଚିମୂଷା ଇତସ୍ତତଃ ଦୌଡ଼ାଦୌଡ଼୍ କରୁଅଛନ୍ତି ।

ସୁରମାର ଭୂଷଣବିହୀନ ବିଧବା ଅଙ୍ଗରେ ଗୋଟାଏ ଅତ୍ୟୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ଲାବଣ୍ୟରଶ୍ମି କ୍ରୀଡ଼ା କରୁଥିଲା । ପରିଧେୟ ତାର ଖଣ୍ଡିଏ ଶୁଭ୍ର ସହଣ ଧୋତି । ପରିଧେୟର ଶୁଭ୍ରତାକୁ ତୁଚ୍ଛ ଲାଞ୍ଛିତ କରି ତାର ସୁମଧୁର ଗୌର କାନ୍ତି ଫୁଟି ଉଠୁଥିଲା । ଯୌବନବିମ୍ବ ତାର ପ୍ରତି ଅବୟବ ସେହି ସୂକ୍ଷ୍ମ ପରିଧେୟ ଖଣ୍ଡି ଛିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କରି ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ପଡ଼ିବାକୁ ଯେପରି ଉଦ୍‌ଗ୍ରୀବ ରହିଥିଲା । ସୁରମା ଚକିତ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗକୁ ଚାହିଁ ଦେଖିଲା, ପଥ ଘାଟ ଜନଶୂନ୍ୟ, ନୀରବ । କେବଳ କେଉଁ ବୃକ୍ଷ ଗହଳରୁ କୋକିଳଟି ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଭୁଲ୍‌ରେ ଯେପରି କୁହୁକୁହୁ କରି ଉଠୁଥିଲା । ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଜାନୁପାତପୂର୍ବକ ସୁରମା ଧ୍ୟାନାସନରେ ବସି ପଡ଼ିଲା । ବସନକୁ ଲଜ୍ଜିତ କରି ତାର ଅପୂର୍ବ ଯୌବନରାଶି ସେହି ନିର୍ଜ୍ଜୀବ ଦେବତା ସମକ୍ଷରେ ବିକଶି ଉଠିଲା ।

କିନ୍ତୁ ମନ କାହିଁକି ତାର ସ୍ଥିର ହେଲା ନାହିଁ, ସେ ପୁଣି ଗୃହକୁ ଫେରିଯିବାକୁ ବାହାରିଲା । ଦୃଷ୍ଟି ଫେରାଇ ସମ୍ମୁଖରେ କାହାର ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖି ତାର ଦେହ ମନ ଅବସନ୍ନ ହୋଇପଡ଼ିଲା । ପଥରୋଧ କରି ସୁକୁମାର ଠିଆ ହୋଇ ମୃଦୁ ମୃଦୁ ହସି କହୁଛି, "ସୁରମା, ତୁମେ କି ସୁନ୍ଦର !" ସୁରମାର ଦେହ ଗୋଟାକ ମିଳାଇଗଲା, ଘର୍ମରେ ତାର ବସନ ତିନ୍ତିଗଲା । ସେ ଏତେ ସୁନ୍ଦର ! ବିଧବା ପୁଣି ସୁନ୍ଦରୀ ହୁଏ ! ଏ କଥା ତ ତାକୁ କେହିହେଲେ ଦିନେ କହି ନାହିଁ । ଦିନେହେଲେ ସେ ତ ଦର୍ପଣରେ ମୁଖ ଦେଖି ନାହିଁ । ବିଧବା ପକ୍ଷରେ ସେ ଯେ ଅତୀବ ନିର୍ଲଜ୍ଜତା; କିନ୍ତୁ ଏହି ଯେ ସୁକୁମାର ଆଜି ଜୀବନ୍ତ ଦର୍ପଣ ହୋଇ ତା ସମକ୍ଷରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ! ତାହାରିଠାରେ ସେ ନିଜର ରୂପ, ନିଜର ସୁଷମା ଦର୍ଶନ କରି ଲଜ୍ଜିତ ହେଲା ।

ସୁରମା ଭୁଲିଗଲା— ଧର୍ମ, କର୍ମ, ପୂର୍ବ ଜନ୍ମ, ପର ଜନ୍ମ, ଅତୀତ, ଭବିଷ୍ୟତ୍‌, ସମାଜ, ସଂସାର ସମସ୍ତ ଭୁଲିଗଲା । ତାର ଦେହର ଦାବି, ତା ଯୌବନର ଆହ୍ୱାନ ସେ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିପାରିଲା ନାହିଁ । ତାର ଶିକ୍ଷା ନାହିଁ, ଦୀକ୍ଷା ନାହିଁ, ନିର୍ବୋଧ ବାଳିକା ସେ ।

ପାପ ପୁଣ୍ୟର ପ୍ରଭେଦ ତା ଚିତ୍ତକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରି ନାହିଁ । ସେ ନିଜ ଇଚ୍ଛାରେ ତ ବିଧବା ହୋଇ ନାହିଁ । ସମାଜର ଜବରଦସ୍ତି, ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରକୁ ନତମସ୍ତକରେ ସହ୍ୟ କରି ଆସିଅଛି । ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାର ଇଚ୍ଛା, ତାର ଆଶା, ଅଭିଳାଷର ଭାର ଅନ୍ୟଜଣକ ହାତରେ ଥିଲା । ଜୀବନରେ ଏହି ମାତ୍ର ତାର ପ୍ରଥମ ଇଚ୍ଛା ଜାଗ୍ରତ ହୋଇଅଛି । ସେ ପୁଣି ତାର ନିଜର ନୁହେଁ— ଯେହେତୁ ନିଜତ୍ୱ ତାର କିଛି ହିଁ ନାହିଁ— ତାର ଯୌବନର ଇଚ୍ଛା, ତାର ପ୍ରକୃତିର ଦାବି । ଦୁର୍ବଳା ସେ, ପଦ ତାର ସ୍ଖଳିତ ହୋଇଗଲା, ସୁକୁମାରର ଦୁଇ ବାହୁ ମଧ୍ୟରେ ସେ ଢଳି ପଡ଼ିଲା । କିଛି ତାକୁ ଦେଖାଗଲା ନାହିଁ, ଶୁଣାଗଲା ନାହିଁ— ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ତା ସମକ୍ଷରେ କ୍ରମେ କ୍ଷୁଦ୍ରତର ହୋଇ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ରତମ ବିନ୍ଦୁରେ ଲୁପ୍ତ ହୋଇଗଲା ।

ବର୍ଷେ—ଦୁଇବର୍ଷ ବିତିଗଲା । ସୁକୁମାର ତାକୁ କେତେ ଆଶା କେତେ ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇଲା, ସଂସାର ସମାଜ ତ୍ୟାଗ କରି ଯିବ, ସୁରମା ହିଁ ତାର ଆଜୀବନ ସଙ୍ଗିନୀ ହୋଇ ରହିବ । ସୁରମାର ଅକଳୁଷ ଉଷ୍ଠାଧରରେ ମୃଦୁ ହାସ୍ୟରେଖା ଟିକିଏ ଦେଖି ସୁକୁମାର ଜଗତର ବହୁମୂଲ୍ୟ ମଣି ମୁକ୍ତା ଓ ସମାଜର ନିନ୍ଦା ଅପବାଦକୁ ତୁଚ୍ଛ କରିଦିଏ ।

କିନ୍ତୁ ହେଲା ନାହିଁ । ସୁକୁମାରର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ରକ୍ଷା ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ । ସୁରମାର ଯାହା ଦାନ, ସେ ତାହା ହୃଦୟ ନିଗାଡ଼ି ଦେଇଥିଲା । ତାର ପବିତ୍ର ନାରୀତ୍ୱର ଦାନ ସେ; କିନ୍ତୁ ସୁକୁମାରର ଦୁର୍ବଳ ପୌରୁଷ ଏହି ନାରୀର ଦାନ ନିକଟରେ ପରାଜିତ ହେଲା । ଅବଶେଷରେ ସୁରମାର ଅବସ୍ଥା ଯେତେବେଳେ ସଙ୍କଟାପନ୍ନ, ସୁକୁମାର ଆସି କ୍ଷମାପ୍ରାର୍ଥନା କଲା କି ତ୍ରୁଟିର କି କ୍ଷମା । ସୁରମାର ବାକ୍ୟସ୍ଫୁରଣ ହେଲା ନାହିଁ । ସେ ସ୍ୱୟଂ ଜାଗ୍ରତ କି ସୁପ୍ତ, ଜୀବିତ କି ମୃତ— କିଛି ବୁଝିପାରିଲା ନାହିଁ । ଜୀବନର ସହସ୍ର ଭୁଲ ମଧ୍ୟରେ ଏହା ଗୋଟିଏ ସାମାନ୍ୟ ଭୁଲ୍ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରି ସୁକୁମାର ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ଗୋଟିଏ କୁମାରୀର ପାଣିଗ୍ରହଣ କଲା । ପୁରୋହିତର ମନ୍ତ୍ରୋଚ୍ଚାରଣ ପଶ୍ଚାତ୍‌ରେ ଗୋଟିଏ ଅସହାୟା ଯୁବତୀର ଆର୍ତ୍ତ ହାହାକାର ଯେ ବିଶ୍ୱର ମର୍ମେ ମର୍ମେ ମୁଖରିତ ହୋଇ ଉଠୁଥିଲା, ସୁକୁମାର ସେଥିପ୍ରତି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବଧିର ହୋଇ ବସି ରହିଲା । କ୍ରମେ ସୁରମାର ବିଷୟରେ ଜଣେ ଅଧେ ଲୋକଙ୍କର ସନ୍ଦେହ ଜାତ ହେଲା । ପରୋକ୍ଷରେ ସୁରମା ତାହା ଶୁଣିପାରିଲା । ତାର ମାନସିକ ଅବସ୍ଥା ସେତେବେଳେ କ’ଣ ହେଲା, ସେହି ଏକା ଜାଣେ । ତାର ପିତାଙ୍କର ପ୍ରତିପତ୍ତି ଯୋଗୁଁ ଗ୍ରାମର କେହି ଲୋକ ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ଏ ବିଷୟର ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ସାହସ କରିପାରୁ ନ ଥିଲେ । ଯେଉଁ ପାପମୂର୍ତ୍ତି ପରିଗ୍ରହ କରିଅଛି, ତାକୁ ଆଉ କେତେଦିନ ଗୋପନ ରଖାଯାଇପାରେ ?

ଗଭୀର ରାତ୍ରି । ସୁରମାର ଚକ୍ଷୁରେ ନିଦ୍ରା ନାହିଁ । ବିକଳ ପ୍ରାଣରେ ସେ ଶଯ୍ୟା ତ୍ୟାଗ କରି ବାହାରକୁ ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କଲା । ଅନ୍ଧକାର ଆବରଣରେ ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସକଳ ଅଂଶ ସମାନ ହୋଇ ଆକାଶ ସହିତ ମିଶି ଯାଇଅଛି । କୋଟି କୋଟି ତାରା ଯେପରି ତା ବ୍ୟଥାରେ କାତର ହୋଇ ନୀରବ ରହିଅଛନ୍ତି । ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଶ୍ୱାନ, ଶୃଗାଳ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଚିତ୍କାର କରି ଉଠୁଅଛନ୍ତି । ଗୃହରୁ ବହିର୍ଗତ ହୋଇ ସୁରମା ଗ୍ରାମ ସୀମାନ୍ତବର୍ତ୍ତୀ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ପଡ଼ିଆରେ ପହଞ୍ଚିଲା; ଆଉ ତାର ପାଦ ଚଳିଲା ନାହିଁ । ଉପରେ ଏହି ଅସଂଖ୍ୟ

ନକ୍ଷତ୍ରଖଚିତ ଅନନ୍ତ ଆକାଶ ଓ ନିମ୍ନରେ ଏହି ନିବିଡ଼ ତମସାଚ୍ଛନ୍ନ ସୁଷୁପ୍ତ ଧରଣୀକୁ ସାକ୍ଷୀ ରଖି ତା ଅନ୍ତରର ବିରାଟ ବ୍ୟଥାର ପ୍ରତିକୃତି, ସମାଜଚକ୍ଷୁରେ ତା ପାପର ଜୀବନ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତି ଗୋଟିଏ ସଜୀବ ମାନବଶିଶୁ ପ୍ରସବ କଲା । ଏହି ଆକାଶରୁ ଖସିବା ଉଲ୍କାଖଣ୍ଡ ପରି ସେ ଥରେମାତ୍ର କ୍ରନ୍ଦନ କରି ନୀରବ ହୋଇଗଲା ।

ସୁରମା କେତେ ସମୟ ଅଚେତନ ରହି ଯେତେବେଳେ ପୁଣି ତାର ଚେତନା ହେଲା, ସେତେବେଳେ ପୁଣି ତାର ଅଙ୍ଗ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ଶୀତଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛି, ଆକାଶରୁ ଅନେକ ତାରା ନିଭି ଆସିଲେଣି, ପୂର୍ବଦିଗରେ ଶୁକ୍ରତାରା ଅତି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦୃଷ୍ଟିରେ ତା ପ୍ରତି ଚାହିଁ ରହିଅଛି । ଚେତନା ଆସିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାର ସକଳ ଦୁଶ୍ଚିନ୍ତା ଜାଗ୍ରତ ହୋଇଉଠିଲା । ନବଜାତ ଶିଶୁଟି ତାର ପାର୍ଶ୍ୱଦେଶରେ ନୀରବରେ ଶୟନ— ତାର ହସ୍ତ ପାଦ ଚଲୁ ନାହିଁ, ଦେହ ବରଫ ପରି ଥଣ୍ଡା । ଶୁକ୍ରତାରାର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆଲୋକରେ ସୁରମା ଶିଶୁଟିର ମୁଖ, ଚକ୍ଷୁ ଓ ସମସ୍ତ ଅବୟବ ବାରମ୍ବାର ଅବଲୋକନ କଲା— ତା'ର ପ୍ରେମ-ପ୍ରସୂନର ଏହି ପ୍ରାଣଶୂନ୍ୟ ଫଳଟିକୁ ମନ ପ୍ରାଣ ଢାଳିଦେଇ ସହସ୍ରବାର ଚୁମ୍ବନ କଲା । ମାତୃ ଅନ୍ତରର ପୁଞ୍ଜୀଭୂତ ଅଶ୍ରୁ ଅସଂଖ୍ୟ ଧାରାରେ ଶିଶୁର ବଦନଟିକୁ ଜଳସିକ୍ତ କରିଦେଲା ।

ତତ୍ପରେ ଶିଶୁଟିକୁ କ୍ରୋଡ଼ରେ ଧରି ସେ ଉଠି ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେଲା ଏବଂ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଘନଛାୟାବୃତ ଗୋଟିଏ ବଟ ବୃକ୍ଷ ସମୀପକୁ ଚାଲିଲା । ବୃକ୍ଷ ମୂଳରେ ଶିଶୁଟିକୁ ରଖି ସେ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ମୃତ୍ତିକାଖନନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା ଏବଂ କିଛି ସମୟ ପରେ ବୃକ୍ଷାନ୍ତରାଳରୁ ବାହାରି ଧୀରେ ଧୀରେ ଗୃହାଭିମୁଖରେ ଚଳିଲା । କିନ୍ତୁ ସେ ହଠାତ୍ ବିମୂଢ଼ ହୋଇଗଲା, ଚୌକିଦାର ଯେତେବେଳେ ଡାକିଲା— "କିଏରେ ଏତେ ରାତିରେ ?"

ଅନୁସନ୍ଧାନ ଦ୍ୱାରା ପୁଲିସ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଜାଣିଗଲା । ମୃତ୍ତିକାଗର୍ଭସ୍ଥ ମୃତ ଶିଶୁ ଅଣାଗଲା । ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କ ଥଟ୍ଟା ତାମସା, ଘୃଣା ଭର୍ତ୍ସନାର ସାମଗ୍ରୀ ହୋଇ ଦେବୀମୂର୍ତ୍ତି ପରି ସୁରମା ଉଭା ହୋଇଥାଏ । ସବୁ ବିଷୟରେ ପୁଲିସ ପ୍ରମାଣ ପାଇଲା; କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ପାପାତ୍ମା ଏହି କର୍ମ କରିଅଛି; ତା ନାମଟି କୌଣସିମତେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ନାହିଁ । ଯେ ଯେତେ କହିଲେ, ସୁରମା ମୂକ ହୋଇ ରହିଲା— ପଦେହେଲେ ତାର ବାକ୍‌ସ୍ଫୁରଣ ହେଲା ନାହିଁ । ଲୋକେ କହିଲେ, ସେ ସବୁ ଜାଣିଶୁଣି ଛଳନା କରି କିଛି କହୁ ନାହିଁ ।

ପିତା ସମସ୍ତ ମାୟା ମମତା ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ତୁଟାଇ ଦେଇ କଳଙ୍କିନୀ କନ୍ୟାର ମୁଖ ଚାହିଁବାକୁ ଲଜ୍ଜା ବୋଧ କଲେ । କନ୍ୟାକୁ ଅର୍ଦ୍ଧମୃତ ସ୍ୱାମୀ ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣ କରି ଏବଂ ନିଜେ ବୃଦ୍ଧ ବୟସରେ ବିବାହ କରି ତାଙ୍କର ଯେଉଁ ବଂଶଗୌରବ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହିଥିଲା, ଏହି ପତିତା ସେଥିରେ କାଳିଦାଗ ଲଗାଇ ଦେଇଅଛି । ସମାଜର ସ୍ତମ୍ଭସ୍ୱରୂପ ଶୁଦ୍ଧପୂତ ଆତ୍ମାଗୁଡ଼ିକ କର୍ଣ୍ଣରେ ହସ୍ତ ଦେଇ ଏ ପାପସମ୍ବାଦ ଶୁଣିବାରୁ ନିବୃତ ହେଲେ ଏବଂ ଗ୍ରାମର ନାମ ପଡ଼ିଲା ଓ ଜାତିର ଅଧୋଗତି ହେଲା ବୋଲି ନାନା ରୂପ ବିପଦ ଆଶଙ୍କା କରି ବସିଲେ । ସୁରମା ମନ୍ତ୍ରଚାଳିତବତ୍ ପୁଲିସର ଅନୁବର୍ତ୍ତିନୀ ହୋଇ ଗ୍ରାମରୁ ବହିର୍ଗତ ହୋଇଗଲା ।

ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ, ସାତ ବର୍ଷ ଅତିବାହିତ ହୋଇଗଲା । ଅଚ୍ୟୁତ ମହାପାତ୍ର କିଛି ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟରେ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ଓ କୁଟୁମ୍ବ ଭୋଜନାଦିଦ୍ୱାରା କନ୍ୟାପାପରୁ ମୁକ୍ତ ହେଲେ । କାରଣ, ସମାଜରେ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ଭାବରେ ଚଳିବା ପାଇଁ ଏବଂ କୌଣସି ଗୁରୁତର ଦୋଷରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ ଯେପରି ଅର୍ଥାଦି ଲାଞ୍ଚ ଲୁଞ୍ଚା ଲୋଡ଼ା, ପୁଣ୍ୟତ୍ରୟ ଓ ପାପ ପ୍ରକ୍ଷାଳନ ପାଇଁ ସେହିପରି ଲାଞ୍ଚ ଦରକାର । ଏ ଲାଞ୍ଚ ଜଣେ ଅଧେ ମୂର୍ଖ ପୁରୋହିତ ଓ ଖାଦ୍ୟଲାଳସୀ ଜ୍ଞାତି-କୁଟୁମ୍ବମାନଙ୍କୁ ଦେବାର କଥା । ମହାପାତ୍ରେ ଆନନ୍ଦର ସହିତ ଏ ସମସ୍ତ କରି ଧନୋପାର୍ଜନରେ ମନଦେଲେ ।

ଆଉ ସୁକୁମାରବାବୁଙ୍କର କ'ଣ ପାପ ? ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ ସବୁ ତ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋପନୀୟ ହୋଇ ରହିଅଛି । ନେଇ ଆଣି ଥୋଇ ଜାଣିଲେ ଚୋରି ବିଦ୍ୟା ଭଲ । ସେ ଅର୍ଥୋପାର୍ଜନ କରି ପୁତ୍ରକନ୍ୟା ପରିବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ ଦିବ୍ୟ ଆରାମରେ କାଳକ୍ଷେପଣ କରୁଅଛନ୍ତି । ଧନ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବିଷୟରେ ଅଚ୍ୟୁତ ଏବଂ ସୁକୁମାର ହିଁ ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ବଡ଼ ନାମଜାଦା ଓ ସମାଜର ପ୍ରତି କଥାରେ ଅଗ୍ରଣୀ ।

ସେଦିନ ଦୁଇଜଣ କାର୍ଯ୍ୟାନ୍ତେ ଗୃହାଭିମୁଖରେ ଫେରୁଅଛନ୍ତି । ଗ୍ରାମସୀମାନ୍ତବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ବଟବୃକ୍ଷ ତଳେ କେତେକ ଲୋକ ଏକତ୍ରିତ ହୋଇଥିବାର ଦେଖି ଦୁହେଁ କୌତୂହଳ ନିବୃତ୍ତି ଲାଗି ସେ ସ୍ଥଳକୁ ଗଲେ। ଦେଖିଲେ, ଗୋଟିଏ ନାରୀକୁ ବେଷ୍ଟନ କରି ଗ୍ରାମର ଅକର୍ମା ଲୋକଗୁଡ଼ାକ ନାନା କୌତୁକ କରୁଅଛନ୍ତି। ନାରୀଟି କେବଳ ଗ୍ରନ୍ଥିଯୁକ୍ତ ଅସଂଖ୍ୟ କନ୍ଥାରେ ଆବୃତା; ତୈଳ ପ୍ରସାଧନହୀନ ତାର ସୁଦୀର୍ଘ କେଶରାଶି ଅସଂଖ୍ୟ କୀଟର ବାସସ୍ଥାନ ହୋଇପଡ଼ିଅଛି। ଏହି ଅକର୍ମା ଲୋକଗୁଡ଼ାକ ତା ପ୍ରତି ବାଲୁକା ନିକ୍ଷେପ କରି ତାକୁ ଉତ୍ୟକ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟିତ । ସେ କିନ୍ତୁ କୌଣସି ଦିଗକୁ ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନ କରି ଖଣ୍ଡେ ଲୌହଫଳକ ଧରି ସେହି ବଟବୃକ୍ଷ ତଳେ ନିବିଷ୍ଟ ଚିତ୍ତରେ ମୃତ୍ତିକା ଖନନ କରୁଅଛି ଏବଂ ଗୁଣୁଗୁଣୁ କରି କହିଉଠୁଛି— ''ଏହିଠାରେ ଗୋ ଏହିଠାରେ ।'' ସୁକୁମାର ହସି ହସି ଅଚ୍ୟୁତଙ୍କୁ ଡାକିଲେ— ''ଆସ ଆସ, ବାୟାଣୀଟାଏ କ'ଣ ଗୁଡ଼ାଏ ବକୁଛି ।''

●

ପାଷାଣର ପ୍ରତୀକ୍ଷା

॥ ୧ ॥

ତାର ଦେହରେ ଥିଲା ଯଥେଷ୍ଟ ବଳ ଓ ହୃଦୟରେ ଥିଲା ଅପରିସୀମ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଓ ବିଶ୍ୱାସ । ଧନସମ୍ପତ୍ତି ଓ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସମ୍ବଳ ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏତିକି ଯାହାର ଅଛି, ତାକୁ ଜୀବନରେ ଦୁଃଖ ପାଇବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ, ନିରୁପମ ଯେତେବେଳେ ଆଇ.ଏ. ଶ୍ରେଣୀରେ ଚାରିବର୍ଷର ଅଭିଜ୍ଞତା ଘେନି ପରୀକ୍ଷା ପାସ୍ ହେବାର କେବଳ ନାନା ଉପାୟ ଉଦ୍ଭାବନ କରି ଫେଲ୍ କରିବାର କାରଣ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କୁ ଜଣାଇ ପୂର୍ବରୁ ସତର୍କ କରିଦେଇ, ନିଜ ପାଇଁ ବିଦାୟ ସଭା କରାଇ ପରୀକ୍ଷାରେ ସେଣ୍ଟ୍ଅପ୍ ନ ହୋଇଥିବା ଆନନ୍ଦରେ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କୁ ଭୋଜି ଦେଇ ଗୃହକୁ ଫେରିଲା, ସେଥିରେ ତାର ହିତାନ୍ୱେଷୀ କେହି ଚିନ୍ତିତ ହୋଇନଥିଲେ । କାରଣ ଖବରକାଗଜ ଓ ଲାଇଫ୍ ଇନ୍ସିଓରାନ୍ସ କମ୍ପାନୀର ଏଜେଣ୍ଟ ହେବାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି କ୍ରସ୍ ୱାଡ୍ ପଜଲ ସମାଧାନ ଓ ଭୁଜବିଦ୍ୟା ଦେଖାଇବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ ସେଥିରୁ ଉପାର୍ଜିତ ଧନକୁ ଯୁଯୁସୁ ଓ ଲାଠିଖେଳ ଶିକ୍ଷାରେ ବ୍ୟୟ ଏବଂ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି କର୍ମକାଣ୍ଡବିଧାୟିନୀ ସଭାପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କରେ ଚାନ୍ଦା ଦାନ ଓ ଶେଷରେ ଆଇ.ଏ. ପରୀକ୍ଷାରେ ଫେଲ୍ କରି ଫେରି ଆସିବାରେ ତା ପକ୍ଷରେ ବିଚିତ୍ର କିଛି ନ ଥିଲା ।

ଗୃହକୁ ଫେରିବା ପଥରେ ଅବଶ୍ୟ ଏତକ ସେ ଭୁଲି ନ ଥିଲା ଯେ, ଏଣିକି ତାର ଜୀବନଟାକୁ ଏକାବେଳେକେ ନୂଆ କରି ଆରମ୍ଭ କରିବାକୁ ହେବ । ଘର ତାର କାହିଁ ? ତାର ପିତାମାତା ଆତ୍ମୀୟସ୍ୱଜନ କେହି ନ ଥିଲେ । ନଅ ବର୍ଷ ବୟସରୁ ସେ ନିଜେ ନିଜକୁ ଏତେଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଠେଲି ଆଣିଅଛି । ତାରି ଯାହା କିଛି ପୈତୃକ ସମ୍ପତ୍ତି ଥିଲା ଯେ, ଏଣିକି ତାର ଜୀବନଟାକୁ ଏକାବେଳେକେ ନୂଆକରି ଆରମ୍ଭ କରିବାକୁ ହେବ । ଘର କାହିଁ ? ତାର ପିତାମାତା ଆତ୍ମୀୟ ସ୍ୱଜନ କେହି ନ ଥିଲେ । ନଅ ବର୍ଷ ବୟସରୁ ସେ ନିଜେ ନିଜକୁ ଏତେଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଠେଲି ଆଣିଅଛି । ତାରି ଯାହା କିଛି ପୈତୃକ ସମ୍ପତ୍ତି ଥିଲା, ସମସ୍ତ ବିକ୍ରୟ କରି ଦୂରସମ୍ପର୍କୀୟ ଜଣେ ଆତ୍ମୀୟଙ୍କ ନିକଟରେ ବିକ୍ରୟଲବ୍ଧ ଅର୍ଥ ଗଚ୍ଛିତ ରଖି ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ସମସ୍ତ ନିଜର ଶିକ୍ଷାରେ ବ୍ୟୟ କରିଅଛି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ତାକୁ ନିଜର ଗୋଟାଏ ପନ୍ଥା ଉଦ୍ଭାବନ କରିନେବାକୁ ହେବ । ସେ ଯେପରି ଯୋଗାଡ଼ି ପିଲା, ଟଙ୍କା ପଚିଶ ତିରିଶଟାରେ ଚାକିରି ଖଣ୍ଡେ ତାକୁ ସହଜରେ ମିଳି ପାରିଥାନ୍ତା; କିନ୍ତୁ ଚାକିରି ତାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେଁ, ତାର ଶକ୍ତି ସାମର୍ଥ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ କରିବାକୁ ଚାକିରି ପ୍ରଶସ୍ତ କ୍ଷେତ୍ର ନୁହେଁ । ନାନା ଦିଗରେ ନିଜକୁ ବିସ୍ତାର କରି ଜୀବନକୁ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ତାର ପ୍ରାଣ ବ୍ୟାକୁଳ । ଚାକିରିର ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଗଣ୍ଡି ମଧ୍ୟରେ ଜଡ଼ୀଭୂତ ରହିବାକୁ ତାର ଇଚ୍ଛା ହେଲା ନାହିଁ ।

ଅନନ୍ୟୋପାୟ ହୋଇ ସେ ତାର ଆତ୍ମୀୟର ଗୃହକୁ ଫେରିଲା । ଆତ୍ମୀୟ ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱର ହରିଚନ୍ଦନ ଦୟାନଦୀକୂଳ ମଫସଲ ଗ୍ରାମର ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଜମିଦାର । ତାଙ୍କ ଦେହରେ ଉତ୍କଳଦେଶର କ୍ଷତ୍ରିୟ ରକ୍ତ ଅମିଶ୍ର ଭାବରେ ବହୁଥିବାର ସେ ଗର୍ବ କରନ୍ତି । କଥାରେ କଥାରେ ଗଡ଼ଜାତର ରାଜାମାନଙ୍କ ବଂଶଧରଙ୍କ ସହିତ ଦୂର ନିକଟ ସମ୍ବନ୍ଧ ଥିବାର ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି। ଅହିଫେନର ମାତ୍ରା ଅଳ୍ପ ହୋଇଗଲେ ଚାକର ପରଜାମାନଙ୍କ ଉପରେ କ୍ରୋଧ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି, ଗୁମାସ୍ତାମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟର ନିନ୍ଦାବାଦ କରନ୍ତି । ନ ହେଲେ ଦାଣ୍ଡ ଚାନ୍ଦିନୀ ଉପରୁ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଅତି ଅଳ୍ପ ସମୟପାଇଁ ତଳକୁ ଆସନ୍ତି । ଚାକର ଗୁମାସ୍ତାମାନେ ସର୍ବଦା ସାଆନ୍ତଙ୍କର ଅଫିମ ବଟା ପ୍ରତି ସତର୍କ ଥା'ନ୍ତି, ସେ ଯେପରି କୌଣସି ସମୟରେ ଶୂନ୍ୟ ନ ରହେ ।

ଯାହାହେଉ ନିରୁପମ ଯେତେବେଳେ ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରଙ୍କ ଗୃହକୁ ଫେରିଲା, ସେ ଜାଣିଥିଲା ଯେ, ତାର ଜୀବନକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନୂତନ କରି ଆରମ୍ଭ କରିବାକୁ ହେବ । କିନ୍ତୁ ଜାଣି ନ ଥିଲା ଯେ, ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱର ତାକୁ ପୁତ୍ରବତ୍ ସ୍ନେହ କରନ୍ତି ଏବଂ ନିଜ ଗୃହରେ ରଖି ସମ୍ପତ୍ତି ପରିଚାଳନାରେ ଭାର ତା ହସ୍ତରେ ନ୍ୟସ୍ତ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି । ତାଙ୍କ ସଂସାରରେ ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର ଓ ଏକମାତ୍ର କନ୍ୟାକୁ ସ୍ୱାମୀ ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣ କରି ସ୍ତ୍ରୀ ଇହଧାମ ପରିତ୍ୟାଗ କରିଅଛନ୍ତି । ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଦିବସଠାରୁ ଅଫିମର ମାତ୍ରା ବୃଦ୍ଧି ପାଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆକାର ଧାରଣ କରିଅଛି । କନ୍ୟାଟି ବିବାହଯୋଗ୍ୟା ହୋଇଅଛି । ପୁତ୍ରଟିକୁ ମାତ୍ର ଆଠ ବର୍ଷ ବୟସ ।

ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଶିକ୍ଷିତ ପରିବାରରୁ ଆସିଥିବାରୁ କନ୍ୟାଟିର ଶିକ୍ଷା ବିଷୟରେ ଯତ୍ନ ନେଉଥିଲେ, ଫଳତଃ ସେ ବଙ୍ଗଳା ନଭେଲ ପଢ଼େ, ଚିଠିପତ୍ର ଉପରେ ଇଂରାଜୀ ଠିକଣା ଲେଖେ, ଛୋଟ ଭାଇଟିକୁ ପଢ଼ାଏ, ଖାଇବା ପିଇବାର ଯତ୍ନ ନିଏ, ପିତାଙ୍କର ଅଫିମ ଖରିଦ କଥା ବୁଝେ । ନିରୁପମ ନଜରରେ ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରଙ୍କ ଗୃହାଭ୍ୟନ୍ତରର ଏ ସମସ୍ତ ପଡ଼େ ନାହିଁ । ସେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କ ଗୃହ ସହିତ ଅତି ଅଳ୍ପ ଯୋଗାଯୋଗ ରଖି ଆସିଅଛି । ସ୍କୁଲ କଲେଜ ବନ୍ଦରେ ସେ ପ୍ରାୟ ଆସେ ନାହିଁ, ତାର ସଭାସମିତି, ଲାଇଫ୍ ଇନ୍‌ସୁରାନ୍‌ସ, ଭୂଜବିଦ୍ୟା ଆଦିରେ ମାତିରହେ, ନ ହେଲେ ଟିଉସନ କରି ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଖର୍ଚ୍ଚ ପାଇଁ ଟଙ୍କା ଜମାରଖେ । ଅଳ୍ପ ଯେ କେତେଦିନ ପାଇଁ ଆସେ; ସେଥିମଧ୍ୟରେ ଗ୍ରାମ ଯୁବକମାନଙ୍କୁ ଘେନି ଖେଳ, କସରତ୍ ଓ ଦୟାନଦୀରେ ସନ୍ତରଣ-ପ୍ରତିଯୋଗିତା ଆଦିରେ ଲାଗି ରହି ଏସବୁ ଦେଖିବାକୁ ତାକୁ ଆଉ ଅବସର ନ ଥାଏ । ତଥାପି ତାର ଛାତ୍ର ତେଜକୁ ପ୍ରଶଂସା କରି ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱର ଶ୍ରଦ୍ଧା କରନ୍ତି ଏବଂ ତାସୁରୁଚି ଓ ସ୍ପଷ୍ଟବାଦିତାରେ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ କନ୍ୟା ହେମମାଳୀ ତାକୁ ଆନ୍ତରିକ ସ୍ନେହ ଓ ଭକ୍ତି କରେ ।

ଯେତେବେଳେ ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱର ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ, ''ନିରୁ, ଆଉ ଗୁଡ଼ାଏ ଏଣେ ତେଣେ ଧାଇଁ ଫଳ କଅଣ, ଦେଖୁଛୁ ତ ସମ୍ପତ୍ତିଟା ଭୂତ ଖାଇ ଯାଉଛନ୍ତି, ତୁ ହେଲେ ବୁଝାସୁଝା କଲେ—'' ନିରୁପମକୁ ଏତେ ସହଜରେ ତାର ଜୀବନର ସମସ୍ୟାଟା ସମାଧାନ ହୋଇଯିବା ଭଲ ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ସେ ହଁ ନାହିଁ କିଛି କହି ନ ପାରି ନୀରବ ରହିଲା ।

ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱର ପୁଣି ପଚାରିଲେ, ''କିରେ, କିଛି ତ କହୁ ନାହୁଁ, ତୋର ଇଚ୍ଛା କ'ଣ ?'' ନିରୁପମ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ କହିଲା, ''ମୁଁ ତ ଜମିଦାର ସିରସ୍ତା କିଛି ବୁଝି ନାହିଁ । ଏତେଗୁଡ଼ାଏ ବିଷୟ ଏକାବେଳେ—'' ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱର ଅଭିଭାବକର ହାସ୍ୟ ହସି କହିଲେ, ''ଆରେ ନାହିଁ, ନାହିଁ, ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ସବୁ ବୁଝ, ମଣ—କିଏ ତତେ କହୁଛି ଏକାବେଳକେ ସବୁ ଭାର ମୁଣ୍ଡାଇବାକୁ ।''

କିନ୍ତୁ ଏ ଦିଗରେ ନିରୁପମର ଆଗ୍ରହ ବିଶେଷ ଦେଖାଗଲା ନାହିଁ । କୃଷିର ଉନ୍ନତି, ସମବାୟ ସମିତି, ବିଧବା ବିବାହ, ଗ୍ରାମସଙ୍ଗଠନ ଆଦି ନାନା ବିଭିନ୍ନ ବିଷୟରେ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଗ୍ରାମ୍ୟ ଯୁବକମାନଙ୍କୁ ଘେନି ଏକ ଯୁବକସଂଘ ଗଠନ କରି ବସିଲା । ପୁଣି କବିତା ଲେଖିବାର ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ମଧ ବେଳେ ବେଳେ ତା ମୁଣ୍ଡରେ ପଶିଥିବାର ଶୁଣାଯାଏ ଏବଂ ସେଥିସକାଶେ କେହି କେହି କବିଙ୍କଠାରୁ କବି ଯଶ ଅର୍ଜନ କରିବା କୌଶଳ ଶିଖିବା ପାଇଁ ଥରେ ଦୁଇଥର ତାଙ୍କର ଦ୍ୱାରସ୍ଥ ହୋଇଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ ।

ଏହିପରି ସେ ନିଜର କର୍ମ ନିଜେ ବାଛିନେଇ ଦିବାନିଶି କାର୍ଯ୍ୟବ୍ୟସ୍ତ ରହିବାକୁ ସୁଖପାଏ । ଉପରୁ କୌଣସି ଚାପ ବହିବାକୁ ତାର ଆଦୌ ଆଗ୍ରହ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ, ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରଙ୍କ ଜମିଦାରୀ ପୂର୍ବ ରୀତିରେ ଚାଲିଲା, ସେଥିରେ କେଉଁଠି କିଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ ବା ଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ ଲକ୍ଷିତ ହେଲା ନାହିଁ । ତଥାପି ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରଙ୍କର ଘନ ଘନ ଅଫିମ ସେବନରେ କୌଣସି ବାଧା ଘଟିଲା ନାହିଁ । କାରଣ ସମ୍ପତ୍ତି ବିଷୟରେ ତାଙ୍କର କୌଣସି ଆଶଙ୍କା, ଆଗ୍ରହ ନ ଥିଲା । କେବଳ ଦୟାନଦୀ ଆରପାରିର ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁର ଗଡ଼ର ସୁଦାମ ନରେନ୍ଦ୍ର ତାଙ୍କର କୌତୁକ ଶତ୍ରୁ । ସେ ଜାତି ହିସାବରେ ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରଙ୍କଠାରୁ ପାଦେ ଅଧେ ଛୋଟ ହେଲେହେଁ ତାଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଧନବାନ୍ ବୋଲି ତାଙ୍କୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବହେଳା କରନ୍ତି, ଧନଗର୍ବରେ ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଜରାୟତ୍ତ ରଖିବାକୁ ଚାହାଁନ୍ତି । ଉଭୟଙ୍କର କେତେକ ଭଜ୍ମାଭିଲ ସମ୍ପତ୍ତି ଉପରେ ପ୍ରଭୁତ୍ୱ କରି ଭୋଗ କରନ୍ତି। ବନ୍ଦୋବସ୍ତରେ ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରଙ୍କର ଅନେକ ସମ୍ପତ୍ତି ନିଜ ନାମରେ ଲେଖାଇ ନେଇଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କଠାରେ ନିଜର ଦାବି, ଅଧିକାର ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବା ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରଙ୍କର ଇଚ୍ଛା; କିନ୍ତୁ ନିଜେ ଏ ସବୁ ଗଣ୍ଡଗୋଳ ପ୍ରତି ଅପାରଗ । ନିରୁପମକୁ ଏହି କର୍ମରେ ଧୁରୀଣ ମନେକରି ସେ ତାହାଠାରେ ଅନେକ ଆଶା ପୋଷଣ କରିଥିଲେ । ଏପରି କି କନ୍ୟା ହେମମାଳୀକୁ ତାହାରି ହାତରେ ଅର୍ପଣ କରି ସ୍ୱୀୟ ସମ୍ପତ୍ତିର ଅର୍ଦ୍ଧେକ ତାକୁ ଦାନ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିଥିଲେ ।

ନିରୁପମ କିନ୍ତୁ ଏସବୁ ବିଷୟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନଭିଜ୍ଞ ଥିଲା । ତଥାପି ସେ ହେମମାଳୀକୁ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରେ— ଚତୁର୍ବିଂଶବର୍ଷୀୟ ଯୁବକ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ବର୍ଷୀୟା ବାଳିକାକୁ ଯେପରି ଶ୍ରଦ୍ଧା କରିପାରେ ସେହିପରି । ହେମମାଳୀ ସୁନ୍ଦରୀ; କିନ୍ତୁ ସେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ମୁଗ୍ଧବିହ୍ୱଳ ହେବାକୁ ନିରୁପମ ପାଇଁ କିଛି ନ ଥିଲା । ନିରୁପମ ତାକୁ ବାଲ୍ୟାବଧି ଦେଖି ଆସିଅଛି, ଅତି ବାସ୍ତବ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସତ୍ୟ ରୂପରେ । କଳ୍ପନାର ଆବରଣ ମଧ୍ୟରେ ତାକୁ ମଧୁର ସ୍ୱପ୍ନମୟ କରି ଦେଖିବାର ସେ ଅବସର ପାଇ ନାହିଁ । ଅଳ୍ପ ବୟସରୁ ମାତୃହୀନା ହୋଇ ହେମମାଳୀର ଗୃହପରିଚାଳନାରେ

ଅପୂର୍ବ ନିପୁଣତା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଏବଂ ବାଳିକା ବୟସରେ ବୟସ୍କାସୁଲଭ ଗୃହକର୍ତ୍ତ୍ରୀର ଭାବ ଭଙ୍ଗୀ ଦେଖି ପ୍ରତିବାସୀ ସ୍ୱଜନମାନଙ୍କ ମୁଖରେ ତାହାର ପ୍ରଶଂସାର ସୀମା ନ ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ନବ୍ୟ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକ ନିରୁପମ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଏ ସକଳର ମାଧୁରୀ ଅନୁଭୂତ ହେଉ ନ ଥିଲା । ବରଂ କ୍ଷୁଦ୍ର ବାଳିକା ପକ୍ଷରେ ଏପରି ଗୃହିଣୀପଣ ତାକୁ ଅସ୍ୱାଭାବିକ ବୋଧ ହେଉଥିଲା ।

ହେମମାଳୀ ନିରୁପମକୁ କେବଳ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରେ ନାହିଁ— ଭକ୍ତି କରେ, ଏକାବେଳେକେ ଅନ୍ଧ ଭାବରେ । ତାର ଧାରଣା ନିରୂପମା ତାହାଠାରୁ ବହୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ, ଅଲୌକିକ ଶକ୍ତି ତାର— ଯେଉଁ ସବୁ କଳ୍ପନା କରିବା ହେମମାଳୀ ପକ୍ଷରେ ଶକ୍ତ, ନିରୁପମ ପକ୍ଷରେ ସେ ସକଳ ଦୈନନ୍ଦିନ କର୍ମ । ନିରୁପମକୁ ନିକଟରେ ଆତ୍ମୀୟ କରି ପାଇବା ଅସାଧ ସାଧନା ପରି ତାର ମନେହୁଏ । ସେ ଯେପରି ବହୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ଆକାଶରେ ଉଡ଼ି ଭୂପୃଷ୍ଠର ପ୍ରକାଣ୍ଡ ପର୍ବତକୁ ତୃଣପରି ଦେଖୁଛି । ହେମମାଳୀ ପୃଥିବୀର କ୍ଷୁଦ୍ର ସାଧାରଣ ଜୀବ ମାତ୍ର, ଏପରି ଅସାଧାରଣ ଚରିତ୍ରକୁ ଆପଣାର କରିବା ତା ପକ୍ଷରେ କେବଳ ଦୁଃସାଧ । ତଥାପି ସେ ତାର ପିତା ଏବଂ ଛୋଟ ଭାଇଟି ପ୍ରତି ଯେପରି ତାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୁଝି ପାରିଥିଲା, ନିରୁପମର ମଧ ସେହିପରି ଖାଇବା, ପିଇବା, ଶୋଇବା ଆଦି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯଥାଶକ୍ତି ସାହାଯ୍ୟ କରିବାରେ କୌଣସି ତ୍ରୁଟି ନ ହେବା ପାଇଁ ସବୁବେଳେ ସଚେଷ୍ଟ ଥିଲା । ଚିନ୍ତା କରିବାର ଅବଶ୍ୟ ତାର ସମୟ ଆସି ନ ଥିଲା । କେବଳ ଅନୁଭୂତିଜନିତ ଗୋଟାଏ କର୍ତ୍ତବ୍ୟବୋଧରେ ଚାଳିତ ହୋଇ ସେ ସକଳ କର୍ମ ସମାପନ କରୁଥାଏ ।

ମନୁଷ୍ୟର ଯେପରି ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ନିଃଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସ ଏବଂ ପ୍ରାତ୍ୟହିକ କ୍ରିୟା ଆଦିର ଆବଶ୍ୟକତା ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଅବସର ନ ଥାଏ, ନିରୁପମ ସେହିପରି ହେମମାଳୀ ପ୍ରତି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉଦାସୀନ ଥିଲା । ନିରୁପମର ପ୍ରତି ଆଦେଶଟିକୁ ହେମମାଳୀ ନିଜ ଜୀବନର ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଲାଭ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କଲେହେଁ, ଦିନ ମଧରେ ତା ଭାଗ୍ୟରେ ଏପରି ଆଦେଶ ଅତି ଅଳ୍ପ ମାତ୍ର ଜୁଟି ପାରୁଥିଲା । ନିରୁପମର ବାହାରେ ସବୁବେଳେ କାର୍ଯ୍ୟ । ଘରଭିତରେ ରହିବାର ସମୟ ନାହିଁ, ଖାଇସାରି କୁଳୁକୁଞ୍ଚା କରେ ବାହାରେ । ରାତ୍ରିରେ ସେହିପରି ଠିକ୍ ଖାଇବା ସମୟକୁ ହଠାତ୍ ଗୃହ ମଧରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଭୋଜନାନ୍ତେ ଶଯ୍ୟାସ୍ଥ ହୁଏ— ଯେପରି ଗୋଟିଏ ନିଃଶ୍ୱାସଯୁକ୍ତ ମୁର୍ଦ୍ଦାର । ପୁଣି ସକାଳୁ ଉଠି ବାହାରେ ନାନାକର୍ମରେ ଲିପ୍ତ ଥାଏ । ମଧେ ମଧେ କେତେବେଳେ ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ, ଗୃହମଧରେ ଝଡ଼ ପରି ପ୍ରବେଶ କରି, 'ହେମ, ତେଲ ଟିକିଏ ଦେ ତ', 'ଚାନ୍ଦା ଖାତାଟା ଦେ ତ', ଏତିକି କହି କାର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧିପରେ ପୁଣି ଝଡ଼ପରି ବାହାରିଯାଏ । ଭଲପିଲା ବୋଲି ହେମ ପ୍ରତି ଟିକିଏ ସହାସ୍ୟ ପ୍ରଶଂସା ନାହିଁ, ଧନ୍ୟବାଦ ନାହିଁ । ଏସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ହେମ ପକ୍ଷରେ ଯେପରି ନିତାନ୍ତ ସ୍ୱାଭାବିକ, ନିରର୍ଥକ ।

ନିରୀହା ହେମ କିନ୍ତୁ ଏ ସବୁକୁ ବହୁମୂଲ୍ୟ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରେ । ଦିନେ ଦିନେ ଏହା ମଧ ଯେବେ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ, ମନ ତାହାର ସେ ଦିନ ତମାମ୍ ଭଲ ରହେ ନାହିଁ, କେମିତି କେମିତି ଲାଗେ । ସେଥିପାଇଁ ସେ ଜାଣି ଜାଣି ନିରୁପମର କଲମଟା, ଚାନ୍ଦା ଖାତାଟା, ତୱେଲ ଦି'ଟା, ବନ୍‌ଶୀ ଖଡ଼ାଟା ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ କରି ରଖିଥାଏ ।

ଅକ୍ଳାନ୍ତ କର୍ମମୟ ଜୀବନରେ ଦିନାନ୍ତେ ଏହି ବନ୍‌ଶୀ ଖଡ଼ାଟି ଥିଲା ନିରୁପମର ଆତ୍ମବିନୋଦନର ଉପାୟ । ବନ୍‌ଶୀଟି ଧରି ସେ ଦୟାନଦୀ ତଟସ୍ଥ ପୁନ୍ନାଗ ବନ ଛାୟାରେ ବସେ। ତାର ଦକ୍ଷିଣ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦୟାନଦୀର ସ୍ୱଚ୍ଛ ଜଳରେ ରକ୍ତିମ ଆଭା ବିଚ୍ଛୁରିତ କରି ଧୀରେ ଧୀରେ ଅସ୍ତ ଯାଏ, ବାମ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ବହୁ ଦୂରରୁ ମତ୍ସ୍ୟାନ୍ୱେଷୀ ଧୀବରର ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଯାଏ, ଦୟାନଦୀ ଗର୍ଭରେ ଗ୍ରାମ ବଧୂମାନଙ୍କର ସହଜ ବାକ୍ୟାଳାପ ଓ ଘଟ ପରିପୂରଣ ଶବ୍ଦ ଭାସିଯାଏ— ଆକାଶରେ ବଉଦ ଭାସେ, ଚିଲ ଉଡ଼େ । ନିରୁପମ ସପାତ୍ ସପାତ୍ କରି ନଦୀଗର୍ଭରୁ ବନ୍‌ଶୀରେ ମାଛ ଟାଣେ । ଏସବୁରେ ତାର ଚିତ୍ତ ଉତ୍‌ଫୁଲ୍ଲ ହୋଇଉଠିଲେ ମଧ୍ୟ ବନ୍‌ଶୀରୁ ତାର ମନୋଯୋଗ ବିଚ୍ୟୁତ ହୁଏ ନାହିଁ ।

॥ ୨ ॥

ସେଦିନ ଦୋଳପୂର୍ଣ୍ଣିମା । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚକ୍ରବାଳକୁ ସ୍ପର୍ଶକରି ନ ଥିଲେ ହେଁ, ରକ୍ତାଭ ହୋଇଉଠିଅଛି ଏବଂ ଆକାଶରେ ଓ ନଦୀଗର୍ଭରେ ଅବିରରାଶି ବିଛି ଦେଇଅଛି। ନିରୁପମ ଏକ ମନରେ ମାଛ ଧରୁଅଛି । ହଠାତ୍ ତାହାର ଦୃଷ୍ଟି ନଦୀର ବିପରୀତ ପାର୍ଶ୍ୱକୁ ଆକୃଷ୍ଟ ହେଲା । ସେ ଦେଖିଲା, ଅପର ପାର୍ଶ୍ୱର ଆମ୍ର ପୁନ୍ନାଗ ବନରୁ ଗୋଟିଏ ତରୁଣୀ ଓ ଗୋଟିଏ ଯୁବତୀ କଳହାସ୍ୟ କରି ଦ୍ରୁତଗତିରେ ନଦୀଗର୍ଭରେ ଝାମ୍ପଦେଲେ ଓ ପରମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ନଦୀର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଜଳକୁ ମଧୁମୟ କରି ସନ୍ତରଣ କଲେ । ସ୍ୱଚ୍ଛ ନଦୀ ଜଳରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମତ୍ସ୍ୟ ପରି ତରୁଣୀର ସୁକୁମାର ଅଙ୍ଗଯଷ୍ଟି ଲୀଳାୟିତ ହେଉଥିଲା । ନିରୁପମର ସର୍ବାଙ୍ଗରେ ଗୋଟିଏ ଅନନୁଭୂତ ସ୍ପନ୍ଦନ ଖେଳିଗଲା । ସେ ମୁଗ୍ଧ ବିହ୍ୱଳ ହୋଇ ସକଳ ଅଙ୍ଗରେ ଯେପରି ଏହି ଷୋଡ଼ଶୀ ତରୁଣୀର ଅନୁପମ ରୂପରାଶି ପାନ କରୁଥିଲା। ନିଜେ ଯେପରି ସ୍ଥାନରେ ବସିଥିଲା, ସେଥିରେ ଯେ ସେମାନଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୋଇପାରେ, ସେଥିପ୍ରତି ତାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ନ ଥିଲା ।

ସ୍ନାନାନ୍ତେ ବାଳିକାଟି ଜଳମଧ୍ୟରୁ ଅଙ୍ଗ ଉତ୍ତୋଳନ କରି ତଟଭୂମିରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେଲା । ଶୁଭ୍ର ଆର୍ଦ୍ରବସ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ତାର ରୂପର ଲାଳିତ୍ୟ କ୍ରୀଡ଼ା କରୁଥିଲା । ପ୍ରବୀଣା ଯୁବତୀଟି ତଟସ୍ଥିତ ଖଣ୍ଡିଏ କଷାୟ ରଙ୍ଗର ଶୁଷ୍କ ବସ୍ତ୍ର ଆଣି ବାଳିକା ହସ୍ତରେ ଦେଲା । ପବନର ଅବାଧତାରେ ଉତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ ବାଳିକାଟି ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ କଲା ଏବଂ ତାର ଆଜାନୁଲମ୍ବିତ କେଶଦାମରୁ ଜଳ ନିଷ୍କାସନ ପାଇଁ ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ ହୋଇ ବସ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ଦୁଇ ହସ୍ତ ପୃଷ୍ଠଦେଶକୁ ନେଲା ଏବଂ ଅଙ୍ଗୁଳି ସାହାଯ୍ୟରେ ତାର ଉନ୍ମୁକ୍ତ କେଶଗୁଚ୍ଛକୁ ପ୍ରସାଧନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ତାର ବକ୍ଷ ଉନ୍ନତତର ହେଲା, ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ସ୍ପଷ୍ଟତର ହେଲା । ତାର ଆୟତ ଚକ୍ଷୁରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଭ ଖେଳି ବୁଲିଲା, କର୍ଣ୍ଣମୂଳରେ ଚୂର୍ଣ୍ଣକୁନ୍ତଳ ଧୀରେ ଧୀରେ ବ୍ୟଜନ କଲା । ତାର କଷାୟ ବସ୍ତ୍ର, ଗୌର-କାନ୍ତି ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଭ ଏକ ରଙ୍ଗଛବି ପରି ପ୍ରତୀୟମାନ ହେଲା । ପଶ୍ଚାତ୍‌ରେ ତାର ଘନସନ୍ନିବିଷ୍ଟ ଆମ୍ର ପୁନ୍ନାଗ ବନରାଜି, ପୃଷ୍ଠଦେଶରେ ସୁନୀଳ ସୁଦୀର୍ଘ କେଶଦାମ, ଆକାଶରେ ରାଗରଞ୍ଜିତ ବଉଦଖଣ୍ଡ, ନଦୀଜଳରେ ତନୁର ଲୋଭନୀୟ ଲୀଳାୟମାନ ପ୍ରତିଚ୍ଛବି ।

ନିରୂପମ କେତେକ୍ଷଣ ଏକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଏ ରୂପର ସୁଷମା ଦର୍ଶନ କରୁଥିଲା, ସେ ଜାଣେ ନାହିଁ। ବାଳିକା ସେହି ସ୍ଥାନ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଯିବାପରେ ମଧ୍ୟ ତାର ଛବି ଯେପରି ଏହି ଦୃଶ୍ୟପଟରେ ଚିରକାଳ ପାଇଁ ଅଙ୍କିତ ରହିଲା । କାରଣ ମଧୁର ସ୍ୱରର ଝଙ୍କାର ଯେପରି ବହୁଦିନ ଯାବତ୍ କର୍ଣ୍ଣକୁହରରେ ବାଜିଉଠେ, ବାଳିକା ଚାଲିଯିବା ପରେ ମଧ ନିରୂପମ ବହୁକ୍ଷଣ ତାବତ୍ ତାର ଛବିଟିକୁ ସେହି ତୀରଭୂମିର ଦୃଶ୍ୟପଟରେ ଅବଲୋକନ କରୁଥାଏ । ଅବଶେଷରେ ତାର ଚେତନା ହେଲା, ଯେତେବେଳେ ଜଣେ ଗ୍ରାମ୍ୟସଙ୍ଗୀ ପଛରୁ ଆସି ଡାକିଲା, ‘‘କିହେ ନିରୁବାବୁ, ବନ୍‌ଶୀରେ ଆଜି ମାଛ ନାହିଁ କି ?’’ ନିରୂପମ ବନ୍‌ଶୀ କଥା ଏକାବେଳକେ ଭୁଲି ଯାଇଥିଲା । ସେଥିରୁ ପୁଣି ଆଜି ଏପରି ଏକ ଅଦ୍ଭୁତ ମାଛ ଧରା ପଡ଼ିବ, ସେ କଥା ତାର ଖିଆଲ ନ ଥିଲା ।

ସେ ବନ୍‌ଶୀ ଧରି ଗୃହାଭିମୁଖରେ ଚଳିଲା । ସେତେବେଳକୁ ହେମମାଳୀ ଦେବତାଙ୍କର ଭୋଗ ସଜାଉଛି । ନିରୂପମର ମନ ଅଜ୍ଞାତରେ ହାଲ୍‌କା ହୋଇ ଉଠିଅଛି । ସେ ସିଧା ସିଧା ହେମ ନିକଟକୁ ଯାଇ କହିଲା, ‘‘କି ହେମ, ଆଜି ତ ଭାରି କାମ ଲାଗିଯାଇଛି ?’’ ହେମ ଭୋଗ ସଜାଡ଼ିବା କାର୍ଯ୍ୟ ବନ୍ଦ କରି ଉଠିପଡ଼ି ଟିକିଏ ମୃଦୁ ହସିଲା। ସେ ହସିବାର ଅର୍ଥ, ହେମ ଉପରେ ଏପରି ଭାରି କମ ପ୍ରତିଦିନ ଲାଗି ରହିଛି, କେବଳ ନିରୂପମର ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେବା ଆଜି ପ୍ରଥମ । ନିରୂପମ ହେମ ମୁଖକୁ ନିରୀକ୍ଷଣ କରି ଚାହିଁଲା। ତାର ମନେହେଲା, ଆଜି ଯେପରି ଏହି ସାରଲ୍ୟମଣ୍ଡିତ ମହନୀୟ ବାଳିକାର ପ୍ରଭାତକମଳୋପମ୍ ପ୍ରଶାନ୍ତ ବଦନ ଏହି ତାର ପ୍ରଥମ ପରିଚିତ ହେଲା । ହେମର ସ୍ନେହତରୁ ଯେ ନିଭୃତରେ ନୀରବରେ ବର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଣୁ ହୋଇ ଉଠୁଥିଲା, ନିରୂପମର ପ୍ରତିଭା ପୂଜାପାଇଁ ତାର ଆନ୍ତରିକ ଭକ୍ତି ଯେ ସଦା ଉନ୍ମୁଖୀନ ରହିଥିଲା, ସେ ଖବର ନିରୂପମ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରଖି ନାହିଁ କିମ୍ବା ଆଜି ମଧ ବୁଝିପାରିଲା ନାହିଁ । ହେମମାଳୀର ସେବା ଯେ ପ୍ରୟୋଜନବିହୀନ, ତାହା ବର୍ଣ୍ଣ ଚାହେଁ ନାହିଁ, ଦେହ ମାଗେ ନାହିଁ, ପ୍ରାଣମନ ମାଗେ ନାହିଁ, କେବଳ ସେବାରେ ତାର ଆନନ୍ଦ, ଲାଭରେ ନୁହେଁ; ହେମମାଳୀର ତପସ୍ୟା ଯେ ପାର୍ବତୀଙ୍କ ତପସ୍ୟାଠାରୁ କଠିନତର, ମହନୀୟତର, ସେ ଯେ ନିଷ୍କାମ— ସେଥିରେ ଲାଭ ନାହିଁ, ଲୋଭ ନାହିଁ, ପ୍ରତିଗ୍ରହଣ ଇଚ୍ଛା ନାହିଁ, ପ୍ରତିଦାନର ଦାବି ନାହିଁ, ସେ କଥା ନିରୂପମ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ‘ବୁଝି ପାରି ନାହିଁ କିମ୍ବା ଆଜି ମଧ ବୁଝିଲା ନାହିଁ ।’

ସେ ଦେଖିଲା ହେମମାଳୀର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ । ଆବାଲ୍ୟ ଗୃହକର୍ମରେ ଲିପ୍ତରହି ତାର ବଦନଶ୍ରୀ ଅଭାବନୀୟ ପଟୁତା ଓ ନିପୁଣତାରେ ମଣ୍ଡିତ । ଗୃହକର୍ତ୍ତ୍ରୀର ବେଶ ପରିଗ୍ରହ କରି ତାର ଅଞ୍ଚଳଦେଶ ଦୃଢ଼ଭାବରେ କଟୀ ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱରେ ନିବଦ୍ଧ ଏବଂ ସେଥିଲାଗି ତାର ସୁଗୋଲ ସୁଗଠଣ ଦକ୍ଷିଣ ଭୁଜଟି ଆମୂଳ ଆବରଣଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛି । ପରିଶ୍ରମଜନିତ ଘର୍ମ ତାର କପୋଳଦେଶ ଓ ବାହୁଲତା ଉପରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇ ଉଠିଅଛି ଏବଂ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଘର୍ମାକ୍ତ ବସ୍ତ୍ର ଅଙ୍ଗଦେଶରେ ଜଡ଼ି ଯାଇଅଛି । ଦୀପାଲୋକ ତାର ଗଣ୍ଡଦେଶରେ ଓ ବାହୁରେ ପଡ଼ି ନବୋଦ୍‌ଗତ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଲୋମରାଜିକୁ ଚିହ୍ନାଇ ଦେଉଅଛି । କଣ୍ଠଦେଶରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ହରଡ଼ ମାଳି ସେ ଗଳାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି କରୁଅଛି କିମ୍ବା ଗଳା ତାହାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବଢ଼ାଉଅଛି, ତାହା

ବୁଝିବା ଅସାଧ । ଅଳ୍ପକାଳ ପୂର୍ବେ ଯେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ନିରୁପମକୁ ମୁଗ୍ଧ ବିହ୍ୱଳ କରି ଦେଇଥିଲା, ଏ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ତାହା ନୁହେଁ । ଏହା ଶାନ୍ତ କମନୀୟ, ଏ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ତପସ୍ୱିନୀର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ । ଏ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତରାଗର ବିହ୍ୱଳ ମଦିରାରେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ସ୍ୱପ୍ନାବିଷ୍ଟ ଅଚେତନ କରେ ନାହିଁ, ଆଜିର ଏହି ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଜ୍ୟୋସ୍ନା ପରି ତାହା କ୍ଲାନ୍ତ କୋମଳ, ଏହି ଦିନାନ୍ତ, ମୃଦୁ ମନ୍ଦ ସମୀରଣ ପରି ଶାନ୍ତଶୀତଳ ।

ଏ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ନିକଟରେ ନିରୂପମର ଉଦ୍ଦାମ ଯୁବକପ୍ରାଣ ମଧ୍ୟ କ୍ଷଣକଲାଗି ନତ, ସ୍ତମ୍ଭିତ ହୋଇଗଲା । ସାରଲ୍ୟ ଓ ପବିତ୍ରତାର ବିଜୟଗୌରବରେ ହେମମାଳୀର ମୁଖମଣ୍ଡଳ ଉଦ୍ଭାସିତ ହୋଇଉଠିଥିଲା । ସେଥିରେ ଉନ୍ମାଦନା ନାହିଁ, ଅଶାନ୍ତି ଅସ୍ୱସ୍ତି ନାହିଁ, ଅଛି କେବଳ ସ୍ନିଗ୍ଧଶୀତଳ ଗୋଟାଏ କଲ୍ୟାଣମୟୀ ମହିମା, ଜାଜ୍ୱଲ୍ୟମାନ ଏକ ନାରୀତ୍ୱର ଦୀପ୍ତି । ନିରୂପମ ଚକ୍ଷୁ ଫେରେଇ ନେଇ ଦ୍ୱିତୀୟଥର ସେ ମୁଖକୁ ଯେତେବେଳେ ଚାହିଁଲା, ସେ ଏହି ଚିର ଚାଞ୍ଚଲ୍ୟମୟୀ ଧରଣୀପୃଷ୍ଠରେ ଏକମାତ୍ର ସ୍ଥିର ଅଚଞ୍ଚଳ— ଆଶିଷମୟୀ ଦେବକନ୍ୟା । ନିରୂପମ ଦ୍ୱିତୀୟଥର ଯେତେବେଳେ କଥା କହିଲା, ସେ ବାକ୍ୟରେ ଆଉ ପୂର୍ବପରି ଉତ୍ତେଜନା ନାହିଁ— ଅତି ଧୀରେ ଧୀରେ ତାହା ଉଚ୍ଚାରିତ ହେଲା, ‘‘ହେମ, ଅନେକ ତ ଖଟିଲଣି, ଟିକିଏ ବିଶ୍ରାମ ନିଅ ।’’ ନିରୂପମଠାରୁ ଅକସ୍ମାତ୍ ଏପରି ସମ୍ମାନସୂଚକ ସମ୍ବୋଧନ ପାଇ ହେମ ଆଉ ଥରେ ସେହିପରି ଅର୍ଦ୍ଧଗଭୀର ହାସ୍ୟ ହସିଲା, ଅଥଚ ଆଦେଶପାଳନ କରି ସେ ସ୍ଥାନ ପରିତ୍ୟାଗ କଲା; କିନ୍ତୁ ନୈସର୍ଗିକ ସାରଲ୍ୟ ଓ କରୁଣାରେ ମଣ୍ଡିତ ସେ ହାସ୍ୟଟିକ ।

ବର୍ଣ୍ଣିତ ଏହି ଦିଓଟି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟକୁ ପରସ୍ପର ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ କରି ରଖିଦେଇ ଯେବେ ଉଭୟ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିକୁ ବାଛିବାର ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠେ, ତେବେ ବୋଧହୁଏ ଉଦ୍ଦାମ ଯୁବକ ମନ ପ୍ରଥମଟିରେ ଅଭିଳାଷ ପ୍ରକାଶ କରିବ । କାରଣ ଯୁବକଚିତ୍ତ ସ୍ଥିରତା ଲୋଡ଼େ ନାହିଁ, ଗତି ଲୋଡ଼େ— ଅଚଞ୍ଚଳ ନୀରବ ଧ୍ୟାନ ଲୋଡ଼େ ନାହିଁ, ଚଞ୍ଚଳ ମୁଖର ପ୍ରାଣ ପ୍ରେରଣା ଲୋଡ଼େ—ପ୍ରଥମଟି ହେମମାଳୀ, ଦ୍ୱିତୀୟଟି ସେହି ନଦୀତଟ ଖରସ୍ରୋତା ବିହ୍ୱଳମୟୀ ପ୍ରତିମା । ନିରୂପମର ଚିତ୍ତ ସେହି ପ୍ରତିମାଟି ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହେଲା । ଆଉ ମଧ୍ୟ ଆବାଲ୍ୟ ପରିଚିତା ହେମମାଳୀକୁ ଲଭିବାର ଇଚ୍ଛା ତାର କୌଣସି ଦିନ ଜନ୍ମି ନ ଥିଲା କିମ୍ବା ତାର ସମ୍ଭାବନା ସେ ଦେଖି ନାହିଁ ।

ପରଦିନ ସେ ବନ୍‌ଶୀ ହସ୍ତରେ ନଦୀତୀରକୁ ଗଲା, ଠିକ୍ ସେହି ସମୟକୁ । ବନ୍‌ଶୀର ଦୃଷ୍ଟି ଅପସୃତ ହୋଇ ବିପରୀତ ପାର୍ଶ୍ୱର ସେହି ତଟଭୂମିଖଣ୍ଡ ଉପରେ ନିବଦ୍ଧ ରହିଲା, ପୂର୍ବ ଦିବସ ଯେଉଁଠାରେ ସେହି କୋମଳ ଲଘୁ ପଦପଲ୍ଲବ ନିହିତ ଥିଲା । ଦିନମଣିର ସେହି ଅସ୍ତରାଗରଞ୍ଜିତ ମୁଖଶ୍ରୀ, ସେହି ଚିକ୍‌କଣ ଭ୍ରୂଯୁଗଳ, ସେହି ସୁନୀଳ କେଶଦାମ, ସେହି କମ୍ପିତ କୋମଳ ଅଧର, ସେହି ରକ୍ତବାସ; ଆକାଶରେ ସେହି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଉଦଖଣ୍ଡ, ଜଳ ମଧ୍ୟରେ ସେହି ଲୋହିତ ଛାୟା ।

ନିରୂପମ ଅଭିଭୂତ ହୋଇ କେତେକ୍ଷଣ ଏହି ଶୋଭାକୁ ଚାହିଁ ରହିଲା । ପଟ୍ଟପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ପରମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଦେଖାଗଲା ସେହି ଜନଶୂନ୍ୟ ତଟଦେଶ— ରବିର ରକ୍ତାଭଛଟା ନଦୀର ଅଦୂର ଶୁଭ୍ର ବାଲୁକାଶଯ୍ୟାରୁ ଉତ୍‌ଥିତ ହୋଇ ଘନସନ୍ନିବିଷ୍ଟ ତଟବନାନୀର ଉପର ଦେଇ

ଧୀରେ ଧୀରେ ଅପସୃତ ହେଉଅଛି ଏବଂ ଛାୟା ସମାନ ଗତିରେ ଅଗ୍ରକୁ ସଞ୍ଚରଣ କରୁଅଛି । ବକପଂକ୍ତି ସର୍ବାଙ୍ଗ ରାଗରଞ୍ଜିତ ହୋଇ ପୂର୍ବମୁଖରେ ଧାବିତ ହେଉଅଛନ୍ତି; ତଟ କାନନରୁ ପକ୍ଷୀର କାକଳି ମୁଖରିତ ହୋଇଉଠୁଅଛି ।

ନିରୁପମର ସମସ୍ତ ଦେହ ଅବଶ ଅବସନ୍ନ ହୋଇପଡ଼ିଲା । ଯେତେବେଳେ ସେ ଦୀର୍ଘନିଃଶ୍ୱାସ ପକାଇ ଗାତ୍ରୋତ୍‌ଥାନ କଲା, ସେତେବେଳକୁ ପୂର୍ବାକାଶରେ କୃଷ୍ଣପକ୍ଷରେ ପ୍ରତୀପଚନ୍ଦ୍ର ଉଠି ନାହିଁ। କେବଳ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଶୁକ୍ରତାରା ଦୟାନଦୀର ଗଭୀରତମ ଗର୍ଭରେ ହସୁଅଛି ।

॥ ୩ ॥

ପରଦିନ ନିରୁପମ ଚାରିଟା ବେଳୁଁ ଯାଇ ବନ୍‌ଶୀ ହାତରେ ନଦୀକୂଳରେ ଉପସ୍ଥିତ ! ସେ ଶୁଭ୍ର ଚଞ୍ଚଳ ପଦ ଦିଓଟି ଦେଖିବା ଇଚ୍ଛାରେ ତଟଭୂମି ପ୍ରତି ଏକଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁ ରହିଛି । ଗାଙ୍ଗୋଇ ଜଳ ଉପରେ କ୍ରୀଡ଼ାପରାୟଣ ମୀନକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ଉଡୁଛି ଓ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଝାମ୍ପଦେଇ ପୁନଶ୍ଚ ନିଜ ଅଧିକାର କରୁଛି । ଦିଓଟି ଗୁଣ୍ଡଚିମୂଷା କ୍ରୀଡ଼ାକରି ଦ୍ରୁତଗତିରେ ପୁନ୍ନାଗ ବୃକ୍ଷ ଆରୋହଣ କରୁଛନ୍ତି । ଅଦୂରରେ ଅଗଭୀରା ଅପ୍ରଶସ୍ତା ଦୟା ନଦୀର ବାଲୁକାଖଣ୍ଡ ପାରହୋଇ ଗୋଟିଏ ରମଣୀ ଆର ପାରିରୁ ଏ ପାରିକୁ ଆସୁଥିବାର ନିରୁପମ ଦେଖିପାରିଲା ଏବଂ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଟି ତାହାରି ଆଡ଼କୁ ଗତି କରୁଥିବାର ଦେଖି ଟିକିଏ ବିସ୍ମିତ ହେଲା ।

ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଟି ନିରୁପମର ସମ୍ମୁଖକୁ ଆସି ପରିଚିତର ହାସ୍ୟ ହସି ପଚାରିଲା, ''ନିରୁବାବୁ, ଚିହ୍ନି ପାରୁ ନାହଁ କି ?'' ନିରୁପମ କିଛିକ୍ଷଣ ଏକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ତା ମୁଖକୁ ଚାହିଁ ରହିଲା, ଅବଶେଷରେ ସ୍ମରଣ କରି ପଚାରିଲା, ''କିଲୋ ଉମା, ତୁ କୁଆଡ଼େ ? ଉମା ତାଙ୍କ ଘରେ ପୁରୁଣା ଚାକରାଣୀ । ଯେଉଁଦିନୁ ସେ ନିଜର ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ବିକ୍ରୟ କରି ଦେଇ ଗ୍ରାମ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଆସିଛି, ସେହିଦିନୁ ସେ ଉମାକୁ ଦେଖି ନାହିଁ। ଉମା ନଦୀର ଅପର ପାର୍ଶ୍ୱକୁ ଅଙ୍ଗୁଳି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରି କହିଲା, ''ମୁଁ ପରା ସେ ପାରିର ସେ ସା’ନ୍ତଙ୍କ ଘରେ ଅଛି ।''

ନିରୁପମ ପଚାରିଲା, ''କାହା ଘରେ; ସୁଦାମ ନରେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଘରେ ?'' ''ହଁ,. ତାଙ୍କରି ଘରେ ପରା । ଏତେ ସମ୍ପତ୍ତି, ହେଲେ କ’ଣ, ସା’ନ୍ତ ଯେମିତି, ସାନ୍ତାଣୀ ସେମିତି— ଭାରି ଚୋଠା । ଖାଲି ସେହି କ୍ଷେମାମଣିଙ୍କ ଯୋଗରୁ—''

''କ୍ଷେମାମଣି କିଏ ? ନରେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଝିଅ ?'' ଉମା ବକ୍ର ହାସ୍ୟ କରି କହିଲା, ''ହଁ ବାବୁ, କେତେ ନ ଜାଣିଲା ପରି ଛୋପରା ହେଉଛ ମ । ସେ ତ ନିତି ଏଠିକି ଗାଧୋଇ ଆସନ୍ତି । ପିଲା ହେଲେ କ’ଣ ହେବ ବାବୁ, କ୍ଷେମାମଣି ଏ ଯୁଗର ମଣିଷ ନୁହନ୍ତି । ସେ ଘରଝାକରୁ ବାହାର ।''

ନିରୁପମ ଉତ୍ତର କଲା, ''ଏଥି ଯୋଗରୁ ଯେ ତାଙ୍କୁ ସମସ୍ତେ ଦେଖିବେ, ଚିହ୍ନିବେ, ଏମିତି କ’ଣ କଥା ଅଛି ?''

ଉମା ଅଭିମାନର ଛଳନା କରି କହିଲା, ''ନାହିଁ କ'ଣ, ସେଥିପାଇଁ ପରା ବାଟ ଓଗାଳି ବସିଛ ଯେ, ସେ ପୁଲାଙ୍ଗ ବଗିଚାରୁ ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଉ ନାହାନ୍ତି ।''

ନିରୁପମ ଗମ୍ଭୀର ହୋଇ କହିଲା, ''ଏ ପାରିରେ ବସିଲେ ଆର ପାରିର ଲୋକଙ୍କୁ ବାଟ ମିଳେ ନାହିଁ ?''

ଉମା ନିରୁପମର କ୍ରୋଧ ଜନ୍ମିବାର ଜାଣିପାରି କୋମଳ କଣ୍ଠରେ କହିଲା, ''ନାହିଁ, ନାହିଁ, ମୋର ସୁନାବାବୁଟି ପରା, ଟିକିଏ ଖାଲି ଦୂରଛଡ଼ା ହୋଇ ଏ ଗଛ ଆଢୁଆଳରେ ବସ କି, ସେ ଗାଧୋଇ ପଡ଼ି ଯାନ୍ତୁ ଭାରି । ପିଲା ଝିଅ ପରା, ଲାଜ କରୁଛନ୍ତି ।''

ନିରୁପମ କ୍ରୋଧରେ ତାକୁ ''ଆଚ୍ଛା, ଯା ଯା'' କହି ଉଠି ଆସିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲା । କାରଣ ସେ ବଡ଼ ଅଭିମାନୀ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ସେ ଯେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ପଦାଘାତ କରି ଫେରିଆସନ୍ତା । ଆଜି କିନ୍ତୁ କେତେକ ପଦ ଆସି ପୁଣି କାହିଁକି ନଦୀ ଅଭିମୁଖରେ ଚଳିଲା । ବୃକ୍ଷ ଅନ୍ତରାଳରେ ରହି ସେ ନଦୀର ଅପର ତୀରରେ ଯେଉଁ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିଲା, ତାହା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଗଲେ ଦ୍ୱିରୁକ୍ତି ହେବ; କିନ୍ତୁ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ ।

ପରଦିନ ଠିକ୍ ସମୟରେ ନିରୁପମ ବନ୍‌ଶୀ ହାତରେ ନଦୀକୂଳକୁ ଗଲା। ପରଦିନ ସେହି ଦୃଶ୍ୟ । ଦିନକୁ ଦିନ ସେ ଏପରି ନିଃସଙ୍ଗ, ନିରୁତ୍ସାହ ହୋଇ ପଡ଼ୁଥିବାର ଦେଖି ତାର ବନ୍ଧୁମାନେ ବିସ୍ମିତ ହେଲେ; କିନ୍ତୁ କାରଣ ଜାଣିବାକୁ କାହାରି କୌତୂହଳ ଜନ୍ମିଲା ନାହିଁ। ହେମ ତାର ଏପରି ଔଦାସୀନ୍ୟକୁ ଔଦାର୍ଯ୍ୟ ଜ୍ଞାନ କଲା । ବିନା ମାଛ ଧରାରେ ବନ୍‌ଶୀଟା ଉପରେ ନିରୁପମର ଏତେ ଆଗ୍ରହ ଦେଖି କୌଣସି ସନ୍ଦେହ କଲା ନାହିଁ । ବରଂ ବନ୍‌ଶୀଟି ପ୍ରତି ଅଧିକ ସଯତ୍ନ ଦୃଷ୍ଟି ରଖିଲା, କେବଳ ନିରୁପମର ଆବଶ୍ୟକ ବୋଲି । ନିର୍ବୋଧ ବାଳିକା ବୁଝିଲା ନାହିଁ, ନିଜ ଗଳାରେ ବିଦ୍ଧ ହେବାକୁ ସେ ନିଜ ହାତରେ ବନ୍‌ଶୀ ସଜାଡୁଛି ।

ସେଦିନ ଅକସ୍ମାତ୍ ଦୟା ନଦୀର ପୂର୍ବ କୋଣରୁ ଖଣ୍ଡେ କଳା ବଉଦ ଦେଖାଦେଲା । ଚାହୁଁ ଚାହୁଁ ନିରୁପମର ମସ୍ତକୋପରି ସମସ୍ତ ଆକାଶଖଣ୍ଡ ମେଘାଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଲା। ନିରୁପମକୁ ଅଗତ୍ୟା ନିବିଡ଼ ପୁନ୍ନାଗ ବୃକ୍ଷତଳର ଆଶ୍ରୟ ନେବାକୁ ହେଲା । ପାଞ୍ଚ ମିନିଟ ପରେ ମେଘ ଭାସିଗଲା ଏବଂ ନିରୁପମ ନିଜର ପୂର୍ବସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରି ନଦୀର ଅପର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଦୃଷ୍ଟି ନିବଦ୍ଧ କଲା । ପବନଟା ନବୀନାର ସ୍ନିଗ୍ଧ, କୋମଳ ଗଣ୍ଡଦେଶ ପରି ନରମ ଓ ସଜଳ ହୋଇଉଠୁଛି । ଜଳଧାରାର ଚିହ୍ନ ବୃକ୍ଷମୂଳରେ ନିହିତ । ଅଦୂରରେ ବର୍ଷାଜଳସମ୍ଭୂତ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଜଳଧାରାରେ ଦିଓଟି ବଣି ଚଢ଼େଇ ମନସୁଖରେ ଗାଧୋଉଛନ୍ତି ।

ନିରୁପମର ଚିତ୍ତରେ ଗୋଟାଏ ଅନନୁଭୂତ ଉଦ୍‌ବେଗ ଜାତ ହୋଇଛି, ସେ ତାହାର ଚିନ୍ତାର ଅତୀତ, ତାହାର ବିଚାର ବୁଦ୍ଧି ସେଠାରେ ପରାଜିତ । ସେ କ'ଣ ଭାବୁଛି, ତାହା ନିଜେ ଜାଣେ ନାହିଁ, ତାହାର କୌଣସି ଅଭିଳାଷ ନାହିଁ, କୌଣସି ଯାଚଞ୍ଚା ନାହିଁ— ଆଉ କେବଳ ଥରେ, ଥରେମାତ୍ର ସେ କମନୀୟ କାନ୍ତିଟି ଦେଖିପାରିଲେ ନିଜକୁ କୃତାର୍ଥ ମନେ କରିବ । ନିରାଶ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସେ ଶେଷଥର ପାଇଁ ନଦୀର ଅପର ପାର୍ଶ୍ୱକୁ ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କରି ଗାତ୍ରୋତ୍‌ଥାନ କଲା; କିନ୍ତୁ ଗୃହାଭିମୁଖୀ ହେବାକୁ ଯାଇ ଅକସ୍ମାତ୍ ସ୍ତମ୍ଭିତ ହୋଇ ଠିଆହେଲା ।

ଦେଖିଲା, ସମ୍ମୁଖରେ ତାହାର ଗୋଟିଏ ଖର୍ବକାୟ ପୁରୁଷ ଓ ଗୋଟିଏ ବାଳକ ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ଯୁବକଟି ପ୍ରଣିପାତ କରି କହିଲା, ‘‘ଆଜ୍ଞା ! ମା ମଣିମା ଆପଣଙ୍କୁ କାଲି ଏହି ବେଳାରେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିଛନ୍ତି । ହଜୁରଙ୍କ ଉଆସକୁ ଆମ ମଣିମାଙ୍କର କେହି ଚାକରବାକର ଯିବା ଆସିବା ମନା । କାଲି ଏହିଠାକୁ ଆସି ହଜୁରଙ୍କୁ ଡାକି ନେବାପାଇଁ ହୁକୁମ ହୋଇଛି ।’’

ନରେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିଛନ୍ତି । ନିରୁପମ ପ୍ରଥମଟା ବିଶ୍ୱାସ କରିପାରିଲା ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ କ୍ରମେ ସମସ୍ତ ସ୍ପଷ୍ଟତର ହୋଇଉଠିଲା । ତାହାର ବାଲ୍ୟାବଧି ପରିଚିତା ଧାଈ ଉମା ଯେ ଏ ସକଳର ମୂଳ କାରଣ, ସେ କଥା ବୁଝିବା ପାଇଁ ତାକୁ ଆଉ ବାକି ରହିଲା ନାହିଁ । ସେ ମୃଦୁ ହାସ୍ୟକରି ବାଳକଟିକୁ ପଚାରିଲା, ‘‘ତୁମ ନାମ କ’ଣ ?’’ ବାଳକଟି ନିର୍ଭୀକ ଚିତ୍ତରେ ଉତ୍ତରଦେଲା, ‘‘ଗୌରଶ୍ୟାମ ନରେନ୍ଦ୍ର । ମା କହିଛନ୍ତି, କାଲି ଆପଣ ଆମ ଘରକୁ ଯିବେ । ଚେମିଅପା କେତେ ଶୁଆ, କାକତୁଆ ରଖିଛନ୍ତି ଦେଖିବେ । କେତେ ଫୁଲ ବିଞ୍ଚଣା, ମନିବେଗ୍ ବୁଣିଛନ୍ତି ।’’ ନିରୁପମ ଉତ୍‌ଫୁଲ୍ଲ ହୋଇ କହିଲା, ‘‘ଆଚ୍ଛା, କାଲି ଏତିକିବେଳେ ଆସିବି ।’’

ସୁଦାମ ନରେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଗୃହ । ସୁଦାମବାବୁ ମହାଜନି ଖାତାର ତାଲିକାଗୁଡ଼ାକ ଦେଖୁଛନ୍ତି । ସ୍ତ୍ରୀ ସୁକୁମାରୀ ପାନବଟାରେ ଖିଲପାନ ସଜାଡ଼ି ରଖୁଛନ୍ତି ଓ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ମୁଖକୁ ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରୁଛନ୍ତି । ପାନବଟାଟି ବନ୍ଦ କରି ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ରଖିଦେଇ ସୁକୁମାରୀ କହିଲେ, ‘‘ପିଲାଟିକୁ ତ ଦେଖିଲ । ଏବେ କ’ଣ ମନେ କରୁଛ ?’’ ସୁଦାମବାବୁ ମୁଖ ଫେରାଇ କହିଲେ, ‘‘ମନେ କ’ଣ କରିବି, ସବୁ ଭଲ ତେବେ ଦିଓଟି କଥା । ଗୋଟିଏ ହେଉଛି ପିଲାଟିର କିଛି ସଂସ୍ଥାନ ନାହିଁ, ଆଉ ଗୋଟିଏ ହରିଚନ୍ଦନଙ୍କ ଘର—’’

ସୁକୁମାରୀ ବୁଦ୍ଧିମତୀ କହିଲେ, ‘‘ହରିଚନ୍ଦନଙ୍କ କଥା ମତେ ଲାଗେ । ଆଉ ସବୁ ତୁମ ତର୍କ ।’’

ସୁଦାମବାବୁ କୌତୁକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ମୁଖକୁ ଚାହିଁ କହିଲେ, ‘‘ହରିଚନ୍ଦନଙ୍କ କଥା ତୁମକୁ ଲାଗେ ?’’ ସ୍ତ୍ରୀ ଉତ୍ତର କଲେ, ‘‘କାହିଁକି, ଉମା ଥାଉଁ ଥାଉଁ ତୁମେ ଭାବିଛ, ନିରୁପମ ଆଉ ହାତଛଡ଼ା ହୋଇଯିବ ?’’ ‘‘ଆଚ୍ଛା, ତାହାହେଲେ ଚେମି ଆମର ଯେପରି ଦୁଃଖରେ ନ ରହେ, ସେତିକି ଖାଲି ଦେଖିବାର କଥା ।’’

ଚାମେଲୀ ମାତାପିତାଙ୍କ ଅଗୋଚରରେ ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ପୋଷ୍ୟ ଶୁକ ପକ୍ଷୀଟିକୁ ଆହାର ଦେଉଥିଲା । ତାହାର ମୁଖମଣ୍ଡଳ ଆରକ୍ତ ହୋଇଉଠିଲା, ପେଲବ ଆଙ୍ଗୁଳି ମଧ୍ୟରୁ ପକ୍ଷୀର ଆହାର ଖସି ପଡ଼ିଲା, ଦ୍ରୁତ ଗତିରେ ନୂପୁର ବଜାଇ ସେ ଅନ୍ୟ ଗୃହରେ ପ୍ରବେଶ କଲା ।

ନିରୁପମ ଯେଉଁଦିନ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ରକ୍ଷା କରି ନରେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଗୃହରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲା, ସେଦିନ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଅପର କକ୍ଷରୁ ଏହି ନୂପୁରଧ୍ୱନି ଶୁଣି ତାହାର ଅନ୍ତରମୟ ଗୋଟାଏ ଅବିରାମ ଗୁଞ୍ଜନରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଉଠିଥିଲା । ସେଦିନ ମୁଗ୍ଧ ବିହ୍ୱଳ ଅବସ୍ଥାରେ ଯେତେବେଳେ ଗୃହକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କଲା, ସେତେବେଳକୁ ଚୈତ୍ର ନିଶାର ଚତୁର୍ଥୀ, ଚନ୍ଦ୍ର ତାର କ୍ଷୀଣ ଯାତ୍ରା ସମାପ୍ତ କରିଛି । ହେମର କକ୍ଷକୁ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ସେ ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେଲା ।

ଗୃହମଧକୁ ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରି ଦେଖିଲା, ହେମ ତାହାର ନିଦ୍ରିତ ଛୋଟ ଭାଇଟିକୁ କୋଳରେ ଧରି ଆହାର ଦେଉଛି । ଅବାଧ ବାଳକଟିକୁ ଆହାର ଅପେକ୍ଷା ନିଦ୍ରା ବେଶି ଭଲ ଲାଗୁଛି, ସେ ତାହାର ସ୍ନେହର ଭଗିନୀଟିର ଅନୁନୟ ଉପେକ୍ଷା କରି ଅହରହ ପାର୍ଶ୍ୱ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରୁଛି ।

ହେମର ମସ୍ତକର ଅବଗୁଣ୍ଠନ ସ୍କନ୍ଧଦେଶରେ ପଡ଼ିଛି । ବସନହୀନ ତାହାର ବାହୁ ଓ ଗଳଦେଶ ଆଲୋକରେ ଉନ୍ମୁକ୍ତ ଭାଇର ଅବାଧତାରେ ତା ମୁଖରେ ବିରକ୍ତିର ଭାବ ନାହିଁ, ବ୍ୟସ୍ତତା ନାହିଁ । ବାତ୍ସଲ୍ୟରୁ କରୁଣ କୋମଳ ମହିମାରେ ସେ ମୁଖ ଉଦ୍ଭାସିତ । ନୟନରେ କ୍ଳାନ୍ତ କୃଷ୍ଣସାରର ନିରୀହ କାତରତା । ଅଧରରେ ସେହି ଶାନ୍ତିମୟ କ୍ଷମା ।

ଏହି ତପସ୍ୱିନୀର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇ ନିରୂପମର ସକଳ ବିହ୍ୱଳତା ଆଜିର ଚତୁର୍ଥୀ ଜ୍ୟୋସ୍ନା ପରି କ୍ଷଣକରେ ମିଳାଇଗଲା ଏବଂ ଅଲକ୍ଷ୍ୟରେ ତାହାର ଦୁଇ ଚକ୍ଷୁରୁ ଦୁଇବିନ୍ଦୁ ଅଶ୍ରୁ ଗଡ଼ି ପଡ଼ିଲା । ସେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ପଚାରିଲା, ‘‘ହେମ, ଏତେବେଳଯାଏ କ’ଣ ଖିଆ ପିଆ ସରି ନାହିଁ ।’’ ହେମ ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ଦେହ ଓ ମସ୍ତକରେ ବସ୍ତ୍ର ଟାଣିନେଇ ଭାଇକୁ ଦେଖାଇ କହିଲା, ‘‘ହଁ, ଖାଲି ବାକି ଏ, ଆଉ ତୁମେ ।’’ ନିରୂପମ ହଠାତ୍ କହି ପକାଇଲା, ‘‘ଆଉ ତୁମେ ?’’

ହେମ ଉତ୍ତର କଲା ନାହିଁ । କେବଳ ସେହି ସହଜ ସରଳ ହାସ୍ୟଟିକି ହସି ନିରୂପମର ମୁଖକୁ ଚାହିଁଲା । ହାୟ ନିରୂପମ, ହେମର ଖବର ବୁଝିବାକୁ ଦୁନିଆରେ କିଏ ଅଛି ? ସେ ଯେ ସଂସାରର ସମସ୍ତଙ୍କ ପଛରେ, ସମସ୍ତଙ୍କ ଶେଷରେ । ତାକୁ ଦୁନିଆର ଖବର ଆଗ ବୁଝିବାକୁ ହେବ; କିନ୍ତୁ ସବୁରି ପଛରେ ସବୁରି ଶେଷରେ ସେ । ନିରୂପମ ସେ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଯେତେ ବୁଝିଲା, ସେ ଯେ ତାହାଠାରୁ କେତେ ଉଚ୍ଚରେ । ନିରୂପମ ତାହାର ବାହାରୁ ଯାହା ଦେଖେ, ତାହାଠାରୁ ସେ ଯେ କେତେ ଗଭୀରତର ।

ହେମକୁ ଅଧିକ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ନିରୂପମ ଧୀରେ ଧୀରେ କହିଲା, ‘‘ଦେଖ ହେମ, ଯାହାକୁ ଏତେ ନିଦ ଲାଗିଛି, ତାକୁ ଏପରି ବିରକ୍ତ କରି ଖୁଆଇଲେ ସେ ମୋଟା ହେବ ନାହିଁ, ବରଂ ଅସୁସ୍ଥ ହେବ । ସେ ଯାହା ଖାଇଲାଣି ଯଥେଷ୍ଟ । ତୁମେ ଏବେ ଖାଇବ ଯାଅ ।’’

ନିରୂପମର ଉପଦେଶକୁ ମଧ ହେମ ଆଦେଶ କରି ମାନେ । ସେ ଦ୍ୱିଧା ନ କରି ଉଠି ଠିଆହେଲା; କିନ୍ତୁ ନିରୂପମ ଯେ ଆହାର କରି ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ଜିଜ୍ଞାସୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ତାହା ପ୍ରତି ଚାହିଁ ରହିଲା । ସେ ଦୃଷ୍ଟି ଆଗରେ ମିଥ୍ୟା କହିବାକୁ ନିରୂପମର ସାହସ ହେଲା ନାହିଁ । ସେ କେବଳ ଏତିକି କହିଲା, ‘‘ମୁଁ ଆଜି ବାହାରେ ଖାଇ ଆସିଛି, ତୁମେ ଯାଅ ।’’

‘‘ବାହାରେ କେଉଁଠାରେ ?’’ ଏ କଥା ହେମ ପଚାରିଲା ନାହିଁ । ସେ ତାହାର ନୀତି ବିରୁଦ୍ଧ । ଜଗତରେ କାହାରି ପ୍ରତି ତାହାର ସେ ସଦେହ ନାହିଁ, ଦ୍ୱିଧା ନାହିଁ । ଦୁନିଆକୁ ସେ ଦେବାକୁ ଆସିଛି, ନେବାକୁ ନୁହେଁ । ତାହାର ଦାବି ନାହିଁ, ଦାନ ।

ହେମ ଚାଲିଯିବା ପରେ ନିରୂପମ ନିଜ କକ୍ଷରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଶଯ୍ୟା ଉପରେ ବସିଲା । ଦେହରୁ ଯେ ସେ ବସନ ଛାଡ଼ି ନାହିଁ, ସେ କଥା ଭୁଲିଯାଇଛି । ଏହି ଦେବୀପ୍ରତିମାର ଆଜି ଯେଉଁ ଧ୍ୟାନର ମୂର୍ତ୍ତି ସେ ଅବଲୋକନ କଲା; ସେଥିରେ ତାହାର ମନଃପ୍ରାଣ ଗୋଟାଏ ଅନନ୍ୟସାଧାରଣ ଦିବ୍ୟ ରସରେ ଆପ୍ଳୁତ ହୋଇଉଠିଛି। ଏହି ଦେବୀର ପ୍ରୟୋଜନହୀନ ସେବା, ପ୍ରତ୍ୟାଶାହୀନ ତ୍ୟାଗ ସେ ଯେ ଏତେଦିନ ଅବହେଳା କରିଆସିଛି, ଏହି ଅନୁଶୋଚନା ତାକୁ ମୁହୁର୍ମୁହୁଃ ବିଦ୍ଧ କଲା। ଏ ଦାନର ଯେ ପ୍ରତିଦାନ ନାହିଁ, ଏ ସେବା ଯେ ମୂଲ୍ୟବିଚାରର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ । ନିରୂପମ ! ନିରୁପମ !! ହାୟ ଦୁର୍ବଳ ସେ, ଅସହାୟ ସେ, ତଥାପି ଜଗତର ତାହା ପ୍ରତି ଏତେ ଅନୁକମ୍ପା ଏତେ ଅନୁକୂଳ ଦୃଷ୍ଟି।

ହେମ ! ଦେବୀ । ତୁମେ, ନିରୁପମ ଯେ ଅତି ଅଧମ, ଏ ଯେ ତୁମର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଯୋଗ୍ୟ— ଏତେଦିନ ଯାଏ ତୁମର ମୂଲ୍ୟ ବୁଝିଲା ନାହିଁ । ତଥାପି ତାହା ପ୍ରତି କୌଣସି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ତୁମ ନିଷ୍ଠାରେ ବ୍ୟାଘାତ ନାହିଁ, ତୁମ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ତ୍ରୁଟି ନାହିଁ । ତୁମ ପିତାଙ୍କ ଅନ୍ନରେ ପ୍ରତିପୋଷିତ ହୋଇ, ତୁମ ସ୍ନେହରେ ଲାଳିତ ହୋଇ ନିରୁପମ କି ପ୍ରତିଦାନ ତୁମକୁ ଦେବ । ଯାହା ତାହାର ଥିଲା, ଚାମେଲୀ ଯେ ସେ ସକଳ ବାଜୀକର ପରି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ନିଗାଡ଼ି ନେଇ ତାକୁ ଦୁର୍ବଳ, ଶକ୍ତିହୀନ କରି ଛାଡ଼ି ଦେଇଛି।

ନା, ନା, ଏସବୁ ଆଉ ବେଶିଦିନ ନିରୁପମ ଗୋପନ ରଖିପାରିବ ନାହିଁ । ସେ ଯେ ତାହାର ଚୂଡ଼ାନ୍ତ ଶଠତା ଓ କୃତଘ୍ନତା ହୋଇପଡ଼ିବ; କିନ୍ତୁ କି ଭାବରେ ଏହା ସେ ପ୍ରକାଶ କରିବ, ତାହା ଖୋଜି ପାଇଲା ନାହିଁ । ତାହାର ଚିନ୍ତାରାଶି ପୁନଶ୍ଚ ଗୋଳମାଳ ହୋଇଗଲା ଏବଂ କେତେକ୍ଷଣ ପରେ ସ୍ୱପ୍ନ ତାହାର ଚକ୍ଷୁ ଉପରେ ଗୋଟାଏ ଅଭେଦ୍ୟ ପର୍ଦ୍ଦା ଟାଣି ଦେଇଗଲା ।

କିଛିଦିନ ପରେ ଉମା ଆସି ପ୍ରସ୍ତାବ କଲା, ଆଗାମୀ ଆଷାଢ଼ରେ ବିବାହ ସ୍ଥିର ହୋଇଛି। ଗ୍ରାମରେ ନାନା ପ୍ରତିବନ୍ଧକ, ସେଥିପାଇଁ କଟକରେ ହେବ । ଅତଏବ ନିରୁପମକୁ କଟକ ଯିବାକୁ ହେବ । ବିବାହ ପରେ ସେମାନେ ଗିରିଗଡ଼ କଚେରି ଗୃହରେ ରହିବେ । ଗିରିଗଡ଼ ଇଲାକାଟି ଚାମେଲୀକୁ ଯୌତୁକ ଦିଆଯିବାର କଥା । ଉମା ରହିବ ପାଖରେ, ଆଉ ଭାବନା କ'ଣ ?

ନିରୁପମ ହେମ ନିକଟରେ କହିଲା, ''ହେମ, କାଲି କଟକ ଯିବି ।'' କାହିଁକି ଯିବ, କ'ଣ କାମ, ହେମ କିଛି ଜାଣିବାକୁ ଚାହିଁଲା ନାହିଁ । କେବଳ ପଚାରିଲା ''କେବେ ଫେରିବ ?'' ନିରୁପମ ସେହିକଥା ନିଜକୁ ପଚାରିଲା, ''କେବେ ଫେରିବ ?'' ଚିରଦିନକୁ ଯେ ଯାଏ ସେ ଯେ ଆଉ ଫେରେ ନାହିଁ, ଏହି କଠିନ ସତ୍ୟଟା ନିରୀହା ବାଳିକା ବୁଝିଲା ନାହିଁ । କେବଳ ଆର୍ଦ୍ରଗଳାରେ ପଚାରିଲା, ''କେବେ ଫେରିବ ?'' ସେ ଫେରିବା ଯେତେ ବିଳମ୍ବ ହେଉ, ସେ ଯେ ଫେରିବ, ଏହି ତାହାର ସାନ୍ତ୍ୱନା ।

ନିରୁପମର ଅନ୍ତର କହି ଉଠିଲା, ବିଦାୟ ହେମ, ବିଦାୟ । ତୋର ମଧୁମୟ ସ୍ମୃତି ଚିରଦିନ ଏ ପ୍ରାଣରେ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେବ, କଲ୍ୟାଣ ଢାଳିବ । ଏ ସ୍ମୃତି ପଛକୁ ଝରିହେବ ନାହିଁ, ସବୁବେଳେ ସେ ଅଗ୍ରଗାମୀ ହୋଇ ମୋ ଚକ୍ଷୁରେ ଆଲୋକ ଦେବ । ମନେ ମନେ ସେ ହେମକୁ ନମସ୍କାର କଲା । ତାର ପଦ ଦିଓଟି ଚୁମ୍ବନ କରିବାକୁ ନିରୁପମର ଅଧର କମ୍ପିତ ହେଲା। ଲୋତକର ବେଗ ସମ୍ବରଣ କରି ସେ ହଠାତ୍ ଗୃହ ମଧ୍ୟରୁ ବହିର୍ଗତ ହେଲା । ହେମର ବିସ୍ମୟ ଜନ୍ମିଲା। ନିରୁପମର ଚିତ୍ତ ଯେ ଗୋଟାଏ ଅପ୍ରକାଶ୍ୟ ବେଦନାରେ ଆନ୍ଦୋଳିତ ହୋଇଛି, ଆଜି ସେ ତାର ଆଭାସ ପାଇଲା ।

॥ ୪ ॥

କିଛିଦିନ ପରେ ହେମର ପିତା ଦୁଇଖଣ୍ଡି ପତ୍ର ପାଇଲେ । ଖଣ୍ଡିଏ ନିଜ ନିକଟକୁ, ଆଉ ଖଣ୍ଡିଏ ହେମଠାକୁ ଲେଖା । ଦିଓଟି ଚିଠି ଉପରେ ନିରୁପମର ହସ୍ତାକ୍ଷର । ହେମ ଚିଠି ଖଣ୍ଡିଖୋଲି ଦେଖିଲା, ଦିଓଟି ଧାଡ଼ିରେ ତାହା ଶେଷ ହୋଇଛି, ‘‘ହେମ, ସୁଦାମ ନରେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ କନ୍ୟା ସହିତ ମୋର ବିବାହ ହୋଇଯାଇଛି । ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ମୁଁ ଦୟାର ପାତ୍ର ।’’ ମୁହୂର୍ତ୍ତକପାଇଁ ହେମର ମୁଖମଣ୍ଡଳ ବିବର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଉଠିଲା; କିନ୍ତୁ ପରକ୍ଷଣରେ ତାହାର ଅଧର ପ୍ରାନ୍ତରେ ଟିକିଏ ମୃଦୁହାସ୍ୟ ଦେଖାଦେଲା। ସେ ହାସ୍ୟରେ କୁଟିଳତା ନାହିଁ, କେବଳ ଗୋଟାଏ ମହନୀୟ କ୍ଷମାର ନିଷ୍କରୁଣ ଜ୍ୟୋତି । ନିରୁପମର ପତ୍ର ପାଠ କରି ପିତା ଆସି ଦେଖିଲେ, ହେମ ସେତେବେଳେ ଯାଏ ଗାଧୋଇ ନାହିଁ । କନ୍ୟା ମୁଖରେ ବିଷାଦର ଜଡ଼ିମା ଦର୍ଶନ କରି ପିତୃପ୍ରାଣ ଆକୁଳ ହୋଇଉଠିଲା । ତାଙ୍କର ଚକ୍ଷୁ ସମ୍ମୁଖରେ ମୃତ ପତ୍ନୀଙ୍କର ଏହି ରୂପଟି କେତେଥର ଭାସିଉଠିଛି । ଆଜି ତାହା ଜୀବନ୍ତ ହୋଇ ଦେଖାଗଲା । ହେମ ଟିକିଏ ଅସୁସ୍ଥ ହେଲେ ସେ ଏହିପରି ରୂପରେ ସ୍ୱାମୀ ନିକଟରେ ଉଭା ହୁଅନ୍ତି। ପରିବାରର ଚିନ୍ତାରେ ସବୁବେଳେ ସେ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ହୋଇ ଜୀବନ ତ୍ୟାଗ କରିଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ପିତା ହୋଇ ତ କୌଣସି ଦିନ ସନ୍ତାନ ଦିଓଟିଙ୍କର ସମ୍ବାଦ ନେଇ ନାହାନ୍ତି । ଆବାଲ୍ୟ ସୁକୁମାରୀ ହେମମାଳୀ ସମସ୍ତ ଦିବସ ଗୃହକର୍ମରେ ଲିପ୍ତ ରହି ଆଜି ଶୀର୍ଣ୍ଣ କ୍ଷୀଣ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ଦିନେ ହେଲେତ ସେ କନ୍ୟାର ଆହାର ଶୟନ କଥା ବୋଲି ବୁଝି ନାହାନ୍ତି ।

ତାଙ୍କର କଣ୍ଠ ଆର୍ଦ୍ର ହୋଇପଡ଼ିଲା । କୋମଳ ସ୍ୱରରେ କହିଲେ, ‘‘ମା ମୋର ଏତେବେଳଯାଏ ଗାଧୋଇ ନାହୁଁ । ଯା, ଯା, ଏତିକିବେଳଯାଏ ବସି ରହନ୍ତି ?’’ ପିତାଙ୍କର ଅକସ୍ମାତ୍ ଆଜି ଏହି ଦୀନଭାବ ଦେଖି ହେମ ବୁଝିପାରିଲା, ସମସ୍ତ ସଂସାରଟାରେ ଏହି ବୃଦ୍ଧ ହିଁ ତାହାର ସମଦୁଃଖୀ । ସେ କୌଣସି ଦିନ ତାକୁ ନାମ ଧରି ଡାକି ନାହାନ୍ତି । ସବୁ ସମୟରେ ‘‘ମା ମୋର’’ ‘‘ଧନ ମୋର’’ ବ୍ୟତୀତ ହେମ ବୋଲି କେବେ ଡାକନ୍ତି ନାହିଁ । ସଂସାର ଅନଭିଜ୍ଞ । ଏହି ନିରୀହ ପିତାଟିର ବେଦନା ଅନୁଭବ କରି ହେମର ଦୁଇ ଚକ୍ଷୁ ଛଳଛଳ ହୋଇଉଠିଲା। ସେ ତାହା ସମ୍ବରଣ କରି ପିତାଙ୍କ ପ୍ରତି ମୃଦୁ ହାସ୍ୟକରି, ‘‘ନାହିଁ, ଏହିକ୍ଷଣି ଯାଉଛି’’ କହି ଉଠିଗଲା । ବୃଦ୍ଧ ଦେଖିଲେ, ତାଙ୍କର ମୃତପତ୍ନୀ ଯେପରି ଆଙ୍ଗୁଳି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରି ହେମର ଏହି ପ୍ରସାଧନହୀନ କେଶ, ଏହି କ୍ଷୀଣ ସୁକୁମାର ଅଙ୍ଗଯଷ୍ଟି ଓ ଏହି

ଅଚପଳ ନମ୍ର ଗତି ଦେଖାଇ ଦେଇ କହୁଛନ୍ତି, ''ଏ କ'ଣ, ଝିଅ ମୋର ଏପରି କାହିଁକି ହେଉଛି ?'' ସେ ହଠାତ୍ ଉଠିଯାଇ ବିଛଣାରେ ଲୋଟି ପଡ଼ିଲେ ଓ ଉତ୍ତରୀୟଟା ମୁଖରେ ଦେଇ ବାଳକ ପରି କ୍ରନ୍ଦନ କରି ଉଠିଲେ ।

ଚମ୍ପା ଦାସୀ ଆସି ହେମ ନିକଟରେ କହି ବସିଲା, ''ଛି, ଛି, ସାନ୍ତାଣୀ, ନିରୁବାବୁ ଫେର୍ ଏମିତି ଲୋକ— ଖାଲି ଧନଲୋଭରେ—'' ହେମର ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚମ୍ପା ଭୟ ପାଇ ନୀରବ ହେଲା । ହେମ ଧୀରେ ଧୀରେ କହିଲା, ''ଦେଖ୍ ଚମ୍ପା, ଯେଉଁ କଥାରେ ତୁମମାନଙ୍କର କିଛି ଯାଏ ଆସେ ନାହିଁ, ସେସବୁ କଥା ଏତେ ଘାଣ୍ଟି ଫଳ କ'ଣ ମିଳେ ?'' ସେହିଦିନୁ ହେମ ନିକଟରେ ନିରୁପମ କଥା କେହି ଉତ୍ଥାପନ କରନ୍ତିନାହିଁ ।

ଗିରିଗଡ଼ରେ ନରେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ କଚେରି ଘର ଆଉ ପୂର୍ବ ପରି ନାହିଁ । ଝିଟିପିଟି ଅସର୍ପା ଅଳନ୍ଧୁ ସବୁ ଦୂର ହୋଇଛି । ଗୃହଟି ସୁପରିପାଟୀରେ ସଜ୍ଜିତ । ତାହାର ଅଭ୍ୟନ୍ତର ଚାମେଲୀର ହସ୍ତାଙ୍କିତ ନାନା କାରୁକାର୍ଯ୍ୟରେ ଶୋଭିତ । କେଉଁଠାରେ କାଇଁଛମାଳାରେ ନିରୁପମ ଓ ଚାମେଲୀର ନାମ ଲିଖିତ । କେଉଁଠାରେ ଉଭୟଙ୍କର ବିବାହକାଳୀନ ଫଟୋ, ଆଉ କେଉଁଠାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତକାଳୀନ ଦୟା ନଦୀର ଦୃଶ୍ୟ । ଭିତର ବାରଣ୍ଡାରେ ଚାମେଲୀର ପ୍ରିୟ ପୋଷ୍ୟ ଶୁକଶାବକ ଓ କାକତୁଆ ପିଞ୍ଜରାବଦ୍ଧ । ଗୃହ ସମ୍ମୁଖରେ ନାନା ଜାତି ପୁଷ୍ପଶୋଭିତ ଉଦ୍ୟାନଟି ଗୋଟିଏ ଲୋଭନୀୟ ବସ୍ତୁ । ଶୟନକକ୍ଷର ଗୋଟିଏ ବାତାୟନ ମଧ୍ୟରୁ ଅଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଦୟା ନଦୀର ଶୁଭ୍ର ବାଲୁକାଶଯ୍ୟା ଓ ଅନ୍ୟ ବାତାୟନ ମଧ୍ୟରୁ ସୁଦୂରସ୍ଥିତ ଧଉଳୀ ଓ ବରୁଣାଇ ପାହାଡ଼ ଉପରେ ମେଘ ଭାସି ଯାଉଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ।

ନିରୁପମ ପ୍ରଭାତରେ ଉଦ୍ୟାନର ଖବର, ଇଲାକାର ଖବର ବୁଝେ ଓ ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରି କେଉଁଠାରୁ ବିଲାତୀ ଦଳ କାଢ଼ିବା, କେଉଁଠାରେ ପାନୀୟ ଜଳର ଅଭାବ, କୂପ ଖନନର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିବା ଇତ୍ୟାଦି କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟସ୍ତ ରହେ । ସେ ସମୟତକ ଚାମେଲୀ ଗ୍ରାମର ଯୁବତୀମାନଙ୍କୁ ଏକତ୍ରକରି ଶିଶୁପାଳନ ଓ ପ୍ରସୂତି ଚିକିତ୍ସା ଶିକ୍ଷା ଦିଏ, ବାଳିକାମାନଙ୍କୁ ଲୁଗା ସିଲାଇ ଓ ରନ୍ଧନ ଶିଖାଏ ।

ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ ଆହାରାନ୍ତେ ନିରୁପମ ଶୟନକକ୍ଷରେ ଇଜି ଚେୟାରଟି ଉପରେ ବସି ଚାମେଲୀକୁ ଚିତ୍ରାଙ୍କନ ଶିଖାଏ ଓ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଧଉଳିପାହାଡ଼ ଉପରେ ଭାସମାନ ଧଳା ବଉଦ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କରେ । ଚାମେଲୀର ମସ୍ତକରୁ ଅବଗୁଣ୍ଠନ ଖସିପଡ଼େ । ସେ କହେ, ''ତୁମେ ନିଶ୍ଚେ ହେମଅପାଙ୍କୁ ଭାବୁଛ ।'' ନିରୁପମ ତାର ଅଯତ୍ନ ବିନ୍ୟାସ କେଶଗୁଚ୍ଛରେ ଅଙ୍ଗୁଳି ସଞ୍ଚାଳନ କରେ, ଚାମେଲୀ ଧୀରେ ଧୀରେ ତାହାର ଆରକ୍ତ ଗଣ୍ଡଦେଶକୁ ନିରୁପମର ଅଧର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼ାଇ ଦିଏ ।

ଅପରାହ୍ନରେ ନିରୁପମ ତାହାର ନବରୋପିତ ଆମ୍ର-ପୁନ୍ନାଗ-ନାରିକେଳ ଆଦି ବଗିଚା ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରେ । ତାହାର ନବ-ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କଳ ସାହାଯ୍ୟରେ ଜଳସେଚନର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରେ । ଚାମେଲୀ ଚିତ୍ରବିଦ୍ୟା ଅଭ୍ୟାସ କରେ, ଗ୍ରାମର ରୋଗୀମାନଙ୍କୁ ହୋମିଓପ୍ୟାଥ୍ ଔଷଧ ବଣ୍ଟନ କରେ ।

ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲେ ଖବରକାଗଜ ପଢ଼ି ନିରୁପମ ଗ୍ରାମର ପ୍ରୌଢ଼, ତରୁଣମାନଙ୍କୁ ଘେନି କୃଷି, ଶିଳ୍ପ, ବାଣିଜ୍ୟ ବିଷୟରେ ବିଭିନ୍ନ ଦେଶର କଥା କହେ, ଚାମେଲୀକୁ ସଙ୍ଗୀତ ଶିଖାଏ । ପଦେ ପଦେ ଚାମେଲୀ ଭୁଲ କରି ବସେ— ନିରୁପମକୁ କେବଳ ବିରକ୍ତ କରିବାକୁ ତାଠାରୁ ଗାଳି ଶୁଣିବାକୁ । ବେଶି ବିରକ୍ତ ହେଲେ, ନିରୁପମ ଏକ ହସ୍ତରେ ଚାମେଲୀର କଟିଦେଶ ବେଷ୍ଟନ କରି ବକ୍ଷକୁ ଟାଣି ନିଏ, ଅପର ହସ୍ତରେ ତାଠାରୁ ଏସ୍ରାଜ ଛଡ଼ାଏ । ଅଭିମାନରେ ଚାମେଲୀ କହି ବସେ, "ହେମଅପା କ'ଣ ଏମିତି ଭୁଲ୍ କରନ୍ତି ନାହିଁ ?" ନିରୁପମ ତାହାର ଅଧର ଦଂଶନ କରି କହେ, "ନାହିଁରେ ପାଗଳୀ, ଘର କାମ ଛାଡ଼ି ଏସବୁ ପାଇଁ ତାକୁ କ'ଣ ଆଉ ଫୁରସତ୍ ଥାଏ ।"

ସେଦିନ ପ୍ରଭାତରେ ଜଣେ ଗ୍ରାମବାସୀର ଗୃହଦାହ ସମ୍ବାଦ ଶୁଣି ନିରୁପମ ତରତର ହୋଇ ବାହାରୁଛି; ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକକୁ ଦେଖି ପଚାରିଲା, "କିଲୋ ଚମ୍ପା, ତୁ କୁଆଡ଼େ ?" ଚମ୍ପା ତା ହାତକୁ କ'ଣ କାଗଜ ଖଣ୍ଡେ ବଢ଼ାଇ ଦେଇ ଲଥ କରି ବସିପଡ଼ିଲା, କାନ୍ଦି ଉଠିଲା, "ସବୁ ସରିଗଲା ବାବୁ ସାନ୍ତେ ।" ନିରୁପମ ପତ୍ର ଖୋଲି ଦେଖିଲା ଯେ, ହେମ ଲେଖିଛି, ତାର ପିତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଛି । ନିରୁପମ ଆଖି ପୋଛି ଚମ୍ପାକୁ ଗୃହ ମଧ୍ୟକୁ ଡାକି ନେଲା ଓ ଚାମେଲୀ ସହିତ ପରିଚିତ କରାଇ ଦେଇ ଅଳ୍ପ ସମୟ ପରେ ଫେରି ପଡ଼ିବ ବୋଲି ବାହାରି ଗଲା ।

ଚାମେଲୀ ପଚାରିଲା, "ଆଚ୍ଛା, ଏତେଦିନଯାଏ ହେମଅପା ବାହା ହେଇ ନାହାନ୍ତି ?" ତାଙ୍କ ବାପା କ'ଣ ବର ଯୋଗାଡ଼ କଲେ ନାହିଁ ?" ଚମ୍ପା ଆଖି ପୋଛି କହିଲା, "ହଁ ସାନ୍ତାଣୀ, ତିନି ତିନିଟା ପାଠ ପଢୁଆ ବଡ଼ଲୋକଙ୍କ ଘରେ ଲାଗିଥିଲା । ସବୁଥିରେ ପରା ହେମାମଣିଙ୍କର ଏକ ଜିଦ୍— ନାହିଁ, ଆଉ କିଛି ଦିନ ଯାଉ । ସେ ଗଲେ ଭାରି ସାନଭାଇଟିକୁ କିଏ ଦେଖିବ ? ଏଇକ୍ଷଣି ପିଲା ଦୋଟି ଅନାଥ ହେବେ ସିନା— କିଏ ତାଙ୍କ କଥା ବୁଝିବ, କିଏ ଆଉ ବାହା ହେବ ।" ଚମ୍ପା ପୁନର୍ବାର ଆଖି ପୋଛିଲା ।

ନିରୁପମ ଫେରିଲା, ଚାମେଲୀ କହିଲା, ମୁଁ ଯିବି; ହେମଅପାକୁ ଦେଖିଆସିବି ।" ତାର ଏପରି ହଠାତ୍ ଖିଆଲ ଦେଖି ନିରୁପମ ମୃଦୁ ହସି କହିଲା, "ସେଠି ପରା ହଇଜା ଲାଗିଛି, ତୁମେ କିପରି ଯିବ ?"

ସେ କିନ୍ତୁ ଜିଗର କଲା, "ଲାଗୁ ହଇଜା, ମୁଁ ଯିବି ।" ହଇଜା ଲାଗିଲେ କ'ଣ ହେଲା; ଏତେ ଲୋକ ତ ପୁଣି ଅଛନ୍ତି, ନିଜେ ତ ହେମଅପା ଅଛନ୍ତି । ନିରୁପମ ଆଉ ବାଧା ଦେଇପାରିଲା ନାହିଁ ।

ହେମ ଗୃହରେ ଦିନ ଆଠ ଦଶ ରହି ଚାମେଲୀ ଆଉ ରାଜି ନୁହେଁ ତାର ଗିରିଗଡ଼ର ଗୃହକୁ ଫେରିବାକୁ । ନିରୁପମ ଯେତେବେଳେ ଫେରିବାର ଆୟୋଜନ କଲା; ଚାମେଲୀ ଯାଇ ହେମର ହାତ ଧରିପକାଇ କାକୁତି କରି କହିଲା; "ତୁମେ ଯାଇ କହିବଟି ଅପା, ମୁଁ ଦୁଇଟା ଦିନ— ଦୁଇଟା ଦିନରୁ କେଭେ ବେଶି ରହିବି ନାହିଁ ।" ହେମ ସ୍ନେହପ୍ରବଣା ବାଳିକାଟିକୁ ଗତ ଦଶ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଯାହା ବୁଝିଛି, ସେଥିରୁ ଦେଖିଛି, ତାହାର ହୃଦୟ

କେଡ଼େ ମହତ୍, ହେମଠାରୁ ସେ ଯେ କେତେ ଉଚ୍ଚରେ, ଆଜିଯାଏ ହେମ ତାହା ବୁଝିପାରି ନ ଥିଲା। ଏହି ଦଶଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଚାମେଲୀ ହେମର ଦୃଷ୍ଟିକୁ ଗଭୀରତର, ତାହାର ହୃଦୟକୁ ପ୍ରଶସ୍ତତର କରି ଦେଇଛି।

ଛୋଟ ଶିଶୁଟି ପରି ଚାମେଲୀ ପୁନର୍ବାର ଗୋଳ କରି କହିଲା, ‘‘ତୁମକୁ ମୋ ରାଣଟି ଅପା, କହ ଆଉ ଦୁଇଟା ଦିନ’’—ପୂରବୀର କରୁଣ ରାଗରେ ଚାମେଲୀର ଦୃଷ୍ଟି ଛଳ ଛଳ । ହେମ ଏହି ସ୍ନେହର ପ୍ରତିମାଟିକୁ ଏକାବେଳକେ କୋଳରେ ଜାକି ଧରିଲା ଏବଂ ତାହାର ଗଣ୍ଡ ଦେଇ ଦରଦର ଧାରରେ ଅଶ୍ରୁ ଗଡ଼ିପଡ଼ିଲା । ଆସିବା ଦିନୁ ଏହିପରି ଦୁଇ ଦୁଇ ଦିନ ମହଲତ ନେଇ ସେ ଦଶଦିନ ରହିଲାଣି । ଆଜି ପୁଣି ସେହି ମହଲତ ମିଳିଲା ।

ବିଦାୟୀ ଦିନ ଚାମେଲୀ ହେମର କାନିକୁ ଦୃଢ଼ କରି ଧରିଲା, ଜିଦ୍‌ଧରି କହିଲା, ‘‘ଅପା, ତୁମେ ଆମ ସାଥିରେ ଚାଲ ।’’ ହେମ ଆଉ ସମ୍ଭାଳି ପାରିଲା ନାହିଁ । ଏକାବେଳକେ ଚିତ୍କାର କରି ଭୋ ଭୋ କାନ୍ଦି ଉଠିଲା । ସେଥି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାର ଛୋଟ ଭାଇଟି, ନିରୁପମ ଓ ଚମ୍ପା, କେହି ନ କାନ୍ଦି ରହିପାରିଲେ ନାହିଁ । ଲୋକେ କହିଲେ, ଝିଅ ଶାଶୁଘରକୁ ଗଲେ ମା ପାଖରେ ଏପରି ହେବ ନାହିଁ । ଅବଶେଷରେ ହେମ ତାହାର ମସ୍ତକକୁ ବକ୍ଷରେ ଜାକି, ତାର ଚିବୁକ ଓଟାରି ଛୋଟ ଶିଶୁଟିକୁ ଯେପରି ବୁଝିବାକୁ ହୁଏ, ସେହିପରି ବୁଝାଇ କହିଲା, ସେ ନିଶ୍ଚୟ ତା ପାଖକୁ ଯିବ, ଯେତେବେଳେ ନୂଆ ପୁଅ ହେବ । କାରଣ ଚାମେଲୀ ଯେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗର୍ଭବତୀ, ତାହା ଜଣା ପଡ଼ିଥିଲା ।

॥ ୫ ॥

ଗିରିଗଡ଼ ଗୃହ ପୁନଶ୍ଚ ହସିଉଠିଛି । ଚାମେଲୀ ଓ ନିରୁପମର ଅଭାବରେ ଏ କେତେଦିନ ତାହା ଶ୍ରୀହୀନ ବୈଧବ୍ୟବ୍ରତ ଧାରଣ କରିଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ପୁଣି ସବୁ ସହଜ ସରଳ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ଚାମେଲୀର କରସ୍ପର୍ଶରେ ଉଦ୍ୟାନ ପୁଣି ସୁସଜ୍ଜିତ, ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ । ଘର ବାହାର ଚାରିଆଡ଼େ ଆନନ୍ଦର ଢେଉ । ଲୋକଙ୍କର ପୁଣି ଯିବା ଆସିବା—ପୁଣି ସଙ୍ଗୀତଶିକ୍ଷା, ଚିତ୍ରାଙ୍କନ । ଛବିର ରେଖା ଟାଣୁ ଟାଣୁ ଚାମେଲୀ କହେ, ଆଚ୍ଛା ତୁମେ ହେମଅପାକୁ ବାହା ନ ହେଲ କାହିଁକି ?’’ ନିରୁପମ ବ୍ୟଥିତ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁ ମୃଦୁ ସ୍ୱରରେ କହେ, ‘‘ମୁଁ କ’ଣ କାହାରିକି ବାହା ହୋଇଛିରେ ପାଗଳି ? ମୋ ଇଚ୍ଛାରେ ମୁଁ କ’ଣ ତତେ ବାହା ହୋଇଛି ? ସେ ତ ବାହା ହେବା ନୁହେଁ, ସେ କେବଳ ପାଇବା । ସେ ପାଇବା ଚିରକାଳର, ସନାତନ’’—ଚାମେଲୀ କୌତୁକ କରି କହେ, ‘‘ଥାଉ ତୁମର ସେ ‘ଚିରକାଳ’ କଥା । ଆଚ୍ଛା, ମୁଁ ଯେବେ ନ ଥାନ୍ତି, ତୁମେ କ’ଣ ତାଙ୍କୁ ବାହା ହୋଇ—’’ ନିରୁପମ କରୁଣକଣ୍ଠରେ କହେ, ‘‘ତୁ ନ ଥିଲେ କ’ଣ ମୁଁ ଥାନ୍ତିରେ ପାଗଳି ।’’ ଚାମେଲୀ ପୁଣି ଛବି ଆଙ୍କିବାକୁ ବସି ଗୁଣୁ ଗୁଣୁ ସ୍ୱରରେ କହେ, ‘‘ହଁ, ତୁମେ ନିଶ୍ଚିୟ ଥାନ୍ତ । ସବୁଦିନେ ତୁମେ ଥାନ୍ତ ।’’

ହେମ ଯେଉଁଦିନ ସମ୍ବାଦ ପାଇଲା— ଚାମେଲୀର ପ୍ରସବ ବେଦନା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି, ସେହିଦିନ ସେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗାଡ଼ି କରି ଗିରିଗଡ଼ରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ତିନିଦିନ ତିନି ରାତି

ଚାମେଲୀ କଷ୍ଟ ଭୋଗିଲା । ତିନି ଦିନ ତିନି ରାତି ହେମ ଚକ୍ଷୁରେ ନିଦ୍ରା ନାହିଁ । ଶୁକପକ୍ଷୀ ଆହାର ନ ପାଇ ଚିତ୍କାର କଲା, ପୁଷ୍ପ ଉଦ୍ୟାନରେ ଗୋରୁ ପଶି ନଷ୍ଟ କଲେ—ନିରୁପମ କୌଣସି ଖବର ନେଲା ନାହିଁ ।

ଚାମେଲୀର କଷ୍ଟ ଦେଖି ହେମର ଦୁଇ ଚକ୍ଷୁ ଲୋତକପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଉଠେ । କିନ୍ତୁ ଚାମେଲୀ ହେମର ପଦଧୂଳି ମସ୍ତକରେ ବୋଳି ମୃଦୁ ହସି କହେ, ‘‘ଅପା, ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ କିପରି ସହିବାକୁ ହୁଏ, ମୁଁ ତୁମଠାରୁ ଶିଖିଛି । ତୁମେ ତ ମର୍ତ୍ୟର ନୁହଁ, ସ୍ୱର୍ଗର ଦେବୀ ।’’ ହେମ ପୁଲାଏ କାନି ଆଖିରେ ଗୁଞ୍ଜି କଇଁ କଇଁ ହୋଇ କାନ୍ଦିଉଠେ । ମନେ ମନେ କହେ, ‘‘ଦେବୀ ମୁଁ, ନା ତୁ ?’’

ଚତୁର୍ଥ ଦିବସରେ ଗୋଟିଏ ମୃତ ସନ୍ତାନ ଜାତ ହେଲା, କିନ୍ତୁ ଜନନୀର ଅବସ୍ଥା ଭଲ ହେଲା ନାହିଁ । ସେ ଅତ୍ୟଧିକ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇପଡ଼ିଛି, ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ କଥା କହୁଛି । ହେମ ଅହରହ ତାହାର ଶୁଶ୍ରୂଷାରେ ବ୍ୟସ୍ତ । ପ୍ରତି କଥାରେ ଚାମେଲୀ ମୁଖରେ ମୃଦୁ ହାସ୍ୟ ଲାଗିରହିଛି । କିନ୍ତୁ ଆଜି କାହିଁକି ଉଦ୍‌ବେଗଭରେ ସେ ହେମର ହାତ ଧରି ପକାଇ କହିଲା, ‘‘ଅପା, ତୁମକୁ କେତେଦିନୁ ଗୋଟିଏ କଥା ମାଗିବି ବୋଲି ଭାବୁଚି, ଆଜିଯାଏ ସାହସ କରି କହି ପାରି ନାହିଁ । କହ, ଦେବ ନିଶ୍ଚୟ ?’’ ହେମ ଦେଖିଛି, ଚାମେଲୀର ସ୍ନେହ କାହାରି ଦ୍ୱାରରେ କୌଣସି ଦିନ ଭିକ୍ଷା କରି ନାହିଁ । ସେ ଯାହା ଚାହିଛି, ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାହା ଛଡ଼ାଇ ଆଣିଛି । ହେମ ଈଷତ୍‌ ହାସ୍ୟକରି କହିଲା, ‘‘ତୋତେ କୌଣସି ଦିନ କେହି କିଛି ନାହିଁ କରିପାରେ ଲୋ ଭଉଣୀ ?’’ କିନ୍ତୁ ହେମ ଯାହା କୌଣସି ଦିନ ଚିନ୍ତା କରି ନାହିଁ, ଚାମେଲୀ ସେହିକଥା କହିଲା, ‘‘ଅପା, ତୁମର ଧନ ମୁଁ ଛଡ଼ାଇ ଆଣିଛି, କହ, ମତେ କ୍ଷମା ଦେବ ?’’ ତାହାର ମସ୍ତକକୁ କୋଳକୁ ଟାଣି ଆଣି ହେମ ସହଜ ଭାବରେ କହିଲା, ‘‘କ୍ଷମା କ’ଣ ଲୋ ଭଉଣୀ, ନିରୁବାବୁ ତୋତେ ପାଇବାରେ ମୁଁ ଯେ ସୁଖୀ ହୋଇଛି, ମୋତେ ପାଇଥିଲେ ମୁଁ ତ ସେପରି ହୁଅନ୍ତି କି ନାହିଁ ଭାବି ପାରୁ ନାହିଁ ।’’ ଚାମେଲୀ ମୃଦୁ ହସି ପୁନଶ୍ଚ ହେମର ପଦଧୂଳି ନେଇ ମସ୍ତକରେ ଲଗାଇଲା । ହେମ ଏଡ଼େ ଉଦାର, ଏଡ଼େ ମହତ— ଜଗତରେ ଦୁଃଖ ତ ଏହିମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସୃଷ୍ଟି । ନ ହେଲେ ତାହା ବହିବାକୁ ଶକ୍ତି କାହାର ।

କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ଚାମେଲୀ ପୁନର୍ବାର କହିଲା, ‘‘ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ଅପା । ମୋ ଅନ୍ତେ ତୁମ୍ଭଛଡ଼ା ତାଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ଜଗତରେ କେହି ନାହିଁ । ଆଖିରେ ଟିକିଏ ଗୁଣ୍ଡ ପଡ଼ିଲା ପରି ମୋତେ ମନରୁ ପୋଛି ପକାଇବ ।’’ ପୁଣି କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ଆର୍ଦ୍ର କଣ୍ଠରେ କହିଲା, ‘‘ମୁଁ ଅଭାଗୀ କେତେଟା ଦିନ ପାଇଁ ତୁମ ସୁଖ ଆଗରେ ଠିଆହେଲି । ମତେ କ୍ଷମା ଦେବ ନାହିଁ ଅପା ?’’ ତାହାର ଚକ୍ଷୁ ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଉଠିଲା । ସେ ପୁଣି କହିବାକୁ ଲାଗିଲା, ମୁଁ ତାଙ୍କୁ କିଛି ଦେଇ ନାହିଁ ଅପା, ସେବାପୂଜା କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ତ ସେ ମୋତେ ସବୁବେଳେ ପାଗଳୀ ବୋଲି ଡାକନ୍ତି ।’’ ହେମ ଆଉ ରହିପାରିଲା ନାହିଁ । ଆଖିରେ ଲୁଗା ଦେଇ ବାହାରକୁ ଉଠିଗଲା ।

ବୈଦ୍ୟ ଡାକ୍ତର ଆସି ଦେଖିଗଲେ, ସେମାନଙ୍କ ମୁଖରେ ନିରାଶାର ଭାବ । ନିରୂପମ ବାରଣ୍ଡାର ଭଙ୍ଗି ଚେୟାରଟି ଉପରେ ବସି ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଆକାଶକୁ ଶୂନ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁ ରହିଛି । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ନିଃସୀମ ନୀଳିମା ଭେଦକରି ଆଶାର କ୍ଷୀଣ ବିନ୍ଦୁପରି ବହୁଦୂରରେ ଚିଲ ଭାସିଯାଉଛି । ଅଦୂରସ୍ଥ ବୃକ୍ଷମୂଳରେ ଗୋଟାଏ ତୃଷିତ କୁକୁର ଜିହ୍ୱା ପ୍ରସାରଣ କରି ଧକାଉଛି ।

ହେମ ଆସି ନିରୁପମକୁ ଗୃହ ମଧ୍ୟକୁ ଡାକିନେଲା ।

ଚାମେଲୀ ମୃଦୁ ହସି କହିଲା, ଦେଖିବଟି ଅପା, ମୁଁ କ'ଣ ସବୁବେଳେ ୟାଙ୍କୁ ବିରକ୍ତ କରୁଛି ? ଏତେବେଳେ ବି ସେ ଟିକିଏ ପାଖକୁ ଆସୁ ନାହାନ୍ତି ।'' ନିରୁପମ ମୂକ ମନ୍ତ୍ରଚାଳିତବତ୍ ଚାମେଲୀ ନିକଟକୁ ଗଲା । ସେ ପ୍ରଥମେ ସ୍ୱାମୀର ଓ ତପ୍ରେ ହେମର ପାଦଧୂଳି ନେଇ ମସ୍ତକରେ ବୋଳିଲା ଓ ହସି ହସି ନିଜ ହସ୍ତରୁ ବିବାହ ଅଙ୍ଗୁରୀୟଟି କାଢ଼ି ନିରୁପମକୁ ଦେଖାଇ କହିଲା, ''ଏହି ବାହାଘର ମୁଦିଟି ଅପାହାତରେ ଦେଲି ।'' ନିରୁପମ ଦ୍ରୁତପଦରେ ଗୃହମଧ୍ୟରୁ ବହିର୍ଗତ ହେଲା ।

ଚାମେଲୀ ଯେତେବେଳେ ଚକ୍ଷୁ ମୁଦିଲା, ହେମ ତାହାର ଶଯ୍ୟା ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଲୋଟି ପଡ଼ିଲା; କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳେ ନିରୁପମର ଚକ୍ଷୁ ନ ହେଲା ସଜଳ, ତା'ର ନାସିକା ଦେଇ ନ ବାହାରିଲା ଗୋଟାଏ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ । ସେ ମୂକପରି ନିର୍ବୋଧ ଦୃଷ୍ଟିରେ କେଉଁଦିଗକୁ ଚାହିଁ ରହିଲା, ସେ ଜାଣେ । କେବଳ ବାହାରୁ ମନେହେଲା, ଯେପରି ସେ ଗଭୀର ଭାବରେ ଚିନ୍ତା କରୁଛି, ମୃତ୍ୟୁଟା ଯଥାର୍ଥରେ ସତ୍ୟ ନା ମିଥ୍ୟା ।

ହେମ ଯେତେବେଳେ କକ୍ଷାନ୍ତରକୁ ଗଲା, ନିରୁପମ ଯାଇ ଚାମେଲୀର ମୁଖକୁ ଚାହିଁଲା । ସେ ମୁଖରୁ ସେ ମଧୁଆଭା ନିଭି ନାହିଁ । ତାର ଚିତ୍ତରେ ବିଷାଦ ନାହିଁ, ଦ୍ୱିଧା ନାହିଁ ମୃତ୍ୟୁ ବକ୍ଷରେ ସେ ହସିଦେଇଛି— ସେ ହାସ୍ୟ ଯେପରି ସାରା ଦୁନିଆଁଟା ଉପରେ ପଡ଼ିଛି । ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ସଂସାରଟାକୁ ଏତେ ସହଜ କରିପାରେ, ଲଘୁ କରିପାରେ, ନିରୁପମ ତାହା ଆଜି ବୁଝିଲା । ସେ ଆଜି ନିରୁପମକୁ ଅନ୍ଧ କରିଯାଇଛି, ଅଥଚ, ସେ ଅନ୍ଧତାରେ ଅନ୍ଧକାର ମଧ ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ ।

ନିରୁପମର ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଚାମେଲୀର ଶରୀର ଦାହ କରାଗଲା ନାହିଁ । ସେ ତା ପକ୍ଷରେ ଅସହ୍ୟ । ଚାମେଲୀର ସମାଧି ଦିଆଗଲା ଓ ତଦୁପରି ସମାଧିମନ୍ଦିର ନିର୍ମିତ ହେଲା ।

ଯେଉଁଦିନ ହେମ ଆସି ସଜଳ ଦୃଷ୍ଟିରେ କହିଲା, ''ନିରୁ ଭାଇ, ଏଠି ଏକୁଟିଆ ରହିବ କଅଣ, ଆମ ଘରକୁ ଚାଲ ।'' ସେତେବେଳେ ସେ ତାକୁ ଏପରି କରୁଣ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁଲା ଯେ, ହେମ ଭୟରେ କାତର ହୋଇପଡ଼ିଲା । ସେ ଦୃଷ୍ଟି ଯେପରି କହୁଛି, ''ହାୟରେ ହେମ, ଯେଉଁ ଘରେ ଚାମେଲୀ ସହିତ ଥିଲି, ଏକା ଅଛି ବୋଲି ସେ ଘରକୁ ଆଜି ଭୟ କରିବି ।''

ଦିନ ପରେ ଦିନ ବହିଯାଏ । ହେମ ବରାବର ଲୋକ ପଠାଏ ଓ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ନିଜେ ଆସି ନିରୁପମର ଖବର ବୁଝିଯାଏ । ନିରୁପମ ବସି ବସି ଭାବେ, କିଏ ଚାମେଲୀ ? ସେ

ସ୍ୱର୍ଗର ଉର୍ବଶୀ—ଜୀବନମୟ ପ୍ରେମର ଅନନ୍ତ ସଙ୍ଗୀତ ଗାଇବାକୁ, ପ୍ରକୃତିର ମଧୁମୟ କ୍ରୀଡ଼ା ରଚିବାକୁ ପୁରୁଷପ୍ରାଣ ପୁରୁରବା ପ୍ରତି ଦୁଇ ଦିନର ପ୍ରଣୟ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲା । ଆଉ ପ୍ରେମ କ'ଣ ? ସେ ଦୁନିଆର ନିୟମ ଅସ୍ୱୀକାର କରି ନିଜର ନିୟମ ମାନେ— ଯେତେଦିନ ସେ ଅଙ୍କୁର ଅପରିପକ୍ୱ, ସେତେଦିନ ମୁଗ୍ଧ କରେ; କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ତାର ଚରମ ପରିଣତି, ସେତେବେଳେ ପରିତ୍ୟାଗ କରେ । ଆଉ ହେମ ? ସେ ଦେବୀ, ସେବାରେ ହିଁ ତା'ର ତୃପ୍ତି, ସେବାରେ ହିଁ ତା'ର ଆନନ୍ଦ ତା'ର ସେବା ପ୍ରୟୋଜନହୀନ, ତା'ର ଦାନ ପ୍ରତ୍ୟାଶାହୀନ, ତା'ର ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ତା'ର ନିଷ୍ଠା, ତା'ର ପ୍ରତୀକ୍ଷାରେ ପାଷାଣର ! କିନ୍ତୁ ନିରୁପମ ? ନିରୁପମର କ'ଣ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନାହିଁ? ସେ ସବୁଠାରୁ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଜାତ ହୋଇଛି, ଦେବାକୁ ନୁହେଁ ? ଯେ ଚିରଦିନ ପାଇଁ ଗଲାଣି, ଆଉ ଆସିବାର ନୁହେଁ, ତା ପାଇଁ ବସି ଦିନରାତି ଶୋକ କରୁଛି; ଆଉ ଯେ ଜୀବିତ— ଯାହା ସମକ୍ଷରେ ସମସ୍ତ ଜୀବନ, ସମସ୍ତ ସଂସାର ବିସ୍ମୃତ—ତାହାରି ପ୍ରତୀକ୍ଷାରେ ସେ ପାଷାଣ ପାଲଟି ଯାଇଛି—ତାହା ପାଇଁ କ'ଣ ନିରୁପମର କିଛି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନାହିଁ ?

ଚାମେଲୀ ମୃତ୍ୟୁଶଯ୍ୟାରେ ଯେଉଁଦିନ ନିଜ ହସ୍ତରୁ ବିବାହ ଅଙ୍ଗୁରୀୟଟି କାଢ଼ି ହେମ ହାତରେ ପିନ୍ଧାଇ ଦେଇଥିଲା, ସେହି ସମୟର ଚିତ୍ର ତାହାର ମନେ ପଡ଼ିଲା । ସେ ପଶ୍ଚାତ୍‌କୁ ଫେରି ଦେଖିଲା, ହେମ ତାହାରି ଆଡ଼କୁ ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ତାର ବଦନମଣ୍ଡଳରେ ଶାତ ଗୋଧୂଳିର କମନୀୟ ନିର୍ଲିପ୍ତତା । ହେମ ଚକ୍ଷୁ ଛଳ ଛଳ କରି କହିଲା, ''ନିରୁଭାଇ, ସବୁବେଳେ ବସି ବସି କାହିଁକି ଏତେ ଭାବୁଛ ।'' ନିରୁପମ ବାକ୍ୟୋଚ୍ଚାରଣ ନ କରି ଉଠି ଠିଆହେଲା ଏବଂ ଧୀରେ ଧୀରେ ହେମକୁ ବକ୍ଷ ଦେଶକୁ ଟାଣି ଆଣି ତାର ସ୍ୱଚ୍ଛ ଲୋତକକୁ ଚୁମ୍ବନ କଲା । ଚାମେଲୀଠାରେ ସେ ନିଜକୁ ହରାଇଥିଲା, ଆଜି କିନ୍ତୁ ହେମଠାରେ ନିଜକୁ ଫେରିପାଇଲା ।

ଗିରିଗଡ଼ର ଯେଉଁ କୁଳାଙ୍ଗନାମାନେ ଆଜିକାଲି ଅତି ପ୍ରତ୍ୟୁଷରୁ ନଦୀଗର୍ଭରେ ସ୍ନାନ କରିବାକୁ ଯାନ୍ତି, ସେମାନେ ଦେଖନ୍ତି ଗୋଟିଏ ପ୍ରବୀଣ ଭଦ୍ରଲୋକ ଓ ଶୁଭ୍ର ପଟ୍ଟବସ୍ତ୍ର ପରିହିତା ତାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ଦିଓଟି କନ୍ୟା ଓ ଗୋଟିଏ ପୁତ୍ର ସହିତ ପ୍ରତିଦିନ ଚାମେଲୀ ଓ ଗୋଲାପ ଫୁଲଭରା ଡାଲାଟିଏ ଧରି ନଦୀକୂଳସ୍ଥିତ ସମାଧିମନ୍ଦିରକୁ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରନ୍ତି ।

●

ପତଙ୍ଗ ଜାତୀୟତା

ଆଉ ବେଶି ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ପଢ଼ାଇବାକୁ ବାପାଙ୍କର ଜମାରୁ ଇଚ୍ଛା ନ ଥାଏ । କିନ୍ତୁ କେବଳ କଲେଜରେ ପଢ଼ିବ ବୋଲି ତିନି ଥରରେ ମାଟ୍ରିକୁଲେଶନ ପାସ୍ କରି ମଫସଲ ସ୍କୁଲରୁ ମନୋହର ପୁରୀ କଲେଜକୁ ଆସିଲା । ସେଦିନ ଯଥାର୍ଥରେ ମନଟା ତାର ଅତ୍ୟାଧୁନିକ ଭାଷାରେ ସ୍ୱପ୍ନିଳ ବା ଅତ୍ୟାଚାରିତ ହୋଇଉଠିଥିଲା । ରେଳ ଷ୍ଟେସନରେ ମଣିଷ ଗହଳି, ରିକ୍‌ସା ଗାଡ଼ି, ମଟରର ଭିଡ଼, କଲେଜ ବୋର୍ଡ଼ିଂରେ ଜିଲ୍ଲାର ଚାରିପଟୁ ଆସିଥିବା ପିଲାଙ୍କ ଭିଡ଼, ପୁଣି ଦୋକାନ ବଜାରର କିଣା ବିକା ଭିଡ଼ ଭିତରେ ତାହା ପକ୍ଷରେ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିବା ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ଉପାୟ ନ ଥିଲା ।

କଲେଜରେ ନାମ ଲେଖାଇ ସାରି ବୋର୍ଡ଼ିଂ ଭିତରେ ନିଜ ଚୌକି ଖଣ୍ଡିକରେ ସେ ବିହ୍ୱଳ ହୋଇ ବସି ପଡ଼ିଛି, ଆଉ ସ୍ୱପ୍ନକୁ ଭେଦ କରିବା ପାଇଁ କଷି ଲାଗିଛି ଗୋଟାଏ ଶବ୍ଦ ଧନ୍ଦା ।

'ନମସ୍କାର ।'

ମନୋହର ଏତେ ଜୋରରେ ଚମକି ପଡ଼ିଲା ଯେ, ତାହାର ପେନ୍‌ସିଲ ଅଗଟା ଟକ୍ କରି ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ଚାହିଁ ଦେଖିଲା ଜଣେ ସୌମ୍ୟ-ଦର୍ଶନ ଯୁବକ ତାହାରି ପାଖକୁ ଚାଲିଆସି କହୁଛନ୍ତି— ''କିଛି ମନେ କରିବେ ନି । ଆପଣ ବୋଧହୁଏ କାର୍ଯ୍ୟବ୍ୟସ୍ତ ।''

ଆଗନ୍ତୁକ ନିଶ୍ଚୟ ଜଣେ ଉପର ଶ୍ରେଣୀର କଲେଜ ଛାତ୍ର, ସ୍କୁଲରେ ଉପର ଶ୍ରେଣୀ ଛାତ୍ର ତଳ ଶ୍ରେଣୀ ଛାତ୍ରକୁ ଯେଉଁପରି ବ୍ୟବହାର ଓ ସମ୍ବୋଧନ କରନ୍ତି, ଏଠାରେ ତାହା ନୁହେଁ । ମନୋହର ବିଚାରିଲା, କଲେଜକୁ ଆସି ପ୍ରକୃତରେ ସେ ଭଦ୍ର ହୋଇଛି ।

ତାହାର ପ୍ରତିନମସ୍କାରକୁ ଅପେକ୍ଷା ନ କରି ଆଗନ୍ତୁକ ଯୁବକ କହିଲେ, ''ମୁଁ ଜାଣେ, ଆପଣଙ୍କ ଘର ଗୌରୀପୁର । ଆପଣଙ୍କ ବାପା ଜଣେ ବଡ଼ କଣ୍ଟ୍ରୋଲ ବ୍ୟବସାୟୀ । ଆପଣ ଆମ ଛାତ୍ର ଲିଗ୍‌ର ସଭ୍ୟ ହୁଅନ୍ତୁ, ଆପଣଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ ହେବ । ଛାତ୍ର ଲିଗ୍ କ'ଣ ଜାଣନ୍ତି ତ ? ଏଇ ନିଅନ୍ତୁ ତା'ର ନିୟମାବଳୀ ।'' (ଖଣ୍ଡେ ଛାପା ନିୟମାବଳୀ ମନୋହର ହାତକୁ ଆସିଲା । ତା'ଉପରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଅକ୍ଷରରେ ଲେଖାହୋଇଛି— ''ଛାତ୍ର ଓ ଯୁବକମାନେ ହିଁ ଭାରତର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜାତୀୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ । ସେଇମାନେ ଦେଶକୁ ଶକ୍ତିଶାଳୀ କରିବେ । ଦେଶର ସବୁ ଯୁବକ ଶିକ୍ଷାପାଇବା ଓ କାମ କରିବା ଆମର ଦାବି'' ।)

ଯୁବକ ନଇଁପଡ଼ି ମନୋହର କାନ ପାଖରେ ତୁନି ତୁନି କରି କହିଲେ, ''ମୋ ନାମ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ଦାସ । ଆପଣଙ୍କ ଗାଁର କୋଣେ ବାଟରେ ଦେବୀଦୋଳ ମୋ ଘର । ଛାତ୍ର-ଲିଗ୍‌ର ସଭ୍ୟ ହୁଅନ୍ତୁ । ଦେଖିବେ କେତେ ସୁବିଧା ମିଳିବ ।''

“ନ ହେଲେ ?”

“ନ ହେଲେ, ଆଣବିକ ବୋମା ।”

“ସେ କେମିତି ?”

“ଖୁବ୍ ମିଠା, କଟକ ମିଠେଇ ପରି ।”

ମାତ୍ର ଗୋଟାଏ ଦିନ ହେବ ମନୋହର ମଫସଲ ଗାଁରୁ ପୁରୀ କଲେଜକୁ ଆସିଛି । ସେ ଜାଣେନି କଟକ କେଉଁଠି ଓ ତା'ର ମିଠେଇ କେମିତି ଲାଗେ । ମାତ୍ର ଆଣବିକ ବୋମାର ଅର୍ଥନୀତି ଓ ରାଜନୀତି ବିଷୟରେ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ଯେମିତି ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଓ ଟିପ୍ପଣୀ କଲା, ସେଥିରୁ ମନୋହର ବେଶ୍ ବୁଝିନେଲା ଯେ ଛାତ୍ର-ଲିଗ୍‌ରେ ଯୋଗ ନ ଦେଲେ, ଖୁବ୍ ନିକଟରେ ସମଗ୍ର ପୁରୀ ସହର ଗୋଟିଏ ବୋମାରେ ପ୍ରାଚୀନ କୀର୍ତ୍ତି ଜଗନ୍ନାଥମନ୍ଦିର ସମେତ ପୃଥିବୀରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଶ୍ଚିହ୍ନ ହୋଇଯିବ ।

“May I come in Sir ?”

ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ଦୁଆର ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ଆଗନ୍ତୁକକୁ ଚିହ୍ନିଲା । ଆଉ କାଳକ୍ଷେପ ନ କରି ଛାତ୍ର ଲିଗ୍‌ର ନେତା ନୀରବରେ କୋଠରି ଭିତରୁ ବିଦାୟ ଘେନିଯିବା ପରେ ମନୋହର ଏହି ନୂତନ ଆଗନ୍ତୁକ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ପକାଇଲା । ଆଗନ୍ତୁକ ସିଧା ଘର ଭିତରେ ଲେଫ୍‌ଟ ରାଇଟ୍ କରି ପ୍ରବେଶ କଲା ଏବଂ କୋଠରିର ଅନ୍ୟତମ ଅଧିବାସୀ 'ଅମୂଲ୍ୟ'ଙ୍କ ଖଟ ପାଖରେ ହଲ୍‌ଟ କଲା । ଅମୂଲ୍ୟ ନାମଧେୟ ଯୁବକ ସେତେବେଳେ ଖଟ ଉପରେ ଆରାମରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଅନନ୍ତଶୟନ କରି ପଦପଙ୍କଜଦ୍ୱୟ ସଞ୍ଚାଳନ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ହାତରେ ଖଣ୍ଡେ କ'ଣ ବହି ଧରି ପୃଷ୍ଠା ଓଲଟାଉଥିଲେ ।

ବହିରୁ ମୁହଁ କାଢ଼ି ସେ ଆଗନ୍ତୁକକୁ ଚାହିଁଲେ । ମାତ୍ର ପରକ୍ଷଣରେ ସେ ଦୁହିଁଙ୍କ ଭିତରେ ଯେଉଁ ଅଭିନୟ ଘଟିଲା ତାହା ଦେଖି ମନୋହର ଭୟରେ ଘରଭିତରୁ ପଳାୟନ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲା । କାରଣ ଆଗନ୍ତୁକ ଅମୂଲ୍ୟର ଖଟ ପାଖରେ ହଲ୍‌ଟ କରି ଯେପରି ବଦ୍ଧମୁଷ୍ଟି ଉତ୍ତୋଳନ କଲେ, ପୁଣି ଅମୂଲ୍ୟ ଶାୟିତ ଅବସ୍ଥାରେ ଯେପରି ବଦ୍ଧମୁଷ୍ଟି ପ୍ରଦର୍ଶନ କଲେ, ଉଭୟ ମୁଷ୍ଟିହିଁ ମନୋହର ଉପରେ ପଡ଼ିବ ବୋଲି ତାହାର ଆଶଙ୍କା ଜନ୍ମିଲା ।

ଆଗନ୍ତୁକ ସେହି ଖଟଉପରେ ବସିପଡ଼ି ଅମୂଲ୍ୟ ସଙ୍ଗରେ ଖୁସିଗପ ଯୋଡ଼ିଦେଇ ନ ଥିଲେ ଘରଭିତରେ କିଛିହେଲେ ଦୁର୍ଘଟଣା ଘଟିଯିବ ବୋଲି ମନୋହର ନିଶ୍ଚିତରୂପେ ଧରି ନେଇଥିଲା । ବେଶି ସମୟ ତେଣିକି ଚାହିଁବାର କୌତୂହଳ ସେ ରୋକିପାରିଲା ନାହିଁ ।

ଅମୂଲ୍ୟ ଆଗନ୍ତୁକ ସଙ୍ଗେ କଥା କହିବା ଭିତରେ ମନୋହରକୁ ନିର୍ବୋଧ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁ ରହିଥିବାର ଦେଖି ପଚାରିଲା, “ଆପଣଙ୍କ ପାଖକୁ ସେ ଚଷମିଆବାବୁଟି କିଏ ଆସିଥିଲେ କି ?”

ଏପରି ହଠାତ୍ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ମନୋହର ପ୍ରସ୍ତୁତ ନ ଥିଲା ଆଦୌ । ଅମୂଲ୍ୟ ପୁଣି ଟିକିଏ ଭାଷା ବଦଳେଇ ପଚାରିଲା, “ଅର୍ଥାତ୍ ସେହି ଚଷମାପିନ୍ଧାବାବୁଟି ?”

ରକ୍ଷା ହେଲା, ମନୋହର ବିଚାରାକୁ ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ଆଗନ୍ତୁକ ହିଁ ଅମୂଲ୍ୟ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେଲେ, କାହିଁକି, ତୁମେ କ'ଣ ଛାତ୍ର-ଲିଗ୍‌ର ନେତାଙ୍କୁ ଜାଣ ନି—ପଚାରୁଛ ?''

ମୁଁ ଜାଣିଚି ଯେ, ତେବେ ଟିକିଏ ପଚାରୁଥିଲି, ସେ ବାବୁ କିପରି ଚିହ୍ନିଲେ ?''

ମନୋହର ପ୍ରତି ଅମୂଲ୍ୟ ଅଙ୍ଗୁଳି ପ୍ରଦର୍ଶନ କଲା । ଅମୂଲ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ମନୋହର ପରିଚିତ ହେବାର ସାତ ଆଠ ଦିନରୁ ବେଶି ନୁହେଁ । ସେ ତୃତୀୟ ବାର୍ଷିକ କଳାର ଛାତ୍ରବୋଲି ମନୋହର ତାକୁ ସଂଭ୍ରମ କରେ । ଅମୂଲ୍ୟର ସହାନୁଭୂତି ପାଇ ସେ ଆପ୍ୟାୟିତ ହୁଏ । ତାହାର ଢିଲା ପାଇଜାମା ଓ ଚଟି ମନୋହର ପକ୍ଷରେ ଲୋଭନୀୟ, ଅନୁକରଣୀୟ । ଅମୂଲ୍ୟ କଥାକୁ ବେଶ୍ ସହଜ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କଲା ।

''ଭଦ୍ରଲୋକଙ୍କୁ କହିବେ, ଛାତ୍ର ଲିଗ୍‌ର ନେତା ହୋଇ ରାଜନୀତି କରିବା ଆଗରୁ କାର୍ଲମାର୍କସଙ୍କ କେପିଟାଲ ବହିଖଣ୍ଡ ପଢ଼ନ୍ତୁ ।''

''ବୁଝିଲ ? ଆଉ ତାଙ୍କୁ ବୁଝାଇ କହିବେ— ଯଦି ରାଜନୀତି ନ କରି ରାଜ୍ୟନୀତି ଶିଖିବାକୁ ସେ ଚାହାନ୍ତି, ତା' ହେଲେ ଥରୁଟାଏ ମସ୍କୋ ଯାଆନ୍ତୁ ।''

''ମସ୍କୋ ।''

ଶବ୍ଦଟା ଶୁଣି ମନୋହରର ମନେ ପଡ଼ିଗଲା । ପିଲାଦିନେ ମୁଖସ୍ଥ 'ଅସ୍‌' 'ଅସ୍ଥ' 'ଅଦ୍‌ଡ଼' 'ଅଦଢ଼'—ଘରେ ଭାତ ନାହିଁ ବୁଢ଼ୀକି ତଡ଼, କାରଣ ତାର ପିଲାଦିନ ଖୁବ୍ ବେଶିଦିନ ତଳର ନ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ପୁରୁଣାକାଳିଆ ଶିକ୍ଷକଙ୍କଠାରୁ ଅକ୍ଷର ଚିହ୍ନି ଶିଖିଛି । ଅମୂଲ୍ୟ ନିଜେ ମସ୍କୋ ଯାଇଛି କି ନାହିଁ ସେ କଥା ପଚାରିବାକୁ ତା'ର ଅବଶ୍ୟ ସାହସ ହେଲା ନାହିଁ ।

ଗୋଟିଏ ପରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଛାତ୍ର ଆନ୍ଦୋଳନ ସଙ୍ଗେ ତାହାର ଯେମିତି ପରିଚୟ ଘଟିଲା, ସେଥିରେ କଲେଜ ପାଠ ଦୂରେ ଥାଉ, ଶବ୍ଦଧନ୍ଦା କଷିବାକୁ ସୁଦ୍ଧା ମନୋହରକୁ ତର ମିଳିଲା ନାହିଁ । ସେ ନିଜେ ବି ଏଥିରେ ଭାରି ତାଜ୍ଜିବ ହେଲା । କାରଣ କଦାପି ସେ ଭାବି ନ ଥିଲା, ଏଡ଼େ ସହଳ ନିଜେ ମଧ ଜଣେ ଛାତ୍ର ନେତା ହୋଇପଡ଼ିବ । ଏଡ଼େ ସହଳ ନିଜେ ମଧ ରାଜନୀତି ଉପରେ, ସାହିତ୍ୟ ଉପରେ, ଅର୍ଥନୀତି, ସମାଜ ବିଜ୍ଞାନ ଆଦି ସବୁ ବିଷୟରେ ସେ ମନ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିପାରିବ । ଏ ତ କିଛି କମ୍ କଥା ନୁହେଁ ।

ଶେଷକୁ ଅବସ୍ଥା ଏତେ ଦୂରକୁ ଆଗେଇଲା ଯେ, ମନୋହରକୁ ସମର୍ଥନ କରିବାପାଇଁ ମଧ ଆଉ କେତେକ ସଙ୍ଗୀର ଅଭାବ ହେଲା ନାହିଁ ।

ଚାହୁଁ ଚାହୁଁ ଛାତ୍ର କଂଗ୍ରେସର ସନ୍ନ୍ୟାସ, ଛାତ୍ରସଂଘର ବଦ୍ଧମୁଷ୍ଟି, ଯଙ୍ଗ ସୋସାଲିଷ୍ଟ ଲିଗ୍‌ର ବଦ୍ଧମୁଷ୍ଟି ପୁଣି ସ୍ୱୟଂସେବକ ସଂଘର ବମ୍ ବମ୍ ଶିବଶଙ୍କର ସହିତ ମନୋହର ବଡ଼ ଜଲ୍‌ଦି ସବ୍‌ଜାନତା ହୋଇପଡ଼ିଲା । ତେଣୁ ସେ କୌଣସି ଦଳରେ ସାମିଲ ନ ହୋଇ ମିଶିଲା ଛାତ୍ର ଲିଗ୍‌ରେ । ସେଥିପାଇଁ ଅବଶ୍ୟ ତା'ର ଖ୍ୟାତି ପ୍ରତିପତ୍ତି କମିଲାନି । ଛାତ୍ରଲିଗ୍‌କୁ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅନୁଷ୍ଠାନ ଭାବରେ ଟାଣୁଆ କରି ଗଢ଼ିବା ହେଲା ତା'ର ଅସଲ କାମ ।

ବାପା ଶୁଣି ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇରହିଲେ, ଆମର ନେତା ହେବା ଆଦୌ ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ । ପାଠ ପଢ଼ା ଛାଡ଼ି ଖଣ୍ଡେ ଚାକିରି କି ଆଉ କିଛି ରୋଜଗାର ରାସ୍ତା ଦେଖିବା ଦରକାର । ଚିଠି ପଢ଼ିସାରି ସେଦିନ ମନୋହର ହୋଟେଲକୁ ରାସ୍ତା ଦେଖିଲା ଏବଂ ଭୂରିଭୋଜନ କରି ଫେରିଲା । ବାପା ଥରକୁ ଥର ଚିଠି ଲେଖନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ବରାବର ଖର୍ଚ୍ଚ ପଠାନ୍ତି ।

ସବୁ ରାଜନୀତି ଭିତରେ ଅମୂଲ୍ୟ ବୁଝିଲା, 'ଜାତୀୟତା' ହଉଛି ଅସଲ କଥା । ସବୁ ଯେ ଯୁଆଡ଼େ ଫସର ଫାଟି ଯିବେ, ଏକା ଖୁଣ୍ଟପରି ବସିରହିବ ଜାତୀୟତା । ଠିକ୍, ଠିକ୍, ଅଲବତ୍ ଠିକ୍ । ତାହାର ରାଜନୀତି ହେଉଛି ଜାତୀୟତା । ଏ ଜିନିଷଟା କାହିଁରେ ନ ଥାଇ ନାହିଁ । ସବୁଠୁଁ ବେଶି ରହିଚି ଛାତ୍ରଲିଗ୍ ଭିତରେ ।

ଜାତୀୟତା କଥାଟାକୁ ଆଉରି ସ୍ପଷ୍ଟ କରି ସେ ବୁଝିଲା, ଯେଉଁଦିନ ଆମେରିକା ରାଷ୍ଟ୍ରଦୂତଙ୍କ ଅଫିସକୁ ଖଣ୍ଡେ ପୋଷ୍ଟକାର୍ଡ ଲେଖିଦେଇ ପୁଳାଏ ସଚିତ୍ର ଆମେରିକା-ସାହିତ୍ୟ ତାକୁ ମାଗଣାରେ ମିଳିଗଲା । ଯେତେ ବେଶି ଲୋକଙ୍କୁ କଳେବଳେ କୌଶଳେ ନିଜ ଆଡ଼କୁ ଓଟାରି ଆଣିପାରିବ—ଏଇ ତ ଜାତୀୟତା ।

ଖରା ଛୁଟିରେ ମନୋହର ଗାଁକୁ ଫେରିଲା । ବାପା ଶୁଣି ସେଇକଥା ପଚାରିଲେ । ନେତା ହେବା, ରାଜନୀତି କରିବା ଆମ ବଂଶ ଜାତକରେ ଯାହା କେବେହେଲେ ନାହିଁ, ତୁ ସେୟା କ'ଣ ନୂଆ ଭିଆଣ କରିବୁ ?

ମନୋହର ଏ କଥାର ଉତ୍ତର ଦେଲା । ସେ ତ ଉତ୍ତର ନୁହେ— ଏକା ବାପାଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଛାତ୍ର ସମ୍ମିଳନୀର ଅଧିବେଶନ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରି ଜାତୀୟତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସେ ସୁଦୀର୍ଘ ଓ ଚମତ୍କାର ଭାଷଣଟିଏ ଦେଲା ।

ପୁତ୍ରଙ୍କ ବକ୍ତୃତା ଶୁଣି ପିତାଙ୍କର ଯେପରି ଜ୍ଞାନୋଦୟ ହେଲା, ସେଥିରେ ସେ ଆଉ ଯେତେ ମନ୍ତବ୍ୟ ଦେଲେ, ତା ସହିତ ପୁତ୍ରକୁ କୁଳାଙ୍ଗାର ବୋଲି ଭର୍ତ୍ସନା କଲେ ମଧ୍ୟ । ଏଭଳି ଅନ୍‌ପାର୍ଲାମେଣ୍ଟାରୀ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରିଥିବାରୁ ବାପାଙ୍କର ଯେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପରିଷଦରେ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ, ତାହା ବୁଝିପାରି ମନୋହର ତୁନି ହେଲା । କାରଣ ସେ ଜାଣିଥିଲା, କଥାଟାକୁ ବୁଝାଇ ଦେଲେ ବାପା ଏକାବେଳକେ ଏଣ୍ଟି ପାର୍ଲାମେଣ୍ଟାରି ବା ଗତଣନ୍ତ୍ର-ବିରୋଧୀ ହୋଇ ରାଜତନ୍ତ୍ର ଓ ଏକତନ୍ତ୍ରର ଅଭ୍ୟାସ କରିପାରନ୍ତି ।

ଗାଁମୁଣ୍ଡ ପୋଖରୀ ହୁଡ଼ାକୁ ଗାଧୋଇବାକୁ ସେଦିନ ମନୋହର ଯାଇଛି । ତାହାର ବକ୍ତୃତା ଶୁଣି ସାରି ବାପା ଯେପରି ବ୍ୟବହାର କଲେ, ସେଥିପାଇଁ ଯେ କ୍ଷୁଣ୍ଣ ହେଲା ନାହିଁ । ବାପା ଯେ ଆଜିଯାକେ ଜାତୀୟତା କାହାକୁ କୁହାଯାଏ ବୁଝି ନାହାନ୍ତି, ଏହା ଆଦୌ ବିଚିତ୍ର ନୁହେଁ । କେବଳ ଛାତ୍ର-ଲିଗ୍ ଛଡ଼ା ଆଉ କେହି ଜାତୀୟତା ଅର୍ଥ ବୁଝିଲେଣି କି ?

ହଠାତ୍ ପୋଖରୀ ହୁଡ଼ାରେ ଚିତ୍କାର ଶୁଣାଗଲା । ମନୋହର ଚମକିପଡ଼ି ଚାହିଁ ଦେଖେ ତ, କେତେଜଣ ଲୋକ ପାଟି କରି ହାତ ଗୋଡ଼ ପିଟି ତାହାରି ଆଡ଼କୁ ଧାଇଁଛନ୍ତି, ଆଉ କେତେଜଣ ପୋଖରୀ ଭିତରକୁ ଡେଇଁ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ।

ପର ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ତାଙ୍କ ପାଟି ଶୁଣାଗଲା, "ପଳାଅ, ପଳାଅ, ଏଇ ଆସିଲେ, ମାଇଲେ ମାଇଲେ ଉଃ । ଆଃ ।" କୁଆଡ଼େ ପଳେଇବ ? ମନୋହରକୁ ବୁଦ୍ଧି ବାଟି ଦିଶିଲା ନାହିଁ । କେଉଁଠି ଗୋଟିଏ ଟ୍ରେଞ୍ଚ ହେଲେ ଥାନ୍ତା ।

ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ସେ ଶୁଣିପାରିଲା; ବମ୍—ବମ୍—ବମ୍ । ଏହା ଆଣବିକ ବୋମା କି ସ୍ୱୟଂସେବକ ସଂଘର ମାର୍ଚ୍ଚିଂ ଗୀତ, ମନୋହର ଆଗ ଠିକ୍ କରି ପାରିଲା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଠିକ୍ କଲା, ଯେତେବେଳେ ତା'ର ଦେହ ତମାମ୍ ଟପା ଟପ୍ ଗୁଳି ବସି ଜଳାପୋଡ଼ା ଆରମ୍ଭ କଲା—ଉପରକୁ ଚାହିଁ ଦେଖେ ତ, ତା' ପଛକୁ ତା ପଛକୁ କେତେ ଯେ ସୈନ୍ୟଶ୍ରେଣୀ ଲାଗିଛନ୍ତି, କଳନା କରି ହେବ ନାହିଁ । ଧନ୍ୟରେ ଜାତୀୟମେଣ୍ଟ ।

ଲମ୍ବା ଦୌଡ଼ ମାରି ମନୋହର ଝପାଝପ୍ ପୋଖରୀ ଭିତରେ ପଶିଗଲା । ଦେଖିଲା ଆଉ କେତେ ଜଣ ପାଣିରେ ବୁଡ଼ୁଛନ୍ତି, ଉଠୁଛନ୍ତି, କାହା ମୁଣ୍ଡରେ ଠେକା, ଗାମୁଛା, କାହା ମୁଣ୍ଡରେ ହାଣ୍ଡି, ପଲମ କିମ୍ବା ଖପରା । ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ତ୍ରାହି ନାହିଁ । ସେହି ହାଣ୍ଡି ଉପରେ ବି ଦଳେ ଦଳେ ସୈନ୍ୟ ଉଡ଼ି ତୋଫାନୀ ଆକ୍ରମଣ ଚଳାଇଛନ୍ତି ।

ପୋଖରୀ ହୁଡ଼ା ପୁରୁଣା ବରଗଛଟାରେ ଯେଉଁ ମସ୍ତ ବାଘୁଆ ମହୁମାଛି ଫେଣାଟା ଝୁଲୁଥିଲା, ତାହାକୁ ଗାଁରୁ ଜଣ କେତେ ଯାଇ ଭାଙ୍ଗିବା ଫଳରେ ଏଇ ଦଶା; କିନ୍ତୁ ମନୋହର ବିଚାରାର ଅପରାଧ କେଉଁଠି ଭଲା । ଏ କି ପ୍ରକାର ଜାତୀୟତାର ବିଚାର ? ଫେଣା ଭାଙ୍ଗିଲା ଲୋକେ ମହୁ ଖାଇଲେ । ନିରୀହ ମନୋହର କିଛି ନ କରି ଖାଇଲା ମାଡ଼ ।

ମୁହଁ ହାତ ଫୁଲାଇ ସେ ଘରକୁ ନେଉଟିବା ବେଳେ ଆହୁରି ସ୍ପଷ୍ଟ କରି ବୁଝିଲା, ଜାତୀୟତାର ଅର୍ଥ କ'ଣ, ସମସ୍ତେ ଏକଜୁଟ ହେବାର କରାମତି କେତେ । ସେଦିନ ବାପା କାବା ହୋଇ ତା'ଠାରୁ ଶୁଣିଲେ ଯେ, ମନୋହର ନିଜ ମତ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିଛି । ସେ ଏଣିକି ରାଜନୀତି ଚର୍ଚ୍ଚା ଛାଡ଼ିଦେଲା । ଏଥର ଯାଇ ସେ କଲେଜରୁ ମଧ ନାମ କଟାଇ ଆସିବ ।

"ତେବେ ଆଉ କି ଚାକିରି କରିବୁ ?" ବାପା ପଚାରିଲେ ।

"ମହୁମାଛି ପାଳିବି । ଆଜିକାଲି ମହୁ ବ୍ୟବସାୟରେ ଭାରି ଲାଭ ।" ମନୋହର ନିର୍ବିକାର ଭାବରେ ଉତ୍ତର କଲା ।

●

ଦାମ୍ପତ୍ୟ ଚିତ୍ର

॥ ୧ ॥

ଭାଇ ସାରସ,

ମନଟା ଆଜି ବଡ଼ ଶୂନ୍ୟ ବୋଧ ହେଉଛି । ଏ ବିଜନ କକ୍ଷରେ କର୍ମହୀନ ହୋଇ ବସି ବସି ପୁଣି ବାହାରେ ବିରାମହୀନ ଜଳପତନର ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ପ୍ରାଣ ଏକାବେଳକେ ଉଦାସ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ହାତରେ କିଛି କାମ ନାହିଁ । ଅଗତ୍ୟା ବସି ବସି ଚିଠି ଲେଖୁଛି । ତୁମର ଏ ଅବସ୍ଥାରେ ଏ ଚିଠି ହସ୍ତଗତ ହେବ ଜାଣେ ନାହିଁ । ଯାହାହେଉ, ମନୁଷ୍ୟର ଦୃଷ୍ଟି କୌଣସି ଜିନିଷର ସମସ୍ତ ଦିଗ ଦେଖି ପାରେ ନାହିଁ । ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ପାର୍ଶ୍ୱ ଦେଖି ଏହା ତାହାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଶେଷ କରେ। ମତେ ଯାହା ଭଲ ଲାଗିଲା, ତୁମର କାଳକାଳ ବିଚାର ନ କରି ଲେଖିଲି । ତୁମକୁ ଯେପରି ଭଲ ଲାଗିବ, ଏହାର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର ସେପରି କରିପାର । ସେ ସ୍ୱାଧୀନତା ମୁଁ ନିଜେ ଯେପରି ଚାହେଁ, ଅନ୍ୟକୁ ଦେବାରେ ମଧ ସେହିପରି ମୁକ୍ତହସ୍ତ ।

ଆଗ ତୁମ କଥାର ଜବାବ ଦିଏଁ । ପଚାରିଛ ବିଦ୍ୟୁଲ୍ଲତା ସହିତ ମୋର ବିଚ୍ଛେଦ ଘଟିବାର କାରଣ । ତୁମ ପାଖରେ ମୋର ଗୋପନ ରଖିବାର କିଛି ନାହିଁ। ଘର ଓ ତାର ବହିର୍ଦ୍ଦେଶକୁ ସମାନ କରିଦେବା ମୋର ଇଚ୍ଛା ନୁହେଁ । ତୁମେ ତ ଆପଣା ଘରର ଲୋକ; ଏ ବିବାହର ପ୍ରଥମରୁ ଅଛ । ସେଠାରେ ଆଉ 'ଯତ୍ନତଃ ଗୋପ୍ୟାନି' କ'ଣ ଥାଇପାରେ ? ତୁମେ ଭାଇ ଆଧୁନିକ ଜଗତର ସମ୍ବାଦ ସମସ୍ୟାର ଯଥେଷ୍ଟ ସନ୍ଧାନ ରଖ । ଯେଉଁ ଦାମ୍ପତ୍ୟ କଳହକୁ ଲୋକେ ତୁଚ୍ଛ ବୋଲି ଅବଜ୍ଞା କରୁଥିଲେ; ତାହା ଆଜି ପୃଥିବୀର ଗୋଟାଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ 'ଖାଇବାର ପାସ୍' ହୋଇ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇଛି । ଭାଗ୍ୟକ୍ରମେ ତୁମେ ଏହାକୁ ବଡ଼ ସହଜରେ ଅତିକ୍ରମ କରି ଯାଇଛ । ମୋ ପକ୍ଷରେ କିନ୍ତୁ ଏହା କଠିନ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ଜଣକର ଜୀବନ ଏତେ ସହଜ ସରଳ, ଅନ୍ୟର ପୁଣି ଏତେ କଠିନ, ଏତେ ଜଟିଳ ହୁଏ କାହିଁକି ? ଏ ସୃଷ୍ଟିର ନିୟମ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି କିଛି ବୁଝି ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହିସବୁ ଜାଗାରେ ମନୁଷ୍ୟ ନିଜ ଶକ୍ତିର ଅକ୍ଷମତା ଅନୁଭବ କରିପାରେ । ଏକ ସମୟରେ ମୁଁ ଭାଗ୍ୟକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରୁଥିଲି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖୁଛି ମୋ ପରି ଦୁର୍ବଳ ଲୋକ ପକ୍ଷରେ—ଯାହାର ପଦେ ପଦେ ସ୍ଖଳନ ଘଟୁଛି— ଏତେ ଦୂର ଧୃଷ୍ଟତା ଉଚିତ ହୋଇ ନାହିଁ । ପ୍ରବାଦ ଅଛି, ଜଗନ୍ନାଥ-ରଥକୁ ଲୋକେ ଏକ ଦିଗରେ ଟାଣନ୍ତି, ସେ କିନ୍ତୁ ଚାଲେ ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ । ମୁଁ ଦେଖୁଛି ମୋର ସକଳ ଆୟାସ ଉଦ୍ୟମ ସତ୍ତ୍ୱେ ଗତିପଥଟା ଏହି ଜଗନ୍ନାଥ ରଥ ପରି ହୋଇପଡୁଛି, ମୁଁ ଯୁଆଡ଼େ ଟାଣେ ସେ ସବୁବେଳେ ଚାଲେ ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ । ଏଥିରେ ଲୋକର ଆତ୍ମପ୍ରତ୍ୟୟ ରହିବ କି ? ଏହି ଦିଗରେ ତୁମକୁ ବିପରୀତ ବୋଲି ମନେ କରେଁ । ତୁମର ଜୋର ଅଛି

ନିଜର ତରୀକୁ ଇଚ୍ଛାଧୀନ କରି ବହି ନେବାକୁ, ଥରକୁ ଥର ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେଲେହେଁ ଅନ୍ତତଃ ସେହି କଥାଟାକୁ ନ ମାନିବାକୁ । ନିଜ ଦୁର୍ବଳତା ଘୋଡ଼ାଇବାକୁ ମଧ୍ୟ ମୋର ଶକ୍ତି ନାହିଁ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ କହେଁ ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ର କଥା । ତୁମେ ଭାଇ ଏ ବିବାହର ପ୍ରଥମରୁ ଅଛ । ସେତେବେଳେ ତୁମର ବୟସ ଯେପରି ଅଛି, ମୋର ମଧ୍ୟ ସେହିପରି । ବିବାହର ଆବଶ୍ୟକତା ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ବୁଝି ନାହିଁ, ସେହି କାଳରୁ ମୋତେ ବିବାହ କରିବାକୁ ହେଲା । ବିନା ଓଜର ଆପତ୍ତିରେ ସୁନାପୁଅ ହୋଇଯାଇ ବେଦୀରେ ବସିଗଲି । ବାକି ଆୟୋଜନ, ଆହାର, ପେୟ ଇତ୍ୟାଦିରେ ଅନ୍ୟମାନେ ମାତିଥାନ୍ତି । ଅସଲ ବିବାହଟା କିନ୍ତୁ ଅକିଞ୍ଚିତ୍କର । ତଥାପି ଏସବୁ ଉତ୍ସାହ ଦେଖି ମନଟାରେ ମୋର ବେଶ୍ ଆନନ୍ଦ ହେଉଥାଏ । ନ ହେବ କିପରି ? ବାଳକ-ମନ ଗର୍ବର ଅନୁଭବ କରୁଥାଏ, ମୋହରି ଲାଗି ତ ଏତେ ଆୟୋଜନ, ଏତେ ଆନନ୍ଦ ଚହଳ ।

ବିବାହ ଶେଷ ହୋଇଗଲା । କଳ୍ପନା ଯେତେବେଳେ ଚଞ୍ଚଳ ଗତିରେ ଦୌଡ଼ିଥାଏ, କେତେ ରୋମାନ୍‌ସର ଛବି ବାୟସ୍କୋପ ପରି ମୁହୁର୍ମୁହୁଃ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇପଡ଼ୁଥାଏ । ମୋହର ଏହି ବାଳିକା ପ୍ରେୟସୀଟିକି କେତେ ଭାବରେ ଶିକ୍ଷା ଦେବି, କେତେ ସ୍ଥାନ ଦେଖାଇବି, ତା'ଠାରୁ ମଧ୍ୟ କେତେ ଆଦର ଯତ୍ନ ପାଇବି, ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି; କିନ୍ତୁ ସେ ମୋ ପାଇଁ କିଛି ଭାବୁଛି କି ନାହିଁ, ଏ କଥା ମୋତେ ମନକୁ ଆସି ନାହିଁ । ମୁଁ ତ ନିଜ ଅହମିକାରେ ଅନ୍ଧ, ଅନ୍ୟର ସେଠାରେ ସ୍ଥାନ କାହିଁ ?

ବିବାହ ପରେ ଯେତେବେଳେ ମୋର ମନୋଭାବ ତା' ଆଗରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବାକୁ ଗଲି, ଦେଖିଲି, ବାଳକଟିର ମୁଖ ଫିଟୁ ନାହିଁ । ମୋ ପ୍ରତି ଟିକିଏ ସୁଦୃଷ୍ଟିର ଅନୁଗ୍ରହର ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ଅବାକ୍ ହେଲି । ଏ କ'ଣ ? ଛାତିରେ ଧଡ଼୍‌କରି ଗୋଟାଏ କ'ଣ ପଡ଼ିଗଲା । ମୋତେ କ'ଣ ଏକାଧାରରେ ଗୋଟାଏ କାଳ, ଖନା ଓ ଅନ୍ଧକୁ ବିବାହ କରିବାକୁ ଯୋଗ ଥିଲା ?

କିନ୍ତୁ ବାହାରେ ଆସି ଶୁଣେ, ବେଶ୍ ସୁନ୍ଦରୀ, ବଡ଼ ନିରୀହ । ପୁଣି ଚେଷ୍ଟା କରେଁ; କିନ୍ତୁ ସବୁ ବିଫଳ ଭାଇ, ସବୁ ବିଫଳ ।

ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଘରକୁ ଆସିଲା ସତ, ତା' ପାଖରେ ମୋର ଆନନ୍ଦ ନ ହୁଏ ବୋଲି କହି ପାରିବି ନାହିଁ । ତଥାପି ମୋ ମନ ଭିତରେ କେଉଁ ଥାନରେ ଟିକିଏ ଖଟ୍‌କା ରହିଗଲା । ବିବାହଟାକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ କେତେକ ପରିମାଣରେ ବୁଝିବାକୁ ସୁଯୋଗ ଘଟିଲା । ଏ ଯେପରି ଗୋଟାଏ ଅମୁହାଁ ଦେଉଳ ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାର ପ୍ରୟାସ । ଦେଉଳ ପାଖକୁ ଯାଉଁ ଯାଉଁ କେତେ ମଧୁର କଳ୍ପନା, କେତେ ଆନନ୍ଦ, କେତେ ଉତ୍ସାହ, ଦେଉଳଟାକୁ ଆବିଷ୍କାର କରିବି; କିନ୍ତୁ ପାରିଲି ନାହିଁ ଭାଇ, ଥରକୁ ଥର ଚେଷ୍ଟା ବିଫଳ ହେଲା, ସେ ରହସ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଦେଉଳର ଦ୍ୱାର ଫିଟିଲା ନାହିଁ ।

ବିଦୁକୁ ଯେତେବେଳେ ଦାମ୍ପତ୍ୟ ପ୍ରେମର କଥା କହେ, ସେ ମୁହଁ ବୁଲାଇ ନିର୍ଜୀବ ପରି ପଡ଼ିରହେ । ପଦେ ଉତ୍ତର ନାହିଁ, କଥା ପଚାରିଲେ ଥରେ 'ହଁ' କି 'ନା' କିଛି ନାହିଁ ।

ମନରେ ବଡ଼ ଅସନ୍ତୋଷ, ବଡ଼ ଗ୍ଲାନି ଜନ୍ମିଲା । ମନକୁ ବୁଝାଇ ପୁଣି ଭାବେ, ସେ ତ ନିହାତି ବାଳିକା, ରାଗ କଲେ ତା ପ୍ରତି ବଡ଼ ଅନ୍ୟାୟ ହେବ । ଥରକୁ ଥର କ୍ଷମା କରିଯାଏଁ । ଶେଷକୁ ଦେଖିଲି ମୋର କ୍ଷମା କରିବାହିଁ ସାର ହେଲା । କ୍ଷମା ପାଇବା ଲୋକ ହୁଏ ତ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଜର ଦୋଷ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ନାହିଁ ।

ତୁମେ କହ, ମୁଁ ବିଦୁକୁ କାହିଁକି ମନୋମତ ଶିକ୍ଷା ନ ଦିଏଁ । ତୁମର ସମାଜ ଓ ବେଷ୍ଟନୀ ଏପରି ଯେ, ଆମ ସମାଜର ଅବସ୍ଥା ତୁମ ପକ୍ଷରେ ଧାରଣା କରିବା କଠିନ । କିହେ, ବିଦୁ ସଙ୍ଗରେ ସାକ୍ଷାତ୍ ହେବ ନିଶି ତୃତୀୟ ପ୍ରହରରେ, ଯେତେବେଳେ ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀ ନୀରବ ସ୍ୱପ୍ନମୁଗ୍ଧ, ବିଦୁର ଅଭିସାର ତେତିକିବେଳେ । ଚାଟ୍କୁ ଅବଧାନ ପାଖକୁ ନେଲାପରି କିମ୍ବା ଅମଲା ଜଣେ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ପାଖକୁ ଯିବା ପରି ଅତି ଭୟ, ଅତି ସନ୍ତର୍ପଣରେ ଧୀର ମନ୍ଥର ଗତିରେ ସେ ଆସିବ । ଦିବସରେ ସାକ୍ଷାତ କଥା ତୁଣ୍ଡକୁ ଆଣି ନାହିଁ । ସେଇଟା ହେବ ସମାଜ-ଦ୍ରୋହିତା, ଧର୍ମଦ୍ରୋହିତା, ଦେଶଦ୍ରୋହିତା । ଆଉ ଶିକ୍ଷାଦେବି କେତେବେଳେ ? ଏ କଥାଗୁଡ଼ାକ ଯେପରି ରାଗ ଜନ୍ମାଏ, ସେହିପରି ହାସ୍ୟୋଦୀପକ ମଧ୍ୟ । ସମାଜର ଏସବୁ ତ୍ରୁଟି ଗୋପନ ରଖିବାଦ୍ୱାରା ଆମମାନଙ୍କର ଯେ ନୈତିକ ସ୍ଖଳନ ଓ ସମଷ୍ଟିଗତ କ୍ଷତି ଘଟୁଛି, ସେ ସ୍ଥଳରେ ଏସବୁ ପ୍ରକାଶ କରିଦେବା ମୁଁ ଶ୍ରେୟସ୍କର ମନେକରେ ।

ମୁଁ ଅବା ଏ ହୀନ ବନ୍ଧନରୁ କେତେକ ପରିମାଣରେ ମୁକ୍ତ ହେବାକୁ ଯାଆନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ବିଦୁ ସେ କଥା ଶୁଣିବାକୁ ଯିବ କାହିଁକି ? ମୁଁ ତ ଘରର ମୁରବି ନୁହେଁ, ମତେ ବି ତ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ହୁକୁମ ଅନୁସାରେ ଚଳିବାକୁ ହେଉଛି । ଅନ୍ୟ କଥାରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ମୋ ଇଚ୍ଛାରେ ମୁଁ ତ ବିଦୁକୁ ବିବାହ କରି ନାହିଁ । ମୁରବିମାନଙ୍କ ଇଚ୍ଛାରେ, ସୁତରାଂ ମୋର ଆଉ କାହିଁରେ କି ଅଧିକାର ଅଛି ? ସେହିମାନଙ୍କର ତ ସବୁ । ତେଣୁ ତା'ର ଶିକ୍ଷା ଦୀକ୍ଷା ଆବଦ୍ଧ ରହିଲା ପରିବାର ମଧ୍ୟରେ । ମୁଁ କେବଳ ଗୋଟାଏ ତୃତୀୟ ଉପସର୍ଗ, ମୋର ପ୍ରୟୋଜନ ଅତି ଅକିଞ୍ଚିତ୍କର ।

ଯାହାହେଉ, ଟିକିଏ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କଲି ଯେତେବେଳେ ବିଦୁଠାରୁ କଥା ପଦେ ଦୁଇପଦ ଶୁଣିବାକୁ ପାଇଲି । ସେ ଏକ ବିରାଟ ସାଧନାର ଫଳ । ବେତାଳ ପଞ୍ଚବିଂଶତିର ଦୀପରୁଖା, ଖଟଖୁରାର ସାହାଯ୍ୟ ନେବାର ସୁବିଧା ଥିଲେ, ଏଇଟା ଏତେ କଠିନ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା । ବିଦୁ ଯେତେବେଳେ କଥା କହିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା— ଅବଶ୍ୟ କ୍ରମେ ଖୁବ୍ ନିକଟତମ ବନ୍ଧୁପରି— ସେତେବେଳେ ମନେ ହେଉଥାଏ, ଯେପରିକି ମୁଁ ଆଫ୍ରିକାର ଗୋଟିଏ ନିବିଡ଼ ତମସାଚ୍ଛନ୍ନ ଜଙ୍ଗଲ ଆବିଷ୍କାର କରୁଛି । ସେଥିରେ ପୁଣି ଗଳ୍ପ କରିବାର ବିଷୟ ନିର୍ବାଚନରେ ଯେତେଦୂର ଅଧ୍ୟବସାୟ କରିବାକୁ ପଡ଼େ, ତାହା ଶୁଣିଲେ ଯେ କୌଣସି ସମ୍ପାଦକଙ୍କଠାରୁ ମାଗଣା ପ୍ରବନ୍ଧ ଯୋଗାଇବା ଲାଗି ମୋ ପ୍ରତି ନିର୍ବନ୍ଧ ଆହ୍ୱାନ ଆସନ୍ତା । ବିଦୁ ସଙ୍ଗେ ବନ୍ଧୁତା କ୍ରମେ ଘନିଷ୍ଠତର ହୋଇଆସିଲା । ଭାବର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ଯଥେଷ୍ଟ ହେଲା; କିନ୍ତୁ ମନର ଅତୃପ୍ତି ମନ ମଧ୍ୟରେ ରହିଗଲା । ତା'ର ଚିନ୍ତାର ଗତି କେଉଁ ଦିଗରେ, ତା'ର ଗଭୀରତମ ପ୍ରାଣଟି କେଉଁଠାରେ, ଏ ସବୁର କୌଣସି ସନ୍ଧାନ ମିଳିଲା ନାହିଁ ।

ଏ ସମସ୍ତ ପଢ଼ି ତୁମେ ସେଇ ପୁରୁଣା ଅଭିଯୋଗ ଆଣିବ । ଏ ସକଳ ତ ସମାଜର ଦୋଷ । ବିନ୍ଦୁ ବିଚାରୀ ପ୍ରତି ଏତେ ଅବିଚାର, ଅବହେଳା କରିବାର ନ୍ୟାୟ କେଉଁଠାରେ ? ସମାଜର ଅସଂଖ୍ୟ ଘୃଣ୍ୟ ଅନୁଶାସନ ମୁଁ ସ୍ୱୀକାର କରୁଛି । ତାହା ବୋଲି ସେ କାହିଁକି ସବୁକଥା ଜାଣିଶୁଣି ଏତେ ସଙ୍କୋଚ କରିବ ? ଏ ଅବସ୍ଥାରେ ଯେତେ ପରିମାଣରେ ମୁକ୍ତହୋଇ ପାରିବା ସମ୍ଭବ, ତାହାର ସମର୍ଥନ ନ କରିବ କାହିଁକି ? ଏହାଦ୍ୱାରା ସକଳ ଆଦର ଯତ୍ନର ସେ ଅବମାନନା କଲା ନାହିଁ କି ? ମନର ଗ୍ଲାନି ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟଭଙ୍ଗ କୌଣସି ଦିଗକୁ ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନ କରି ମୁଁ ତା'ର ଶିକ୍ଷାଦୀକ୍ଷା ପ୍ରତି ଯତ୍ନବାନ୍ ହେବାକୁ ଗଲେ, ସେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ବିଦ୍ରୂପକୁ ଭୟ କରି ଅଥବା ନିଜ ବେଖାତିରରେ ସମସ୍ତ ଏଡ଼ିଦିଏ କାହିଁକି ? ମୁଁ ଦେଖିଛି ଏ ସକଳ ତା'ର ବଡ଼ ବିରକ୍ତିକର । ମୋଠାରୁ ନ୍ୟାୟ କ'ଣ, ଅନ୍ୟାୟ କ'ଣ ସବୁ ବୁଝି ମଧ୍ୟ ସେଥିରୁ ସେ ଯତ୍କିଞ୍ଚିତ୍ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ନାରାଜ । ମୁଁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖିପାରିଛି, ସେ ମୁକ୍ତି ପାଇବାକୁ ଚାହେଁ ଭିନ୍ନ ଦିଗରୁ । ମୋହରିଠାରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇଲେ ତା'ର ଆନନ୍ଦ—ପିତୃଗୃହକୁ ଯିବାରେ କିମ୍ବା ମୋର ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ତା'ର ସକଳ ସଙ୍କୋଚ ଦୂର ହୋଇଯାଏ । ମୁଁ ଏପରି ଧରଣ ତାହାଠାରୁ ତ କୌଣସି ସମୟରେ ଆଶାକରି ନ ଥିଲି । ମନରେ ବଡ଼ ଅନୁତାପ ଆସିଲା । ଏଭଳି ହୀନଭାବରେ ନିଜକୁ ଏତେଦିନ ପ୍ରତାରିତ ହେବାକୁ କାହିଁକି ଦେଲି ? କାହିଁକି ମୋର ସ୍ନେହ ମମତାର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଏତେ ଅଳ୍ପ ଦରରେ ବିକ୍ରି କରିବାକୁ ଗଲି ?

ବିନ୍ଦୁ ପ୍ରତି ମୁଁ ଅବିଚାର କରି ନାହିଁ, ଭାଇ । ସେ ମୋ'ଠାରୁ ଦୂରରେ ରହିବାକୁ ଭଲପାଏ । ସେଥିରେ ଯଦି ତା'ର ଆନନ୍ଦ ହୁଏ, ମୁଁ ଗୋଟାଏ ଅନାବଶ୍ୟକ ଭାବରେ ପଶି ସେଥିରେ ବାଧା ପହଞ୍ଚାଇବି କାହିଁକି ? ମୁଁ ତା' ସହିତ ଚିଠିପତ୍ରର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ବନ୍ଦ କରିଦେଇଛି । କାରଣ ଏପରି ପ୍ରାଣହୀନ ସମ୍ପର୍କ ରଖିବାକୁ ଯିବା ମୋ ପକ୍ଷରେ ଅସହ୍ୟ ।

ଆଉ ଗୋଟାଏ ମଜା କଥା ଶୁଣିଛ ? ଦିନେ କଥା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ବୁଝିପାରିଲି, ବିନ୍ଦୁର ଇଚ୍ଛା ମୁଁ ଗୋଟାଏ ମସ୍ତ ନାମଜାଦା ଲୋକ ହୁଏ । ସେ ଅବଶ୍ୟ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଦିଗରେ ନୁହେଁ, ଧନ ଓ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଦିଗରେ । ସ୍ପଷ୍ଟ ବୁଝିପାରିଲି, ସେ କେତେଦୂର ସ୍ୱାର୍ଥପର । ସେ ମୋତେ ନେଇ ନିଜ ସ୍ଥାନକୁ ଉଚ୍ଚ କରିବାକୁ ଚାହେଁ । ଅଥଚ ଆପଣାକୁ କୌଣସି ଆୟାସ ସହିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଉତ୍ତର କଲି, ତୁମେ ବଡ଼ ଛୋଟ ଜିନିଷ ଇଚ୍ଛାକର ବିନ୍ଦୁ । ତୁମର ମୋତେ ପାଇବାକୁ ଆଗ୍ରହ ନାହିଁ, ମୋର ବଡ଼ଲୋକିଟା ପାଇବାକୁ ଚାହିଁ । ସେ ବୁଝିଲା କି ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ସ୍ପଷ୍ଟ ବୁଝିନେଲି, ଜଣକର ମୋ ପ୍ରତି ସଦିଚ୍ଛା ଲାଭ କରିବାଲାଗି ମୋତେ ବରାବର ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ହେବ । ପ୍ରେମଟା ତେବେ କ'ଣ ଗୋଟାଏ ରାକ୍ଷସୀ ପ୍ରବୃତ୍ତି ? ଏଥିରେ କ'ଣ ଜଣେ ଚାହେଁ ଅନ୍ୟ ଜଣକର ବିନ୍ଦୁ ବିନ୍ଦୁ ରକ୍ତ ଶୋଷଣ ? କଥାଟା ବଡ଼ ଅଗଭୀର ବୋଧହେଲା । ମନରେ ବଡ଼ ବିରାଗ, ବଡ଼ ହତାଶାଭାବରେ ଉଦ୍ରେକ ହେଲା । ଏ ଅବସ୍ଥାରେ ଗୋଟାଏ ତଥ୍ୟ ଲାଭ କଲି । ପରିଷ୍କାର ଦେଖିପାରିଲି, ବିବାହଟା ଫିରେଇ କାଟିବା ଓ ଭଲ ଧୋତି ଚାଦର କୁର୍ତ୍ତା ପିନ୍ଧିବା ପରି ଗୋଟାଏ ମୂଲ୍ୟବାନ୍

ଫ୍ୟାସନ୍ ମାତ୍ର । ଏଥିରେ ଜୀବନର ମୂଲ୍ୟ ହ୍ରାସ ବୃଦ୍ଧିର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ । ଏ ଗୋଟାଏ ବାହାରର ଜିନିଷ, ମାନବ-ଜୀବନର ଏଥିରେ କିଛି ଲାଭକ୍ଷତି ନାହିଁ । ଲୋକେ ଏଥିରେ ନିଜେ କିଞ୍ଚିତ୍ ଆନନ୍ଦ ଲାଭକରି ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଦାନ କରେ। ଦେହରୁ କୋଟ୍ କାମିଜ କାଢ଼ିଲା ପରି ଏହାକୁ ମଧ ସମୟରେ କାଢ଼ି ଥୋଇଦେବ । ପରିଚ୍ଛଦ ରଖିଦେଲେ ନୂତନ ପରିଚ୍ଛଦ କିଣିବା ପରି ଅବସ୍ଥାଚକ୍ରରେ ପଡ଼ି ପୁନର୍ବିବାହର ମଧ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି । ଏହାଠାରୁ ବିବାହକୁ ଅଧିକ କରି ଦେଖିବାର ସୁବିଧା ମୋତେ ମିଳି ନାହିଁ । ମୋର ସବୁ ଆଦର୍ଶ, ସବୁ ଗଭୀର ଭାବ କ୍ଷଣକରେ କାହିଁ ଉଭେଇଗଲା । ବିବାହ ଜିନିଷଟାକୁ ଅତି ସାମାନ୍ୟ ଅତି ତୁଚ୍ଛକରି ଦେଖିଲି । ଆଜି ଏତିକି ଥାଉ। ଆଲୋକ ନିଭାଇ ଶଯ୍ୟା ଉପରକୁ ଯାଏଁ। ମନର ବୈଗୁଣ୍ୟରେ ନିଦ୍ରାଦେବୀଙ୍କୁ କାକୁତି ମିନତି କରିବାକୁ ହେବ । ବାହାରେ ଅନ୍ଧକାର ସଙ୍ଗେ ପବନର ମହା ଗଣ୍ଡଗୋଳ ଲାଗିଛି । କବାଟ ଜଳା ମଧରେ ବତାସର ଝଙ୍କାର ଓ ବଂଶୀନାଦ ଘନ ଘନ ଶୁଣାଯାଉଛି ।

ତୁମର
ଲଳିତ

॥ ୨ ॥

ସ୍ନେହର ଭଉଣୀ ମଞ୍ଜରୀ,

ତୁମେ ପଠାଇଥିବା ଦୁଇଖଣ୍ଡଯାକ ପତ୍ର ପାଇଲି । ମିଛ କାହିଁକି ଲେଖିବି, ତାଙ୍କ ହସ୍ତାଙ୍କିତ ପତ୍ରଖଣ୍ଡି ଆଗ ପଢ଼ିବାକୁ ବେଶି ଇଚ୍ଛା ହେଲା । ଭଉଣୀ ମୋର, ତୁମେ ମତେ ଏ ମଧରେ କ'ଣ ବୋଲି ଭାବିବଣି କେଜାଣି । ତୁମେ ତ ଜାଣ, ମୋଠାରୁ ତୁମେ ସବୁ ଗୁଣରେ ଭାଗ୍ୟବତୀ, ସାରସବାବୁଙ୍କ ପରି ସ୍ୱାମୀର ସ୍ନେହ ଆଦର ପାଉଛ, ମୋଠାରୁ କେତେ ବେଶି ପଢ଼ାଶୁଣା କରିଛ । ତୁମ ସହିତ ଚିହ୍ନାହେବା ଦିନଠାରୁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାହା ଘଟିଛି, ତୁମେ ତ ସବୁ ଜାଣ । ତୁମ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ନିକଟକୁ ଏ ଯେଉଁ ପତ୍ର ଆସିଛି, ଏଥିରେ ଆଉ ବା ଅଧିକା କ'ଣ ଅଛି । ମୋ ରାଣ, ଭଉଣୀ, ସତ କହିବ, ତୁମେ କ'ଣ ତାଙ୍କରି ପରି ମତେ ରାକ୍ଷସୀ ଭାବୁଛ ?

କ'ଣ ଲେଖିବି ଭଉଣୀ, ମୋ ହୃଦୟ ତ ଫାଟି ଯାଉଛି। ଯାହାଙ୍କ ମୁହଁରୁ କଅଁଳ କଥା ବିନା ପଦେ ଆଉ କିଛି ଶୁଣି ନ ଥିଲି, ତାଙ୍କ ମୁହଁରୁ ପୁଣି ଏକଥା ଦିନେ ବାହାରିଲା । ତାଙ୍କୁ କହ ମୁଁ ତାଙ୍କ ପାଦତଳେ ପଡ଼ି ସବୁ ଦୋଷ ମାଗି ନେଉଛି । ମୋପରି ଅଭାଗିନୀ କେହି ନାହିଁ, ଭଉଣୀ। ମୁଁ କାହିଁକି ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଟାଣ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ଆଗରେ ଦେଖିଲେ କାହିଁକି ଲାଜରେ ସଢ଼ିଯାଏଁ, କାହିଁକି ମୋ ଦେହରେ ହାଡ଼ ଖଣ୍ଡେ ଥିଲାପରି ଲାଗେ ନାହିଁ, ଦିହଯାକ ଶୀତେଇ ଉଠେ, ପାଣି ପରି ତରଳି ଯାଏ, କେତେ ଆଦରରେ ଡାକନ୍ତି, ମୁଁ ପାଖକୁ ନ ଯାଇ ଓଢ଼ଣା ଟାଣି ବସେ । ଆଉ ଲେଖିପାରିବି ନାହିଁ । ଲୁହରେ ତ କିଛି ଦିଶୁ ନାହିଁ। କାଗଜ ଓଦା ହୋଇଯାଉଛି ।

ତୁମମାନଙ୍କର ମୋ ଉପରେ ଏତେ ଦୟା କାହିଁକି କହିବ ନାହିଁ ? ତୁମେ ଯେତେ ବୁଝାଉଛ ମୋର ଖାଲି କୋହ ଉଠୁଛି ସିନା, ଏଡ଼େ ମନ ଦୁଃଖରେ ଯାହାଙ୍କ ମୁହଁରୁ ପଦେ କଥା ଶୁଣି ସବୁ ପାସୋର ହୋଇଯାଆନ୍ତା, ସେ ତ କହିଲେଣି ରାକ୍ଷସୀ, ଆଉ କାହା କଥାରେ କିପରି ମନ ବୁଝିବ ? ମୋ ବୁଢ଼ୀମା କହେ, ପୂର୍ବରୁ ବହୁତ ପାପ କଲେ ସ୍ତିରୀ ଜନମ ପାଆନ୍ତି । ସତେ ଲୋ ଭଉଣୀ ସ୍ତିରୀ ହେବାଠାରୁ ଆଉ ଅଧିକା ପାପ କ'ଣ ଅଛି ? ଏତିକି ଦୁଃଖ, ଏତିକି କାନ୍ଦଣା ପୁରୁଷଙ୍କର ତ ନାହିଁ ?

ମୁଁ ତ ପିଲାଟି ଦିନରୁ ଗାଉଁଲୀ ଲୋକଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ମିଶି ଆସିଛି; ଗାଁ ସ୍କୁଲରୁ ତ ମୋର ପାଠ ଶେଷ ହୋଇଛି । ସେମିତି ପୁଣ୍ୟର ବଳ ଥିଲା ବୋଲି ସିନା ତାଙ୍କ ପରି ସ୍ୱାମୀ ପାଇଲି । ହେଲେ କ'ଣ ହେବ, ତାଙ୍କ ମନ ମୁତାବକ କିପରି ହେବି, କହିଲ ଭଲା ? ତାଙ୍କ ଘରେ ମୁଁ କାହିଁକି ତାଙ୍କ ସହିତ ମନ ଇଚ୍ଛା ମିଶିପାରେ ନାହିଁ, ଏଇଥିପାଇଁ ସେ କେତେ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ଲେଖିଛନ୍ତି । ତୁମ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ପାଖକୁ ସିନା ଆଜି ଲେଖିଲେ, ମତେ ତ ଏକଥା ହଜାର ଥର କହିଥିବେ । ଆଚ୍ଛା କହିଲ ଭଉଣୀ, ମୋର କ'ଣ ଇଚ୍ଛା ହୁଏ ନାହିଁ, ତାଙ୍କ ପାଖରେ ସବୁବେଳେ ରହି କେତେ ନୂଆ ନୂଆ କଥା ଶୁଣିବାକୁ । କ'ଣ କରିବି ଭଉଣୀ, ତୁମେ ତ ତାଙ୍କ ଘର କଥା ଜାଣ ନାହିଁ—ତାଙ୍କର ତ ବାପ, ମା, ଦାଦି, ଖୁଡ଼ୀ ସବୁବେଳେ ମତେ ଜଗିଛନ୍ତି । ନୂଆବୋହୂ ଯେତେବେଳେ, ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଲୁଚିଲି, କାଉ କୋଇଲିଙ୍କ ଛାଇ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ନଣନ୍ଦ ବୋଲି ଯେ ଝିଅ ବଳଟେ ଅଛନ୍ତି, ଭାଇଙ୍କ ଆଗରେ ତାଙ୍କର ଥରେ ଚାଲିଗଲେ ଥଟା ତାମସା କରି ଘରଯାକ ଚହଳ ପକାଇଦେବେ । ମୋର ଏଥିରେ ଆଉ କ'ଣ ଚାରା ଅଛି ।

ସେଦିନ କ'ଣ କଥା ପଢୁ ପଢୁ ସେଇ ମୋତେ ପଚାରିଲେ, କ'ଣ କହିବାକୁ ହେବ, କିପରି ଚଳିବାକୁ ହେବ । ମୁଁ ମୂରୁଖଟାଏ ଏସବୁ କଥାରେ ତାଙ୍କୁ କ'ଣ କହନ୍ତି ମ । ମତେ ଯାହା ଭଲ ଲାଗିଲା କହିଦେଲି । ତା' ଭିତରେ ଏତେ କଥା ଅଛି ବୋଲି କେମିତି ଜାଣିବି ? ତୁମେ କହିଲ ଭଉଣୀ, ଏଥିରେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ମନ୍ଦ ପାଞ୍ଚିଲି ବୋଲି କ'ଣ ଜଣାଗଲା ?

ସେ ମତେ ଯେତେ ଭଲ ପାଆନ୍ତି, ସେ କଥା ନ କହିଲେ ମୋର ମହାପାତକ ହେବ । ତାହା ବୋଲି ତାଙ୍କ ପାଖରୁ ଦୂରରେ ରହିବାକୁ ମୁଁ ଭଲପାଏଁ, ଏ କଥା ଲେଖିବାକୁ ତାଙ୍କ ହାତ କିପରି ଗଲା ? ଭଉଣୀ ଲୋ, ତାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଆଉ ତାଙ୍କ ଘରେ ମୋର କିଏ ଅଛି ? ସମସ୍ତେ ତ ସବୁବେଳେ ଝିଙ୍ଗାସ କରୁଥାନ୍ତି । ଖାଲି ସେ ଘରେ ଥାଆନ୍ତି ବୋଲି କିଛି ଦୁଃଖ ମତେ ଦୁଃଖ ପରି ଲାଗୁ ନ ଥାଏ । ସେ ନ ଥିଲାବେଳେ ମୁଁ ଖୁସିରେ ଥାଏଁ, ଏ କଥା ସେ କାହିଁକି ଲେଖିଲେ ? ଆଉ ତ କାହା ସଙ୍ଗରେ କଥା କହିପାରିବି ନାହିଁ, ଛୋଟ ପିଲା ଦିଓଟି ଗୋଟିଏ ଅଛନ୍ତି ଯେ, ବେଳ ମିଳିଲେ କଣ୍ଢେଇ ସାଙ୍ଗରେ ତାଙ୍କରି ଖେଳ ଦେଖିଲେ ମନଟା ଟିକିଏ ଭଲଲାଗେ । ଏଥିରେ ସେ ରାଗିବେ ବୋଲି ଜାଣିଥିଲେ କ'ଣ ମୁଁ କରନ୍ତି ?

ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ବାପଘରକୁ ଯିବାକୁ ମୁଁ ଭାରି ଭଲପାଏ । ଆଚ୍ଛା, କହିଲ ଭଉଣୀ, ପିଲାଦିନରୁ ଯେଉଁଠି ବଢ଼ି ଆସିଲି, ପିଲାଦିନରୁ ଯେ ଖାଇବା ପିଇବାକୁ

ଦେଇ ବଢ଼େଇ ଆଣିଲେ, ତାଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ଟିକିଏ ମନ ହେବ ନାହିଁ ? ଏଥିରେ କ'ଣ ଯାଙ୍କୁ ଭଲପାଏ ନାହିଁ ବୋଲି ଜଣାଗଲା ? ସେଇ ବୋଉଟା, ତାରି କଥା ଯାହା ସବୁବେଳେ ମନେପଡ଼େ, ଶାଶୂଘରକୁ ଆସିଲେ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ତ କଣ୍ଠା ରହିବ । କାହା ହାତରେ ଶାଗ କେରିଏ, କାହା ହାତରେ ଶୁଖୁଆ ଖଣ୍ଡେ, ଆଠ ଦିନେ ପନ୍ଦର ଦିନେ ବରାବର ପଠାଉଥିବ । ଯାହାକୁ ପଚାରେ, ଶୁଣେ ବୋଉ କାନ୍ଦୁଚି । ଯେତେହେଲେ ମା ତ, ମନଟା ଟିକିଏ ଛଟପଟ ହେବ ନାହିଁ ? କେତେ ଦୁଃଖରେ ସେ ମତେ ପାଳିଛି; ଆଉ କାହାରି ପାଇଁ ତାକୁ କଷ୍ଟ ହେଉ ନାହିଁ । ଗୋଟିଏ ବୋଲି ଝିଅ, ସେଥିରେ ପୁଣି କୁଆଡ଼େ ପିଲାଦିନେ ରୋଗିଣା । କେତେ ଦିଅଁ ଦେବତା, ଓଷାବ୍ରତ ସେ ମୋ ପାଇଁ ପାଳିଛି । ମନ ଟିକିଏ ହେବ ନାହିଁ ତାକୁ ଥରେ ଦେଖି ଆସିବାକୁ ? ଘରକୁ ଆସିବାବେଳେ ସେ ବରାବର ଅଭିମାନ କରନ୍ତି । ହାତ ଗୋଡ଼ ଧରି କହି ଆସିବାକୁ ମନହୁଏ । ପୁଣି ଲାଜ ମାଡ଼େ, କହିପାରେ ନାହିଁ । ବାପଘରକୁ ଆସେ ବୋଲି କ'ଣ ତାଙ୍କ କଥା ଏକାବେଳେକେ ପାସୋରି ପକାଏଁ ? ଭଉଣୀ ଲୋ ମନ ଭିତର କଥା ସେ କାହୁଁ ଜାଣିବେ ?

ଏଠାକୁ ଆସିବାଦିନୁଁ କାହିଁରେ ମନ ଲାଗୁ ନାହିଁ । ମୁଣ୍ଡ କାହିଁକି ସବୁବେଳେ କ'ଣ ହୋଇଯାଉଛି । ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି, ମୋର ଖାଲି ତାଙ୍କ ବଡ଼ଲୋକୀରେ ମନ । ତାଙ୍କୁ ଆଦୌ ଭଲପାଏ ନାହିଁ । କହିଲ ଭଉଣୀ, ଯେଉଁ କଥାଟାକୁ ସମସ୍ତେ ଭଲ ପାଇବେ, ସେମିତି କଥାଟାଏ ସିନା ମୁଁ କହିଦେଲି, ଏଥିରେ ଏପରି ମନ୍ଦ କ'ଣ ରହିଲା ? ଏଇଥିପାଇଁ ମୁଁ ତ ଜମାରୁ ଜାଣି ନ ଥିଲି । କିବା କଥାଟାକୁ ଧରି ଏଡ଼େ ବଡ଼ କଥାଟାଏ କହି ପକାଇଲେ । ସେ ଗରିବ ହୋଇ ଭିକ ମାଗିଲେ ମୁଁ କ'ଣ ମନା କରୁଛି ? ମୋର ତ ଆଉ କାହିଁରେ ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ପାଖରେ ରହି ଚିରା କନା ଖଣ୍ଡେ ଆଉ ଦି'ପଟ କାଚ ହେଲେ ତ ମୋର ସବୁ ହେଲା । ଆଉ ଲୋକମାନେ ତାଙ୍କୁ ଭଲ କହିବେ, ଏଥିପାଇଁ ସିନା ମୁଁ ସେପରି କହି ପକାଇଥିଲି । ନ ହେଲେ ମୋର ଆଉ କାହିଁରେ ଲୋଡ଼ା ? ତାଙ୍କ ସମାନ ତ ମୁଁ କେଉଁ ଗୁଣରେ ନୁହେଁ । ପାଦତଳର ଦାସୀଟା ଉପରେ ଏତେ ରାଗ ତାଙ୍କର । ସେ କହନ୍ତି, ଆଜି କାଲିକା ପଢୁଆ ମାଇପେ ଆଉ ନିଉନ ହୋଇ ରହିବାକୁ ରାଜି ନୁହଁନ୍ତି । ସ୍ୱାମୀ ସଙ୍ଗରେ ସରିସା ହେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି । ମୁଁ ତ ପଢୁଆ ନୁହେଁ, ଏସବୁ କଥା କିପରି ବୁଝିବି ?

ପୁରୁଷ ଜାତି ଏତେ ଭଳିରେ କଥା କହି ଏଡ଼େ ସହଜ ବଦଳି ଯାଆନ୍ତି ବୋଲି ମୁଁ ଆଦୌ ଜାଣି ନ ଥିଲି ଲୋ ଭଉଣୀ । ମନେଅଛି, ନୂଆହୋଇ ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଗଲି, କେତେ ଆଦର କରି କେତେ ଦେଶର କଥା କହି ରାତିରେ ତାଙ୍କୁ ନିଦ ହୁଅଇ ନାହିଁ । ମୁଁ ପାଠ ପଢ଼ି ନାହିଁ ବୋଲି କେତେ ଥଟ୍ଟା ତାମସା, ପୁଣି କେତେ ବୁଝାଇ କହନ୍ତି— ''କିଛି ପରୁଆ ନାହିଁ, ସବୁ ପଢ଼ାପଢ଼ି ମୁଁ ଦୁଇ ଦିନରେ କରାଇଦେବି ।'' ସବୁ କଥା ତୁନି ହୋଇ ବସି ଶୁଣୁଥାଏଁ, ଲାଜରେ କିଛି ଭରସି କହିପାରେ ନାହିଁ ।

ଏବେ ସବୁ କଥା ଗଲାଣି ଲୋ ଭଉଣୀ । ବେଶି ରାତି ହେଲାଣି, ଦିହ ଖରାପ ହେବାର ଉପଦେଶ ଦେଇ ଶୋଇପଡ଼ନ୍ତି । ପାଠପଢ଼ାର ଆଉ ନାଁ ଧରନ୍ତି ନାହିଁ । କାହାକୁ

କହିବି କହିଲା ଭଲା ? ଏସବୁ ଦୋଷ ତ ମୋହରି । ମୁଁ ଚଣ୍ଡାଳୁଣୀ କାହିଁକି ପହିଲେ ତାଙ୍କୁ ଏତେ ଲୁଚି ଲୁଚି ଚଳିଲି । କାହିଁରେ ମନଖୋଲି ତାଙ୍କ ଆଗରେ କହିପାରେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ଦିହଯାକ ଲାଜରେ ସଢ଼ିପଡ଼େ କାହିଁକି ?

ଆଗପରି ମତେ ଆଉ ଚିଠି ଲେଖିବାକୁ ଟଣାଓଟରା ଦୂରେ ଥାଉ; ଚିଠି ଲେଖି ଲେଖି ଥକିଲିଣି, ଧାଡ଼ିଏ ଉତ୍ତର ନାହିଁ । ମୋ ପରି ମୂରୁଖଟାକୁ ଚିଠି ଲେଖିବାକୁ ତ ତାଙ୍କୁ ଲାଜ ମାଡୁଥିବ । ଏତେ ବିଦ୍ୟାବୁଦ୍ଧି ତାଙ୍କର ଥାଇ ସେ ମୋ ମନ କଥାଟାକୁ କ'ଣ ଟିକିଏ ଜାଣିପାରିଲେ ନାହିଁ ? ଖାଲି ଉପରେ ଲାଜ କଲି ବୋଲି ମୋଠାରେ ଏତେ ରାଗ, ଏତେ ବିରକ୍ତ । ମନ ଭିତରେ ତ ଏବେ ଜଳିପୋଡ଼ି ମରୁଛି । ତୁମ ଆଗରେ ନିଲଜୀ ପରି କେତେ କଥା କହି ପକାଇଲିଣି । ଏସବୁ ଯେବେ ତାଙ୍କ ଆଗରେ କହି ପାରୁଥାଆନ୍ତି, ମୋର ତେବେ ଆଉ ଦୁଃଖ ରହନ୍ତା କାହିଁକି ? କେତେ ତ ଚିଠି ଲେଖିଲିଣି, ଆଉ ଲେଖିବାକୁ ସାହସ ହେଉ ନାହିଁ । ତୁମେ ମୋର ହୋଇ ଖାଲି ଏତିକି କହ ଯେ, ସବୁ ଦୋଷ ମୁଁ ମାଗି ନେଉଛି । ପାଦତଳର ଦାସୀଟା, ତାଙ୍କ ପାଦତଳରେ ମୁଁ ପଡ଼ିଛି । ସେ ପଛେ ଆଗପରି ଆଦର କରି ପାଖକୁ ନ ଡାକନ୍ତୁ, ପାଦତଳୁ ଯେପରି ଠେଲି ନ ଦେବେ ।

ତୁମରି ଅଭାଗିନୀ
ବିନ୍ଦୁ

●

ଅଟଳ ବିଶ୍ୱାସ

ଚାରିମାଣ ଜମିକୁ ପାଞ୍ଚପ୍ରାଣୀ କୁଟୁମ୍ବ । ସଦାଶିବ ଏଇ ପାଞ୍ଚଜଣଙ୍କ ଭିତରେ ଜଣେ । ସେ କେବେହେଲେ ଭାବିନି, କାହିଁକି ସଂସାରକୁ ଆସିଲା; କିନ୍ତୁ ଏଠାରେ ତାହାକୁ ଯେ ଖାଇପିଇ ରହିବା ଲୋଡ଼ା, ସେ କଥା ନ ଭାବିଲେ ତ ଚଳେ ନାହିଁ ।

ଘରଭିତରେ ସେ ଅନେକ ଦିନ ମାଆଠାରୁ ଭାତ ଖାଇବାକୁ ନ ପାଇ ଗାଳି ମାଡ଼ ଖାଏ । ଆହୁରି ଅନେକ ଦିନ ତୋରାଣି ଭିତରୁ ଭାତ ଛାଣି ନ ପାରି ସବୁତକ ଢକ ଢକ କରି ପିଏ । କୁଆ, ଶାଗୁଣା, ବିଲେଇ, କୁକୁର ନିଜ ନିଜ ଆହାର ଖୋଜି ଖାଉଛନ୍ତି, ତୁ ସବୁବେଳେ କୋଢ଼ି ହୋଇବସିବୁ, କିଏ ତୋ ମୁହଁରେ ଦି’ଓଳି ହାଣ୍ଡିଏ ଲେଖାଏଁ ଭାତ କୁଢ଼େଇବରେ ? ଏତେ ଲୋକ ସଂସାରରେ ମରୁଛନ୍ତି, ତୁ ନ ମଲୁ କାହିଁକି ?

ଖାଇବସିଲେ ଗାଳି, ଘରେ ପଶିଲେ ଗାଳି । ବାସ୍ତବିକ୍ ସଦାଶିବ କାହିଁକି ନ ମଲା, ଆଦୌ ତାହା ବୁଝିପାରେ ନାହିଁ । ବୁଝିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକଲେ ଅବା ମରନ୍ତା; କିନ୍ତୁ ସେତକ ଶକ୍ତି ତାହାର ନ ଥିଲା । ଚାହାଳିକୁ ଯାଇ ଅକ୍ଷର ଚିହ୍ନିବା ଶକ୍ତି ହାସଲ କରିବା ଦୂରେ ଥାଉ, ଖାଇବା ପିନ୍ଧିବା ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି କାମ ତାହାକୁ ଆସେ ନାହିଁ— ଦୁନିଆର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନାବଶ୍ୟକ ।

‘‘କିରେ ସଦା । ଆଚ୍ଛା, ତୋର କେତୁଟା ଆଙ୍ଗୁଠି, କହିଲୁ ?’’

ସଦା ଘଡ଼ିଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ନିଜ ଆଙ୍ଗୁଠିଗୁଡ଼ିକୁ ଗଣତି କରେ— ଏକ—ଦୁଇ—ତିନି—ତାହାପରେ ଆଉ ଗଣି ଆସେନି ତାକୁ; କାରଣ ଏଇ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତା’ର ଅଙ୍କଜ୍ଞାନ । ଆଙ୍ଗୁଠି ଗଣତିରେ ଯଥାସାଧ ମେହେନତ କରିସାରି ଶେଷରେ ସେ ଉତ୍ତର ଦିଏ— ‘ତିନିଟା’ । ସାଙ୍ଗ ପିଲାମାନେ ଠୋ ଠୋ ହସିଉଠନ୍ତି । ସଦା କିଛି ସମୟ ଆବା କାବା ହୋଇ ତାକୁ ତକାଏ । ତାହାପରେ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ସହିତ ହସି ପକାଏ ।

ବାପ ମାଆଙ୍କ ଭିତରେ ଝଗଡ଼ା ହୁଏ । ବାପ କହେ, ‘‘ତୁ ସେଇଟାକୁ ଖୁଆଇ ଖୁଆଇ ଗଧ କରିଦେଲୁ ।’’

ମାଆ କହେ— ‘‘ଘରେ କେତେ ଚାଉଳ ଅଛି କି, ମୁଁ ତାକୁ ଖୁଆଇଲି ? କାମରେ ନ ଲଗାଇଲେ ସେ ତ ଆହୁରି ଗଧ ପାଲଟିଯିବ । ତାକୁ ତୁମେ କାମ ଦେଉନ ?’’

ସଦା କାମରେ ଲାଗେ । କୋଡ଼ି ଧରି ହିଡ଼ ହାଣୁ ହାଣୁ ଆପଣା ଗୋଡ଼ରେ ଚୋଟ ବସେ । ସେଠୁଁ ଆସି ଚାରିଦିନ ଘରେ ପଡ଼ିରହେ । ସେ ଅନ୍ଧ, କାଲ କି ବୋକା ନୁହେଁ, ସବୁ ମଣିଷଙ୍କ ପରି ସେ କଥା କହେ, ହସେ, ଶୁଣେ ଓ ଦେଖେ। ସମସ୍ତଙ୍କ ପରି ବେଶ୍ ଚଲାବୁଲା ମଧ୍ୟ କରିପାରେ। ଅଥଚ କିଛି ଟିକିଏ ଟାଣୁଆ କାମ ବତେଇଲେ ଶଙ୍କିଯାଏ ।

ଘରଭିତରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସେ ଡରି ଡରି ଚଳେ । କାହିଁକି ନା ବାପା ଭାଇ ମାଆ ସବୁବେଳେ ତାକୁ ଦୂର୍ ଦୂର୍ ମାର୍ ମାର୍ କରି ତଡ଼ନ୍ତି । ସେମାନେ ବା କେତେ ସହିବେ । ସମସ୍ତେ ଦିନରାତି ଖଟି ଖଟି ମଧ୍ୟ ଗୋଟାଏ ଲୋକକୁ ଖାଲି ବସେଇ ଖୁଆଇବା ପାଇଁ ତାଙ୍କର ସାମର୍ଥ୍ୟ କାହିଁ। ନିଜ ଖାଟେଣିକୁ ଚାହିଁ ନିଜକୁ ଆଗ ପୂରାପେଟ ଖାଇବାକୁ ମିଳୁଚି କି ?

ନରେନ୍ଦ୍ର କହେ— ''ସଦା ଠିକ୍ ଆମ ପୁରାଣବର୍ଣ୍ଣିତ ଜଡ଼ଭରତ ଛାଞ୍ଚରେ ଢଳା । କିଏ କହିବ, ଜଡ଼ଭରତ ପୁନର୍ଜନ୍ମ ପାଇ ବାସୁ ମହାନ୍ତିକ ଘରେ ଜନ୍ମି ନାହିଁ ।''

''ହୋଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ସେ ଯେ ଜଣେ ବଡ଼ଲୋକ ନିଶ୍ଚୟ, ଏଥିରେ ତିଳାଧାନ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ତାହାର ଅନ୍ତତଃ ଜଣେ ଜନ୍ମବେକାର ଶିଳ୍ପପତି ଘରେ ଜନ୍ମହେବା ଉଚିତ ଥିଲା ।'' ଗୋବିନ୍ଦ କୌତୁକ କରେ ।

ହଁ, ସେ ଜନ୍ମ ବେକାର । କାମ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ବି ତା' ହାତରେ କିଛି ହୋଇପାରେନି । କିନ୍ତୁ ନରେନ୍ଦ୍ର ଦେଖେ, କାମ କରିବାକୁ ସବୁବେଳେ ତ ତା'ର ଇଚ୍ଛା । ନରେନ୍ଦ୍ରକୁ ଖୁସି କରିବାକୁ ସବୁବେଳେ ସେ ଯେମିତି ବ୍ୟଗ୍ର । ଯେମିତିକି ନିଜର ସବୁ ମନ ପ୍ରାଣ ତାହାରି ପାଖରେ ଢାଳି ଦେବାକୁ ସେ ଲୋଡ଼ୁଛି । ନରେନ୍ଦ୍ର ବସିଥିବା ବେଳେ ସେ ପାଖରେ ବସେ । ଗାଧୋଇ ଗଲେ ସେ ଲୁଗା ଗାମୁଛା ତେଲ ଆଣି ଦିଏ । ରାତିରେ କୁଆଡ଼େ ବାହାରିଲେ ସାଙ୍ଗରେ ଲଣ୍ଠନ ଧରି ଚାଲେ।

ଅସଲ କାରଣ ହେଲା, ନରେନ୍ଦ୍ରର ମନ ଭିତରେ ସଦା ପାଇଁ ଟିକିଏ ନରମ ସ୍ଥାନ ଥିଲା। ସମସ୍ତେ ତାକୁ ଯେମିତି ନିର୍ମମ ଥଟ୍ଟା ପରିହାସ କରନ୍ତି, ନରେନ୍ଦ୍ର ସେପରି କରେ ନାହିଁ । 'ଆହା ବିଚାରା' ବୋଲି ଗୋଟାଏ ମାନବିକ ଅନୁକମ୍ପା ଥାଏ ସଦା ପ୍ରତି । ଘରୁ ମାଡ଼ ଗାଳି ଖାଇ ସଦା ଯେତେବେଳେ ମୁହଁ ଶୁଖାଇ ଆସି ପାଖରେ ବସେ, ସେତେବେଳେ ନରେନ୍ଦ୍ର ତାକୁ ମୁଠାଏ ଖାଇବାକୁ ଦିଏ । କିନ୍ତୁ କେତେଦିନ ? ନରେନ୍ଦ୍ରର ଅବା ସମ୍ବଳ କାହିଁ, ସବୁଦିନ ତାକୁ ପୋଷିବା ପାଇଁ ?

ସଦାର ବାପ, ମା, ଭାଇ କୁଆଡ଼େ ମରି ହଜିଗଲେଣି। ନିର୍ବିକାର ଭାବରେ ସେମାନଙ୍କ ଶ୍ରାଦ୍ଧକ୍ରିୟା ସେ କରିଛି । ଏହିସବୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ତାହାକୁ ଯଥେଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟ କରି ତାହାର ଚାରିମାଣ ପାର୍ଥିବ ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ନିଜ ଭିତରେ ବାଣ୍ଟିକୁଣ୍ଟି ନେଲେଣି। ସଦେଇ ତାହାର ମଇଁଷି ହଳକ ଧରି ମାମୁଘରେ ଆସି ରହିଲା । ଆଗକୁ ପଛକୁ ତ ଆଉ କେହି ନାହିଁ । ଘରଖଣ୍ଡି ସୁଦ୍ଧା ତ ଚାଲିଗଲା । ଆଉ ସେ କରନ୍ତା କ'ଣ ?

ସେ କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତ ଆଶ୍ରୟ ନେଇଛି, ନରେନ୍ଦ୍ର ପାଖରେ । ସେଥିପାଇଁ ତା'ର ପରୁଆ ନ ଥାଏ କିଛି କଥାକୁ । ନରେନ୍ଦ୍ର ଆଗରେ ଗାଁ ଗୋଟାକାର ବିଶ୍ୱାସ ଆସି ସେ ତୁନି ତୁନି କହେ । କିଏ କାହା ବିରୋଧରେ କ'ଣ କହୁଛି, କିଏ କାହା ଜମି ଜବରଦସ୍ତି ଚଷିଲାଣି, ନାଥ ସୁବୁଦ୍ଧି ତା' ପୁଅଠୁଁ କାହିଁକି ଭିନ୍ନେ ହେଲା, ଓଳେଇ ସୁଲୀକୁ ତାହାର ସ୍ୱାମୀ କେଉଁଦିନ ମାଇଲା, ଇତ୍ୟାଦି କିଛି ଖବର ସେ ଲୁଚାଏ ନାହିଁ ।

ଗୋବିନ୍ଦ କହେ, "ସଦାକୁ ପଚାରିଲ, ହାଟରୁ କାଲି ସେ କେତେକର ସଉଦା ଆଣିଛି ?"

"ହଁ, ମ—ଆପେ ତ ଭାରି ଚାଲାଖ । ଗୋଟାଏ କଥା ପଚାରିଲେ ପଛେ ଆପଣାକୁ କହି ଆସିବ ନାହିଁ ।" ସଦା ଅଳ୍ପକେ ରାଗିଯାଏ । ଥଟ୍ଟା, ପରିହାସ ବୁଝିବା ତାହା ପକ୍ଷରେ କଷ୍ଟକର; କିନ୍ତୁ ଗୋବିନ୍ଦ ତାକୁ ଛାଡ଼ିବାର ପାତ୍ର ନୁହେଁ । ସେ ଜିଦ୍ କରେ, "ହଉ, ମୁଁ ଜାଣି ତ ବୋକା । ତୁ ଆଗ କହିଲୁ ଦେଖି, କାଲି କେତେକର କି କି ସଉଦା ହାଟରୁ ଆଣିଲୁ ?"

"ମୁଁ ଯେତେକର ସଉଦା ଆଣିଲି, ସେଥିରେ କାହାର କ'ଣ ହେଲା ?" ସଦା ଚିଡ଼ିଉଠେ ।

ନରେନ୍ଦ୍ର ମଧ୍ୟ ଗୋବିନ୍ଦକୁ ସମର୍ଥନ କରି ପଚାରେ, "ହଉ, କହି ଦେଉନୁ, କହିଲେ କ'ଣ ମାରା ।"

ସଦା ହାଟ ସଉଦାର ହିସାବ ଦିଏ, "ନୁଣ ଦି' ପଇସା, ଲଙ୍କା ପଇସାକର, ସୋରିଷ ଦି' ପଇସାର ।"

"ଆଚ୍ଛା, ସବୁ ମିଶି କେତେକର ହେଲା ?"

"ଦି' ଅଣାର ।" ଜୋର୍ ଗଳାରେ ଜବାବ ଦିଏ ।

ସତକୁସତ ସେ ପାଞ୍ଚ ପଇସାର ସଉଦା କିଣି ଦୋକାନୀକୁ ସିଧା ଦୋଅଣିଟିଏ ପକାଇ ଦେଇ ଚାଲିଆସିଛି । ଦୋକାନୀ ଯେବେ ବାକି ତିନିପଇସା ଫେରେଇ ଦିଏ, ତେବେ ସେଟା ତାହାର ମହତ ପଣିଆ ଯୋଗୁଁ, ନଇଲେ ସାଧାରଣ ରୀତି ଅନୁସାରେ ତ ଫେରାଇବାର କଥା ନୁହେଁ । କିଏ ଭଲା କାହାଠୁ କିଛି ନେଇ ଫେରାଇଲାଣି ?

କେତେଥର ଏମିତି କାହାକୁ ଓଲୁକର ଗଣିବାକୁ ପଡ଼େ । ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ବୁଝିପାରେ ନାହିଁ । ବୁଝିପାରେ ନାହିଁ ଯେ ତାକୁ ଆଉ କିଏ ଠକୁଚି କି ସେ ନିଜକୁ ନିଜେ ଠକୁଛି । ତେବେ ଏତିକି କେବଳ ବୁଝେ, ଦୁନିଆ ଭିତରେ ନାନା ଉପାୟରେ, ନାନାରୂପ ଓ ଭେକ ଧରି ଜଣେ ଜଣକୁ ଠକିବା ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ନାହିଁ । କେଉଁଠି କିଏ ବୁଝାଇ ଶୁଝାଇ, ଜଣେଇ ଶୁଣେଇ ଠକୁଚି, ଆଉ କାହିଁ କିଏ ଲୁଚେଇ ଛପେଇ ମିଛ କହି ଠକୁଚି, କିଏ ଧମକ ଚମକ ଦେଇ ମାଡ଼ ଫଜିତି ଦେଇ ଠକୁଚି ତ ପୁଣି କିଏ ହାତ ଓଠ ଧରି ନେଉରା ହୋଇ । ସଦା ମଧ୍ୟ ଠକିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ, ମାତ୍ର ସବୁ ଠକାମି ତାହାର ଧରା ପଡ଼ିଥାଏ, ସବୁଠାରେ ସେ ଉପହସିତ ହୁଏ । ଅନ୍ୟଠାରୁ ତା'ର ଫରକ ଏତିକି ।

ଠକି ଆସେନି ତାହାକୁ, ସଦା ସେଇ ଶ୍ରେଣୀର ଏକ ଅବାସ୍ତବ ଜୀବ, ମନୁଷ୍ୟ ନୁହେଁ। ତଥାପି ସେ ଅନ୍ୟଜଣକୁ ଠକିପାରିଛି ବୋଲି ମଝିରେ ମଝିରେ ଆତ୍ମପ୍ରସାଦ ଲାଭକରେ । ଏହିରୂପେ ମଣିଷ ହେବାପାଇଁ ତାହାର ଉଦ୍ୟମରେ ଅନ୍ତ ନାହିଁ ।

ଗୋବିନ୍ଦ ଟିହାଇ ଟିହାଇ ପୁଣି ପଚାରେ, "ହଁ, ସେଦିନ କ'ଣ ହେଲାଟି ?"

''କେଉଁ ଦିନ ?'' ସଦା ଢଳ ଢଳ କରି ଅନାଏଁ ।

''ଯେଉଁଦିନ ଗାମୁଛା ଚୋରିଗଲା ? ଦେବୀ ଯାତରେ ?''

ଗୋବିନ୍ଦ ମନେ ପକାଇ ଦିଏ; କିନ୍ତୁ ସଦାଠାରୁ କେହି ଯେ କେବେ କିଛି ଚୋରାଇ ନେଇପାରେ, ଏହା କଳ୍ପନାତୀତ । କାହାର ପୁଣି ଏତେ ସାହସ, ଏତେ ବୁଦ୍ଧି ଯେ ସଦାର ଚିଜ ଚୋରାଇବ । ତାକୁ ପୁଣି ଠକିଦେବ ।

''ହଁ, ଖାଲି ମିଛ କଥା । ହିଁ, ହିଁ, ମୋ ପାଖରୁ ପୁଣି ଚୋରି ଯିବ । ମୁଁ ଛାଡ଼ିଦେବି ନା ?''

''ଆଉ ତେବେ କୁଆଡ଼େ ଗଲା ଗାମୁଛା ।''

''ଉଡ଼ି ଯାଇଥିବ କି କ'ଣ । ଗହଳି ଭିତରେ କେଉଁଠି ଯେବେ ଖସି ପଡ଼ିଥିବ । ମୁଁ କ'ଣ ପରମା ହୋଇଛି କି ? ପରମା ସିନା ଗହଳି ଭିତରେ ହଜିଗଲା ଯେ ଖୋଜି ଖୋଜି ମିଳିଲା ନାହିଁ, ଆମେ ସମସ୍ତେ ଥକିଗଲୁଁ । ଶେଷକୁ ଦେଖିଲାବେଳକୁ ଗୁଡ଼ିଆ ଦୋକାନରେ ବସି ବୁଟଭଜା ଚୋବାଉଛି । ମୁଁ ଭଲା ସେମିତି କେଉଁଦିନ ହଜିଲିଣି ?''

''ନା, ତୁ କାହିଁକି ହଜିବୁ ? ତୋ ଗାମୁଛା ସିନା ହଜିଗଲା । ତେବେ କ'ଣ କି— ଭିଡ଼ ଭିତରୁ କିଏହେଲେ ସେଖଣ୍ଡ ପାଇ ତ ଘେନି ପଳେଇଥିବ ।''

''ନେଲେ ନେଉ । ଗାମୁଛା ସିନା ନେଇଯିବ, ଆଉ କ'ଣ ପଇସା ପାଇବ ?''

କୌତୂହଳୀ ନରେନ୍ଦ୍ର ପଚାରିଲା, ''ପଇସା କେଉଁଠି ଥିଲା କି ?''

''କାହିଁକି, ସେଇ ଗାମୁଛାରେ ।'' ବେପରୁଆ ହୋଇ ସଦାଶିବ ଜବାବ ଦେଲା ।''

ନରେନ୍ଦ୍ରକୁ ମଧ ବଡ଼ ଅଦ୍ଭୁତ ବୋଧ ହେଲା । ସେ ପଚାରିଲା, ''ଯେଉଁ ଗାମୁଛାଟି ହଜିଗଲା ?''

''ହଁ, ସେଇ ଗାମୁଛା ।''

''କେତେ ପଇସା ଥିଲା ସେ ଗାମୁଛାରେ ?''

ମହାବିପଦରେ ପଡ଼ିଲା ସଦାଶିବ। ପଇସା ତ ଗଲାଣି, ଏକ୍ଷଣି କେତେ କେତେ ପଇସା ସେ କେମିତି କହିବ ? ଏ ତ କିଛି ସହଜ କଥା ନୁହେଁ। ଯାହାହେଉ, ଗୋବିନ୍ଦ ଏତେବେଳେ ତାକୁ ଟିକଏ ସାହାଯ୍ୟ କଲା ।

''କାହିଁକି, ଛଅଣା-ପଇସା ପରା ନେଇଥିଲା ସେ ତା' ମାମୁ ପାଖରୁ, କ'ଣ ସବୁ ଜିନିଷ କିଣିବ ବୋଲି । ଗାମୁଛାଟି ଗଲା, ତା' ସଙ୍ଗରେ ଛ'ଅଣା ପଇସା ବି ଗଲା । ଶେଷକୁ ସଦା ବିଚରା ଖାଇଲା ମାଡ଼, ନାହିଁରେ ସଦା ?''

ସଦା ଦେହରୁ କେତେଦିନୁଁ ମାଡ଼ ତ୍ରାସ ଛାଡ଼ିଗଲାଣି । ଆଜି ସେ ଅସଲ କଥାଟି ଫିଟାଇ କହିଦେଲା ।

''ପଇସା ଯିବ କୁଆଡ଼େ ମ ।''

''ପଇସା ତେବେ ରହିଲା କିମିତି ? ସେହି ଗାମୁଛାରେ ପରା ବାନ୍ଧିଥେଲୁ ?'' ନରେନ୍ଦ୍ର ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପଚାରିଲା ।

''ହେଲେ କ'ଣ ହେଲା ? ମୁଁ କ'ଣ ଏମିତି ସେମିତି ଗଣ୍ଠି ସେଥିରେ ପକାଇଛି ପରା ?''

''ଯେ ଗାମୁଛା ଖଣ୍ଡ ପାଇଥିବ, ସେ କ'ଣ ସେ ଗଣ୍ଠିଟାକୁ ଫିଟାଇପାରିବ ନାହିଁ ?''

''ସେ ନା, ତା ବୋପା ।'' ସଦମ୍ଭରେ କହିଲା ସଦା— ''ସେ ଗଣ୍ଠିକୁ ତା' ବୋପା ଭଲା ଫିଟେଇଥିଲା କି ।''

ନରେନ୍ଦ୍ର ଦେଖିଲା, ସଦାର ବିଶ୍ୱାସ ଦୃଢ଼ ଓ ଅଟଳ । ପବନ ବର୍ଷା ବେଗରେ ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ନଡ଼ିଆଗଛ ସବୁ ଦୋହଲି ଯାଉଛି, ସତେ ଅବା ଏକ୍ଷଣି ଉପୁଡ଼ି ପଡ଼ିବ; କିନ୍ତୁ ତାହାର ଚେର ଭାରି ଟାଣ। ସହଜରେ ଟଳେ ନାହିଁ। ବାହୁଙ୍ଗାଗୁଡ଼ାକ ବାବାଜୀଙ୍କ ଜଟା ଭଳି ଏଣେ ତେଣେ ଉଡ଼ିବାରୁ ଗଛର ଅଗଟାମାନ ଚନ୍ଦା ଦିଶି ନଡ଼ିଆ ପେଣ୍ଡା ସବୁ ଗଣି ହୋଇଯାଉଚି । ନରେନ୍ଦ୍ର ଭାବୁଚି, ଠିକ୍ ଏଇ ନଡ଼ିଆ ଗଛ ଭଳି ସଦାର ବିଶ୍ୱାସ ଅଟଳ ଅଚଳ। ସେ ସିନା ଅନ୍ୟଲୋକକୁ ଠକିପାରେ, ତାକୁ କେହି କେବେ ଠକିପାରେନା ।

ଗାଁ ଭିତରେ ତା'ର ମାମୁ ଘର; କିନ୍ତୁ କିବା ଆଶ୍ରୟ ସେ । ମାମୁଘର ବି ଟଳମଳ। ଘର ବୋଲି ଦି' ବଖରା, ସମ୍ପତ୍ତି ବୋଲି ଯୋଡ଼ିଏ ମଇଁଷି । ସେତିକି ଯାହା ତାଙ୍କ ନିଜଘରୁ ସେ ମାମୁ ଘରକୁ ଆଣିଛି । ସାତ ଆଠବର୍ଷ ବେଳୁଁ ସେଇ ମଇଁଷି ଜଗିବା ତାର କାମ, ସହଜ କାମ ତ ନୁହେଁ ? ଖରାଦିନେ ପୁଣି ସେ ସବୁ ଜନ୍ତୁଙ୍କୁ ସମ୍ଭାଳିବା କାଠିକର ପାଠ । ବେଶି ଗରମ ହେଲେ, ଥିବେ ଥିବେ କିଛି ନ ମାନି ପାଣି କୂଳକୁ ଦଉଡ଼ିବେ । ସେତେବେଳେ ସଦା ତାଙ୍କୁ ପିଚି ପିଚି ହଇରାଣ ହୋଇଯାଏ ।

ଆଉ କେବେ ମଇଁଷି ପିଠିରେ ଚଢ଼ି ପାଞ୍ଚଣ ହାତରେ ଝୁଲି ଝୁଲି ଆସୁଥିବା ବେଳେ ଗୋବିନ୍ଦ ଡକାପକାଏ, ''ହେ ଯମଦେବତା । ତୁମେ ଆମକୁ ରକ୍ଷାକର ।'' ସଦାର ଧୂସର ଚେହେରା ଭଳି ମହିଷ ଆରୋହୀ ମୃତ୍ୟୁଦେବତାର ଚେହେରା କେଜାଣି ହୋଇଥିବ ଅବା । କିନ୍ତୁ ଏଇ ମଇଁଷି ଚରେଇ ଥରେ ସେ ମୃତ୍ୟୁ ମୁହଁରୁ ଉଦ୍ଧାର ପାଇଥିଲା ।

ସେତେବେଳେ ତାକୁ ଦଶ ବାରବର୍ଷ ବୟସ । ମଇଁଷି ଜଗି ଘରକୁ ଫେରିଲାବେଳକୁ ଦିନଯାକ ନ ଖାଇ ନ ପିଇ ଖରାରେ ସିଝି ପେଟରୁ ତାହାର ବାମ୍ଫ ବାହାରୁଥାଏ। ଘର ଭିତରେ ପଶି ଦେଖିଲା ମା ନାହିଁ । ଭୋକରେ ଆଖିରୁ କୁଳୁକୁଳା ପୋକ ବାହାରି ଯାଉଛି । ସେ ସିଧା ଯାଇ ହାଣ୍ଡିଶାଳରେ ପଶିଲା। ହାଣ୍ଡିତଳେ ପଡ଼ିଥାଏ ଗଣ୍ଡାଏ ପଖାଳ ଭାତ ।

ଭାତ ଛାଣି ବାସନରେ ଆଣି ଖାଇବାକୁ ସଦାକୁ ତର ସହିଲା ନାହିଁ । ହାଣ୍ଡିକୁ ଧରି ସେ ଭାତ ଛାଣି ଖାଇ ଲାଗିଲା । ଦି' ଚାରିଗୁଣ୍ଡା ପାଟିକି ନେଇଛି କି ନାହିଁ, ମା ଆସି

ପାଟିକରି ଉଠିଲା, "କିରେ ଅଳପେଇଷା, ମୋ ହାଣ୍ଡି ମାରା କଲୁ ।" ବାପ ବିଲରୁ ଲେଉଟି ହଳ ଫିଟାଉଥିଲା । ପାଟି ଶୁଣି ଲଙ୍ଗଳ ଲୁହାଟା ଧରି ଘର ଭିତରକୁ ଦଉଡ଼ି ଆସିଲା ।

ସଦାର ଭାତମୁଠାଟା ତଳେ ପଡ଼ିଗଲା । ମୁଣ୍ଡରେ କ'ଣ ଗୋଟାଏ ଆଘାତ ଲାଗିଲା । ହାଣ୍ଡିଶାଳ ଚଟାଣରେ କେତେ ଯେ ରକ୍ତ ବୋହିଗଲା, ସଦା ତାହା ଦେଖିପାରି ନାହିଁ । ଅନେକ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଣ୍ଡରେ ତାହାର ଘାଆଟା ରହିଥାଏ । ଗାଁ ଟୋକାଏ ତ ହାଣ୍ଡିଖିଆ ବୋଲି ତାକୁ ଚିଡ଼େଇବେ, ଏ ଦଶାରୁ ଯେ ସେ ଦଶା ବଳିଯିବ । ତେଣୁ ଖଣ୍ଡେ ଛିଣ୍ଡା ଗାମୁଛା ମୁଣ୍ଡରେ ଗୁଡ଼ାଇ ସେ ଘାଆଟାକୁ ଲୁଚାଇଥାଏ ।

ଘାଆଟା ଶୁଖିଗଲା ପରେ ଟେରି କାଟିଲା ଭଳି କପାଳ ଉପରେ ତା'ର ଅଧଇଞ୍ଚ ଗହୀଡ଼ାରେ ଗୋଟାଏ ଦାଗ ରହିଗଲା । ତାହା ଉପରେ ଆଉ ନୂଆ ବାଳ କଅଁଳିଲା ନାହିଁ— ଠିକ୍ ଯେମିତି ଗୋଟାଏ ଲଞ୍ଜାତାରା । ବାପାମାଆଙ୍କୁ ମନେ ପକାଇଲା ବେଳେ ସଦା ସେଇ ଦାଗଟା ଉପରେ ଥରେ ହାତ ବୁଲାଇ ଦିଏ ।

ମାମୁ ଘରେ ସେ ବେଶିଦିନ ଥୟ ଧରି ରହିପାରିଲା ନାହିଁ । ମାମୁର ତିନିଟି ପିଲା । ବଙ୍ଗଳା ବାଟ କରି ସେ ବିଚରା କୁଟୁମ୍ବ ପୋଷେ । ସଦାକୁ ମଧ ମାମୁ ସଙ୍ଗରେ ଯାଇ ଦୁଆରେ ଦୁଆରେ ଭିକ ମାଗିବାକୁ ହେଲା । ତେବେ ଏ ଏ କାମରେ ରୋଜଗାର ମନ୍ଦ ନୁହେଁ । ଭିକ ଚାଉଳତକ ଜମା କରି ସେ ହପ୍ତାକେ ଥରେ ହାଟରେ ବିକେ । ସେଥିରେ ସଦା ଦେଖିଲା, କଞ୍ଚା ପଇସା । ଅବଶ୍ୟ ପଇସା ଓ ତାହାର ହିସାବ ମାମୁ ହାତରେ । ମଝିରେ ମଝିରେ ନିଜ ପାନଗୁଆ ଖର୍ଚ୍ଚ ପାଇଁ ସେ ଦି' ଚାରି ପଇସା ପାଏ । ତାହା ଛଡ଼ା ଦି'ଓଳି ପେଟପୂରା ଦି'ବକତ ଖାଇବାକୁ ମିଳେ ।

ଚାରି ଛ' ମାସରେ ଥରେ ଘରକୁ ଫେରିବା ବେଳକୁ ସଫାସୁତୁରା ଲୁଗା ଗାମୁଛା ତା ଦେହରେ ଦେଖାଯାଏ । ଗାଁ ଲୋକେ ମୁରୁକି ହସନ୍ତି । କିଏ କହେ, "ସଦୁର ତ ଖାସା ରୋଜଗାର ହେଲାଣି । କିଓ ସଦେଇ । ଏଥର ହାତକୁ ଦି' ହାତ ହୋଇପଡ଼୍ । ବାପା ମାଆଙ୍କ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଆଉ କିଏ କରିବ ? ଭାଇମାନେ ତ ଗଲେ ।"

ବାପା ମାଙ୍କ ନାଁ ଶୁଣି ସଦେଇ ନିଜ କପାଳର ସେଇ ଦେଢ଼ଇଞ୍ଚ ଲମ୍ବା ଲଞ୍ଜାତାରା ଭଳି ଦାଗଟା ଉପରେ ଥରେ ହାତ ବୁଲାଇଦିଏ; କିନ୍ତୁ ବିଭା ହେବା ପାଇଁ କାହିଁକି ତାର ଟିକିଏ ମନହୁଏ । ମନକଥା ସେ ନରେନ୍ଦ୍ର ଛଡ଼ା ଆଉ କାହା ଆଗରେ କହିପାରେ ନାହିଁ । କାରଣ ନରେନ୍ଦ୍ର ପାଠ ପଢ଼ି ଚାକିରି କରୁଚି । ସେ ନିଶ୍ଚୟ କୁଆଡୁ ହେଲେ କନ୍ୟା ପାତ୍ରଟିଏ ଜୁଟାଇପାରିବ, ନ ଜୁଟାଇଲେ ବି କାହାରି ଆଗରେ ତ କହିବ ନାହିଁ । ନରେନ୍ଦ୍ର କିନ୍ତୁ ହସିବା ପାଇଁ ଗୋବିନ୍ଦ ଆଗରେ କହିପକାଏ । ସଦେଇ ତୁନି ରହେ ସେତେବେଳେ ।

ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ବାହାଦୁରି ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ସେ ପୁଣି ନରେନ୍ଦ୍ର ଆଗରେ ନିଜ ବିଭାଘର କଥା ଉଠାଏ— ବିଦେଶରେ ଭିକ ମାଗି ବୁଲିଲାବେଳେ କିପରି ସେ ଜଣେ ବୁଢ଼ୀ ଘରେ ବସା କରିଥିଲା । ବୁଢ଼ୀର ଗୋଟିଏ ଝିଅ । ସଦେଇକୁ ଘରଜ୍ୱାଇଁ କରିବା ପାଇଁ ତାର

ଇଚ୍ଛା; କିନ୍ତୁ ସଦେଇ ତା' କଥାରେ ମଙ୍ଗିଲା ନାହିଁ । ସେ ପୁଣି ଘରଜ୍ୱାଇଁ ହୋଇରହିବ । ତେବେ କ'ଣ ଭାରିଯା ଆଉ ତାକୁ ଖାତିର କରନ୍ତା ।

ନରେନ୍ଦ୍ର ପୁଣି ଭାବେ, ସଦାଭଳି ଅକାମୀ ଲୋକପାଇଁ ସମାଜରେ କ'ଣ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ କେଉଁଠି ହେଲେ ? ଠିକ୍ ତ ତାକୁ ଅକାମୀ କହିହେବନି । କାମ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା, ମାତ୍ର କରି ଜାଣେ ନାହିଁ । ତାକୁ କ'ଣ କିଛି କାମ ଶିଖାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇ ନ ପାରେ ? ଆଉ ସମସ୍ତଙ୍କ ଭଳି ଧରା ନ ପଡ଼ି ଠକି ଶିଖିବାକୁ କିଛିହେଲେ ବାଟ ବତାଇ ଦିଆଯାଇ ନ ପାରେ । ଭାବି ଭାବି ନରେନ୍ଦ୍ର କିଛି ଥଳକୂଳ ପାଏ ନାହିଁ ।

ସେଥର ପୂଜାଛୁଟିରେ ନରେନ୍ଦ୍ର ଗାଁକୁ ଆସି ଶୁଣିଲା, ସଦେଇ ବିଚରା ମରିଯାଇଛି । ପାଣି ଭିତରୁ ମଇଁଷି ଆଡ଼େଇବାକୁ ଯାଇ ତାହାର ସେଠାରେ ଜଳସମାଧି ଘଟିଲା । କାରଣ ପହଁରା ତାକୁ ଜଣା ନ ଥିଲା । ସଦାକୁ ଯେ ମୃତ୍ୟୁ କେବେହେଲେ ଠକି ଭଣ୍ଡି ନେଇପାରେ, ନରେନ୍ଦ୍ରର ଆଦୌ ବିଶ୍ୱାସ ଆସିଲା ନାହିଁ । ବରଂ ତାହାର ବିଶ୍ୱାସ ହେଲା ଯେ ସଦାକୁ ଆଜି ଯେବେ ପଚାରିବା ପାଇଁ କିଛିହେଲେ ବାଟ କିମ୍ବା ଉପାୟ ଥାନ୍ତା, ତେବେ ତାହାଠାରୁ ନିଶ୍ଚୟ ଉତ୍ତର ମିଳନ୍ତା, ସେ କଦାପି ମରି ନାହିଁ କି ମରିପାରେ ନାହିଁ— ମରିଛନ୍ତି ବରଂ ଆଉ ସମସ୍ତେ ।

●

ଦୂତୀୟା ଚାନ୍ଦ

ମୁଣ୍ଡ ଉପରକୁ ଟେକିଲାବେଳେ ଧାନ ବେତାଟା ଚହଲିଯାଇ ତଳେ ବହୁତ ଧାନ କୁଢ଼େଇ ହୋଇପଡ଼େ । ଧମକ ଦେଇ ଦୂତୀୟା କହେ, ''ଧେତ୍ । କେଡ଼େ ବୋଝଟା ଯେ ଟେକି ପାରୁନୁ । ତିନି ଓଳି ଉପାସିଆଙ୍କ ମିତି ଧକେଇ ପଡୁଚୁ ।''

ଦୂତୀୟା ଯେ ନିଜେ ଖୁବ୍ ବଳୁଆ, ତାହା ନୁହେଁ । ପୁଣି ଚାନ୍ଦମୁଣ୍ଡକୁ ଧାନ ବୋଝଟା ଉଠାଇଲାବେଳେ ଥରେ ଥରେ ତା' ମୁହଁ ଉପରେ ଦୂତୀୟାର ନଜର ପଡ଼ିଯାଇ ମନଟା ତା'ର ଧାନ ବୋଝ ଉପରେ ରହିପାରେ ନାହିଁ । ଚାନ୍ଦ ସେ କଥାକୁ ଠଉରେଇ ପାରେ କି ନାହିଁ, କେଜାଣି; କିନ୍ତୁ ଦୂତୀୟା ଯେ ତା ପାଖରେ ଖୁବ୍ ଜୋରଦାରିଆ ନୁହେଁ, ସେ କଥା ଚାନ୍ଦ ଭଲକରି ଜାଣେ। ଖାଲି ଯାହା କହିବାକୁ ସାହସ ଖଟେନି ସିନା । ଲୋକେ କହିବେ କ'ଣ ନା, ବାହାହବାର ବରଷ ଗୋଟାଏ ଯାଉନି—

ପିଲାଦିନେ ଆପଣା ବଡ଼ଭାଇ ସଦାକୁ ଚାନ୍ଦ ଦେଖିଚି । ତା' ବୋଝରୁ ଅଧେ ଭଲା ଦୂତୀୟା ତଳୁ ଉଠାଇପାରିବ । ତାଙ୍କ ଗାଁ ବାଜିଆ ସାଙ୍ଗରେ ଚାନ୍ଦ ନିଜେ କେତେ ଥର ମାଟି ବୋହି ତାକୁ ହଟାଇ ଦେଇଛି । ତେବେ ବାଜିଆ ବୋଧହୁଏ ଦୂତୀୟାକୁ ବଳରେ ପାରିବ ନାହିଁ । ପୁଣି ଦୂତୀୟାର ବୁଦ୍ଧି ସରସ । ଯେତେହେଲେ ତ ମରଦ ପୁଅ । ଦୂତୀୟାର କଥା ଶୁଣି ଚାନ୍ଦର କଳା ମୁହଁଟାର କାନମୂଳଯାକେ ଡାଉଆ ରଙ୍ଗ ଘେରିଗଲା । ଗୋରା ହୋଇଥିଲେ ଲାଲ ଦିଶିଥାନ୍ତା ।

ଧାନ ବେତାଟା ତଳେ ରଖିଦେଇ ଦୂତୀୟା ବୁଣି ଯାଇଥିବା ଧାନତକ ଗୋଟାଇଲାଗେ । ଚାନ୍ଦର ପେଟଭିତରୁ ବାହାରି ପଡୁଥିବା ହସଗୁଡ଼ାକ ବିଚାରୀର ଓଠ ଯୋଡ଼ିକୁ କିମିତି ବଙ୍କା କରିପକାଏ । ପାଖ ବରଗଛରେ ଗୋଟାଏ ହଳଦୀବସନ୍ତ ଗୀତ ଗାଏ । ଗଛ ମୂଳରେ ସାଆନ୍ତ ବସି ଧାନ ଜଗୁଥାନ୍ତି । ଚାନ୍ଦ ସିଆଡ଼କୁ ପଛ କରି ଓଠ ଯୋଡ଼ିକୁ ସିଧା କରେ, ମୁଣ୍ଡ ମୁଚୁଳାକୁ ସଜାଡ଼େ ।

ସାଆନ୍ତ ତେଣେ ବେଜାର ହେବେ । ନଇଁପଡ଼ି ଧାନ ବେତାର ଗୋଟାଏ ପଟ ଧରେ ଦୂତୀୟା, ଆରପଟେ ଧରେ ଚାନ୍ଦ। ଏଥର କେହି କାହା ମୁହଁକୁ ନ ଚାହିଁ ବେତାଟାକୁ ତଳୁ ଉଠାନ୍ତି । ଏକା ଝଙ୍କାରେ ତାହା ତଳୁ ଉଠି ଥୁଆ ହୁଏ ଚାନ୍ଦର ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ । ବୋଝର ଓଜନରେ ଦେହଟାଯାକ ତା'ର ଦୁଲୁକି ଉଠେ; କିନ୍ତୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ହେଲେ ଧାନ ତଳେ ପଡ଼ିବାକୁ ନାହିଁ । ବୋଝ ନଦିଦେଲେ ପାଦ ଦୁଇଟା ମଧ୍ୟ ଗୋଟାଏ ଛନ୍ଦରେ ଆହୁରି ବେଗି ବେଗି ଚାଲେ ।

ମହଣକିଆ ଧାନ ବୋଝଟା ମୁଣ୍ଡରେ ଥୋଇ ଚାନ୍ଦ ଝୁଲି ଝୁଲି ଘାସଓଗଳା ସରୁ ବାଟରେ ଚାଲିଯାଏ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଘରକୁ । ସେଠାରେ ଧାନତକ କୁଢ଼ାଇସାରି ଫେରି ଆସିବ,

ଆଉ ବୋଝେ ନେବାପାଇଁ । ପଛପଟେ ତା'ର ହଳଦୀବସନ୍ତ ଡାକେ । ସେ ଡାକ ଚାନ୍ଦର କାନରେ ବାଜେ ନାହିଁ। କେଜାଣି ଅବା ମନରେ ତାହାର ବାଜୁଥିବ ।

ଦୁତୀୟା ପୁଣି ଧାନ ଉଡ଼ାରେ ମନଦିଏ । ଦକ୍ଷିଣା ପବନରେ କୁଲା ବୁଲାଇଲାବେଳେ ଯେମିତି ଗୋଟାଏ ତାନଲୟ ଠିକ୍ ରହିଥିବା ସଙ୍ଗୀତ ବାଜିଉଠେ । ଅଗାଡ଼ିସବୁ ଦୂରକୁ ଦୂରକୁ ଉଡ଼ିଯାଇ ଧାନତକ ସିଧା ତଳରେ ଗଦା ହୋଇଯାଏ । ମଣିଷର ସବୁ ବାହାପିଆପଣ କାଳସ୍ରୋତରେ ଉଡ଼ିଯାଇ ଶେଷକୁ ରହେ ଖାଲି ସେମିତି ଖାଣ୍ଟି ମଣିଷ ।

‘‘ହଁ, ପାଠପଢ଼ିବାକୁ କିଏ ମନା କରୁଛି । ପଢ଼ିଲେ ତ କେତେ ହାଲ ହକିୟତ୍ ମଣିଷ ଜାଣିପାରେ । ତେବେ ଧଡ଼ି ମହାଜନ ତ ଏକାବେଳେ ଗଣ୍ଡମୂରୁଖ । ଦାସ ଅବଧାନଙ୍କ ପାଖେ ଦି' ମାସ କାଳ ମୁଣ୍ଡାଏ ଖଡ଼ି ଘଷି ଘଷି ଏବେ ଖାଲି ନାଁ ଦସ୍ତଖତ କରି ଶିଖିଚି । ତା'ର ଅବା ବୈଠକୀ କାମ—ଗୋଦାମ ଭିତରେ ଛାଇତଳେ ବସିଚି— ଭାତ ହାଣ୍ଡିକି ଚାଉଳ ଯିବାକୁ ଚିନ୍ତା ନାହିଁ । ଧାନ ଡିଲର ହୋଇ ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କା କଉଡ଼ି କାରବାର, ସେ ଦସ୍ତଖତ ନ ଶିଖିଲେ ତା' କାମ ଚଳିବ କିମିତି । ଆମ ମୂଲିଆଙ୍କର ଦସ୍ତଖତ ହେଲେ କେତେ, ନୋହିଲେ କେତେ। ଖାଲି ମୂରୁଖ ଦୋଷରୁ ପାର ପାଇବା କଥା ସିନା । ହେଲେ ଫୁରୁସତ୍ କାହିଁ ଆମକୁ ।’’

ଦୁତୀୟା ଦସ୍ତଖତ କରି ଜାଣିନି କି ଚାନ୍ଦ ବିଚାରୀର ପାକପ୍ରଣାଳୀ ଭିତରେ ପୋଇଶୁଖୁଆ ଓ ସୁଆଁଜାଉ ଛଡ଼ା ବେଶି କିଛି ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ । ତେବେ ତା' ହାତରେ ତୁ'ଣ ସନ୍ତୁଳା ସୁଆଦିଆ ହୁଏ ବୋଲି ଚାନ୍ଦର ଶାଶୂମୁହଁରୁ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ମିଳେ ।

‘‘ଆଲୋ ବୋହୂଟା ସିନା ମୋର କାଣ୍ଡେଇ, ହାତରେ ତା'ର ଶ୍ରୀମନ୍ତ ଅଛି । ଶାଗ ପୂଳାଏ ସେ ଖରଡ଼ି ଦେଲେ ସେଥିରୁ ଗୋଟାଏ ଖୁସ୍‌ବୁ ବାହାରିବ । ହାତଚାଟି ତମେ ଭାତ ଖାଇଦବ ।’’

ପତର ଗୋଟାଇଲା ବେଳେ ସୁଳୀମା ବୁଢ଼ୀ ଜବାବ ଦିଏ, ‘‘ଆଲୋ ହଁ, ତା' ଯୋଗରୁ ତ ଘର ତୋର ଘର ପିରିକା ହେଲାଣି । ନଇଲେ କି ତମେ ପୁରୁଣା ଚାଉଳ ଭାତ ଖାଆନ୍ତ ।’’

‘‘କିଲୋ କାଇଁକି, ମୋ ଘରେ କ'ଣ ପୁରୁଣା ଚାଉଳ ରହୁ ନ ଥିଲା କି । ଦୁତୀୟା ବାପା ତ ପୁରୁଣା ନ ହେଲେ ଦିନେ ନୂଆ ଚାଉଳ ଛୁଉଁ ନ ଥିଲା ।’’ ଶାଶୂ ଗରମ ହୋଇ କହିଉଠେ।

ସୁଳୀମା ବୁଢ଼ୀ ଛାଡ଼ିବା ପାତ୍ର ନୁହେଁ । ସେ ପୁଣି ଛିଗୁଲେଇ କହେ, କହ ନା, କହ ନା, ଶୁଣିଲା ଲୋକେ ହସିବେ। ଦୁତୀୟା ବାପ ତ କେତେକାଳୁ ମଲାଣି । ଏବେ ତୋ' କରକୁ ଚାନ୍ଦ ନ ଆସେ କି, ତୁ ପୁରୁଣା ଚାଉଳ ନ ଦେଖୁ ।’’

‘‘କାହିଁକି ବା, ମୋ ପୁଅ ତ ପଛେ ।’’

‘‘ଆଲୋ ରଖିଥା ତୋ ପୁଅ । ସବୁ ଜଣା ଅଛି, ଚାନ୍ଦ ନ ଥିଲେ ପୁଣି ଦୁତୀୟା ଯାହା ତତେ ପୁରୁଣା ଚାଉଳ ଖୁଆନ୍ତା ।’’

ଶାଶୁବୁଢ଼ୀ ଗର୍ଜିଉଠି କହେ, ''ମୁଁ ପୁରୁଣା ଖାଇଲି କି ନୂଆ ଖାଇଲି, କାହା ବୋପା ଜେଜାର କ'ଣ ଗଲା । ମୋ ପୁଅ ବୋହୂ କ'ଣ କଲେ ନ କଲେ କେଉଁ ନିଅଁସୀର କି ଯାଏ ଆସେ । କେଉଁ ରାଣ୍ଡ ଆଣ୍ଠୁକୁଡ଼ୀଏ ମତେ କାଇଁକି କହିବେ ।''

ତାହାପରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯାଏ, ରୀତିମତ ବଚନିକାର ଫୌଜଦାରି । କାରଣ ଅନ୍ୟପ୍ରକାର ଫୌଜଦାରି ପାଇଁ ଦୁହିଁଙ୍କ ଭିତରୁ ଜଣେହେଲେ କାହାରି ବଳ ନ ଥିଲା । ଗାଳି ଦିଆଦେଇ ହୋଇ ବି' ବୁଢ଼ୀଯାକ ଯେଝା ଘରକୁ ଜାକ ଘେନି ଫେରନ୍ତି । ପରଦିନ ପୁଣି ଦିହେଁ ସାଙ୍ଗହୋଇ ଯାନ୍ତି ଓ କଳିଆ କରି ଲେଉଟନ୍ତି ।

ଘରକୁ ଆସି ଶାଶୂବୁଢ଼ୀ ସୁଲାମା ସାଙ୍ଗରେ ନିଜ ବୋହୂକୁ ବି ବହେ ଶୋଧି ଦିଏ—''ହଇଲୋ ଛତରଖାଇଘର ଝିଅ । ତୁ ଟା ମୋର କି ଘରକରଣା କରିଦେଲୁ କି, ମତେ ଦାଣ୍ଡଲୋକ ଉଘେଇବେ । ସେ ଖଳବୀଟା ମୋ ପୁଅକୁ କାଇଁକି କାଢ଼ିବ କାଟିବ, ତା ମୁହଁରେ ନିଆଁ ଆଖିରେ ଧୂଆଁ । ତୁଇ ନିଅଁସୀଝିଅ ମତେ ଏତେ କଥା ଶୁଣେଇଲୁ। ନଇଲେ କି ସେ ଅରଖିତିଆଣୀଟା...''

ଚାନ୍ଦ ଶାଶୂର ସବୁ ଗାଳି ଶୁଣି ରଗରଗ ହୋଇ ଘର କାମରେ ଲାଗେ । ଶାଶୂକୁ ପାଟି ଫିଟାଏ ନାହିଁ । ଦୋଷ ଶାଶୂର କି ବୋହୂର, ସେ କଥା ବିଚାର କରିବାକୁ କେହି ନ ଥାଏ । ଦୂତୀୟା ଶୁଣିଲେ କହେ, ''ଯା ଭାରି ବା ବୁଢ଼ୀ ତ ହେଲାଣି, ତା କଥା ସେ କହୁଥାଉ, ଆମ ଦିହରୁ କ'ଣ ସେଥିରେ ଖଣ୍ଡେ ଛିଣ୍ଡି ପଡ଼ୁଚି ।'' ତା' କଥାରେ ଚାନ୍ଦର ମନ ଟିକିଏ ଥଣ୍ଡା ପଡ଼ିଯାଏ।

ରନ୍ଧାକାମ କରିସାରି ଚାନ୍ଦ ଶାଶୂକୁ ସ୍ୱାମୀକୁ ଖାଇବାକୁ ଦିଏ । ସତକୁ ସତ, ସେ ଦୂତୀୟା ଘରକୁ ଆସିଲାଦିନୁ ବର୍ଷ ଯୋଡ଼ାକରେ ତା ଘରୁ ଆଜି ଖାଲି ପୁରୁଣା ଧାନ କାହିଁକି, ମୁଗ, କୋଳଥ ଖୋଜିଲେ ଗଣ୍ଡାଏ ମିଳିବ । ରାତି ଅଧରେ କୁଣିଆ ପହଞ୍ଚିଗଲେ କେଉଁ ଚିଜ ପାଇଁ ଦୋକାନକୁ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ଶାଶୂବୁଢ଼ୀ ସେ କଥା ଜାଣିପାରେ । ହେଲେ ବୋହୂକୁ ତ ପୁଣି ଯାବତା କରିବାକୁ ହେବ । ତାହା ନ କଲେ ଶାଶୂ ବୋହୂ ମାନ୍ୟ ରହିବ କିମିତି ?

ବୋହୂକୁ କ'ଣ ସେ ପରୁଆ କରିଛି କି ? ତା ପୁଅଠୁ ଆଉ କିଏ ବେଶି କାମ କରିପାରେ ? ହଳପାଳଠୁଁ ଶଗଡ଼ବୁହା ଯାକେ କଉଁ କାମ ତାକୁ ନ ଆସେ ଭଲା ? ବୋହୂ ସିନା ଘରକୁ, ପୁଅ ତ ଦାଣ୍ଡକୁ । କଉଁ ସାଆନ୍ତ ତାକୁ କାମ କରିବାକୁ ଖୁସାମୃତ କରୁ ନାହିଁ କି । ଧାନ ମପା, ମରେଇ ତୋଳା, ଘରଛାଣି କଉଁ କାମ ତାକୁ ଭଲା ଅଜଣା ।

ଗଉଣି ଧରି ଧାନ ମାପିଲାବେଳେ ଦୂତୀୟା ''ଜଗନ୍ନାଥ, ଜଗନ୍ନାଥ, ଦୁଇଦୁଇ, ତିନିତିନି'' କହି ଗଦା ଧାନ ଫିଙ୍ଗିଦେଲେ ତାହା ଦଶହାତ ଦୂରରେ ପଡ଼େ । ତାହାପରି ବାଗରେ କେଇ ମରେଇ କରିପାରେ ନାହିଁ କି ଓଳିଆ ବାନ୍ଧି ଜାଣେ ନାହିଁ । ଯେଢ଼େ ଅସାଧ ବାଟ ହେଉପଛେ ଦୂତୀୟା ଶଗଡ଼ରେ ଥିଲେ ସାଆନ୍ତଙ୍କର କିଛି ଭାବନା ନ ଥାଏ । ଦୂରବାଟ

ଯିବାକୁ ଥିଲେ ରାତି ଅଧରୁ ଶଗଡ଼ ଯୋଚିବାକୁ ହୁଏ । ଦୁତୀୟା ଗୀତବୋଲି ଶଗଡ଼ ଅଡ଼େଇ ନିଏ । କେଉଁଠି ଗହୀର ବିଲ, କେଉଁ ନଈ ଭିତରକୁ ଗଡ଼ାଣି, ସବୁ ଜାଗାରେ ସେ ହୁସିଆର । ବଳଦ ତାକୁ ଯେମିତି ମାନନ୍ତି, ଆଉ କାହାରିକି ସେମିତି ନୁହେଁ । ଦୁତୀୟା-ମା ତାହାପାଇଁ ଗର୍ବ କରିବ ନାହିଁ ତ ଆଉ କାହାପାଇଁ ?

ବେଳ ରତ ରତ ହୋଇଆସୁଛି । ସାଆନ୍ତ ଶଗଡ଼ ଭିତରେ ବସିଛନ୍ତି । ଦୁତୀୟା କଥା ଗପି ଗପି ବଳଦ ଅଡ଼ାଇ ନେଉଛି ।

‘‘ଆମ ଘର ମାଇପେ କ’ଣ ଆପଣଙ୍କ ଘର ପରି କି ଆଜ୍ଞା। ତିନି କଥା ଆପଣ କହିଲେ ବି ସାଆନ୍ତାଣୀ ସବୁ ଶୁଣି ତୁନି ରହିବେ । ନଇଲେ ଅବା ଦି’ଚାରି ପଦ କହିଦେବେ। ଆଉ କ’ଣ ଘର ଛାଡ଼ି ପଳେଇବେ ? ଆମ କୁଳରେ ପରା ଗଙ୍ଗା ବୋଇଲେ ଥିବି, ଗାଙ୍ଗୀ ବୋଇଲେ ଯିବି । କେତେ ତାକୁ ବୁଝାଇ ସୁଝାଇ କହିଲି, କାହିଁରେ ହେଲା ନାହିଁ । ଏବେ ତିନିମାସ ହେଲା ଯାଇ ବାପ ଘରେ ବସିଲାଣି ଯେ, ଦଉଡ଼ି ଦଉଡ଼ି ମୁଁ ନୟାନ୍ତ ହେଲିଣି । ଆଖର ନ ଆସିଲା ।’’

ସାଆନ୍ତ ପଚାରିଲେ, ‘‘କାହିଁକି ବାପଘରକୁ ଯାଇଛି ? ତୋ ମାଆଟା ତ ଭାରି କଟକଟୀ ବୁଢ଼ୀ, ସେଇ ତ ତାକୁ କଅଣ ଗାଳିମନ୍ଦ କରିଥିବ ।’’

‘‘ହଁ ଆଜ୍ଞା । ସେହି ତ ରୋଜ ବକେ, ହେଲେ ଶାଶୂମାନେ କଣ ବକୁ ନାହାନ୍ତି କି । ମୋ କଥାକୁ ମାନି ଆଗ ଆଗ ସେ ଶାଶୂକୁ କିଛି ଜବାବ ଦେଉ ନ ଥିଲା । ତେବେ ମଣିଷ ଶରୀର ତ । କେତେ ସହିବ । ଶେଷରେ ବୋହୂ ଶାଶୂଙ୍କର କଜିଆ ଲାଗେ । ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଅଲଗା ହୋଇଥାଏଁ । ମୋର କ’ଣ ଅଛି, କାହାକୁ କାହିଁକି ମୁଁ କିଛି କହିବି ।’’

‘‘ଏଣେ କହିଲେ ଗୋହତ୍ୟା, ତେଣେ କହିଲେ ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟା । ଏ ତରଫରେ ମାଆ ତ ସେ ତରଫରେ ମାଇପେ । କାହିଁକି କଜିଆ ଲାଗିଛି, ବୁଝିଲାବେଳକୁ କଥା ବୋଲି କିଛି ନ ଥିବ ।’’

କିଛିହେଲେ କଥା ନ ଥାଇ ଯେ ଦୁନିଆରେ ଅଧିକାଂଶ ଜଞ୍ଜାଳ ଲାଗେ, ତାହା ବୁଝିବାକୁ ଦୁତୀୟା ଅବଶ୍ୟ ଅକ୍ଷମ । ସେ ବଟୁଆରୁ ଗୁଆଖଣ୍ଡେ ଓ ଚୂନପତ୍ର ଟିକିଏ ପାଟିକୁ ପକାଇ ଦେଇ ପୁଣି କହିଚାଲେ ।

‘‘ବୁଝିଲେ ଆଜ୍ଞା, ଯେତେ ଯାହାହେଲେ ସେ ଜମାରୁ ଘରଛାଡ଼ି ଯାଇ ନ ଥାନ୍ତା । ଶେଷକୁ ମୁଁ ଚଣ୍ଡାଳ ତ ଗୋଟାଏ ବେଆଡ଼ା କାମ କରି ପକେଇଲି । କହିବି ଆଉ କାହାକୁ ?

ସାଆନ୍ତ ଗାଡ଼ି ଭିତରୁ ଉତ୍ସୁକ ହୋଇ ପଚାରିଲେ, ‘‘ତୁ କ’ଣ କଲୁ ? କିଛି କୁହାବୋଲା କଲୁ କି ?’’

‘‘ହଁ ଆଜ୍ଞା, ନଇଲେ ସେ କି ଘରୁ ଗୋଡ଼ କାଢ଼ିଥାନ୍ତା ? ତା’ର ଗୋଟାଏ ଖୋଇ କ’ଣ କି ସା’ନ୍ତ । ସବୁକଥା ଶୁଣିଯିବ । ତା’ ବାପା ମା’ଙ୍କୁ କିଏ ପଦେ ହୁଡ଼ି କରି କହିଦେଲେ ତମ୍ପସାପ ପରି ଗର୍ଜି ଉଠିବ । ସେଦିନ ମୁଁ ଘରେ ନ ଥାଏଁ। କିଏ ସବୁ ବାବୁ ଆସିଥାନ୍ତି,

ମଧୁବନ ତୋଟାରେ ସଭା ବସିଥାଏ । ଯାହାଙ୍କର ଜମିବାଡ଼ି ନାହିଁ, ତାଙ୍କୁ ଚାଷଜମି ମିଳିବ । ଯେ ହଳ କରିବେ ତାଙ୍କର ଏକା ଜମି ହେବ । ଏମିତିସବୁ କେତେ ଗପ ପଡ଼ିଲା । ଶୁଣିବା କଥା ତ ଆଜ୍ଞା, ସତେ କ'ଣ କିଏ କାହାକୁ ଜମି ଦେଉଛି, ନା କିଏ କାହାଠାରୁ ନେଇଯାଉଛି ।''

ସାଆନ୍ତ ପଚାରିଲେ, ''ତୁ ଭଲା କିଛି ସେ କଥାରୁ ବୁଝିଲୁ ?''

''ବୁଝିବି କ'ଣ ଆଜ୍ଞା ? ସଭା ସାଙ୍ଗରେ ମୋର ଯାଏଆସେ କେତେ ? ସେଇ ଖାଲି ମୋତେ ତଡ଼ି ତଡ଼ି ପଠାଇଲା । ସଭାକୁ ଯାଅ, ଜମି ଆଣ । ଆମର ହାତଚାଷ କରି ଚଳିବା । ସବୁଦିନେ କ'ଣ ମୂଲ ଲାଗୁଥିବ । ତା'ରି କଥାରେ ଗଲି ସିନା । ଜମି ଦଉଛି କିଏ କାହାକୁ ? ଖାଲି ଗପ । ତେବେ କ'ଣ କି, ଏମିତି କେତେ ଗପ ତ ସତ ହୋଇଯାଉଛି । ଆମରି ଦିହକରେ ତ କେତେ ନୂଆ ନୂଆ କଥା ଦେଖାଗଲାଣି । ଆଉରି କେତେ ଦେଖାଯିବ । ତାକୁ କ'ଣ କିଏ ରୋକିପାରିବ ।''

ଦୁତୀୟାଠାରୁ ଜମି ବଣ୍ଟନ କଥା ଶୁଣିବାକୁ ସାଆନ୍ତ ଆଦୌ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନ ଥିଲେ । ଏଇସବୁ କଥା ବାହାରିବା ଦିନୁଁ ସବୁ କାମ ଯେ ଖଇଚା ଧରୁଚି, ମୂଲିଆମାନେ ଆଉ ଆଗଭଳି ମାଲିକଙ୍କୁ ମାନୁ ନାହାନ୍ତି କି ମନଦେଇ କାମ କରୁ ନାହାନ୍ତି, ଏହା ତ ସେ ନିଜେ ଅଙ୍ଗରେ ଲିଭାଉଛନ୍ତି । ଦୁତୀୟା ଯେବେ ହାତଚାଷ କରିବ, ତେବେ ତାଙ୍କ ଶଗଡ଼ ବୋହିବ କିଏ ।

ମନେ ମନେ ସେ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ପଚାରିଲେ, ''ହଁ, ସେଥିରୁ କ'ଣ ହେଲା ?''

''ହବ ଆଉ କ'ଣ ଆଜ୍ଞା । ମୋ ନାଁ ଗାଁ ବାପ ନାଁ ସବୁ ଟିପି ରଖିଲେ । ମତେ କହିଲେ, ତୁ ଦି'ମାଣ ଜମି ପାଇବୁ । ହଳ ବଳଦ ସଜିଲ କର । ମୁଁ କିଏ ହଳ ବଳଦ କେଉଁଠି ? ପୁଣି ଜମି ସାଙ୍ଗରେ ବି ଦେଖା ନାହିଁ ।''

ସାଆନ୍ତ ମନେ ମନେ ରାଗିଯାଇ ବିଚାରିଲେ, ତୁ କ'ଣ କମ୍ ବଦମାସ୍ କି । ଯେତେ ଡମକୁ ଦେଲେ ମନ ଡମର ସନ୍ତୋଷ ନୁହେଁ । ଭିତରେ ଭିତରେ ଆମରି ଚେର କାଟିବାକୁ ବାହାରିବ ନା । ଆଚ୍ଛା, ହଉ । କେଉଁ ପାଣି କୁଆଡ଼େ ଯାଉଛି ଦେଖାଯିବ । ମନେ ମନେ ସରକାରକୁ ମଧ ବହେ ଗାଳି ଫଜିଯତ୍ କଲେ । ଭଲ ସ୍ୱାଧୀନ ସରକାର ଆସିଲା । ଏଇ କ'ଣ ସ୍ୱାଧୀନତା ? ଛୋଟ ଲୋକଙ୍କ ମୁହଁ ବଢ଼ାଇ ଚାରିଆଡ଼େ ଖାଲି ଅକାରଣ ବିପ୍ଳବ ଭିଆଇବା ? ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ସେ ଦୁତୀୟାକୁ କହିଲେ, ''ଆରେ, ସେଥିରୁ କ'ଣ ପାଇବୁ । ତୋ ଘରକଥା କ'ଣ ହେଲା କହ ।''

''ସେଇ କଥା କହୁଛି ପରା ଆଜ୍ଞା । ସଭାରୁ ଘରକୁ ଫେରି ଦେଖେଁ ତ ଶାଶୂ ବୋହୂଙ୍କର ଲାଗିଛି ତାଣ୍ଡବ । ବୂଢ଼ୀ ତ ହେଲୁଣି ତୋର ଏତେ କଥାରେ ଭଲା ଯାଏ ଆସେ କ'ଣ । ଯେତେହେଲେ ତ ତୋରି ବୋହୂ ସେ— ଆଉ କାହାରି ନୁହଁ । ସେ କୋଉଦିନ ସଫାଲୁଗା ଖଣ୍ଡେ ପିନ୍ଧିଲା ତ ତାକୁ ବାରଅନା କରି କହିଲା । ସେଦିନ ବୂଢ଼ୀ କେମିତି ଦେଖି

ପକାଇଲା, ବୋହୂ ଖଣ୍ଡେ କାଞ୍ଚଲା ପିନ୍ଧିଛି । ମୁଁ ସେ ଖଣ୍ଡ ତାକୁ ଦେବୀଯାତରୁ କିଣି ଆଣି ଦେଇଥିଲି । ହେଲେ ଦିନେ ସେ କେଉଁଦିନ ପିନ୍ଧି ନାହିଁ ।

''ସକାଳୁ ସଞ୍ଜଯାକେ ତ କାମରେ ଲାଗିଥିବ, କାଞ୍ଚଲା ପିନ୍ଧିବାକୁ ତାକୁ ବା ବେଳ କାହିଁ ? ପୁଣି ଆମ ଘରେ ଭୁଆସୁଣୀ ମାଇପେ ତ ଲୁଗା କାନିକୁ ଦି'ପରସ୍ତ ଦିହରେ ଗୁଡ଼ାଇ ହୋଇ ବାହାରନ୍ତି । ତାଙ୍କର କାଞ୍ଚଲା କ'ଣ ଦରକାର । ତେବେ ବାହାପୁନିଅଁ ଯାନିଯାତ୍ରାକୁ ଘରବୋଲି ଖଣ୍ଡେ ଜିନିଷ କିଣି ଆଣିଥିଲି । ତାହାରି ଉପରେ ବୁଢ଼ୀର କେମିତି ସେ ଦିନ ନଜର ପଡ଼ିଗଲା । ସେତିକିରେ ତ ଘରକୁ ସେ ପକେଇଲା ଉଠେଇଲା । 'ତୁ ପୁଣି କାଞ୍ଚଲା ପିନ୍ଧିବୁ, ବାବୁଆଣୀ ହେବୁ ।' ସେଥିରୁ ତାର ବାପା ମା ସମସ୍ତେ ଖାଇଲେ ଶୋଧା । ସେ କି ସମ୍ଭାଳେ । ମୁଁ ଘରେ ପଶିଲାବେଳକୁ ଲାଗିଛି ଲଢ଼େଇ । ଖାଲି କ'ଣ ସେତିକି ? ବୁଢ଼ୀ ଏକ ଖୁନ୍ ମକଦ୍ଦମା କରି ବସିଛି ।

''ଆପେ ଆପଣା ମୁଣ୍ଡପିଟି ମରିଯାଇଥିବା ପୁଅ ବୋହୂଙ୍କୁ ବାହୁନି ଡକା ପାରିଛି । ସେଇମାନେ ନ ଥିବାରୁ ଆଜି ସେ ମୋ ଭାରିଯାଠାରୁ ଏତେ ଅନିଭୋଗ ପାଉଛି । ମୋର ଆଉ ଚାରା କ'ଣ ଅଛି ? ମୋର ଦୋଷ ହେଲା ଯେ ମାଆକୁ ଆଗ କିଛି ନ କହି ନିଜ ଭାରିଯାକୁ ଯାବତା କଲି । ନିଜ ଭାରିଯାକୁ କହିବିନି ତ ଆଉ କାହାକୁ ?

''ରାଗ ମୁହଁରେ ସେ ଆଉ ମୋ କଥା ଶୁଣିଲା ନି । ଖାଲି ତା'ରି କଥା ସେ କହି ଲାଗିଥାଏ, ଦିନ ରାତି ଘର କାମ, ମୂଲ କାମ କରିସାରି ତା' ଉପରେ ବୁଢ଼ୀକୁ କ'ଣ ଦୋ'ଡ଼ା ମୁଠାଏ କି ବାଇଗଣ ପୋଡ଼ାଟାଏ ନ ଦେଲା। କେଉଁଦିନ ବୁଢ଼ୀର କଉଁ କଥାରେ ଅଭାବ ଅଛି ଭଲା। ହଁ ସେ କଥା କ'ଣ କିଏ ନ ଜାଣେ । ତା' ବୋଲି ମୁଁ ତତେ ପାଟି ବନ୍ଦ କରିବାକୁ କହୁଚି । ସେ କଥା କାହିଁକି ତୁ ମାନିଲୁ ନାହିଁ ।

''କ'ଣ କରିବି, ମୋର ତ ରାଗ ଚହଟିଗଲା ସା'ନ୍ତ । ପାଖରେ ଖଣ୍ଡେ ପାଞ୍ଚଣ ପଡ଼ିଥିଲା, ସେ ଖଣ୍ଡ ଉଠାଇ ତା' ଉପରକୁ ଫିଙ୍ଗିଦେଲି । ମରଦମାନେ ମାଇପଙ୍କୁ କେତେ ମାଡ଼ ଝିଙ୍ଗାସ ଦେଉ ନାହାନ୍ତି । ହେଲେ ମୁଁ ତା' ଉପରକୁ କେବେ ହାତ ଉଠାଇ ନାହିଁ । ସେତିକିରେ ସେ ଚୁପ୍ ହୋଇଗଲା ।''

''ଦିନ ଦି'ଟା ଯାଇଛି କି ନାହିଁ, ତା' ମାଆ ଆସି ମୋ ଦୁଆରେ ହାଜର । ଦୁଆର ମୁହଁରେ ଗୋଡ଼ ଦଉଁ ଦଉଁ କହିଲା, ମୋ ଝିଅକୁ ଆଜି ମୁଁ ସାଥିରେ ନେବି । କାଇଁକି, ମୋ ଝିଅ ଏତେ ମାଡ଼ ଗଞ୍ଜଣା ସହିବ । କିଏ କ'ଣ ତାକୁ ସେରେ ପାଏ ଦେଇ ପୋଷୁଚି କି । ସେ ତ ଓଲଟି ତିନି ପାଇଟି କରି ତମ ଘରେ ଓଳିଆ ବାନ୍ଧି ଥୋଇଲାଣି। ତମକୁ ସେ ହାଡ଼ଭାଙ୍ଗି ଚଳେଇବ, ତା' ଉପରେ ପୁଣି ଝିଙ୍ଗାସ ଶୁଣିବ, ମାଡ଼ ଖାଇବ । କାଇଁକି ନ ହେଲା ପଛେ ସେ ଘରକରଣା ?''

''ତେବେ ତ ଦି' ସମୁଦୁଣୀଙ୍କ ଭିତରେ ପୁଣି କଜିଆ ଲାଗି ଯାଇଥିବ ?'' ସାଆନ୍ତ ପଚାରିଲେ ।

"ନାହିଁ ଆଜ୍ଞା, ତାକୁ ଦେଖି ମୋ ମାଆ କ'ଣ ଆଉ ଘରେ ରହିଲା କି ? ମୋତେ ଦେଖିଲେ ଖିଆ ପିଆ ଆଦର କାହିଁରେ ଊଣା ନାହିଁ । ଝୁଅକୁ ପଠାଇବା କଥା କହିଲେ, ଏକାବେଳକେ ନାରାଜ । ମୋ ମାଆକୁ ଖାଲି ଯାବଚ୍ଛ ଶୋଧୁଛି ।"

"ଆଚ୍ଛା, ତୋ ଭାରିଯାର ଭଲା ଇଚ୍ଛା କ'ଣ ? ସେ କ'ଣ କହେ ?"

"ତାର କ'ଣ ଇଚ୍ଛା ନାହିଁ କି ? ତେବେ ସେ କହେ ଯେ ମୁଁ ଯଦି ମୋ ମାଆକୁ ମାନିବି, ସେ କିମିତି ତା' ମାଆକୁ ନ ମାନି ଆସିବ ?"

"ତା'ହେଲେ ତୁ କ'ଣ କରିବୁ ଭାବୁଚୁ ?"

"ଆଉ ଭାବିବି କ'ଣ ଆଜ୍ଞା । ଛାଡ଼ପତ୍ର ଦେଲେ ତାକୁ ସିନା ବର ମିଳିବେ, ମତେ ତ ସହଜରେ କନିଆଁ ମିଳିବେ ନାହିଁ । ତା'ର ବାହାରିଯିବା କଥା ଯେ ଶୁଣିବ, ସେ ତ ମୋ ଘରକୁ ଆସିବା ପାଇଁ ଛକିହବ ।"

"ଆଚ୍ଛା ମୁଁ ତତେ ଗୋଟିଏ ଉପାୟ ବତେଇଦେବି । କରିପାରିବୁ ?"

"କ'ଣ କରିବି ସା'ନ୍ତ ?" ଦୁତୀୟା ଆଗ୍ରହରେ ଗାଡ଼ି ଭିତରକୁ ଚାହିଁଲା ।"

"ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ।" ସା'ନ୍ତ ଉତ୍ତର କଲେ, ଶଶୁର ଦୁଆରେ ଯାଇ ଅଧା ପଡ଼ି ବସି ରହ । କହ ତୋ ଭାରିଯାକୁ ନ ଛାଡ଼ିଲା ଯାକେ ତାଙ୍କ ଦୁଆରୁ ତୁ ଆଉ କାହିଁ ଗୋଡ଼ କାଢ଼ିବୁ ନାହିଁ ।"

"ସେ କଥାକୁ କ'ଣ ସେ ଅମଙ୍ଗ ଅଛନ୍ତି କି ? ତା' କଲେ ତ ମୋ ଝୁଅ ଦିହେଁଯାକ ଭାରି ଖୁସିହେବେ । ବୁଢ଼ୀ ପରା କହେ, ସବୁଦିନ ମୁଁ ତାଙ୍କରି ଘରେ ରହିବା ପାଇଁ । ତା' ହେଲେ ଏଣେ ମୋ ଘର ଚଳିବ କିମିତି ? ମାଆଟା ଯିବ କୁଆଡ଼େ ?"

ସାଆନ୍ତ ତୁନି ହେଲେ । ଦୁତୀୟାର ବିଚ୍ଛେଦ ଦୁଃଖ ବଢ଼ିଲା ସିନା କମିଲା ନାହିଁ । କାମରେ ଦିନଯାକ ଖଟି ଟିକିଏ ଫୁରସତ୍ ମିଳିଲେ, କି ରାତିରେ ଘରକୁ ଫେରିଲେ ଚାନ୍ଦ କଥା ତା'ର ମନେପଡ଼େ । ହଁ, କେତେଦିନ ଚାନ୍ଦ ବାପଘରେ ରହିବ । ମଝିରେ ମଝିରେ ସେ ଯାଇ ଚାନ୍ଦକୁ ଦେଖିଆସେ । ଚାନ୍ଦ ଆଉ କାହା ପାଖକୁ ଯିବ ନାହିଁ ବୋଲି ଦୁତୀୟାର ବିଶ୍ୱାସ ହୁଏ । ଶାଶୂବୁଢ଼ୀ ବେଖାତିର କରି କେତେ କଥା ତାକୁ ଶୁଣାଇଦିଏ । ଦୁତୀୟା ଶାଶୂ କଥାରେ ପାଟି ଫିଟାଏ ନାହିଁ । ମନେ ମନେ ବିଚାରେ, ହଉ, କେତେଦିନ ଏମିତି ରହିବ ରହୁ ।

ଦୁତୀୟା ଯେତେବେଳେ ଦି'ମାଣ ଜମି ହାତଚାଷ କରିବ, ହଳ ହଡ଼ା ବାନ୍ଧିବ, ଆଉ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଲୋକପରି ପଣ କରିବ ନାହିଁ, ଚାନ୍ଦ ସେତେବେଳେ ବଳେ ଆସି ତା' ଦୁଆରେ ଛିଡ଼ାହେବ, ଯିବ କୁଆଡ଼େ ?

●

ରାଶିଫଳ

ରବିବାର । ଭାରତବର୍ଷରୁ ଇଂରେଜ ରାଜତ୍ୱ ହଟିଯାଇଥିଲେ ବି ଆଉ କେତେ କଥା ଭଳି ରବିବାରକୁ ଆମେ ସ୍କୁଲ, କଚେରି, କଳକାରଖାନା, ଦୋକାନ ବଜାରରେ ଛୁଟି ଦିନରୂପେ ପାଳୁଚୁଁ । ଟିକିଏ ଖେଳ, କୌତୁକ, ଆଳସ୍ୟ, ବିଳାସ ଲାଗି ସବୁରି ଫୁର୍‌ସତ ଜୁଟିଚି । ସିନେମାଘରେ ତିନି ତିନିଟା ଶୋ। କଲିକତାର ଇଂରାଜୀ ଖବରକାଗଜ ସବୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଦେହ ଫୁଲାଇ ଚିତ୍ରତାରକାମାନଙ୍କ ଛବି ସହିତ ସାପ୍ତାହିକ ଆଲୋଚନାରେ କେତେ ବଡ଼ ବଡ଼ କଥା କହି ବିକେଇ ହେଉଛନ୍ତି ଆଜି ।

ସବୁରି କାମ ବନ୍ଦ ହେଲେ ବି ସିନେମା ଓ ଖବରକାଗଜ ଯେମିତି ବଢ଼ିଯାଇଛି, ଠିକ୍ ସେମିତି ବଢ଼ିଯାଇଛନ୍ତି କଟକ ସହରର ଭିକାରି । ରବିବାରଟା ତାଙ୍କର ଫସଲ ଉଠେଇବା ଦିନ । ଧନୀ ଓ ମଜଲିସ୍‌ଦାର ଛୁଟିବାଲାଙ୍କ ପାଖରେ ତାଙ୍କର ସାପ୍ତାହିକ ନାଲିସ୍ । କାହାରି ଦେହରେ ଖଣ୍ଡେ ସଫା ବଡ଼ କନା ନାହିଁ । କାହା କାଖତଳେ ଗୋଟାଏ ଝୁଲା, ଚାଉଳ ରଖିବାକୁ; ଯେଉଁ ଝୁଲା ଆଜି କେତେ ସୁନ୍ଦର ସଜ୍ଜିତ ରୂପରେ ତ୍ୟାଗୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କ କାନ୍ଧରେ ଝୁଲି ଦର୍ଶକର ସମ୍ଭ୍ରମ ଜାତ କରାଏ ।

ଭଦ୍ରତାକୁ ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନ କରି ସମାଜର ଉପେକ୍ଷିତ ଏହି ଜୀବଗୁଡ଼ିକୁ ଯେମିତି ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଓ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ମନେଇ ହାତରେ ଖଣ୍ଡେ ଲେଖାଁ ଟିଣପାତ୍ର ଧରି ବନ୍ଧୁକଧାରୀ ସୈନ୍ୟଭଳି। ଏଇ ଅତି ସାଧାରଣ ଓ ଅତି ପୁରୁଣା ଦୃଶ୍ୟରୁ ଦୃଷ୍ଟି ଫେରାଇ ମୁଁ ଖଣ୍ଡେ ଇଂରାଜୀ କାଗଜର ପ୍ରକାଣ୍ଡ ପୃଷ୍ଠାଭିତରେ ମୁହଁ ଲୁଚାଇଥାଏଁ । ମୁହଁ ଲୁଚାଇବାର ଏମିତି ଘୋଡ଼ଣି ଆଉ କାହିଁ ପୃଥିବୀରେ ନାହିଁ ପରା ।

ନଜର ପଡ଼ିଲା, ସାପ୍ତାହିକ ରାଶିଫଳ ଉପରେ । ଆଜିକାଲି ପତ୍ରପତ୍ରିକାମାନଙ୍କରେ ଏମିତି ସାପ୍ତାହିକ ପୁଣି ମାସିକ ରାଶିଫଳମାନ ନିୟମିତ ବାହାରୁଥିବାରୁ ମୁଁ ନିଜ ରାଶିଟାକୁ ମନେରଖି ସାରିଥିଲି । ମଣିଷର ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଏବେ ଆଗଠାରୁ ବୋଧେ ବେଶି ଅନ୍ଧାର, ବେଶି ଅସ୍ଥିର, ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଓ ଅଜ୍ଞେୟ ହୋଇପଡୁଚି । ଆଉରି ବଢ଼ିଚି ତା'ର ଆକାଙ୍‌କ୍ଷା, ଅସୀମ ଆକାଙ୍‌କ୍ଷା । ଏହି ରାଶିଫଳ ବାଟରେ ସେ ଅବା ଜୀବନର ସବୁ ରହସ୍ୟ ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରିବାକୁ ଲୋଡ଼େ ।

ସେଥିଲାଗି ଖବରକାଗଜମାନେ ଯୁଦ୍ଧବିଗ୍ରହ, ରାଷ୍ଟ୍ରଗଠନ ଓ ରାଷ୍ଟ୍ରପତନ ଆଦି ବ୍ୟାପାରରେ ପୁଣି ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କୁ ସାନବଡ଼ କରି ଦେଖାଇବାରେ ଦୁନିଆର ଭାଗ୍ୟଡୋରିଟାକୁ ଖୁବ୍ ଭିଡ଼ା ଓଟରା କରୁଁ କରୁଁ ଏବେ ରାଶିଚକ୍ର ପ୍ରକାଶଦ୍ୱାରା କାହା ପକ୍ଷରେ କେଉଁ ସପ୍ତାହରେ ଡର୍ବି କିମ୍ବା ବାରବାଟୀ ଷ୍ଟାଡ଼ିୟମ୍‌ର ଲଟେରି କିଣିବା ଶୁଭଫଳପ୍ରଦ, ସେ କଥା ପାଠକଗୋଷ୍ଠୀକୁ

ଜଣେଇ ଦିଅନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଏଇ ଭିକାରି ଦଳ ? ତାଙ୍କର କେଉଁ ସପ୍ତାହରେ ରାଶିଫଳ କ'ଣ ହୁଏ, କାହାର ଥଳୀ ପୂରା ପଡ଼େ ? କେଉଁ ମାସ କେଉଁ ବର୍ଷ କାହାର ଭାଗ୍ୟଦେବତା କିଭଳି ପ୍ରସନ୍ନ ହୁଅନ୍ତି କେଜାଣି ! ଏସବୁ ଅନର୍ଥକ ଚିନ୍ତାରୁ ନିଜକୁ ଟାଣିଆଣି ଚିତ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କ ବଜେଟ୍‌ରେ ଏ ସପ୍ତାହଟାରେ ମୁଁ ମୋର ଆୟ ଭଲ ମନ୍ଦର ତାଲିକା ଭିତରେ ନିମଗ୍ନ; ଖବର ପାଇଲି, କିଏ ଜଣେ ଭଦ୍ରଲୋକ ଖୋଜୁଛନ୍ତି ।

ଭଦ୍ରଲୋକ ! ଅଲୋଡ଼ା ଲେଖକ-ଜୀବନରେ ଅନେକ ଭଦ୍ରଲୋକ ତ ଆଘାତ ଓ ଆଶ୍ୱାସନା ଦେଇଥାନ୍ତି । ପୁଣି କେତେ ଭଦ୍ରଲୋକଙ୍କ ବରାଦି ମାନି କାଳି କାଗଜ ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବାକୁ ହୁଏ, କେତେ ମର୍ଜି ଜଗିବାକୁ ପଡ଼େ । ତଥାପି ଭଦ୍ରଲୋକ ଜଣେ କାହାକୁ ପାଇଲେ ବଡ଼ ଅମୂର୍ଚ୍ଛକ ଲାଗେ ।

ଆଗନ୍ତୁକଙ୍କୁ ଯାଇ ଭେଟିଲି । ବଡ଼ ସାଧା ସିଧା ବୈଚିତ୍ର୍ୟହୀନ ଚେହେରା । ପଚାରି ବୁଝିଲି, ସେ ମୋର ଜଣେ ସହଧର୍ମୀ ଲେଖକ । ଲେଖିଛନ୍ତି ଗଳ୍ପ ବହି । ତାହାରି ଉପରେ ମୋଠାରୁ ଏକ ମୁଖବନ୍ଧ ତାଙ୍କର ଲୋଡ଼ା ।

ଦେଖନ୍ତୁ, ଅନେକ ମୁଖବନ୍ଧ ମୁଁ ଲେଖିଲିଣି । ତହିଁରେ କିଛି ଫଳ ହୁଏ ବୋଲି ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ । ସେଥିଲାଗି ଏକାଧିକ ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ବିମୁଖ ଓ ହତାଶ କରିଛି ମଧ୍ୟ ।''

ଆଗନ୍ତୁକ ହତାଶ ଶ୍ରେଣୀରେ ରହିବାକୁ ରାଜି ନୁହଁନ୍ତି । ବିନୀତଭାବରେ ସେ ମୋ ହାତକୁ ଖଣ୍ଡେ ପାଣ୍ଡୁଲିପି ବଢ଼ାଇଦେଇ କହିଲେ, ''ମୁଁ ଜଣେ ନୂଆ ଲେଖକ; ମାତ୍ର ଲେଖିଚି ପୂରାପୂରି ପ୍ରାଚୀନ ରୀତିରେ । ଏ ଖଣ୍ଡିକୁ ଛାଡ଼ି ତିନି ଚାରି ଖଣ୍ଡ ପାଣ୍ଡୁଲିପି ଲେଖି ରଖିଚି, ଛପାଇ ନାହିଁ । ଆପଣଙ୍କଠାରୁ ଉତ୍ସାହ ପାଇଲେ ଛପାଇବି ।''

ଉତ୍ସାହ ମୁଁ କାହାକୁ କେବେ ନ ଦିଏ କି ! ଦେଇ ଦେଇ ବୋଧେ ନିଜ ଭିତରୁ ସବୁତକ ଉତ୍ସାହ ସରିଲାଣି ଯେ, ନିଜ ପାଇଁ ସୁଦ୍ଧା ଖୋଜିଲେ ଆଜି ଆଉ ସହଜରେ ମିଳୁନି । ପାଣ୍ଡୁଲିପି ଖାତାଟି ଧରି ପତ୍ରଗୁଡ଼ିକୁ ଓଲଟାଇବାରେ ଲାଗିଲି । କେତୋଟି କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପର ସମଷ୍ଟି । ଗୋଟିଏ ଗଳ୍ପର ପ୍ରଥମ ଧାଡ଼ିରୁ ଐତିହାସିକ ଗଳ୍ପ ବୋଲି ମନେହେଲା । ଆଜିର ପ୍ରଗତିଯୁଗରେ ଏଭଳି ଗଳ୍ପ ତ ସଚରାଚର ନଜରରେ ପଡ଼େ ନାହିଁ । ପଢ଼ିଲି, ''ନାନା ବିଦ୍ୟାରେ ପଣ୍ଡିତ ନବରତ୍ନ ଓ ବହୁ ପାତ୍ରମନ୍ତ୍ରୀ ସହିତ ଆଦର୍ଶ ରାଜା ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ରାଜ୍ୟର ଉନ୍ନତି ଆଲୋଚନା କରୁଥାନ୍ତି । ନଗରଦ୍ୱାରରେ ଏକ ଗଣ୍ଡଗୋଳ ଶୁଣାଗଲା ।

''ରାଜାଦେଶରେ ପ୍ରହରୀ ଆସି ଜଣାଇଲା, 'ମହାରାଜ ଦକ୍ଷିଣର କରଦରାଜ୍ୟ ମାଳବର ଅନେକ ଲୋକ ଛାମୁରେ ଦୁଃଖ ଜଣାଇବାକୁ ଆସିଛନ୍ତି ।'

''ପରମ କାରୁଣିକ ବିକ୍ରମ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଡାକିବା ପାଇଁ ଅନୁମତି ଦେବାରୁ ରାଜପରିଷଦ ଲୋକାରଣ୍ୟ ହୋଇପଡ଼ିଲା । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ କହିଲେ, 'ମହାରାଜ ! ଆମେ ସମସ୍ତେ ଆଶ୍ରୟପ୍ରାର୍ଥୀ । ହାଣମୁହଁରୁ ବର୍ତ୍ତିବା ପାଇଁ ରାଜ୍ୟ ଛାଡ଼ି ପଳାଇ ଆସିଛୁ । ଏହି ଶତାଧିକ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ସୁଦ୍ଧା ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ନୁହେଁ । କାରଣ ମାଳବରେ ଯାହାର ଅଙ୍ଗହାନି

ନ ଘଟିଚି, ବୁଝିବାକୁ ହେବ, ସେ ଆଉ ଜୀବିତାବସ୍ଥାରେ ନାହିଁ। ଦେଖନ୍ତୁ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ହସ୍ତପଦ, ନାସା, କର୍ଣ୍ଣ ଖଣ୍ଡିତ । ଜୀବିତାବସ୍ଥାରୁ ବିଦାୟ ଘେନିବାର ଏହା ପ୍ରଥମ ସୂଚନା ।''

''ବର୍ଣ୍ଣନା ଶୁଣି ସଭାସଦ୍‌ମାନଙ୍କର ଭୟ ଓ ଦୁଃଖରେ ଲୋମହର୍ଷଣ ଜାତ ହେଲା । କଳ୍ପନାତୀତ ଅମାନୁଷିକ ଅତ୍ୟାଚାରର ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ନିଜ ଚକ୍ଷୁକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । ରାଜାଙ୍କ ସନ୍ଦେହ ମୋଚନ ଲାଗି ବତ୍ରିଶ ସିଂହାସନର ପିତୁଳାମାନେ କହିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଗୋଟିଏ ପିତୁଳା କହିଲା—

'ଅନେକ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ମହାରାଜାଙ୍କର ଜଣେ ଅତି ପ୍ରିୟ ଓ ବିଶ୍ୱସ୍ତ ଭୃତ୍ୟ ଥିଲା । ବାଳକ ବୟସରୁ ସେ ପିତୃମାତୃହୀନ । ଅସହାୟ ଅବସ୍ଥାରେ ରାଜଦ୍ୱାରରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଇଥିଲା । ଏହି ମାଳବ ରାଜ୍ୟ ତାହାର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ଥିବାରୁ ତାକୁ ସମସ୍ତେ 'ଭୋପା' ନାମରେ ଡାକୁଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ତାହାର ସେବା ଓ ଆନୁଗତ୍ୟରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ରାଜା ବିକ୍ରମ ଦଣ୍ଡେହେଲେ ତାକୁ ପାଖଛଡ଼ା କରନ୍ତି ନାହିଁ ।

''ରାଜାଙ୍କର ଆଦର ଓ ବିଶ୍ୱାସ କ୍ରମେ 'ଭୋପା'ର କ୍ଷମତା ଓ ପ୍ରତିପତ୍ତିରେ ରୂପ ପାଇଲା । ସେହିଭଳି ଅଳ୍ପକେ ଲୋକ କ୍ଷମତାଶାଳୀ ହେଲେ, ଯାହା ସାଧାରଣତଃ ଘଟିଥାଏ, ତାହାହିଁ ଘଟିଲା— କ୍ଷମତାର ଅପବ୍ୟବହାର ଓ ତାହାର ଦୌରାତ୍ମ୍ୟରେ ଅନ୍ୟ ଭୃତ୍ୟମାନେ ଆତଙ୍କିତ ହେଲେ । ସେ ନିରକ୍ଷର ହେଲେହେଁ ନବରତ୍ନ ମଧ ତାହାକୁ ଖାତିର ସମ୍ମାନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ତାହାର ରାଶିଫଳ ଦେଖି ବରାହମିହିର କହିଲେ, ସେ ରାଜକଳାରେ ଜନ୍ମିଛି ।' ରାଜନୀତିରେ ମୂର୍ଖ ହେଲେ ବି ମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ପାରିଷଦବର୍ଗଙ୍କର ସେ ଶ୍ରଦ୍ଧାଭାଜନ ହେଲା । ସାମାନ୍ୟ ରାଜାନୁଗ୍ରହର ସୀମା ତ କିଛି ଅଳ୍ପ ନୁହେଁ ।''

''ଆଗ୍ରହୀ ବିକ୍ରମ ପଚାରିଲେ, ତାହା ପରେ ?''

''ଦ୍ୱିତୀୟ ପିତୁଳା କହିଲା, 'ଶେଷରେ ତାହରି ପତନର ସମୟ ଆସିଲା। ରାଜାନ୍ତଃପୁରର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସୁନ୍ଦରୀ ଦକ୍ଷିଣା ସହିତ ପାପ ପ୍ରଣୟରେ ଆବଦ୍ଧ ବୋଲି ସେ ଅଭିଯୁକ୍ତ ହେଲା । ଏପରି ଗୁରୁତର ଅପରାଧର ଶାସ୍ତି କେବଳ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ; କିନ୍ତୁ ବିଶ୍ୱସ୍ତ ଓ ଉପକାରୀ ଭୃତ୍ୟକୁ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ ନ ଦେଇ କ୍ଷମାଶୀଳ ବିକ୍ରମ ତାକୁ ରାଜ୍ୟରୁ ବିତାଡ଼ନ କଲେ ।

''ରାଜଦ୍ୱାରରୁ ବହିଷ୍କୃତ ହୋଇ ସେ ପାଇଲା ସବୁରି ତାଚ୍ଛଲ୍ୟ ଓ ଅବହେଳା । ଯେଉଁମାନେ ତାହାର ଅନୁଗ୍ରହରେ ଉପକୃତ ହୋଇଥିଲେ କିମ୍ବା ତାହା ସହିତ ବନ୍ଧୁତା କରିବାକୁ କୃତାର୍ଥ ମଣୁଥିଲେ, ସେମାନେ ସୁଦ୍ଧା ସେହି ବିପଦବେଳେ ତାହାକୁ ଆଡ଼ଆଖିରେ ଚାହିଁଲେ ନାହିଁ । ଫଳରେ ସବୁ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରତି, ଧର୍ମ ଓ ସମାଜ ପ୍ରତି ତାହାର ତୀବ୍ର ବିଦ୍ୱେଷ ଓ ଘୃଣା ଜନ୍ମିଲା । ସେହି ବିଦ୍ୱେଷ, ବିଦ୍ରୂପ ଓ ପରାଜିତ ମନୋଭାବ ଘେନି ସେ ଉଜ୍ଜୟିନୀ ତ୍ୟାଗ କଲା ।''

''ଅକଥନୀୟ ପଥକଷ୍ଟ ସହି ସେ ନିଜ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ମାଳବରେ ଯାଇଁ ପହଞ୍ଚିଲା । ଭାବିଲା, ବରାହମିହିରଙ୍କ ରାଶିଫଳ ଗଣନା କଣ ଠିକ୍ ନୁହେଁ । ସବୁଠାରେ ଆଜି ସେ

ପ୍ରତାଡ଼ିତ, ଉପେକ୍ଷିତ । ନିଜ ଗ୍ରାମର ଅନେକ ପୁରାତନ ବନ୍ଧୁ ବିକ୍ରମପୁରୀରେ ତାହାର ଖ୍ୟାତି ପ୍ରତିପତ୍ତି ଶୁଣିଥିଲେ । ବହୁବର୍ଷ ପରେ ଆଜି ସେ ଫେରି ଆସିଥିବାରୁ ସେମାନେ ଆହ୍ଲାଦିତ ।

‘‘ତାହାହେଲେ ସେ ନିରାପଦରେ ସ୍ୱଗୃହରେ ପହଞ୍ଚି ପାରିଲା ? ବିକ୍ରମ ଶୁଣି ଆଶ୍ୱସ୍ତ ହେଲେ । ତୃତୀୟ ପିତୁଳା କହିଲା, ଅସ୍ତମିତ ଭାଗ୍ୟରବି ପୁନର୍ବାର ଉଦିତ ହେଲେ । ସେତେବେଳେ ମାଳବ ରାଜାଙ୍କର ଅତ୍ୟାଚାର ଉତ୍ପୀଡ଼ନରେ ପ୍ରଜାପୁଞ୍ଜ ଅତିଷ୍ଠ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ରାଜାଙ୍କ ବିରୋଧରେ ନାନା ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ଚାଲିଥାଏ । ଭୋପା ପକ୍ଷରେ ଏହାହିଁ ହେଲା ସୁବର୍ଣ୍ଣସୁଯୋଗ । ନିଜର କେତେକ ବାଲ୍ୟବନ୍ଧୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସେ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ରରେ ଯୋଗଦେଇ ମାଳବ ରାଜାଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କଲା ଏବଂ ଭୂପେନ୍ଦ୍ର ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୋଇ ସିଂହାସନରେ ଆରୂଢ଼ ହେଲା ।

ସିଂହାସନରେ ବସି ଭୂପେନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ପ୍ରଥମ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ହେଲା, ସିଂହାସନ ପାଇବା ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିବା ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ରକାରୀ ବାଲ୍ୟବନ୍ଧୁମାନଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କିମ୍ବା ବନ୍ଦୀ କରିବା । କାରଣ ସେହିମାନେ ହିଁ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପର ବହୁ ରହସ୍ୟ ଅବଗତ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱାଧୀନ ଅବସ୍ଥାରେ ରଖିଲେ ଯେ ସକଳ ରହସ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ପାଇଯିବାର ଆଶଙ୍କା ! ସେଥି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଧୁନିକ ଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ସକାଶେ ପ୍ରାଚୀନ ରାଜପରିବାରର ବାଳବୃଦ୍ଧବିଧବା ନିର୍ବିଶେଷରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସେ ନିର୍ମୂଳ କଲେ ।

‘‘ନିଜ ହସ୍ତରେ କାହାରିକି ହତ୍ୟା କରିବାର ବୀରତ୍ୱ ଓ ସାହସ ତାଙ୍କର ନ ଥିଲେ ବି ଅପର ହସ୍ତରେ ମାରିବା କୌଶଳ ତାଙ୍କୁ ଜଣାଥିଲା । ଏହି ଉପାୟରେ ନିଜ ରାଜ୍ୟକୁ ଲାଗିଥିବା ଆଉ କେତେଖଣ୍ଡ ରାଜ୍ୟ ବି ଜୟ କଲେ । ସେସବୁ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କରି ଆଣି ନିଜର ଅନୁଗତ କଲେ । ପୁଣି ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ଦଖଲ କରିବାକୁ ବାହାରି ସେ କେତେ ଗଛ ଓ କେତେ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ହାଣି ପକାଇ କେତେ ଘରେ ଯେ ନିଆଁ ଜାଳିଦେଲେ । ଆଉ କେତେ ଯେ ଧନସମ୍ପତ୍ତି ଲୁଟିକରି ଆଣିଲେ, ସେ ସବୁର କଳନା ନାହିଁ ।

‘‘ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ଅଧୀର ହୋଇ କହିଲେ, ‘ଏହା ଯେ ପୂରାପୂରି ଡକାୟତି ।’

‘‘ଚତୁର୍ଥ ପିତୁଳା କହିଲା, ‘ଡକାୟତି ନୁହେଁ ମହାରାଜ । ଏହା ହେଉଛି ଐତିହାସିକ ରାଜନୀତି । ଏହି ରାଜନୀତି ବଳରେ ଭୂପେନ୍ଦ୍ର ଯେତେ ଅର୍ଥ ଲୁଟିଆଣିଲେ, ତାହା ତାଙ୍କ ନିଜ ଆବଶ୍ୟକ ଅପେକ୍ଷା ଅନେକ ବଳକା ହୋଇପଡ଼ିବାରୁ ସାହାଯ୍ୟକାରୀମାନଙ୍କୁ ଅକାତର ଚିତ୍ତରେ ବାଣ୍ଟି ଲାଗିଲେ । ତହିଁରେ ସେମାନେ ଖୁବ୍ ମୋଟା ଓ ବଳୁଆ ହୋଇ ରାଜାଙ୍କ ବଳିଭୋଗ ହେବାକୁ ତିଆର ହେଲେ । ଯେଉଁମାନେ କିଛିହେଲେ ଦାନ ପାଇଲେ ନାହିଁ, ସେମାନେ ଭବିଷ୍ୟତ୍‌ରେ ପାଇବାକୁ ଆଶା ରଖି ତାଙ୍କୁ ମହାଦାନୀ ନାମରେ ଡାକିଲେ । ଯାହାଙ୍କର ଘରଦ୍ୱାର ଜଳିଗଲା ନାହିଁ କିମ୍ବା ଯେଉଁମାନେ ଅକସ୍ମାତ୍ ନିଖୁଣ ହୋଇ ବଞ୍ଚିରହିଲେ, ସେମାନେ ତାହାକୁ ରାଜାଙ୍କର ପରମ ଦୟା ଓ ଅନୁଗ୍ରହ ବିଚାରି କୃତକୃତ୍ୟ ହେଲେ ।

''ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ କହିଉଠିଲେ, 'ତେବେ ସେ ରାଜ୍ୟର ସମସ୍ତ ପ୍ରଜା ଭୀରୁ, କାପୁରୁଷ ଓ ମୂର୍ଖ ।''

''ପଞ୍ଚମ ପିତୁଳା ଉତ୍ତର ଦେଲା, ''କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର ସହନ ଶକ୍ତି ଅସୀମ । ଭୟରୁ ହେଉ, ବାଧ୍ୟତାଗୁଣରୁ ହେଉ, ନିଜର ସକଳ ଶକ୍ତି ସେମାନେ ରାଜାଙ୍କୁ ଅର୍ପଣକରି ରାଜଶକ୍ତିକୁ ବଢ଼ାଇଛନ୍ତି । ତେଣୁ ସେ ରାଜା କିଛି ନ କରି ମଧ ମସ୍ତବୀର, କିଛି ନ ଦେଇ ମହାଦାନୀ ଓ କିଛି ନ ଜାଣି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜ୍ଞାନୀ ଆଖ୍ୟା ପାଇଛନ୍ତି । ଏହା ତ ସାମାନ୍ୟ ସୌଭାଗ୍ୟର ବିଷୟ ନୁହେଁ ।

ରାଜ୍ୟର ସବୁ ଧନୀ ଓ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଲୋକଙ୍କୁ ନିପାତ କରିବା ଫଳରେ ଭିକାରିମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ବହୁ ଗୁଣରେ ବୃଦ୍ଧିପାଇ ରାଜ୍ୟତମାମ କେବଳ ଭିକାରି ଓ ମାଗନ୍ତା ଛଡ଼ା ଆଉ କାହାରି ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ଯେଉଁ କେତେଜଣ ଧନୀ ଅଛନ୍ତି, ସମସ୍ତେ ରାଜଦ୍ୱାରରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଭିକାରି । ପ୍ରତି ନାରୀର ସତୀତ୍ୱ ଅପହରଣ କରି ପ୍ରଜାପୁଞ୍ଜର ସାକ୍ଷାତ୍ ପିତା ପଦବୀ ତାଙ୍କୁ ମିଳିଛି । ଦେଶର କବି ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ଶକ୍ତି ହରଣ କରି, ତାଙ୍କୁ ଏତେଦୂର ମୂର୍ଖ କରି ଦିଆଯାଇଛି ଯେ, ସେମାନେ ରାଜପ୍ରଶସ୍ତି ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କିଛି ବିଦ୍ୟା ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ। ଯଦି କିଛି କାବ୍ୟ, ନାଟକ ରଚିତ ହୁଏ, ସେସବୁ ରାଜାଙ୍କ ନାମରେ ଭଣିତ। ସମସ୍ତ ପ୍ରଜା ଏହି ଆଦର୍ଶ ଅନୁସରଣ କରିବାଲାଗି ରାଜ୍ୟର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ମିଛୁଆ, ବଡ଼ ଲାଞ୍ଚୁଆ, ଦଗାବାଜ ଓ ଖୁସାମତିଆମାନେ ପୁରସ୍କୃତ ହୋଇ ଉତ୍ସାହ ପାଇଥାନ୍ତି ।'

'ଅସହ୍ୟ ! ଅସହ୍ୟ ! ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ଚିତ୍କାର କଲେ ।'

''ଷଷ୍ଠ ପିତୁଳା କହିଲା, 'ଧୈର୍ଯ୍ୟଶୀଳ ବିକ୍ରମଙ୍କଠାରେ ଏରୂପ ସଂଯମହୀନତା ଅଶୋଭନୀୟ । ରାଜନୀତିର ସାମ ଦାନ ଦଣ୍ଡଭେଦ ସକଳ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେ ରାଜା ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିଶାରଦ । ଲାଞ୍ଚ, ମିଛ, ହତ୍ୟା ଆଦି ପାପର କ୍ଷାଳନ ଲାଗି ପୁଣି ରୁଗ୍ଣ, ଦୁର୍ବଳ ଓ ନିରାହ ଲୋକଙ୍କର ପରିବାରକୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେବାପାଇଁ ସେ ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ମନ୍ଦିରମାନ ତୋଳାଇଛନ୍ତି । ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ପ୍ରତି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ରାଶିଫଳ ଜଣାଇବା ପାଇଁ ମଧ ଗଣକ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଗ୍ରହଶାନ୍ତି ପାଇଁ ଯଜ୍ଞାନୁଷ୍ଠାନ ମଧ କରାଯାଇଥାଏ । ତେଣୁ ରାଜାଙ୍କ ଉପରେ କିମ୍ବା ନିଜ ଉପରେ କାହାରିକି ଦୋଷାରୋପ କରିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ, କେବଳ ରାଶିଫଳ ଉପରେ ।'

''ସମସ୍ତ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଶୁଣି ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ କହିଲେ, 'ଏ ଲୋକକୁ କୌଣସି ଦଣ୍ଡଦେବା ଅର୍ଥ ଦଣ୍ଡବିଧିର ଅବମାନନା କରିବା । ତେବେ ଏହାର ପ୍ରତିକାର କ'ଣ ?''

''ପାରିଷଦବର୍ଗ ନୀରବ ହେଲେ; କିନ୍ତୁ କବି କାଳିଦାସ ଜଣାଇଲେ, 'ବିକ୍ରମଙ୍କୁ ପୁଣି ପ୍ରତିକାର ବତାଇବାର ସାମର୍ଥ୍ୟ ଅଛି କାହାର ?' ଉତ୍ତରରେ ରାଜା ସ୍ମିତହାସ୍ୟ କଲେ । ସେ ହାସ୍ୟର ଅର୍ଥ ବୁଝିବାରେ ମନ୍ତ୍ରୀ ସର୍ବଦା ଅଭ୍ୟସ୍ତ । ତାହା ଫଳରେ ଭୂପେନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ପଦୋନ୍ନତି ଘଟିଲା । ବିକ୍ରମଙ୍କ ରାଜସଭାକୁ ସେ ମହାସମାରୋହରେ ଆନୀତ ହେଲେ । ତାଙ୍କୁ ଆଉ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ ନ କରି କେବଳ ଏଣିକି ଇଚ୍ଛାନୁଯାୟୀ ସର୍ବତ୍ର ଭାଷଣଦେବାକୁ

ଅନୁମତି ମିଳିଲା; ମାତ୍ର ସେ ଭାଷଣକୁ କେହିହେଲେ ନ ଶୁଣିବା ପାଇଁ ସର୍ବବିଧ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଗଲା ।''

× × ×

ଗଳ୍ପଟି ପଢ଼ିସାରି ଲେଖକଙ୍କୁ କହିଲି, ''ଏହା ଉପରେ ମୁଖବନ୍ଧ ଲେଖିବାକୁ ଗଲେ ଆଗ ନିଜର ମୁଖ ବନ୍ଦ କରିବା ଉଚିତ।''

ସେ ବିଷଣ୍ଣ ହୋଇ ପଚାରିଲେ, ''କାହିଁକି ?''

''କାରଣ ଏହା ଯେ ସ୍ୱୟଂ ଏକ ମୁଖବନ୍ଧ ।''

''ତେବେ ଦୟାକରି ଏ ଗଳ୍ପର ନାମକରଣ କରିଦିଅନ୍ତୁ।'' —ଲେଖକ ପୁଣି ଅନୁନୟ କଲେ ।

''ଦେଖନ୍ତୁ ଆପଣ ଯଦି ବିକ୍ରମଙ୍କ ଭଳି ସ୍ମିତହାସ୍ୟ ନ କରନ୍ତି, ତେବେ ଗୋଟାଏ ନାମକରଣ ଅନ୍ତତଃ କରିପାରେ । ଗଳ୍ପଟିର ନାମ 'ରାଶିଫଳ' ରଖିବେ କି ?''

●

ଛିନ୍ନପୃଷ୍ଠା

ଏହି ଛିନ୍ନଜୀବନର ଇତିବୃତ୍ତ ଶୁଣିବାଲାଗି ତୁମେ ଏତେ ଅଧୀର କାହିଁକି ବାବୁ । ଏଥିରେ ଶୃଙ୍ଖଳା ନାହିଁ, ଧାରା ନାହିଁ । ଏହାର ଘଟଣା ଆଜି ପରସ୍ପର ସଂଲଗ୍ନ ନୁହେଁ, ଶତଧାରରେ ଏହା ବିଚ୍ଛିନ୍ନ, ବିଭକ୍ତ । ଏ ଯେ ଚିର ସଂସାରରେ ଏକ ନିଭୃତ କୋଣରେ ପଡ଼ି ପଡ଼ି ସଢ଼ିଛି । ଏ ଦୀନ ହୀନ ଜୀବନର କେହି ସମ୍ବାଦ ରଖି ନାହିଁ, କେହି ଦିନକ ଲାଗି ସୁଖ ଦୁଃଖ ପୁଚ୍ଛି ନାହିଁ । ବରଂ ଦୁର୍ବଳ ବୋଲି, ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାକୁ ଅକ୍ଷମ ବୋଲି ଏହି ନିରୀହ ପ୍ରାଣୀଟିକି ଲୋକେ ଢେଲା ମାରିଛନ୍ତି । ନିର୍ମମ, ଓହୋ, ନିର୍ମମ ଏ ସଂସାରର ବିଚାର ।

ଆଉ ତୁମେ ବାବୁ, ତୁମର ଚିନ୍ତା କ'ଣ ? ବାଳକ ହେଲେ କ'ଣ ହେବ ତୁମର ତ ଅଭାବ କିଛି ନାହିଁ । ତୁମେ ଧନୀର ସନ୍ତାନ, ସୁଖୀ । ତୁମର ପିତାମାତା ନାହାନ୍ତି ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ମୋପରି ତ କେତେ ଦାସୀ ଅଛନ୍ତି, ଭୃତ୍ୟ ଅଛନ୍ତି । ତୁମର ନିମକ୍ ଖାଇ ସେମାନେ ଜୀବନ ଧରି ରହିଛନ୍ତି, ତୁମକୁ ସକଳ ସୁବିଧା ଯୋଗାଇବା ଲାଗି । ତୁମର ତେବେ କି ଚିନ୍ତା ?

ମୁଁ ତୁମକୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଏତେ ବେଶି କାହିଁକି ସ୍ନେହ କରେ ବୋଲି ତୁମେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୁଅ । ତାହାର କାରଣ ଆଉ କିଛି ନୁହେଁ, କେବଳ ତୁମ ଘରର ଜଣେ ପୁରାତନ ଚାକରାଣୀ ବୋଲି । ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ତୁମମାନଙ୍କର ନିମକ୍ ଆତ୍ମସାଦ୍ କରି ଆସୁଛି । ତୁମ ଘରକୁ ଛାଡ଼ି ମୋର ଆଉ ଘର ନାହିଁ । ତୁମକୁ ଛାଡ଼ି ମୋର ଆଉ ସମ୍ବଳ ନାହିଁ । ଅବଳା ମୁଁ, କି ଗତି ମୋର ? ଏତେଦିନ ତୁମର ଖାଇ ଏ ଦେହ ଧରିଛି, ତୁମକୁ ଯତ୍ନ କରିବି ନାହିଁ ତ ଆଉ କାହାକୁ କରିବି ? ତୁମ ପ୍ରତି ଯଦି ମୋର ସ୍ନେହ ମମତା ଥାଏ, ତାହାର ଏକମାତ୍ର କାରଣ କେବଳ ଏହି ଖୋରାକ ପୋଷାକ ? ତୁମ ଘରେ ମୋର ପ୍ରତିପତ୍ତି ବେଶି ? ସେ କେବଳ ବେଶିଦିନର ଭୃତ୍ୟ ବୋଲି । ମୋର ଶିକ୍ଷା ଦୀକ୍ଷା ସାଧାରଣ ଚାକରାଣୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଉଚ୍ଚରେ ? ସେ ମୋର ବାଲ୍ୟଶିକ୍ଷାଜନିତ ନୁହେଁ । ଅନେକ ଦିନ ପରେ ନିଜ ଚେଷ୍ଟାରେ ଯତ୍‌କିଞ୍ଚିତ ଜାଣିବାକୁ ପାଇଲି । ତାହାରି ବଳରେ ଆଜି ଅତୀତ ଜୀବନକୁ ତନ୍ନ ତନ୍ନ କରି ବିଶ୍ଳେଷଣ କରୁଛି । ତାହା ନ ହେଲେ ସ୍ତ୍ରୀକୁଳରେ ଜାତହୋଇ ଆଉ ପୁଣି ଶିକ୍ଷା କିଏ ଦିଅନ୍ତା ?

ବହୁବାର ତୁମେ ମୋତେ ମୋର ପିତା ଏବଂ ଗୁଣ ଗ୍ରାମ ଆଦି ପଚାରିଚ । ସେତେବେଳେ ତୁମେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବାଳକ ଥିଲ; କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ତୁମର ଯେତେଦୂର ଶିକ୍ଷା, ତଦ୍ୱାରା କେତେକ କଥା ବୁଝି ପାରିବାର ଶକ୍ତି ହେଲାଣି । ଆଚ୍ଛା; ଏହି ବିକ୍ଷତଜୀବନର ଅଧ୍ୟାୟଗୁଡ଼ିକ ଶୁଣିବାକୁ ତୁମର ଯଦି ଏତେ ଆଗ୍ରହ, ତେବେ ପ୍ରଥମରୁ ଟିକିଏ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ରହ । କାରଣ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁମର ବାଳକମତି ସଂସାରର କଠିନ ସ୍ପର୍ଶର ପରିଚୟ ପାଇ

ନାହିଁ । ଅପରର ସାମାନ୍ୟ ବ୍ୟଥା ଦେଖି ତୁମେ କାତର ହେବାର, ବିଚଳିତ ହେବାର ଆଶଙ୍କା ଅଛି ।

ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନ ଗୋଟିଏ ଛବି ପରି, ଅସଂଖ୍ୟ ପତ୍ରରେ ଏହା ମୁଦ୍ରିତ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପତ୍ର ଖୋଲିବା ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଗୂଢ଼ ରହସ୍ୟର ଉଦ୍‌ଘାଟନ, ପ୍ରତି ପତ୍ରରେ ଜୀବନର ଶତ ଶତ ନୂତନର ପ୍ରତିକୃତି । କାହିଁରେ ସପ୍ତରଙ୍ଗର ରଞ୍ଜିତ ଛବି ମଧୁର ସୁନ୍ଦର ହୋଇ ଫୁଟି ଉଠିଅଛି, କେଉଁଠି ପୁଣି ଲୋତକଧାରାରେ ଆର୍ଦ୍ର, ନାନା ସ୍ଥାନରେ ଛିନ୍ନ ବିକଳ ! ନିଜ ଜୀବନ ଉପରେ ଦୃଷ୍ଟି ପକାଇଲେ ମନୁଷ୍ୟ ଏହା ବେଶ୍ ବୁଝିପାରିବ । ଏ ଜୀବନ ପ୍ରତି କିନ୍ତୁ ଯେବେ ମୁଁ ଦୃଷ୍ଟି ଫେରାଏଁ, ଏ କେବଳ ମୂଳରୁ ଅଗ୍ର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମସ୍ତ ଗୋଟିଏ ବ୍ୟର୍ଥତା, ଏଥିରେ ରଙ୍ଗ ବିନ୍ୟାସର ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ନାହିଁ, ମାଧୁରୀ ନାହିଁ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ । ପ୍ରେମର ଅପମାନ ଅଥବା ସ୍ନେହର ଆଘାତର ସମ୍ଭୂତ ଅଶ୍ରୁଜଳରେ ଏହା ସରସ ନୁହେଁ। କେବଳ ଗୋଟାଏ ଅଖଣ୍ଡ ହାହାକାର, ନୈରାଶ୍ୟ, ଶୁଷ୍କତା । କେଜାଣି କାହିଁକି, ବିଶ୍ୱର କି ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ ଲାଗି ବିଧାତା ପୁରୁଷ ଯେପରି ଗୋଟାଏ ସୃଷ୍ଟି-ଛଡ଼ା ଜୀବ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ । ମନୁଷ୍ୟର ଆକାର ଘେନି ଏହାର ଜନ୍ମ; କିନ୍ତୁ ଭିତରେ ପ୍ରାଣ ନାହିଁ। ମାନବର ଅନ୍ତର-ସୁଲଭ ପ୍ରକୃତିର ଆଭାସ ନାହିଁ, କେବଳ ଗୋଟାଏ ଯନ୍ତ୍ରପରି ଅନ୍ଧଭାବରେ ଅପରର ହୁକୁମ୍ ତାମିଲ କରି ଆସିଛି ।

ମନେଅଛି, ଅତି ବାଲୁତ ବୟସରେ କେତେ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ ସହିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ଦରିଦ୍ର ମାତା ପିତାଙ୍କର ଛଅଗୋଟି ସନ୍ତାନ ଥିଲୁଁ । ଅନ୍ନ ସହିତ ଜଳ ସଂଯୋଗ କରି ଆହାର କରିବା ସେହିଦିନୁଁ ଅଭ୍ୟାସ। ଜାଲିକ ଗଭୀର ପୁଷ୍କରିଣୀରୁ ଆହରଣ କଲାପରି ସେହି ଜଳମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ନ ଅନ୍ୱେଷଣ କରିଥିଲୁଁ। ସେ ମଧ୍ୟ ଦୁଇଓଳି ରୀତିମତ ମିଳେ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ତାହା ଉପରେ ଉତ୍ପୀଡ଼ନ ଅପବାଦ ଯଥେଷ୍ଟ ଥିଲା ! ମାତା ପିତାଙ୍କର ନିତ୍ୟ ଅଭିଯୋଗ ଯେ ରାକ୍ଷସ ଛୁଆଗୁଡ଼ାକ ସବୁ ଖାଇଗଲେ। ହାୟରେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ! —ମାନବର ସ୍ୱାଭାବିକ ବୃତ୍ତି ଉପରେ ତାହାର ଏତେଦୂର ପ୍ରଭାବ ! ଏହି ଘଟଣାରୁ ବାବୁ, ତୁମର ଏ ଜୀବନ ଉପରେ ଗୋଟାଏ ସ୍ଥୂଳ ଧାରଣା ଜନ୍ମି ଯାଇଥିବ । ଯାହାର ମାତା ପିତାଙ୍କର ସ୍ୱଭାବ ଏତେଦୂର ଅସ୍ୱାଭାବିକ, ସେ ସନ୍ତାନର ଚେଷ୍ଟା ଚରିତ୍ର କ’ଣ ହୋଇ ପାରିଥିବ ।

ତା’ପରେ—ହିଁ, ଆତି ଆବାଲ୍ୟ ବୟସରୁ ବାସନମଜା, ଘରପହଁରା, ଭାତରନ୍ଧା ପ୍ରଭୃତି ସକଳ କର୍ମ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ଏତେଦୂର ତାଡ଼ନାରେ ମଧ୍ୟ ଏ ଜୀବନ କର୍ମ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ଏତେଦୂର ତାଡ଼ନାରେ ମଧ୍ୟ ଏ ଜୀବନ ବର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଣୁ ହୋଇଚାଲିଲା। ସେହିଠାରୁ ଏହାର ଗତିପଥ ରୁଦ୍ଧ ହୋଇଗଲା ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ଶିଶୁମାନେ ଆହ୍ଲାଦରେ କ୍ରୀଡ଼ା କରନ୍ତି; ଏ ମୁଖରେ ହାସ୍ୟ ଫୁଟିବାର ଅବକାଶ ନ ଥିଲା— ଗୋଟାଏ ଅଖଣ୍ଡ ବେଦନାର ଛାୟାରେ ଜୀବନଟା ବିଶୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ସେତେବେଳେ କିନ୍ତୁ ଦିନକ ଲାଗି ମନରେ ଗ୍ଲାନି ଉପୁଜି ନାହିଁ ଯେ, ମୋର ଅବସ୍ଥା ଅନ୍ୟମାନଙ୍କଠାରୁ ଏତେ ପୃଥକ୍ କାହିଁକି ? ସେ ଯେ ଶୈଶବର ଚିତ୍ର—ଗୋଟିଏ ଶିଶିରସ୍ନାତ ପ୍ରଭାତ ପୁଷ୍ପ ପରି ପତ୍ର, ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ । ସେଥିରେ ଏତେ ଆବିଳ ତର୍କ ଉଠିବ କିପରି ! ମାତାପିତାଙ୍କର ସେହି ପାଶବିକତା ସ୍ମରଣ କରି ଆଜି ପ୍ରାଣ

ମନ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳିତ ହୋଇଉଠେ— ଘୋର ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ସେମାନେ ଏତେଗୁଡ଼ିଏ ନିରୀହ ଜୀବଙ୍କର ଦଣ୍ଡ ବିହିଲେ କାହିଁକି ?

ତା'ପରେ ମନେପଡ଼େ, ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ଭ୍ରାତା ଭଗିନୀଗୁଡ଼ିକ ସଂସାରରୁ ବିଦାୟ ନେଲେ । ସେତେବେଳେ ବୁଦ୍ଧିବୃତ୍ତି ନିତାନ୍ତ ଅପକ୍ୱ ଥିଲେହେଁ ଅଜାତରେ ବହୁବାର ଲୋଡ଼ିଛି, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଚାଲିଯାଇ ଏ କଷଣରୁ ରକ୍ଷାପାଏଁ; କିନ୍ତୁ ଏ ପାଷାଣ ପ୍ରାଣର ନିୟତି ଭିନ୍ନ ଧରଣର । ଏଡ଼େ ସହଜରେ ତାହାର ଅବସାନ ହେବ କାହିଁକି ? ବିବାହକାଳର କଥା ମନେପଡ଼େ— ସେ ତ କାଲିପରି ମନେହେଉଛି ! କିନ୍ତୁ ସମୟର କେତେ ସ୍ରୋତ ତରଙ୍ଗ ତା' ଉପର ଦେଇ ଚାଲିଗଲାଣି, କେତେ ବିଭିନ୍ନ ପଥରେ ଜୀବନ ନୌକାଟି ଖରା ବର୍ଷା ସହି ଭାସି ଆସିଲାଣି । ସେହି ବିବାହ କାଳର କଥା— କନ୍ୟାଦାନ କରିବାର ନାନା ଦୁଃଖ ବହନ କରିଥିବା ଲାଗି ମାତା ନିଃସ୍ୱ ବାଲ୍ୟଜୀବନରୁ ଯାହା କିଛି ଅସୁଲ କରିନେଇ ଥିଲେ, ସେଥିରେ ତାଙ୍କର ମନ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନ ଥିଲା । ବିବାହକାଳରେ ତାଙ୍କର ବାକି ଋଣଟା ପରିଶୋଧ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଏ ସ୍ଥଳରେ ଗୋଟାଏ ନିଷ୍କ୍ରିୟ ଦ୍ରଷ୍ଟା ମାତ୍ର । ମୋହରି ଜୀବନକୁ ଘେନି ଏତେ ଖେଳକୌତୁକ ଲାଗିଛି, ଅଥଚ ମୁଁ ତାର ବିଶ୍ୱାଏ ଧାରି ନାହିଁ । ମୁଁ ସ୍ୱଇଚ୍ଛାରେ କିଛି କରି ନାହିଁ । ଋଣ ମାଗିବାକୁ ଯାଇ ନାହିଁ, ପରିଶୋଧ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଅଜ୍ଞାନ । ଆହା ! ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନକୁ ନେଇ କ'ଣ ଏହିପରି ଖେଳାଯାଏ, ଏହାର ପରା ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଜିନିଷ ଅଛି— ବିଚାର ବୁଦ୍ଧି ବୋଲି ସମସ୍ତ ଜୀବ ଜଗତରେ ଗୋଟାଏ ବିଶେଷତ୍ୱ ଅଛି ।

ଯାହାହେଉ, ସେ ସମୟରେ କନ୍ୟା ବଜାରରେ ମୋର ବିକ୍ରିର ଦାମଟା ଟିକିଏ ଚଢ଼ା, ଏତିକି ନେଇ ମୁଁ ଯାହା କିଛି ସୁଖ ଓ ଗର୍ବ ଅଳ୍ପକାଳ ପାଇଁ ଅନୁଭବ କରିଥିଲି । ଏ ପୋଡ଼ା ଶରୀରର କ'ଣ ନା ସୁନ୍ଦର ବୋଲି ଗୋଟାଏ ସୁଖ୍ୟାତି ଥିଲା, ଏ ମୃତ ପ୍ରାଣ ପୁଣି 'ଗୁଣର' ବୋଲି ଯଶ ଅର୍ଜନ କରିଥିଲା । ସେଥିଲାଗି ବେଶ୍ ଦରଦାମ କଷା ଯାଇ ଜଣେ ଧନୀ ଗୃହସ୍ଥ ନିକଟରେ ମୋର ବିକ୍ରି ହୋଇଗଲା । ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ବୟସ ୪୫, ମୁଁ ତୃତୀୟ ପକ୍ଷର ସ୍ତ୍ରୀ । ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଗର୍ଭଜାତ ପୁତ୍ର କନ୍ୟା ଆଦି ଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଘର ନ ଚଳିବାରୁ ଏ ଦୁଃଖିନୀ ଉପରେ ଏତେ ଅନୁଗ୍ରହ !

ଯୌବନ ! ଏ ସଢ଼ା ପ୍ରାଣରେ ପୁଣି ଯୌବନ ଆସିଲା । ସେତେବେଳେ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ରାତ୍ରିର ସମସ୍ତ ବିପଦ ଅତିକ୍ରମ କରି ପ୍ରଭାତ ଆଲୋକର ରଙ୍ଗିନ ରଶ୍ମିଟିକି ହୃଦୟର ସମସ୍ତ ପାଖୁଡ଼ା ସତେଜ କରି ରଖିଥିଲା । ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣର ଉତ୍ତେଜନା ନେଇ ସ୍ୱପ୍ନବେଷ୍ଟିତ ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକ ଦେଶରେ ହୁ ହୁ କରି ଛୁଟି ଚାଲିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ମନେ ହୋଇ ନାହିଁ, ଏ ଯୌବନରେ ମୋର କି ଲୋଡ଼ା; ମୋ ନିକଟରେ ଏହାର ଆବଶ୍ୟକତା କ'ଣ, ମୂଲ୍ୟ କେତେ ? ବିଧାତାଙ୍କର ଏହି ସଂଘାତିକ କୌତୁକ ସପକ୍ଷରେ ମୁଁ ଯେ ଅବଳାର ଶକ୍ତି ନେଇ ଦମ୍ଭ ଧରି ଠିଆ ହୋଇପାରିଥିଲି, ଏଥିଲାଗି ନିଜକୁ ବହୁ ଧନ୍ୟବାଦ ପ୍ରଦାନ କରେ । ବାସ୍ତବରେ କି ଭୀଷଣ କୌତୁକ ସେ— କିଛି ଅଭାବ ନାହିଁ, ଅଥଚ ସକଳ ସମ୍ପଦ ବହନ କରି ତରୀ ଖଣ୍ଡି ଯେ ବୁଡ଼ିବାକୁ ଚାଲିଲା । ଯୌବନ ତ ଲଭିଲି; କିନ୍ତୁ ତାହା ରଖେ ନେଇ

କେଉଁଠାରେ ? ଦରିଦ୍ର ମୁଁ, ମୋର ତ ସ୍ଥାନ ସର୍ବଦା ନ ଅଣ୍ଟ । ଯାହାହେଉ ଯୌବନ ଆସିଲା, ଦିନକ ପାଇଁ ହେଲେ ଏ ଧରଣୀକି କଳ୍ପନାର ବିଚିତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣରେ ରଞ୍ଜିତ କରି ଦେଖିନେଲି; କିନ୍ତୁ ତତ୍ପରେ ସବୁ ନିଭି ନିଭି ଆସିଲା, ଆଉ କିଛି ଜାଣିପାରେ ନାହିଁ, ଦେଖିପାରେ ନାହିଁ । ଏଣିକି କେବଳ ଗତିପଥ ଧରାର କଠିଣ ପାଷାଣ ଉପରେ, ଚିରଦିନ ସେହି ପାଷାଣର ନିଷ୍ଠୁର ସ୍ପର୍ଶ ।

ସ୍ୱାମୀ ଗୃହରେ ପ୍ରବେଶ ଅବଧି ମୋର ମୂଲ୍ୟ ବେଶ୍ ବୁଝିପାରିଲି । ବିବାହକାଳରେ ବୟସ ଏତେ ଅଳ୍ପ ଥିଲା ଯେ, ଠିକ୍ ପଶୁପରି ଅଜ୍ଞାନ ଥିଲି । ସ୍ୱାମୀଗୃହକୁ ଆସି ଯେତେବେଳେ ବୁଝିଲି ଯେ ବିବାହଟାରେ ମୋର କାର୍ଯ୍ୟର ଭାଗ ପୁରୋହିତ ଓ ଅଭିଭାବକଙ୍କ ତୁଳନାରେ ନିତାନ୍ତ ତୁଚ୍ଛ, ସେତେବେଳେ ମୁଁ ବିସ୍ମିତ ହୋଇଗଲି । କାରଣ ସେ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଗୋଟାଏ ଅଂଶୀଦାର ହୋଇ ମଧ ମୋର ଅତି ସାମାନ୍ୟ ମତ ଆବଶ୍ୟକ ହେଲା ନାହିଁ । ସେ ଯେପରି ସେହି ମାତାପିତାଙ୍କର ଗୋଟାଏ କ୍ରୀଡ଼ା, ତାଙ୍କରି ଗୋଟାଏ ଖିଆଲ । କେଳା ଯେପରି ଅନ୍ତରାଳରେ ରହି ସୂତା ବାନ୍ଧି ପିତୁଳା ନଚାଏ ଏବଂ ସେ କ୍ରୀଡ଼ାର ଲାଭଲାଭ, ହାରଜିତରେ ସ୍ୱୟଂ ପିତୁଳାର କିଛି ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ, ଯାହାକିଛି କେବଳ ସେହି ଖେଳାଳିର ଖିଆଲ; କିନ୍ତୁ ମନୁଷ୍ୟ ତ ପ୍ରାଣହୀନ ଜଡ଼ ପିତୁଳା ନୁହେଁ— ଏହା ଉପରେ ଏତେ ଅବିଚାର, ଏତେ ଅମାନୁଷିକତା କାହିଁକି ?

ଏହିରୂପେ ଜୀବନର ସୁକୁମାର ବୃତ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ଦୂଷିତ ସମାଜର ଅମଙ୍ଗଳକର ସ୍ପର୍ଶରେ ଶୁଷହୋଇ ଆସିଲା ।

ସ୍ୱାମୀଗୃହରେ ପ୍ରବେଶ କରି ମୋର ମୂଲ୍ୟ ବୁଝିବାକୁ ବାକି ରହିଲା ନାହିଁ । ମୁଁ ଦରିଦ୍ର ଘରର ଝିଅ, ପିତା ପୁଣି ବିକ୍ରିକରି ଅର୍ଥ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି । ସୁତରାଂ, ମୁଁ ଦାସୀହୋଇ ଶ୍ୱଶୁର ଗୃହରେ ପ୍ରବେଶ କଲି, ବଧୂ ନୁହେଁ । ସକଳ ଦାସୀଗିରି ମଧ୍ୟରେ ସେହି ବୃଦ୍ଧଙ୍କର ଯଦି କିଞ୍ଚିତ୍ ସ୍ନେହ ପାଇ ପାରିଥାନ୍ତି, ଜୀବନଟା ଏତେଦୂର ତିକ୍ତ, ଦୁର୍ବହ ହୋଇଉଠି ନ ଥାନ୍ତା । ଏ ସଂସାରଟାକୁ ସୟତାନର ରାଜତ୍ୱ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରି ନ ଥାନ୍ତି । ଏହି ଅଭିଶପ୍ତ ପ୍ରାଣଟାକୁ ଶେଷ କରିଦେବା ଲାଗି ବାରମ୍ବାର ବିଫଳ ପ୍ରୟାସ କରି ନ ଥାନ୍ତି ।

ତୁମ ଦୃଷ୍ଟି ଏଡ଼େ କାତର କାହିଁକି, ବାବୁ ? ମୁଁ ତ ଅବଳା, ମୋ ହାତରେ ଆଉ କି ଶସ୍ତ୍ର ଥିଲା ଯେ; ଏ ସବୁର ମୁଁ ସଂଶୋଧନ କରନ୍ତି ? ଶିକ୍ଷା ନାହିଁ, ଦୀକ୍ଷା ନାହିଁ, ଏକ କଣରେ ପଡ଼ି ଲାଞ୍ଛିତା ନାରୀର ଉପାୟ କ'ଣ ଥାଇପାରେ ? କିନ୍ତୁ ଏହା ମଧ ନାନା ସ୍ଥାନରେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତ ବୟସ୍କ ଯୁବକ ମଧ ମାତାପିତାଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ଏବଂ ସମାଜର ଅନ୍ୟାୟୀ ଦାବି ଏଡ଼ିଦେବା ଉଚିତ ମନେକରେ ନାହିଁ । ତେବେ ଆଉ ଦୁର୍ବଳା ନାରୀର କଥାରେ କାହିଁକି ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠିବ ? ହଁ, ସେହି ସ୍ୱାମୀଗୃହର କଥା । ଦରିଦ୍ର ବୋଲି ପଦେ ପଦେ ଅପମାନ ସହିଛି, ପଦେ ପଦେ ହତାଦାର ହୋଇଛି, ନିନ୍ଦା ଶୁଣିଛି । ଏ ଜୀବନର ପ୍ରକୃତ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ କ'ଣ କେହି ବୁଝିଲେ ନାହିଁ, କେବଳ ସେହି ମାଟିର ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଖିକି ବଡ଼ହୋଇ ଦିଶିଲା । ସ୍ୱାମୀ ଗୃହରେ ଦାସ ଦାସୀ ବ୍ୟତୀତ 'କୁଳ ସ୍ତ୍ରୀ' ହୋଇ କେହି ନ ଥିଲେ । ମତେ କିନ୍ତୁ ଦାସୀର ଦାସୀ ହୋଇ ଚଳିବାକୁ ହେଲା । ଦାସୀମାନେ ଅନୁଶାସନ

ମଧ ବହୁବାର ନତମସ୍ତକରେ ଶୁଣିଯାଇଛି । ଅସଲ କଥା, ଯାହାଙ୍କୁ ସ୍ୱାମୀକରି ଲାଭକଲି, ସେ ମତେ ଦାସୀ ଅପେକ୍ଷା ଉଚ୍ଚକରି ଦିନେ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି । ବରଂ କେତେକ ଦାସୀଙ୍କର ଆଦର ମୋ ଅପେକ୍ଷା ଯଥେଷ୍ଟ ବେଶି ଥିଲା । ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ରକ୍ତଚକ୍ଷୁ ଯେପରି ସର୍ବଦା ମୋର ଗତିବିଧି ନିରୀକ୍ଷଣ କରି ଅହରହ ମୋତେ ଭୟରେ ପ୍ରକମ୍ପିତ କରି ରଖିଲା । ସ୍ୱାମୀଗୃହରେ ମୋର କାର୍ଯ୍ୟ ହେଲା ଅପର ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ସନ୍ତାନ ପ୍ରତିପୋଷଣ । ଗୃହରେ ନାନା ହୀନକର୍ମର ପରିଚାଳନା । ତଦୁପରେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ତଲବ, ତାଙ୍କର ମନୋମତ ସମୟ ଅସମୟରେ ହୁକୁମ ତାଲିମ କରିବାକୁ ହେବ। ବେଶ୍ ଏତିକି ଛଡ଼ା ମୁଁ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଦିଗରେ ଆବଶ୍ୟକ ନୁହେଁ । ସ୍ନେହ, ପ୍ରୀତି, ମାୟା, ମମତା କିଛି ନାହିଁ, କେବଳ ହୁକୁମ, ହୁକୁମ ! ସେଥିରେ ପୁଣି ସାମାନ୍ୟ କିଛି ତ୍ରୁଟି ଘଟିଲେ ସେହି ବିକ୍ରିର କଥା, ମୋର ଦାମର ବିଚାର ।

ଏସବୁ କଥା, ବାବୁ, ତମକୁ କିଛି ଅସହ୍ୟ ବୋଧ ହେଉ ନ ଥିବ, କାରଣ ତୁମେ କୋମଳମତି ବାଳକ, ବିନା ବିଚାରରେ ମୋତେ ସମର୍ଥନ କରିବ; କିନ୍ତୁ ହିନ୍ଦୁଗୃହର ନରନାରୀ ଶୁଣିଲେ ମୋତେ ଅହିନ୍ଦୁ, ପତିଦ୍ରୋହୀ ବୋଲି ନାନାଭାବରେ ଭର୍ତ୍ସନା କରିବେ। କାରଣ ହିନ୍ଦୁରମଣୀ ସକଳ ଅତ୍ୟାଚାର ଅପମାନକୁ ସତ୍ୟକରି ତୁନିହୋଇ ପଡ଼ି ରହିବାକୁ ଗୌରବ ଜ୍ଞାନ କରେ; କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଯେ ଚିରଦିନ ଅଶାନ୍ତିରେ କାଳ କାଟିଲି, ଏତେବଡ଼ ପ୍ରବଞ୍ଚନା କରି କହିବି କିପରି !

ଏହି ତିକ୍ତତା ମଧ୍ୟରେ ଜୀବନର ସମସ୍ତ କୋମଳତା ଶୁଖି ଆସିଲା । ଏହି ଏକ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ି ଜୀବନକୁ ବାଲ୍ୟରୁ ଗୋଟାଏ ଦିଗରୁ ଦେଖି ଆସିଥିଲି । ବହୁବାର ବସି ବସି ଭାବେ, ମାନବ ଜୀବନର ଏ ସକଳ ଦୁର୍ବିପାକର କର୍ତ୍ତା କିଏ— ସମାଜ ନା ଈଶ୍ୱର ? କେତେବେଳେ ଘୋର ନାସ୍ତିକତାରେ ଜୀବନ ଜଡ଼ବତ୍ ହୋଇପଡ଼େ, କେତେବେଳେ ମାନବସମାଜ ପ୍ରତି ତୀବ୍ର ଘୃଣାରେ ଚିତ୍ତ ବିକୃତ ହୋଇଉଠେ । ମୁଁ ଜାଣେ, ଏ ଜୀବନରେ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଦିଗ ଅଛି, ସେଇଟା ଏହାର ଠିକ୍ ଓଲଟା-ଜୀବନକୁ, ସଂସାରଟାକୁ ସୁଖମୟ ଆନନ୍ଦମୟ କରିଦେବାର ଦିଗ ସେ; କିନ୍ତୁ ସେ କେବଳ ଜାଣିବାରେ ରହିଗଲା, ଅନୁଭବକୁ ଆସି ପାରି ନାହିଁ ।

ବହୁବାର ମନେହେଉଛି, ଯୌବନର ଉଦ୍ଦାମ ପ୍ରବାହରେ ଏ ଶରୀରଟାକୁ ମେଲିଦେବି, ଏ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଟାକୁ ବଜାରରେ ପକାଇ ଭଲ ରକମ ଦାମ୍ କଷିନେବି; ମଦ୍ୟପ ଦୁରାଚାରର କ୍ଷୁଧିତ ଅନ୍ତଃ ତୁଷ୍ଟ କରିବାଲାଗି; କିନ୍ତୁ କେଜାଣି କାହିଁକି ଏତେ ବଡ଼ କଥାଟା କରିଦେବାକୁ ମନ ଗଲା ନାହିଁ । ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ଉତ୍ପୀଡ଼ନ କଠିନ ହୋଇପଡ଼ିଛି, ଅସହ୍ୟ ହୋଇଉଠିଛି । ଏକ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସବୁ ନିକାଶ କରି ଦେବାଲାଗି କେତେଥର ଏ ଚିତ୍ତ ଉଦ୍ୟତ ହୋଇଛି; କିନ୍ତୁ ବଡ଼ ଧୈର୍ଯ୍ୟ (ଓଃ, ତାହାର କ'ଣ ପରିମାଣ ଅଛି ।) ଧରି ସେ ସମସ୍ତ ପାରହୋଇ ଏହାକୁ ମୁଁ ପକାଇ ରଖିଛି । ଜୀବନର ସମସ୍ତ ରହସ୍ୟକୁ ଅତି ଛୋଟ କରି ଦେଖିଛି ଓ ବୁଝିଛି । ବଞ୍ଚି ରହିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ଆଶା କେବଳ ଗୋଟାଏ କୌତୂହଳ— ଏ ଜୀବନଟା ଆଉ ଆଉ କେତେଦୂର ଭୋଗିପାରେ, ଆଉ କେତେ କାଠିନ୍ୟଭେଦ କରିପାରେ, ଶେଷରେ ଏହାପାଇଁ କି ଦୁର୍ଦ୍ଦିନର ମହାତାମସା ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରି ରହିଅଛି ।

ଏ ଜୀବନର ଅସ୍ୱାଭାବିକତା ଗୋଟାଏ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତରୁ ତୁମେ ଭଲକରି ବୁଝିବ । କେତେକ ବର୍ଷ ପରେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା । ଦାସ ଦାସୀ ପ୍ରଭୃତି ସମସ୍ତେ କାନ୍ଦିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ; କିନ୍ତୁ ଏ ଚକ୍ଷୁ ଟିକିଏ ହେଲେ ଆର୍ଦ୍ର ହେଲା ନାହିଁ । କିପରି ହୁଅନ୍ତା ? ଅଶ୍ରୁ ଯେବେ ସ୍ୱତଃ ଚକ୍ଷୁକୁ ନ ଆସିଲା, କ୍ରନ୍ଦନ କରିବାଟା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ମନେକଲେ କ'ଣ ଆସିବ ? ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ବିୟୋଗଟା ମିଳନଠାରୁ କେଉଁ ଗୁଣରେ ପୃଥକ୍, ଏହା ମୁଁ ଭାବି ଠିକ୍ କରିପାରିଲି ନାହିଁ; ବରଂ ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଅଧିକ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାବରେ ମୁଁ ନିଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସ ଚଳାଇଲି ।

ବିଧବା ହେବାପରେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ସକଳ ସମ୍ପତ୍ତିର ମାଲିକ ମୁଁ; କିନ୍ତୁ ଦିନେହେଲେ ମୁରବିଗିରି କରିବାକୁ ମନ ଗଲା ନାହିଁ । ସେ ସମ୍ପତ୍ତିରେ ପାଶବିକତାର ଗନ୍ଧ ପାଇଲି, ତୁଚ୍ଛ ଓ ବିଷବତ୍ ସେ ମୋତେ ବୋଧହେଲା । ମୁଁ ସେ ଗୃହରେ ଦାସୀ, ସୁତରାଂ ଦାସୀଭାବରେ ହିଁ ମୋର ତାହା ରକ୍ଷାକରିବା ଉଚିତ ମନେକଲି ଏବଂ ସେହିପରି ଭାବରେ ପରିଚାଳନା ଆରମ୍ଭ କଲି ।

ଏହା ପୂର୍ବର ଗୋଟିଏ ଘଟଣା ଉଲ୍ଲେଖ କରିପାରି ନାହିଁ । ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ହୁକୁମ୍ ମାନି ଗର୍ଭବତୀ ହେଲି । କେଉଁଦିନ ଏହା ପ୍ରଥମେ ଜାଣିପାରିଲି, ସର୍ବାଙ୍ଗ କମ୍ପିତ ହୋଇଉଠିଲା । ଏ କାହାର ସନ୍ତାନ ମୁଁ ଗର୍ଭରେ ଧରିଛି ? ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣ ଏ ଭାବନାରେ ଘୋର ବିଦ୍ରୋହୀ ହୋଇଉଠେ । ପ୍ରବଳ ଇଚ୍ଛା ଜନ୍ମେ, ଯୁଗପତ୍ ଆତ୍ମହତ୍ୟା ଓ ଏହି ଘୃଣ୍ୟ ଶିଶୁହତ୍ୟାଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିହିଂସା ନିଏ; କିନ୍ତୁ ପୁଣି କାହିଁକି ଏ ଚିର ଦୁର୍ବଳ ହୋଇଆସେ । ଯାହାର ନିମକ୍ ଖାଇଲି, ତାହାର ଶିଶୁହତ୍ୟା । ନା, ନା, ଏହା ଅନ୍ୟାୟ ! ଦାସୀର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଶିଶୁରକ୍ଷଣ, ଶିଶୁମାରଣ ନୁହେଁ । ସେହି ଦାସୀଭାବରେ ଶିଶୁକୁ ପାଳନ କରି ଆଣିଲି ଏବଂ ସେ ସମୟରେ ବେଶ୍ ବୁଝି ପାରିଥିଲି, ନିଜ ଗର୍ଭରୁ ଆଉ ଏକ ଖାମିଦକୁ ମୋତେ ପ୍ରସବ କରିବାକୁ ହେଉଛି । ଏସବୁ ଯେ ମୋର କେବଳ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ବୋଧଜନିତ କର୍ମ, ତାହା ନୁହେଁ । ମୃତ ହେଲେ ମଧ ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ପ୍ରେତାତ୍ମାର ସେହି ରକ୍ତଚକ୍ଷୁର ତାଗିଦ୍ ମୋର ଯେପରି ପ୍ରତିକର୍ମକୁ ଅହରହ ନିରୀକ୍ଷଣ କରୁଥିଲା ।

ଲୋକେ କହନ୍ତି, ସହିଯିବା ନାରୀର ଧର୍ମ; କିନ୍ତୁ ଏହା ମୁଁ ଦିନେହେଲେ ଅନୁଭବ କରି ନାହିଁ । ଦୁର୍ବଳତା ହିଁ ନାରୀର ଅଭାବ, ତାହା ପରିବର୍ତ୍ତରେ ମୁଁ ଏତିକି ଜାଣେ, ରିକ୍ତତାରେ ଗୋଟିଏ ଆନନ୍ଦ ଅଛି, ଏହା ମୁଁ ଅନେକ ପରେ ବୁଝିଲି; କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳକୁ ମୁଁ ସ୍ୱତଃ କିଛି ତ୍ୟାଗ କରି ନାହିଁ, ସବୁ ମୋଠାରୁ ବଳପୂର୍ବକ ଛଡ଼ାଇ ନିଆଯାଇଅଛି— ମୋର ପ୍ରାଣ, ମନ, ଯୌବନ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ସ୍ୱାଧୀନତା ସମସ୍ତ ! ସେହି ଶିଶୁକୁ ଯେ ବକ୍ଷର ରକ୍ତ ଜଳକରି ପାନ କରାଇଲି ସେ ମଧ ସେହି ବଳପୂର୍ବକ ଗ୍ରହଣ । ସେଥିରେ ମୋର ସ୍ନେହ ମିଶ୍ରିତ ନାହିଁ, ଅନ୍ତର ଆଦରମମତାଜନିତ, ତାହା ନୁହେଁ । କେବଳ ନିମକ୍ ଖାଏଁ ବୋଲି ଦାସୀର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ରୂପରେ କଲି । ସୁତରାଂ ସେ ତ୍ୟାଗରେ ମୋର ପ୍ରାଣ ନାହିଁ, ଯେ ରିକ୍ତତାରେ ମୁଁ ନିରାନନ୍ଦ; ବରଂ ସେ ତ୍ୟାଗମୂଳରେ, ରିକ୍ତତା ମୂଳରେ ହତାଶାର ଶୂନ୍ୟତା ନିସ୍ୱର ତପ୍ତ ଅଶ୍ରୁଜଡ଼ିତ । ଶକୁନି ପରି ସମସ୍ତ ବନ୍ଧୁ ସ୍ୱଜନ ଯେ ଯାହାର ଭାଗ ସ୍ୱରୂପ ମୋର ଅନ୍ତର ରକ୍ତ ନିଗାଡ଼ି ପାନ କରିଅଛନ୍ତି; ପ୍ରତିଦାନସ୍ୱରୂପ ମୋତେ ଦୀନ କାଙ୍ଗାଳ କରି ଛାଡ଼ିଅଛନ୍ତି ।

ବହୁବାର ଚେଷ୍ଟା କରିଛି ଏ ତ୍ୟାଗରୁ ଜବରଦସ୍ତି ଗୋଟାଏ ଆନନ୍ଦ ଟାଣିଆଣିବାଲାଗି; କିନ୍ତୁ ଜୀବନର ଶତଚେଷ୍ଟା ଶତ ଉଦ୍ୟମ ବିଫଳ, କେବଳ ବିଫଳ ।

ଚିରଦିନ ପ୍ରତିହିଂସାର ନରକରେ ଦଗ୍ଧ ହୋଇଛି, କିନ୍ତୁ କାହାଠାରୁ ପ୍ରତିହିଂସା ନେବି ? ସମାଜଠାରୁ ? ତା'ର ତ ହାତ ଗୋଡ଼ କିଛି ନାହିଁ । ନ ହେଲେ ତପ୍ତ ଲୌହକଟାହରେ ନିକ୍ଷେପ କରି ଉପଯୁକ୍ତ ପ୍ରତିହିଂସା ନିଅନ୍ତି ।

ଏହିଟି ମୋ ଜୀବନ ପୋଥି । ସକଳ ପୃଷ୍ଠା ଏଥିରେ ଛିନ୍ନ ଭିନ୍ନ, ବିକଳ । ଏଥିରେ ଛବିର ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ନାହିଁ, କେବଳ କାଳିର ନିଷ୍ଠୁର ଘନରେଖା; ସଙ୍ଗୀତ ନାହିଁ, କେବଳ ମର୍ମାହତର ଚିତ୍କାର । ସଂସାରର ଏକ ନିଭୃତ କୋଣରେ ଏ ପଡ଼ି ରହିବାର ଜିନିଷ, ଲିପିବଦ୍ଧ ହେବାର ନୁହେଁ । ଯାହା ଚାଲିଗଲାଣି, ଅତୀତର ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଗର୍ଭରେ ଲୀନ ହେଲାଣି । ସେହି ଜୀବନକୁ ଆଜି ଏହି ସୁଦୂରରୁ ହସରେ ଉଡ଼ାଇ ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହୁଏ— ସମସ୍ତ ଜୀବନଟାକୁ କେବଳ ଗୋଟାଏ କୌତୁକ ମନେକରି; କିନ୍ତୁ ହାସ୍ୟ ଯେ ଏ ମୁଖରୁ ବହୁଦିନୁ ବିଦାୟ ନେଇଛି । ଏହିରୂପେ ନାନା ଦିଗରୁ ଏ ଜୀବନଟାକୁ ଓଲଟ ପାଲଟ କରି ଦେଖିଛି; କିନ୍ତୁ ପ୍ରତି ଦିଗରେ କେବଳ ସେହି ରିକ୍ତତା— ସେହି ରିକ୍ତତା ।

ତୁମେ କାନ୍ଦିବ କାହିଁକି ବାବୁ ? ଏ ଜୀବନର ବ୍ୟଥିତ ଗାଥା ଶୁଣି ? ଛି, ଦାସୀଟା ପାଇଁ ତୁମେ କାନ୍ଦିବ ?

ଅଶ୍ରୁସିକ୍ତ ଗଣ୍ଡରେ ବାଳକ ଉତ୍ତର କଲା, 'ମା, ମା, ଏତେ ଦିନଯାଏ ତୁମେ ମୋଠାରୁ ଏତେ କଥା ଲୁଚାଇଥିଲ କାହିଁକି ।'

'ଏ ପୁଣି କ'ଣ ? ମା କିଏ। ମୁଁ ଯେ ଦାସୀ । ଏତେ ଦିନ ମୋର ପ୍ରକୃତ ସ୍ୱରୂପ ତୁମକୁ ଦେଖାଇ ଆସିଛି, କିଛି ତ ଲୁଚାଇ ନାହିଁ । ତୁନି ହୁଅ ବାବୁ, ତୁମକୁ ସୁଖୀ କରିବାକୁ ଏ ଜୀବନର ଭଲ କଥା ଦିଟା ଗୋଟାଏ ଖୋଜିଥିଲି, କିନ୍ତୁ କ'ଣ କରିବି ଗୋଟାଏ ଯେ ସେପରି ପାଇଲି ନାହିଁ ।'

ବାଳକ ସେହି ଭାଷାରେ କହିଲା, 'ମା' ମା' ତୁମେ ତ ମୋର ମା, ଦାସୀ କାହିଁକି ।'

''ପୁଣି ମା । ତୁମକୁ ଜନ୍ମ ଦେଇଛି ସତ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ସ୍ନେହରେ ଚୁମ୍ବନ କରି ନାହିଁ, ଆଦରରେ କୋଳ କରି ନାହିଁ । ଏତେ ବଡ଼ ନାମ ନେବାକୁ ଯିବି କାହିଁକି ? ମୁଁ ଯେ ଚିରଦିନ ଦାସୀ, ତୁମେ ତ କିନ୍ତୁ ଦାସୀର ପୁତ୍ର ନୁହଁ, ଧର୍ମର ସନ୍ତାନ ତୁମେ, ତୁମର ପରିଚର୍ଯ୍ୟାକାରିଣୀ ଦାସୀଟା ମା ହେବ । ଛି, କାନ୍ଦିବି କାହିଁକି; ସେ ଯେ ଦୁର୍ବଳତାର ଚିହ୍ନ, ନାରୀତ୍ୱର ପରିଚାୟକ। ଦାସୀକୁ ଯଦି ମା'ର ଆସନକୁ ଉଠାଇବାକୁ ଚାହିଁ, ସେ ଏତେ ସହଜ ନୁହେଁ— ତପସ୍ୟା, ତପସ୍ୟା।''

●

ଆତ୍ମହତ୍ୟା

‘ଉସ୍, ମସ୍ତ ଭୂଲ୍ ।’ ଚକ୍ଷୁ ଖୋଲି ଦେଖିଲା, ମେଘଶୂନ୍ୟ ନୀଳାକାଶରେ ଚନ୍ଦ୍ର ତା ପ୍ରତି ବିକଟ ହାସ୍ୟ କରୁଛି । ‘ମେରା ବି ଖାତିର ନେହିଁ ।’ ଭୂମିଶଯ୍ୟାରୁ ଧୀରେ ଧୀରେ ଅଖିଳ ଉଠିଲା । ପ୍ରକାଣ୍ଡ ପଡ଼ିଆଟା ଚିତ୍‌ପଟାଙ୍ଗ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ନିକଟସ୍ଥ ଆମ୍ରବନକୋଳରୁ ଶୀତଳ ପବନଟା ଆସ୍ତେ ଆସି ତା ଗରମ ବକ୍ଷସ୍ଥଳରେ ଲାଗିଲା । ‘ଛି’ । ଏତେ ବଦମାସୀ’ କହି ଅଖିଳ ଗୃହ ଅଭିମୁଖରେ ଚାଲିଲା । ପିଲାଏ ନୂଆ ନୂଆ ଚାଲି ଶିଖିଲାବେଳେ ଗୋଡ଼ ଦି’ଟା ଅଭ୍ୟାସ ଅଭାବରୁ ଯେମିତି ବେଧାରାରେ ଏପାଖ ସେପାଖ ପଡ଼ିଯାଏ, ତା ଚିତ୍ତ ସେହିପରି ବିଶୃଙ୍ଖଳ ତା ଚାଲି ସେହିପରି ଅସଂଯତ । ମତୁଆଲାଙ୍କ ପରି ସମସ୍ତ ପଡ଼ିଆରେ ଝୁଙ୍କି ଝୁଙ୍କି ଘର ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚିଲା ।

ପଢ଼ିବା ଘରେ ବହିଟାକୁ ପୁଣି ଚାହିଁଲା । ପୂର୍ବପରି ଅକ୍ଷରଗୁଡ଼ାକ ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ଏଣେ ତେଣେ ଧାଉଁଛନ୍ତି । ବହୁବାର ମିନତି କଲା, ‘ଥିର ହୋଇ ଟିକିଏ ରହ, ଥରଟାଏ ରହ, ଥରଟାଏ ଭଲା ପଢ଼ିନିଏଁ ।’ ତା କଥା ଶୁଣୁଛି କିଏ ମାନୁଛି କିଏ ? ସେ ଘରଟା ଛାଡ଼ି ପୁଣି ବାହାରି ଯିବ ବୋଲି ଇଚ୍ଛା ହେଲା । କ’ଣ ମନରେ ପାଞ୍ଚି ଦୀପ ନିଭାଇ ଦେଇ ବିଛଣା ଉପରେ ପଡ଼ିଗଲା । ନିଦ ଆସିଲା ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଜଗତର ଚିନ୍ତା ଆସି ତା ମସ୍ତିଷ୍କ ଗ୍ରାସ କରି ବସିଲା । ତା ଆଶା ଆକାଙ୍‌କ୍ଷା, ଜୀବନର କୁଟିଳ ଅନ୍ଧକାରାଚ୍ଛନ୍ନ ଭବିଷ୍ୟତ୍, ହାହାକାରମୟ ଅତୀତ, ବିଶୁଷ୍କ ନିରାଶପୂର୍ଣ୍ଣ ବର୍ତ୍ତମାନ । ଓଃ । ସେ ବଞ୍ଚିବ କିପରି— କେଉଁ ଅବଲମ୍ବନ ଧରି ବଞ୍ଚିବ ।

ଆତ୍ମହତ୍ୟା । ସେ କି ଭୀଷଣ, କି କଠୋର । ବକ୍ଷ ଉପରେ ହାତଦେଲା, ଚଳନ୍ତା ଇଞ୍ଜିନ୍ ପରି ଦପ୍ ଦପ୍ ହେଉଛି । ଲୌହପରି କଠିନ ଓ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଅଗ୍ନିପରି ତପ୍ତ । ଆତ୍ମହତ୍ୟା । ଓଃ, ସେ କିପରି ? ସେ ଯେ ଅନୁଭୂତ ନୁହେଁ । ଆଦିକାଳରୁ କେହି ଅନୁଭବ କରି ମାନବସମାଜରେ ପ୍ରକାଶ କରି ନାହିଁ । ଆତ୍ମହତ୍ୟା । ହଁ, ସେଇଟା କିନ୍ତୁ— କିନ୍ତୁ ଜୀବନ ଯେ ନାହିଁ— ପ୍ରତି ଦିବସର ଅସଂଖ୍ୟ ମୃତ୍ୟୁଯାତନା ତା ଦୁର୍ବଳ ପ୍ରାଣ ସହିବ କିପରି, କାହିଁକି ବା ସହିବ ?

ମନ ବୁଝିଲା ନାହିଁ । ବିଛଣାରୁ ଉଠି ଘର ପିଣ୍ଡାରେ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଚଲାବୁଲା କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ପ୍ରତିଦିନ ପରି ସକାଳ ହେଲା, କୁଆ ରାବିଲା, ଲୋକେ ଯେଝା କର୍ମରେ ବାହାରିଲେ । ଅଖିଳ ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ମାନବଜୀବନ ଉପରେ ଥରେ ଦୃଷ୍ଟିପକାଏ, ଥରେ ନିଜ ଜୀବନ ଉପରେ । ଓଃ, ମନୁଷ୍ୟ ବଞ୍ଚିଛି କିପରି । କି ଅଦ୍ଭୁତ, ମୁହୁର୍ମୁହୁଃ ନୈରାଶ୍ୟର କଶାଘାତ, ସହସ୍ର ବ୍ୟଥା, ଅସଂଖ୍ୟ ମୃତ୍ୟୁଯାତନାରେ ବିଶ୍ୱମାନବର ପ୍ରାଣ ଭାଙ୍ଗି ନ ପଡ଼ିଛି କାହିଁକି ? ଜଗତରେ କିଏ ତାର— କାହାପାଇଁ ଜୀବନ ପ୍ରତି ଏତେ ଲୋଭକରି ବଞ୍ଚିବ ? ଏଠାରେ ଦାନକରି ମନୁଷ୍ୟ କ’ଣ ପ୍ରତିଦାନ ପାଏ ? ସାଧୁତା ଦେଖାଇ ଯାବତୀୟ ପ୍ରତାରଣାରେ

ଜୀବନ ଅସମ୍ଭବ ହୋଇଉଠେ । ବନ୍ଧୁବୋଲି ଯାହାକୁ କହେ, ସେ ଭିତରେ ଭିତରେ ଶତ୍ରୁ । ନିଜର ବୋଲି ଯାହାକୁ ସ୍ନେହ ଆଦର କରେ, ସେ ପରକୁ ନିଜର କରେ । ଏ କ'ଣ, ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ, ଏ ପ୍ରାଣୀଜଗତ୍ । ଅସଂଖ୍ୟ ଆଘାତରେ ଜଗତ୍ ଚୂର୍ଣ୍ଣବିଚୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ, ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ି ଭସ୍ମ ହୁଏ, ମନୁଷ୍ୟ ବଞ୍ଚେ, କେବଳ ନିର୍ଲଜ ହୋଇ, ଅଜ୍ଞ ହୋଇ । ଲୋକ ବଞ୍ଚୁଛି ଅଥଚ ଥରେହେଲେ ଭାବୁ ନାହିଁ, କାହିଁକି ବଞ୍ଚୁଛି । ତା'ହେଲେ ସିନା ବୁଝନ୍ତା ହୃଦୟର କେତେଅଂଶ କ୍ଷତବିକ୍ଷତ, ରକ୍ତାକ୍ତ । ବଞ୍ଚିବାଟାକୁ ମନୁଷ୍ୟ ଗୋଟାଏ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସର ତାଡ଼ନାରେ କୁସଂସ୍କାରରେ ଅବଶ୍ୟ ବୋଲି ଧରିନେଇଛି । ଏଡ଼େ ବିଶାଳ ସାନ୍ଦ୍ର ରହସ୍ୟର ପର୍ଦ୍ଦାଟାଏ ସମ୍ମୁଖରେ, ତାକୁ ଉଠେଇବାକୁ କେହି ଇଚ୍ଛେ ନାହିଁ, ଅପର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ତାର କଅଣ ଅଛି କେହି ଜାଣିବାକୁ ଚାହୁଁ ନାହିଁ, ଅଥଚ ସେହି ନିତିଦିନିଆ କାମରେ ଠିକ୍ ଗୋଟାଏ କଳଦ୍ୱାରା ଚାଳିତ ହେଲାପରି ସମସ୍ତେ ବିଧିମତେ ଚାଲିଛନ୍ତି । ବଞ୍ଚିବାଟା ମନୁଷ୍ୟର କୁସଂସ୍କାର; ଅଳାଜୁକପଣିଆ, ଅଜ୍ଞତା ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ନୁହେଁ । ଅକାରଣ ସହସ୍ର ମନୋବେଦନାରେ ମନୁଷ୍ୟ ବଞ୍ଚିବ କାହିଁକି ? ମୋ ଜାତିଟା ତେବେ କ'ଣ ଜଗତ୍‌ବାସୀଙ୍କଠାରୁ ପୃଥକ୍ ? ସେମାନେ କ'ଣ ଯାହା ଆଶା କରିଛନ୍ତି, ଯାହା ପାଇବାକୁ କଳ୍ପନା କରିଛନ୍ତି, ସାଥେ ସାଥେ ପାଇ ଯାଇଛନ୍ତି ? ନା; ନା ତା କିପରି ? ଆଶାର ଯେ ଆକାଶରେ ବାସ— ସେ ଯେ ଆକାଶ, ଶୂନ୍ୟ ଅନନ୍ତ ଶୂନ୍ୟ ? ତାକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଲାଭକରିବା ଯେ ଦେହଧାରୀ ଜୀବ ପକ୍ଷରେ ଏକାବେଳକେ ଅସମ୍ଭବ ।

ଠିକ୍ ନାମ ଅନୁସାରେ ଠିକ୍ କାର୍ଯ୍ୟଟି ସର୍ବଦା ହୋଇ ନ ଥାଏ, ଠିକ୍ ଅର୍ଥଟି ସବୁବେଳେ ପ୍ରକାଶ ପାଏ ନାହିଁ । ଜୀବସୃଷ୍ଟିରେ ମନୁଷ୍ୟନାମଧେୟ ଯେଉଁ ଶ୍ରେଣୀଟି ଅଛି, ତା ମଧ୍ୟରେ ଅଳ୍ପ କେତୋଟିକୁ ବାଦ୍‌ଦେଲେ ବାକିଗୁଡ଼ିକ ଜନ୍ତୁ । ଏଇ ଜନ୍ତୁଗୁଡ଼ିକଙ୍କ ମତରେ ବଞ୍ଚିବା ଅର୍ଥ ଖାଇ ପିଇ ସୁଖରେ ରହିବା ।

ଅଖିଳର ପ୍ରାଣରେ ଜଗତର ଅନନ୍ତ ବେଦନା ବାଜିଛି । ଜୀବନଟା ତା ପକ୍ଷରେ ମସ୍ତଭୁଲ୍, ବଞ୍ଚି ରହିବାଟା ଘୋର କୁସଂସ୍କାର । ଅକାରଣ ବ୍ୟଥାରେ ତା ମସ୍ତିଷ ମରୁଭୂମି ପରି ଶୁଷ୍କ, ତା ଅନ୍ତରରୁ ଦାଉ ଦାଉ ଅଗ୍ନିଶିଖା ଉଠୁଛି । ମନକୁ କେତେକ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଇଛି । ଅନ୍ଧ-ବିଶ୍ୱାସ କରି ପ୍ରଭୁ ବୋଲି ଶୂନ୍ୟରେ କେତେଥର ଡାକିଛି । ସମସ୍ତ ବିଫଳ, ହାୟ ସମସ୍ତ ବିଫଳ । ତାର ଏ ଅକାଳବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଦେଖି ପିତା, ବନ୍ଧୁ-ସ୍ୱଜନ କେତେ ସଦୁପଦେଶ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ହାୟ ସଦୁପଦେଶ; ସେ ଯେ ଜୀବନ-ସମ୍ପର୍କୀୟ କୌଣସି ପ୍ରଶ୍ନର ମୀମାଂସା କରେ ନାହିଁ ।

ତା ଜୀବନ ସମ୍ପର୍କୀୟ ଲୋକମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଅତୀବ ରହସ୍ୟମୟ । ତାର ଚିନ୍ତା କାହିଁକି ? ତା'ର କ'ଣ ନାହିଁ ? ବାପ, ମା, ଭାଇ, ଭଉଣୀ, ଧନସମ୍ପତ୍ତି କାହିଁରେ ତାର ଅଭାବ ଅଛି ? ପୁତ୍ରର ବିଷାଦଗ୍ରସ୍ତ କପାଳ ଦେଖି ପିତା ଚିନ୍ତିତ ଥିଲେ । କ୍ରମେ ସେ ଚିନ୍ତା ବିରକ୍ତରେ ପରିଣତ ହେଲା । ଅଖିଳର ଅନ୍ୟମନସ୍କତା, ସବୁ ପ୍ରତି କିପରି ବିରାଗ ଏବଂ ସ୍ୱୀୟ ଉପଦେଶ ତା ନିକଟରେ ମୂଲ୍ୟହୀନ ଦେଖି ବାତ୍ସଲ୍ୟତରଳ ଅନ୍ତଃକରଣ କର୍କଶ ହୋଇପଡ଼ିଲା । ପାହାନ୍ତାରୁ ଉଠି ପିଣ୍ଡାଟାରେ ଟହଲ କରୁଛି । ପୁଣି ଡାକି ପଠାଇ ପଚାରିଲେ, ''ଏ ସବୁ କି କାରଖାନା ତୋର ?'' ପିତାଙ୍କ ପକ୍ୱକେଶ ଗଣିଲା ପରି ଅଖିଳ କେବଳ ବକ୍ ବକ୍ ଚାହିଁ

ରହିଚି । ପୁତ୍ରର ନିସ୍ତବ୍ଧତାରେ ଅଧିକ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ହୋଇ ପିତା କହି ଉଠିଲେ, ''ଛି, ଏପରି ପୁଅର ମୁହଁ ଚାହିଁକରି ନାହିଁ । ବହି ସଙ୍ଗେ ସାକ୍ଷାତ ନାହିଁ, ନିଷ୍କର୍ମା ହୋଇ ବସି ଖାଇବାକୁ ଭଲ ଲାଗୁଛି ।'' ଅଖିଳ ଚିନ୍ତିତ ମନରେ ପୂର୍ବପରି ଧୀରେ ଧୀରେ ଫେରିଆସିଲା । ସଂସାରଟା କ'ଣ ଏଡ଼େ ସ୍ନେହହୀନ, ଏଡ଼େ ସ୍ୱାର୍ଥାନ୍ଧ । ବାପ କହୁଛି ପୁଅକୁ— ବସି ଖାଇଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ ! ଭାବିଲା ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବ; କିନ୍ତୁ ଚିନ୍ତା କରି ବୁଝିଲା, ଏପରି ଭାବରେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା ବୃଦ୍ଧପିତାଙ୍କ ପ୍ରାଣକୁ ସାଂଘାତିକ ଅନୁତାପ ଆଣିବ । ସୁତରାଂ ସେ ଇଚ୍ଛା ବର୍ତ୍ତମାନ ପାଇଁ ସ୍ଥଗିତ ରଖିଲା ।

ଅଖିଳର ସନ୍ଦେହ ହେଲା, ତାକୁ ଭୂତ ଗ୍ରାସିଛି । ଏହି ଭୂତ ଭୟରେ ସେ ଘର ଛାଡ଼ି ସନ୍ନିହିତ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ପଡ଼ିଆରେ କେତେ ରାତ୍ର କାଟିଛି । ଦମ୍ ଦମ୍ ବର୍ଷାପଡୁଛି, ଘଡ଼ଘଡ଼ି ବିଜୁଳି ମାରୁଛି, ଆକାଶ ତଳେ ସହାୟହୀନ ହୋଇ ଅଖିଳ ନିଜ ତପ୍ତ ପ୍ରାଣ ଶୀତଳ କରୁଛି । କେତେ ରାତ୍ରି ତାରାଲୋକରେ ଦଗ୍ଧ ଅନ୍ତର ଖୋଲିଦେଇ ଶୀତଳିବାପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛି; କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତ ବୃଥା । ସେ ପ୍ରାଣ ଖୋଲି ହସି ପାରେ ନାହିଁ, କାନ୍ଦି ପାରେ ନାହିଁ, ମନ ପୂରାଇ ଜୀବନର ଅକାରଣ ଅସଂଖ୍ୟ ଦୁଃଖ ବିଷାଦ ଗୀତିରେ ଗାଇ ଯିବାକୁ ଆଗପରି ତା କଣ୍ଠରେ ସ୍ୱର ନାହିଁ । ନିରାଟ ନୀରସ ଜୀବନଟା ସହଜରେ ବାହାରି ମଧ ଯିବ ନାହିଁ ।

ସନ୍ଧ୍ୟା ଆକାଶରେ ପକ୍ଷିପଲ ଉଡ଼ିଗଲେ । ଅଖିଳର ଚିତ୍ତ ଧାଇଁଲା, ଏହି ସୁନୀଳ ଅନନ୍ତ ଆକାଶରେ ଉଡ଼ି ଏ ତପ୍ତ ପ୍ରାଣଟା ଜଗତ୍ ଚକ୍ଷୁରୁ ଲୁଚାଇ ଦେଇପାରନ୍ତା କି ? ବିନୋଦକୁ ଅଖିଳର ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ ଭୟ, ଦୂରରୁ ଦେଖିଲେ ନ ଦେଖିଲା ପରି ଭିନ୍ନ ଦିଗରେ ଚାଲିଯିବ । ତା'ର ଶବ୍ଦ ଶୁଣିଲେ ତା'ର ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ କମ୍ପିଉଠେ । କାରଣ ବିନୋଦ ତାକୁ ସ୍ଥିର ହୋଇ ବସି ରହିବାକୁ ଦିଏ ନାହିଁ। ଆଜି କିନ୍ତୁ ଜାଣିପାରିଲା ନାହିଁ । ବିନୋଦ ନିକଟକୁ ଆସି ପଚାରିଲା, ''କି ହେ, ଏଥର ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍ ସାଜିବ କି ?'' ଅଖିଳ ଆକାଶ ଭ୍ରମଣର ଯେ ପ୍ଲାନଟା ଆଙ୍କୁଥିଲା, ବିନୋଦର ଅନଧିକାର ଚର୍ଚ୍ଚାରେ ସେ ଅକାରଣ ହେଲା। ବ୍ୟଥିତ ହୋଇ କହିଲା, ''ବିନୁ ତୁମର କେତେବେଳେ ଏକଥା ଗଲା ନାହିଁ ।'' ବିନୋଦ ଦେଖିଲା, ଅଖିଳ ବଡ଼ ଦୁଃଖୀ । ସେ ଅନେକଥର ତାକୁ ଏ ଅବସ୍ଥାରେ ଦେଖିଛି, ଆଜି କାହିଁକି ତା ମନରେ ମଧ କଷ୍ଟ ହେଲା । ଘର ଭିତରକୁ ଅଖିଳକୁ ଟାଣିନେଇ ପଚାରିଲା, ''ଅଖିଳ, କ'ଣ ହେଉଛି, ତୁମେ ଜୀବନଟାକୁ ଏଡ଼େ ଭାରାମୟ କରି ପକାଉଛ ?'' ଅଖିଳ ବିନୁ ନିକଟରେ ବେଶି ଧରା ପଡ଼ିବାକୁ ଅପେକ୍ଷା ନ ରଖି ସଂକ୍ଷେପରେ ଉତ୍ତର ଦେଲା—

''କାରଣ, ମୁଁ କାହାକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରି ପାରୁ ନାହିଁ ।''

''କାହାକୁ ଅର୍ଥ ଈଶ୍ୱର ବିଶ୍ୱାସ ବି ନାହିଁ ?''

ଅଖିଳ ଗମ୍ଭୀର ହୋଇ ଉତ୍ତର କଲା, 'ଈଶ୍ୱର ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ ବୋଲି ଅନ୍ୟ କାହାକୁ ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ । ଈଶ୍ୱର କ'ଣ ? ଯେଉଁ ଜଗତରେ ଲୋକ ହୃଦୟର ଆଦରର ସାମଗ୍ରୀ ଦାନ କରେ, ଅଥଚ ଗ୍ରହୀତା ତାକୁ ଅବହେଳାରେ ଫିଙ୍ଗିଦିଏ, ନୈରାଶ୍ୟ ଯେଉଁଠାରେ ସ୍ତୂପାକାରର ଜମି ଆକାଶ ଫୁଟାଇବାକୁ ଉପକ୍ରମ କଲାଣି, ସହସ୍ର ଚିତ୍କାରରେ ବକ୍ଷଫାଟି ରୁଧିର ବାହାରେ,

ଈଶ୍ୱର ଟିକିଏ ଶୁଣନ୍ତି ନାହିଁ, ସେଠାରେ କାହାକୁ ଈଶ୍ୱର କହିବି ? ଈଶ୍ୱର କହିବି, ଗୋଟାଏ ରୁଧିରପାୟୀ ରଣୋନ୍ମତ୍ତ ରାକ୍ଷସ, ପରଦୁଃଖରେ କୌତୁକ ଉପଭୋଗୀ ଗୋଟାଏ ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରୀ ପିଶାଚ ।''

ବିନୋଦ କ'ଣ କହି ବୁଝାଇବ ବୁଦ୍ଧି ଦିଶିଲା ନାହିଁ । ଦେଖିଲା ଅଖିଳ ପ୍ରାଣର ସମସ୍ତ କଥା ଖୋଲି କହି ପାରୁ ନାହିଁ, କେତେ କଥା କଣ୍ଠ ନିକଟକୁ ଆସି ଅଟକି ଯାଉଛି, କେତେ କଥାକୁ ଜୋର ଜବରଦସ୍ତିରେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ସତ୍ତ୍ୱେ ହୃଦୟରୁ ଟାଣି ଆଣୁଛି । ତା ଅନ୍ତର କି ଗଭୀର ବ୍ୟଥାରେ ଉବେଇ ଟୁବେଇ ହେଉଛି, ତା ଜୀବନ କି ରହସ୍ୟ ଜାଲରେ ଘେରା । କେତେକ କ୍ଷଣ ନୀରବ ରହି ବିନୋଦ 'ଈଶ୍ୱର ଅଛନ୍ତି, ଅଖିଳ ।' କହି ଧୀରେ ଧୀରେ ଘରୁ ବାହାରିଗଲା ।

ଅଖିଳ ଭାବିଥିଲା, ନିଜ ମତରେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଦୀକ୍ଷିତ କରିପାରିବ; କିନ୍ତୁ ବିନୋଦର ନିର୍ବୋଧ ଉତ୍ତରରେ ସେ ବିସ୍ମିତ ହେଲା । ଲୋକେ ଏପରି ଭୁଲ କରି ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି । ଠିକ୍ ଯେମିତି ଈଶ୍ୱର ଆସି ଖଡ଼ି ଧରି ଏମାନଙ୍କୁ ପାଠ ପଢ଼ାଇ ଯାଇଛନ୍ତି ।

ପରଦିନ ବିନୋଦ ଆସିଲା । ଅଖିଳର କେଉଁ ଦାନ ପ୍ରତିଦାନରୂପେ ମିଳିବା ଦୂରେ ଥାଉ ଗୃହୀତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇ ନାହିଁ, ଜଗତଟାକୁ କାହିଁକି ଅକୃତଜ୍ଞ କରି ସେ ଠଉରାଇଛି, ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ନେଇ କାହିଁକି ତା'ର ଏ ଅଦ୍ଭୁତ ଧାରଣା, ଭାବି ଭାବି ବିନୋଦ କିଛି ଠିକ୍ କରି ପାରିଲା ନାହିଁ । ତା ହୃଦୟର ପ୍ରକୃତ ରହସ୍ୟ ଜାଣିବାକୁ ବିନୋଦର ଯୁବକ ପ୍ରାଣ ବ୍ୟଗ୍ର ହୋଇଉଠିଲା । ସକାଳୁ ଉଠିଯାଇ ଅଖିଳ ପାଖରେ ହାଜର— ''କହ ଅଖିଳ, ତୁମର କ'ଣ ହୋଇଛି ।'' ଅଖିଳ ଅଳ୍ପ ହସି ଉତ୍ତର ଦେଲା, ''କାଲି ଯେ କହିଥିଲି, ମୋର କାହା ପ୍ରତି ବିଶ୍ୱାସ ଜନ୍ମୁ ନାହିଁ ।''

''ଆଚ୍ଛା, ପ୍ରକୃତ କଥାଟା କ'ଣ କହ ନା'', ''ଏଇ ତ ପ୍ରକୃତ କଥା ।'' ''ବିଶ୍ୱାସ ନ ଜନ୍ମିବାର କାରଣ ?'' ''କାରଣ ବିଶ୍ୱାସ-ଯୋଗ୍ୟ କେହି ନୁହନ୍ତି ।'' ''ଧେତ୍, ତୁମକୁ ବୁଝାଇବାର ଉପାୟ ନାହିଁ ।'' ଅଖିଳ ବ୍ୟାଥାମିଶ୍ରିତ ସ୍ୱରରେ ଉତ୍ତର ଦେଲା ''ଭାଇ, ମୁଁ ତ ନିଜେ ମତେ ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ ।'' ତୁମେ ବୁଝିବ କ'ଣ'' ?

ଅଖିଳ ଭଲ ରକମ ବୁଝିଛି ଜଗତ୍‌ବାସୀଙ୍କଠାରୁ ସେ ବାହାର । ତା ଜୀବନର ସଙ୍ଗେ କାହାରି ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ । ନିରୋଳାରେ ଲୋକଲୋଚନ ଅଗୋଚରରେ ତା ପ୍ରାଣବାୟୁ ବାହାରି ଯିବ, ତା ଅନନ୍ତ ଦୁଃଖର ଅବସାନ ହେବ ଆତ୍ମହତ୍ୟା, ଆଉ ଉପାୟ ନାହିଁ । ଆତ୍ମହତ୍ୟା ! ନିଶା ଗର୍ଜୁଛି, ବାଟଘାଟ ଜନ-ମାନବ-ଶୂନ୍ୟ, ଅଖିଳ ଗୃହ ମଧ୍ୟରୁ ଏକାକୀ ବାହାରିଲା । କାହାକୁ କୌଣସି ସଙ୍କେତଦ୍ୱାରା ଜଣାଇଲା ନାହିଁ, ପିତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଦି'ଧାଡ଼ି ଲେଖିଦେଇ ଗଲା ନାହିଁ ଗେଞ୍ଜି ଖଣ୍ଡିଏ-ଲୁଗା ଖଣ୍ଡିଏ ପରିଧାନ । ବହୁ ଦିବସର ପରିଚିତ ଗୃହଉପରେ ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସଟିଏ ପକାଇଲା । କେଉଁଠାରେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବ ? ଗୃହ ମଧ୍ୟରେ ? ନା, ତା'ରି ସ୍ନେହର ଭ୍ରାତା, ଭଗିନୀ ସେ ଘରେ ଭୂତ ଅଛି ବୋଲି ରାତିରେ ଭୟ କରିବେ । ତାଙ୍କ ବଂଶରେ କେତେ ପୁରୁଷଯାଏ ସେ ଘରଟା ଚିହ୍ନଟ ହୋଇ ରହିବ— ମାଆମାନେ ପିଲାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିବେ ନାହିଁ । ନା, ତାହା ହେବ ନାହିଁ । ସମସ୍ତଙ୍କ ଅଗୋଚରରେ, ବିଶ୍ୱର ନିଭୃତତମ

ପ୍ରଦେଶରେ । ଘରୁ ବାହାରି ଏକାକୀ ଆସି ପଥ ଉପରେ ହେଲା । ଥରେ ମାତ୍ର ଫେରି ଗୃହ ଉପରେ ଦୃଷ୍ଟି ପକାଇଲା, ତତ୍ପରେ ଦ୍ରୁତ ପଦକ୍ଷେପରେ ପଥ ଅତିକ୍ରମ କରି ଚାଲିବାକୁ ଲାଗିଲା। ନଦୀ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚି ଫେରି ଚାହିଁଲା, ସେ କୋଳାହଳଶୂନ୍ୟ ମୃତ୍ୟୁରାଜ୍ୟର ନିଶାଣ ପରି ଗୃହଟା ନୈଶ ଆକାଶତଳେ ଅସଂଖ୍ୟ ତାରକା ନିମ୍ନରେ ମୁଣ୍ଡଟେକି ଠିଆ ହୋଇରହିଛି । ପଢ଼ା ଘରର ଆଲୋକ ନିଭାଇ ଆସିବାକୁ ମନେ ନାହିଁ । ସେଇ ଆଲୋକିତ ଗୃହଟାକୁ ସାକ୍ଷୀ ରଖି ଜୀବନର ଆଲୋକ ନିଭାଇଦେବାକୁ ତା'ର ଇଚ୍ଛା ହେଲା ନାହିଁ । ପୁଣି ଦ୍ରୁତଗତିରେ ଚାଲିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । ପଛକୁ ଚାହିଁଲେ ସେ ଘରଟା ପୁଣି ଦିଶେ, ଏ ଭୟରେ ଆଉ ନ ଚାହିଁ ଚାଲିବାକୁ ଲାଗିଲା । ସେଇ ଘରେ ଜୀବନର ଅସଂଖ୍ୟ ସୁଖ ଦୁଃଖର ସ୍ମୃତି ଅଙ୍କିତ ରହିଛି । କେତେ ନିଭୃତ ଆଶା ସେଇ ଘରେ ଜାତ ହୋଇ ନିଭିଛି । ବାଲ୍ୟସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସେଇ ଅଗଣାରେ ସଞ୍ଜ ସକାଳେ କେତେ ସୁଖଦୁଃଖର ଖେଳ ଖେଳିଛି । ସେଇ ବିକଳ ସ୍ମୃତି ଘେନି କିପରି ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବ ।

ହଠାତ୍ ତା ମନରେ ଉଦିତ ହେଲା କାହିଁକି ? ଘରଟାକୁ ଚାହିଁ କାହିଁକି ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରି ହେବ ନାହିଁ ? ସେଇ ଘର, ଯେଉଁ ଘରେ ଏ ଜୀବନର ବେଶି ଭାଗଟା କେବଳ ବିଷମ ବେଦନାରେ କଟିଯାଇଛି, ନୈରାଶ୍ୟ ସହସ୍ର ବିକଟମୂର୍ତ୍ତି ଧରି ସେ ଘରେ ମତେ ଭୟ ଦେଖାଇଛି, ସୁଖର ଭାଗ ତ ସେଠାରେ ଜାଣିଚାଏ ହେବ ନାହିଁ । ସେ ଘର ବିଷପରି ଲାଗିଛି, କେତେ ଅନିଦ୍ରା ବିଭାବରୀ ନିର୍ଜନରେ ଯାପିଛି, ସେ ଘରର ମୁରବି ପୁଅକୁ କହନ୍ତି, 'ବସି ଖାଇଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ ।' ସେ ଘରଟା ପ୍ରତି ମମତା କ'ଣ ? ମନ କିନ୍ତୁ ବୁଝେ ନା । ସକାଳ ହେଲାବେଳକୁ ଅଖିଳ ଘରଠାରୁ ଅନେକ କ୍ରୋଶ ଦୂରରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଛି । ନିକଟରେ ଘରଦ୍ୱାର ନାହିଁ । ପାହାଡ଼ ମୁଣ୍ଡିଆଗୁଡ଼ାକ ପଡ଼ି ଉଠି ବାରଆଡ଼େ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ସମସ୍ତ ରାତ୍ରିର ପଥଶ୍ରମ ଅଖିଳକୁ ବାଧିଲା । ଏଠାରେ ଖାଇବ କ'ଣ, ପିଇବ କ'ଣ ? ଉପରେ ଶୂନ୍ୟ ଆକାଶ, ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱରେ ବଣ ଜଙ୍ଗଲ । ଯାହାହେଉ ବସିପଡ଼ି ଟିକିଏ ବିଶ୍ରାମ ନେଲା, ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବାକୁ ଆସି ଖାଇବାଚିନ୍ତା ତାର କ'ଣ ? ଏ ଜଙ୍ଗଲଟା ଦେଖିଲା ତା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସିଦ୍ଧିର ଉପଯୁକ୍ତ ।

ନିକଟରେ ଠକ୍ ଠକ୍ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ଚାହିଁ ଦେଖେ, କନ୍ଧ ଜଣେ କାଠ କାଟୁଛି । କନ୍ଧ ବିଚାରା ଅଖିଳକୁ ଦେଖି ଆସି ତା'ର ନାମ ଧାମ ପଚାରି ବୁଝିଲା । ବଡ଼ ଆଦର ସମ୍ଭାଷଣରେ ନିଜ ଘରକୁ ଡାକିନେଇ, କତରାଖଣ୍ଡିରେ ବସାଇ, ଫଳମୂଳ ଦିଓଟି, ଜଳ ମୁନ୍ଦିଏ ପତର ଠୋଲାଟିରେ ଆଣି ଦେଲା । କନ୍ଧୁଣୀଟି ଶିଶୁଟିଏ କ୍ରୋଡ଼ରେ ଧରି କେତେ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଅଖିଳକୁ କହିଲା । ଅଖିଳର ଚିତ୍ତ କିନ୍ତୁ କଥାବାର୍ତ୍ତାରେ ବା ଖାଇବାରେ ନ ଥାଏ। ସେ ଦେଖୁଥାଏ ଏଇ ଅସଭ୍ୟ କନ୍ଧ ସ୍ତ୍ରୀ ଶିଶୁଟିର ଅଯଥା ଅଝଟ ଗୋଇଠା ମାଡ଼ସବୁ ବକ୍ଷରେ ଧରି ପ୍ରତିଦାନସ୍ୱରୂପ କେବଳ ଚୁମ୍ବନ ଦେଉଛି । ଅଖିଳର ପ୍ରାଣ କାନ୍ଦି ଉଠିଲା । ଏ ନିବିଡ଼ ଅରଣ୍ୟରେ ଏପରି ନିର୍ଜନ ସ୍ଥାନରେ ଅସଭ୍ୟ କନ୍ଧ ବାଳିକାକୁ ଏ ବିଶୁଦ୍ଧ ସ୍ନେହ କିଏ ଶିଖାଇଲା ? ଅଖିଳର ଜନନୀ ଏପରି ଗୋଇଠା ବକ୍ଷରେ ଧରି ପ୍ରତିଦାନରୂପେ କେତେ ଚୁମ୍ବନ ଦେଇଥିବେ ସେ ସମସ୍ତ ଚୁମ୍ବନ, ସେ ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ସ୍ନେହ ଅଖିଳ ନିକଟରେ ଜୀବନ୍ତ ହୋଇଉଠିଲା । ସେ ଗଣ୍ଡଦେଶରେ ଜନନୀଙ୍କ ମୁଖସ୍ପର୍ଶ ଅନୁଭବ କଲା ।

ସେଇ ଘର-କଥା ମନେପଡ଼ିଲା। ଯେଉଁ ଘରେ ଏପରି ଉଜାଡ଼ି କରି ପ୍ରଭୁ ପ୍ରେମ ବାଣ୍ଟି ଦେଇଛନ୍ତି, ସେଇ ଘର ମନେପଡ଼ିଲା । ପୁଣି ଯେଉଁ ଗୃହର ଦୃଷ୍ଟି ଏଡ଼ାଇ ଆସିଛି, ସେହି ଦୁଃଖପୂର୍ଣ୍ଣ ଗୃହକୁ, ସେହି ଜନନୀଙ୍କୁ, ଭ୍ରାତା, ଭଗିନୀଙ୍କୁ ଏ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପାଇବାକୁ ତା ପ୍ରାଣ ବିକଳ ହୋଇଉଠିଲା । ମନେକଲା ଦୁଃଖ କ'ଣ ? ଦୁଃଖ ତ ଆନନ୍ଦର ଗୋଟିଏ ଅଂଶ ମାତ୍ର, ଘରପାଇଁ ପାଇଖାନା ଯେପରି ଆବଶ୍ୟକ, ସୁଖ ଆନନ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଦୁଃଖ ନୈରାଶ୍ୟ ଯେ ସେହିପରି ଆବଶ୍ୟକ । ଦୁଃଖ ସିନା ବାଲି ଅଙ୍ଗାର ପାଣିକୁ ନିର୍ମଳ କଲାପରି ସୁଖକୁ, ଆନନ୍ଦକୁ ବିଶୁଦ୍ଧ କରେ । ହାୟ କନ୍ଧ-ବାଳିକା । ଏ ପ୍ରେମ କାହୁଁ ପାଇଲୁ ? ଶିଶୁଦର ଦୁଃଖ ଏବଂ କଷ୍ଟକୁ ଆନନ୍ଦର ଅଂଶ ମଣି ତାକୁ ଚୁମ୍ବନ କରୁଛୁ । ଆହା ସେଇ ପ୍ରେମ କାହିଁ— ଦୁଃଖ ନୈରାଶ୍ୟକୁ ଆଦରରେ ବରି ଆଣି ଚୁମ୍ବନ ଦେବାକୁ ସେଇ ପ୍ରେମ ମୋର କାହିଁ ?

ବୃକ୍ଷ ଅନ୍ତରାଳରୁ ଲୋହିତ କିରଣ ଝରି ଜଗତଟାକୁ ସ୍ୱପ୍ନମୟ କରି ଦେଉଛି । ଅସଂଖ୍ୟ ବନବିହଙ୍ଗର କଳଗୀତରେ ବନପ୍ରାଣ ପୂରି ଉଠିଛି । ପ୍ରଭାତବାୟୁ ବନଦେଶରେ ଶାନ୍ତିର କୋଳାହଳ ଲଗାଇଛି । ଅଖିଳ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନୂତନ କରି ନିଜକୁ ଅନୁଭବ କଲା । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗକୁ ଏବଂ ନିଜକୁ ଚାହିଁ ଦେଖିଲା; ସେ ଯଥାର୍ଥରେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିଛି । ଆବେଗପୂର୍ଣ୍ଣ କଣ୍ଠରେ ଗାଇ ଉଠିଲା—

ଆଜି ଉଜାଡ଼ କରି ଦିଅ ଗୋ ପ୍ରେମ
ତୃଷିତ ବକ୍ଷସ୍ଥଳ,
ପିଇବି ଆକାଶୁ କିରଣ ହେମ
ବନବିହଙ୍ଗ କଳ ।
ଦୁଃଖ ସେ ମୋ ସୁଖର ସାଥୀ,
ନିରାଶା ସେ ଯେ ଆଶାର କାନ୍ତି,
ଆଜି ଶତଶ କିରଣେ ବିକସି ହସୁ ଗୋ
ପ୍ରେମର ଶତଦଳ ।
ହେ ଉଦାର ଦାନୀ ଦେଇଛ ଦାନ,
ପଦେ ପଦେ ଦେଲି କି ଅପମାନ !
ଲୁଟାଇ ନେଇଛ ହୃଦର ସକଳ
ତୁଟାଇ ଦେଇଛ ବଳ ।
ମାରିଛ ନିଜକୁ ନିଜ ଅନୁତାପେ
ଅଯାଚିତରୂପେ କ୍ଷମିଅଛି ଆପେ,
ପୁନରଇନକ ନୂତନ ଜୀବନ
ଦେଇଅଛ ନିରମଳ !

●

ପୁନଶ୍ଚ

''ଶ୍ରୀଶ୍ରୀଶ୍ରୀ ମା ସାରଳାଙ୍କ ଚରଣେ ଶରଣ । ବାପ ସିନ୍ଧୁଆକୁ ତା' ବୁଢ଼ୀମା'ର ତ୍ରିକାଳ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ସୁକଲ୍ୟାଣ । ଲେଖିବାର କାରଣ ଏହିକି ଆମ୍ଭର ଏଠାରେ ସର୍ବେବ କୁଶଳ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମା ସାରଳା ଘଣ୍ଟ ଘୋଡ଼ାଇ ରଖିଥାଉ । ବାପ ସିନ୍ଧୁ ତୁ ପଠାଇଥିବା ଦଶଟି ଟଙ୍କା ପାଇଥିଲି । ଡାକବାଲା ପାଉଣାକୁ ଦି' ଅଣା ନେଲା । ତିନିଟଙ୍କା ସାତଅଣା ନାରଣ ସାହୁ ଦୋକାନରେ ଉଧାର ସୁଝିଲି । ୪ ଟଙ୍କାରେ ଧାନ କିଣି ଖାଉଛି । ରଥିଆ ମୁଦୁଲି ଗାଈ ବାଛୁରୀ ଯୋଡ଼ିକ କାଞ୍ଜିହଉସରେ ପକାଇ ଦେଲା । ଟଙ୍କେ ଦି'ଅଣା ନେଇ ମୁକୁଳାଇ ଆଣିଲି ।''

''ନେ ଏଥର ସରିଲା ତ ?'' ମାଧବ ତିଆଡ଼ି କଲମଟାକୁ କାନରେ ଖୋଷି ଚଷମା ଫାଙ୍କରେ ତେରଛେଇ ସିନ୍ଧୁଆ ମା'କୁ ଚାହିଁଲେ । ବୁଢ଼ୀ ନିକୁଟି ସିକୁଟି ହୋଇ ତିଆଡ଼ିଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଚିଠି ଶୁଣୁଥାଏ । ବାଃ କେଡ଼େ ଭଲକରି ଲେଖିଛି ସତେ । ନେଉରା ହୋଇ କହିଲା, ''ଖାସା ନେଖିଚ୍ ବାପ । ତମର ବଢ଼ତିରୁ ବଢ଼ତି ହେଉ । ଆଉ ଖାଲି ପଦୁଟାପ— ମୋ ବାପପରା ।'' ତିଆଡ଼ିଙ୍କର ଆଙ୍ଗୁଳିଏ ବହଳ ରୂଢ଼ ଉଠିଥିବା ଚିବୁକଟିକୁ ବୁଢ଼ୀ ତା'ର ଚମ ଧଡ଼ ଧଡ଼ ଆଙ୍ଗୁଠିରେ ଧରି ଟିକିଏ ସୁଆଗ କଲା । ବନା କମାର ପାଣି ଦେଇଥିବା ବାଉଁଶ ବେଣ୍ଟର ସ୍ୱଦେଶୀ କ୍ଷୁରଟାରେ ମଦନ ବାରିକ ବାର ନକ୍ଷତ୍ର ଯୋଗାଇଲେ ଦେଢ଼ ମାସରେ ଥରେ ତାଙ୍କୁ ଖିଅର କରେ । ସେତେବେଳେ ରୂଢ଼ଗୁଡ଼ାକ ତା' ମୋଟା କ୍ଷୁରରେ ଏମିତି କାଟେ ଯେ, ତିଆଡ଼ିଙ୍କ ଆଖିରୁ ନାକରୁ ଝର ଝର ପାଣି ବାହାରି ପଡ଼େ ।

ତିଆଡ଼ିଙ୍କୁ ଘେରି ଆଉ ଚାରି କି ପାଞ୍ଚଜଣ ମରଦ ମାଇପେ ଚିଠି ଲେଖିବାକୁ ଚାହିଁଛନ୍ତି । କାହା ହାତରେ କାର୍ଡ଼ ଖଣ୍ଡେ, କାହା ହାତରେ ଖାମ୍, କିଏ ଧରିଛି ପଇସା ଓ କାଖରେ ଗୋଟିଏ ରୋଗିଣା ପିଲା । ତିଆଡ଼ି ବସିଛନ୍ତି ଗୋଟିଏ ଛିଣ୍ଡା ସପ ଉପରେ, ଆଗରେ ଖଣ୍ଡେ କାଠ ବାକ୍ସ । ତାହା ଭିତରେ କାର୍ଡ଼, ଲଫାପା, ଟିକିଲି, କାଗଜ, ଛୁଞ୍ଚି, ସୂତା, ଛୁରୀ, ପେନ୍‌ସିଲ୍ କେତେ କଅଣ । କାଳି ଢାଳିହୋଇ ସପଟାର ଦିହଯାକ ଖାଲି କଳାଦାଗ । ପୁଣି କଲମ ଛାଟରେ ଡାକଘର ବାହାର ପଟ ଚୂନ କାନ୍ଥଟା ଖାଲି କଳା ଚିତା ଲିପା ହୋଇଛି । କାଳି କଲମ ବି ସ୍ୱଦେଶୀ । ଶଙ୍ଖଚିଲ ଉଡ଼ିଗଲେ ଯେଉଁ ପକ୍ଷୀ ଝାଡ଼ିଦିଏ ସେଥିରେ ହୁଏ, କଲମ, ଆଉ କସରଦା ପତ୍ରରେ ହୁଏ କାଳି ।

''କେତୁଟା ପଇସା ଦବୁ ଯେ ଏକାବେଳେ ଭାଗବତ ଅଧ୍ୟାୟେ ନେଖା ହେବ । ସଅଳ କହ, ଦେଖୁନୁ କେତେ ଲୋକ ତକେଇଛନ୍ତି ?''

ତିଆଡ଼ି ଆପଣେ କାନରୁ କଲମ କାଢ଼ିବା ଦେଖି ବୁଢ଼ୀ ପୁଣି କହିଲା, ''ହଉ ମୋ ବାପ, ଠାକୁରାଣୀ ତମକୁ କୋଟି ପରମାୟୁ ଦେଇଥାଉ ।''

''ହଉ ଆଗ କହ କ'ଣ ।''

''ଏତିକି ଖାଲି ନେଖିଦିଅ ବାପ । ଗାଈ କାଞ୍ଜିହସାରେ ପଇଲା ବୋଲି ମନରେ କିଛି ଘୋଷା ହବୁ ନାହିଁ । ରଥିଆ ମୁଦୁଲି କୋରଥ କିଆରିରେ ଗାଈ ମୋର ଖୋଜ ପକେଇଛି କି ନାହିଁ ସେ ଅରପେଇସା ଅଡ଼େଇ ଘେନିଗଲା । ମୁଁ ବୁଢ଼ୀ ମଣିଷ, ମାଗୁଣୀ ଓଝାଠଉଁ ଗାଧୁଆ ତୁଠରେ ଯେମିତି ଶୁଣି ପକେଇଲି, ଓଦା ସରସର ହୋଇ ଧାଇଁଲି । ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରେ ହେଲେ ଘଡ଼ିଏ ବାନ୍ଧିଲା ନାହିଁ । ଏକାବେରେ ତଡ଼ିଦେଲା କାଞ୍ଜିହସାକୁ । ହଉ, କେଡ଼େ ବଡ଼େଇ ତା'ର, ମତେ ସେ ତଣ୍ଡେଇଛି, ତା କଥା ମା ଠାକୁରାଣୀ ବୁଝିବା ଲୋକ। ପୋକ ମାଛି ହୋଇ ଯେବେ ନ ମରିଛି—''

ବୁଢ଼ୀ କହିବାକୁ ତିଆଡ଼ି ତେଣେ ବର୍ଣ୍ଣଶୁଦ୍ଧି ବ୍ୟାକରଣ ଦୋଷ ବି ନ ମାନି ଲେଖି ଲାଗିଥାନ୍ତି । ସବୁ ଶୁଣି କ'ଣ ଲେଖିବାକୁ ହେବ, କ'ଣ ହେବ ନାହିଁ, ତାହା ସେ ବହୁତ ଦିନରୁ ଶିଖିଛନ୍ତି। ପଦେ ଅଧେ ଲେଖି ଦେଇ ମଝିରେ ମଝିରେ କହୁଥାନ୍ତି, ''ହଉ ଆଉ କ'ଣ ଅଛି କହି ଯା ।''

ନେଖିଦିଅ ବାପ, ଉଛିପୁରରେ ଭଲ କନିଆ ପାତ୍ରଟିଏ ବୁଝିଲିଣି,'' ବୁଢ଼ୀ ଆଉ ଟିକେ ଲାଗି ଲାଗି ଆସିଲା ତିଆଡ଼ିଙ୍କ ପାଖକୁ । ସ୍ୱରଟା ବି ତାର ଟିକିଏ ନଇଁ ଆସିଲା । କେତେ ଭାଙ୍ଗୁଣିଆ ଅଛନ୍ତି ଶୁଣିଲେ ତାଙ୍କ ଦେହ ସହିବ ନାହିଁ, ତିଆଡ଼ିକୁ ଅତି ବିଶ୍ୱାସରେ ଶୁଣାଇଲା ପରି ଗପି ଚାଲିଥାଏ, ''ଠାକୁଆଣୀଙ୍କ ପାଖକୁ ବାପ, ମା, ଭାଇ ଭଉଣୀ ସମତେ ଆଇଥେଲେ । ଉତ୍ତମ ସୁନ୍ଦର କନିଆ । ଗୋଟିଏ ଚାଉଳରେ ଗଢ଼ା, ମୁଁ କଥାଭାଷା ହୋଇ ସବୁ ଠିକଣା କରି ସାରିଛି । ତୁ ଖାଲି ଟଙ୍କା ପଠାଇଲେ ଆମର ସିଉକାର ଯିବ । ଆଉ ମୋପେଇଁ କ'ଣ ଦେଲେ କନା ନକଟେ କରିବି । ଛିଣ୍ଡାନୁଗା ପିନ୍ଧି ପଦାକୁ ବାହାରି ହେଉ ନାହିଁ । ଆଉ ତୁ ବାତାନି ପାଇଲା ମାତ୍ରେ ବସିଲାଠଉଁ ଉଠି ଆସିବୁ। ଯାହା ଓଜଗାର ପତର କଲୁ ସବୁତକ ଅଣ୍ଟାରେ ଧରିଥିବୁ । ଝୁଅବାଲା ଅଡ଼ିଛି ଶହେଟଙ୍କା । ଅଧଲାଏ ଊଣା ହେଲେ କରିବ ନାଇଁ । ହେଲେ ସେ ଝୁଅ ଯେମିତି ବଢ଼ିଆଳ ପିଲା, ତାକୁ ଯେ ପାରୁ ସେ ଶହେଟଙ୍କା ଦେଇ ଘେନିଯିବ ।

ତୁ ତ କହିଥେଲୁ, ମୋ ମନକୁ ପାଇଲେ ବାହାହବୁ । ମୋ ମନକୁ ଏ କନିଆ ସବୁମତେ ପାଇଛି । ଟଙ୍କା ନ ହେଲେ ବି ତୁ ଖାଲି ହାତରେ ବାହାରି ଆସିବୁ। ଥରେ ଦେଖା ଚାହାଁ କରିସାରି ପଛକେ ପୁଣି ଯିବୁ ଭାରି ।''

''ହଉ, ଏଥର ସରିଲା ତ ?'' କଲମଟାକୁ କାନରେ ପୁଣି ଖୋଷି ତିଆଡ଼ି ପଚାରିଲେ ।

''ମୋର ସେତିକିରେ ଗୋଟାଏ ଧାଡ଼ି ନେଖିଦିଅ ମଉସା ।''

ତିଆଡ଼ିଙ୍କ ସହିତ ଆଉ ଯେତେ ଲୋକ ଚିଠି ଲେଖେଇବାକୁ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଥିଲେ, ସମସ୍ତେ ପଛକୁ ଚାହିଁ ଦେଖିଲେ ରାମ ଖାଁ ପଠାଣ ତା' କାନ୍ଧରେ ଗୋଟାଏ ଠେଙ୍ଗା, ଠେଙ୍ଗା

ଆଗରେ ଦି'ଟା କୁକୁଡ଼ା ଗୋଡ଼ରେ ସୂତା ବନ୍ଧାହୋଇ ଝୁଲୁଛି । ଦେହରେ ଖଣ୍ଡେ କେଉଁ କାଳର ମସିଆ ଛିଣ୍ଡା କୁର୍ତ୍ତା । ସେ କରିମ୍ ଖାଁର ବଡ଼ଭାଇ । ସିନ୍ଧୁଆ ଆଉ କରିମ୍ ଖାଁଙ୍କ ଭିତରେ ଟିକିଏ ଭଲ ପଡ଼େ । ଦିହେଁ ସାଥି ହୋଇ କଲିକତା ଯା ଆସ କରନ୍ତି । ଜଣେ ସାହେବ କୋଠିରେ ଖାନସମା, ଆଉ ଜଣକ ବଙ୍ଗାଳୀ ବାଡ଼ିରେ ଚାକର। ଦିହିଁଙ୍କ ଭିତରୁ କଲିକତାରୁ ଜଣେ କେହି ଚିଠି ଦେଲେ ଆର ଜଣକ କଥା ବି ପଦେ ଅଧେ ଲେଖିଥାଏ । ରାମଖାଁ କି ସିନ୍ଧୁଆମା ଚିଠି ଦେଲେ ବି କେବେ କିମିତି ଏକା ସାଙ୍ଗରେ ଲେଖିଥାନ୍ତି । ରାମ ଆଜି ସେବାଟେ ଯାଉଁ ଯାଉଁ କେତେବେଳେ ପଛରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ସିନ୍ଧୁଆ ମା'ର ଚିଠି ଶୁଣୁଥିଲା ।

ତା' କଥାରେ ତିଆଡ଼ି ଏମିତି ଚମକିପଡ଼ି ଚାହିଁଲେ ଯେ, ସମସ୍ତେ ହସି ଉଠିଲେ ।

'କ'ଣ ସବୁ ସରିଲାବେଳକୁ ତୋର ମନେ ପଡ଼ିଲା ? ଚିଠିଟାକୁ 'ଇତି' କରି ଦେଲେଣି । ଆଉ ବି ତ ଥାନ ନାହିଁ,' ତିଆଡ଼ି ବଡ଼ ଅଡୁଆରେ ପଡ଼ିଲେ ।

ରାମ ଲଗାଇଲା, ''ଖାଲି ଗୋଟାଏ ଯଦ ମଉସା, କରିମ୍‌ର ଦିହ ପା' କିମିତି ଅଛି । ଏବେ ତ ସେ ଟଙ୍କା ପଠେଇଛି, ଆଉ କ'ଣ ଟିକିଏ ଖାଲି ମନେ ପକେଇ ଦେଲେ ସିନ୍ଧୁଆ ବଳେ ତା' କଥା ନେଖିବ ଯେ ।''

କଲମଟାକୁ କାନରୁ କାଢ଼ି ତିଆଡ଼ି କହିଲେ, ''ତଳେ ତେବେ ଗୋଟାଏ ପୁନଶ୍ଚ ଲେଖିବାକୁ ହେବ ସିନା ।'' ତିଆଡ଼ି ଯାହା କହିଲେ ତାହା ଭିତରୁ ଏଇ 'ପୁନଶ୍ଚ' କଥାଟାକୁ କେହି ବୁଝିପାରିଲେ ନାହିଁ ।

ତିଆଡ଼ି ମଧ ଆଗେ ଏ କଥାଟା ଜାଣି ନ ଥିଲେ । ଏବେ ଶିଖିଛନ୍ତି ନିଜ ପୁଅଠାରୁ । ଅଳ୍ପଦିନ ହେଲା ବିଷ୍ଣୁପୁରରେ ଯେଉଁ ନୂଆ ହାଇସ୍କୁଲ ବସିଛି, ପୁଅଟି ତାଙ୍କର ସେଠି ଉପର କ୍ଲାସରେ ପଢ଼େ । ଘରୁ ଡାଲି ଚାଉଳ ଦେଇ ବାକି ଚାରି ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କାରେ ତା ଖର୍ଚ୍ଚତକ ଉଠିଯାଏ । ପାଖରେ ସିନା ଇସ୍କୁଲ ହେଲା ବୋଲି, ନଇଲେ କଟକ ପଠାଇ ତିଆଡ଼ି ତାକୁ ପଢ଼ାନ୍ତେ କୁଆଡୁ ? ସେଇ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଚିଠି ଲେଖିସାରି ଶେଷରେ କେବେ କେବେ 'ପୁନଶ୍ଚ' ଲେଖିଥାଏ ।

ସିନ୍ଧୁଆ ମା ତିଆଡ଼ିଙ୍କୁ ପାଉଣା ଦେଇ ଘରକୁ ଲେଉଟିଲା । ତେବେ ତା' ମୁଣ୍ଡରେ 'ପୁନଶ୍ଚ' କଥାଟା ଜମାରୁ ପଶୁ ନ ଥାଏ । ପୁଅ ବି ତା'ର ପୁନଶ୍ଚ କଥାଟାକୁ ତ ବୁଝିପାରିବ ନି । ତିଆଡ଼ି ଚିଠିଟାକୁ ଏଡ଼େ ଭଲକରି ଲେଖିଥିଲେ । ଶେଷରେ ଖଣ୍ଡିଆ ରାମ ଖାଁ କେଉଁଠି ଥିଲା, ବାହାରି ପଡ଼ି ଗୋଟାଏ ପୁନଶ୍ଚ ଲେଖେଇ ଦେଲା ।

ଯାମୁଗୋଡ଼ା ଡାକଘର ଦୁଆରେ ଚିଠି ଲେଖା ଚାଲିଥିଲାବେଳେ କଲିକତା ସହରର ଏକ ଅନ୍ଧାରିଆ ଗଳିରେ କଣ୍ଟୁ ପାଢ଼ୀର ସନ୍ତସନ୍ତିଆ ହୋଟେଲ ଭିତରେ ବସି କରିମ୍ ଓ ସିନ୍ଧୁ ସାହୁ ଏକ ମନରେ ବିଡ଼ି ଟାଣୁଥିଲେ। ଠିକ୍ ସେତିକିବେଳେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଓ ପଣ୍ଡିତ ନେହରୁଙ୍କ ଭିତରେ ସେବାଗ୍ରାମଠାରେ ଚାରିଘଣ୍ଟାଧରି ମସୁଧା ଚାଲିଥିଲା ବଡ଼ଲାଟଙ୍କ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଉପରେ;

ଅସ୍ଥାୟୀ ସରକାରରେ କିଏ କିଏ ନିଆଯିବେ । ପୁଣି ସେତିକିବେଳେ ବମ୍ବେ ନଗରୀର ମାଲାବାର ହଲ ବାସଭବନରେ ଜନାବ ଜିନ୍ନାଙ୍କ ହାତରେ ଜବାହରଲାଲଙ୍କର ସାଲିସ୍ ଚିଠି ଆଣି ଜଣେ ଦୂତ ବଢ଼ାଇ ଦେଇଥିଲେ, ଆଉ ଦୁଇଦିନ ପରେ ଅଗଷ୍ଟ ଷୋହଳ ତାରିଖକୁ ମୁସଲମାନ ଜାତି କିଭଳି ଶାନ୍ତଶିଷ୍ଟ ହୋଇପାରିବେ ଜିନ୍ନା ତାହାର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଉଥିଲେ ଏକ ବିବୃତିରେ ।

କରିମ୍ ଖାଁ ବିଡ଼ି ଟାଣୁ ଟାଣୁ ପଚାରିଲା, ‘‘ଘରୁ କ’ଣ ଖବର ଅନ୍ତର ପାଇଲୁଣି ? ମୋର ତ ତିନିମାସ ହେଲା ଚିଠିପତ୍ର କିଛି ନାହିଁ ।’’

‘‘ଡାକଘର ଧର୍ମଘଟ ପରା, ମନେ ନାହିଁ କି ? ସେ ନ ଭାଙ୍ଗିଲେ କ’ଣ ଚିଠିପତ୍ର ମିଳିବ କିରେ ?’’ ସିନ୍ଧୁଆ ଉତ୍ତର ଦେଲା ।

‘‘ତୁ ତ ହେଲେ ଦୋରବସ୍ତ ଓଲୁ, ବୁଝିଲୁ ସିନ୍ଧୁଆ ।’’ କରିମ୍ ଟିକିଏ ମୁରବିପଣିଆ ଦେଖେଇ କହିଲା । ‘‘ଡାକଘର ଧର୍ମଘଟ ନ ଭାଙ୍ଗିଲେ ଆମର ଯାଏ ଆସେ କ’ଣ ? ଆମ ସାହେବ ପାଖକୁ ରୋଜ କେତେ ଚିଠି କାଗଜ ଆସେ ଜାଣୁ ? ସେମାନେ ହେଉଛନ୍ତି ସିନା ହଇରାଣ । ଆମର ବାକି ମାସେ ଦି’ମାସରେ ଖଣ୍ଡେ ଅଧେ ଚିଠି ଆସିବ । ସେଥିପାଇଁ ମନ ଭିତରେ ଅବସୋସ୍ ରହି ଯାଉଚି । ଏବେ ହେଲାଣି କ’ଣ ଜାଣୁତ ? ଗୋରା ଫଉଜରୁ ମିଲିଟାରି ଗାଡ଼ିରେ ଚିଠିପତ୍ର ଚାଲୁ ହେଉଛି ।’’

‘‘ଯାହା ହେଉଚି, ଖାସା ହେଇଚି, ସେଇମାନେ ତ ଯୁଦ୍ଧ କରି ଆମକୁ ଯେ ହଇରାଣ କଲେ, ଏବେ, ପଇସାକୁ ବିଡ଼ି ଦି’ଖଣ୍ଡ, ସେଇମାନେ ସବୁ କାମ ଚଳାନ୍ତୁ । ଚିଠିପତ୍ର, ଗାଡ଼ି, ମଟର, ଦୋକାନ ବଜାର ସବୁ ସେଇ ଚଳାଇବେ କି ନାହିଁ ଦେଖିବୁ ନି ପୁଣି ।’’ ସିନ୍ଧୁଆ ପୁଣି ଖଣ୍ଡେ ବିଡ଼ି ପକେଟରୁ କାଢ଼ି କରିମ୍ ହାତରେ ଦେଲା । ନିଜେ ଖଣ୍ଡେ ଧରି କୋଇଲା ଚୁଲିରେ ଲଗାଇବାକୁ ଉଠିଗଲା। ‘‘ସେ ତ ଯାହା ହେଲା, ଡିଆସିଲି କ’ଣ ଆଉ ମିଳିବ ନି ?’’

କଲିକତାର କଳ ପାଇଖାନା, ପାଣିପାଇପ୍ ମରାମତ କରୁଥିବା ନନ୍ଦ ମହାରଣା ଖାଇସାରି ହୋଟେଲ କଳରେ ହାତ ଧୋଉଥିଲା । କରିମ୍ ପାଖରେ ବେଞ୍ଚ ଉପରେ ବସି ପଡ଼ି କହିଲା, ‘‘ମିଲିଟାରି କଥା କହିଲ ଯେ ଭାଇ; ସେ କ’ଣ ଆଉ ଡିଆସିଲି ଆଣିଦେବେ ? ଏ ସବୁ ହେଲା ଚୋରା ବେପାରୀଙ୍କ କାମ। ହେଲେ ମିଲିଟାରି ସବୁ କରିଦେବ ବୋଲି ସିନା କହୁଚ, ଆମ ଓଡ଼ିଆଙ୍କ କାମ କେହି କରିବେ ନାହିଁ । ମିଲିଟାରି ଅବା ମିସ୍ତ୍ରୀ କାମ ଶିଖାଇରି କାମ କରି ଦେବେ । କଲିକତା ପାଣିକଳ କି ବିଜୁଳିବତି କାମଟା ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ହାତରୁ ଛଡ଼ାଇ ନେବେ । ମାଟିଆବୁରୁଜରେ ଓଡ଼ିଆଙ୍କୁ ଭଲା କିଏ ପାରିବେ ?’’

ହୋଟେଲ ମାଲିକ କଣ୍ଠପାଢ଼ୀ ମଧ ଜୁଟିଗଲେ । ସେ ଗୋଟିଏ ନୂଆ ଖବର ଦେଲେ, ‘‘ଏବେ ଶୁଣିଚ ନା ? କଲିକତାରେ ପରଦିନ ଶୁକ୍ରବାର ଭାରୀ ଗୋଟାଏ ଦଙ୍ଗା ହେବ ।’’ କରିମ ବେଖାତିର୍ ଭାବରେ କହିଲା, ‘‘ହଁ, ଭାଇ, ବହୁତ ଦଙ୍ଗା ଦେଖିଚି । ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ ଭିତରେ ମାର୍‌ପିଟ୍ ଏଇ ସହରରେ କେତେ ଦେଖା ହେଲାଣି । ହେଲେ ସେଥର ବଡ଼ବଜାର ଦଙ୍ଗାକୁ ବଳି ଦଙ୍ଗା ଆଉ ହୋଇ ନାହିଁ ।’’

"ସତେ କରିମ୍‌ଭାଇ, ଆମେ ଦିହେଁ ସେଥର ଯେ ବଞ୍ଚିଗଲେ, ଖାଲି ତୋରି କରାମତିରୁ।" ସିନ୍ଧୁଆର ବିଡ଼ିଟା ନିଭି ଯାଇଥିଲେ ବି ସେ ଖଣ୍ଡ ସେ ମୁହଁରେ ପୂରାଇ କହୁଥାଏ ।

ସିନ୍ଧୁଆ କଥାରେ କରିମ୍ ଛାତି କୁଣ୍ଢେ ମୋଟ ହୋଇଗଲା । ସେ କହି ଲାଗିଲା, ଆରେ ଦଙ୍ଗା ହଉ କି ଯାହା କିଛି ହଉ ସବୁଠୁ ଦିଲ ଚାହି । ଦିଲ ପାତଳ କଲେ ତମେ ମଲ । ଗୋଟାଏ ପଳେଇଲେ ଆଉ ଗୋଟାଏ କୁକୁର ଯେମିତି ଗୋଡ଼ାଏ, ଡରିଗଲେ ବାଘ ଯେମିତି ମାଡ଼ିବସେ, ଏ ସେମିତି, ବୁଝିଲୁ ନା ? ମୁଁ ବହୁତ କଲିକତୀ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଚି ଭାଇ । ହେଲେ ଆମ ଓଡ଼ିଆ ମୁସଲମାନ ଯେବେ ବାହାରିବେ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ସେ ଯେମିତି ବକ୍ରୀ ।"

କଣୁପାଢ଼ୀ କହିଲେ, "ସେତେବେଳେ କଥା ଏତେବେଳକୁ ବହୁତ ଫରକ ପଡ଼ିଗଲାଣି । ଏହିକ୍ଷଣି ପରା ମୁସଲମାନ ମନ୍ତ୍ରୀ, ମୁସଲମାନ ସରକାର । ପୁଣି ଦେଖୁନ, ଗୁଡ଼ାଏ ଲୋକ ଖାଲି ଚାହିଁ ବସିଛନ୍ତି, କେମିତି ତୁମେ ଟିକିଏ ଆଖି ବୁଲେଇଲେ ପରା ଲୁଟି କରି ଖାଇଯିବେ ।"

"ହଉ ସେ କଥା ଦେଖା ଅଛି ମଉସା; ଆଗ ଟିକିଏ ଚାହା ପିଆବ କି ନାହିଁ କହିଲ ?" ସିନ୍ଧୁଆ ବରାଦ୍ କଲା ।

କଣୁପାଢ଼ୀ ଚାହା ଦି' କପ ଛାଣି କରିମ ଆଉ ସିନ୍ଧୁଆ ହାତରେ ଦେଲେ । ନିଜେ ବି ଆଉ ଗୋଟାଏ ଚାହା ବାଟି ଧରି ତହିଁରେ ଓଠ ବୁଡ଼ାଇଲେ । ମଝିରେ ମଝିରେ ବରାବର କଣୁପାଢ଼ୀ ଦୋକାନରେ ବସି ଚାହା ପିଅନ୍ତି । ତିନିଙ୍କ ଭିତରେ ଟିକିଏ ଭାବ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ପୁଣି ବଙ୍ଗାଳୀବାଡ଼ି ଓ ସାହେବ କୋଠିରୁ ଶୁଖିଲା ଚାହା ଚିନି ହୋଟେଲକୁ ଆସେ । ପାଢ଼ୀଙ୍କର ହାତରୁ ପଢ଼େ ନାହିଁ ।

ହୋଟେଲରୁ ଫେରି ଆସୁଁ ଆସୁଁ ସିନ୍ଧୁଆର ଛିଣ୍ଡା ଚଟିଟା ଗୋଡ଼ରୁ ଖସିଯାଇ ଫୁଟପାଥ ତଳେ ପଡ଼ିଲା । ତାହା ପଛକୁ ସେ ଆର ଗୋଡ଼ ଚଟିଟାକୁ ମଧ ଫିଙ୍ଗି ଦେଇ କହିଲା, "ତତେ କହିଥିଲି ଚଟି ହଳେ ଦବାକୁ, ଦେଲୁ ନାହିଁ । ଏ ହଳକ ତ ମରାମତ କରି କରି ଥକିଲି । ଏଣିକି ଚଟି ପିନ୍ଧା ବନ୍ଦ ।"

"କ'ଣ କରିବି ଭାଇ । ତୋପେଇଁ ଚଟି ହଳେ ରଖିଚି । ଟିକିଏ ପୁରୁଣା ହେଇଛି କି ନାହିଁ ସାହେବ କହିଲା, ଲେ ଯାଓ ପୁରାନା ଚଟି । ଆଜି ଆଣିବି ବୋଲି ଆଗରୁ ଠିକ୍ କରିଥିଲିଟି । ଆଇଲାବେଳେ ଆଉ ତ ଖିଆଲ ନାହିଁ।" କରିମ୍ ମିଛ କହିଲା । ପୁରୁଣା ଯୋତା ଓ ଚଟି ଆଣି ସେ ବଜାରରେ ବିକ୍ରି କରେ । ସିନ୍ଧୁଆକୁ ଦେଲେ ତ ମାଗଣା ଦେବାକୁ ହେବ । ସେଥିପାଇଁ ଇଚ୍ଛାକରି ଦେଇ ନ ଥାଏ । ଆଜି ଦୁଇବନ୍ଧୁ କଲିକତା ଗହଳି ଭିତରେ ଟ୍ରାମ, ମଟରଗାଡ଼ି, ରିକ୍ସା ମଝିରେ ହାତ ଧରାଧରି ହୋଇ ଚାଲିଥିବା ବେଳେ ସିନ୍ଧୁଆ ପାଖରେ କପଟ କରିଥିବାରୁ କରିମ୍ ମନଟା ଘାଣ୍ଟି ହେଲା ।

ସିନ୍ଧୁଆର ହାତକୁ ଟିକିଏ ଝିଙ୍କିଦେଇ ସେ ଡାକିଲା, ‘‘ସିନ୍ଧୁ ଭାଇ ।’’ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସିନ୍ଧୁ ଜବାବ ହେଲା, ‘‘ଭାଇ ।’’ ‘‘ତତେ ଗୋଟିଏ କଥା କହିବି । ତୁ ଯେବେ ମୋର କସମ୍ ଖାଇବୁ, କାହାକୁ ଆଉ କହିବୁ ନାହିଁ ।’’

ସିନ୍ଧୁଆ କହିଲା, ‘‘ତୋର କ’ଣ ମୋ ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ ?’’

‘‘ନାଇଁ ଭାଇ, ବିଶ୍ୱାସ କଥା ନୁହଁ । ମୁଁ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଭୁଲ କରି ପକାଇଛି ।’’

‘‘ଭୁଲ କ’ଣ କି, ଚଟିହଳେ ତୋପେଇଁ ରଖିଥିଲି । ହାତରେ ପଇସା ନ ଥିଲା । ସେ ହଳକ ବିକି ଦେଇଛି ଭାଇ ।’’

ହେଲା କ’ଣ ସେଥିରେ ? ଆଉ ହଳେ ପାଇଲେ ମତେ ଦବୁନି । ମୋର କ’ଣ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଚଟି ନ ହେଲେ ଚଳୁନି କି ?

ସେ ଦିନ କରିମ୍ ବାହାରିଛି ସିନ୍ଧୁଆ ପାଖକୁ । ଅଗଷ୍ଟ ମାସ ୧୬ ତାରିଖ । କଲିକତା ସହରର କେତୁଟା ଥାନାରେ ଅଳ୍ପ ଦଙ୍ଗା ଖବର ଶୁଣା ଯାଉଥାଏ । ୧୭ ତାରିଖ ଦିନ ବେଶି ବେଶି ଶୁଣାଗଲା । ପାଡ୍ରୀ ହୋଟେଲରେ ବସି ବାହାଦୁରି କରିବ ବୋଲି କରିମ୍ ଆଜି ସାହେବର ଖିଆ ସରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନିଜେ ମୁଠାଏ ଖାଇ ଦେଇ ବାହାରି ପଡ଼ିଲା । ଖରାବେଳିଆ ରାସ୍ତା, ଗହଳି ଖୁବ୍ କମି ଯାଇଥାଏ । ଦୁଇ ଚାରିଟା ସୈନ୍ୟ-ମଟର ତା’ କରପଟେ ଚାଲିଗଲା । କରିମ ଆଗ ସିନ୍ଧୁଆର ବସା ଘରକୁ ଯାଇ ଶୁଣିଲା, ସେ ମାଲିକବାଡ଼ିରୁ ଆଜି ଏତେବେଳଯାଏ ଲେଉଟି ନାହିଁ । ପାଡ୍ରୀ ହୋଟେଲକୁ ଅବା ଯାଇଥିବ ଭାବି କରିମ ସେହି ଆଡ଼କୁ ଚାଲିଲା । ଦି’ଦିନେ ଚାରିଦିନେ ଥରେ ଦିହିଁଙ୍କି ଦିହେଁ ନ ଦେଖିଲେ ବଡ଼ ଅଡୁଆ ବୋଧ କରନ୍ତି । ପୁଣି ଏକା ଗାଁରେ ଘର । କାହାପାଖକୁ କ’ଣ ଚିଠି ପତ୍ର ଖବର ଅନ୍ତର ଆସିଥିଲେ ଶୁଣିବାକୁ ଟିକିଏ ଭଲ ଲାଗେ ।

ପାଡ୍ରୀ ହୋଟେଲକୁ ଯାଇ କରିମ୍ ଦେଖିଲା, ହୋଟେଲ ଦୁଆର ବନ୍ଦ । କବାଟରେ ହାତ ମାରିଲା, ସ୍ୱର ଶବଦ ନାହିଁ । ରାସ୍ତାକୁ ଚାହିଁ ଦେଖିଲା, ମିସ୍ତ୍ରି ନନ୍ଦ ମୈହାରଣା ଧଇଁସଇଁ ହୋଇ କୁଆଡ଼େ ଦଉଡ଼ିଛି । ତା’ ଆଗକୁ ଆସି ପଚାରିଲା, ‘‘କିହୋ କ’ଣ ହେଲା କି ? ନନ୍ଦ ଏକାଲହସରେ ଦଉଡ଼ିଥାଏ । ଦଉଡୁ ଦଉଡୁ କହିଲା, ‘‘ସିନ୍ଧୁଆକୁ ମାରି ଦେଲେରେ ।’’

ନନ୍ଦ ପଳାଇ ଆସୁଥିବା ଗଳି ବାଟରେ କରିମ୍ ଖୁବ୍ ସାହସରେ ଚାଲିଲା । କାହିଁକି ମାଇଲେ, କିଏ ମାଇଲେ ପଚାରିବାକୁ ବେଳ ହେଲା ନାହିଁ ।

ଗଳିମୁଣ୍ଡକୁ ଯାଇ ଦେଖେ ତ ଗୋଟାଏ ଥାନାରେ ପଞ୍ଚାଏ ଲୋକ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇ ଦେଖୁଛନ୍ତି, ଜଣେ କିଏ ତଳେ ପଡ଼ିଯାଇଛି ।

ପାଖକୁ ଯାଇ ତଳେ ପଡ଼ିଥିବା ଲୋକଟିକୁ ସିନ୍ଧୁଆ ବୋଲି ଚିହ୍ନିପାରିଲା । ତା’ର ଦେହଯାକ ଚୋଟ । ପାଦଟାରୁ ଅଧେ ଛିଡ଼ି ଯାଇଛି । ଜଣେ ଓଡ଼ିଆ ତାକୁ ଟିକିଏ ପାଣି ପିଆଇ ଦେଉଛି । ଗୋଟାଏ ମୋଟା ରକ୍ତର ଧାର ଫୁଟ୍‌ପାଥରୁ ଗଡ଼ି ଆସି ନାଳ ଭିତରେ ପଡୁଛି । ସିନ୍ଧୁଆ ବିକଟ ଶବ୍ଦ କରି ଚାରିଆଡ଼କୁ ଚାହୁଁଛି । ହଠାତ୍ କରିମ୍‌କୁ ଦେଖି କହି

ପଙ୍କାଇଲା, ''କରିମ, ବୁଢ଼ୀ ମା ।'' ସିନ୍ଧୁଆର ସଂସାରରେ ମନେ ପକେଇବାକୁ ଆଉ କେହି ନ ଥିଲେ ।

କରିମ୍ ତାହା ପାଖରେ ବସିବାକୁ ଯାଉଥିଲା । ପଛପଟୁ 'ମାର ପଠାଣକୁ' ଶବ୍ଦରେ ଚାରି ପାଞ୍ଚଟା ଠେଙ୍ଗା ତା ଉପରେ ବାଜିଲା । ବସିବା ବଦଳରେ ସେହିଠାରେ ସେ ଲମ୍ବ ହୋଇ ପଡ଼ିଗଲା । ପିଠି ମୁଣ୍ଡ କେତେ ଆଡ଼େ କେତେ ପାହାର ଯେ ବସିଲା ତାହାର ସୁମାରି ନାହିଁ । ଚାହୁଁ ଚାହୁଁ ସିନ୍ଧୁଆର ରକ୍ତଧାର ସଙ୍ଗେ ଆଉ ଗୋଟାଏ ରକ୍ତର ଧାର ଗଡ଼ି ଗଡ଼ି ମିଶିଗଲା । ତାହା କରିମ୍‌ର । କଲିକତାର ନାଳ ପାଣିରେ ଏହି ରକ୍ତର ଧାର ମିଶି ହୁଗୁଳି ନଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଲାବେଳକୁ ତାର କିଛି ମାତ୍ର ଚିହ୍ନ କିମ୍ବା ରଙ୍ଗ ନ ଥିଲା ।

ଛେଳି କାଟିଲାପରି ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ କଟାକଟି ହେଲେ । ପଣ୍ଡିତ ନେହରୁ ବଡ଼ଲାଟଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସାକ୍ଷାତ୍ କରି କେନ୍ଦ୍ର-ପରିଷଦ ଗଢ଼ିଲେ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ପ୍ରାର୍ଥନା ସଭାରେ କଲିକତାର ହଣାମରାକୁ ନିନ୍ଦା କଲେ । ବଙ୍ଗଳା ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ସୁରାବର୍ଦ୍ଧୀ ନିଜ ମୁଣ୍ଡରୁ ସବୁ ଦୋଷ ଛଡ଼ାଇ ବସିଲେ । ମୁସଲିମ୍ ଲିଗ୍‌ର ଚାଳକ ଜିନ୍ନା କହିଲେ ପାକିସ୍ଥାନ ନ ହେବାରୁ ଏହି ଫଳ ଫଳିଲା ।

କଂଗ୍ରେସ ନେତାମାନେ କହିଲେ ଜିନ୍ନା ଓ ତାଙ୍କ ଲିଗ୍‌ର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଏଥିପାଇଁ ଦାୟୀ । ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇଁ ବାହାରିଲେ । ସିନ୍ଧୁଆ ମା ମାସକ ପରେ ଖବର ପାଇ ମୁଣ୍ଡ କଚାଡ଼ି ବାହୁନିଲା; ଅମଙ୍ଗୁଳିଆ ରାମ ଖାଁ ତା' ଚିଠିରେ 'ପ୍ରୁନଷ୍ଟ' ଲେଖି ଦେଲା ବୋଲି ସିନା ପୁଅ ତାର ହାଣ ଖାଇଲା ।

◆

ପ୍ରେମିକ

ସପ୍ତତିବର୍ଷ ବୟସର ବୃଦ୍ଧ ଶିଳ୍ପୀ, ସେ କବି ନୁହେଁ ମଧୁର ଛନ୍ଦର ଆରାଧନା କରିବ; ଚିତ୍ରକର ନୁହେଁ, କୋମଳ ତୂଳିକା ସାହାଯ୍ୟରେ ନବ ନବ ରଙ୍ଗରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଫୁଟାଇବ । କାଷ୍ଠପାଷାଣ ଅଙ୍ଗରେ କଠିନ ଶସ୍ତ୍ରାଘାତ କରି ସେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ପୂଜା କରେ । କଠିନ ଅଙ୍ଗରୁ କୋମଳ ମଧୁରଟିକ ଟାଣି ଆଣିବାରେ ସେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ। ଆଜୀବନ ସେ ଅବିବାହିତ । ସ୍ଥାପତ୍ୟ କଳା ସଙ୍ଗରେ ବହୁଦିନରୁ ତାର ନିର୍ବନ୍ଧ ହୋଇ ବିବାହ ସରିଯାଇଚି । ଜୀବନର ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାର ସହସ୍ର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଶତ ସାଧନା ଲୀନ ହୋଇଚି । ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବଶ ଗତିରେ ଝୁଲି ପଡ଼ିଛି ଶେଷ ଭାଗଟାର ଉପରେ । ପ୍ରଭା ତାର ମଳିନ ହୋଇଆସୁଛି, ତେଜ ତାର ଶାନ୍ତହୋଇ ଆସୁଚି; କିନ୍ତୁ ଜୀବନର ପ୍ରଥମ ଲୋହିତ ରଶ୍ମି ପରି ପଶ୍ଚିମ ଦିଗ୍‌ବଳୟ ଉପରେ ତା ଅନ୍ତର ପୂର୍ବପରି ରଞ୍ଜିତ ହୋଇଉଠୁଚି, ଯଦି ବା ଏ ରକ୍ତିମା ବିଦାୟର ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ ରକ୍ତିମା, ଯାହା ଅଳ୍ପକାଳ ପରେ ଅନ୍ଧାରରେ ଲିଭିଯିବ; ଉଦୟର ଭବିଷ୍ୟ ଦୀପ୍ତି ଉପରେ ସେ ଆଜି ନାହିଁ।

ତାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିର ସରଞ୍ଜାମ ଜଗତର କଠିନତମ ବସ୍ତୁ କେତେଖଣ୍ଡ ଲୌହ ଅସ୍ତ୍ର ଓ କେତେଟା କାଷ୍ଠପାଷାଣ। ଆବାସଟି ତାର କାଷ୍ଠ ଓ ପାଷାଣ ମୂର୍ତ୍ତିରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏହିଗୁଡ଼ିକୁ ନେଇ ସେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥାଏ । କେତେବେଳେ କାହାକୁ ଭାଙ୍ଗି ଜଳରେ ନିକ୍ଷେପ କରେ, କାହାକୁ ଭାଙ୍ଗି ନୂତନ କରି ଗଢ଼େ । ଏହି ଜଡ଼ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ା ତା' ଜୀବନରେ ବଡ଼ ସମ୍ବଳ । ତା ସୁଖ ଦୁଃଖ, ଚିନ୍ତା, ଦୈନ୍ୟର କ୍ରୀଡ଼ା ସାଥୀ । ଏହିଗୁଡ଼ିକୁ ନେଇ ସେ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ପାର ହୋଇଯାଏ, ସୁଦୀର୍ଘ ରାତ୍ରି ପୁହାଇ ଦିଏ। ଏହି ମୂକ ଅଚଳ ବସ୍ତୁଗୁଡ଼ାକୁ ନାମଦେଇ କିଏ ତାର ପୁତ୍ର କନ୍ୟା, କିଏ ନାତି ନାତୁଣୀ ଇତ୍ୟାଦିରୂପେ ସେ ଘର-କରଣାରେ ଚଳେ । କାହା ଉପରେ କେତେବେଳେ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ଶାସନ କରେ, କାହାକୁ କେବେ ସ୍ନେହ ଆଦର କରେ । କଠିନ ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ାକ ନେହାତି ଭଲ ମଣିଷ ପରି ସବୁ ଶୁଣି ତୁନିହୋଇ ରହନ୍ତି ।

ବୃଦ୍ଧ-ଶିଳ୍ପୀର ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ିକର ବିକ୍ରିହୁଏ ବେଶ୍ । କିଏ ନିଅନ୍ତି ପିଲାଙ୍କ ଖେଳନା ଲାଗି, କିଏ ନିଏ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ପୂଜା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ । ବୃଦ୍ଧ ନିକଟରେ କିନ୍ତୁ ସେସବୁ ଭକ୍ତିର ପାତ୍ର ନୁହେଁ, ଖେଳର ଚିଜ ନୁହେଁ, ସବୁ ତାର ପ୍ରାଣମୟ ସ୍ନେହର ବସ୍ତୁ, ଆତ୍ମୀୟଜନ। ହାୟ ହାୟ, ସେ ବୁଝିପାରେ ନାହିଁ ଏ ସକଳ ମୂର୍ତ୍ତି ଯେ ସେ ନିଜେ; ନାନାରୂପରେ ସବୁ ଯେ ତା ନିଜର ପ୍ରକାଶ ଏବଂ ଏସବୁ ଉପଲକ୍ଷରେ ସେ ନିଜକୁ ପ୍ରେମ କରୁଚି, ଆତ୍ମବିନୋଦନ କରୁଚି । ତାର ପରିବାରବର୍ଗଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଅନ୍ୟ ସକଳ ମୂର୍ତ୍ତି ସେ ଗଢ଼େ ବିକ୍ରି ଇଚ୍ଛାରେ । କେତ୍ରାମାନଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ତା ଗୃହରେ ମାନବ ଶବ୍ଦ ପ୍ରବେଶର ଅଧିକାର ନାହିଁ; ମୂର୍ତ୍ତି କିଣିବା ଛଡ଼ା କାହାରି ଆଉ କିଛି ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ ତା' ସହିତ ।

ତେବେ ତାର ପଡ଼ୋଶୀ ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ କନ୍ୟା ସହିତ ବୃଦ୍ଧର ଟିକିଏ ଭାବ ଜନ୍ମିଯାଇଛି । ନାମଟି ତା'ର କଳିକା। ଲବଣିରେ ନିର୍ମିତ ପରି ତା ଅଙ୍ଗଟି ଢଳଢଳ ଶୁଭ୍ର । ପାଷାଣ-ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଉପାସକ ବୃଦ୍ଧ ଶିଳ୍ପୀ ଏଇ କାନ୍ତ କୋମଳ ଅଙ୍ଗଟି ପ୍ରତି କାହିଁକି ଆକୃଷ୍ଟ ଥିଲା, ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ । କେବଳ ଏହି ବାଳିକାଟି ବୃଦ୍ଧର ଗୃହକୁ ବହୁବାର ଆସେ । ମୂର୍ତ୍ତି କିଣିବାପାଇଁ ନୁହେଁ, ସେ ଆସେ ଦେଖିବାଲାଗି । ତାର ଶିଶୁସୁଲଭ ଔତ୍ସୁକ୍ୟ ନେଇ ସେ ବୃଦ୍ଧର ପୁତ୍ର କିଏ, ଜାମାତା କିଏ, କନ୍ୟା କିଏ, କାହାର ନାମ କ'ଣ ଇତ୍ୟାଦି ପଚାରିଯାଏ। ସେଇ ଏକା କଥାକୁ ଥର ଥର ଆସି ପଚାରିବାରେ ତାର ତୃପ୍ତି ଆସେ ନାହିଁ । ପ୍ରତିଦିନ ଯେପରି ଏକ କଥାରୁ ସେ କିଛି ଅଧିକ ବୁଝୁଛି, ନୂତନ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରୁଛି । ସେ କେବେ ଦ୍ରୁତପଦରେ ଆସି ବୃଦ୍ଧର କଳ୍ପନା-ରାଜ୍ୟରେ ଆନ୍ଦୋଳନ ଖେଳାଇଯାଏ; କେବେ ଆସେ ମୃଦୁହାସ୍ୟରେ, କେବେ ଦୁନି ଦୁନି ଆସି କୌତୂହଳାକ୍ରାନ୍ତ ଦୃଷ୍ଟିରେ ବୃଦ୍ଧର ଗଠନ ଅଭିନିବେଶ ଦେଖି ହଠାତ୍ ଚମକିଯାଏ ।

ଶିଳ୍ପୀ ମଧ ପ୍ରତିଦିନ ବାଳିକାଟିକୁ ହାସ୍ୟମୁଖରେ ଅଭିବାଦନ କରେ। ସେଇ ଏକ କଥା ପ୍ରତିଦିନ ବୁଝାଇବାକୁ ତାହାର କ୍ଲାନ୍ତି ବା ବିରକ୍ତି ନାହିଁ; ବରଂ ଆଗ୍ରହ ଓ ଆନନ୍ଦ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ନୂତନ ମୂର୍ତ୍ତି ବାଳିକାକୁ ଦେଖାଏ ବରଂ ସୁନ୍ଦର ଅସୁନ୍ଦର ସ୍ଥାନରେ ତାର ପରାମର୍ଶ ଗ୍ରହଣ କରି ସଂଶୋଧନ କରିଦିଏ । ଯେତେ କ୍ରୀଡ଼ା-ବ୍ୟସ୍ତ ଥିଲେହେଁ, ଥରେ ଆସି ଶିଳ୍ପୀର ପରିବାର ପରିଚୟ ନେଇଯିବାକୁ ବାଳିକା ଭୁଲେ ନାହିଁ । ଅକସ୍ମାତ୍ ଦିନେ ନ ଆସିପାରିଲେ ଶିଳ୍ପୀ ତା'ର ନୂତନ ମୂର୍ତ୍ତି ନେଇ ବାଳିକାର ମତାମତ ବୁଝିଆସେ । କାରଣ ସେ ତା' ମତାମତକୁ ଭାରି ପସନ୍ଦ କରେ ।

ବାଳିକାଟି କେବେହେଲେ ବୃଦ୍ଧକୁ ମୂର୍ତ୍ତି ମାଗି ନାହିଁ; ଦେଖିବାରେ ତାର ଆନନ୍ଦ, ବୃଦ୍ଧ କେବେ ଯାଚି ନାହିଁ, ଦେଖାଇବାରେ ତାର ତୃପ୍ତି । ଦେବା ନେବା କଥା କାହାରି ମନକୁ କେବେ ଆସି ନାହିଁ ।

ଦୁହିଁଙ୍କ ମଧରେ ଘନିଷ୍ଠତା କ୍ରମେ ଏତେ ବେଶି ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ଯେ ପରସ୍ପର ସାକ୍ଷାତ ନ ହେଲେ ଏକ ଅପରକୁ ଶାସନ କରେ ଏବଂ ଦୋଷୀ ଯେ ସେ ନୀରବ ହୋଇରହେ । ବାଳିକାର କୋମଳ ତିରସ୍କାରରେ ବୃଦ୍ଧ ମନେ ମନେ ହସେ, ତା ଅନ୍ତରରେ ଯେଉଁଠାରେ ଶିଳ୍ପୀ ଶିଶୁ ବାସକରେ; ସେ ମଧ ବାଳିକାର ଦୋଷ ଦେଖି ସେଇପରି ତିରସ୍କାର ନ କରି ଛାଡ଼େ ନାହିଁ । ବୃଦ୍ଧର ଇଚ୍ଛା ବାଳିକା ଆସି ତା ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ାକୁ ଇତସ୍ତତଃ କରୁ, ଭଙ୍ଗାଭଙ୍ଗି କରୁ; ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶାନ୍ତ ଜୀବନ ତାର ଅସହ୍ୟ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ବାଳିକାର ଇଚ୍ଛା ବୁଢ଼ାଟା ବିଶ୍ରାମ ନ ନେଇ ଅଶାନ୍ତ ଭାବରେ ମୂର୍ତ୍ତି ଗଢ଼ିଯାଉ; ସେ ଦେଖି ଆନନ୍ଦ ଲଭିବ ।

ଦୁହିଁଙ୍କ ମଧରେ ଶିଳ୍ପୀର ଅନିଚ୍ଛାସତ୍ତ୍ୱେ ସବୁ କଜିଆ କିପରି ଶୀଘ୍ର ମେଣ୍ଟିଯାଏ । ଏଥର କିନ୍ତୁ ବାଳିକା ପ୍ରାଣରେ ଗୋଟିଏ ଅଭିମାନ, ଗୋଟିଏ ସନ୍ଦେହ ଜନ୍ମିଛି ଯାଲାଗି ସେ ବୃଦ୍ଧକୁ କାହିଁରେ ବିଶ୍ୱାସ କରିବାକୁ ନାରାଜ । ସେ ଗୋଟିଏ ମୂର୍ତ୍ତି । ବୃଦ୍ଧ ତାକୁ ଆବରଣ ମଧରେ ଗୋପନ ରଖିଛି । କଳିକାର ସବୁ କାକୁତି ମିନତି ସବୁ ଜିଦ୍ ସେଠାରେ ଅକାରଣ ।

କୌଣସିମତେ ତାକୁ ସେ ଦେଖାଇବ ନାହିଁ । କାହିଁକି ନ ଦେଖାଇବ ପଚାରିଲେ କହେ ସେ ମୋର ପ୍ରେୟସୀ, ଦାଣ୍ଡରେ ହାଟରେ ତାର ପ୍ରଚାର କରି ବୁଲିବି ନାହିଁ । ବାଳିକା ଜିଦ୍ ଧରେ, ଅଭିମାନ କରେ, ବୃଦ୍ଧ ଶୁଣେ ନାହିଁ। କହେ ସେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ନାହିଁ । ତାର କଳାସୃଷ୍ଟି ଆରମ୍ଭରୁ କ'ଣ ନା ସେ ସେହି ମୂର୍ତ୍ତିଟାକୁ ଗଢ଼ିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଅଛି ଏବଂ ସେଇ ମୂର୍ତ୍ତିଟା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲେ ତାର ଶିଳ୍ପକଳା ସେହିଠାରେ ଶେଷ ବୋଲି ସେ ପଣ କରିଛି ।

ମୂର୍ତ୍ତି ଶେଷ ହୋଇଗଲା, ବୃଦ୍ଧ ତା'ର ମୂର୍ତ୍ତିଗଠନର ସରଞ୍ଜାମ ସବୁ ଜଳରେ ନିକ୍ଷେପ କଲା । ଆଉ ମୂର୍ତ୍ତି ଗଢ଼େ ନାହିଁ । ତାର ଏଇ ହାତଗଢ଼ା ପଥରର ପ୍ରେୟସୀ ସହିତ ଏଣିକି ଶେଷ ଜୀବନଟା ଆନନ୍ଦରେ କାଟିବ, ତାର ଇଚ୍ଛା । ଆଦ୍ୟରୁ ଯାହାକୁ ତିଆରି କରିଛି ସେ ମୂର୍ତ୍ତି ନିଶ୍ଚୟ ଅତି-ଅତି-ଅତି ସୁନ୍ଦର ହୋଇଥିବ । କଳିକା କାକୁତି କରେ, ରାଗ କରେ; ଶିଳ୍ପୀ ବିନୀତ ହୋଇ କହେ, ସମୟ ହେଲେ ଦେଖିବ ।

କଳିକା କୌତୂହଳରେ ପଚାରେ, ଏତେ ପ୍ରକାର ମୂର୍ତ୍ତି କିପରି ଗଢୁଚ। ବୃଦ୍ଧ ଉତ୍ତର କରେ, ମନରୁ । ମନ କେଉଁଠାରେ ? ବୃଦ୍ଧ ହସି ହସି ନିଜ ମୁଣ୍ଡକୁ ଦେଖାଇଦିଏ । କଳିକା ଏହି ସପ୍ତତି ବର୍ଷ ବୟସର ଅବଶେଷ ଶୁଭ୍ରକେଶ ମଧ୍ୟରେ ଅଙ୍ଗୁଳି ସଞ୍ଚାଳନ କରେ, ମନଟାକୁ ଦେଖିବ ବୋଲି ନିରାଶ ହୋଇ ଫେରିଆସେ ।

କିନ୍ତୁ ସବୁ ମାଟି କରିଦେଲା ଏଇ ମୂର୍ତ୍ତିଟା। ସବୁ ମୂର୍ତ୍ତି ତାକୁ ଖୁସିରେ ଦେଖାଇଲା, ଏଇଟା ଲୁଚାଇ ରଖିଚି କାହିଁକି ? କିଛି ଗୂଢ଼ ରହସ୍ୟ ଏଥିରେ ନିଶ୍ଚୟ ଅଛି । ସେ ବୃଦ୍ଧକୁ ଦୁଇ ତିନି ଥର ଅନୁନୟ ବିନୟ କରି କହିଲା, ବୃଦ୍ଧ କିନ୍ତୁ ନ ଶୁଣେ, ସମୟ ହେଲେ ଦେଖିବ । କଳିକା ତାର ବହୁଦିନର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଆଉ ସମ୍ଭାଳି ରଖିପାରିଲା ନାହିଁ । ଦ୍ରୁତଗତିରେ ଚାଲିଗଲା, ଜବରଦସ୍ତି ମୂର୍ତ୍ତିର ଆବରଣ ଖୋଲିବ । ବୃଦ୍ଧ ଆଗ ଯାଇ ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ଧରି ବାହାରିଲା ଜଳରେ ନିକ୍ଷେପ କରିବାକୁ। କଳିକା ଅଭିମାନ ଛଳ ଛଳ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁଲା, ''ହଉ ରଖ, ରଖ, ଆଉ ଏଣିକି ତୁମକୁ ରଗାଇବାକୁ ଆସିବି ନାହିଁ । ସେ ଦ୍ରୁତଗତିରେ ଚାଲିଯିବାବେଳେ ବୃଦ୍ଧ ବ୍ୟସ୍ତକଣ୍ଠରେ କହିଲା, ''ନାହିଁ, ନାହିଁ, ମିଛ କହୁଚ୍, ଏ ବୁଢ଼ାର ପୁଅ ନାତିଗୁଡ଼ାକୁ ଭୁଲି ତୁ ରହିପାରବୁ ନାହିଁ ।'' ଅପମାନବିଦ୍ଧ ବାଳିକା ତାହା ଶୁଣିବାକୁ ପାଇଲା ନାହିଁ।

ବୃଦ୍ଧ କେତେ ଅପେକ୍ଷା କରି ବସେ, କଳିକା ଆଉ ଆସେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସେ ଆସେ ତୁନି ତୁନି ହୋଇ, ବୃଦ୍ଧ ଯେବେ ଘରେ ନ ଥିବ, କିମ୍ବା ଜାଣି ନ ପାରିବ, ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ଉପରେ ଥରେ ଦୃଷ୍ଟି ପକାଇ ଦେଇ ଟିପି ଟିପି ଫେରିଯାଏ । ବୃଦ୍ଧ ତାକୁ ପ୍ରତିଦିନ ଦେଖେ ଖେଳିବାବେଳେ; କିନ୍ତୁ ସେ ବଡ଼ ସତର୍କରେ, ନ ହେଲେ ସେ ଜାଣିପାରିଲେ ଖେଳ ଛାଡ଼ି ଦୌଡ଼ି ପଳାଇବ ।

ଅବଶେଷରେ ଏପରି ହେଲା ଯେ, ବୃଦ୍ଧ ତାକୁ ଯେପରି ସହଜରେ ଦେଖିପାରିବ ସେହି ଜାଗାରେ ସେ ଖେଳେ, ଅଥଚ ବୃଦ୍ଧକୁ ଦେଖିପାରିଲେ ଦୌଡ଼ି ପଳାଏ । ବୃଦ୍ଧ ମଧ ସେ ଯେପରି ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ଦେଖିପାରିବ ସେହି ଉପାୟ କରି ତା ଆସିବା ସମୟ ଜାଣି ଲୁଚି ରହେ ।

ସମୟ ଆସିଗଲା, କଳିକା ଯୁବତୀ । ଶିଳ୍ପୀର ଜୀବନସନ୍ଧ୍ୟା ରତ ରତ ହୋଇଆସିଲା । କଳିକାକୁ ଯୌବନ-ସୁଲଭ ଲଜ୍ଜା ଆବରଣ ଆବଦ୍ଧ କରି ରଖିଲା । ତା'ର ବିବାହ ହୋଇଗଲା; କିନ୍ତୁ ବୃଦ୍ଧର ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତି ତା'ର ମମତା ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହିଚି । ପିତ୍ରାଳୟକୁ ଆସିଲେ ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ମଗାଇ ଦେଖିବାକୁ ତା'ର ପ୍ରାଣ ଡାକେ; ଅଥଚ ସାହସ ହୁଏ ନାହିଁ। ବୃଦ୍ଧଶିଳ୍ପୀ ତାକୁ ଦେଖିବାକୁ ବହୁବାର ଏଣେ ତେଣେ ଚାହେଁ, ତେବେ ନିରୁପାୟ ।

ଏଥର କଳିକା ପିତ୍ରାଳୟରେ ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ହେଲା । ତିନି ଚାରି ଦିନ ଧରି ଶଯ୍ୟାଗତ, ପାନାହାର ନାହିଁ । ଖାଲି ଇଚ୍ଛା ହେଉଛି, ବୁଢ଼ାର ସେ ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ାକ ଥରେ ଦେଖିବ; ଖବର ପଠାଇଲା, ଥରେ ଦେଖିକରି ପୁଣି ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ଫେରାଇ ଦେବ ।

ଶିଳ୍ପୀ ତା'ର ସମସ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତିଧରି ନିଜେ ଆସି ହାଜର । କଳିକା ବସ୍ତ୍ରାବରଣ ମଧ୍ୟରେ ସମସ୍ତ ଅଙ୍ଗ ଲୁକ୍‌କାୟିତ ରଖି ଅର୍ଦ୍ଧ ଜାଗ୍ରତ ଅର୍ଦ୍ଧ ସ୍ୱପ୍ନ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ି ରହିଥିଲା । ବୃଦ୍ଧ ଆସିବାର ଜାଣି ସୁଦ୍ଧା ଲଜ୍ଜାରେ ସେ ସେହିପରି ଶୋଇ ରହିଲା । ବୃଦ୍ଧ ଶିଳ୍ପୀ ତା'ର ଶଯ୍ୟା ନିକଟରେ କିଛିକ୍ଷଣ ଚିନ୍ତାମଗ୍ନ ରହିଲା; କିନ୍ତୁ ସେ ଚିନ୍ତାକୁ ଧରି ରଖିବାକୁ ତା ମସ୍ତିଷ୍କର ବଳ ନ ଥିଲା, ମୁଖ ଦେଇ ତାହା ବାହାରି ପଡ଼ିଲା। ''ନା, ନା, କଳିକା ରୁଗ୍ଣ କାହିଁକି ହେବ, ସେ ହେବ ନାହିଁ। କଳିକା ହେଇ ସେ ମୂର୍ତ୍ତି ଆଣିଚି, ତୁ ସେହି ବସ୍ତ୍ର ଆବରଣ ଭିତରୁ ସୁସ୍ଥ ହୋଇ ଉଠ, ଯେତେ ଶୀଘ୍ର ପାରୁ । ନା, ନା, ସେ ଅଭିମାନ କରିଚି, ସେ ଆଉ ମୋତେ ଚାହିଁବ ନାହିଁ, ମୋର ଏ କେଶହୀନ ମଥାରେ ଆଉ ହାତ ବୁଲାଇବ ନାହିଁ ।''

ସେଇ ଆବରଣ ଭିତରେ କଳିକାର ଚକ୍ଷୁକୁ ଜଳ ଆସିଲା । ସମବେଦନାରେ ତା ପ୍ରାଣ ଭରି ଉଠିଲା, ତା'ର ସେହି ସ୍ନେହର ଅନାଥ ବୁଢ଼ାଟିପାଇଁ ତା'ର ସେହି ବହୁଦିନ ବାଞ୍ଛିତ ମୂର୍ତ୍ତିଟି ଦେଖିବାପାଇଁ ଆଗ୍ରହ ଜନ୍ମିଲା । ସେ ଲୋତକ ପୋଛି, ଆବରଣଟା ଖୋଲି ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଉଠି ବସିଲା । ରୋଗ ପ୍ରଭାବରୁ ମୁଖର ତେଜ ଟିକିଏ ପାଣ୍ଡୁର ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ତା'ର ପ୍ରତି ଅଙ୍ଗରେ ଯୌବନ କ୍ରୀଡ଼ା କରୁଚି । ବୃଦ୍ଧ ଟିକିଏ ଇତସ୍ତତଃ ହୋଇ ପଚାରିଲା, ''ଏ କିଏ ? କଳିକା କାହିଁ ?'' କଳିକା ମୃଦୁହାସ୍ୟ କରି ଉତ୍ତର ଦେଲା, ''ମୁଁ ପରା କଳିକା ?'' ଶିଳ୍ପୀ ତାର ବାହୁଦ୍ୱାରା ଚକ୍ଷୁ ଆବୃତ କରି କହିଲା, ''ଓଃ, ତୁମେ ।'' କଳିକା ବିସ୍ମିତ ହୋଇ ଚାହିଁ ରହିଲା। ବୃଦ୍ଧ ଆଉ ମସ୍ତକ ଉତ୍ତୋଳନ କଲା ନାହିଁ । ସେହିପରି ତଳକୁ ଚାହିଁ କିଛିକ୍ଷଣ ନୀରବ ରହି କହିଲା, ''ଯାଅ, ତୁମେ ନୁହଁ, ତୁମେ ମୋର କଳିକା ନୁହଁ । କଳିକା, କଳିକା, କେଡ଼େ ମଧୁର ସେ ନାମ, କେଡ଼େ ସରଳ ତରଳ ସେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ। ନାଃ, ତୁମେ ନୁହଁ, କଳିକାର ମୋର ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଛି । ତୁମେ ଜାଣ ନାହିଁ ଏ ବୃଦ୍ଧ ଶିଳ୍ପୀର ଜୀବନର ବୃତ୍ତାନ୍ତ। ଯୌବନ ମୋର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଅନ୍ୱେଷଣରେ ବିତି ଯାଇଛି । ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ, ଦେଶେ ଦେଶେ ଭ୍ରମିଛି ମୋର ମାନସ ସୁନ୍ଦରୀ ଲଭିବା ଆଶାରେ । ରୂପ-ମୋହରେ ଯେତେବେଳେ ବିଭୋର ଥିଲି, ରୂପ ପାଇ ନାହିଁ । ସବୁ ଜାଗାରେ କାଠିନ୍ୟ, ସବୁଠାରେ ପ୍ରାଣ ଶୂନ୍ୟ, ସୁଷମା ଶୂନ୍ୟର ନିଦର୍ଶନ ଦେଖି ଆସିଲି । ସଂକଳ୍ପ କଲି, ବିବାହ କରିବି ନାହିଁ ଏବଂ ଯେବେ କରେ ତେବେ ଏହି ପ୍ରାଣ-ହୀନ କଠିନ ବସ୍ତୁକୁ କରିବି। ଲଳିତ କଳା ପ୍ରତି ପ୍ରାଣର ଆକର୍ଷଣ

ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ସବୁ ଉଭେଇ ଗଲା । ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଆଶ୍ରୟ କଲି । କାଷ୍ଠ ପାଷାଣରେ ଲୁହାର ନିହଣ ହାଣି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ କାଢ଼ିଲି ଏବଂ ମୋର ମାନସ-ପ୍ରେୟସୀର ମୂର୍ତ୍ତି ଏହି ଦିନୁ ଆରମ୍ଭ କଲି, ସେହି ନିଷ୍ଠୁର ଅଭିଜ୍ଞତାର ସ୍ମାରକ-ସ୍ୱରୂପ । ଏକାକୀ କୁଟୀରରେ ଆବଦ୍ଧ ରହି ଜୀବନର ସରସ ଅଂଶଟା କାଟି ଦେଲି । ଦିନେ ହେଲେ ରମଣୀର ପଦଧ୍ୱନି ସେ ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ବାଜି ନାହିଁ, ଶିଶୁର ଅର୍ଦ୍ଧସ୍ଫୁଟ ବଚନ ସେ ଆବଦ୍ଧ ବାୟୁକୁ ଜୀବନ୍ତ କରି ନାହିଁ। କେବଳ ଅସ୍ତ୍ରର ଠକ୍‌ଠକ୍ ମତେ ବଧିର କରି ରଖିଲା । ବହୁବାର ମନେହୁଏ, ଏହି ଠକ୍‌ଠକ୍‌ରେ ମୁଁ ଠକି ଯାଇଛି । ଅନ୍ତର ତିକ୍ତ ଅତୃପ୍ତ ହୋଇଉଠିଚି, ମୋର ଭବିଷ୍ୟତର କଳ୍ପନା-ମନ୍ଦିର ଧୂଳିସାତ୍ ହୋଇଛି, ଭିତରୁ କାହାର ଉପହାସ ଶୁଣିବାକୁ ପାଇଚି । ସବୁ କିନ୍ତୁ ହସରେ ଉଡ଼ାଇ ଦେଇ ଭାବିଛି, ଜଗତରେ କିଛି ଆଉ ନାହିଁ, କେବଳ ଏହି ପଥର ଓ ଲୌହ, ଏହାରି ଉପରେ ସବୁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ।

କେତେ ଦିନ, କେତେ ମାସ, କେତେ ବର୍ଷ ଗତ ହୋଇଯାଇଛି, ମସ୍ତକରେ ଶୁକ୍ଳ କେଶ ହସି ହସି ଦେଖାଦେଇଛି । ଏ ସମସ୍ତ ପରିହାସ ନୀରବରେ ସହି ଆସିଛି ।

ମୋର ଏହି ରୁଦ୍ଧ ଦ୍ୱାରରେ ଅକସ୍ମାତ୍ କଳିକାର ଆବିର୍ଭାବ । ସେ ଏକାବେଳେ ସମସ୍ତ ଓଲଟ ପାଲଟ କରିଗଲା। ଏ ପୁଣି ଏକ ଉପହାସର ଉପକ୍ରମ ବୋଲି ଆଶଙ୍କା କରିଥିଲି; କିନ୍ତୁ ପାରିଲି ନାହିଁ, ପୁଣି ଭୁଲରେ ପଡ଼ିଗଲି ମୋର ସେ ବ୍ୟର୍ଥ ଯୌବନକୁ ସପ୍ତତି ବର୍ଷରେ ଉପଭୋଗ କରିବାକୁ ଅଣ୍ଟା ଭିଡ଼ିଲି । ଶିଳ୍ପୀର ଗରବ ପୁଣି ଫେରିଆସିଲା । ମୋର ପ୍ରେୟସୀର ମୂର୍ତ୍ତିଟି ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର ଶେଷ କରିଦେଲି; କିନ୍ତୁ ତାକୁ ଢାଙ୍କି ରଖିଥାଏ ଲଜ୍ଜାରେ।

ଯେତେ ମୂର୍ତ୍ତି ଗଢ଼ିଛି, କାହିଁରେ ମୋର ତୃପ୍ତି ଆସେ ନାହିଁ । ସବୁଥିରେ ଯେପରି ମୋ ଶକ୍ତି କ୍ଷୁଣ୍ଣ ହେଉଛି, ଅପମାନିତ ହେଉଛି, ଏହିପରି ମନେହୁଏ । କାରଣ ଜାଣେ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ କାହିଁରେ ସନ୍ତୋଷ ଆସେ ନାହିଁ, ସ୍ନେହ କରେ କେବଳ ସେ ଦୁଃଖର ଧନ ବୋଲି, ରଙ୍କର ନିଧି ବୋଲି ।

କିନ୍ତୁ ସକଳ ମୂର୍ତ୍ତି ମଧରେ ପୂଜା କରି ବସିଲି, ମୋର ପ୍ରେୟସୀ କରି ଯାହାକୁ ମାର୍ବଲ ପଥରରେ ଗଢ଼ିଲି— କାରଣ ସେ ମୋର ଗର୍ବର ଜିନିଷ, ସଂସାରରେ ଯେଉଁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ସେହି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦେଇ ମନ-ମତ କରି ତାକୁ ଗଢ଼ିଥିଲି, ତାକୁ ଢାଙ୍କି ରଖିଥିଲି ଆଶଙ୍କା କରି କାଳେ ସେଥିଲାଗି ପୁଣି ଉପହାସ୍ୟ ହେବି ।

ହାୟ ହାୟ ତାହାହିଁ ହେଲା, ତାହାହିଁ ହେଲା । କଳିକାକୁ ସେ ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖାଇଲି ନାହିଁ ବୋଲି ସେ ଯେପରି ଅଭିମାନ ଛଳ ଛଳ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁ ଫେରିଗଲା, ସେ ଛବି ମୋ ବୃଦ୍ଧ କଳ୍ପନାରେ ଆଜି ଅଙ୍କିତ ଅଛି । କଳିକା ଫେରିଗଲା ପରେ ମୋ ପ୍ରେୟସୀର ଆବରଣ ଖୋଲି ଦେଖିଲି ଅବିକଳ ସେହି ଚେହେରା । ସେହି ଛଳ ଛଳ ଚକ୍ଷୁ, ସେହି ଅଭିମାନର ଅପରୂପ ଲାବଣ୍ୟ ।

ଜଡ଼ ମାର୍ବଲ ପଥରରେ ଯେଉଁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଖୋଲିଲି, ଆଜି ଦେଖିଲି ମୋର ଶିଳ୍ପୀର ଗର୍ବ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରି ମୋର ଜଣେ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ଅବିକଳ ସେହି ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ପ୍ରାଣ ଦେଇ, ଭାଷା ଦେଇ,

ଗତି ଦେଇ ଗଢ଼ିଚି । କଳିକାର ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତର ସେ ଭଙ୍ଗିମା ସେହି ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ଶିଳ୍ପୀର ମୋ ପ୍ରତି ବଡ଼ ଉପହାସ ପରି ମନେ ହେଲା ।

ସେହିଦିନଠାରୁ ମୋର ପଥରର କଳିକାକୁ ଛାଡ଼ି ଜୀବନ୍ତ କଳିକାର ପ୍ରକୃତ ଉପାସନା ଆରମ୍ଭ କଲି ମନେ ମନେ, ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ, ଯେତେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲି, ସେ ସବୁର ଉପଭିତ୍ତି ଏ ମୋର ପାଞ୍ଚଟା ଇନ୍ଦ୍ରିୟ । ଏଇ ପାଞ୍ଚଟା ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସାହାଯ୍ୟରେ ବାହ୍ୟପ୍ରକୃତିରୁ ଚୋରିକରି ଆଣି ଯାହା କିଛି ନିର୍ମାଣିଥିଲି; କିନ୍ତୁ ମୋର ପ୍ରେୟସୀର ଗଠନ-କୌଶଳ ଅନ୍ୟରୂପ । ଅପର ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ିକର ଆଗ ଦେଖା, ପରେ ନିର୍ମାଣ; କିନ୍ତୁ ପ୍ରେୟସୀର ମୋର ଆଗ ନିର୍ମାଣ, ପରେ ଦେଖା ।

ପାଷାଣୀ କଳିକାକୁ ଛାଡ଼ି ଯେ ଚର୍ମାବୃତ କଳିକା ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହେଲି, ଏଥର ଭାବିଲି ଆଉ ନୁହେଁ, ଏଥର ମୋର ଜୟ, ଆଉ ଉପହାସ୍ୟ ହେବି ନାହିଁ ।

କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏଇ ଶେଷ ଉପହାସ ଦେଖିବାକୁ ପୁଣି ବଞ୍ଚିଥିଲି । ଆଜି ଦେଖୁଚି ସେ ହଟିଆ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ମୋର ପ୍ରେୟସୀ କଳିକାକୁ, ଯାହାକୁ ଜୀବନ୍ତ ଦେଖିଥିଲି ତା'ର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟାଇ ବିଭିନ୍ନ କରି ଗଢ଼ିଲାଣି, ଅଥଚ ମୋର ମାର୍ବଲ କଳିକା ସେହିପରି, ତା'ର ପରିବର୍ତ୍ତନ ନାହିଁ ।

ମୋର ଶିଳ୍ପୀର ଗର୍ବ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି । ମୋର ସେ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ଶିଳ୍ପୀ ନିକଟରେ ମୁଁ ଆଜି ପରାଜିତ । ଏତେଦିନ ତା'ର ଇଙ୍ଗିତ ବୁଝି ନାହିଁ । କାହିଁକି, କାହିଁକି, ତା'ର ଏତେ ଅଭିନୟ; ଏତେ କୌତୁକ, ମୋପରି ସବୁଠାରୁ ଅକାମୀ ଲୋକଟାକୁ ନେଇ । ତା'ର ଏ ପିଲାମିର କୌତୁକରେ ମୋର ତା ପ୍ରତି କିପରି ଗୋଟାଏ ସ୍ନେହ ଜନ୍ମିଚି । କାହିଁକି ଏତେ ହଟହଟା ଏତେ ନବରଙ୍ଗ ସେ କରି ବସେ । ଆଜି ଇଚ୍ଛା ହେଉଛି ତାକୁ ବକ୍ଷରେ ଚିପି ଅଙ୍ଗରେ ମିଶାଇ ଦେବାକୁ, ସେହି ଆଦିକାଳର ବୃଦ୍ଧ ଶିଶୁଟି, ମୋର ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ସେହି ହଟିଆ ଟିକି ଶିଳ୍ପୀଟି ।

ମୁଁ ଜାଣୁଚି ଆଜି ତୁମେ ସେହି କଳିକା, କଳିକା ଆଜି ଫୁଲହୋଇ ଫୁଟି ଉଠିଚି; କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଆଜି ସେ ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ କଳିକାକୁ ଚାହିଁବି ନାହିଁ । ମୋର ସ୍ୱପ୍ନର ସେହି ଦଶମ ବର୍ଷୀୟା କଳିକା ମୋର ପ୍ରେୟସୀ, ସେ ସ୍ୱପ୍ନ ଭାଙ୍ଗିବି ନାହିଁ । କଳିକାର ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତର ରୂପକୁ ମୁଁ ପ୍ରେମ କରିଥିଲି, କଳିକାକୁ ନୁହେଁ । ସେ ରୂପ ଯଥେଚ୍ଛା ପରିବର୍ତ୍ତନ ମୋର ଅସହ୍ୟ । ଆଉ ମୁଁ ଜାଣେ କଳିକା ମୋଠାରୁ ମୋ ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ିକୁ ବେଶି ଭଲ ପାଉଥିଲା । ଏହା ଦେଖି ମୁଁ ଭାବେଁ, ସତୁରି ବର୍ଷ ବୟସରେ କି ଜୀବନରେ ବୈବାହିକ ପ୍ରେମର ମଧୁର ଆକର୍ଷଣ ବଞ୍ଚି ରହିପାରେ । ଏ ବୟସରେ ମୋର ଆଉ ପ୍ରେୟସୀ କିଏ, କଳିକା ମୋ ଗୃହିଣୀ, ସୁତରାଂ ମୋତେ ନ ପାଇ ମୋର ପୁଅ ନାତିଗୁଡ଼ାକୁ ଭଲପାଇବା ତା ପକ୍ଷରେ ବଡ଼ ସ୍ୱାଭାବିକ ।

କଳିକାର ସେହି ଅଭିମାନ ଛଳ ଛଳ ମୂର୍ତ୍ତି ବୃଦ୍ଧର ପୁଣି ମନେ ହେଲା । ତା ଜୀବନରେ ସେହି ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ମୁହୂର୍ତ୍ତ, ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତପାଇଁ ତାକୁ ଏତେ ବଡ଼ ସୁଦୀର୍ଘ ଜୀବନ ଅପେକ୍ଷା

କରି ରହିବାକୁ ପଡ଼ିଛି । ତା'ର ପ୍ରତିଶିରାରେ ଗୋଟାଏ ହୃଦୟବିଦାରକ କ୍ରନ୍ଦନ ଭେଦକରି ବହିବାକୁ ଲାଗିଲା, ''ମୂର୍ତ୍ତିର ଘୋଡ଼ଣୀ ଖୋଲିଚି, ଫେରିଆ କଳିକା, ମାଆଟି ପରା ।'' ଯେପରି କଳିକାର ଶବ ନିକଟରେ ବସି ଏ ତା'ର ଅନ୍ତରର ବାହୁନା ।

ବୃଦ୍ଧ କିଛି ସମୟ ପରେ ଆତ୍ମସମ୍ବରଣ କରି କହିଲା, ''ନା, ଆଉ ନୁହେଁ, ଜାଣୁଚି ତୁମେ କଳିକାର ବିକାଶ, ଏଇ ଦେଖ ସେ ମୂର୍ତ୍ତିଟିର ଆବରଣ ଖୋଲିଦେଉଛି, ସେହି ଛଳ ଛଳ ଚକ୍ଷୁ ସେଇ ଅଭିମାନରଞ୍ଜିତ ମୁଖଶ୍ରୀ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଟାଏ ହିସାବ ନିକାଶ କରିଦିଏ । ତୁମେ ହିଁ କଳିକା, ସେ ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ିକୁ ପୂର୍ବପରି ଭଲ ପାଉଛି । ସେଥିଲାଗି ତୁମକୁ ଏ ସବୁ ଦେଇଗଲି; କିନ୍ତୁ ତୁମେ କଳିକା— ଏ କଥା ମୁଁ ମାନି ନେଇ ପାରୁ ନାହିଁ, ସେଥିଲାଗି ତୁମ ରୂପକୁ ପୂର୍ବପରି ଭଲ ପାଉ ନାହିଁ, ଏଇ ମାର୍ବଲ ପଥରକୁ ଯେପରି ପାଉଚି । ଏଇଟି ମାତ୍ର ସାଥିରେ ନେଇଯିବି । ତୁମ ପାଖରେ ଜୀବନର ସଞ୍ଚିତ ସଉଦା କୁଢ଼ାଇଗଲି ଏବଂ ଏ ଯେ ମୂର୍ତ୍ତି ନେଇଯାଉଚି, ଯାହାର ଅଳ୍ପ ସମୟ ପରେ ସମାଧି ଦେବି । କାରଣ ମୋ ସୃଷ୍ଟିର ଶେଷ ହୋଇଛି, କଳିକାର ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଛି । ଏ ମୂର୍ତ୍ତି ତା'ର ମୃତ୍ୟୁକୁ ହିଁ ସ୍ମରଣ କରାଇଦେବ ।

ମୋର ଏଇ ହାଟର ପସରା ବାଟରେ ସମାଧି କରି ଚଳିଯିବି ସେଇ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ କାରିଗରଟାର ଅନୁସନ୍ଧାନରେ, ତାହାରି ସଙ୍ଗେ ବାକି ହିସାବର ଶେଷ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିଦେବି ।

◆

ପଙ୍ଗୁ

ପ୍ରଥମରୁ ଲୋକଟାର ମୁଖକୁ ଚାହିଁଲେ ଘୃଣା ଯେପରି ଜନ୍ମେ, ହାସ୍ୟ ସେଥିରୁ ଅଳ୍ପ ପରିମାଣରେ ଉଦ୍ରେକ ହୁଏ ନାହିଁ । ଡାହାଣ ଆଖିର ଡୋଳାଟାକୁ ଠିକ୍ ଓଲଟାଇ ଦେଇ ଯେପରି କିଏ ରଖି-ଦେଇଛି; କିନ୍ତୁ ବାଁ ଆଖିଟି ଓଲଟିବାକୁ ଯାଇ ଅର୍ଦ୍ଧେକ ରହିଯାଇଛି । ତାହାରିଦ୍ୱାରା ଲୋକଟା ଦୁଇ ଆଖି ସାହାଯ୍ୟରେ ଯାହା ଦେଖିବାର କଥା, ସେଥିରୁ ଏକ ଚତୁର୍ଥାଂଶ ମାତ୍ର ଦେଖିପାରେ । ଓପର ଓଷ୍ଠଟା ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ନାସିକାମୂଳରେ ଯାଇ ଲାଗିଛି ଏବଂ ତାହାରି ଅବକାଶରେ ଦୁଇଟା ଦାନ୍ତ ଆମୂଳଚୂଳ ଆଲୋକକୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଛି । ମନେହୁଏ, ଲୋକଟା ଯେପରି ସେହି ଦୁଇଟା ଦାନ୍ତ ସାହାଯ୍ୟରେ ଆରମ୍ଭରୁ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନୁକ୍ଷଣ ହସୁଛି; କିନ୍ତୁ ସମ୍ମୁଖ ଛାଡ଼ି ଗୋଟାଏ ପାର୍ଶ୍ୱରୁ ନିରୀକ୍ଷଣକଲେ ମୁଖର ବିକୃତି ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ, ଦେଖାଯାଏ କେବଳ ତା'ର ଅସମାନ ଓ ବିଶୃଙ୍ଖଳ ଗୋଡ଼ ଦୁଇଟା । କଟିଟା ଗୋଟାଏ ପାର୍ଶ୍ୱ ଉଚ୍ଚ ଓ ଅନ୍ୟ ପାର୍ଶ୍ୱଟା ନୀଚା । ହାତ ଦୁଇଟା ସରୁ ସରୁ ଓ ବଙ୍କା । କେବଳ ମୁଖକୁ ଆହାର ଯୋଗାଇବା ବ୍ୟତୀତ ତାହାଦ୍ୱାରା ଯେ ଅନ୍ୟ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧିତ ହୋଇପାରେ, ସେପରି ମନେ ହୁଏ ନାହିଁ । ପିଠିର କୁଜଟା ଏତେ ଉଚ୍ଚ ଯେ, ମନେ ହୁଏ ବିଧାତା ପୁରୁଷ ଇଚ୍ଛାକରି ଲୋକଟା ଉପରେ ଗୋଟାଏ ମସ୍ତ ବୋଝ ଲଦି ଦେଇ ଚମଡ଼ା ସିଲାଇ କରି ଦେଇଛନ୍ତି ।

ଭୂମିଷ୍ଠ ହେବା ଦିନଠାରୁ ପିତାମାତା ସ୍ୱଜନ ପ୍ରତିବେଶୀ ସମସ୍ତଙ୍କର ତା ଉପରେ ରାଗ ଓ ଘୃଣା । ବନ୍ଧୁ ପଡ଼ୋଶୀ ରଟନା କଲେ, ଅମୁକ ଘର ବୋହୂ ଗୋଟାଏ ମର୍କଟ ଜନ୍ମ କରିଛି; କିଏ କହିଲା ସାପ, କିଏ ବେଙ୍ଗ ଇତ୍ୟାଦି । ମା' ତାର ଲଜ୍ଜା ଓ ଅଭିମାନରେ ମୁଣ୍ଡ ଟେକିପାରେ ନାହିଁ, କହେ, ଏଇଟା ନ ମରି ଯାହା ଜିଇଛି । ବାପା ଦେଖିଲା, ବୃଦ୍ଧ ବୟସରେ ଏ ତାକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବ କ'ଣ, ତାର ଗଳଗ୍ରହ ହୋଇରହିବ । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହିତ ଯୋଗ ଦେଇ ସେ କହିଲା, ତାକୁ ଜୀଅନ୍ତାରେ କବର ଦିଅ । ଅକର୍ମଣ୍ୟ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକମାନେ ପଇସିକିଆ ଦୈନିକ ଖବରକାଗଜରେ ଏହି ଅଦ୍ଭୁତ ରୂପର ପ୍ରଚୁର ବର୍ଣ୍ଣନାକରି ବାହାଦୁରି ନେଲେ । କିଏ ଲେଖିଲେ, ''ବିଶ୍ୱକର୍ମାଙ୍କର ଏହା ଗୋଟାଏ ଜୀବନ୍ତ ଉପହାସ । ତାଙ୍କ କାରଖାନା ଘରର ଯାହା କିଛି ଭଙ୍ଗା ଦଦରା ବଙ୍କା ପୋକାଡ଼ା ଫିଙ୍ଗି ଦେବାର କଥା, ସେହି ସବୁ ସଂଗ୍ରହ କରି ଯୋଡ଼ିଯାଡ଼ି ଏ ମୂର୍ତ୍ତିଟି ତିଆରି କରିଛନ୍ତି । ଏକାଧାରରେ ଖନା, ଛୋଟା, କୁଜା, ଅନ୍ଧ, ଗ୍ରହଣଖଣ୍ଡିଆ— କାଲ ମଧ୍ୟ ବୋଲାଯାଇପାରେ । କାରଣ ସେ ଶୁଣି ପାରେ ବୋଲି ତାର ଆକାର ଇଙ୍ଗିତରୁ ଜଣାଗଲେ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ଶୁଣେ, କି ଭୁଲ୍ ଶୁଣେ ତାହା ବୁଝିବାର ଉପାୟ ନାହିଁ । ଯେହେତୁ ସେ ମୂକ ।'' ଆଉ କିଏ କହିଲା, ଲୋକଟାର ଆକୃତି ପ୍ରକୃତିରୁ ଅଷ୍ଟବକ୍ର ଋଷି ଓ ଜଡ଼ ଭରତଙ୍କ ରୂପ ଗୁଣ କିଛି କିଛି ଅନୁମାନ କରାଯାଇପାରେ ।

କିନ୍ତୁ ଜଗତରେ ସବୁ ନିନ୍ଦା କୁତ୍ସା ଓ ଉପହାସ ଅପମାନକୁ ଅକାତରରେ ଅବଜ୍ଞା କରି ଲୋକଟା ବେଶ୍ ଧୀର ସୁସ୍ଥ ଭାବରେ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ତା’ର ଜୀବନ ମୃତ୍ୟୁ ଅଥବା କ୍ଷୟବୃଦ୍ଧି ସହିତ ଜଗତର କୌଣସି ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ତା’ର ବଞ୍ଚି ରହିବାଟାକୁ ଅନ୍ୟମାନେ ଯେତେ ନିବିଡ଼ ଭାବରେ ଅନୁଭବ କରିପାରନ୍ତି, ସେ ସେହି ଚେଷ୍ଟାରେ ରହିଲା । ଅନେକେ ଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ଜଗତ୍ ସହିତ ଯେତେ ଅଳ୍ପ ସମ୍ବନ୍ଧ ରଖାଯାଇପାରେ, ସେହିପରି ଭାବରେ ଚଳନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ଜୀବନଯାତ୍ରା ସହଜ; କିନ୍ତୁ ଆଉ କେତେକ ଠିକ୍ ଓଲଟା, ଯେତେ ଘନିଷ୍ଠଭାବରେ ସଂସାର ସହିତ ସେମାନେ ମିଳିମିଶି ଚଳନ୍ତି, ଏହାର ସୁଖଦୁଃଖରେ ଯେତେ ବେଶି ପରିମାଣରେ ସେମାନେ ଅଂଶୀଦାର ହୋଇପାରନ୍ତି, ସେତିକି ସେମାନଙ୍କର ଆନନ୍ଦ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣିତ ଜୀବଟି ଶେଷୋକ୍ତ ଧରଣର । ସେ କଥା କହି ନ ପାରିଲେ ମଧ୍ୟ ପାଞ୍ଚଜଣ ଯେଉଁଠାରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁଛନ୍ତି, ସେହିଠାରେ ଯୋଗ ଦେବ । ସାଇପଡ଼ିଶା ଲୋକଙ୍କ ଘର ଭିତରେ ପଶି ସମସ୍ତଙ୍କ ଘରର ହାଲଚାଲ ବୁଝିବ, ସେମାନଙ୍କୁ ଆପଣାର କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବ, କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟବଶତଃ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ସ୍ଥଳରେ ତା’ର ସମ୍ବନ୍ଧ ସୁଖକର ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ । ତା’ର ଅଙ୍ଗର ବିକୃତି ସବୁ ସ୍ଥଳରେ ଅବାଧ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଉପାୟ ଥିଲା । ଏପରିକି, ଅସୂର୍ଯ୍ୟଂପଶ୍ୟା ଯୁବତୀ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସେ ଗୋଟାଏ ଭଲକ୍ରୀଡ଼ାର ସାମଗ୍ରୀ ଥିଲା । ଯେଉଁମାନେ ଶାଶୂଘରର ବିରାଡ଼ି କୁକୁରଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ମଧ୍ୟ କବାଟ କ’ଣରେ ଲୁଚନ୍ତି, ସେମାନେ ବାହାରି ତା ସହିତ କେତେ ରକମର ଥଟ୍ଟାତାମସା କରିବସନ୍ତି । କେହି କେହି ରସିକତା କରି ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତା’ର ବିବାହ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ପଚାରନ୍ତି । କେହି କେହି ଉତ୍କଟ ସ୍ନେହାସକ୍ତ ହୋଇ ତତଲା-ପେଜ ତା ମୁଖରେ ଢାଳି ଦିଅନ୍ତି । କିଏ ଅବା ଦୟାର୍ଦ୍ର ହୋଇ ତା’ର ତୈଳହୀନ କେଶଗୁଚ୍ଛକୁ ତୈଳଦ୍ୱାରା ତର୍ପଣ କରନ୍ତି ।

ଘରେ ରହିଲେ ସେ ପିତାମାତାଙ୍କର ଗଳଗ୍ରହ । ପଦାକୁ ବାହାରିଲେ ଗୋଟିଏ ରୋଷଣି ନେଇ ବାହାରେ । ବଜାରେ ଟୋକାଗୁଡ଼ାକ ଧୂଳି, କୁଟା, କାଠି ଫିଙ୍ଗି ତା ପଛରେ ଗୋଡ଼ାନ୍ତି । ବୁଲା କୁତୀଗୁଡ଼ାକ ତା ଚାରି ପାଖରେ ଭୁକି ଭୁକି ଅସ୍ଥିର କରନ୍ତି । ବୋଧହୁଏ ସମସ୍ତଙ୍କର ଗୋଟାଏ କୌତୂହଳ ଜନ୍ମେ, ଏପରି କିମ୍ଭୂତ କିମାକାର ଜୀବଟାର ଅନୁଭୂତି ଜିନିଷଟା ଅଛି କି ନାହିଁ । ଛୋଟ ପିଲାମାନେ ତାକୁ ଦେଖିଲେ ମା କୋଳରେ ମୁହଁ ଗୁଞ୍ଜି ଭୟରେ କାନ୍ଦିପକାନ୍ତି । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍ତ୍ୟକ୍ତ ହେଲେ ସେ କାହାକୁ ଟେକା ପିଙ୍ଗେ, ଜିଭ କାଢ଼ି ଖତେଇ ହୁଏ, ଛେପ ପକାଏ । କଷ୍ଟ ହେଲେ କାନ୍ଦେ, ସୁଖ ସମୟରେ ହସେ; କିନ୍ତୁ ହସିବା କାନ୍ଦିବା ମଧ୍ୟରେ ତା’ର ପ୍ରଭେଦ ନାହିଁ । କାରଣ କାନ୍ଦିବା ସମୟରେ ତା’ର ମୁଖଟା ଯେପରି ବିକୃତ ଦେଖାଯାଏ, ହସିବା ସମୟରେ ତଦପେକ୍ଷା ଅଳ୍ପ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ଏପରି ଲୋକଟାର ଅନୁଭୂତିର ସ୍ଥାୟିତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ସନ୍ଦେହ ଜନ୍ମିବା ବିଚିତ୍ର ନୁହେଁ ।

ଶିଶୁକାଳରୁ ଏହିପରି ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ କୌତୁକର ସାମଗ୍ରୀ ହୋଇ ହାସ୍ୟକ୍ରନ୍ଦନ, ଆନନ୍ଦ ନିରାନନ୍ଦ ସବୁ ଅବସ୍ଥାରେ ସମାନ ବ୍ୟବହାର ଲାଭ କରି ମଧ୍ୟ ଲୋକଟି ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟର

ଉତ୍ସାହ ଓ କର୍ମତତ୍ପରତା ପାଇଁ ସବୁବେଳେ ଆଗ୍ରହାନ୍ୱିତ ହେଉଥିଲା । ତା'ର ପ୍ରାକୃତିକ ଗଠନ ଯୋଗୁଁ ସମସ୍ତେ ତାକୁ ପଙ୍ଗୁ ବୋଲି ଡାକନ୍ତି । ଯଥାର୍ଥରେ, ତା'ର ଆକାରରୁ ମଧ୍ୟ ମନେହୁଏ ଯେ, ଜଗତରେ କୌଣସି କର୍ମ ଅକର୍ମ କରିବାକୁ ବିଧାତାପୁରୁଷ ତାକୁ ପଠାଇ ନାହାନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ତା'ର ରୀତି ଗତିରୁ ଦେଖାଯାଏ, ସେ କିଛି ହେଲେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅଥବା ଅନ୍ୟର କିଛି ଟିକିଏ ବ୍ୟବହାରରେ ଆସିବାକୁ ସବୁବେଳେ ବ୍ୟାକୁଳ ।

ପଡ଼ୋଶୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କାହାରି କିଛି ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ ବା ରୋଗାଦିର ଉପକ୍ରମ ହେଲେ ପଙ୍ଗୁ ପାଖରେ ବସିବାକୁ, ଅମୁକ ଜିନିଷଟା ଆଣିଦେବାକୁ, ଅମୁକ ଔଷଧଟା ବାଟିଦେବାକୁ ଆଗଭର ହୋଇଉଠେ; କିନ୍ତୁ ତାର ସେବା ଗ୍ରହଣ କରିବା ଦୂରେ ଥାଉ, ତାର ଉପସ୍ଥିତି ମଧ୍ୟ ଅମଙ୍ଗଳସୂଚକ ବୋଲି ଲୋକେ ଜ୍ଞାନ କରନ୍ତି । କେହି କେହି ତାର ଏପରି ଅନଧିକାର ଚର୍ଚ୍ଚାରେ ଉତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ ଶାସନ କରନ୍ତି, କିଏ କେବେ ଦୟାପରବଶ ହୋଇ ଚିରା ଅଣ୍ଟିରେ ଖଇ ଗଣ୍ଡିଏ ଦେଇ ତାକୁ ବିଦାୟ କରି ଦିଅନ୍ତି ।

ବାହାରେ କେହି ତାକୁ ଶାସନ ତାଡ଼ନାଦି କଲେ ପିତା, ମାତା, ଭ୍ରାତା, ପ୍ରଭୃତି କେହି କିଛି କହନ୍ତି ନାହିଁ । ସେ କୁଆଡ଼େ ଯାଏ, କୁଆଡ଼େ ଥାଏ, ତାର ଖବର ମଧ୍ୟ କେହି ରଖନ୍ତି ନାହିଁ । କେବଳ ବେଳେ ବେଳେ ଗୃହ ମଧ୍ୟରେ ସେ ନାନା କାରଣରୁ ତାର ସ୍ଥିତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ହେଜାଇଦେଲେ ଭାଇମାନେ ତାର ଅଙ୍ଗର ବିକୃତିକୁ ସଜାଡ଼ିବାପାଇଁ କୁମ୍ଭାର ଅସମାନ ହାଣ୍ଡିକୁ ପିଟି ସମାନ କରିବାପରି ହସ୍ତ ଓ ବେତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି । ତାହା ଲାଭକରି ସେ ହସେ କିମ୍ୱା କାନ୍ଦେ, ତାର ମୁଖର ଚେହେରାରୁ କିଛି ବୁଝାଯାଏ ନାହିଁ ଏବଂ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ସେ ଯେପରି ଅଦ୍ଭୁତ ଶବ୍ଦ କରେ, ତାହା ଶୁଣି ଘୃଣା ଏବଂ ବିରକ୍ତି ଦୁଇଗୁଣ ବଢ଼ିଯାଏ; କିନ୍ତୁ ଦୟାର ଉଦ୍ରେକ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ବଡ଼ ଭାଇ ଗାଧୋଇବାକୁ ତେଲ ମାଗୁଅଛନ୍ତି, ଆଉ କେହି ଦେବା ପୂର୍ବରୁ ସେ ଆଗ ହୋଇ ତେଲ କାଣ୍ଡୁଲୀଟା ଧରି ତାର ନୃତ୍ୟଶୀଳ ପାଦ ଦୁଇଟାରେ ଝୁଲି ଝୁଲି ବାହାରି ପଡ଼ିବ; ଅଥଚ ଦୁଇ ପହଣ୍ଡ ନ ଯାଉଣୁ ଅବାଧ ହାତଟାରୁ କାଣ୍ଡୁଲୀଟା ତଳେପଡ଼ି ସବୁ ନଷ୍ଟ ହେବ । ଏଥିରେ ରାଗ ନ ହେବ କାହାର ? ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କ୍ଷୁଧିତ ଭ୍ରାତାଙ୍କର କ୍ରୋଧ ତାହାର ମୁଖ ଓ ପୃଷ୍ଠରେ ଅନୁଭୂତ ହେବ । ଆଉ କେତେବେଳେ ଭାଇଙ୍କର ଆଦେଶମତେ ତାଙ୍କର ପାଦରେ କର ସଞ୍ଚାଳନ କରୁଛି, ଅତର୍କିତ ଭାବରେ ତାର ମୁଖରୁ ଦୁଇଧାର ଲାଳ ନିଃସୃତ ହୋଇ ତାଙ୍କ ପଦପ୍ରାନ୍ତରେ ପଡ଼ିଗଲା । ଏପରି ଦୌରାତ୍ମ୍ୟ କେଉଁ ଭାଇ ସହ୍ୟ କରିପାରେ ?

ଏହା ବ୍ୟତୀତ ତାର ଉପଦ୍ରବର ସୀମା କ୍ରମେ ବୃଦ୍ଧି ଲାଭ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜରୁ ଯାଇ ତାହା ପଶୁପକ୍ଷୀଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ ପଡ଼ିଲା । କେଉଁ ଅସମର୍ଥ ବିରାଡ଼ିର ଗୋଡ଼ଟାକୁ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ଗାଡ଼ି ମାଡ଼ିଯିବାରୁ ସେ ରାସ୍ତାରେ ପଡ଼ି ଛଟପଟ ହେଉଛି । ହାଡ଼ି ତାର ଅବଶିଷ୍ଟ ଜୀବନଟିକ ନିଃଶେଷକରି ଅଳିଆ ଗାଡ଼ିରେ ନେଇଯିବାର କଥା । ଏ କିନ୍ତୁ ତାକୁ ଗୋଟାଇ ଆଣି ଘରେ ହାଜର କରି ତା ଭଙ୍ଗା ଗୋଡ଼ଟାରେ ରାଶିତେଲ ପଟି ପକାଉଛି । କେଉଁ କଣା ଲେଙ୍ଗଡ଼ା କୁତୀଟା ପେଟ ବିକଳରେ ହାଣ୍ଡି ମାରା କଲା ବୋଲି ଗୃହସ୍ୱାମୀ ତାକୁ

ନିର୍ଘାତ ପ୍ରହାର କରୁଛନ୍ତି; ଏ ମଝିରେ ପଶି ତାକୁ ଧରି ଆଣି ଘରେ ଦାଖଲ କରୁଛି ଏବଂ ପେଟପୂରା କରି ଖାଇବାକୁ ତା ମୁହଁରେ କଂସାଏ ଭାତ କୁଢ଼ାଇ ଦେଉଅଛି । କଡ଼ାଏ କଣା କଉଡ଼ି ରୋଜଗାର କରିବାର ଯାହାର ଉପାୟ ନାହିଁ, ତାର ଏ ସବୁ ଉତ୍ପାତ କେଉଁ ବାପ ମା’ ସହ୍ୟ କରିବେ ? ବାପା ମା ତ ଆଉ ବସାଇ ଖୋଇବାକୁ ଜନ୍ମ କରି ନାହାନ୍ତି । ତାର ଉତ୍ପାତ ଅନୁପାତରେ ମାତା, ପିତା, ଭ୍ରାତାଙ୍କର ଶାସନର ମାତ୍ରା ମଧ ବୃଦ୍ଧି ଲାଭକରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ସେ କିନ୍ତୁ କ୍ରମେ ମାଡ଼ ଖାଇବାରେ ଓସ୍ତାଦ ହୋଇଉଠିଲା । ପ୍ରତିଦିନର ମୁଷ୍ଟି ଚପେଟାଦି ସେ ଅମ୍ଳାନ ବଦନରେ ସହ୍ୟକରେ, ତଥାପି ତାର କଣା କୁତୀ, ଛୋଟା ବିରାଡ଼ି ଦୁଇଟାକୁ ଛାଡ଼ିପାରେ ନାହିଁ ।

ପଙ୍ଗୁ ଯୁଆଡ଼େ ଚାଲେ, ଛୋଟା ବିରାଡ଼ିଟା ଘୁଙ୍ଗୁର ମାଳେ ବେକରେ ପିନ୍ଧି ଛୋଟେଇ ଛୋଟେଇ ଝୁଣ୍ଟୁଝୁଣ୍ଟୁ ହୋଇ ତା ଦୁଇ ଗୋଡ଼ରେ ଘଷି ହୁଏ । କର୍ଣ୍ଣ କୁକୁରଟା ଶୁଖିଲା ବାଉଁଶକାଠି ପରି ଲାଙ୍ଗୁଳ ଖଣ୍ଡ ଲଡ଼ ଲଡ଼ କରିବାରୁ ତା ପଛରୁ ଆଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୋହଲି ଯାଉଛି, ସେଥିରେ ଆସି ହାଜର । ସେଥିଭିତରୁ ପଙ୍ଗୁ କାହାକୁ କୁଣ୍ଢାଇ, କାହାକୁ ମୁଣ୍ଡାଇ, କାହା ମୁହଁରେ ମୁହଁ ଘଷି ଚାଲିଥିବ । ଏସବୁ ଅନାଚାର କେତେ ସହ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ ? ପୁଣି କାହା ଘରେ ? ଚାରି ଜିଲ୍ଲାରେ ଡାକ ବୈଦିକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୃହରେ ? ଯେଉଁ ଗୃହରେ ଗଣ୍ଡା ଗଣ୍ଡା ପଣ୍ଡିତ— କିଏ କାବ୍ୟ, କିଏ ବ୍ୟାକରଣ, କିଏ ସ୍ମୃତି, କିଏ ନ୍ୟାୟ, କିଏ ବେଦାନ୍ତରେ ଉପାଧି ପାଇ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଖ୍ୟାତି ବିକିରଣ କରୁଛନ୍ତି— ଯେଉଁ ଗୃହରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେବତା ସ୍ୱୟଂ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ବିଗ୍ରହ ଷୋଳ ଘଡ଼ିରେ ଷୋଳ ପୂଜା ପାଉଛନ୍ତି ।

ପଙ୍ଗୁ ନିଜ ଦୋଷ କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି କାରଣରୁ ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜରୁ ଏପରି ଶାସନ ପ୍ରହାର ଲାଭ କରେ, ତାହା ସେ ବୁଝିପାରେ କି ନାହିଁ, ସେହି ଜାଣେ; କିନ୍ତୁ ପ୍ରହାର ପାଇବାରେ ସେ ଶେଷକୁ ଏପରି ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହୋଇପଡ଼ିଲା ଯେ; ଆଉ ଚିତ୍କାରଟି ନ କରି, ବାଧାଟି ନ ଦେଇ ପ୍ରହାରର ଉପକ୍ରମ ହେଲେ ଚୁପ୍ଟି ହୋଇ ବସିପଡ଼େ, ଯେପରି ଗୋଟାଏ ତୁଳାବସ୍ତା। ସଂଖ୍ୟାବ୍ୟାକରଣତୀର୍ଥ·ପଣ୍ଡିତ ଭାଇମାନେ ଏହି ବସ୍ତାଟିକୁ ତଳରେ ଗଡ଼ାଇ ମୁଷ୍ଟ୍ୟାଘାତ, ପଦାଘାତ କରି ନିଜ ଜ୍ଞାନର ଗୌରବ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ବିଗ୍ରହଙ୍କର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷାକରନ୍ତି । ଗୃହମଧରେ କାହାରି ମୁଖରୁ କଥା ସ୍ଫୁରେ ନାହିଁ।

କେବଳ ତାହାରି ପରି ଅସହାୟ ଆସନ୍ନ ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଣୀ ରୋଷାଇ ଘରର ଅନ୍ଧକାର ପ୍ରକୋଷ୍ଠ ମଧ୍ୟରେ ସମବେଦନାର ବିଳାପ ଦୀର୍ଘ ଓଢ଼ଣା ତଳେ ଲୁଚାଇ ରଖେ । ସେ କଥା କେହି ଜାଣେ ନାହିଁ, ବୁଝେ ନାହିଁ । ସେ ତାର ସାନ ଭାଉଜ, ଅଳ୍ପଦିନ ହେଲା ତାଙ୍କ ଗୃହକୁ ଆସିଛି । ବିଶ୍ୱମାନବ-ସାହାରାରେ ଏହି ଗୋଟିକୁ ପଙ୍ଗୁ ତାର ଆଶ୍ରୟର ଓୟେସିସ୍ କରି ପାଇଛି । ତାହାର କିନ୍ତୁ ସାମର୍ଥ୍ୟ କେତେ ? ୧୪।୧୫ ବର୍ଷ ବୟସର ବାଳିକା ମାତ୍ର । ସ୍ୱାମୀ ମାଟ୍ରିକ୍ୟୁଲେଶନ ଫେଲକରି ବିଦେଶରେ ଚାକିରି କରୁଛନ୍ତି । ପିତ୍ରାଳୟରେ ଏକମାତ୍ର ବୃଦ୍ଧ ପିତା ଟଙ୍କା ମହାଜନୀରେ ଅର୍ଥ ବୃଦ୍ଧି କରିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି ଅଥଚ ଭାଇ ଗୋଟିଏ କେହି ନାହିଁ । ତାକୁ ଯେତେବେଳେ ଦୁଇବର୍ଷ ବୟସ, ସେତେବେଳେ ଜନନୀ ଗୋଟିଏ ପୁତ୍ର

ପ୍ରସବ କରି ସୂତିକାଗୃହରେ ମୃତ୍ୟୁ ଲଭିଛନ୍ତି । ସାନଭାଇଟି ସଙ୍ଗରେ, ଆଠ ନଅ ବର୍ଷ, ସେ ଜୀବନର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଆନନ୍ଦର କାଳ ଅତିବାହିତ କରିଛି । ତପ୍‌ରେ ତାକୁ ମଧ ହରାଇ ବସିଛି। ବିଚ୍ଛେଦ ବ୍ୟଥାର ବିକଳ ସ୍ମୃତି ବହନ କରି ଶ୍ୱଶୁରାଳୟକୁ ଆସିଚି । ତାର ପିତୃକୁଳ ଯେପରି, ଶ୍ୱଶୁରାଳୟରେ ମଧ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥାରେ କେହି ନାହାନ୍ତି । ସ୍ୱାମୀ ଆଶୀର୍ବାଦ ଘରକୁ ଚାରି ପାଞ୍ଚଦିନ ଆସିଥିଲେ । ସେଥିରେ ସେ ତାଙ୍କ ମୁଖ ଦେଖି ନାହିଁ କିମ୍ବା ନିଜ ମୁଖ ଦେଖେଇ ନାହିଁ । ରୂପଟି କିନ୍ତୁ ସୁନାରେ ଢଳା ପ୍ରତିମାଟି ପରି ।

ସମଗ୍ର ମାନବ ଜଗତରେ ସେହି ଏକମାତ୍ର ପଙ୍ଗୁର ସଙ୍ଗୀ। କିନ୍ତୁ ସେ କୌଣସି ଅଂଶରେ ପଙ୍ଗୁ ଅପେକ୍ଷା ସମର୍ଥ ନୁହେଁ । ପଙ୍ଗୁ ପରି ମଧ ସେ ଆଖି ଥାଇ ଦେଖେ ନାହିଁ; କାନ ଥାଇ ଶୁଣେ ନାହିଁ; ମୁଖ ଥାଇ କଥା କହିପାରେ ନାହିଁ, ପାଦ ଥାଇ ଚାଲି ପାରେ ନାହିଁ । ତୁପ୍‌ଟି ହୋଇ ରୋଷେଇ ଘରର କବାଟ କଣଟିରେ ବସିଥାଏ । ସାଇ ପଡ଼ିଶାରୁ କେହି ନୂଆ ବୋହୂ ଦେଖିବାକୁ ଆସିଲେ; ଶାଶୂ ଯାଇ ତା' ମୁଣ୍ଡରୁ ଓଢ଼ଣାଟି ଟେକି ଦିଅନ୍ତି । ସେ ଅତି କଷ୍ଟରେ କଚ୍ଛପ ବେକ କାଢ଼ିଲା ପରି ଚକ୍ଷୁ ଦିଓଟି ବନ୍ଦକରି ଗୌରବର୍ଣ୍ଣ ସୁଗୋଲ ମୁଖଟି ଦେଖାଏ । ଦେଢ଼ଶୁରମାନେ ସାନବୋହୂକୁ ଖାତିର କରନ୍ତି । କାରଣ ସେ ବଡ଼ଘରର ଝିଅ । ପୁଣି ତାର କେହି ଭାଇ ଆଦି ନ ଥିବାରୁ ନାଁଉଆରସ୍ ସମ୍ପତ୍ତିରୁ ଭବିଷ୍ୟତ୍‌ରେ ଅନେକ ରକମର ଆଶା ଅଛି; କିନ୍ତୁ ବଡ଼ ଯା'ମାନେ କାହିଁକି ଖାତିର କରିବେ ? ସାନ ଯାଆଟା— ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଘଷିବ; ଆଉଁଶିବ ସବୁ କାମ କରିବ; ଭଲରେ ହେଉ ମନ୍ଦରେ ହେଉ ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ଆକଟ ଶୁଣିବ, ଆଖିରେ ସବୁ ଦେଖିବ; କାନରେ ସବୁ ଶୁଣିବ, କିନ୍ତୁ କଥାଟି କହିବ ନାହିଁ । କାହାରି ଆଗରେ ସଳଖ ହୋଇ ଚାଲିଯିବ ନାହିଁ । ଘରେ ଯେ ସମସ୍ତେ ବଡ଼ । ଯେତେ ବଡ଼ଘର ଝିଅ ହେଲେ ଏ ସବୁ ମାନି ଚଳିବା ଯେ ନାରୀର ଧର୍ମ । ତାର ବଡ଼ଯାଆମାନେ ତ ପୁଣି ଏହିସବୁ ପାଳି ଆସିଛନ୍ତି, ସଂସାରଯାକ ତ ଏହି ନିୟମ ମାନୁଛନ୍ତି । ସେ ମଧ ନିରୀହଭାବରେ ଏସବୁ ମାନିଯାଏ। ବସିଲେ ତାକୁ କହନ୍ତି— ଉଇ ହୁଙ୍କା, ଶୋଇଲେ କହନ୍ତି— ଢିଙ୍କି, ଠିଆ ହେଲେ କହନ୍ତି—ସ୍ୱର୍ଗ ନିଶୁଣି । ସେ କଥାଟି ନ କହି ତୁନି ହୋଇ ସବୁ ଶୁଣେ ।

ସୁତରାଂ ପଙ୍ଗୁ ସହିତ ତାର ସୌହାର୍ଦ୍ୟ ଜନ୍ମିବା ସ୍ୱାଭାବିକ। ତାର ହସ୍ତ ପଦାଦି ସକଳ ଅଙ୍ଗ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟର କୌଣସି ବିକାର ନ ଘଟିଥିଲେହେଁ, ସେ ସବୁର ବ୍ୟବହାର ତା ପକ୍ଷରେ ନିଷିଦ୍ଧ। ତେବେ ଦୁହିଁଙ୍କର ଦଣ୍ଡଦାତାଙ୍କ ମଧରେ ଯାହା ଟିକିଏ ପାର୍ଥକ୍ୟ ରହିଛି । ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟ, ଅନ୍ୟ ଜଣଙ୍କ ସ୍ୱୟଂ ବିଧାତାପୁରୁଷ । ଯାହା ହେଉ ପଙ୍ଗୁ ତାର ସାନ ଭାଉଜର ରୀତି ଗତିକୁ ଆଦୌ ପସନ୍ଦ କରିପାରେ ନାହିଁ । ତାକୁ ଏସବୁ ଭାରି ଅଡୁଆ ବୋଧହୁଏ। ସେ ତାକୁ ଠାରି ଠୁରି ପଚାରେ, ତାର ପାଟି ଥାଇ ସେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ କଥା ନ କହେ କାହିଁକି ? ଏଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ଗୋଡ଼ ଦିଓଟି, ସେଥିରେ ସେ ପଦାରେ ନ ଚାଲେ କାହିଁକି ? ଏଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ମୁହଁଟିକୁ ଓଢ଼ଣାରେ ଲୁଚାଏ କାହିଁକି । ନିଜର ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗକୁ ଠାରିଠୁରି ଦେଖାଏ । ତାହାର ଅର୍ଥ— ମୋର ସିନା କିଛି ନାହିଁ ବୋଲି ମୁଁ ପାରୁ ନାହିଁ, ତୋର ତ ସବୁ ଅଛି, ତୁ କାହିଁକି ନ ପାରୁ ?

ସାନ ବୋହୂକୁ କେବଳ ପଙ୍ଗୁ ସହିତ କଥା କହିବାକୁ ଛାଡ଼ । ସେଥିରେ ପୁଣି ଉତ୍ତର ଶୁଣିବାର ଉପାୟ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ତାର ଶୁଣିବାଟା ବେଶି ଦରକାର ହୁଏ ନାହିଁ, ସେ ତ ବହୁତ ଶୁଣେ... ଘରେ ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ କେବଳ କହିବାଟା ତାର ଆବଶ୍ୟକ, କିନ୍ତୁ ସେ ସବୁ ଶୁଣିବାପାଇଁ ଯେପରି ପଙ୍ଗୁ ତିଆରି ହୋଇଛି । ଦିନ ଭିତରେ ଶୁଣି ଶୁଣି କାମକରି ତାକୁ ଯେ ଦୁଇ ତିନି ଘଣ୍ଟା ଫୁରୁସତ୍ ମିଳେ, ସେ ସମୟତକ ସେ ପଙ୍ଗୁକୁ ବସାଇ କଥା କହେ । ସେ କିପରି ଗୋଟିଏ ବିରାଡ଼ିପିଲା ପାଳିଥିଲା, ତାକୁ ଭୁଆ ଖାଇଯାଉଥିଲା, ସେ ବିରାଡ଼ି କିପରି ଚାଲେ, କିପରି ଖାଏ ଇତ୍ୟାଦି । ତା' ପରେ ତାଙ୍କ ଘରର କଥା, ତା ସାନ ଭାଇଟିର କଥା ସେ ତାକୁ କେଡ଼େ ଭଲ ପାଉଥିଲା, ତା ପାଇଁ କେତେ ପାଚିଲା କୋଳି ଆଣୁଥିଲା; ପୁଣି ତାର ମାଆର କଥା, ସେ କଥା ତାର ମନେ ନାହିଁ । ସେତେବେଳକୁ ତାକୁ ଦୁଇବର୍ଷ ମାତ୍ର; କଥା କହୁଁ କହୁଁ ତାର କଳା କଳା ଆଖି ଦିଓଟିରୁ ଲୁହ ଝରି ପଡ଼େ, ପଙ୍ଗୁ ବଙ୍କା ହାତଟିରେ ତାର କାନି ଧରି ଲୁହ ପୋଛିଦଏ । ଛୋଟୀ ବିରାଡ଼ିଟି ପାଖରେ ମ୍ୟାଉଁ ମ୍ୟାଉଁ ହେଉଥାଏ, କିନ୍ତୁ କଣା କୁତୀଟାକୁ ଘର ଭିତରକୁ ଆଣିବାକୁ ହୁକୁମ ନାହିଁ । ସେ ବାଡ଼ି ପଟ ଗୋଟାଏ ମେଲା ଚାଳିଆ ତଳେ ଖଣ୍ଡେ ପୋକରା ବାଉଁଶ ଖମ୍ବରେ ବନ୍ଧା ହୋଇ ପଙ୍ଗୁକୁ ନ ଦେଖି କାଉଁ କାଉଁ ହେଉଥାଏ ।

ଏହି କୁତୀଟାର ଉତ୍ପାତ ଘରେ ସବୁଠାରୁ ବେଶି ଅସହ୍ୟ ହେଲା। ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣଙ୍କ ପାଇଁ ଭୋଗ ବଢ଼ା ଯାଇଥିବ, ଏ ହତଭାଗ୍ୟ ସେତିକିବେଳେ 'ଭୋ' କରି ଚିତ୍କାର କରି ଉଠିବ । ପଣ୍ଡିତ ପିତା ପୁତ୍ରମାନେ ମଣୋହିରେ ବସିଥିବେ, ଅର୍ଦ୍ଧେକ ଆହାର ଉଦରସ୍ଥ ହୋଇଛି କି ନାହିଁ, ସେତିକିବେଳେ ତାର ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଯିବ ।

ପଙ୍ଗୁ ଟିକିଏ ବଡ଼ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାର ପିଲାବେଳର ଔଦ୍ଧତ୍ୟ ଓ ଅବାଧତା କ୍ରମେ ଅନେକ କମି ଆସିଲା । ସେ ଏଣିକି ମନୁଷ୍ୟକୁ ଦେଖି ଭୟ କରେ । ନିଜ ଅପେକ୍ଷା ତାକୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠତର ଜୀବ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରେ । ମନୁଷ୍ୟ ସହିତ ତାର କାହିଁରେ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ନାହିଁ । ତାର ଦୁଃଖରେ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବା, ତାର ସୁଖ ସମୟରେ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରକାଶ କରିବାରେ ଏହାର କୌଣସି ଅଧିକାର ନାହିଁ । କାରଣ ସେପରି କରିବାକୁ ଯାଇ ସେ କେବଳ ଧୂଳି, ଟେକା, ଯଷ୍ଟିପ୍ରହାର ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପୁରସ୍କାର ପାଇ ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟ ସଙ୍ଗରେ ସମାନ ହେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିବାଟା ତା ପକ୍ଷରେ ଅସଙ୍ଗତ । ସୁତରାଂ, ସେ ମଧ ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜ ପ୍ରତି ଉଦାସୀନ ହୋଇଆସିଲା । ଏକମାତ୍ର ତାର ଆଶ୍ରୟର ସ୍ଥଳ ସାନ ଭାଉଜ ଓ ତାର ସମୟ କଟାଇବାର ସାମଗ୍ରୀ କଣାକୁତୀ ଓ ଛୋଟୀ ବିରାଡ଼ି— ଏହି ଦିଓଟି । ଧର୍ମପରାୟଣ ପିତା ପୂର୍ବଜନ୍ମର ଗୋଟିଏ ଅଭିଶାପଗ୍ରସ୍ତ ଜୀବ ବୋଲି ଜାଣିପାରି କେତେଥର ତାକୁ ନେଇ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ବିଗ୍ରହ ନିକଟରେ ଜବରଦସ୍ତ ତା ମୁଣ୍ଡଟାକୁ ଧରି ତଳେ ଠକ୍ ଠକ୍ କରି ବାଡ଼ାନ୍ତି । ସେ କିନ୍ତୁ ବିଦ୍ରୂପ କରି ଦେବତାଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ପାଦ ଉଠାଏ କିମ୍ବା ଛେପ ପକାଏ । ଶେଷରେ ବେଶ୍ ଉତ୍ତମ ମଧମ ପାଇ ଫେରିଆସେ ଭାଉଜ ନିକଟକୁ ।

ଭାଉଜ ବିଚାରୀ ଓଦା ଗାମୁଛାଟିରେ ତା ଦିହ ମୁହଁରୁ ଧୂଳି ପୋଛିଦେଇ ପ୍ରହାର ଦାଗଗୁଡ଼ିକରେ ତେଲ ଘଷିଦିଏ, ଆଉ ତା ଆଖିରୁ ଥପ୍ ଥପ୍ ଲୁହ ଝରିପଡ଼ି ପଙ୍ଗୁର ଟାଙ୍ଗରା

ମୁଣ୍ଡଟାକୁ ଚିନ୍ତାଇ ଦିଏ । ବଡ଼ ଯାଆମାନଙ୍କର ଭାଇମାନେ ଆସି ଘରଭିତରେ ପଶି ଭଉଣୀମାନଙ୍କ ସହିତ ଯେତେବେଳେ ଦୁଃଖସୁଖ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୁଅନ୍ତି, ସାନବୋହୂ ପଙ୍ଗୁକୁ ନେଇ, ତା ଛୋଟ ବିରାଡ଼ିକୁ ନେଇ ଗଳ୍ପ ଆରମ୍ଭ କରିଦିଏ। ପଙ୍ଗୁ କଦାଚରଣରେ ଉତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ ବଡ଼ ଭାଇ ଯେତେବେଳେ କ୍ରୋଧାନ୍ଧ ହୋଇ ତାକୁ ପ୍ରହାର କରିବାକୁ ଆସନ୍ତି, ପଙ୍ଗୁ ଭୟରେ ପଡ଼ି ଉଠିଯାଇଁ ସାନ ଭାଉଜ ପଛଆଡ଼େ ଲୁଚିଯାଏ । ଭାଇବୋହୂ ଯେଉଁ ଘରେ ଅଛି, ସେ ଘରକୁ ବଡ଼ଭାଇ ଆଉ କିପରି ଯିବେ ।

କଣା କୁତୀଟାକୁ ଭାତଦେବାକୁ ଘରେ ସମସ୍ତେ ମନା କରିଦେଲେ । ପଙ୍ଗୁ ନେଇ ନିଜ ଆହାରରୁ ଅର୍ଦ୍ଧେକ ତା ଆଗରେ କୁଢ଼ାଇ ଦେଲା। ପଙ୍ଗୁକୁ ଦିନେ କିଛି ଖାଇବାକୁ ନ ଦେବାଲାଗି କୁହାଗଲା । ବଡ଼ ଯାଆ ସେଦିନ ଯାଇ ଶାଶୂଙ୍କୁ ଫୁସ୍ ଫୁସ୍ କରି କହିଦେଲେ— ‘‘ଦେଖିବ ଆସ ତୁମର ଦିଅର ସୁଆଗୀ ସାନବୋହୂଙ୍କ ଗୁଣ । ପଙ୍ଗୁକୁ ପରା ଆଜି ଭାତ ଦେବାକୁ ମନା କରିଥିଲୁ, ଦେଖିବ ଆସ । ଏଥିରେ କହିବ ଆମେ ସବୁ ସାନବୋହୂକୁ ହତମାନ କରୁଛୁ ।’’ ବଡ଼ବୋହୂ ଶାଶୂଙ୍କର ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତ । ଘର ଚଳେଇବା ପାଇଁ ତାଙ୍କ ପଛକୁ ସେ । ଶାଶୂବୁଢ଼ୀ ଯାଇଁ ଦେଖିଲେ, ପଙ୍ଗୁ ମୁହଁରେ କଂସାଏ ଓ କୁକୁର ଆଗରେ କଂସାଟାଏ ଭାତ କୁଢ଼ା ହୋଇଛି । ରାଗରେ ଗରଗର ହୋଇ କହିଲେ, ‘‘ହଇଲୋ ବଡ଼ଘର ଝିଅ, ତୁ କ'ଣ ମୋ ଭାତ ଶସ୍ତା ଦେଖିଛୁ କି—’’ ସାନବୋହୂ ନିବିଷ୍ଟଚିତ୍ତରେ ପଙ୍ଗୁର ଆହାର ଦେଖୁଥିଲା । ଚମକିପଡ଼ି ଶାଶୂଙ୍କୁ ଚାହିଁ ମୁଣ୍ଡରେ ଓଢ଼ଣା ଦେଲା ।

ପଙ୍ଗୁର ବୟସ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାର ସାନ ଭାଉଜ, କଣା କୁତୀ ଓ ଛୋଟୀ ବିରାଡ଼ିଙ୍କର ବୟସ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସମସ୍ତ ଜଗତର ବୟସ ବୃଦ୍ଧିଲାଭ କଲା, କିନ୍ତୁ ପଙ୍ଗୁ ଏବଂ ତାର ଛୋଟୀ ବିରାଡ଼ି ଓ କଣା କୁତୀଙ୍କର ଆକାର ଉପରେ ସମୟ କୌଣସି ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରିପାରିଲା ନାହିଁ। ସେମାନେ ଯେପରି ଆଦିକାଳର ସନାତନ ପଙ୍ଗୁ ପରିବାର ।

ସାନ ଭାଉଜକୁ ଏକମାତ୍ର ସହାୟରୂପରେ ପାଇ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ପଙ୍ଗୁ ଡରିଡରି ଲୁଚିଲୁଚି ଚଳେ । ଘରେ କିମ୍ବା ବାହାରେ ଉତ୍ୟକ୍ତ ହେଲେ ପଙ୍ଗୁ ଡରି ଥରି ସାନ ଭାଉଜର କୋଳଭିତରକୁ ଛାକି ଜୁକି ହୋଇ ବସେ, ଯେପରି ତାର ସେ ଗୋଟିଏ ପୋଷା ଜୀବ । ସାନବୋହୂ ସହିତ ପଙ୍ଗୁର ଏପରି ସଦ୍‌ଭାବ ଜନ୍ମିବାଟା ଘରେ ଶାଶୂ ଓ ଯାଆମାନେ ପସନ୍ଦ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଯାଆମାନେ କେତେ ଚାହି ଟାପରା କରନ୍ତି, କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ନ କରି ପଙ୍ଗୁ ସହିତ ଏତେ ସମୟ ବସି ରହିବାରୁ ଶାଶୂ ବକନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ସାନବୋହୂ ପଙ୍ଗୁ ସଙ୍ଗ କିମ୍ବା ପଙ୍ଗୁ ସାନବୋହୂ ସଙ୍ଗ ଛାଡ଼ିପାରେ ନାହିଁ । ତାର ସ୍ନେହସିକ୍ତ ଅନ୍ତରର ଚିରପୋଷିତ ଭ୍ରାତୃସ୍ମୃତି ହୃଦୟପଟରେ ଉଦିତ ହୁଏ । ପଙ୍ଗୁ ଉପରେ କାହାରି ନିଷ୍ଠୁରତା ଦେଖିଲେ ସେହି ମୂକପୁରୁଷର ନିଃଶବ୍ଦ ବିଳାପ ବାଣୀ ଏହି ମୂକନାରୀର ଅନ୍ତର ଦେଶରେ ଘନ ଘନ ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ ହୁଏ । ଯେଉଁ ମୂକ ଦେବତା ଏ ଜଗତରେ ସକଳ ଅନ୍ୟାୟ ଅତ୍ୟାଚାର ନୀରବରେ ସହ୍ୟ କରେ, ତାହା ବ୍ୟତୀତ ଏ ମୂକ ରାଜ୍ୟର ବାର୍ତ୍ତା ଆଉ କିଏ ବୁଝିପାରିବ !

ବୟସ ବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗରେ ପଙ୍ଗୁର ବୁଦ୍ଧି ବୃତ୍ତିର କୌଣସି ଉତ୍କର୍ଷ ହେଲାପରି ବୋଧ ହେଲା ନାହିଁ; ବରଂ ସେ ଅତ୍ୟଧିକରୂପେ ସାନବୋହୂକୁ ସମ୍ବଳ କରି ଧରିଲା । ସାନବୋହୂ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କ କଥା ଅବଜ୍ଞା କରି, ଏପରିକି, ଶଶୁର ଦେଢ଼ଶୁରମାନଙ୍କ ଠାରୁ କେତେଥର ବିରକ୍ତ ଭାଷା ଶୁଣି ପଙ୍ଗୁକୁ ଛାଡ଼ିପାରେ ନାହିଁ । ତାକୁ ଛାଡ଼ିଲେ ଯେ ଏ ଘରେ ତାର ନିଜର ହୋଇ ଆଉ ଦ୍ୱିତୀୟ କେହି ନାହିଁ, ଯାହା ଆଗରେ ସେ ଅନ୍ତତଃ କଥା କହିବାର ଅଭ୍ୟାସଟା ରଖିପାରିବ, ଯେତେ ବିକୃତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଯାହା ମୁଖକୁ ସେ ଓଢ଼ଣା ନ ଦେଇ ପରିଷ୍କାର ଭାବରେ ଚାହିଁପାରିବ । ସୁତରାଂ ପଙ୍ଗୁକୁ ଛାଡ଼ି ରହିବା ତା ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ !

ସେଦିନ ଦଶହରାରେ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଗୃହରେ ପୂଜାର ବିପୁଳ ଆୟୋଜନ ଚାଲିଛି । ପ୍ରତିଦିନ କେତେ ଲୋକଙ୍କର ଯିବାଆସିବା ଖାଇବା ପିଇବାର ଗହଳ ଲାଗିଛି । ପଙ୍ଗୁର ମାତା ଭୋଗଧରି ଦେବତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖକୁ ଚାଲିଛନ୍ତି । ହଠାତ୍ କଣା କୁତୀଟା ହୁଗୁଳା ଦଉଡ଼ିଟାରୁ ମୁହଁ ଖସାଇ ଦେଇ ଛୁଟି ଆସିଲା । ପଙ୍ଗୁ ବିପଦ ଆଶଙ୍କା କରି କୁତୀ ପଛେ ପଛେ ବ୍ୟସ୍ତଭାବରେ ପଡ଼ିଉଠି ଦଉଡ଼ିଛି; କିନ୍ତୁ ପଙ୍ଗୁ ପହଞ୍ଚିବା ପୂର୍ବରୁ କୁକୁରଟା ଭୋଗଥାଳିକୁ ଉହୁଙ୍କି ସବୁ ମାରା କରିଦେଲା । ବୁଢ଼ୀ 'କ'ଣ ହେଲା' 'କଣ ହେଲା' ବୋଲି ପାଟି କରି ଉଠିଲେ । ବଡ଼ ପୁଅ ଦିଅଁଙ୍କ ଘରେ ପୂଜାର ଆୟୋଜନ କରୁଥିଲେ, ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ଦୌଡ଼ିଆସିଲେ । ଦେଖିଲେ; ପୂଜାଥାଳି ତଳେ ପଡ଼ିଯାଇଛି । କୁକୁରଟା ଅମୃଣୋହି ସରଞ୍ଜାମ ସବୁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ଆହାର କରି ସ୍ୱୀୟ ଦେବତା-ଭକ୍ତିର ପରାକାଷ୍ଠା ଦେଖାଉଛି । ଆଉ ପଙ୍ଗୁ ବିଚରା ଭୟରେ ପାଦଠାରୁ ମଥାଯାଏ ବରଡ଼ାପତ୍ର ପରି ଥରୁଛି । ବଡ଼ଭାଇଙ୍କୁ ଦେଖି ନଡ଼ବଡ଼ ହୋଇ ସେ ଯାଇଁ ଏକାଦମରେ ପଶିଲା ରୋଷାଇ ଘରେ। ବଡ଼ଭାଇ କ୍ରୋଧରେ ଗର୍ଜନ କରି ତା ପଛରେ ଦୌଡ଼ିଲେ। ଘରର ସମସ୍ତେ ଅବାକ୍ ହୋଇ ଚାହିଁ ରହିଛନ୍ତି; ପଙ୍ଗୁ ଆଜି ଆଉ ପ୍ରାଣ ପାଇବ ବୋଲି କାହାର ଭରସା ନାହିଁ । ବଡ଼ଭାଇଙ୍କର କ୍ରୋଧ ଦେଖି ଭୟରେ ସମସ୍ତେ ଆଡ଼େଇ ଗଲେ; କିନ୍ତୁ ରୋଷାଇଘରକୁ ଦୌଡ଼ି ଯାଇ ଦ୍ୱାର ନିକଟରେ ବଡ଼ଭାଇଙ୍କର ପାଦ ରହିଗଲା । ଦେଢ଼ଶୁରଙ୍କ କଥା ଶୁଣିଲେ ଯେଉଁ ସାନବୋହୂ କେଉଁ କାଣ୍ଡିକଣରେ ଯାଇ ପଶୁଥିଲା, ସେ ଆଜି ହାତେ ଲମ୍ବରେ ଓଢ଼ଣା ଟାଣି ଦେଇ ବାଟ ଓଗାଳି ହାଣ୍ଡିଶାଳ ଦ୍ୱାରରେ ।

ବଡ଼ଭାଇ ଅଟକି ଗଲେ; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର କ୍ରୋଧାଗ୍ନି ଏପରି ଆକସ୍ମିକ ବାଧାପାଇ ଦ୍ୱିଗୁଣ ଜଳିଉଠିଲା । ମା' ଆସି ବଡ଼ପୁଅର ଓଠ ଧରି ପକାଇଲେ, "ଆରେ ତାକୁ ମାର ନାରେ, ବଡ଼ ଦୁଃଖୀଟିଏ ସେ।" କିନ୍ତୁ ସେ ସେଥିରେ ମାନିବା ଲୋକ ନୁହନ୍ତି । ଏକା ଜିଦ୍ ଧରି ବସିଲେ, ପଙ୍ଗୁ ଆଜି ଏ ଘରୁ ବାହାରି ନ ଗଲେ ପୂଜା ହେବ ନାହିଁ କିମ୍ବା ସେ ଆହାର କରିବେ ନାହିଁ ।

ଏ ବଡ଼ ବିଷମ କଥା। ତଥାପି ଆଉ ଉପାୟ ନ ଦେଖି ପଙ୍ଗୁକୁ ଟାଣି ଘୋଷାରି ପଦାକୁ ବାହାର କଲେ । ସେ ତାର ସାନ ଭାଉଜର କାନିକୁ ଏପରି ଜୋରରେ ଧରିଥିଲା ଯେ ଟଣା ଓଟରାରେ ସାନ ବୋହୂର କାନିରୁ ଖଣ୍ଡେ ଛିଡ଼ି ଆସିଲା; କିନ୍ତୁ ତାର ମୁଠାଟାକୁ କେହି ଫିଟାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ବଡ଼ଭାଇ ପଙ୍ଗୁକୁ ଟାଣି ନେଇ ପଦାକୁ ବାହାର କରିଦେଲେ ।

ଲାଲ ଲାଲ ଆଖି ଦେଖାଇ ବୁଝାଇଦେଲେ, ଆଉ ଏ ଘରକୁ ଫେରିଲେ ତୁ ପ୍ରାଣ ପାଇବୁ ନାହିଁ । ପଞ୍ଚୁ ଛୋଟେଇ ଛୋଟେଇ ବାହାରିଲା । ଛୋଟୀ ବିରାଡ଼ିଟା ଉଠିଯାଇ ତା କୁନ୍ଧ ଉପରେ ବସିଲା । କଣା କୁତୀଟା ତା ଗୋଡ଼ ଚାରିପାଖ ଗୁଡ଼େଇ ହୋଇ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଚାଲିଲା । ପଞ୍ଚୁ ଭ୍ରାତାଙ୍କର ରୋଷ ବୁଝିପାରି ଆଉ ପଛକୁ ନ ଫେରି ଏକା ଗତିରେ ଚାଲିଲା । କେତେ ବାଟ ଚାଲିଲା କେଜାଣି । ଚାଲି ଚାଲି ଯେତେବେଳେ ପାଦ ଥକିଗଲା, ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ବରଗଛ ମୂଳରେ ବସିପଡ଼ିଲା । ସେତେବେଳକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ରତରତ ହୋଇ ପଶ୍ଚିମକୁ ଢଳି ପଡ଼ିଥିଲେ । ଦୂର ଗ୍ରାମମାନଙ୍କର ଅସଂଖ୍ୟ ପକ୍ଷୀ କଳରବ କରି ଆସି ସେହି ବରଗଛ ଉପରେ ରୁଣ୍ଡ ହେଉଥିଲେ। ପଞ୍ଚୁ ଶାନ୍ତ ହୋଇ ବିରାଡ଼ି କୁକୁର ଦୁଇଟାଙ୍କୁ କୋଳରେ ଜାକି ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ସେହି ଜନଶୂନ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତର ଓ ଉପରେ ଅନନ୍ତ ନୀଳାକାଶକୁ ଚାହିଁ ନୀରବରେ ନିଦ୍ରାମଗ୍ନ ହେଲା ।

ପଣ୍ଡିତ ପରିବାରରେ ପଞ୍ଚୁ ଅଭାବରୁ କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖାଗଲା ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ସେ ଦିନ ରାତିରେ ଦେଖାଗଲା, ସାନବୋହୂ ଗୁଣ୍ଡାଏ ହେଲେ ଭାତ ଖାଇଲା ନାହିଁ । ଶାଶୂ ଝଗଡ଼ି ଝଗଡ଼ି ଥକିଲେ, କୌଣସିମତେ ହେଲା ନାହିଁ। ପରଦିନ ପ୍ରଭାତରେ ଶାଶୂ ଦେଖିଲେ, ସାନବୋହୂ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଶୋଇଥିଲା, କେତେବେଳୁ ଉଠିଯାଇଛି । ବାହାରେ ଅବା ବାସୀ ପାଇଟି କରୁଥିବ, ପାଇଲେ ନାହିଁ । ଦାଣ୍ଡ ବାଡ଼ ଚାରିଆଡ଼ ଖୋଜିଲେ ପାଇଲେ ନାହିଁ । ଘର କଣ ଭୂଆସୁଣୀଟା ଗଲା କୁଆଡ଼େ ?

ଦେଢ଼ଶୁରମାନେ ସୁଗୋଲ ପେଟଟି ଉପରେ ସରୁ ଚାଦର ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ଆବୃତ କରି ଝାଳରେ ଧଇଁସଇଁ ହୋଇ ସାନ ବୋହୂକୁ ଖୋଜିବାକୁ ବାହାରିଲେ। ସର୍ବନାଶ । ମାନ ଗଲା, ମହତ ଗଲା, ଧର୍ମ ଗଲା, କୁଳ ଗଲା— ଘରର ଭୂଆସୁଣୀଟା ଘର ଛାଡ଼ି କାହିଁକି ଗଲା। ଛି, ଛି, ଏଥିରେ କି ଆଉ ମୁଣ୍ଡଟେକି ବାଟ ଚାଲିବାର କଥା ?

ଖୋଜି ଖୋଜି ସେମାନେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲେ ସେହି ଗଛ ମୂଳରେ, ଯେଉଁଠାରେ ପଞ୍ଚୁ ପୂର୍ବ ରାତ୍ରିରୁ ବିଶ୍ରାମ ନେଇଥିଲା । ସେଠାରେ ଆଉ ଏକ ଅଦ୍ଭୁତ କାଣ୍ଡ ଦେଖିଲେ । ଟେକା ଦିଖଣ୍ଡି ଉପରେ ଛୋଟ ହାଣ୍ଡିଟିଏ ରଖି ଭାତ ରାନ୍ଧୁଛି ନିଜେ ସାନବୋହୂ, ଆଉ ପଞ୍ଚୁ ବିରାଡ଼ି କୁକୁର ଦୁଇଟାଙ୍କୁ ନେଇ ପାଖରେ ବସି ଛୁରୀ ଖଣ୍ଡକରେ ପରିବା କାଟୁଛି । ଏ ଅପନ୍ତରା ଗହୀର ମଝିରେ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଆଉ କାହାକୁ କଅଣ କହିବେ ? ପାଖ ଗାଁରୁ ଖଣ୍ଡେ ଗାଡ଼ି ଡାକି ସାନବୋହୂକୁ ଘେନି ଆସିଲେ । ଅଗତ୍ୟା ପଞ୍ଚୁ ଓ ତାହାର ସଙ୍ଗୀ ବିରାଡ଼ି କୁକୁର ଦୁଇଟାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଫେରାଇ ଆଣିବାକୁ ହେଲା !

କିନ୍ତୁ ସାନବୋହୂର ଆଚରଣରେ କ୍ରୋଧର ମାତ୍ରା ବଢ଼ିଲା ବରଂ କମିଲା ନାହିଁ । ସେ କ୍ରୋଧ ପଡ଼ିଲା ଯାଇଁ ସବୁ ନାଟର ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ପଞ୍ଚୁ ଉପରେ । ସାନବୋହୂପାଇଁ ତାକୁ ଗୃହ ମଧ୍ୟକୁ ଅଣାଗଲା ସତ; କିନ୍ତୁ ତା ଉପରେ ପୂର୍ବପେକ୍ଷା କଠିନତର ଆଇନ୍ ଜାରି ହେଲା । ସେ ତାର କୁକୁର ବିରାଡ଼ି ଦୁଇଟାଙ୍କୁ ନେଇ ବାରିପଟ ଗୋଟାଏ ମେଲାଘରେ ବରାବର ରହିବ । ସେହିଠାରେ ତାକୁ ପାନାହାର ଆଦି ଦେବାକୁ ହେବ । ଗୃହମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ ତା ପାଇଁ ନିଷିଦ୍ଧ ।

ପଙ୍ଗୁ ମାନ ଅପମାନ ବୁଝେ ନାହିଁ । ସେହି ମେଲା ଘରଟିରେ ସେ ତାହାର ସ୍ନେହର ସଙ୍ଗିନୀ' ତାର ତୃଷିତ ଅନ୍ତରର ଏକମାତ୍ର ମନ୍ଦାକିନୀଧାରା ସାନ ଭାଉଜଙ୍କୁ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ କେବେ ଥରେ ଅଧେ ଦେଖିପାରିଲେ ଆନନ୍ଦରେ ଉତ୍‌ଫୁଲ୍ଲ ହୋଇ ଉଠେ । ତାର ହାସ୍ୟରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ, ତାର କ୍ରନ୍ଦନ ଅତି କୁତ୍ସିତ । ତଥାପି ତାର ସେହି ଶିଶୁସୁଲଭ ଅନ୍ତରର ଭାଷା ଯେତେବେଳେ ତାର ମୁଖ ଉପରେ ହର୍ଷ ବିଷାଦର କରୁଣ ଛାୟାପାତ କରେ, ଯେତେବେଳେ ତାର ଅନ୍ତରର ଏକାନ୍ତଆରାଧ୍ୟା ଦେବୀ ସାନ ଭାଉଜଙ୍କୁ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଦେଖିବାକୁ ନ ପାଇ ଗୋଟିଏ ଚକ୍ଷୁରେ ତାର ଆକୁଳ ହୃଦୟର କାକୁତି ପ୍ରକାଶ ଲଭେ, ସେ କଥା ସେହି ଭ୍ରାତୃବିଚ୍ଛେଦବିଧୁରା, ସେହି କରୁଣାମୟୀ ମାତୃମୂର୍ତ୍ତି ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କେହି ବୁଝେ ନାହିଁ । ଜଗତର ମୂକ ଶିଶୁର ଭାଷା ବୁଝି ଯେଉଁ ନାରୀ ସ୍ତନ୍ୟ ଦାନ କରେ ସେହି ମହିମାମୟୀ ନାରୀ ବ୍ୟତୀତ ଏ ମୂକର ଭାଷା ବୁଝିପାରିବା ଅନ୍ୟ ଯେ କାହାରି ପକ୍ଷରେ ସାଧ୍ୟାତୀତ । ଏହି ମୂକ ଆତ୍ମାଟିର ଦୁଃଖ ଦେଖି ସେହି ମହିମାମୟୀ ନାରୀର ଅବଗୁଣ୍ଠନତଳେ ସୁନ୍ଦର ସୁଗୋଲ ଚକ୍ଷୁ ଦିଓଟିରୁ ଦୀର୍ଘଦିବସ ସଞ୍ଚିତ ଅଶ୍ରୁରାଶି ଯେତେବେଳେ ଆଷାଢ଼ର ଧାରା ସମ ଘନ ଘନ ଝରି ପଡ଼େ, ତାହା ଜଗତରେ ଅନ୍ୟ କେହି ଦେଖିପାରେ ନାହିଁ ।

ସାନବୋହୂକୁ ମନା ହୋଇଥାଏ, ସେ ପଙ୍ଗୁ ପାଖକୁ ଯିବ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ପଙ୍ଗୁ ବାଡ଼ିପଟ ଘରେ ଥିବାରୁ ସମୟ ଅସମୟେ ସାନବୋହୂ ଯାଇଁ ତା ନିକଟରେ ହାଜର ହୋଇଯାଏ । ସେଥିରେ କିନ୍ତୁ ବଡ଼ ସନ୍ତର୍ପଣ, ବଡ଼ ଭୟ । ଶାଶୂ କିମ୍ବା ବଡ଼ ଯାଆମାନେ ଦେଖିଲେ ସର୍ବନାଶ ।

ପଙ୍ଗୁ ସାନଭାଉଜର ସ୍ନେହ-ଶାସନରୁ ମୁକ୍ତି ଲଭି କ୍ରମେ ବେଶି ପରିମାଣରେ ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରୀ ହୋଇଉଠିଲା । କୁକୁର ବିରାଡ଼ି ଦୁଇଟାଙ୍କ ପ୍ରତି ଘନିଷ୍ଠତର ଭାବରେ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇପଡ଼ିଲା । ଏପରିକି ନିଜେ ଆହାର କାଳରେ ଏକ ପାଖରେ କୁକୁର ବିରାଡ଼ି ଦୁଇଟାଙ୍କୁ ବସାଇ ଖୋଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । ଦାନ, ଧର୍ମ, ଦେବତା କୁଆଡ଼େ ରହିଲେ; କୁକୁର ସହିତ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଏକତ୍ର ଭୋଜନ । ପ୍ରତିଦିନ ପ୍ରହାରର ମାତ୍ରା ବୃଦ୍ଧି ଲାଭକଲା । ସାନ ଭାଉଜ ପାଖକୁ ଦୌଡ଼ିଯିବାକୁ ତ ରାସ୍ତା ନାହିଁ। ସୁତରାଂ ଗୋଟାଏ ଅଚଳ ବସ୍ତାପରି ଏକସ୍ଥାନରେ ପଡ଼ି ରହି ସେ ନୀରବରେ ମନୁଷ୍ୟର ସକଳ ଅତ୍ୟାଚାର ସହ୍ୟ କରେ । ଜୀବଜଗତର ଅସଂଖ୍ୟ ପଶୁପକ୍ଷୀ ଯେପରି ବିନା ଦୋଷରେ କେତେ ଅତ୍ୟାଚାର ସହ୍ୟ କରନ୍ତି । କେବଳ କବାଟ କଣରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ମୂକ ପ୍ରାଣୀ ରୁଷେ, କାନ୍ଦେ, ଉପବାସ ରହେ । ସେଇଟା ଏତେ ବଡ଼ ଗୁରୁତର କଥା ବୋଲି କେହି ଭାବନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଗୃହ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ଆଶ୍ରୟ ଲାଭ ନ କରି, କୌଣସି ଆକର୍ଷଣ ନ ଦେଖି ବାହାର ସହିତ ପଙ୍ଗୁର ଯୋଗ ଘନିଷ୍ଠତର ହୋଇଉଠିଲା । ତାହାର ଗ୍ରୀଷ୍ମ, ବର୍ଷା, ଶୀତ, ଶରତ ଆଦିର ଅନୁଭୂତି ନାହିଁ । ଯେହେତୁ ସେ ସବୁ ସମୟରେ ଖୋଲା ଦେହରେ ଥାଏ । ଯେତେବେଳେ ବର୍ଷା ତୋଫାନରେ ସାପମୁଣ୍ଡ ଚୂରି ହୋଇଯାଇଛି, ସେତେବେଳେ ଦେଖିବ, ପଙ୍ଗୁ ଟାଙ୍ଗରା ମୁଣ୍ଡଟାକୁ ଆକାଶକୁ ଦେଖାଇ ଦୁଆରୀ ନାଚିଲା ପରି ବାଡ଼ି ଖଣ୍ଡେ ଠକ ଠକ

କରି ଚାଲିଛି । ଯେତେବେଳେ ତୀବ୍ର ଶୀତରେ ଦିହର ମଞ୍ଜି ଥରିଯାଉଛି, ସେତେବେଳେ ଦେଖିବ ପଙ୍ଗୁ ବଡ଼ି ସକାଳୁ ଉଠି କାରଣରେ ଅକାରଣରେ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ମୁକ୍ତ ଦେହଟାକୁ ଧଳା କୁହୁଡ଼ି ଭିତରେ ପୂରାଇ ଦୁଇମାଇଲ ସିଧାସଳଖ ରାସ୍ତା ପାହାଡ଼ ଉଠିଲା ପରି ପଡ଼ିଉଠି ବୁଲିଆସିବ । ସେଥିଲାଗି କାହାର କିଛି କୌତୂହଳ ଜନ୍ମେ ନାହିଁ କିମ୍ବା କେହି କିଛି ପଚାରେ ନାହିଁ । ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ ସେ ଏକ କୌତୂହଳର ପାତ୍ର ହୋଇଥିଲା; କିନ୍ତୁ କ୍ରମେ ତାର ଢଙ୍ଗରେ ଢାଙ୍ଗରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ଲୋକେ ତା ପ୍ରତି ଉଦାସୀନ ହୋଇଗଲେ ।

ଏପରି ଦିନେ ବର୍ଷା ସମୟରେ ପଙ୍ଗୁ କୁଆଡ଼େ କାହିଁକି ଖୋଲାଦେହରେ ବୁଲି ବାହାରିଥିଲା । ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ହୋଇ ନାହିଁ, ଅସରାଏ ବଡ଼ ବର୍ଷାପରେ ଅଳ୍ପ ଝୁପୁ ଝୁପୁ ପାଣି ପଡୁଛି । ପଙ୍ଗୁ ଖୋଲାଦେହରେ ଏହି ତଳ ପାଣି ଉପର ପାଣି ମଝିରେ ପଚ ପଚ କରି ଚାଲିଛି । ଟିକିଏ ଦୂରରେ ଗୋଟାଏ ଆମ୍ବଗଛ ତଳେ ପୋଖରୀ ଭରିଯାଇ ପାଣିସୁଅ ଚାଲିଛି । ତାହାରି ତଳେ କୁଆଗୁଡ଼ାଏ କାଆ କାଆ କରି ପାଣି ଉପରେ ଗୋଟାଏ କି ବସ୍ତୁକୁ ବେଢ଼ିଛନ୍ତି । ପଙ୍ଗୁ ଟିକିଏ ନିକଟତର ହୋଇ ମୁହଁ ବଙ୍କାଇ ଗୋଟିଏ ଚକ୍ଷୁରେ ସମାନ କରି ବସ୍ତୁଟିକି ନିରେଖି ଚାହିଁ ଦେଖିଲା, ଗୋଟାଏ ବଣିଛୁଆ । ପାଣି ସ୍ରୋତରେ ଭାସି ଭାସି ଯାଉଛି । ତାର ଚାରି ପାଖରେ କୁଆଗୁଡ଼ାଏ ବେଢ଼ି ତା' ପକ୍ଷଗୁଡ଼ିକ ଉପାଡ଼ି ପକାଉଛନ୍ତି । ପଙ୍ଗୁ ବିଚାରକରି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରେ ନାହିଁ । ତାର ବିଚାର ବୁଦ୍ଧି ଅଛି କି ନାହିଁ, ସେ ମଧ୍ୟ ଏକ ସନ୍ଦେହ । କାରଣ ସେ ଯେ ସକଳ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ, ପଶୁ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ପରି ଗୋଟାଏ instinct ଜୋରରେ କରିଯାଏ ।

ପଙ୍ଗୁ ବଣି ଚଢ଼େଇଟିର ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦେଖି ଆଗପଛ ବିଚାର ନ କରି ଟୁବ୍ କରି ପାଣି ଭିତରକୁ ପଶିଗଲା । ଲେଙ୍ଗଡ଼ା କୁତୀଟା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଚାଲିଥିଲା । ସେ ମଧ୍ୟ ପଙ୍ଗୁ ପଛରେ ପାଣିକୁ ଡେଇଁ ପଡ଼ିଲା । ଜଳ କ୍ରମେ କଟୀ ଅତିକ୍ରମ କରି ବକ୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସିଲା । ଚଢ଼େଇଟି ଆଉ ତିନି ଚାରି ହାତ ଦୂରରେ । ପଙ୍ଗୁ ବଙ୍କା ହାତଟି ବଢ଼ାଇ ଆଗଭର ହେଲା । ପାଣି କ୍ରମେ ଉଠି ଉଠି ତାର ପିଠି କୁଜଟିକୁ ବୁଡ଼ାଇ ଦେଲା । ଯେତେବେଳେ ଜଳ ତା'ର ନାସିକା ସ୍ପର୍ଶକଲା, ସେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱମୁଖ ହୋଇ ପକ୍ଷୀଟିର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଚାଲିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । ସେତେବେଳକୁ ମେଘମୁକ୍ତ ଆକାଶ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକିରଣରେ ଭାସି ଉଠିଛି । ପଙ୍ଗୁର ଅସୁନ୍ଦର ମୁଖ ଉପରେ ଦିବସର ସେହି ପ୍ରଥମ ଆଶୀର୍ବାଦାଲୋକ ପତିତ ହେଲା । ତା'ର ଓଷ୍ଠକୋଣରେ ଟିକିଏ ମୃଦୁ ହାସ୍ୟରେଖା ଦେଖାଦେଲା । ଏପରି ହାସ୍ୟ ସେ ଜୀବନରେ ହସି ନାହିଁ ।

ତା'ର ଅସମାନ ଅବୟବ ତାକୁ ସନ୍ତରଣ ଶିଖିବାକୁ ଦେଇ ନାହିଁ । ପକ୍ଷୀଟି ଆଉ ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ । ଏଇ ଦୁଇ ଖୋଜ ଯାଇପାରିଲେ ହିଁ ହେଲା । ପଙ୍ଗୁ ଏକାଥରେ ପକ୍ଷୀଟିକୁ ଧରି ନେବାକୁ ହାତ ବଢ଼ାଇ ଦେଲା । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତା'ର ପଦସ୍ଖଳିତ ହୋଇ ତା'ର ଶୋଭାହୀନ ଦେହଟାକୁ ଅତଳ ଜଳଗର୍ଭରେ ସମାଧି ଦେଲା । ଆଜୀବନ ଯେ ମାନବସମାଜରେ ଘୃଣ୍ୟ, ଉପେକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲା, ଅନ୍ତିମମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ମଧ୍ୟ ତାକୁ ଲୋକଲୋଚନର ଅଗୋଚରରେ ବିଦାୟ ନେବାକୁ ହେଲା ।

ଯେତେବେଳେ ଜଣେ କୃଷକ ଏ ଘଟଣା ଦେଖି ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଗୃହରେ ସମ୍ବାଦ ଦେଲା ଓ ଲୋକେ ଆସି ପଙ୍ଗୁର ମୃତଦେହକୁ ଜଳ ମଧରୁ ଉଦ୍ଧାର କଲେ, ସେତେବେଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆକାଶର ଅନେକ ପଥ ପର୍ଯ୍ୟଟନ କରିସାରିଛି । ପଙ୍ଗୁକୁ ଜଳମଧରୁ ଉଠାଇ ଦେଖାଗଲା, ତା'ର ଗୋଟିଏ ହାତରେ ମୃତ ବଣି ଚଢ଼େଇଟି ଏବଂ ତାର ପରିହିତ ବସନର ଗୋଟିଏ ପ୍ରାନ୍ତ ମୁଖରେ ଧରି ତା'ର ଚିର ଦିନର ସାଥୀ ଅନୁଗତ କୁକୁରଟି ପ୍ରଭୁକୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବା ଆଶାରେ ଜୀବନ ହରାଇଛି ।

ପଙ୍ଗୁର ଏ ଆକସ୍ମିକ ମୃତ୍ୟୁରେ ଜଗତରେ କାହାରି କିଛି ଗଲା ନାହିଁ କି ଆସିଲା ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଅନ୍ଧକାର ପ୍ରକୋଷ୍ଠର ଏକ କୋଣରେ ସେହି ଯେ ସ୍ନେହର ପ୍ରତିମା ନାରୀମୂର୍ତ୍ତିଟି ପଙ୍ଗୁର ଏକମାତ୍ର ଅବଶେଷ ଛୋଟୀ ବିରାଡ଼ିଟିକୁ କୋଳରେ ଜାକି ଦିନ ଯାପନ କରୁଥିଲା, ତାହାର ବାତ୍ସଲ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ତରଳ ଅନ୍ତର କି ନିଧି ହରାଇ ଯେ ବେଦନାର ତପ୍ତବାରି ନୀରବରେ ଢାଳୁଥିଲା, ତାହା ସେହି ଜାଣେ ।

●

ସାବିତ୍ରୀର ଦୁଃଖ

ସେଥର ଦଶହରା ବନ୍ଦରେ ଗୃହିଣୀ ଏକାନ୍ତ ଧରି ବସିଲେ ଗୃହକୁ ଯିବେ । ଏତେ ଯଦି ଆଗ୍ରହ, ତେବେ ଯାଅ ବାବୁ । ନା, ଏକା ଯିବେ ନାହିଁ, ସାଥିରେ ଗୋଟିଏ ଲୋକ ଦରକାର । ତାହା ହେଲେ ଘରୁ ଭାଇ ଫାଇ ଗୋଟିଏ କାହାକୁ ଡାକି ପଠାଏଁ । ନା, ତାହା ମଧ ହେବ ନାହିଁ । ସ୍ୱୟଂ ମତେ ସଙ୍ଗରେ ଘେନି ଯିବାକୁ ହେବ ଏବଂ ସାତ ଆଠ ଦିନ ଘରେ ରଖି ପୁଣି ଫେରସ୍ତ ଆଣିବାକୁ ହେବ । ଏକେ ତ ସେଟେଲମେଣ୍ଟ ଚାକିରି, ଉପର ହାକିମଙ୍କ ହୁକୁମରେ ପ୍ରାଣ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରି ଖରା ବର୍ଷା ନ ମାନି ମାଟି ମାପ କରିବାକୁ ହେଉଛି, ସେଥିରେ ପୁଣି ଘରେ ମଧ ଏ ଝାରି ।

କହିଲି, "ତମେ ବାବୁ ଗୋଟିଏ ଚଳନ୍ତି ବୋକ୍‌ଚା । ଈଶ୍ୱର ଖାଲି ଚାଲିବାପାଇଁ ଯାହା ପାଦ ଦୁଇଟା ଦେଇଛନ୍ତି । ବାକି ଯେ ହାତ, ଆଖି, ମୁହଁ ପାଇଛି, ସେ ଖାଲି ଘର ଭିତରେ ଆମରି ନିରୀହମାନଙ୍କପାଇଁ । ଏକା ଏକା ଯଦି ଚାଲିଯାଇ ପାରୁଥାନ୍ତି— କିନ୍ତୁ ଆଉ ଆମ ଉପରେ ତ ହାକିମିଟା—"

ଉତ୍ତର ଦେଲା, "ଆମେ ଦାଣ୍ଡକୁ ବାହାରିଲେ, ତୁମେ ସବୁ ଯେବେ ଆଖି ତରାଟି କରି ନ ଚାହାନ୍ତ, ତେବେ ଏକା ହୋଇ ନ ଯା'ନ୍ତୁ କାହିଁକି ମ ।"

ମୁଁ କହିଲି, "ଅବଶ୍ୟ, ସେ ଦୋଷ ଦୁଇ ପକ୍ଷରୁ ରହିଛି । ଆଚ୍ଛା, ଘରକୁ ଆଉ କାହା ସାଥିରେ ଗଲେ—" ଗୃହିଣୀ ତମତମ ହୋଇ କହିଲେ, "ରଖ ରଖ, ସେ ସବୁ କଥା । ତୁମକୁ ହିଁ ଯିବାକୁ ହେବ ।" ସେ ସାଧାରଣ ବୁଦ୍ଧିରୁ ବଞ୍ଚିତା ନୁହନ୍ତି । ସାଙ୍ଗରେ ନ ଗଲେ ନାନାପ୍ରକାର ବାହାନା କରି ପୁଣି ଆଣିବାକୁ ବିଳମ୍ବ କରିପାରେ, ମୋର ଏ ବଦଅଭ୍ୟାସଟି ଅନୁମାନ କରିବା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ କଷ୍ଟକର ନୁହେଁ । କାରଣ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଚାକିରି କରି ସେଥିରେ ପରିବାର ଘେନି ରହିବା ଏକ ଅସାଧସାଧନା; ବରଂ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀ ଦେଶସେବକମାନଙ୍କୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଲାପରି ସେଟଲମେଣ୍ଟ ଅଫିସରଙ୍କର ନିୟମ କରିବା ଉଚିତ ଯେ ଯେଉଁମାନେ ଏଥିରେ ଚାକିରି କରିବେ, ସେମାନଙ୍କୁ ଅବିବାହିତ ରହିବାକୁ ହେବ କିମ୍ବା କେବଳ ଅବିବାହିତ ପୁରୁଷ ଏଥିରେ ଚାକିରି କରିବେ । କାରଣ; ସେଟେଲମେଣ୍ଟରେ କେବଳ ଅଧିକ ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନର ପନ୍ଥା ନ ଥିଲେ ଉଭୟେ ସମାନ ଦେଶଭକ୍ତ । ଉଭୟଙ୍କୁ ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ବୁଲି ଦେଶବାସୀଙ୍କର ସେବା କରିବାକୁ ହୁଏ । ମୋର ତ ମନେ ହୁଏ, କେବଳ ରମଣୀମାନେ ଟିକିଏ ଅଳଙ୍କାରପ୍ରିୟା ହୋଇ ନ ଥିଲେ, ସମଗ୍ର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କ୍ୟାମ୍ପ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱରାଜ-ଆଶ୍ରମ ହୋଇଉଠନ୍ତା । ଏସବୁ କଥା ଆବଶ୍ୟକ ନିର୍ଜୀବ ଅକ୍ଷର କେତେଟାରେ ଲିପିବଦ୍ଧ କରୁଛି । ମୁହାମୁହିଁ ଗୃହିଣୀଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶ କଲେ, ଏକାବେଳକେ ସିଡ୍‌ସନ୍ ହୋଇଉଠିବ ।

ଯାହାହେଉ ଯେତେବେଳେ ଆଦେଶ ହେଲା ଯେ, ''ତୁମକୁ ହିଁ ଯିବାକୁ ହେବ'', ତା ଉପରେ ଆଉ ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତରପାଇଁ ମୋ ଦେହରେ ରକ୍ତ ନ ଥିଲା। ''ଯେ ଆଜ୍ଞା'' କହି ସେ ଆଦେଶ ଶିରାଧାର୍ଯ୍ୟ କଲି; କିନ୍ତୁ ଏତିକିରେ କ'ଣ ସବୁ ହେଲା ? ଯାତ୍ରା ପୂର୍ବର ସାଜସଜ୍ଜା ତ ଅଛି । ମୃଦୁ ହାସ୍ୟ ସହିତ ବରାଦ ହେଲା, କାହା ଝିଅ ବେକରେ କିପରି ହରଡ଼ଫାଳ ମାଳ ଅଛି, କାହା ସମଦୁଣୀର କିପରି ଜରିଧଡ଼ିଆ ଶାଢ଼ି ଅଛି, କାହା ବୋହୂ ହାତରେ କିପରି ସୁନାକାଚ ଅଛି, ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି ଯୋଗାଇବାକୁ । ସେଟେଲମେଣ୍ଟ କାନଗୋଇ, ଛ ମାସିଆ ଟଙ୍କା ଶହେଟାର ଚାକିରି; ସେଥିରେ ଏ ସବୁ କିପରି ଯୋଗାଇଲି, ପାଠକେ ଟିକିଏ ବିସ୍ମିତ ହେବେ; କିନ୍ତୁ ଅର୍ଥ ପ୍ରଲୋଭନଟା ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ ଉଇଲସନଙ୍କ ଭଳି ଲୋକଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ପରାସ୍ତ କଲା ବୋଲି ଶୁଣାଯାଏ । ମୁଁ ଛାର ପୁଣି କିଏ । ଲାଞ୍ଚ ନେବାଟାକୁ ମନେ ମନେ ଘୃଣା କଲେହେଁ, ଚାକିରିର ଏପରି ଅସ୍ଥାୟୀ ରୀତିଗତ ପରିଶ୍ରମର ଏପରି ଆଧିକ୍ୟ, ଖର୍ଚ୍ଚର ଏପରି ନାନା ଉପସର୍ଗ ଓ ଆୟର ଏପରି ସହଜ ସୁଗମ ପନ୍ଥା ଯେଉଁଠାରେ ଅଛି, ସେଠାରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଲୋକ ଓ ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ଦେଶ-ସେବକମାନଙ୍କ ନାମରେ ତ କେତେ କ'ଣ ଶୁଣାଯାଉଛି, ଆଉ ମୁଁ ଅବା କେତେ ମାତ୍ର ।

ବାକ୍ୟବ୍ୟୟ ନ କରି ସବୁ ଆଦେଶ ନୀରବରେ ପାଳନ କଲି । ଯିବାର ଦିନ ସ୍ଥିର କରାଗଲା। ସେଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ବିଛଣା ପତ୍ର ସଜାଡ଼ିବାରେ ଲାଗିଛି, ଦ୍ୱାରଦେଶରେ କାହାର ନାସିକାର ଖରଶ୍ୱାସର ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ଚାହିଁ ଦେଖିଲି, ସାବିତ୍ରୀ ଠିଆ ହୋଇ କାନିରେ ଆଖି ମଳୁଛି । ପଚାରିଲି, ''କିଲୋ ସାବି, ତୋର ପୁଣି କ'ଣ ହେଲା ?'' ସାବି ଆହୁରି ପୁଳାଏ ଲୁଗା ଆଖିରେ ମାଡ଼ି ଦେଇ ଏପରି ଏକ କ୍ରନ୍ଦନ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲା ଯେ, ସେଥିରେ ତା'ର ସମଗ୍ର ସ୍ଥୂଳ ଶରୀରଟି କମ୍ପମାନ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା। ବାରମ୍ବାର ପଚାରି ଅତି କଷ୍ଟରେ ବୁଝିଲି ଯେ, ସାନ୍ତାଣୀ ତାକୁ ସଙ୍ଗରେ ନେବାକୁ ମନା କରି ଦେଇଛନ୍ତି । ଏହାହିଁ ତାର ଦୁଃଖର କାରଣ । ତାକୁ ପ୍ରବୋଧ ଦେଇ କହିଲି, ''ଆଲୋ ନାହିଁ, ତୁ କ'ଣ ଏକୁଟିଆ ରହିପାରିବୁ ? ସାନ୍ତାଣୀ ତୋତେ ଥଟ୍ଟାରେ କହିଛନ୍ତି'', କିନ୍ତୁ ସାବି ଏତିକିରେ ଛାଡ଼ିବା ପାତ୍ରୀ ନୁହେଁ ସେ ସାନ୍ତାଣୀଙ୍କୁ ମୁକାବିଲା କରାଇ ମୋ ମୁହଁରେ ଏହି କଥା ଆଉଥରେ କୁହାଇ, ତେବେ ଯାଇ ସ୍ଥିର ହେଲା।

ସାବି ଏକ ଅଦ୍ଭୁତ-ଚରିତ୍ର । ସେ ଏହି ସେଟେଲମେଣ୍ଟ ଚାକିରିର ଆମଦାନୀ । ଦିନେ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ତମ୍ବୁଭିତରେ ବସି କାଗଜପତ୍ର ଘାଣ୍ଟୁଛି, ଗୃହିଣୀ ଆସି ନିକଟରେ ହାଜର ହେଲେ । ଅସମୟରେ ଆଗମନର କାରଣ ପଚାରନ୍ତେ କହିଲେ, ଆଜି ତୁମ ପାଖରେ ମୋର ଗୋଟିଏ ଗୁହାରି ଅଛି, ଶୁଣିବ ?'' ଉତ୍ତର କଲି, ''ଗୁହାରି ତ ନୁହେଁ, ଆଦେଶ ପାଳନ କରିବି ।'' ହସି ହସି ଗୃହିଣୀ କହିଲେ, ''ନାହିଁ, ଥଟ୍ଟା ନୁହେଁ, ଗୋଟିଏ ଲୋକ କେତେଥର ତାର ଦୁଃଖ ତୁମକୁ ଜଣାଇବାକୁ ମୋତେ କହିଲାଣି, ବେଳ ମିଳେ ନାହିଁ ବୋଲି ତୁମକୁ କହିପାରେ ନାହିଁ ।'' ହାତରୁ କଲମ ଛାଡ଼ି ପଚାରିଲି, ''ଲୋକଟିଏ ହଠାତ୍ ତୁମର ପରିଚିତ

ହୋଇଗଲା ଯେ ।'' ସ୍ତ୍ରୀ ଟିକିଏ ବିରକ୍ତ ସ୍ୱରରେ କହିଲେ, ''ନାହିଁ, ମାଇପିଟିଏ, ଆମରି କରଣ ଘରର ଝିଅ । ବୟସ ୩୦ ଉପରେ ହେବ । ବାହାହୋଇ ୨୦ ବର୍ଷରୁ ବିଧବା । ଜମିବାଡ଼ି କିଛି ଥିଲା, ସାତ ଆଠମାଣ ଭିତରେ । ଶାଶୂ, ଶଶୁର, ଦିଅର ଜାଆ କେହି ନାହିଁ, ଏକାକୁ ଏକା । ତା ଘରବାଡ଼ି ସବୁ କୁଆଡ଼େ ସେ ଗାଁରୁ କେଉଁ ପଟ୍ଟନାୟକ ଲେଖାଇ ନେଇ ବିଚାରୀକୁ ତା ଘରୁ ବାହାର କରି ଦେଇଛନ୍ତି ।'' କଥାଗୁଡ଼ାକ କହିଯିବାକୁ ସ୍ତ୍ରୀ ଯେପରି ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରୁଥାନ୍ତି, ମୋର ଶୁଣିବାକୁ ତାହା ନ ଥାଏ । କାରଣ, ଏପରି କେତେ ପଟ୍ଟନାୟକ, ପଟ୍ଟଯୋଷୀଙ୍କ କୀର୍ତ୍ତି ଶୁଣି ଶୁଣି ପ୍ରତିଦିନ କର୍ଣ୍ଣ ବଧିର ହୋଇଛି । ସହଜଭାବରେ ଉତ୍ତରଟି ଦେଲି, ''ତାକୁ କହିଦିଅ, ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କଠାରୁ ସେ ସବୁ ଫେରସ୍ତ ଦେବାକୁ ମୋର କ୍ଷମତା ନାହିଁ ।''

ଉତ୍ତରଟା ଗୃହିଣୀଙ୍କୁ ବଡ଼ କଟୁ ବୋଧ ହେଲା । ଅଭିମାନରେ ମୁହଁଟା ଭାରି କରି ଦେଇ, ''ହଉ, ହଉ, ମୋର କହିବା ସେତିକି' କହି ଫେରି ଯାଉଥିଲେ । ଅନର୍ଥକ ଏକ ପ୍ରଳୟର ସୂଚନା ଦେଖି ଡାକିଲି, ''ଶୁଣ, ଶୁଣ, କଥାଟା ନ ସରୁଣୁ ଫେରିଯାଉଛ କାହିଁକି ? ସେ କ'ଣ ନିଜେ ଯାଇ ତା'ର ସବୁ ସମ୍ପତ୍ତି ରେଜେଷ୍ଟରୀ କରି ଦେଇଛି ?'' ''ନିଜେ ନ ଯାଇ ଆଉ କେମିତି କରି ଦିଅନ୍ତା ମ ।'' ''ହଁ ଠିକ୍ କଥା, କାହିଁକି ରେଜେଷ୍ଟରୀ କରିଦେଲା, କ'ଣ କିଛି, ଧରିଥିଲା ?'' ଗୃହିଣୀ ବିରକ୍ତ ହୋଇ କହିଲା, 'ମୁଁ ତୁମକୁ ଏତେ ବୁଝାଇ ପାରିବି ନାହିଁ । କଥାଟା ତ ଶୁଣିଲ, ଏତେ ଖୋଳି ତାଡ଼ି କରି ପଚାରି ହେଉଛି କାହିଁକି ?'' ''କହ ବାବୁ, ସବୁକଥା ନ ଶୁଣିଲେ କିପରି କ'ଣ କରିବା ?'' ସ୍ତ୍ରୀ କଥା ଢୋକି ଢୋକି କହିଲେ, ''ଯା'ର ତା'ର କ'ଣ ଭାବୁ ଭାବୁ ଥିବ କି କ'ଣ ?'' ପଚାରିଲି, 'ସେ ତେବେ ଏକ୍ଷଣି କ'ଣ ଚାହୁଁଛି ।' ...''ସେ କହେ, ତାର ତ ଘର ନାହିଁ କି ଦ୍ୱାର ନାହିଁ, ଏତେବେଳେ ଆଉ ଉପାୟ କ'ଣ ?'' ମନେ ମନେ ହସିଲି, ଦୁନିଆଟାକୁ ଉପାୟ ବତାଇ ଦେବାକୁ ଯେ ସେଟେଲମେଣ୍ଟ କାନଗୋଇର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ନାହିଁ, ଏକଥା ଅଜ୍ଞାନ ନାରୀ କାହୁଁ ବୁଝିବ ।

କଥାଟାର କୌଣସି ମୀମାଂସା କରି ନ ପାରି ମୁଁ ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କୁ ପଚାରିଲି, ''ତୁମେ ଭଲା କ'ଣ ଉପାୟ ଦେଖିପାରୁଛ ?'' ସେ ଦୃଢ଼ଭାବରେ କହିଲେ, ''ମୁଁ କହୁଛି, ତା' ଘରବାଡ଼ି ଫେରି ପାଇବାର ଯଦି କିଛି ଉପାୟ ନ ଥାଏ, ତେବେ ଏଇଲାଗେ ସେ ଆମ ଘରେ ରହୁ ।'' ଏକଥା ସେ ପରିହାସରେ କହୁଛନ୍ତି କି ନିରନ୍ତରରେ କହୁଛନ୍ତି, ମୁଁ ବୁଝିପାରିଲି ନାହିଁ । କାରଣ କୌଣସି ପତିତା ରମଣୀର କଥା ଶୁଣିଲେ ଯାହାର ନାହି ଡିଏଁ ସେ ଯେ ଏପରି ଏକ ରମଣୀକୁ ନିଜ ଗୃହରେ ଆଶ୍ରୟ ଦେବାକୁ ଯିବ, ଏ କଥାରେ କିଏ ବିଶ୍ୱାସ କରିବ ? ପଚାରିଲି, ''ଆମ ଘରେ ସେ କ'ଣ କରିବ ?'' ''ସବୁ କାମ କରିବ, ଖାଲି ପାଣିଟି ଦେବା ଛଡ଼ା ।'' ଯାହାହେଉ ଏତେଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେ ଶ୍ରୀମତୀ ମୋର ସହଧର୍ମିଣୀ ହୋଇପାରିଛନ୍ତି, ଏଥିରେ ମୁଁ ଯଥେଷ୍ଟ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କଲି ଏବଂ ସେହିଦିନୁ ସାବିତ୍ରୀ ଆମ କ୍ଷୁଦ୍ର ପରିବାରଭୁକ୍ତ ହେଲା ।

ସାବି କେତେକ ଦିନ ମୋ ଗୃହରେ ଅତିବାହିତ କରିଛି । ହଠାତ୍ ଦିନେ ଗୃହସ୍ୱାମିନୀ ଆବିର୍ଭୂତା ହେବାର ଦେଖି ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍ ଆସନ ଛାଡ଼ି ଠିଆ ହୋଇ କହିଲି, 'କି ନିମନ୍ତେ ଆଗମନ ତବ ।' ମୋର ପରିହାସରେ କର୍ଣ୍ଣପାତ ନ କରି ସ୍ୱାମିନ୍ ଗମ୍ଭୀର ଭାବରେ କହିଲେ, ''ଅଚ୍ଛା ରଖ, ସାବି ଏଣିକି ଆଉ ଏ ଘରେ ରହିପାରିବ ନାହିଁ ।'' ହଠାତ୍ ଏପରି ମତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖି କହିଲି, ''ଭାରତର ରାଜନୀତିକ୍ଷେତ୍ରରେ ମତର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେବାକୁ ସମୟ ଲାଗୁଛି । ତୁମର ଦୟାର ଆଗାର ହଠାତ୍ ଏପରି ଶୁଷ୍କ ହୋଇଗଲା ଯେ ।'' ''ନା, ତାକୁ ଆଉ ଘରେ ରଖିହେବ ନାହିଁ । ତା'ର ଗୁଣ କ୍ରମେ ଅସହ୍ୟ ହେଉଛି ।''

ଏ ଅବସ୍ଥାରେ ଆଉ ପରିହାସ ଅବକାଶ ନ ପାଇ ପଚାରିଲି, ''କଥା କ'ଣ, ଅକସ୍ମାତ୍ ଏପରି ମତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଲା କାହିଁକି ?'' ଉତ୍ତରରେ ଗୃହିଣୀ ଅଧିକ ବାକ୍ୟ ବ୍ୟୟ ନ କରି ମତେ ସ୍ପର୍ଶକରି ତାଙ୍କର ଅନୁସରଣ କରିବାପାଇଁ ସଙ୍କେତ ଦେଲେ । ମୁଁ ପୋଷ୍ୟ ଜୀବଟି ପରି ତାଙ୍କର ପଛେ ପଛେ ଚାଲିଲି ଏବଂ କାରଣ ବୁଝି ନ ପାରି ବିସ୍ମିତ ହେଲି । ଅଳ୍ପ ଦୂର ଯାଇ ଦେଖିଲି, ସାବି ମୂର୍ଚ୍ଛିତା ହୋଇପଡ଼ିଛି । ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଜିଜ୍ଞାସୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁବାରୁ ସେ କହିଲେ, ''ସାବି ଆସିବା ଦିନୁ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଏହିପରି ଅଚେତା ହୋଇପଡୁଛି । ଆଗହୋଇ ଗଁ ଗଁ ଶବ୍ଦ କରେ, ପରେ ତୁନି ହୋଇ ପଡ଼ିରହେ । ଛିଞ୍ଚା ବିଞ୍ଚା କଲେ ଜ୍ଞାନ ପାଏ । ଆଜି ଘଣ୍ଟାକରୁ ବେଶି ହେଲାଣି, ତା'ର ଚେତା ଆସୁ ନାହିଁ ।'' ମୁଁ ପଚାରିଲି, ''କାହିଁକି ଏପରି ହୁଏ ?'' ଉତ୍ତର ହେଲା, ପଚାରିଲେ କହେ, ତା ତୋଟି କିଏ ଚିପି ଧରୁଛି । ଆଉ ତାର ଢଙ୍ଗ ଢାଙ୍ଗ କେମିତି— ବସି ବସି କ'ଣ ଏଣୁ ତେଣୁ ଭାବୁଥାଏ— ଗୋଟାଏ କଥା ପଚାରିଲେ ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥାର ଜବାବ ଦିଏ ।'' ''କେଉଁଦିନଠାରୁ ଏପରି ହେଉଛି ?'' ''ସେ କହେ, ବିଧବା ହେବାର କେତେକ ଦିନ ପରଠାରୁ ।'' ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଡିଷ୍ଟ୍ରିକ୍ଟବୋର୍ଡ଼ର ଡାକ୍ତରଙ୍କୁ ଡକାଇଲି । ଡାକ୍ତର ପ୍ରବୀଣ ଲୋକ । ସେ ଆସି ସଚେତ କରାଇ କହିଲେ, ''ଏ ସ୍ତ୍ରୀଟିର Heart ବଡ଼ Week. Shock ମାତ୍ରା ଟିକିଏ ବଢ଼ିଗଲେ heart fail କରିପାରେ ।'' ଉତ୍ସୁକ ହୋଇ ପଚାରିଲି, ''ଏପରି ଦୁର୍ବଳ ହୃଦୟ ହେବାର କାରଣ କ'ଣ ହୋଇପାରେ ?'' ଡାକ୍ତର କହିଲେ, ''ଦୁଇ କାରଣରୁ ହୃଦୟ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇପାରେ । ଗୋଟିଏ ଜନ୍ମଗତ, ପିତାମାତାଙ୍କ ଦୋଷରୁ; ଆଉ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ରକମର ଦୁଃଖ ବା ଆଘାତଜନିତ, ମନସ୍ତାପ କିମ୍ବା ଅନୁଚିନ୍ତାରୁ ।'' ଏପରି ସ୍ଥୂଳକାୟ ଲୋକର ହୃଦୟ ଏତେଦୂର ଦୁର୍ବଳ ହେବା ମତେ ଅସମ୍ଭବ ପରି ମନେହେଲା ଏବଂ ଏହ: ଡାକ୍ତରଙ୍କର ସ୍ୱୀୟ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟର ଅତ୍ୟଧିକ ପରିଚୟ ଦେବା ବୋଧକଲି । ତଥାପି ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଏ ବିଷୟରେ ଭବିଷ୍ୟତ୍‌କୁ ସାବଧାନ କରାଇଦେଲି ଏବଂ ବର୍ତ୍ତମାନ ସାବିକୁ ବହିଷ୍କରଣ କରିଦେବା ସ୍ତ୍ରୀହତ୍ୟା ଦୋଷରେ ଭାଗୀ ହେବା କଥା ବୁଝାଇ ଦେଲି ।

ସେହିଦିନୁ ଧର୍ମଭୀରୁ ଗୃହିଣୀ ସାବି ବିଷୟରେ ବିଶେଷ ସାବଧାନ ଥାନ୍ତି ଏବଂ ବର୍ତ୍ତମାନ ସାବିକୁ ଏକା ଗୃହରେ ଛାଡ଼ିଯିବା ଦୁଃଖରେ ତା'ର ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇପାରେ ଏ ଆଶଙ୍କାରେ ତାକୁ ମଧ୍ୟ ସଙ୍ଗରେ ନେବାକୁ ରାଜି ହେଲେ ।

ରାତି ଚାରିଟାରେ ଗାଡ଼ି । ସେଟଲମେଣ୍ଟ ପଇସା ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବା ପରି ଆମ ଉଭୟେ ନିଦ୍ରା ବିଷୟରେ ଅକାତର, କିନ୍ତୁ ଆଜି ଗୃହ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବେ ବୋଲି ଗୃହିଣୀଙ୍କ ଚକ୍ଷୁକୁ ନିଦ୍ରା ନାହିଁ । ଏ ଜିନିଷ ସେ ଜିନିଷ ସଜାଡ଼ିବାରେ ଲାଗି ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଯଥାସମୟରେ ଯାଇଁ ଷ୍ଟେସନରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ। ପ୍ଲାଟଫର୍ମକୁ ଗାଡ଼ି ଆସିବାକୁ ଡେରି ଅଛି । ଷ୍ଟେସନଟି ଅନ୍ଧକାର, ମୌନ ବିଧବାର ରୂପ ଧାରଣ କରିଛି। ଦୂରରୁ ସିଗ୍ନାଲସ୍ତମ୍ଭର ଲାଲବତୀ ରକ୍ତଚକ୍ଷୁ କୃଷ୍ଣକାୟ ରାକ୍ଷସର ଭୟ ଜନ୍ମାଉଛି । ବି.ଏନ. ଆର.ର ଅଧିକାଂଶ ଛୋଟ ଷ୍ଟେସନ ଏହିପରି ପ୍ରାୟ ଅନ୍ଧକାର ଥାଏ, କେବଳ ଗାଡ଼ି ଆସିବାର ଲାଇନକ୍ଲିୟର ହେଲେ ଆଲୋକ ଦିଆ ଯାଇଥାଏ ।

କେତେକ ସମୟ ପରେ ଗାଡ଼ି ଆସି ଷ୍ଟେସନରେ ଠିଆହେଲା । ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ଇଣ୍ଟରମିଡ଼ିଏଟ୍ କ୍ଲାସରେ ବସିଲୁଁ । ଗାଡ଼ି ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଯୁବକ ଓ ଜଣେ ପ୍ରବୀଣ ବସିଥିଲେ । ସାଙ୍ଗରେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ଥିବାରୁ ଯୁବକଟି ଆଗ୍ରହରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସ୍ଥାନ କରିଦେଇ ସଙ୍କୋଚରେ ବସିଲେ । ପ୍ରୌଢ଼ ଭଦ୍ରଲୋକଟି ଏକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ମୋ ପ୍ରତି ଚାହିଁ ରହିଥାନ୍ତି । କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଆଳାପ କରି ବୁଝିଲି, ଯୁବକଟି କଲେଜ ଛାତ୍ର । ପୂଜା ଛୁଟିରେ ଘରକୁ ଫେରୁଛନ୍ତି । ଭଦ୍ରଲୋକଟି ଗଡ଼ଜାତରେ ଚାକିରି କରନ୍ତି, ସେ ମଧ୍ୟ ଗୃହାଭିମୁଖୀ । ଗୃହିଣୀଙ୍କ ସହିତ ସାବି ମଧ୍ୟ ହାତେ ଲମ୍ବରେ ଓଢ଼ଣା ଟାଣିଦେଇ ବସିଲା । ବାହାରକୁ ବାହାରିଲେ ସେ ପ୍ରାୟ ଏହିପରି ବାହାରିଥାଏ ।

ଭଦ୍ରଲୋକଟିଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ, ସେ ଶିକ୍ଷିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପୁରାତନପନ୍ଥୀ। ଆଧୁନିକତା ତାଙ୍କର ଚକ୍ଷୁଃଶୂଳ; ଅଥଚ ସୁନା ଚଷମା, ଘଡ଼ି, ଫାଉଣ୍ଟେନ୍ ପେନ୍ ସବୁ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଯୁବକଟି ଠିକ୍ ବିପରୀତ, ସବୁ ବିଷୟରେ ନବୀନପନ୍ଥୀ । ଯୁବକଟିର ରୀତିଗତିରୁ ଛାତ୍ର ଜ୍ଞାନକରି ପଚାରି ପରିଚୟ ବୁଝିନେଲି; କିନ୍ତୁ ପ୍ରବୀଣ ଭଦ୍ରଲୋକଟି ଅଯାଚିତ ଭାବରେ ନିଜର ପରିଚୟ ଦେଇଗଲେ । ସେ ଏକ ଇତିହାସ ଏବଂ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଏପରି ବିରକ୍ତିଜନକ ଓ ସ୍ୱୀୟ ପ୍ରଶଂସାବାହୁଲ୍ୟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯେ, ଅନେକ କଥା ଇଚ୍ଛାକରି ମୁଁ ଶୁଣି ନାହିଁ । ସେଥିଲାଗି ଏତିକିମାତ୍ର କହିଲି, କୌଣସି ଗଡ଼ଜାତରେ ସେ ଚାକିରି କରନ୍ତି ଓ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ କରଣବଂଶ-ସମ୍ଭୂତ । ନିଜର ପରିଚୟ ଦେଇସାରି ଭଦ୍ରଲୋକଟି ମୋର ସବିଶେଷ ପରିଚୟ ପଚାରିଲେ। ଏପରି ଅଯାଚିତ ବନ୍ଧୁତ୍ୱ ମୋତେ ଏତେଦୂର କଟୁ ବୋଧହେଲା ଯେ, ଅନିଚ୍ଛା ସତ୍ତ୍ୱେ କେବଳ ହଁ ହଁ କରି ଉତ୍ତର ଦେଲି। ଶେଷରେ ଭଦ୍ରତାର ସୀମା ଅତିକ୍ରମ କରି ପ୍ରବୀଣ ମୋର ସହଗାମିନୀ ରମଣୀ ଦୁଇଜଣଙ୍କର ପରିଚୟ ପଚାରିଲେ । ବିରକ୍ତ ହୋଇ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଦେଖାଇ କହିଲି, ''ସେ ମୋର ବିଧବା ଆତ୍ମୀୟା, ଅପରଟି ଦାସୀ ।'' କଥାଟା ରାଗରେ ଏବଂ ଘୃଣାରେ କହିଦେଲି; କିନ୍ତୁ ପରକ୍ଷଣରେ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ମୁଖର ଭାବକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ଏବଂ ନିଜର ଉକ୍ତିରେ ହାସ୍ୟସମ୍ବରଣ କରିପାରିଲି ନାହିଁ । କାରଣ ଗୃହିଣୀ 'ବିଧବା' କଥାଟା ତାଙ୍କର ପରିହାସପରାୟଣ ଭାଇ ମୁଖରୁ ଶୁଣିଲେ ସହ୍ୟ କରିପାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ମୋ ନିଜ ମୁଖରୁ ଶୁଣିଲେ ଅସ୍ଥିର ହୋଇଉଠନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବଶ୍ୟ ମୁଁ ନିଃଶଙ୍କ, ଘର ଭିତରେ ହୁଏତ ଏପରି କହି ତ୍ରାହି ପାଇ ନ ଥାନ୍ତି;

ସୁତରାଂ ତାଙ୍କର ନୀରବ ରୋଷକଷାୟିତ କଟାକ୍ଷ ମୋର ଯେପରି କୌତୁକ ଜନ୍ମାଇଲା, ସେହିପରି ମଧ୍ୟ ଏରୂପ ଅଭାବନୀୟ ଭାବରେ ତାଙ୍କୁ ଜବଦ୍ କରିବାକୁ ସୁଯୋଗ ପାଇ ମନେ ମନେ ଆନନ୍ଦଲାଭ କଲି ।

ମୋଠାରୁ ପରିଚୟ ପାଇ ଭଦ୍ରଲୋକଟି ମୃଦୁହାସ୍ୟ କରି କହିଲେ, ''ଓ, ତାହାହେଲେ ଏହାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଆସିବାକୁ ଯାଉଛନ୍ତି ?'' ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପ୍ରତି କୌତୁକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁ ଉତ୍ତର କଲି, ''ଆଜ୍ଞା ହଁ ।'' ଭଦ୍ରଲୋକଟି ମୋର ତୋଷାମଦ ଛଳରେ ପୁନଶ୍ଚ କହିଲେ, ''ଦେଖନ୍ତୁ, ଆଜି କାଲିକାର ଭଦ୍ରସମାଜ ଏକା ବେଳକେ ନିର୍ଲଜ୍ଜ ହୋଇ ସାରିଲାଣି । ପାଠପଢୁଆ ବାବୁମାନେ ନିଜର ଯୁବତୀ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ସଙ୍ଗରେ ଘେନି ବୁଲିବାକୁ ସଙ୍କୋଚ ବୋଧ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ମୁଁ କିଛି କହିବା ପୂର୍ବରୁ ଛାତ୍ରଟି ବ୍ୟଙ୍ଗସ୍ୱରରେ କହିଲେ, ''ଯଥାର୍ଥ କଥା, ଅନ୍ୟ କାହାରି ଯୁବତୀ ସ୍ତ୍ରୀ ନ ମିଳିଲା ପରି ନିଜର ଯୁବତୀ ସ୍ତ୍ରୀକୁ—।'' ଛାତ୍ରଟିର ସ୍ପଷ୍ଟ ଉତ୍ତରରେ ଭଦ୍ରଲୋକଟି ଏକାବେଳକେ ଅପ୍ରତିଭ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ନିଜକୁ ସମ୍ଭାଳିନେଇ କହିଲେ, ''ଶୁଣନ୍ତୁ ଏଇ ବାବୁଙ୍କ କଥା'', ମୁଁ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଜବଦ୍ କରି ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ ହେଁ ଯୁବକ ଛାତ୍ରଟି ଭଦ୍ରଲୋକଙ୍କ କଥାବାର୍ତ୍ତାରେ ଯେ ଉତ୍ତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ ଉଠିଥିଲେ, ଏହି ଉତ୍ତର ତାହାର ପ୍ରମାଣ । ଯାହାହେଉ, ଭଦ୍ରଲୋକ ଯେତେବେଳେ ମୋ ମୁଖକୁ ଏପରି କୌଶଳରେ ତାଙ୍କ ସମର୍ଥନ ବାକ୍ୟଟିକୁ କାଢ଼ିନେବାକୁ ଗଲେ, ମୁଁ ମଧ୍ୟମ ପନ୍ଥା ଅବଲମ୍ବନ କରି କହିଲି, ''ବୋଧହୁଏ ଏ ବାବୁଙ୍କର ଏହି ଅଭିପ୍ରାୟ ଯେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେପରି ଚାକରବାକର ଓ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ହାତରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ-କନ୍ୟାମାନଙ୍କର ଭାର ଛାଡ଼ିଦେଇ ନିଜେ ସଙ୍ଗରେ ଯିବାକୁ ଅସମ୍ମାନ ଓ ଲଜ୍ଜାବୋଧ କରୁଁ, ସେ ରୀତିଟା ଭଲ ନୁହେଁ ।''

ଭଦ୍ରଲୋକଟି ପ୍ରସଙ୍ଗ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି କହିଲେ, ''ସେ ତ ଠିକ୍ କଥା; କିନ୍ତୁ ଆଜିକାଲିକା ଟୋକାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ କ'ଣ ଜୁଟିଛି, ଖାଲି ମେମ୍ ବିଭାହେବେ, ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ବିଭା ହେବେ, ଆନ୍ତଃପ୍ରାଦେଶିକ, ଆନ୍ତର୍ଦ୍ଦେଶିକ ବିଭା ହେବେ; କିନ୍ତୁ ସବୁ ଦେଶର ବଡ଼ ବଡ଼ ଲୋକମାନେ କହୁଛନ୍ତି, ଏ ସବୁ ବିବାହ ସାର୍ଥକ ହୋଇପାରୁ ନାହିଁ । ସେଥିଲାଗି ତ ଯେଉଁ ସଭ୍ୟ ଜାତିମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଖାଇ ଆମ୍ଭେମାନେ ନିଜକୁ କୃତକୃତ୍ୟ ମଣୁଥାଉଁ, ସେମାନଙ୍କ ସମାଜରେ ଏତେ ଡାଇଭୋର୍ସ, ଛାଡ଼ପତ୍ର ଦେଉଛନ୍ତି । କେଉଁ ବଡ଼ ଲୋକମାନଙ୍କ କଥା ଉପରେ ଭଦ୍ରଲୋକ ଏତେ ଟୀକା ଟିପ୍ପଣୀ କରି ଯାଉଥିଲେ, ପଚାରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହେଉଥିଲା, କିନ୍ତୁ ସେ କଥା ନ ପଚାରି କହିଲି, ''ଦେଖନ୍ତୁ, ଯୁଗଧର୍ମ ଯେତେବେଳେ ଯେପରି ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେଉଛି, ସେ ସମୟରେ ସଂସାର ସେହି ଦିଗକୁ ଯାଉଛି । ତାହାର ଗତିରୋଧ କରିପାରିବ କିଏ ?''

ଭଦ୍ରଲୋକ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ କହିଲେ, ''ଯୁଗଧର୍ମ କ'ଣ ବାବୁ, ଯୁଗଧର୍ମ କ'ଣ କହୁଛି ଜାତି ନାହିଁ, ଧର୍ମ ନାହିଁ, ଯେଉଁଠି ଇଚ୍ଛା ସେଠି ବାହା ହୁଅ । ଏସବୁ ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳତା, ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାର ନା, ଯୁଗଧର୍ମ କ'ଣ କହୁଛନ୍ତି ? ଆମର ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମ କୁଆଡ଼େ ଗଲା, ଧର୍ମନୈତିକତା

କୁଆଡ଼େ ଗଲା, କେବଳ ଭୋଗଲାଳସା, ବାସନାତୃପ୍ତିରେ ସବୁ ଯାଇଁ ରହିଲାଣି । ଏ କ'ଣ, ସଂସାର ରସାତଳଗାମୀ ହେବା ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କ'ଣ ହୋଇପାରେ ?

ଭଦ୍ରଲୋକଙ୍କର ଏ ଧରଣର ଧର୍ମଭାବ ଉପରେ ମୋର କଥା କହିବାର ଇଚ୍ଛା ନ ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଛାତ୍ରଟିକୁ ଏ ସବୁ ଅସହ୍ୟ ବୋଧ ହେଉଥାଏ । ସେ ଭ୍ରୂକୁଞ୍ଚିତ କରି କହିଲେ, ‘‘ଦେଖନ୍ତୁ, ସଂସାରମୟ ରସାତଳଗାମୀ ହେଲେ, ସେଥି ମଧ୍ୟରୁ ଯେ କେତେଜଣ ସ୍ୱର୍ଗଗାମୀ ହେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି କରନ୍ତୁ, ଆଉ ମଧ୍ୟ ଏ ଟୋକା କେତେଟାଙ୍କର ସଂସାରକୁ ରସାତଳଗାମୀ କରିପାରିବାର କ୍ଷମତା ଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ସାମାନ୍ୟ ଜ୍ଞାନ କରିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ ।

ଭଦ୍ରଲୋକ ଆଉ କିଛି କହିଥାନ୍ତେ; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଟିକେଟ ଶେଷ ହୋଇଆସିଲା । ଗାଡ଼ି ଷ୍ଟେସନରେ ରହିଲା । ସେ ବିଦାୟ ନେଇ ଓହ୍ଲାଇଗଲେ । ତର୍କରେ ନିମଗ୍ନ ରହି ଗୃହିଣୀଙ୍କ ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ନ ଥିଲି । ଗାଡ଼ି ପୁନଶ୍ଚ ବଂଶୀବାଦନ କରି ଷ୍ଟେସନ ଛାଡ଼ିବାବେଳେ ଦେଖେଁ, ସାବି ମୂର୍ଚ୍ଛିତା ହୋଇପଡ଼ିଛି ଏବଂ ଗୃହିଣୀଙ୍କ ଅବଗୁଣ୍ଠନ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଛୋଟ ହୋଇଯାଉଛି । ହତବୁଦ୍ଧି ହୋଇ ସାବି-ମୁଖରେ ଜଳଛିଟିକା ଦେଇ ପରିଚର୍ଯ୍ୟା କରିବାକୁ ଲାଗିଲି । ଛାତ୍ରଟି ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଚେଷ୍ଟାରେ ତ୍ରୁଟି କରୁ ନ ଥାନ୍ତି । ସାବି କଥା କହିଲା, ସେ କିନ୍ତୁ ପ୍ରଳାପ । ପ୍ରଭାତ ବାୟୁରେ ନିବିଡ଼ ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ଗାଡ଼ି ସୋଁ ସୋଁ ଶବ୍ଦ କରି ଛୁଟିଛି । ଭାରତବର୍ଷରେ ଦରକାର ପଡ଼ିଲେ ମାଲଗାଡ଼ିରେ ମଧ୍ୟ ଜୀବନ୍ତ ମନୁଷ୍ୟ ବୁହାଯାନ୍ତି । ସୁତରାଂ ରେଲୱେ କମ୍ପାନୀ ଗାଡ଼ିରେ ଡାକ୍ତର ରଖିବା ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ମନେ କରି ନାହାନ୍ତି ।

ନିଜ ନାଡ଼ି ସହିତ ତୁଳନା କରି ସାବିର ନାଡ଼ୀ ଦେଖିଲି । ବଡ଼ କ୍ଷୀଣ ନାଡ଼ି; କିଛି ବୁଝିପାରିଲି ନାହିଁ । ଗୃହଯାତ୍ରାଟା ଯେ ଏପରି ଶୃଙ୍ଖଳରେ ସମ୍ପାଦିତ ହେବ, ତାହା ପୂର୍ବରୁ କଳ୍ପନା କରି ନ ଥିଲି । ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ସ୍ୱରରେ ସାବିକୁ ଡାକିଲି, ‘‘ସାବି, ସାବି ।’’ ସେ ମୋ କଥାରେ କର୍ଣ୍ଣପାତ କଲା ନାହିଁ । କେବଳ ପ୍ରଳାପ ବକିଲା, ‘‘ହେଇ, ହେଇ, ସେଇ ଲୋକଟା — ଆସୁଛି, ମୋ ପେଟପିଲାର ତଣ୍ଟି ଚିପି ଦେଲା, ହେଇ, ହେଇ, ଆସୁଛି— ମୋ ତଣ୍ଟି— ଅଁ— ।’’ ସାବିର ଗଳା ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା, ଆଉ କଥା କହିପାରିଲା ନାହିଁ ।

ଉତ୍ସୁକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ମୁଁ ଗୃହିଣୀଙ୍କୁ ଚାହିଁଲି । ସେ ଚୁପ୍ ହୋଇ ତ୍ରସ୍ତଚକିତ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସେହି ଭଦ୍ରଲୋକଟି ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ବସିଥିଲେ, ସେହି ସ୍ଥାନକୁ ଚାହିଁ ରହିଥାନ୍ତି । ଛାତ୍ରଟି ଅବାକ୍ ହୋଇ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ରହିଥାନ୍ତି । ମୁଁ ଚିତ୍କାର କରି ପୁନଶ୍ଚ ଡାକିଲି, ‘‘ସାବି । ଏ ସାବି ।’’ ନିଃଶ୍ୱାସ ପ୍ରଖର ହୋଇଯାଇଅଛି । ଅଧମାଇଲ ଦୂରରୁ ଲୋକର କଥା ଶୁଣାଗଲା ପରି ତା ମୁଖରୁ କେବଳ ଅତି କ୍ଷୀଣ ସ୍ୱର ନିଃସୃତ ହେଲା, ‘‘ହେଇ, ହେଇ, ସେଇ ଲୋକଟା ।’’ ଦାନ୍ତ ନ ଥିବା ଲୋକର କଥାପରି ତାହା ଶୁଣାଗଲା ।

ଗାଡ଼ି ଷ୍ଟେସନରେ ରହିବାବେଳକୁ ସାବି ଆଉ ନାହିଁ— ତା'ର ଶବ ପଡ଼ିରହିଛି । ଚାରିଘଣ୍ଟା ପୂର୍ବେ ତିନି ସୁସ୍ଥ ସବଳ ଲୋକ ଗାଡ଼ିରେ ଉଠିଲୁଁ, ଓହ୍ଲାଇଲାବେଳକୁ ଗୋଟିଏ ହୋଇଛି ଶବ । ମୃତ୍ୟୁଟା ଏତେ ସହଜ ମନେ ହେଲା ଯେ, ଜୀବନଟା କେବଳ ଅକସ୍ମାତ୍ ପାଣି ଫୋଟକା ପରି ବୋଧକଲି ।

'ଚା, ଗରମ', 'ପାନ ବିଡ଼ି', 'ଛୋଲାଭଜା' ହାଁକି ହାଁକି ଷ୍ଟେସନ ଫେରିବାଲାମାନେ ଚାଲିଗଲେ । ଗାଡ଼ିରେ ଉଠିବା ଓହ୍ଲାଇବାର ଗଣ୍ଡଗୋଳ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଯୁବ ଛାତ୍ରଟି ନମସ୍କାର କରି ବିଦାୟ ନେଲେ । ମୁଁ ଗୃହକୁ ଗୃହିଣୀଙ୍କୁ ନେଇ ଫେରିଲି। ସବୁ ସ୍ୱପ୍ନ ପରି ବୋଧ ହେଲା, କିଛି ଜାଣିପାରିଲି ନାହିଁ, ଶୁଣିପାରିଲି ନାହିଁ । ସବୁ ଦେଖିବା ଶୁଣିବା ଭିତରେ ସତ୍ୟ କେତେ ଭାଗ ଓ ମିଥ୍ୟା କେତେ ବୁଝି ପାରିଲି ନାହିଁ । କେବଳ ସାବିର ଶେଷ କଥାଟା କାନ ପାଖରେ ଅହରହ ବାଜୁଥାଏ, "ହେଇ ହେଇ, ସେଇ ଲୋକଟା।"

●

ଜୟହିନ୍ଦ୍

ହାଟ ମଉଳିଲାବେଳକୁ ମୁହଁ ଅନ୍ଧାର ହୋଇଆସିଥାଏ । ଆମ୍ବତୋଟାରୁ ବିଲ ମଝିକୁ ଚାହିଁଲେ ପିମ୍ପୁଡ଼ି ଧାଡ଼ି ଭଳି ମଣିଷ ଧାଡ଼ି । ଯେଝା ଗାଁ ବାଟେ ହାଟ ଲେଉଟାଣି ଗପସପ କରି ଚାଲିଛନ୍ତି । ବାଁ କାଖରେ ସାନ ଟୋକେଇଟାଏ ଜାକି ତାହା ଭିତରେ ଲୁଣ, ଲଙ୍କା, କଦଳୀ ଦି'ଗଣ୍ଡା, ବାଇଗଣ ଚାରିସେର, କଡ଼ାଏ ପାନ, ଗୋଟାଏ କଖାରୁ, ଗୁଆଗୁଣ୍ଡି, କୋଶଳାଶାଗ, ସଜନା ଛୁଇଁ, ଧନିଆଁ ପତ୍ର ପୂରାଇ ନୂପୁରୀ ହିଡ଼ ଉପରେ ଚାଲିଛି । ଆଉ ହାତରେ ଝୁଲୁଚି ଗୋଟାଏ କିରାସିନି ବୋତଲ । ଏସବୁ ସାଥିରେ କୋଡ଼ିଏ କି ବାଇଶ ବର୍ଷର ଗୋଟାଏ ଦେହ ।

ଦେହ ଉପର ଚମଡ଼ା ଗୋରା ନୁହେଁ କି ବେଶି କଳା ନୁହେଁ; ସାବନା । ତେବେ ସେ ଚମତଳୁ ତଟକା ମଂସ ଆଉ ତାଜା ରକ୍ତ ଉପରକୁ ଠେଲି ଉଠି ନ ଚାହିଁଲେ ବି ଲୋକ ଆଖିରେ ପଡୁଥିଲା ତାହାର ଗାଲ, ଓଠ, ପୁଣି ବାଁ କାଖରେ ଟୋକେଇକୁ ଯାକି ଧରିଥିବା କଦଳୀ ପୁଆ ପରି ମୋଟା ବାହାଟାର ଯେଉଁ ଫାଳକ ପଦାକୁ ବାହାରିଥିଲା ସେତିକି । ବାକି ଦେହଟା ଲୁଚି ଯାଇଥିଲା ଖଣ୍ଡେ କୋତରା ଶାଢ଼ି ତଳେ ।

ଗୁରୁବାରୀ ମା ତେଲୁଣୀ ବୁଢ଼ୀ ଆପଣା ଦୋକାନ ସଉଦାତକ ଧରି ତାହା ସାଥିରେ ଖଣ୍ଡେ ବାଟ ଆସିଲା । ତେଣିକି ବାଟଭାଙ୍ଗି ନିଜ ଗାଁ ଆଡ଼କୁ ମୁହିଁଲା । ସେ ଜାମୁଗଛ କତିକି ଯିବୁ ନାହିଁ ଲୋ ଝିଅ । ଗୋହିରୀ ପାଖଟା ଟିକିଏ ବୁଲା ପଡୁ ପଛକେ ସେଇ ବାଟେ ଯିବୁ ।''

''ହଉ ଯା ମାଉସୀ, ଗାଳି ଦବୁ ନାହିଁ— କହି ନୂପୁରୀ ବାଟେ ବାଟେ ଚାଲିଲା । ଜାମୁଗଛ ନାଁ ଶୁଣି ମନ ଭିତରେ ବୁଢ଼ୀ ଉପରେ ଟିକିଏ ଚିଡ଼ିଲା ସିନା, ମୁହଁଫିଟେଇ କହିଲା ନାହିଁ । ଜାମୁଗଛ ଯାଏ ବୁଢ଼ୀ କ'ଣ ତାକୁ ଟିକିଏ ପହଞ୍ଚେଇ ଦେଇ ନ ଥାନ୍ତା । ସତରେ ସେ ଗଛଟାକୁ ତାର ଭାରି ଡର। ତହିଁରେ କୁଆଁଡ଼େ ଗୋଟାଏ ପିତାଶୁଣୀ ଥାଏ, ରାତିହେଲେ ବାହାରେ । ଜଣକେତେ ବାଟୋଇ ସେଠାରେ ମରିଥିବାର ବି ଶୁଣା ଅଛି । କେଉଁକାଳର ସେ ଗଛଟା। ଡାଳପତ୍ର ଥୁଣ୍ଟା ହୋଇଗଲାଣି । ଚାରିପାଖେ ହିଡ଼ ବନ୍ଧାଯାଇ ଶହ ଶହ କିଆରି ଦୂର ଗାଁ ତଳେ ଛିଡ଼ିଛି । ଗଛମୂଳରେ ମାଟି ଉପରକୁ ଠାଏ ଠାଏ ଚେର ବାହାରି ପଡ଼ିଛି ବୁଢ଼ାଙ୍କ ଠେଙ୍ଗ ପରି । ଚେର ଦିହରୁ ମଣିଷମୁଣ୍ଡ ଭଳି ଗୋଟାଏ ଆବୁ ଉଠିଛି । ଆବୁ ଉପରେ ଆଙ୍ଗୁଳେ ବହଳରେ ବୁଆ ସିନ୍ଦୂର ପାଖରେ କେତେ ପୋଡ଼ା ମାଟିର ହାତୀ ଘୋଡ଼ା ।

ଯେତେ ଛାତି ଦମ୍ଭିଲା ହେଉପଛେ ନୂପୁରୀ ମନରେ ଟିକିଏ ଦକ ପଶିଲା । ହାଟ ଲେଉଟାଣି ଏ ବାଟେ ସେ କେତେଥର ଯା ଆସ କରିଛି । ଏକୁଟିଆ ଅନ୍ଧାରରେ ଯିବାକୁ କେବେ ତାକୁ ପଡ଼ି ନାହିଁ । ଏଙ୍କା ଲହସରେ ସେ ଚାଲିଥାଏ । କେତେ ବାଟରେ ଯାଉଥିବ

ଦୂର ବାଟୋଇଙ୍କ ଗପ ଆହୁରି ଦୂରକୁ ଦୂରକୁ ଶୁଣାଗଲା । ଚାରିଆଡ଼ ଯେମିତି ଦୁନି ହୋଇଆସୁଛି । ତାରି ସାଥିରେ ନୂପୁରୀର ମନ ଭିତରେ ଭଉଁରୀ ଖେଳୁଛି, ଗୋଟାଏ ଅକାରଣ ଡର । ସେଇ ଡରଟାକୁ ତଡ଼ିବାପାଇଁ ସେ ଗୁଣୁ ଗୁଣୁ କରି ଗୋଟାଏ ଗୀତର ସ୍ୱର ଧରିଲା । ଜମାରୁ ତାକୁ ଭଲ ବୋଲି ଆସେ ନାହିଁ । ତେବେ ଯେତିକି ଆସେ ନିଜ କାମ ଚଳେଇବାକୁ ତାହା ଢେର ।

ନୂପୁରୀ ଯେତିକି ଆଗେଇ ଚାଲିଲା ଗଛଟା ସେତିକି ତାର ପାଖକୁ ଲାଗି ଲାଗି ଆସୁଥାଏ । ଗଛ ଆରପାଖେ ଗୋଟାଏ ଜରନାଳ ତାଳଦଣ୍ଡା କେନାଲରୁ କଟାଯାଇ ବୋହୁଛି । ଉପରକୁ ଚାହିଁ ଦେଖେତ ଗୋଟାଏ, ଯୋଡ଼ାଏ, ତିନିଟା, ଚାରିଟା, ପାଞ୍ଚଟା ହୋଇ କେତେ ତାରା ପଡ଼ିଲେଣି । ଚାରି ଖୋଜ ଆଗକୁ ଚାଲି କ'ଣ ଗୋଟାଏ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ସେ ଚମକି ପଡ଼ିଲା । ତାଟକା ହୋଇ ଚାରିଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଲା । ତାରା ଆଲୁଅରେ ଧୋବଳା ହୋଇ କ'ଣଟାଏ ଜରନାଳ ପାଖରେ ଦିଶିଲା । ନୂପୁରୀ ଡାକିଲା "କିଏ ସେ ?"

ଆଉ ଝିଅଙ୍କଠାରୁ ତାର ସାହସ ଟିକିଏ ବେଶି । ଖୁଦୁରୁକୁଣୀ ଓଷା ରାତିରେ ଗାଁଝିଅଯାକ କଡ଼େ ଶୋଇଥିବେ କି ନାହିଁ, ତା ନିଦ ଭାଙ୍ଗିବ ଆଗ । କାହା କବାଟ ବାଡ଼େଇ, କାହା ଘରେ ପଶି ତାକୁ ଚିମୁଟି, କାହା ଚୁଟି ଝିଙ୍କି, ଆଉ କାହାର ନାକ କାନରେ କୁଟାଖଣ୍ଡେ ସଲସଲ କରି ସେସବୁ ଝିଅଙ୍କୁ ଉଠାଏ । କିଏ ହରଗଉରା କନିଅର ଫୁଲ ଡାଲାଏ ଧରି, ଆଉ କିଏ ତେଲ ହଳଦୀ କାଞ୍ଚୁଲି ଅବା ଦାନ୍ତକାଠି ଧରି, କୋଡ଼ିଏ କି ପଚିଶ ଝିଅ ଗାଁ ଦାଣ୍ଡଟାକୁ ଗହଳ କରି ଚାଲନ୍ତି ନାଳକୂଳକୁ । ଗାଧୋଇ ପାଧୋଇ ପୂଜା ସାରି ଫେରିଲାବେଳକୁ ଫସର ଫାଟି ଯାଇଥାଏ । ଏତେ ଝିଅ ଡକାହକା ହୋଇ ଆସୁ ଆସୁ କେବେ କିମିତି ପାହାନ୍ତା ହୋଇଗଲେ ଗାଧୋଇ ଫେରିବାକୁ ସକାଳ ହୋଇଯାଏ । ଭୁଆସୁଣୀ ଝିଅ, ଆଉ କ'ଣ ଦିନ ଦି'ପହରେ ଗାଧୋଇବେ । ମରଦମାନେ ଉଠି ନାଳକୂଳକୁ ଆସିଲେ ଦେଖନ୍ତି, ତୁଠ ବାଲି ଉପରେ କେତେଗୁଡ଼ାଏ ପାଦ ଚିହ୍ନ ଆଉ ହଳଦୀ ଦାଗ । କେନାଲର ନେଳିଆ ପାଣିରେ ଗୁଡ଼ାଏ ନାଲି ହଳଦୀ ରଙ୍ଗର କନିଅର, ହରଗଉରା ଫୁଲ ଭାସୁଥାଏ ।

ହେଲେ, ଏମିତି ନିଛାଟିଆ ଭୟ ଥାନଟାରେ ନୂପୁରୀ ଏକା । ଖାଲି ଡରରେ ତା' ମୁହଁରୁ ବାହାରିଆସିଲା, "କିଏ ସେ ?"

ଜବାବ ଶୁଣାଗଲା, "କିଏ ଯିବାର ?"

ନୂପୁର ହଠାତ୍ କାହାର ପାଟି ବାରିପାରିଲା । ସେହି ତାଙ୍କ ଗାଁର କେଳା ସାହୁ । କେଳା ନୂପୁରୀ ଆଡ଼କୁ ଚାଲି ଚାଲି ଆସିଲା । ନୂପୁରୀ ତା କଥାର ଜବାବ ନ ଦେଇ ଆଗକୁ ପାଦ ପକେଇଥାଏ । କେଳା ତା' ପଛରୁ ପୁଣି ଡାକିଲା, 'କିଏ ଯିବାର, ପାଟି ଫିଟୁ ନାହିଁ କି ?

ନୂପୁରୀ ପଛକୁ ନ ଚାହିଁ କହିଲା, "ଯେ ଯୁଆଡ଼େ ଯିବାର । ସେଥିରେ କାହାର କ'ଣ ଅଛି ?"

ନାଳ ତୁଠରେ ସେଥର କେଳା ମୁହଁଟାକୁ ଯେମିତି ସେ ବଙ୍କା କରି ଦେଇଥିଲା, ସେ କଥା ତା' ମନରୁ ଯିବ ନାହିଁ। କେଳା ବିଚରା ବନ୍ଧୁଘର ଯିବ ବୋଲି ପାହାନ୍ତା ପହରୁ ଉଠି ନାଳ ତୁଠକୁ ଆସି ଆମ୍ବୁଗଛ ମୂଳେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଥିଲା । ପଲେ ଝିଅ ଦାନ୍ତଘଷି ସାରି ତୁଠରେ ବସି ହଳଦୀ ଲଗାଉଛନ୍ତି । ନୂପୁରୀର ଆଖି ପଡ଼ିଗଲା କେଳା ଉପରେ । ସେ ଚମକି ଆସି କହିଲା, "ନାଳକୂଳ ଗୋଟାକ ତ ପଡ଼ିଛି । ଏଇଠି କଅଣ ଛିଡ଼ା ହେବାକୁ ଥାନ ମିଳିଲା ?" କେଳା ବିଚରା ମୁହଁଟାକୁ ଆମ୍ବିଳି ତୋରାଣୀ ପିଇଲା ପରି କରି ଏକମୁହାଁ ସେଠୁ ବାହାରି ଗଲା। ଟିକିଏ ହେଲେ ଉଁ, ଚୂଁ କଲା ନାହିଁ। ପଛରେ ତାହାର କୋଡ଼ିଏ କି ପଚିଶ ଝିଅ ଖିଁ ଖିଁ ହସି ଉଠିଲେ ।

କେଳା ସେ କଥାକୁ ପରୁଆ କରି ନାହିଁ । କାହିଁକି କେଜାଣି ସେଇ ଦିନୁଁ ନୂପୁରୀ ସାଥିରେ କଥାଭାଷା ହେବାକୁ ସେ ଭାରି ଗୋଳେଇ ମିଶେଇ ହୁଏ । ଆଜିଯାକେ ସେମିତି ସୁବିଧା ଜୁଟି ନ ଥିଲା । ନୂପୁରୀ ସାଙ୍ଗସାଥୀଙ୍କ ଭିତରେ ଗପ କରୁଥିଲାବେଳେ ଦୂରରେ କେଳାକୁ ଦେଖିଦେଇ ଥରେ ଅଧେ ହସି ଦେଇଛି । କୋଟିନିଧି ପାଇଲାପରି କେଳା ବିଚରାକୁ ସେଦିନ ରାତିରେ ନିଦ ହୋଇ ନାହିଁ । ଆଜି ଏକୁଟିଆ ପାଇ ବିଚାରିଥିଲା ନୂପୁରୀ ନିଶ୍ଚେ ତାକୁ ଭଲରେ ପଦେ କଥା କହିବ ।

ସେଥିପାଇଁ ନୂପୁରୀର କଡ଼ା ଜବାବଟା ବି କେଳା କାନକୁ ଗଲା ନାହିଁ । ସେ ଆହୁରି ପଛକୁ ଲାଗି ଆସି ପଚାରିଲା, "ସତିଆ ପାଖରୁ କିଛି ଭଲ ବାତାନି ଆସିଲାଣି ?" ନୂପୁରୀ ଶୁଣି ନ ଶୁଣିଲା ପରି ଚାଲିଥାଏ । "ଡାକ ପିଅନ କହୁଥେଲା, କ'ଣ ପରା ଚିଠି ଆସିଛି ?" ତେବେ ବି କିଛି ଜବାବ ନାହିଁ । ଏ କ'ଣ ? ନୂପୁରୀ ଏକାବେଳକେ ପଥର ପାଲଟି ଯାଇଛି । ସତ୍ୟାନନ୍ଦ ତା'ର ସ୍ୱାମୀ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ହେଲା ତାକୁ ଏକା ଛାଡ଼ିଯାଇଛି । ବେଶି ରୋଜଗାର କରିବ, ଘର ଦୁଆର ଗହଣାଗାଣ୍ଠି ବନେଇବ । ଯୁଦ୍ଧରେ ତ କେତେ ଲୋକ ଯିବାର ଶୁଣାଯାଏ । କାହାରି ତ ମରିବାର ଶୁଣା ନାହିଁ ।

ତେବେ ଯୁଦ୍ଧରେ ନାଁ ଲେଖାଇବାବେଳେ ସ୍ୱାମୀକୁ ସେ ହରସ୍ତାପ ମନା କରିଥିଲା, "ଆମର ବେଶି ରୋଜଗାର ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ।" ସେତେବେଳେ ବି ତା'ର ଲେଖାଯୋଖା ମାମୁ ଅନାଦି ମନାକରି ଯାଇଥିଲେ । ଅନାଦି କଂଗ୍ରେସିଆ ଲୋକ । ସେ କ'ଣ ଆଉ ଯୁଦ୍ଧରେ ଯିବାକୁ କହନ୍ତେ ? ସତ୍ୟାନନ୍ଦ କାହାରି କଥା ନ ଶୁଣି ବାହାରିଗଲା । ମୂଲ ଲାଗିବା ଛାଡ଼ି ଯାହା କପାଳରେ ଆଉ କିଛି ଜୁଟୁ ନ ଥିଲା, ସେ ଦଶ ପନ୍ଦର ଲେଖା ଘରକୁ ପଠାଇଲା । ପୁଣି ଜାମାଯୋଡ଼ ହୋଇ ଥରେ ଦି'ଥର ଚାରି ଆଠ ଦିନ ପାଇଁ ଘରକୁ ଆସି ବୁଲିଗଲା । ସେତିକି ନୁହେଁ, ନୂପୁରୀ ଦେଖିଲା ଧଳା କାଗଜରେ ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ପିକା ବି ଖାଉଛି, ଯାହାକୁ କାନଗୋଇ ବାବୁ ନ ପାଇ ବିଡ଼ି ଖାନ୍ତି ।

ହେଲେ ତିନି ବର୍ଷ ହେବ ସତ୍ୟାନନ୍ଦର ଆଉ କିଛି ଖବର ଅନ୍ତର ନାହିଁ । ଟଙ୍କା ପଇସାକୁ କିଏ ପଚାରେ, କେଉଁଠି ଅଛି, ଚିଠି ଖଣ୍ଡେ ତ ଦିଅନ୍ତା ? କାନଗୋଇବାବୁଙ୍କ ଘରେ ପଚାରି ପଚାରି ଶେଷରେ ସେ ତୁନି ହେଲା । ଘରକୁ ଘର ଲାଗିଛି । ତାଙ୍କରି ଠିକଣାରେ

ଟଙ୍କା, ଚିଠିପତ୍ର ଆସୁଥିଲା । ନଇଲେ ତା ଘରେ ଆଉ କିଏ— ସେ ତ ଏକାକୁ ଏକା । ତା'ର ଲେଖାଯୋଖା ଅନାଦି ମାମୁ ଆସି କହିଲେ, ‘‘ଦେଖିଲୁ ? ମୁଁ କହୁଥିଲି କ'ଣ ? କଂଗ୍ରେସ କ'ଣ ମାହାଳିଆ ମନା କରୁଥିଲା ଯୁଦ୍ଧରେ ମିଶିବାକୁ ।’’

‘‘ସେ କ'ଣ ଏକା ଯାଉଛି ? ଆଉ ତ କେତେ ଲୋକ ଗଲେ । ଦାମା, ରାଧୁଆ, ଗୋପିଆ ସବୁରିକି ମନାକଲା ନାହିଁ ?’’

‘‘ମନା କଲେ ମାନୁଚି କିଏ ? ଆମେ ସିନା ଖାଲି ମନା କରିବୁଁ । ଆଉ ତ ଜାମା, ଜଙ୍ଘିଆ, ଟୋପି, ଯୋତା, ସିଗାରେଟ ଦେଇପାରିବୁ ନାହିଁ । ତେବେ ସେ ଅଢ଼େଇ ଦିନିଆଁ ସୁଖରୁ କି ଲାଭ ।’’

ନୂପୁରୀର ମନ ଅନାଦିମାମୁ ଉପରେ ଚିଡ଼ିଯାଏ । ତା' ମୁହଁ ଚାହିଁବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହୁଏ ନାହିଁ । କିଏ ଭଲା କାହାର କ'ଣ କରୁଚି । ଯେଝା ବାଟରେ ତ ସମସ୍ତେ ଚାଲିଛନ୍ତି । ଖାଲି ପରପାଇଁ ଭଲେଇ ହେବାକୁ ତିଆରି ।

ଗାଁ ମୁଣ୍ଡରେ ପୁଣି କେଳାର ଚାଟୁକଥା ତା' କାନରେ ବାଜିଲା । ଏହା ଭିତରେ ବାଟଯାକ ସେ କେତେ କ'ଣ ଗପିଛି, ସେଥିରୁ ପଦେ ହେଲେ ନୂପୁରୀ ଶୁଣି ନ ଥିଲା । ପଛକୁ ବୁଲିପଡ଼ି ଏଥର ଜବାବ ଦେଲା, ‘‘କିରେ, ଭାରି ତ ବହପ । ବାଘର ଘରେ ମିରିଗର ନାଚ, ନା ?’’ କେଳା ନିଜ ବାଟ ଦେଖିଲା ।

ତିନିବର୍ଷ ହେଲା ସଇତା ଚିଠି ପତ୍ର ଦେଇ ନାହିଁ । କେତେ ଲୋକ କେତେ କଥା କହନ୍ତି । ସବୁ ଶୁଣି ସେ ଛାତିକୁ ପଥର କରି ଦେଇଛି । ଯାହା ତା' କର୍ମରେ ଥିବ । ତେବେ ଏହି କେଳା ସାହୁ ଭଳି ଲୋକେ ଯେତେବେଳେ ତା' ଉପରେ ପାପ ନଜର ପକାନ୍ତି, ଟାହିଟାପରା କରନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ତା'ର ରାଗଯାକ ପଡ଼େ ଯାଇ ସଇତାଠାରେ । ସତେ ତା'ର କି ଅଭାବ ଥିଲା ଯେ, ସଇତା ଏମିତି ତାକୁ ଅନାଥ କରିଗଲା ? ମୂଲ ଲାଗି ଚଳୁଥିବାବେଳେ ନୂପୁରୀ ତା ଘରୁ ପଦାକୁ ବାହାରୁ ନ ଥିଲା । ସେ ପୁଣି ହାଟ ସଉଦା କରୁଥିଲା କେବେ ? ଏଣିକି ସବୁ ଅଚଳ ହେଲାରୁ ସିନା । ନଇଲେ କି କାନଗୋଇ ଘରେ ପାଇଟି କରି ପେଟ ପୋଷିବାକୁ ହୁଅନ୍ତା ।

ନୂପୁରୀ ହାଟ ସଉଦାତକ ବାବୁଆଣୀଙ୍କ ପାଖରେ ଗଦେଇଲା । ପଦ ପଦ କରି ଯାହା ପଇସା ନେଇଥିଲା ସବୁତକ ହିସାବ ଦେଲା । ହାଟସଉଦା କରିବାପାଇଁ ତାକୁ ସବୁବେଳେ ଯିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ । କାନଗୋଇବାବୁଙ୍କ ଘରକୁ ମାଛ, ପରିବା, ଚାଉଳ, ଡାଲି କେତେ କିଏ ଆଣି ଦିଅନ୍ତି । କେବେ କିମିତି ହାଟକୁ ଯିବାକୁ ପଡ଼େ । ସେ ଏକମୁହାଁ ହୋଇ ସଉଦାତକ କରିସାରି ବାଟେ ବାଟେ ଫେରିଆସେ । କାହାରିକି ଚାହେଁ ନାହିଁ କି କିଛି କହେ ନାହିଁ । ତେବେ ଆଜି କେଳାସାହୁ ନୁହେଁ, ହାଟ ମଝିରେ ବି ଯୋଡ଼ାଏ ଟୋକା ତା' ଆଗେ ଆଗେ ଗୀତ ବୋଲି ତାକୁ ପଛେଇ ଚାହିଁ ହସିଲେ । ପାନ ଦୋକାନୀଟା ବି ତା'କୁ ଟାହୁଲି କରି କ'ଣ କହିଲା । କାହିଁକି ଏମିତି ଚାହିଁବେ, ଟାପରା କରିବେ ।

ମନଟା ତା'ର ସବୁଆଡ଼ୁ ଫିକା ପଡ଼ି ଯାଇଥିଲା । ସଇତା ଥିଲେ କାହାର ପୁଣି ସାହସ ହୁଅନ୍ତା ତାକୁ ଏମିତି ଚାହିଁବାକୁ । ବାବୁଆଣୀଙ୍କୁ କହିଲା, "ମୁଁ ଆଉ ହାଟକୁ ଯିବି ନାହିଁ ।"

"କାହିଁକି ମ, କ'ଣ ହେଲା କି ?" ସଉଦାତକ ସଜାଡ଼ି ରଖୁ ରଖୁ ବାବୁଆଣୀ ପଚାରିଲେ ।

"ମତେ ଆଉ ଏତେ ମରଦଙ୍କ ଭିତରେ ଯିବାକୁ ଭଲଲାଗୁନି ।"

"ମଲା, ତମର ସବୁ ପୁଣି ନାଜ ସରମ କ'ଣ ମ । ଆଉ କ'ଣ ମୁଁ ହାଟକୁ ଯିବି ?"

ବାବୁଆଣୀଙ୍କ କଥା ଚିଆଁ ଭଳି ତା ଦିହରେ ଲାଗିଲା, ଲାଜ ସରମ ଖାଲି ବାବୁଭାୟାଙ୍କ ଘର ଭିତରେ, ଆଉ କେଉଁଠି ନାହିଁ ? ସେ ଗରିବ ହେଲା ବୋଲି ତା'ର ତେବେ ମାନ ଅପମାନ କିଛି ନାହିଁ । ଦାଣ୍ଡରେ ହାଟରେ ଯେ ପାରିବ ତାକୁ କହିବ ? ସେଥିରେ କାହାରି କିଛି ଦୋଷ ଧରିବାକୁ ନାହିଁ ? ଆଉ ସେ ଖାଲି ଜଣେ ବାବୁଙ୍କ ହାତ ଧରିଛନ୍ତି ବୋଲି ହାଟକୁ ଗଲେ ତାଙ୍କ ମାନ ଯାକ ତଳେ ପଡ଼ିଯିବ । ଏସବୁ କଥା ସେ ଯେତେ ଭାବେ ମନଟା ଖାଲି ଘାଣ୍ଟିହୁଏ ସିନା, କିଛି ବୁଝିପାରେ ନାହିଁ ।

ନୂପୁରୀ ବାବୁଆଣୀଙ୍କର ଭଲ ଭଲ ଶାଢ଼ି ପୁଣି ସୁନାଗହଣାକୁ ଚାହିଁ ମନେ ମନେ କେତେ ପାଞ୍ଚ କରେ । କାନଗୋଇବାବୁ କେତେ ପଇସା ଉପାୟ କରନ୍ତି । ଦିନେ ଯେବେ ଧାନ ସିଲ କରିବାକୁ ବାହାରିବେ, ତହିଁ ଆରଦିନ କେତେ ଶାଢ଼ି, କେତେ ଗହଣା, ଯେମିତିକି ଛାଏଁ ଆସି ଘରେ ଜମା ହୋଇଯାଏ । ତାଙ୍କ ସାଥିରେ ଥାନା ଦାରୋଗା ସିପେହିଙ୍କ ଘରେ ବି ପଇସା ଝଣ ଝଣ ହୁଏ । ସଇତା ପଇସା ପାଇଁ ଜୀବନ ମୂର୍ଚ୍ଛିବାକୁ ଯାହା ଗଲା, ଘରେ ଥିଲେ କ'ଣ ଉପାୟ କରି ନ ଥାନ୍ତା ।

ତିନି ବର୍ଷ ତଳେ ସତ୍ୟାନନ୍ଦ ଜାମା, ଜଙ୍ଘିଆ ପିନ୍ଧି ଚାରୋଟି ଦିନ ପାଇଁ ଆସିଥିଲା । ଖଣ୍ଡେ ଟିଣ ବାକ୍ସରେ ଆଣିଥିଲା ଶାଢ଼ି, କୁର୍ତ୍ତା, ତେଲ, ସାବୁନ, ଦର୍ପଣ ଓ ପାନିଆଁ । ପୁଣି ନୂପୁରୀ ପାଇଁ ହଳେ ନୂପୁର । ଚାରି ଦିନ ପରେ ଚିଜଗୁଡ଼ିକୁ ନେଇ ସେହି ବାକ୍ସ ଭିତରେ ପୂରାଇ ସେ ରଖି ଦେଇଛି । ସତ୍ୟାନନ୍ଦ ଫେରିଲେ ବାହାର କରିବ। ନାହିଁ ତ ସେମିତି ରହି ରହି ପୋକ ଖାଇବ । ଏଥର ଆସିଲେ ସେ କେତେ ରଙ୍ଗଢଙ୍ଗିଆ ଶାଢ଼ି ଗହଣା ଆଣିବ ବୋଲି କହିଯାଇଛି । ବାବୁଆଣୀ ଦେଖିଲେ ଚମକି ପଡ଼ିବେ । ତିନିବର୍ଷ ତଳେ ଘରକୁ ଫେରି କାନଗୋଇବାବୁଙ୍କୁ ଯେତେବେଳେ ଲମ୍ବା ଚଉଡ଼ା ସଲାମ କରିଥିଲା, ସେତେବେଳେ କିଏ କହନ୍ତା ଯେ, ଦିନେ ସେ ତାଙ୍କରି ଘରେ ଚାକିରି କରି ତାଙ୍କରି ଦାନାପାଣି ଖାଇ ମଣିଷ ହେଇଛି ? କାନଗୋଇ ତ ଆଗ ତାକୁ ଚିହ୍ନି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଫେରିଗଲା ଦିନ ନୂପୁରୀକୁ ଟିକିଏ ଚଳାଚଳ କରିବାକୁ ସେ ତାର ପୁରୁଣା ଖାଉନ୍ଦକୁ କହି ଯାଇଥିଲା ।

ଯେତେଦିନ ମାସକୁ ମାସ ଟଙ୍କା ଆସୁଥିଲା ନୂପୁରୀକୁ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ତାଙ୍କର କିଛି ଅସୁବିଧା ହେଲା ନାହିଁ । ତାହା ପରେ ସକାଳ ପହରୁ ରାତିରେ ଖାଇପିଇ ଶୋଇବାଯାକେ

ନୂପୁରୀ ହାତରେ ନିଜ ଘରର ସବୁ କାମପାଇଟି ତୁଲାଇ ସେ ତାହାକୁ ଚଳାଚଳ କଲେ । ଖର୍ଚ୍ଚ ପତ୍ର ନ ପାଇଲାରୁ ଘରେ ଯାହା କିଛି ଥିଲା ଧୀରେ ଧୀରେ ସବୁ ବିକି ସେ କେତେ ମାସ ଚଳିଲା । ଲୋକେ ବହୁତ ରକମ କୁହାକୁହି ହେଲେ ।

ଯେଉଁଦିନ ସେ ଶୁଣିଲା ସ୍ୱାମୀ ତାର ଲଢ଼େଇରେ ହାଣ ଖାଇଛି, ସେ ଦିନ ଠିକ୍‌କଲା ଆଉ ଜୀବନ ରଖି କି ଲାଭ । ତାହା ପାଇଁ କାନ୍ଦିବାକୁ ବାପଘରେ କେହି ନାହିଁ କି ଶାଶୂଘରେ କେହି ନାହିଁ । ପିଲାଛୁଆ ଥିଲେ ଅବା ତାଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ କାଳ କାଟନ୍ତା । ଶିଳ ପାଖରେ ବସି ପୁଞ୍ଜାଏ କନିଅର ମଞ୍ଜି ବାଟୁଛି, ତା'ର ସେହି ଅନାଦିମାମୁ ଘର ଭିତରକୁ ପଶି ଆସିଲେ । ତାଙ୍କ ଆଗରୁ ଲୁଚାଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ଶିଳ କଡ଼ରେ କନିଅର ଚୋପା ଦେଖି ସେ ପାଟି କରି ଉଠିଲେ, ''ଏ କ'ଣ କରୁଛୁ ତୁ ?''

ନୂପୁରୀର ହାତ ଶିଳପୁଆ ଉପରେ ଥିର ହୋଇରହିଗଲା । କିଛିହେଲେ କହି ନ ପାରି ସେ ଖାଲି ବଲ ବଲ କରି ଚାହିଁଲା । ଅନାଦି ତା'ର ହାତଟା ଧରି ଟାଣିଆଣି କହିଲେ, ''ଛି, ଛି, ଆତ୍ମହତ୍ୟା ମହାପାପ । କିଏ କ'ଣ ଶୁଣି ଆସି ଏ କଥା ରଟେଇଛି, ସତ କି ମିଛ ନ ବୁଝି ଏମିତି ହେଉଚୁ ? ଆଜିକାଲି ତ ଏଠୁ ଚିଠି ଲେଖିଲେ କଟକରେ ପହଞ୍ଚୁ ପାରୁନି, ଲଢ଼େଇ ଥାନାରୁ ଚିଠି ଆସିବା କି ସହଜ ?'' ସେ ତୁନି ହୋଇ ସବୁ ଖାଲି ଶୁଣୁଥାଏ । ଅନାଦି କହିଲାଗିଲେ, ''ମୁଁ ଗୋଟାଏ କଥା କହିବି ରଖିବୁ ? ଆମ ଘରକୁ ଚାଲ; ଏଠି ତତେ ଏକୁଟିଆ ଖରାପ ଲାଗୁଥିବ ।''

ନୂପୁରୀ ଜାଣେ ତାଙ୍କ ଘରେ ପଲେ କୁଟୁମ୍ବ । ନିଜ ଘର ଛାଡ଼ି ତାଙ୍କ ଘରକୁ ସେ ଯିବ କାହିଁକି ? ପୁଣି ଅନାଦି କିଛି ତା'ର ନିଜ ମଉଳା ନୁହନ୍ତି । ନିଜ ମାମୁଘରକୁ ପିଲାଦିନେ ଗଲାବେଳେ କେତେଥର ସେ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଯାହା ବୁଲି ଯାଇଛି । ସେ ମଙ୍ଗିଲା ନାହିଁ ।

ଅନାଦିଠାରୁ କାନଗୋଇବାବୁ ସବୁ ଶୁଣି କହିଲେ, ''ଆରେ ଏତ ବଡ଼ ବିଷମ କଥା । କାହିଁକି, ସେ ମୋ ଘରେ ଆସି ରହୁ । ତା ଗେରସ୍ତ ମୋରି ପାଖରେ ତ ମଣିଷ ହେଇଛି । ମୋ ଘରେ ତ ସେ ଝିଅ ପରି ଚଳିବ । ଗେରସ୍ତ ତାର ସେଦିନ ମୋତେ କହି ଯାଇଥିଲା ତାକୁ ଚଳାଚଳ କରିବାପାଇଁ । ଆଉ କୁଆଡ଼େ ସେ କାହିଁକି ଯିବ ? କୁହା ନାହିଁ, ବୋଲା ନାହିଁ, ଏକାବେଳେକେ 'ସୁଇସାଇଡ୍' କରିବାକୁ ଯାଉଛି । ଏ ତ ବଡ଼ ବିଷମ କଥା ।''

ଘର ଭିତରକୁ ଯାଇ କାନଗୋଇବାବୁ ଡାକିଲେ, ''ଶୁଣିଲଣି, ସତିଆ ଭାରିଯା ସୁଇସାଇଡ୍ କରିବାକୁ ଯାଉଛି ।'' ଗୃହିଣୀ ତାଙ୍କର ଜବାବ ଦେଲେ, ''ମଲା ସେଇଟା କ'ଣ କରିବ ମଁ । କେଉଁଦିନ କହିଲ, ମୁଁ କରନ୍ତି ।'' ସୁଇସାଇଡ୍ କଥାଟା ତାଙ୍କ କାନକୁ ସୁଦଶାବ୍ରତ ବୋଲି ଶୁଣାଗଲା ।

ଯାହାହେଉ, ଏଣିକି ନୂପୁରୀ ଦିନଯାକ ତାଙ୍କ ଘରେ କାମ କରି ରାତିରେ ନିଜ ଘରେ ଯାଇ ଶୁଏ । ମଝିରେ ମଝିରେ ବାବୁଆଣୀଙ୍କ ଝିଙ୍ଗାସ ତା ଦେହରେ ଡାମ୍ଫଣ ଭଳି ଗଳିଯାଏ । କାହା ଆଗେ ଅବା ଗୁହାରି କରିବ ? ନିଜ କର୍ମକୁ ଆଦରି ରହେ । କେବେ କେମିତି

ବାବୁଆଣୀ ବାରିପଟକୁ ଗଲେ ବାବୁ ତାକୁ କଅଁଳେଇ ଡାକନ୍ତି । କାହିଁକି ନା, ତାଙ୍କର ବି ବାବୁଆଣୀଙ୍କି ଭାରି ଡର । ନୂପୁରୀକୁ ଏକା ପାଇଲେ ସେ କେମିତି ଅଛି, ପେଟପୂରା କରି ଖାଉଛି କି ନାହିଁ ପଚାରନ୍ତି । ଲାଜରେ ସେ କିଛି କହିପାରେ ନାହିଁ । ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କୁ ସେ କି ଉତ୍ତର ଦେବ ?

ତେବେ ବାବୁଆଣୀଙ୍କ ପିଙ୍ଗା ଫୋପଡ଼ା କଥାଗୁଡ଼ିକୁ ସହି ନ ପାରିଲେ ସେ ପଦେ ଅଧେ ଜବାବ ଦେଇ ପକାଏ । ନଇଲେ ସେଠୁ ବାହାରିଯାଏ; ଘର ଭିତରେ ପଶି ବହେ କାନ୍ଦେ । ବେଳେ ବେଳେ ତାର ଗେରସ୍ତ ଦେଇଯାଇଥିବା ଦର୍ପଣ ଖଣ୍ଡ ବାକ୍‌ସଭିତରୁ ବାହାର କରି ମୁହଁ ଦେଖେ । ଅଡୁଆ ବାଳଗୁଡ଼ାକୁ ପାନିଆରେ କୁଣ୍ଡାଇ ଟିକିଏ ସଜାଡ଼ି ଦିଏ । ନିଜ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ଭାବେ ତା' ଠାରୁ ତ ବାବୁଆଣୀ ବେଶି ସୁନ୍ଦରୀ ନୁହନ୍ତି । ତା କାନ ଦି'ଟାରେ ସେମିତି ସୁନାଫୁଲ, ବେକରେ ସେମିତି ସୁନାହାର, ହାତରେ ସୁନାକାଚ, ବାହାରେ କଙ୍କଣ ଆଉ ଦିହରେ ସେମିତି ଭଲ ଶାଢ଼ି ଖଣ୍ଡେ ପିନ୍ଧିଲେ, ସେ ତ ତାଙ୍କଠାରୁ ବେଶି ସୁନ୍ଦର ଦିଶନ୍ତା । ପୁଣି ସେ ଯେତିକି ପାଠ ପଢ଼ିଚି ବାବୁଆଣୀ ତ ସେଥିରୁ ବେଶି ପଢ଼ି ନାହାନ୍ତି କି ଜାଣି ନାହାନ୍ତି । ସେ ତ ହେଲେ ରାମାୟଣ, ମହାଭାରତ ପଢ଼ିଚି, ପୁଣି ଚିଠି ଲେଖି ଜାଣେ । ସେତିକି ବି ତାଙ୍କୁ ଜଣା ନାହିଁ, ଆଉ କେଉଁ ଗୁଣରେ ସେ ଅଧିକା ଯେ ତାକୁ ଏତେ ଗଞ୍ଜଣା ଦେବେ ? ବାବୁ ଧାନ ସିଲ୍‌କରି ବେଶି ଉପାୟ ନ କରନ୍ତି, ନା ବାବୁଆଣୀଙ୍କର ଏମିତି ବଢ଼େଇ ନ ବାହାରେ । ଯାହାହେଉ ଅରକ୍ଷିତକୁ ଦଇବ ସାହା ହେଲାଭଳି ତାକୁ ଏତେବେଳେ ତ ଟିକିଏ ଆଶ୍ରା ଦେଇଛନ୍ତି । ଯାହା କହନ୍ତୁ ପଛେ ନୂପୁରୀର ସହିଯିବା ଭଲ । କଥାରେ ତ ଅଛି, 'ସଂସାର ଭିତରେ ଘର କରିଥିଲେ ପଥର ପଡ଼ିଲେ ସହି ।'

ସେଦିନ ବକ୍ରେଶ୍ୱର ମହାଦେବଙ୍କଠାରେ ବଡ଼ ଯାତ୍ରା । ନୂପୁରୀ ଶିବରାତ୍ରି ଉପାସ କରିଥାଏ । ସ୍ୱାମୀପାଇଁ ସେ କେତେ ଉପାସ ବାରବ୍ରତ କରେ । ତେବେ ହେଲେ ତାର ତିନି ବର୍ଷ ହେଲା ଖବର ନାହିଁ । ହାଟୁଆ ଜାତିରେ ତ ପୁଣି ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଛି । ହେଲେ ନୂପୁରୀ ଆଗେ କେହି ସେ କଥା ସାହସ କରି କହିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏମିତି କାଣ୍ଡୋଇ ଯେ, ପଦେ କଥାରେ ହଟୁଣ୍ଡୁ କଳି କରି ବସିବ । ସେଥିପାଇଁ ମାଇପେ ବି ତାକୁ କିଛି କହନ୍ତି ନାହିଁ, ମରଦମାନେ ତ ଜାଣି ।

ନୂପୁରୀ ଶିବରାତ୍ରି ଉପାସ କଲା, ଠାକୁରଙ୍କ ପାଖେ ଭୋଗ କରିବାକୁ ପଇସା ପଠେଇଦେଲା । ନିଜେ ଆଉ ଗଲା ନାହିଁ । ତିନି ବର୍ଷହେଲା ମୁଣ୍ଡ ପିଟି ପିଟି କ'ଣ ହେଲା ? ଏ ବର୍ଷ ନ ଗଲେ ହେବ କ'ଣ ? ସହଳ ବାବୁଘର ଆଡ଼ତିସାରି ସଞ୍ଜ ଆଗରୁ ସେ ନିଜ ଘରକୁ ଫେରି ଯାଉଥିଲା, ଦାଣ୍ଡ ପିଣ୍ଡାରେ ବାବୁଙ୍କ ପାଟି ଶୁଭିଲା— "କିଲୋ ଝିଅ, ଆଜି କ'ଣ ଜାଗର ଯାତକୁ ଯିବୁ ନାହିଁ କି ?" ମୁଣ୍ଡରେ ଲୁଗା ଟିକିଏ ଟାଣି ଦେଇ ବାବୁଙ୍କୁ ନ ଚାହିଁ ସେ କହିଲା, 'ନା' ।

"କାହିଁକି ?"

“ଭଲ ଲାଗୁନି” କହି ନୂପୁରୀ ଯିବାକୁ ବାହାରିଲା ।

“ହଉ ଯା, ଯା, ଆମ ଘରୁ ତ ସମସ୍ତେ ବାହାରିଛନ୍ତି, ମୁହିଁ ଖାଲି ଘର ଜଗିଆ ହୋଇରହିବି ।”

ନୂପୁରୀ ଦି’ଦ୍ୱାର ଡେଇଁ ତା ସାନ ଘର ଖଣ୍ଡିକରେ ପଶିଲା । ପଡ଼ିଶା ଝିଅ ଆଶା, ନୂପୁରୀ ଦେଇଥିବା ପଇସାରେ ଠାକୁରଙ୍କ ପାଖେ ଭୋଗ ଲଗାଇ ପ୍ରସାଦ ଆଣି ଦେଇଗଲା । ସେ ଆଜି ସକାଳୁ ଉପାସ କରିଛି । ଏବେ ପ୍ରସାଦ ପାଇବାକୁ ବି ଇଚ୍ଛା ହେଲା ନାହିଁ । କବାଟ ବନ୍ଦକରି ଘର ଭିତରେ ଦୀପ ଜାଳି ବିଛଣାରେ ପଡ଼ି ରହିଲା। ସତେ କ’ଣ ଦିଅଁ ଦେବତା ଅଛନ୍ତି ? ଆଜି ତ ଶହ ଶହ ଝିଅବୋହୂ ବକ୍ରେଶ୍ୱରଙ୍କ ପାଖେ ଜାଗର ଜାଳୁଥିବେ । ସେ ନିଜେ ତ କେତେ ଜାଳିଛି । କାହିଁ । ବକ୍ରେଶ୍ୱରଙ୍କ ବକ୍ର ଆଖି ତ ତା’ ଉପରେ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ ? ନା, ନା, ସବୁ ମିଛ, ସବୁ ଖାଲି ମନ ବୁଝିବା କଥା ।

କେତେ କାଳ ଆଉ ସେ ତକେଇବ। ଲଢ଼େଇତ ବନ୍ଦ ହେଲା। କେତେ ଲୋକ ଲେଉଟିଲେଣି, ସତ୍ୟାନନ୍ଦ ବଞ୍ଥିଲେ ଆଜିଯାକେ ରହନ୍ତା କେଉଁଠି ? ଛୁଟି ମିଳିଥିଲେ ନୂପୁରୀକୁ ଛାଡ଼ି ଦିନେ ହେଲେ ସେ ତ କାହିଁ ରହିବ ନାହିଁ । ବିଷ ଖାଇ ମରିଥିଲେ ଆଜକୁ ଦି’ ବର୍ଷ ହୁଅନ୍ତାଣି । ଅନାଦି ତାକୁ କାହିଁକି ବଞ୍ଚେଇଲା ? ଏମିତି ହୀନିମାନ ଜୀବନ ଛଡ଼ା ମରିବା ତ ଶତ ଗୁଣେ ଭଲ । ଶେଷଥର ପାଇଁ ସେ ପୁଣି ବକ୍ରେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଡାକିଲା । ଉପାସରେ ତାକୁ ଝୋଲା ମାରି ଯାଉଥାଏ । କେତେବେଳେ ଆଖିକି ନିଦ ଆସିଗଲା ସେ ଜାଣେ ନାହିଁ ।

କେତେ ରାତି ସରିକି କବାଟରେ ଠକ ଠକ ଶବଦ ଶୁଣି ତା’ର ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ରାତି ଅଧରେ ତା’ କବାଟ ବାଡ଼ଉଛି କିଏ । ସତେ ବକ୍ରେଶ୍ୱର ତା’ର ଡାକ ଶୁଣିଲେ— ସତ୍ୟାନନ୍ଦ ଏତେ ଦିନେ ବାହୁଡ଼ିଲା । ଆନନ୍ଦରେ ତାର ଦିହମନ ଉଲ୍ଲସି ଉଠିଲା । ସେହିପରି ବିଛଣାରେ ପଡ଼ି ସେ ପଚାରିଲା “କିଏ” ? ବାହାରୁ ଅତି ଆସ୍ତେ ଉତ୍ତର ଆସିଲା, “କବାଟ ଫିଟା, ମୁଁ ।”

ନୂପୁରୀ ଆନନ୍ଦରେ ଅଧୀରା ହୋଇଉଠି ବସିଲା— ହଁ, ଏହିତ ତା’ରି ସ୍ୱର, ଏଇତ ତାର ସ୍ୱାମୀ, ତା’ର ପୁରୁଷ, ତା’ର ଭରସା ।

ସେ ଦୀପ ଜାଳି କବାଟ ଫିଟାଇ ଦେଲା— ଏ କିଏ ? କାନଗୋଇବାବୁ । ଘର ଭିତରେ ସେ ହସି ହସି ପଶିଲାବେଳକୁ ନୂପୁରୀ ପଦାକୁ ବାହାରିଆସି ପାଟିକରି ଉଠିଲା । କାନଗୋଇବାବୁ ତା’ ଓଠ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ହାତ ରଖି ଆର ହାତରେ ତାକୁ ଟାଣି କହିଲେ, “ଭିତରକୁ ଆଃ କହିବି ।” ନୂପୁରୀର ବୁଦ୍ଧି ବଣା ହୋଇଗଲା । ତା’ର ଅଜଣାରେ ଗୋଟାଏ ହାତ ଯେମିତି ଆପେ ଆପେ ଚମକି ଆସି କାନଗୋଇଙ୍କ କାନମୁଣ୍ଡାରେ ବସିଗଲା । ସେଥିରେ ଏମିତି ଗୋଟାଏ ଶବ୍ଦ ହେଲା ଯେ ନୂପୁରୀ ନିଜେ ବି ଚମକି ପଡ଼ିଲା । କାନଗୋଇବାବୁ ଯେଉଁଠି ଛିଡ଼ାହୋଇ ତାକୁ ଟାଣୁଥିଲେ ସେଇଠି ବସି ପଡ଼ିଲେ । ନୂପୁରୀ ଘର ଭିତରେ ପଶି ଧଡ଼କରି କବାଟ କିଳି ଦେଲା ।

ଏ କ'ଣ ? ସଂସାର ଗୋଟାଯାକ ତେବେ ଏୟା ? କାନଗୋଇ ଦରବୁଢ଼ା ହେଲେଣି । ତା' ବାପର ବୟସ। ତାଙ୍କ ପ୍ରକୃତି ଯେବେ ଏମିତି, ତେବେ ଆଉ କାହାର କ'ଣ ନ ହେବ ? ନା, ନା, ଏଣିକି ଅନାଦି ଛାଡ଼ି ମହା ଅନାଦି ହେଲେ ବି ନୂପୁରୀକୁ କେହି ବଞ୍ଚେଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ରାଗରେ, ଘୃଣାରେ ତା' ମନ ଜଳିଉଠିଲା । ରାତି ପାହି ଆସୁ ଆସୁ ପୁଣି ତାକୁ ନିଦ ଲାଗିଲା । ସକାଳୁ ଉଠି ସେ କୁଆଡ଼େ ଯିବ, କାହା ମୁହଁକୁ ଚାହିଁବ କିଛି ଭାବି ପାରିଲା ନାହିଁ। ତା'ର ଏ ନିଦ ଆଉ ନ ଭାଙ୍ଗନ୍ତା ହେଲେ । ଦିନ ପହରକୁ ସେ ନିଦରୁ ଉଠିଲା ବହୁତ ଲୋକଙ୍କ ପାଟି ଶୁଣି । କବାଟ ଫିଟାଇ ଦେଖେ, ଦାଣ୍ଡଯାକ ଲୋକ ଭର୍ତ୍ତି । ବିଶ୍ୱାସ ଗଲା ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ଭିତରେ ଖାକି ପୋଷାକ ପିନ୍ଧି ସତ୍ୟାନନ୍ଦ ହସି ହସି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସଲାମ କରୁଛି। ଅନାଦି କହୁଛନ୍ତି, ''ସତ୍ୟାନନ୍ଦ ଆମର ଭାରତ-ଜାତୀୟ ବାହିନୀର ବୀର— ''ଜୟହିନ୍ଦ୍'' ସମସ୍ତେ ପାଟି କରି ଉଠୁଛନ୍ତି, ''ଜୟହିନ୍ଦ୍ ।''

ଭିଡ଼ ଭିତରୁ କିଏ ଜଣେ ପଚାରିଲା, ''କାନଗୋଇବାବୁ ନାହାନ୍ତି କି ?'' କାନଗୋଇଙ୍କ ସାନପୁଅଟି କହିଲା, ''ବାପାଙ୍କ ଦାନ୍ତ ମୂଳ ଧରିଛି ।''

●

ରାଜେଶ୍ୱରର ଦୁଇଟି ବନ୍ଧୁ

‘‘ଉମାର ଦେଢ଼ଗଜ ଲମ୍ବା କଳା ବେଣୀଟା କାନ୍ଧଉପରେ ବଙ୍କେଇ ଆସି ଛାତି ପାଖରେ ପଡ଼ିଥାଏ, ଆଉ ସେହି ବେଣୀ ଆଗରେ ଗାଢ଼ତର କଳା ଉଲର ଗୋଟିଏ ନକଲି ଫୁଲ ଝୁଲୁଥାଏ । ଉମା ସେହି ଫୁଲଟାକୁ ମନ୍ଦାର ପାଖୁଡ଼ା ପରି ନିଜର ଲାଲ ପାପୁଲି ଉପରେ ନଚାଇ ନଚାଇ କହିଲା।’’

‘‘କିନ୍ତୁ ଆଗ ଆମକୁ ବଞ୍ଚିବାକୁ ତ ହେବ ?’’

‘ରାଜେଶ୍ୱର ମୃଦୁ ହସିଲା— ‘ବଞ୍ଚିବା ଭିତରେ ବି ଅନେକ ରକମ ତଫାତ୍ ଅଛି ଉମା । ସବୁ ଜୀବ ଅବଶ୍ୟ ବଞ୍ଚନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଆମେ ତ କେବଳ ଜୀବ ନୋହୁଁ, ମଣିଷ ମଧ୍ୟ ।’

‘‘ଉମା ମଧ୍ୟ ନିଜର ଭାବୁକତା ଦେଖାଇ ଉତ୍ତର କଲା, କିନ୍ତୁ ମଣିଷର ବଞ୍ଚିବାଟା ବହିପଢ଼ା ଓ ଖାଲି ବହିଲେଖାରେ ଆବଦ୍ଧ ନାହିଁ। ମଣିଷ ବଞ୍ଚିବାପାଇଁ ପୋଥି ଗୋଟାଏ ସାମାନ୍ୟ ଉପାଦାନ ମାତ୍ର । ବହି ପଢ଼ା ଓ ବହି ଲେଖା ସିନା ବଞ୍ଚିବାପାଇଁ ଅସଂଖ୍ୟ ବଡ଼ ବଡ଼ ଉପାଦାନ ଅଛି ।

‘‘ରାଜେଶ୍ୱର ବହି ଲେଖେ ନାହିଁ, ପଢ଼େ । ପାଠନି ହିସାବରେ ମଧ୍ୟ ସେ ଯେ ଖୁବ୍ ଗଭୀର, ତାହା କେହି ପରୀକ୍ଷା କରି ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ କଥା କଥାକେ ସେ ଅନେକ ଲେଖକ ଓ ପାଠକଙ୍କ ନାମ କହିପାରେ, ବେଶ୍ ଦି’ପଦ ଯୁକ୍ତି କରିପାରେ । ଉମା ମଧ୍ୟ ଅଠରଗୋଟି ବର୍ଷା ବସନ୍ତର ଅଭିଜ୍ଞତା ଘେନି ଓ କଟକ ରେଭେନ୍ସା ବାଳିକା ବିଦ୍ୟାଳୟରୁ କଲିକତା ବେଥୁନ କଲେଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସର୍ବମୋଟ ଚାରି ପାଞ୍ଚ ଶହ ମାଇଲ ଭ୍ରମଣ କରି ନାନା ଦେଶର ଖବର ଓ ନିଜ ଜୀବନର ଅଭିଜ୍ଞତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ଘଣ୍ଟା ଆଲୋଚନା କରିପାରେ ।’’

ବିଶ୍ୱମୋହନ ତାହାର କଥାଗୁଡ଼ିକୁ ବେଶ୍ ପରେ ପରେ ସଜାଇ ନେଇ କହିଯାଉଥାଏ । ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କ ଭିତରୁ କେହି କେହି ଏକ ମନରେ ତାହା ଶୁଣୁଥିଲେ । ଆଉ କିଏ ଭରା କାଠଯୋଡ଼ିର ମନ୍ଥର ଗତି ଉପରେ ଯେଉଁ ଛୋଟ ଛୋଟ ବୀଚି ଓ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଭଉଁରୀ ଉଠୁଥିଲା, ସେଥି ସଙ୍ଗେ ଜ୍ୟୋହ୍ନାର ଚପଳ ନାଚ ଦେଖି ଗୁଣୁ ଗୁଣୁ ସ୍ୱରରେ ଗାଉଥିଲେ । ଆଉ କିଏ ବଡ଼ ବୁରୁଜ ଦେହରେ ସୁଅର ଧକ୍କାକୁ ନିରୀକ୍ଷଣ କରି ଅନ୍ୟମନସ୍କ ଥିଲେ । ଯେଉଁମାନେ ବିଶ୍ୱମୋହନ କଥାକୁ ଶୁଣୁଥିଲେ, ତାଙ୍କ ଭିତରୁ ବିନୋଦ ପଚାରିଲା ।

‘‘ତୁମେ ମଧ୍ୟ ଶୁଣିବା କଥାଟାକୁ ଯେମିତି କହିପାରୁଚ, ତାହା ଦେଖିବା କଥାଠାରୁ ବଳି ପଡ଼ିଛି ।’’

ସ୍କୁଲ କଲେଜରେ ଡିବେଟିଂଘରଠାରୁ ସୁବକ୍ତା ବୋଲି ବିଶ୍ୱମୋହନ ଖ୍ୟାତି ଲାଭ କରିଚି । ଅନେକ କରତାଳି ଆଦାୟ କରିବାର ଶକ୍ତି ଅର୍ଜିଚି ମଧ୍ୟ । ସେଥିପାଇଁ ତାହାର କଥା

ଉପରେ ଆଉ କାହାକୁ ବାଧା ଦେବାକୁ ସେ ସହ୍ୟ କରିପାରେ ନାହିଁ । ବିନୋଦକୁ ଗୋଟାଏ ଉପଯୁକ୍ତ ଜବାବ ଦେବାକୁ ସେ ଯାଉଥିଲା; କିନ୍ତୁ ରସଭଙ୍ଗର ଆଶଙ୍କା ଦେଖି ମଝିରେ ଆନନ୍ଦ କହି ଉଠିଲା—

ଦେଖ ବିନୁ— ଶୁଣିବା କଥା ହେଉ, ଦେଖିବା କଥା ହେଉ, ଏହା ତୁମକୁ ମାନିବାକୁ ହେବ ଯେ, ବିଶ୍ୱଙ୍କର କହିବାରେ ବାହାଦୁରି ଅଛି, ଯାହା ସମସ୍ତଙ୍କର ନ ଥାଏ । ଆଚ୍ଛା ବିଶ୍ୱ, ତାହାପରେ କ'ଣ ହେଲା ?''

ବିଶ୍ୱମୋହନ କହିବାକୁ ଲାଗିଲା, ''ବନ୍ଧୁତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଉମା ଯେଉଁ ଫିଲଜଫି ପ୍ରକାଶ କଲା, ତାହା ଯେ ଖୁବ୍ ଅସାଧାରଣ ନୁହେଁ, ସେଥିପାଇଁ ରାଜେଶ୍ୱର କହିଲା, 'ହଁ, ଏକଥା ଆଜିକାଲି ଅନେକ ଲୋକ କହନ୍ତି ।'

''ଅନେକ ଲୋକ କହନ୍ତି ବୋଲି ତାହା କ'ଣ ଭୁଲ୍ ?'' ଉମା ପଚାରିଲା ।

''ରାଜେଶ୍ୱର କହିଲା, 'ନା, ଭୁଲ୍ କି ଠିକ୍ ସେ କଥା ମୁଁ କହିବାକୁ ଯାଉ ନାହିଁ। ମୁଁ କହେଁ, ଯେଉଁମାନେ ଭାବୁକ ବା ସ୍ରଷ୍ଟା ସଚରାଚର ତାଙ୍କ ଥାନା ଉଚ୍ଚରେ— ଯେମିତି ତୁମର ଏଲେନ୍ କେଇ ମନ୍ତେସରା ବା ମାଦାମ କୁରୀ ।''

''ବେଣୀ ଅଗଟା ଆର କାନ୍ଧରେ ପକାଇ ଦେଇ ଉମା ଉତ୍ତର କଲା, 'ଏ କଥାଟା କିନ୍ତୁ ଅଧା ସତ ବୋଲି ମୋର ମନେ ହୁଏ। ଏଲେନ୍ କେଇ ତାଙ୍କ ସ୍ୱଜାତି ପାଇଁ ଯେମିତି ସ୍ୱାଧୀନ ଚିନ୍ତା କରିଛନ୍ତି, ମନ୍ତେସରୀ ଯେମିତି ଶିଶୁ ଶିକ୍ଷାରେ ନାରୀର ବିଚକ୍ଷଣତା ଦେଖାଇଛନ୍ତି କିମ୍ବା ମାଦାମ କୁରୀ ଯେମିତି ନାରୀର ମେଧା ଓ ମନୀଷାର ପରିଚୟ ଦେଇଛନ୍ତି, ସେମିତି ହୁଏତ ଜୋଆନ୍ ଅଫ୍ ଆର୍କ, ଫ୍ଲୋରେନ୍‌ସ ନାଇଟିଙ୍ଗେଲ ଓ ଇସାଡୋରା ଡନ୍‌କ୍ୟାନ୍ ପ୍ରଭୃତି ଆର୍ଟିଷ୍ଟକାଲୀ ବନ୍ଧୁତ୍ୱର ଆଦର୍ଶ ରଖିଯାଇଛନ୍ତି । କିଏ ଅବା ବହି ଲେଖେ, ଆଉ କିଏ ଲେଖାଏ । ନେପୋଲିୟନ ନିଜେ କବି ବା ଗ୍ରନ୍ଥକାର ନ ଥିଲେ, କିନ୍ତୁ କବିତା ଲେଖିବାର ଓ ଇତିହାସ ଗଢ଼ିବାର ଅନେକ ଉପାଦାନ ସେ ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ ରଖି ଯାଇଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଆମେ ଆଉ ଉଚ୍ଚ ନୀଚ ବାଛିବା କ'ଣ ?''

''ଉମା ଓ ରାଜେଶ୍ୱରଙ୍କ ଭିତରେ ରୋଜ ଏପରି ନାନା ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା ହୁଏ । ଉମାର ସାନଭଉଣୀ ଦୁଇଟି ବହି ପାଖରେ ବସି ବସି ଘୁମାନ୍ତି । ରାଜେଶ୍ୱର ତାହାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ହେଳା କରେ ବୋଲି ଉମାର ବାପା ମା'ଙ୍କ ନଜରରେ ଯେମିତି ପଡ଼େ ନାହିଁ, ସେ ନିଜେ ମଧ ସେଥିପାଇଁ ଅନୁତପ୍ତ ନୁହେଁ । ଉମାର ଭଉଣୀ ଦୁଇଟିଙ୍କୁ ପାଠ ପଢ଼ାଇବା ଅପେକ୍ଷା ଉମାର ଯେ କାହିଁକି ଛଅଟି ମାସ ବେଥୁନ୍ କଲେଜରେ ପଢ଼ି ପାଠ ପ୍ରତି ବୈରାଗ୍ୟ ଆସିଲା, ସେ କଥା ବୁଝିବାକୁ ରାଜେଶ୍ୱରର ବେଶି ଆଗ୍ରହ । ପହିଲେ ସେହି ସୂତ୍ରରୁ ହିଁ ଆଲୋଚନାଟା ଆରମ୍ଭ ହୋଇ କ୍ରମେ ଘନିଷ୍ଠ ଆଳାପରେ ପରିଣତ ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛି । ରାଜେଶ୍ୱରର ମନେହୁଏ ଖାଲି ଉମାଯୋଗରୁ ହିଁ ସେ ଯେମିତି ଟୁଇଶାନ୍ କରୁଚି । ଉମାକୁ ମଧ ଶସ୍ତା ଓ ସୁବିଧାରେ ଆଳାପ କରିବାକୁ ମିଳେ, ସେ ସୁଯୋଗ ସେ ଛାଡ଼ିବ କାହିଁକି ?

''ସବୁ ଆଳାପ ଆଲୋଚନା ଅବଶ୍ୟ ଘର ଭିତରେ ରୋଜ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ହୋଇଥାଏ; କିନ୍ତୁ କେଜାଣି କେମିତି ସାଇ ପଡ଼ିଶାରେ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଟିକିଏ ଚୁପ୍ ଚୁପ୍ ଆରମ୍ଭ ହେଲା, ପହିଲେ ଅବଶ୍ୟ ନାରୀମହଲରେ । ଉମାର ମା'ଙ୍କ କାନରେ ମଧ୍ୟ କଥାର ଢେଉ ନାନା ଆକାରରେ ଆସି ବାଜିଲା । ସେ ଯାଇଁ କହିଲେ ନିଜର ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଆଗରେ; କିନ୍ତୁ ଯଦୁମଣିବାବୁ କଥାଟାକୁ ଉଡ଼ାଇ ଦେଇ କହିଲେ, 'ଅଃ ଲୋକଙ୍କ କଥାକୁ ମାନି ଚଳିଲେ ଏକାବେଳେ ଅଚଳ ହୋଇ ବସି ରହିବାକୁ ହେବ । ସେ ସବୁ କଥା ତୁମେ ଶୁଣ କାହିଁକି ?'

'ଯଦୁମଣିବାବୁ ବୟସରେ ନ ହେଲେ କ'ଣ ହେଲା, ରୁଚି ଓ ରୀତି ଗତିରେ ଖୁବ୍ ଆଧୁନିକ । ଖାଲି ଅପରିଚିତ ଲୋକଙ୍କ ସିବା ସାଇପଡ଼ିଶା ଓ ସବୁ ପରିଚିତ ଲୋକେ ଅମାର୍ଜିତ ରୁଚିରେ ବୋଲି ତାଙ୍କର ଧାରଣା । ଆଉ କାହା ସଙ୍ଗେ ମନ ଖୋଲି ମିଶିପାରୁ ନ ଥିବାରୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ନିଜର ବେଶି ତାରିଫ୍ କରନ୍ତି ଗୃହିଣୀଙ୍କ ଆଗରେ, ପୁଣି ଭାବ ଭଙ୍ଗୀଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଦିଅନ୍ତି ଯେ, ତାଙ୍କପରି ସ୍ୱାମୀ ପାଇଲେ ଯେ କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀ ନିଜକୁ କୃତାର୍ଥ ମଣିବା ଉଚିତ । ସ୍ତ୍ରୀ ମଧ୍ୟ ଦେଖନ୍ତି ଯେ, ଅଳ୍ପ ବୟସରୁ ସେ ଯେମିତି ଗୋଟିଏ ସଂସାର ମନ ଭିତରେ ଗଢ଼ିଥିଲେ, ଯଥାର୍ଥରେ ସେ ତାହା ନୁହେଁ ଏବଂ ଏ ସଂସାରରେ ଯଦୁମଣିବାବୁ ସବୁଠାରୁ ବେଶି ପାଠୁଆ ଓ ବେଶି ବୁଦ୍ଧିଆ । ଅତଏବ ଅଧେ ଭୟ ଓ ଅଧେ ଭକ୍ତିରେ ସେ ଉତ୍ତର ଦେଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ପଡ଼ିଶା ଘରର ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ବୁଲିଆସିବା ଉପଲକ୍ଷରେ ଉମାର ବାହାଘର କଥା ପକାନ୍ତି । କେହି କେହି ଏତେ ବୟସଯାଏ ଝିଅମାନଙ୍କୁ ପାଠ ପଢ଼ାଇବାର ଅପକାରିତା ବୁଝାଇ ବସନ୍ତି । ଆଉ କିଏ ପୁରୁଷ ପିଲା ସାଥିରେ ମିଶିବାକୁ ଆପତ୍ତି ଉଠାନ୍ତି । ହଁ, ନା, କହି ଶେଷରେ ଯଦୁବାବୁଙ୍କ ଗୃହିଣୀ ଉତ୍ତର ଦିଅନ୍ତି, ''କେଜାଣି, ତା' ବାପା ସେ କଥା ଜାଣିଥିବେ ।''

ବିନୋଦ ମନରେ ଏକାବେଳେ ହଜାରଟା ପ୍ରଶ୍ନ ଆସି ଆଘାତ କଲା । ସେଥିପାଇଁ ସେ ସିଗାରେଟ୍ କେସଟାକୁ ଫିଟାଇ ଦେଇ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ଆଗରେ ଧରିଲା ଓ ସେହି ଅବସରରେ ପଚାରିଲା ''ଆଚ୍ଛା, ରାଜେଶ୍ୱରବାବୁଟି କିଏ ? ସେହି ଯେ ପୋଷ୍ଟଗ୍ରାଜୁଏଟ୍ ମେସ୍‌ର ରାଜେଶ୍ୱରବାବୁ ସେଥର ପାଗଳ ହୋଇଥିଲେ, ସେହି ନା ?''

ବିଶ୍ୱମୋହନ ସିଗାରେଟ୍ ଖଣ୍ଡକର ଦୁଇଟା ପାଖ ନିଜ ରିଷ୍ଟ ଓ୍ୱାଚ୍ ଉପରେ ଦୁଇଚାରି ଥର ବାଡ଼େଇ ଦେଇ ଗୋଟାଏ ପାଖ ଓଠ ଅଗରେ ଲଖେଇ ଦେଲା ଓ ଉତ୍ତର କଲା, ''ହଁ ହଁ ସେଇ ରାଜେଶ୍ୱରବାବୁ, ତୁମେ ତ ତାଙ୍କୁ ଜାଣ ତାହେଲେ ?'' ବିଶ୍ୱମୋହନ କଥା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସିଗାରେଟ୍ ଖଣ୍ଡ ମଧ୍ୟ ଓଠ ମଝିରେ ହଲିବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ମାଧବ ପଚାରିଲା, ''ଯଦୁମଣିବାବୁଟି କେମିତି ଲୋକ ହେ ? ଭାରି ତ ରୁଚିବାଗୀଶ । ଏତେ ବେଶି ଆଧୁନିକ ହେଲେ ଯେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବେଖାପ ହୋଇପଡ଼ିବ ।''

ବୈରାଗୀ ଡିଆସିଲିଟା ଜାଳି ବିଶ୍ୱମୋହନର ସିଗାରେଟ୍ ଆଗରେ ଧରିଲା ଓ ମାଧବକୁ ଉତ୍ତର କଲା, ''ଆଚ୍ଛା ହେଉ ଯୋଡ଼ ମୁଣ୍ଡଟା ଯେତେବେଳେ ତୁମ ହାତକୁ ଆସିବ, ସେତେବେଳେ ସେ କଥାର ବିଚାର ହେବ ।''

ବିଶ୍ୱମୋହନ ଦୁଇ ଚାରି କଳ ଧୂଆଁ ଛାଡ଼ିଦେଇ କହିଲା, ''ଶୁଣ, ଶୁଣ, କଥାଟା ଆଗ ଶୁଣିସାର । ରାଜେଶ୍ୱରଙ୍କ ସହିତ ଉମାକୁ ଖୁବ୍ ବେଶି ସମୟ ଗପ କରୁଥିବାର ଦେଖିଲେ ତାହାର ମା ମଝିରେ ମଝିରେ ତାକୁ ଭିତରକୁ ଡାକି ପଠାନ୍ତି ଓ ବାହାନା କରି ଏଣୁ ତେଣୁ ଗୋଟାଏ ଅଧେ କାମ ବତାନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଘର ଭିତରେ ତାହାର ମନ ଲାଗେ ନାହିଁ । ଅଳ୍ପ ସମୟ ପରେ ଫେରିଆସି ରାଜେଶ୍ୱରଙ୍କ ସାଥିରେ କଥାଯୋଡ଼ି ଦିଏ ଓଡ଼ିଶାରେ ଫ୍ଲାଇଂ କ୍ଲବ ଓ ସିନେମା କମ୍ପାନୀର ସମ୍ଭାବନା କେମିତି, ଜାତିର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ମାସ୍ ଡ୍ରିଲ୍ କେମିତି ଦରକାର ଇତ୍ୟାଦି କଥା ପଡ଼େ । କୋ-ଏଜୁକେଶନର ଉପକାରିତା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତୀୟ ଲୋକେ ବୁଝିଲେ ନାହିଁ ବୋଲି ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କରାହୁଏ, ପୁଣି ଆଲ୍ ଡାସ୍ ହକ୍ସଲି, ଫ୍ରଏଡ୍, ନୁଡ଼ିଜିମ୍ ଓ ଜବାହାରଲାଲ ପ୍ରଭୃତି ନାନା ବିଷୟରେ ଘୋର ଆଲୋଚନା ହୋଇ ସବା ଶେଷରେ ମୀମାଂସା ହୁଏ ଯେ, ଉମା ଆଜୀବନ ଅବିବାହିତ ରହିବ, ପୁଣି ରାଜେଶ୍ୱର କୌଣସି ନାରୀକୁ ନିଜର ସ୍ତ୍ରୀ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିବ ନାହିଁ ।

''କିନ୍ତୁ ଉମା ଓ ରାଜେଶ୍ୱରଙ୍କ ଭିତରେ ଏହି ସତ୍ ସମ୍ବନ୍ଧଟା ପଡ଼ାର ନାରୀ ମହଲରୁ ପୁରୁଷ ମହଲକୁ ଉଠି ନାନା ଭାବରେ ରଞ୍ଜିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ରାଜେଶ୍ୱର ପ୍ରଥମେ ଏହାର ସନ୍ଧାନ ପାଇଲା ଉମାଙ୍କ ଗଳି ମୁଣ୍ଡର ଗୋଟାଏ ପାଚେରି କାନ୍ଥରୁ— ବେଶ୍ ବଡ଼ ବଡ଼ ଅକ୍ଷରରେ ନିଜ ନାମ ସହିତ ଉମାର ନାମ ସଂଯୋଗରେ ଗୋଟାଏ କୁତ୍ସିତ ବିଜ୍ଞାପନ ସେଠାରେ ଦେଖିଲା ଓ ତା'ପରେ ପାଇଲା ବେନାମୀ ଚିଠି । କଥାଟାକୁ ସେ ଉମାକୁ କିମ୍ବା ଯଦୁମଣିବାବୁଙ୍କୁ ଆଗ କହିବ, ସ୍ଥିର କରିପାରିଲା ନାହିଁ । ଯଦୁମଣିବାବୁଙ୍କର ମଧ କଚେରିରୁ ଫେରିଲା ବେଳେ ପକେଟ ଭିତରେ ଟଙ୍କା ଅପେକ୍ଷା ଏହି ବେନାମୀ ଚିଠିର ସଂଖ୍ୟା ଦିନକୁଦିନ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା ।

''ସବୁ ଚିଠି ପଢ଼ିବାକୁ ତାଙ୍କୁ ଅବସର ନ ଥାଏ; କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ କେତେଖଣ୍ଡ ପଢ଼ିଲେ, ସେଥିରୁ ତାଙ୍କର ଧାରଣା ହେଲା ଯେ, ତହିଁ ମଧରୁ କେତେ ପତ୍ର-ଲେଖକ ଖୁବ୍ ହିତୈଷୀ ବନ୍ଧୁ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ଲେଖିଛନ୍ତି । ସମସ୍ତେ ଯେ କେବଳ ପଡ଼ା ଭିତରର ତାହା ମଧ ମନେ ହୁଏ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ କିଏ କଲେଜ ଛାତ୍ର, କିଏ ସାହିତ୍ୟିକ, ଆଉ କିଏ ଜୁନିୟର ଓକିଲ । କିଏ ଲେଖିଛନ୍ତି, ଯଦୁମଣିବାବୁ ତାଙ୍କ କନ୍ୟାକୁ ନେଇ ଯାହା ଇଚ୍ଛା କରିପାରନ୍ତି ଏବଂ ସେଥିରେ କାହାରି କିଛି କହିବାର ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ସାଇପଡ଼ିଶାର ଲୋକେ ପୁଅ ଝିଅ ଘେନି ଘର କରୁଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଉମାର ଆଚରଣ ସେମାନଙ୍କ ଆଖିରେ ବଡ଼ ଆପତ୍ତି ଜନକ ହୋଇଉଠିଚି । ସେଥିପାଇଁ ଅନୁଗ୍ରହ କରି ସେ ଏହି ପଡ଼ା ତ୍ୟାଗ କରନ୍ତୁ ଅଥବା ରାଜେଶ୍ୱରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଉମାର ମିଳାମିଶାଟି ଭାଙ୍ଗନ୍ତୁ, ନ ହେଲେ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ବାହା ଦିଅନ୍ତୁ । ଆଉ କିଏ ଲେଖିଚନ୍ତି ଯଥା ଶୀଘ୍ର ସେ ଏହାର ପ୍ରତିବିଧାନ ନ କଲେ ସେ ତାଙ୍କର କନ୍ୟା କିମ୍ବା ରାଜେଶ୍ୱରଙ୍କର ଶାରୀରିକ, ଆର୍ଥିକ ବା ମାନସିକ ଘୋର କ୍ଷତି ହେବାର ଆଶଙ୍କା ରହିଛି । ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ପ୍ରତି ଯଦୁମଣିବାବୁଙ୍କର ଯେଉଁ ଘୃଣା ଓ ତାଚ୍ଛଲ୍ୟ ଥିଲା, ଏହି ସବୁ ଚିଠି ପାଇ ଚତୁର୍ଗୁଣ ହୋଇପଡ଼ିଲା । ଏହାପରେ ଜଣେ ଦୁଇଜଣ ପଡ଼ୋଶୀ ମଧ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ହିତୋପଦେଶ

ଦେବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ତଥାପି ସେ ବେଖାତିର କରି ଚଳି ଆସିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଯଦୁମଣିବାବୁଙ୍କ ଘରୁ ଫେରିବା ସମୟରେ ରାଜେଶ୍ୱରର ସାଇକେଲ ପଛ ଚକରେ ଢେଲା ବସି ପହିଲେ ସାଇକେଲଟା ହିଁ ଜଖମ ହୋଇପଡ଼ିଲା, ତାହା ପରେ ଅସଲ କଥାଟା କେହି କାହାକୁ ନ କହି ରହିପାରିଲେ ନାହିଁ।

"କିନ୍ତୁ କଥାର ମୀମାଂସା ଯେ ରାଜେଶ୍ୱରକୁ ଟୁଇଶାନ୍ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଉମା ସହିତ ଆଳାପ ସୁଖରୁ ବଞ୍ଚିତ କରିବ, ଏତେ ଦୂର ସେ ଆଶଙ୍କା କରି ନ ଥିଲା ।" ବିମର୍ଷ ହୋଇ କହିଲା ।

ତା'ହେଲେ ଏହି ବେନାମୀ ବଜାରୀଙ୍କର ହିଁ ଜିତାପଟ ହେବ ? ଆମେ ତାଙ୍କୁ ଡରିମରି ରହିବା ?

"ଯଦୁମଣିବାବୁ କହିଲେ, 'ବର୍ତ୍ତମାନ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଆଉ ଉପାୟ କ'ଣ କହନ୍ତୁ । ଏମିତି ଗୋଟାଏ ଡେଲିକେଟ୍ ବିଷୟରେ ଆଇନ୍‌ର ଆଶ୍ରୟ ନେବା ତ ମୁଁ ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ ମନେ କରୁ ନାହିଁ । ଆଉ ମଧ ଆଇନ୍‌ର ଆଶ୍ରୟ ନେବାକୁ ଆମର ଉପଯୁକ୍ତ ପ୍ରମାଣ କାହିଁ ?

"ଏହିପରି ଗୋଟାଏ କିଛି ପନ୍ଥା ଧରିବାକୁ ରାଜେଶ୍ୱରର କିନ୍ତୁ ଇଚ୍ଛାଟି ଥାଏ; ମାତ୍ର ଯଦୁମଣିବାବୁଙ୍କୁ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନିରୁତ୍ସାହ ଦେଖି ସେ କହିଲା, "ତେବେ କ'ଣ ଆଉ କିଛି ଉପାୟ ନାହିଁ, ଏହି ବଦମାସ୍ ଲୋକଗୁଡ଼ାକୁ ଟିକିଏ ଉଚିତ ଶିକ୍ଷା ଦେବାପାଇଁ ?"

"ସେମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବାପାଇଁ ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ ନିଜ ଦେହରେ ତାକତଥିବା ଦରକାର"—ଯଦୁମଣିବାବୁ କହିଲେ ।

"ରାଜେଶ୍ୱର ଆକାଶକୁ ଚାହିଁଲା; କାରଣ ସେ ଭଲ କରି ଜାଣେ ଯୁକ୍ତିତର୍କରେ ଯେମିତି ଶକ୍ତି ସାହସ ଦେଖାଇପାରେ, ଦେହର ତାକତ କଥାରେ ତାହା ନୁହେଁ । ତେଣୁ ଯଦୁମଣିବାବୁଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଦୁଃଖପୂର୍ଣ୍ଣ ନମସ୍କାର କରି ସେ ବିଦାୟ ନେଲା ।

"ଯଦୁବାବୁଙ୍କଠାରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ରାଜେଶ୍ୱର ନିଜ ବସାକୁ ଫେରିଲା । ଦିନ ଦି'ପହରେ କଟକ ସହରର ଦାଣ୍ଡଟା କୁହୁଡ଼ି ଘୋଟି ଅନ୍ଧାର ହେଲାପରି ତାହା ଆଖିକୁ ଜାଲୁ ଜାଲୁ ଦିଶିଲା । ବୁଝିପାରିଲା, ଏପରି ଭ୍ରମ ହେବାର କାରଣ ଉମା ବିଚ୍ଛେଦରେ ତାହାର ମନର ଯନ୍ତ୍ରଣା । ବଜାର ଭିତରେ ଯେଉଁଠାରେ ସେ ଥିଲା, ସେଠାରେ ମଧ ତାହାକୁ ନିସ୍ତାର ମିଳିଲା ନାହିଁ । ଦିନ ଚାରିଟା ଟୁଇସାନ୍‌କୁ ଯାଇ ନାହିଁ । ଏହାରି ମଧରେ ହିଁ ତାହାର ପାଖ ଆଖ ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ ବେତାର ଖବର ପହଞ୍ଚିଗଲା। ଅଗତ୍ୟା ତାହାକୁ ଦରଘାବଜାର ଛାଡ଼ି ଚାଉଳିଆଗଞ୍ଜକୁ ବଦଳି ହେବାକୁ ପଡ଼ିଲା ।

କାଠଯୋଡ଼ିର ଓଦା ପବନଟା ବେଶ୍ ଶୀତଳ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ଖଣ୍ଡେ ବଡ଼ କଳା ମେଘ ତଳେ ଚନ୍ଦ୍ର ଲୁଚିଯାଇଛି । ନଈ ଆରପାରି ମୁକାମସହରରୁ ଛ'ସାତଟା ଆଲୁଅ ଦେଖାଦେଇଛି । ଦୂର ପୋଲ ଉପରେ ଗୋଟାଏ ମାଲଗାଡ଼ି ଘୁ ଘୁ ଶବ୍ଦ କରି ପାର ହୋଇଗଲା, ଯୁବକମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଥିବା ଟେଲିଗ୍ରାଫ ଖମ୍ବର ଅବିରାମ ଶବ୍ଦକୁ କ୍ଷଣକପାଇଁ ଲୋପ

କରିଦେଇ । ଶ୍ରୋତାମାନେ ଆଉ ଟିକିଏ ଲଗାଲଗି ହୋଇ ବସି ବିଶ୍ୱମୋହନର ଗଳ୍ପରେ ସ୍ୱୀୟ ମନୋଯୋଗର ସୂଚନା ଦେଲେ । ସେ ମଧ୍ୟ ନିଜ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ବେଶ ଫୂର୍ତ୍ତି ଅନୁଭବ କରୁଥାଏ । ଗଳାଟାକୁ ପରିଷ୍କାର କରି ନେଇ ପୁଣି କହିବାକୁ ଲାଗିଲା—

“କଲେଜ ବୋର୍ଡ଼ିଂର ଯେଉଁ ଘରଟିରେ ରାଜେଶ୍ୱର ଆସି ରହିଲା, ସେଠାରେ ଥିଲି ମୁଁ ଏକା । ମୋ ସାଥିରେ ଆଗରୁ ତାହାର ସେତେ ଭାବ ନ ଥିଲେ ହେଁ ପରିଚୟ ଥିଲା ବେଶ୍ । ବନ୍ଧୁତା ହେବାକୁ ବେଶି ସମୟ ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ବିଶେଷତଃ ଗୋଟାଏ ଘରେ ରହିଲୁ । ସେତେବେଳକୁ ସେ ଅବଶ୍ୟ ଯଦୁମଣିବାବୁଙ୍କ ଘରକୁ ଯିବାଟା ଏକାବେଳକେ ବନ୍ଦ କରି ନ ଥାଏ । ବିଶେଷତଃ ଉମା ସାଥିରେ ତାହାର ଯେଉଁ ବନ୍ଧୁତା ଜନ୍ମିଥିଲା, ଏତେ ଶୀଘ୍ର ତାହାକୁ କଟାଇ ଦେବ କେମିତି ? କିନ୍ତୁ ଯାଏ ଖୁବ୍ କମ୍, ମାସରେ ତିନି ଚାରିଥରରୁ ବେଶି ନୁହେଁ । ସେଠାରୁ ଫେରିଆସି କବିତା ଲେଖେ । ଅବଶ୍ୟ ଯେ କେତେଗୋଟି କବିତା ସେ ଲେଖିଥିଲା, ତାହାର ଆଉ କେହି ଶ୍ରୋତା ବା ପାଠକ ନ ଥିବାରୁ ଓ ନିକଟ ଭବିଷ୍ୟତରେ ସେପରି ହେବାର କାହାରି ସମ୍ଭାବନା ନ ଥିବାରୁ ବାଧ ହୋଇ ମତେ ହିଁ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ସେ କବିତା ଶୁଣି ମୁଁ ଯାହା ବୁଝିଲି, ସେଥିରୁ ମନେହୁଏ, ତାହାର ବିଶେଷତ୍ୱ ହେଉଚି କେବଳ ତାକୁ ଶୁଣିବା, ବୁଝିବା ନୁହେଁ । ରାଜେଶ୍ୱର ନିଜେ ମଧ୍ୟ ଏହା ଅନୁଭବ କଲା । କବିତାର ନିୟମ ବନ୍ଧନ କୁଆଡ଼େ ଏତେ କଠିନ ଯେ, ସେଥିରେ ନିଜକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ପ୍ରକାଶ କରିବା ଅସମ୍ଭବ । ସେଥିପାଇଁ ନିଜକୁ ସେ କବିତାରେ ପ୍ରକାଶ କରି ନ ପାରି ମୋହ ପାଖରେ ହିଁ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ଦୁଇଜଣ ଆମେ ଗୋଟିଏ ରୁମ୍‌ରେ ଥାଉଁ, ଏକା ସାଥିରେ ବୁଲିଯାଉଁ, ଗାଧୋଉଁ, ଖାଉଁ । ନିଦ ଆସିବା ଆଗରୁ ମଧ୍ୟ ବିଛଣାରେ ପଡ଼ି ତା ମୁହଁରୁ ଉମା କଥା ଶୁଣେ । ହସିବ ନାହିଁ ଭାଇ, ନିଦ ଆସିଗଲେ ରାଜେଶ୍ୱର ଓ ଉମାଙ୍କ ଭିତରେ ମୁଁ ନିଜେ ମଧ୍ୟ କେତେଥର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଚି । ଉମାର ରୂପ କଳ୍ପନା କରି ମନଟା ମୋର ବେଶ୍ ହାଲୁକା ବୋଧହୁଏ । ରାଜେଶ୍ୱର ଯେଉଁଦିନ ଯଦୁମଣିବାବୁଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଏ, ସେଦିନ ତାହାର ଫେରିବାକୁ ମୁଁ ଆଗ୍ରହରେ ଚାହିଁ ବସେ । ଘନ ଘନ ସେଠାକୁ ଯିବାପାଇଁ ତାକୁ ଖୁବ୍ ଉତ୍ସାହ ଦିଏ । ମୋ ଜୀବନରେ ମଧ୍ୟ ଛୋଟିଆ ଛୋଟିଆ ଯେଉଁ ଦୁଇଟା ଗୋଟାଏ ଅଭିଜ୍ଞତା ମିଳିଥିଲା, ସେଥି ସଙ୍ଗରେ ଆଉ ଦି'ଚାରିଟା ଯୋଡ଼ାଯୋଡ଼ି କରି ବେଶ୍ ରଙ୍ଗେଇ ସଜେଇ ଉମା କଥା ଶୁଣିବି ବୋଲି ରାଜେଶ୍ୱରକୁ ଲାଞ୍ଚ ଦିଏଁ । ଅତି ଆଦରରେ ଜଳଖିଆ ଦୋକାନକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରେ । ରାଜେଶ୍ୱର ଯେଉଁଦିନ ଉମାର ଦେଖା ନ ପାଇ ମୁହଁ ଶୁଖାଇ ଫେରିଆସେ, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ତାହା ସାଥିରେ ବିମର୍ଷ ହୁଏଁ, କିନ୍ତୁ ତାହା ପର ଦିନ ତାକୁ ପୁଣି ଚେଷ୍ଟା କରିବାକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଏଁ ।”

ବିନୋଦ ପଚାରିଲା, “ଏତେ ପରିଚୟ ଓ ଏତେ ଯା'ଆସ କରି ମଧ୍ୟ ଉମା ସାଥିରେ ବାହାଘର ପ୍ରସ୍ତାବ କରିବାକୁ ତାଙ୍କର ସାହସ ହେଲା ନାହିଁ ?”

ତାଚ୍ଛଲ୍ୟ କରି ବୈରାଗୀ କହିଲା, “ଛି, ଛି, ବିନୁ, ତମେ ବଡ଼ ପ୍ରୋଜେକ୍ । ବାହାକରିବା ସିନା ଆଉ ଯେମିତି ଦୁନିଆରେ କିଛି ହିଁ ନାହିଁ ।”

''ଆଉ ବି ବାହା କଥାଟା ଉଠନ୍ତା କେମିତି ?'' ମାଧବ ଭାଷିଲା,— ''ବାହା ନ କରିବେ ବୋଲି ଏତେବଡ଼ ଗୋଟାଏ ଆଦର୍ଶ ଧରି ଦୁହେଁ ଚାଲିଛନ୍ତି । ଆମେ ତ ଭାଇ, ପନ୍ଦର ବର୍ଷ ଦିନୁ ଆଠ ବର୍ଷର ଗୌରୀ ବିବାହ କରିଥାଇଁ, ସେ ଆଦର୍ଶକୁ ବୁଝି ନ ପାରିଲେ ବିନୁର ଆଉ ଦୋଷ କ'ଣ ?''

କଥାଟାର ସମାଧାନ କରି ବିଶ୍ୱମୋହନ କହିଲା, ''ନାହିଁ କେବଳ ଆଦର୍ଶର କଥା ନୁହେଁ । ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷରେ ସେମିତି ଗୋଟାଏ ପ୍ରସ୍ତାବ କରିବାକୁ ରାଜେଶ୍ୱରର ଅନେକ ବାଧା ଥିଲା । ପୁଣି ସେଥିଭିତରୁ ହୁଏତ ପ୍ରଧାନ ଥିଲା, ତାହାରି ପିତୃଭକ୍ତିରେ ବାଧା । କାରଣ ରାଜେଶ୍ୱରର ବାପା ପୁଅକୁ ପାଠ ପଢ଼ାଇ ଯେମିତି ତା'ଠାରୁ ଅନେକ ଆଶା କରୁଥିଲେ, ବାହାଦେଇ ମଧ ତାହାର ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ସ୍ୱରୂପ କିଛି ପାଇବାକୁ ହୁଏତ ଚାହିଁଥିଲେ ।''

ବୈରାଗୀ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ ପଚାରିଲା, ''କିନ୍ତୁ ଏତେଦୂର ସୁରୁଚି ଓ ଏତେ ମହତ୍ ଆଦର୍ଶ ଘେନି ସେ ଏମିତି ଗୋଟାଏ ହୀନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକୁ ମାନି ଚଳିଥିବେ ?''

''ନାହିଁ, ନାହିଁ, ଏହିଟା ଅବଶ୍ୟ ମୋର ନିଜର ଅନୁମାନ । ରାଜେଶ୍ୱରଠାରୁ କିନ୍ତୁ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୁଁ କୌଣସି କଥା ଶୁଣି ନାହିଁ । ଉମାକୁ ବାହାକରିବା ପାଇଁ ତାହାର ନିଜର ବୋଧହୁଏ ସେତେ ଦୃଢ଼ତା ଆସି ନ ଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ ସେ କଥାଟାର ସୂଚନା ଦେବାକୁ ଗଲେ ତାହା ତାକୁ ଭଲ ଲାଗେ ନାହିଁ । ତୁମେ ଯାହା କହିବ ବୈରାଗୀ—କଥାଟା ବଡ଼ ପ୍ରୋଜେକ୍ ହୋଇଉଠେ । ଉମା ତାହାର ମାନସ-ପ୍ରତିମା, କେବଳ ତାହାର ସାକ୍ଷାତ୍ ଲାଭ କରି ସେ ଆନନ୍ଦ ପାଏ; ବିବାହ ପରି ଗୋଟାଏ ଜଡ଼ବାଦ ତାହା ସହିତ ସଂଯୋଗ କରିବାଟା ରାଜେଶ୍ୱର ପକ୍ଷରେ ଯେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା ।

''ଉମାର ଉଦାସଭାବର କାରଣ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ରାଜେଶ୍ୱର ମୋ ସାଥିରେ ଏକମତ ହୁଏ । କହେ, 'ଠିକ୍ କଥା ବିଶ୍ୱ ପ୍ରତିଦିନ ଦେଖାହେଲେ ମଧ ଯେତେବେଳେ କେହି କାହାକୁ ଛାଡ଼ିବାକୁ ରାଜି ହେଉ ନ ଥିଲୁଁ, ମାସ ଭିତରେ ଏବେ ତିନି ଚାରିଥର ମଧ ଦେଖା ହୋଇପାରୁ ନାହିଁ ।' ଉତ୍ତର ଦିଏଁ, 'ସେଇଥିପାଇଁ ମୁଁ କହେଁ, ତୁମେ ମଧ ତାହା ବୋଲି ଉଦାସ ହେଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ଉମାର ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥା ବୁଝିପାରୁଚ ? ତୁମେ ଯେମିତି ଦୂରେଇ ହୋଇ ରହୁଚ, ସେଥିରେ ତୁମକୁ କ'ଣ ବୋଲି ସେ ଭାବିବ ?''

''ଦୁଃଖିତ ହୋଇ ସେ କହେ, ମୁଁ କ'ଣ ତାହା ବୁଝୁ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଘଟଣାର ଗତି ଯାହା ହେଲା; ସେଥିରେ ଭଲା ମୋର ଆଉ ଦୋଷ କ'ଣ ?''

''ରାଜେଶ୍ୱରକୁ ବୁଝାଇ କହିଲି, 'ଦେଖ ଭାଇ, ଦୋଷ ତୁମର କି ଆଉ କାହାର ସେ କଥା କେହି ବିଚାର କରୁ ନାହିଁ । ଏ ସବୁ ସମ୍ବନ୍ଧ ଏତେ ବେଶି କୋମଳ ଯେ, କୁଆଡୁ କେମିତି ମନୋମାଳିନ୍ୟ ଆସିଯାଏ, ତାହା ବୁଝି ହୁଏ ନାହିଁ । ତୁମେ ପଛେ ଯାହା ଭାବ, ମୋର ମନେ ହୁଏ ତୁମର ବେଶିଥର ନ ଯିବାଟା ହିଁ ଉମାର ଉଦାସ ଭାବର ଅସଲ କାରଣ ।''

''ମୋ କଥାକୁ ଆଉ ଅପେକ୍ଷା ନ କରି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପାନିଆ, ବ୍ରସ ଓ କମିଜ ଘଡ଼ିରେ ସେ ବ୍ୟସ୍ତ ରହିଲା; କିନ୍ତୁ ସେଦିନ ସେ କି ଦୁର୍ଯୋଗରେ ଯଦୁମଣିବାବୁଙ୍କ ଘରକୁ ଗଲା, ତାହା ପରେ ଆଉ ନିଜକୁ ଯେମିତି ଭୁଲାଇ ରଖିପାରିଲା ନାହିଁ; ଅନ୍ୟ କେହି ତାକୁ ପ୍ରବୋଧ ଦେବା ମଧ୍ୟ ସେମିତି ଅସମ୍ଭବ ହେଲା ।

ଘଟଣାଟା ହେଉଛି କ'ଣ କି—

ଗାର୍ଲସ ସ୍କୁଲର ଗୋଟାଏ କ'ଣ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ଦେଖିବାକୁ ଯଦୁମଣିବାବୁଙ୍କ ଘରୁ ସମସ୍ତେ ସେଦିନ ବାହାରି ଯାଇଥା'ନ୍ତି । ଘରେ ଏକା ଥାଏ ତାଙ୍କର ପୁରୁଣା ଚାକର ଗୋବିନ୍ଦ । ରାଜେଶ୍ୱର ଚକିତ ହୋଇ ଗୋବିନ୍ଦଠାରୁ ଶୁଣିବାକୁ ପାଇଲା ଯେ, ଏଥି ଭିତରେ ଉମାର ଦୁଇ ଦୁଇଟା ବିବାହ ସମ୍ବନ୍ଧ ଭାଙ୍ଗି ଯାଉଚି । ତାହାର କାରଣ ଏହି ବେନାମୀ ଓ ଛଦ୍ମନାମୀ ଚିଠି କେତେଖଣ୍ଡ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ବିବାହ ସ୍ଥିର ହୋଇ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ପତ୍ର ପଠାହେବାବେଳକୁ ଉମାର ଭାବୀ ସ୍ୱାମୀ ଓ ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କ ହାତରେ ଏହିସବୁ ବେନାମୀ ପତ୍ରର ସଂଖ୍ୟା ଅଧିକ ହୋଇ ସବୁ ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ପଣ୍ଡ କରି ଦେଇଚି ।''

''ଖବରଟା ଶୁଣି ଆସି ରାଜେଶ୍ୱରର ମନ ଏତେ ଦୂର ତିକ୍ତ ହୋଇଉଠିଲା ଯେ, ସେଦିନ ରାତିରେ ସେ ଛଅ ପ୍ୟାକେଟ୍ ଗୋଲଡ଼୍ ଫ୍ଲେକ୍ ସିଗାରେଟ୍ ଖାଇ ଅନିଦ୍ରା ହୋଇ ବସିରହିଲା । ଆହୁରି ପର ଦିନଠାରୁ ତାହାକୁ କଲେଜ ପରୀକ୍ଷାରୁ ଏକ୍‌ଜେମ୍ପଟ୍ ହୋଇ ଦୁଇଟି ମାସ ପାଗଳ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଦୁଃଖ, ଅଶାନ୍ତି ଓ କ୍ଷୋଭରେ ସେ ନିଜ ଗାଁକୁ ଗଲା ଏବଂ କିଛି ଦିନ ପରେ ଛପା ନାଲି କାଗଜରେ ଏକ ଚିଠି ପାଇଲି ଯେ, କଟକ ଜିଲା ଗିରିପୁର ଜମିଦାରଙ୍କ ପଞ୍ଚମ କନ୍ୟା ମନ୍ଦାକିନୀ ସହିତ ରାଜେଶ୍ୱରର ଶୁଭ ପରିଣୟ, ମତେ ସେଥିରେ ଯୋଗଦେବାକୁ ହେବ ।''

ନର୍ମାଲ ସ୍କୁଲ ବୋର୍ଡ଼ିଂରେ ଠଂ ଠଂ ହୋଇ ସାତଟା ବାଜିଲା । ପାଖ ବେଞ୍ଚରେ ଯେଉଁ ପଞ୍ଚାକ ସ୍କୁଲ ପିଲା ବସି ହେଁ ହାଁ ହେଉଥିଲେ, ସେମାନେ ଉଠିଯାଇ ତାଙ୍କ ଥାନାରେ ତିନିଜଣ ଅଫିସର କିରାନି ବସିଲେଣି । ଏହି ଅଳ୍ପ ସମୟରେ କାଠଯୋଡ଼ି ଭିତରେ ବହୁତ ପାଣି ବୋହିଗଲାଣି । ପଟପଟ ରାସ୍ତାରେ ଗୋଟାଏ ତୃତୀୟ ଶ୍ରେଣୀର ଘୋଡ଼ାଗାଡ଼ି କୋଚମ୍ୟାନ୍‌ର ଟ୍ରି ଟ୍ରି ଟାକରା ଓ ସପାସପ୍ ଚାବୁକ୍ ଶବ୍ଦ ସହିତ କଟକ ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟିର ଜୟଗାନ କରି ଚାଲିଚି । କଳା ମେଘଟାକୁ ପାର ହୋଇ ଚନ୍ଦ୍ର ସଫା ବାଟକୁ ଆସିଚି । ବିନୋଦ ତାହାର ସିଗାରେଟ୍ ଅଗରୁ ପାଉଁଶ ଝାଡ଼ିଦେଇ କହିଲା—

''ଗପଟା କିନ୍ତୁ ଏମିତି ମାମୁଲି ଆକାରରେ ଶେଷ ହେବ ବୋଲି ମୁଁ ଆଶା କରି ନ ଥିଲି । ରାଜେଶ୍ୱରବାବୁଟି କେମିତି ହେ ? ଚାକରଟାଠାରୁ ଗୋଟାଏ କ'ଣ ଖବର ଶୁଣି ଏକାବେଳେ ବଦଳି ଗଲେ ? ଟିକିଏ ହେଲେ ତର ସହିଲା ନାହିଁ, ଶେଷ ଥର ଉମା ସାଥିରେ ଦେଖା କରିବାକୁ ।''

''ଆନନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁନି ହୋଇ ବସି ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ଭିତରେ ନିଜର ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ଓ ବିଜ୍ଞତା ପ୍ରତିପାଦନ କରୁଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁହଁ ଫିଟାଇଲା ।''

‘‘ଉମା ସାଥିରେ ଆଉ ଦେଖା କରନ୍ତେ କେଉଁ ମୁହଁରେ ? କେତେଟା ଦିନ ପରେ ଯେଉଁ ଲୋକ ଅଜଣା ଅଶୁଣା ଗୋଟାଏ ମଫସଲୀ ଝିଅକୁ ବାହା କରୁଚି, ସେ ଲୋକଠାରୁ ଆଉ କ’ଣ ଆଶା କର’’ ?

ମାଧବ କହିଲା, ‘‘ଏମିତି କେତେଟା ଘଟଣାରୁ ହିଁ ଆମେ ଯୁବକଦଳ ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କର ଆସ୍ଥା ହରେଇ ବସିଛୁ । ଏଇଥିପାଇଁ ପୁରୁଖା ଲୋକେ ଆମକୁ ଫୁଟ୍‌କି ମାରି ଉଡ଼ାଇ ଦିଅନ୍ତି, ପୁଣି ଝିଅମାନେ ବେଖାତିର କରନ୍ତି । ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଜିନିଷଟା କ’ଣ ତାହା ଆମେ ଆଜି ଯାଏ ଶିଖିଲୁଁ ନାହିଁ ।’’

ବୈରାଗୀ କହିଲା, ‘‘ତମର ତ ଭାଇ ମାତୃଗର୍ଭକୁ ଆସିବା ମାତ୍ରେ ବାହାଘର ହୁଏତ ପ୍ରସ୍ତାବ ପଡ଼ିଥିବ । ବେଶି ବର୍ଷଯାଏଁ ବାହା ନ କରି ରହି ପାରିଥିଲେ ବୁଝନ୍ତ ଯୁବକ ପକ୍ଷରେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଜିନିଷଟା କ’ଣ ।’’

‘‘କିନ୍ତୁ ଯାହା କହ, ଯୁବତୀମାନଙ୍କ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି ଆମ ମୁଣ୍ଡ ସ୍ୱତଃ ନଇଁ ପଡ଼େ’’—ବିନୋଦ ମନ୍ତବ୍ୟ ଦେଲା ।

ବୈରାଗୀ କହିଲା, ‘‘ସେମିତି ଦୁରବସ୍ଥା ଆମର ଘଟେ କେବଳ ନିଜର ପୌରୁଷହୀନ ଲଜ୍ଜାରୁ, ନିଜର ଅକ୍ଷମତା ଓ ଦାୟିତ୍ୱହୀନତା ଗୁଣରୁ, ତାହା ତ ଏହି ସତ ଘଟଣାରୁ ହିଁ ବୁଝାପଡୁଛି । ମୋହର ମନେହୁଏ, ଯୁବକ ସମାଜର ତୁଚ୍ଛତା ଓ ଭୀରୁତାର ଆତ୍ମ ପ୍ରକାଶ ଆମର ଏହି ରାଜେଶ୍ୱରବାବୁ ।’’

ଆନନ୍ଦ ବିଜ୍ଞ ଭାବରେ ଅଭିମତ ଦେଲା, ‘‘କିନ୍ତୁ ରାଜେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ତ ସାହସହୀନ ବୋଲି ମନେ ହୁଏ ନାହିଁ । ବିଶ୍ୱମୋହନବାବୁଙ୍କୁ ମଧ ତାଙ୍କର ସେହି ବିବାହକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିଥିଲେ ତ ?’’

ଭ୍ରୂକୁଞ୍ଚନ କରି ବିନୋଦ ପଚାରିଲା, ‘‘ଛି, ଛି, ତୁମେ ତାହାହେଲେ ବିଶ୍ୱ ସେଇ ବାହାଘରେ ଯୋଗଦେଲ ?’’

ବିଶ୍ୱମୋହନ ଧୀରଭାବରେ ଉତ୍ତର ଦେଲା, ‘‘ନା; କାରଣ ସେତେବେଳକୁ ମୁଁ ନିଜ ବାହା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥିଲି ।’’

‘‘ସତେ ହେ; ଆମ ଦେଶର ନାରୀ ପାଖରେ ପୁରୁଷର ଥାନ କେଡ଼େ ଛୋଟ ହୋଇରହିଚି । ତାହାର ଅକ୍ଷୟ ଗୌରବ ନିକଟରେ ପୁରୁଷର ଦାମ୍ଭିକତା, ନୈତିକତା ଓ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ରକ୍ଷାର ଗର୍ବ ଯେମିତି ମଳିନ, ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇପଡ଼ିଛି ।’’ ବିନୋଦ ବଡ଼ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ଭାଷାରେ ଏହି କଥାଗୁଡ଼ିକ କହିଲା । ତପ୍ତରେ କଣ୍ଠସ୍ୱରରେ ଉମା ପ୍ରତି ପ୍ରଗାଢ଼ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ସମ୍ଭ୍ରମ ପ୍ରକାଶ କରି ବିଶ୍ୱମୋହନକୁ ପଚାରିଲା, ‘‘ଆଚ୍ଛା, ତା’ ହେଲେ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—’’

‘‘ମୋତେ ବିବାହ କରିଚି’’— ବିଶ୍ୱମୋହନ ତାହାର ବାକ୍ୟାଂଶଟି ପୂରଣ କରିଦେଲା ।

●

ମୋ କଥାଟି ସରି ନାହିଁ

ଗପ କହ, ଖୁବ୍ ବଡ଼ ଗପ ।

ପୁରୁଣାକାଳିଆ ଖଣ୍ଡେ ଖଟ ଉପରେ ପଡ଼ି ବୁଢ଼ା ଉପରକୁ ଚକେଇ ଥାନ୍ତି । ବିଜୁଳି ପଙ୍ଖାଟା ପକ୍ଷ ବିସ୍ତାରି ବିଶ୍ରାମ ନେଉଛି । ତା' ଉପରେ ଚଲାବୁଲା କରୁଛି ଶିକାର ଖୋଜି ଗୋଟାଏ ଝିଟିପିଟି ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ନିର୍ଭୟରେ । ପଙ୍ଖାଟା ଯେତେ ଜୋରରେ ବୁଲିଲେ ବି ତା'ର ପରବାୟ ନାହିଁ— ଏମିତି ବୋଧେ ମତଲବ୍ ।

ପାଞ୍ଚବର୍ଷର ନାତି ଆସି ହଲାଇଦେଲା,—ଅଜା । ଗପ କହ, ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଗପ— ଅଜା । ଅଜା ।

ବୁଢ଼ା ଅଜାଙ୍କର ମୁଣ୍ଡ, ଭ୍ରୂଲତା, ଆଖି ପତାର ରୁମ ସବୁ ଏକଚାଟିଆ ଧଳା କୁହୁଡ଼ି । ତାହାରି ଭିତରୁ ମୁହଁଟି ଝାପ୍‌ସା ଦିଶୁଚି, ଡୋଳାଯୋଡ଼ିକ ପାଉଁଶିଆ— ସବୁ ଯେମିତି ଦଣ୍ଡକ ଭିତରେ ମିଳେଇ ପାଣି ପାଟିଯିବ ।

ପୁଅ ଝିଅ ନାତି ନାତୁଣୀ— ପରିବାରର ମୂଳକେନ୍ଦ୍ର ସେ । ସତୁରି ବର୍ଷ ହେଲା କାଳର କେତେ ଭୁଜବିଦ୍ୟା ହାତସଫେଇ କାହାଣୀ ଶୁଣି କାନ ତାବଜା ଧରିଯାଇଛି; ସବୁ ହୋଇପଡ଼ିଛି ପୁରୁଣା। ଆଜି ପୁଣି ଝିଟିପିଟିର ସେଇ ପୁରୁଣା ଶିକାର କାହାଣୀ...

ନାତିର ସେଇ ପୁରୁଣା ଅଳି— ନୂଆ ଗପ, ବଡ଼ ଗପ; ଦିନ ରାତି ଚାଲିଥିବ— ସରିବନି।

ନା । ସରିବନି । ମୋ କଥାଟି ସରିବନି, କି ଫୁଲଗଛଟି ମରିବନି । ଆଉରି କହିବି କଥା, ଆଉରି ଫୁଟିବ ଫୁଲ।

ଆଚ୍ଛା, କେଉଁ ଗପ ଭଲା ସରେ ନାହିଁ ? ଯାହା ଅଧା ରହିଯାଏ, ନୁହେଁ କି ? ତେବେ ସବୁ ଗପ ତ ଅଧା— ଶେଷ ହୋଇଛି କେଉଁ ଗପ ?

ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷର ପିଲା କିଛି ହେଲେ ପ୍ରଶ୍ନ ଶୁଣିବାକୁ ତିଆର ନ ଥିଲା । ନଇଲେ ସେ ବି ଓଲଟି ପଚାରି ପାରିଥାନ୍ତା— କେଉଁ ଗପ ଭଲା ସରେ ନାହିଁ ? ସବୁ କାହାଣୀ ତ ଶେଷ ହୋଇଛି । କିଏ ଅଧା ରହିଛି କି ? ସବୁ କାହାଣୀ ପଛରେ ତ 'ମୋ କଥାଟି ସରିଲା, ଫୁଲ ଗଛଟି ମରିଲା ।'

କଦାପି ନୁହେଁ, ସେଗୁରା ଖାଲି ମନ ଭୁଲାଣିଆ ବଚନିକା ସିନା, ଅସଲ କାହାଣୀ ନୁହେଁ । ଅସଲ କାହାଣୀ ସବୁବେଳେ ଦରଖଣ୍ଡିଆ, ଭଙ୍ଗା—ସବୁବେଳେ ତାହା ଅଧା ରହିଯାଏ । ତାକୁ ଇ ଆମେ କହୁଁ ଅସରନ୍ତି । ସତୁରି ବର୍ଷର ବୁଢ଼ାଅଜା ଆପଣା ମନକୁ

ବୁଝାନ୍ତି । ସତୁରି ବର୍ଷ ପରେ ମଧ ଯେଉଁ ଅସଂଖ୍ୟ କାମ ବାକି ପଡ଼ିଛି, ଯେତେ ଇଚ୍ଛା ପୂରଣ ହୋଇ ନାହିଁ, ସେ ସବୁପାଇଁ ଗୋଟାଏ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଖୋଜି ବୁଲେ ତାଙ୍କର ବିକ୍ଷତ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ଅନ୍ତର ।

ଗପ କହନ୍ତି, ଅଜା, ନାତି ମାରେ ‘ହୁଁ’ । ଜବାବ୍ ରହେ, ହୁଁ ଯେଉଁଠି ନ ଥିବ, ଗପ ସରିଯିବ ସେଇଠାରେ । ଗାୟକ ସାଥିରେ ବାୟକ । ସତୁରିରେ ପାଞ୍ଚ ମିଶି ହୁଏ ପଞ୍ଚସ୍ତରି । ଅଜା ନାତି ମିଶି ହୋଇପଡ଼ନ୍ତି ତୁଚ୍ଛା ଗୋଟାଏ ଅଭଙ୍ଗା ମଣିଷ,— ଫାଙ୍କ୍ ନାହିଁ, ଫରକ୍ ନାହିଁ ।

କେତେ ଝିଅ ପୁଅ ପାଞ୍ଚ ପଚିଶି, ସତୁରି ପଞ୍ଚସ୍ତରି ବର୍ଷ ବୟସର ମଣିଷ ଏମିତି ଗୋଟାପଣେ ମିଶିଯାଇ ଦୁନିଆର କାହାଣୀ ଗଢ଼ନ୍ତି— ଅସରନ୍ତି ସେ କାହାଣୀ । ଯେତେ ତାକୁ ପୂରଣ କରିବାରେ ଲାଗି ପଡ଼ିଲେ ବି ଶେଷରେ ତାହା ଅଧାରୁ ରହିଯାଏ । ସବୁବେଳେ ଅଛିଣ୍ଡା ଅଙ୍କ ।

ମନେ ପଡ଼ିଯାଏ ଅଜାଙ୍କର । ତାଙ୍କରି ଭଳି ଜଣେ ବୁଢ଼ା, ପୁଣି ନାତି ଭଳି ଜଣେ ପିଲା— ଦୁହିଁଙ୍କୁ ସତୁରି ପାଞ୍ଚ ପଞ୍ଚସ୍ତରୀ କି ଅଶୀ ବାର ବୟାନବେ— ଦୁହେଁ ଥିଲେ ଏକ ଅମର କାହାଣୀର କାରିଗର ।

ସେ କାହାଣୀ ହାଓଆରେ ଉଡ଼ିଲା ନାହିଁ, କି କାଳି କାଗଜରେ ବନ୍ଧା ହେଲା ନାହିଁ— କୁହାଗଲା, ବେଶି ସ୍ଥାୟୀ ବେଶି ମଜବୁତ କାଠ ପଥର ଉପରେ ।

କାଠରେ ଯେଉଁ କାହାଣୀର ଆରମ୍ଭ ତାହାର ପରିକଳ୍ପନା ଅପାର୍ଥିବ, ଅଦ୍ଭୁତ, ଅବର୍ଣ୍ଣନୀୟ, ଅସମ୍ଭବ—ଯାହାକୁ କେବେ କେହି ଦେଖିନି, ଶୁଣିନି, ବୁଝିଁନି କି ବଖାଣି ନି । ହଁ, ସେମିତି ଗୋଟାଏ ଅବୋଧ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ରୂପ—ଯାହାକୁ ଗଢ଼ିବାକୁ ଗଲେ ଶିଳ୍ପୀର ହାତ ଥକାମାରି ଯାଏ । କବିକଣ୍ଠ ହୁଏ ମୂକ ।

ରୁଦ୍ଧ କକ୍ଷ ଭିତରେ ବୃଦ୍ଧ ବିଶ୍ୱକର୍ମା । ଏକୋଇଶ ଦିନ । ନିରାହାର ନିର୍ମଳ ନିରୁଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବନ୍ଦୀ । ରାଜା ରାଣୀ ପ୍ରତିଦିନ ଆସି ଦ୍ୱାର ନିକଟରେ କାନ ଡେରନ୍ତି; ପ୍ରତିଦିନ ଶୁଣନ୍ତି ଠୁକ୍ ଠୁକ୍ ହାତୁଡ଼ିର ଶବ୍ଦ—ଦିନ ପରେ ଦିନ ବିତିଯାଏ, ହାତୁଡ଼ି ଶବ୍ଦ—କ୍ଷୀଣରୁ କ୍ଷୀଣତର ହୋଇପଡ଼େ— ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ଐକାନ୍ତିକ ସାଧନା ।

ଜଗତ୍ ଅପେକ୍ଷା କରି ବସିଛି, ବିଶ୍ୱକର୍ମା ଅପୂର୍ବ ହସ୍ତକୌଶଳ ଦେଖିବା ଆଶାରେ— ଯେଉଁ କୌଶଳ ଅଦୃଶ୍ୟକୁ ଦୃଶ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିବ, ଅଜ୍ଞେୟକୁ କରିବ ଜ୍ଞେୟ, ଅରୂପକୁ ଦେବ ରୂପ, ପୁଣି ବାଙ୍‌ମୟ କରିବ ଅନିର୍ବଚନୀୟକୁ । ରାଣୀ ଗୁଣ୍ଡିଚାଙ୍କର ଧୈର୍ଯ୍ୟଚ୍ୟୁତି ଘଟେ । ଆଉ ଯେ ମୂର୍ତ୍ତି ନିର୍ମାଣକକ୍ଷରୁ କିଛି ହେଲେ ଶବ୍ଦ ଆସୁ ନାହିଁ । ତା’ହେଲେ ? ତା’ ହେଲେ ବିଶ୍ୱକର୍ମା ଗଲେ କୁଆଡ଼େ । ସେ କ’ଣ ଜଣେ ପ୍ରତାରକ ? ବିଶ୍ୱାସ ସ୍ଥାନରୁ ଅଧିକାର କଲା ସନ୍ଦେହ ।

ମହାରାଜ ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନଙ୍କ ମନରେ ମଧ ସେହି ପ୍ରଶ୍ନ । ରାଜା ରାଣୀଙ୍କର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଭଙ୍ଗ ହୁଏ— ପ୍ରତିଜ୍ଞା କେବେ ରକ୍ଷା ହୋଇଛି ଭଲା ? ଏକୋଇଶ ଦିନ ପୂରି ନାହିଁ । କକ୍ଷଦ୍ୱାର ଉନ୍ମୁକ୍ତ ହେଲା ରାଜାଦେଶରେ— ସମ୍ମୁଖରେ ଅବୟବହୀନ ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ତିନି ବିଗ୍ରହ । ବିଶ୍ୱକର୍ମାର ନିଷ୍ପ୍ରାଣ ଶବ । ରାଜା ରାଣୀ ଘୋର ଅନୁତାପରେ ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ।

ଧ୍ୱନିତ ହେଲା ଶୂନ୍ୟବାଣୀ— ଏହି ଅଧାଗଢ଼ା ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ଦେଉଳରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କର । ବିଶ୍ୱ-ସ୍ରଷ୍ଟାର ରୂପକୁ ପୁଣି ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବ କେଉଁ ବିଶ୍ୱକର୍ମାର ସାଧ ? ଯେଉଁ କଳାର ଆରମ୍ଭ ନାହିଁ । ତାହାର ଶେଷ ଆସିବ କାହୁଁ ?

ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ତିନି ମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲେ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରରେ । ସେଇ ବିକଳାଙ୍ଗ ମୂର୍ତ୍ତିର ଦର୍ଶନ ଲାଗି ଚାଲିଲା ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ଯାତ୍ରୀର ସ୍ରୋତ । ଟଙ୍କାତୋଳା, କାଳିଆ, କଳାଶ୍ରୀମୁଖର ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ମୁଖର ହେଲେ କବିକୁଳ । ସ୍ତୁତି, ଜଣାଣ, ଗପ ଓ ଗୀତରେ ପୂରିଉଠିଲା ସାହିତ୍ୟ ।

ସେଠାରୁ ଅଳ୍ପଦୂରରେ କାହାଣୀ ବୁଣାହେଲା ଜଡ଼ ପାଷାଣ ଉପରେ— ବିରାଟକାୟ ଶିଳାରାଶିରେ ସୂକ୍ଷ୍ମତମ ରୂପବିନ୍ୟାସ ।

ଅବିକଳ ପଥର ତିଆରି ରଥ ଶତଦଳ ଆଖି ଫିଟାଇଛି ପ୍ରଥମ ସୂର୍ଯ୍ୟଦର୍ଶନ ପାଇଁ । ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଚକ ଉପରେ ସେ ରଥକୁ ଘୋଡ଼ାମାନେ ଚଉଦ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ବୁଲାଇଆଣି ଅଟକି ଯାଇଛନ୍ତି ପରା ଅପନ୍ତରା ବାଲି ମଝିରେ । ପ୍ରତି ଚବିଶ ଘଣ୍ଟାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଧରି ସେ ରଥ ପରିକ୍ରମା କରେ ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର । ସେ ଯାତ୍ରା ସରି ନାହିଁ କି ସରିବନି; ମାତ୍ର ଚର୍ମଚକ୍ଷୁରେ କେବଳ ବାଲି, ଆଉ ପାଣି । ଅହରହ ଲହଡ଼ିର ଅଧୀର ଉଚ୍ଚାଟ ପାଖରେ ସ୍ଥିର ହୋଇଛି ନିଶ୍ଚଳ ନିର୍ବେଦ ପାଷାଣ— ମଣିଷ, ବୃକ୍ଷ, ଲତା, କୃଷକ, ନର୍ତ୍ତକୀ, ରାଜା, ସୈନିକ, ଋଷି, ଭାବୁକର ସମୁଦାୟ ସଂସାରକୁ ଘେନି ସ୍ପନ୍ଦିତ ଏଠାରେ କଳାସୃଷ୍ଟିର ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡ ।

ବାରଶହ ବଢ଼େଇ ସାଙ୍ଗରେ ବାରବର୍ଷର ପୁଅ । ସବୁରି ବୟସକୁ ଏକାଠି କରିଦେଲେ କେତେ ହଜାର ବର୍ଷ ହେବ । ସବୁ କାରିଗର ମିଶି ଜଣେମାତ୍ର ହୋଇଗଲେ—ନିରକ୍ତ, ନିସ୍ପନ୍ଦ ପାଷାଣ ରୂପରେ । ତେବେ ସେ ଦେଉଳ ତିଆରି ପୂରା ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ ।

ଗୋଟିକରେ ମୂର୍ତ୍ତି ଅଧା । ଆରଟିରେ ଦେଉଳ ଅଧା । ତେବେ ସେ ଖଣ୍ଡିଆ ମୂର୍ତ୍ତିର ନାମ ଜଗନ୍ନାଥ । ପୁଣି ଭଙ୍ଗା ଦେଉଳଟାରେ କୁଆଡ଼େ ତୁଳନା ନାହିଁ । ଖଣ୍ଡିଆ ମୂର୍ତ୍ତି ପୂଜା ପାଇଲେ ଷାଠିଏ ପୌଟି ଭୋଗ ସମ୍ଭାରରେ ନିତି ଶତସହସ୍ର ଯାତ୍ରୀଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ ଦେଇ— ଭଙ୍ଗା ଦେଉଳରୁ ପଥର ଛିଡ଼ି ଅବାଟ ଅପନ୍ତରାରେ ପଡ଼ିଲେ ବି ତାହାର ଦର୍ଶନ ପାଇଁ ସୁଧୀ ପଣ୍ଡିତ ଧାଇଁ ଆସିଲେ କାହିଁ କେଉଁ ଦୂରାନ୍ତରୁ; କିଏ ଏ ଯେ ଖାଲି ଶିଳ୍ପର ପୂଜା— ଶିଳ୍ପୀ ? ଶିଳ୍ପୀ ଗଲେ କାହିଁ ?

ଖଣ୍ଡିଆ ଦିଅଁ ଭଙ୍ଗା ଦେଉଳକୁ ଗଢ଼ିସାରି ଶିଳ୍ପୀ ରହିଲେ ଯେ ନାମହୀନ । କେତେ ସତୁରିରେ ପାଞ୍ଚ ମିଶି ପଞ୍ଚସ୍ତରି ହେଲେ; କେତେବାର ଶହରେ ବାର ମିଶି ଶେଷରେ ହେଲା ଏକ । ନା, ନା, ପୂରା ଏକ ନୁହେଁ ସେ, ଅଧା କି ଚଉଠା— ସେଇ ଅଧାକୁ ଦେଖି ଜଗତ୍ କଳ୍ପନା କରେ ପୂର୍ଣ୍ଣତରକୁ । ଖଣ୍ଡିଆ ଦିଅଁ, ଭଙ୍ଗା ଦେଉଳକୁ ଆମେ ପୂଜାକଲୁଁ— ଯେତିକି

ହୋଇପାରିଛି, ତାହାରି ପାଇଁ କେବଳ ନୁହେଁ— ଆହୁରି ଯାହା ହୋଇ ପାରିଥାନ୍ତା, ବୋଧେ ତାହାରି ପାଇଁ ।

ପୁଣି ଗୋଟାଏ ଝିଙ୍କାରେ ଅନ୍ୟମନସ୍କ ଅଜାଙ୍କର ହୋସ ଆସେ । ପାଞ୍ଚ ଦୋହୋଲାଇ ଦିଏ ସବୁରିକୁ । ଦନ୍ତହୀନ ହାସ୍ୟଭିତରୁ ଏକ ଅହେତୁକ କୌତୁକ ଖେଳିଯାଏ ସେଇ ତୁଷାରଶୁଭ୍ର ଲୋମଶ ମୁଖମଣ୍ଡଳରେ । ସେ ଓଲଟି ନାତିକୁ ପଚାରନ୍ତି, ତାହାରିଠାରୁ ଶୁଣିବା ଲାଗି । ନିଜକୁ କିଛି କାହାଣୀ ପଇଟେ ନାହିଁ । ସବୁ ହୋଇପଡ଼େ ଗୋଳମାଳ । ଶେଷରେ ନାତି କହେ କଥା । ଅଜା କରନ୍ତି 'ହୁଁ ।' ଏଥର ସତୁରିରେ ପାଞ୍ଚ ମିଶି ପଞ୍ଚସ୍ତରି ନୁହେଁ,—ପାଞ୍ଚରେ ସତୁରି ମିଶି ହୁଏ ପଞ୍ଚସ୍ତରି । କଥାର ପୁଣି ସୁଅ ଛୁଟେ—ଅବିରାମ, ଅସ୍ପଷ୍ଟ, ଅସରନ୍ତି ।

ଆରେ । ଆରେ...ଏ ଯେ ଖାଲି ମୋରି କଥା ନାତି ମୁହଁରେ । ତେବେ ତ ମୋ କଥାଟି ସରି ନାହିଁ, କି ଫୁଲଗଛଟି ମରି ନାହିଁ...

●

ବାଦୀପାଲା

ବଣ ପାହାଡ଼ ଅଞ୍ଚଳରେ କୁକୁଡ଼ା ଲଢ଼େଇ ଅନେକ ଦେଖିଥିବେ । ଆଦିବାସୀ ଭାଇମାନଙ୍କର ଏହା ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଆମୋଦ । ଦି'ପାଖରୁ ଦି'ଜଣ ଦୁଇଟା ଗଞ୍ଜା କୁକୁଡ଼ା ଧରି ଏହି ଲଢ଼େଇରେ ଯୋଗଦିଅନ୍ତି । ଚାରିପଟେ ଶହ ଶହ ଲୋକ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇ ଚାହିଁ ରହିଥାନ୍ତି ଉତ୍ସୁକ ଦୃଷ୍ଟିରେ । କେଉଁ କୁକୁଡ଼ା ଜିତିବ, କିଏ ହାରିବ, ସେଥିପାଇଁ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଚାଲେ ବାଜି ମରାମରି। କୁକୁଡ଼ାର ଗୋଟିଏ ଗୋଡ଼ରେ ବନ୍ଧା ହୋଇଥାଏ ଶାଣଦିଆ ଲୁହା ଛୁରୀ ।

ମାଲିକ ଦୁହେଁ ଯେଝା ଚଢ଼େଇକୁ ଧରି ଆଗେଇ ଆସନ୍ତି, ରଣ-ଭୂମିର ମଝିକୁ । ଦୁଇଟା ଲଢ଼େଇ କୁକୁଡ଼ାଙ୍କୁ ମୁହାଁ ମୁହିଁ କରିଦେଇ ମାଲିକ ଦୁହେଁ ପଛକୁ ହଟିଆସନ୍ତି । ମାଟି ଟିକିଏ ନେଇ କୁକୁଡ଼ା ମୁଣ୍ଡରେ ପକେଇ ଦିଅନ୍ତି। ତାହାର ଦିହ ମୁଣ୍ଡ ଆଉଁଶି ଦିଅନ୍ତି । ସେତେବେଳକୁ ଏହି ମୂର୍ଖ ଚଢ଼େଇ ଦିଓଟି ଉଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ ମୁଣ୍ଡର ନାଲିଫୁଲ ଓ ନାଲି ଚୂଳକୁ ଥରାଇ ଗୋଡ଼ ଟେକୁଥାନ୍ତି ଲଢ଼େଇ କରିବାପାଇଁ । ତାହା ପରେ ଦି ପାଖରୁ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଦିଆଯାଏ ଏବଂ ଚାରିପଟର ତାଳି ଓ ରଣଶବ୍ଦ ଭିତରେ ଦୁହିଁଙ୍କର ଚାଲେ ହାତାହାତି ଲଢ଼େଇ । ସେ ଲଢ଼େଇରେ ପକ୍ଷୀ ଦି'ଟା ଅବା ତାଙ୍କ ମାଲିକ ଦୁହିଁଙ୍କର କାହାରି ବିରୁଦ୍ଧେ କାହାରି ମାନ ଅପମାନ କି ରାଗରୋଷ ନାହିଁ । ନିଜ ନିଜର ତୁଚ୍ଛା ବାହାଦୁରି ଓ ଦେଖଣାହାରିମାନଙ୍କୁ ଖୁସି କରିବାହିଁ ଅସଲ ମତଲବ । ସେଇଥିପାଇଁ ଗୋଟାଏ ପକ୍ଷ ନିଜ ଜୀବନ ହାରିବାକୁ ବି ତିଆର ।

ଖୁବ୍ ଛକାପଞ୍ଝାରେ ଲଢୁ ଲଢୁ କେତେବେଳେ ତଳେ, କେତେବେଳେ ଉପରେ ଉଠି ଗୋଟାକ ଦେହରେ ଛୁରୀ ଲାଗିଯାଏ । ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ସେ ମୁହଁକୁ ପୋତି ତଳେ ପଡ଼ିଯାଏ। ଗତ ମହାଯୁଦ୍ଧରେ ହିଟଲର କୁଆଡ଼େ ହାରିଲାବେଳେ ଏମିତି ନଇଁ ପଡ଼ିଥିଲେ । କୁକୁଡ଼ାର ଜୀବନ ଯାଏ; କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ ପରାସ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ତାର ମାଲିକ— ଯଦ୍ୟପି ସେ ବିଚରାର ମାଂସରେ ଲଢ଼େଇ କରି ନ ଥିବା ଆଉ କେତୁଟା ପକ୍ଷୀର ମାଂସ ମିଶାଇ ରାତିରେ ଏକ ବଡ଼ ରକମର ଭୋଜି ଭାତ କରାଯାଏ । ପୁଣି ବାଜି ମାରିଥିବା ଦର୍ଶକମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଯେଉଁ ପକ୍ଷ ଜିତି ଯାଆନ୍ତି, ତାଙ୍କର ମଧ୍ୟ ହୁଏ ଗୋଟାଏ ଉତ୍ସବ ।

ମାଳ ଜଙ୍ଗଲ ଅଞ୍ଚଳର କୁକୁଡ଼ା ଲଢ଼େଇଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଗାଁ ଗଣ୍ଡା ଭିତରେ ତାସ, ପସା, ବାଦୀପାଲା ଓ ସାନବଡ଼ ସହରମାନଙ୍କରେ ଫୁଟବଲ୍, କ୍ରିକେଟ୍, ଘୋଡ଼ାଦୌଡ଼ ଖେଳରେ ଏମିତି କେତେ ବାଜି ମରାମରି ଚାଲେ, କେତେ ଲଟେରୀ ଟିକେଟ ଉଠେ। ଖେଳ ଖେଳନ୍ତି ଦଳେ ଲୋକ; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ କରନ୍ତି ଆହୁରି ଦଳେ ଯେଉଁମାନେ କୁକୁଡ଼ା ଭଳି ଆପଣା ଆପଣା ଜୀବନ ଦିଅନ୍ତି, ଲଟେରୀ କିଣି ହାରନ୍ତି— ଖୁବ୍ କମ୍ ଲୋକଙ୍କୁ କୁକୁଡ଼ା ମାଉଁସ ଖୁଆଇବା ପାଇଁ ଅବା ଲଟେରୀ ଖେଳରେ ଜିତେଇବା ପାଇଁ ।

ରାଜନୀତିରେ ଏମିତି ଖେଳ ମଧ ବରାବର ଚାଲେ । ଭୋଟ ଦିଆନିଆ ବ୍ୟାପାରରେ ମୁଦ୍ଧା । ପୁଣି ସାହିତ୍ୟରେ ମଧ ସେଥିରୁ ତ କିଛି କମ୍ ନୁହେଁ ।

ନାଚଗୀତ, କଳାସାହିତ୍ୟ ଭିତରେ ଏମିତି ଯେତେ ନୂଆ ପୁରୁଣା ଲଢ଼େଇର ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଅଛି, ତାହାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ଜଣେ ପ୍ରାଚୀନ ପଣ୍ଡିତ କହିଥିଲେ, ''ବିଦ୍ୟା ବିବାଦାୟ ।''ଆମ ଦେଶର ବାଦୀପାଲା ଏମିତି ଗୋଟାଏ ପୁରୁଣାକାଳିଆ ଅନୁଷ୍ଠାନ— ଯାହା ଭିତରେ ସାହିତ୍ୟିକ ଲଢ଼େଇ ଖାସା ଉପଭୋଗ୍ୟ ଅଭିନୟ ଦେଖାଯାଏ ।

ସେଥର ଆମ ଗାଁରେ ବିଚାର ଚାଲିଲା ଗୋଟାଏ ବାଦୀପାଲା କରେଇବାକୁ । ବଛାହେଲେ, ଓଡ଼ିଶାର ଦି'ଜଣ ବିଖ୍ୟାତ ପାଲାଦଳ । ଘର ଘରକେ ଅସୁଲ ହେଲା ଭେଦା ଚାନ୍ଦା । ଗାଁର ଉତ୍ସାହୀ ଯୁବକ ଚାରି ପାଞ୍ଚ ଜଣ ବାହାରିଲେ, ପାଲାବାଲାଙ୍କୁ ଆଣିବା ପାଇଁ । ଆଉମାନେ ଲାଗି ପଡ଼ିଲେ ପଡ଼ିଆଚଷା, ଛାମୁଣ୍ଡିଆ ବନ୍ଧା, ଆଲୁଅ ଟଙ୍ଗା ଓ ପାଲାବାଲାଙ୍କ ପାଇଁ ଖାଦ୍ୟ ଯୋଗାଡ଼ କରିବା କାମରେ ।

ଧାନକଟା, ଧାନ ଅମଳ ସରିଥାଏ । ଘରେ ଘରେ ଧାନ ଚାଉଳ ଭର୍ତ୍ତି । ଗାଁରେ ପାଲା ହେବ । ଚାନ୍ଦା ନ ଦେବ କିଏ ? ଗୋଟାଏ ମସ୍ତଛାମୁଣ୍ଡିଆ ତିଆରି ହେଲା । ଦୁଇଟା ଚୋଖା ଚୋଖା ପାଲାବାଲା ଦଳ ଡକା ହୋଇଆସିଲେ। ଗାଁ ଭିତରେ ଯେତେ ବାଦ ବିବାଦ ମନାନ୍ତର କଳି ତକରାଳ ଥିଲା, ପାଲା ଦେଖିବାକୁ ସମସ୍ତେ ସେସବୁ କଥା ପାସୋରି ପକାଇଲେ । ଯେ ଯାହା ପାରିଲେ, ଚାନ୍ଦା ଦେଲେ । ଦୁଇଜଣ ବଡ଼ ଗାୟକ ସୁବଳ ଆଉ ସୁବୁଦ୍ଧି। ଦୁହିଁଙ୍କର ନାମ ଓଡ଼ିଶାର ଚାରିଆଡ଼େ ଡାକ । ସର୍ବ ଶୁଭରେ ପାଲା ଆରମ୍ଭ ହେଲା ।

ରୋଜ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ବେଗି ବେଗି ଖା'ପିଆ ସାରି ପିଲା, ବୁଢ଼ା, ଝିଅ, ବୋହୂ ରୁଣ୍ଡ ହୁଅନ୍ତି ଯାଇ ପାଲା ପଡ଼ିଆରେ । ସବୁରି ଘରେ ତାଲା ପଡ଼େ । ଏମିତିକି ଦୂର ଗାଆଁମାନଙ୍କରୁ ହଜାର ହଜାର ଶ୍ରୋତା ଚାଲିଆସନ୍ତି, ସୁବୁଦ୍ଧିର କଣ୍ଠ ସଙ୍ଗୀତ ଶୁଣିବା ପାଇଁ ଆଉ ଦେଖିବାପାଇଁ ସୁବଳର ଚଅଁରହଲା ନାଚ ।

ଶହ ଶହ ଝିଅବୋହୂଙ୍କ ଭିତରେ ଶୋଭା ମଧ ଆସେ । ଆମ୍ବଗଛ ଆଢୁଆଳରେ ବସି ଗୀତ ଶୁଣେ, ନାଚ ଦେଖେ । ସାଇପଡ଼ିଶା ଦୂର ଗାଁ ଝିଅବୋହୂଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଚିହ୍ନା ପରିଚୟ ହୁଏ । ଗେହ୍ଲେଇ, ମାଳତୀ କାହା ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ କେଜାଣି ଠାରାଠାରି ଚିମୁଟା ଚିମୁଟି ହୋଇ ହସି ହସି ଆଉଟୁ ପାଉଟୁ ହେଇଯାଆନ୍ତି । ଦୁଲାବୋଉ ବୁଢ଼ୀ ପାଟିକରି ଉଠେ, ମଲା, ତମେ ପାଲା ଶୁଣିବାକୁ ଆସିଛ ନା ନିଜେ ନାଚିବ ବୋଲି ଆସିଛ କି ଲୋ ? ଗଦାଧର ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ପାଖରେ ବସି ପାଲାବାଲାଙ୍କୁ ଗୀତ ବରାଦ କରେ । ସୁଦାମ ପାନ ଦୋକାନ ମେଲିଦେଇ ପାନ, ବିଡ଼ି, ସିଗାରେଟ୍, ଦିଆସିଲି, ଚୀନାବାଦାମ ବିକେ। ରାତିସାରା ଗୋଟିକ ପରେ ଅନ୍ୟ ପାଲା ଦଳର ଗୀତ ନାଚ— କିଏ ହାରିଲା, କିଏ ଜିତିଲା, ସେ ବିଚାର ଛାଡ଼ି ଦିଆଯାଏ ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କ ଉପରେ ।

ଗାଁ ମାଇନର ସ୍କୁଲ ସୁଧାକର ପଣ୍ଡିତଙ୍କର ବହୁ ଶ୍ଳୋକ, ବହୁତ ଛାନ୍ଦ ମୁଖସ୍ଥ । ସବୁରି ନେତା ହୋଇ ସେ ଗାୟକ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ମଝିରେ ମଝିରେ ପରୀକ୍ଷା କରନ୍ତି । ଦୟାନିଧି ଦାସଙ୍କର କିଛି ହେଲେ ପାଠ ମୁଖସ୍ଥ ନ ଥିଲେ କ'ଣ ହେଲା, ବହୁତ ବଡ଼ ବଡ଼ ବାଦୀପାଲା ଦେଖିଛନ୍ତି । ଜଗନ୍ନାଥପୁରରେ ପନ୍ଦର ବର୍ଷ ତଳେ ଯେଉଁ ବାଦୀପାଲା ହୋଇଥିଲା, ସେହିଠାରୁ ପାଲା ସରିଯାଇଛି ବୋଲି ତାଙ୍କର ମତ । କାର୍ତ୍ତିକ ସାହୁଠାରୁ ବଳି ଆଉ ଗାୟକ ନାହିଁ କି ସାଧୁଖୁଣ୍ଟିଆଙ୍କୁ ବଳି ଆଉ ବାୟକ ନାହିଁ । ପଞ୍ଚମବରାଡ଼ି ରାଗରେ କାର୍ତ୍ତିକ ଯେତେବେଳେ ଡାହାଣ ହାତରେ ଗିନି ଟିଣି ଟିଣି କରି ଓ ବାଁ କାଖରେ ଚଅଁରମୁଠାଟା ଯାକି ଗାଇଉଠେ— 'ଏ ଘନ କାଳରେ କାନ୍ତ, କରି ଯାଏ ଗଲେ ଏକାନ୍ତ'— ସେତେବେଳେ ଗଛରୁ ପତ୍ର ଝଡ଼ିପଡ଼େ । ଆଉ ବାୟକ ସାଧୁଖୁଣ୍ଟିଆ ତାଳ ଛିଣ୍ଡାଇଲାବେଳେ ଯେମିତି ମୃଦଙ୍ଗଟାକୁ ମୁଣ୍ଡଉପରେ ଥୋଇ ପିଲାଏ ଚକା ଭଉଁରି ଖେଳିଲା ଭଳି ଘୂରି ଘୂରି ନାଚିଯାଏ, ସେତେବେଳେ କୁଢ଼େଇ ହୋଇପଡ଼େ— ତାଳି ଉପରେ ତାଳି, ହରିବୋଲ ହୁଳିହୁଳି ।

ଦୟାନିଧି ଦାସ ଗାଁ ଭିତରେ ବଡ଼ ମାମଲତକାର । ତାଙ୍କ ମୁହଁ ଉପରେ ଅବା କଥା କହନ୍ତା କିଏ ? କିନ୍ତୁ ପଛରେ ଗଦାଧର ବାହାଦୁରି ଦେଖାଏ—ଏଗୁଡ଼ା ଖାଲି ମିଛ ଭଡ଼ଙ୍ଗ; ସତେକି କାର୍ତ୍ତିକ ସାହୁ ପାଲା କେହି ଦେଖି ନାହିଁ । ସୁବଳ ନାଚ ପାଖରେ ତା ନାଚ ଲାଭ ଦିଆ ହେବ, ନା ସୁବୁଦ୍ଧି ଆଗରେ ସେ ପାଟି ଫିଟାଇପାରିବ ଭଲା ? ନ ଦେଖିଲା ଓଉ ଛପଡ଼ା ।

ଆରେ ତୁ କାଲିକା ନଣ୍ଡି କ'ଣ ଦେଖିଛୁ ମ । ନ ଦେଖିଲା ଲୋକ ଦେଖ, ନା କଇଁଛ କାଢ଼ିଛି ବେକ— ଗୋବିନ୍ଦ ମହାରଣା ଆକଟେଇ କରି କହେ । କିରେ ସୁବୁଦ୍ଧି ଆଜି ବୁଢ଼ା ହୋଇଗଲା ବୋଲି ସିନା, ତା' କଣ୍ଠ ଭିତରେ କେଇଟା ସୁବଳ ଗଳିଯିବେ, ଜାଣୁ ? ଖାଲି ଟିକିଏ ଅଣ୍ଟା ହଲେଇ ନାଚି ଦେଲେ କ'ଣ ହେବ । ଏମିତି କେତେ କେଲୁଣୀ ନାଚ ଦେଖା ନାହିଁ କି ?

ହଁ ମ, ତମେ କେତେ ଦେଖି ନ ଥିବ କି ? ଚାଲିଲ, ଦାସଙ୍କୁ ପଚାରିବା । ଖାଲି ବାହାପିଆ କଥା କହିଦେଲେ ହେବ କ'ଣ ? ସୁବଳର ଖଣ୍ଡେ ନାଚକୁ ଖାଲି ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା, ବୁଝିଲ ?

ହଇରେ କ'ଣ କହିଲୁ ? ବାହାପିଆ ? ତୁ କି ମୁଁ, କିଏ ବାହାପିଆ ଚାଲିଲୁ ପଚାରିବା ? କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ ପଚାରିବାକୁ ଯାଏ ନାହିଁ ସେ । କାରଣ ଦାସଙ୍କ ନାଁ ଶୁଣି ଗୋବିନ୍ଦ ଦବିଯାଏ ।

ଦାସେ ହେଲେ ଗାଁର ଟାଉଟର, ପୁରୁଖା ମାମଲତାକାରିଆ ଲୋକ । ତାଙ୍କ କଥାରେ ଆଉକିଏ ପଦେ ଉଇରଦେଲେ ସେ ତ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ହୁଡ଼ିପକାଇବେ । ଗାଁର ହୁଣ୍ଡା ଟୋକାଗୁଡ଼ାକ ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କୁ ଚିଡ଼ାନ୍ତି 'ଦାସେ, ପାଣିରେ ପଇଲେ ମାସେ; ପାଣି ହେଲା ହେମ କାକର, ଦାସେ ହେଲେ ବୁଢ଼ା ମାଙ୍କଡ଼', ସେତେବେଳେ ନିଧି ଦାସେ ପାକୁଆ

ପାଟିରେ ଯେଉଁ ଅଭାଷାରେ ଶୋଧନ୍ତି, ଆଜିକାଲିର କେତେ ସାହିତ୍ୟଠାରୁ ଅନେକାଂଶରେ ତାହା ଶ୍ଳୀଳ ଓ ଶିଷ୍ଟ ହେଲେ ମଧ ଗାଉଁଲୀ ଲୋକେ ଶୁଣିବାକୁ ସୁଖ ପାନ୍ତି ନାହିଁ ସେ ସବୁ । କି ଦରକାର ଗୋବିନ୍ଦର, ତୁଚ୍ଛା କଥାରେ ଏତେ ବାଟ ଯିବ । ପୁଣି ସେତିକିବେଳେ ପାଲା ପଡ଼ିଆରେ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ— ମୃଦଙ୍ଗ ଉପରେ ଆଙ୍ଗୁଠି ନାଚର ଘୁଁ ଘୁଁ ଟିଣି ଟିଣି ତାଳ ସଙ୍ଗେ ଝାଞ୍ଜ ଅଗର ଝଣ ଝଣ ଶବ୍ଦ ।

ମିଣିପେ ମାଇପେ ଚାଲନ୍ତି ପାଲା ଦେଖିବାକୁ । ପାଣି ଗରାଟାକୁ କାଖରୁ ଥୋଇ ଶୋଭା ତର ତର ହୋଇ ହାଣ୍ଡିଶାଳ ଭିତରେ ପଶିଯାଏ; ଦୁଆର ମୁହଁରେ ଗଦାଧରକୁ ବସିଥିବାର ଦେଖିପକେଇ ଓଢ଼ଣା ଟାଣିଦିଏ । ସେହି ଓଢ଼ଣା ଭିତରେ ତା'ର ପାନଖିଆ ନାଲି ଓଠରେ ଉକୁଟି ଉଠେ ମୁରୁକି ହସ ।

ଗୋବିନ୍ଦ କୌତୁକ କରି କହେ, ଦେଖିଲୁ ମୋ ଘରଣୀ କି ତ ? କୃଷ୍ଣଙ୍କ ବଇଁଶୀ ଶୁଣି ଗୋପୀମାନେ କ'ଣ ଘରଦ୍ୱାର ସ୍ୱାମୀ ସଂସାର ଛାଡ଼ି ପଳାଉଥିଲେ ମ । ଏବେ ଆମ ଗାଁରେ ଯେଉଁ ପାଲା ଭିଆଣ କଲ, ସେଥିରେ ମଣିଷକୁ ପେଟପୂରା ଗଣ୍ଡେ ଖାଇବାକୁ ବି ମିଳୁନି । ଯାହା ମୁଠେ ଆବୁରୁ ଜାବୁରୁ ରାନ୍ଧିଦେଇ ତ ସମସ୍ତେ ଧାଇଁଲେ ପାଲାପଡ଼ିଆକୁ । ଘରେ ଚୋର ପଶି ସବୁ ବୋହି ନେଲେ ବି କେହି ଜଗିବାକୁ ନାହିଁ ।

ହାଣ୍ଡିଶାଳ ଭିତରେ ଶୋଭା ମୂଷାଟି ଭଳି ଲୁଚି ରହେ । ନୂଆ ହୋଇ ସେ ଘରକରଣା କରୁଛି । ଗଦାଧର ତା'ର ଦିଅର ଲେଖା ହେବ ସିନା, ତା ଆଗକୁ ତ କେଉଁଦିନ ସେ ବାହାରି ନାହିଁ । ନ ହେଲେ ସ୍ୱାମୀ ସଙ୍ଗେ ଏକ୍ଷଣି ପରସ୍ତେ ଝଟାପଟା ଲଗାଇ ଦିଅନ୍ତା । ଶୋଭାକୁ ଅକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଦେଖି ଗୋବିନ୍ଦ ହାଣ୍ଡିଶାଳକୁ ଚାହିଁ ଆଖି ମିଟି ମିଟି କରେ ।

କୁହୁ କୁହୁ କୁହୁ । ଦିନ ନାହିଁ, ରାତି ନାହିଁ, ସଞ୍ଜ ନାହିଁ, ସକାଳ ନାହିଁ, ଗାଁ ଭିତରେ ଏତେ ବଡ଼ ପାଲା ଲାଗିଛି— ଏତେ ଲୋକ ଯା ଆସ କରୁଛନ୍ତି, ତେଣିକି ଟିକିଏ ସୁଦ୍ଧା ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନାହିଁ; ସବୁବେଳେ ସେଇ ଗୋଟାଏ ଶବ୍ଦ । ଭିକାରୀ ସୁବୁଦ୍ଧି ସ୍ୱର ଲମ୍ବେଇ ଗୀତ ଗାଏ— ଦେଖି ନବ କାଳିକା ବକାଳିକା ମାଳିକା ଆଳି କାଳିକା କାନ୍ତ ସ୍ମରି; କରତାଳି ଝାଞ୍ଜ ମୃଦଙ୍ଗରେ କାନ ଅତଡ଼ା ପଡ଼େ— କିନ୍ତୁ ସବୁରି ଉପରେ ଶୁଣାଯାଏ, କୁହୁ କୁହୁ କୁହୁ । ସୁବଳ ସାନ୍ତରା ଚଅଁର ହଲାଇ ନାଚ ଆରମ୍ଭ କରେ— କିଏ ହେବ ମା ମୋର କିଏ ହେବ ଖୁଡ଼ୀ, ହୁଳହୁଳି ନ ଦେଲେ ଲୋ ହେବ ଆଣ୍ଠୁକୁଡ଼ୀ । ତୁଣ୍ଡରୁ ପଦ ନ ସରୁଣୁ ହୁଳହୁଳି ନାଦରେ ପୁଲାଙ୍ଗ ତୋଟା କମ୍ପିଉଠେ; ତଥାପି ଶୁଣାଯାଏ ତାହାରି ଭିତରେ, କୁହୁ କୁହୁ କୁହୁ । ଚୈତ୍ର ଯାଇଁ ବୈଶାଖ ଆସିଛି । ଶୁଖିଲା ପତ୍ରଗୁଡ଼ା ଗଛରୁ ଝଡ଼ିପଡ଼ି ଖଣ୍ଡିଆଭୂତ ହୋଇ କାହିଁ ଉଡ଼ିଗଲାଣି । ଆଉ ପୁଲାଙ୍ଗ ଫୁଲ ମହକରେ ଗାଁଟାର ଦାଣ୍ଡ ପଡ଼ିଆ ଯେମିତି ଅବା ଉଛନ୍ନ । ତାହାରି ଭିତରେ ଗଛଗହଳରୁ କିଛି ନ ମାନି ଗୋଟାଏ ଛିଦିଖୋରିଆ ଶବ୍ଦ ଆସୁଛି, କୁହୁ କୁହୁ କୁହୁ ।

ବେଳ ବୁଡୁ ବୁଡୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ତହିଁଆରଦିନ ପହରଯାକେ ବାଦୀପାଲାର ଭିଡ଼ । କେତେ ପୁରୁଷ, ପିଲା, ଝିଅ, ମାଇପେ ଗାଆଣ ଶୁଣୁ ଶୁଣୁ ସେଇଠି ଢୁଳେଇ ପଡ଼ନ୍ତି । ପିଲାଗୁଡ଼ା ତ ଚାରିକାତ ଲମ୍ବେଇ ଦେଇ ପଡ଼ିଆ ମଝିଟାରେ ଶୋଇପଡ଼ି ଘୁଙ୍ଗୁଡ଼ି ମାରନ୍ତି ।

ଗୋବିନ୍ଦ ମହାରଣା ଯେ କେତେଥର ନିଦରେ ଶୋଇ ପୁଣି ଉଠି ପାଲା ଶୁଣେ, ତାହା ଗଣିହେବ ନାହିଁ । ଗଦାଧର କିନ୍ତୁ ଖିଲ ଉପରେ ଖିଲପାନ ଚୋବାଇ ନିଦକୁ ରୋକେ । ଖରାଦିନ ରାତିରେ ସୁଲୁସୁଲିଆ ପବନ ବହେ । ଗୋବିନ୍ଦ ନିଦରେ ଶୋଇ ଏଣୁ ତେଣୁ କେତେ କ'ଣ ସପନ ଦେଖେ । ହରିବୋଲ ହୁଳହୁଳିରେ ଝଅଟ ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଯାଏ । ଝିଅ, ମାଇପେ ବସିଥିବା ଜାଗାକୁ ଚାହିଁ ତାହାର ଆଖିରେ ପଡ଼େ ଶୋଭା । ସେ ମନଦେଇ ଶୁଣୁଛି, ସୁବଳ ସାନ୍ତରାର ଗୀତ; ଗଦାଧର ଖଣ୍ଡେ ମସଲାଦିଆ ପାନ ଆପଣା ଭଉଣୀ ସଉରୀ ହାତରେ ପଠାଇ ଦିଏ ଶୋଭାକୁ ଦେବାପାଇଁ । ଶୋଭା ପାଟିରେ ପାନ ଖିଲଟାକୁ ଜାକିଦେଇ ଗଦାଧର ଆଡ଼କୁ କଣେଇ ଚାହିଁ ହସିଦିଏ । ସତରେ ସେ ହସେ କି ନାହିଁ କେଜାଣି; କିନ୍ତୁ ଗଦାଧରକୁ ଲାଗେ ସେମିତି । ଗର୍ବରେ ଆନନ୍ଦରେ ଛାତିଟା ତା'ର କୁଣ୍ଢେମୋଟ ହୋଇଉଠେ । ହଠାତ୍ ଅବା ସେ ଓଡ଼ିଶାର ଜଣେ ମନ୍ତ୍ରୀ ହେବାକୁ ବସିଲାଣି । ହଜାରେ ଦେଖଣାହାରିଙ୍କ ଭିତରୁ କାହାରିକୁ ସେ ଚାହେଁ ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ଯେମିତି ତା'ର ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଦୟାର ପାତ୍ର, ଅନୁଗ୍ରହପ୍ରାର୍ଥୀ । ଏଥିରେ କି ଆଉ ଗଦେଇ ଆଖିକୁ ନିଦ ଆସେ ?

ସୁବଳ ସାନ୍ତରା ବୋଲିଉଠେ— ଲାଗିଲାରେ, ଲାବଣ୍ୟନିଧିକୁ ଶ୍ୟାମ ନଟ । ଗଦାଧର ଥରେ ସୁବଳ ସାନ୍ତରା ନାଚକୁ ଚାହିଁଦେଇ ଶୋଭାଆଡ଼େ ଆଖି ବୁଲାଇନିଏ । ତାକୁ ଲାଗେ, ହଜାରେ ପୁରୁଷ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଭିତରେ ମାତ୍ର ଦୁଇଜଣ ଦେଖୁଛନ୍ତି ନାଚ, ଶୁଣୁଛନ୍ତି ଗୀତ— ସେ ଆଉ ଶୋଭା । ଏଇ ଚାରିଟି ଆଖି ଛଡ଼ା ଆଉ କେହି ଦେଖୁଥିଲା ଭଳି ତା' ମନକୁ ଆସେ ନାହିଁ ।

ବାଁଡାହାଣ ଆଗପଛ ଚାରିଆଡ଼କୁ ଗୋବିନ୍ଦ ମହାରଣାର ମୁଣ୍ଡଟିକୁ ନିଦ ଝାଙ୍କିଦିଏ । ଏଣୁ ତେଣୁ କେତେ ସପନ— ଶୋଭା ଯାଇଛି ପାଣି ଆଣିବାକୁ । ଭାତ ରନ୍ଧା ସରି ନାହିଁ । ସେ ଡାକ ପକାଇଛି ଜଲଦି ଦିଟା କରିଦିଅ । ପାଲା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲାଣି । ହାଣ୍ଡିଶାଳ ଭିତରୁ ବାହାରିପଡ଼ି ଶୋଭା ହସି ହସି କହୁଛି— କ'ଣ ଦଣ୍ଡେ ଘଡ଼ିଏ ଉଛୁର ହୋଇଗଲେ ସବୁ ମାରା ହୋଇଯିବ କି ? ଟିକିଏ ସତାର କର । ଭାତ ଓହ୍ଲାଇ ଦେଇ ସନ୍ତୁଳା ଟିକିଏ କରିଦିଏଁ ।

ମୃଦଙ୍ଗ ତାଳ ଓ ଝାଞ୍ଜ ଭିତରେ ଚମକି ପଡ଼େ ସେ । ଭିକାରୀ ସୁବୁଦ୍ଧି ବୋଲୁଛି— ଆଜି ମୁଁ ଦେଖିଲି ଘନଶ୍ୟାମ ଗୋ । ମୃଦଙ୍ଗର ତାଳେ ତାଳେ ଦୟାନିଧି ଦାସଙ୍କର ପାକୁଆ ପାଟି ଭିତରେ ହେମଦସ୍ତାରେ ଗୁଣ୍ଡ ହୋଇଥିବା ପାନଟିକକ ନାଚି ଉଠେ । ଚାରିଆଡ଼େ ଫରଚା ଦିଶେ । ଡେଲାଇଟ୍ ଆଲୁଅର ତେଜ ମଉଳିଯାଏ, କୁଆ କା, କା କରେ । କୋଇଲିଟା ସ୍ୱର ବଦଳେଇ ତଉବର ହୋଇ ଉଠ ଲୋ, ଉଠ ଲୋ ଡାକି ପଳାଇଯାଏ । ପାଲାବାଲାଙ୍କ ମାଗୁଣି ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ସେ ରାତିରେ ଅଭିନୟ ସରିଆସେ ।

ସୁବୁଦ୍ଧି ମାଗୁଣି ଗୀତ ବୋଲେ— ମଣିମା ଶୁଣିମା ହେଉ ଗରିବ ଡାକ । ପାଳିଆଙ୍କ ଭିତରୁ ଜଣେ କାନି ପତେଇ ଚାରିଆଡ଼ୁ ବୁଲିଆସେ । ପଇସା, ଅଣି, ଦୋଅଣି, ଦୋପଇସି ଯେ ଯାହାପାରେ କାନି ଭିତରେ ପକେଇ ଦିଏ । ତାହା ପରେ ପାଳି ପଡ଼େ ସୁବଳର । ସେ କଣ୍ଠ ଥରେଇ ଗୀତ ଗାଏ— ଜୀବନ ବନ୍ଧୁ ମାଗୁଣି ମାଗୁଛିରେ ଏତିକି । ପୁଣି କାନିଭିତରେ ଅଣି, ଦୋପଇସି, ଦୋଅଣି ପଡ଼େ ।

ଗୋବିନ୍ଦ କହେ— ବୁଝିଲେ ନଟବାବୁ, ତମେ ସିନା କହୁଥିଲ ପାଲା ସୁଆଙ୍ଗ ଗୋଟାଏ ବଦଖର୍ଚ୍ଚ ବୋଲି । ନ ହେଲେ ତମର ଏ ଭୋଟ ପାଲା ଭଲା କେଉଁ ଗୁଣରେ ଅଧିକା ?

ନଟବାବୁ ବେଖାତିର ହସି ହସି କହନ୍ତି— "ତମେ ଏଇଆ ବୁଝିଲ ମହାରଣା ? ଭୋଟ ଦେବାଟା ପାଲା ସୁଆଙ୍ଗ ଭଳି ? ଭୋଟ ଦେଇ ଆମେ ସରକାର ଗଢୁଛେଁ । ରାଜ୍ୟ ଚଳେଇବାକୁ ଭୋଟ ଦେବା ଦରକାର । ତାହା ସଙ୍ଗେ ପାଲା, ସୁଆଙ୍ଗ କଥା ତଉଲ କରୁଛ ତୁମେ ? ଏଡ଼େ ବୁଝିଲା ଶୁଝିଲା ଲୋକ ହୋଇ"—

ହଁ, ବାବୁ, ଠିକ୍ ଏମିତି ବାଦୀପାଲା ଭଳି ତ ଭୋଟ ଦେଲାବେଳେ ଜଣାପଡ଼େ । ଗୋଟାଏ ପକ୍ଷ ଆଉ ଗୋଟାଏ ପକ୍ଷକୁ ହରେଇ ଦେବା ହେଲା ଅସଲ କଥା । ତେଣିକି କିଏ ସରକାର ଗଢୁଛି, ତାହା ଦେଖିବାକୁ କାହାକୁ ଅବା ତର ମିଳେ ? ହେଲେ, ଆମେତ ଶୁଣୁଛୁଁ, ଗାନ୍ଧି ମହାତ୍ମା କୁଆଡ଼େ ଏମିତି ହଜାର ହଜାର ଲୋକଙ୍କ ଆଗରେ ବକ୍ତୃତା ଦେଇସାରି କାନି ପତେଇ ଚାନ୍ଦା ମାଗୁଥିଲେ ।

ନଟବାବୁ ଏଥର ସମର୍ଥନ କରି କହନ୍ତି— ହଁ, ଯାହା କହିଲ ସେକଥା ସତ ଯେ, ତୁମେ ଭଲା ଆମ ଭିତରୁ କାହାକୁ ଚାନ୍ଦା ଅସୁଲ କରିବାର ଦେଖିଲଣି । ନଟବର ଯେ କଂଗ୍ରେସ ପକ୍ଷ ନୁହଁନ୍ତି, ତାହା ତାଙ୍କ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଓ ପୋଷାକ ପତ୍ରରୁ ଜଣାପଡ଼େ ।

ନ ହେଲା ବାବୁ, ତମ ଭିତରୁ କିଏ କେଉଁ ଦଳର ଲୋକ, ତାହା ଜାଣିବା ବଡ଼ ମୁସ୍କିଲ । ହେଲେ, ସମସ୍ତେ ମତେ ଲାଗନ୍ତି ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ପାଲା ଦଳଭଳି । ଭିକାରୀ ସୁବୁଦ୍ଧି ଗୀତ ବୋଲୁଛି, ସୁବଳ ସାନ୍ତରା ନାଚ କରୁଛି ଗୋଡ଼ ବୁଲାଇ; ଆଉ ତମେ ଅବା ବକ୍ତୃତା ଝାଡୁଛ ହାତ ହଲାଇ— ଫରକ ବେଶି ନୁହେଁ ତ । ନଟବରଙ୍କ ଆଖି ଯୋଡ଼ାକ ଲାଲ ପଡ଼ିଯାଏ, ରାଗ ଓ ବିରକ୍ତିରେ । ଯୁକ୍ତିକୁ ଶୁଣି ନ ଶୁଣିଲା ପରି ଘୃଣାଦୃଷ୍ଟିରେ ସେ ଚାଲିଯାନ୍ତି । ଏତିକିବେଳେ ଗଦାଧର ପ୍ରତିବାଦ କରି କହେ, କାହିଁ ରାଣୀ, କାହିଁ ଚନ୍ଦ୍ରକାଣୀ । ସୁବଳ ସାନ୍ତରା ପାଖରେ ତୁମେ ଭିକାରୀ ସୁବୁଦ୍ଧିକୁ ନ ଥୋଇ ଛାଡ଼ିବ ନାହିଁ ପରା ଭାଇ । ଦେଖିଲଟି ସୁଧାକରବାବୁ ତମ କଥାରେ କେମିତି ରାଗିଗଲେ ?

ଆରେ ରଖ୍ ତୋ ସୁଧାକରବାବୁ । ତୋର ତ ଖାଲି ରସ ଉଛୁଳି ପଡୁଛି ସୁବଳ ସାନ୍ତରା ପାଖରୁ । କିରେ ସଲଜ ଗାଏ, ନିର୍ଲଜ ଗାଏ, ଅତି ଅଲାଜୁକ ନାଚିଆଁ ଯାଏ । ସେ ଗୋଟାଏ ନାଚୁଆ ପିଲାଙ୍କ ଭଳି ଅଣ୍ଟା ଗୋଡ଼ ହଲେଇଲା ବୋଲି ତାକୁ ତୁ କହୁଛୁ ବଡ଼ ।

ଖାଲି କହିଦେବା କଥା ନୁହେଁ ଭାଇ । ଦୁହିଁଙ୍କର ମାଗୁଣି ପଇସା । ଗଣିଛ ମୁଁ ଏହିକ୍ଷଣି ପରା ଗଣି ଆସିଲି, ଦି' କଣଙ୍କର ମାଗୁଣି ପଇସା ସୁବଳର ହେଲା ଚାରିଟଙ୍କା ତେରଅଣା, ସୁବୁଦ୍ଧିର ମୋଟେ ଟଙ୍କାଏ ଉଣେଇଶ ପଇସା । ଏଥିରୁ ବୁଝିବ, କାହାର ଦାମ୍ କେତେ ।

ଆରେ ଯା ତୋ ସୁବଳ ସାନ୍ତରା । ତମ ଭଳିଆ କେଇଜଣ ଫକଡ଼ିଆ ତାକୁ ବଡ଼କରି ଧରିଛ ବୋଲି ସମସ୍ତେ ସେହି କଥା ମାନିବେ ନାହିଁ ? ଗୋବିନ୍ଦ ମହାରଣାର ମୁଗୁରପିଟା ଟାଣୁଆ ବାହାର ମାଂସପେଶୀ ନାଚିଉଠେ ।

ଦୁଇଜଣଙ୍କ ଭିତରେ କଥାର ଚଢ଼ାଉତରା । ଶେଷରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଆସି ପହଞ୍ଚେ ତର୍ଜନ ଉପରେ । ମୁଣ୍ଡ ଗୋଡ଼ ହାତ ସବୁ ହଲିଯାଏ । ସାଇପଡ଼ିଶା ପାଁଜଣ ରୁଣ୍ଡହୋଇ ଯାଆନ୍ତି, ଗୋବିନ୍ଦ ଗଦାଧରଙ୍କର ଏ ନୂଆ ପାଲା ଦେଖିବା ପାଇଁ । ଶୋଭା ଘରର ଭିତର ବାହାର ହୋଇ କାହାକୁ କିଛି କହିପାରେନି । ସୁଧାକର ପଣ୍ଡିତ, ଦୟାନିଧି ଦାସ ଦଉଡ଼ି ଆସି ଦିହିଁଙ୍କି ଦି'ପାଖରୁ ଛଡ଼ାଇ ପକାନ୍ତି । ଗୋବିନ୍ଦକୁ ତା' ଘର ଭିତରକୁ ନିଧି ଦାସେ ଠେଲି ଦିଅନ୍ତି । ସୁଧାକର ପଣ୍ଡିତେ ଗଦାଧର ବାହାକୁ ଧରି ଓଟାରି ଓଟାରି ଘେନିଯାଆନ୍ତି । ଘୋଷରା ଝିଙ୍କାରେ ଛଡ଼ା ଛଡ଼ି ହୋଇଗଲାବେଳେ ଦିହିଁଙ୍କ ନାକରୁ ଫଁ ଫଁ ନିଃଶ୍ୱାସ ବାହାରେ । ପୁଣି ପାଲା ପଡ଼ିଆରେ ସଞ୍ଜହେଲେ ଦୁହେଁ ବସନ୍ତି । ଗଦାଧର ବାହା ବାହା କରେ ସୁବଳକୁ, ଗୋବିନ୍ଦ ତାରିଫ୍ ଜଣାଏ ସୁବୁଦ୍ଧିକୁ ।

ଆମ୍ବଗଛ ମୂଳେ ଶୋଭା ସାଙ୍ଗରେ ଗେହ୍ଲୀ, ମାଳତୀ ଚିମୁଟା ଚିମୁଟି ଠେଲାପେଲା ଲଗାନ୍ତି । ରାତିଯାକ ଅନିଦ୍ରା ରହି ଗଦାଧର ଦିନବେଳାରେ ନିଦଯାଏ । ସାନଭଉଣୀ ସଉରୀ ଶୋଇଥାଏ ପାଖରେ । ସପନ ଦେଖୁ ଦେଖୁ ସୁବଳ ସାନ୍ତରା ନାଚରେ ତାହାର ଅଣ୍ଟା ଗୋଡ଼ ହଲିଯାଏ । ଗୋଡ଼ ଉଠିଯାଇ ଅଜାଣତରେ ପିଟିହୁଏ ସଉରୀ ଉପରେ, ସେ ରଡ଼ି ଛାଡ଼େ; ଗଦେଇର ନିଦ ଚାଉଁକିନା ଭାଙ୍ଗିଯାଏ । ପୁଣି ଦିନେ ଦି'ଦିନ ପରେ ଗୋବିନ୍ଦ ଦୁଆରେ ତା'ର ହୁଏ ଭେଟ । ସେ ସଉରୀଠାରୁ ଶୁଣିଛି, ଗୋବିନ୍ଦ କାଲି ଶୋଭାକୁ ପିଟିଛି । ଶୋଭା ରୁଷିକରି ଅଖିଆ ଅପିଆ ପଡ଼ିଛି । କଥା କ'ଣ ସଉରୀକୁ ପଚାରି ଗୋବିନ୍ଦ ବୁଝିଲା । ଆସଲ କାରଣ, ସେହି ବାଦୀପାଲା ।

ଶୋଭା ସୁବଳ ସାନ୍ତରା ପକ୍ଷ ନେଇ ଗୋବିନ୍ଦ ସଙ୍ଗରେ ଯୁକ୍ତି କଲାରୁ ସେ ବହୁତ ଅଭାଷା କହି ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଶେଷରେ ହାତ ପୂରାଇ ମାଇଲା । କଥାଟା ଗଦେଇକୁ ବଡ଼ ବାଧିଲା । ଶୋଭାକୁ ସେ ଭଲକରି ପିଲାଦିନରୁ ଜାଣେ । ତା'ରି ମାମୁଘର ଗାଁ ଝିଅ ସେ । ଭାରି ଗୁଣର ବୋଲି କେତେ ଲୋକଙ୍କ ମୁହଁରୁ ତା'ର ପ୍ରଶଂସା ସେ ଶୁଣିଛି । ଖାଲି ତାଙ୍କ ଗାଁର ବୋହୂ ହୋଇ ଆସିଛି ବୋଲି ଶୋଭା ସଙ୍ଗେ ସିନା ଗଦେଇର କଥାବାର୍ତ୍ତା ନାଇଁ । ନଇଲେ ସେ ତାକୁ ଭାରି ସୁଖ ପାଏ, ନିଜ ଭଉଣୀଠାରୁ ବି ବେଶି । ଶୋଭାକୁ ଦେଖିଲେ ତା' ମନ କାହିଁକି ଏମିତି ଉଲସି ଉଠେ— ଗଦେଇ ତାହା ଆଜିଯାକେ ବୁଝି ପାରି ନାହିଁ । ସେ ଭାବେ ତା ଭଳି ସୁନ୍ଦର ଆଉ ଗୁଣରେ ଝିଅ ସଂସାର ଭିତରେ ଜଣେ ହେଲେ ନାହିଁ।

ସେହି ଶୋଭାକୁ ଗୋବିନ୍ଦ ଚାଣ୍ଡାଳ ମାରିଛି । ତାହା ଶୁଣି ଗଦେଇର ହାଡ଼ ଜଳିଲା । ହଁ, ପୁଣି ସେ ସୁବଳସାନ୍ତରା ପକ୍ଷ ନେଇଛି ବୋଲି ଶୋଭାର ଏ ଦଶା । ଗଦାଧର ଆଜି ଯେମିତି ହେଉ ଗୋବିନ୍ଦକୁ ଦେଖିନେବ । ପୋଖରୀ ତୁଠରେ ଦିହିଁଙ୍କର ଭେଟ। ସେଇଠି ପୁଣି ଲାଗିଗଲା ଲଢ଼େଇ । ଗଦାଧର ତାକୁ ଯାହା ଭାଇ ଭାଇ ଲେଖା କରେ, ଆଜି ଏକାଥରେ ରାଗିଯାଇ ମୁହଁ ଉପରେ ତା'ର ହୁଡ଼ିଲା । ଗୋବିନ୍ଦ ବି ତୋନାଳ ମୋନାଳ ହୋଇ ବାହା ଫୁଟିକି ମାରି ଚିହିଁକି ଆସିଲା ଗଦେଇ ଆଡ଼କୁ ।

ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା ରୀତିମତ ଫୌଜଦାରି, ମୁଣ୍ଡ ଫଟାଫଟି । ଅର୍ଥାତ୍ କାହାରି ମୁଣ୍ଡ ଫାଟିନି କି ହାତ କଟିନି ଏହି ମାର୍‌ପିଟିରେ । କେବଳ ଯାହା ଡାକ୍ତର ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ଦେଇଛନ୍ତି; ଅବଶ୍ୟ କଟାଦାଗ ଓ ରକ୍ତବୁହା ଦେଖି । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପକ୍ଷ ନେଇ ମକଦ୍ଦମା ତଦ୍‌ବୀର କରିବାକୁ ଗାଁ ମାମଲତକାର ଦୟାନିଧି, ଶିକ୍ଷାବିତ୍ ସୁଧାକର ପଣ୍ଡିତ ଓ ରାଜନୀତିଜ୍ଞ ନଟବରଙ୍କୁ ମୌକା ଜୁଟିଯାଏ। କୌଣସି ପକ୍ଷରୁ ସାକ୍ଷୀ ଗୁହା ପ୍ରମାଣ ଅଭାବ ହୁଏ ନାହିଁ । ସେହିଦିନ ସୁବୁଦ୍ଧି ସୁବଳଙ୍କର ପାଳା ଶେଷ ହୋଇଥାଏ । ଦୁହେଁ ଯେ ଯାହାର ପାଉଣା ଆଦାୟ କରି ପେଡ଼ି ପେଟରା ବାନ୍ଧି ଗାଁରୁ ବିଦା ହୋଇଗଲେ ମନଖୁସିରେ; କିନ୍ତୁ ଗାଁରେ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ସେହିଦିନଠାରୁ ଦି' ପକ୍ଷରେ ଯୋଡ଼ାଏ ବଡ଼ ମକଦ୍ଦମା । ସୁବଳ ପକ୍ଷ ନେଇ ଗାଁର ଅଧେ ଲୋକ ରହିଲେ ଗଦାଧର ମକଦ୍ଦମା ତଦବୀର କରିବାକୁ, ବାକି ଅଧକ ଗୋବିନ୍ଦ ପକ୍ଷରେ ।

ପୁଣି ଚାଲିଲା ମକଦ୍ଦମା ପାଇଁ ଭେଦା ଚାନ୍ଦା ଆସୁଲ; ଦି'ପକ୍ଷର ଥାନାକୁ ଧାଁ ଦଉଡ଼ । ଗାଁ ଭିତରେ ଆଉରି ଗୋଟାଏ କିସମର ବାଦୀପାଲା । ଡାକ୍ତରଖାନା, ପୋଲିସଥାନାରୁ ଜିଲ୍ଲା ହାକିମଙ୍କ ଇଜଲାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ସେଇଠି ଯାଇଁ ଉଭୟ ପକ୍ଷର ଭେଟ ସିନା, ନ ହେଲେ ଗାଁ ଭିତରେ କାହାରି ହେଲେ ମୁହଁ ଚହାଁଚୁହିଁ କି କଥା କୁହାକୁହି ନାହିଁ । ହେଲେ ଖାଲି ଏକ ପକ୍ଷ ଅପର ପକ୍ଷକୁ ବାଟରେ ଘାଟରେ ଛିଗୁଲେଇ ବିଗୁଲେଇ କେବେ କେମିତି ବାରେଇ ପଦେ କହିଦିଅନ୍ତା ।

ହେମଦସ୍ତାରେ ପାନ ଛେଚୁ ଛେଚୁ ଦୟାନିଧି ଦାସ କଚେରି ହାତରେ ଟହଲ କରନ୍ତି । ପଛେ ପଛେ ଚାଲିଥାନ୍ତି ଗଦେଇ, ଗୁଣ, ଆପର୍ତ୍ତି। କଚେରି ସରିଆସେ । ହେମଦସ୍ତାରୁ ଛେଚା ପାନ ପାଟିକୁ ପକେଇ ଦୟାନିଧି ଖୁସି ହୋଇ କହନ୍ତି— ଦେଖିଲି ତ, ଓକିଲ ପିଲା ଗଣେଶ୍ୱରବାବୁ— ଟଙ୍କା ତ ହାଡ଼ି କମଉଛି, ହେଲେ ଜବାବ ସୁଆଲବେଳେ ତ ଗୋଟିଏ ବାଘ । ଗୁଣ ପରିଡ଼ା ସାକ୍ଷୀ ଯୋଗ ଦେଇ କହେ, କାହିଁକି ଜେରା ଜବାନବନ୍ଦୀରେ ସେ ପକ୍ଷ ଓକିଲ ତାଙ୍କ ଆଗରେ ଛିଡ଼ା ହେବ ଭଲା । ଗୋବିନ୍ଦ ମହାରଣାର ପାଟି ତ ଖନି ମାରିଗଲା । ଗଦେଇ ବିଚରା ସବୁ କଥା ଶୁଣି ନ ଶୁଣିଲା ଭଳି ପଛେ ପଛେ ଚାଲିଥାଏ । ଯୋଡ଼ାଏ ତାରିଖ ନ ହେଉଣୁ ଦାସଙ୍କ ପାଖେ ଶହେ ଟଙ୍କାର ହାଣ୍ଡନୋଟ ଲେଖା ସରିଲାଣି । ଆହୁରି ତ ଅଛି ।

ଏତିକିବେଳେ ତାଙ୍କ ସାମନାରେ ଚାଲିଯାଆନ୍ତି କଳାକୋଟ ପିନ୍ଧା ଦି' ଜଣ ଓକିଲ । ତାଙ୍କ ଭିତରୁ ଜଣେ ହେଉଛନ୍ତି ଗଣେଶ୍ୱରବାବୁ, ଆର ଜଣକ ଅପର ପକ୍ଷର ଓକିଲ । ଦୁହେଁ ଦୁହିଁଙ୍କ କାନ୍ଧରେ ହାତ ପକାପକି ହୋଇ ବେଶ୍ ହସ ଖୁସିରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରି ଚାଲିଯାଆନ୍ତି । କାହିଁ ? ମିସଲ ଉପରେ ସେଇ ଦି ଓକିଲଙ୍କର ଯେଉଁ ଘମାଘୋଟ ଲଢ଼େଇ ଚାଲିଥିଲା— ସେଇଠି ଅବା ଦୁହିଁଙ୍କ ଭିତରେ ମାରପିଟ୍ ଫୌଜଦାରି ହୋଇଯିବ । ଅଥଚ ସେଠାରୁ ବାହାରି ଆସିତ ଘଣ୍ଟାକ ପରେ ଦୁହେଁ ତାହା ପାସୋରି ପକାଇଛନ୍ତି । ଗଦେଇର ମନେ ପଡ଼ିଲା, ସୁବଳ ସାନ୍ତରା ଭିକାରୀ ସୁବୁଦ୍ଧିଙ୍କ ପାଲା ଲଢ଼େଇର ଚିତ୍ର— ଆଉ ଶେଷ ଦିନ ଗାଁରୁ ବିଦା ହୋଇ ଗଲାବେଳେ ଦୁହିଁଙ୍କର ହସଖୁସିରେ ଯେ ଯାହା ପାଉଣାପତ୍ର ବଣ୍ଟାକୁଣ୍ଟା କରି ଗଣ୍ଠିଲି ବାନ୍ଧି ବାହାରିବା ଚିତ୍ର । ସତେକି ଜନ୍ମରୁ ଦିହିଁଙ୍କ ଭିତରେ ମହାଦୋସ୍ତି ।

●

ବିଟ୍‌ଘର ଓ ରେଳଗାଡ଼ି

ଶହ ଶହ ମାଇଲ ଧରି ଦୁଇଟା କଳା ଲୁହା ଧାରଣା କେଉଁଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଶେଷ ହୋଇଛି କେଉଁଠାରେ ? ପାଉଁଶବୋଳା ବୈରାଗୀ ପରି ଖଣ୍ଡେ ଧୂଳିଆ କଚା ସଡ଼କ ଏହି ଲୁହା ଧାରଣାକୁ ଡେଇଁ ନିସ୍ପୃହ ଭାବରେ ପଡ଼ି ରହିଛି । ସେହି ଛକ ଜାଗାରେ ରେଳରାସ୍ତାର ଦୁଇ କରରେ ଫାଟକ ସଦାବେଳେ ବନ୍ଦ ଥାଏ ।

ବଳଦଗାଡ଼ି ସବୁ ଧୀରେ ଧାରେ ଆସି ଫାଟକ ପାଖରେ ଠିଆ ହୁଏ । ଗାଡ଼ିବାଲାମାନେ ଡାକ ଛାଡ଼ନ୍ତି, ''ଗଦେଇ ଭାଇ, ଫାଟକ ଫିଟା ।'' ଫାଟକଠାରୁ ଦଶହାତ ଦୂରରେ ଛ' ହାତ ଲମ୍ବ, ଛ'ହାତ ଓସାରର ବିଟ୍ ଘରଟି । ଗାଡ଼ି ସମୟ ଛାଡ଼ି ବାକି ସମୟରୁ ଚଉଦପଣ ପହରାବାଲା ଗଦେଇ ମାଝି ସେହି ଘର ଭିତରେ ଥାଏ; କିନ୍ତୁ ଗୋଟାଏ ଡାକରେ ତା'ଠାରୁ ଉତ୍ତର ମିଳେ ନାହିଁ ।

''ମାଝିବାବୁ'' ''ଚୌକିଦାରବାବୁ'' ଦୁଇ ତିନି ଡାକ ପରେ ବିଟ୍‌ଘରୁ ତୁଣ୍ଡ ଶୁଣାଯାଏ— ''କିଏ'' ?

''ଆମ ଘର ଉତ୍ତାରଣ ।''

''ନାହିଁ, ନାହିଁ, ଗାଡ଼ି ଆସୁଛି ।''

ଗାଡ଼ି ହୁଏତ ଛ ଘଣ୍ଟା ପରେ ଆସିବ କିମ୍ବା କାଲି ସକାଳେ । ଦି'ପହର ଖରାରେ ଶଗଡ଼ିଆର ତାଳୁ ଶୁଖିଯାଏ । ଗୋରୁଗୁଡ଼ାକ ଧକେଇଲେଣି; ନ ହେଲେ ଅଧରାତି ଶୀତରେ ଲୁମ ଫୁଲାଇ ଠିଆ ହେଉଛନ୍ତି; ଶଗଡ଼ିଆର ଦାନ୍ତକୁ ଦାନ୍ତ ବାଜୁଛି । ଛାଡ଼— ''ନେ, ଗଦେଇ ଭାଇ, ପାନଖିଆ ନେ—ଟିକିଏ ଖୋଲି ଦେ ଭଲା ।''

''ଗାଡ଼ି ଆସୁଛି, କହୁଛି, ଆଚ୍ଛା ଜିଗର ।''

''କ'ଣ କରିବା ଭାଇ, ବୋଝେଇ ଶଗଡ଼— ପାଞ୍ଚକୋଶରୁ—'' ଫାଟକ ଆର ପାଖରୁ ଗଦେଇ ହାତ ବଢ଼ାଏ— ''ଦିଅ, କ'ଣ ଦଉଚ ଆଣ ।'' ଅଧଲାଏ ପାହୁଲାଏ— ନାହିଁ ନାହିଁ— ଦି' ପଇସା ।

ଫାଟକ ଖୋଲିଯାଇ ଚାରି ପାଞ୍ଚଟା ଶଗଡ଼ କେଁ କଟର ଶବ୍ଦ କରି ସିଡ଼ି ପାର ହୋଇଯାଏ । ପୁଣି ସବୁଆଡ଼େ ଶୂନ୍‌ଶାନ୍ । ଏହି କାମରେ ଗଦେଇ ମୁଣ୍ଡ ଚନ୍ଦା ହୋଇଗଲାଣି । ଆଖପାଖ ପଚାଶ ଖଣ୍ଡ ଗାଁରେ ତାକୁ ନ ଚିହ୍ନି କେହି ନାହିଁ ।

ଏକୁଟିଆ ବିଟ୍ ଘରଟି—ପଛଆଡ଼େ ଟାଙ୍ଗରଭୂଇଁ— ଠାଏ ଠାଏ ଗୋଟାଏ ଛୋଟ ମୁଣ୍ଡିଆ ପୃଥିବୀର କଙ୍କାଳ ପରି ବାହାରି ପଡ଼ିଛି । ବହୁତ ତଳେ ଗୋଟାଏ ପାହାଡ଼ର ପାଚେରି

ଦୂରରୁ ପାଉଁଶିଆ ଦିଶେ । ରେଳ ଧାରଣା ଡେଇଁ ଆଗକୁ ଗଲେ ବିଲ ପରେ ବିଲ— କେବଳ ବିଲ ।

ମଙ୍ଗୁଲି ସ୍ୱାଇଁ ବିଲ ମଝିରେ ହଳ ଠିଆ କରି କଳେ ଚିଲମ ଟାଣି ଦେବାକୁ ଗଦେଇ ପାଖକୁ ଆସେ । ରେଳବାଇ କାମ । ଚିଲମ ସଜଟି ନ ରଖିଲେ ଗଦେଇ ଦିନରାତି ଖଟିବ କେମିତି ? ଗଞ୍ଜେଇ ମଲୁ ମଲୁ ଗାଁ ଗଣ୍ଡା କେତେ କଥା ପଡ଼େ ।

‘‘ଗଦେଇ ଭାଇ, ଗାନ୍ଧି ଅମଳରେ ସବୁ ଶସ୍ତା ହେଲା, ଗଞ୍ଜେଇ ଭାଉ ତ କାହିଁ ଖସିଲା ନାହିଁ ।’’

‘‘ଆରେ ଗାନ୍ଧି ଫାନ୍ଧି କିଏ କୁଆଡ଼େ ଗଲେଣି ମ । ଶସ୍ତା ମହରଗ ଗାନ୍ଧି ହାତରେ ଅଛି, ନା ସରକାର ହାତରେ ଅଛି ?’’

ମଙ୍ଗୁଳି ଗୋଟାଏ ଲମ୍ୱା ସୁଉ କରି ଚିଲମରୁ ଧୂଆଁ ଶୋଷିନିଏ । ତାହାର ଆଖି ଦୁଇଟା ମୁଦି ହୋଇଯାଏ, ଗଳାର ଶିରାଗୁଡ଼ିକ ଟାଣିହୋଇ ଚମଡ଼ା ତଳୁ ବାହାରି ପଡ଼େ । ଚିଲମକୁ ଗଦେଇ ହାତକୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଇ ନାକ ଏବଂ ମାଟିବାଟେ ଫସ ଫସ କରି ଧୂଆଁ କାଢୁ କାଢୁ କହେ, ‘‘ସରକାର କ’ଣ ସଜରେ ଅଛି ଯେ, ଗାନ୍ଧି ତାକୁ ଟାଳିଦେବ । ଏଇ ଆଗ ଗୋଟାଏ କଥା ଦେଖିଲ, ଏ ଯେଉଁ ରେଳବାଇ ଚଳେଇଛି— ହେଃ ।’’ ଅବଶ୍ୟ ସେତେବେଳେ ଘୋର ଇଂରେଜ ଅମଳ—

ଜହ୍ନ ଆସି ମଝିରେ କହେ, ‘‘ବାପା, ତୋରାଣି ପିଇବୁ ପରା ।’’ ଗଦେଇ ମାଝିର ସଂସାରରେ ଜହ୍ନ ଛଡ଼ା ଆଉ କେହି ନାହିଁ । ଯାହା କହନ୍ତି, ଏକରୁ ଦୁଇ ନାହିଁ, ଛିଡ଼ିଗଲେ ଗଇଁଠେଇବାକୁ ନାହିଁ । ଚିଲମ ପଛକୁ ଗଦେଇ ଯଦି ଆଉ କାହାକୁ ବେଶି ଭଲ ପାଏ ତ ସେ ଜହ୍ନ । ଜହ୍ନ କାହାକୁ ଭଲ ପାଏ କେଜାଣି, କିନ୍ତୁ ଗଦେଇ ଆଗରେ ଖାଲି ତାହାର ନିଜ ମାଆର ଉଲୁଖା ଦିଏ । ମାଆକୁ ଏତେ ଭଲପାଇବାର କାରଣ ସେ ତାକୁ କେବେହେଲେ ଦେଖି ନାହିଁ । ଗଦେଇ ହସେ, ‘‘ଇଲୋ, ତୋର ପୁଣି ମାଆ କିଏ ? ସେ ତ ତୋ ଜନମ ଆଗରୁ ମରିଛି ।’’

ସେଦିନ ସକାଳେ ବାସିଆଡ଼ତି ସାରି ଜହ୍ନ ବାପାକୁ ଉଠାଇବାକୁ ଗଲାବେଳକୁ ଗଦେଇ ବୁଢ଼ା ଘୋଡ଼ିଘାଡ଼ି ହେଇ ହୁହୁ କମ୍ପୁଛି । ଜହ୍ନ ହାତ ଦେଇ ଦେଖିଲା, ଦିହରେ ତାହାର ଖଇ ଫୁଟୁଛି । ଜୀବନର ଅଠର ବର୍ଷ ଭିତରେ ଜହ୍ନର ହେତୁ ହବାଠାରୁ ସେ ଦିନେ ହେଲେ ବାପାକୁ ଏମିତି ଦେଖି ନାହିଁ । କେତେବେଳେ କେମିତି ଦିହ ମୁଣ୍ଡ ଟିକିଏ ହୁଏ, ସେଥିରେ ଗଦେଇର କାମ ବନ୍ଦ ହୋଇ ନାହିଁ ।

ଜହ୍ନ ବିଚାରୀକୁ ହିଁ ନୂଆ କରି ଫାଟକ ବନ୍ଦ କରିବା, ଫିଟାଇବା ଓ ଗାଡ଼ି ଆସିଲାବେଳେ ନେଳି ପତାକା ଧରି ଠିଆ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଆଗେ ସେ ନୂଆ ବୋହୂଟି ପରି ଗାଡ଼ିକୁ ଲୁଚି କରି ରହୁଥିଲା । ଅଧେ ଦିହ ଘରଭିତରେ ଓ ଅଧେ ପଦାକୁ କାଢ଼ି କବାଟ ଧରି ଚାହିଁ ରହେ । ରାତିରେ ଗଦେଇ ଯେତେବେଳେ ନିଆଁ ହୁଳାଟିଏ ଧରି ଗାଡ଼ି ପାଖରେ

ଠିଆ ହୁଏ ଏବଂ ବିଟ୍ ଘରେ ରୀତିମତ ଭୂମିକମ୍ପ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥାଏ, ସେତେବେଳେ ତାକୁ ନିଘମ ନିଦ । ଏଇଲାଗେ ଜହ୍ନକୁ ଦିନ ରାତି ଗାଡ଼ି ଜଗିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ତାହା ଉପରେ ଗଦେଇ ବୁଢ଼ାର ଘଡ଼ି ଘଡ଼ିକେ ତାକରା । ସବୁବେଳେ ଅଇ ଉଠୁଛି । ଚୁଡ଼ାଭଜା କି ତୋରାଣି କିଛି ହେଲେ ମୁହଁରେ ଦେଉ ନାହିଁ।

ବେଳ ରତରତ ହୋଇ ଆସୁଛି । ଆଶ୍ୱିଣ ମାସ ଆକାଶଟା ଭାରି ସଫା। ଦୂର ପାହାଡ଼ଗୁଡ଼ିକୁ କିଏ ଯେମିତି ଧୋଇଧାଇ ଖଣ୍ଡେ ଓଦା କନାରେ ପୋଛି ସଜେଇ ରଖିଦେଇଛି । ତାହାରି ଉପରୁ ଫାଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେଖାଯାଉଛି ଏବଂ ବାସିଧୋବ ଲୁଗା ପରି ଖଣ୍ଡେ ଧଳା ବଉଦ ତାହାର ସୁନା ଜରିର ଧଡ଼ିଟାକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆଗରେ ଧରିଛି । ଜହ୍ନ ସିଆଡ଼େ ଟିକିଏ ଆଖିପକେଇ ଦେଇ ଗାଡ଼ି ଆସିବାକୁ ଚାହିଁ ରହିଲା। ଦିହରେ ଖଣ୍ଡେ ହଳଦିଆ କସ୍ତା। ସେହି ଜରିଧଡ଼ିଆ ମେଘର ଛାଇ ତାହାର ଲୁଗା ଉପରେ ପଡ଼ିଚି ।

ବହୁତ ଦୂରରୁ ଗାଡ଼ିର ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଗଲା । ଜଙ୍ଗଲଭିତରୁ ଗାଡ଼ିର ଧୂଆଁ କୁଣ୍ଡଳୀ ହୋଇ ଫୁଲହାର ପରି ଆକାଶ ତଳେ ଝୁଲି ପଡ଼ିଚି— ଶେଷକୁ ଲାଇନ ଉପର କଟକଟ ହୋଇଉଠିଲା । ଗାଡ଼ି ଚାଲିଯିବା ବେଳକୁ କ'ଣ ଗୋଟାଏ ଖଟ୍ କରି ତା ଗୋଡ଼ ପାଖରେ ପଡ଼ିଲା । ଜହ୍ନ ଦେଖିଲା ଗୋଟାଏ କାଗଜ ପୁଡ଼ା । ସେତେବେଳକୁ ଗାଡ଼ିର ପଛପାଖଟା ଛୋଟ ହୋଇ ଧୀରେ ଧୀରେ ଦୂର ଗଛ ଉହାଡ଼ରେ ମିଶିଯାଉଛି ।

ପୁଡ଼ାଟାକୁ ଧରି ଖୁସି ଓ କୌତୁକରେ ବାପ ଆଗରେ ଯାଇଁ ଫିଟାଇ ଦେଖେ ତ ଦୁଇଟା ସୁରଙ୍ଗୀ କମଳା । ଚିରୁଡ଼ାଏ କଳରେ ଚାକି ଦେଇ ଗଦେଇ କହିଲା, ''ଏ ତ ଖାଲି ଅମୁରୁତ ଲୋ ଝିଅ ।'' ସେ ଅବଶ୍ୟ ଅମୃତ କେବେ ଚାଖି ନାହିଁ ।

ଗଦେଇ ଭାବିଲା, ତାହାର ଅରୁଚି ଛଡ଼େଇବା ପାଇଁ ଏତକ ଟାକୁ ଦିଅଁ ଦେଲେ । ଜହ୍ନ ଭାବିଲା, କାହା ହାତରୁ କେମିତି ଖସି ପଡ଼ିଥିବ; କିନ୍ତୁ ରୋଜ ଯେତେବେଳେ ନୂଆ ନୂଆ ଫଳମାନ ମିଳିଲା, ସେତେବେଳେ ଗଦେଇର ଭୟ ହେଲା । ସେ ଜହ୍ନକୁ ମନା କରିଦେଲା, କଥାଟାକୁ ବାହାର ନ କରିବା ପାଇଁ । ଏକୁଟିଆ ବିଟ୍ ଘର ପାଖେ ଜହ୍ନର ଅବା କେତେ ଲୋକଙ୍କ ସାଥିରେ ଭେଟହୁଏ ଯେ କଥା ପଦାକୁ ବାହାରନ୍ତା ।

ଜହ୍ନର କିନ୍ତୁ ମନ ଭିତରେ ଗୋଟାଏ ଜାଗା ମମତାରେ ତରଳି ଯାଇ ଜଳ ଜଳ ହୋଇଉଠିଛି । ସେ ମମତା ଜଣେ କେହି ପୁରୁଷ ପାଇଁ ନୁହେଁ, କି ନାରୀ ପାଇଁ ନୁହେଁ— ଗୋଟାସୁଦ୍ଧା ପାସେଞ୍ଜର ଗାଡ଼ିଟି ପାଇଁ । ତାହାର ଇଞ୍ଜିନ୍, ତାହାର ଧୂଆଁ, ତାହାର କଳା ମସିଆ ଡ୍ରାଇଭର, ଟେରା ଆଖିଆ ଗାର୍ଡ଼, ପାଞ୍ଚ ଶହ ଆରୋହୀଙ୍କୁ ଘେନି ସମସ୍ତ ପାସେଞ୍ଜର ଗାଡ଼ିଟାକୁ ଜହ୍ନ ଆଜି ପ୍ରାଣ ଦେଇ ଭଲପାଇ ବସିଚି । ତାହାରି ଥିରି ଥିରି ଚାଲି, ବଙ୍କା ଟଙ୍କା ଭଙ୍ଗୀ ଜହ୍ନ ପାଖରେ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ପିଲାପରି ପ୍ରେମର ପାତ୍ର । ଡାକ ଗାଡ଼ି, ମାଲ ଗାଡ଼ି ପ୍ରଭୃତି ସବୁ ଦିନ ପରି ଯାଆ ଆସ କରେ; କିନ୍ତୁ କଲିକତାରୁ ଯେଉଁ ପାସେଞ୍ଜର ଆସେ, ପାଞ୍ଚ ମାଇଲ ଦୂରରୁ ତାହାର ଶବ୍ଦ ଶୁଣିଲେ ଜହ୍ନର ଛାତି ଥରି ଉଠେ। ଇଞ୍ଜିନରୁ ଆରମ୍ଭ କରି

ଗାଡ୍‌ଘର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁ ଡବାଗୁଡ଼ାକ ତାହାର ନଜର ଉପରେ ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ଡେଇଁଯାଏ । ଗାଡ଼ିର ଝରକା ଭିତରୁ କେତେ କଳା କଳା ମୁଣ୍ଡ ଆଖି ପିଛଡ଼ାରେ ଉଭେଇ ଯାଏ । ଗାଡ଼ି ଦୁଆର ଖୋଲି କିଏ ଜଣେ ତାହା ଆଗରେ ଖଣ୍ଡେ ଛିଟ କନା ଉଡ଼ାଇ ଦିଏ— ଜହ୍ନ ଦେଖେ, କଳା ଟୋପର ଲଗା ଟୋକାଟିଏ ତାକୁ ଚାହିଁ ହସୁଚି । ଜହ୍ନ ମଧ୍ୟ ହସିଦିଏ ଏବଂ ବିଚାରେ ଏହି ଟୋକା ତାକୁ ଫଳ ଦେଉଛି ପରା । ଆଖି ପିଛୁଡାକେ ଗୋଟାଏ ହସ ରେଳଡବା ସଙ୍ଗେ ଉଭେଇଯାଏ; ଆଉ ଗୋଟିଏ ହସ ଅଟକି ଯାଏ ବିଟ୍‌ଘର ସାମନାରେ । ଜହ୍ନ କିନ୍ତୁ ଭଲ ପାଏ ଗୋଟାସୁଦ୍ଧା ପାସେଞ୍ଜର ଗାଡ଼ିଟିକୁ, ତାହାର ଇଞ୍ଜିନ, ତାହାର ଧୂଆଁ, ତାହାର କଳା ମସିଆ ଡ୍ରାଇଭର, ଟେରାଆଖିଆ ଗାର୍ଡ଼ ଓ ପାଞ୍ଚଶହ ଆରୋହୀ ।

ରେଲ ସଡ଼କ କରରେ ଗୋଟିଏ ସରୁ ଚଲାବାଟ । ତାହାରି ଉପରେ ଜଣେ ଅଧେ ଲୋକ ଯା ଆସ କରନ୍ତି । ଦିଓଟି ଗୋଟିଏ ମାଇପେ ମାଣିଆବନ୍ଧ ଲୁଗା ପିନ୍ଧି, କାହା କାଖରେ ପିଲାଟିଏ, କିଏ ହଳଦୀ ମଥାଘଷା ବୋଳି ହୋଇ ଜଣେ ବଟୁଆଜକା ଯାଉଁଳିପକା ମରଦ ପଛରେ ଚାଲିଛି । ଖରାବେଳେ କିଏ କେମିତି ଆସି ବିଟ୍ ଘରପାଖ କନିଅର ଗଛମୂଳେ ବସି ପଡ଼ନ୍ତି; ମାଇପିଟିଏ ଦେଖିଲେ ଜହ୍ନ ଯାଚ ତାହାର ବାପଘର, ଶାଶୂଘର କଥା ପଚାରେ ।

ମଝିରେ ମଝିରେ ଲାଇନ୍‌ବାବୁ ଚାରିଚକିଆ ଟଲି ଗାଡ଼ି ଖଣ୍ଡରେ ଚଢ଼ି ନାଲି ପତାକା ଉଡ଼ାଇ ବିଟ୍‌ଘର ଆଗରେ ଚାଲିଯାଏ । ଗଦେଇ ବେମାର ଥିବାରୁ କୁକୁଡ଼ା ବରାଦ କରିପାରେ ନାହିଁ । ଲାଇନ୍‌ବାବୁଙ୍କ ପୋଷାକ ଓ ଚାଲିରେ ସାହେବିଆନା ଥିଲେହେଁ ଦେହର ରଙ୍ଗରେ ନାହିଁ । ସାହେବ ହେବାର କ୍ଷୀଣସ୍ମୃତି ପରି ତାଙ୍କ ଓଠ ଯୋଡ଼ିକ ଖାଲି ଫୁଲଛଉରେ ଧଳା ହୋଇପଡ଼ିଛି । ଦୂରରୁ ନାଲିପତାକା ଦେଖି ଗଦେଇ କହେ, ''ଯା ମଙ୍ଗୁଳି, ହଳ ପାଖକୁ, ଚଣ୍ଡୀଚାମୁଣ୍ଡା ଆସିଲେଣି, କୁକୁଡ଼ା ବଳି ମାଗିବେ ।' ଆଗେ ଆଗେ ଲାଇନ୍‌ବାବୁଙ୍କୁ ଦେଖି ଜହ୍ନକୁ ଅନ୍ଧାର ରାତିପରି ଡର ମାଡୁଥିଲା । ଆଜିକାଲି ତାକୁ ଡର ଭୟ ନାହିଁ । ପାସେଞ୍ଜର ଗାଡ଼ି ତାକୁ କମଳାଲେମ୍ବୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅଭୟ ମଧ୍ୟ ଦେଇଛି ।

+ + + +

ସେତେବେଳର ବି.ଏନ୍.ଆର.ର ପାସେଞ୍ଜର—ହଡ଼ାବଳଦ ପରି ଥଙ୍ଗେଇ ଥଙ୍ଗେଇ ଚାଲେ । ପାଞ୍ଚ ମାଇଲରେ ଟିକିଏ ବିଶ୍ରାମ ନିଏ । ସବୁ ଷ୍ଟେସନରେ କାନ୍ଧରେ ଫଳ ଝୁଡ଼ିଟା ଥୋଇ ଏବଂ ହାତରେ ସୋଡ଼ା ବୋତଲ ଧରି 'ଚା— ଗ୍ରମ' 'ବିଡ଼ି ସିଗାରେଟ୍' 'ଆରେ ନାଥିଆ' 'ହେ କୁଲି' ଭିତରେ ଦାମ ବିଚରାକୁ ଗାଡ଼ିଟାର ଏ ମୁଣ୍ଡରୁ ସେ ମୁଣ୍ଡଯାଏ ଥରେ ଡାକିଯିବାକୁ ହୁଏ— ସୋଡ଼ା, —କେଲା,—ପିଆରା ।

ଦିନେ ଛଡ଼ା ପୁରୀ—କଲିକତା । ବେଶ୍ ଚଳନ୍ତ ଜୀବନ । ଦାମକୁ ବୋଧହୁଏ— ଜଗତ୍ ଗୋଟାକ ସ୍ଥିର ରହିଚି, ସେହି କେବଳ ରୋଜିନା ଦଉଡ଼ିଚି । ଏହି ଦୌଡ଼ିବା ଭିତରେ ହଠାତ୍ ଦିନେ ଟାଙ୍ଗର ଭୂଇଁରେ ଚମ୍ପା କଢ଼ିପରି ଜହ୍ନର ମୁହଁ ତାହାର ଆଖି ଆଗରେ ପଡ଼ିଲା । ଷ୍ଟଲ ମାଲିକଙ୍କୁ ଲୁଚାଇ ନିତି ଏହି ରୂପର ଦାନ ଦେବାକୁ ସେ ଭୁଲିଲା ନାହିଁ । ପ୍ରତି ଦିନ ସେହି ହସ ଟିକିଏ ଦେଖିବାକୁ ସେ ନିମକ୍‌ହରାମ ହେବାକୁ ଡରିଲା ନାହିଁ । ଉଃ । କେତେ

କମଳା ଅଙ୍ଗୁର ତ ସଢ଼ିଯାଉଛି, କେତେ ଖରା ଶୀତରେ ଦିହଟାକୁ ପୁଆଇ ସେ କାମ କରୁଛି— କିଏ ତାହାର ଅଛି, କାହାକୁ ସେ କ'ଣ ଦିଏ— ଏହି ଝିଅଟିକୁ ଅବା ଦି'ଟା ପୁଞ୍ଜାଏ ଫଳ ଦେଲା ।

ଆଜି ଦରମାଟି ପାଇ କଲିକତାରୁ ସେ କେତେଟା ଭଲ ଚିଜ କିଣି ଆଣିଚି । ମିଠେଇ ଓ ଫଳ ସାଥିରେ ଖଣ୍ଡେ ଶାଢ଼ି ମଧ— ସବୁ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ପୁଡ଼ିଆରେ ଭଲରୂପେ ବନ୍ଧା । ଝିଅଟି ଏହି ଜିନିଷତକ ଦେଖି ଭାରି ଖୁସି ହେବ । ଦାମ ରେଲ ଦରଜା ଖୋଲି ପୁଡ଼ିଆଟି ଧରି ଠିଆ ହୋଇଛି । ମନେ ମନେ ଭାବୁଚି, ଏମିତି ଖାଲି ପୁରୀ କଲିକତା ହୋଇ କ'ଣ ତା'ର ଦିହକ ଯିବେ । ତାହାର ବେଶି କିଛି ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ । ଏହିଭଳି ଖଣ୍ଡିଏ ଛୋଟ ଘର ଓ ଜହ୍ନ ପରି ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ଝିଅ । ବାଃ ! ଏପରି ଭୂତଦଉଡ଼ାଠାରୁ ସେଥିରେ ନିଶ୍ଚୟ ସୁଖ ।

ଦିନ ରାତି ଚବିଶ ଘଣ୍ଟା ଭିତରେ ସେ ଚାରିଶହ କୋଶ ବାଟ ଯାଆସ କରେ । ପ୍ରତି ଷ୍ଟେସନରେ ଗାଡ଼ି ଠିଆ ହୁଏ । ପ୍ରତି ଷ୍ଟେସନରେ କେତେ ଲୋକ ଓହ୍ଲାଇଯାନ୍ତି, ଉଠନ୍ତି । କେତେ ସୁନ୍ଦର ମୁହଁ ଓଢ଼ଣାତଳେ ଲୁଚି ରହେ । ଲହୁଣି ପରି ଧଳା ଧଳା କଅଁଳ ପାଦ ଉପରେ ଝଲମଲ ଶାଢ଼ିର ଧଡ଼ି ଝଲୁଥାଏ । ଦାମ ସେ ସବୁକୁ ଚାହିଁ ନ ଚାହିଁଲା ପରି ଗାଡ଼ିର ଏପାଖରୁ ସେପାଖ ଯାଏ ଖାଲି ଡାକିଯାଏ—ସୋଡ଼ା—କେଳା—ପି-ଆ-ରା ।

ଗାଡ଼ି ଚାଲିବାବେଳେ ବାଟରେ ଘାଟରେ ଗାଧୁଆ ତୁଠରେ କେତେ ସୁନ୍ଦର ମୁହଁ ନିତି ଦାମ ଆଖିରେ ପଡ଼େ; କିନ୍ତୁ ମନେହୁଏ, ସବୁ ସୁନ୍ଦର ମୁହଁ ଯେମିତି ଜହ୍ନଠାରେ ଠୁଳ ହୋଇଛି । କେତେ ପାହାଡ଼ ଜଙ୍ଗଲ କାଟି ଗାଡ଼ି ଚାଲିଛି । ସବୁ ଜାଗାଗୁଡ଼ାକ ସାଥିରେ ଦାମର ଭଲ ଚିହ୍ନା ପରିଚ । ଆଜି ସେ ସବୁକୁ ଦେଖି ମଧ ସେ ଦେଖୁ ନାହିଁ। ନେଳି ପତାକାଟି ଧରି ଜହ୍ନ ଠିଆ ହୋଇଥିବାର ବହୁତ ଦୂରରୁ ତା ଆଖି ଆଗରେ ପଡ଼ିଲା ।

ଦୂର ପାହାଡ଼ ତଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତ ହୋଇଛି; କିନ୍ତୁ ପିଚକାରି ମାରିଲା ପରି ପଶ୍ଚିମ ଆକାଶଟାକୁ ଲାଲ କରି ଦେଇଚି । ତାହାରି ଆଗରେ ଖଣ୍ଡେ ହଳଦିଆ କସ୍ତା ପିନ୍ଧି ଓ ନେଳି ପତାକାଟି ଧରି ଜହ୍ନ ଗୋଟିଏ ଛବି ପରି ଠିଆ ହୋଇ ହସୁଚି । ଦାମ ସେହି ହସକୁ ଲୋଲୁପ ଆଖିରେ କେତେବେଳଯାଏ ଚାହିଁ ରହିଥିଲା, ତାହା ସେ ଜାଣେ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଗାଡ଼ିଟା ବିଟ୍‌ଘର ଡେଇଁଯିବା ପରେ ହଠାତ୍ ତାହାର ଖିଆଲ ହେଲା, ଝୁଲିପଡ଼ି ସେ ଜହ୍ନ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଲା; କିନ୍ତୁ ଗୋଡ଼ ଦୁଇଟାକୁ ଗାଡ଼ି ଉପରେ ସିଧା କରି ରଖିପାରିଲା ନାହିଁ...

ଗାଡ଼ି ଖଣ୍ଡେ ଦୂର ଯାଇ ଠିଆ ହୋଇଗଲା । ଗାର୍ଡ଼ସାହେବ ଏବଂ ଗାଡ଼ି ଭିତରୁ ଆଉ କେତେ ଲୋକ ଓହ୍ଲାଇ ପଡ଼ି ଦୌଡ଼ାଦୌଡ଼ି କଲେ । ଜହ୍ନ ବିଚାରୀ କିଛି ବୁଝିପାରିଲା ନାହିଁ । ଗାଡ଼ିଟାକୁ ଏହି ପହିଲି ଥର ବିଟ୍‌ଘର ପାଖେ ଠିଆ ହେବାର ଦେଖି ତାହାର ଚକ କେମିତି, ଦରଜା କେଉଁଠି ଓ ଝରକା କେତେଟା ଉଣ୍ଡିବାକୁ ଲାଗିଲା ।

କିନ୍ତୁ ବିଟ୍‌ଘରର ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ଲୋକେ ଯେତେବେଳେ ଜମା ହୋଇଗଲେ, ଜହ୍ନର ଆଖି ସେହି ଆଡ଼କୁ ପଡ଼ିଲା । ଦାମର କୁର୍ତ୍ତା ଖଣ୍ଡ ରକ୍ତରେ ସୁଡୁ ବୁଡୁ । ତାଲୁ ଫାଟି

ରକ୍ତଧାରା ବୋହିଆସି ପାଟିରେ ଲାଗିଛି । ମୁଣ୍ଡର ବାଳଗୁଡ଼ାକ ଲହୁରେ ଲଟପଟ ହୋଇ ବଡ଼ ବିକଳ ଦିଶୁଚି । ଦୁଇଜଣ ଲୋକ ଧରାଧରି କରି ତାକୁ ଗାଡ଼ି ଭିତରକୁ ଉଠାଇଲେ । କାଗଜ ପୁଡ଼ିଆକୁ ଜହ୍ନ ଆଉ ଦେଖିପାରି ନାହିଁ । ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଗାଡ଼ି ଛାଡ଼ିଦେଲା ।

ଗାଡ଼ି ଯିବା ପରେ ଲୋକେ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଥିବା ଥାନାକୁ ଜହ୍ନ ଚାଲି ଚାଲି ଗଲା । ଟାଙ୍ଗର ଉପରେ ଦାମର କଞ୍ଚା ଲହୁ ମନ୍ଦା ମନ୍ଦା ହୋଇପଡ଼ିଚି । ଏକା ନଜରରେ ସେହି ରକ୍ତଓଦା ଭୂଇଁ ଖଣ୍ଡକ ସେ କାବା ହୋଇ ଚାହିଁ ରହିଲା...

ଗଦେଇ ମାଝି ବିଟ୍‌ଘର ଭିତରୁ ଥର ଥର ଗଳାରେ ଡାକିଲା, ''କିଲୋ ଝୁଅ, କ'ଣ କି ?''

ଚମକି ପଡ଼ି ସେ ଧୀରେ ଧୀରେ ବାପପାଖକୁ ଚାଲିଗଲା ।

●

ରୁଦ୍ରାକ୍ଷ

ଆମରି ଘର ପାଖରେ ଘର, ଆମେ ସବୁ ତାକୁ ପରି ବୋଉ ଖୁଡ଼ୀ ବୋଲି ଡାକୁଁ । ପରି ତାର ବଡ଼ ପୁଅ । ଆମ ଅମଳକୁ ଗାଆଁରୁ ଅଧେ ଲୋକ ଲଣ୍ଡା ହୋଇ ସାରିଲେଣି । ଏପରିକି ଆମର କକେଇ ଦଦେଇମାନେ ମଧ ଚାଳିଶ ବର୍ଷ ପରେ ଲଣ୍ଡା ହୋଇଛନ୍ତି—ଆଜିଯାଏ ଯେଉଁମାନେ ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଛା ଗୋଛା ବାଳ ନଡ଼ିଆ ତେଲରେ ଚିକଣ କରି ଗଣ୍ଠି ପକାଉଥିଲେ । ପରି ଭାଇନା କଲିକତା ଯାଏ । ସେଥିପାଇଁ ସେ ଲଣ୍ଡା, କାହିଁକି ନା କଲିକତା ଲୋକଗୁଡ଼ାକ ଚୁଟି ଦେଖିଲେ କୁଆଡ଼େ ଥଟା ତାମସା କରି ଝିଙ୍କା ଓଟରା କରନ୍ତି । ଲଣ୍ଡା ହେଲେ ମଧ ଆମ ଗାଁରେ ସମସ୍ତେ ମୁଣ୍ଡ ଅଗରେ କେରିଏ ବାଳ ରଖନ୍ତି । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୋପୂଜା ପାର୍ବଣ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ହୋମ ଆଦିରେ ମୁଣ୍ଡରେ ଫୁଲଟିଏ ଖୋଷିବା ତ ଦରକାର । ପରି ଭାଇନାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଏହିପରି କେରିଏ ବାଳ ଥାଏ, ଅବଶ୍ୟ ଟିକିଏ ମୋଟା ଆକାରର ଏବଂ ଶେଷ ଆଡ଼କୁ ତାହା ଛଟ ବାନ୍ଧିଯାଇ ତେନ୍ତୁଳି ଫୁଟ ପରି ବେକ ଉପରେ ଝୁଲୁଥାଏ ।

ପରି-ବୋଉ ଖୁଡ଼ୀ ବଡ଼ ଗରିବ । ପିଲାଦିନେ ଅବଶ୍ୟ ଆମ ଗାଁରେ କିଏ ଧନୀ, କିଏ ଗରିବ, ତାହା କେହି ବୁଝି ନ ଥିଲୁ । ସବୁ ପିଲାଯାକ ଏକାସାଥିରେ ଖେଳୁଁ, ମାଛ ଧରୁଁ, କୋଳି ପାରୁଁ, ଏକା ସାଥିରେ ସ୍କୁଲକୁ ଯାଉଁ—ଆମ ବେଳକୁ ଗାଁରୁ ଚାହାଳୀ ଉଠିଯାଇ ଇସ୍କୁଲ ବସିଥିଲା । ପରି କିମ୍ବା ଯଦୁ କେହି ଆମ ସାଙ୍ଗରେ ପଢ଼ି ନାହାନ୍ତି । ଯଦୁ ଗଜ ମୂର୍ଖ, ତା ଭାଇନାର ତଳି ଭାଇ; କିନ୍ତୁ ପରି ଭାଇନାର ଭଲ ପଢ଼ାଶୁଣା—ନୃସିଂହ ପୁରାଣ, ରସକଲ୍ଲୋଳ ବେଶ୍ ଗଳା ଛାଡ଼ି ସେ ବୋଲିପାରେ ।

ତାଙ୍କର ଦୁଆର ଆଗରେ ଆମର ଇସ୍କୁଲକୁ ଯିବା ବାଟ । ଯୋଡ଼ିଏ ବଖରା ଘର, ସାମନାକୁ ଖଣ୍ଡେ ପାଚେରି, ଚାରି ପାଖ ଭଙ୍ଗା, ଉପରେ ଚାଳ ନାହିଁ । ପାଚେରି ଦେହରେ ଖଣ୍ଡେ ବାଉଁଶ ତାଟି ଲାଗିଥାଏ । ଦାଣ୍ଡରେ ଚାଲିଗଲାବେଳେ ଅଗଣା ଭିତରେ ନାରଙ୍ଗ ଗଛଟି ସଫା ଦେଖାଯାଏ ଏବଂ ତାହାରି ମୂଳରେ ଗୋଟିଏ ପାଣିମାଠିଆ । ପରି-ବୋଉ ଖୁଡ଼ୀ ସେହିଠାରେ ତାଙ୍କ ବାସନ କୁସନ ମାଜେ । ଘରେ ତ ଦିଓଟି ବୋଲି ପୁଅ— ପରି ବଙ୍ଗଳା-ବାଟ କରେ, ବାକି ଖାଲି ଯଦୁ । ଗାମୁଛା ଖଣ୍ଡେ ପିନ୍ଧି ଯଦୁ ବାହୁରୀ ଚରାଏ, ପରି ବଙ୍ଗଦେଶରୁ ଟଙ୍କା ପଇସା ପଠାଏ । ତାହାରି ପଇସାକୁ ଅଣ୍ଟାରେ ଖୋଷି, ନଇଲେ ନଡ଼ିଆପୁଞ୍ଜାଏ ଧରି ଯଦୁ ହାଟକୁ ଯାଏ ।

ପରିବୋଉ ଖୁଡ଼ୀର ସ୍ୱାମୀକୁ ଆମେସବୁ ଦେଖି ନାହୁଁ; କିନ୍ତୁ ଶୁଣିଛୁଁ, ଗାଁ ଭିତରେ ସେ କୁଆଡ଼େ ଭାରି 'ପବନା' ବୋଲି ଡାକୁ। ଅର୍ଥାତ୍ ପବନ ଯେପରି ଦେଖା ନ ଦେଇ ବହିଯାଏ, ସେହିପରି ନ ଦେଖିଲା କଥାକୁ ସେ ଭାରି ସତଫଳେଇ କହିପାରନ୍ତି । ଦିନେ କୁଆଡ଼େ ସେ

ବାଘ ଆସୁଚି ବୋଲି କହି ବେଳ ନ ବୁଡୁଣୁ ଗାଁ ଯାକର ସମସ୍ତଙ୍କ କବାଟ ବନ୍ଦ କରେଇ ଦେଇଥିଲେ, ଗୋଟିଏ ଶୁଖିଲା ପୋଖରୀରେ କୁଆଡ଼େ ଜଣେ ଶେଉଳ ମାଛ ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ ପାଖରୁ ଖସି ପଳେଇବାର ସେ ନିଜେ ଦେଖିଥିଲେ; ସବୁ ଦିନେ ଖଣ୍ଡେ ଗାମୁଛା ପିନ୍ଧି ଲୁଗାଟାକୁ ଠେକା କରି ମୁଣ୍ଡରେ ଭିଡ଼ି ପଡ଼ିଆ ବାଡ଼ଯାକ ବୁଲନ୍ତି; କେହି ପଚାରିଲେ କହନ୍ତି, ପିନ୍ଧିଲା ଲୁଗା ସିନା ଛୁଆଁ ହେବ, ଠେକାର ଦୋଷ କ'ଣ ? ତାଙ୍କ ଦେହାତିରେ ସେ ଜମି ବାଡ଼ିତକ ବିକି ଭାଙ୍ଗି ଖାଇଥିଲେ, ପିଲାଙ୍କ ଅମଳକୁ ମାଣେ କି ଜଣେ କିଛି ନ ଥିଲା ।

ଯଦୁ ଯେମିତି ବୋକା, ସେମିତି ଅକାମୀ । ନିଜେ ଗରିବ ବୋଲି ତାହାର ଚିନ୍ତା ନାହିଁ; ଆମମାନଙ୍କ ସାଥିରେ ଖେଳି ବୁଲେ ଯଦିବା ଆମେ ସବୁ ତାକୁ 'ବିରାଡ଼ିଖଣ୍ଡିଆ' ବୋଲି ଚିଡ଼ାଇଥାଉଁ । ଜନ୍ମ ହେବାର କିଛି ଦିନ ପରେ ମାଆ ତାହାକୁ ଘର ଭିତରେ ଶୁଆଇ ଦେଇ କାମ କରୁଥିଲା, ବିରାଡ଼ିଟିଏ ତାହାର କାଣୀ ଆଙ୍ଗୁଠିରୁ ଅଧେ କାମୁଡ଼ି ନେଇଗଲା । ସେହି ଦିନୁଁ ସେ ଆଙ୍ଗୁଠିଟାରେ ତାର ନଖ ଉଠି ନାହିଁ, ଅତି ଛୋଟ ଆଙ୍ଗୁଠିଟାଏ । ସେହି ଆଙ୍ଗୁଠିଟାକୁ ସେ ଆମ ଆଗରେ ନଚାଏ । ସବୁ ପିଲାଯାକ ହସି ଉଠୁଁ ।

ପରିବୋଉ-ଖୁଡ଼ୀ ଗର୍ଜି ଉଠେ, ''ଇରେ ଯଦୁଆ, ଏଡ଼ିକି ଜଳଜଳା ତୁରେ— ନ ମରି ଯାହା ଜୀଇଁଚୁ । ବାପା କ'ଣ ହେଣ୍ଡ ପୋତିଚି କିରେ ବସି ଖାଇବୁ ? ସକାଳ ପହରୁ ମୁଁ ଫଟେଇ ହେଉଚି,—ପଟାଳି ଦି'ଖଣ୍ଡ ହାଣିଦେ, କୋଶଳା ମଞ୍ଜି ଦିଟା ବୁଣିବି ବୋଲି ?

ଯଦୁ କଟମଟ କରି ମା'କୁ ଚାହେଁ— ଅର୍ଥାତ୍ ସବୁ ପିଲାଙ୍କ ଆଗରେ ତାକୁ ଏପରି ଅପମାନ କରିବା ମାଆର ଉଚିତ ହୋଇ ନାହିଁ ।

''ମଲା ନିଆଁ ଲଗା, ଚାହିଁଚୁ କଣ ବା । ଯାହାଙ୍କ ସାଥିରେ ଡିଆଁ ମାରୁଚୁ, ତୁ ତାଙ୍କର କେଉଥିକି ସରି କି ରେ ?''

ଯଦୁ ଦାନ୍ତ ନିକୁଟି ମାଆକୁ ଖତେଇ ହୁଏ ।

''ମଲା ରେ, ନିର୍ଲଜ ମୁହଁକୁ ପୁଣି ହସ ମାଡୁଛି । ହଉ ଥା, ଥା, ଗେଫା ମାରିଲା ବେଳକୁ ପୁଣି ଦେଖିବି ଯେ— ତରକାରି ନାହିଁ ବୋଲି କେମିତି ସୁକୁସୁକୁ ହେବୁ ।''

ଯଦୁ ରାଗିଯାଇ କଥା କହେ— ''କାହିଁକି ତୁ ରାଣ୍ଡୀ କ'ଣ କରୁଚୁ କି, ପଟାଳି ହାଣୁନୁ ? ଅଳ୍ପ ରାଗିଲେ ଯଦୁ ତା ବୋଉକୁ 'ରାଣ୍ଡୀ' ବୋଲି ବକେ । ବେଶି ରାଗିଗଲେ ତା' ସହିତ ନିଜ ସ୍ତ୍ରୀର ଭଉଣୀ ସମ୍ବନ୍ଧଟା ସ୍ଥାପନ କରିଦିଏ । ଅବଶ୍ୟ ତାହାର ବଡ଼ଭାଇ ପରମାନନ୍ଦ ମଧ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାହା କରି ନାହିଁ ।

''ହଁ, ମୁଁ ଜାଳ କରିବି, ପଟାଳୀ ହାଣିବି, ଭାତ ରାନ୍ଧିବି; ତୁ ଅଳପେଇଷ ଖାଲି ବସି ବସି ବଜତ ଠୁଙ୍କିବୁ ? ହଉ, ଆଜି କେମିତି ଭୋଜନ ମାରିବୁ, ଦେଖିବି ନି ।''

ଯଦୁର କିନ୍ତୁ କୌଣସି ଦିନ ଭୋଜନ ବନ୍ଦ ହୁଏ ନାହିଁ । ଆମକୁ ସବୁ ପରିବୋଉ-ଖୁଡ଼ୀକୁ ବଡ଼ ଚିଡ଼ି ଲାଗେ । ବଡ଼ କଳିହୁଡ଼ୀ ମଣିଷଟାଏ; ଯଦୁକୁ ଟିକିଏ ଖେଳିବାପାଇଁ

ଛାଡ଼ିବାକୁ ତାହାର ଜମା ଇଚ୍ଛା ନୁହେଁ । ହେଲେ ତା'ର କଳିହୁଡ଼ୀ ଢଙ୍ଗ ଗୋଟାଏ ସମୟରେ ଆମର କାମରେ ଲାଗେ । ହରିତାଳିକାକୁ ଇସ୍କୁଲରେ ପୂଜାସାରି ଫେରିଲାବେଳକୁ ତାହାରି ଦୁଆରକୁ ଟେକା ପଥର ଫିଙ୍ଗୁ । କାରଣ ସେଦିନ ବକା ଖାଇଲେ ଆୟୁଷ ବଢ଼େ ।

କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟଦିନେ ପରିବୋଉ-ଖୁଡ଼ୀ ଆଗକୁ ଏକୁଟିଆ ହୋଇ କେହି ଯାଉନାହିଁ— ତା ଆଖି ଦି'ଟାକୁ ଚାହିଁଲେ ଡରମାଡ଼େ । କାର୍ତ୍ତିକ ମାସରେ ଆକାଶବାଉଁଶ ପରି ଲମ୍ବା ମଣିଷଟାଏ, ଆଉ ସେହି ବାଉଁଶ ଅଗରେ ଆକାଶ-ଦୀପ ଜଳିଲା ପରି ତାହାର ଆଖି ଯୋଡ଼ାକ ଜଳଜଳ ଦିଶେ । ଆକାଶ-ଦୀପରେ କୁଆ ଚଢ଼େଇ ନ ବସିବେ ବୋଲି ବାଉଁଶ ଆଗରେ କେରାଏ କଣ୍ଟା ବନ୍ଧା ହୋଇଥାଏ—ପରିବୋଉ ଖୁଡ଼ୀର ମୁଣ୍ଡ ବାଳଗୁଡ଼ା ସେମିତି ଟାଆଁସା, ଶୁଖିଲା ଫରଫର । ସେଥିରେ ପୁଣି ସେ ଯେଉଁ ଲୁଗାଖଣ୍ଡ ପିନ୍ଧେ, ଆଣ୍ଠୁ ଲୁଚେ ନାହିଁ—ପାଞ୍ଚବର୍ଷିଆ ଛୁଆ ଯେଉଁ ଲୁଗା ପିନ୍ଧିବେ ।

ପରିବୋଉ-ଖୁଡ଼ୀର ଗୋଟିଏ ଭଉଣୀ ଥାଏ, ଠିକ୍ ତାହାରି ପରି ଲମ୍ବା; କିନ୍ତୁ ସେ ଟିକିଏ ବଡ଼ ଲୁଗା ପିନ୍ଧେ । ମଝିରେ ମଝିରେ ସେ ଆମ ଗାଁକୁ ଆସେ । ହାତରେ ଖଣ୍ଡେ ତାଳପତ୍ର ଖେଦା ଧରି । ସେ ଖେଦା ଭିତରେ କୋଇଲି ଗୀତ, ପଟୁଆ ଗୀତ ସବୁ ଲେଖାଥାଏ । ସବୁ ତାର ନିଜ ରଚନା । ଆମ ଘରକୁ ଆସି ଖେଦା ଫିଟାଇ ସେଥିରୁ ଗୋଟିଏ ଅଧେ ଗୀତ ବୋଲେ, କଣ୍ଠଟି ବେଶ୍ ମିଠା । ଲୋକେ କହନ୍ତି, ସେ ଜଣେ କବି । ମଫସଲ ଗାଁର ଅନ୍ଧି ସନ୍ଧିରେ ଯେ ଗରିବ ଘରର ଝିଅ ମାଇପେ ପାଠପଢ଼ି କବି ହୋଇପାରନ୍ତି, ଏ କଥା ଆଜି ବିଚିତ୍ର ଲାଗୁଚି, ସେତେବେଳେ ଲାଗୁ ନ ଥିଲା । ଆମ ଗାଁରେ କାହାରିକି ସେ ଲୁଚେ ନାହିଁ । ଏକେ ତ ବିଧବା, ସେଥିରେ ପୁଣି କଥାଗୁଡ଼ାକ ପୁରୁଷଙ୍କ ପରି । ମାଇପେ 'ଶଳା' ଗାଳିଟାକୁ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ନାହିଁ, କାରଣ ପୁରୁଷଙ୍କ ପରି ସବୁ ଜାଗାରେ ଏମିତି ଗୋଟାଏ ସମ୍ପର୍କ ରଖିବା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଲଜ୍ଜାକର । ସେ କିନ୍ତୁ ଏସବୁ ଗାଳି ନିଃସଙ୍କୋଚରେ ବ୍ୟବହାର କରେ । ତା' କଥା ଶୁଣି ଗାଁର ଲୋକେ ହସନ୍ତି, ଟାପରା କରନ୍ତି, ସେ ମଧ କାହାକୁ ଖାତିର କରେ ନାହିଁ । ପରିବୋଉ ଖୁଡ଼ୀର ବି ଏମିତି ଅଣ୍ଡିରା ଢଙ୍ଗ; କିନ୍ତୁ ଆମ ଗାଁର ସେ ବୋହୂ କି ନା, ସେ ସମସ୍ତଙ୍କ କଥା କହେ ନାହିଁ ।

ଆଉ ଭଉଣୀଟି ଏମିତି ପାଠୁଆ, ଅଥଚ ପରିବୋଉ-ଖୁଡ଼ୀର ଅକ୍ଷର ପରିଚୟ ମଧ ନାହିଁ । ପରି ଭାଇନା ବିଦେଶରୁ ଚିଠି ପଠାଇଲେ, ଗାଁର ପାଠ ପଢୁଆ ଲୋକଙ୍କୁ ଡାକି ସେ ତାହା ପଢ଼ାଏ ।

ମନେ ଅଛି, ମତେ ମଧ ଡାକି ଦିନେ ଖଣ୍ଡେ ଚିଠି ସେ ପଢ଼ାଇଲା । ଚିଠିରେ ଲେଖାଥାଏ— "ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବ ଶ୍ରୀଚରଣେ ଶରଣ । ଆମ୍ଭର ଏଠାରେ ସମସ୍ତ କୁଶଳ, ତୁମ୍ଭ କୁଶଳକୁ ପରମେଶ୍ୱର ଅଛନ୍ତି ।" ଆଉ ଏମିତି କେତେ କ'ଣ; କିନ୍ତୁ ଶେଷରେ ଲେଖାଥାଏ, "ଫେରନ୍ତା ଡାକରେ ଜରୁରି ବେଉରା ଦେବ ।" ମୁଁ ଏ 'ଜରୁରି' କଥାଟାକୁ ଭାବିଲି, ପରିଭାଇନାର ଜର ହେଇଚି । କାରଣ ଆମ ଇସ୍କୁଲରେ କିମ୍ବା ଗାଁରେ କାହା ମୁହଁରୁ ଏ କଥା ମୁଁ ଶୁଣି ନ ଥିଲି ।

ସେ ଦିନ ଦି'ପହରେ ଇସ୍କୁଲ କାନ୍ଥ ଡାଡ଼ି ପିଲାଯାକ ମହୁ ଖାଉଚୁଁ, ଯଦୁ ପାଠ ନ ପଢ଼ିଲେ କ'ଣ ହେଲା, ସବୁ କାମରେ ହାଜର ଥାଏ । ପରିବୋଉ ଖୁଡ଼ୀର ପାଟି ଶୁଣାଗଲା, ''ଯଦୁଆରେ— ହେ ଯଦୁଆ ।'' ଯଦୁ ତରବର କରି ମେଞ୍ଚାଏ ମାଛି ମିଶା ମହୁଫେଣା ପାଟିରେ ପୂରାଇ ଆଖିବୁଜି ଢୋକିଦେଲା ଏବଂ କହିଲା, ''ହେ, ମୁଁ ଯାଉଚି, ବୋଉ ଡାକିଲାଣି, ନାନୀଘରକୁ ଯିବି ।''

ଯଦୁର ଗୋଟିଏ ଭଉଣୀ ଅଛି ବୋଲି ସେହିଦିନ ଆମେସବୁ ଜାଣିଲୁଁ । କାରଣ ତାହାର ନାନୀ ଅତି ପିଲା ଦିନରୁ ଶାଶୂଘରେ; ଗାଁକୁ କେବେ ଆସେ କି ନାହିଁ, ଆସିଲେ ଆମେ ହୁଏତ ତା' ଖବର ରଖୁ ନାହିଁ । ପଚାରିଲୁ, ''ନାନୀଘର କେଉଁଠି କି ରେ ?''

''ସାଇଁପୋ. ପାଞ୍ଚ କୋଶ ବାଟ— ଯୋଡ଼ାଏ ନଈପାରି— ପହଞ୍ଚୁ ପହଞ୍ଚୁ— ''କିନ୍ତୁ ତା' ବୋଉ ଚାଲି ଚାଲି ଆସି କେତେବେଳେ ଆମ ପାଖରେ ହେଲାଣି, କେହି ଜଣେ ସିଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ନାହୁଁ । ସମସ୍ତେ କାନ୍ଥସନ୍ଧାରେ ହାତ ଗଳେଇ ମହୁଫେଣା ଆଣିବା ଯୋଗାଡ଼ରେ ଅଛୁଁ ।

''କିରେ ଖଣ୍ଡିଆ, ନିଆଁଲଗା, ମହୁଖିଆ ହେଉଚି । ଆଉ ହବନି । ହଇରେ, ଏ କାନ୍ଥ କ'ଣ ହେଲାଣି । ହଉ, ହଉ, ମାଷ୍ଟର ଆସୁ କହୁଚି ଯେ ।'' ସବୁ ପିଲାଯାକ କିଲିକିଲିଆ ହୋଇ ପଳେଇଲୁଁ । ଯଦୁ ବିଚାରା ଆହୁରି ତାନେ ବକା ଖାଇ ବୋଉ ପଛେ ପଛେ ଚାଲିଲା, ପୋଷା କୁତୀ ପରି ।

କିନ୍ତୁ ଯଦୁ ଯେଉଁ ଦିନ ନାନୀଘରୁ ଫେରିଲା, ସେଦିନ ତା ବୋଉର କାନ୍ଦ ସମ୍ଭାଳେ କିଏ ? ଯଦୁର ମଧ ଆଖି ଦି'ଟା ମକଚି ମକଚି ନାଲି ପଡ଼ି ଯାଇଥାଏ । ପଡ଼ିଶା ପଡ଼ିଶା ଦୁଇ ଚାରି ଜଣ ମାଇପେ ଆସି ତା' ମାଆକୁ ବୁଝାଇବାରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି । ଛୁଆଗୁଡ଼ାକ ତାଙ୍କ ଅଗଣାରେ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇ ବକ ବକ ଚାହିଁଥାନ୍ତି । ଆମେ ସବୁ ଇସ୍କୁଲକୁ ଗଲାବେଳେ ଦଣ୍ଡେ ସେଠାରେ ଠିଆ ହେଲୁଁ । ବୁଝିଲୁଁ ଯଦୁର ଭଉଣୀଟି ବିଧବା ହୋଇଚି । ତାହାର ଭିଣୋଇର ଦିହ ବେରାମ ଥିବାରୁ ଯଦୁ ସେଦିନ ମାଆକୁ ଉତ୍ତର ନ ଦେଇ ମହୁଖିଆ ଛାଡ଼ି ଚାଲି ଯାଇଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଯଦୁ ଭଉଣୀର ଏ ଦଶାରେ ଆମ ମନରେ କଷ୍ଟ ହେଲା ନାହିଁ । ତାହାର କାରଣ ଯଦୁର ନାନୀକୁ ଭଲ କରି କେହି ଜାଣି ନ ଥିଲୁଁ ଏବଂ ତାହାର ମାଆର କାନ୍ଦର ସ୍ୱର ଏପରି କର୍କଶ ଯେ ସେଥିରେ ଦୁଃଖ ବଦଳରେ ବିରକ୍ତି ଆସୁଥିଲା । ତାହା ନ ହେଲେ ତ ଝିଅମାନେ ଶାଶୂଘରକୁ ଗଲାବେଳେ ବି ତାଙ୍କ କାନ୍ଦଣାରେ ଆଖିରେ ଆମର ଲୁହ ରହେ ନାହିଁ । ପରିବୋଉ ଖୁଡ଼ୀର ପାଟି ଆଦୌ ନରମ ନୁହେଁ । ଯଦୁକୁ ବକିଲେ ଯେମିତି ଶୁଣାଯାଏ, କାନ୍ଦ ମଧ ତାହାର ସେହିପରି ।

କେତେକ ମାସ ପରେ ଯଦୁର ନାନୀ ଆସି ତାଙ୍କ ଘରେ ରହିଲା । ଯଦୁଠାରୁ ୩/୪ ବର୍ଷ ବଡ଼ ସେ । ତାହାର ସ୍ୱାମୀ ମଧ ବଙ୍ଗଳା-ବାଟ କରେ । ଦୁଲା ଅତି ଛୋଟ ଦିନରୁ ଶଶୁର ଘରକୁ ଯାଇଥିଲା । ବାପ ଘର ପରି ଶଶୁର ଘର ମଧ ଗରିବ । ସେଠାରେ ଆଉ କେହି ନାହିଁ, ଏକମାତ୍ର ଶାଶୂ । ଦୁଲା ମଝିରେ ମଝିରେ ଶାଶୂଘରକୁ ଯାଏ; କିନ୍ତୁ ପୁଅ

ମରିଯିବା ପରେ ଶାଶୂ ଆଉ ତାକୁ ଆଗପରି ଦେଖି ସହିପାରେ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ବାପଘରକୁ ଚାଲି ଆସେ । ମାଆ ତ, ଜନ୍ମ କରିଛି, ସେ ଆଉ କ'ଣ ଝିଅକୁ ଫିଙ୍ଗି ଦେବ ।

ପରିବୋଉଖୁଡ଼ୀ ଦିନେ ଦିନେ ଦୁଲାକୁ ବାହୁନି କାନ୍ଦେ, ସେହିପରି ଫଟା ଗଳାରେ । ବୋଉକୁ କାନ୍ଦିବାର ଦେଖିଲେ ଦୁଲା ଆଖିରୁ ମଧ ଝର ଝର ଲୁହ ଗଡ଼ି ପଡ଼େ । ଷୋଳ ସତର ବର୍ଷର ଝିଅ— ଆଉ କ'ଣ ପାଟି କରି କାନ୍ଦିବ ? ସେ ପୁଣି ନିଜ ସ୍ୱାମୀ ପାଇଁ ? ଛି ଛି ଲାଜ କଥା !

ପ୍ରତି ଏକାଦଶୀରେ ଓ କାର୍ତ୍ତିକ ମାସ ଗୋଟାକଯାକ ପରିବୋଉଖୁଡ଼ୀର କାନ୍ଦଣା ଶୁଣାଯାଏ । କାରଣ ସେ ଦିନଗୁଡ଼ାକରେ ଦୁଲା ବିଚାରୀକୁ ଉପାସ ହବିଷ କରିବାକୁ ହୁଏ । ବର୍ଷେ ଦୁଇ ବର୍ଷ ପରେ ଦୁଲାର ଦୁଃଖ ତା' ମାଆର ଦିହସହା ହୋଇଗଲା । ଆଗପରି ଆଉ ଏଡ଼େ ପାଟି କରି ସେ ଗାଁ ଦାଣ୍ଡ କମ୍ପାଏ ନାହିଁ।

କାର୍ତ୍ତିକ ମାସ । ବଡ଼ି ଭୋରରୁ ବାସି ଆଡ଼ତି ସାରି ଦୁଲା ଚଉରା ଲିପୁଚି । କୁଆଁତାରାଟା ମଳିନ ପଡ଼ିଗଲାଣି, ଆକାଶ ଦୀପଗୁଡ଼ିକ କେତେବେଳୁ ନିଭିଯାଇଛି । ପାହାନ୍ତିଆକୁ ଟିକିଏ ଶୀତ ପଡ଼ିଲାଣି । ମୂଲିଆ ଜଣେ ଜଣେ ପିକା ଲଗାଇ, ଆଉ କିଏ ନିଆଁଅଟା ଧରି ଦାଣ୍ଡମଝିରେ ଧୂଆଁ କରି କରି କାମକୁ ବାହାରିଛନ୍ତି । ଦୁଲା ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରେ ଗୋଟାଏ ପାଟି ଶୁଣି ଚମକି ପଡ଼ିଲା । ବାଉଁଶ ତାଟି ଆଡ଼କୁ ମୁହଁଫେରାଇ ଚାହିଁଲା କିଏ ଗୋଟାଏ ବସି ଭେଁ ଭେଁ କାନ୍ଦୁଚି । ଲୋକଟାର ଚେହେରା ଉପରେ ଆଖି ପଡ଼ିଲାକ୍ଷଣି ଦୁଲାର ଦିହ ହାତ ପାଣି ଫାଟିଗଲା । ସେ 'ବୋଉ' 'ବୋଉ' ଡାକି ଘର ଭିତରକୁ ପଳାଇଲା । ବୋଉ ତାର ଘର ଭିତରୁ ବାହାରି ଆସି ଦୁଆର ମଝିରେ ଯାହା ଦେଖିଲା, ସେଥିରେ ଥକ୍‌କା ମାରି ଠିଆ ହୋଇଗଲା— ମୁହଁରୁ ଖାଲି ଏତିକି ବାହାରିଲା 'କିରେ ପରମା' ।

ପରିଭାଇନା ଏଥିରେ ବଙ୍ଗଳାରୁ ହାଡ଼କଙ୍କାଳ ହୋଇ ଫେରିଚି । ସାଥିରେ ଯାହା କି ଟଙ୍କାପଇସା ବା ଜିନିଷପତ୍ର ଦିଖଣ୍ଡ ଆଣିଥିଲା, ବାଟରୁ ତାହା ଚୋର ମୁହଁରେ ଗଲା । ପାଦ ଯୋଡ଼ିକ ଓ ମୁହଁଟି ଫୁଲା ଫୁଲା ଦିଶୁଛି, କଥାବାର୍ତ୍ତା ପାଗଳ ପରି । ଗାଁରେ ସବୁ କହିଲେ ପରିଟା ଗଞ୍ଜେଇ ଖାଇ ଏମିତି ଅବସ୍ଥା ହୋଇଛି ।

ପରିଭାଇନା ଅବଶ୍ୟ ଗଞ୍ଜେଇ ଟିକିଏ ଖାଏ । ଗାଁ ଭିତରୁ ଆଉ କେତେଜଣ ମଧ ଖା'ନ୍ତି । ସେମାନେ କିନ୍ତୁ ପାଗଳଙ୍କ ପରି ଗପନ୍ତି ନାହିଁ । ଯାହାହେଉ, ପରିବୋଉଖୁଡ଼ୀ ଉପରେ ଏବେ ତିନିଟି ପିଲାଙ୍କ ଭାର ପଡ଼ିଲା । ଏଣିକି ସେ ଗାଁରେ କାହାରି କାହାରି ଧାନ କୁଟେ । ସେଥିରେ ସେମାନେ କିପରି ଚଳନ୍ତି, କେଜାଣି । ଆମ ଗାଁରେ ତ ଏମିତି କେତେ ଘର ଅଛନ୍ତି, କାହା କଥା କିଏ ବୁଝେ ? ହେଲେ, ପରିବୋଉଖୁଡ଼ୀ କାହାକୁ କେବେ ହାତ ପତେଇ ଶାଗ କେରାଏ କି ଚାଉଳ ଗଣ୍ଡାଏ ମାଗିବାର ଶୁଣା ନାହିଁ । ହୁଏତ ତାହାର ଭଉଣୀ କେବେ କେବେ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିବ କିମ୍ବା ପରିଭାଇନା ଯାହା ଟଙ୍କା ପଠାଏ, ସେଥିରୁ ଅବା କିଛି କିଛି ସାଇତି ରଖୁଥିବ । କିଏ ବୁଝୁଚି ଏତେ କଥା ! ପରିଭାଇନା ବେମାରିଆ ହୋଇ କେତେ ଦିନ ଘୁଷୁରିଲା । ସେଥି ଭିତରେ ଦୁର୍ଗା ଠାକୁରାଣୀ କିପରି ନିଆଁହୁଳା ଧରି ଅଷ୍ଟ

ଅଳଙ୍କାର ପିନ୍ଧି ଗାଁ ଦାଣ୍ଡରେ ରାତି ଅଧରେ ବୁଲନ୍ତି, ପରିଭାଇନା ସାଥିରେ ତାଙ୍କର କେତେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୁଏ, ମଝିରେ ମଝିରେ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ତାଙ୍କର ଦୁଇ ସାନଭଉଣୀ ମଧ ଆସନ୍ତି— କେତେ ଅଦ୍ଭୁତ କଥା ତାହା ମୁହଁରୁ ଶୁଣାଯାଏ. ।

ଦିନେ ସଞ୍ଜବେଳେ ପରିବୋଉଖୁଡ଼ୀ ହଠାତ୍ କାନ୍ଦି ଉଠିଲା, ଗାଁ ମଶାଣିରେ ଚିତା ନିଆଁ ଜଳିଲା । ସମସ୍ତେ ବୁଝିଲୁ, ପରିଭାଇନା ମରିଯାଇଛି ।

କିନ୍ତୁ ଦୁଲା ବିଧବା ବେଳକୁ ତାହା ବୋଉ ଯେତେଦିନ ଧରି କାନ୍ଦିଥିଲା, ପରିଭାଇନା ମରିବା ପରେ ସେତେଦିନ କାନ୍ଦି ନାହିଁ । ବୋଧହୁଏ ଲୋକେ ଏହିପରି ମରନ୍ତି ବୋଲି ସେ ବୁଝି ଯାଇଥିଲା । କାରଣ ଗାଁରୁ ଆଉ କେତେ ଲୋକ ମଧ ପ୍ରତି ବର୍ଷ ଏହିପରି ମରିଥାନ୍ତି ।

ଓଳିଏ ଭାତରନ୍ଧା ହେଲେ ଓଳିଏ ପଖାଳ । ଦି'ଓଳି ତତଲା ପାଇଁ ଜାଳ ଆସିବ କାହୁଁ ? ଦୁଲା ପାଣି ଆଣେ, ବାସନ ମାଜେ, ଘର ଲିପେ, ଭାତ ରାନ୍ଧେ । ଘରେ ଗୋଟିଏ ଦୁହାଁଳୀ ଗାଈ । ପରିବୋଉଖୁଡ଼ୀ ଧାନ କୁଟେ, ଗୁହାଳ ପୋଛେ, ଗାଈ ଦୁହେଁ, ଦୁଧ ବିକେ ଏବଂ ଯଦୁକୁ ବକେ । ଯେତେ ବକା ଖାଇଲେ ବି ଯଦୁଆଟା ସେହିପରି ଅଚିନ୍ତା ହୋଇ ବୁଲେ । ଗାଈ ବାଛୁରୀ ଦି'ଟାକୁ ଟିକିଏ ଯାହା ଚରେଇ ନିଏ, ଖାଇବା ବେଳକୁ କିନ୍ତୁ ଯାହା ବାଢ଼ିଦେଲେ, ତୁନିହୋଇ ଖାଏ ।

ସୁଲୀ ଗଉଡୁଣୀ ଦୁଧ ନେବାକୁ ଆସି ଘଡ଼ିଏ ବସି ଗପ କରେ, ‘ଏ କ'ଣ ମ ପରିବୋଉ, ତମର ଆଉ ଦିନ ଆସୁଚି କି ବାର ପାଇଟି କରିବାକୁ ?’’

ପରିବୋଉଖୁଡ଼ୀ ଘସି ପାରୁ ପାରୁ କହେ, ‘‘ଆଉ କ'ଣ କରିବି କହ ? ଜୀବ ଥିବାଯାକେ ମରିପଡ଼ି ସବୁ କରୁଥିବି । ତେଣିକି ମରିଗଲେ କିଏ ଆସୁଚି ନା ଦେଖୁଚି ?’’

‘‘କାହିଁକି ମ, ଘରେ ଭେଣ୍ଡାପୁଅ—’

‘‘ଆଲୋ ସେ ମୁଦେଇଟା କଥା କାହିଁକି କହୁ । ଗୁହାଳ ତ ଆଣ୍ଠୁଏ ହୋଇପଡ଼ିଥିବ ଯେ, ଯେତେ କହିଲେ କାନକୁ ନେବ ନାହିଁ । ମୋ ସାଥିରେ ମାସେ ହେଲା ଲଗେଇଚି । ବାଟଖର୍ଚ୍ଚ ଦେ, ମେଦିନୀପୁର ଯିବି । ଗୋଟାଏ ଭାଇ ତ ରୋଜଗାର କରି ଯେଉଁ ପୋଷି ପକେଇଲା— ତା ବାଟଖର୍ଚ୍ଚ ଆଜିଯାଏ ସୁଝଟ ପାଇ ନାହିଁ ବୋଲି ଦୁଆର ମୁହଁରେ ପିଆଦା ବସୁଚି । ସୁଧଘର ପାଇଁ ଧାନ ଡୋଲିଏ କାଢ଼ିଆ ଆଣିଥିଲି ଯେ, ଆଜି ସେ ଭରଣେ କି ପାଞ୍ଚକୋଡ଼ି ହେଲାଣି । ଗୋଟିଏ ମଣିଷ, କେତେ ଧାନ କୁଟିବି ଯେ—’’

‘‘ଆ, ଏ କିଆଡିକା କଥା ବା— ମା ଧାନକୁଟି ପୁଅ ନାଗର । କାହିଁକି ମ ପରିବୋଉ, ଦୁଲାକୁ କହୁନୁ, ଘଡ଼ିଏ ଘଡ଼ିଏ ତୁମ ସାଥିରେ ଯାନ୍ତା ।’’

‘‘କୁଆଡ଼େ ଲୋ ? ଧାନ କୁଟିବାକୁ ? ବଣିଆ କୂଅରୁ ତ ପାଣି ଦିଟା ଆଣିବାକୁ ଯାଉଛି ଯେ ଏଣେ ମୋ ଛାତି ଧଡ଼ୁ ଧଡ଼ୁ ପଡୁଚି ? ଯୁବାଝିଅ ଆଣି ଘରେ ପୋଷିଛି— ନାଗସାପ ସେ । ତା କର୍ମ ଫାଟିଲା ବୋଲି ସିନା— ଏ ଯେଉଁ ଛତରା ଗାଁ କେତେବେଳେ କେଉଁ କଥା । କେନାଘର ବୋହୂ କ'ଣ ହେଲା ?’’

''କହନା ସେ କଥା— ମନେ ପଡ଼ିଗଲେ ଦିହ ଥରି ଉଠୁଛି । କ'ଣ ନ କଲା ଲୋ— ଘଇତା ଯାଇଁ କଲିକତାରେ ।''

ସୁଲୀ ଗଉଡୁଣୀର ଦିହ ଥରି ଉଠୁଥିଲେ ମଧ ସେ ଜେନାଘର ବୋହୂ ବିଷୟରେ ଅନେକ ନୂଆ ତଥ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲା; କିନ୍ତୁ ପରିବୋଉଖୁଡ଼ୀର ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ କିଛି ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ । କିଛିଦିନ ପରେ ଯଦୁ ମେଦିନୀପୁର ଗଲା ଏବଂ ଦୁଲା ଗାଁ ଭିତରେ ଧାନ କୁଟିବାକୁ ଗଲା । ତେବେ ପରିବୋଉଖୁଡ଼ୀ ଦୁଲା ଉପରେ ସବୁବେଳେ ନଜର ରଖିଥାଏ । ଯେତେ ଆପଣାର ହେଲେ ମଧ କେହି ପୁରୁଷ ଲୋକ ସାଥରେ ତାକୁ କଥା କହିବାର ଦେଖିଲେ ଝିଅକୁ ଆକଟ କରିଦିଏ । ଅବଶ୍ୟ ଯଦୁ ଉପରେ ଯେତେ ରକମ ମାଡ଼ ଗାଳି ହୁଏ, ଦୁଲାକୁ ସେ ସବୁ ସହିବାକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ । ପିଲାଟାର କର୍ମ ଫାଟିଛି, କିଏ ଅଛି ତାର ?

ଆମ ଗାଁକୁ ଆସିବାର କିଛି ଦିନ ପରେ ଦୁଲାର ଗୋଡ଼ହାତ ବେଶ୍ ଗୋଲ ଗାଲ ହୁଇଆସିଲା, ଦିହର ରଙ୍ଗ କେମିତି ବଦଳିଗଲା— ମୁହଁ ସୁନ୍ଦର ଦେଖାଗଲା । ଏହା ଦେଖି ପରିବୋଉଖୁଡ଼ୀର ମନ ଭଲ ରହେ ନାହିଁ, ମଝିରେ ମଝିରେ କାନ୍ଦ ମାଡ଼େ ।

କିନ୍ତୁ ଗାଁ ଟୋକାଗୁଡ଼ାଙ୍କର ନିଜ ଭିତରେ ଭାରି ବିଚାର ଆଲୋଚନା ଚାଲେ— ''ଦୁଲାକୁ ଦେଖିଲୁଣି ରେ ? ଇସ୍, ଟୋକୀର ଦିହରେ ଟିପ ମାରିଦେଲେ ରକ୍ତ ବୋହି ପଡ଼ିବ ।''

ତଳେ ତାସ୍ ପିଟି ଆଉ ଜଣେ କହେ, ''ତୋର ଆଉ କ'ଣ ଭାବନା କି ? ତୋ' ପାଟିରୁ ତ ନାଳ ବହିବଣି ।''

ଆଉ ଜଣେ କହେ, ''ଧେତ୍ ବିଧବା ବ୍ରାହ୍ମଣୀ— ଏମିତି ପାପ କଥା ଭାବୁଚ, ପୋକ ମାଛି ହୋଇ ମରିବଟି ।''

ପ୍ରଥମ ଜଣକ କହେ, ''ଓହୋ, ସାଧୁପୁରୁଷ । ତୁ ତ ମଲାବେଳକୁ ଖାଲି ଭକ୍ତକ ବାନ୍ତି କରି ମରିବୁ ।''

ସମସ୍ତେ ହସି ଉଠନ୍ତି । ଆମେ କେହି କେହି ତାସ ଖେଳ ଦେଖୁଥାଉଁ । ଦୁଲା ଆମମାନଙ୍କଠାରୁ ବୟସରେ ବେଶ୍ ବଡ଼, ସେଥିରେ ପୁଣି ସେ ବିଧବା— ସେଥିପାଇଁ ଆମକୁ ଏ କଥାଗୁଡ଼ାକ କେମିତି ଅଡୁଆ ଅଡୁଆ ଲାଗେ ।

ଦୁଲାଦେହରେ ଏତେ ବେଶି ରକ୍ତ ଥିଲା କି ନାହିଁ କେଜାଣି; କିନ୍ତୁ ଦିନକୁଦିନ ସେ ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର ଦେଖାଗଲା । ଓଠ ଦୁଇଟା ଫୁଲିଉଠିଲା, ଆଖି ଦୁଇଟା ସବୁବେଳେ ଢଳ ଢଳ ଦିଶିଲା । ତାକୁ ଆଗରେ ଦେଖିଲେ ଗାଁର ଛତରାଟୋକଗୁଡ଼ାଙ୍କ ମୁହଁରେ ଗୀତ ପଦେ ବାହାରି ପଡ଼େ । ଆଉ କେହି ମୁହଁରେ କିଛି କହନ୍ତି ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ମନଭିତର ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇଉଠେ । ପରିବୋଉଖୁଡ଼ୀ ହୁଏତ ମଝିରେ ମଝିରେ ଏସବୁ କଥା ଜାଣି ପାରୁଥିବ; କିନ୍ତୁ କ'ଣ କରିବ ? ଗାଁ ଭିତରେ ବିଧବା ଝିଅକୁ ଆଉ କେତେ ଲୁଚାଇ ରଖିବ ? ଯଦୁଆ ତ ଆଠ ମାସ କି

ବରଷେ ହେଲା ବଙ୍ଗଦେଶକୁ ଗଲାଣି ଯେ ଗୋଟାଏ ସୁଦ୍ଧା ପଇସା ଦବାକୁ ନାହିଁ । ନିଜର ଏତେ ବଳ କାହିଁ ଯେ ଧାନକୁଟି ଦୁଲାକୁ ଓ ନିଜକୁ ପୋଷିପାରିବ ? ଝିଅକୁ କେବଳ ଘର ଭିତରେ ବୁଝାଇ ସୁଝାଇ ଆକଟ କରିଦିଏ— ''ଦୁଲା ଲୋ, ଏ ନିଅଁସିଆ ଟୋକାଗୁଡ଼ାକୁ ଚାହିଁବୁ ନାହିଁ କି କଥା କହିବୁ ନାହିଁ । ଏହିକ୍ଷଣି ବାର ଅନା ହୋଇ ତା ପାଖରେ ସାକୁଲେଇ ହେବ, ହସିବେ; ଯାହା ଯାହା କହିବୁ, ତାହା ଆଣିଦେବେ, ନିଆଁକୁ ଡେଇଁବେ— ହେଲେ, ସେତେବେଳେ କେହି ପିଠିରେ ପଡ଼ିବେ ନାହିଁଟି ।''

ଦୁଲା ତାର ବୋଉକୁ କିଛି ଉତ୍ତର ଦିଏ ନାହିଁ ।

କିନ୍ତୁ ସବୁ କଥାତକ ପାଳିବାର ତାକୁ ଦେଖାଯାଏ । ତାହାର ଚାଲିଚଳନରେ କିଛି ବେଆଡ଼ା କଥା ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଗାଁର ଛତରା ଟୋକାଗୁଡ଼ାକୁ ଦେଖି ମୁହଁ ଆଡ଼େଇ ଚାଲିଯାଏ । କେହି ତାହାର ପାଖ ପଶିପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଗାଁ ଭିତରେ ସେ ବିହାରୀଙ୍କ ଘରକୁ ବେଶି ଯିବାଆସିବା କରେ । ବିହାରୀ ତାହାର ଭାଇଲେଖା ହେବ, ଏକା କୁଟୁମ୍ବ । ବିହାରୀ ବଡ଼ ଟିଣା ଲୋକ । କାହାରି ସାଙ୍ଗମେଳରେ ସେ ନ ଥାଏ । ପାଠ ପଢ଼ାରେ ଅ ଆ ଆରମ୍ଭ କରି ନାହିଁ, ଗାଁରେ ସେ ଗୋଟାଏ ମକଦ୍ଦମ ବୋଲି ତାହାର ଭାରି ଗର୍ବ । କାରଣ ମକଦ୍ଦମୀତକ ସବୁ ବିକ୍ରି ହୋଇଯାଇ ବର୍ତ୍ତମାନ କେବଳ କଡ଼ାଏ କି କ୍ରାନ୍ତେ ମାତ୍ର ଅବଶିଷ୍ଟ ଅଛି । ମକଦ୍ଦମମାନେ ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ କର ଆଦାୟ କରି ଜମିଦାରଙ୍କ କଚେରିରେ ଦାଖଲ କରନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କର ଗାଁ ଭିତରେ ଟିକିଏ କ୍ଷମତା ଓ ହାକିମୀ ଥାଏ । ବେହାରୀର ମକଦ୍ଦମୀତକ ବିକ୍ରି ହୋଇଯାଇଥିବାରୁ ହାକିମୀଟା ଟିକିଏ ବେଶି । ଗାଁଲୋକେ ଆମୋଦ କରିବାକୁ ତାକୁ 'ବେହାରୀ ମକଦ୍ଦମ' ବୋଲି ଡାକନ୍ତି । ବିହାରୀ କିନ୍ତୁ ତାକୁ ନିଜର ନ୍ୟାଯ୍ୟରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରେ ।

ବିହାରୀ ସଙ୍ଗେ ଦୁଲାର କିଛି ସମ୍ପର୍କ ହୋଇପାରେ, ଏହା କେହି ଭାବି ନ ଥିଲେ । କାରଣ ବିହାରୀଟା ଯେପରି ନିର୍ବୋଧ, ସେହିପରି ବିରୂପ । ତାହାପରି ତ୍ରିପଣ୍ଡ କଳା ଆମ ଗାଁ ଯାକରେ କେହି ନ ଥିବେ । ପଦ୍ମପୋଖରୀକୁ ଯେତେବେଳେ ଗାଧୋଇ ଯାଉଁ, ବିହାରୀକୁ କେହି କେହି ଟାପରା କରି କହନ୍ତି, ''ବେହାରୀ ଭାଇ ଟିକିଏ ସତାର କର, ଆମେ ଗାଧୋଇଁ ପଡୁ ।'' ବିହାରୀ ରାଗିଯାଇ ସବୁ ରକମ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ କରିଦିଏ— ବାପ ହେବାଠାରୁ ଭିଣେଇ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ଗାଁର କୌତୁକପ୍ରିୟ ଲୋକେ ବିହାରୀକୁ ଆସିଥିବାର ଦେଖି କହନ୍ତି, ''ଓହୋ, ଏ ପାଖରୁ କେତେବଡ଼ କଳାହାଣ୍ଡିଆ ମେଘ ଉଠାଇଲାଣି ।' ତାହାଠାରୁ ବକା ଖାଇବାକୁ ଭଲ ଲାଗେ ।

ଆଉ ମଧ ଗାଁ ଭିତରେ ବିହାରୀର ଆଗେ କିଛି ଚଗଲା ଢଙ୍ଗ କେବେ କେହି ଦେଖି ନାହିଁ । କେବଳ ତାକୁ ଗୋଟାଏ ହୁକାପଟା ହୁଣ୍ଡା ବୋଲି ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି । ସୁତରାଂ ଦୁଲା ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଅବାଧରେ ଯା ଆସେ କରେ । ଖାଲି ଦୁଲା ଉପରେ ଦୃଷ୍ଟି ରଖିଥିବା ଦୁଷ୍ଟ ଟୋକା କେତେଜଣ ଚୁପ୍‌ଚାପ୍ ହୁଅନ୍ତି ।

କିନ୍ତୁ ନାଥିଆମା ଧୋବଣୀ କେବେ ଦିନେ ପଦୀ ଗୁଡ଼ିଆଣୀକୁ କହିଗଲା ଯେ, ଚାରି ମାସ ହେଲା ଦୁଲାର 'ଲୁଗା' ସେ ନେଇ ନାହିଁ । ପଦୀ ମୁହଁରେ ତ ଲୁଣ ମିଳାଏ ନାହିଁ, ସେ

ଗାଁ ଭିତରେ ଏ କଥାକୁ ବେଶ୍ ସାବଧାନ ହୋଇ ପ୍ରଚାର କରିଦେଲା । କଥା ନାରୀ ମହଲରୁ ବାହାରି ଗାଁ ଟୋକାଗୁଡ଼ାଙ୍କ ତାସଖେଳ ସମୟରେ ଆଲୋଚିତ ହେଲା। ଦୂଲା କେଡ଼େ ଭଲ ମଣିଷ ହୋଇ ଦାଣ୍ଡରେ ଯାଆସ କରେ, କେଡ଼େ ଗର୍ବ ତାର, କାହାକୁ ହସି କରି ଟିକିଏ ଚାହିଁବ ନାହିଁ, ଚିନ୍ତାମଣି ସେଦିନ ତାକୁ କ'ଣ ପଦେ ବିଶ୍ୱାସରେ କହିଦେଲା ବୋଲି ତାର ବାପଅଜା ଚଉଦପୁରୁଷ କାଢ଼ି କେଳେଇ ଥୋଇ ଦେଲା, ଦାଣ୍ଡ ମଝିରେ ବାର ଅପମାନ ଦେଲା,— ଗାଁଲୋକେ ଚିନ୍ତାମଣିକୁ କେତେ ଛି ଛା କରି କହିଲେ । କେଡ଼େ ସତୀଟାଏ ସେ ଏହିଥର ଦେଖାଯିବ ତ !

ଦେଖୁ ଦେଖୁ ଗାଁ ଚୌକିଦାର ଗୋଟାଏ ଚାରିହାତିଆ ଠେଙ୍ଗା ଧରି ଦୂଲା ଦୁଆରେ ଆସି ବସିଲା । ଖବରଦାର । ଜୀଅନ୍ତା ପିଲା ମୁଁ ଦେଖିବି । ମୁନ୍‌ସିବାବୁଙ୍କର ହୁକୁମ— କିଛି ଟିକିଏ ହେଲେ, ଥାନାରେ ନେଇ ହାଜର କରିବି ।

ଦୂଲା ଏବଂ ତାହାର ବୋଉ କିଛି ହୋଇ ନାହିଁ ବୋଲି କଥାକୁ ଉଡ଼େଇ ଦେବାକୁ ବସିଲେ । ଗାଁର ବାରପଣ ଲୋକଙ୍କୁ କାଢ଼ି କାଟି ଥୋଇଦେଲେ— କିଏ ସେ, ଆସୁ ଦେଖି— କାହାର ଏଡ଼େ ସାହସ, ନିଅଁଣିଆଯାକ ସୂକୁଟ ଦେଖିବେ ବୋଲି ଏତେ ହୁଦର ଲଗେଇଛନ୍ତି ।

ଘରେ ଆଉ କିଏ ଅଛି— ଖାଲି ଦୁଇଟା ମାଇପେ— ଯଦୁଆ ଥାଇକରି ଅବା କରନ୍ତା କ'ଣ ?

ଯେତେ ଲୁଚାଇଲେ ଅଣ୍ଡିଭିତର ନିଆଁ କେତେଦିନ ଲୁଚି ରହିବ ? ଦୂଲା ହଠାତ୍ କାହିଁକି ଦିନେ ଘରୁ ବାହାରିଯିବା କଥା ଗାଁ ଚୌକିଆ ଶୁଣିପାରିଲା । ଗାଁର ମୁଖିଆ ମୁଖିଆ ଲୋକେ ଏଥର କଥାଟାକୁ ବଡ଼ କରି ଧରିଲେ । ଚୌକିଆକୁ ସାବଧାନ କରି ଦେଲେ । ଦୂଲା ତାର ମାଉସୀ ଘରକୁ ଯାଇଛି; କିନ୍ତୁ ସେ ଗାଁର ଚୌକିଆ ମଧ ତାକୁ ସବୁବେଳେ ନଜର ବନ୍ଦିରେ ରଖିଲା । ମାଉସୀ ଆଉ କରିବ କ'ଣ ? ମାସ ତିନି ଚାରିଟି ଦୂଲାକୁ ଘର ଭିତରେ ରଖିଲା । ଶେଷରେ କହିଲା, ''ଯା ଲୋ ମା, ଦେଖୁଚୁ ତ ରାତି ନ ପାହୁଣୁ ଚୌକିଆ ଆସି ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରେ, ବାର ଫଇଜତି କରୁଚି । ମୁଁ ମାଇପିଟାଏ, କ'ଣ କରିବି କହ ? ତୋ କର୍ମ ତୁ ଭୁଞ୍ଜୁ ।''

ଦୂଲା ଚାରିମାସ ପରେ ଆମ ଗାଁକୁ ଫେରିଆସିଲା। ସାଥିରେ ଏଥର ଚୌକିଆ । ଦୂଲାକୁ ଆମ ଗାଁ ଚୌକିଆର ଛିମା କରି ଦେବାକୁ ସେ ଆସିଛି ।

ଏଣିକି ଦୂଲା ଏବଂ ତାହାର ବୋଉ କି ଦିନ କି ରାତି ବିହାରୀର ସପ୍ତପୁରୁଷଙ୍କୁ ଅଭିଶାପ ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବିହାରୀ ମଧ ତୁନି ହୋଇ ରହିବା ଜନ୍ତୁ ନୁହେଁ । ରାଣ୍ଡୀକୁ ସେ ଦିଆନଫାଟକରେ ପକେଇବ, କତା ଫିଟେଇବ ବୋଲି ବହୁତ ଧମକ ଦେଖାଇଲା; କିନ୍ତୁ ମାଆଝିଅଙ୍କର ମୁହଁ ବନ୍ଦ କରିପାରିଲା ନାହିଁ । ହେଲେ, ପୁରୁଷ ଲୋକଟାଏ, ମାଇପି ଦିଟାଙ୍କୁ କଳିଆରେ ଜିତିବ କୁଆଡୁ । ଗାଁ ମଝିରେ ଛାତି ଫୁଲାଇ ଗୀତ ଗାଇ ସେ ଆଗ ଯେମିତି ଚାଲୁଥିଲା, ଆଜିକାଲି ଆଉ ସେପରି ନାହିଁ । ସବୁଠାରୁ ପୁଣି ଦୂଲା ଦୁଆର ଦେଇ ଯା ଆସ

କରିବା ତାହାର ଏକରକମ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ଟୋକାଗୁଡ଼ାକ ତାମସା କରି କହିଲେ, "ବିହାରୀ, ଦୁଲାଙ୍କ ବାରିପାଖ ସାରୁ ଖଣ୍ଡ ଆଉ କୋଡ଼ିବ ନାହିଁ କି ? ଧାନକୁଟା କେମିତି ହେଉଛି ?" ବିହାରୀ ସେମାନଙ୍କୁ ଜବାବ ଦେବାରେ ଅବଶ୍ୟ ତ୍ରୁଟି କରେ ନାହିଁ।

ଯାହାହେଉ, ପରିବୋଉଖୁଡ଼ୀକୁ ଏକଘରିଆ ହୋଇ ରହିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ତାହା ବୋଲି ଝିଅକୁ ସେ ବଡ଼ଦାଣ୍ଡକୁ ପଠେଇବ ? ଯେତେ ବୁଝେଇଲେ ତ ସେ ଢହର-ଖାଇଟା ସେହି କଥା କରି ବସିଲା। ତା କର୍ମ ସେ ଭୋଗିବ, ନରକ ଘାଣ୍ଟିବ, କିନ୍ତୁ ପରିବୋଉଖୁଡ଼ୀର ତ ସବୁ ମରି ମରି ଏହି ବୋଲି ଦିଟା ପିଲା । ନ ହେଲା ଅବା ଗାଁରେ ତାକୁ କେହି ବସେଇବେ ନାହିଁ— ଦୁଲା ତ ତାହାର କୁଳରେ କଳଙ୍କ ବୋଳି ଦେଇଛି, ସବୁ ଆଣ୍ଠ ଭାଙ୍ଗି ଦେଇଛି— ଏହିକ୍ଷଣି ତାକୁ ଘରୁ ବାହାର କରିଦେଲେ, କୁଆଡ଼େ ଯିବ ସେ ? କୋଉ ପିଲା ଛୁଆ ହେଇଚି ଯେ ତାକୁ ମାଇଲେ ଧଇଲେ କିଛି ହେବ ? ଯାହା ତ ହେବାର ହୋଇସାରିଲାଣି, ମାରି ଧରି ଅବା ଫଳ କ'ଣ ? ପରିବୋଉଖୁଡ଼ୀ ମୁହଁରୁ ବିହାରୀ ଓ ତାହାର ବାପ ଚଉଦ ପୁରୁଷ ଗାଳି ଶୁଣନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଦୁଲାକୁ ସେ କେବେ କିଛି କହିବାର କେହି ଶୁଣି ନାହିଁ । ବିଧବା ଅନାଶ୍ରିକ— କିଏ ତାହାର ଅଛି ?

ପରିବୋଉ-ଖୁଡ଼ୀକୁ ଗାଁରେ ଅଟକ କରି ରଖିଲେ । କିଏ କେତେ ରୂପରେ କହିଲେ— "ଝିଅସୁଆଗୀ ହେଉଚି । ଯିଏ କୁଳରୁ ଗଲା, ଥଳରୁ ଗଲା, ତାକୁ ତ ଆଣି ଘରେ ପୂରେଇଲୁ, ଅଟକ ହେବୁ ନାହିଁ ତ କ'ଣ ଗାଁ ଯାକ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସେହି ପାପରେ ଘାଣ୍ଟିବୁ ? ପରିବୋଉଖୁଡ଼ୀ ଭାବେ, ସତକଥା ତ । ଏଥିରେ ଆଉ ଜ୍ଞାତି କୁଟୁମ୍ବଙ୍କର ଅନ୍ୟାୟ କ'ଣ ? ପରିବୋଉଖୁଡ଼ୀର କ୍ଷତି ଭିତରେ ଏତିକି ଯେ, ପିଲାଏ ତାହାର ଗାଁ ଭିତରେ ଭଲମନ୍ଦ ଶୁଦ୍ଧି ଶ୍ରାଦ୍ଧରେ ଜାତି ଭାଇଙ୍କ ଦୁଆରେ ବସି ମୁଠିଏ ଖାଇପାରିବେ ନାହିଁ ।

ବିହାରୀକୁ ଅବଶ୍ୟ କୌଣସି ଦଣ୍ଡ ଦିଆଗଲା ନାହିଁ । ତାହାର କାରଣ, ଏସବୁ ଘଟଣାରେ ବିଚାର କରନ୍ତି ଗାଁର ପୁରୁଷ ଲୋକେ— ଆଉ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ତାହାକୁ ଦୈବବିଚାର ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରନ୍ତି । ଆଉ ଗୋଟିଏ କାରଣ, ବିହାରୀର ଟିକିଏ ମୁରବି ଜୋର ଅଛି । ତାହାର ବାପା ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଖୁଡ଼ୁତା ଦେଢ଼ୁତା ଅଛନ୍ତି; ଯେଉଁମାନେ ଗାଁ ଭିତରେ ବେଶ୍ ମୁଖିଆ । ସେମାନେ ବିହାରୀର ପକ୍ଷ ନେଲେ; କାରଣ ଛଅକୁ ନଅ କହି ସେହିମାନେ ହିଁ ବିହାରୀର ସବୁତକ ସମ୍ପତ୍ତି ଆତ୍ମସାତ୍ କରିଛନ୍ତି, ସୁତରାଂ ଦୁଲାର ମାଉସୀ ଯେତେବେଳେ ଦାଣ୍ଡ ମଝିରେ ବିହାରୀକୁ ଅଟକ ରଖିବାକୁ ଏବଂ ଦୁଲାର ଖୋରାକପୋଷାକ ଦେବାକୁ ଦାବି କଲା, ତା' କଥା ଗାଁରେ କେହିଜଣେ କାନକୁ ନେଲେ ନାହିଁ; ତଥାପି ଦୁଲାର ଯେପରି କ୍ଷତି ହେଲା, ବିହାରୀକୁ ମଧ୍ୟ ସେହି ପରିମାଣରେ ନ ହେଲେ ହେଁ କେତେକ ଅଂଶରେ କ୍ଷତି ସହିବାକୁ ପଡ଼ିଲା— ଅନ୍ୟ ଗାଁର ଲୋକେ ବିହାରୀକୁ ଜ୍ୱାଇଁ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯେତେବେଳେ ଆମ ଗାଁକୁ ଆସନ୍ତି, ହୁଣ୍ଡା ଟୋକାଗୁଡ଼ାକ କଦର ଉଣ୍ଡି ତାଙ୍କ ଆଗରେ ବିହାରୀର ଗୋଟିଏ ପୁଅ ହୋଇଥିବା ଖବର ଦେଇ ଏକମୁହାଁ ସେମାନଙ୍କୁ ବିଦାୟ କରିଦିଅନ୍ତି । ବିହାରୀ ଅବଶ୍ୟ ନିଜର ରୂପ ଗୁଣ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଏବଂ ଗାଁ ଟୋକାଗୁଡ଼ାଙ୍କର କଦର୍ଯ୍ୟ ଚିତ୍ର

ଦେଖାଇ ହ୍ୱାଇଁ ହେବାକୁ ବହୁତ ଉଦ୍ୟମ କରେ, କିନ୍ତୁ ଟୋକାଗୁଡ଼ାକ କହନ୍ତି, ''ନାହିଁ, ନାହିଁ ବିହାରୀ ପରି ଆଉ ଗୋଟାଏ ପାତ୍ର କୁଆଡ଼ୁ ମିଳିବ— ଝିଅ ତୁମର ମହା ସୁଖରେ ରହିବ । ଆଉ କିଛି ନ ହେଉ, ଘରେ ଗୋଡ଼ ନ ଦେଉଣୁ ତ ପୁଅଟିଏ ପାଇବ ।'' ବିହାରୀ ମୁହଁକୁ ଯାହା ଆସେ, ତାହା ବକେ ।

ଦୁଲା ଯେଉଁଦିନ କବାଟ ବନ୍ଦ କରି ଘର ଭିତରେ ପଶିଲା, ଗାଁର ପୁରୁଖା ପୁରୁଖା ମାଇପେ କେତେଜଣ ଓ ଅକାମୀ ଟୋକା କେଇଟା ଆସି ପରିବୋଉଖୁଡ଼ୀଙ୍କ ଦୁଆର ଆଗରେ ଜମା ହେଲେ । କିଏ କପାଳରେ ହାତ ମାରି କାବା ହୋଇ ଚୁପ୍‌ଚାପ୍ ହେଲା, କିଏ ଥଟ୍ଟା କୌତୁକ କଲା । ପରି-ବୋଉ-ଖୁଡ଼ୀ ଖାଲି ଦୁଲାର ଘର ଭିତରକୁ ଯା ଆସ କରୁଥାଏ । ଦୁଲା ଏକୁଟିଆ ସେ ଘର ଭିତରେ । ତାହାର ତୁଣ୍ଡ ମୁଣ୍ଡ ଶୁଣାଯାଉ ନ ଥାଏ । ଚୌକିଆ ଦୁଆର ମୁହଁରେ ବସି ପାଟି କରୁଥାଏ— ''ବୁଝି ଖବରଦାର, ପିଲାର କୁଆଁ କୁଆଁ ପାଟି ନ ଶୁଣିଲେ ମୁଁ ଉଠିବି ନାହିଁ— ରାଣ୍ଡୀ ଯଦି ପିଲା ଦିହରେ ହାତ ଦେଉ, ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ହାତକଡ଼ି ପକେଇ ଥାନାକୁ ନେଇଯିବି । ତେଣିକି ତୁ ଜାଣୁ, କି ମୁଁ ଜାଣେ ।'' ପରି-ବୋଉ-ଖୁଡ଼ୀର ଏହିକ୍ଷଣି ପାଟି ବନ୍ଦ । କାହାରି କଥା ଶୁଣୁ ନାହିଁ କିମ୍ବା କାହାକୁ କିଛି କହୁ ନାହିଁ ।

ଦୁଲାର ପୁଅଟିକୁ ଦେଖି ସମସ୍ତେ ଘୋଷଣା କଲେ, ଏ ବିହାରୀର—ଅବିକଳ ସେହିପରି ରୂପ— ନାକ, ଆଖି, ମୁହଁ । ବିହାରୀ କାନରେ ଏ ଖବର ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଗଲା— ''ବିହାରୀ ମକଦ୍ଦମ, ସତ୍ୟନାରାୟଣ ପୂଜାଟିଏ କରିବଟିକି ?''

ଥାନାବାବୁ ଘୋଡ଼ାରେ ଚଢ଼ି ଦୁଲାକୁ ଆସି ସାବଧାନ କରି ଗଲେ— ''ଖବରଦାର, ପିଲାକୁ ମାରିବୁ ନାହିଁ ।'' ଦୁଲା ମୁହଁରୁ ବିହାରୀର ନାମ ଶୁଣି ଧମକ ଦେଲେ— ''ଚୁପ୍ ରହ ରାଣ୍ଡୀ ।'' ଶେଷରେ କହିଗଲେ; ସତ ହୋଇଥିଲେ ତତେ ସେ ଛ' ମାସ ପାଇଁ ଖୋରାକ ପୋଷାକ ଦେବ ।''

ପିଲାଟାକୁ ଯେତେ ରକମ ଅଣହେଲା କରାଯାଇପାରେ, ଦୁଲା କାହିଁରେ ତ୍ରୁଟି କଲା ନାହିଁ । ସେକାସେକି ନାହିଁ, ବାରିପଟ ହେଁସ ଉପରେ ଶୁଆଇ ଦେଇଥାଏ । ପିଣ୍ଡାତଳେ ବିହାରୀ ସାରୁକିଆରି, ଆର ପାଖେ ବାଉଁଶ ବଣ । ବିଲୁଆ କୁକୁର ହାଉ ଯାଉ । ତାହାରି ପାଖରେ ଶୋଇ ପିଲାଟା ଗୋଡ଼ହାତ ଛାଟି କୁଆଁ କୁଆଁ ରଡ଼ି ଛାଡ଼େ । ଗାଁ ଚୌକିଆ ରୋଜ ଆସି ଡାକ ପକାଏ— ''ହାଁ, ତୁ ପିଲାଟାକୁ ଖାଇବାକୁ ଦେଉ ନାହୁଁ, ହେପାଦସ୍ତ କରୁ ନାହୁଁ ?'' ଦୁଲା ଆଡ଼କୁ କେମିତି ବୁଲି ଆସି ଚାରିଦିନର ପିଲାଟାକୁ ନିଆଁଲଗା ଛୁଆ, ଗଛଜଳା ଛୁଆ ବକି ବକି ଦୁଧ କଲେ ଦେଇଯାଏ । ତଥାପି ସେ ପିଲାଟା ବଞ୍ଚିଲା ।

ଦିନ ଆଠଟା ଯାଇଛି କି ନାହିଁ, ପିଲାଟାକୁ କାଖରେ ଯାକି ଦୁଲା ସିଧା ସିଧା ଦାଣ୍ଡ ମଝିରେ ଚାଲିଲା ବିହାରୀ ଘରକୁ । ଖାଲି ଦିନେ ସେ ବାରିପଟ ବିନା ଦାଣ୍ଡ ପାଖରେ କାହା ଘରକୁ ଯାଏ ନାହିଁ । ଗାଁ ଭିତରେ ଖୁଡୁତା ଦେଢୁତାକୁ ତାକୁ ଦେଖି ମୁଣ୍ଡରେ ଲୁଗା ଦିଏ— ଆଜି ଯେମିତି ଲାଜ ମହତ ସବୁ ଖାଇଦେଇ ବସିଚି ସେ ।

ବିହାରୀର ଘରଭିତରୁ ପାଟି ଶୁଣାଗଲା, 'ନିକଳ, ରାଣ୍ଡୀ ନିକଳ ।' ଖୁଡୁତା ଦେଢୁତାମାନେ ଟେକା ପଥର ଉଁଚେଇଲେ । ଦୁଲା ପଛେଇ ପଛେଇ ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରକୁ ପୁଣି

ବାହାରି ଆସିଲା; କିନ୍ତୁ ଆଠ ଦଶ ଦିନ ଧରି ପ୍ରତିଦିନ ଗାଁ ଭିତରେ ଏହି ନବରଙ୍ଗ ଲାଗିଲା । ଦୁଲା ରୋଜିନା ପିଲାକୁ କାଖେଇ ବିହାରୀ ଘରକୁ ଯାଏ, ଏଣେ କାନ୍ଦୁଥାଏ ଏବଂ ବିହାରୀକୁ ବକି ବକି କହୁଥାଏ, ‘‘ନେ ତୋ ପୁଅକୁ ରଖ, ମତେ ରଖ୍ ।’’ ବିହାରୀ ପାଟି ନ ଫିଟାଇ ବାଡ଼ି ପଟକୁ ପଳାଏ, ମୁରବିମାନଙ୍କଠାରୁ ବକା ଖାଇ । ଦୁଲା ମଧ ତାହାର ଲେଖାଯୋଖା ଖୁଡ଼ୁତା ଦେଢ଼ୁତାଙ୍କଠାରୁ ଯେଉଁ ସବୁ ଗାଳି ଶୁଣିଲା, ସେଥିରୁ ମନେ ହେଲା ସେ ଯେମିତି ଗୋଟିଏ ମାଗିଖାଇ; ଗାଁ ଭିତରେ କାହାରି ସଙ୍ଗେ ତାହାର କିଛି ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ ।

ଏହାପରେ ଦିନେ ହଠାତ୍ ଦେଖାଗଲା, ପରିବୋଉଖୁଡ଼ୀ ଦୁଲାକୁ ସାଥିରେ ଘେନି ଗାଁରୁ ବାହାରି ଯାଇଛି । କିଏ କହିଲା ପୁରୀ, କିଏ କଟକ । ଜାତିଭାଇମାନେ ନିଃଶ୍ୱାସ ମାରି କହିଲେ, ଯାଃ, ପାପ ଗଲା । ସେହି କଥା ତ କରିବ୍ଲୁ, ଏତେ କୌତୁକ କାହିଁକି ଭଲା ? କିନ୍ତୁ ଚାରିଦିନ ପରେ ମା ଝିଅ ଦିହେଁ ଗାଁକୁ ଫେରିଲେ । ଶୁଣିଲୁଁ, ପିଲାଟାକୁ ପୁରୀ ବଡ଼ଛତା ମଠରେ ଦେଇଆସିଲେ ।

ମା ଝିଅ ଦୁହେଁ ଆଗପରି ଘରେ ରହିଲେ । ହେଲେ, ଦୁହିଁଙ୍କର ଅଲଗା ରୋଷେଇ । ଦୁଲା ହାତରୁ ପରି-ବୋଉଖୁଡ଼ୀ ଗୋଟାଏ ହେଲେ ଚିଜ ଛୁଏଁ ନାହିଁ । ବିଧବା ବ୍ରାହ୍ମଣୀ, ଶିବଲିଙ୍ଗ ସଙ୍ଗେ ସମାନ ସେ—କାହାରିକୁ ଦଣ୍ଡବତ ହେବ ନାହିଁ, ଆଉଷଁ ଟିକିଏ ଛୁଇଁ ପକେଇଲେ ଗାଧୋଇବ; ଓଷା, ବ୍ରତ, ହବିଷ, ଏକାଦଶୀ, ତିନି ଥର ଗାଧୁଆ, ଚଉରାମୂଳେ ପାଣିଦିଆ—ଝିଅ ବୋଲି ସିନା ଘରେ ରହିଲା, ତାହା ପାଇଁ ଆଉ କ’ଣ ନିଜ ପୁଣ୍ୟତକ ସାରିବ । ପରିବୋଉ-ଖୁଡ଼ୀ ଦିନେ ତ କାହାକୁ ଶାଗ କେରାଏ କି ଲଙ୍କାମରିଚ କସିଟାଏ ମାଗିଯାଇ ନାହିଁ; ଆଜି ଏବେ ଏକଘରିଆ ରହି ତାହାର ବେଶି କ’ଣ କ୍ଷତି ହେଲା ? ତେବେ ଖାଲି ଯାହା ସେହି ପିଲା ଦି’ଟା ।

ଯଦୁ କେବେ ଦିନେ ମଝିରେ ଗାଁକୁ ଆସି ଦଶ ପନ୍ଦର ଦିନ ପରେ ବଙ୍ଗଳା ଚାଲିଯାଉଛି । ତାକୁ କୁଆଡ଼େ ଗାଁ ଭିତରେ କାହିଁ ଠାବ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ଯୁଆଡ଼େ ଗଲା ଲୋକେ କହିଲେ, ‘‘କିରେ ଯଦୁ, ଭଣଜା ଦେଖିବାକୁ ଆସିଗଲୁ କି ?’’ ‘‘ଆରେ ସାବିତ୍ରୀ ଉଆଁସକୁ ଭିଣୋଇ ଘରୁ କ’ଣ ଭାର ଥୋର ଆସିଥିଲା ମ ?’’ ଯଦୁଟା ତ ମୋଟେ ଚାଲାଖ ଚତୁର ନୁହେଁ । ଖାଲି ଦାନ୍ତ ନିକୁଟି ହସିଦିଏ, କିଛି ଜବାବ ଦେଇପାରେ ନାହିଁ ।

ଗାଁରୁ ଆଉ ପାଁଜଣଙ୍କ ସାଥିରେ ଯଦୁ ପୁଣି ବଙ୍ଗଳା ଗଲା । ଆଉ କେତେଜଣ ବଙ୍ଗଳାରୁ ଫେରିଲେ, ପୁଣି କିଏ ଗାଁ ଛାଡ଼ି ଗଲେ— ପ୍ରତିବର୍ଷ ଗାଁ ଭିତରେ ଏମିତି ଯିବା ଆସିବା ଲାଗିଛି । ତେବେ ଆସିବା ଅପେକ୍ଷା ଯିବା ଲୋକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ବେଶି ବୋଲି ମନେହୁଏ; କାହିଁକି ନା ଗାଁଟା ଭିତରୁ ଅଳ୍ପ କେତେଟା ବର୍ଷ ଭିତରେ ପ୍ରାୟ ଅଧେ ଲୋକ ଖାଲି ପଡ଼ିଗଲେଣି— କେତେ ବଙ୍ଗଳା ବାଟ, ଆଉ କେତେ ମରି ହଜି ଯାଉଛନ୍ତି ।

ଅଳ୍ପ କେଇଟା ବର୍ଷ ତଳେ ତ ମେଲେରିଆ ଜର କାହାକୁ କହନ୍ତି, ଲୋକେ ଜାଣି ନ ଥିଲେ, ଆଜିକାଲି ଘର ଘରକେ ମେଲେରିଆ । ସେ କୁଆଡ଼େ ବିଲାତି ଦଳ ଯୋଗରୁ ବେଶି ହୁଏ । ଆମ ଗାଁରେ ତ ସେ ଦଳ ନ ଥିଲା, କିଏ ଜଣେ ଦିନେ ଆଉ କୋଉ ଗାଁରୁ

ମାଗିଆଣି ଖଣ୍ଡେ ଦଳ ଆମ ଗାଁ ପଦ୍ମ ପୋଖରୀରେ ପକେଇଲା । ମନେ ଅଛି, ସେ ଦଳର ଫୁଲ ଦେଖି ଆମେ ସବୁ ଭାରି ଖୁସି ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲୁଁ । ନିଜ ନିଜ ବାରି ଗାଡ଼ିଆରେ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ଦଳ ଆଣି ପକେଇଲୁ । ସରସ୍ୱତୀ ପୂଜାକୁ ଆଉ ଫୁଲର ଅଭାବ ହେଲା ନାହିଁ ।

କିନ୍ତୁ ବର୍ଷ ଚାରି ପାଞ୍ଚଟା ପରେ ଦେଖାଗଲା, ଘର ଘରକେ ମେଲେରିଆ । ପରିବୋଉ-ଖୁଡ଼ୀକୁ ମଧ ସେହି ମେଲେରିଆ ଧଇଲା । ବାଉଁଶକଣି ପରି ତାହାର ପାତଳା ଦିହଟା ପୋଡ଼ାଅଙ୍ଗାର ଭଳି ବଡ଼ ଭୟଙ୍କର ଦେଖାଗଲା । ବୈଦ୍ୟମାନେ କହିଲେ, ‘‘ଏ ଜ୍ୱରରେ ମୁଣ୍ଡ ଧୋଇ ଗାଧୋଇ ବାସି ପଖାଳ, ବସାଦହି ଖାଇବାକୁ ହେବ । ପରିବୋଉ ଖୁଡ଼ୀ ତ ଜାଣି ବିଧବା ମଣିଷ, ଦିନରେ ତାହାର ତିନିଥର ଗାଧୁଆ କାହିଁକି ବନ୍ଦ ହେବ ? ଯେତେବେଳେ ସେ ବେଶି ଦୁର୍ବଳ ହୋଇପଡ଼ିଲା, ଟିକିଏ କିଛି କାମ କି ଚଲାବୁଲା କଲେ ମୁଣ୍ଡ ଝାଇଁ ଝାଇଁ ହେଲା, ସେତେବେଳେ ତ ପୁଣି ବାର ବ୍ରତ, ହବିଷ, ଏକାଦଶୀ ପାଳିବାକୁ ହେବ । ନ ଗାଧୋଇଲେ ଚଳିବ କିପରି ?

ପରିବୋଉ-ଖୁଡ଼ୀ କିନ୍ତୁ ଭାରି ଟାଣୁଆ ମଣିଷ । ସେହିପରି ମାସ ଭିତରେ କୋଡ଼ିଏ ଦିନ ଜ୍ୱରରେ ଥୁରୁଥରୁ ହୋଇ ନିଜର ସବୁ କାମତକ ସେ ନିଜ ହାତରେ କରେ । ଦି’ଟା ଗୋଟାଏ ନୁହେଁ, ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ସେ ଏହିପରି ଚଳାଇ ନେଲା । ଏହି ପାଞ୍ଚଟି ବର୍ଷ ଭିତରେ ଦୁଲାର ଦିନେ ହେଲେ ସାହସ ହୋଇ ନାହିଁ ବୋଉ ପାଇଁ ଶାଗ କେରାଏ କାଟି ଦେବାକୁ— ପଥି ଗଣ୍ଡିଏ ରାନ୍ଧିଦେବା ତ ଦୂରର କଥା ।

ଏଥର କିନ୍ତୁ ଆଠ ଦିନ ହେଲା ପରିବୋଉ-ଖୁଡ଼ୀ ଶେଯରୁ ଉଠିପାରୁ ନାହିଁ; ପଡ଼ିଶାଅଡ଼ିସାରୁ କେହି କେହି ଆସି ତାକୁ ଦେଖିଯାନ୍ତି । ଏକଘରିଆ ହେଲା ବୋଲି କ’ଣ ଏତେବେଳେ ଟିକିଏ ଚାହିଁବେ ନାହିଁ ? ସୁଲୀ ଗଉଡୁଣୀଟି ଦିନେ ଦିନେ ଆସି ତାକୁ ଶେଯରୁ ଉଠାଇ ଦାନ୍ତପତ୍ର କରାଇ ଦିଏ । ଲିଆ କି ଚୂଡ଼ାଭଜା ଗଣ୍ଡିଏ ଆଣି ଗୋଟିଏ ଡୋଗେଇ ପାଖରେ ଥୋଇ ଦେଇଯାଏ; ଟେମି ପଣ୍ଡିଆଣୀ ଗାଧୋଇ ପାଧୋଇ ଆସି ମୁଣ୍ଡରେ ଟିକିଏ ତୁଳସୀ ପତ୍ର ଆଣି ଛିଞ୍ଚିଦିଏ, କଣିକାଏ ମହାପ୍ରସାଦ ଓଠରେ ଲଗେଇ ଦିଏ। ଦୁଲା ଅବଶ୍ୟ ଏସବୁ ବରାଦ କରିଦିଏ— କାହିଁକି ନା ତାହାଦ୍ୱାରା ଏସବୁ କାମ ହେବ ନାହିଁ; ଟିକିଏ ଖାଲି ବୋଉର ଗୋଡ଼ କି ଅଣ୍ଟା ଚିପିଦିଏ, ଆଉ କିଛି ନୁହେଁ ।

ପରି-ବୋଉ-ଖୁଡ଼ୀ ଶେଷରେ ଯଦୁ ପାଖକୁ ଖବର ଦେଲା । ଯଦୁ କିନ୍ତୁ ଆସିବାକୁ କେତେଦିନ ଲାଗୁଚି, କେଜାଣି । ଗାଁର ମୁଖିଆ ଲୋକେ କୁହାକୁହି ହେଲେ, ‘‘ରାଣ୍ଡୀଟା ତ ଏ ଘାଟି ଆଉ ପାରି ହେବ ନାହିଁ ପରା— ଉଠେଇବ ତାକୁ କିଏ ?’’

ଆଉ ଜଣେ ଉତ୍ତର ଦିଏ, ‘‘ଯେ ପାରୁ, ସେ ଉଠାଉ; ନ ହେଲେ ବାସି ମଡ଼ା ହୋଇ ଘରଭିତରେ କୁଆ ଶାଗୁଣା ପଶନ୍ତୁ, ଆମେ ତା ଦୁଆର ମାଡ଼ିବୁଁ ନାହିଁ ।’’

ଆଉ କିଏ କହେ, ‘‘କି ହୋ, ଆମର ଭାଇ ଭିତରର ତ— ଝିଅ ସିନା ଦୋଷ କରିଛି, ମାଆର କ’ଣ ଅପରାଧ ? ଆମେ ନ ଗଲେ ଲୋକେ କ’ଣ କହିବେ ?’’

"କିଏ ଯାଉଛ ଯାଅ । ପୁଅ ତେଣେ କଲିକତାରେ, ଏହିକ୍ଷଣି ସବୁଗୁଡ଼ିକ ବିଧି ବିଧାନ ହେବ କିପରି, ଖର୍ଚ୍ଚ ତୁଲେଇବ କିଏ ।"

"କୋଉ କଥା ରହିଯିବ ଭଲା ? ତାହା ବୋଲି ଅନାମ ଦାସ ଭାରିଯା ସେ, ଆମର ସାତ ପୁରୁଷୀ ଭାଇ, ତାହାର ଏବେ କେହି ନାହିଁ ବୋଲି—" ଯଦୁ ଚିଠି ଖଣ୍ଡ ପାଇ ଚାକିରି ଛାଡ଼ି ଗାଁକୁ ବାହାରିଲା; କିନ୍ତୁ ତା'ର ପହୁଞ୍ଚିବାକୁ ଡେରି ହୋଇଗଲା ।

ପରି ବୋଉ-ଖୁଡ଼ୀର ତିନି ଦିନ ହେଲା ନିଦ ନାହିଁ, ଦିହ ହାତ କାଳ ମାରି ଯାଉଚି, ଧଇଁ ପେଲୁଚି; କିନ୍ତୁ ଆଉ ରୋଗୀମାନଙ୍କ ପରି ସେ ତହଳ ବିକଳ ହେଉ ନାହିଁ, ପାଟିତୁଣ୍ଡ କିଛି ନାହିଁ; ଗାଁର ପୁରୁଖା ପୁରୁଖା ମାଇପେ କେତେଜଣ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଚନ୍ତି । ପୁତୁରା ଦିଅର ଦୁଇ ତିନିଜଣ ଗାଁ ବୈଦ୍ୟଙ୍କୁ ଡାକି ଆଣିଲେ, ଦୁଲା ଦି'ଅଣାଟି ପଇସା ରଖିଥିଲା, ବୈଦ୍ୟଙ୍କୁ ଦେଲା । ବୈଦ୍ୟ ଚନ୍ଦନ ପେଡ଼ିରେ କ'ଣ ଟିକିଏ ଔଷଧ ଘୋରି ମହୁରେ ଚଟେଇଦେବାକୁ କହିଲେ; କିନ୍ତୁ ଗଲାବେଳେ କହିଗଲେ,

"ଏ ତ ଅଣଚାଶ ବାୟୁ ନାଭିମଣ୍ଡଳରୁ ଛାଡ଼ିଗଲାଣି, ଯାକୁ ଆଉ ବଳ କାହାର ?"

"ଉଃ । ଭାରି ଶୋଷ ।" ପରିବୋଉ-ଖୁଡ଼ୀ ତିନି ଦିନ ପରେ ଆଜି କଥା କହିଲା ।

ବାଝାମ ଦୁଲାର ନିକଟ ସମ୍ପର୍କର ଖୁଡ଼ୀ ହେବ; କହିଲା, "ଦୁଲା ଲୋ, ବୋଉ ମୁହଁରେ ପାଣି ଟିକିଏ ଦେଲୁ, ଯଦୁଆ ତ ନାହିଁ, କିଏ ଆଉ ଏତେବେଳେ ପାଣି ଟିକିଏ ଦେବ ?

ଦୁଲାର ସାହସ ହେଉ ନ ଥାଏ । ବୋଉ ତ ସେହି କାଳରୁ ତାହା ହାତରୁ କିଛି ଛୁଏଁ ନାହିଁ, ଆଜି ତା ମୁହଁରେ ପାଣି ଦେବ କିପରି । ଅଛୁଆଁ ଲୋକେ ଦେଉଳ ଭିତରେ ପଶିବାକୁ ଯେମିତି ହୁଅନ୍ତି, ଦୁଲାର ସେହିପରି ଡର ମାଡ଼ିଲା ।

ଆଉ ଜଣେ କହିଲା "ଆଲୋ ଦେମ, ଏତେବେଳେ ଆଉ ସେହି କଥା ବିଚାରି ହେଉଚୁ କ'ଣ ?"

ଦୁଲା ପାଣି ଟିକିଏ ଘେନି ମାଆର ମୁହଁ ପାଖରେ ଡାକିଲା "ବୋଉ" ପାଣି ଗିନାଟା ଧରି ଉଠିଲା,— "ବୋଉ ।" ପରି-ବୋଉ-ଖୁଡ଼ୀ ଡୋଳା ଦିଟା ମେଲା କରି ତରାଟି ଚାହିଁଲା,— ଯେପରି ସେ ରୋଗ ଶେଯଟା ଉପରେ ପରି-ବୋଉ-ଖୁଡ଼ୀ ଦେହ ନାହିଁ, ମୁହଁ ନାହିଁ, ନାକ ନାହିଁ, କାନ ନାହିଁ— ଖାଲି ଆଖି ଦୁଇଟା । ଦୁଲାର ଛାତି ଧଡ଼ ଧଡ଼ ପଡ଼ିଲା । ପରି-ବୋଉ-ଖୁଡ଼ୀ ଓଠ ମେଲାଇ ଧୀରେ ଧୀରେ କହିଲା, "କିଏ— ଏ ? ଦୁ...ଲା ? —ତୋ' ହାତରୁ ? —ନାହିଁ ଲୋ ମା !" ପରିବୋଉ-ଖୁଡ଼ୀ ମୁହଁଟାକୁ ଟିକିଏ ବୁଲାଇନେଲା । ଆଉ ଥରେ ସେ ଚାହିଁ ନାହିଁ କି ଶୋଷ ବୋଲି କହି ନାହିଁ ।

●

ହୃଦୟ

ଆମ କୋଠା ନିକଟରେ ସେ ଭଙ୍ଗାକୋଠା ଖଣ୍ଡି । ଚୂନ ଛାଡ଼ିଯାଇ ଭଙ୍ଗା ଇଟାକାନ୍ଥ ସବୁ ଠିଆହୋଇଛି । ଯେପରି ଅନେକ ଘଟଣାକୁ ପାସୋରି ନ ପାରି ଆଁ କରି ଉପରକୁ ସେ ଘର ଚାହିଁଛି । ବହୁତ ଭଙ୍ଗା ଦୃଢ଼ ଇଟା ସାଙ୍ଗ ସୁଖ ହୋଇ ଏଣେ ତେଣେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଘର ଭିତରେ ଅନାବନା ଗଛଗୁଡ଼ାଏ । ଘରଟାକୁ ଦେଖିବାରେ ମୁଁ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଯାଇଥିଲି । ତାହା ବିଷୟରେ କଦବା ଭାବିଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଆଜି ସେ ଘରଟିକୁ ଦେଖି ପକାଇଲେ ଆଖିପତା ଦି'ଟା ତିନ୍ତିଯାଏ ।

ଛାଇ ଛାଇଆ ମନେଅଛି । ବୋଧହୁଏ ମୋତେ ଦଶ କି ଏଗାରବର୍ଷ— ଏ ଭଙ୍ଗା ଘର କେତେବେଳେ ଆଡ଼ମ୍ବରପୂର୍ଣ୍ଣ । ବିନୋଦବାବୁ ଖୁବ୍ ନାମଜାଦା ଡାକ୍ତର । ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ସବୁବେଳେ ଲୋକଙ୍କର ଚଳପ୍ରଚଳ । ଘରେ ଟଙ୍କା ପଇସାର ଅଭାବ ନାହିଁ । ଚାକର ବାକର ଚାରି କି ପାଞ୍ଚ, ଗୋଟିଏ ବୋଲି ପୁଅ ହୃଦୟ । ହୃଦୟ ମୋର ସାଥି, ମୁଁ ଅନେକ ସମୟରେ ବିନୋଦବାବୁଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଏଁ, ହୃଦୟ ସାଙ୍ଗରେ ଖେଳିବାକୁ । ବିନୋଦବାବୁ ମଧ୍ୟ ମୋତେ ବଡ଼ ସୁଖ ପାନ୍ତି । ହୃଦୟ ଆଉ ମୁଁ ଅନେକ ସମୟରେ ଏକ ସଙ୍ଗରେ ଖିଆପିଆ, ଶୁଆବସା କରିଛୁଁ; ମୁଁ ତା' ବୋଉକୁ ବୋଉ ବୋଲି ଡାକେଁ, ସେ ମୋ ବୋଉକୁ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଡାକେ । ଗୋଟିଏ ପୁଅ ବୋଲି ବାପା ମା ବଡ଼ ସେରନ୍ତା କରିଥାନ୍ତି ତାକୁ; ତେଣୁ ପିଲାଦିନୁଁ ସେ ବଡ଼ ଏକଜିଦିଆ— ଯାହା ବୁଝିଥିବ ସେଇଆ । ମୋଠାରେ ମଧ୍ୟ ଏ ଅସ୍ତ୍ରଟା ଅନେକ ଥର ପ୍ରୟୋଗ କରି ସେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଛି ।

ସେହି ଚମ୍ପା ଗଛଟି ତାଙ୍କ ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରେ ଏବେସୁଦ୍ଧା ଅଛି; କିନ୍ତୁ ତା ମୂଳରେ ସେ ପଥର ଚାନ୍ଦିନୀଟି ଆଉ ନାହିଁ, ସେହି ପିଣ୍ଡି ଉପରେ ବସି ପଡ଼ିଶା ପିଲାଙ୍କୁ ନେଇ ଜହ୍ନପକ୍ଷ ରାତିରେ କେତେ ଲୁଚକାଳି ଖେଳିଛୁଁ । ଆମେ ଦୁହେଁ ହୋଇଥାଉଁ ସବୁପିଲାଙ୍କ ଉପରେ ମୁରବି । ଅବଶ୍ୟ ସେମାନେ ଆମଦୁହିଁଙ୍କୁ ଖାତିର କରନ୍ତି ବୋଲି କେହି ପିଲା ଖେଳରେ କିଛି ଗୋଳମାଳ ଘଟାଇଲେ ଉଚିତ ବିଚାର କରି ତାକୁ ଦଣ୍ଡ ଦିଆଯାଏ । ଆମେ ଦୁହେଁ ଥିଲୁଁ ବିଚାରକ ।

ପାଠ ପଢ଼ାରେ ହୃଦୟ ମତେ ସବୁ ବିଷୟରେ ବଳିଯାଏ । ସେହି ଅଭିମାନରେ ମୁଁ କୌଣସି ଆଡ଼ୁ ତା' ସଙ୍ଗେ ଗୋଟାଏ କଳି ଆରମ୍ଭ କରିଦିଏଁ । ପୁଣି ସୁବିଧା ପଟିଲେ ତା' ଉପରେ କିଛି ଉତ୍ତମ ମଧ୍ୟମ ବସାଇ ଦେବାକୁ ଛାଡ଼େ ନାହିଁ । ମାତ୍ର କେବେହେଲେ ସେ ମୋତେ ଓଲଟି ମାରିଥିବାର ତ ମନେ ପଡ଼ୁନି । ମୋର ଗୋଟିଏ ଚାପୁଡ଼ାରେ ତା' ଗାଲ କିମିତି ଲାଲ ପଡ଼ିଗଲା ଓ ଆଖିରୁ ଥପ ଥପ ପାଣି ବୋହିପଡ଼ିଲା, ସେ ଚିତ୍ର ଆଜି ମୋ ଆଖି

ଆଗରେ ନାଚିଯାଉଚି । ପୁଣି ନାଚି ଯାଉଚି ସେତିକିବେଳେ ତା ମୁହଁରେ ହସ । କେଡ଼େ ତୋରା ସେ ହସ, ତା' ସଙ୍ଗେ ମୁକ୍ତାପରି ଲୁହ ଯେମିତି ମେଘ ବରଷୁଛି, ଖରା ମାରୁଛି ।

ମତେ ଚିଡ଼ାଇ ମୋଠାରୁ ଗାଳି ଶୁଣିବା, ମାଡ଼ ଖାଇବାରେ ଯେମିତି ତାର ଭାରି ଖୁସି, ମାତ୍ର ସେ କଳିର ଅର୍ଥ କିଛି ନୁହେଁ । ଦିନେ ଦି' ଦିନ ତା' ସଙ୍ଗରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ନ ହେଲେ ମୋ ମନଟା ଭାରି ଘାଣ୍ଟିହୁଏ । ଦିନ ରାତି ଆଉ କିଛି ଭାବନା ମୁଣ୍ଡରେ ପଶେନି । ସେ ବି କେତେଥର ଆଗ କଥା କହିପକାଏ । ତା' ସଙ୍ଗରେ ଦୁଇ ଦିନରୁ ବେଶି ରୁଷାରୁଷି ହୋଇଛି ବୋଲି ମୋର ମନେ ହେଉ ନାହିଁ । ଏମିତି ଦିନେ ଅଧେ କଥା ନ କହିଲା ପରେ କେବେ ସେ ମୋ ଆଖି ବୁଜି ଦେଇ ଖୁବ୍ ଜୋରରେ ଧରିପକାଏ । ମୁଁ କେବେ 'ଏଇ କଥା କୁହାଇବି' କହି ପଛରୁ ତା'ର ଚପେଟାଘାତ କରେଁ ।

ସେଦିନ ମୋର ଜନ୍ମଦିନ । ହୃଦୟକୁ ଆମ ଘରକୁ ଡାକିଥାଏ । ଆମ ଘରେ ଆଜି ଛୋଟବଡ଼ ହୋଇ ଗୋଟିଏ ଉତ୍ସବ— ବଡ଼ପୁଅର ଜନ୍ମଦିନ । ମୋ ଦେଖାନ୍ତରେ ଆମ ଘରର ଏମିତି କିଛି ପୁଣ୍ୟପର୍ବ ହୋଇ ନାହିଁ, ଯେଉଁଦିନ ହୃଦୟ ମୁଁ ଏକାସାଙ୍ଗରେ ବସି ଖାଇ ନାହୁଁ । ଆଉ ସବୁଦିନେ ଦି' ଘଣ୍ଟା ଆଗରୁ ଆସି ସେ ବସିଥିବ । ଆଜି କାହିଁକି ଆସି ନାହିଁ । ହୃଦୟକୁ ଡାକିବାକୁ ଗଲି । ଦାଣ୍ଡକୁ ବାହାରି ପଡ଼ି ଶୁଣେ, ତାଙ୍କ ଘରେ କାନ୍ଦଣା । ଏ କ'ଣ— ବିନୋଦବାବୁ ଚାଲିଗଲେ । ତଟସ୍ଥ ହୋଇଗଲି— ଭାବିଥିଲି ଡାକ୍ତରମାନେ ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ପରି ମରନ୍ତି ନାହିଁ । ମାତ୍ର ସେ ରୋଗରେ ପଡ଼ି ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ମନ ବ୍ୟାକୁଳ ହେଲା ହୃଦୟକୁ ଦେଖିବା ଲାଗି । ତାଙ୍କ ଘରଭିତରକୁ ଦଉଡ଼ି ଯିବା ବେଳକୁ ହଠାତ୍ କିଏ ପଛଆଡୁ ଟାଣି ଧରିଲା । ଭାବିଲି, ହୃଦୟ, କିନ୍ତୁ ଫେରି ଦେଖିଲି, ବୋଉ । 'ଘରକୁ ଚାଲ' କହି ବୋଉ ମତେ ଓଟାରି ନେଇଗଲା । ଘରକୁ ନେଇ ମୋତେ ଖାଇବାକୁ ଜିଗର କଲା । ହୃଦୟ କ'ଣ କରୁଥିବ ଭାବି ଭାବି ମୋତେ ସେ ସବୁ କ୍ଷୀରୀ ପିଠା ରୁଚିଲା ନାହିଁ । ଆଜିର ଏ ଉତ୍ସବ ଦିନରେ ମୋ ନିକଟରେ ଜଣକର ଥାନ ଖାଲି ପଡ଼ିଲା । କେତେ ଅନୁନୟ ବିନୟ କରି ବୋଉଠାରୁ ମୁକ୍ତି ଲଭିଲି; କିନ୍ତୁ ସେ ଦିନ ଆଉ କାହିଁ ଯିବାକୁ ସେ ମୋତେ ଛାଡ଼ିଲା ନାହିଁ ।

ଆରଦିନ ହୃଦୟ ଆମ ଘରକୁ ଆସିଲା । ତା'ର କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ ନ ଦେଖି ବିସ୍ମିତ ହେଲି । ସେହି ମଧୁର ଶାନ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତି, ସେହିପରି ଧୀର । ଗତ ଦିନର କଥାସବୁ କହିଲି । ତାହାର ବାପାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁରେ ମୋ ଆଖିରୁ ଲୁହ ଆସିଲା, ଶୁଣି ସେ କହିଲା, ସ୍କୁଲରେ ଏଇପରି ସଂଯମ ଶିଖିଛୁ ପରା ? ମୁଁ ଚକିତ ହୋଇ ପଚାରିଲି, ସେ କାନ୍ଦିଛି କି ନା । ପିଲାଟିର କୌତୂହଳ ମୋ ମନକୁ ଧକ୍କା ମାରୁଥାଏ । ସେ ଉତ୍ତର କଲା । 'ଏଥିରେ କାନ୍ଦିବାର କଥା କ'ଣ ଅଛି ?' ଅବିକଳ ସତ । ମୁଁ ପରେ ପଚାରି ବୁଝିଲି ।

ବିନୋଦବାବୁଙ୍କର କିଛି ଟଙ୍କା ଋଣ ଥାଏ । ହୃଦୟର ମା'ଛଡ଼ା ଆଉ କେହି ଅଭିଭାବକ ନ ଥାନ୍ତି । ଏ ସୁଯୋଗରେ ମହାଜନମାନେ ତାଙ୍କର ସର୍ବସ୍ୱ ନେଇ ବିନୋଦବାବୁଙ୍କ ପରିବାରଟିକୁ ଦାଣ୍ଡର ଭିକାରୀ କରିଦେଲେ । ହୃଦୟର ମାମୁ ଧନୀ; ମା'ପୁଅ ତାଙ୍କରି ଘରକୁ ଯିବାଲାଗି ସ୍ଥିର କଲେ ।

ମୋତେ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି ଓ ବୋଉକୁ ନମସ୍କାର କରି ହୃଦୟ ଯେଉଁଦିନ ବିଦାୟ ନେଲା, ତା' ଓଠର ସେଇ କରୁଣ ହସଟିକ ଆଜି ସୁଦ୍ଧା ମୋ ଚିତ୍ତରେ ଗୋଟାଏ ଥାନ ଦଖଲ କରି ବସିଛି । କେତେ ଦିନ ହୃଦୟଙ୍କ ଘରକୁ ଚାହିଁ ପକେଇଲେ ମୋତେ କାନ୍ଦ ମାଡ଼େ । ତା' ପଢ଼ାଘର ଝରକା ଆଉ ଦିନକ ପାଇଁ ଫିଟିଲା ନାହିଁ ଏବଂ ଟେବୁଲ ନିକଟରେ ବସି ତାକୁ ପଢୁଥିବାର ମୁଁ କେବେ ଆଉ ଦେଖିଲି ନାହିଁ ।

ଦୁଇ ଚାରି ଦିନ ପରେ ତାହା ପାଖରୁ ଚିଠି ଆସିଲା; ମୁଁ ମଧ ଉତ୍ତର ଦେଲି। ଏହିପରି କେତେ ଦିନର ପତ୍ର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ପରେ ବନ୍ଧୁତାର ଡୋର ହୁଗୁଳା ହୋଇଆସିଲା । ଆଉ ଏବେ ପତ୍ର ନାହିଁ କିମ୍ବା ହୃଦୟ କଥା ମୋର ଦୈବାତ୍ ମନେହୁଏ ।

ସେଦିନ କାଠଯୋଡ଼ି କୂଳରେ ବୁଲୁଥିଲି । ଆକସ୍ମିକ ଭାବରେ ହୃଦୟ କାହୁଁ ଆସି ମୋତେ ଧରିନେଲା । ଆରେ ହୃଦୟ। କେତେ ଦୀନହୀନ ବେଶ ସତେ ତାର। ତା' ଚେହେରା ଦେଖି ଅନ୍ତର ମୋର ଫାଟିପଡ଼ିଲା । ପିନ୍ଧିବା ଲୁଗାଖଣ୍ଡି ଚାରି ଛ'ଠା ସିଲାଇ କରା, ଚାଦର ଖଣ୍ଡିର ଧଡ଼ି ଏବଂ ମୁହଁ ଛିଡ଼ିଯାଇଛି । ଚିରା ଚାଦର ମଧରେ ବୈଶାଖର ଶୁଷ୍କ ନଦୀପରି ଦେହଟାର ଅବଶେଷ ମାତ୍ର ଅଛି ।

ଏହାର କାରଣ ମଧ ଜାଣିବାଲାଗି କୌତୂହଳ ମୋର ହେଲା । ଏପାଖେ ସେପାଖେ ଅନ୍ୟମନସ୍କ ଭଳି ଚାହିଁ ସେ କହିଲା, ତୁ ବି ସେଇଟା ପଚାରିଲୁ ? ମୋର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ତ କେବଳ ତୋତେ ଟିକିଏ ଦେଖିବା, ଏପରି ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ମୁଁ କ'ଣ ତୋ ପାଖକୁ ଆସିଥିଲି ?'' ମୁଁ ତାକୁ ଆମ ଘରେ ରହି ପଢ଼ିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କଲି। ହୃଦୟକୁ ପାଇଥିଲେ ବୋଉ ଯାଆଁଳା ପୁଅପରି ଆମ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ଦେଖିଥାଆନ୍ତେ; ମାତ୍ର ପିଲାଦିନର ସେ ଏକବାଗିଆ ସ୍ୱଭାବ ଛାଡ଼ି ନାହିଁ। ମୁଁ ଅଳ୍ପ ହସି କହିଲି, 'ହୃଦୟ ! ପିଲାଦିନରୁ ତୁ ସେହି ଏକଜିଦିଆ ସ୍ୱଭାବ ଛାଡ଼ି ନାହୁଁ ? ଅଭିମାନରେ ତା ମୁହଁଟା ଭାରି ହୋଇପଡ଼ିଲା, ସେ ଆପଣା କଥା ଛାଡ଼ି ଅନ୍ୟ କଥା ସବୁ ପକାଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । ଏବେ ସେ କି କି ନୂଆ ବହି ପଢ଼ିଛି । କେତେ ଜାଗା ବୁଲିଲାଣି— ଗଞ୍ଜାମ ଓ ସମ୍ବଲପୁରରେ କିପରି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଚାଲେ, ଖବରକାଗଜରେ ବାହାରିଥିବା ଦେଶବିଦେଶର ନୂଆ ନୂଆ ଖବର କ'ଣ— ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ କିପରି ଜୋରରେ ଚାଲିଲାଣି ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି । ମଝିରେ ମଝିରେ ପୁଣି ତାର ସେଇ ଅତି ଜଣାଶୁଣା ହସର ଢେଉ । ତୁନି ହୋଇ ଶୁଣିବା ଛଡ଼ା ମୋର ଆଉ କିଛି ଉପାୟ ନ ଥାଏ । ତା' କଥାଭାଷାରେ ମୁଁ ନିଜେ ଭାସିଗଲା ଭଳି ଅନୁଭବ କରେଁ, ମୋ ମୁହଁକୁ ପ୍ରକୃତରେ କିଛି କଥା ପଇଟେ ନାହିଁ । ସେମିତି ସେଦିନ କାହୁଁ ଗୋଟାଏ ଝଡ଼ପରି ଆସି ଗପର ସୁଅ ଛୁଟାଇ ଦେଇ ସେ ପୁଣି ଝଡ଼ପରି ଚାଲିଗଲା। ତାକୁ ଆମ ଘରକୁ ଆଣି ଆତିଥ୍ୟ ଦେଖାଇବାର ସାହସ ସୁଦ୍ଧା ମୋର ହେଲା ନାହିଁ । ମୋର କିନ୍ତୁ ରାତି ତମାମ କେବଳ ହୃଦୟ-ଭାବନାରେ ନିଦ ଆସିଲା ନାହିଁ । ସେ କେଉଁଠି ଅଛି, କ'ଣ କରୁଛି, କିଛି ହେଲେ ମୁଁ ଜାଣିପାରିଲି ନାହିଁ; ଅଥଚ ସେ ମୋର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବନ୍ଧୁ ବୋଲି ମୁଁ ଗର୍ବ କରେଁ ।

ଏବେ ସେସବୁ କଥା ବହୁଦୂରରେ ରହିଗଲାଣି; ମୋତେ ବୟସ ଚାଳିଶ ପଇଁଚାଳିଶ, ଘୋର ଜଞ୍ଜାଳ— ଶିକ୍ଷକତାରେ ସାମାନ୍ୟ ଦରମା । ସବୁବେଳେ ଖର୍ଚ୍ଚକୁ ନିଅଣ୍ଟ । ପୁରାତନ ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟରଙ୍କ ବଦଳି ଯେଉଁ ନୂଆ ଦେଶୀ ଲୋକ ଏବେ ହୋଇଛନ୍ତି, ଶୁଣାଯାଏ ଅତି ଉତ୍ତମ ଲୋକ । ନାମ ତାଙ୍କର ହୃଦୟ ବନ୍ଧୁ । ଏ କ'ଣ ମୋର ସେହି ପିଲାଦିନର ସାଥୀ ସେହି ହୃଦୟ ? ମନଭିତରେ ନାନା ସନ୍ଦେହ ଜନ୍ମିଲା । ହେଲେ ବି ଆଜି କ'ଣ ହୃଦୟ ମୋତେ ଆଉ ଚିହ୍ନିବ ? ବଡ଼ଲୋକ ହୋଇଗଲେ, ପିଲାଦିନର ବନ୍ଧୁତାକୁ କିଏ ପଚାରେ ? ଦୁନିଆରେ କେବଳ କୃଷ୍ଣ ସୁଦାମା ତ ଦି' ଜଣ— ଆଉ କାହାନ୍ତି ? ବଡ଼ପାୟାକୁ ଉଠିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତ କେହି ଆଖିରେ ଚାହୁଁ ନାହାନ୍ତି ।

ଇନ୍ସପେକ୍ଟର ଆମ ସ୍କୁଲ ପରିଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଆସିଛନ୍ତି । ଶିକ୍ଷକମାନେ ନିଜ ନିଜ କ୍ଲାସରେ ସେ ଦିନ 'ନ୍ୟୁମେଥଡ୍ ଅବ୍ ଟିଚିଙ୍ଗ୍' ଆରମ୍ଭ କରିଥାଉଁ । କ୍ଲାସରେ ପୂରା ଡିସିପ୍ଲିନ୍ । ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ସୁକଟ୍ ଦେଖିବା ଲାଗି ଛାତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ତୁଣ୍ଡାଟାକୁ ବାହାରକୁ ଯିବାର ଉଦ୍ୟମ କରୁଥାନ୍ତି । ଯାତ ଦେଖାଗଲା ବେଳେ ପିଲାଏ ହଳଦୀ କଜଳ ଘେନିଲା ପରି ନୂତନ ପରିପାଟିରେ ବେଶଭୂଷା ହୋଇଯାଇଥାଉଁ। ମୋ କ୍ଲାସ ସନ୍ନିହିତ ଆଉ ଏକ କ୍ଲାସକୁ ସାହେବ ପରିଦର୍ଶନ କରୁଥିବାର ଯେବେ ଜାଣିଲି, ଚକ୍‌ଖଣ୍ଡ ଧରି ସୁନ୍ଦର ହସ୍ତାକ୍ଷରରେ ପୂର୍ବରୁ ଲେଖା ରହିଥିବା ବ୍ଲାକ୍‌ବୋର୍ଡ଼ ନିକଟକୁ ଯାଇଁ ବେଶ କଣ୍ଠଟାକୁ ପରିଷ୍କାର କରି ବୁଝେଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲି । ପିଲାଗୁଡ଼ାକ ଚିମୁଟା ଚିମୁଟି ହୋଇ ମୁହଁ ତଳକୁ କରି ହସିଲେ । ବାକି କେତୋଟି ସୁବୋଧ ଛାତ୍ର ଦାରୁଭୂତ ମୁରାରି ହୋଇ ଜଳ ଜଳ ଚାହିଁଥାନ୍ତି ।

ଅବାକ୍ ହୋଇ ଦେଖିଲି, ଆମ ସ୍କୁଲର ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ସାଥିରେ ଲୁଗା ପଞ୍ଜାବୀପିନ୍ଧା ଗୋଟିଏ ବାବୁ। ଏଇ ତେବେ ଆମ ଇନ୍ସପେକ୍ଟର । ହୃଦୟ । ହୃଦୟ । ଦେଶକାଳ ପାସୋରି ସେ ମୋତେ ପୂର୍ବପରି କୁଣ୍ଢେଇ ପକାଇଲା; ତା' ଅଧର କୋଣର ହସଟି ସେହିପରି ଲାଖି ରହିଛି । ଇନ୍ସପେକ୍ଟରଙ୍କର ଏଇ ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ଅଭିନୟରେ ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟର ଓ ଛାତ୍ରମାନେ ଅବାକ୍ ହୋଇ ଚାହିଁଥାନ୍ତି । ମୁଁ ମଧ ବଡ଼ ସଙ୍କୋଚ ବୋଧ କଲି ।

ନିର୍ବିକାର ଭାବରେ ହୃଦୟ ସେଇଠି ବଖାଣି ବସିଲା, ତାହାର ନିଜ ଜୀବନର କାହାଣୀ ଏବଂ ମୋ ସହିତ ବାଲ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧ, କିପରି ନିଃସହାୟ ଅବସ୍ଥାରେ ସେ ଅନ୍ୟର ରୋଷାଇ କରି, ମୋଟ ବୋହି ଶେଷରେ ଏତେଦୂର ହୋଇଛି।

●

ନିଶୀଥିନୀ

ଦିନଯାକ ମୁଣ୍ଡଟା ବଡ଼ ବେଠିକ୍ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ଦୁଃଖ କି ସୁଖ, ଯନ୍ତ୍ରଣା କି ଆହ୍ଲାଦ, କାହିଁକି ଏହା ଏପରି ଭାରାକ୍ରାନ୍ତ, ବୁଝିବା କଠିନ । ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ଏ ଅବସ୍ଥାଟାର ନାନା ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି ବୁଝାଇ ଦେଇପାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଏ ତ ଅନୁଭବର କଥା— ଆଦିକାଳରୁ ମଣିଷର ଭାଷା ଉପରେ ଯେତେଦୂର ଅଧିକାର ହୋଇଆସିଛି, ଏ ଅନୁଭୂତି ଜିନିଷଟାକୁ ସ୍ପଷ୍ଟକରି ବୁଝାଇ ଦେବା ଲାଗି, ତାହା ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯଥେଷ୍ଟ ନୁହେଁ । ମୁଁ କଷ୍ଟ ଅନୁଭବ କରୁଛି— ଏ ଭାଷାରେ ଆନ୍ତରିକ ବେଦନାର ଠିକ୍ ଅନୁବାଦ ହେଲା ବୋଲି ମନେ ହୁଏ ନାହିଁ । ଆଉ ଯେପରି କେତେ କଥା ବାକି ରହିଗଲା । କେତେ ବିଷୟ ବାଦ ପଡ଼ିଗଲା—ଏହିପରି ବୋଧହୁଏ ।

ଏଥିପାଇଁ କବି ଓ ଲେଖକମାନେ ଭାଙ୍ଗି ବଦଳାଇ ଓଲଟାଇ ପାଲଟାଇ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ କଥାକୁ ନାନା ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଯାଇଛନ୍ତି । ସକଳ ଯୁଗରେ କବି, ସାହିତ୍ୟିକଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ହେଉଛି । ଗୋଟାଏ ପୁରୁଣା କଥାକୁ ଭାଷାର ନାନା ଛାଞ୍ଚରେ ପକାଇ ନୂଆ କରି ଦେଖାଇବା ଲାଗି । ଏ ଚେଷ୍ଟାରେ ବିରାମ ନାହିଁ । ତଥାପି ଅନୁଭୂତି ଜିନିଷଟାର ଯଥାର୍ଥ ଅନୁବାଦ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନ ହେଲା । ଏତେ ଗଭୀର, ଏତେ ଅତଳ ସେ ।

ତା' ଉପରେ ପୁଣି ନିଜେ ଅନୁଭବୀ ଯଦି ଦୁଃଖ କି ସୁଖ ଜାଣିପାରୁ ନାହିଁ, ସେ ଅବସ୍ଥାଟାକୁ କି ଭାଷାରେ ବୁଝାଇ ଦିଆଯାଇପାରେ ? ସେଥିଲାଗି ଏହାର ମୁଁ ନାମ ଦିଏ କିମ୍ଭୂତ କିମାକର ଯେମିତି ଗୋଟାଏ ପ୍ରେତର ଗ୍ରାସ, ମନୁଷ୍ୟର ବୁଦ୍ଧି, ଜ୍ଞାନ, ବିବେଚନା ହାରିଯାଏ ଏଠାରେ । ଥରେ ନୁହେଁ, ଦୁଇଥର ନୁହେଁ— ବହୁବାର ଏ ପ୍ରେତଟାର ଆକ୍ରମଣରେ ମୋତେ ପଡ଼ିବାକୁ ହୋଇଛି । ଏହା କବଳରୁ ଉଦ୍ଧୁରିଯିବା ଲାଗି ବାରମ୍ବାର ଛଟପଟ ହୋଇଛି ମୁଁ; କିନ୍ତୁ ପାରି ନାହିଁ । ବୋଧହୁଏ, ଏହିପରି କେତେଟା କାରଣରୁ ମନୁଷ୍ୟର ଆତ୍ମଶକ୍ତି ଓ ପୁରୁଷକାର ଉପରେ ଅବିଶ୍ୱାସ ଜନ୍ମିଯାଏ ।

ଚିତ୍ରକର ଯେତେ ଭଙ୍ଗିରେ ତୂଳିକା ଧରି ରଙ୍ଗ ଫୁଟାଉ ବିଚକ୍ଷଣ ଦର୍ଶକ ହୋଇଥିଲେ ନିଶ୍ଚୟ ତା'ର ଅପୂର୍ଣ୍ଣତାଟି ସେ ଦେଖିପାରିବ । କାରଣ ଗାୟକର ଛନ୍ଦ ହେଉ, ଶିଳ୍ପୀର ରଙ୍ଗ ହେଉ, ସୃଷ୍ଟିର ସକଳ ପ୍ରକାର ଚିତ୍ରରେ ସ୍ୱଭାବସୁଲଭ ଅଭାବଟାକୁ କେହି ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏଡ଼ିଦେଇ ନାହିଁ । ଏଥିଲାଗି ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନ ଅସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଏବଂ ପୂର୍ଣ୍ଣତା ହିଁ ତାହାର ଆଦର୍ଶ ଓ ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଏହି ଅସ୍ପଷ୍ଟ ନାମ ପ୍ରୟୋଗଦ୍ୱାରା ଲେଖକର ଭାଷାନଭିଜ୍ଞତା ପ୍ରତୀୟମାନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସହଜରେ ସେ ଦୋଷୀ ସାବ୍ୟସ୍ତ ହେବାର ଆଶଙ୍କା ନାହିଁ ।

ମୋ ଉପରେ ଏହି ପ୍ରେତର ଆକ୍ରମଣ ଏତେ ଦିହଘଷା ହୋଇଯାଇଛି ଯେ, ଏହାର ଆସିବା ସମ୍ବାଦ ପାଇ ଏଣିକି ଆଉ ମତେ ବିଶେଷ ବିବ୍ରତ ହେବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ । ସମୟର

ପ୍ରବାହରେ ଏହା କାହିଁ ଉଭେଇଯାଏ । ଆଜି ଏହି ଅଜ୍ଞାତକାରଣ କିମ୍ଭୂତ କିମାକାରଟାକୁ ନେଇ ମୁଣ୍ଡ ଭିତରେ ମୋର ଅସହ୍ୟ ଆଲୋଡ଼ନ । ପଦେ ଆଗକୁ ଯିବାକୁ ଉତ୍ସାହ ନାହିଁ; ପଛକୁ ଚାହିଁବାକୁ ସାହସ ନାହିଁ । ''ନଯଯୌ ନ ତସ୍ଥୌ'' ଅବସ୍ଥାରେ ଅସମ୍ଭବ ଶୂନ୍ୟ ଚିନ୍ତା କରୁ କରୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ଆସିଗଲା । ଆଲୁଅଟା ଜାଳି ଟେବୁଲ ପାଖରେ ବସି ରହିଲି । ରାତ୍ରି କ୍ରମେ ତା'ର ସମସ୍ତ ନିସ୍ତବ୍ଧତା ଘେନି ସେହି ପ୍ରେତଗ୍ରାସକୁ ଅଧିକ ନିଘଞ୍ଚ କରି ଘୋଟି ଆସିଲା । ମୁଣ୍ଡଟା ଅଧିକତର ଭାରକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇପଡ଼ିଲା । ବାହାରେ ଦୁଇ ଚାରିଟା ଝିଙ୍କାରି ଏକସ୍ୱରରେ ଅବିରାମ ଗତିରେ ଏହି ଅନ୍ଧକାରକୁ ଚିରି ତାନ ଧଇଲେ; କିନ୍ତୁ ନୀରବତା ବରଂ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଲା । ସେଇ ନୀରବତା ଭିତରେ ମୋର ଦୁର୍ବିଷହ ଏକାକିତ୍ୱ ।

କାଗଜ କଲମ ଧରି ବହୁକ୍ଷଣ ବସି ରହିଲି । ଇଚ୍ଛା, କିଛି ଲେଖେଁ; କିଛି ତ କାହିଁ ପଇଟିଲା ନାହିଁ । କେତେ ସମୟ ପରେ, ଠିକ୍ କଲି, ଗୋଟାଏ ଗଳ୍ପ ଲେଖିବି । କ'ଣ କରେ, ଲେଖିବା ବ୍ୟତୀତ ଯେ ଏ ଅବସ୍ଥାରେ ଅନ୍ୟ କିଛି ଉପାୟ ନ ଥିଲା । ଅନେକ ଶୃଙ୍ଖଳାହୀନ ଭାବନା ପରେ ଏହି ନିଶୀଥକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଗଳ୍ପଟିଏ ଲେଖିବି ବୋଲି ମନସ୍ଥ କଲି ଏବଂ ସେହି ସମ୍ପର୍କରେ ଗଳ୍ପର ନାୟିକାର ନାମ ରଖିଲି ନିଶୀଥିନୀ । ବହୁ କଷ୍ଟରେ ଗୋଟାଏ ପାରା ଶେଷ କରିଦେଲି, ବେଶ୍, ଏହି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମନେ ଅଛି । ଆଉ ମନେ ଅଛି, ସେତେବେଳକୁ ଝରକା ବାହାରେ ଅଷ୍ଟମୀ ଆଶ୍ୱିନଚନ୍ଦ୍ରର ଶୁଭ୍ର ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ଲୀଳା କରୁଥିଲା ଏବଂ ସେହି ଶୀତଳଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାର ଗନ୍ଧ ଘେନି ଶରତର ଗୋଟାଏ କ୍ଷୀଣ ବତାସ ଲାଗୁଥିଲା ।

ନିଶୀଥିନୀର ନୀରବ ମାଧୁରୀ ସେତେବେଳେ ମୁଁ କଳ୍ପନା କରୁଥିଲି କିମ୍ବା ଲେଖି ଯାଉଥିଲି, ମନେ ନାହିଁ । ହଠାତ୍ କାହିଁକି ମୋର ଏକାକୀ କକ୍ଷରେ କାହାର ନୀରବ ପଦଶବ୍ଦ ଶୁଣିପାରିଲି । ସେ ନୀରବତାର କି ଉପମା ଅଛି । ହୃଦୟର ଦୁକଦୁକ୍‌ଠାରୁ ତାହା ଆହୁରି ନୀରବ । ପାଠକ ହସିବେ ନାହିଁ— ନୀରବତା'ର ଶବ୍ଦ ଯେ ବହୁ ସମୟରେ ବଡ଼ ଗଭୀର, ବଡ଼ ମର୍ମଭେଦୀ ।

ପ୍ରତି ଶିରାରେ ମୋର ରକ୍ତ ଶୀତଳ ହୋଇଆସିଲା । ମନେ ହେଲା, କାଶ୍ମୀରର କେଉଁ ଅଜ୍ଞାତ ଶୈଳପ୍ରଦେଶରେ ମୁଁ ବସତି ବାନ୍ଧିଛି । ଅତି ସନ୍ତର୍ପଣରେ ମୁହଁ ଫେରାଇ ଚାହିଁଲି ମୋର ଦକ୍ଷିଣ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଟେବୁଲ ନିକଟରେ ଏକ ନାରୀ ମୂର୍ତ୍ତି । କିଏ ସେ, ଏ ସ୍ଥଳକୁ ଆସିଲେ କିପରି ଇତ୍ୟାଦି ତର୍କ ସେତେ ଘନିଷ୍ଠ ଭାବରେ ମନକୁ ଆସି ନାହିଁ । କିଛିକ୍ଷଣ ଏକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁ ଚିହ୍ନିଲି, ମୋର ସେହି ଗଳ୍ପର ନାୟିକା ନିଶୀଥିନୀ । ତାହାର ରକ୍ତିମ ଓଷ୍ଠାଧାରରୁ କରୁଣ ମୃଦୁହାସ୍ୟ ଟିକିଏ ଧୀରେ ଧୀରେ ଫୁଟି ବାହାରୁଛି । ଆକାଶ-ନୀଳ ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ ଶାଢ଼ିଟିରେ ଆବୃତ ତାହାର ଅଙ୍ଗସୁଷମା; କିନ୍ତୁ ସେ ଆଭରଣ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାକାନ୍ତି ଯୌବନଶୋଭିତ ତନୁ ପ୍ରତି ତାହାର ଯେପରି ଅସହ୍ୟ ହୋଇଉଠିଛି । ମୃଦୁ ହିଲ୍ଲୋଳରେ ନେଳି ଶାଢ଼ିଟି ଅଳ୍ପ ପ୍ରକମ୍ପିତ ହେଉଛି ଏବଂ ତାହା ମଧ୍ୟରେ ସଂଗ୍ରାମ ଇଚ୍ଛାକରି ପୁଣି ସଂଯତ ହେଲାପରି ପ୍ରଶାନ୍ତ ତନୁଟି ବିଶ୍ରାମ ନେଇଛି । ସୁନୀଳ ନୟନ ଦିଓଟି ତାହାର ସ୍ଥିର, ପଲକ ପଡ଼ିବାକୁ ନାହିଁ । ଗଭୀର ଜଳଧି ମଧ୍ୟରେ ଚନ୍ଦ୍ରର ପ୍ରତିବିମ୍ବ ପରି ସେ ତାହାର ନୀଳ ବସନ ମଧ୍ୟରୁ ସମସ୍ତ ତନୁ ସାହାଯ୍ୟରେ ମୋତେ ଯେପରି ଦେଖିବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ତାକୁ ଦେଖି ପ୍ରାଣରେ କି ଗୋଟାଏ ଅବ୍ୟକ୍ତ ବ୍ୟଥା, ଗୋଟାଏ ନିବିଡ଼ ଅବସାଦ ଅନୁଭବ କଲି । ତାହାର ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ସମ ରକ୍ତାଧରରେ ଏ କାଳିବିନ୍ଦୁ, କାହିଁକି ଉତ୍‌ଫୁଲ୍ଲ ବଦନର ଚମ୍ପକବରଣ ସୁଷମାରେ ଏତେ କ୍ଷତଚିହ୍ନ କାହିଁକି, ଏତେ କଳା ଦାଗ କାହିଁକି ?

ନିଶୀଥିନୀ କଥା କହିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । ତାହାର ଓଠ ଦିଓଟି ସାମାନ୍ୟ କମ୍ପିତ ହେଉଥାଏ ମାତ୍ର; ଅଥଚ ମୁଁ ସବୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ବୁଝି ପାରୁଥାଏଁ । ସେ ସେହିପରି ମୃଦୁ ହସି (ଓଃ, ସେ ହାସ୍ୟରେ କି ମର୍ମନ୍ତୁଦ ବେଦନାର ଚିତ୍ର ରଞ୍ଜିତ ।) ପଚାରିଲା, 'ତୁମେ ମତେ ସତ ସତ ସ୍ନେହ କର ?'' ସେ ଆଖି କୋଣରେ, ସେ ଅଧରରେ ଯେଉଁ ବ୍ୟଥା ବାଜୁଥିଲା, ମୋ ଅନ୍ତରରେ ତାହା ଶତଗୁଣ ହୋଇ ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ ହେଲା । ଗୋଟାଏ ଅଧୀର କ୍ରନ୍ଦନରେ ମୋର କଣ୍ଠ ଫାଟିପଡ଼ିଲା; କିନ୍ତୁ ବଡ଼ ଚେଷ୍ଟାରେ ମୁଁ ପ୍ରକୃତିସ୍ଥ ହୋଇ ଉତ୍ତର କଲି, 'ଏକଥା କ'ଣ ପଚାରିବାର ଏହି ସମୟ ? ସେ ଉପହାସ ସ୍ୱରରେ କହିଲା 'ଇସ୍', ଏହା ପଚାରିବାର ସମୟ ନୁହେଁ ? ତୁମ ପ୍ରେମର ଏ ଅସମ୍ଭାଳ ଆବେଗ କାହିଁକି ? ମୁଁ ଛାଏଁ ଆସି ଦେଖା ଦେଲି ? ମୋର ଏହି ରୂପ ଦେଖି, ନା ପ୍ରାଣଦେଇ ସ୍ନେହ କର ବୋଲି ? ଉଃ, ପ୍ରେମର ଯେ ଗୌରବ ଚିହ୍ନି ଆଙ୍କି ଦେଇଛି, ତାହା ମୁଁ କିପରି ଭୁଲିବି ? ମୁଁ ନିବିଷ୍ଟ ହୋଇ ତା' କଥା ଶୁଣିଥିଲି; କିନ୍ତୁ ଏସବୁ କିଛି ବୁଝି ନ ପାରି ପଚାରିଲି, 'ମୁଁ ତ ଏ ସବୁରୁ କିଛି ବୁଝୁ ନାହିଁ ନିଶି ?''

ସେ ପୂର୍ବ ସ୍ୱରରେ ଉତ୍ତର କଲା, 'ଆହା, କିପରି ବୁଝିବ ? ଏ ମୁଖର ସବୁ କାଳି ଦାଗ ଦେଖୁଛ ? ଏ ଦେହର ସମସ୍ତ କ୍ଷତଚିହ୍ନ ଦେଖୁଛ ?

ମୁଁ ତ ସେହିକଥା ପଚାରିବାକୁ ଯାଉଥିଲି; କିନ୍ତୁ ଭରସିପାରୁ ନ ଥିଲି, ନିଶି । ତୁମର ଏ ବିକଳ ଚେହେରାରେ ମୋ ପ୍ରାଣ ଯେତେଦୂର ବ୍ୟଥିତ, ତୁମେ ତାହା କାହୁଁ ବୁଝିବ ?'

''ନା, କାହୁଁ ବୁଝିବି ? ଜାଣି କି, କାଳି ଚିହ୍ନ ଆଉ ନିଭିବାର ନୁହେଁ, ଏ କ୍ଷତର ଆଉ ଔଷଧ ନାହିଁ । ଆଉ ଏ ସବୁର କର୍ତ୍ତା କିଏ ଜାଣ ? ସେ ମୋର ପ୍ରିୟତମ, ମୋର ଏକାନ୍ତ ଉପାସକ—ଅତ୍ୟଧିକ ପ୍ରେମର ଦାନ ଏ ।''

ମୁଁ ହତ୍‌ବାକ୍ ହୋଇଗଲି, ମୁଇଁ ତେବେ ଏସବୁ କରିଛି ? 'ହଁ ତୁମେ, ତୁମରି ଅପାର ପ୍ରେମର ଚିହ୍ନ ଏ— ତୁମର ସେହି ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଲେଖନୀଧାରରେ ସମସ୍ତ ଅଙ୍ଗ ବିକ୍ଷତ, ତୁମରି ସ୍ୟାହିର ଅସହ୍ୟ କାଳିଗାର ଏ ଶରୀରର ଭୂଷଣ । ଛି, ଛି, ପ୍ରେମ ଯାହାକୁ କରାଯାଏ ତା'ପ୍ରତି ଜଗତରେ ଏପରି ପୈଶାଚିକ ବ୍ୟବହାର । ପ୍ରେମର ମାୟା ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଆଜି ଅତି ମହତ୍, ଅତି ପବିତ୍ର ସେହି ନୈସର୍ଗିକ ଜିନିଷଟା ଉପରେ ପଶୁତ୍ୱର ଏହି ବୀଭତ୍ସ କାଣ୍ଡ । ମାନବ ସମାଜରେ ଏ ବିଷୟରେ ତୁମ ଲେଖକ ଜାତିଟା ପୁଣି ଅତି ହୀନ । କଳ୍ପନା ଦେଇ, ସ୍ନେହ ଦେଇ, ଆଦର ଦେଇ ତୁମେମାନେ ଯେଉଁ ପ୍ରେମର ପଦାର୍ଥଟିକି ଗଢ଼ି ବସ, ସେହି ଅନ୍ତରତମ ନିଭୃତ ଉପାସ୍ୟ ଦେବତାଟିକି ଦାଣ୍ଡରେ ହାଟରେ ପକାଇ ନିର୍ଲଜ୍ଜ ଭାବରେ ତୁମେମାନେ ତା'ପ୍ରତି ସଂସାରର ନ୍ୟାୟବିଚାର ଲୋଡ଼ । ଏ କର୍ମରେ ତୁମର ପୁଣି ନାମ ନେବାର ଆକାଂକ୍ଷା, ଗୌରବ ଲଭିବାର ଅଭିଳାଷ । ସ୍ନେହ ସାମଗ୍ରୀର ଏହି ବଜାରୀ ବ୍ୟବସାୟ

କରି ତୁମେ କବି ଲେଖକର ଉପାଧି ଲୋଡ଼ । ସେଥିରେ ପୁଣି ତା'ର ମୂଲ୍ୟ ତୁମେମାନେ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ଜାଣ ବୋଲି ଗର୍ବ କର ।''

‘ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ, ସଂସାରରେ ତୁମମାନଙ୍କର ଉଚିତ ବିଚାର ନ ହୁଏ କାହିଁକି ? ତୁମର କୁପାଣ୍ଡ ତୁମର ନୈତିକତାର ଅଭାବ ସଂସାର ଚକ୍ଷୁକୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ନ ଦିଶେ କାହିଁକି ? ଯେ ନୀରବରେ ମାନସ ସୁନ୍ଦରୀ ଗଢ଼ି ବସେ, ନିଭୃତତମ ଅନ୍ତରର ସମ୍ଭୋଗଶ୍ରୀକୁ କାଳି କଲମରେ ଆବଦ୍ଧ ନ ରଖି ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ ଅନୁଭବ କରେ, କୂଟବୁଦ୍ଧି ବ୍ୟବସାୟୀ ତୁମଠାରୁ ସେ ବହୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ । ଭ୍ରଷ୍ଟଚରିତ୍ର ତୁମମାନଙ୍କ ପରି ପ୍ରାଣର ଦେବତାକୁ ପଦାରେ ପକାଇବାର ଲୋକଙ୍କର ବାରକଥା ଶୁଣିବାଟାକୁ ସେମାନେ ଅପମାନଜନକ ବୋଧ କରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଅତି ନିଷ୍ଠୁର ତୁମେମାନେ ଲେଖକ ଜାତି, ଯାହା କହ ତାହା ନୁହଁ । ସବୁଠାରେ ଗୋଟାଏ ବ୍ୟବସାୟ ଚାଲ । ଏହି ବ୍ୟବସାୟଟା ଚଳାଇବା ପାଇଁ ତୁମେମାନେ ସ୍ନେହ, ମମତା, ଦୟା, ଧର୍ମ, ବନ୍ଧୁତ୍ୱ ଇତ୍ୟାଦି ସମସ୍ତ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇପାର । ଏଥିଲାଗି ତୁମେମାନେ ଟଙ୍କା କଉଡ଼ିର ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ମଧ ନିମ୍ନରେ । ମନୁଷ୍ୟର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୃରିସକଳକୁ ନେଇ ବ୍ୟବସାୟ କରିବାର ଦୁଃସାହସିକତା ସେମାନଙ୍କର ତ ନାହିଁ । ସ୍ନେହ ପ୍ରେମ ଯାହା କିଛି ନେଇ ତୁମେମାନେ କଥା କହ, ସବୁ ଛଳନା; ଏସବୁଠାରୁ ବ୍ୟବସାୟଟା ହିଁ ତୁମମାନଙ୍କର ଆଖିକି ବଡ଼ ହୋଇ ଦିଶେ । ବ୍ୟବସାୟୀ ହିଁ ଆଗ, ଏସବୁ ତାହାର ଉପକରଣ ମାତ୍ର ଅସମ୍ଭବକୁ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସମ୍ଭବ କରିପାର, ତୁମମାନଙ୍କଠାରେ ବିଶ୍ୱାସ କରିବା ମୂଢ଼ତା ।’

ଏ ତିରସ୍କାରରେ ମୋ ଅନ୍ତର ଅତି ମାତ୍ର ସ୍ନେହାର୍ଦ୍ର ହୋଇଆସିଥିଲା । ତାହାର କୋମଳ କର ଦିଓଟି ଧରି କ୍ଷମା ମାଗିବାକୁ ଅଗ୍ରସର ହେଲି, ସେ ପଛକୁ ଘୁଞ୍ଚି ଅଦ୍ଭୁତ ରୀତିରେ ପ୍ରଥମରୁ ଲେଖା ସେହି କେତେଟା କଳା ଅକ୍ଷର ଧାଡ଼ିରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ମିଶିଗଲା । ମୁଁ ଆଖିମଳି ଚାହିଁଲି, ସେହି ଶୁଷ୍କ କାଗଜ ଉପରେ କଳା କଳା ଅକ୍ଷର କେତେଟା ନିଶୀଥିନୀର ପ୍ରେତଆତ୍ମା ପରି ମନେ ହେଉଛି । ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ପାଇଁ ମୋ ମନରେ କାହିଁକି ଗୋଟାଏ କ୍ଷୋଭ ଜାତହେଲା— ମୁଁ ଅବା କଲମ ମୁନରେ କଳା ଅକ୍ଷର ଧାଡ଼ିରେ ନିଶୀଥିନୀକୁ ମୋର ନୃଶଂସ ଭାବରେ ‘କ୍ରୁସିଫାଇ’ କରି ପକାଇଛି ।

ଯେତେବେଳେ ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଆପଣା ଭିତରକୁ ଫେରିଆସେ, ଦେଖିଲି ମୋର ବିଜନ କକ୍ଷଟି ପୂର୍ବବତ୍ ନିସ୍ତବ୍ଧ । କେବଳ ଆଲୋକ ନିଭାଇଲାବେଳକୁ ଦେଖାଗଲା, ଝରକା ମଧ ଦେଇ ଖଣ୍ଡେ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାପଟ ଟେବୁଲ୍ ଉପରେ ପଡ଼ି ମୃଦୁ ହିଲ୍ଲୋଳରେ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ କମ୍ପିତ ହେଉଛି ।

●

ଡାଆଣୀବୁଢ଼ୀ

ଗାଁ ଭିତରେ ବୁଢ଼ୀର ଇତିହାସ ଏକ ରହସ୍ୟ । କେତେ ଯୁଆନ ଲୋକ ଅଧା ବୟସରେ ପହଞ୍ଚିଲେଣି, କହନ୍ତି ସେମାନେ ପିଲାଦିନୁଁ ବୁଢ଼ୀକୁ ଏମିତି ଦେଖି ଆସୁଛନ୍ତି । କେହି କେହି ବୁଢ଼ାଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଶୁଣାଯାଏ, ବହୁତ ବର୍ଷକ ତଳେ ବୁଢ଼ୀ ଆଉ କେଉଁ ଗାଁରୁ ଆସି ସେଠାରେ ରହିଛି । ଗାଁ ଲୋକଙ୍କର ଧାରଣା ବୁଢ଼ୀ ଚିରକାଳ ସେମିତି ବୁଢ଼ୀ । ସେ ଯେ କେବେ ପିଲା ଥିଲା କି ଯୁବତୀ ଥିଲା, ତାହା ଲୋକଙ୍କୁ ଅସମ୍ଭବ ବୋଧହୁଏ ।

ସ୍ୱାମୀ ପୁଅ ଘେନି ସେ ଯେ ଦିନେ ଘର କରିଥାଇପାରେ, ସ୍ନେହ ମମତା ସଂସାରର ସୁଖ ଦୁଃଖରେ ଦିନେ ଯେ ତା'ର ଭାଗ ଥାଇପାରେ, କାହାରିଠାରୁ ଏମିତି କଥା ଶୁଣିଲେ ତାକୁ ପାଗଳ କହି ଲୋକେ ହସରେ ଉଡ଼େଇ ଦିଅନ୍ତି । ବୁଢ଼ୀର ରୀତିଗତିରୁ ମଧ୍ୟ ଜଣାପଡ଼େ, ସୃଷ୍ଟି ଭିତରେ ସେ ଯେମିତି ଗୋଟାଏ ଅଲଗା ପ୍ରାଣୀ । ଜୀବଜଗତରେ ତାହାର କେହି ସମ୍ପର୍କୀୟ ଥିଲା ପରି ମନେ ହୁଏ ନାହିଁ । କୁଡ଼ିଆଖଣ୍ଡି ତା'ର ଗାଁର ଗୋଟିଏ ସୀମାରେ । ବଖୁରିଏ ତିନି ଚାରିହାତ ଲମ୍ବା ଓ ଚଉଡ଼ା ଛୋଟ କୁଡ଼ିଆଟା । ଫଟା କବାଟ ଖଣ୍ଡି ହାତ ଦୁଇ ଲମ୍ବ । କୁଡ଼ିଆ ଭିତରକୁ ସେତିକି ମାତ୍ର ଆଲୋକ ପ୍ରବେଶର ଦ୍ୱାର । ସେହି ବାଟେ ବୁଢ଼ୀ ନଇଁ ନଇଁ ଯା' ଆସ କରେ । ମେଲା ଅଗଣାଟିରେ ଲଙ୍କାମରିଚ ଓ ଗେଣ୍ଡୁ ଗଛ ଗୋଟିଏ ଦିଓଟି, କୁଡ଼ିଆ ପଛରେ ଲମ୍ବା ନାଗଫେଣି ଓ କିଆ ବଣ ।

ଘରକରଣା ଜିନିଷ ବୋଲି ମାଠିଆଟିଏ, ଛିଣ୍ଡାଲୁଗା ଖଣ୍ଡେ କି ଦି' ଖଣ୍ଡ, କତରା ଖଣ୍ଡେ ଓ ଖାଇବାର କଂସାଟି । ବୁଢ଼ୀର ବେଉସା ହେଲା ଚେରମୂଳି । ଅନେକ ବଡ଼ ଗୁଣିଆ ତାକୁ ମାନିବାର ଶୁଣା ଅଛି । ଆଉ କିଏ କହନ୍ତି, ସେ କୁଆଡ଼େ କିମିଆବଳରେ ମଣିଷକୁ ଛେଳି ମେଣ୍ଢା କରି ଦେଇପାରେ । ଗାଁ ଲୋକ ସେଥିପାଇଁ ତାକୁ ଡରନ୍ତି । ଦୂର ଗାଁରୁ ମଧ୍ୟ ତାହାର ସୁଖ୍ୟାତି ଶୁଣି ଲୋକେ ତା'ଠାରୁ କିମିଆ ନେବାକୁ ଆସିଥାନ୍ତି । ସେଥିରେ ବୁଢ଼ୀର ଯାହା ପଇସେ ଦି' ପଇସା ଆୟ ହୁଏ ।

ଖୁବ୍ କମ୍ ସମୟ ସେ ଦାଣ୍ଡକୁ ବାହାରେ । ମାସ ଭିତରେ ଥରେ ଦି'ଥର ହେଲେ ଯଥେଷ୍ଟ; କିନ୍ତୁ ସେଇ ସମୟରେ ଗାଁର ଦୁଷ୍ଟ ପିଲାଗୁଡ଼ାକ ଧୂଳି ଟେକା ପକାଇ ତାକୁ ଅଥୟ କରି ଦିଅନ୍ତି । ପୁରୁଖା ଲୋକେ ଏହାକୁ ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ କଥା ଭାବି ପିଲାମାନଙ୍କୁ ମନା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ବୁଢ଼ୀ ତାହାର ବାକି ଥିବା ଯୋଡ଼ିକ ଛାମୁଦାନ୍ତ ତଳ ଓଠ ଉପରେ ଚାପିଦେଇ ଏବଂ ଆଖି ଯୋଡ଼ିକୁ କୋରଡ଼ ଭିତରୁ କାଢ଼ି ଏମିତି ବିକୃତ ଭଙ୍ଗୀରେ ଚାହେଁ ଯେ, ଖୁବ୍ ସାହସୀ ପୁରୁଷ ମଧ୍ୟ ତାହା ଦେଖି ଡରିଯିବ । ଗାଁ ଲୋକେ ଭାବନ୍ତି, ବୁଢ଼ୀଟା ଡାଆଣୀ । କେହି କେହି କହନ୍ତି, ସେ ଅଧରାତିରେ ଗୋଡ଼ ଉପରକୁ ଓ ମୁଣ୍ଡ ତଳକୁ କରି ଚରା କରିବାକୁ ଯାଏ ।

ବୁଢ଼ୀ ଆସୁଥିବାର ଦେଖିଲେ ମା' ମାନେ ସାନ ପିଲାଙ୍କୁ ଲୁଚାନ୍ତି । ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଯିବା ଭୟରେ ତାଙ୍କ ବେକରେ ଔଷଧ ବାନ୍ଧି ଦିଅନ୍ତି । ସ୍ୱପ୍ନରେ ଆସି ମଧ ବୁଢ଼ୀ ପିଲାଙ୍କୁ ଡରାଏ ବୋଲି ମାଆମାନଙ୍କର ଧାରଣା । କାରଣ ପିଲାଗୁଡ଼ାକ ଶୋଇଥିବାବେଳେ ଚମକନ୍ତି, ବିଳି ବିଳାନ୍ତି, ଡାଆଣୀବୁଢ଼ୀ ଆସୁଥିବା କଥା ଶୁଣିଲେ ଡରି ଥରି ଭାତ ଖାଇ ଦିଅନ୍ତି । ଏ ବୁଢ଼ୀଟା ଭିତର କ'ଣ କେବେ ହେଲେ ଟିକିଏ ଭଲଗୁଣ ଥାଇପାରେ ? ତେବେ ସେ ମଝିରେ ମଝିରେ ଟିକିଏ ଗାଁ ଲୋକଙ୍କ ଦରକାରରେ ଆସେ ।

ପୋଖତୀ ମାଇପଙ୍କର ଗର୍ଭକଷ୍ଟ ହେଲେ ଜଡ଼ି ବୁଟି ଦରକାର ହୁଏ । ସେଥିପାଇଁ ସେ ଗାଁ ମୁଣ୍ଡରେ ଟିକିଏ ଆଶ୍ରା ପାଇଛି । ତା' କଥା ଶୁଣିଲେ ଲୋକେ ଡରନ୍ତି— ସେ ମଧ କହେ ଅତି କମ୍ । ଦିନଯାକ ସେ ଭାତ ରାନ୍ଧେ, ଲଙ୍କାମରିଚ ଗଛରେ ପାଣି ଦିଏ । ରାତି ତମାମ୍ କୁଡ଼ିଆ ଭିତରେ ଥାଏ । ସେତେବେଳେ କୁଡ଼ିଆ ଭିତରୁ ଗୋଟିଏ ସରୁ ଆଲୁଅ ଲୁକୁଲୁକୁ ହୋଇ ଦିଶେ । ପଦାକୁ ବାହାରିଲେ ସେହି ଜଳାରେ ଖଣ୍ଡେ ଲୁହା କିଳିଣୀ ସାହାଯ୍ୟରେ ଭିତରୁ ସେ କବାଟ ପକାଇ ଦେଇଯାଏ । ରାତିରେ ସେ କାହିଁ ଯିବାକୁ ମଙ୍ଗେ ନାହିଁ ।

ଅଧରାତି ଯାକେ କବାଟ ଜଳାରୁ ସେହି ସରୁ ଆଲୁଅଟି ଦିଶେ । ରାତି ଘଡ଼ିକରୁ ଛୋଟ ଗାଆଁଟି ନିସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇଯାଏ । ସବୁ ଘରୁ ଆଲୁଅ ନିଭେ । ଆକାଶରେ ଅସଂଖ୍ୟ ଦିପାବଳୀ ତଳେ ଘରଗୁଡ଼ିକ ଶାନ୍ତିରେ ଶୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ବୁଢ଼ୀଘରୁ ସେ ଆଲୁଅଟି ନିଭେ ନାହିଁ । ସମସ୍ତ ଗ୍ରାମ ଯେତେବେଳେ ଗଭୀର ନିଦ୍ରାମଗ୍ନ ବିଶ୍ୱପ୍ରକୃତି ନିସ୍ପନ୍ଦ, ପତିହୀନା, ସନ୍ତାନଶୂନ୍ୟା, ବନ୍ଧ ଜନହୀନା ଏହି ବୁଢ଼ୀଟି ଚାହିଁ ରହେ କାହିଁକି ?

ବୁଢ଼ୀ ଯେବେ ଦେଖେ, ଚାରିଆଡ଼ ନୀରବ, ଥରେ ବାହାରକୁ ଆସି ଆଖି ପକାଇ ଯାଏ, କେହି ଅଛି କି ନାହିଁ । ତାହାପରେ ଭଲ କରି କବାଟ କିଳି ହେଁସ ଖଣ୍ଡି ତଳେ ପାରିଦିଏ । ତା' ଉପରେ ଧୋବ କନାଟିଏ ବିଛାଇ ଦେଇ ସିଧା ଯାଏ ଚୁଲୀ ମୁଣ୍ଡକୁ । ଚାଳରୁ ଖଣ୍ଡେ ମୁନିଆ ବତା କାଢ଼ି ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଚୁଲୀ ମୁଣ୍ଡକୁ ଖୋଳେ । ସେଠାରୁ ତିନି ଚାରିପ୍ରସ୍ତ କନାଗୁଡ଼ା ହୋଇଥିବା ଗୋଟିଏ ଘଡ଼ି କାଢ଼େ । ଅତି ଯତ୍ନରେ କନାଖଣ୍ଡ ଫିଟାଇ ବିଛଣା ଉପରେ ଘଡ଼ିଟିର ଉପକରଣ ସବୁ କୁଢ଼ାଇ ଦିଏ ।

ଅତି ପୁରୁଣା ମସିହା ଦି'ପଟ ସୁନାଖଡୁ ଓ ଗୋଟିଏ ସୁନାମୁଦି ହେଲା ଏହି ଉପକରଣ । ସେଗୁଡ଼ିକୁ ନିଜ ଆଙ୍ଗୁଠିରେ ଥରକୁ ଥର ସେ ଏପାଖ ସେପାଖ କରେ । କେତେବେଳେ ନିଜର ଶୁଖିଲା ଓଠରେ ଚୁମ୍ବନ କରେ, କୋଟରଗତ ଚକ୍ଷୁରେ ସ୍ପର୍ଶକରେ ବକ୍ଷରେ ଚାପି ଧରେ । ଅସ୍ଥି ଚର୍ମର ହାତ ଦୁଇଟିରେ ଖଡୁ ଦିପଟି ପିନ୍ଧେ, ମୁଦିଟିକୁ ଆଙ୍ଗୁଠିରେ ପୂରାଏ, ଥରେ ଏପାଖ, ଥରେ ସେପାଖ କରି ଚାହେଁ । ପୁଣି ଶୁଖିଲା ଓଠରେ ଚୁମ୍ବନ କରେ, କୋଟରଗତ ଚକ୍ଷୁରେ ସ୍ପର୍ଶ କରେ, ବକ୍ଷରେ ଚାପି ଧରେ ।

ଜୀବନରେ କେଉଁ ସୁଦୂର ଇତିହାସର ଏହି ସ୍ମୃତିଟିକ ସେ ଧରି ରଖିଛି । ସୁପ୍ତ ଦୁନିଆରେ ଜାଗ୍ରତ ରହି ନୀରବ ନିଶାରେ ବୃଦ୍ଧାର କି ପ୍ରେମାଭିନୟ ଚାଲିଛି । ସମୟର ଶତ

ଦୁର୍ବିପାକ, ଦୁର୍ଯୋଗ, ଅସଂଖ୍ୟ ସୁଖଦୁଃଖ ଅଙ୍ଗେ ଲିଭାଇ ସେ କେଉଁ ଅନ୍ତରତମ ସାଥିର ଏହି ସ୍ମରଣ ଚିହ୍ନଟିକ ଜୀବନର ସମ୍ବଳ କରି ନେଇଛି, କେହି ସେ ଖବର ରଖେ ନାହିଁ, ଜାଣିବାକୁ ଚାହେଁ ନାହିଁ । ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ଅନନ୍ତ ଆକାଶ ତାହାର ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଜ୍ୟୋତିପୁଞ୍ଜ ନେଇ କୁଡ଼ିଆଟିର ଛାତ ଉଢ଼ାଳରେ ରହିଯାଏ । ନିବିଡ଼ ଅନ୍ଧକାରକୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରି ସେହି କ୍ଷୀଣ ଦୀପାଲୋକଟି ମାତ୍ର ତାହା ଦେଖେ ।

ବୁଢ଼ୀ ପୂର୍ବପରି ଘଡ଼ିଟିକୁ ମାଟିତଳେ ପୋତି ରଖେ। ଦୀପାଲୋକଟି ଆତ୍ମଗୋପନ କରେ । ନିବିଡ଼ ଅନ୍ଧକାର କୁଟୀର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଏ ଜଗତର ଏକଚ୍ଛତ୍ର ଶାସନ ବିସ୍ତାର କରେ । ବୃଦ୍ଧା ସ୍ୱୀୟ ଜୀବନର ସମସ୍ତ ରହସ୍ୟ ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ ଧରି ନିଦ୍ରାଯାଏ ।

ନିଶୀଥରେ ଏହି ଅଭିନୟ ବୃଦ୍ଧାର ଦୈନନ୍ଦିନ କର୍ମ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟତମ । ସେହି ଗ୍ରାମର ଚୌକିଦାର ଭାନୁ ମଳିକ ବଡ଼ ସାହସୀ ବୋଲି ପରିଚିତ । ଅଧରାତିରେ ଝଡ଼ ତୋଫାନରେ ମଧ୍ୟ 'ହାୟ ହାୟ' କରି ସେ ବଣ ବୁଦାରୁ ଚୋର ଘଉଡ଼ାଏ । ବହୁକାଳ ହେଲା ଅଧରାତିରେ ସେ ବୁଢ଼ୀର କୁଡ଼ିଆ ଭିତରେ ଆଲୁଅ ଜଳୁଥିବା ଦେଖିଛି । କବାଟ ନିକଟକୁ ଯାଇ ଜଳାବାଟେ ଭିତରକୁ ଭରସି ଚାହିଁବାକୁ ତାହାର ସାହସ ପାଏ ନାହିଁ । ଡାଆଣୀବୁଢ଼ୀ ହାଡ଼ ମୁଣ୍ଡ ନେଇ କୌତୁକ କରୁଥିବ ବୋଲି ତା'ର ବିଶ୍ୱାସ । ଦିନେ ତାହାର ଭାରି ଆଗ୍ରହ ହେଲା, ଜଳା ଭିତରେ ଦେଖିବ ବ୍ୟାପାରଟା କ'ଣ ?

ସେ ତ କେତେ କ'ଣ ମଶାଣି ବୁଲିଛି, ହାଡ଼ କଙ୍କାଳ କ'ଣ ତାକୁ ଗୋଡ଼ାଇ ଖାଇ ଯାଉଛି କି ? ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରଭାବରେ ବୁଢ଼ୀ ଯଦି ହାଡ଼ଗୁଡ଼ାକୁ ଜୀବନଦାନ କରି ତାହାରି ଆଡ଼କୁ ପେଷେ, ତାହା ଦେହରେ ତ ଢେର ଜୋର ଅଛି, ସେ ପଳାଇ ଆସି ପାରିବ । ଏମିତି କେତେ କଥା ଭାବି ସେ ଅସଲ କଥା ଆବିଷ୍କାର କରିବାକୁ ବାହାରିଲା ।

ଦିନେ ରାତିରେ ବୁଢ଼ୀ ଯେତେବେଳେ ବାହାର ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ଘରଭିତରକୁ ଗଲା, ଭାନୁ ମଳିକ ଛପି ଛପି ତା' ଦୁଆର ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଲା । କବଟାଜଳା ଭିତରେ ଚାହିଁ ସେ ଅବାକ୍ ହେଲା । ଚୁଲୀ ମୁଣ୍ଡରେ ବୁଢ଼ୀ ଘଡ଼ି ଖୋଳି ସେଇ ସୁନା ଖଡୁ ବାହାର କଲା । ତାକୁ ଚାହିଁ ଭାନୁ ମଳିକର ଆଖି ଝଲସି ଗଲା । ସବୁ ଅଭିନୟ ସାରି ବୁଢ଼ୀ ଘଡ଼ିଟିକୁ ନେଇ ଚୁଲୀ ମୁଣ୍ଡରେ ପୋତିଲା । ଭାନୁ ଧୀରେ ଧୀରେ ସେଠାରୁ ଫେରିଆସିଲା ।

ଦିନେ ରାତିରେ ଗାଆଁ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ବୋହୂର ପ୍ରସବ ବେଦନା ହେଲା । ସେ ଆସି ବୁଢ଼ୀକୁ ଡାକି ଘେନିଗଲେ । ପ୍ରସବରେ ବିଳମ୍ବ ହେବାରୁ ସେମାନେ ଜୋର କରି ବୁଢ଼ୀକୁ ସେ ରାତିରେ ଛାଡ଼ିଲେ ନାହିଁ । ଭାନୁ ମଳିକ ଏହିପରି ସୁଯୋଗ ଖୋଜୁଥିଲା । ଆଗରୁ ଗୋଟିଏ ଲୁହାକିଳା ସେ ଯୋଗାଡ଼ କରିଥିଲା ।

ଧୀରେ ଧୀରେ ସେ ବୁଢ଼ୀର ଘର ଆଡ଼କୁ ଚାଲିଲା, ଆସ୍ତେ କିଳିଣିଟି ଫିଟାଇ ଦେଲା । ଦେହ ତା'ର ଥରୁଥାଏ । ବୁଢ଼ୀ ଯଦି ପହଞ୍ଚିଯାଏ କିମ୍ବା ଆଉ କେହି ଜାଣି ପକାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ବୁଢ଼ୀର ମନ୍ତ୍ର ବଳରେ ଯଦି ସେ ଛେଳି କିମ୍ବା ମେଣ୍ଢା ହୋଇପଡ଼େ, ତାହାହେଲେ

ତ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ତା'ର କହିଲେ ସରିବ ନାହିଁ। ମଧୁ ବେହେରା ତାହାର ପ୍ରତିବାଦୀ, ତାହାରି ଗାଈଗୋଠରେ ସେ ଚରିବ, ପାହାର ଖାଇବ, ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି... ।

ଖୁବ୍ ସାହସ ବାନ୍ଧି ସେ ଘର ଭିତରେ ଆଲୁଅ ଜାଳିଲା। ତୁନି ତୁନି ଚୁଲୀମୁଣ୍ଡକୁ ଗଲା । ଘଡ଼ିଟିକୁ କାଢ଼ି ଚୁଲୀମୁଣ୍ଡଟା ମାଟିରେ ପୂର୍ବପରି ସମାନ କରିଦେଲା । ଭଲରୂପେ କବାଟ ବନ୍ଦ କରିଦେଇ ଚାଲିଲା ସେ ଆପଣା ଘର ଆଡ଼କୁ । ଘଡ଼ିଟିକୁ ଧରି ଚାଲିଥାଏ ଦାଣ୍ଡ ମଝିରେ ଭାନୁ ମଲ୍ଲିକ । ହାତ ତା'ର ଶୀତେଇ ଉଠୁଥାଏ । ସତେ ଅବା ସେ ଘଡ଼ି ଭିତରୁ ତା' ଦେହକୁ କିଏ ଖୁଣ୍ଟା ମାରି ମାରି ଦେଉଛି ।

ଘରେ ତାହାର ଉପାର୍ଜ୍ଜିତ ଧନ କଥା କାହାରିକୁ ସେ କହିଲା ନାହିଁ । ଘଡ଼ିଟାକୁ ଥରେ ଫିଟାଇ ଦେଖିଲା ନାହିଁ ମଧ । ନିଜ ଘରେ ତାକୁ ଲୁଚାଇ ପୋତି ରଖିଦେଲା । ଭୋରରୁ ବୁଢ଼ୀ ତା' କୁଡ଼ିଆକୁ ଫେରିଲା, ନିଜ କାମରେ ମନ ଦେଲା । ବେଳ ଗଡ଼ି ଆସିଲା, ସଞ୍ଜ ହେଲା, ଗୋରୁଗାଈ ଘରକୁ ଫେରିଲେ । ପ୍ରତି ଘରୁ ଦୀପ ନିଭିଲା । ଗାଁଟି ଉପରେ ପୁଣି ରାଜତ୍ୱ କଲା ବିରାଟ ନିସ୍ତବ୍ଧତା ।

ବୁଢ଼ୀ ଚାରିଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଦେଇ ଥରେ ଦମ୍ଭକରି କବାଟ କିଳିଲା, ହେଁସପାରି କନା ବିଛାଇଲା, ମୁନିଆଁ ବତାଟି ଧରି ଚୁଲୀମୁଣ୍ଡକୁ ଗଲା; ଖୋଳି ଦେଖିଲା ଘଡ଼ି ନାହିଁ; ଆଉ ଖୋଳିଲା, ଘଡ଼ି ନାହିଁ, ବୁଢ଼ୀ ଖୋଳିବାରେ ଲାଗିଗଲା । ଖୋଳୁ ଖୋଳୁ ଘର ଗୋଟିକ ଖୋଳି ପକାଇଲା। ଯାହା ଯେଉଁଠି ଥିଲା, ସବୁ କାଢ଼ି ଏପାଖ ସେପାଖ ଦେଖିଲା; କିନ୍ତୁ ଘଡ଼ି କାହିଁ ? ପୁଣି ଯାଇ ଚୁଲୀମୁଣ୍ଡ ଖୋଳିଲା। କେଡ଼େ ଗହୀର ହୋଇଗଲା। କେବଳ ମାଟି, ମାଟି । ସକାଳ ହେଲା, କୁଆ ଡାକିଲା । ବୁଢ଼ୀ ଖୋଳିବାରେ ଲାଗିଛି । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଠିଲା ମୁଣ୍ଡ ଉପରକୁ । ଲୋକେ କାମରୁ ଫେରିଲେ । ବୁଢ଼ୀର ଖୋଳା ଶେଷ ହୋଇ ନାହିଁ ।

ଖୋଳି ଖୋଳି ବୁଢ଼ୀ ଯେବେ ଥକିଗଲା, ସେତେବେଳେ ଭାବିଲା, ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଲୋକେ ଆସି ବୋଧହୁଏ ନେଇ ଯାଇଛନ୍ତି । କବାଟ କିଳି ସେ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଘରକୁ ଧାଇଁଲା। ତାଙ୍କ ଆଗରେ ଠିଆହୋଇ ଏକ ନଜରରେ ଚାହିଁଲା । ବୁଢ଼ୀର ଲମ୍ବା ଦାନ୍ତ ଓ ବିକୃତ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ସାଆନ୍ତ କେତେ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିଲେ; କିନ୍ତୁ ବୁଢ଼ୀ ମୁହଁରେ ଜବାବ୍ ନାହିଁ, କେବଳ ସେ ଏକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁ ରହିଛି । ପାଗଳୀ ହୋଇଯାଇଛି ଭାବି ସାଆନ୍ତ ତାହାକୁ ବାହାର କରିଦେଲେ। ସେଠାରୁ ଆସି ବାଟରେ ଯିଏ ତା' ଆଗରେ ପଡ଼ନ୍ତି, ବୁଢ଼ୀ ତାଙ୍କୁ ଚାହିଁ ଠିଆ ହୋଇଯାଏ । ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନେ ଡରି ଯାଆନ୍ତି; ପୁରୁଷ ଲୋକ ଧମକ ଦିଅନ୍ତି, ପିଲାଗୁଡ଼ାକ ଟେକା ଧୂଳି ଫିଙ୍ଗନ୍ତି— କେହି ତା' ଅନ୍ତରର ମିନତି ଶୁଣିପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ତା' ପ୍ରାଣର ସବୁ କୋମଳ ବୃତ୍ତି, କରୁଣ ଝଙ୍କାର ଏକ ବୀଭତ୍ସ ଭଙ୍ଗୀରେ ଯେମିତି ମୁଖରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୁଏ। ସମସ୍ତେ ସେହି ବାହାରଟାକୁ ଦେଖି ସିନା ଯାହା ବୁଝନ୍ତି, ଭିତର ତାହାର ରହସ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ । ଗାଁ ପାରି ହୋଇ ସେ ଦୁଇ ଚାରିଦିନ ଏଣେ ତେଣେ ବୁଲିଲା । ଦିନେ ମର୍ଦ୍ଦରାଜପୁର ଗାଁ ଜମିଦାରଙ୍କ ଘର ପାଖରେ ଥିବା ଛୋଟ ଆମ୍ବତୋଟା ଭିତରେ ଗଲାବେଳେ ଗୋଟିଏ କଅଁଳ କାନ୍ଦଣା ସେ ଶୁଣିପାରିଲା । ସେହି ଶବ୍ଦ ଆଡ଼କୁ ଯାଇ ବୁଢ଼ୀ

ଦେଖିଲା, ଆମ୍ବତୋଟା ମୂଳେ ଗୋଟିଏ ମଣିଷ ପିଲା। ମାଆ ତା'ର ଅଳ୍ପ ସମୟ ଆଗରୁ ଜନ୍ମକରି ଏଇଠି ପକାଇ ଯାଇଛି ।

ଶିଶୁଟିର ସୁଢଳ ସୁଗୋଲ ରୂପ ଦେଖି ବୂଢ଼ୀ ଭାବିଲା, କେଉଁ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତବଂଶୀୟ ପୁରୁଷର ଔରସରେ ଏହାର ଜନ୍ମ । ପିଲାଟିକୁ କୋଳରେ ଧରି ସେ ଘରକୁ ଫେରିଲା । ଏଣିକି ନିଜର ସବୁ ଯତ୍ନ ଢାଳିଦେବାକୁ ବୂଢ଼ୀକୁ ଏଇ ପିଲାଟି ମିଳିଲା। ଗାଁର ଲୋକେ ଡାଆଣୀର ପୁଣି ପିଲା ପାଳିବା ଦେଖି କେତେ କଳ୍ପନା ଜଳ୍ପନା କଲେ । ଅତି ସୁନ୍ଦର ହୋଇ ବଢ଼ିଲା ସେ ପିଲାଟି । ବୂଢ଼ୀ ତାହାର ନାମ ଦେଇଥାଏ ବିଧୁଶେଖର; କିନ୍ତୁ ତାକୁ ସବୁବେଳେ ସେ ଡାକେ ମିନି । ଟିକିଏ ତା' ଦେହ ଅସୁସ୍ଥ ହେଲେ ବୂଢ଼ୀ ନାନା ଉପଚାର କରେ । ତା' କଷ୍ଟ ଦେଖିଲେ ବୂଢ଼ୀ ଆଖିରୁ ଲୁହ ଝରିପଡ଼େ । ପିଲାଟି ହସିଲେ ବୂଢ଼ୀର ବିକୃତ ମୁହଁରେ ହସ ଫୁଟି ଉଠେ। ଗାଁ ଲୋକେ କହନ୍ତି, ଆଜି ସୁଦ୍ଧା ତାକୁ କେହି କାନ୍ଦିବାର କି ହସିବାର ଦେଖି ନ ଥିଲେ, ଏବେ ଦେଖିଲେ ।

କହୁଁ କହୁଁ ପାଞ୍ଚ ଛ ବର୍ଷ ବିତିଗଲା, ମିନି ଚାଲିବୁଲି ପାରିଲା । ମା' ମାନେ ଡାଆଣୀ ପୁଅ ସାଙ୍ଗରେ ଖେଳିବା ଲାଗି ପିଲାମାନଙ୍କୁ ମନା କରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ମିନିର ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ବଦନ, ସୁନ୍ଦର ପ୍ରକୃତି କ୍ରୀଡ଼ା ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କୁ ଆକର୍ଷଣ କରେ । ମିନି ଖାଇ ନ ଥିଲେ ବୂଢ଼ୀ ନ ଖାଇ ଚାହିଁ ବସିଥିବ । ମିନିକୁ ଖେଳିବାର ଦେଖିଲେ, ତା' ପ୍ରାଣ ଉତ୍‌ଫୁଲ୍ଲ ହୋଇ ନୃତ୍ୟ କରେ । ମିନିପାଇଁ କେତେ ପୁଣ୍ୟ, ପର୍ବ କେତେ ପିଠାପଣା କରେ । ମିନି ସୁଖରେ ରହିବ ବୋଲି କେତେ ଓଷାବ୍ରତ ମନାସେ । ମିନିକୁ ପାଇ ତା' ଜୀବନର ଗତି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବଦଳିଗଲା । ଶୁଷ୍କ କାଷ୍ଠବତ୍ ତା' ହୃଦୟ ସରସ ହୋଇ ଅଙ୍କୁର ଦେଲା । ମିନିପାଇଁ କେତେ ଯାତ୍ରା ତୀର୍ଥକୁ ଯାଇ ସେ ଖେଳନା କିଣି ଆଣେ । ମିନି ଖେଳିବ ବୋଲି ବୂଢ଼ୀ ତା' ଦୁଆର ଆଗରେ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ଫୁଲ ବଗିଚା କରିଥାଏ । ସେଥିରେ କେତେ ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ଫୁଲ ଫୁଟେ, ମିନି ସେ ସବୁ ନେଇ ଖେଳେ । ବୃଦ୍ଧା ଦୁଆରେ ବସି ହସୁଥାଏ ।

ଏହିପରି ମିନି ତା'ର ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣ ଅଧିକାର କରି ବସିଲା । ଅଳଙ୍କାର ଘଢ଼ିଟି କଥା ସମୟ ସମୟରେ ବୃଦ୍ଧାରେ ମନେ ପଡ଼ିଲେ ସେ କ୍ଷୁଣ୍ଣ ହୁଏ । କାରଣ ସେ ଭାବେ, ଅଳଙ୍କାରତକ ଥିଲେ ମିନିକୁ ବିଭା କରାଇ ସେ ସମସ୍ତ ତା'ର ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଦେଇଥାନ୍ତା । ମିନିକୁ ବିଭା କରାଇବ, ସ୍ତ୍ରୀ ତା'ର ଘରକୁ ଆସିବ, କେତେ ସୁଖ ଶରଧା, କେତେ ଉତ୍ସବ, କେତେ ଆନନ୍ଦ ଇତ୍ୟାଦି କଳ୍ପନା କରି ବୃଦ୍ଧା ଅଳଙ୍କାର କଥା ଭୁଲିଯାଏ ।

ମର୍ଦ୍ଦରାଜପୁର ଜମିଦାରଙ୍କର କୌଣସି ସନ୍ତାନସନ୍ତତି ନ ହେବାରୁ ଏବଂ ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରିବାର କୌଣସି ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ ନ ମିଳିବାରୁ ତାଙ୍କ ଅନ୍ତେ ତାଙ୍କର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ କିଏ ହେବ, ଏହି କଥା ନେଇ ଚହଳ ପଡ଼ିଗଲା। ତାଙ୍କ ଘରନିକଟ ବଗିଚାରୁ ସେ ବୂଢ଼ୀ ପୁଅ ନେଇଥିବା କଥା ସେ କୁଆଡୁ କିପରି ଜାଣିଥିଲେ, ତା'ର ରୂପଗୁଣର ମଧ୍ୟ କିପରି କାହାଠାରୁ ପରିଚୟ ପାଇଥିଲେ । ବୃଦ୍ଧାକୁ ଡକାଇ ମିନିକୁ ନେବାପାଇଁ ସେ ନାନା ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇଲେ । ବୂଢ଼ୀ ମିନିକୁ ବିଭାଦେବ, ବୋହୂ ଆଣିବ, ନାତି ଦେଖିବ, ପ୍ରଲୋଭନରେ ସେ ଭୁଲିବ କାହିଁକି ? ଜମିଦାର କୌଣସିରୂପେ ବୂଢ଼ୀକୁ ପାରିଲେ ନାହିଁ ।

ସନ୍ଧ୍ୟା ହୋଇଆସିଛି, ମିନି ଫୁଲ ବଗିଚାରେ ଖେଳୁଛି, ଅସ୍ତଗାମୀ ରବିର କନକରଶ୍ମି ତା' ଉପରେ ପଡ଼ିବାରୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଭ ପବନରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତିମାଟିଏ ଖେଳିଲାପରି ଦିଶୁଛି । ବୁଢ଼ୀ ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ମୁଗ୍ଧ ନୟନରେ ମିନିର କ୍ରୀଡ଼ା ଦେଖୁଛି । ଜମିଦାରଙ୍କ ଲୋକେ ଆସି ଜବରଦସ୍ତି ମିନିକୁ ଧରିନେବାକୁ ଉଦ୍ୟତ କଲେ । ବୃଦ୍ଧ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ବେଗରେ ସେମାନଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଛୁଟିଗଲା । ଜମିଦାରଙ୍କ ଲୋକେ ଠେଙ୍ଗାବାଡ଼ି ଉଠାଇ ତାକୁ ନିରସ୍ତ କରାଇଲେ। ବୃଦ୍ଧ ଶୂନ୍ୟ ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ନିର୍ବାକ୍ ନିସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇ ଏକଦୃଷ୍ଟିରେ ମିନି ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁରହିଲା, ଜମିଦାର ଘର ଲୋକେ ମିନିକୁ ନେଇ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଗଲେ। ବୃଦ୍ଧ ଚକ୍ଷୁରେ ପିଛଡ଼ା ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ସେ ସମ୍ମୁଖରେ ମିନିକୁ ଦେଖୁଥିଲା କିମ୍ବା ଅତୀତ ଜୀବନର ସମସ୍ତ ଛବିର ସ୍ମୃତିପଟ ଖୋଲି ଦେଇ ଚକ୍ଷୁ ପଲକରେ ସେ ସବୁର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦର୍ଶନ କରୁଥିଲା, କହିହେବ ନାହିଁ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତଗଲା, ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ତାରା ଉଇଁଲେ । ବୃଦ୍ଧର ଆଖିପତା ପଡ଼ି ନାହିଁ । ଯେଉଁଠାରେ ଠିଆ ହୋଇଥିଲା, ସେଇଠାରେ ଅଗଣା ମଝିରେ ବସିପଡ଼ି ଦାଣ୍ଡକୁ ଏକଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁ ରହିଲା। ଯେଉଁ ଗୃହରେ ମିନି ନାହିଁ, ସେ ଗୃହକୁ ଫେରି ଚାହିଁବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହେଲା ନାହିଁ । ମିନି ତା'ର ଏ ଦରିଦ୍ର ଗୃହରେ କଷ୍ଟ ପାଉଥିଲା । ଜମିଦାର ହୋଇ ସୁଖରେ ରହିବ, ବୃଦ୍ଧ ସେ କଥା ବୁଝିଲା ନାହିଁ । ସେ ତ ଏବେ ଆଉ ତା'ର ମିନି ନୁହେଁ, ସେ ଯେ ଜମିଦାର ଘର ମିନି ।

ସବୁ ଘରୁ ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ଦୀପ ନିଭିଗଲା । ଗ୍ରାମଟି ନିସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇ ଆସିଲା । ବୃଦ୍ଧ ସେହି ଏକା ସ୍ଥାନରେ ବସି କାକରରେ ଭିଜି ମିନି ଯିବା ରାସ୍ତାକୁ ଏକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁ ରହିଲା । କିଛି ସମୟ ପରେ ସମ୍ମୁଖରେ ଦେଖିଲା, ଜଣେ ଲୋକ ତା' ଆଡ଼କୁ ଅଗ୍ରସର ହେଉଛି । ଲୋକଟି ଯେତେବେଳେ ଅତି ନିକଟକୁ ଆସିଲା, ବୁଢ଼ୀ ପଚାରିଲା, ''କିଏ ?'' ''ମୁଁ ଭାନୁ ମଲ୍ଲିକ'' କହି ଲୋକଟି କ'ଣ ଗୋଟାଏ ବୁଢ଼ୀ ଆଗରେ ଥୋଇ ଲମ୍ବ ହୋଇ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ିଗଲା। ବୁଢ଼ୀ ତା'ର ସେହି ବହୁଦିନର ସାଇତା ଅଳଙ୍କାର ଘଡ଼ିଟି ଅବିକଳ ସେହିପରି ଜନାବନ୍ଧା ହୋଇ ସମ୍ମୁଖରେ ପଡ଼ିଥିବାର ଦେଖି ଚମକି ପଡ଼ିଲା । ଭାନୁ ମଲ୍ଲିକକୁ ଉଠାଇ, କଥା କ'ଣ ପଚାରିଲା। ଭାନୁ ଯେପରି ଭାବରେ ଅଳଙ୍କାର ଘଡ଼ିଟି ଚୋରିକରି ନେଇଥିଲା ଏବଂ ଯେପରି ଭାବରେ ରଖିଥିଲା, ସମସ୍ତ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ବୁଢ଼ୀକୁ ବୁଝାଇ କହିଲା । ଘଡ଼ିଟି ଚୋରିକରି ନେବାଦିନୁଁ ତା' ମନ ହନ୍ତସନ୍ତ ହେଉଛି ଏବଂ ସେହି ଅପରାଧରେ କିଛିଦିନ ହେଲା ତାକୁ ଅର୍ଶ ବେମାର ଧରିଛି । ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ ପଚାରି ବୁଝିଲା ଯେ, କୌଣସି ଗୁରୁତର ପାପରୁ ତା'ର ଏଭଳି ମାରାତ୍ମକ ବେମାର ହୋଇଅଛି । ସେ ପାପର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କଲେ ଏହା ଖଣ୍ଡନ ହୋଇଯିବ । କିନ୍ତୁ ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ ଭୋଜନ ନ ଦେଇ ଅସଲ ପାପଟାକୁ ଦୂର କରିବାଲାଗି ଏହା ଫେରାଇ ଦେବାକୁ ଆସିଛି ଏବଂ ବୁଢ଼ୀ ପାଖରେ କ୍ଷମା ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛି ।

ବୁଢ଼ୀ ଅବାକ୍ ହୋଇ ଏକଧାନରେ କିଛିକ୍ଷଣ ବସିରହିଲା । ସେହି ଅସ୍ପଷ୍ଟ ତାରାଲୋକରେ ଖୁବ୍ ନିର୍ମଳ ଦେଖିପାରିଲା, ବୃଦ୍ଧର ବଦନ ଯେପରି କି ଏକ ଜ୍ୟୋତିରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହୋଇ ଉଠୁଛି ।

ଭାନୁ ମଳିକର ରୋଗ ଉପଶମ ଲାଗି ଚେରମୂଳି ଦି'ଖଣ୍ଡ ଦେଇ ତା'ର ସେହି ସ୍ନେହର ଘଡ଼ିଟିକୁ ଧରି ବୃଦ୍ଧା ଧୀରେ ଧୀରେ ଗୃହ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲା । ଭାନୁ ମଳିକ ଚାଲିଗଲା ପରେ ବୁଢ଼ୀ ବାହାରକୁ ଥରେ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କଲା । ଗୃହମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରି ସଦମ୍ଭରେ କବାଟ କିଳିଦେଲା । ହେଁସଟି ତଳେ ପାରିଦେଲା । ଧୋବ କନାଖଣ୍ଡେ ତା' ଉପରେ ବିଛାଇଦେଲା, ଘଡ଼ି ଉପରୁ ଅତି ଯତ୍ନରେ ଧୀରେ କନା ଖଣ୍ଡି ଖୋଲିଦେଲା, ଅଳଙ୍କାରଗୁଡ଼ିକ କାଢ଼ି ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଅଙ୍ଗୁଳିରେ ଆଲୋଡ଼ିତ କଲା । କେତେଥର ଶୁଷ୍କ ଓଷ୍ଠରେ ଚୁମ୍ବନ କଲା, କୋଟରଗତ ଚକ୍ଷୁରେ ବାରମ୍ବାର ସ୍ପର୍ଶ କଲା, ବକ୍ଷରେ ଚାପି ଧରିଲା । ଖଡୁ ଦି'ପଟ ହାତରେ ପିନ୍ଧିଲା, ସୁନା ମୁଦିଟି ଆଙ୍ଗୁଳିରେ ଧାରଣା କଲା, ପରେ ଏପାଖ ସେପାଖ କରି ଚାହିଁଲା । ପୁଣି ଶୁଷ୍କ ଓଷ୍ଠରେ ଚୁମ୍ବନ କଲା, କୋଟରଗତ ଚକ୍ଷୁରେ ସ୍ପର୍ଶ କଲା, ବକ୍ଷରେ ଚାପି ଧରିଲା ।

ଯେତେବେଳେ ଗ୍ରାମଟି ନିସ୍ତବ୍ଧ, ଦୀପ ସବୁ ନିଭି ଯାଇଛି, ଭାନୁ ମଳିକ ପ୍ରତିଦିନ ପହଞ୍ଚ୍ ପହରା ଦେବାବେଳେ ଦେଖେ, ବୁଢ଼ୀର କବାଟ ଜଳାରୁ ସେହି ସୂକ୍ଷ୍ମ ଆଲୋକ ରଶ୍ମିଟି ଆସୁଛି ।

●

ଓଡ଼ିଶାରେ ମହାଯୁଦ୍ଧ

୧୯୩୯ ମସିହା ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସ ୧୫ ତାରିଖ । ସବୁଦିନ ପରି ସେଦିନ ମଧ୍ୟ ସକାଳ ସାଢ଼େ ଦଶଟାଠାରୁ ସଞ୍ଜ ଛଅଟା ଯାଏଁ ଅଧଦୁଆତ ସ୍ୟାହି ଖର୍ଚ୍ଚକରି ଫେରିଲାବେଳେ କଟକ ନୟାସଡ଼କ ଉପରେ ହାଡ଼ିବନ୍ଧୁଙ୍କ ଆଖିଦି'ଟା ମୁଦି ହୋଇଯାଉଛି । ଗୋଡ଼ ହାତର ଅବସ୍ଥା ଯାହା, ବିଚ୍ ବଜାରଟାରେ ବି ଲମ୍ବ ହୋଇ ପଡ଼ିଯିବାକୁ ମନ ଡାକୁଛି ।

ହାଡ଼ିବନ୍ଧୁଙ୍କ ନାମରୁ କେହି ଯେପରି ନ ବିଚାରନ୍ତି ଯେ ତାଙ୍କର ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଆନ୍ଦୋଳନ ସାଙ୍ଗରେ କିଛିହେଲେ ଯୋଗ ଥିଲା । ତୁମ ଆମ ଭଳି ସେ ଜଣେ ନିପଟ ସାଧାରଣ ଲୋକ । କାହିଁରେ ଯଦି ତାଙ୍କୁ ଅସାଧାରଣ ବୋଲି କହିବା, ତେବେ ତାହା ମାସିକ ଷାଠିଏ ଟଙ୍କାର କିରାଣି କାମ ଖଣ୍ଡିକ ।

କିନ୍ତୁ ଏହି ଷାଠିଏଟି ଟଙ୍କା ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଖବରକାଗଜ ଉପରେ ଆଖି ପକାଇବାକୁ ବି ତର ସହେ ନାହିଁ; ତେଣୁ ବାଟରେ ଆସୁ ଆସୁ ଯେତେବେଳେ 'ସମାଜ' ବିକୁଆଙ୍କ କୁହାଟରୁ ଶୁଣିଲେ ଯେ, ଆଜି ଜର୍ମାନୀ ଚେକୋସ୍ଲୋଭାକିଆ ରାଜ୍ୟକୁ ଦଖଲ କଲା, ସେ ଟିକିଏ ଚମକି ପଡ଼ିଲେ । ଚୌଧୁରୀବଜାର ଛକରେ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତ ଆନ୍ଦୋଳନ ବିଷୟରେ ଦି'ପଇସିଆ ବହି ହାରମୋନିୟମ ଦ୍ୱାରା ବୋଲାଯାଇ ବିକ୍ରି ହେଉଥାଏ । ହାଡ଼ିବନ୍ଧୁ ସେ ଦିଗରୁ ମନ ଫେରାଇ ପାରୁପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଦ ଦି'ଟାକୁ ଯେମିତି ଓଟାରି ଓଟାରି ଚାଲିଥାନ୍ତି ।

ତାହାର କାରଣ, ବୋଧହୁଏ ତାଙ୍କର ଏହି ଅସନା କିରାଣି ଜୀବନରେ ପଙ୍କ ଗାଡ଼ିଆରେ ପଙ୍କଜପରି ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ମୁହଁ ଫୁଟିଥିଲା । ଅବଶ୍ୟ ସେ ମୁହଁଟି କଚେରିର ଗଦା ଗଦା ନଥିପତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ମନେ ପଡ଼େ କି ନାହିଁ, ତାହା ଅଜଣା । ଗାଡ଼ି ରିକ୍ସାରେ କିମ୍ବା ଜନାଳବାଟି ପାଖରେ ସେହି ମୁହଁକୁ ଦେଖିବାପାଇଁ ସେ ଉଚ୍ଛନ୍ନ ହୁଅନ୍ତି କି ନାହିଁ, କାହାରିକୁ ତାହା ଫିଟାଇ କହିଥିବାର ଶୁଣା ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ରୋକ୍ ଠୋକ୍ କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ, ହାଡ଼ିବନ୍ଧୁ ଓ ବିମଳାଙ୍କ ଭିତରେ ବୋଧହୁଏ ସେମିତି ଗୋଟାଏ କିଛି ଭାବ ହୋଇଥିଲା, ଯାହାକୁ ଆଜିକାଲି ଭାଷାରେ କହନ୍ତି ପ୍ରେମ । ସେ ଭାବଟା ବହୁତ ଉଚ୍ଚୁରରେ ବହୁତ ଆଳାପ ପ୍ରଳାପ, ଆନନ୍ଦ ଅଭିମାନ, ବହୁତ ଅଭିସାର ଓ ବିରହ ବେପଥୁ ପରେ— ଅର୍ଥାତ୍ ପହିଲେ ଦୁହେଁ ବିଭା ହୋଇସାରି ପ୍ରାୟ ପନ୍ଦରବର୍ଷ କାଳ କୋଟ୍‌ସିପ୍ କରିବା ଉତ୍ତାରୁ ଟିକିଏ ଜଣା ପଡ଼ିଥିଲା ଏବଂ ତାହାର ପ୍ରମାଣସ୍ୱରୂପ ହାଡ଼ିବନ୍ଧୁଙ୍କ ଔରସରୁ ଓ ବିମଳାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ସାତଗୋଟି ସନ୍ତାନର ଉଦ୍ଭବ ହୋଇ ସେଥିରୁ ଦୁଇଟିଙ୍କର ଅକାଳ ବିୟୋଗ ହେଲାଣି । ହାଡ଼ିବନ୍ଧୁଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରୁ ଆଠଅଣା ଧୋବଲା ରଙ୍ଗ ହୋଇସାରିଛି ଏବଂ ବିମଳାଙ୍କ ଉପର ପାଟିରୁ ତିନିଟା ଛାମୁ ଦାନ୍ତ ଖସିପଡ଼ି

ତଳପାଟିରୁ ପୁଞ୍ଜାଏ ହଲିଗଲାଣି । ଏପରି ବେଶରେ ଦୁଇଜଣଙ୍କର ଯେଉଁ ପ୍ରେମାଙ୍କୁର ଜାତ ହୋଇଥିଲା, ତାହାର ଅର୍ଥ ବୋଧହୁଏ ଏହି ଯେ, ଏଣିକି ଦୁହିଁଙ୍କ ଭିତରେ କଜିଆ ହେଲେ ତାହାକୁ ତୁଟାଇବା ପାଇଁ କେହି ତୃତୀୟ ପକ୍ଷର ଲୋଡ଼ା ହୁଏ ନାହିଁ; ଆପେ ଆପେ ତାହା ଖୁବ୍ ସହଜରେ ଉଭୟଙ୍କର ରାଜିନାମାରେ ମେଣ୍ଟିଯାଏ । ସେଥିପାଇଁ ଦୁହିଁଙ୍କ ଭିତରେ କିଛି ଲେଖାପଢ଼ା ଏମିତି ବି ପଦେହେଲେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଲୋଡ଼ା ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଆଜି ଷାଠିଏ ଟଙ୍କା ପାଇଁ ଉପର ହାକିମଙ୍କଠାରୁ ନଥିପତ୍ର ଫୋପଡ଼ା ଏବଂ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ ଦେଶୀ ହାକିମ ଯେଉଁ ଅଳ୍ପ କେତୋଟି ଗାଳି ଶିଖିଥାନ୍ତି, ମୁହଁ ନ ଫିଟାଇ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଶୁଣି ଆସି ହାଡ଼ିବନ୍ଧୁଙ୍କ ମନଟା ବିଗିଡ଼ିଥାଏ । ଏମିତି ବିଗିଡ଼ା ମାସ ଭିତରେ ପ୍ରାୟ ପଚିଶ ଦିନ ଘଟେ ଏବଂ ସେ ଦିନଗୁଡ଼ିକ ଘର ବାହାର ତାଙ୍କୁ ବିଷପରି ଲାଗେ । ସେଥିପାଇଁ ଆଜି ଯେତେବେଳେ ସେ ଗୋଡ଼ରେ ଅଧେ ଯୋତା ଅଧେ ଧୂଳି ଘେନି ଏବଂ ଦେହରେ ଦି'ମାସ ହେବ ଧୋବାଘର ଦେଖି ନ ଥିବା ମସିଆ ପେଣ୍ଟ୍‌ଟା ପିନ୍ଧି ଦୁଆର ମୁହଁରେ ପହଞ୍ଚିଲେ, ପୁଣି ସବୁଦିନ ପରି, ତିନି ଅଙ୍ଗୁଳିର ସାନବଡ଼ ଚାରିଟି ପିଲା 'ବାପା ଆସିଲାଣି' କହି ତାଙ୍କ ଚାରିପଟେ ବେଢ଼ିଗଲେ, ସେତେବେଳେ ଫୁଟବଲ ପରି ଗୋଟାକୁ ଗୋଟା ଏପାଖେ ସେପାଖେ ଫିଙ୍ଗିଦେବାକୁ ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ହେଉଥାଏ; କିନ୍ତୁ ନିଜ ପିଲା ତ ।

ପିଲାଗୁଡ଼ାକ ଗୋଡ଼ରେ ଛନ୍ଦି ହୋଇଯିବାରୁ ଏବଂ ଧରାପରା ହୋଇ ତାଙ୍କ ଭିତରୁ ଦୁଇଟି ତଳେ ପଡ଼ି ରଡ଼ି ଛାଡ଼ିବାରୁ ହାଡ଼ିବନ୍ଧୁ ବିରକ୍ତିରେ ଚାକରକୁ ଡାକିଲେ ''ନାଥିଆ, ନାଥିଆ ।''

ପାଞ୍ଚ ଡାକ ପରେ ବିମଳା ହାଣ୍ଡିଶାଳରୁ ବାଁ ନାକପୁଡ଼ାରେ ମେଞ୍ଚାଏ କଳା ବୋଳିହୋଇ ଏବଂ ଚୂଲୀ ଧୂଆଁରେ ଆଖିଦିଟାକୁ ନାଲିକରି ଆସି କହିଲେ, ''କାହିଁକି ଡାକୁଛ ? ନାଥିଆ ପରା ବଜାରକୁ ଯାଇଛି ।''

କାହିଁକି ଡାକୁଛ ? ହାଡ଼ିବନ୍ଧୁ ଛିଗୁଲେଇ କହିଲେ, ''ଘର ଭିତରେ ପଶିବାକୁ ଟିକିଏ ଦେବ ନାହିଁ ନା କ'ଣ ?''

କଥାଗୁଡ଼ାକ ବିମଳାଙ୍କ ଦେହରେ ଚାଉଁକିନା ଲାଗିଗଲା । ସାତବର୍ଷର ବଡ଼ପୁଅଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ବର୍ଷକର କୋଡ଼ପିଲାଟି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କର ଅଳି ଝଳି ସଙ୍ଗେ ଘର ଦୁଆର ହାଣ୍ଡିଶାଳର ଯାବତ ଆଡ଼ତି କରୁଁ କରୁଁ ତ ଦିନ ଅଣ୍ଟୁ ନାହିଁ ଦଣ୍ଡେହେଲେ କର ଢାଳିବାକୁ ? ବିମଳା ଗର ଗର ହୋଇ କହିଲେ, ''କାହିଁକି ମ, ପଶିବାକୁ କିଏ ମନା କଲା କି ?'' ସେ କାହାକୁ ଖୁନ୍ଦାଏ କାହାକୁ ଚାପୁଡ଼ାଏ ମାରି ଓ ଘର ଗୋଟାକ ଚିତ୍କାରମୟ କରାଇ ପିଲାଗୁଡ଼ାକୁ ଝିଙ୍କି ଓଟାରି ଘେନିଗଲେ ।

ପତ୍ନୀଙ୍କ ବ୍ୟବହାରରେ ହାଡ଼ିବନ୍ଧୁଙ୍କ ମନ ବେଶି ପିତା ପଡ଼ିଗଲା । ସେ ମନର ରାଗ ମନରେ ମାରି ମୁହଁ ହାତ ଧୋଇବା ପାଇଁ କୂଅମୂଳକୁ ଗଲେ । ସେଠାରୁ ବି ପିଲାଙ୍କ ଉପରେ ପତ୍ନୀଙ୍କର ଗର୍ଜନ ଓ ତାଡ଼ନା ଶୁଣିପାରି ତାଙ୍କ ମନରେ ନାନା ଦୁଶ୍ଚିନ୍ତା ଖେଳିଗଲା । କଚେରିରୁ

ଫେରିଲାବେଳେ ଘରେ କିଛି ଯେମିତି ଅଶାନ୍ତି ନ ଥାଏ, ସେଥିପାଇଁ ବିମଳାକୁ ହଜାରଥର ସାବଧାନ କରି ଦେଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ କାହିଁରେ କିଛି ହେଲା ନାହିଁ । କଚେରିରେ ଯେଉଁ ଦଶା, ଘର ଭିତରେ ତହିଁରୁ ହେଲେ କିଛି ଊଣା ଥା’ନ୍ତା । ଏହି ନିକୁଛିଆ କିରାଣି କାମରେ ଯାହା ତ ମାନ ମହତ— ସେଥିରେ ଜୀବନଯାକ ଘୁଷୁରି ଘୁଷୁରି କେତେବା ପେନ୍‌ସନ୍ ତାଙ୍କୁ ମିଳିବ ? ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଉପୁରି ଦି’ପଇସା ଅଛି, ତାଙ୍କୁ କିଛି ଅବଶ୍ୟ ବାଧୁ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ହାଡ଼ିବନ୍ଧୁଙ୍କ କପାଳକୁ ସେମିତି କାମ ଯୁଟିଲା କେଉଁଠି ।

ଦାଣ୍ଡରେ ପୁଣି ‘ସମାଜ’ କୁହାଟ ଶୁଣି ତାଙ୍କର ମନେ ପଡ଼ିଲା, ଜର୍ମାନୀର ଚେକୋସ୍ଲୋଭାକିଆ ଦଖଲ । ଯୁରୋପର ଯୁଦ୍ଧର ଯେମିତି ସୂଚନା ଦେଖାଦେଲାଣି, ପୁଣି ଗୋଟିଏ ମହାଯୁଦ୍ଧ ତ ଲାଗିଯିବା ଉପରେ । ବିମଳାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଅବସର ସମୟରେ ହାଡ଼ିବନ୍ଧୁ ଏହି ଆସନ୍ତା ଯୁଦ୍ଧକଥା କେତେ ଥର ଗପ କରନ୍ତି ଏବଂ ତାଙ୍କର ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥା ଟିକିଏ ଭଲ କରିବାକୁ ହେଲେ ଏହି ଯୁଦ୍ଧରେ ଯୋଗଦେବା ବିନା ଆଉ କିଛି ଉପାୟ ନାହିଁ ବୋଲି କହନ୍ତି ।

ଯୁଦ୍ଧ ନାଁ ଶୁଣି ବିମଳାଙ୍କ ରକ୍ତ ପାଣି ଫାଟିଯାଏ । ସେ କହନ୍ତି, ‘‘ଆମର ବେଶି ଟଙ୍କା ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ । ହାଡ଼ିବନ୍ଧୁ ଦଶଟା ଯୁଦ୍ଧ ଜୟ କରିଥିବା ପରି ବିମଳାଙ୍କ ନିର୍ବୁଦ୍ଧିତାର ଉପରେ ମୁରୁକି ହସି ବୁଝାଇ ଦିଅନ୍ତି, ‘‘ତୁମେ କ’ଣ ଭାବୁଛ, ଯୁଦ୍ଧକୁ ଗଲେ ସମସ୍ତେ ହାଣ ଖାଇବେ ? କେଭେ ନୁହେଁ; ଗଲାଥର ଯୁଦ୍ଧକୁ ଆମ ଓଡ଼ିଶାରୁ ଯେଉଁ କେତେ ଜଣ ଯାଇଥିଲେ, ତାଙ୍କ ଭିତରୁ କାହାରି ଦେହରେ ଗୁଳି ବାଜିଥିବା ତେଣିକି ଥାଉ, କେହି ଜଣେ ହେଲେ ବନ୍ଧୁକ ଆବାଜ ଶୁଣି ନାହାନ୍ତି ଏବଂ ସମସ୍ତେ ଅଧା ବାଟରୁ ଫେରିଆସି ଏବେ ଯାହାପରି ଯେ ହୋଇ ବସିଛନ୍ତି । ମୋରି ସାଙ୍ଗର ଅନାଦି ଡାକ୍ତର କେମିତି କୋଦା ହୋଇଛନ୍ତି ଦେଖୁଛଟିକି ? ତୁମର ବି ଅସୁବିଧା କିଛି ହେବ ନାହିଁ । ମାସକୁ ମାସ ତୁମ ପାଖକୁ ଟଙ୍କା ଚାଲି ଆସୁଥିବ । ବିଚାର କର ପୁଅ ଯୋଡ଼ିକୁ ବି.ଏ., ଏମ୍.ଏ. ଯାଏ ତ ପଢ଼ାଇବାକୁ ହେବ; ପୁଣି ଝିଅ ତିନୋଟିକୁ ଦି’ ଓଳି ଦି’ ବକତ ପେଟପୂରା କରି ଖାଇବାଭଳି ଘରେ ଦେବାକୁ ତ ହବ । ଏସବୁ କ’ଣ ଷାଠିଏ ସତୁରି ଟଙ୍କା ଭିତରେ ଅଣ୍ଟିବ ? ସାହସ ନ କଲେ କିଛି ଉନ୍ନତି ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ, ବୁଝିଲ ?’’

ସବୁ ଶୁଣିସାରି ବିମଳା କହିଲେ, ‘‘ନା ଆମର ଯୁଦ୍ଧକୁ ଯିବା ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ ।’’

ହାଡ଼ିବନ୍ଧୁ ଯେ ଗଣ୍ଠିଲିପତ୍ର ଧରି ଯୁଦ୍ଧକୁ ଯିବାକୁ ବାହାରିଥିଲେ, ତା’ ନୁହେଁ; କିନ୍ତୁ ମଝିରେ ମଝିରେ ତାଙ୍କ ମନରେ ଏପରି ଭାବ ଆସିଥାଏ ଏବଂ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଆଗରେ ନିଜର ଛାତି ଦମ୍ଭର ପରିଚୟ ଦେବାକୁ ସେ ସୁଖ ପାଆନ୍ତି । ଆଜି କଚେରିରେ ହାକିମଠାରୁ ଅପମାନ, ଜର୍ମାନୀର ଚେକେସ୍ଲୋଭାକିଆ ଦଖଲ, ପୁଣି ଘରେ ବିମଳା ଓ ଛୁଆପିଲାମାନଙ୍କର ଅଶାନ୍ତି ଭିତରେ ଯୁଦ୍ଧକୁ ଯିବାର ଇଚ୍ଛା ହଠାତ୍ ତାଙ୍କ ମନରେ ଚେଇଁ ଉଠିଲା । ହାତ ମୁହଁ ଧୋଇ

ହାଡ଼ିବନ୍ଧୁ ବିଛଣାରେ ଟିକିଏ ଗଡ଼ପଡ଼ ହେବାକୁ ଯାଇ ଦେଖିଲେ ଯେ, ବର୍ଷକର ସଜା ସାନ ଝିଅଟି କେତେବେଳୁ ତାହା ଉପରେ ଶୋଇ ଓଦା କରି ଦେଇଅଛି । ସେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଲୁଗା, କୁର୍ତ୍ତା, ଯୋତା ପିନ୍ଧିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବଡ଼ ପୁଅଟି ପଚାରିଲା, ‘‘ବାପା, ପୁଣି କୁଆଡ଼େ ଯାଉଚ ?’’ ତାହା ଶୁଣିପାରି ବିମଳା ହାଣ୍ଡିଶାଳୁ ବାହାରି ଆସି କହିଲେ, ‘‘ଖାଇବା ପାଇଁ ପରା ଆଣୁଛି ।’’

‘‘ନା, ଦରକାର ନାହିଁ’’—ହାଡ଼ିବନ୍ଧୁ ଗମ୍ଭୀର ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ ।

ବିମଳା ଦବିଯାଇ କହିଲେ, ‘‘ନ ଖାଇ ନ ପିଇ ବାହାରିଲ କୁଆଡ଼େ ?’’

ପୂର୍ବପରି ଗମ୍ଭୀର ସ୍ୱରରେ ହାଡ଼ିବନ୍ଧୁ ଜବାବ ଦେଲେ, ‘‘ଯୁଦ୍ଧକୁ । ବୁଝିଲ ? ଏଥର ନିଶ୍ଚୟ ଯୁଦ୍ଧକୁ ।’’ ଆଉ ପଦେ ହେଲେ କଥା ନ କହି ସେ ଘରୁ ବାହାରିଗଲେ । ବିମଳା ତାଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଜଳ ଜଳ ଚାହିଁ କାବା ହୋଇଗଲେ । ପରେ ତାଙ୍କ ମନରେ କେତେ ପାପ ଛୁଇଁଲା । ଯୁଦ୍ଧକୁ । ତେବେ ହାଡ଼ିବନ୍ଧୁ ଯୁଦ୍ଧକୁ ଯିବାପାଇଁ ବିମଳାକୁ ନ ଜଣାଇ ନାମ ଲେଖାଇଥିଲେ । କାହିଁ ? ଆଉ କେହି ଯିବାର ତ ଶୁଣାଶୁଣି ନାହିଁ । ପଛକଥା ସବୁ ମନେ ପଡ଼ିଲା । ଯୁଦ୍ଧକୁ ଡାକରା ଆସିଲେ ଖାଇବା ଥାଳିରୁ ଉଠି ଯିବାକୁ ହୁଏ ବୋଲି ଥରେ ହାଡ଼ିବନ୍ଧୁ କହୁଥିଲେ । ସାତ ପାଞ୍ଚ ଭାବି ଭାବି ବିମଳା କିଛି ଠିକ୍ କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । ନଅଟା ବାଜିଲା, ଦଶଟା ବାଜିଲା, ଏଗାରଟା ବାଜିଲା, ହାଡ଼ିବନ୍ଧୁ ଘରକୁ ଫେରିଲେ ନାହିଁ । ଖାଇ ପିଇସାରି ଦିନେ ଦିନେ ସେ ବାହାରେ ବୁଲାଚଲା କରି ବେଶି ରାତିକୁ ଘରକୁ ଫେରନ୍ତି । ଆଜି ତ ଖିଆପିଆ ନାହିଁ । ଚାହିଁ ଚାହିଁ ବିମଳାଙ୍କ ଆଖିରୁ ପାଣି ମଲା, ପିଲାଯାକ ଖାଇପିଇ ଶୋଇଲେଣି, ଭାତ ତିଅଣ କାଲୁଆ ହୋଇଯାଉଛି । ନାଥିଆ ଚାକର ଟୋକା ବି ବାବୁଙ୍କୁ ଖୋଜିବାପାଇଁ ବୁଲି ବୁଲି ଥକିଲା ।

ତେବେ କ’ଣ ସତେ ହାଡ଼ିବନ୍ଧୁ ଯୁଦ୍ଧକୁ ଗଲେ । ନା ନା ସେ କେମିତି ହବ । ସାଥିରେ ଲୁଗାପଟା ବିଛଣା ମଶାରି କିଛି ହେଲେ ତ ନେଇ ନାହାନ୍ତି । କେଜାଣି ଅବା ନାଁ ଲେଖାଇବା ପାଇଁ କିମ୍ବା ସେମିତି କିଛି କାମରେ କଚେରି ଯାଇଥିବେ । ତେବେ ବି ବାରଟା ଯାଏ କ’ଣ କାମ ସରୁ ନାହିଁ ? ବିମଳାଙ୍କର ମନେ ପଡ଼ିଲା, ତାଙ୍କ କୃଷ୍ଣ ପିଉସାଙ୍କ କଥା । ସେଠିକି ଗଲେ ହାଡ଼ିବନ୍ଧୁ ବହୁତ ଉଚ୍ଛୁର କରି ଫେରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଉପାସରେ କୃଷ୍ଣ ପିଉସାଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଆନ୍ତେ କାହିଁକି ?

ଆଉ ବେଶି ଭାବି ନ ପାରି ବିମଳା ନାଥିଆକୁ ଡାକି ପଚାରିଲେ, ‘‘ନାଥିଆ ତୁ ଭଲା ଯୁଦ୍ଧ କଥା କେଉଁଠି ଶୁଣୁଥିଲୁ ?’’ କୌଣସି ବିଷୟରେ ଖବର ଦେବାକୁ ନାଥିଆକୁ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ସୁଦ୍ଧା ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ । ସେ କହିଲା, ‘‘ଯୁଦ୍ଧ ନା ସାନ୍ତାଣି ? ଯୁଦ୍ଧପରା କୁଆଡ଼େ ତାଲଚେର ଗଡ଼ ବାଟେ ଆସି ଆମ ଚହଟା ଘାଟ ପାଖରେ ହେଲାଣି । କେଲା ଦୋକାନରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉଥିଲେ । ମଣିଷ ଯେ ମରୁଛନ୍ତି—’’

ନାଥିଆ ବିଚରା ତିନି ଟଙ୍କା ମୁଣ୍ଡର ମୂର୍ଖ ଚାକର ହେଲେ କ'ଣ ହେବ, ତା'ର ବାହାଦୁରି ଏହି ଯେ ସେ ଓକିଲ, ଡାକ୍ତର, ନେତା, ବ୍ୟବସାୟୀ ଓ ଖବର କାଗଜ ପରି ତୁଚ୍ଛା ମିଛ କଥା କହିପାରେ । ବିମଳା ତାକୁ କହିଲେ, “ତୁ ଯାଇଁ ବେଗି ଖଣ୍ଡେ ରିକ୍‌ସା ଡାକି ଆଣିଲୁ ।” ନାଥିଆ ଭୟରେ ପଚାରିଲା, ‘ଏତେବେଳେ ରିକ୍‌ସା କ'ଣ ହେବ, ସାନ୍ତାଣୀ ?”

‘ଡଗରପଡ଼ା ଯିବି । ଯା, ଆଉ ଉତ୍ତର କର ନା, ବାବୁ ଯେବେ ପାଖରେ କେଉଁଠି ନାହାନ୍ତି, ତେବେ କୃଷ୍ଣପି'ସାଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଇଥିବେ ।”

“ଡଗରପଡ଼ା, ସେ ତ ଚହଟା ଘାଟ ନିକଟରେ; ସେ ଯାଏଁ ଯୁଦ୍ଧ ଯେବେ—”

ନାଥିଆ ଖଣ୍ଡେ ରିକ୍ସା ଡାକି ଆଣିଲା ଏବଂ ବିମଳା ପିଲାମାନଙ୍କ ପାଖରେ ପଡ଼ିଶାର ମାଉସୀକୁ ଛାଡ଼ି ନାଥିଆକୁ ନେଇ ଡଗରପଡ଼ା ଚାଲିଲେ । ବିମଳାଙ୍କ କୃଷ୍ଣ ପି'ସାଙ୍କ ଘର ଡଗରପଡ଼ାର ଶେଷ ମୁଣ୍ଡରେ । ଶସ୍ତାରେ ଜମି ମିଳିବାରୁ ବିମଳାଙ୍କ କୃଷ୍ଣ ପି'ସା ବହୁ ଦୂରରେ ଗୋଟେ ଅନ୍ଧାରିଆ ଥାନରେ ଘର କରିଛନ୍ତି । ବଜାରଯାକ ଶୂନ୍‌ଶାନ, କୃଷ୍ଣ ପି'ସାଙ୍କ ଘର ପାଖ ଗଛ ଗହଳରେ ଅନ୍ଧାରିଆ ହୋଇଛି । ଖଣ୍ଡେ ଦୂରରୁ ମଣିଷ ପାଟି ଶୁଣାଗଲା, “ମାର ମାର” ନାଥିଆ ପଛପଟୁ ଧାଇଁଆସି ରିକ୍ସାବାଲାକୁ ଓଗାଳିଲା, “ରହିବୁଟି, କ'ଣ ପାଟି ହେଉଛି ।” ବହୁ ଚିତ୍କାର ଭିତରୁ ପୁଣି ଶୁଣାଗଲା, “ମାର, ମାର, ପିଟ୍ ।”

“ଯା— ସତର ।”

ପୁଷମାସ ସକାଳେ ଫୁଙ୍ଗୁଳା ଦେହରେ କଥା କହିଲା ପରି ନାଥିଆର ଦି'ପାଟି ଦାନ୍ତ ଠକ୍ ଠକ୍ ହୋଇ ବାଜିଲା । “ଶୁଣ ସାନ୍ତାଣୀ, ହେଇ ପରା ସତର ଜଣ ଗଲେଣି ।”

“ବାଡ଼ାଅ ଚଉଦ; ମରିଛି, ମରିଛି ଚଉଦ, ପିଟ ପିଟ ।”

ନାଥିଆର ତାଳୁର ତଳିପା ଯାଏଁ ଥରିଲା, “ହେଇ ସାନ୍ତାଣୀ ସେଥିରୁ ଚଉଦ ଜଣ ମଲେ ।” “ଶୁଣ ଶୁଣ, ଏଇ ପରା ବନ୍ଧୁକ କିମିତି କଡ଼ କଡ଼ ଖଟ୍ ଖଟ୍ ହେଉଛି ।” ରିକ୍ସାବାଲା ଟିପ୍‌ପଣୀ କଲା, “ଏମାନେ ସବୁ ଦେଶୀ ଫଉଜ । ଗୋରା ଫଉଜ ନୁହନ୍ତି ।”

ନାଥିଆ ତାହାକୁ ନିଜ ହାତରେ ବନ୍ଦୀ କରି କହିଲା, “ଚୁପ୍ ଚୁପ୍, ଗୋରା ଫୌଜ ନୁହଁନ୍ତି ତୁ କେମିତି ଜାଣିଲୁ ?”

ରିକ୍ସାବାଲା କହିଲା; “ଏଁ ମୁଁ ଜାଣିବିନି ? ମୋ ଘର ଢେଙ୍କାନାଳରେ, ମୁଁ ଦେଶୀ ଫୌଜ, ଗୋରା ଫୌଜ, ଚିହ୍ନି ଦେବି ନାହିଁ ।”

ଦୂରରୁ ହାଡ଼ିବନ୍ଧୁଙ୍କର ସ୍ୱର ଶୁଣାଗଲା; “ଏଠି ଏଇଟାକୁ ମାରିଦିଅ । ତା'ପରେ ବନ୍ଧୁକ ଚଳାଇବାର ଖଟ ଖଟ ଶବ୍ଦ ଏବଂ ହାଡ଼ିବନ୍ଧୁଙ୍କର ଆବାଜ— “ମରିଚି ମରିଚି ? ପିଟ ପିଟ ।”

ବିମଳା ନାଥିଆର ମନା ନ ଶୁଣି ରିକ୍ସାରୁ ଓହ୍ଲାଇ ସିଧା କୃଷ୍ଣ ପି'ସାଙ୍କ ଘର ଆଡ଼କୁ ଚାଲିଲେ । ପିଉସୀକୁ ପଚାରି ବୁଝିଲେ ଯେ; ହାଡ଼ିବନ୍ଧୁ ତାଙ୍କ ଘରୁ ସଳଖେ ଆସି ସେଠାରେ

ଜଳପାନ ସାରି ପଶାଖେଳରେ ବସିଛନ୍ତି । ହାଡ଼ିବନ୍ଧୁ ଏହିରୂପେ ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧର ପହିଲି ଅଧାୟକ ଶେଷ କରି ବିମଳାଙ୍କ ସହିତ ଘରକୁ ଫେରିଲେ ।

ଏହି ତାରିଖରେ ଠିକ୍ ନଅଟି ମାସ ଗଡ଼ିଯିବା ପରେ ଅର୍ଥାତ୍ ପୋଲାଣ୍ଡ ବିରୋଧରେ ଜର୍ମାନୀର ରଣ ଅଭିଯାନ, ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କର ଜର୍ମାନୀ ବିରୋଧରେ ଯୁଦ୍ଧ ଘୋଷଣା, ଓଡ଼ିଶା କଂଗ୍ରେସ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳର ଇସ୍ତଫା ଏବଂ ପୋଲାଣ୍ଡର ପରାଜୟ ପରେ ତୋପର ଗୁଡ଼ୁମ୍ ଗୁଡ଼ୁମ୍ ଶବ୍ଦଦ୍ୱାରା ଗୋଟା ୟୁରୋପ ମହାଦେଶ ଯେତେବେଳେ ଏକ କୃତ୍ରିମ ଭୂମିକମ୍ପରେ ଥରହର, ପୁଣି ଓଡ଼ିଶାର ସବୁ କାରଖାନା, ଛାପାଖାନା, ଡାକ୍ତରଖାନା, ଓକିଲଖାନା, ଗାଡ଼ିଖାନା, ବିଡ଼ିଖାନା ବା ପାଇଖାନାରେ ବୋମା ଫୁଟିବାର ରହସ୍ୟ ବୁଝିବାକୁ ଲୋକଙ୍କର ଆଗ୍ରହ ବଢ଼ିଛି, ଠିକ୍ ସେତିକିବେଳେ ହାଡ଼ିବନ୍ଧୁଙ୍କ ଘରେ ଏକ କଅଁଳ କୁଆଁ କୁଆଁ ରବ ଶୁଣାଗଲା ଏବଂ ତାଙ୍କ ହାଣ୍ଡିଶାଳକୁ ଲାଗି ଏନ୍ତୁଡ଼ିଶାଳ ଭିତରେ ବିମଳା ଦେବୀଙ୍କ ଅଷ୍ଟମ ଗର୍ଭରୁ ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ଗୋଟିଏ କନ୍ୟାରତ୍ନ ଜାତ ହେଲା ।

◆

ଆରମ୍ଭ ଓ ଶେଷ

ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପରୀକ୍ଷା ସାଙ୍ଗ କରି ଯେତେବେଳେ କମ୍ପାନୀ ଅଫିସରେ ଚାକିରି ପାଏଁ, ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଯେତେ ଅବାକ୍ ହେଲି, ମୋର ବନ୍ଧୁମାନେ ତଦପେକ୍ଷା ଅଧିକ ହେଲେ । କାରଣ ମୁଁ ଥିଲି କଲେଜରେ ଜଣେ ନାମଜାଦା ଛାତ୍ର । ଫୁଟବଲ୍ ଫିଲ୍ଡରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଡିବେଟିଂ କ୍ଲବ, କମନ୍‌ରୁମ୍, ବଏସ୍କାଉଟ୍, ମିଉଜିକ୍ କ୍ଲାସ, ଜଳଖିଆ ଦୋକାନ, ପାନଗୁଆ ଦୋକାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମୋର ଅନ୍ୟ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଖ୍ୟାତି ଓ ପ୍ରତିପତ୍ତି ଥିଲା । ସରସ୍ୱତୀ ପୂଜା, ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଚାନ୍ଦା ଅସୁଲରେ ନେତୃତ୍ୱ ନେବାପାଇଁ ଯେପରି ଧୁରନ୍ଧର ଥିଲି, ଖେଳପଡ଼ିଆରେ ଅନର୍ଥକ କଳିଗୋଳ ଆରମ୍ଭ କରିବାରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଥିଲି ଦକ୍ଷ । ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ସାଧାରଣ କର୍ମରେ ଉଦ୍ୟମୀ, ସତ୍‌ସାହସୀ, ସୁଗାୟକ ଓ ସୁବକ୍ତା ଆଦି ଯେପରି ପରିଚିତ ଥିଲି, ସେହିପରି ସହାଧ୍ୟାୟୀମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଏ ସକଳ ସୁଖ୍ୟାତି ପାଇଁ ଈର୍ଷାଭାଜନ ହୋଇଥିଲି । ସହାଧ୍ୟାୟୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କାହାରିକୁ ଅହୋରାତ୍ର ଧରି ବସିବାର ଦେଖିଲେ ଯେପରି ନିନ୍ଦାବାଦ କରୁଥିଲି, ଚାରିଟାବେଳେ ଭୋକ ପେଟରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଲେଫ୍ଟ ରାଇଟ୍ କରାଇବାରେ କି ଧରଣର ବ୍ୟାୟାମ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଏ, ଅଧ୍ୟାପକମାନଙ୍କ ସମକ୍ଷରେ ତାହାର ମଧ୍ୟ ଥିଲି ସମାଲୋଚକ; ସୁତରାଂ ଅକସ୍ମାତ୍ ଏତେ ଛୋଟ ଚାକିରିଟା ଗ୍ରହଣ କରିବାର ମୁଁ ଯେପରି ପ୍ରସ୍ତୁତ ନ ଥିଲି, ମୋର ବନ୍ଧୁମାନେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି କଳ୍ପନା କରି ନ ଥିଲେ ।

ଏପରି ଚାକିରିଟା ଗ୍ରହଣ କରିବାର କାରଣ, ମୂଳରୁ ମୋ ହିସାବରେ ଟିକିଏ ଭୁଲ ରହିଯାଇଥିଲା । ଫୁଟ୍‌ବଲ ଫିଲ୍ଡ, ସରସ୍ୱତୀ ପୂଜା, ସଙ୍ଗୀତବିଦ୍ୟା ପୁଣି ବକ୍ତୃତା କ୍ଷେତ୍ରରେ ମୁଁ ଯେତେଦୂର ପ୍ରସାର ଲାଭ କରିଥିଲି, ପାଠ୍ୟ ଅଧ୍ୟୟନରେ ତେତେଦୂର ନୁହେଁ । ଅସଲ କଥାଟିର ଅଭାବ ଫାଇଲ୍ ପତ୍ର ଧରି, ଅଫିସର ବଡ଼ବାବୁଙ୍କ ନିକଟରେ ଗୋଡ଼ ଭାଙ୍ଗି ଠିଆହୋଇ ଅଳ୍ପ କଥାରେ ଲାଲ ଆଖି ଦେଖିବା ମୋ ପରି ସ୍ୱାଧୀନଚେତା ଯୁବକ ପକ୍ଷରେ ପୁଣି ସମ୍ଭବ ହେଲା । କାହିଁ ଗଲା ମୋର ଲିଗ୍ ଅବ୍ ନେସନ୍‌ସର ସମାଲୋଚନା, ମୋର ସ୍ୱଦେଶର ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇଁ ଇଂରେଜ ବିରୋଧରେ ଲଢ଼ାଇ କରିବାର ପ୍ରୟାସ ।

ମୁଁ ଜାଣେ, ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ବିଦ୍ୟା ସଙ୍ଗରେ ନୌକରିର କୌଣସି ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ । ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ ନ ହେଉଣୁ କେତେକଙ୍କର ହୁଏତ ଚାକିରିର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇସାରିଥାଏ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଟିକିଏ ଭଲ ସୁପାରିସ୍ ପାଇଥିଲେ, ଖଣ୍ଡେ ଅଧେ ଭଲ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ଯୋଗାଡ଼ କରି ପାରିଥିଲେ, ଟିକିଏ ବେଶି ଦାମ୍‌ର ଚାକିରି ପାଇ ପାରିଥାନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସେ ଦିଗକୁ ମନ ଗଲା ନାହିଁ । କାରଣ, ମୁଁ ଜାଣିଥିଲି— ଭଲ ଖେଳୁଆଡ଼ ବୋଲି ଯାହାଙ୍କଠାରୁ ସାର୍ଟିଫିକେଟ ପାଇବି, ତାଙ୍କର ହୁଏତ ଯୌବନରୁ ପକ୍ଷାଘାତ ରୋଗ ଜନ୍ମିଛି, ସୁବକ୍ତା ବୋଲି ଯେ ମୋତେ

ଚିହ୍ନାଇ ଦେବେ, ତାଙ୍କର ହୁଏତ ଭୃତ୍ୟ ସଙ୍ଗରେ କଥା କହିବାବେଳେ ପାଟି ଖନି ଧରେ । ସୁଗାୟକ ବୋଲି ଯେ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ଦେବେ, ସେ ହୁଏତ ଆଜନ୍ମବଧିର । ଏସବୁ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ଧରି ଯାହାଙ୍କ ନିକଟରେ ନୌକରି ପ୍ରାର୍ଥୀ ହେବି, ସେ ପୁଣି ହୁଏତ ଏସବୁଗୁଡ଼ିକ ଗୁଣ ଏକାଧାରରେ ଘେନି ବସିଥିବେ । ଆଉ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାବରେ ଫୁଟ୍‌ବଲ ଟେନିସ ଖେଳୁଆଡ଼୍ ହୋଇ ସଙ୍ଗୀତରେ ଓସ୍ତାଦ ପଦବୀ ଲାଭକରି ଏ ଦେଶରେ ଅର୍ଥାଗମର ପନ୍ଥା ଯେ ସହଜ, ତାହା ନୁହେଁ— ବରଂ ଲାଭଠାରୁ କ୍ଷତିର ଆଶଙ୍କାହିଁ ଅଧିକ ।

ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷରେ ଚାକିରି କରିବାଟା ମୋର ଏତେ ଜରୁର ଦରକାର ନ ଥିଲା । ତାହା ଦରକାର ଥିଲା ଆମ ପରିବାରର । ସେହିମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଯେପରି ଚାକିରି କଲି, ସେହିମାନଙ୍କ ପାଇଁ ବିବାହ କଲି ମଧ; ଅର୍ଥାତ୍ ମୋର ଏ ଦୁଇଟା କଥାରୁ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଏତେ ଶୀଘ୍ର ଆବଶ୍ୟକ ନ ଥିଲା । ଯାହାହେଉ, ନିମିର ମାତ୍ର ହୋଇ ଏହି ଦିଓଟି ଜିନିଷ ଗ୍ରହଣ କରି ମୁଁ ସଂସାରରେ ପ୍ରବେଶ କଲି । ଯଥାର୍ଥରେ ଏ ଦୁଇଟାଯାକ ଆମ ଘରର ବଡ଼ ଦରକାରି ଥିଲା, ଭାତ ସାଙ୍ଗକୁ ତରକାରି ପରି । କାରଣ, ପିତାଙ୍କର ଚାକିରି ଶେଷ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା— ମାତାଙ୍କର ଗୃହ ପରିଚାଳନା କରିବାକୁ ସାମର୍ଥ୍ୟ ନ ଥିଲା । ତେବେ ମୋର ଏହି ପ୍ରୟୋଜନଶୂନ୍ୟ ଜୀବନଟା ସଂସାରରେ ଯେ କିଛି ଦରକାରରେ ଆସିଲା, ଏହାହିଁ ମୋ ପକ୍ଷରେ ଯଥେଷ୍ଟ ।

କମ୍ପାନୀ ଅଫିସରେ ସକାଳ ୯ଟାଠାରୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ୫ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭୀଷଣ ପରିଶ୍ରମ ପଡ଼େ, ଦିନେ ଦିନେ ପୁଣି ସନ୍ଧ୍ୟା ପରେ ରହିବାକୁ ହୁଏ । ମନେ କରିଥିଲି, ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ଯେଉଁଠାରେ କାରବାର, ସେଠାରେ ଆଉ କୌଣସି ଦିଗରୁ ନ ହେଉ, ଆର୍ଥିକ ଅସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଦୂର ହୋଇଯିବ, କିନ୍ତୁ ମାସ ଶେଷରେ ଦରମା ଅଣଚାଶ ଟଙ୍କା ପନ୍ଦରଅଣାରୁ (ଷ୍ଟାମ୍ପ ଖର୍ଚ୍ଚ ଅଣାଏ ବାଦ) ଗୋଟିଏ ପଇସା ଅଧିକା ହୋଇ ପକେଟକୁ ଆସିଲା ନାହିଁ । ସେଥିରେ ପୁଣି ଅଛି ପାନଦୋକାନୀର ବାକି, ଚାହାବାଲାର ବାକି, ଅଫିସରୁ ଆଗତୁରା ବ୍ୟୟ । ସୁତରାଂ ଏ ସବୁ ଅନର୍ଥ ମେଣ୍ଟାଇ ଶେଷରେ ପିତାଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଯାହା ଦିଏଁ, ସେଥିରେ ସେ ଖୁସି ହେବାର କୌଣସି କାରଣ ନ ଥାଏ । ସେଥିରେ ପୁଣି ପିଉସାପୁଅର ସ୍କୁଲ ଦରମା, ମାଉସୀଝିଅ ଶାଶୂଘର ଯିବ, ସେଥିପାଇଁ କିଛି ଦେୟ; ଘରେ ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କର ଶାଢ଼ି, ଅଳଙ୍କାର ବରାଦ ଇତ୍ୟାଦି । କୌଣସି ଉପାୟରେ ରାସ୍ତା ଖୋଜି ଘରୁ ବାହାରି ପଡ଼େ; କିନ୍ତୁ ରାସ୍ତାରେ ମଧ ଡାଲି-ଚାଉଳ ଗୁଆ, ମସଲା, ଦୋକାନର ବାକି, ମୋଚି-ଦରଜିଙ୍କର ବାକି, କ୍ଲବ ଚାନ୍ଦା ବାକି, ଦରିଦ୍ର ପାଣ୍ଠିର ବାକି, ସଂସାରମୟ ବାକି । ମନକୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦିଏଁ ନଗଦରେ ସଂସାର ଚଳିପାରିବ ନାହିଁ । ଏହିସବୁ ବାକି ବକୟା ଘେନି ତ ମୁଁ ଏବଂ ମୋର ସଂସାର । ନଗଦ ଦିଆନିଆରେ ତ ସମ୍ପର୍କ ତୁଟିଗଲା, ରହିଲା ଆଉ କ'ଣ ? ସଂସାରରେ ମନୀଷୀମାନେ ତ ଏହିପରି କିଛି ବାକି ରଖିଯିବାରୁ ସଂସାର ସେମାନଙ୍କୁ ଭୁଲି ପାରେ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ମୋର ଏହି ବାକି ପାଇଁ ସଂସାର ମୋତେ କିପରି ଆଗ୍ରହରେ ସ୍ମରଣ ରଖିବ, ତାହା ସେହି ଜାଣେ ।

ଯାହାହେଉ ମୁଁ ସ୍ପଷ୍ଟ ବୁଝିପାରିଲି ଯେ, ମୋର ଚାକିରି ଓ ମୋର ବିବାହ ଯେପରି ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ଦରକାର, ମୋର ସ୍ୱୋପାର୍ଜ୍ଜିତ ଅର୍ଥ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି—ତାହା ଏହି ଧୋବା, ଭଣ୍ଡାରି, ଦରଜି, ଦୋକାନୀଙ୍କର ଦରକାର । ମୋର ହୋଇ ତେବେ ଆଉ କ'ଣ ରହିଲା ? ମୋ ଜୀବନଟା ବା ମୋର କି ଆବଶ୍ୟକ ? ତାହା ମଧ୍ୟ ଏହି କେତେଗୋଟି ଲୋକଙ୍କର ଦରକାର ସିନା ।

କବି ଆଉ ମହାପୁରୁଷମାନେ କହନ୍ତି, ପ୍ରେମହିଁ ଜୀବନକୁ 'ଜୀବନ' ପଦବୀ ଦାନ କରେ— ମନୁଷ୍ୟକୁ 'ମନୁଷ୍ୟ' ପଦବାଚ୍ୟ କରେ । ଭଗବତ୍ ପ୍ରେମ ଜିନିଷଟା ତ ମୋର ସହଜରେ ବୋଧଗମ୍ୟ ହେଲା ନାହିଁ । ଭଗବାନ୍ କେଉଁଠି, ପ୍ରେମ କେଉଁଠି, ଏପରି ଶୂନ୍ୟ ସମ୍ବଳ ଧରି ଚାଲିବା ମୋ ପକ୍ଷରେ ଦୁରୂହ, କିନ୍ତୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ବାଳିକା ପ୍ରତି ସେପରି କିଛି ଭାବରେ ଉଦ୍ରେକ ହୋଇଥିବାର ମୋର ଗୋଚରୀଭୂତ ନୁହେଁ । ଅଥଚ ଅନ୍ୟ ପାଞ୍ଚଜଣ ମୋର ପ୍ରେୟସୀ ବୋଲି ଯାହାକୁ କହିଲେ, ଆଖି ବୁଜି ତାହାକୁ ହିଁ ମୋର ପ୍ରେମର ବସ୍ତୁ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିନେଲି; କିନ୍ତୁ ଦେଖିଲି, ସେହି ପ୍ରେମର ସାଧନା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଅର୍ଥ ଆବଶ୍ୟକ । ଦୁଷ୍ମନ୍ତ ଯଦି ଭୀମା ଚମାର ହୋଇଥାନ୍ତେ, ସତ୍ୟବାନ୍ ଯଦି ମିତ୍ରୁ କଣ୍ଡରା ହୋଇଥାଆନ୍ତେ, କିମ୍ବା ପାଣ୍ଡବମାନେ ଯଦି ଯଥାର୍ଥରେ କାଙ୍ଗାଳ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହୋଇଥାଆନ୍ତେ, ତେବେ କବି ଏତେଦୂର ତନ୍ମୟ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରେମଗାଥା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିପାରି ନ ଥାନ୍ତେ ପରା !

ଘରେ ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କର ସେତେବେଳେ ସେହି ଏକମାତ୍ର ଅର୍ଥ ଦିଗକୁ ଏତେ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ମତି ଗତି ଢଳିଥିବାର କାରଣ ବୁଝିପାରିଲି, ମୋ ନିଜକୁ ତାଙ୍କର ଦରକାର କେବଳ ନିତାନ୍ତ ଗୌଣ—ନିତାନ୍ତ ସାମାନ୍ୟ କଥାଟା ଯେମିତି ଅବା । ଭର୍ତ୍ତୃହରିଙ୍କର ସେଇ ଅମରବାଣୀ— 'ସର୍ବେ ଗୁଣାଃ କାଞ୍ଚନମାଶ୍ରୟନ୍ତେ' ମନେପଡ଼ିଲା, କିନ୍ତୁ ସବୁ ସୁଖର ଆଧାର ସେହି ଟଙ୍କା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲାଭ କରିବାର ସନ୍ଧାନ କୌଣସି ଦିଗରୁ ମିଳିଲା ନାହିଁ । କଥାରେ କହନ୍ତି ଟଙ୍କା, ଯାଏ ସଙ୍ଖ ଆସେ ବଙ୍କା । ବହୁ କଷ୍ଟରେ ଟଙ୍କା ରୋଜଗାର କଲି, ସେ ସିଧା ସିଧା କୁଆଡ଼େ ଗଡ଼ିଗଲା— ତା'ର ପତା ମିଳିଲା ନାହିଁ । ସଞ୍ଚୟ କରିବା ତ ଦୂରର କଥା, ବଜାରରେ ବାକି ତାଲିକା କ୍ରମେ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଅଫିସ ଘରେ ବସି ପ୍ରତ୍ୟହ ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କା ନିଜ ହାତରେ ଗଣତି କରିଦିଏ । ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଟଙ୍କାର ସ୍ପର୍ଶରେ ହାତଟା କମ୍ପିତ ହୋଇଉଠେ, ଦେହ ରୋମାଞ୍ଚିତ ହୋଇପଡ଼େ; କିନ୍ତୁ ଭୁଲ୍‌ରେ ସୁଦ୍ଧା ଗୋଟାଏ ଟଙ୍କା ପକେଟରେ ଖସି ପଡ଼େ ନାହିଁ । ପ୍ରତିଦିନ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ହିସାବ ଲେଖି କାଗଜ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଦିଏଁ; କିନ୍ତୁ ତାହା ସହିତ ମୋ ନିଜର ସମ୍ପର୍କ ଆଦୌ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ନୁହେଁ ଭାବି କ୍ଷୁଣ୍ଣ ହୁଏଁ । ଅହରହ ଟଙ୍କାର ଝଣ ଝଣ ଶବ୍ଦ କର୍ଣ୍ଣ ନିକଟରେ ଗୁଞ୍ଜନ କରି ଉଠି ହିସାବ ପତ୍ରରୁ ମନଟାକୁ ବିଚଳିତ କରିଦିଏ । ଥଳି ଥଳି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଟଙ୍କାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ସିନ୍ଦୁକ ମୋ ନିକଟରେ ଖୋଲା ରହିଛି । ଅତର୍କିତ ଭାବଯେ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଫାଇଲ ଗଦା ଭିତରୁ ମୋର ଲୋଲୁପ ଦୃଷ୍ଟି ସେ ଦିଗକୁ ପଡ଼େ— ଜାଲ ଥଳିର ରନ୍ଧ୍ର ଭିତରୁ ଅସଂଖ୍ୟ ଟଙ୍କା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦୃଷ୍ଟିରେ ମୋ ଆଡ଼କୁ

ଚାହିଁ ହସି ଉଠନ୍ତି । ଇଚ୍ଛା ହୁଏ, ଲକ୍ଷେ ଦୁଇଲକ୍ଷର ଗୋଟିଏ ଥଳି ଧରି ଏକାବେଳକେ ହିମାଳୟ ପ୍ରସ୍ଥାନ କରନ୍ତି ।

କିନ୍ତୁ ଏ ସକଳ ହତାଶା ମଧ୍ୟରେ ମୋର ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ସମ୍ବଳ ଥିଲା— ତାହା କଳ୍ପନା। ତାହାହିଁ ମୋର ଅବକାଶର ପ୍ରଥମ ସାଥୀ, ମୋ ଜୀବନର ଏକମାତ୍ର ସାନ୍ତ୍ୱନା । ଦିନେ କେଉଁଠାରେ ଶୁଣିଥିଲି— ପୂର୍ବେ ସମାଜ ଗଠନ ଭିନ୍ନ ଧରଣର ଥିଲା । ଯାହାର ଯାହା ଦରକାର ହେଉଥିଲା, ସେ ବିନା ମୂଲ୍ୟରେ ବିନା ଓଜର ଆପରିରେ ତାହା ଅନ୍ୟଠାରୁ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲା । ସମସ୍ତେ ଥିଲେ ଉତ୍ପାଦନକାରୀ । ବ୍ୟବସାୟର ଏଭଳି ପ୍ରତିଯୋଗିତା ନ ଥିଲା କିମ୍ବା ଟଙ୍କାଟା ଏତେଦୂର ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ବସ୍ତୁ ନ ଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଲୋକେ ଦିନ୍ ଦିନ୍ ଖାଇ ସୁଖରେ ଥିଲେ । ମଟର ଚଢ଼ିବା କିମ୍ବା ଘରେ ସ୍ପ୍ରିଙ୍ଗ ଖଟରେ ଶୋଇବାର ବିଶେଷ ପ୍ରୟୋଜନ ନ ଥିଲା । ଏତେ ଡ୍ରେସିଂ ଟେବୁଲ, ଆଇନା, ଅତର ସାଧାରଣ ଲୋକେ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ବ୍ୟାକୁଳ ହେଉ ନ ଥିଲେ । ବିନା ବିଜୁଳିବତି ଓ ପଙ୍ଖା ତଳେ ବସି ସେତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ଲୋକେ ନାନା ମାନସିକ, ଆଧାତ୍ମିକ ଉତ୍କର୍ଷ ଲାଭ କରୁଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନର ତ ଏ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଲକ୍ଷ୍ୟ । କିନ୍ତୁ ଅସହଯୋଗ ପ୍ରତି ମୋର ଯେତେଦୂର ସହାନୁଭୂତି, ଜେଲ ଯିବାଟା ପ୍ରତି ତେତେଦୂର ହୋଇପାରି ନାହିଁ; ଯେହେତୁ ଜେଲ ନ ଯାଇ ମଧ୍ୟ ନାମଜାଦା ଅସହଯୋଗୀ ହେବା ସମ୍ଭବପର ।

ସୁତରାଂ, ଛାତ ଉପରକୁ ଉଦାସ ଦୃଷ୍ଟି ଫେରାଇ ଭାବେଁ— ''ଭଗବାନ୍, ଏ ସମାଜକୁ ପୂର୍ବ ରୀତିରେ ଗଠନ କର । ତାହାହେଲେ ଏ ପୃଥିବୀ ସ୍ୱର୍ଗ ରାଜ୍ୟ ହୋଇଯାନ୍ତା । କମ୍ପାନୀ ଅଫିସର ବଡ଼ବାବୁଙ୍କର ଦରକାର ହେଲେ, ସେ ଆସି ମୋତେ ନ ପଚାରି ମୋ ବାଡ଼ିରୁ ଜହ୍ନି, ଛଚିନ୍ଦ୍ରା ଘେନିଯାନ୍ତେ ଏବଂ ମୋର ଆବଶ୍ୟକବେଳେ ମୁଁ ଆସି ଅଫିସ ତାଲା ଖୋଲି ଲକ୍ଷେ ଦେଢ଼ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଧରି ସିଧା ଗୃହିଣୀଙ୍କ ନିକଟକୁ ଚାଲନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଫରମାସମତେ ଗହଣାର ସରଞ୍ଜାମ କିଣି, କିଛି ଟଙ୍କାର ଖଣ୍ଡିଏ ଛୋଟ ଜମିଦାରୀ ଖରିଦ୍ କରି ବାକିତକ ଧରି ସପରିବାର ଦେଶ ପର୍ଯ୍ୟଟନରେ ବାହାରନ୍ତି। ଖବରକାଗଜରେ ନାନା ଦେଶର ବିବରଣ ଛପାଇ; ବକ୍ତୃତା ଓ ସଙ୍ଗୀତ ସାହାଯ୍ୟରେ ନିଜକୁ ପ୍ରଚାର କରି ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀରେ ଜଣେ ବିଖ୍ୟାତ ଲୋକ ହୋଇପଡ଼ନ୍ତି ।'' ଏହି ସକଳ ଅର୍ଥହୀନ ଅଳିକ କଳ୍ପନା ଥିଲା ମୋ ଜୀବନକୁ ଧରି ରଖିବାର ସାମଗ୍ରୀ । ନ ହେଲେ, ସେ କାଗଜଗଦା ମଧ୍ୟରେ ମୋର ଯେ ଜୀବନ୍ତ ସମାଧି ହୋଇସାରିଥାନ୍ତା, ଏଥିରେ ଅଣୁମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ।

ଯାହାହେଉ ମୋତେ ଟଙ୍କା ଥଳି ଧରି ହିମାଳୟ ପ୍ରସ୍ଥାନ କରିବାକୁ ପଡ଼ି ନାହିଁ; କିମ୍ବା ଜମିଦାରୀ କିଣାଯାଇ ନାହିଁ । ଅଥଚ ବଜାରରେ ବାକି ତାଲିକା କ୍ଷିପ୍ର ଗତିରେ ବଢ଼ି ଚାଲିଛି । ସଂସାରରେ ମୋର ପ୍ରୟୋଜନ କେବଳ ଏ ବାକି ପରିଶୋଧ କରିବା । ତେବେ କ'ଣ ମୋ'ପାଇଁ ମୁଁ କିଛି ହେଲେ ଆବଶ୍ୟକ ନୁହେଁ; ନିଜ ପକ୍ଷରେ ମୁଁ ଗୋଟାଏ ବିରାଟ ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ ! ଏତେ ବଡ଼ ମାରାତ୍ମକ କଥାଟାକୁ କିନ୍ତୁ ମୁଁ ସହଜରେ ମାନିନେଇ ନାହିଁ । ଏ ଜୀବନର ମୂଲ୍ୟ ମୋ ନିକଟରେ କିଛି ହେଲେ ଅଛି, ନିଜକୁ ଅନୁଭବ କରିବାର ଉପଭୋଗ

କରିବାର ଅଛି— ଏ କଥାଟା ଜବରଦସ୍ତି କିଏ ଯେପରି ମତେ ଶୁଣାଇଯାଏ । ଏହିପରି ଅନ୍ଧକାର ପ୍ରକୋଷ୍ଠ ମଧ୍ୟରେ ବସି କିରାନି କାର୍ଯ୍ୟ କରି ମଧ୍ୟ ଲୋକେ ଜଗତ୍ ବିଖ୍ୟାତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଏସବୁ ଉଦାହରଣରୁ ଯତ୍କିଞ୍ଚିତ୍ ସାନ୍ତ୍ୱନା ମିଳେ; ମୋତେ କିନ୍ତୁ ମୋର ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥା ଦିନକୁ ଦିନ ଶୋଚନୀୟ ହୋଇଉଠିଲା । ଖାଦ୍ୟପେୟ ପଥ୍ୟ, ଔଷଧର ଅସ୍ୱଚ୍ଛଳତା ଯୋଗୁଁ ମୋର ମାତା ପିତା ମୃତ୍ୟୁର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇପଡ଼ିଲେ ଏବଂ ସହଧର୍ମିଣୀ କେବଳ ମୁଖର ବାହାରେ ବୃଦ୍ଧନ ଲାଭକରି ପରିତୃପ୍ତି ପାଇଲେ ନାହିଁ । ମୁଖର ମଧ୍ୟକୁ ବି ତାଙ୍କୁ ଆହାର ଯୋଗାଇବାକୁ ଯେ ହେବ ! ଏଣେ ପୁଣି ମୋ ଭିତରେ ଗୋଟାଏ କିଛି ପ୍ରତିଭା ରୂପରେ ଅଛି ବୋଲି ଯେ ଅନୁମାନ କରି ଆସିଥିଲି, ତାହା କ୍ରମେ ଲୋପ ପାଇବାକୁ ବସିଲା । କମ୍ପାନୀ ଅଫିସ ତ୍ୟାଗ ନ କରି ରକ୍ଷା ନାହିଁ । ବଡ଼ ବାବୁଙ୍କ ଦିମାକ୍ କହିଲେ ନ ସରେ । ମୋତେ ତାଙ୍କ ଘରର ଚାକର ସ୍ୱରୂପ ଜ୍ଞାନ କରିବାକୁ ଆଉ ଅଳ୍ପ ମାତ୍ର ବାକି ଥିଲା । ଏ ଦିମାକି ମୋର ଅସହ୍ୟ । କଡ଼ା କଥାରେ ଗୋଟାଏ ଇସ୍ତଫା ଦାଖଲ କରି କମ୍ପାନୀ ଅଫିସ ତ୍ୟାଗ କଲି ।

ଛାତ୍ରାବସ୍ଥାରେ ଯେପରି ଭାବି ନ ଥିଲି, କଲେଜରୁ ବାହାରି କ'ଣ କରିବି, ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ପରିଣାମଦର୍ଶୀ ହୋଇପାରିଲି ନାହିଁ । ସୁତରାଂ କର୍ମଛାଡ଼ି ଯେତେବେଳେ ଘରେ ଆସି ବସିଲି, ତେତେବେଳେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗକୁ ଚାହିଁ ହତାଶ ହୋଇପଡ଼ିଲି । ବଜାର ବାକି କଥା ତ ଅଛି, ଘରବାଲା ମଧ୍ୟ ଶୀଘ୍ର ବାକି ଭଡ଼ା ନ ପଠାଇଲେ ଗୃହରୁ ବିତାଡ଼ିତ କରିବା ଲାଗି ଧମକ ଦେଖାଇଲା । ପିତା ଅମ୍ଳଶୂଳରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହେଲେ ଓ ମାତାଙ୍କୁ ଯକ୍ଷ୍ମା ରୋଗ ଧରିଲା; କିନ୍ତୁ ଗୋଟାଏ ସଂସ୍ଥାନ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଜୁଟିଗଲା— ଗୋଟାଏ ପ୍ରାଇଭେଟ୍ ସ୍କୁଲର ଏକ୍ଷ୍ଟ୍ରାଟିଚର ହୋଇ ମାସିକ ୪୦ଟଙ୍କା ବେତନ ପାଇଲି । ମୋର ଏହି ଉନ୍ନତିରେ ଆଉ କେହି ଖୁସି ହୁଅନ୍ତୁ, ନ ହୁଅନ୍ତୁ, ମୁଁ ଏବଂ ମୋର ସହଧର୍ମିଣୀ ଯେ ନିଶ୍ଚୟ ହେଲୁଁ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ଥାଇ ନ ପାରେ । ଏ ଚାକିରିରେ ଟଙ୍କା ଅଳ୍ପ ହେଲେ କ'ଣ ହେବ ମୋ ପ୍ରତିଭାର ଯଥାର୍ଥ ବିକାଶ ସମ୍ଭବ ବୋଲି ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଆଶା ପୋଷଣ କରିଥିଲି; କିନ୍ତୁ ଏଥିରେ ମଧ୍ୟ ହତାଶ ହେବାକୁ ହେଲା । ପିଲାଗୁଡ଼ାକୁ ସେହି ପୁରୁଣା ରୀତିରେ ପାଠ ପଢ଼ାଇବାକୁ ହେବ । କେଉଁ ଛାତ୍ରର ସଙ୍ଗୀତ ଦିଗରେ, କାହାର କବିତା ଲେଖା ଦିଗରେ, କାହାର ଚିତ୍ର ବିଦ୍ୟାରେ ଭଲ ମତିଗତି ଅଛି ଇତ୍ୟାଦି କିଛି ବିଚାର ନ କରି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଗୋଟାଏ ଛାଞ୍ଚରେ ପିଟି ଗଢ଼ିବାକୁ ହେବ— ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସେହି କାମସ୍କଟ୍‌କା ଲୋପାଟକା ମୁଖସ୍ଥ କରାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ; ତେଣୁ ଶିକ୍ଷକତା ଦିଗରେ ମୋର ଖୁବ୍ ଉତ୍ସାହ ରହିଲା ନାହିଁ । ଛାତ୍ର ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେ ସମ୍ବନ୍ଧ, ସେ ମୋତେ ବଡ଼ କଟୁ ବୋଧ ହେଲା । କେତେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଦେଖିଲି ଯେ, ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଏକାବେଳେକେ ପୁଲିସ୍ ସବ୍‌ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟରର ମେଜାଜ୍ । ଆଉ କେତେକଙ୍କୁ ଦେଖିଲି, ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ପୁଅ କାଖେଇବାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ବଜାର ସଉଦା ଆଣିଦେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେମାନେ ପ୍ରସ୍ତୁତ । ଏମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ମୋର ରାଗ ଯେପରି ହେଲା, ଦୁଃଖ ମଧ୍ୟ ତଦନୁରୂପ ।

ଶିକ୍ଷକ ମହଲରେ ମଧ ମୁଁ ଆଶାନୁରୂପ ପ୍ରୀତିପାତ୍ର ହୋଇପାରିଲି ନାହିଁ । ଏଣେ ଦଳେ ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ଦେଶସେବା ବ୍ରତରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରାଇ ଖବରକାଗଜ ପଢ଼ିବା ସାହିତ୍ୟ ସଭା କରିବା ଇତ୍ୟାଦି କର୍ମରେ ମାତି ଉଠିଲି ।

ଘର ଅବସ୍ଥାର ଉନ୍ନତି ଆଶା ନ ଥିବାରୁ ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ମୁଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନ୍ୟମନସ୍କ ହୋଇ ରହିଥାଏଁ। ଏହି ସମୟରେ ମାତା ପିତା ଉଭୟ ମୋର ଏବଂ ନିଜ ନିଜର ମଙ୍ଗଳ କାମନା କରି ଇହଲୀଳା ସମ୍ବରଣ କଲେ; କିନ୍ତୁ ଯେପରି ଆଶା କରିଥିଲି; ଘରର ଖର୍ଚ୍ଚ ଆଉ କମିଲା ନାହିଁ, କାରଣ ଗୃହିଣୀଙ୍କ ଉପଦ୍ରବ କ୍ରମେ ବଢ଼ିଲା। ପରିବାର ହ୍ରାସ ପାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରତିବର୍ଷ ତାହାର ବୃଦ୍ଧି କରିବାରେ ସେ ଦୃଢ଼ସଙ୍କଳ୍ପ ହେଲେ ।

ଏଣେ ପୁଣି ମୋର ପଦୋନ୍ନତି ହେବା ତ ଦୂରର କଥା, ଶିକ୍ଷକତା ଛାଡ଼ିବାକୁ ମଧ ବସିଲି । କାରଣ ଅସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ ପ୍ରଥମେ ଏ କର୍ମରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲି ଏବଂ ମନେ କରିଥିଲି ମୋ ଜୀବନଟା ମଧ ଯେତେବେଳେ ଅସ୍ଥାୟୀ, ତେବେ ଏହିପରି ଭାବରେ କାଟିନେଲେ କ୍ଷତି କ'ଣ ? ବିଧିମତେ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ଚାକିରିଟା ସ୍ଥାୟୀ ବୋଲି ମଧ ଆଶା ପାଇଥିଲି; କିନ୍ତୁ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଘେନି ଉପରିସ୍ଥ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ବିନାନୁମତିରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଚାନ୍ଦା ଅସୁଲ କରିବା, ପୁଣି ସାହିତ୍ୟ ଓ ରାଜନୀତି ଚର୍ଚ୍ଚା କରିବା ଆଦି କୀର୍ତ୍ତିରାଶି ମୋର ଅବା କିପରି ଲୁଚି ରହନ୍ତା !

ସ୍କୁଲରୁ ବାହାରି ଦେଖିଲି, ଆଉ ଉପାୟ ନାହିଁ । ଏଥର କବିତା ଲେଖେଁ; କିନ୍ତୁ ଧୋବା, ମୋଚିଙ୍କର ହାଉହାଉରେ ଛନ୍ଦ ଅମେଳ ଘଟିଲା । ପତ୍ନୀଙ୍କ ଦାଉ ଓ ପିଲାଗୁଡ଼ାଙ୍କର ବରାଦ ଦେଖି ନିଜକୁ ବଡ଼ ସଙ୍କଟାପନ୍ନ ବୋଧହେଲା । ଶିଶୁପୁତ୍ର ହସ୍ତରୁ ବନ୍ୟ ବିଡ଼ାଳ ପିଷ୍ଟକ ହରଣ କରିଥିବାରୁ ରାଣାପ୍ରତାପ ମଧ ଦିନେ ଶୋକରେ ଅଧୀର ହୋଇପଡ଼ିଥିଲେ । ଅବଶ୍ୟ ଏ ଦୁର୍ବଳତାକୁ ମୁଁ ଦିନେହେଲେ ହୃଦୟରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇ ନାହିଁ। ତଥାପି ମୋର ଅଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଦିଓଟି ବିନ୍ଦୁ ଅଶ୍ରୁ ତଳେ ଗଡ଼ିପଡ଼ିଲା । କେଉଁ ଦେବତା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମୋର ଅନ୍ତରର ନତି ଉନ୍ମୁଖ ହୋଇଉଠିଲା, କେଉଁ ଅନ୍ତର୍ଯାମୀ ପୁରୁଷ ତାହା ଜାଣିପାରି ମୋ ପ୍ରତି ଅନୁକୂଳ ଦୃଷ୍ଟି ଫେରାଇଲେ— ତାହାର ସମ୍ବାଦ ମୁଁ ପାଇ ନାହିଁ କିମ୍ବା ପାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ନାହିଁ ।

ଏହି ସମୟରେ ଗୋଟାଏ ଅଭିନେତୃ ଦଳ ମୋର ବାସସ୍ଥାନ ନିକଟରେ ଆସି କିଛିଦିନ ପାଇଁ ରହିଲେ । ସୌଭାଗ୍ୟକୁ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ପରିଚୟ କ୍ରମେ ଗାଢ଼ତର ଆକାର ଧାରଣ କଲା । ସେଦିନ ଥାଏ ଶକୁନ୍ତଳା ନାଟକର ଅଭିନୟ। ମୁଁ ଛାତ୍ରାବସ୍ଥାରେ ଅଭିନୟ କରି ସୁନାମ ଅର୍ଜ୍ଜନ କରିଥିବାର ଜାଣିପାରି ଅଭିନେତୃ ଦଳର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଏଥିରେ ଗୋଟାଏ ଅଭିନୟ କରିବା ଲାଗି ମୋତେ ଧରି ବସିଲେ ଏବଂ ଶକୁନ୍ତଳାଙ୍କ ଅଭିନୟ କରିବା ଭଳି ତାଙ୍କର କେହି ଉପଯୁକ୍ତ ଲୋକ ନ ଥିବାରୁ ଏହି ଦାୟିତ୍ୱ ମୋ ଉପରେ ପକାଇଲେ । ପ୍ରଥମରୁ ଏତେ ବଡ଼ କଠିନ ଜିନିଷଟା ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ମତେ ବଡ଼ ସଙ୍କୋଚ ବୋଧ ହେଉଥାଏ; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ସବିନୟ ଅନୁରୋଧ ଏଡ଼ିଦେଇ ପାରିଲି ନାହିଁ— ଏକାକୀ ନିର୍ଜ୍ଜନ

ଗୃହରେ ବସି ବିଷୟଟି ମୁଖସ୍ଥ କରିବାରେ ଲାଗିପଡ଼ିଲି । ବାହାରେ ପିଲାଗୁଡ଼ାଙ୍କର ଚିତ୍କାର କର୍ଣ୍ଣରେ ପ୍ରବେଶ କଲା ନାହିଁ । ଗୃହିଣୀ ମୋର ମସ୍ତିଷ୍କଭ୍ରମ ହେବାର ବୁଝିପାରି ପଡ଼ୋଶୀ ପାଞ୍ଚଜଣଙ୍କୁ ଡାକି କହିଲେ । ସବୁ ଉପଦ୍ରବ ଅତିକ୍ରମ କରି ମୁଁ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲି ।

ପ୍ରଥମେ ଉପବନରେ ଦୁଷ୍ମନ୍ତଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ କାଳରେ ଯେତେବେଳେ ଆବିର୍ଭୂତ ହେଲି, ନାରୀ ବେଶରେ ମୋତେ ଚିହ୍ନି ପାରିବାର ଅନ୍ୟ କାହାରି ତ ଉପାୟ ନ ଥିଲା; ମୁଁ ନିଜେ ଏତେଦୂର ତନ୍ମୟ ହୋଇପଡ଼ିଥାଏ ଯେ, ଅତି ସହଜରେ ଆପଣାକୁ ପାସୋରି ପକେଇଲି । ଦର୍ଶକମଣ୍ଡଳିଙ୍କୁ ମୁଗ୍ଧ କରିବା ମୋର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନ ଥିଲା; ତେଣୁ ମୁଁ ସ୍ୱୟଂ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଯାଇଥିଲି । ଅଥଚ ଦର୍ଶକମଣ୍ଡଳୀଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ମୋହରି ଦିଗକୁ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲା— 'ବାହା' 'ବାହା' 'ବଳିହାରି' କରତାଳିରେ ସମସ୍ତ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ମୁଖରିତ ହୋଇଉଠୁଥାଏ; କିନ୍ତୁ ଏସବୁ ମୋ କର୍ଣ୍ଣଦ୍ୱାରରେ ପ୍ରବେଶ କରିପାରୁ ନ ଥାଏ । ତାହାପରେ ଶକୁନ୍ତଳାର ସ୍ୱାମୀଗୃହ ଗମନ କାଳରେ ପୋଷା ମୃଗୀ ଯେତେବେଳେ ଆସି ପଥ ଓଗାଳିଲା, ଦର୍ଶକମଣ୍ଡଳୀ କ୍ରନ୍ଦନ କରି ଉଠିଲେ । ମୋର ଦୁଇ ଆଖିରୁ ମଧ୍ୟ ଲୁହଧାର ଗଡ଼ି ପଡୁଥାଏ । ଏହିପରି ପ୍ରତିସ୍ଥଳରେ ସମସ୍ତ ଅଭିନେତୃଦଳ ମଧ୍ୟରୁ ମୁହିଁ କେବଳ ଦର୍ଶକମଣ୍ଡଳୀଙ୍କର ଅଧିକ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିପାରିଲି । ଅଭିନୟ ଶେଷ ହେଲା । ବଡ଼ ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ଦୁଇ ଚାରିଟା ପଦକ ମଧ୍ୟ ଲାଭ କଲି । ପରଦିନ ଖବର କାଗଜରେ 'ଶକୁନ୍ତଳା' ଅଭିନେତାର ପ୍ରଶଂସା ଦେଖିବ କ'ଣ । ଅନ୍ୟ ସଭ୍ୟ ଦେଶରେ ଏଭଳି ଅଭିନେତାର କେତେ ପରିମାଣ ଆଦର ହୁଅନ୍ତା, ତାହା ମଧ୍ୟ ଘୋଷଣା କରିବାକୁ ଖବରକାଗଜର ସାମ୍ବାଦିକମାନେ ଭୁଲିଲେ ନାହିଁ ।

ଏଣେ ନାଟକ ଦଳର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ମୋତେ ଛାଡ଼ିବାକୁ ଯେପରି, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ତାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଯିବାକୁ ନାରାଜ । ଭୀଷ୍ମ, କର୍ଣ୍ଣ, ଶକୁନି, ଚାଣକ୍ୟ, ବିଦୂଷକ ସକଳ କଠିନ ଅଭିନୟରେ ହିଁ ମୁଁ ପାରଦର୍ଶୀ ହୋଇଉଠିଲି । ଶେଷକୁ ଏପରି ହେଲା ଯେ, ଆଉ ଅଭିନୟର ବିଷୟ ମୁଖସ୍ଥ କରିବାକୁ ମୋତେ ପଡ଼େ ନାହିଁ । ଥରେ ଦୁଇଥର ଶୁଣିଗଲେ ତେଣିକି ଆପେ ଆପେ ସବୁ କରିଯାଏଁ । ମୋର ଖ୍ୟାତି ଯେପରି ଦେଶବ୍ୟାପୀ ହୋଇଉଠିଲା, ସେଥି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଧୋବା ଦରଜିଙ୍କ ବାକି ତାଲିକା ମଧ୍ୟ କମି ଆସିଲା । ମୋର ମସ୍ତିଷ୍କ ଭ୍ରମଟା ଉପକାରରେ ଆସିଛି ଦେଖିପାରି ସ୍ତ୍ରୀ ଆଉ ସେ ବିଷୟରେ ବେଶି ଶଙ୍କିତା ହେଲେ ନାହିଁ ।

କିଛିକାଳ ପରେ କୌଣସି ଦେଶୀୟ ବିଶିଷ୍ଟ ରାଜାଙ୍କର ଜଣେ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଲୋଡ଼ା ହେଲା ଏବଂ ସେ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିବା ପାଇଁ ସସମ୍ଭ୍ରମରେ ମୋତେ ଆହ୍ୱାନ କଲେ । ଅବିଳମ୍ବେ ସପରିବାରରେ ସେହି ରାଜ୍ୟକୁ ଯାତ୍ରା କଲି । ଅର୍ଥ ବିଷୟରେ ଆଉ ଭାବିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ ।

ଅଭିନୟରେ ମୋର ତନ୍ମୟତା କ୍ରମେ ବୃଦ୍ଧିଲାଭ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଗୃହିଣୀଙ୍କ ଉପରେ ଘରର ସମସ୍ତ ଭାର ଓ ପୁତ୍ର କନ୍ୟାମାନଙ୍କର ଦାୟିତ୍ୱ ଅର୍ପଣ କରି ମୁଁ କେବଳ

ଅଭିନୟର ଭାବନାରେ ବୁଡ଼ି ରହିଲି । କେବଳ ଦର୍ଶକମଣ୍ଡଳୀ ଯେ ମୋର ଅଭିନୟର ଅକୃତ୍ରିମତା ଦର୍ଶନରେ ପ୍ରୀତ ହେଲେ, ତାହା ନୁହେଁ । କେତେବେଳେ ଅର୍ଜୁନ, କେତେବେଳେ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ଇତ୍ୟାଦି ଅଭିନୟ କରିବା କାଳରେ ଜଣେ ଲୋକ ଏତେ ବେଶରେ ବାହାରି ଯେ ଅଭିନୟ କରୁଛି, ଏହା ଯେପରି ଲୋକଙ୍କ ମନକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରେ ନାହିଁ, ମୋର ମଧ ମନରେ ଥରେ ଥରେ ସନ୍ଦେହ ଜାତହୁଏ— ମୁହିଁ ଜଣେ ଲୋକ ଏସବୁ କରୁଛି ବୋଲି। ଯାହାଙ୍କର ସେପରି ତନ୍ମୟତା ଆସି ନାହିଁ, ସେ ହୁଏତ ଏହା ବୁଝି ନ ପାରି ଅବିଶ୍ୱାସ କରିବେ; କିନ୍ତୁ ମୋ ପକ୍ଷରେ ଏହା ବରାବର ଘଟେ । କାରଣ ପୂର୍ବରୁ ସୂଚାଇଛି, ମୁଁ ଥିଲି ଟିକିଏ ବେଶି ରକମର କଳ୍ପନାପ୍ରିୟ । ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ଯେପରି ଦୁଷ୍ମନ୍ତ ବେଳେ ନିଜକୁ ଦୁଷ୍ମନ୍ତ, ଦମୟନ୍ତୀ ଅଭିନୟରେ ନିଜକୁ ଦମୟନ୍ତୀ, ଅର୍ଜୁନ ରୂପେ ପୁଣି ନିଜକୁ ଅର୍ଜୁନ ଜ୍ଞାନ କରୁଥିଲି, ନେପଥ୍ୟରେ ବା ପ୍ରସାଧନ ଗୃହରେ ମଧ ସେହିସବୁ ବିଷୟମାନଙ୍କରେ ସେହି ଭାବରେ ତନ୍ମୟ ରହୁଥିଲି । କ୍ରମେ ଏପରି ହେଲା ଯେ, ମୁଁ ନିଜେ କିଏ, ସେ ବିଷୟରେ ପ୍ରଶ୍ନ ପରେ ପ୍ରଶ୍ନ ମନ ଭିତରେ ଧକ୍‌କା ମାଇଲା । ଏଭଳି ପ୍ରଶ୍ନ ମନରେ ଉଦିତ ହେବାପାଇଁ ପୂର୍ବେ କୌଣସି ସୁଯୋଗ ଘଟି ନ ଥିଲା । ଯଥାର୍ଥରେ ମୁଁ କିଏ ? ମୁଁ ଦୁଷ୍ମନ୍ତ କି ଦମୟନ୍ତୀ, କି ଅର୍ଜୁନ, କି ଚାଣକ୍ୟ ? ନା, ଏସବୁ ତ ଅଳୀକ ଅଭିନୟର ନାମମାତ୍ର । ତଥାପି ଏହି ନାମଦ୍ୱାରା ତ ମୁଁ ଯାହା କିଛି ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜ୍ଜନ କରିଛି । ମୋ ନିଜ ନାମଟା ତ ଅତି ମୂଲ୍ୟହୀନ, ସାମାନ୍ୟ ଓ ଅଜ୍ଞାତ । ସେ ନାମର ପ୍ରଭାବରେ କଦାପି ମୁଁ ଯଶ ଅର୍ଜ୍ଜନ କରିନାହିଁ । ହେଲା ବା ମୋର ନିଜ ନାମ 'ଅପୂର୍ବ'; କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥରେ ଏହା କି ଅପୂର୍ବ ତାହା ମୁଁ ବୁଝିପାରେ ନାହିଁ । ମୁଣ୍ଡର ଲମ୍ବାବାଳଗୁଡ଼ାକୁ ଝିଙ୍କି ବାରମ୍ବାର ଏହି ପ୍ରଶ୍ନ ନିଜକୁ ପଚାରେ— ମୁଁ କିଏ, ମୁଁ କିଏ ସେ ତେବେ— ନାନା ରୂପରେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇ ବିଭିନ୍ନ ନାମ ଧାରଣ କରିଛି ! ଏହିପରି ଭାବୁଁ ଭାବୁଁ ନିଜ ନାମଟା ମଧ କେତେଥର ମୋର ମନେପଡ଼େ ନାହିଁ ଏବଂ ଏହି ରୂପଟା ମୋହରି ରୂପ କି ନୁହେଁ, ଦର୍ପଣ ନିକଟରେ ଠିଆହୋଇ ପୁରୁଣା ଫଟୋ ଖଣ୍ଡିଏ ଧରି ଧରି ସର୍ବାଙ୍ଗ ତୁଳନା କରି ଦେଖେଁ । କିଛି ବୁଝିପାରେ ନାହିଁ । ଅଭିନୟ କାଳରେ ମୁଁ ନାନା କୃତ୍ରିମ ଗଳା ତିଆରି ତାକୁ ଅକୃତ୍ରିମ କରି ଦେଖାଇବାକୁ ଯାଇ କଥା କହିଛି; ତେଣୁ ମଧେ ମଧେ ଭାବେ, ଏ ଗଳାଟା ମୋରି ଯଥାର୍ଥ ଗଳା, କିମ୍ବା ନୁହେଁ । ତେବେ ବର୍ତ୍ତମାନ ତ ଜାଣିବାର ଉପାୟ ନାହିଁ । ମୁଁ ତେବେ କିଏ ?

ଅପୂର୍ବ । ଏଇଟା ତ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଦତ୍ତ ଉପାଧି; ଏକ କଳ୍ପିତ ଶବ୍ଦମାତ୍ର । ସେଥିଲାଗି ମୋର ଅନୁମତି ନିଆଯାଇନି । ଲୋକେ ଏହି ଉପାଧିଟାକୁ ଲଦିଦେଇ ମୋତେ ପରସ୍ପର ମଧରେ ଚିହ୍ନନ୍ତି ଓ ଚିହ୍ନାନ୍ତି । ଅଥଚ ଏ ଶବ୍ଦଟା ମୋ ମୁଖକୁ କ୍ୱଚିତ୍ କେବେ ଆସିଥାଏ । ଏଥିରେ ମୋର ନିଜର ଅଧିକାର କ'ଣ କି ? ଅଥଚ ସେଇ ନାମଟାକୁ ମୋର ବାଦ ଦେଲେ ଆଉ ମୁଁ କ'ଣ ହୋଇ ରହିବି ? ଖେଳୁଆଡ଼, ଶିକାରୀ, ଗାୟକ, ବାୟକ, କିରାନି, ମାଷ୍ଟର, ରାମ, ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ, ଶକୁନ୍ତଳା ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି ? ଏ ସକଳ କ'ଣ ମୁଁ ? ଏ ତ ମୋର କେତେଟା ଗୁଣମାତ୍ର । ଏସବୁ ସିନା ଅର୍ଜ୍ଜନ କଲି; କିନ୍ତୁ ମୁଁ ନିଜେ ହେଲି କ'ଣ ? ଏହା

କେବଳ ହେଲା ଅହଙ୍କାର, କିନ୍ତୁ ସେ ଅହଙ୍କାର ଯେ ପିଣ୍ଡେ; ସେ କିଏ ? ମୁଁ ତେବେ କ'ଣ ଏହି ଦେହଟା ? ଏ ସକଳ ଗୁଣ କ'ଣ ଏହି ରକ୍ତମାଂସ ଅସ୍ଥିମଜ୍ଜା ବିଶିଷ୍ଟ ଦେହରେ ଅଛି ? ଦେହ କାଟିଲେ ତ ସେ ସକଳ ଗୁଣର ସନ୍ଧାନ କାହିଁ ମିଳେ ନାହିଁ ।

ତେବେ ଆଉ କ'ଣ ମୁଁ ? ମନ ? —କଦାପି ନୁହେଁ । ମନକୁ ତାହାର ଅସଦ୍ ଇଚ୍ଛା ପୂରଣ କରିବାକୁ ମୁଁ ତ କ୍ଷାନ୍ତ କରିଥାଏଁ । ସେ ଯେ ମୋର ଆୟତ୍ତାଧୀନ । ତେବେ କ'ଣ କି ବିବେକ ? ନା— ତା ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ—ମୁଁ ଅନୁଭୂତି— ସକଳ ଦେଖିପାରେ—ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡକୁ ଅନୁଭବ କରିପାରେ— ମୁଁ ଅନନ୍ତ ଜ୍ଞାନ, ଅନନ୍ତ ଦୃଷ୍ଟି, ଅନନ୍ତ ଅନୁଭୂତି; କିନ୍ତୁ ଜ୍ଞାନ ଯେ ଜ୍ଞାତର ସାପେକ୍ଷ, ଦୃଷ୍ଟି ଯେ ଦ୍ରଷ୍ଟାର ସାପେକ୍ଷ । ତେବେ ମୁଁ କିଏ ? ମୋର କଳ୍ପନା ଆଉ ଦଉଡ଼ି ପାରେ ନାହିଁ । ଏହିଠାରେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ଭାବେ । ନାଟକ ଅଭିନୟରୁ ସ୍ପୃହା ହ୍ରାସ ପାଇଥାଏ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋ ଜୀବନ ପ୍ରତୀଚିର ପୂରବୀ ରଞ୍ଜିତ । ବିଶ୍ୱର ସକଳ ପଥର ସୀମା ଯେଉଁଠାରେ ଅଦ୍ଭୁତ ରୀତିରେ ବିଲୀନ, ଆଜି ସେହିଠାରେ । ଛୋଟ ନାତିଟି ମୋର ଘର ସାମନା ଫୁଲବଗିଚାରେ ପ୍ରଜାପତି ସଙ୍ଗେ ଖେଳୁଛି । ଗୃହିଣୀ ମୋ ନିକଟରେ ବସି ଭାଗବତ ପାଠ କରୁଛନ୍ତି । ପଶ୍ଚାତ୍‌କୁ ଦୃଷ୍ଟି ଫେରାଇ ସଂସାର ପଟରେ ଅସଂଖ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧ ଆଜି ଗୋଟିଏ ଚିତ୍ରଭଳି ଝୁଲୁଛି । ପୁତ୍ର, ଜାମାତା, ଛାତ୍ର, ଖେଳୁଆଡ଼, ଦେଶସେବକ, ସୁବକ୍ତା, ସୁଗାୟକ, କିରାନି, ମାଷ୍ଟର, ଅଭିନେତା, ପିତା, ପିତାମହ ଇତ୍ୟାଦି । ଏହା ବାଦ୍ ଜ୍ଞାତସାରରେ ଅଥବା ଅଜ୍ଞାତରେ କେତେ ବନ୍ଧୁ ପରିଚିତ ପ୍ରିୟଜନଙ୍କୁ ମୋ ନିଜର କରି ନେଇଛି; କିନ୍ତୁ ମୁଁ ନିଜେ କ'ଣ ? ଉତ୍ତର କେବଳ ମିଳୁଛି— ମୁଁ ମୁଁ। 'ମୁଁ' ରେ ହିଁ ଆରମ୍ଭ ଓ 'ମୁଁ'ରେ ହିଁ ଶେଷ ।

◆

ମଣିମା

॥ ୧ ॥

କେହି ଦାନ ଗ୍ରହଣ କରି କାଙ୍ଗାଳ ବୋଲାଏ, ଆଉ କେହି ଦାନ ଦେଇ କାଙ୍ଗାଳ ହୁଏ । ମଧୁପୁରଗଡ଼ର ସାମନ୍ତ ପରିବାର ଶେଷୋକ୍ତ ଧରଣର କାଙ୍ଗାଳି ହେବାକୁ ବସିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କରି ଅନ୍ନରେ ପ୍ରତିପାଳିତ ମ୍ୟାନେଜର ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କର ସମ୍ପତ୍ତି କ୍ରମେ ବୃଦ୍ଧି କରିବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ସାମନ୍ତ ପରିବାରର ଇତିହାସ ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ । ତାହାର କୌଣସି ଲିଖିତ ଫର୍ଦ୍ଦ ନାହିଁ; କେବଳ ଲୋକମୁଖରୁ ଯାହା ଶୁଣାଯାଇଥାଏ ସେମାନେ ଥିଲେ ଉତ୍କଳର ପ୍ରାଚୀନ କ୍ଷତ୍ରିୟ ବଂଶସମ୍ଭୂତ । ତାଙ୍କ ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନେ ନିଜ ନିଜ ଭବିଷ୍ୟତ୍‌ର ପୁଣି ଦେଶର ପକ୍ଷ ନେଇ ମରହଟ୍ଟା, ମୁସଲମାନ ପ୍ରଭୃତି ବିଦେଶୀ ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କ ବିରୋଧରେ ଲଢ଼ାଇ କରି କେତେ ଶତ୍ରୁ-ମସ୍ତକକୁ ଧୂଳିରେ ଲୁଣ୍ଠିତ କରିଅଛନ୍ତି, କେତେ ଶତ୍ରୁ ରକ୍ତରେ ଏ ଦେଶ ମାଟିକୁ ପ୍ଲାବିତ କରିଛନ୍ତି । ଶେଷରେ ବୀରତ୍ୱର ପୁରସ୍କାର ରୂପେ ଲାଭ କରିଛନ୍ତି— ବିସ୍ତୃତ ଜମିଦାରୀ— ବୀରଭୋଗ୍ୟା ବସୁନ୍ଧରା । କିନ୍ତୁ ଆଜି ସେମାନଙ୍କର ତୀକ୍ଷ୍ଣ ବର୍ଚ୍ଛା କଳଙ୍କିତ । ଶାଣିତ ତରବାରି କୋଷ ମଧ୍ୟରେ କଠିନ ଭାବରେ ଆବଦ୍ଧ କେବଳ ଦଶହରା ଆଦି ପର୍ବରେ ସେ ସବୁରେ ଚୂଆ ସିନ୍ଦୂର ଲଗାଇ ପୂଜା କରାଯାଏ । ଏହା ଅବଶ୍ୟ କୌଣସି ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଯୁଦ୍ଧ ଆୟୋଜନର ସୂଚନା ନୁହେଁ, କେବଳ ଏକ ସ୍ମୃତିପୂଜା ।

ଯେଉଁମାନେ ସହଜରେ ଜୀବନ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିପାରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ସାଧାରଣତଃ ବିଶେଷଭାବରେ ପୁରସ୍କୃତ କରାଯାଇଥାଏ । ମଧୁପୁରଗଡ଼ର ସାମନ୍ତମାନେ ଏହି କାରଣରୁ ବିପୁଳ ସମ୍ପତ୍ତିର ମାଲିକ ହୋଇପାରିଥିଲେ । ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ପରେ ଏମାନଙ୍କୁ ଦୀର୍ଘ ବିଶ୍ରାମ କରିବାକୁ ହେଲା । ସେ ବିଶ୍ରାମ ଭଗ୍ନ କରିବାର ସମୟ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ଦିନ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ନାହିଁ । ଆହାର ପରିଚ୍ଛଦ ପରି ସଂଗ୍ରାମ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଏକାନ୍ତ ଅଭ୍ୟାସଗତ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲା, ସେମାନଙ୍କୁ କେବଳ ସ୍ତ୍ରୀଜନୋଚିତ ବିଳାସିତାରେ ଅଜସ୍ର ସମ୍ପତ୍ତି ଭୋଗ କରିବାକୁ ପ୍ରଥମେ ଭଲ ଲାଗିଲା ନାହିଁ । କୌଣସି କାରଣରୁ କାହାରି ସହିତ ରାଗ ରୋଷ ଆରମ୍ଭ ହେଲେ, ସେମାନେ ହାତ ହତିଆର ଧରି ଯୁଦ୍ଧ ପାଇଁ ଆହ୍ୱାନ କରୁଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଏ ସକଳ ଆଉ ବେଶିଦିନ ରହିଲା ନାହିଁ; କ୍ରମେ ସେମାନେ ଶାନ୍ତ ପ୍ରକୃତିକ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ଜୀବନ ଅଥବା ମୃତ୍ୟୁ, ଏ ଦୁଇଟା ମଝିରେ ଯେପରି ସେମାନେ ପୂର୍ବେ ଆଉ କିଛି ଦେଖିପାରି ନ ଥିଲେ; ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ଅପରିସୀମ ବିଳାସିତ କିମ୍ବା ଏକାବେଳକେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ— ଏ ଦୁଇ ଭିତରେ କୌଣସି ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଖୋଜି ପାଇଲେ ନାହିଁ ।

ଦେହରେ ଖଣ୍ଡାଧାର ଶତ କ୍ଷତ ବହନକରି ଯେଉଁମାନେ ଦିନେ ନିଜକୁ ପରମ ଗୌରବାନ୍ୱିତ ମନେ କରୁଥିଲେ, ଆଜି ସାମାନ୍ୟ ପିପିଲିକାର ଦଂଶନରେ ତାଙ୍କର ହୃତ୍‌କମ୍ପ ହୁଏ । ତରୁଚ୍ଛାୟାରେ କଠିନ ଶିଳାଖଣ୍ଡ ଉପରେ ଯାହାଙ୍କର ଗାଢ଼ ନିଦ୍ରା ହେଉଥିଲା, ଆଜି ନବନୀତ କୋମଳ ଶଯ୍ୟାରେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ରାତ୍ରି ଉଜାଗର ରହିବାକୁ ହୁଏ । ଅର୍ଥୋପାର୍ଜ୍ଜନରେ ଲୋକଙ୍କୁ ଯେପରି ଗୋଟିଏ ନିଶା ଧରି ବସେ, ଅର୍ଥବ୍ୟୟରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଗୋଟାଏ ନିଶା ଥିବ ପରା । ସାମନ୍ତ ଦ୍ୱାରା ଏହି ବ୍ୟୟ ଲାଗି ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଉଦ୍‌ଘାଟିତ ହୋଇପଡ଼ିଲା । ଅସଂଖ୍ୟ ଦାସଦାସୀ ପରିବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ ନୃତ୍ୟଗୀତ, ଆମୋଦପ୍ରମୋଦରେ ହିଁ ସେମାନେ ବୁଡ଼ି ରହିଲେ । ବିଳାସ ବ୍ୟଭିଚାରରେ ଯେପରି ଦାନ ଧର୍ମରେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ଅପବ୍ୟୟର ମାତ୍ରା ବଢ଼ିଚାଲିଲା; ଅର୍ଥାତ୍ ଦାନଧର୍ମକୁ ସେମାନେ ଏହି ବିଳାସିତାର ଗୋଟିଏ ଅଙ୍ଗ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରୁଥିଲେ । ପୂଜା ପାର୍ବଣରେ ସେମାନେ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଯେପରି ଅକାତରରେ ଦାନ କରୁଥିଲେ, ବୋଧହୁଏ ତାହା ବୌଦ୍ଧରାଜା ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧନଙ୍କ ଦାନ ଅପେକ୍ଷା ନ୍ୟୂନ ହେବ ନାହିଁ । ଶୁଣାଅଛି, ସାମନ୍ତମାନେ ଲୁଗା ଖୋଷଣି ଖସିଯିବ ବୋଲି ଅଣ୍ଟାରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଗିନି ମାରି ବୁଲୁଥିଲେ ଏବଂ ରାସ୍ତାରେ କେହି ଲୋକ କିଛି ମାଗିଲେ, ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନ କରି ତାହା ତାକୁ ଦାନ କରୁଥିଲେ । କେଳୁଣୀ ନାଟରେ ଯେପରି ଶତ ଶତ ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟିତ ହେଉଥିଲା, କୌଣସି ବିଦେଶାଗତ ଅତିଥିଙ୍କ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନାରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ମୁକ୍ତହସ୍ତତା ଦେଖାଯାଉଥିଲା । ମଧୁପୁରଗଡ଼ର ପ୍ରଜାମାନେ ଏହାକୁ ରାମରାଜ୍ୟ ମନେକରି କୃତ-କୃତ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । ଗଡ଼ ବାହାରେ ମଧ୍ୟ ସାମନ୍ତ ପରିବାରର ଖ୍ୟାତି ବିସ୍ତୃତ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲା । ଯେ ଥରେ ମଧୁପୁରଗଡ଼କୁ ଆସିଛି, ସାମନ୍ତମାନଙ୍କ ପ୍ରଶଂସା ସେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଗାଇବୁଲିଛି; କିନ୍ତୁ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି ସାମନ୍ତ-ରାଜ୍ୟର କାଗଜପତ୍ର ହିସାବ ଦେଖିବାକୁ ଯାଇ ନାହିଁ । ଏ ସକଳ ବ୍ୟୟ, ଅପବ୍ୟୟ, ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଋଣର ପରିମାଣ କିପରି କ୍ଷିପ୍ରଗତିରେ ବୃଦ୍ଧିଲାଭ କରୁଛି, ତାହା ବୁଝିବାକୁ କେହି ଆବଶ୍ୟକ ମନେ କରି ନାହିଁ ।

ଯାହାହେଉ ସାମନ୍ତ ପରିବାରର ଋଣ ଯାହା ହୋଇପଡ଼ିଥିଲା, ତାହା କରିବା ପାଇଁ ବିଶେଷ କଷ୍ଟ ଅନୁଭବ କରିବା:କୁ ପଡ଼ନ୍ତା ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ ଦୁଇତିନିଟା କାରଣ ଯୁକ୍ତ ହୋଇଗଲା। ସାମନ୍ତ ପରିବାରର ମୁରବି ଦୁଇଜଣ— କନିଷ୍ଠ ଜଗଦାନନ୍ଦ ଓ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱର ଦୁହେଁ ଖୁଡ଼ୁତା, ଦେଢ଼ୁତା ଭାଇ ଓ ପୃଥକ୍ ଅନ୍ନବର୍ତ୍ତୀ; କିନ୍ତୁ ରାଜ୍ୟ ପରିଚାଳନାରେ ଉଭୟେ ଅପାରଗ । ଜଗଦାନନ୍ଦଙ୍କର ପାରା, କୁକୁରରେ ବଡ଼ ସୌକ । ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ କୁକୁର ପିଛା ତିନିଟା ଚାକର ନିଯୁକ୍ତ ଥା'ଆନ୍ତି। ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱର କେବଳ ଦାସଦାସୀ, ନୃତ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ଘେନି ଅହରହ ମତ୍ତ। ଯେଉଁଠାରେ ମନୁଷ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ପଶୁର ଆଦର ବେଶି ଏବଂ ସହଧର୍ମିଣୀଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ପରିଚାରକମାନଙ୍କ ପ୍ରତିପତ୍ତି ଅଧିକ, ସେଠାରେ ପରିଣାମ ଯାହା ହୋଇଥାଏ, ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱର ଓ ଜଗଦାନନ୍ଦଙ୍କୁ ତାହା ଭୋଗ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା ।

ତହସିଲଦାର ଶ୍ୟାମବାବୁ ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରଙ୍କର ଦାସୀପୁତ୍ର । ତାଙ୍କର ଔରସ ସନ୍ତାନ କେହି ନ ଥିଲେ । ଶ୍ୟାମବାବୁ ହିଁ ଦୁଇ ଭ୍ରାତାଙ୍କର ଇଲାକା ଦେଖୁଥିଲେ । ସେହି କେବଳ ହାତଟେକି ଯେଉଁ ଭାଇକୁ ଯାହା ଦାନ କରୁଥିଲେ, ସେ ତହିଁରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ରହୁଥିଲେ । କାଗଜପତ୍ର ବୁଝି

ହିସାବ ଦେଖିବାକୁ ସେମାନେ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣତା ମନେ କରୁଥିଲେ କିମ୍ବା ତହିଁରେ ଅପାରଗ ଥିଲେ । ଜଗଦାନନ୍ଦଙ୍କର ପୁତ୍ର ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କଠାରୁ ବୟସରେ ଅନେକ ସାନ । ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ଦୁଇଭାଇଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ, ତେଣୁ ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରୁ ସେ ଅସାମାନ୍ୟ ବିଳାସିତାରେ ବଢ଼ିଲେ ।

ଶ୍ୟାମବାବୁ ଲୋକ ବଡ଼ ବିଚକ୍ଷଣ— ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବରେ ସେ ବୁଝିପାରିଲେ ଯେ, ସେ ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତିର ଅଧିକାରରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଅତଏବ ତାଙ୍କର ଧାନ ହେଲା, କିପରି ସେ ସମ୍ପତ୍ତି କରାୟତ କରିପାରିବେ । ଭାଗ୍ୟକୁ ତାଙ୍କର ଗୋଟାଏ ସୁଯୋଗ ମିଳିଗଲା । ଅକସ୍ମାତ୍ ଘୋଡ଼ାରୁ ପଡ଼ି ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରଙ୍କର ଜୀବିତାବସ୍ଥାରେ ଶ୍ୟାମବାବୁ ଜଗଦାନନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରତି କୌଣସି ମନ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ସାହସୀ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । କାରଣ ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱର ଯେତେ ଅଧୋଗତି ଲାଭ କରନ୍ତୁ, ବଂଶ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟି ଥିଲା । ଜଗଦାନନ୍ଦଙ୍କୁ ସେ ପୁତ୍ରଭଳି ସ୍ନେହ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ବଂଶର କାହାରି ପ୍ରତି କିଛି ଅସମ୍ମାନର ସୂଚନା ଦେଖିଲେ ଖଡ଼୍ଗହସ୍ତ ହୋଇଉଠୁଥିଲେ । ଯାହାହେଉ, ଶ୍ୟାମବାବୁ ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁରେ ନିଜକୁ ସ୍ୱାଧୀନ ଜ୍ଞାନ କଲେ ଏବଂ ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ଯେପରି ତାଙ୍କର କରାୟତ୍ତ ହେବ, ସେହି ଉପାୟ ଖୋଜିଲେ । ଯେ କଳହପ୍ରିୟ, ଅତି ସହଜରେ ତାକୁ କଳହର କାରଣ ମିଳିଯାଏ । ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଜଗଦାନନ୍ଦ ଦେଖିଲେ ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କର ବ୍ୟବହାର କ୍ରମେ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରତି ଅପମାନଜନକ ହୋଇଉଠୁଛି । ଇଷ୍ଟେଟର ମାଲିମକଦ୍ଦମା ସଂଖ୍ୟା କ୍ରମେ ବୃଦ୍ଧି ପାଉଅଛି ଏବଂ ତାଙ୍କ ଖର୍ଚ୍ଚର ପରିମାଣ ହ୍ରାସ ପାଇଆସୁଛି; କିନ୍ତୁ ସେ ଏ ସକଳ ବିଷୟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନଭିଜ୍ଞ, ଶ୍ୟାମବାବୁ ହିଁ ସର୍ବେସର୍ବା । ନିରୁପାୟ ହୋଇ ସେ ସର୍ବଦା ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହଭିକ୍ଷୁ ହୋଇଥାନ୍ତି । ସବୁବେଳେ ତାଙ୍କର ହାତଟେକା ଅର୍ଥର ଅପେକ୍ଷା କରୁଥାନ୍ତି ।

ଶ୍ୟାମବାବୁ ସର୍ବଦା ଇଷ୍ଟେଟ୍‌ର ଦୂରବସ୍ଥା ଜଣାଇ ଜଗଦାନନ୍ଦଙ୍କୁ ସାବଧାନ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନିଜ ଉପାର୍ଜନ ବୃଦ୍ଧିର ଚେଷ୍ଟାରେ ଥାନ୍ତି । ଆଜି ଅମୁକ ମହାଜନ ନାଲିଶ କଲା; ଅମୁକ ମୌଜା ନିଲାମ ହୋଇଗଲା, ଅମୁକ ପ୍ରଜା ରାଜସ୍ୱ ଦେଲା ନାହିଁ, ଯେ ଯାହାର ମାଲିକାନା ବୁଝିନେବା ଉଚିତ, ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି; କିନ୍ତୁ ଜଗଦାନନ୍ଦ ଜନକ ମହର୍ଷିଙ୍କ ପରି କୌଣସି କଥା କାନକୁ ନ ଆଣି କେବଳ ଉତ୍ତର କରନ୍ତି, 'ତୁମେ ତ ସବୁ ବୁଝୁଛ, ଏଗୁଡ଼ା ଆଉ କ'ଣ ଏତେ ଗପୁଛ ?' କିନ୍ତୁ ଏପରି ଆଉ କେତେଦିନ ଚଳିବ ? ଜଗଦାନନ୍ଦ ଦେଖିଲେ, ତାଙ୍କର ଦାସଦାସୀର ସଂଖ୍ୟା କ୍ରମେ ହ୍ରାସ ପାଉଅଛି । ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କ ଶିକ୍ଷକମାନେ ବିଦାୟ ନେଇଛନ୍ତି, ପାକଶାଳାରେ ଦୁଇଜଣ ମାତ୍ର ପାଚିକା ଅବଶିଷ୍ଟ ଅଛନ୍ତି । ପାରାଗୁଡ଼ାକ ବାରପଣ ଉଡ଼ିଗଲେଣି, କୁକୁରଙ୍କ ଦେହରେ ଅସଂଖ୍ୟ ଡାଆଁଶ ବସିଲେଣି । ଅବଶେଷରେ ଏହି କୁକୁରଙ୍କ ପାଇଁ ସବୁ ଓଲଟ ପାଲଟ ହୋଇଗଲା । ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କ ଗୃହରେ ଜଗଦାନନ୍ଦଙ୍କର ସ୍ନେହପାଳିତ କୁକୁରଟି ପଶିଯିବାରୁ ତା' ଉପରେ ଦାରୁଣ ପ୍ରହାର ହେଲା । ଏଥିରେ ଜଗଦାନନ୍ଦଙ୍କ ସୁପ୍ତ କ୍ଷାତ୍ରତେଜ ଜାଗ୍ରତ ହୋଇଉଠିଲା । ସେ ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କଠାରୁ ତାଙ୍କର ଅଂଶ ବୁଝି ନେବାକୁ ମାଗିଲେ । ଶ୍ୟାମବାବୁ କାଗଜପତ୍ରର ଯାହା ବୁଝାଇ ଦେଇଗଲେ, ସେଥିରେ ଜଗଦାନନ୍ଦଙ୍କର

ବିଶ୍ୱାସ ହେଲା ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଜଣେ ଜଣେ ପ୍ରଜା ଯେତେ ସମ୍ପତ୍ତିର ମାଲିକ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ତାଙ୍କର ଆଜି ସେତିକି ମଧ ନାହିଁ । ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କ ସହିତ ମକଦମା ଆରମ୍ଭ ହେଲା; କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ ଓକିଲ, ମୁକ୍ତାର, ମୋହରିର, ଅମଲା ଓ ହାକିମମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥାହିଁ ଭଲ ହେଲା ଏବଂ ଜଗଦାନନ୍ଦଙ୍କର ଅବଶିଷ୍ଟ ଜମିଦାରୀ ନିଃଶେଷ ହୋଇଗଲା ।

॥ ଖ ॥

ପିତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ସାମନ୍ତ ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ଯେତେବେଳେ ବେହେଲା ସେତାର ବନ୍ଦ କରି ନିଜ ସମ୍ପତ୍ତିର ପରିମାଣ ଜାଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ, ସେତେବେଳେ ସେ ଦେଖିଲେ ଯେ, କେବଳ ଚାରିଶତ ଏକର ମଧରେ ଦେବୋତ୍ତର ସମ୍ପତ୍ତିର ସେ ଅଧିକାରୀ । ଅଥଚ ଶ୍ୟାମବାବୁ ଏବେ ନୂତନ ସୁଦୃଶ୍ୟ ହର୍ମ୍ୟ ନିର୍ମାଣ କରି ସାମନ୍ତମାନଙ୍କର ପ୍ରଭୂତ ସମ୍ପତ୍ତିର ମାଲିକ ହୋଇ ବସିଛନ୍ତି । ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରଙ୍କର ଅନ୍ୟ କେହି ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ନ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଧନ ମଧ ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କ କରଗତ ହୋଇଛି । ମଧୁପୁରଗଡ଼ ସାମନ୍ତ ଭବନର ଦଶା ଶୋଚନୀୟ । ଗଡ଼ର ସୁବିସ୍ତୃତ ପ୍ରାଚୀରଟା ଧୂଳିଶାୟୀ । ସିଂହଦ୍ୱାରର ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଲୌହ କବାଟ ଦୁଇଟା ନିଲାମ ହୋଇଯାଇଛି । ହାତିଶାଳ, ଘୋଡ଼ାଶାଳ ପ୍ରଭୃତିର ଚିହ୍ନ ସୁଦ୍ଧା ନାହିଁ । ଅଟ୍ଟାଳିକାଗୁଡ଼ିକରୁ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଇଟା ଚୂନ ଛାଡ଼ିଯାଇ ବିକଳାଙ୍ଗ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ସେ ସବୁର ବାହାରେ ବର, ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ଓ ନାନାପ୍ରକାର ଗୁଳ୍ମ ଜାତ ହୋଇ ଭିତରଟି ମାକଡ଼ସା ଚେମଣୀଙ୍କର ଆବାସ ହୋଇଅଛି । ଜଡ଼ ଉପରେ ଉଦ୍ଭିଦର, ମଣିଷ ଉପରେ କୀଟପତଙ୍ଗର ପୁଣି କୃତ୍ରିମତା ଉପରେ ପ୍ରକୃତିର ଅନ୍ତିମ ବୈଜୟନ୍ତୀ ଉଡ଼ାଇଲେଣି । ପୁଷ୍କରିଣୀଗୁଡ଼ିକ ଦଳଦ୍ୱାରା ବଦ୍ଧ ।

ମନ୍ଦିରର ନୀତି ଦିନେ ପୁରୀମନ୍ଦିର ଅନୁକରଣରେ ସମ୍ପନ୍ନ ହେଉଥିଲା । ସେଠାରେ ଆଉ ତେଲିଙ୍ଗି ବାଜାର ଚହଳ ନାହିଁ । ସଞ୍ଜ ସକାଳେ ଯେଉଁ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଘଣ୍ଟାଟି ଠଣ ଠଣ ହୋଇ ବାଜିଉଠେ; ତାହାର ପରୱା ନାହିଁ । ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ଗୋଟାଏ ଚାଳଘରେ ରହୁଛନ୍ତି । ସେଥିରେ ଜିନିଷପତ୍ର ବେଶି କିଛି ନାହିଁ । କୋଷବଦ୍ଧ ଦୁଇଟା ଗୋଟାଏ ପୁରାତନ ତରବାରି କାନ୍ଥରେ ମାତ୍ର ଝୁଲୁଛି । ଶଯ୍ୟାପାର୍ଶ୍ୱରେ ଗୋଟାଏ କାଠଫର୍ମା ଉପରେ ବେହେଲା, ସେତାର, ବଂଶୀ, ତାବଲା—କେତେଖଣ୍ଡ ନୂତନ ପୁରାତନ ବାଦ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ର । ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ମଧେ ମଧେ ସେହି ପ୍ରାଚୀନ ତରବାରି ଉପରେ ଉଦାସ ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କରି ବେହେଲା, ସେତାରରେ ଅନବରତ ମଗ୍ନ ଥାନ୍ତି । ଜମିବାଡ଼ିର ଖବର ଓ ତାଙ୍କ ନିଜ ଖବର ସମସ୍ତ ବୁଝିବାକୁ ହୋଇଥାଏ ନିଜର ସହଧର୍ମିଣୀଙ୍କୁ । ଏପରିକି କୌଣସି ଦିନ ସ୍ତ୍ରୀ ଯଦି ସ୍ନାନାହାରର ସମୟ ଆସି ଜଣାଇ ନ ଦିଅନ୍ତି; ସେଦିନ ପ୍ରାୟ ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କର ସବୁ ବନ୍ଦ । ସାମନ୍ତ ଭବନ ଛାଡ଼ି ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କୁ କେବେ କେହି ବାହାରକୁ ଯିବା ଦେଖି ନାହିଁ । ପ୍ରବାଦ ଅଛି, ସାମନ୍ତମାନେ ନିଜ ଭୂମି ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟର ଭୂମିରେ କେବେ ପାଦ ଦେଉ ନ ଥିଲେ; ଅର୍ଥାତ୍ ନିଜ ଇଲାକା ଛାଡ଼ି ସେମାନେ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ଯାଉ ନ ଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଇଲାକା ହସ୍ତାନ୍ତରିତ ହୋଇଛି । ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ଆଉ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କଠାରୁ ପୂର୍ବ ସମ୍ମାନ ଦାବି କରି ନ ପାରନ୍ତି; ସୁତରାଂ ଉଆସ ଛାଡ଼ି ସେ କେବେ ପଦାକୁ ବାହାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଯଦି କେବେ ଉଆସ ଛାଡ଼ି ବାହାରକୁ ଯା'ନ୍ତି, ସେ କେବଳ ରାତ୍ରିରେ—ଯେତେବେଳେ ବେଶି ଲୋକ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିପାରିବେ ନାହିଁ । ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ଦରିଦ୍ର ହେଲେହେଁ ପିତା ପିତାମହଙ୍କ ବଦାନ୍ୟ ସ୍ୱଭାବ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ତାଙ୍କ ଭିତରେ ପ୍ରବଳ ହୋଇଉଠୁଥିଲା ଏବଂ ତାଙ୍କର ପୁରାତନ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କାହାରି ଦୁଃଖ ସମ୍ବାଦ ଶୁଣିପାରିଲେ, ତାହା ସଙ୍ଗୀତର ମୂର୍ଚ୍ଛନା ଭଳି ତାଙ୍କ ଅନ୍ତର ପ୍ରଦେଶରେ ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ ହେଉଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ସେ ସମୟ ସମୟରେ ରାତ୍ରିରେ ବାହାରି ଦୁଃଖୀ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ପଦେ ଅଧେ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଇ ଆସୁଥିଲେ । କିଏ ପ୍ରାଣାଧିକ ପୁତ୍ରକୁ ହରାଇ ଶୋକରେ ଅଧୀର ହେଉଛି, ସେ ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କ ମୁଖରୁ ପଦେ ମଧୁର କଥା ଶୁଣି ନିଜକୁ ଧନ୍ୟ ମନେକରିବ । କେଉଁ ଅନ୍ତସତ୍ତ୍ୱା ନାରୀ ଶୀତରେ କଷ୍ଟ ପାଉଛି, ତେବେ ସେ ସାମନ୍ତ ଭବନରୁ ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ ଲୁଗା କିମ୍ବା ଉଇଖିଆ କମ୍ବଳ ଖଣ୍ଡେ ନିଶ୍ଚେ ପାଇବ । କେଉଁ ଲୋକର ଘର ଭାଙ୍ଗି ତଳେ ପଡ଼ିଛି; ସେ ପାଞ୍ଚଟି ଟଙ୍କା ପାଇବ ଅନ୍ତତଃ ଖଣ୍ଡେ ଚାଳିଆ ତିଆରି କରିବା ପାଇଁ । ସ୍ତ୍ରୀ ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କୁ ବାରମ୍ବାର ସାବଧାନ କରାଇ ଦିଅନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ବାଧା ଦେଇପାରନ୍ତି ନାହିଁ । କାରଣ ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କର ପିତୃପୁରୁଷମାନଙ୍କ ପରି ଗୋଟାଏ ଝୁଙ୍କ ଥିଲା, ସେଥିରୁ କେହି ତାଙ୍କୁ ଟଳାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ ।

ପ୍ରଜାମାନେ ସାମନ୍ତ ବଂଶକୁ ଜନ୍ମରୁ ପ୍ରଭୁ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରନ୍ତି । ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଭକ୍ତି ସର୍ବଦା ଉନ୍ମୁଖୀନ, କିନ୍ତୁ ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କ ଭୟରେ ସେମାନେ ଏହା ପ୍ରକାଶ କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । କାରଣ, ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କର ଏଥିପ୍ରତି ସବୁବେଳେ କଡ଼ା ନଜର ଥାଏ । ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କର ପଦେ ଭଲ ଯାହା ମୁଖରୁ ଶୁଣନ୍ତି, ସେଦିନୁଁ ତାଙ୍କୁ ସେ ସନ୍ଦେହ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖନ୍ତି; ତଥାପି ପ୍ରଜାମାନେ ସୁନିଆଁ ଦଶହରା ଭେଟିରେ ଯେତେବେଳେ ଉତ୍ପୀଡ଼ିତ ହୋଇ ଜମିଦାର ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କ ଘରେ ନିଜେ ନିଜର ଦେୟ ଆଣି ଦାଖଲ କରନ୍ତି, କେହି କେହି ମଧ୍ୟ ଲୁଚି ଛପି ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ରିରେ ସେମାନଙ୍କ ପୁରାତନ 'ମଣିମା'ଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରି କିଛି ଭେଟି ଦେଇଯାନ୍ତି । ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କ ଗୃହରୁ ପାଉଣା ଦୁଇଅଣା ପାଇଲେ, ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କଠାରୁ ପୂର୍ବରୀତି ଅନୁସାରେ ସେମାନେ ଖୋରାକ ମୁଠାଏ ଓ ଲୁଗା ଖଣ୍ଡେ ବିଦାକୀ ପା'ନ୍ତି ।

ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କ ଗୃହିଣୀଙ୍କୁ ଏସବୁ ସୁଖ ଲାଗେ ନାହିଁ । ସେ ଆସି କହନ୍ତି "ଶେଷକୁ କ'ଣ ଏପରି ଚୋରେଇ ଲୁଚେଇ ଜମିଦାର ବୋଲାଇବ ?" ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ହସି ହସି ଉତ୍ତର କରନ୍ତି, "ସେମାନେ ତ ଆଣି ଖୁସିରେ ଦେଇ ଯାଉଛନ୍ତି । ଯାହା କେବେ ହୋଇ ନାହିଁ; ଆଜି କେମିତି ମନା କରିବା ?" ଦୋଷ ଅପରାଧରେ ଶ୍ୟାମବାବୁ କଚେରିରୁ ତାଡ଼ନା ପାଇ ମୁହଁ ଶୁଖାଇ ଲୁହ ପୋଛି କେହି ପ୍ରଜା ଚାଲିଯାଉଥିବାର ଦେଖିଲେ, ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ଝରକା ବାଟେ ଧୀରସ୍ୱରରେ ଡାକନ୍ତି— ସାଧୁ । ରାଧୁ । କ'ଣ ହୋଇଛି, କାହିଁକି କାନ୍ଦୁଛ ?" ସ୍ତ୍ରୀ ଗୃହ ମଧ୍ୟରୁ ତୀବ୍ର ସ୍ୱରରେ କହିଉଠନ୍ତି, "ସାଧୁ ରାଧୁ ଆଉ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ନେବେ । ଏତେ ଅବସ୍ଥା ତ ହେଲାଣି, ପୁଣି ସେହି 'ସାଧୁ' 'ରାଧୁ' ।" ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ଟିକିଏ କ୍ଷୀଣ ହାସ୍ୟ ହସି ନୀରବ ହୁଅନ୍ତି । ସାଧୁ ରାଧୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କ ଦ୍ୱାରରେ ଠିଆ ହୋଇଥିବାର ଶ୍ୟାମବାବୁ ଜାଣି ପାରିଲେ ସେମାନଙ୍କ ଦଶା ଅଧିକ ଶୋଚନୀୟ ହେବ ଭାବି ଧୀରେ ଧୀରେ ପ୍ରସ୍ଥାନ କରନ୍ତି ।

ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କର ଅସଂଖ୍ୟ ଦୁଃଖ ମଧ୍ୟରେ ସେ କେବେହେଲେ ଆପଣାକୁ ଦୁଃଖୀ ବୋଲି ବିଚାରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ସେଭଳି ଶିକ୍ଷାରୁ ଅବା ସେ ବଞ୍ଚିତ; କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ଦୁଃଖ ତାଙ୍କର ହେଲା; ସେ ନିଃସନ୍ତାନ । ତେବେ ଏପରି ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପୁତ୍ର ଜନ୍ମର ଆବଶ୍ୟକତା ଓ ଆନନ୍ଦ ସେ ଅନୁଭବ କରିପାରୁ ନ ଥିଲେ । ଏହି ନିର୍ଜୀବ ସାମନ୍ତ ଭବନର ବିରାଟ ନିରାନନ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ସେତାର ଆଳାପରେ ମଗ୍ନ ଥାନ୍ତି । ସ୍ତ୍ରୀ ଗୃହକର୍ମ ସାରି କେବେ କେବେ ପାଖରେ ବସି ଶୁଣନ୍ତି ।

ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କ ଘୋର ଉତ୍ପୀଡ଼ନ ପ୍ରଜାମାନେ ନିରୁପାୟ ହୋଇ ସହିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ରାମରାଜ୍ୟ ପିଶାଚପୁରୀରେ ପରିଣତ ହେଲା । ସାମନ୍ତ ଭବନକୁ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଯାତାୟତ କ୍ରମେ ବନ୍ଦ ହୋଇଆସିଲା; କାରଣ ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣକୁ ଏ ଖବର ଗଲେ, ଆଉ ଯେ ରକ୍ଷା ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଭାଇଗ ବେହେରା କଦାପି ସାମନ୍ତ ଭବନ ଛାଡ଼େ ନାହିଁ । ସେ ଥିଲା ପୁରୁଣା କାର୍ପଟଦାର, ବାପ ଅଜା ସାତପୁରୁଷରୁ ସେ ସାମନ୍ତଙ୍କ ଅନ୍ନରେ ପ୍ରତିପାଳିତ; ତେଣୁ ସାଧାରଣ ବେହେରାଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ତାର ଅବସ୍ଥା ଥିଲା ଭିନ୍ନ ଧରଣର । ବର୍ତ୍ତମାନ ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କ ପ୍ରଜା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏବଂ ତାଙ୍କଠାରୁ ନାନା ତାଡ଼ନାର ଭୟ ପାଇଲେହେଁ, ସେ କେବେହେଲେ ସାମନ୍ତ ଗୃହ ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ରାଜି ହେଲା ନାହିଁ । ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କର କ୍ରୋଧ ଦ୍ୱିଗୁଣିତ ହୋଇ ବଢ଼ିଗଲା ।

ସେ କ୍ରୋଧ କେବଳ ଭାଇଗ ଉପରେ ନୁହେଁ, ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ଯେ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ କୁଶିକ୍ଷା ଦେଇ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅଭକ୍ତି ଜନ୍ମାଉଛନ୍ତି, ଏଥିରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ହେଲା । ଭାଇଗର ଜମିତକ ଖଣ୍ଡି ଖଣ୍ଡି ହୋଇ ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କ ବିଶାଳ ସମ୍ପତ୍ତିର ଅଙ୍ଗୀଭୂତ ହେଲା; ତଥାପି ଭାଇଗ ତା' ପୁରୁଣା ଖାମିଦଙ୍କ ଅନ୍ନ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟର ଅନ୍ନ ସ୍ପର୍ଶ କରିବାକୁ ନାରାଜ । ସେ ନିଜ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାକୁ ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନ କରି ହସି ହସି କହିଲା, ''ଓଃ, ଯେଉଁ ରାଜୁତି ଗଲା, ତା ସଙ୍ଗରେ ଭାଇଗର ଜମି ଦେଢ଼ବାଟି ତ ଗଲା । ସେହି ସମ୍ପତ୍ତିରୁ ମିଳିଥିଲା, ତାହାରି ସହିତ ମିଶିଗଲା, ସେଥିପାଇଁ ଶୋଚନା କ'ଣ ?'' କିନ୍ତୁ ଘର ଢିଅ ଖଣ୍ଡିକ ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କ ହାତକୁ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ନିମକସଚ୍ଚା ଭାଇଗ ଆପଣାର 'ଏକଭଉରବଳା ବିଶିକେଶନ'କୁ ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କ ପାଦତଳେ ରଖିଦେଇ ଶାନ୍ତିରେ ଆଖି ବୁଜିଦେଲା । ମାତ୍ର ଭାଇଗ ମୃତ୍ୟୁର ଦଶ ଦିନ ଯାଇ ନାହିଁ, ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କ ପିଆଦା ଆସି ବିଶିକୁ ଧରି ଘେନିଗଲା । ବିଶି ତା'ର ପିତୃବିୟୋଗର କାରଣ ବୁଝି ନ ପାରି ଦାଣ୍ଡରେ ଅନ୍ୟ ପିଲାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଖେଳୁଥାଏ । ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କ ଡକରାର କାରଣ ଜାଣିବାର ବୟସ ତା'ର ହେଇନି । ପିଆଦା ପଛେ ପଛେ ସେ ଚାଲିଲା । ବିଶିକୁ ସାମନ୍ତଙ୍କ 'ଉଆସ'ରୁ ଧରି ଘେନି ଯିବାକୁ କାହାରି ଅବଶ୍ୟ ସାହସ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ; କାରଣ ସିଂହ ଶୋଇଥିଲେ ବି ଯେ କୌଣସି ସମୟରେ ଚେଇଁ ଉଠିବାର ଭୟ ସମସ୍ତଙ୍କର ଥାଏ । ମଣିମାଙ୍କର ସେଇ ସୁପ୍ତ ଶକ୍ତିକୁ ଜାଗ୍ରତ କରିବାର ଅର୍ଥ ଯେ ନିର୍ବିଚାରରେ ଶିରଚ୍ଛେଦ, ଏଥିରେ କେହି ସନ୍ଦେହ କରୁ ନ ଥିଲେ ।

ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ବିଶିକୁ ଭଲ ପାଉଥିଲେ । ସେ ଅନ୍ୟ କିଛି କାରଣରୁ ନୁହେଁ— ତାହାର ପିତୃପୁରୁଷ ସାମନ୍ତ ପରିବାରର ବହୁକାଳର ଶରଣାଗତ ବୋଲି; କିନ୍ତୁ ବିଶିକେସନକୁ ଏପରି ଭାବରେ ଧରି ଘେନିଯିବାରେ ସେ ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ କୌଣସି ପ୍ରତିବାଦ କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଅନ୍ତରାୟ ହେଲେ ସ୍ୱୟଂ ରାଣୀମା । ଏହି ସମ୍ବାଦ ଶୁଣିପାରି ତାଙ୍କ ଦେହରେ ଯେତେବେଳେ ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ପାଇଁ ବିଜୁଳି ଖେଳିଗଲା, ସ୍ତ୍ରୀ ଆସି କହିଲେ, "ତୁମର ଏ କି ପ୍ରକୃତି ? ତାଙ୍କ ପ୍ରଜାକୁ ସେ ନେଇ ରଖିଲେ, ଆମର ସେଥିରେ କହିବାର ଅଛି କ'ଣ ?"

॥ ଗ ॥

ବିଶିକୁ ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କ ଘରେ ଚାକିରି କରିବାକୁ ହେଲା । ପିଲାଦିନୁ ମାଆକୁ ହରାଇଥିବାରୁ ଭାଇଗ ଏକା ତାହାର ଉଭୟ ବାପାମା'ଙ୍କ ସ୍ଥାନ ପୂରଣ କରିଥିଲା । ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କର ମଧ ତା' ଉପରେ ସ୍ନେହ ଦୃଷ୍ଟି ଥାଏ । ବାରଟି ବର୍ଷ ସେ ଦୁଃଖ କ'ଣ ଜାଣି ନ ଥିଲା । ବାପ ମରିଯିବା ପରେ ମଧ ସେ ତାହାର ଅଭାବ ଗୁରୁତର କରି ବୁଝିପାରି ନ ଥିଲା । ତାହାର ମଣିମା'ଙ୍କୁ ସେ ବାପ ଅଭାବରେ ବାପ ପରି ପାଇଥିଲା । ପୁତ୍ରହୀନ ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ମଧ ତାଙ୍କର ଏହି ଏକାନ୍ତ ଅନୁଗତ ବାଳକଟିକୁ ସବୁବେଳେ ସ୍ନେହ ଓ ଦୟା ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖୁଥିଲେ । ନିଜର ଆହାର ପରିଚ୍ଛଦ ପ୍ରତି ଯାହାଙ୍କର କେବେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନ ଥାଏ, ପିତୃହୀନ ଏହି ବାଳକଟିର ସମସ୍ତ ବିଷୟ ସେ ଆନନ୍ଦରେ ବୁଝୁଥିଲେ । ସମୟେ ସମୟେ ବାଦ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତରୁ ବିଶ୍ରାମ ନେଇ ସେ ବିଶି ସହିତ ଖୁସି ଗଳ୍ପ କରିବାକୁ ଭଲ ପାଉଥିଲେ । ବିଶି ତାଙ୍କ ଚିତ୍ତବିନୋଦର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ସାମଗ୍ରୀ ଥିଲା; ତଥାପି ତାଙ୍କର ନ୍ୟାୟ ଅନ୍ୟାୟର ବିଚାର ଥିଲା ଏବଂ ସେଥିପାଇଁ ସେ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ଅବାଧ ହୋଇପାରୁ ନ ଥିଲେ ।

ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କର ସମସ୍ତ କ୍ରୋଧର ଫୋକସିଂ ବିନ୍ଦୁ ହେଲା ନିରୀହ ବିଶି । ବିଶି ଚାକିରି କଲା, ତାରି ଜାତିଗତ ବ୍ୟବସାୟ ଗାଈ ଜଗିବା ହେଲା ତା'ର କାମ । ଆପଣାର କୌଳିକ କର୍ମ ହେଲେ ହେଁ ଗୋରୁ ଚରାଇବା ଅଭ୍ୟାସ ତା'ର ବହୁ ପୁରୁଷରୁ ଉଠିଗଲାଣି । ସାମନ୍ତ ପରିବାରର କାର୍ପେଟଦାର ହୋଇ ସେମାନେ ବରାବର ଚଳି ଆସିଛନ୍ତି । ବିଶିକୁ ଏ ଚାକିରି ଭଲ ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ଗାଈଗୁଡ଼ାକ ମଧ ତାକୁ ଖାତିର କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଗୋଟାକୁ ଜଗିଲେ ଆଉ ଦୁଇଟା ପଳାଇ ଯାନ୍ତି । ଦୁଇଟାକୁ ବାନ୍ଧିଲେ ଆରଟା ଧରାଦିଏ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ଅବଶ୍ୟ ଶାସ୍ତି ଭୋଗ କରିବାକୁ ହୁଏ ବିଚରା ବିଶିକୁ । ଗାଈ ଯେବେ ପଳାଇଗଲା, ଗାଈ ଶାସ୍ତି ନ ପାଇ ସେ କାହିଁକି ପାଇବ ? ମାଡ଼ ଖାଇଲାବେଳେ ବିଶି ତାର 'ମଣିମା'ଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରେ । କେଜାଣି କାହିଁକି, ସେ ସମୟରେ ତା ମନଟା ଟିକିଏ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ହୋଇଉଠେ । ସୁବିଧା ପାଇଲେ ଦଉଡ଼ି ଆସି ମଣିମାଙ୍କ ପାଦ ନିକଟରେ ମୁଣ୍ଡ ଲଗାଇଦିଏ । ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ତା'ର ମୁଣ୍ଡଟି ଆଉଁଷି ଦୁଇପଦ କଅଁଳ କଥା ପଚାରନ୍ତି । ସେତିକିରେ ବିଶି ମନଟା ଭାରି ଖୁସି । ସେ ଫେରିଯାଇ ପୁଣି ନିଜ କାମରେ ମନ ଦିଏ । ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କ କାନକୁ ଏ ସମ୍ବାଦ ଯିବାପାଇଁ ବେଶି ବିଳମ୍ବ ହେଲା ନାହିଁ ।

ଶ୍ୟାମବାବୁ ନିଜେ କେବେ ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କ ଆଗରେ ଠିଆ ହୋଇ କଥା ପଦେ କହିବାକୁ ସାହସ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ପିଲାଦିନୁଁ ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ତାଙ୍କୁ 'ଆଞ୍ଜା' 'ମଣିମା' କହି ଆସିଛନ୍ତି । ନିଜ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଜରିଆରେ ସାମନ୍ତ ଗୃହିଣୀଙ୍କୁ ସେ କହି ପଠାଇଲେ ଯେ, ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ତାଙ୍କ ଚାକର ଟୋକାକୁ ବଦଶିକ୍ଷା ଦେଉଛନ୍ତି । ସ୍ତ୍ରୀ ଆସି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ କହିଲେ, ''ଏ କି ଅଲକ୍ଷଣ କଥା । କୁକୁର ପାଇଁ ତ କଳିତକରାଳରେ ଏ ଅବସ୍ଥା, ପୁଣି ଗଉଡ଼ ଟୋକାଟାକୁ ନେଇ କ'ଣ ସବୁ ହରାଇବ ?'' ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ନୀରବରେ ସବୁ ଶୁଣିଗଲେ । ଏ କଥାର ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର ସେ ଖୋଜିପାଇଲେ ନାହିଁ ।

ଏଣେ ବିଶି ଉପରେ ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କର ହୁକୁମ ହେଲା ଦଣ୍ଡ— ସେ ଉଦୁଉଦିଆ ଖରାରେ ଗୋଟିଏ ଠ ଉପରେ ଠିଆ ହୋଇ ରହିବ, ହଳଚଳ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ, ତା'ର ଖିଆପିଆ ବନ୍ଦ । ବିଶିକୁ ଦିନଯାକ ଏହି ଦଣ୍ଡ ଭୋଗିବାକୁ ହେଲା । ତା'ସମକ୍ଷରେ ମରୀଚିକା ନାଚିଉଠି ଜଳର ଲୋଭ ଦେଖାଇଲା, ଅସଂଖ୍ୟ ଜୁଳୁଜୁଳା ପୋକ ଆଖି ଆଗରେ ଉଡ଼ିଲେ। ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଅନ୍ଧକାର। ବିଶିର ଅନ୍ତର ପ୍ରଦେଶରେ 'ମଣିମା' 'ମଣିମା' କ୍ରନ୍ଦନରୋଳ ଉଠିଲା, କିନ୍ତୁ କଣ୍ଠରେ ତା'ର ଶକ୍ତି ନ ଥିଲା, ଏହି ତିନୋଟି ଅକ୍ଷର ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବାପାଇଁ । ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଆସି ସେ ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କ ପାଦତଳେ ମୁଣ୍ଡଟି ଲଗାଇ ଦେଲା । ବିଶିର ଗୋରା ଦେହଟି ଖରାରେ ସିଝି ଗଲାଣି । ନ ଖାଇ ନ ପିଇ ତୋଟି ଶୁଖିଯାଉଛି । ଆଖିର ଡୋଳାଦିଟା ନିର୍ବୋଧ ହୋଇ ଏଣେ ତେଣେ ବୁଲୁଛି । ଧୀରେ ଧୀରେ ମୁଣ୍ଡକୁ ତାର ଆଉଁଷି ଦେଉ ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ପଚାରିଲେ, 'କ'ଣ ହେଉଛିରେ ବିଶି ?' ବିଶିର କଣ୍ଠ ରୁଦ୍ଧ ହୋଇଆସୁଥାଏ । ସେ କିଛି ଉତ୍ତର କରିପାରିଲା ନାହିଁ। ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ପଚାରିଲେ, ''ଆଜି କିଛି ଖାଇ ନାହୁଁ କିରେ ? ବିଶିର ନିର୍ବୋଧ ଆଖିଯୋଡ଼ିକ ଛଳ ଛଳ ହୋଇଉଠିଲା । ସେ ମୁଣ୍ଡ ହଲାଇ ନାସ୍ତି କଲା । ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ସେଇଠାକୁ ବିଶିପାଇଁ ଖାଦ୍ୟ ମଗାଇଲେ । ଆହାର ଅଣାଯିବାମାତ୍ରେ ଦଶଦିନର ଉପବାସୀପରି ସେ ଏକାଗ୍ରଚିତ୍ତରେ ଭୋଜନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଖାଇସାରି ସେ ଅଇଁଠା ପୋଛୁଛି, ରାଣୀମା ଆସି ପହଞ୍ଚିଗଲେ । ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ସତୃଷ୍ଣନୟନରେ ବିଶି ଆହାର କରୁଥିବା ଦେଖୁଥିଲେ। ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପାଦଶବ୍ଦ ଶୁଣି ମୁଖ ଫେରାଇ ଶୋଇଲେ । ରାଣୀମା କ୍ରୋଧରେ ଅଗ୍ନିଶର୍ମା ହୋଇ ଆସି କହିଲେ, 'ଏଇଟା କିଏରେ । ମାଣିମାଙ୍କ ପହୁଡ଼ାଘରେ ତତେ ଖାଇବାକୁ ଜାଗା ମିଳିଲା । ନିକଳ, ନିକଳ, ଆଉଦିନେ ଏ ଘରକୁ ଆସୁ ତ' ବିଶିର ହାତ ଅଇଁଠା ଥାଳି ଉପରେ ରହିଲା । ସେ ଅବାକ୍‌ହୋଇ ରାଣୀ ମାଙ୍କ ମୁଖକୁ ଚାହିଁରହିଲା ସେଇପରି ନିର୍ବୋଧ ଦୃଷ୍ଟିରେ, ଯେପରିକି ସେ ତାଙ୍କ କଥାରୁ ପଦେ ହେଲେ ବୁଝିପାରି ନାହିଁ । ରାଣୀମା ଚିତ୍କାର କରିଉଠିଲେ, ''ଯାଉଛି କି ପୋଡ଼ା, ଚାହୁଁଚୁ କ'ଣ ?'' ସେ ଧଡ଼ପଡ଼ ଉଠିପଡ଼ି ବାସନ ଖଣ୍ଡ ଧୋଇଦେଇ ଧୀରେ ଧୀରେ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲା ।

ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କରି କହିଲେ, ''ଓଃ । ପ୍ରଜାଙ୍କ ପାଇଁ ଆଉ ମୁହଁରେ ଜମାରୁ ପାଣି ଦେଉ ନାହାନ୍ତି ପରା— ଜମିଦାରୀ ତ ଗଲା, ସବୁ ତ ଗଲା, କେଉଁ ପ୍ରଜା କାହିଁକି ରଖି ପକେଇଲେ ନାହିଁ— ସେତେବେଳକୁ କିଏ ପିଠିରେ ପଡ଼ିବେ କି । ଛି, ଛି, ଏପରି

ବେହିଆ ଲୋକ ପୁଣି ଥାଆନ୍ତି । ପ୍ରଜା ତ ଯା'ର ତା'ର, ତୁମେ ମନେ ମନେ ଏତେ ବଢ଼ାଇ କରୁଛ କାହିଁକି ?'' ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ଭାବିଲେ— 'ହଁ ତାଙ୍କର ସେଇଟା ଠିକ୍ ହେଉ ନାହିଁ ।

ସେଦିନ ବିଶିର ଅସାବଧାନତାରୁ ବାଛୁରୀ ଦୁଧ ଖାଇଗଲା । ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କଠାରୁ ଦଣ୍ଡ ହୁକୁମ ହେଲା । ସେ ବାଛୁରୀ ପରି ଦୁଇଗୋଡ଼ ଓ ଦୁଇହାତ ତଳେ ରଖି ପାଞ୍ଚଘଣ୍ଟା ରହିବ । ଟିକିଏ ହଲଚଲ ହେଲେ ବେତ୍ରାଘାତ । ବିଶି ବିଚରା ଯେତେ ସୁସ୍ଥ ସବଳ ହେଉ, ତା ପକ୍ଷରେ ଏପରି ଦଣ୍ଡ ଅସହ୍ୟ । କଠୋର ପ୍ରହାର ଖାଇସାରି ସେ ତାହାର ଏକମାତ୍ର ଆଶ୍ରୟ ମଣିମାଙ୍କ ପାଖକୁ ଛୁଟିଲା । ତା ମୁହଁ ଲାଲ ହୋଇ ଫୁଲିଯାଇଛି ଏବଂ ପିଠି ଫାଟି ରକ୍ତ ଝରୁଛି । ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ସଙ୍ଗୀତାଳାପ କରୁଥିଲେ । ବିଶି ଶୋକ ଗଦ୍‌ଗଦ ହୋଇ ମଣିମାଙ୍କ ପାଦତଳେ ପଡ଼ିବାକୁ ଯାଉଛି, ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ତୀବ୍ର ସ୍ୱରରେ କହିଲେ, ''ଦେଖ୍ ବିଶି, ଏପରି ଯେତେବେଳେ, ସେତେବେଳେ ତୋର ଯା ଆସ କରିବାଟା ଠିକ୍ ନୁହେଁ । ଯା ଯା ମୋର ଦରକାର ହେଲେ ଡାକିବି ।''

ବିଶି ଆଉ ଉତ୍ତରଟି ନ କରି ଫେରି ପଡ଼ିଲା, ପଥ ଉପରକୁ ଆସି ଦେଖେ ଆଶ୍ୱିନ ଆକାଶର ଅସଂଖ୍ୟ ତାରା ତାହାରି ପ୍ରତି ଏକଦୃଷ୍ଟିରେ ଅବା ଚାହିଁଛନ୍ତି । ବହୁଦିନ ପରେ ବାପ କଥା ଆଜି ତାର ମନେ ପଡ଼ିଲା । ଉପରକୁ ଚାହିଁ ଦୁଇଆଖିରୁ ଝରଝର ହୋଇ ପଡ଼ିଗଲା ଦୁଇଟା ଲୁହର ଝରଣା । ସେ ତାରାପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ମଳ ଆକାଶକୁ ଚାହିଁ କହିଲା, ''ବାପା, ତୁ ତ ଏଇଠି କେଉଁଠି ରହିଛୁ ? ମତେ ସାଥିରେ ନ ନେଇ ଏକା କାହିଁକି ଚାଲିଗଲୁ ?'' ଭୋକରେ ତା ପ୍ରାଣ ଅସ୍ଥିର । ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କ ଘରକୁ ଯିବାପାଇଁ ତାର ଆଉ ଇଚ୍ଛା ହେଲାନି । ଏହି ଶବ୍ଦହୀନ ଆକାଶ ଓ ଜନହୀନ ପଥରେ ସେ କେଉଁ ଦିଗକୁ ଚାଲିଲା, କିଏ ଜାଣେ ?

ସେ ରାତ୍ରିରେ ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କ ସେତାର ଆଳାପ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ସ୍ତ୍ରୀ ଆସି ପଚାରିଲେ, ''କ'ଣ ହେଲା କି ? ସବୁଦିନେ ତ ଏତେବେଳକୁ ଘର କମ୍ପୁଥିଲା ।'' ଉତ୍ତର ପାଇଲେ, ''ତାର ଛିଡ଼ିଯାଇଛି ।'' ଆହାର ସମୟରେ ଦୁଇ ଦୁଇଟା ତରକାରିରେ ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କ ହାତ ବାଜିଛି ତ ଅନ୍ୟ ତିନିଟା ଛୁଇଁବାକୁ ସୁଦ୍ଧା ମନେ ନାହିଁ ।

॥ ଘ ॥

ପରଦିନ ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କ ଘରେ ବିଶିର ଖୋଜା ପଡ଼ିଲା । ଗୋଟିଏ ପାଖଗାଁରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ଶାସ୍ତି ଦେଇ ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କ ଲୋକ ବିଶିକୁ ଧରି ଘେନି ଆସିଲା । ଶ୍ୟାମବାବୁ ଭଲକରି ଜାଣନ୍ତି ଟୋକାକୁ ଏପରି ଦଣ୍ଡ ଦେବାଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କର ଲାଭ କ୍ଷତି ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଏହାରିଦ୍ୱାରା ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ଯେ ତାଙ୍କୁ ଅପମାନିତ କରୁଛନ୍ତି, ତା'ର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାପାଇଁ ବିଶିଉପରେ ତାଙ୍କର ସବୁ ଆକ୍ରୋଶ । ସେ ନିଜ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଜରିଆରେ ବାରମ୍ବାର ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନିକଟକୁ ସବୁକଥା କହିପଠାନ୍ତି । ସ୍ତ୍ରୀ ବାରମ୍ବାର ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କୁ ସାବଧାନ କରାଇ ଏବେ ଦୁଇଦିନ ହେଲା ବିଶିକୁ ନ ଆସିବାର ଦେଖି ପ୍ରସନ୍ନ ଅଛନ୍ତି । ଆଜି ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ସେହି ବିଷୟରେ ସ୍ୱାମୀ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆଲୋଚନା ଚାଲିଛି । ବିଶି ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କଠାରୁ ତାଡ଼ନା

ପାଇ ତାଙ୍କ ଘରେ ଆସି ଆଶ୍ରୟ ନେବା କେତେଦୂର ଅନ୍ୟାୟ, ସ୍ତ୍ରୀ ଏହି କଥାହିଁ ବୁଝାଇ କହୁଛନ୍ତି ଏବଂ ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ଅନ୍ୟମନସ୍କ ଭାବରେ କେବଳ ହିଁ ନାହିଁରେ ଉତ୍ତର ଦେଉଛନ୍ତି ।

ଝରକା ପାଖରେ ଏକ ପରିଚିତ ସ୍ୱର ଶୁଣାଗଲା, ‘‘ମଣିମା, ଆଜିଯାଏ କ’ଣ ମତେ ଦରକାର ହୋଇ ନାହିଁ ?’’ ବିଶି ସେଦିନ ଶୁଣିଥିଲା, ଦରକାର ହେଲେ ମଣିମା ତାକୁ ଡାକିବେ; କିନ୍ତୁ ଦୁଇଦିନ ବିତିଗଲା; କାହିଁ କିଛି ତ ଦରକାର ହେଲା ନାହିଁ । ଭିତରେ ରାଣୀମା ଥିବା ସେ ଜାଣିପାରି ନ ଥିଲା । ପ୍ରେମାନନ୍ଦ କ୍ରୋଧାନ୍ଧ ହୋଇ କହିଲେ, ‘‘କିଏରେ ଏଟା । ବାହାର ଏଠୁ, ପୁଣି ଏପରି ଆସିବୁ ତ—’’ ରାଣୀମା ମଧ ଯୋଗ ଦେଇ କହିଲେ, ‘‘ଦେଖ ତା ସାହସ, ତୁମେ ତାକୁ ଏପରି ସାହସ ଦେଇଛ ।’’ ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ନୀରବ ରହିଲେ । ବିଶି ମୁହଁ ନୁଆଇଁ ଫେରିଗଲା ।

ବିଶି ଫେରିଗଲା, କେଉଁ ଦିଗକୁ ଚାଲିଲା ସେ ନିଜେ ଜାଣେ ନାହିଁ । ସେ ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କ ଘରକୁ କିମ୍ୱା ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ଯିବ, କିଛି ବିଚାରି ପାଇଲା ନାହିଁ । ମଣିମାଙ୍କଠାରୁ ଏପରି ଦାରୁଣ କଥା ଶୁଣିବାପାଇଁ ସେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନ ଥିଲା । ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ମଧ ଏହି ନିରାଶ୍ରୟ ବାଳକଟିକୁ ଅକାରଣରେ ଏପରି କଟୁକଥା କହିବାରୁ ବ୍ୟଥିତ ହେଲେ । ବିଶି ଫେରିଯିବା ପରେ ତାଙ୍କ ଅନ୍ତର କେଉଁ ଅଜାତ ଶିଶୁର କରୁଣ କ୍ରନ୍ଦନରେ ଅବା ପୂରିଗଲା। ପରଦିନ ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ଶୁଣିପାରିଲେ, ବିଶି କାହିଁ ପଳାଇଯାଇଛି ଏବଂ ଶ୍ୟାମବାବୁ ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କୁ ହିଁ ତାହାର କାରଣ ବୋଲି ସନ୍ଦେହ କରିଛନ୍ତି । ଚାରିଦିନକାଳ ବିଶିର କିଛି ସନ୍ଧାନ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ସେ ଚାରିଟି ଦିନ ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କ ନିତ୍ୟକର୍ମରେ ବାଧା ପଡ଼ିଲା । ସ୍ତ୍ରୀ ଦେଖନ୍ତି, ସେ ସବୁବେଳେ ଅନ୍ୟମନସ୍କ, ସ୍ତ୍ରୀ ବାରମ୍ୱାର ମନେପକାଇ କହିଲେ ହେଁ ନିତ୍ୟକର୍ମ ସମାପନ କରିବାକୁ ବାରଟା ବାଜିଯାଏ, ବେହେଲା, ସେତାର ଛୁଇଁବାକୁ ଆଉ ମନ ହେଉ ନାହିଁ ।

ଚାରିଦିନ ପରେ ବିଶି ଆଜି ଧରା ହୋଇଆସି ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରହାର ପାଇ ଗୋରୁ ଚରାଇବାକୁ ନେଇଅଛି । ଗ୍ରୀଷ୍ମର ପ୍ରଖର ରୌଦ୍ର ତାପରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ତପ୍ତ, ଅବସନ୍ନ । ବିଶ୍ୱର ସକଳ ଜୀବ ଛାୟା ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ଆଶ୍ରୟ ନେଉଅଛନ୍ତି । ବିଶିକୁ ଏହି ପ୍ରଖର ରୌଦ୍ରତାପରେ ଗୋରୁ ଚରାଇବାକୁ ହେଲା । ପୁଷ୍କରିଣୀରୁ ଜଳପାନ କରି କ୍ଷୁଧା ନିବାରଣ କରିବାକୁ ହେଲା । ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଫେରି ସେ ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କ ଝରକାକୁ ଚୋରଙ୍କ ପରି ଚାହିଁ ଚାହିଁ ଚାଲି ଯାଉଥିଲା, ଶୁଣିପାରିଲା— ‘ବିଶି !’ ଏହି ଡାକକୁ ଯେପରି ତାର ଅପେକ୍ଷା ଥିଲା । ସେ ଆସି ଝରକା ପାଖରେ ମୁଣ୍ଡଟି ଲଗାଇ ଦେଇ ଝରକା ବାହାରେ ନୀରବରେ ଠିଆ ହେଲା । ଅନ୍ୟ ଦିନ ପରି ଏକା ଲମ୍ଫରେ ଗୃହ ମଧରେ ପ୍ରବେଶ କଲା ନାହିଁ । ପ୍ରେମାନନ୍ଦ କରୁଣ ହାସ୍ୟ ହସି ଡାକିଲେ, ‘‘କିରେ ! ବାହାରେ କାହିଁକି ? ଭିତରକୁ ଆ ।’’ ବିଶି ସନ୍ତର୍ପଣରେ ଗୃହ ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ କଲା । ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ପଚାରିଲେ, ‘‘କିରେ ! କିଛି ଖାଇ ନାହୁଁ ପରା, ନେ, ନେ ଏତକ ଖାଇଦେ ।’’ ସେହିକ୍ଷଣି ଚାକର ତାଙ୍କପାଇଁ ଦୁଧ ଜଳଖିଆ ରଖି ଯାଇଥିଲା । ବିଶି ପିଲାଲୋକ, ପେଟ ଭୋକରେ ଜଳୁଛି, କିଛି ନ ବିଚାରି ଆହାର କଲା । ବିଶିର ପିଠି ଉପରେ ହାତ ବୁଲାଇ ପ୍ରେମାନନ୍ଦ କଠିନ ଦାଗ କେତେଟା ଅନୁଭବ

କଲେ । ତାଙ୍କର କଣ୍ଠ ଆର୍ଦ୍ର ହୋଇଆସିଲା। ସେ ଅତି କଷ୍ଟରେ ପଚାରିଲେ, ଏ କ'ଣରେ ବିଶି ? ଚାରିଦିନ ପରେ ବିଶି ପୁଣି ଏଇ କୋମଳ କଥା ଶୁଣିଛି, ପୁଣି ଏଇ କୋମଳ ସ୍ପର୍ଶ ଅନୁଭବ କରିଛି । ତାହାର ଶୁଖିଲା ଆଖି ଦୁଇଟା ଫାଟି ପାଣି ହୋଇଗଲା ଏବଂ ସନ୍ଧ୍ୟାର ସେହି ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଆଲୋକରେ ତାହାର ରାଜା ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କ ନୟନରୁ ମଧ ଦୁଇଟୋପା ଲୁହ ବିଛଣାରେ ଗଡ଼ିପଡ଼ିଲା । ଆଉ ହୁଏତ ଯେଉଁ ରାଜ୍ୟର ରାଜା ଏ ବିଶ୍ୱର ଅସଂଖ୍ୟ ଦୁଃଖୀଜନର କ୍ଷତରାଶିକୁ କୋମଳ କରସ୍ପର୍ଶରେ ଉପଶମ କରନ୍ତି; ତାଙ୍କ ନୟନରୁ ମଧ ଅଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଦିଓଟି ଲୋତକ ବିନ୍ଦୁ ଝରି ପଡ଼ିଥିବ ।

॥ ୬ ॥

ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କ ସ୍ନେହ-ସ୍ପର୍ଶରେ ବିଶିର କଣ୍ଠ ରୁଦ୍ଧ ହୋଇଉଠୁଛି । ଆହାର ମେଣ୍ଢାଟା ସେଥିପାଇଁ ଗଳା ମଧକୁ ରାସ୍ତା ନ ପାଇ ମୁଖ ମଧରେ ରହିଛି । କାରଣ ଆହାର ବିନା ବିଷିର ଉଦର ଯେତେଦୂର ଉପବାସୀ, ତା'ର ଚିତ୍ତ ସ୍ନେହ-କ୍ଷୁଧାରେ ତାହାଠାରୁ ଅଧିକ; କିନ୍ତୁ ସ୍ନେହର ଉପବାସୀ ଏହି ବାଳକର ଆଖି ଯୋଡ଼ିକ ଅଧିକ ବିସ୍ଫାରିତ ହୋଇଗଲା ରାଣୀମାଙ୍କ ପଦଶବ୍ଦ ଶୁଣି। ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ପ୍ରସନ୍ନ ଦୃଷ୍ଟିରେ ବିଶିର ଆହାର କ୍ରିୟା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଦେଖି ଏଥର ଶଙ୍କିତ ହେଲେ ନାହିଁ। ତାଙ୍କର ହୃଦୟ ସ୍ନେହ ଓ ଆନନ୍ଦର ପ୍ରବଲ୍ୟରେ ବଳବାନ୍ ହୋଇଉଠିଛି । ରାଣୀମା ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କୁ ନ ଚାହିଁଲା ପରି ବିଶିକୁ ରୁକ୍ଷ ସ୍ୱରରେ କହିଲେ, ''କିରେ ତତେ କିଏ କହିଲା—'' ''ମୁଁ କହିଛି ।'' ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ଦୃଢ଼ ସ୍ୱରରେ ଉତ୍ତର କଲେ । ସ୍ତ୍ରୀ ବୁଝିଲେ, ଏହା ସମୟ ନୁହେଁ । ଘର ସଂସାର ତାଙ୍କର କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱରେ ଚଳୁଥିଲେ ହେଁ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ସମୟ ଅଛି, ଯେତେବେଳେ ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କ ଉପରେ ତାଙ୍କର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକାର ଖଟିପାରେ ନାହିଁ ।

ଏହି ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ସମୟରେ ହିଁ ମଣିଷର ପ୍ରକୃତ ଚରିତ୍ର ଫୁଲପରି ଫୁଟି ଉଠେ । ଏହ ସମୟଟିରେ ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ତାଙ୍କ ନିଜର, ଆଉ କାହାରି ନୁହଁନ୍ତି— ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନ । ଏ ସ୍ୱାଧୀନତା ମନୁଷ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଲୁକ୍କାୟିତର ସ୍ୱାଧୀନତା— ଯେଉଁ ଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସେଇ ଅବ୍ୟକ୍ତ ବସ୍ତୁ ବ୍ୟକ୍ତି ହୋଇପଡ଼ି ବିକଶିତ ହୁଏ ବ୍ୟକ୍ତି । ସହଧର୍ମିଣୀ ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କର ସେଇ ମୁହୂର୍ତ୍ତଟିକି ଭଲ ଭାବରେ ଚିହ୍ନିଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ପ୍ରତିବାଦ କଲେ କ'ଣ ହୁଏ, ତାହାର ପରିଣାମ ଅନୁଭବ କରିଛନ୍ତି। ବୁଧିଭୋଇର ମା ଶୀତରେ ଥୁରୁ ଥୁରୁ ହୋଇଯାଉଥିବା ସମୟରେ ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ଯେତେବେଳେ ନିଜ ଦେହରୁ ପୁରୁଣା ଶାଲଖଣ୍ଡିକ କାଢ଼ି ତା' ଉପରକୁ ପକାଇ ଦେଇଥିଲେ, ସ୍ତ୍ରୀ ବାରଣ କରିବାକୁ ଯାଇ ତା'ର ଫଳ ଭୋଗ କରିଛନ୍ତି । ସାଧୁ-ମଳିକର ପୁଅ ମରିଗଲା ଦିନ ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବାକୁ ଗଲାବେଳେ ଆପତ୍ତି କରି ନିଜେ ସେ କିପରି ହଇରାଣରେ ପଡ଼ିଥିଲେ, ତାହା ପାସୋରି ନାହାନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟ ନୁହେଁ ଜାଣି ସେ ନୀରବରେ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ । ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ବିଶିକୁ କହିଲେ, ''ଦେ, ଦେ, ସବୁତକ ଖାଇ ଦେ ।'' ବିଶି କ୍ଷିପ୍ରହସ୍ତରେ ଆହାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ସେଦିନ ସ୍ତ୍ରୀ ଆସି ଅଭିମାନରେ ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କୁ କହିଲେ, "ଏଥର ତୁମ ଘରଦ୍ୱାର ତୁମେ ବୁଝ । ଖବର ଆସିଛି, ମୁଁ ବାପ ଘରକୁ ଯିବି ।" ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ଭାବନାରେ ପଡ଼ିଲେ । ଗୃହିଣୀ ଚାଲିଗଲେ ତାଙ୍କର ଅବସ୍ଥା କ'ଣ ହେବ, ସେ ଭାବିପାରିଲେ ନାହିଁ । ବିଶିହିଁ ଏ ସବୁର କାରଣ ଜାଣିପାରି କହିଲେ, "ଆଚ୍ଛା ତୁମେ ଶାମ ଘରକୁ ଖବର ଦିଅ, ବିଶି ପ୍ରତି ସେ ଯାହା ଇଚ୍ଛା କରୁ ଆମର ସେଥିରେ ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ ।" ସ୍ତ୍ରୀ ବିଜୟୋଲ୍ଲାସରେ ମୃଦୁ ହସି ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ ।

ବିଶିକୁ ଏଣିକି ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କ ଘରେ ଚବିଶ ଘଣ୍ଟା କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟସ୍ତ ରହିବାକୁ ହେଲା । ବାସନମଜା, ନଳାସଫା, ଗୃହାଙ୍ଗପୋଛା, ପଙ୍ଖାଟଣା କାମ କରୁ କରୁ ଦଣ୍ଡେ ହେଲେ ଫୁରସତ୍ ମିଳେ ନାହିଁ । ତାହା ଉପରେ ପୁଣି ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କର କଡ଼ା ହୁକୁମ, ବିଶି କାମ ଛାଡ଼ି ଟିକିଏ ବାହାରକୁ ଆସିଲେ ସେଥିପାଇଁ କଠୋର ଶାସ୍ତି ବିଧାନ । ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ଥରେ ଅଧେ ସୁଯୋଗ ଉଣ୍ଡି ସେ ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କ ଘରକୁ ଛୁଟିଆସେ; କିନ୍ତୁ ରାଣୀମା'ଙ୍କ ଆଜ୍ଞା କ୍ରମେ ବିନୋଦ ଚପରାସୀ ଲାଲ ଆଖି ଦେଖାଇ ତାକୁ ଦ୍ୱାରରୁ ଘଉଡ଼ାଇ ଦିଏ । ବିଶି ଯେପରି ଜିଦ୍‌ଖୋର, ସେ ସହଜରେ ବିନୋଦର ନିଷେଧ ମାନି ଫେରିଆସନ୍ତା ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଏଣେ ଯଦି ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କ କାନକୁ କଥାଟା ଯାଏ, ତେବେ ତାହାର ଦଶା ଗୁରୁତର ହେବ ଭାବି ମୁହଁ ଶୁଖାଇ ଫେରିଆସେ ।

ଗୋଟିକ ମାସ ବିତିଗଲା । ଗୋଟିଏ ମାସ ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ବିଶିର କ୍ରନ୍ଦନକାତର ମୁଖରେ ହାସ୍ୟ ଟିକିଏ ଫୁଟାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଏକମାସ ହେଲା ରାଣୀମା' ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଆସିଲେ, ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ନିତ୍ୟକର୍ମ ଓଲଟପାଲଟ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ସେତାର ଧରି ସଙ୍ଗୀତାଳାପରେ ବସିଛନ୍ତି ତ ସ୍ତ୍ରୀ ବାରମ୍ବାର ସ୍ମରଣ କରାଇ ଦେଲେହେଁ ସ୍ନାନାହାର କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ନାହିଁ । ଆହାରରେ ବସିଛନ୍ତି ତ ଉଠିବାକୁ ମନ ହେଉ ନାହିଁ । ଅଥଚ ଥରେ ଦୁଇଥର ମାତ୍ର ମୁଖକୁ ଆହାର ନେଇ ଚିନ୍ତାମଗ୍ନ ରହୁଛନ୍ତି । ଏହା ତ ସୁସ୍ଥ ଲୋକର ଲକ୍ଷଣ ନୁହେଁ । ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ଅସୁସ୍ଥ ହେଲେ । ସ୍ତ୍ରୀ ବୁଝିଲେ ନିଃସନ୍ତାନ ଓ ନିଃସଙ୍ଗ ହୋଇ ରହିବାହିଁ ଏସବୁ ଉପଦ୍ରବର କାରଣ । ନିଜ ଭାଇର ପୁଅଟିକୁ ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର କଲେ ଅବା ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ମତିଗତିର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇପାରେ ଭାବି ତାକୁ ଆଣି ଘରେ ରଖାଇଲେ; କିନ୍ତୁ ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କର ଚିନ୍ତାଜ୍ୱର କାହିଁରେ ଉପଶମ ହେଲା ନାହିଁ । କବିରାଜ ଆସି ଦେଖିଲେ, ଜ୍ୱର ପ୍ରବଳ ନୁହେଁ; କିନ୍ତୁ କୌଣସି ଔଷଧରେ ଏହା ଭଲ ନ ହେବାରୁ ସେ ମଧ୍ୟ ସନ୍ଦେହରେ ପଡ଼ିଲେ ।

॥ ଚ ॥

ସେଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ କବିରାଜ ଔଷଧ, ପଥ୍ୟାପଥ୍ୟ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରି ଫେରି ଯାଉଥିଲେ, ପୁଣି ଗୃହ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରି କହିଲେ, "ମଣିମା ! ବିନୋଦ ଚପରାସୀର ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ି ବିଶି ଲଗାଇଛି, ଏହି ଘର ବାହାରେ ଠିଆ ହୋଇ ଆପଣଙ୍କୁ ଟିକିଏ ଦେଖି ଫେରିଯିବ । ମୁଁ ବାହାରିଲା ବେଳେ ବି ମତେ ଏହିପରି ଧରିବସି, ଯେତେ ବୁଝାଇଲେ ଆଦୌ ମତେ ନ ଛାଡ଼େ ।" ପ୍ରେମାନନ୍ଦ କବିରାଜଙ୍କୁ କୌଣସି ଉତ୍ତର ନ ଦେଇ ଉଚ୍ଚ

ସ୍ୱରରେ ଡାକିଲେ, ‘‘କାହିଁ ବିଶି ? ବିଶି, ଭିତରକୁ ଆ ।’’ ବିଶି ଡରି ଡରି ଏଣିକି ତେଣିକି ଚାହିଁ ଆସି ତଳେ ମୁଣ୍ଡଟି ଲଗାଇ ଦେଇ ଦୂରରେ ଠିଆ ହେଲା । ପ୍ରେମାନନ୍ଦ କହିଲେ, ‘‘ଦୂରରେ କାହିଁକିରେ ବିଶି, ଆ, ଭିତରକୁ ଆ ।’’ ବିଶି ରାଣୀମାଆଙ୍କୁ ଭୟ କରୁଥିଲା ।

ବିଶି ଧୀରେ ଧୀରେ ପାଖକୁ ଆସିବାରୁ ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ପଚାରିଲେ, ‘‘କିରେ ହାତରେ କ’ଣ ଧରିଛୁ ?’’ ବିଶି ତଳକୁ ମୁହଁ ନୁଆଁଇ କହିଲା, ‘‘କାଗଜି ଲେମ୍ବୁ ଦି’ଟା ।’’ ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ମୃଦୁ ହସି ଆଗ୍ରହରେ ଡାକିଲେ, ‘‘ଆରେ ଆଣ, ମୋର ତ ଭାରି ଦରକାର ଥିଲାରେ ବିଶି । ଯେତେ ଯାହାକୁ କହିଲି, କେହି ହେଲେ ଗୋଟାଏ କାଗଜି ଆଣି ଦେଲେ ନାହିଁ । ତୁ କେଉଁଠୁ ପାଇଲୁ ରେ ! ବିଶିର ସଙ୍କୋଚ ଦୂର ହୋଇଗଲା । ସେ ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇ କହିଲା ‘‘ଶିରୀପୁରରୁ ଆଣିଲି । ବଇଦମାନେ କହନ୍ତି, ଯାକୁ ଖାଇଲେ ସବୁ ଜର ଉଣା ହୋଇଯାଏ ।’’ ଏହି ଦରିଦ୍ର ବାଳକର ମହାମୂଲ୍ୟ ଦାନକୁ ଧରି ତାଙ୍କର ନିଃଶ୍ୱାସ ଅଧୀର ହୋଇଉଠିଲା । ନିଜକୁ ସମ୍ଭାଳି ସେ କହିଲେ, ‘‘ହଁରେ ବିଶି, ଭାରି ଦରକାରୀ ଜିନିଷ ଏ । ଶିରୀପୁରରୁ କିପରି ଆଣିଲୁ ରେ ?’’ ବିଶି ଆପଣା ଶକ୍ତି ସାହସର ପରିଚୟ ଦେଇ କାଗଜି ଲେମ୍ବୁ ଆଣିବାର ଦୀର୍ଘ ଇତିହାସ ବଖାଣିବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ପଚାରିଲେ, ହଇରେ ବିଶି, ଶ୍ୟାମବାବୁ ତତେ ଏବେ ଆଉ ମାରନ୍ତି ? ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁଇ, ‘‘ହଁ, ଭାରି ମାରନ୍ତି’’ କହି ବିଶି ତୁନି ହେଲା । ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କ କଣ୍ଠ ରୁଦ୍ଧ ହୋଇଆସିଲା । ସେ ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କ ଘରେ ତାଙ୍କର ପୁରୁଣା ଭୃତ୍ୟମାନେ କିପରି ଅଛନ୍ତି, ସବୁକଥା ବିଶିକୁ ପଚାରି ବୁଝିଲେ । ବିଶି ନିର୍ବିକାର ଭାବରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କରି ସବୁରି କଥା କହି ଯାଉଥାଏ । ଏଥିରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବାର ବା ଦୁଃଖ କରିବାର କ’ଣ ଅଛି, ବିଶି ତାହା ବୁଝିପାରିଲା ନାହିଁ । କାରଣ ତାହାର ଧାରଣା ମୁନିବଙ୍କଠାରୁ ଏହିପରି ବ୍ୟବହାର ଲାଭ କରିବା ତ ଅତି ସ୍ୱାଭାବିକ । ବରଂ ଜଣେ ଭୃତ୍ୟ ଦଣ୍ଡ ପାଇଲେ ଅନ୍ୟମାନେ ତାହାକୁ ନେଇ ହସ କୌତୁକ କରିବାର ସେ ଦେଖିଛି । ସେଥିଲାଗି ସେ ଉତ୍ସାହରେ ମଣିମାଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ରାତି ହୋଇଗଲା । ବିଶି ବିଦାୟ ଘେନି ଯିବାବେଳେ ପଚାରିଲା, ‘‘ମଣିମା, ଆଉ ଲେମ୍ବୁ ଦରକାର ?’’ ଉତ୍ତର ମିଳିଲା, ‘‘ହଁରେ ବିଶି, ଭାରି ଦରକାର, ତେବେ ତୁ ଆଉ’’ ‘‘ହଁ ଆଜ୍ଞା, ବହୁତ ମିଳିବ, ଯେତେ କହିବେ ସେତେ ଆଣିଦେବି ।’’ ପ୍ରକାଶ ଥାଉକି କାଗେଜି ଲେମ୍ବୁ ନେଇ ମଣିମାଙ୍କର କୌଣସି ଦିନ ଆଗ୍ରହ ଦେଖାଯାଇ ନାହିଁ, ବିଶି ଯେତେ ଇଚ୍ଛା କାଗେଜି ଲେମ୍ବୁ ପାଇବାର ସୁବିଧା ନ ଥିଲା ।

ବିଶି ଚାଲିଯିବା ପରେ କାଗେଜି ଲେମ୍ବୁର ଉପକାରିତା ରାଣୀମା ଓ କବିରାଜଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ବିନୋଦ ଚପରାସୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜମିଦାର ଭବନର କେହି ଲୋକ ମଣିମାଙ୍କ ମୁଖରୁ ଶୁଣି ନାହିଁ । ସେହି କାଗେଜି ଲେମ୍ବୁର ସରବତ୍ ଖାଇ ମଣିମା ଯେ ଏକା ରାତିରେ ଏତେ ସୁସ୍ଥ ସବଳ ହୋଇଉଠିବେ, ଏଥିରେ ସ୍ୱୟଂ କବିରାଜ ଯେପରି ବିସ୍ମିତ ହୋଇପଡ଼ିଲେ, ରାଣୀ ମା ମଧ ସେହିପରି ଅବାକ୍ ହୋଇଗଲେ । ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଜବତ କରିବାର ଏହି ମହତ୍ ସୁଯୋଗ ଲାଭକରି

ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ଉତ୍‌ଫୁଲ୍ଲ ହୋଇଉଠିଲେ । ସବୁ ଔଷଧ ବନ୍ଦ ରହିଲା । ବିଶିକୁ କାଲି ପୁଣି ଲେମ୍ବୁ ଘେନି ଆସିବାକୁ ହେବ । ଆଉ କୌଣସି ଲେମ୍ବୁରେ ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ । ବିଶି ଯେଉଁ ଗଛରୁ ଆଣିଛି, ସେହି ଗଛର କିଛି ମହତ୍ତ୍ୱ ଅବଶ୍ୟ ଅଛି ।

କିନ୍ତୁ ବିଶିକୁ ଆଉ ଶିରୀପୁର ଯିବାକୁ ହେଲା ନାହିଁ । ପରଦିନ ଗୁହାଳ କାମ ଶେଷ କରି ସେ ଗୋଡ଼ହାତ ଧୋଇବାକୁ ବାହାରକୁ ଆସୁଛି, ଦେଖିଲା, ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରରେ ଗୋଟାଏ ବୋଝ ବଡ଼ ବଡ଼ କାଗେଜି ଲେମ୍ବୁ ଥୁଆ ହୋଇଛି । ସେ କେବେହେଲେ ଦେଖି ନ ଥିଲା, କାଗେଜିଲେମ୍ବୁ ଏତେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଓ ଏଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ହୋଇପାରେ । ଶିରୀପୁରରୁ ଯେଉଁ ଲେମ୍ବୁ ଦି’ଟା ନେଇ ସେ ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଦେଇଥିଲା, ଏହା ତୁଳନାରେ ତାହା କିଛି ନୁହେଁ । ଏଥିରୁ ପୁଞ୍ଜିଏ ଯଦି ସେ ଦେଇପାରନ୍ତା, ତେବେ ଏକା ଦିନରେ ତାର ମଣିମା ସୁସ୍ଥ ହୋଇଉଠନ୍ତେ । ଦିନ ତମାମ ତା’ର ଏକମାତ୍ର ଭାବନା, କିପରି ଏହି ଲେମ୍ବୁରୁ ସେ ପୁଞ୍ଜିଏ ଆଣିପାରିବ । ଜଣେ ଦୁଇଜଣ ଚାକରଙ୍କୁ ପଚାରିଲା, ଏପରି ଲେମ୍ବୁ କେଉଁଠାରେ ମିଳେ । ଶୁଣିଲା, ସେ ବହୁତ ଦୂର ଗାଆଁରୁ ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କ ଜମିଦାରିରୁ ଆସିଛି; ଆଚାର ହେବ ବୋଲି । ଆଖପାଖରେ କେଉଁଠି ସେ ଲେମ୍ବୁ ମିଳିବନି । ତେବେ କ’ଣ କରାଯାଏ, ଏଥିରୁ ପୁଞ୍ଜାଏ ନ ନେଲେ ତ ନୁହେଁ, ଏ ଲେମ୍ବୁକୁ ଦେଖିଲେ ପ୍ରେମାନନ୍ଦ କେଡ଼େ ଖୁସି ନ ହେବେ ? ସେ ଦିନମାନ ସୁଯୋଗ ଖୋଜିଲା, କେତେବେଳେ ପୁଞ୍ଜାଏ ସେଥିରୁ ନେଇପାରିବ ।

।। ଛ ।।

ଓପରଓଳି ବିଶିକୁ ଏହି ସୁଯୋଗ ମିଳିଲା । ସେ ଦେଖିଲା, ଶ୍ୟାମବାବୁ ତଳକୁ ଆସିଛନ୍ତି । ଆଉ ସମସ୍ତେ ତଳେ କେଳା ନାଚ ଦେଖୁଛନ୍ତି । ଉପରେ କେହି ନାହିଁ । ସେ ଧୀର ପଦରେ ଉପର ମହଲାକୁ ଉଠିଲା— ତା’ର ଛାତି ଦୂଲ୍ ଦୂଲ୍ କମ୍ପି ଉଠିଲା, ଗୋଡ଼ ଚଳିଲା ନାହିଁ । ତଥାପି ସେ ପଛକୁ ଓ ଦୁଇପାଖକୁ ଚାହିଁ ଅତି ସନ୍ତର୍ପଣରେ ଉଠିଲା । ଉଠି ଦେଖିଲା, ବାବୁଙ୍କ ଘର ଖୋଲା ରହିଛି । ଟୋକେଇରୁ ପୁଞ୍ଜାଏ ଲେମ୍ବୁ ଧରି ଛିଣ୍ଡା ଗାମୁଛା ଭିତରେ ଲୁଚାଇ ସେ ଦ୍ରୁତ ଗତିରେ ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସି ଏକା ଦମ୍‌ରେ ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କ ଘରଆଡ଼େ ଧାଇଁଲା । ‘‘କିରେ, ଏତେବେଳେ ଧାଇଁଛୁ କୁଆଡ଼େ ?’’ ବିଶିର ଦେହହାତ ପାଣି ହୋଇଗଲା । ଗୁମାସ୍ତାବାବୁ ! ସେ ଯେ ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କର ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତ । ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଦୋଷ ବିଚାର କରି ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କ ମୁଖରେ ଦଣ୍ଡ ହୁକୁମ ହେଉ ନ ହେଉ ଗୁମାସ୍ତାବାବୁ ଆଜ୍ଞାପାଳନ କରିସାରିଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଆଖି ଦୁଇଟା ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କ ଭବନରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ସମସ୍ତ ଜମିଦାରିରେ ଯେପରି ଅନବରତ ଘୂରୁଛି । ବିଶି ପ୍ରତି ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କ ରାଗର ସମ୍ବାଦ ସେ ଏଥିପୂର୍ବରୁ ଅନେକ ଥର ଜାଣିଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଆଉ ପଚାରି ବୁଝି ତାଙ୍କୁ ଚୋରି ଧରିବାକୁ ହେଲା ନାହିଁ । ଛିଣ୍ଡା ଗାମୁଛା ସହିତ ଲେମ୍ବୁ ପୁଞ୍ଜାକ ବିଶି ହାତରୁ ତଳେ ଖସି ପଡ଼ିଲା । ଗୁମାସ୍ତାବାବୁ ଆଉ କିଛି ନ କହି ଲେମ୍ବୁତକ ବିଶି ହାତରେ ଦେଇ ତା’ର ଗୋଟାଏ ବାହା ଧରି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କ ନିକଟରେ ହାଜର କଲେ । ଏଥର ଶାସ୍ତିର ଭାର ଦିଆଗଲା ପୁଲିସ ହାତରେ । ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କ ଜ୍ଞାତସାରରେ ବିଶି ଯେ ଏହିପରି ଚୌର୍ଯ୍ୟ ବୃତ୍ତି ଆଚରଣ

କରିଛି, ତାହା ପୁଲିସକୁ ବୁଝାଇ ଦିଆଗଲା । ବିଶି ଉପରେ ପୁଲିସର ଶାସ୍ତି ଦ୍ୱାରା ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କୁ ତୃପ୍ତିର ସହିତ ଅପମାନ ଦେବାହିଁ ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ; କାରଣ ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କ ଲାଗିହିଁ ବିଶି ଯେ ଏହି ଲେମ୍ବୁ ଘେନି ଯାଉଥିଲା ।

ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କ ଆଦେଶରେ ପୁଲିସକୁ ସମ୍ବାଦ ଦିଆଗଲା । ବିଶି କେବଳ ଲେମ୍ବୁ ଚୋରିର ଅପରାଧରେ ଦୋଷୀ ନୁହେଁ, ମକଦମାକୁ ଗୁରୁତର କରିବାକୁ ଲୋଟା, ବାସନ ଆଉ କେତେକ ଜିନିଷ ମଧ୍ୟ ତାହା ସହିତ ଯୋଗ କରି ଦିଆଗଲା । ପୁଲିସ ଆସି ତଦନ୍ତ ଆରମ୍ଭ କଲା । ବିଶି କିନ୍ତୁ ଲେମ୍ବୁ ପୁଞ୍ଜାକ ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କିଛି ସ୍ୱୀକାର କଲା ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ତାକୁ କେତେ ତାଡ଼ନା, ଧମକ ଚମକ ଓ ନିଷ୍ଠୁର ପ୍ରହାର ସହ୍ୟ କରିବାକୁ ହେଲା । ତା' ଦେହରୁ ରୁଧିର ବହିବାକୁ ଲାଗିଲା । ତା'ର ମୁଣ୍ଡ ଘୂରୁଛି, ଆଖି ମୁହଁ ଲୁହରେ ଭାସିଯାଉଛି । ପୁଲିସ ପ୍ରମାଣ ପାଇ ଆସାମୀକୁ ଚାଲାଣ ଦେଲା ।

ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କ ଇଙ୍ଗିତକ୍ରମେ ବିଶିକୁ ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କ ଦ୍ୱାର ବାଟେ ଘେନିଯିବାର ସ୍ଥିର କରାଗଲା । ପୁଲିସ କ'ଣ, ଚାଲାଣ କ'ଣ, ବିଶି କିଛି ବୁଝେ ନାହିଁ । ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କର ସବୁ ରାଗ, ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କ ଉପରେ; କିନ୍ତୁ ବିଶି ମଧ୍ୟସ୍ଥ ହୋଇ ବେଶି ଦୁଃଖ ପାଇଲା । ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହିପରି ଘଟିଥାଏ । ବଡ଼ଭାଇଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଳି ତକରାଳ ହେଲେ, ତଳ ଚାକିରିଆଙ୍କର ହିଁ ଦୁର୍ଦଶା ବଢ଼ିଯାଏ । ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ଯେ ନିତାନ୍ତ ସାଧୁ ପୁରୁଷଟି ହୋଇ ପ୍ରଜାସାଧାରଣଙ୍କର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଭକ୍ତିର ପାତ୍ର ହୋଇଛନ୍ତି ଏହାହିଁ ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କର ଚକ୍ଷୁଃଶୂଳ । ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କ ସବୁ ତିରସ୍କାର, ସବୁ ପ୍ରହାର ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କ ଉଦେଶ୍ୟରେ ହିଁ ଉଦ୍ୟତ; ଅଥଚ ବିଶି ବିଚରା ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ଥିବାରୁ ସବୁ ପଡ଼େ ତାହାରି ଉପରେ ।

॥ ଜ ॥

ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କଦ୍ୱାରା ନିକଟରେ ପୁଲିସ ବିଶିକୁ ଧରି ଘେନିଗଲା । ବିଶି ଏ ସବୁର କାରଣ କିଛି ବୁଝିପାରିଲା ନାହିଁ । ତାକୁ ଚାରିଆଡ଼ ଅନ୍ଧାର ଦେଖାଯାଉଛି । ତା'ର ଆଜନ୍ମପରିଚିତ ସେହି ମଣିମାଙ୍କ ଦ୍ୱାର ବାଟେ ଯିବା ସମୟରେ ତା' ମୁହଁରୁ ଅଜଣାରେ ଗୋଟାଏ ଆର୍ତ୍ତଚିତ୍କାର ବାହାରି ପଡ଼ିଲା, "ମଣିମା !" ମଣିମା ଶେଯ ଉପରେ ପଡ଼ି ଖଣ୍ଡେ କ'ଣ ବହି ପଢ଼ୁଥିଲେ । ହଠାତ୍ ଏଇ ଚିତ୍କାରର ଅର୍ଥ ସେ କ'ଣ ବୁଝିଲେ— ତାଙ୍କ ହାତ ଯାଇ ପଡ଼ିଲା ସେହି ପୁରାତନ କଳଙ୍କିଲଗା ତରବାରିଟା ଉପରେ । ତରବାରିଟା ଝଣାତ୍ ଶବ୍ଦ କରି ଉଠିଲା, କିନ୍ତୁ ତରବାରି ହସ୍ତରେ ସେ ଦ୍ରୁତଗତିରେ ବାହାରି ଆସିବାବେଳକୁ ଦେଖିଲେ, ପଥ ଓଗାଳି ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି ସ୍ତ୍ରୀ !

ରାଣୀମା କହିଲେ, "ଚାଲ ଭିତରକୁ । ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ମନ୍ତ୍ରମୁଗ୍ଧ ସର୍ପ ପରି ଫେରି ଆସିଲେ ।

ସ୍ତ୍ରୀ କହିଲେ, "ଛି ଛି ଯେ ଚୋରି କରିଛି, ତା ପାଇଁ ତୁମେ—" ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ଅଧୀର ଭାବରେ ପଚାରିଲେ "ବିଶି ଚୋରି କରିଛି ? କଦାପି ନୁହେଁ।" ସ୍ତ୍ରୀ ଉତ୍ତର ଦେଲେ, "ପଚାରି ବୁଝ, କରିଛି କି ନାହିଁ; ନ ହେଲେ ପୁଲିସ ହାତରେ ପଡ଼ିଲା କିପରି ?

ତମର ଆଗ ପଛକୁ ଟିକିଏ ବିଚାର ନାହିଁ । ଏକାବେଳକେ ପାଗଳ । ଏଣେ ତୁମ ଦେହ ଭଲ ନାହିଁ—''

ବିନୋଦ ଚପରାସୀ ଆସି କହିଲା, ''ମଣିମା, ବିଶି ଚୋରି କରିଛି ।''

''କ'ଣ ଚୋରି କଲାରେ ବିନୋଦ ?'' ''କେତେ କ'ଣ ଆଜ୍ଞା କଂସା, ଲୋଟା, ଲୁଗା—ପୁଲିସ ଆଗରେ ସେ ସବୁ କ'ଣ ମାନିଲା ? ନାହିଁ ଆଜ୍ଞା, ଏଡ଼େ ମାଡ଼ୁଆଟା ସେ, ଯେତେ ମାଡ଼ ଖାଇଲା, କିଛି ମାନିଲା ନାହିଁ । ଖାଲି କହିଲା, ''ପୁଞ୍ଜାଏ କାଗେଜି ଲେମ୍ବୁ ନେଇଛି ।'' ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ଚମକି ପଡ଼ିଲେ— ତାଙ୍କ ଆଖି ଦୁଇଟା ଛଳ ଛଳ ହୋଇଉଠିଲା ।

ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କ ଉପରେ ହିଁ ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କର ଯଥାର୍ଥ କ୍ରୋଧ ଓ ଆକ୍ରୋଶ— ବିଶି ଉପଲକ୍ଷ ମାତ୍ର । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ଉପଲକ୍ଷ ଗୁରୁତାହିଁ ଏହିପରି ସ୍ଥଳେ ସ୍ଥଳେ ଅଧିକ ହୋଇପଡ଼ିଥାଏ । ଏହି କାରଣରୁ ପୁଲିସ ସାଙ୍ଗରେ କଥା ଥିଲା, ସେ ବିଶିକୁ ଧମକ ଚମକ ଦେଇ ଛାଡ଼ିଦେବ। ଆଉ ମଧ ବିଶି ଯେପରି ଅନ୍ୟ କାହିଁ ଚାଲି ନ ଯାଏ, ସେଥିପାଇଁ ତା ସହିତ ଜଣେ ମଜବୁତିଆ ପିଆଦା ପଠା ଯାଇଥିଲା । ବିଶି ପୋଲିସର ତର୍ଜନ ଗର୍ଜନ ପାଇ ଯେତେବେଳେ ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କ ପିଆଦାଦ୍ୱାରା ଧୃତ ହୋଇଆସିଲା, ସେତେବେଳେ ସେ ଆଉ ଫେରିବାକୁ ଆଦୌ ରାଜି ହେଲା ନାହିଁ । ତାହାର ପ୍ରହାରକୁ ଭୟ ନାହିଁ । ତାକୁ ସେ ତ ଅଙ୍ଗର ଭୂଷଣ କରି ନେଇଛି; ସୁତରାଂ କୌଣସି ଦିଗକୁ ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନ କରି ରାସ୍ତା ତମାମ ସେ ପିଆଦା ସହିତ ଲଢ଼େଇ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଚପରାସୀଟା ତା'ର ଗୋଟାଏ ବାହାକୁ ଧରି ଦାଣ୍ଡଯାକ ଘୋଷାରି ଆଣୁଥାଏ । ଦାଣ୍ଡର ଟୋକା ପଞ୍ଝାଏ ଚାଲିଥାନ୍ତି ତା' ପଛେ ପଛେ ।

ପ୍ରେମାନନ୍ଦଙ୍କ ଘର ନିକଟରେ ବିଶି 'ମଣିମା' 'ମଣିମା' ବୋଲି ଭୀଷଣ ଚିତ୍କାର କଲା । ମଣିମା ଆଉ ସ୍ଥିର ରହିପାରିଲେ ନାହିଁ । ତରବାରି ଧରି ଆସି ବାହାରେ ଠିଆ ହେଲେ । ଏପରି ଭାବରେ ଦିନରେ ପଦାକୁ ଆସିବାର ଲୋକେ ପ୍ରାୟ ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି । ଚପରାସୀଟା ଭୟରେ ବିଶିକୁ ଛାଡ଼ି ଦୂରରେ ଠିଆ ହେଲା । ଗାଁ ଟୋକାଗୁଡ଼ାକ ତଳେ ମୁଣ୍ଡ ଲଗାଇ ତାଟକା ହୋଇ ରହିଲେ । ବିଶିକୁ ଚାହିଁ ପ୍ରେମାନନ୍ଦ କହିଲେ, ''ଆ ବିଶି ।'' ବିଶି ତା'ର ମଣିମାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଉଆସ ଭିତରକୁ ଚାଲିଲା ।

ବିଶି ବେହେରାର ବଂଶଧରମାନେ ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଡ଼ର ଦେବୋତ୍ତର ସମ୍ପତ୍ତି ଭୋଗ କରୁଛନ୍ତି ।

●

ରଶ୍ମିରେଖା

ନିସ୍ପନ୍ଦ ଅନ୍ଧକାର ରାତ୍ରି । ଗୃହ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୀଣ ଦୀପାଲୋକ ବାୟୁ ସ୍ପର୍ଶରେ କମ୍ପିତ ହୋଇଉଠୁଛି । ନିକଟରେ ବସି ରୋଗୀର ମସ୍ତକରେ ସ୍ତ୍ରୀ ହସ୍ତ ସଞ୍ଚାଳନ କରୁଛି । ଅଳ୍ପ ସ୍ୱପ୍ନ ଓ ଅଳ୍ପ ଜାଗରଣ ମଧ୍ୟରେ ରୋଗୀ ଅସ୍ୱସ୍ତିର ନିଶ୍ୱାସ ତ୍ୟାଗ କରୁଛି ଏବଂ ଏହିପରି ସ୍ୱପ୍ନଜାଗରଣମିଶା ଅତୀତର ସ୍ମୃତିକୁ ସେ ରୋମନ୍ଥନ କରିଲାଗିଛି । କୋମଳ କଣ୍ଠରେ ବାରମ୍ବାର ସ୍ତ୍ରୀକୁ ସମ୍ବୋଧନ କରୁଛି ।

ସୁଧା ! (ସୁଧା ଅଞ୍ଚଳରେ ଚକ୍ଷୁ ଢାଙ୍କିବା)

ସୁଧା ! (ନୀରବ)

ଓଃ ! ମୃତ୍ୟୁର ନୀରବତା ! ନିଶୀଥର ଏହି ଜଡ଼ୀଭୂତ ନୀରବତା ମଧ୍ୟରେ, ଆକାଶପବନର ଏହି ନୀରବ ଅବସାଦ ମଧ୍ୟରେ ତୁମେ ମଧ୍ୟ ନୀରବ । ମନେଅଛି ପ୍ରିୟେ, ଆଉ ଦିନେ ଏହିପରି ନିଶୀଥରେ ତୁମ ନୀରବତା ମୋର କେଡ଼େ ଅସହ୍ୟ ହୋଇଥିଲା ? ପୁଣି ତାହା ମୋଚନ କରିବା ପାଇଁ ମୋର କି କଠିନ ସାଧନା ହୋଇପଡ଼ିଥିଲା ? କିନ୍ତୁ ତାହା ଏପରି ନିରାନନ୍ଦ ନ ଥିଲା—ମନେଅଛି ?

(ଗ୍ରୀବା ବକ୍ର କରି ସ୍ୱାମୀମୁଖକୁ ଚାହିଁ ଚକ୍ଷୁରୁ ତା' ହସ୍ତ ଟାଣିଆଣି ନିଜ ବକ୍ଷରେ ରଖିବା)

ଏ କ'ଣ ? କାନ୍ଦୁଛ ସୁଧା ? ଛି, ଛି, ନିଧି ମୋର— କାହିଁକି କ'ଣ ହୋଇଛି ?

ନା, କିଛି ନୁହେଁ । ତୁମେ ଏସବୁ ଗପୁଛ କାହିଁକି ?

କ'ଣ ଗପୁଛି ?

ଟିକିଏ ଶୋଇରହ ।

ଦିନେ ଯେ ନିଜେ ଜାଗ୍ରତ ରହି ତୁମ ନିଦ୍ରାରେ ବ୍ୟାଘାତ ଜନ୍ମାଉଥିଲି । ଆଜି ପୁଣି ନିଜେ ଶୋଇ ତୁମକୁ ରଖିବି ଉଜାଗର । ଆଚ୍ଛା, ତେବେ ଶୋଇରହେଁ ।

(ଉଭୟ ଅନେକ କ୍ଷଣ ନୀରବ)

ପୁଣି କ'ଣ ?

ସେହି ଆଲୋକ ରେଖାଟି— ?

ସକାଳ ତ ହୋଇ ନାହିଁ ।

କେବେ ହେବ ?

ଅଳ୍ପକ୍ଷଣ ବାକି ।

ତୁମେ ଶୋଇଥିଲ ?

ହଁ ।

ମିଥ୍ୟା କଥା ଏଇଟା, ବ୍ରାହ୍ମମୁହୂର୍ତ୍ତ, ନା ?

ହୁଁ ।

ପରସ୍ପର ବିଗତ ସ୍ୱପ୍ନ ଆଲୋଚନାର ସମୟ, ମନେ ଅଛି ?

ଅଛି ।

ହୁଁ,

ନ ରହିବ କାହିଁକି, ଦୁଇଦିନ ଆଗର କଥା ଯେ !

ତୁମେ ଶୋଇରହ । (ଅଶ୍ରୁ ବିସର୍ଜନ)

ଆଚ୍ଛା, ଆଚ୍ଛା ।

(ଉଭୟେ ପୁଣି ବହୁକ୍ଷଣ ନୀରବ)

[ଗୃହ ମଧ୍ୟରେ ଦୀପଟି ନିସ୍ତେଜ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ଝରକାଗୁଡ଼ିକ ବନ୍ଦ; କିନ୍ତୁ ବାହାରେ ସଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ପଦ୍ମପରି ବିମଳ ପ୍ରଭାତ ପୂର୍ବ ଝରକାର ରନ୍ଧ୍ରେ ରନ୍ଧ୍ରେ ତା'ର ସଙ୍କେତ ପଠାଇ ଦେଇଛି । ଦୂରରୁ କୁକ୍କୁଟର ଚିତ୍କାର ଶୁଣାଯାଉଛି । ଗୃହର ଅଭ୍ୟନ୍ତର କ୍ରମେ ଆଲୋକିତ ହୋଇଉଠୁଛି । ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ରୋଗୀର ବାଁ ପାଖ କାନ୍ଥ ଦେହରେ ଝରକାର ଫାଙ୍କରେ ପଡ଼ିଛି ଗୋଟିଏ କ୍ଷୀଣ ରକ୍ତ ରଶ୍ମି, ସେ ଯେପରି ଏକ ରୂପସୀ କିଶୋରୀର ସଲଜ ହାସ୍ୟରେଖା । ରୋଗୀ ଆଖିଫିଟାଇ ଚାହିଁବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହୋଇଉଠୁଛି ତା'ର ମୁଖ ।]

ସୁଧା !

କ'ଣ !

ଏ ସେହି ଆଲୋକ ରେଖା ନା ?

ହୁଁ ।

ଆଜି ଭାରି ସୁନ୍ଦର, ନା ?

ହୁଁ, ବେଶ୍ ।

ପ୍ରଭାତ ତେବେ ହୋଇଛି ?

ହୁଁ ।

ମନେ ଅଛି ସୁଧା ! ଆଉ ଦିନେ ଏହିପରି ପ୍ରଭାତରେ—ମନେ ନାହିଁ ?

କ'ଣ ?

ତୁମେ ସେତେବେଳେ ବାଳିକା— ଯୌବନର ବ୍ୟଥା ଅଙ୍ଗେ ଅଙ୍ଗେ ବିଦ୍ଧ ହୋଇ ନାହିଁ—ଉଦ୍ୟାନରେ—ଆରକ୍ତ କର୍ଣ୍ଣମୂଳର ବ୍ୟଥିତ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଲୋମରାଜି ପରେ—ଇସ୍ କିଛି ତମର ମନେ ନାହିଁ ।

ନା (ଲଜ୍ଜିତ ଭାବରେ)

ହୁଁ, ସୁଧା ! କେତେ କଳ୍ପନା, କେତେ ରଞ୍ଜିତ ସ୍ୱପ୍ନ, କେତେ ଅସଂବଦ୍ଧ ଆଳାପ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତକୁ ଚିରନ୍ତନ କରିଛି ଆମର ।

ଟିକିଏ ସ୍ଥିର ରହିପାରୁ ନାହିଁ ?

ଗଳ୍ପ କରିବାକୁ ତ ଦିନେ ଅସ୍ଥିର କରୁଥିଲ, ସୁଧା !

ଯାଏଁ, ପଥ୍ୟ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରେ ।

ନାହିଁ ସୁଧା ! ମୁଁ ତୁମକୁ ଛାଡ଼ି ତୁମ ସେବା ତ କୌଣସି ଦିନ ଚାହିଁ ନାହିଁ । ତୁମକୁ ଯେତେବେଳେ ନିକଟରୁ ନିକଟତର କରିପାରିଲି, ପିତା ମାତା ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ଯେ ଦୂରରୁ ଦୂରତର ହୋଇଗଲେ। ପ୍ରେମଟା କେଡ଼େ ଅନ୍ଧ । ତୁମ ବ୍ୟତୀତ ଯେ ବିଶ୍ୱସଂସାର କିଛି ଦେଖାଗଲା ନାହିଁ । ସେ କ'ଣ ତୁମ ସେବା ପାଇଁ ? କଦାପି ନୁହେଁ । ମୋ ରାଣ ତୁମକୁ, ସ୍ଥିର ହୁଅ । ମୁଁ ଟିକିଏ ଛାଡ଼ି ଆସୁଚି ।

ଯାଅ ସୁଧା ! ସମସ୍ତ ରାତି ଯେ ଅନିଦ୍ରା ଅଛି ।

(ସୁଧାର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ରଶ୍ମିରେଖା କ୍ରମେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତର ହୋଇ ଶୁଦ୍ଧ ଶୁଭ୍ର ହୋଇଉଠିଛି । ଗୃହ ମଧଟି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଲୋକିତ, ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱରେ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ଉଭୟଙ୍କର ଛବି ଝୁଲୁଛି । ସୁଧା ଯେତେ ଧୀର ପଦରେ ଆସିଲେ ମଧ ତାହା ରୋଗୀର ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗ କରିବାକୁ ଯଥେଷ୍ଟ)

ସୁଧା ।

କ'ଣ ?

ବିଶ୍ୱ ଚରାଚର ଚଞ୍ଚଳ ଗତିଶୀଳ ମୁହିଁ ଏକା ସ୍ଥିର ଗତିହୀନ ।

ତୁମେ ଯେ ରୁଗ୍ଣ।

ସେ କଥା ତ କହୁ ନାହିଁ ସୁଧା ।

ଆଉ କ'ଣ ?

ମୋର ଜୀବନଗୋଟା ଆଲୋଚନା କରି ଦେଖୁଛି, ଅଗ୍ରସର ହେବାର କ୍ଷମତା ଯେପରି ଆଉ ନାହିଁ ।

କାହିଁକି ?

ଜାଣ ନାହିଁ ସୁଧା । କି ବିପୁଳ ଆକାଂକ୍ଷା ଦିନେ ଏ ପ୍ରାଣରେ ଜାଗ୍ରତ ହୋଇଉଠିଥିଲା ? ଯେତେବେଳେ ଏ ଆକାଶ ଏତେ ଛୋଟ କାହିଁକି; ଏ ଆଲୋକ ଏତେ ମ୍ରିୟମାଣ, ଏ ପବନ ଏପରି ଅନଟନ କାହିଁକି ବୋଲି ପ୍ରାଣରେ ଏକ ତୀବ୍ର ଅତୃପ୍ତି ଜାଗିଥିଲା । ଆଜି ସେ ସବୁ କାହିଁ ? ସମସ୍ତ ଯେପରି ସ୍ୱପ୍ନ ! ରଶ୍ମିରେଖାଟା ଏପରି ମ୍ଳାନ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ସୁଧା ।

ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ମେଘ ଢାଙ୍କିଥିବ ।

ହେବ, ଶରତର ଖଣ୍ଡ-ବଉଦରେ ଢଙ୍କା ପଡ଼ିଥିବ; ବର୍ତ୍ତମାନ ପୁଣି ମୁକ୍ତ ହେବ ଯେ ।

ହଁ ।

ହଁ । ସୁଧା। କ'ଣ କହୁଥିଲି— ମୋର ସେହି ଜୀବନର ପ୍ରଥମ ପ୍ରଭାତ— ସେ ପ୍ରଭାତକୁ କେତେ କୃଷ୍ଣମେଘ ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରିଛି, କେତେ ଶ୍ରୀହୀନ ଦୀନତାର ଛାୟା ତା' ଉପରେ ପଡ଼ିଛି । ନିଜ ଅସ୍ତିତ୍ୱ ବିଷୟରେ ନିଜଠାରୁ ବିଶ୍ୱାସ ତୁଟିଯାଉଛି । ସେତେବେଳେ କେବଳ ତୁମରିଠାରୁ ବୁଝିଲି ଯେ— ମୁଁ ଅଛି, ମୁଁ ଅଛି !

ପଥି ଆଣେ ଯାଇଁ ।

ଥାଉ ସୁଧା ! ଆପଣାକୁ ତୁମ ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ମୋତେ ଟିକିଏ ଦିଅ । ସେ ଯେ ମୋର କି ସାନ୍ତ୍ୱନା !

ଡାକ୍ତର ଯେ—

ପରେ ଡାକ୍ତର କଥା । ହଁ, ସୁଧା। ଦୁଃଖ ପାଏଁ, ସୁଖ ପାଏଁ, ମୁଁ କେବଳ ଜୀବନ ଲୋଡୁଛି । ଯାହା କରେ, ଯାହା ନ କରେ, ସବୁ ଯେପରି ମୋର ଜ୍ଞାତସାରରେ ହୁଏ, ସବୁ ଯେପରି ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିପାରେ; କିନ୍ତୁ ସୁଧା ! ମୋର ଚଳନ୍ତ ନୌକା ଯେ—

(ରୋଗୀର ଚକ୍ଷୁ ଲୋତକପୂର୍ଣ୍ଣ)

ତମର ଏହି ଦୁର୍ବଳ ଦେହ; ସେଥିରେ ପୁଣି ଏତେ ଶୋକ ।

(ବ୍ୟଥିତ ଚିତ୍ତରେ ସ୍ୱାମୀର ଚକ୍ଷୁ ପୋଛିବା)

ବହୁଦିନ ପରେ ଯେ ଆଜି ପ୍ରଥମ କାନ୍ଦିଲି, ସୁଧା ।

ମଧ୍ୟାହ୍ନ ହୋଇଛି, ତୁମେ ଶ୍ରାନ୍ତ ।

ହଁ, ଠିକ୍, ରଶ୍ମିରେଖାଟା ଆଉ ଦେଖା ନାହିଁ—ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉପରକୁ ଉଠିଛି ।

[ମଧ୍ୟାହ୍ନ—ରବି କିରଣ ପ୍ରଖର । ରୋଗୀ କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇପଡ଼ିଛି, ସେହି ରଶ୍ମିରେଖାକୁ ଚାହିଁ ଚାହିଁ। ବର୍ତ୍ତମାନ ପୁଣି ସେହି ଶୂନ୍ୟ ଜାଗାଟାକୁ ଚାହିଁ ବାରମ୍ବାର ଚକ୍ଷୁ ବନ୍ଦ କରୁଛି; କିନ୍ତୁ ଚକ୍ଷୁ ମୁଦ୍ରିତ କଲେ ଯେପରି, ମୋଚନ କଲେ ମଧ ସେହିପରି ସେ ରଶ୍ମିରେଖାଟା ଅବା ତାକୁ ଦେଖାଯାଉଛି । ଝିଙ୍କାରି କେଉଁ ଲତା ପତ୍ରରେ ଲୁଚି ଅବିରାମ ତା'ର ହୃଦୟ ବିଦାରକ ଧ୍ୱନିରେ ନିର୍ଜୀବ ନୀରବତାକୁ ଦୁଇଭାଗ କରି ଦେଉଛି ଏବଂ ଏକାକୀ କାକଟିଏ ଭୁଲରେ ଯେପରି ଘଡ଼ିକେ ପ୍ରହରକେ ଡାକି ଉଠୁଛି ।]

ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସୁଧା !

ଟିକିଏ ବିଶ୍ରାମ କର ।

ଶ୍ରମ ନ କରି ଜୀବନମୟ ଯେ ବିଶ୍ରାମ ନେଇଛି, ପ୍ରିୟେ !

କ୍ଷତି କ'ଣ ?

ତୁମେ ବୁଝିବ ନାହିଁ, ପ୍ରିୟେ ! ମୁଁ ଯେ କେବଳ ବ୍ୟର୍ଥତାର ଗୋଟାଏ କରୁଣ ସଜୀବ ଛବି ।

ସେ କ'ଣ ?

ମନେ ଅଛି ସୁଧା, ଦିନେ ମୁଁ ଗୀତ ଗାଉଥିଲି, ଛବି ଆଙ୍କୁଥିଲି ।

ଅଛି ।

ଏବେ ସେ ସବୁ ବନ୍ଦ ହୋଇଛି, ଜାଣ ?

ହଁ, ହେଲା ବା କ'ଣ ?

ତୁମେ କେବଳ ମୋର ବାହାରଟାକୁ ନେଇଛ, ମୋର ଅନ୍ତଃପୁରର ସମ୍ବାଦ ରଖି ନାହିଁ ।

ଏ ସବୁ ମୁଁ କିପରି ବୁଝିବି ?

ନା, ବୁଝିବା ଆବଶ୍ୟକ ନ ଥିଲା— ତୁମେ ସହଜଭାବରେ ଯେତିକି ପାରିଛ, ସେତିକି କରିଛ । ମୋର ଯେ ପ୍ରାଣ ନାହିଁ, କେବଳ ପିଣ୍ଡ ଅଛି—ମୋ ଅନ୍ତରର ଶିଳ୍ପୀର ଯେ ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଛି ।

ଏ ସବୁତ ମୁଁ କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ ?

କିପରି ଜାଣିବ ସୁଧା ! ଜାଣିବାକୁ ତ ଗୋଟାଏ ସାମର୍ଥ୍ୟ ଲୋଡ଼ା । ତୁମକୁ ସୁଖୀ ରଖିବାକୁ, ତୁମର ଏହି କ୍ଳାନ୍ତ ବଦନମଣ୍ଡଳକୁ ସତେଜ ରଖିବାକୁ ମୁଁ ଯେ ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ତମରି ଭାବନା, ବିଶ୍ୱର ଭାବନା ନିଜ ସ୍କନ୍ଧରେ ବହନ କରି ନେଇଛି । ସେ ସବୁ ଗୋପନ ବାର୍ତ୍ତା—

(ନିର୍ବୋଧ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସୁଧା ଚାହିଁ ରହିବା)

ମୋର କଳ୍ପନା-ମନ୍ଦିର ଆଜି ଆକାଶରେ ମିଳାଇ ଯାଇଛି; ମୋର ଆଶା ଆକାଂକ୍ଷା ବୃନ୍ତଚ୍ୟୁତ କୁସୁମ ସମ ଗୋଟି ଗୋଟି ଧୂଳିରେ ଲୁଣ୍ଠିତ ହୋଇଛି, ମୋର ଧନ, ମାନ, ଯଶ, ସମ୍ଭ୍ରମ କିଛିହିଁ ନାହିଁ । ସେ ସବୁ ତ ଦରକାର ନ ଥିଲା ।

ନା, ମୋର ଦରକାର ନ ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ସଂସାରର ଥିଲା—ବନ୍ଧୁ ସ୍ୱଜନଙ୍କର ତ ଥିଲା । ସେ ସତ କଥା ।

ବଡ଼ କଥା— ଜୀବନଟାକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଯେ ଉପଭୋଗ କରିପାରିଲି ନାହିଁ । ପ୍ରେମ ବୋଲି ଯାହା ଲାଭକଲି, ସେ କେବଳ ସ୍ୱାର୍ଥପରତା— ସେଥିରେ ନିଜକୁ ଦେବାର ଆନନ୍ଦ ଅଛି, ଅପରକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବାର ସାନ୍ତ୍ୱନା ଅଛି; କିନ୍ତୁ ତାହାର ପରିଣତି କାହିଁ ? ତହିଁରେ ସୃଷ୍ଟିର ଆନନ୍ଦ, ପ୍ରକାଶର ଆନନ୍ଦ ଯେ ନାହିଁ, ପ୍ରିୟେ ? ସେ କିପରି ?

ଫୁଲର ଆନନ୍ଦର ପରିଣତି ଯେ ଫଳଟିଏ ଧରିବା ପାଇଁ। ସେ ତ ନିଜଠାରେ ଆବଦ୍ଧ ନୁହେଁ— ଆହୁରି ବେଶି ସୃଷ୍ଟି ଯେ ତା'ର ଚରମ ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଜୀବଜଗତରେ ଏହିପରି ଆନନ୍ଦପ୍ରସୂତ ସୃଷ୍ଟିର କ୍ରିୟା ଅହରହ ଚଲୁଛି; କିନ୍ତୁ ମୋର ଶିଳ୍ପୀ ଶିଶୁ ଗର୍ଭରେ ହିଁ ସମାପ୍ତ । ତୂଳିକା ମୋର ମସୀଯୁକ୍ତ, କଣ୍ଠ ମୋର ଛନ୍ଦହୀନ ।

[ପଶ୍ଚିମ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଝରକା ଫାଙ୍କରେ ସେହି ରଶ୍ମିରେଖାଟି ପୁଣି ଦେଖା ଦେଇଛି ଏବଂ ଅତି ଧୀରେ ତାହା ଉଠୁଛି ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ; ତେଜ ତା'ର କ୍ରମେ କ୍ଷୀଣତର । ରୋଗୀ ସେହି ଦିଗକୁ ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ଟିକିଏ ହସିଲା । ସେ ହାସ୍ୟ ଯେପରି ଜୀବନରେ କେବେ ସେ ହସି ନାହିଁ ।]

ସୂର୍ଯ୍ୟ ପଶ୍ଚିମକୁ ଢଳୁଛି ?

ହଁ ।

ଅଳ୍ପକ୍ଷଣ ପରେ ଏ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ଆଲୋକ ପ୍ରଗାଢ଼ ନିଦ୍ରା ଭଜିବ । ସୁଧା ! ପୁଣି ଯଦି ମୁଁ ଛବି ଆଙ୍କେ— ଶିଶୁକଣ୍ଠ ଯଦି ଏ ଘରେ ମୁଖରିତ ହୁଏ ?

ତେବେ ଆଉ ଦୁଃଖ କ'ଣ ?

ଛବି ଆଜି ପରିପକ୍ୱତା ଲଭିବାକୁ ମୋର କ'ଣ ଆଉ ସମୟ ଅଛି, ପ୍ରିୟେ ?

ଯଥେଷ୍ଟ ।

ତୁମେ ମୋର ଛବି ଅଙ୍କାର ସବୁ ସରଞ୍ଜାମ ଯୋଗାଇ ଦେବ ?

ନିଶ୍ଚୟ ।

ମୋଠାରୁ ପ୍ରତିଦିନ ନୂଆ ନୂଆ ଛବି ଦେଖିବାକୁ ତୁମର କୌତୂହଳ ଜନ୍ମିବ ଆଗଭଳି ?

ଆହୁରି ଆଙ୍କିବାକୁ ଅଳି କରିବ ତୁମେ ମୋ ପାଖରେ ?

ଅବଶ୍ୟ ।

ଏଥର ତେବେ ମୁଁ ସୁସ୍ଥ ହୋଇଉଠିବି ନୂତନ ଜୀବନ ଧରି । ସତ୍ୟ ପ୍ରିୟେ ! ମୋର ଏହି ଶିଳ୍ପୀ ତମର ଯୋଗ ପାଇ ନ ଥିବାରୁ ମ୍ରିୟମାଣ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲା । ମୋର ସକଳ ନୈବେଦ୍ୟର ତୁମେ ଯେ ପ୍ରଧାନ ପୁରୋଧା, ପ୍ରିୟେ !

[ରଶ୍ମିରେଖାଟି କରୁଣ ବେଦନା ଉତ୍ସବରେ ରକ୍ତାଭ ହୋଇଉଠିଛି । ରୋଗୀର ବଦନରେ ପୂର୍ଣ୍ଣଶାନ୍ତି ବିରାଜିତ । ଅଦୂରରେ ଶଙ୍ଖ, ଘଣ୍ଟା ବାଜୁଛି । ରୋଗୀ ଅନ୍ତରରେ ଯୌବନର ବିପୁଳ କ୍ରନ୍ଦନ ।]

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତ ଯାଉଛି।

ହଁ ।

ଏ ମଙ୍ଗଳଶଙ୍ଖର ଶବ୍ଦ କେଉଁଠାରୁ ?

ବିବାହର ଶଙ୍ଖ ।

ବିବାହ, କାହାର ସୁଧା ?

ପଡ଼ୋଶୀ ବିମଳାର ।

ଏବେ ମଧ ସଂସାରରେ ବିବାହର ଘଟା ଲାଗିରହିଛି । ମତେ ବୟସ କେତେ ଜାଣୁ ସୁଧା ?

କେତେ ?

କାଲି ଯେ ମୋର ଜନ୍ମତିଥି— ପଞ୍ଚତ୍ରିଂଶ ପୂରିବ । ଠିକ୍ ପନ୍ଦର ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ— ହଁ, ସୁଧା, ମନେ ଅଛି ।

(ରୋଗୀର ମୁଗ୍ଧ ଦୃଷ୍ଟି ସ୍ତ୍ରୀର ମୁଗ୍ଧ ଦୃଷ୍ଟି ସହିତ ମିଳିତ)

ଏ ବୟସରେ ପୁଣି ଜୀବନକୁ ନୂତନ କରି ଆରମ୍ଭ କରିହୁଏ, ସୁଧା ? କାହିଁକି ନୁହେଁ ?

ସୁଧା ।

କ'ଣ ।

ବିବାହଟା ଜୀବନର ଗୋଟାଏ ନବୀନ ସ୍ପର୍ଶ, ନା ?

ସବୁ ପୁରାତନ ମଧ୍ୟରେ ଚିର ନୂତନ ସେ ।

ହିଁ, ଟିକିଏ ବିଶ୍ରାମ କର ତୁମେ । ଏତେ ଆଉ ଗପ ନାହିଁ।

ଦେଖ ସୁଧା । ଜାନୁ ଦେହରେ ସେହି ରକ୍ତିମ ରଶ୍ମିରେଖାଟା—କ'ଣ ହେଲା ?

କିପରି ନିଭି ନିଭି ଆସୁଛି ।

ହଁ ।

ସୁଧା । ବିବାହଟା ଅତି ସୁନ୍ଦର, ନା ? ସୁଧା । ସୁଧା । ଆଃ । କେଡ଼େ ମଧୁର ସେହି ନାମଟି— ସହସ୍ରବାର ଡାକିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହୁଏ ।

ଏ କ'ଣ ? ଏତେ ଅଧୀର କାହିଁକି ତୁମେ ?

ଆଉ ନିକଟକୁ ଆସ, ସୁଧା । ସେହି, ସେହି ଯେ ରଶ୍ମିରେଖାଟା— ।

●

ନବଯୁଗ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଉଦ୍‌ଗାତା କାଳିନ୍ଦୀଚରଣ । କବିତା, ଉପନ୍ୟାସ, ନାଟକ, କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ, ଶିଶୁସାହିତ୍ୟ, ରମ୍ୟରଚନା, ସାମ୍ବାଦିକତା ଆଦି କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଂଶଶତାବ୍ଦୀର ଚିନ୍ତାଧାରାରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ । ଛାତ୍ରାବସ୍ଥାରୁ ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରୀତି ଓ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ଭାବଧାରାର ଉଦ୍‌ଗାତା । କେନ୍ଦ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀ, ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ସାହିତ୍ୟ ସଂସ୍ଥା ପି.ଇ.ଏନ୍., ତଥା ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପ୍ରାରମ୍ଭରୁ ସଦସ୍ୟ । ଭାରତୀୟ ବିଭିନ୍ନ ଆଞ୍ଚଳିକ ସାହିତ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନରେ ଯୋଗଦାନ ଓ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ।

ସବୁଜ ଯୁଗର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗାଳ୍ପିକ ଭାବେ ଓଡ଼ିଆ ପାଠକଙ୍କ ପାଖରେ ଲେଖକ ସୁପରିଚିତ । ଏହି ଗଳ୍ପ ସଂଗ୍ରହ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସାଗରିକା, ନିୟତିର କ୍ରୀଡା, ବିଜୟ ଉତ୍ସବ ଆଦି ଛତିଶଟି ଗଳ୍ପ ସଂଗୃହିତ ହୋଇଛି । ଏହି ଗଳ୍ପ ସମଗ୍ର ପୂର୍ବରୁ ଲେଖକଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସ ସମଗ୍ର ପାଠକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବିଶେଷ ଆଦୃତ ହୋଇଛି ।

ପ୍ରକାଶକ